

DE WARE KIJK OP ...

Deel I

Noyon,

het land van Béthune

en Frisia

Albert Delahaye

Teksten 1 - 497

DE WARE KIJK OP ...

Deel I

Noyon, het land van Béthune en Frisia

Nunc quoque consilium quodcumque est utile vobis, dicite, quo valeam cetera perficere.

Ermoldi Nigri carmina in honorem Hludowici.
(Poetae latini aevi Carolinorum, II, p. 18).

Geef mij ook Uw raad over alles wat nuttig is voor U, en zeg mij, wat ik verder nog moet doen om het te voltooien.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Delahaye, Albert

De ware kijk op... / Albert Delahaye. - Zundert: [s.n.]

Dl. I: Noyon, het land van Béthune en Frisia: teksten 1-497. - Ill., krt.

Herbewerking (met aanvullingen) van: Vraagstukken in de historische geografie van Nederland. - Zundert : Vorsselmans, 1965/1966. - Met lit. opg.

ISBN 90-800047-1-5 geb.

SISO 952.1 UDC 911.375.25 (492*6500)

Trefw.: Nijmegen; historische geografie.

Copyright: DELAHAYE, ZUNDERT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de schrijver/uitgever.

Druk: Grafisch Bedrijf Hertogs, Bergen op Zoom.

Bindwerk: De Wit, Eindhoven.

Bandontwerp: Régis Delahaye, Maastricht.

Albert Delahaye

DE WARE KIJK OP ...

Deel I

**Noyon,
het land van Béthune
en Frisia**

Herbewerking (met aanvullingen) van:
"Vraagstukken in de historische geografie van Nederland", 1965/66.

TEKSTEN 1 - 497.

ZUNDERT, 1984

INHOUD

Inleiding	8
1. "Germania" van Tacitus opnieuw gelezen Teksten 1 - 18	11
2. De romeinse geografische bronnen Teksten 19 - 111	41
3. De "Opstand van de Bataven" Teksten 112 - 128	103
4. De dokumentatie van Noyon Teksten 130 - 444	122
5. De plaatsnamen van Batua en Taxandria Tekst 445	239
6. Het "Bronnenboekje" van Nijmegen Teksten 446 - 488	281
De "bulderbaan" van de studenten	306

DE WARE GESCHIEDENIS VAN NIJMEGEN:

7. Romeins Nijmegen	320
8. De nieuwe stad Neumaia	323
9. St. Nicolaas en Neumaia	332
10. Nijmegen als duitse residentie	338
11. De verpanding van 1247	340
12. De nieuwe St. Stevenskerk	343
13. St. Albertus de Grote en de Maria-Omdracht	349
14. De geboorte van een mythe	351
15. De Nijmeegse fantast Willem van Berchen	353
16. De karolingische residentie Aken	359
17. Politiek misbruik van een mythe	365
18. Nijmegen is nooit een rijksstad geweest	369
19. De filiatie van Nijmegen met Aken	372
20. Rijk van Aken en Rijk van Nijmegen	379
21. De imitatie door Nijmegen van Aken	385
22. De topografie van Nijmegen	392
23. De Biecht van Moenen	397
24. FRISIA: De substantie van Frisia Teksten 489 - 496	404
25. DE "mijlpaal" van Tongeren Tekst 497	477

BIJLAGEN

A. Brief aan de Minister van Onderwijs	485
B. Brief aan de Tweede Kamer	488
C. Brief aan het Nederlands Episcopaat	489
D. Brief aan de Raad der gemeente Nijmegen	491

KAARTEN

1. Rekonstruktie van Tacitus' "Germania": I. het noord-westen	14
2. idem, II. de omgeving van Rijssel	17
3. idem, III. de omgeving van Atrecht	18
4. idem, IV. de omgeving van Valenciennes	22
5. De franse foutieve rekonstruktie van Tacitus	24
6. De nederlandse foutieve rekonstruktie van Tacitus	25
7. Rekonstruktie van Ptolemeus volgens zijn letterlijke tekst	56
8. ... en met toepassing van de noodzakelijke correctie in verband met de west-oriëntatie	57
9. Rekonstruktie van het midden van Frankrijk bij Ptolemeus	60
10. Rekonstruktie van het noorden van Frankrijk bij Ptolemeus	62
11. De Peutinger-kaart	72/73
12. De wegen van de Peutinger-kaart tussen Boulogne en Keulen: I. links van Noviomagus - Noyon	74
13. idem: II. rechts van Noviomagus - Noyon	76
14. Het bovenstuk van de Peutinger-kaart volledig gerekonstrueerd	78
15. De wegen van het Itinerarium Antonini	81
16. De juiste ligging van Traiectum	82
17. De zogenaamde "romeinse" historie van Nederland ligt in Frankrijk	85
18. Het Flevum en het Helinium op de juiste plaats	87
19. Kaart van Benedetto Bordone van het westen van Europa	91
20. De rivieren in Frankrijk	93
21. De juiste plaats der kanalen van Drusus en Corbulo	94
22. Deel van de Peutinger-kaart tussen Noviomagus - Noyon en Argentorato - Straatsburg	114
23. De rivier- en plaatsnamen uit de oorkonde van 777	140
24. De streken en plaatsen door de Noormannen bezocht: in Frankrijk	142
25. idem: in Vlaanderen	143
26. De ligging van Noyon tussen de andere merovingische en karolingische residenties	169
27. Plaatsen der goederen van de abdij van Lorsch in de Batua : het noorden van Frankrijk: I. het westelijk deel	242
28. idem: II. het oostelijk deel	243

29. Deel van een kaart van Europa door Sebastian Münster	329
30. De residentie van Aken met haar subresidenties	362
31. Plaatsen in het noord-westen van Frankrijk, genoemd in verband met de Frisones en Saksen: I. het westelijk gedeelte	406
32. idem: II. het oostelijk gedeelte	409
33. De plaatsen der goederen van het bisdom Traiectum - Tournehem: I. het complex Tournehem	414
34. idem: II. het complex Vlaanderen	418
35. idem: III. het complex Atrecht	419
36. De juiste plaatsen in het noorden van Frankrijk der zogenaamde "Brabantse" bezittingen van St. Willibrord	422
37. De plaatsen der goederen van het klooster Werethina - Fréthun van St. Ludger	434

PROGRAMMA VAN DE DELEN II EN III

DEEL II: FRISONES EN SAKSEN IN FRANS VLAANDEREN:

- 26. Albis, Amisia, Wisurgis en Lipia bij de klassieken
- 27. De mythe van het duitse Teutoburgerwoud
- 28. De vroeg-middeleeuwse teksten over Frisia en Saxonia
- 29. De plaatsnamen uit Frisia en Saxonia
- 30. Samenvatting en samenhang van de doublures
- 31. Dwaalwegen van de historische naamkunde

Deel III: HET BISDOM EN DE ABDIJ VAN ST. WILLIBRORD:

- 32. Het bisdom Tournehem en de zendelingen
- 33. De plaatsnamen uit de bronnen van Tournehem
- 34. De abdij van St. Willibrord te Eperlecques
- 35. De plaatsnamen uit de oorkonden van Eperlecques
- 36. De valse Willibrord-traditie van oostelijk Noord Brabant
- 37. Bla-bla boven de wateren van de transgressies
- 38. Mijn methode van historisch onderzoek

INDEX op de geografisch namen uit de drie delen

HET ZWARTE GAT VAN NEDERLAND

Bij een van mijn lezingen voor studenten zei een hoogleraar bij wijze van introductie en voorwaardelijke zegening: "laten we elkaar niets wijsmaken: **er is een zwart gat in de geschiedenis van Nederland**. De enige kwestie is, hoe we dit moeten opvullen. En er is ook geen historicus meer, die nog ervan overtuigd is dat het oude **Dorestadum** te Wijk bij Duurstede lag. Maar uw opvatting gaat me te ver. We moeten Dorestadum elders in Nederland zoeken". Mijn antwoord was: "Wijst u het dan aan".

HET OORDEEL VAN EEN HISTORICUS

Een historicus uit het noorden des lands, gevraagd naar wat hij van mijn stellingen denkt, gooide er een onsterfelijke zin uit, die voor het nageslacht niet verloren mag gaan: "**Die man bederft al onze mooie verhaaltjes**". Meneer weet dus dat het maar "verhaaltjes" zijn, en ik weet dat ook andere historici dit weten.

EEN STEM UIT HET VOLK

Algemeen Dagblad. 20 januari 1984 "Een kapel van rommelsteen": "Dat Karel in Nijmegen heeft gewoond, geloven alleen de schoolboekjes en de Nijmegenaren".

EEN MOEDER UIT DEN HELDER

(in een telefoongesprek met de schrijver:) "Meneer, u hebt er voor te zorgen dat de schoolboeken worden veranderd. Het is al erg genoeg, dat ze ons dat allemaal hebben wijsgemaakt, maar ik eis dat mijn kinderen die onzin niet meer moeten leren. Ik zal hier met een aktie onder de moeders beginnen". Ik heb haar de zegen van de bisschop van Noyon beloofd.

OORDEEL VAN ROGIER, PROFESSOR TE NIJMEGEN

(Katholieke Herleving, 1956, p. 5:) "Het is een ongerijmd - en wat nog meer zegt - immoreel bedrijf de waarheid te verdraaien, verdoezelen of verzwijgen tot meerdere eer van God en de Heilige Kerk. Die het beoefenen, zijn valse-munters".

KLACHT VAN EEN MAVO-SCHOLIERE

(huilend:) "Ik ben voor geschiedenis gezakt op Karel de Grote, en als het waar is wat u zegt, dan was dat onrechtvaardig".

INLEIDING

De kwestie "Noviomagus" met aanverwante artikelen heb ik in "Vraagstukken in de historische geografie van Nederland", 1965/66 op indringende wijze behandeld en voldoende bewezen, al moet ik toegeven - wat niemand zal mogen verbazen - dat ik sindsdien veel nieuwe gegevens ontdekt heb en tal van details nader kan preciseren. Daar dit boek uitverkocht was, en het ten tweede voor de doorsnee-lezer te moeilijk is, ontstond het plan het mét de nieuwe gegevens te bewerken tot een populaire versie voor het grote publiek, met de bedoeling om een gekompliceerd vraagstuk zo bevattelijk mogelijk uiteen te zetten. Dit werd "**Holle Boomstammen: De historische mythen van Nederland, ontleend aan Frans Vlaanderen**", in november 1980 verschenen. Het heeft zeer verschillende reacties gehad: van de hoogste lof tot de diepste verzuizing; van "boek van de eeuw" tot "kletspraat", een variatie die mij onder de hand bekend is en waarvan ik niet meer wakker lig. Zoals met zoveel dingen op deze aarde, zal ook hier de waarheid wel ergens in het midden van de twee uitersten liggen. Tijdsrekenkundig lag zij in elk geval in het midden, want mijn belangrijkste boek dateert al uit 1965.

Met "Holle Boomstammen", een titel die een gevleugeld woord geworden is en al navolging vond in "Holle boomstammen in de geneeskunde", kwam de kwestie opnieuw in de aandacht, zozeer zelfs dat velen naar "Vraagstukken..." begonnen te zoeken. Dat daar ook vakhistorici en zelfs enige historische fakulteiten bij waren, maakte de zaak alleen maar grappiger, al is het volkomen normaal dat historici achter de feiten aanlopen. Dat is immers de taak en het voorrecht van de historici. Van veel kanten werd om een nieuwe uitgave van dat boek gevraagd. Een simpele herdruk van een bijna 30 jaren oud boek zou echter uit den boze zijn geweest, omdat bepaalde uitweidingen over de stof vandaag aan de dag geen enkele zin meer hebben, ten tweede het onderzoek op honderden punten gedetailleerder is geworden, en ten derde mijn inzichten ook zijn gegroeid zodat ik nu veel dingen eenvoudiger en direkter kan zeggen dan 30 jaar geleden. Daar kwam nog bij, dat veel amateur-historici en geïnteresseerde leken het verlangen kenbaar maakten dat zij **de teksten** eens wilden zien, waarop ik mijn stellingen en konklusies bouw, wat een zeer juiste en verstandige wens is. Hij was niet bedoeld als motie van wantrouwen of ik die teksten wel goed interpreteer, doch een blijk van nieuwsgierigheid om te weten - **en zelf te zien**, het begin van elke historische kritiek, tevens een mensenrecht - of die teksten aanleiding kunnen geven tot een totaal andere opvatting dan de gangbare. De primaire historische bronnen van kronieken, oorkonden en levens van heiligen zijn voor een leek praktisch onbereikbaar. Zij bevinden zich in de standaard bronnen-uitgaven, die alleen in de grote bibliotheken aanwezig zijn, en staan vrijwel altijd in een vreemde taal geschreven, een tweede obstakel voor de meesten om die primaire bronnen te lezen.

In de schriftelijke en mondelinge discussies is **herhaaldelijk** gebleken, dat het gros van de vakhistorici deze teksten nooit heeft gezien, zodat zij vanuit de gangbare literatuur opwerpingen blijven aandragen en zelfs een verongelijkt gezicht opzetten wanneer ik hen vraag of zij de teksten wel ooit zelf gelezen hebben. Dit blijkt namelijk nooit het geval te zijn. Het is onvoorstelbaar, wat ik op dit punt heb meegemaakt, zowel hier als in België en Frankrijk. Bij een debat in

Frankrijk viel de naam van Orosius, en toen moest professor Bautier van de "Ecole des Chartes" te Parijs aan de brabantse streekarchivaris vragen, wie die Orosius dan wel was, wanneer hij geleefd en wat hij geschreven had! **Diens tekst over de Bataven in Frankrijk had hij derhalve nooit gezien.** Een feit is bovendien dat **de bronnen van onze geschiedenis van vóór de 10e eeuw** nog nooit in één werk zijn bijeengebracht, wat enerzijds te wijten is aan het grandioos langs elkaar heen werken van de onderscheiden disciplines, anderzijds aan het doorredeneren op een nimmer ontdekte fout vanuit één periode naar de volgende. Al deze feiten en omstandigheden hebben tot de opzet van dit boek geleid: een volledige en integrale publikatie van **alle teksten** die bij de gekompliceerde zaak betrokken moeten worden. Sinds mijn pensioen in 1980 heb ik mijn tijd nuttig hieraan besteed, en uit principe weiger ik elke discussie met iedereen die meent dat ik beter had kunnen gaan vissen. Omdat ik eenmaal A heb gezegd, dwingt mijn wetenschappelijk geweten mij het alfabet af te maken. Zou ik dat niet doen, dan is te vrezen dat de kwestie weer voor ettelijke generaties de ijskast in gaat, daar de historische fakulteiten rustig blijven doorgaan de "Holle Boomstammen" voor cederhout te verkopen en het kraantje van de infuus der hersenspoeling zelfs nog wat verder open draaien.

Vooraf dienen enige algemene bemerkingen te worden gemaakt. Het zou te ver zijn gegaan, bovendien te duur zijn geworden om de originele teksten in hun oorspronkelijke talen grieks, latijn of oud-frans af te drukken. Er wordt derhalve alleen **de nederlandse vertaling** gegeven. Deze vertalingen heb ik met de meeste zorg bewerkt en mij geen grapjes veroorloofd met omzettingen in mijn voordeel, iets wat van mijn tegenstanders niet altijd gezegd kan worden. Zowel Leupen wat Nijmegen betreft, als Camps met betrekking tot Brabant, vertalen slag op slag in interpreterende en tendentieuze zin, en hebben dan prompt de lezers bij de neus die de oorspronkelijke teksten niet kennen. De teksten worden zo uitvoerig geciteerd dat het **hele verband** bewaard is gebleven, iets wat voor de hand ligt en waarin het "Bronnenboek van Nijmegen" ook de vogel van misleiding heeft afgeschoten door **halve teksten** te citeren en haastig met puntjes beginnen te werken wanneer er iets aankomt dat niemand mag weten. Hier en daar zijn passages overgeslagen, doch dan zijn het onbelangrijke gedeelten, die niets essentieels bevatten en voor het verband gemist kunnen worden. Eenieder kan straks zien, dat ik slechts spaarzaam heb ingekort. De teksten worden in de onderscheiden hoofdstukken **chronologisch** gerangschikt, omdat het aanhouden en duidelijk onderscheiden van de chronologie in deze materie natuurlijk de eerste eis is. Een tekst bijvoorbeeld met Noviomagus **uit de 4e eeuw** is heel iets anders dan een tekst met Noviomagus **uit de 12e eeuw**. Het zou eigenlijk totaal overbodig moeten zijn op de chronologie te hameren, maar helaas heeft het veronachtzamen hiervan voor een groot deel tot de nederlandse mythen geleid.

Een ingewikkelde stof als deze, begeleid en ingebakken door een eeuwenlange hersenspoeling, moet vanzelfsprekend in een systematische en logische indeling gekapt worden, daar het onmogelijk is alles ineens te behandelen. Omdat de teksten uit een lopend verhaal genomen zijn, waarin meestal meer dan één verband en verschillende geografische details staan uitgedrukt, was het niet altijd even gemakkelijk de teksten in te delen naar de onderwerpen of hoofdstukken, waar ze m.i. horen te staan om het best tot hun recht te komen. Meerdere teksten zouden in twee of meer hoofdstukken geplaatst moeten worden. Toch heb ik dit niet gedaan, enerzijds omdat ik voldoende vertrouwen stel in de intelligentie van de lezer om het verband te zien, anderzijds omdat hij via de index zoniet alles dan toch veel zal kunnen terugvinden uit andere hoofdstukken. Deze opzet heeft geleid tot de onderscheiden delen:

- I. Noyon, het Land van de Bataven en de substantie van Frisia.
- II. Frisonen en Saksen in Frans Vlaanderen.
- III. Het bisdom en de abdi van St. Willibrord.

Om redenen, die in feite nauwelijks toegelicht behoeven te worden, is besloten het boek in deze drie afzonderlijke delen uit te geven, die echter samen één werk vormen. Om dit te benadrukken, worden de teksten doorgenummerd en zullen in de volgende delen ook de bladzijden gewoon doorlopen. Er zullen bij het eerste deel vragen rijzen en blijven hangen; dan dient men even geduld te hebben, want zij komen op hun beurt aan de orde. Voor een werk als dit is een uitvoerige **index op de geografische namen** onmisbaar. Hij komt in het laatste deel te staan, omdat een centrale index ver opweegt tegen drie afzonderlijke indices, al zullen de gebruikers van de eerste twee delen zich even moeten behelpen totdat zij straks de volledige index ter beschikking krijgen. Er moet aangeraden worden deze index intensief te gebruiken, daar het van het hoogste belang is **de geografische namen** in de onderscheiden teksten en in de onderscheiden perioden te volgen, te controleren en met elkaar te vergelijken. De Oostergo uit de 7e eeuw is heel iets anders dan de Oostergo uit de 12e eeuw.

De affaire van de nederlandse mythen, die zolang de gemoederen in beweging bracht, is inmiddels walgelijk geworden door het "Bronnenboek van Nijmegen", waarin de universiteiten van Amsterdam en Nijmegen (Utrecht heeft zich demonstratief afzijdig gehouden!) een grof wetenschappelijk schandaal op stapel zetten, bekroond met een vervalsing van de meest cruciale tekst over de residentie Noviomagus. Het was de laatste wanhopige poging om de blunderingen van de historici buiten het zicht te houden en een 30-jarig afliegen van de absoluut noodzakelijke herbezinning te bedekken. Ik ga er een definitief einde aan maken, niet met een paar argumenten doch met ongeveer 2000 bewijzen, waarbij de plaatsnamen uit de bronnen de centrale rol zullen gaan vervullen. Die bronnen werden op Nederland toegepast, **terwijl de plaatsen alle in Frans Vlaanderen liggen**. Omdat de streek- en plaatsnamen per definitie de kapstukken van de geschiedenis zijn, hangt de historische kledij vanzelfsprekend op de plaats van die kapstukken.

De affaire is om een tweede reden walgelijk. In ons lieve vaderland, dat elke dag en in alle media de mond vol heeft over verdraagzaamheid en vrijheid van mening, vrijheid van spreken en schrijven, worden mijn boeken gecensureerd en geboycot, en wordt alles gedaan om te verhinderen dat anderen er kennis van nemen. Dat doet zich voor van de hoogste tot de laagste niveaus. De meeste universiteits-bibliotheken vertikken het om ze in hun fondsen op te nemen. Verbeeld je! Er zou eens een student naar kunnen vragen. Dat leidde wel tot de grandioze klucht, dat een professor van Amsterdam mijn boek "Vraagstukken..." van een archief moest lenen, omdat het op bevel van Hugenholz in Amsterdam niet aanwezig was. Sommige nijmegenese boekhandelaren weigeren, zelfs na aanvraag van een klant, mijn boeken te bestellen. In sommige openbare bibliotheken, die op het punt van openheid toch voorop zouden moeten lopen, werd "Holle Boomstammen", nadat het door een eerlijke ziel was aangeschaft, uit de roulatie genomen en in het Index-kastje gestopt. Houdt op, Nederland, met uw kritiek op elk plekje van deze aarde waar de rechten van de mens worden verkracht, zolang hier nog fanatiekelingen rondlopen die beslissen willen wat anderen wel en niet mogen lezen.

De polemiek, die mij door een merkwuurige hersenkronkel van sommigen kwalijk wordt genomen, ofschoon zij mij opgedrongen was en ik meermalen werd uitgedaagd om "een antwoord" te geven, kan nu volledig achterwege blijven. Om te voorkomen dat ik af en toe uit mijn slof zou schieten, heb ik een "moraal-korrekter" in de arm genomen met de opdracht om uit het handschrift alles te verwijderen wat hij te persoonlijk of niet ter zake dienend vindt, wat niet wegneemt dat enkele keiharde konklusies overeind blijven staan en onverbloemd gezegd zullen worden.

Zundert, 18 oktober 1983

1. "GERMANIA" VAN TACITUS OPNIEUW GELEZEN

Na de nieuwe inzichten over de Peutinger-kaart, is een grondige correctie noodzakelijk met betrekking tot de Romeinen in het westen van Europa. Dan volgt de nog ingrijpender vraag over wat de klassieke schrijvers met "Renus" bedoelden en is het zonneklaar dat men de oude auteurs **opnieuw** moet gaan lezen, ditmaal met de juiste uitgangspunten. De nederlandse mythen zijn niet beperkt gebleven tot de karolingische periode, en nog minder tot Nederland alleen. Vanwege de onverbreekelijkheid van **het romeinse en karolingische Noviomagus** hebben zij ook een vals beeld opgeroepen van de romeinse okkupatie voor een groot deel van West-Europa. Bij wijze van inleiding - we gaan straks méér klassieke literatuur herlezen - doe ik het hier met "Germania" van Tacitus, een klein en overzichtelijk werk, dat zich uitstekend voor een nieuwe lezing leent. Het geeft immers, wat de bedoeling van Tacitus was, een beeld van Germania en vooral van de scheiding, de grens tussen Germania en Gallia. **Zijn werk is totaal misverstaan**. De juiste lezing van zijn boek voert dan ook tot de kern van alle mythen.

Tacitus (55 - 120 na Chr.) begon ca. 96 te schrijven, toen het romeinse rijk in het westen van Europa zijn grootste uitgestrektheid had bereikt en alle germaanse stammen, ooit onder romeins gezag geweest, bedwongen waren. Het is derhalve van het hoogste belang om na te gaan wat hij onder Germania verstaat, en welke streken in het **noorden** en het **zuiden** of **westen** hij daaronder laat vallen. Vanzelfsprekend moet men bij de nieuwe lezing voortdurend erop attent blijven, **dat Tacitus ook de west-oriëntatie hanteert**. Wat hij **noord** noemt, is voor ons **west**. Dit nooit opgemerkt verschijnsel, dat overigens bij vrijwel alle klassieken voorkomt, is een der kapitale aanleidingen tot de misvattingen geworden. Ook bij Tacitus moet de naam "Renus" opgevat worden overeenkomstig het nieuwe inzicht in het **Renus-complex**, dat in "Vraagstukken..." en "Holle Boomstammen" met een overvloed van teksten is toegelicht, waardoor is aangetoond dat een klakkeloze vertaling van Renus met duitse of nederlandse Rijn volkomen onjuist is. Een derde aanleiding tot de misverstanden wordt gevormd door het feit, dat men **Germania** al te exclusief heeft opgevat als **Duitsland**, terwijl het toch zonneklaar had moeten zijn dat die naam zowel het **ethnografisch** begrip van Germanen als het **germaanse taalgebied** moet hebben omvat. De gangbare historische opvattingen hebben Germania nooit in verband gebracht met het noord-westen van Frankrijk, waar het germaanse taalgebied zelfs ver naar het zuiden reikte. Die fout wordt door Tacitus op waarlijk spektakulaire manier afgestraft.

Bijzondere aandacht, al zal die volkomen negatief uitvallen, moet besteed worden aan Nederland en het noorden van Duitsland, want over het gebied, ruwweg aangeduid ten noorden van de lijn Keulen naar de Belgische kust, **heeft Tacitus met geen woord gerept**. Voor de juiste lokalisatie van sommige stammen, die hij noemt maar waarover hij geen geografische bijzonderheden geeft, moeten wij een beroep doen op Caesar en andere schrijvers, die de verlangde details wel meedelen. Tussen haakjes worden de hoofdstukken van Tacitus' "Germania" vermeld.

Tekst 1.

Hij begint zijn boek met een algemene beschrijving (1):

“**Germania** in zijn geheel wordt van de **Galliërs**, de **Raeti** en de **Pannoni** gescheiden door de rivieren **Renus** en **Danuvius**, van de **Sarmati** en de **Daci** door wederzijdse vrees of bergen. De rest is omringd door de **Oceaan**, die uitgestrekte zeebaaien en immense eilanden bevat, waar zich pas onlangs bekend geworden volken en koningen bevinden, die door de oorlog zijn ontdekt. De **Renus**, die in de **Raetische Alpen** op een ontoegankelijk gebied ontspringt in een snelle loop, buigt een weinig naar het westen en stort zich in de noordelijke (lees: westelijke) **Oceaan**. De **Danuvius** stroomt zachter en langzamer vanaf de berg **Argoba** langs verschillende volken totdat hij met zes stromen in de **Pontische Zee** vloeit, en een zevende uitmonding zich in moerassen uitstort”.

Nota: Met “noordelijke” Oceaan bedoelen de klassieken uit hoofde van hun west-oriëntatie altijd de **Atlantische Oceaan**, zodat de gangbare lezing van Noordzee fout is, wat al hieruit blijkt dat Tacitus enkele regels verder nogmaals spreekt over de Germanen “bij de immense Oceaan van daarginder, zo te zeggen aan de andere kant van de aarde”. Vanwege diezelfde misvatting heeft onze Noordzee haar foutieve naam gekregen. Zij had Westzee moeten heten, en draagt al eeuwen lang het bewijs van de west-oriëntatie bij de klassieken en de vroeg-middeleeuwse schrijvers. Tot overmaat van misvatting en verwarring heeft zij zich de naam van de Atlantische Oceaan toegeëigend, zodat alles wat over die oceaan geschreven is, naar Nederland werd toetrokken. Ofschoon deze west-oriëntatie duidelijk is, werd zij door de historici en de geografen niet opgemerkt, die evenmin de reden begrepen waarom de Ooster- en de Westerschelde hun feitelijk onjuiste namen dragen, of de schuld daarvan aan de eerste cartografen wilden geven. Het verschijnsel van de west-oriëntatie wordt ook aangetoond bij plaatsnamen, die noord- of zuid- als voorvoegsel hebben. Een der frappantste voorbeelden is Nortkerque en Zutkerque ten zuiden van Audruicq, die feitelijk Ouestkerque en Estkerque hadden moeten heten. Vanwege het feit dat de west-oriëntatie bij Ptolemeus als het ware op z'n toppunt komt, behandel ik ze daar uitvoeriger.

Met **Renus** bedoelt Tacitus **niet** de Duitse Rijn doch de **Schelde**. In “Vraagstukken...” en “Holle Boomstammen” heb ik ca. 50 teksten gegeven met bewijzen dat **Renus** bij de klassieke en vroeg-middeleeuwse schrijvers een veel breder begrip was. Daar uit het vervolg van Tacitus’ “**Germania**” blijkt, dat hij in zijn gedachten **nooit boven Keulen** is geweest, en dat hij niets, maar dan ook **niets** over het centrum of het zuiden van Duitsland bericht, is het al zo helder als glas dat hij **Germania** niet tot aan de **Donau** laat doorlopen.

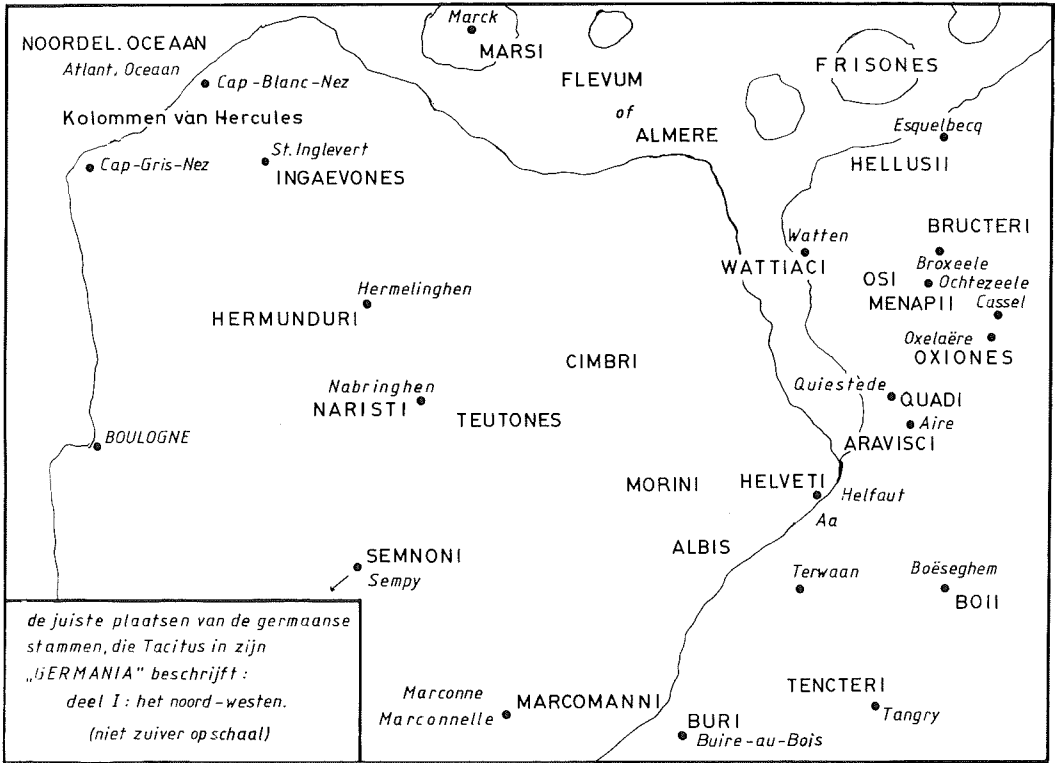
Danuvius betekent hier, evenmin als in tal van andere teksten de **Donau**. Volgens Tacitus ontspringt deze rivier op de berg **Argoba**, waarmee zonder de minste twijfel de bergketen van de **Argonne** is bedoeld tussen Reims en Metz. Mela schrijft omstreeks 40 na Chr. (De chorographia, III, 30) dat de rivieren van Germania zijn: de **Danuvius**, de Rhône, de Renus, de Moenus (Maas) en Lippa, Amisis, Visurgis en Albis (met de vier laatste moeten we even geduld hebben, daar deze afzonderlijk aan de orde komen). Seneca (Naturales questiones, III, 27) doet hetzelfde. Aurelius Victor (De Caesaribus, 4, 2) is nog duidelijker waar hij schrijft, dat de **Danuvius** en de **Renus** de **noordelijke** grens van Gallia vormen. Ausonius (Gratiarum actio, II, 7) en Claudianus spreken in gelijke zin. Orosius uit het begin van de 5e eeuw (Historiae, VI 21) noemt eveneens de **Danuvius** in zijn beschrijving van het noorden van Gallia. Cassiodorus (Variae, XII, 4) roemt in zijn beschrijving van Gallia de karpers van de **Danuvius** en de zalmen van de **Renus**. Fredegarius

uit de 7e eeuw (Chronicae, II, 4 - 6) vermeldt dat de Franken zich in **het westen** vestigden tussen de **Danuvius** en de **Renus**. Elders (III, 2) zegt hij dat dit tussen de **Danuvius** en de zee was. De "Dimensuratio provinciarum" (19, 20) uit het begin van de 5e eeuw zegt het even duidelijk. Blijkens "Dicuil" van ca. 825 was de naam **Danuvius** nog courant voor de **Aisne**, die zonder de minste twijfel met de Danuvius van de bovenstaande teksten is bedoeld. Dan- of don- (denk aan de Russische Don!) is een algemene term voor rivier. Zoals in verschillende andere gevallen aangevoerd kan worden, is dit voorvoegsel van de naam gevallen. Overigens hoeft niet aangenomen te worden, dat **Uvius** zich zonder méér tot **Aisne** zou hebben ontwikkeld. De meeste franse rivieren hebben twee, soms zelfs drie namen gedragen, een keltische, een gallo-romaanse, een latijnse, soms zelfs een geermaniseerde, zodat het zeer moeilijk, meestal zelfs onmogelijk is om uit te maken welke etymologische ontwikkeling de huidige naam heeft gehad. De italiaanse kopiïst van Tacitus had er geen notie van, dat Danuvius een franse rivier was, en liet haar uitstromen in de **Pontische Zee** (Zwarte Zee), waarmee hij de foutieve interpretatie van **Donau** eens en voorgoed opdroeg. Hij had niet in de gaten, dat hij Tacitus een gedachtensprong van ca. 2000 km liet maken naar een streek, waarover deze met geen woord repte, en legde daarmee de grondslag voor een grandioze misvatting over Germania en een totaal misverstaan van Tacitus. Bij of aan de Donau werden vanzelfsprekend ook enige stammen uit het noorden van Frankrijk neergelegd. Waarschijnlijk is bovendien dat Tacitus **Ponticum** bedoeld heeft in de zin van **Ponthieu**, de streek nabij de Aisne; dan ligt de vergissing van de kopiïst nog meer voor de hand, al wordt zij dan nóg grappiger. Overigens is er méér met deze tekst geknutseld. De uitstroming van de rivier in **zeven monden** wordt door andere schrijvers aan de **Renus** toebedacht. Denkt men in die gevallen ook aan de **Schelde**, dan zit men goed, daar de klassieke schrijvers **bij herhaling** meedelen dat de "Monden van de Renus" (lees: Schelde) zich recht tegenover het engelse Kent bevonden.

Met **Raetia**, **Pannonia**, de **Sarmati** en de **Daci** vertoeft Tacitus evenmin in het zuid-oosten van Duitsland of nog verder, wat men algemeen van deze tekst heeft gemaakt. Met **Pannonia** bedoelt hij inderdaad een streek in Duitsland, doch vlak aan de grens met Frankrijk. Pannonia is overigens bij de klassieken een vol synoniem voor Germania. Zij spreken zelfs van Pannonia Superior en Pannonia Inferior en bedoelen dan niet hetzelfde als Germania Superior en Germania Inferior. **Raetia** is een streek in het noorden van Frankrijk. Zij kan niet nauwkeurig worden aangewezen, mede omdat zij waarschijnlijk geen naamkundig relict heeft achtergelaten, maar uit Plinius (Naturalis Historia, IV, 98) blijkt dat zij op de grens tussen Gallia en Germania lag. De naam Raetia komt vele malen in de klassieke teksten voor tot aan het einde van het Romeinse imperium, telkens in verband met **franse** streken. Het is derhalve een vierkante zotheid deze streek in Hongarije te leggen waar de naam gedoubleerd is. Niet onwaarschijnlijk is dat de plaatsnamen Rieux, Rééz en Rissons met Raetia in verband mogen worden gebracht. Duidelijker is **Dacia** te plaatsen, een streek bij de Aisne, waar nog de plaatsnamen Dagneux, Daigny, Dagny en Dagny-Lamberey bestaan. Nóg duidelijker is dit voor **Sarmatia** bij de Aisne, Oise en Marne, waar de plaatsnamen Sermaise, Sermoises, Sermoize, Sermiers en Sermoise de juiste lokalisatie bewijzen. In zijn verhaal over de troebelen, die in 68 en 69 aan de Opstand van de Bataven voorafgingen, somt Tacitus (Historiae IV, 54) in één adem Sarmatica, Dacia, Moesica (Maas) en Pannonia op, één bewijs te meer dat deze vier streken bij elkander lagen. Wanneer men dan de grote franse historici, die hun eigen land toch zouden moeten kennen, Sarmatia en Dacia in Hongarije en Roemenië ziet neerleggen, grijpt men in verbijstering naar zijn hoofd.

Nu blijkt ook hoe men Renus uit de bovenstaande tekst dient te verstaan. Tacitus laat deze rivier ontspringen in de **Raetische Alpen**, derhalve in Frankrijk en niet in Zwitserland. Hij heeft dus de **Schelde** op het oog gehad, en aangezien hij deze als een der grenzen van Germania noemt,

Kaart 1

De juiste rekonstruktie van “Germania” van Tacitus, die aantoont dat de germaanse stammen vandaag nog worden aangewezen door de plaatsnamen, recht van de stamnamen afgeleid.

I. het noord-westen.

is ook duidelijk dat hij het land **ten westen van de Schelde** beschrijft, wat straks volledig bewezen wordt bij het nagaan en lokaliseren van de stammen die hij noemt. En wanneer hij spreekt over deze of gene kant van de Renus, bedoelt hij telkens de Schelde en blijft hij met zijn gedachten in het noorden van Frankrijk.

Tekst 2.

Tacitus vervolgt met een uitweiding over de aard en gewoonten van de Germanen (2). Die aan de Oceaan wonen, noemen zich **Ingaevones** (St. Inglevert), die in het midden **Hermiones** (Hermies) en de andere **Istaevones** (Estevelles), termen en benamingen die men in de latere literatuur nauwelijks meer tegenkomt. In Germania zijn meer stammen of volken te onderscheiden, zoals de **Marsi** (Marcq bij Calais), de **Gambrivi** (Cambrin), de **Suevi** (bij Kortrijk) en de **Vandili** (Waudignies). Het woord Germania schijnt van jonge oorsprong te zijn en nog niet lang in gebruik, pas nadat de eerste Germanen de **Renus** (Schelde) overgestoken waren en de Galliërs verdrongen hadden. Zij noemden zich eerst **Tungri** (Doornik), daarna Germanen. (Opmerking: wanneer gaat men eindelijk **Tungri** met **Doornik** vertalen, en niet met het foutieve Tongeren, om van Thüringen maar helemaal te zwijgen?) De Germanen, vervolgt Tacitus (3), zijn geweldig in de strijd. Zij zingen in hun schild, dat zij als klankbord gebruiken. **Asciburgium**, een nog altijd bestaande stad op de oever van de **Renus** - Schelde, zegt hij, is met **Agrippina** - Keulen de enige steden die Tacitus noemt. De gangbare interpretatie van Asberg voor Asciburgium kan derhalve definitief naar het rijk van de fabelen verwezen worden. Er waren twee Asciburgium: Aken en Auchy-au-Bois. Tacitus bedoelt de laatste, daar Aken noch aan de Renus noch aan de Schelde ligt. Nijmegen en Xanten kent hij niet! Geen wonder, want daar woonde geen germaanse stam, aangezien er in zijn tijd alleen militairen aan het pionieren waren. De Germanen ontlenen hun kracht voor een groot deel aan het feit (4), dat zij zich nooit met andere volkeren vermengd hebben. Dorst en warmte verdragen zij slecht; beter echter koude en honger, omdat zij hieraan gewend zijn door hun klimaat en hun grond.

Tekst 3.

In de hoofdstukken 5 - 27 geeft Tacitus lange uitweidingen over de leefwijze en zeden van de Germanen, waarin geen geografische details voorkomen maar enige bijzonderheden toch het citeren waard zijn. Overigens is het bekend (16), dat de volken van Germania **niet in steden** wonen. Zij houden zelfs niet van aaneengesloten huizen; zij leven gescheiden en afzonderlijk al naar gelang een bron, een akker of een bos hen bevalt. Hun dorpen bouwen zij niet op, zoals bij ons, met naast en tegen elkaar geplaatste huizen, maar iedereen zet zijn huis neer op een vrije ruimte, ofwel om het brandgevaar te vermijden, ofwel omdat zij geen andere bouwmethode kennen. Zij hebben ook geen bakstenen of pannen; voor al hun gebouwen gebruiken zij ruwe boomstammen zonder zich te bekommeren om schoonheid of streling van het oog. Sommige delen van de huizen worden zorgvuldiger afgepleisterd met zuivere en blinkende aarde, die op schilderwerk lijkt en kleuren vertoont. Zij hebben ook de gewoonte om gaten in de grond te graven, die zij van boven afdekken met een grote stapel brandhout, waardoor zij een schuilplaats voor de winter krijgen en een opslagplaats voor het graan. Door deze kelders immers verzachten zij de hevigheid van de kou. Ook gebeurt het dat een vijand die hen overvalt, wel rooft wat hij ziet, maar dat hem ontsnapt wat verborgen en ingegraven is, omdat hij niet weet waar hij het zou moeten zoeken.

(17). Om zich te kleden, gebruiken zij een mantel, die vastgehouden wordt door een broche of speld, of bij gebrek daarvan met een doorn. Zij brengen hele dagen door bij hun haard en haardvuur zonder iets anders aan te hebben. De rijksten onder hen onderscheiden zich door hun kleding, die niet zwaaiend is zoals die van de **Sarmatae** en van de **Parthi**, maar eng om de ledematen gesloten. Zij dragen ook dierenhuiden. Die dichterbij de kust wonen doen dit nogal nonchalant; zij die meer in het binnenland wonen met meer zorg als lieden wie de handel niet veel kans

tot opschik biedt. Daartoe kiezen zij die delen van de huiden uit met de meeste vlekken van hun monsters (oerossen), die **de uiterste Oceaan** (Atlantische Oceaan) voortbrengt. De vrouwen kleden zich niet anders dan de mannen, maar dragen ook dikwijls linnen klederen die zij met purper versieren. Het bovenstuk van hun kleding loopt niet uit in mouwen. Hun armen en borsten blijven bloot; ook boven de borst blijven de armen en de schouder onbedekt.

Nota: Wanneer Tacitus de Sarmatae en de Parthi aanhaalt om hun kleding te vergelijken met die van de germaanse stammen in het noorden van Frankrijk, is het zonneklaar dat hij niet aan Moravië of Hongarije denkt, daar dan de vergelijking een regelrechte zotternij zou zijn.

Tekst 4.

(26.) Wat de landbouw betreft: de dorpen nemen bezit van een zekere oppervlakte grond in overeenstemming met het aantal van de werkers. Dit wordt verdeeld overeenkomstig de rang van de families. De grote omvang van de velden vergemakkelijkt de verdeling. Zij nemen elk jaar nieuwe velden in gebruik en nooit hebben zij gebrek aan land. Daarom ook bekommeren zij zich niet erom door hun arbeid te wedijveren met de vruchtbaarheid en de grote omvang van hun gronden, om wijngaarden te planten, weiden aan te leggen of tuinen te bevoeien. Van de aarde verwachten zij enkel de oogst. Zo komt het ook, dat zij in het jaar slechts enkele seizoenen kennen: de winter, de lente en de zomer, waarvoor zij ook eigen namen hebben. Wat de herfst betreft, hiervan kennen zij noch de naam noch de vruchten.

Tekst 5.

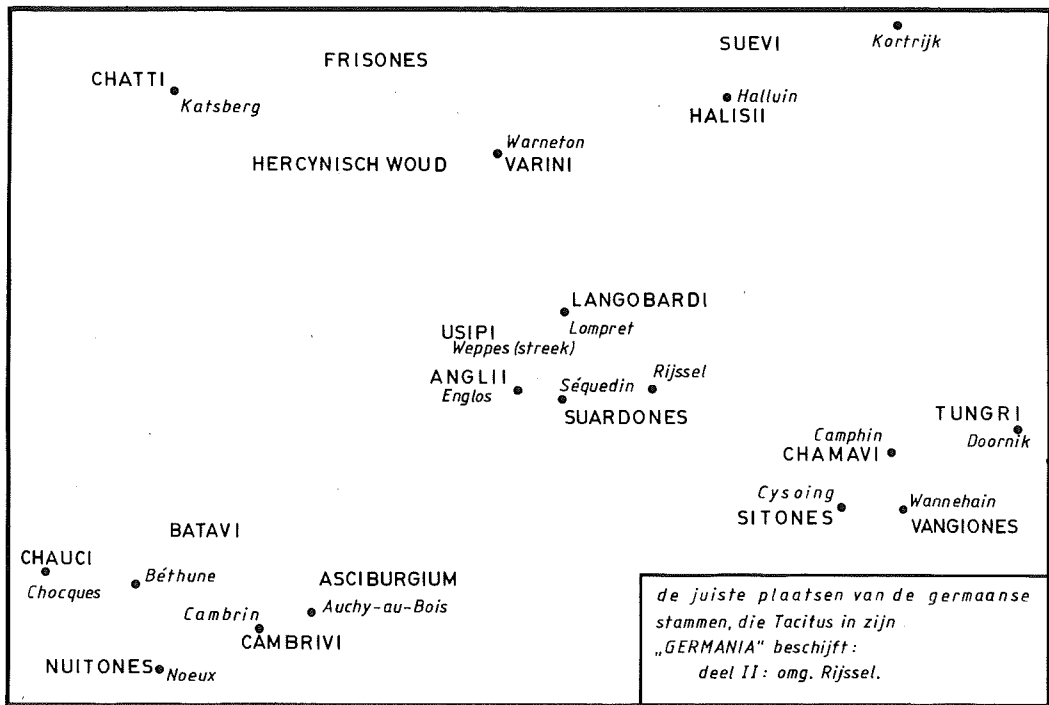
Na deze uitweidingen begint Tacitus (28) de onderscheiden stammen of volken te beschrijven. Eerst merkt hij op, dat niet altijd met zekerheid te zeggen is, waar een bepaald volk vandaan is gekomen. Daar moet van onze kant de opmerking aan worden toegevoegd dat, wanneer Tacitus over een "volk" spreekt, men zich niet te vlug een beeld moet vormen van een volk met een groot woongebied. Uit zijn verdere relaas blijkt integendeel, dat hij betrekkelijk kleine bevolkingsgroepen opsomt, meestal vastgeknoopt aan een bepaalde stad of plaats. Derhalve, gaat Tacitus verder, tussen het **Hercynisch Woud** (bij de Katsberg), de **Renus** (Schelde) en de **Moenus** (Maas) wonen de **Helveten** (Helfaut), even verder de **Boii** (Boëseghem), twee gallische stammen die dit land ingenomen hebben. De naam van **Bohemia** bestaat er nog en getuigt van oudheid, al zijn de bewoners veranderd. Hij weet niet, of de **Aravisci** (Aire-sur-la-Lys) uit **Pannonia** (Duitsland) afkomstig zijn of een deel van de **Osi** (Ochtezeele) vormen, of omgekeerd, want zij hebben nog dezelfde taal, wetten en zeden. Zie voor- Mosa - Canche - tekst 51.

Tekst 6.

Dan begint Tacitus in het oosten. De **Treveri** (Trier) en de **Nervii** (Bavay) beroepen zich altijd op hun germaanse afkomst en distanciëren zich zelfs met enige nadruk van de Galliërs. Langs de **Renus** (Schelde) wonen de **Vangiones** (Wannehain), de **Triboci** (Troisvaux) en de **Nemeti** (Atrecht). De **Ubii** (Aubigny-en-Artois), gaat Tacitus verder, zijn een Romeinse kolonie geworden en noemen zich nu bij voorkeur **Agrippinenses** - Keulen (29). Zij zijn de rivier overgestoken en hebben zich daar gevestigd, in het geheel niet beschaamd over hun afkomst, om het rijk te beschermen. Tacitus zegt nadrukkelijk dat de Ubii van Keulen uit het noorden van Frankrijk kwamen, waar Caesar overigens (ca. 50 vóór Chr.) herhaaldelijk met hen in contact is geweest. Caesar heeft de streek van Keulen nooit bereikt.

Tekst 7.

Onder deze naties (wij zitten met Tacitus onmiskenbaar in het noorden van Frankrijk!) vallen de **Batavi** (Béthune) op door hun moed. Zij bewonen een niet zo groot gebied **aan de zee kust**, maar ook een eiland in de **Renus** (Schelde) Zij zijn afkomstig van de stam der **Chatti** (Katsberg),

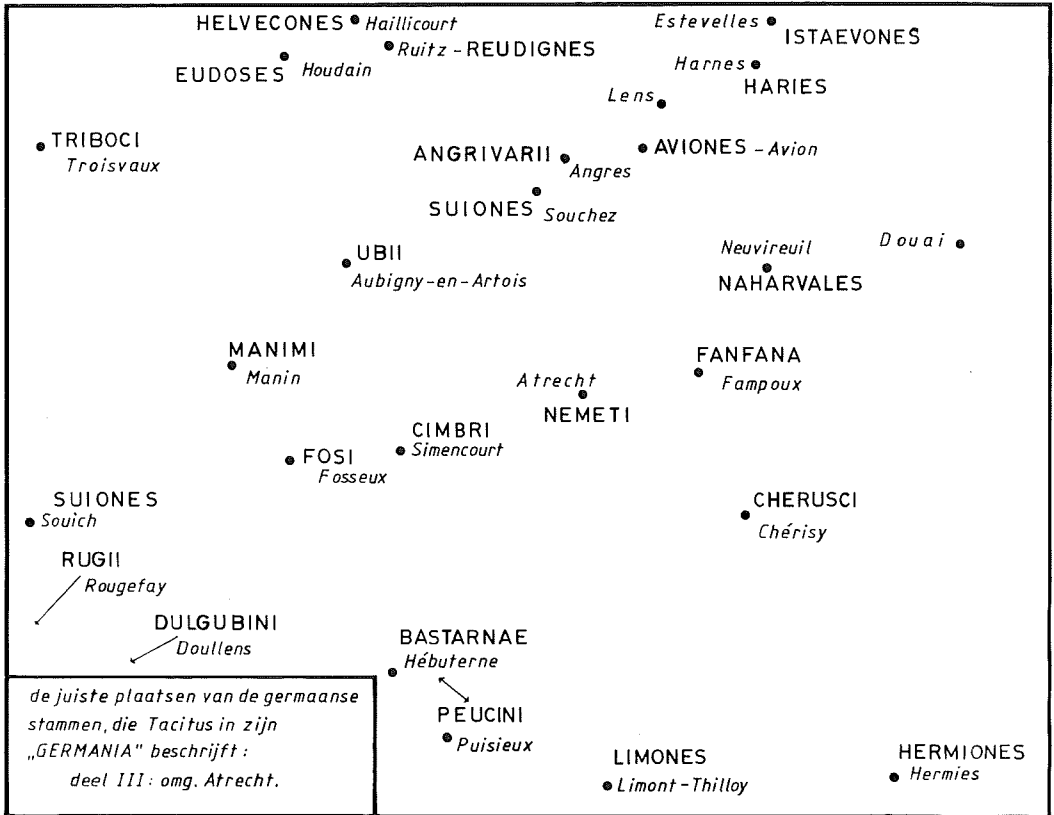
Kaart 2

De juiste rekonstruktie van “Germania” van Tacitus.

II. de omgeving van Rijssel.

N.B. Merk op dat geen plaatsen en stammen worden genoemd op de blanco band tussen Béthune en Rijssel, waar een brede tak van de Renus - Schelde zijn weg had naar het Flevum en de zee.

Kaart 3

De juiste rekonstruktie van “Germania” van Tacitus.

III. de omgeving van Atrecht.

weken om interne moeilijkheden uit en werden een deel van het Romeinse rijk. Zij hebben de eer en het voorrecht van **een oude alliantie met de Romeinen**, nota bene: reeds onder Julius Caesar! Zij ondergaan niet de schande van de andere stammen, die overwonnen en verdrukt werden. Vrij van lasten en belastingen stellen zij zich voor de krijgsveldendienst bij de Romeinen beschikbaar. In dezelfde verhouding staat het volk van de **Mattiaci** (lees: Wattiaci, Watten); hun woonplaats vindt men **op de kust** (nl. van het Flevum of Almere). Voor het overige zijn zij gelijk aan de Batavi, al kregen zij van hun land en klimaat nog meer moed aangeboren. Het valt bijzonder op, dat Tacitus hier en overigens elders in "Germania" de **Morini** (Terwaan) en de **Menapii** (Cassel) niet noemt, zodat aan de hand van de stammen en plaatsen, die hij wel en die hij niet noemt, vrij nauwkeurig kan worden vastgesteld wat in zijn tijd in het noorden van Frankrijk onder Gallië of onder Germania gerekend werd. In het algemeen valt dit precies samen met wat Caesar ca. 50 vóór Chr. al dan niet veroverd had.

Tekst 8.

Naast deze, zegt hij met nadruk, waarbij hij de Batavi en de Wattiaci op het oog heeft (30), wonen de **Chatti** (Katsberg) in het **Hercynisch Woud**, een minder uitgestrekt en minder moerassig land dan de andere distrikten van Germania. De heuvels zetten zich voort en het Hercynisch Woud strekt zich nog verder dan hun gebied uit. Dit volk kenmerkt zich door een nog steviger lichaamsbouw, beweeglijker ledematen, dreigender gezicht en groter geestkracht. Het lijkt erop dat Tacitus eeuwen "avant la lettre" de Vlaamse Leeuw beschrijft! Waar andere volken naar de strijd gaan, trekken de Chatti "ten oorlog". Zij onderscheiden zich in verschillende opzichten van de andere stammen (31). Tacitus beschrijft hier het huidige Vlaanderen en niet de streek van Wiesbaden, waar men ten onrechte de Chatti en de Wattiaci gelokaliseerd heeft. Overigens zegt hij nadrukkelijk, dat de Batavi en de Chatti **naast elkander** woonden, zodat de Betuwe en Wiesbaden beide fout zijn.

Tekst 9.

Onmiddellijk naast de Chatti (Katsberg) bewonen de **Usipeti** (Weppes) en de **Tencteri** (Tangry) het land van de **Renus** (Schelde) (32). De Tencteri zijn beroemd door hun cavalerie; de Chatti hebben met hun infanterie niet méér glorie behaald dan de Tencteri met hun cavalerie. Van kindsbeen af tot op hoge ouderdom gaan zij om met paarden. Caesar verhaalt (De bello Gallico, IV, 4) dat de Tencteri zich in het gebied van de **Menapii** (Cassel) vestigden. De bijzonderheden over de paarden en de cavalerie van de Tencteri doet ons onweerstaanbaar denken aan Picardië, dat tot in de moderne tijden de meest gevreesde huurlingen in de Europese legers leverde. Naast de **Tencteri** (Tangry) woonden voorheen de **Bructeri** (Broxeele) (33). Hun gebied is nu ingenomen door de **Chamavi** (Camphin) en de **Angrivarii** (Angres). De **Bructeri** (Broxeele) zijn door de naburige stammen vervolgd en verdreven; men zegt dat zij meer dan 60.000 man verloren hebben in die onderlinge strijd tussen de stammen. Moge 't zo blijven, zegt Tacitus kwaadaardig; de onderlinge haat tussen de stammen kan onze zaak alleen maar te stade komen!

Tekst 10.

In de rug (34) van de **Angrivarii** (Angres) en de **Chamavi** (Camphin) vormen de **Dulgubini** (Dou-lens) en de **Chasuarii** (Cattenières) de grens, met nog enige andere minder bekende stammen. Recht daartegenover wonen de **Frisones** (West-Vlaanderen). Men onderscheidt naar gelang hun krachten de **Grote** en de **Kleine Frisones**. Deze twee stammen worden omsloten **door de Renus (Schelde) tot aan de Oceaan** en bewonen enorme meren, die de Romeinse vloeten bevaren hebben. Wij hebben geprobeerd in deze streek de Oceaan uit te dagen. Men zegt dat de "**Kolommen van Hercules**" er nog bestaan (Cap-Gris-Nez en Cap-Blanc-Nez). Drusus Germanicus (die de haven van Boulogne aanlegde) heeft het evenmin aan moed ontbroken.

Tekst 11.

Tot hier toe (35) hebben wij Germania beschouwd in het **westen** (lees: zuiden). In het noorden (lees: **westen**) ontplooit het zich in een breed kustgebied. Eerst komt het volk van de **Chauci** (Chocques), dat bij de Frisones begint en een deel van de kust bezet, maar zich uitstrekt langs alle stammen, die ik heb genoemd, om te reiken tot bij de **Chatti** (Katsberg). Dit grote gebied wordt overigens **niet door de Chauci alleen ingenomen**. (Hier geeft Tacitus een duidelijke vingerwijzing, dat men de gebieden van de onderscheiden stammen niet te stringent of te absoluut moet trachten af te bakenen met territoriale grenzen. Eerder moet gedacht worden aan de situatie in Afrika, waar de inheemse stammen wel een eigen grondgebied, een moederland hebben, maar overigens zeer vermengd door elkaar heen wonen.) De Chauci zijn wellicht het nobelste van de germaanse volken: rechtvaardig, zonder ambities, zonder geweldpleging, niet oorlogszuchtig, geen dieven of rovers, maar als het nodig is, staan zij met veel manschappen en paarden gereed. Hun rust doet geen afbreuk aan hun faam (36). In de flank van de **Chauci** (Chocques) en de **Chatti** (Katsberg) leven de **Cherusci** (Chérisy), die lang in vrede hebben geleefd, te lang, want zij hebben zich door de naburige en sterke stammen laten verdrukken, voornamelijk door de **Chatti** (Katsberg). De naburige stam van de **Fosi** (Fosseux) heeft datzelfde lot ondergaan.

Tekst 12.

In deze punt van Germania (37), dicht bij de **Oceaan** (lees: Atlantische Oceaan), wonen de **Cimbri** (Simencourt), tegenwoordig een klein volk maar groot in roem. Er bestaan nog machtige overblijfselen van deze stam, zoals kampementen en steden, wier uitgestrektheid vandaag de dag nog getuigt van de vroegere grootheid. Onze stad (Rome) was in het 640e jaar van haar bestaan, toen voor het eerst de naam en de wapens van de Cimbri tot ons doordrongen. Tacitus berekent dat dit ongeveer 210 jaren gelden was. Hij somt eveneens de mislukte veldtochten op van Caesar, Drusus, Tiberius, Nero, Varus en Germanicus tegen de Germanen, welke tegenslagen voor de Romeinen hij voor een groot deel aan de Cimbri toewijst. In Caesar's "De bello Gallico" spelen de Cimbri een grote rol, zodat hun lokalisatie in het noorden van Duitsland, volgens sommigen in Denemarken, de zoveelste historische farce is, daar Caesar zo hoog niet is geweest, noch enig Romein na hem. Caesar zegt wel dat zij van oorsprong Germanen waren, in Gallië binnengevallen, doch hij brengt hen herhaaldelijk in verband met zijn strijd tegen de **Teutonen** (Thiembronne) en de **Nervii** (Bavay), zodat hun aanwezigheid in Frankrijk lang vóór Chr. vast staat. Veel naamkundige relikten hebben de Cimbri en Teutonen niet achtergelaten, wat verklaarbaar is daar Tacitus zegt dat deze stammen in zijn tijd feitelijk al verdwenen waren of opgelost in nieuwe stamnamen waar de plaatsnamen meer gingen overheersen. Verband met de **Cimbri** kan worden gezien in: Simencourt; Simencordel, gehucht van de gemeente Beaumetz-les-Loges; Siracourt bij St. Pol; en Simberg, gehucht onder Wierre-Effroy. Afleidingen van de **Teutonen** zijn vermoedelijk de plaatsnamen: Thiembronne; Doudeauville, in oude vorm bekend als Tutioville; Todincthun, gehucht van Audincthun; Toutendal of Totendal, gehucht van de gemeente Alette; Tatinghem bij St. Omaars. Een nog duidelijker voorbeeld is **Mont des Teutins** onder de gemeente Rinxent bij Marquise.

Tekst 13.

Nu, zegt Tacitus (38), moet ik spreken van de **Suevi** (bij Kortrijk), die niet zoals de **Chatti** (Katsberg) en de **Tencteri** (Tangry) één volk vormen. Zij bezetten het grootste deel van Germania, en zijn verdeeld over verschillende stammen met afwijkende namen, ofschoon zij de algemene naam van Suevi dragen. In zeden en gewoonten onderscheiden zij zich van de andere stammen. Talloze malen vermeldt Caesar de Suevi, met wie hij in Frankrijk tot militair treffen kwam. De plaatsnamen **Swevegem** en **Swevezele** in de omgeving van Kortrijk en Brugge zijn zonder veel twijfel relikten van de naam **Suevi**. Het oudste en nobelste volk van de Suevi (39) zou dat van de **Semnoni** (Sempy) zijn, een vreemd volk met wrede riten. Caesar noemt hen de **Senonen** en vol-

gens zijn gegevens bevond deze stam zich vlakbij het door hem in het noorden van Frankrijk veroverde gebied. Tacitus zegt dat de **Semnoni** (Sempy) wel 100 "pagi" (hij bedoelt natuurlijk: dorpen) bewonen, en dat zij door hun aantal de machtigsten onder de Suevi zijn.

Tekst 14.

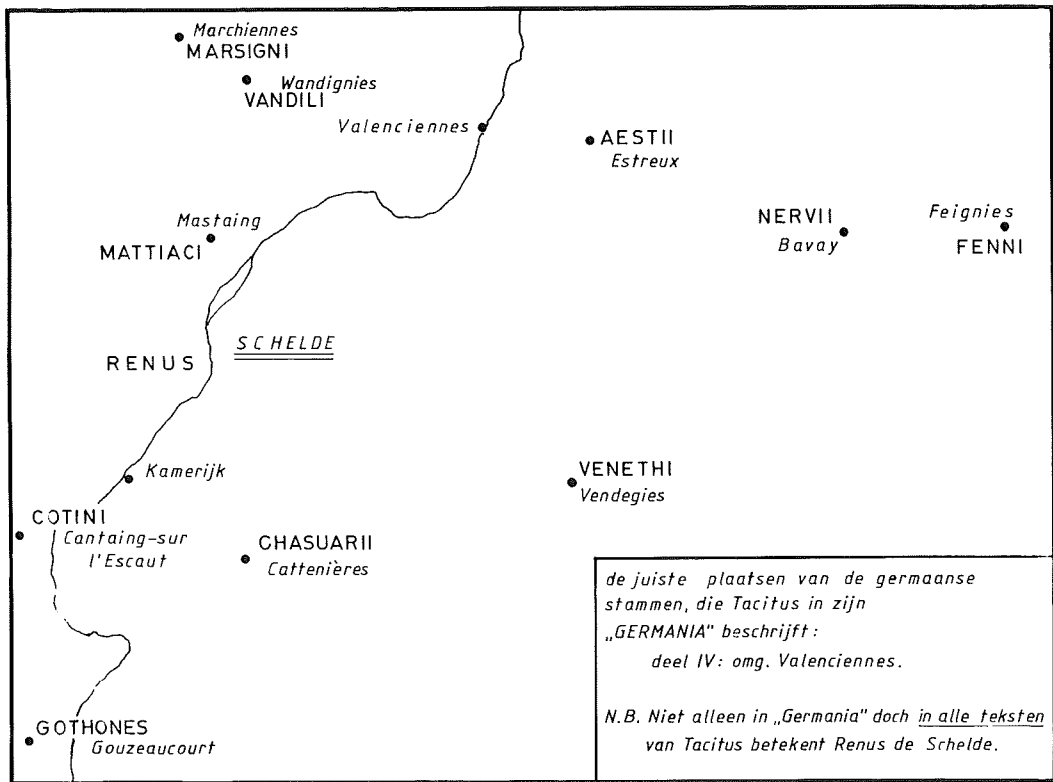
De **Langobardi** (Lompret) integendeel (40) danken hun roem aan hun klein aantal. Omringd door veel machtige stammen hebben zij in de strijd hun zelfstandigheid behouden. Dan komen de **Reudignes** (Ruitz), de **Aviones** (Avion), de **Anglii** (Englos), de **Varinni** (Warneton), de **Eudoses** (Houdain, 2x), de **Suardones** (Sequedin), en de **Nuithones** (Noeux, 2x), die door rivieren en bossen beschermd worden. Deze stammen onderscheiden zich nergens door, behalve door hun verering van Nerthus, d.w.z. Moeder-Aarde, waarvan zij denken dat deze tussen de stammen verblijft en zich met de mensen bemoeit. Op een eiland van de Oceaan is een heilig woud, waarvan gezegd wordt dat de godin er woont in een overhuifde wagen. Haar verering is omgeven met grote feesten en mysterieuze rituelen, onder andere een bad van de wagen in een meer. Dit deel van de Suevi (41) strekt zich uit tot aan de verste streken van Germania.

Tekst 15.

Dichter bij ons, "om nu de **Danuvius** te volgen zoals voorheen de **Renus**", vindt men de stad van de **Hermunduri** (Hermelinghen), die niet alleen handel drijft op de kust, maar ook een van de briljantste kolonies is van de provincie **Raetia**. Bij de **Hermunduri** is de bron van de rivier de **Albis** (Aa), eertijds een beroemde en welbekende rivier, waarover men nu nauwelijks hoort praten (namelijk, omdat de **Albis** (Aa) van tevoren herhaaldelijk werd genoemd in de oorlogen tegen de Germanen, die ten tijde van Tacitus niet meer voorvielen) (42). Bij de **Hermunduri** (Hermelinghen) leven de **Naristi** (Nabringhen), dan de **Marcomanni** (Marconne) en de **Quadi** (Quiestède). De **Marcomanni** zijn de voornaamsten in glorie en macht; zij hebben hun land op de **Boii** (Boëseghem) veroverd. De **Naristi** en de **Quadi** doen niet voor hen onder. Deze streek is als het ware de "gevel" van Germania aan die kant van de **Danuvius** (Aisne). De **Marcomanni** en de **Quadi** hebben tot heden hun koningen behouden, wier gezag steunt op dat van de Romeinen. Het detail over de bron van de **Albis**, de franse Aa, klopt ter plaatse perfect.

Tekst 16.

In de rug van de **Marcomanni** en de **Quadi** (43) wonen de **Marsigni** (Marchienne, 2 x), de **Cotini** (Cantaing-sur-l'Escaut), de **Osi** (Ochtezeele) en de **Buri** (Buire-au-Bois). De **Marsigni** behoren door hun taal en zeden bij de Suevi. De **Cotini** (Cantaing-sur-l'Escaut) spreken gallisch, en de **Osi** (Ochtezeele) bewijzen door hun "pannonische" taal (d.w.z. germaanse) dat zij Germanen zijn, ook door hun schatting (Het is duidelijk dat Tacitus zich hier op de taalgrens bevindt). Een deel van de schatting is hen opgelegd door de **Quadi** (Quiestède), een ander deel door de **Sarmati** (Sermaise e.a.). Zij hebben zelfs mijnen voor ijzer, wat hun schande slechts verhoogt, zegt Tacitus. Deze stammen wonen niet op de vlakten, maar op de hellingen en toppen van de bergen. Want een keten van bergen (heuvels) verdeelt het land van de Suevi in twee. Aan de overkant leeft een groot aantal stammen, waarvan de **Lygii** (Ligny-Thilloy) de grootste vormen, omdat hij meerdere plaatsen omvat. Als de voornaamste van die stammen moeten genoemd worden: de **Haries** (Harnes), de **Helvecones** (Haillicourt), de **Manimi** (Manin), de **Halisii** (Haluin) en de **Naharvales** (Neuvireuil). Bij de **Naharvales** is een heilig woud, centrum van een andere godsdienst (Tacitus bedoelt hier waarschijnlijk het heiligdom van **Fanfana**, Fampoux bij Atrecht). De **Haries** (Harnes) zijn wild van natuur en gevreesd in de strijd. Met zwarte schilden en beschilderde lichamen kiezen zij bij voorkeur donkere nachten uit om te strijden, en brengen door hun aanblik alleen al schrik teweeg.

Kaart 4.

De juiste rekonstruktie van “Germania” van Tacitus.

IV. de omgeving van Valenciennes.

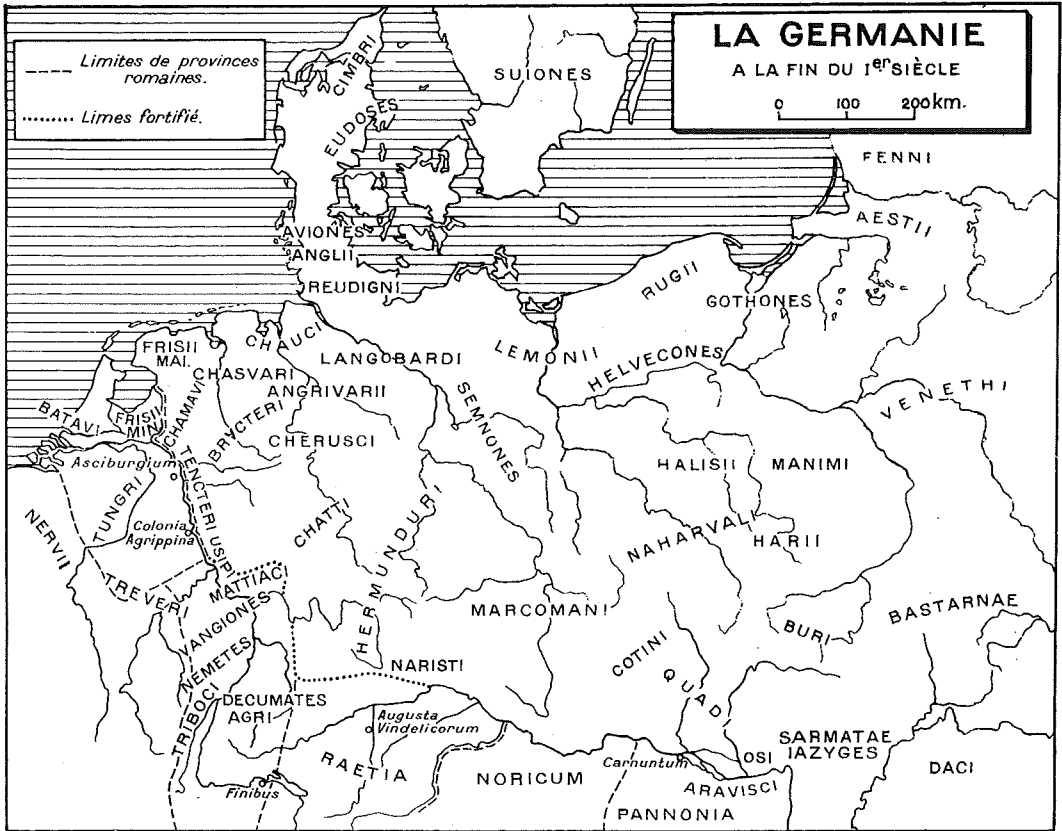
Tekst 17.

Verder dan de **Lygii** (Ligny-Thilloy) (44) leven de **Gothones** (Gouzeaucourt), nauwer samengeperst dan de andere germaanse stammen, doch in vrijheid onder eigen koningen. Nog verder van de Oceaan af zitten de **Rugii** (Rougefay) en de **Lemonii** (Limont-Fontaine). Het karakteristieke van deze stammen is, dat zij ronde schilden en korte zwaarden dragen en dat zij aan koningen gehoorzamen. Dan komt de stad van de **Suionen** (Souich of Souchez) **in de Oceaan zelf**, die naast hun krijgers en wapens ook bekend zijn door hun vloot. Hun schepen hebben vóór en achter een boord. Zij hebben geen vaste zeilen of vaste dollen voor de roeispanten, maar alles is verplaatsbaar, zodat zij naar alle kanten kunnen manoeuvreren. Hun wapenen zijn niet, zoals bij de andere Germanen, tot ieders beschikking, maar onder bewaking opgesloten. Immers, vanwege de Oceaan behoeven zij niet vlug een vijandelijke invasie te vrezen, en kan in geval van een twist niet naar de wapens gegrepen worden. Achter de **Suiones** (45) ligt een andere zee, slapend en bijna onbeweeglijk, waarvan men gelooft dat zij de wereld omringt en afsluit, daar de laatste lichten van de ondergaande zon er blijven tot zonsopgang, zo helder zelfs dat zij de sterren onzichtbaar maken. Men zegt ook, dat men daar het geluid hoort als de zon weer uit de golven oprijst en men haar haren en de glans van haar hoofd ziet, wat de geloofwaardigheid nog verhoogt. Tot daar toe, **en dat is zeker**, zegt Tacitus als voorloper van alle zelfverzekerden, slechts tot daartoe strekt zich de aarde uit!

Tekst 18.

Aan de rechterkant raakt de zee van de **Suevi** aan de kust van het volk der **Aestii** (Estreux met versch. varianten), die het uiterlijk en de zeden van de Suevi hebben, maar in hun taal dichter bij de Bretonnen staan. (Tacitus zegt het niet met zoveel woorden, maar hij duidt kennelijk op het **Saksisch**; overigens kon hij dat niet zeggen omdat dit begrip en deze term nog niet bestonden. Het woord Saxones komt in geen van zijn werken voor, evenmin als bij Caesar.). De Aestii vereeren de Moedergodin. Als embleem van hun godsdienst dragen zij afbeeldingen van everzwijnen. Het gebruik van ijzer is er zeldzaam; stokken zijn er gewoon. Zij telen graan en andere vruchten, met meer geduld dan de gebruikelijke luiheid onder de Germanen (merci, Tacitus!). Maar zij bevissen ook de zee en verzamelen de **barnsteen**, die zij "glaesum" (glas) noemen. Zij hadden die nooit van enige waarde geacht totdat de pronkzucht van de Romeinen hen erop attent had gemaakt en zij verbaasd waren dat ze er geld voor kregen. Het is sap van de bomen, zegt Tacitus terecht, al meent hij dat 't door mysterieuze vogels aangevoerd en in de bomen achtergelaten werd. Naast de **Suiones** (Souich of Souchez) leven de **Sitones** (Cysoing). Zij worden bestuurd door een vrouw, wat Tacitus zelfs een degeneratie van slavernij vindt! (Rome was een pure mannenmaatschappij). Hij vraagt zich nog af (46), of hij de **Peucini** (Puissieux bij Atrecht), de **Venethi** (Vendegies, 2x) en de **Fenni** (Feignies bij Avesnes-sur-Helpe) bij de Germanen of bij de **Sarmati** (Marne, Aisne, Oise) moet rekenen. De **Peucini** (Puissieux) worden door sommigen **Bastarnae** (Hébuterne en/of Basseux) genoemd. De drie plaatsen liggen vlak bij elkaar. Van deze stammen verhaalt hij enige bijzonderheden. Dan eindigt hij zijn "Germania" met een vreemd verhaal over de **Hellusii** (Esquelbecq, in 1100 Hicclesbecke) en de **Oxiones** (Oxelaëre en Ochtezeele), van wie verteld wordt dat zij een mensenhoofd en een beestenlijf hebben wat hij, als niet bewezen, in het midden wenst te laten.

Kaart 5.

De gebruikelijke maar volledig foutieve rekonstruktie van "Germania" van Tacitus, zoals die in *franse uitgaven* staat. De nonsens wordt ten top gevoerd door het feit dat **gallische en germaanse stammen uit het noorden van Frankrijk**, door Caesar ca. 50 vóór Chr. en in het begin van de 1e eeuw door de Romeinen bedwongen, worden gesitueerd in een enorm gebied tussen Denemarken en Rusland, waar **nooit een Romein is geweest**. Nonsens is een veel te zacht woord: het is complete waanzin.

Rechts staat de kaart van Byvanck (Nederland in den Romeinschen tijd, I, p. 91). Het beeld is zo compleet vals dat het hele boek van Byvanck, gebaseerd op dit

Fig. 5. De volksstammen in Noordwest-Germanië

Kaart 6.

valse beeld, als een curiosum opzij gelegd moet worden. Van Es (De Romeinen in Nederland, 1981, p. 30) geeft dezelfde kaart, zich daarbij beroepend op Bogaers. Beide auteurs verkondigen bloedige onzin en bewijzen dat zij geen jota van Tacitus' "Germania" hebben begrepen. Men realiseer zich eens en voorgoed, dat deze onzin het fundament is, waarop alle geschrijf over romeins Nederland berust, en tevens dat hij de basis heeft gevormd waarop de zogenaamde vroeg-middeleeuwse geschiedenis van Nederland werd gebouwd.

KOMMENTAAR

De nieuwe lezing van de "Germania" van Tacitus levert met één slag het bewijs op, dat de gangbare opvattingen over de romeinse okkupatie van het westen van Europa grandioos ernaast zijn en dat de zwaarste konsekwenties Nederland betreffen. Er dienen immers de volgende konklusies te worden getrokken:

1. De namen van de gallische en germaanse stammen zijn voor en na verloren gegaan. Die stamnamen worden na het einde van de 4e eeuw niet meer genoemd. In tal van gevallen zijn zij achtergebleven in de namen van steden, van streken of van bisdommen. De Ambiani hebben tot de naam van Amiens geleid; de Atrebates tot Atrecht; de Batavi tot Béthune en de Batua; de Morini tot het bisdom van de Morini. Het lag voor de hand, wat nu uit Tacitus "Germania" blijkt, dat hetzelfde verschijnsel zich heeft voorgedaan met een massa andere stamnamen, hetgeen bewijst dat de stammen dáár geplaatst moeten worden waar zij een naamkundig relict hebben achtergelaten.
2. De stammen, die Tacitus op een betrekkelijk klein grondgebied beschrijft en die gemakkelijk te lokaliseren zijn aan de hand van hun woonplaatsen, het centrum van hun grondgebied of andere geografische details zoals de rivieren, hebben de klassici en de historici met kwistige hand rondgestrooid **over heel Europa tot aan Hongarije en Rusland, tot in Denemarken en Zweden**. Dat in het overgrote merendeel van dit gebied **geen spoor te vinden is van een romeinse okkupatie**, schijnt niemand ooit te zijn opgevallen. Met andere woorden: men kan rustig opnieuw beginnen met het lezen en interpreteren van de klassieke schrijvers, daar tot in de grond toe fout is wat men van hun teksten heeft gemaakt. Het spreekt vanzelf, dat die valse lijnen in de hele geschreven geschiedenis zitten en niet beperkt zijn gebleven tot de romeinse perióde. Er moet aangeraden worden met "tabula rasa" te beginnen, want wie dit onderzoek zou aanvatten met de "nederlandse" Bataven onuitwisbaar in zijn hoofd, zal er in der eeuwigheid niet uit geraken.
3. Immers, als er één zaak in "Germania" duidelijk is, dan is het deze: **dat Tacitus met geen woord rept over Nederland** of het noorden van Duitsland. Hij plaatst **de Bataven (Béthune) op de taalgrens**, midden tussen andere franse streken en plaatsen, aan alle kanten omgeven door **frans** grondgebied, zodat de nederlandse Bataven definitief naar het rijk van de fabels verwezen moeten worden. En als dat zo is, waarover niet meer de geringste twijfel kan bestaan, dan wordt automatisch karolingisch Nijmegen gewipt, want door de tekst van Einhard over de bouw van het paleis te Noviomagus staat absoluut vast, dat dit Noviomagus **bij het Eiland van de Bataven lag**.
4. Nu is ook een duister punt van de **Peutinger-kaart** volledig opgehelderd. Boven de landstreek "Patavia" van de kaart staan enige namen. Ofschoon de lezing hier en daar niet helemaal zeker is (vanwege enkele beschadigingen), wordt algemeen aangenomen dat er staat: **Chauci. Chama-vi qui et Franci** (de Chamaven die ook Franken zijn). **Cherusci. Angrivarii. Suevi**. De kaart plaatst deze namen **ten noorden van het Eiland van de Bataven**, wat nauwkeurig met de mededelingen van Tacitus overeenstemt, die deze stammen ten noorden van de **franse Batua (Béthune)** situeert. Het vormt een tweede en even afdoend bewijs dat de landstreek "Patavia" van de **Peutinger-kaart** niet op Nederland toegepast kan worden. Vast staat nu ook, dat het **Noviomagus** van de **Peutinger-kaart** **Noyon** is. Wie er nog Nijmegen van wil maken, verkoopt kletspraat, als ik de geliefde uitdrukking van Bogaers ook eens mag gebruiken.
5. Tacitus plaatst **de Frisii** eveneens ten noorden van de Bataven, ergo in Frankrijk en Vlaanderen, wat alle andere klassieke en vroeg-middeleeuwse schrijvers ook doen, tenminste als men

hun teksten op de juiste manier leest. Dat volk, overigens al vóór Chr. in verband met de Romeinen genoemd, woonde beslist niet in het nederlandse Friesland. Tussen de 1e en de 7e eeuw is het even beslist **niet verhuisd**, zodat het geen vraag meer is waar naar toe St. Willibrord trok, toen de paus hem **het volk van de Friezen** ter bekering had aangewezen. Tacitus zegt: naar Vlaanderen, wat straks door tientallen teksten bevestigd zal worden.

6. Tacitus vermeldt **13 maal de Renus**. Eenmaal noemt hij die in verband met de Ubii van Keulen, en dan bedoelt hij ook de Schelde. Telkens duidt hij met Renus **de Schelde** aan, en wel met zulke details en geografische bijzonderheden dat het een klaar feit is. Toch heeft men Renus altijd en “rücksichtlos” met duitse en nederlandse Rijn vertaald, een volgend bewijs dat men de klassieke opnieuw moet gaan lezen.

7. Tacitus levert ons ook een prachtig, en waarschijnlijk het eerste voorbeeld van de **begripsverwijdingen** met betrekking tot de geografische namen. Bij hem is Germania de streek tussen Trier, Keulen, Vlaanderen en het noorden van Frankrijk boven romeins Gallie. Over Duitsland ten oosten van Keulen en Trier spreekt hij niet eens. Natuurlijk moeten we hier even grinniken over zijn **Danuvius** - Aisne, waarvan men de Donau maakte. En toch zegt hij een beschrijving van **heel Germania** te geven. Hieruit volgt ten eerste, dat hij het zwaartepunt van het ethnografisch begrip Germanen in het noorden van Frankrijk legt. Ten tweede, dat zijn geografisch begrip ook tot die streek beperkt was. Ten derde, dat het noorden van Frankrijk de geboortegrond is van Germanie, en dat zowel het ethnografisch als het geografisch begrip pas na Tacitus uitgedijd zijn tot Duitsland. En ten vierde, dat er weer een kapitaal bewijs is voor de noodzaak de klassieke schrijvers opnieuw te gaan lezen, daar deze zonder de minste twijfel dezelfde opvatting als Tacitus hadden, wat in de volgende hoofdstukken met een groot aantal teksten zal worden aangetoond.

8. Het raadsel hoe zo'n algemene en fundamentele misvatting over Tacitus' “Germania” kon ontstaan, is vlug opgelost indien men weet dat zijn geschrift **pas in de 15e eeuw** bekend is geworden. Men is het toen gaan lezen en van commentaar voorzien met de 11e-eeuwse opvatting over Germania in het hoofd, die echter mijlenver afstond van Tacitus begrip van Germania. Dit begrip had door de politieke ontwikkelingen sinds de Karolingers een veel bredere omvang gekregen en was, vooral door het uiteenvallen van het oude keizerrijk in de twee grote parten Frankrijk en Duitsland - met diverse scheurbrokken daartussen - exclusief op Duitsland vastgepind, waarbij de ware geboortewieg van Germania niet meer werd opgemerkt of begrepen, omdat Duitsland beweerde die wieg te zijn en de duitse historici de hele geschiedenis van westelijk Europa van daaruit begonnen te verklaren. De juiste expansie van het germaanse rijk en de germaanse gedachte begint ook aan duitse zijde steeds zichtbaarder te worden. Bij de ene na de andere duitse stad, bijvoorbeeld onlangs weer in Paderborn, blijken de archeologische opgravingen een totaal ander beeld op te leveren dan men verwacht had, namelijk dat hun begin in de 10e of 11e eeuw ligt en dat hun karolingische periode, toch altijd als een zekerheid aangenomen, er even blanko is als te Nijmegen.

9. **Tacitus en de taalgrens**. Wie goed heeft opgelet bij het lezen van Tacitus's Germania, zal vanzelf bemerkt hebben dat Tacitus vrij nauwkeurig de romaans-germaanse taalgrens aangeeft, uiteraard zonder dit woord te gebruiken. Af en toe aarzelt hij wanneer hij zegt niet zeker te weten of hij een bepaalde stam bij de Galliërs dan wel bij de Germanen moet rekenen, wat een aanwijzing is dat de twijfel over bepaalde plaatsen of streken van dit of dat taalgebied al zo oud is als de weg naar Boulogne. Over het algemeen valt zijn beschrijving precies samen met hetgeen Caesar ca. 50 vóór Chr. veroverd had en wat onder Gallië gerekend werd. In dat deel was de romanisatie volledig doorgevoerd, al mag men zich met recht afvragen of de meest noordelijke

stammen van Gallië misschien toch van germaanse oorsprong zijn geweest. Over het **ontstaan van de taalgrens** doen drie theorieën de ronde. Volgens de oudste van Kurth is zij de grens, die de germaanse expansie- en nederzettings-politiek in de 4e en 5e eeuw heeft bereikt, een theorie uit "germaanse" ogen voortgekomen en die onhoudbaar is vanwege het simpele feit dat de taalgrens lang vóór de 4e eeuw bestond. Volgens de latere opvatting van Steinbach en Petri is zij een dynamische en geleidelijk ontstane grens tot waar, van het zuiden uit, de Germanen werden geromaniseerd, zodat de taalgrens in feite het resultaat zou zijn van een assimilatie-proces, dat na eeuwenlange mengeling van Germanen en Romeinen ten zuiden en ten westen van de huidige taalgrens pas in de 9e en 10e eeuw tot rust en stabilisatie kwam. De Gentse historici Dhondt en Verlinden ontwikkelden een derde theorie, die het heilige gemiddelde van de twee voorafgaande inhoudt.

Deze theorieën zijn alle drie onjuist. Op de eerste plaats is de taalgrens niet ontstaan, maar zij was er simpelweg. Reeds lang vóór Caesar delen de griekse schrijvers mee dat in het westen van Europa Galliërs en Germanen woonden, die zich door zeden en gewoonten **en hun taal** van elkander onderscheidden. Tacitus heeft ons duidelijk gemaakt dat de Germanen reeds lang, en in verband met de griekse schrijvers betekent dit al zéér lang, in het noorden van Frankrijk gevestigd waren, en dat hij de naam Germania zelfs exclusief voor het noorden van Frankrijk gebruikt. De grondfout van alle theorieën over de taalgrens was natuurlijk dat zij de bron ervan in Duitsland legden, en met dit onjuiste uitgangspunt komt men onherroepelijk tot de onjuiste konklusie dat de taalgrens een nieuw en hoogst merkwaardig element in het noorden van Frankrijk is. Vraag me niet, waar de Germanen uit het noorden van Frankrijk vandaan kwamen; dat weet ik net zo min als welk historicus dan ook. In elk geval: zij zijn er wanneer de geschreven historie begint, en op gezag van Tacitus mag beslist niet aan een massale immigratie vanuit het hoge noorden van Duitsland gedacht worden, al is dit het algemeen gekoesterde denkbeeld. De Cimbren, Teutonen, Chatti en Suevi zaten al lang in het noorden van Frankrijk; hun zogenaamde afkomst uit Jutland of vanuit verre streken in Duitsland is slechts een onrijpe vrucht van de enorme boom der mythen. Wil men persé blijven spreken over een **ontstaan** van de taalgrens, dan dient men dit in elk geval enige eeuwen vóór Chr. te chronologiseren, wat al zonder meer aantoonde dat de drie bovengenoemde theorieën niet opgaan. Het probleem is dan ook niet hoe de taalgrens ontstaan is, **maar hoe zij gebleven is.**

Dan komt als het eerst op te merken feit de merkwaardigheid naar voren dat de Franken, die toch Germanen waren, na hun invasie in Frankrijk en de expansie van het frankische rijk niets aan de taalgrens veranderd hebben. Dit valt geheel te verklaren. In mijn zienswijze kwamen de Franken niet uit een verre streek van Duitsland, maar waren zij autochtone bewoners van het noord-oosten van Frankrijk die zich, toen het romeins gezag verslaptte en allerwege het verval van het romeinse imperium begon te blijken, opwierpen om met een nieuwe nationaliteitsgedachte, kernachtig uitgedrukt door de eveneens nieuwe naam van Franken, het vacuum op te vullen dat reeds lang vóór het definitieve vertrek van de Romeinen bestond. Zij namen eerst de germaanse gebieden in het noorden van Frankrijk in bezit. Toen zij doorstootten naar het zuiden en het centrum van het frankische rijk dáár kwam te liggen, bleef op het gebied van de taal alles bij het oude, doodgewoon omdat bij de Franken de germanisering van Frankrijk niet op het programma stond. Misschien wilden zij, eeuwenlang uitgekreten als "barbaren", met opzet laten zien dat zij respect hadden voor de romeinse cultuur. Waarschijnlijker is echter dat zij wijs genoeg waren om te begrijpen, dat zij op hun beurt de Romanen niet mochten aandoen wat zij zelf als een onverteerbare aantasting van hun eigenheid hadden aangevoeld. De frankische bovenlaag was trouwens veel te dun om in Frankrijk enige invloed van betekenis te kunnen hebben op de evolutie van de taal. De duitse historici hebben Karel de Grote "rücksichtslos" ge-

germaniseerd, en niet opgemerkt dat de keizer zelf hen kategorisch tegenspreekt, daar er geen sprankeltje van een aanwijzing te vinden is dat hij gepoogd zou hebben de Fransen te germaniseren. Vrij vlug na de geweldige expansie van het frankische rijk volgde het uiteenvallen, waarbij de germaanse en romaanse gedachten en gevoelens een grotere rol hebben gespeeld dan algemeen wordt aangenomen. De persoonlijke animositeiten tussen de Karolingers hebben de verdelingen in de hand gewerkt, al moet ook duidelijk zijn dat die per definitie gesteund moesten worden door de respektieve achterbannen, waarschijnlijk zelfs meer door deze bevorderd zijn dan door de familie-ruzie. Bij die verdelingen is de taalgrens - doch dan moet men de feiten wel goed plaatsen - in verschillende opzichten een faktor van betekenis geweest, al werd de naam of het begrip ook toen niet openlijk uitgesproken, net zo min als dat gebeurde door de Romeinen en de eerste Franken.

Ontegenzeggelijk heeft de taalgrens verschuivingen ondergaan, die over het algemeen historisch aanwijsbaar zijn en waarvan de oorzaak kan worden aangetoond. Men dient echter voorzichtig te zijn in deze materie. Wanneer er éénmaal wordt gezegd dat de graaf van Vlaanderen bij een inval in Frankrijk tot aan de Somme doorstootte, dan ligt het buiten elke proportie daaruit de konklusie te trekken dat Vlaanderen en het vlaamse taalgebied zich tot aan de Somme zouden hebben uitgestrekt. En als, wat ook een feit is, sommige oude archieven ver in Frankrijk, bijvoorbeeld tot Montreuil en Abbeville, veel in het Vlaams geschreven staan, dan betekent dit allerminst dat het Vlaams daar de voertaal was. Het houdt alleen in dat de funktionarissen van de graaf van Vlaanderen Vlamingen waren en dat het Vlaams de officiële administratieve taal was, precies zoals later in Frans Vlaanderen het Frans de officiële taal was, terwijl het volk ongestoord Vlaams bleef spreken. Zou men met verwijten willen beginnen over "taalverdrukking", dan snijdt dit taal-mes natuurlijk ook van twee kanten. Deze processen van partiële verschuivingen zijn over het algemeen goed te rekonstrueren, omdat zij historisch voldoende vast liggen, al dient men bij de interpretatie van de feiten de uiterste aandacht te handhaven omdat, jammer genoeg, de taalgrens sinds de 16e eeuw een politieke kwestie is geworden, die in menig opzicht een nuchtere en juiste kijk op de taalkundige feiten heeft vertroebeld.

Aan de hand van Tacitus moet men aannemen dat de taalgrens ruwweg gelopen heeft van boven Trier naar Boulogne, dezelfde lijn waar Drusus in 9 vóór Chr. zijn befaamde "limes germanicus" aanlegde. Laten we hierbij het Carbonarisch Woud niet vergeten, dat precies dezelfde lijn volgde, en dat Caesar vermeldt als het grote obstakel bij zijn aanvallen op de Germanen. Het is de fabel der fabels geweest, de "limes germanicus" aan de nederlandse Rijn vast te knopen. De opvatting dat de duitse en nederlandse Rijn deze rol van grens tussen Germanië en Gallië zou hebben gehad, wordt juist door de taalgrens ten stelligste weersproken, omdat de Rijn er bij de afbakening van de taalgebieden niet aan te pas is gekomen. Ethnografisch is hij evenmin van betekenis geweest, daar hij nergens door gallisch gebied wordt geraakt, tenzij misschien in de buurt van Mainz. En aangezien Renus in de meeste teksten simpelweg **Schelde** betekent en deze rivier samen met de **Danubius** - Aisne talloze malen als grensbepalend element naar voren komt, derhalve ook als indicatie van de taalgrens, is dit punt na 20 eeuwen ook in een betere kontekst gezet.

Er blijft nog de laatste vraag over, namelijk hoe in het oosten van België het Romaans zo ver naar het noorden is doorgestoten en in het germaanse gebied een wig heeft gevormd, die naast de Ardennen kaarsrecht de huidige duitse grens volgt tot Luik, en in het westen uitwaaiert tot in Henegouwen om daar aan te sluiten op de oude taalgrens. Oppervlakkig gezien zou men kunnen denken dat de residentie van Aken deze wig heeft veroorzaakt of bevorderd, vooral omdat één punt van de driehoek recht naar Aken wijst. Dan zou ook aangenomen moeten worden dat de romanisatie van dit gebied een proces uit de 8e en 9e eeuw is geweest, maar aangezien de

Karolingers noch een germanisatie noch een romanisatie aangewreven kan worden, en het al volstrekt uitgesloten is dat de "duitse" Karolingers er de romanisatie bevorderd zouden hebben, moet de verklaring elders worden gezocht. Het is mogelijk dat dit gebied sinds de 3e eeuw begonnen is te romaniseren, toen door de transgressies van Vlaanderen en Holland veel Romeinen en semi-Romeinen een nieuwe woonplaats moesten zoeken. Dit wordt gesteund door de archeologie, die juist in dit gebied, waar niet veel blijkt van inheemse afstamming of bevolkingsgroepen, een vrij intensieve spreiding heeft aangetoond van kleinere nederzettingen van zuiver civiel karakter, die zich duidelijk zowel van de germaanse als de romeinse onderscheiden. Deze mensen waren zo gesetteld en zo ver van de Romeinen afgegroeid, dat zij er niet aan dachten hun bezittingen en hun bestaan te verlaten toen het romeins imperium zich uit Gallië terugtrok. Bovendien hadden zij er al lang vrij ongestoord gezeten en wat nog meer is, werd hun gebied niet bedreigd bij de komende woelingen in het noorden van Frankrijk. Dat was zonder de minste twijfel van oorsprong germaans, doch aangezien er maar weinig Germanen woonden, behoeften de "nieuwe autochtonen", die romaans spraken, er geen andere taal te verdringen, die geruisloos verdween omdat zij al vlug in de minderheid was geraakt. Toen de Pepijnen en Karolingers, zelf afkomstig van de rand van dit gebied, het frankische rijk overnamen, lag daar van Henegouwen tot voorbij Luik een gegeven waarmee ze niet de minste moeite hadden, daar dit hen vanaf hun jeugd bekend was. En zelfs hier, zo dicht bij de "duitse" residentie Aken, hebben zij geen moment aan een germanisatie gedacht, een bewijs te meer dat de term "duitse residentie" met enkele zakken zout bekeken moet worden. Karel de Grote wordt om veel dingen geprezen; misschien mag daar met enig recht aan worden toegevoegd dat hij geen "taalkwestie" heeft gekend of laten opschieten.

Het mag best eens hardop gezegd worden - ik ben allerm minst van plan mij op de borst te kloppen - dat ik de eerste **logische** verklaring van de taalgrens gegeven heb. Mijn enige verdienste is, dat ik Tacitus zelf gelezen heb en mij niet heb laten voorkauwen wat anderen van hem gemaakt hebben. Zo kom ik weer op mijn stokpaardje, dat ik al 30 jaar berijd: zoek in de oorspronkelijke bronnen wat die zeggen, en laat u niet afschrikken door welke berg dan ook van literatuur, want als men het eerste boek, de eerste schrijver **die het mis had en die desondanks overgeschreven blijft worden**, eruit peutert, valt uit hoofde van de zwaartekracht de metershoge berg van op Byvanck gestapelde literatuur in één klap in elkaar.

10. **Tacitus en de volksverhuizingen.** De nieuwe lezing van Tacitus heeft ook aan het licht gebracht, dat de volksverhuizingen tussen de 3e en de 10e eeuw niet hebben bestaan, en dat enige zogenaamde "standaardwerken" van duitse en franse historici zonder méér de prullebak in moeten verdwijnen daar zij van a tot z onjuist zijn. Een inval van Germanen vanuit Scandinavië, het noorden en het noord-oosten van Duitsland naar Nederland, België en Frankrijk heeft niet plaats gehad. De stammen, die deze "inval" zouden hebben gedaan, namelijk de Chatti, de Chauci, de Bourgondii, de Suevi, de Rugii en andere, zaten al lang in het noorden van Frankrijk. Overeind blijven alleen staan de volkenkundige woelingen in het oosten en zuid-oosten van Europa, en de invallen van de Noormannen in Vlaanderen en Frankrijk, maar deze in verband brengen met de nooit plaats gehad hebbende germaanse volksverhuizingen gaat alle perken te buiten. Duidelijk is eveneens, dat geen enkele eigentijdse schrijver over een volksverhuizing heeft gesproken, en dat de historici een "beweging" hebben gerekonstrueerd tussen twee punten, die volkomen identiek waren, maar waar één waarachtig en één fout geplaatst punt zo'n beweging suggereerde. Zo ziet men ook, hoe de misvatting over één schrijver, in dit geval Tacitus, tot onvoorstelbaar catastrofale gevolgen kan leiden.

11. Een ander belangrijk aspect uit "Germania" is het volgende: Tacitus laat enkele malen merken, zegt 't soms woordelijk, dat de romeinse okkupatie van Germania, **zijn Germania wel te**

verstaan, die in zijn tijd (ca. 100 na Chr.) als voltooid werd beschouwd, bij lange na niet inhield dat de stammen zich volledig hadden laten romaniseren. De Romeinen blijven trouwens doorgaan hen in hun geschriften "barbaren" te noemen. Integendeel: hij deelt mee dat zij een zekere zelfstandigheid behouden hadden, soms een eigen bestuur onder koningen, maar dat zij in vrede leefden met de Romeinen onder hun overkoepelend gezag, menigmaal vreedzamer met de Romeinen dan onderling. Sinds 50 na Chr. hadden de Romeinen afgezien van het bloeddorstig onderdrukken van de germaanse volken. De "Opstand van de Bataven" uit 69 en 70 is het laatste symptoom van de oorlogen geweest, dat overigens méér veroorzaakt was door de interne moeilijkheden en de burgeroorlog in het romeinse rijk. Het kon niet uitblijven, dat enige ambitieuze aanvoerders een smeulend nationaliteitsgevoel van de Bataven en andere franse stammen aanbieden tot een verzet. Die opstand was inmiddels zo achterhaald en onbelangrijk geworden, dat Tacitus in zijn "Germania" niet eens meer erover spreekt.

Na ca. 50 na Chr. hebben de Romeinen een ander systeem van bezetting gekozen. In plaats van militaire bedwinging pasten zij pacifikatie toe. Aan de germaanse stammen - Tacitus leert ons dat wij aan betrekkelijk kleine verbanden moeten denken - werd geen romanisering meer opgedrongen, ofschoon deze niet konden ontkomen, wat zij overigens niet bewust nastreefden, aan een sterke invloed door de romeinse cultuur. Het is de verdienste van enige belgische archeologen, dat zij dit verschijnsel, wat zich ook archeologisch duidelijk manifesteert, het eerst gesignaleerd hebben. Aan hun thesis moet wel de correctie worden toegevoegd, dat dit geen gevolg is geweest van de geleidelijke achteruitgang van het romeins gezag in deze streken, casu quo een abrupte of geleidelijke terugtrekking van het militaire apparaat vanaf de derde eeuw tot aan het einde van het imperium, doch dat het reeds vanaf het midden van de 1e eeuw de welbewuste politiek van de Romeinen is geweest. Realiseert men zich dit goed, dan krijgen de "lege plekken" in de romeinse okkupatie een afdoende verklaring. Over enige eeuwen (hier en daar is het reeds aan de gang!) zal een archeoloog hetzelfde verschijnsel tegenkomen in de moderne kolonies, bijvoorbeeld in Afrika, waar de westerse en de inheemse culturen samen bestaan.

In dit licht gaat romeins Nederland ook een ander beeld vertonen. Toen de oorlogen in het noorden van Frankrijk ten einde waren en de legioenen nog altijd als het gezicht van Rome werden beschouwd, zochten de militairen ander emplot. Dat vonden zij in het verkennen en in bezit nemen van nieuwe, onbekende en **volkome lege streken**. Romeins Nederland is immers onmiskenbaar **militair**; de enige bekende **burgerlijke** nederzetting is die van Nijmegen. Het ligt voor de hand, daar zij een blijvende bezetting en een verdere populatie op het oog hadden, dat zij er enige versterkingen en forten bouwden om te wonen en zich veilig te voelen op deze "band", die voorlopig bestond uit een smalle strook van Keulen naar het noord-westen, inderdaad langs de Rijn - de Renus, wat een der aanleidingen werd tot het misverstaan van de klasiëken. Tussen die band en Vlaanderen vindt men maar weinig romeinse sporen, al staat vast, bijvoorbeeld door de vondsten in Brabant, het altaar van Sandraudiga te Rijsbergen en de Nehallennia-altaren in de Oosterschelde, dat hier zo'n zelfde band van penetratie heeft gelegen. Vanzelfsprekend heeft de stratigrafische toestand van 't land hierbij een zeer grote rol gespeeld. Wil men de noordelijke band persé de "limes germanicus" noemen, dan ga men zijn gang. Het blijft wel merkwaardig, dat er noch uit de historische geschriften noch uit archeologische gegevens iets blijkt van de functie en betekenis van deze opgeschroefde "limes germanicus". Na het midden van de 3e eeuw bestond hij in geen geval meer; toen lag de "limes germanicus" onmiskenbaar op de lijn Keulen - Boulogne.

Na het midden van de 3e eeuw is het laagland van Nederland door de Romeinen verlaten, daar tengevolge van de transgressies dat deel van Nederland evenals trouwens grote gebieden in Vlaanderen niet meer bewoonbaar waren. Hierna werden **Nijmegen** en **Xanten** de eindpunten

van de nu afgekapte noordelijke band. De drie onderscheiden militaire kampementen van Nijmegen, die zonder direkte opeenvolging en op verschillende plaatsen liggen, tonen aan dat deze defensie-lijn maar betrekkelijk was en zelfs niet permanent bezet is geweest, wat ook al niet strookt met een "limes germanicus". Het beeld van Xanten pas geheel in dit kader, al moeten de Romeinse en de vroeg-middeleeuwse traditie van deze stad aan eenzelfde nieuw en kritisch onderzoek als Nijmegen onderworpen worden. Zij was in geen geval identiek met Colonia Trajana, dat Trazegnies is, evenmin met Vetera, dat Verviers is. Het leggen van twee Romeinse plaatsen op Xanten, die door de bronnen op 80 km afstand van elkaar worden genoemd, had al lang duidelijk moeten maken dat men met Xanten een onvoorstelbare farce aan het bedrijven was, bovendien een knoeipartij met de Peutinger-kaart. De band van de stad met de martelaren van het Thebaanse legioen en St. Victor moet als een mythe beschouwd worden, ondanks dat men in Xanten twee lijken, hoogstwaarschijnlijk uit de 4e eeuw ! heeft gevonden. De mythen weemelen van dit soort toevalligheden, die aangegrepen werden om legenden te "bewijzen", terwijl men de geschreven bronnen rustig liet liggen. Alle gegevens van het Thebaanse legioen wijzen op Zwitserland en de Provence; het ziet er zelfs naar uit dat Xanten zijn traditie en verering van St. Victor niet van daaruit heeft gekregen, doch vanuit het noord-westen van Frankrijk. Dit even noodzakelijk onderzoek moet iemand anders maar eens doen; ik heb al genoeg op de vork. Na het midden van de 3e eeuw hebben Nijmegen en Xanten gefungeerd als voorposten van de "limes germanicus", die toen ver naar het zuiden was teruggetrokken, terwijl in het tussenliggende gebied tot Keulen geen sprake meer was van een Romeinse bezetting. Wat hadden de Romeinen trouwens te vrezen van het Rijnland, van Westfalen of Nedersachsen? Die streken komen tot in de 9e eeuw in geen enkele historische bron voor. En dit brengt ons tot de **Albis**, de **Amisia** en de **Wisurgis**, die **natuurlijk niet** de Elbe, de Eems en de Wezer zijn geweest. Wie wil gaan briesen, moet daarmee even wachten. Dit probleem wordt bij Ptolemeus al voor een groot deel uit de doeken gedaan, maar het komt in zijn totaliteit aan de orde in Deel II bij de teksten over Frisia en Saxonía. Voor Xanten zie ook tekst 389.

12. Toen ik in 1955 over deze zaak begon te publiceren, behoefde men geen helderziende te zijn om te weten of te bevroeden hoe zij zou gaan verlopen. Ik was evenmin paragnost, maar heb af en toe wel een helder ogenblik gehad. Ik heb er geen enkele moeite mee om te bekennen, dat ik Tacitus "Germania" met opzet achter de hand heb gehouden voor de eindafrekening. Elk verwijt over deze tactiek wijs ik bij voorbaat af, daar ik **bij herhaling** erop gehamerd heb dat het absoluut noodzakelijk was om de klassieken opnieuw te gaan lezen. De klassici, historici en archeologen hebben daarvoor ruimschoots de tijd gehad, want bijna dertig jaren mag men toch wel ruimschoots noemen. Het beroeps-geduld van de archivaris bewerkte bij mij dat ik rustig op dit noodzakelijk nieuw onderzoek bleef wachten. Het is echter niet gekomen, zodat nu het bewijs recht overeind staat **dat mijn bestrijders geen onderzoek hebben ingesteld**, dat zij deze dertig jaar gewoon zijn voortgegaan met het herhalen van de oude kapitale fouten over Germania en het noorden van Frankrijk, en dat zij door hun verblindheid zelfs ervan weerhouden werden om een van de eenvoudigste werken uit de historische literatuur te raadplegen, dat hun verblindheid met één slag opheft. De kwestie is al jaren een internationale geworden. **Vlaamse** historici ageerden soms nog feller dan de Nederlandse. De **franse** overtreffen beide groepen in ijzigheid en pertinente afwijzing. Toen het erop leek dat de Franse historicus Georges Duby mij bij zou vallen, werd hij met brieven uit Holland en België bestookt om zijn aanvankelijke steun in te trekken en zijn kollega's niet af te vallen. Welnu, Tacitus zet **de hele academische wereld** voor schut als een gezelschap praatjesmakers, die de grondslag voor de geschiedenis van westelijk Europa totaal hebben misverstaan, niet eens de moeite namen om de klassieken te raadplegen en zodoende ten onder gaan aan hun kollektief gebral. Ten **tweede male** staan zij schaak, omdat zij niet hebben opgemerkt dat **Renus** bij de klassieken vrijwel altijd **Schelde** betekent, en ten **derde male** omdat zij de west-oriëntatie van de klassieke schrijvers niet hebben doorzien, zij die

zelfs na alle daaraan bestede uitleg niet willen begrijpen en na alle gegeven bewijzen proberen te ontkennen. Natuurlijk! Vanwege de niet-opgemerkte west-oriëntatie zijn zij nergens meer met hun interpretaties van de teksten. De franse en de vlaamse historici past de grootste bescheidenheid en een stilzwijgen van jaren, zodat zij zich eens kunnen gaan verdiepen in de **voorgeschiedenis van hun land**, die zij niet kennen. De nederlandse historici en archeologen moeten eindelijk ophouden de teksten van de klassieke schrijvers naar Holland te trekken, die geschreven werden **een eeuw voordat de eerste Romein een voet in Nederland had gezet**, welke teksten nog vier eeuwen ongestoord met dezelfde geografische details en namen doorgaan nadat de laatste Romein er zijn hielen had gelicht. Afgezien van alle andere argumenten en bewijzen, worden zij reeds door de simpele chronologie als brallers ontmaskerd.

13. Het kompleks van Germania bij Tacitus. De namenlijsten krijgen in dit boek een grote plaats en een zwaarwegende betekenis. Immers, de historische mythen berusten voor het grootste deel, om niet te zeggen volledig, op het zwabberen met historische namen, het uit hun geografisch verband trekken daarvan, en het neerpatsen van deze fundamenten der ware geschiedenis op minstens 300 km verkeerdt, in de ergste gevallen zelfs meer dan 1000 km van hun authentieke plaats. Het eerste gevolg daarvan is dat het grondgebied, door Tacitus bedoeld en beschreven, teruggevoerd moet worden tot minder dan 1/30 van hetgeen de historici ervan hebben gemaakt. Even duidelijk immers zegt Tacitus, dat alle door hem genoemde stammen dichtbij elkander woonden, wat zonder méér al tegenspreekt dat men hen uitstrooien kan van de Noordzee tot aan Rusland, of van Zweden tot in Hongarije. Het tweede gevolg is, dat Tacitus het juiste, doch veel kleiner gebied gedokumenteerd heeft met een overstelpend aantal namen, die vandaag aan de dag nog de plaats van de stammen bevestigen, maar ook het geografisch kompleks bepalen dat hij beschreef. De verzameling van zijn geografica levert **een lijst van 82 namen** op. Straks, bij de teksten van Strabo, Plinius, Ptolemeus en andere schrijvers, komt daar nog een groter aantal bij. Die van Tacitus zijn:

Abnoba - Argonne.	Dulgubini - Doullens.
Aestii - Estreux.	Eudoses - Houdain.
Agrippinenses - Keulen.	Fenni - Feignies.
Albis - Aa.	Fosi - Fossex.
Alpes Raeticae - franse Alpen.	Frisii - Vlaanderen.
Anglii - Englos.	30. Gambriui - Cambrin.
Angrivarii - Angres.	Gothones - Gouzeaucourt.
Aravisci - Aire.	Halisii - Halluin.
Asciburgium - Auchy-au-Bois.	Harii - Harnes.
10. Aviones - Avion.	Hellusii - Esquelbecq.
Bastarnae - Hébuternè en/of Basseux.	Helvecones - Haillicourt.
Batavi - Béthune.	Helveti - Helfaut.
Boii - Boëseghem.	Hercules, kolommen van - Cap-Gris-Nez.
Bructeri - Broxeele.	Hercynia silva - Katsberg.
Buri - Buire-au-Bois.	Hermiones - Hermies.
Chamavi - Camphin.	40. Hermunduri - Hermelinghen.
Chasuarii - Cattenières.	Ingaevones - St. Ingelvert.
Chatti - Katsberg.	Istaevones - Estevelles.
Chauci - Chocques.	Langobardi - Lompret.
20. Cherusci - Chérisy.	Lemonii - Limont-Fontaine.
Cimbri - Simencourt.	Lygii - Ligny.
Cotini - Cantaing-sur-l'Escaut.	Manimi - Manin.
Dacia - Dagny enz.	Marcomanni - Marconne.
Danuvius - Aisne.	Marsi - Marck.

- Marsigni - Marchiennes.
50. Mattiaci - Mastaing.
 Moenus - Maas.
 Naharvali - Neuvireuil.
 Naristi - Nabringhen.
 Nemetes - Atrecht.
 Nervii - Bavay.
 Nuithones - Noeux.
 Oceanus - Atlantische Oceaan.
 Osi - Ochtezeele.
 Oxiones - Oxelaëre.
60. Peucini - Puisieux.
 Quadi - Quiestède.
 Raetia - Rissons enz.
 Renus - Schelde.
 Reudignes - Ruitz.
 Rugii - Rougefay.
- Sarmatae - Sermaise.
 Semnonnes - Sempy.
 Sitones - Cysoing.
 Suardones - Séquedin.
70. Suebi - omg. Kortrijk.
 Suiones - Souich, Souchez.
 Tencteri - Tangry, Tingry.
 Treveri - Trier.
 Triboci - Troisvaux
 Tungri - Doornik.
 Ubii - Aubigny-en-Artois.
 Usipi - Weppes.
 Vandili - Waudignies.
 Vangiones - Wannehain.
80. Varini - Warneton.
 Venethi - Vendegies.
82. Wattiaci - Watten.

14. **Aangevuld door de andere schrijvers.** Tacitus heeft natuurlijk niet alle stammen en alle geografische details opgesomd. Bij andere schrijvers vindt men andere details wanneer zij over dezelfde streek schrijven zoals uit de kontekst duidelijk is. Deze details komen bij de onderscheiden teksten aan de orde. Vooruitlopend op die teksten, geef ik hieronder de massa stamnamen en de andere geografica, teneinde duidelijk te maken dat de gangbare opvattingen met de Romeinse periode dezelfde verwerpelijke fragmenten-happerij hebben gepleegd als met de vroeg-middeleeuwse teksten, namelijk het werken met en het lokaliseren van **een klein aantal namen** en het laten liggen van de **overgrote meerderheid**, terwijl toch vast staat dat het totaal een samenhangend geografisch complex vormt. Uit de kracht van Tacitus' "Germania" moeten al deze namen naar dezelfde streek teruggevoerd worden. Het zijn er welgeteld 173, zodat **het totaal op 254** komt, dat de Franse historici zich voor het grootste deel hebben laten ontfutselen door de foutieve opvattingen over Germania. De onderstaande stammen en andere geografica horen eveneens in het noorden van Frankrijk thuis:

83. Abroditi - Hébuterne.
 Actania - Acquin.
 Adarna - Ternoise.
 Ad Duodecimum - Montdidier.
 Alemanni - Allemant.
 Alisni - Haillines.
 Amblava - Ambleteuse.
 Amisia - Hem.
90. Amsia - Ames.
 Ampsivarii - Ambrines.
 Anartes - Annezin.
 Ardena - tussen Trier en Cassel.
 Aremorica - Normandië.
 Arenatio - Annois.
 Atax - Aude.
 Attuarii - Attin.
 Atuacutum - Attin.
- Baduhenna - Béhagnies.
100. Baetasi - Bettignies.
 Bagioresens - Baugies.
 Bagisino - Bavay.
 Bassi - Basseux.
 Behenni - Béhagnies.
 Bituriges - Bettrechies.
 Blariaco - Berlancourt.
 Boemani - Boin.
 Bogadum - Bouchain.
 Brachati - Braine.
110. Briones - Brienne-le-Château.
 Britanni - Brétigny.
 Britones - Brétigny.
 Burduris - Buire.
 Burcana - Boursies.
 Burginatio - Bohain.

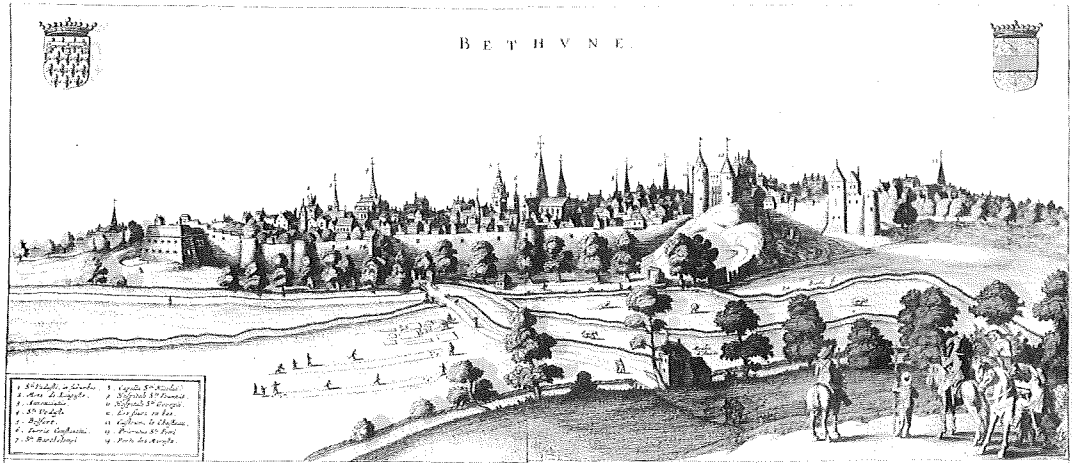
- Cadurci - Catheux.
 Caeracates - Carency.
 Caesia - Caëstre.
 Caledoni - Calonne.
 120. Caleti - Cléty.
 Calucones - Calonne.
 Canninefati - Genech.
 Caritami - Cartignies.
 Carvone - Carvin.
 Caspingio - Campagne.
 Castra Herculis - Roye.
 Catualium - Couthuin.
 Catuslogi - Cattenières.
 Cevalum - Chevilly.
 130. Charidii - Chériennes.
 Chemaë - Chemy.
 Cisonum - Cysoing.
 Claris - Claire.
 Clitis - Clignon.
 Colodici - Couloing.
 Colonia - Coulogne (Calais).
 Colonia Traiana - Trazegnies.
 Corbulo - Corbehem.
 Cruptorix - Crochte.
 140. Dalmatae - Damousies.
 Dani - Normandië.
 Dina - Dives.
 Drusinae - Drouvin.
 Eburones - Evry.
 Elna - Liane.
 Evitano - Evin-Malmaison.
 Fabaria - Favreuil.
 Flevum of Almere - Plaine Flamande.
 Fanfana - Fampoux.
 150. Feresne - Waremmes.
 Flenio - Fliennes.
 Fletione - Fléchin.
 Foro Adriani - Hardinghen.
 Geminiaco vico - Gembloux.
 Gessoriacus - Boulogne.
 Grinnibus - Grivesnes.
 Guberni - Gouves.
 Gypedes - Quiévy.
 Halani - Halluin.
 160. Helinium - Liane.
 Heruli - Héricourt.
 Hissca - Sambre.
 Hister - Huistre.
 Honoriani - Hornaing.
 Icium - Boulogne.
 Incriones - Equires.
 Indistavisae - St. Inglevert.
 Intuergi - Ennetières.
 Ipada - Epte.
 170. Isla - Lys of Leie.
 Lamizon - Laize.
 Landudi - Landas.
 Lauri - Lumbres.
 Ledus - Lys of Leie.
 Legia - Lys of Leie.
 Levesano - Laventie.
 Linac - Liane.
 Linones - Liencourt.
 Lippia - Lys of Leie.
 180. Litus Saxonicum - zuid Boulogne.
 Longi Pontes - Longfossé.
 Lugdunum Batavorum - Leulinghen.
 Lupia - Louvignies.
 Mannaricium - Merville.
 Marcis - Marck.
 Marsaci - Marchiennes.
 Matellione - Le Mat.
 Maurungani - Morini.
 190. Mediolanum - Moignelée.
 Menapii - Cassel.
 Mons Taunus - Montigny.
 Morini - Terwaan.
 Morimarisca - St. Omaars.
 Navalia - Nave.
 Nerteriani - Niergnies.
 Nigropullo - Noires Terres.
 Nigrum Fluvium - Noir d'Aa.
 Ninttaci - Noizy-le-Comte.
 200. Noita - Noeux.
 Novarii - Nouart.
 Novesium - Nouvion-sur-Meuse.
 Noviomagus - Noyon.
 Obrinca - Rijn.
 Oppidum Batavorum - Béthune.
 Oxmisio - Exmes.
 Phrudis - Somme.
 Picti - Pihem of Pihem.
 Praetorium Agrippinae - Elinghen.
 210. Praemontorium Cimbrorum - Cap-Gris-Nez.
 Raurici - Récourt.
 Rimi - Rimeux.
 Ripuarii - Ribécourt.
 Rusbeas - Roubaix.
 Ruteni - Ruitz (Barlin).
 Sabariensis - Sambre.

- Saevo - Cassel.
 Salii - Selles.
 Santones - Saintes.
 220. Scoti - Escaudain.
 Siatutanda - Sithiu, St. Omaars.
 Silingi - Saily.
 Sirmium - Sermaise.
 Sorabi - Sorbais.
 Stereontium - Estreux.
 Sturii - Estreux.
 Suaeucones - Souchez.
 Sygambri - bij de Sambre.
 Tablis - Etaples.
 230. Tabuda - Authie.
 Taxandria - Westrachia (n.w. Atrecht).
 Teucera - Thièvres.
 Teuderium - Douriez.
 Teutoni - Doudeauville.
 Texalia - Axles.
 Texuandrii - Taxandria.
 Thoringia - Doornik.
 Thunerus - Thon.
 Tilia - Tilques.
 240. Traiectum - Tournehem.
 Treva - Thièvres.
 Tricensima - Troisvaux.
 Tubanti - Thun.
 Tungri - Doornik of Tingry.
 Vaccaei - Vacquerie.
 Vada - Vaudancourt.
 Vadicassi - Vaudignies.
 Vahalis - Oise.
 Valentinianes - Valenciennes.
 250. Verdaci - Wargnies.
 Victenses - Vitry-en-Artois.
 Vindolici - Vincelles.
 Vistula - Vesle.
 254. Wisurgis - Wimereux.

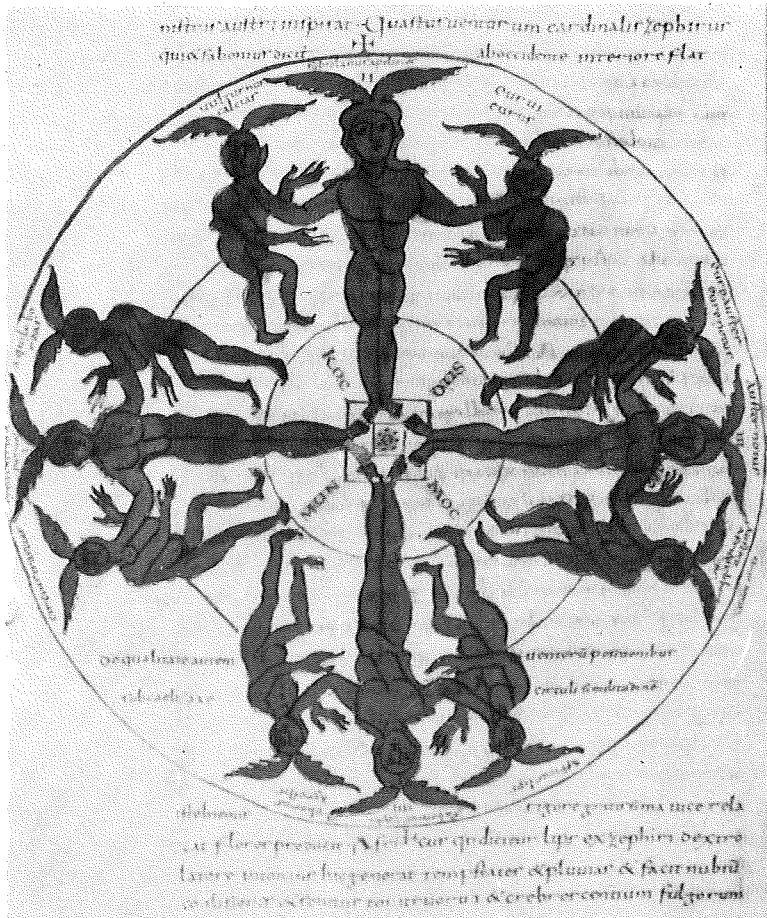
KONKLUSIE

De juiste lezing van Tacitus' "Germania" onthult in één slag een der fundamente van de historische mythen, die méér omvatten dan Nederland alleen, namelijk de totaal foutieve conceptie van Germania uit de romeinse periode. In dit werk spreekt Tacitus met geen woord over Nederland. Hij heeft dit evenmin gedaan in zijn "Annales" en "Historiae". Zijn beschrijving van de streek dokumenteert hij met een groot aantal plaatsnamen, nergens in het noorden terug te vinden, waardoor het hanteren van een paar teksten uit zijn werken op Nederland en het overslaan van de massa, ten voeten uit getekend wordt als een erbarmelijke fragmenten-happerij, die de grondbeginselen van de historische geografie niet kent. Het probleem van de Renus als Schelde presenteert hij zo helder als glas. Dat zijn Danuvius de Aisne is en niet de Donau, toont op zich al aan hoe fundamenteel de historici hem hebben misverstaan. Voor één zaak echter moeten wij Tacitus bijzonder dankbaar zijn. Hij ontmaskert de Bataven-traditie van Nederland als volslagen gebral, wijst de Patavia van de Peutinger-kaart aan Frankrijk toe, en rekent hierdoor zó definitief af met karolingisch Nijmegen, dat de rest van dit boek eigenlijk achterwege had kunnen blijven. Maar omdat de hersenspoeling diep was doorgedrongen, moeten we de contra-spoeling voortzetten.

BETHUNE, het oude "Oppidum Batavorum" wat door de naam van de stad bevestigd wordt, naar een gravure van Jansson uit 1640.

Een prachtig en duidelijk voorbeeld van de voorheen gebruikelijke **west-oriëntatie**, voorkomend in het "Livre des Roues" van Isidorus van Sevilla uit de 9e eeuw, naar een manuscript uit de kerk van Ste. Maria te Laon.

NOORD: de Subsolanus, de oostenwind, met links de Vultur, die alles droogt, en rechts de Eurus, die wolken brengt, is in werkelijkheid **OOST**.

WEST: de Septentrion, de Noordenwind, geflankeerd door Circius, die sneeuw en ijs brengt, en links de Aquilon of Boreas, die droge en ijzige lucht blaast, is in werkelijkheid **NOORD**.

ZUID: de Zephyr of Favonius, die de bloemen doet groeien, vergezeld van de Africus, die donder en bliksem baart, en de Chorus, die een klare hemel brengt, is in werkelijkheid **WEST**.

OOST: de Auster, Zuidenwind, die met zijn twee gezellen de grote wolken aanvoert met warme en overvloedige regen, is in werkelijkheid **ZUID**.

DE WEST-ORIENTATIE

Mijn belangrijkste ontdekking was niet dat Noviomagus Noyon is, of dat de Bataven in de streek van Béthune zetelden, maar de **west-oriëntatie** bij vrijwel alle klassieke schrijvers, welke hantering en benaming van de windrichtingen tot in de vroege middeleeuwen zijn voortgezet. Wat zij **noorden** noemen, is voor ons **west**. Vandaar dat ik dit verschijnsel de west-oriëntatie heb genoemd. Het spreekt vanzelf dat de schrijvers niet alleen noord en west verwisselden, maar dat de korrekties, noodzakelijk om hun teksten goed te verstaan, op de hele windroos moeten worden toegepast. **Noord** is west; **west** is zuid; **zuid** is oost en **oost** is noord, tegen de klok in omdat hun noord een kwartslag naar links moet. In het begin, toen ik in mijn onbevanging dacht dat het al lang door de historici was opgemerkt, heb ik dit verschijnsel te onvolledig toegelicht en 'n keer, even onbevanging, west in plaats van septentrio - noord geschreven. Dit ontlokte Stolte de triomfantelijke kreet dat ik geen Latijn ken. In werkelijkheid betekende het, dat hij de west-oriëntatie nooit gezien en begrepen had, wat trouwens ook de grondfout is van zijn proefschrift over de Geograaf van Ravenna. Het niet opmerken van de west-oriëntatie ligt mede ten grondslag aan alle foutieve opvattingen over de historische geografie van westelijk Europa sinds de Romeinen. Alles wat in het noorden van Duitsland en in Nederland werd gerekonstrueerd, moet reeds vanwege het éne punt van de west-oriëntatie in Vlaanderen en Frans Vlaanderen worden neergezet. Zo simpel ligt de hele affaire. Daar kwamen de even fundamentele vergissing met **Renus-Schelde** bij, de mythen van Nijmegen en de Betuwe, en de grandioze vervalsingen van Echternach dat Holland de mythe van St. Willibrord op de kollekteschaal van geldzucht presenteerde, en de nederlandse mythe was compleet. Camps heeft onlangs (Ned. Archievenblad, 1983, p. 249) gesneerd, dat ik dan maar een nieuwe geschiedenis van Europa moet schrijven. Dat is niet meer nodig, daar de nu gesignaleerde west-oriëntatie de hoogst noodzakelijke korrekties zal aandragen.

TRADITIE SINDE DE ROMEINEN

“Wij hebben een traditie sinds de Romeinen in handen”, liet Hugenholtz over Nederland schallen toen de twijfels allerwegen, ook in universitaire kringen begonnen door te dringen, en de ene na de andere historicus onverbloemd over “het zwarte gat” in de nederlandse geschiedenis begon te spreken. Wanneer zijn stelling op waarheid berust, laat hij dit dan aantonen, daar het warempel toch een zaak is die niet met een kreet afgedaan kan worden. Immers, na die kreet is het een farce dat het Bronnenboek van de romeinse periode en tot de vroege middeleeuwen **vijf verminkte teksten** uit de klassieke schrijvers aanhaalt (Bronnenboek nrs 2, 3, 4, 18, 19), en er een paar honderd overslaat, alvast 'n honderd in dit deel gesignaleerd, en nog eens een dikke honderd die in Deel II volgen. “Germania” van Tacitus heeft afdoende duidelijk gemaakt, dat de vroege middeleeuwen niet losgemaakt kunnen worden van de romeinse periode, daar de twee tijdperken met een ontelbaar aantal draden aan elkaar vastzitten, vanzelfsprekend **in de juiste streek**. Bovendien behoort een historisch onderzoek **vooraan** in de tijd te beginnen, in de oudste periode, en **niet terugwerkend** van de 10e of 12e eeuw naar de Romeinen toe, wat sinds de 16e eeuw de algemene methode is geweest, wetenschappelijk radikaal fout maar ook dramatisch fout, omdat de latere historici deze terugwer-

kende methode als een bevestiging van de historische continuïteit hebben opgevat, wat Hugenholtz klaarblijkelijk ook doet. Bij zo'n stelling hoort vanzelfsprekend ook het bewijs dat **de traditie in de tussentijd** heeft bestaan, wat al helemaal niet het geval is, daar men in Nederland pas in de 16e eeuw over Bataven en Romeinen begint te spreken. Het is een volgend voorbeeld der fragmenten-happerij van het Bronnenboek: een paar teksten geven, die nog als "nederlands" te verkopen zijn, en honderden overslaan waarmee het niet voor de dag durft te komen omdat het **franse** er te duidelijk op ligt.

EEN TIP VOOR MIJN FANS

Van verschillende kanten in Nederland, België en Frankrijk wordt mij verzekerd, dat het aantal van mijn fans groter is dan ik misschien denk. Ik ben hen dankbaar voor hun morele steun. Velen van hen blijken zich bovendien in te zetten om de kwestie bij vrienden en kennissen bekend te maken en mij te verdedigen. Meestal moeten zij optornen tegen een ijzige afwijzing, gepaard gaande met lachbuien, van lieden **die nooit één bladzijde van mij gelezen hebben** en hun oordeel baseren op de spot-artikelen in de kranten. Ik wil mijn fans een goede tip geven: Besteedt uw tijd en uw energie niet meer aan het bekeren van deze "wetenschappers" (sic!), maar snoert hen eens en voorgoed de mond met deze drie magische woorden: **GERMANIA VAN TACITUS**.

DELAHAYE SLAAT ME TEVEEL OVER...

In een interview met "Dagblad De Stem" uit Breda zei prof. H.P.H. Jansen: Delahaye doet aardige dingen, maar hij slaat me teveel over". Wat ik overgeslagen heb, werd niet vermeld. De professor, die toch geacht moet worden de bronnen te kennen, vindt het blijkbaar heel gewoon dat het Bronnenboek 900 overslagen pleegt, en dat Blok er zo'n dikke 1800 op zijn naam heeft gezet. Deze komen in de delen II en III aan de orde. Dit is meten met twee maten: de academische wereld mag overslaan wat zij wil, voorname-lijk waar zij geen raad mee weet, daarvan zelfs een systeem maken zoals het Bronnenboek, en Jansen verwijt mij in het wilde weg, zonder ook maar één zaak te noemen, dat ik dingen oversla. Is dat nog serieus? Of is het doodgewoon onwetenschappelijk been-tje lichten, teneinde ook die kreet weer door het land te doen gaan?

2. DE ROMEINSE GEOGRAFISCHE BRONNEN

Hier zijn de teksten van de klassieke schrijvers verzameld, die geen verhalen doch zuiver geografische mededelingen bevatten. Enkele vroeg-middeleeuwse teksten zijn eraan toegevoegd om te illustreren, dat bepaalde begrippen nog lang na de Romeinen in leven zijn gebleven en dat de schrijvers met de termen van de klassieken voortgaan. De meer verhalende teksten worden elders gegeven. Ook die bevatten tal van geografische details, zodat zij straks de hieronder staande gegevens aanvullen. Voor het algemene beeld zijn deze geografische teksten meer dan voldoende. Bij het raadplegen van de serie dient men zich twee zaken goed te realiseren: 1. Vóór ca. 50 na Chr. **kan geen Romein over Nederland geschreven hebben**, daar Nederland pas omstreeks 50 na Chr. door de Romeinen ontdekt en in bezit genomen is. 2. Na ca. 250 na Chr. kan geen klassiek schrijver meer over Nederland geschreven hebben, **omdat de Romeinen toen het land verlaten hadden**, wat de archeologie afdoende aantoont en de bodem van Nederland ten stelligste bewijst, daar de romeinse relikten vier tot zes meter beneden het huidige maaiveld worden teruggevonden. In deze voor Nederland blanco tussenperiode gaan de berichten evenwel zonder de minste onderbreking door, zodat het dan als een paal boven water vast staat dat zij niet voor Nederland geschreven werden. Deze teksten overbruggen zodoende de romeinse bezetting van Nederland, waardoor bewezen is dat zij zowel vóór als ná de Romeinen in Nederland een geheel andere streek beschrijven. Men vervalt natuurlijk in de grofste fouten, wanneer men zoiets simpels en zoiets essentieels als de chronologie uit het oog verliest, en teksten toepast op een landschap, terwijl dit zowel van de kant van de schrijver als van de kant van het landschap volslagen onmogelijk is.

TEKSTEN 19 - 111

Tekst 19.

70 - 19 vóór Chr. Virgilius over de Renus Bicornis.

In zijn Aeneas verhaalt Virgilius over de triomf van Augustus, die was afgebeeld op het schild van Aeneas. Onder de afgebeelde taferelen noemt hij: De Morini (Terwaan), de laatste van de mensen, aan de Renus Bicornis (Schelde).

Bron: Virgilius, Aeneis, VIII, 726.

Tekst 20.

70 - 17 vóór Chr. Servius geeft kommentaar op Virgilius.

De Morini (Terwaan), de volken op het uiteinde van Gallia, dat op Engeland uitziet, dicht bij de Oceaan (Atlantische Oceaan). Renus (Schelde), een rivier in Gallia, die de Germanen van Gallia scheidt. Bicornis (tweehoornig) echter, omdat dit gemeen is aan alle rivieren, of speciaal voor de Renus (Schelde) geldt, die in twee stromen vloeit; door de een die de grens vormt van het romeinse rijk, door de andere die langs de barbaren stroomt, waar hij Vahal (Oise) genoemd wordt en hij het Eiland van de Bataven (Béthune) vormt.

Bron: Servius, Commentarius in Virgilio Aeneiden, VIII, 727.

DE TEKSTEN VAN STRABO (60 vóór Chr. - 20 na Chr.)

Tekst 21.

Algemene beschrijving van Celtica.

Daarna (na Spanje) vindt men **Celtica**, dat zich naar het oosten (lees: noorden) uitstrekt tot aan de **Renus** (Schelde). De noordelijke (lees: westelijke) kant van het land wordt over zijn gehele lengte bepaald door de **Britse Zee** (Het Kanaal). Het eiland van Engeland strekt zich inderdaad over zijn gehele lengte uit tegenover en parallel met Celtica en meet ongeveer 5000 stadia. De oostelijke (lees: noordelijk) zijde wordt bepaald door de **Renus** (Schelde), wiens loop parallel ligt met de bergketen van de Pyreneeën. De zuidelijke (lees: oostelijke) kant wordt gevormd door de (franse) Alpen vanaf de **Renus** (Schelde) en door onze eigen zee (Middell. Zee), over de gehele lengte bespoeld door de zeebaai Galatica; daar liggen de steden Marseille en Narbonne...

Bron: Strabo, Geographia, II, 5, 28.

Nota: Er dienen drie zaken opgemerkt te worden: 1. dat Strabo de **west-oriëntatie** hanteert, wat reeds bij deze eerste tekst duidelijk is, en wat in volgende nog helderder aan het licht treedt. 2. Dat bij hem, evenals bij Tacitus, **Renus** altijd Schelde betekent, wat straks verschillende malen bevestigd wordt, vooral in zijn beschrijvingen over de Monden van de Renus. 3. Dat Strabo schreef vóórdat de eerste Romein een voet in Nederland zette, en blijkens de hele strekking van zijn verhaal schrijft hij over een streek die al lang door de Romeinen werd beheerst. De historici hebben deze drie factoren niet opgemerkt en derhalve de teksten van Strabo **totaal misverstaan**, want hij heeft met geen woord Nederland of het daarnaast gelegen gebied van Duitsland aangeraakt. De chronologie in de gaten houden, moet als het fundament van het historisch onderzoek worden beschouwd, en zeker van het historisch-geografisch onderzoek, anders vervalt men in absurditeiten, die al door de chronologie alleen worden onthuld.

Tekst 22.

Nadere beschrijving van Celtica.

Het land dat wij **Celtica** noemen wordt in het westen (lees: zuiden) begrensd door de keten van de Pyreneeën, die met hun beide uiteinden de zee raken, de Binnensee (Middellandse Zee) en de Buitensee (Atlantische Oceaan). In het oosten (lees: noorden) door de **Renus** (Schelde), die parallel loopt met de Pyreneeën (dus is het **niet** de Rijn). Zijn grenzen (nl. van Celtica) liggen in het noorden (lees: westen) en het zuiden (lees: oosten) tussen het noordelijk (lees: westelijk) uiteinde van de Pyreneeën en de **Monden van de Renus** (Schelde). Aan de andere kant komt eerst de zee, die Massilia (Marseille) en Narbonne bespoelt, tussen het zuidelijk (lees: oostelijk) uiteinde van de Pyreneeën en de bronnen van de **Renus** (Schelde). Rechthoekig op de Pyreneeën ligt het gebergte van de Cévennen; het breekt de vlakten in het midden en eindigt bij Lyon in het centrum van het land... Dan komt het land van de Belgae met de rest van de volken langs de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) tot aan de **Mond van de Renus** (Schelde), daaronder begrepen enige volken van de **Renus** (Schelde) en de (franse) Alpen...

Keizer Augustus heeft Celtica in vieren verdeeld. Hij had een provincie gemaakt van de Kelten in Narbonne, een ander van de Aquitani, zoals Caesar die al had ingedeeld, maar hij voegde er 14 volken aan toe, die het gebied bezetten tussen de Garonne en de Loire. Wat betreft de rest van het land: na dat in tweeën gedeeld te hebben, gaf hij aan Lugdunum (Lyon) met als grens de bovenloop van de **Renus** (Schelde), en aan de Belgae het andere deel.

Bron: Strabo, Geographia, IV, 1, 1.

Nota: Hier blijkt al héél duidelijk dat Strabo met Renus de Schelde bedoelt, ten eerste omdat hij

die parallel laat lopen met de Pyreneeën, ten tweede omdat de provincie Lugdunensis niet, en na de noodzakelijke correctie van de windrichting **zeker niet** aan de Duitse Rijn grenst. Tweemaal vermeldt hij de Monden van de Renus als grensbepalend punt en telkens blijkt dat hij Nederland niet bedoeld kan hebben.

Tekst 23.

Wegen en verbindingen in Gallia.

Een der bergpassen, die van Italië uit toegang geven tot Celtica, over de Alpen en noordelijk (lees: westelijk) gelegen, is die vanuit het land der Salasses (Aosta, It.) naar Lyon leidt. Hij bevat twee routes, een die op het grootste deel van het traject geschikt is voor karren, de andere over de Poeninus (Mont Joux) is smal en ruw maar kort. Van Lugdunum (Lyon) heeft Agrippa het vertrekpunt van de grote routes gemaakt. Een gaat door het gebergte van de Cevennen en eindigt bij de **Santones** (Saintes, Charente) en in Aquitanië. De andere is die van de **Renus** (Schelde) en van de **Oceaan** (Atlantische Oceaan), die de derde is en voert naar de **Bellovaci** (Beauvais) en de **Ambiani** (Amiens). Tenslotte de weg die leidt naar Narbonne en de kust van de Middellandse Zee, die de vierde is. Maar men kan ook... (van Italië uit, bedoelt Strabo) door een bergpas van de Jura het land van de **Sequani** (bovenloop van de Seine) en de **Lingones** (Langres) bereiken, waar de route zich in twee armen verdeelt, een naar de **Renus** (Schelde), de andere naar de **Oceaan** (Atlantische Oceaan).

Bron: Strabo, Geographia, IV, 6, 11.

Nota: De grote verbinding naar de Monden van de Renus loopt derhalve over Beauvais en Amiens. Kan het **nóg** duidelijker worden uitgedrukt dat de Monden van de Renus in het noordwesten van Frankrijk liggen? De bergpas over de Jura doet van de andere kant de deur dicht: wie vanuit Italië naar de Duitse of de Nederlandse Rijn wilde, ging toch zeker niet over de Franse Jura.

Tekst 24.

Algemene beschrijving van Belgia.

Laten we eraan toevoegen: hoe dichter die volken van het noorden (lees westen) aan de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) raken, des te strijdvaardiger zijn zij. De moedigsten onder hen, zegt men, zijn de **Belgae**, een natie verdeeld in 15 volken en wonend op de kusten van de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) tussen de **Renus** (Schelde) en de Loire. Zij zijn de enigen die de invasies van de **Cimbren** (Simencourt) en van de **Teutonen** (Doudeauville), uit Germania gekomen, tot staan hebben gebracht. Als de besten onder hen worden de **Bellovaci** (Beauvais) en na hen de **Suessones** (Soissons) beschouwd. De belangrijkheid van het aantal van de Gallische bevolking is door onze schrijvers voor de Belgae geschat op bijna 300.000 mannen in staat de wapens te dragen... Die gegevens tonen een sterke bevolking aan en bewijzen nogmaals, wat ik boven reeds zei, de vruchtbaarheid van de Gallische vrouwen en hun kwaliteit van goede voedsters.

Bron: Strabo, Geographia, IV, 4, 2, 3.

Tekst 25.

Nadere beschrijving van Belgia.

Na de grondgebieden van Aquitanië en Narbonesia volgt tot aan de grens van de **Renus** (Schelde) over diens gehele lengte het grondgebied, dat van de ene kant begint aan de Loire, van de andere kant bij de loop van de Rhône tussen haar bron en haar aankomst bij Lyon. Het bovenste deel, namelijk het gebied van de bronnen van de **Renus** (Schelde) en van de Rhône tot bijna in het midden van de vlakten, behoort tot Lugdunensis, en de rest, waaronder de kust van de **Oceaan** (Atlantische Oceaan), heeft een andere territoriale indeling, die men aan de Belgae toeschrijft.

Bron: Strabo, Geographia, IV, 3, 1.

Nota: Het lijkt erop, dat Strabo, door verschillende malen op de Renus terug te komen, héél duidelijk heeft willen maken, dat hij de Schelde bedoelt. Ook deze tekst is helder; de grens van Belgia kan niet bij de bronnen van de Duitse Rijn gelegd worden. Bovendien plaatst Strabo die in de buurt van de bronnen van de Rhône.

Tekst 26.

Strabo beschrijft de gebergten.

(over de Alpen.) De eerste keten, niet erg hoog en gericht naar het oosten (lees: noorden), is gelegen aan de overzijde van de **Renus** (Schelde) en zijn meer, daar waar zich de bronnen bevinden van de **Istrus** (Huistre) bij de **Suevi** (omg. Kortrijk) en het **Hercynisch Woud** (Katsberg).

Bron: Strabo, Geographia, IV, 6, 9.

Tekst 27.

Strabo over de Boii en het Hercynisch Woud.

Na de volken van Celtica wonen de Germanen aan de overzijde van de **Renus** (Schelde) naar het oosten (lees: noorden). Zij verschillen weinig van de Galliërs, alleen in wildheid, lichaamsbouw en de kleur van hun haren. Maar in hun vorm, zeden en eetgewoonten zijn zij gelijk aan de Galliërs. Het lijkt mij toe dat de Romeinen hen terecht hun naam gegeven hebben (germanus=broer), daar zij hebben willen uitdrukken dat zij de broers van de Galliërs zijn. De eerste streek van de Germanen is bij de **Renus** (Schelde) vanaf zijn oorsprong tot aan de **monden**. De loop van deze rivier duidt ook de westelijke (lees: zuidelijke) kant van Germania aan... Posidonius verhaalt dat de **Boii** (Boëseghem) eens het **Hercynisch Woud** (Katsberg) bewoonden en de **Cimbren** (Simencourt) verdreven hebben.

Bron: Strabo, Geographia, VII.

Nota: Men begaat een dodelijke vergissing, wanneer men de “westgrens” van Germanië niet met “zuidgrens” corrigeert. Uiteraard moet hierbij aan de conceptie van Tacitus over Germania gedacht worden en niet aan de zuidgrens van Duitsland.

Tekst 28.

Beschrijving van de Seine en de Renus (Schelde).

Een derde rivier (na de Rhône en de Saône), **Seine** genoemd, die eveneens in de (franse) Alpen ontspringt, stroomt naar de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) parallel met de **Renus** (Schelde), in de tegenovergestelde richting van de Saône. Zij loopt door het gebied van het volk met dezelfde naam (de Sequani), dat in het oosten (lees: noorden) aan de **Renus** (Schelde) raakt...

De **Renus** (Schelde) van zijn kant stroomt eerst uit in grote moerassen evenals in een groot meer, waar de **Raetii** (Ressons) en de **Vindolici** (Vincelles, Marne) twee volken in en aan de overkant van de (franse) Alpen aan zijn oevers raken. De lengte van zijn loop is door Asinius geschat op 6000 stadia, maar dit is hij in werkelijkheid niet. In rechte lijn gemeten, zal het een weinig meer dan de helft van dit getal zijn; voegt men er 1000 stadia aan toe, om rekening te houden met de bochten, dan zal dit voldoende zijn. De **Renus** (Schelde) vormt niet alleen een onstuimige rivier, die de bouw van bruggen moeilijk maakt, eenmaal dat hij de bergen verlaten heeft, ligt de rest van zijn stroom horizontaal in vlakten... Asinius bevestigt wel dat hij **twee** mondingen heeft en kritiseert de andere schrijvers die er méér noemen. Het is integendeel waar dat de **Renus** (Schelde), evenals de Seine, een zekere uitgestrektheid van het gebied met zijn meanders omvat, maar niet zoveel als hij beweert.

Bron: Strabo, Geographia, IV, 3, 1, 2.

Nota: Het is amusant, bij de Romeinse schrijvers de discussies te volgen over het aantal der Monden van de Renus, een zinloos dispuut omdat waarschijnlijk geen van hen de situatie ter

plaatse heeft gezien. Bovendien kan elk van hen op zijn manier gelijk hebben, en wel om twee redenen. Het staat vast dat in de loop van de eerste 6 eeuwen veranderingen zijn opgetreden in de stroom en de vertakkingen van de Schelde. Bovendien blijkt herhaalde malen, dat de één de wateren tussen de vele eilanden bij het stroomgebied van de Schelde rekent, terwijl de ander die als een onderdeel van de zeebaai beschouwde. Het dispuut zegt dus niets, zeker niet voor Nederland, want daarover ging het bij hen niet.

Tekst 29.

Engeland tegenover de Monden van de Renus (Schelde).

De twee rivieren (Seine en Loire) stromen van het zuiden naar het noorden (lees: van het oosten naar het westen). Tegenover hun monden bevindt zich Engeland, dat zo dicht bij de monding van de **Renus** (Schelde) ligt, dat men **Kent** kan zien, de oostelijke (toevallig goed!!) punt van dit eiland, dichterbij dan bij de monden van de Seine. Caesar had daar (nl. bij de Monden van de Renus) zijn basis gelegd voor zijn oversteek naar Engeland.

Bron: Strabo, Geographia, IV, 3, 3.

Nota: In zijn opvatting was Engeland een driehoek, naar het noorden (lees: westen) gericht; zijn oostelijke aanduiding van Kent zou men derhalve ook met noordelijk moeten vertalen; toevallig behoeft dit niet, omdat oostelijk hier met onze opvatting overeenstemt.

Tekst 30.

Kent tegenover de Monden van de Renus (Schelde).

Engeland heeft de vorm van een driehoek. Zijn grootste hoek ligt tegenover **Celtica** en is niet langer of korter, daar men ongeveer 4300 of 4400 stadia telt voor de twee zijden: die van **Celtica** vanaf de **Monden van de Renus** (Schelde) tot aan het noordelijk (lees: westelijk) uiteinde van de Pyreneeën in Aquitanië, en die van Engeland tussen **Kent**, dat recht tegenover de **Monden van de Renus** (Schelde) ligt, en zijn westelijke (lees: zuidelijke) zijde, recht tegenover Aquitanië en de Pyreneeën. Deze maat is die van de kortste afstand tussen de Pyreneeën tot de **Renus** (Schelde), terwijl de langste afstand 5000 stadia bedraagt. Waarschijnlijk is er een zekere afwijking in de parallellen van de stroom (de Renus) en de keten van de Pyreneeën; de twee lijnen buigen naar elkaar toe waar zij dichterbij de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) komen.

Er bestaan vier normale verbindingen om zich van het vasteland naar Engeland te begeven, waarvan de vertrekpunten liggen bij de **Renus** (Schelde), de Seine, de Loire en de Garonne. Evenwel, wanneer men vertrekt vanuit de streek van de **Renus** (Schelde), neemt men de boot niet **in de monden zelf van deze rivier**, maar bij de **Morini** (Terwaan), de burenen van de **Menapii** (Casel), bij **Itium** (Boulogne), waar Caesar zijn basis legde toen hij zich voorbereidde om naar het eiland (Engeland) te gaan. In de nacht lichtte hij het anker en tegen vier uur in de morgen bereikte hij de tegenover liggende kust na een reis van 320 stadia (ca. 59 km).

Bron: Strabo, Geographia, IV 5, 1, 2.

Nota: Met deze teksten van Strabo zijn de Monden van de Renus in Nederland definitief naar het rijk der fabelen verwezen. Had Strabo het alleen gezegd, dan zou dit het einde nog niet zijn geweest. Doch Tacitus, Ptolemeus, de Peutinger-kaart die het zelfs visueel afbeeldt, de Ravenas en de andere schrijvers zeggen precies hetzelfde. Nogmaals moet opgemerkt worden, dat Strabo schreef vóór de Romeinse okkupatie van Nederland, zodat dit station van vertrek naar Engeland aan de Renus alleen in Griekenland bekend begrip was, dat derhalve al langer bestond en niet in Nederland lag. De term **Monden van de Renus** met dezelfde plaatsbepaling wordt door de vroeg-middeleeuwse schrijvers overgenomen. Hij prijkt enkele malen in de levensbeschrijvingen van de eerste zendelingen zoals St. Willibrord en St. Bonifatius en komt eveneens ver-

schillende malen voor in de verhalen over de Noormannen, waar het duidelijk is dat zij Vlaanderen aanvallen, en wordt tot ver in de 10e eeuw volgehouden om de Schelde aan te duiden. Al Met al, blijft er geen enkele tekst meer over, waarmee de Monden van de Renus in Nederland gelegd kunnen worden. Men zie in de index, waar verwezen wordt naar alle teksten over de Monden van de Renus; dan kan eenieder konstateren dat zij een doorlopende en aaneensluitende serie vormen, die van de 1e tot ver in de 10e eeuw doorloopt, en tussen de 3e en de 10e eeuw fysiek al niet op Nederland kan slaan, omdat de Rijn daar in één stroom bij het oostelijk begin van de huidige Betuwe in de zee viel. Dat men deze omschrijving van Monden van de Renus in Nederland legde, was vanzelfsprekend de goden verzoeken; het leek zó perfect te kloppen dat een fatale verblinding onvermijdelijk was, die ten overvloede zo diep doordrong, dat men enkele zeer simpele factoren niet meer opmerkte, zoals de chronologie en de transgressies.

Tekst 31.

Strabo beschrijft de burenen van de Bataven.

Op de *Mediomatrici* (Metz) en de *Triboci* (Troisvaux) volgen op de oever van de **Renus** (Schelde) de *Treveri* (Trier). Op dezelfde hoogte, maar aan de andere kant van de **Renus** (Schelde), wonen de *Ubii* (Aubigny-en-Artois), die *Agrippina* verlof gaf om de rivier over te steken (en Keulen te stichten). Onmiddellijk na de *Treveri* (Trier) volgen de *Nervii* (Bavay), ook een germaans volk. Tenslotte komen de *Menapii* (Cassel), die aan beide zijden van de rivier wonen (de Renus, Schelde), vlakbij haar mondingen in een streek van moerassen en wouden. In hun nabijheid zitten de *Sygambri* (Cambrin), eveneens een germaanse stam. Achter deze vallei strekt zich het land van de Germanen uit, die als de *Suevi* (omg. Kortrijk) bekend zijn...

Ten westen (lees: ten zuiden) van de *Treveri* (Trier) en de *Nervii* (Bavay) wonen de *Senoni* (Sens) en de *Remi* (Reims), evenals de *Atrebatii* (Atrecht) en de *Eburoni* (Evry, Seine et Marne). Op de *Menapii* (Cassel) volgen, langs de zee kust tot aan de mond van de Seine de *Morini* (Terwaan), de *Bellovaci* (Beauvais), de *Ambiani* (Amiens) en de *Caleti* (Cléty). Het land van de *Morini* (Terwaan) en dat van de *Atrebatii* (Atrecht) en de *Eburones* (Evry) lijkt op dat van de *Menapii* (Cassel). Het bestaat uit een bosgebied dat men aanduidt met de naam van **Ardenne**.
Bron: Strabo, *Geographia*, IV, 3, 4 en 3, 5.

Nota: Dat Strabo de Bataven niet met name noemt, zegt niets daar hij eveneens talloze andere stammen van Gallia en Germania niet noemt. Andere schrijvers maken duidelijk, dat de Bataven midden tussen de stammen woonden die hij wél noemt, bijvoorbeeld de *Menapii*, *Sygambri*, *Caleti* en *Morini*.

De mededeling over het vertrek van de *Ubii* kan niet van Strabo zelf zijn, doch is later aan zijn tekst toegevoegd, daar dit feit en het vertrek van de *Ubii* naar Keulen pas ca. 27 na Chr. heeft plaats gehad.

STRABO LIGT VÓÓR DE ROMEINEN IN NEDERLAND

Het is niet overbodig nogmaals te benadrukken dat Strabo schreef vóóordat één Romein voet had gezet in Nederland. Hoe kan deze schrijver uit Klein-Azië aan zijn gedetailleerde kennis gekomen zijn van alles wat met **Renus** - Schelde samenhang? Wie had dit, onbezocht en ongezien! in Rome, Griekenland, Klein-Azië en Alexandrië bekend gemaakt? Het is dan ook zo helder als glas, dat Strabo het niet over Nederland heeft gehad. De andere auteurs, die hem naschrijven, dus evenmin.

CAESAR IN NEDERLAND

Zo langzaam aan wordt duidelijk, welk gedaas er over romeins Nederland bij elkaar is gefabriekt. Wellicht een van de ergste misvattingen, ook weer met catastrofale gevolgen is geweest, dat de veldtochten van Caesar **van ca. 50 vóór Chr.** in flagrante tegenspraak met de archeologie, tot ver in Nederland en zelfs nog hoger werden gelegd. Zijn treffens met andere germaanse stammen zoals de Boii, de Bituriges, de Caleti, de Cherusci, de Cimbri, de Helvetii, de Ruteni, de Suebi, de Sugambri, de Tencteri en de Triboci werden tengevolge van de foutieve lokalisatie van deze stammen **ver in Duitsland** gerekonstrueerd. Caesar had immers tegen de **Ubii** gestreden en was daarbij de **Renus** overgetrokken. Met het foutieve plaatsen van dit feit te Keulen was het natuurlijk maar een kleine stap naar Nederland, te meer omdat van Caesar ook verhaald was dat hij vanuit het **Eiland van de Bataven** naar Engeland trok. En toen deze misvatting er eenmaal lag, was de volgende stap ook weer mogelijk, namelijk hem laten strijden tegen de **Suevi** en **Cimbri** in het hoge noorden van Duitsland. De pure en simpele waarheid is, dat Caesar tegen de Ubii van **Aubigny-en-Artois** en de Suevi bij **Kortrijk** gestreden heeft. De Ubii waren in zijn tijd nog niet in Keulen gesetteld; dit is pas ca. 27 na Chr. gebeurd. Hij stak de **Schelde** over en niet de Rijn. Caesar is nooit over de duitse Rijn geweest. Op zijn tocht naar Engeland is hij tussen Boulogne en Wissant Het Kanaal overgestoken. Zelf schrijft hij dat het hem niet gelukt is **de wouden** te doorbreken, die het hele noorden van Gallia afsloten. De **Eburones**, die hij ook verschillende malen als zijn tegenstanders noemt, zaten natuurlijk niet in de streek tussen Luik en Roermond, de gebruikelijke lokalisatie, doch aan de Aisne. Wanneer men hun verwantschap, nabuurschap en verbondenheid met de **Aduatuci** van **Attin** (en niet van Tongeren!) laat prevaleren, moeten **Embry** en **Ambricourt**, ten noord.oosten van Montreuil gelegen, als hun centra worden beschouwd. De plaatsnaam **Ambrines** bij Aubigny-en-Artois (omgeving Atrecht) mag eveneens als een naamkundig relict van deze stam worden beschouwd. Ergo: **Caesar is nooit in Nederland geweest**, zodat alles - en 't is heel wat - moet worden geschrapt wat van de onjuiste stelling is afgeleid. Allereerst: dat hij nooit en te nimmer de nederlandse Betuwe bedoeld kan hebben in zijn tekst over het **eiland van de Bataven**, want de Betuwe kende hij niet en zo'n wonderse veldheer was Caesar nu ook weer niet dat hij vanuit een voor de Romeinen onbekend land in Engeland binnenviel. Om nog te zwijgen van de regelrechte zotternij dat Caesar, die nooit boven de lijn Boulogne - Trier is geweest, in de nederlandse Betuwe zijn basis zou leggen voor een aanval op Engeland!

TEKSTEN VAN CAESAR

Tekst 32.

ca. 55 vóór Chr. Caesar schrijft over Mosa en Renus.

De Germanen, die achter hun rug een geschreeuw hoorden en zagen dat hun krijgers vermoord werden, wierpen hun wapens en veldtekens weg en vluchtten uit het kamp. Aangekomen bij de **samenvloeiing van de Maas en de Renus** (Schelde) en wanhopig omdat zij daar de vlucht niet konden voortzetten en een groot deel van hen gedood was, wierpen zij zich in de stroom, waar de rest van hen, gegrepen door angst en honger, in de krachtige stroom omkwam. De onzen hadden geen enkele man verloren en slechts een klein aantal gewonden, zelfs na die verschrikkelijke strijd, terwijl zij tegenover een massa van 430 duizend vijanden hadden gestaan... Na deze oor-

log tegen de Germanen besloot Caesar zich om verschillende redenen naar de overzijde van de **Renus** (Schelde) te begeven.

Bron: Caesar, De bello Gallico, IV, 15, 16.

Nota: Caesar is nooit boven de lijn Cassel - Trier geweest; zijn veldslag "aan de samenvloeiing van Maas en Renus" kan derhalve niet in Nederland geplaatst worden. Deze omschrijving komt later ook bij andere klassieke schrijvers voor en heeft dan evenmin op Nederland betrekking.

Tekst 33.

ca. 55 vóór Chr. Caesar over de Renus en het Eiland van de Bataven.

De Maas ontspringt in het gebergte van de Vogezen, dat zich in het gebied van de **Lingonen** (Langres) bevindt en, na een arm van de **Renus** (Schelde) ontvangen te hebben, die men **Vacalus** (Oise) noemt, vormt zij het **Eiland van de Bataven** (**Béthune**) en op ongeveer 80 mijlen afstand van de Oceaan, werpt zij zich in de **Renus** (Schelde). Wat deze rivier betreft (hij bedoelt nu de Renus - Schelde): zij neemt haar oorsprong bij de **Leponti** (Franse Alpen), stroomt met een snelle loop door het land van de **Nantuates**, de **Helveti**, de **Sequani** (bovenloop van de Seine), de **Mediomatrici** (Metz), de **Triboci** (Troisvaux) en de **Treveri** (Trier). In de nabijheid van de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) verdeelt zij zich in verschillende armen en vormt er verschillende en immense eilanden, waarvan het merendeel bewoond wordt door wilde en barbaarse volken, waaronder er zijn waarvan men zegt dat zij zich met vissen en vogeleieren voeden. Zij werpt zich in de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) met verschillende mondingen.

Bron: Caesar, De bello Gallico, IV, 10.

Nota: Deze tekst heeft in de loop van de geschiedenis een eindeloos commentaar gehad, omdat zijn beschrijving van **Mosa** en **Renus**, gekombineerd met de vermelding van het **Eiland van de Bataven**, op geen enkele manier klopt met de situatie in Nederland. Men is zelfs zo ver gegaan, om een deel van de tekst als niet-authentiek of als een latere interpolatie te verklaren. Ofschoon de tekst niet overvloedig van geografische exaktheid, is er geen enkele reden hem te verwerpen, indien men zich realiseert dat Caesar niet de **duitse** Rijn beschrijft, die hij nooit had gezien, doch de **Schelde**. En deze had hij nog niet langs haar gehele loop geëxploreerd (tot aan de uitloop van de Schelde is hij nooit doorgedrongen) laat staan de middenstukken van de Schelde, die hij evenmin gezien heeft. Zo is hij er ook toe gekomen te veronderstellen dat deze rivier, die hij wel degelijk in Frankrijk kende, langs de Nantuates, de Helveti, de Sequani, de Mediomatrici, de Triboci en de Treveri naar de Atlantische Oceaan stroomde. Deze gegevens immers passen niet voor de Schelde, maar zij passen nog minder voor de **duitse** Rijn.

Tekst 34.

55 vóór Chr. Caesar maakt een verkenningstocht naar Engeland.

Toen trok Caesar, na een brug geslagen te hebben, **Germania** binnen, waar hij de **Sygambri** (Cambrin) en de **Ubii** (Aubigny) belegerde. De **Suevi** (omg. Kortrijk), het grootste en wildste volk, van wie velen zeggen dat het wel 100 dorpen en volken telt, joeg hij met zijn komst schrik aan, zoals trouwens aan heel **Germania**. Spoedig keerde hij in **Gallia** terug, na de brug afgebroken te hebben. Vandaar ging hij naar de **Morini** (Terwaan), waar de naaste en kortste oversteek mogelijk was naar Engeland.

Bron: Orosius, Historiae, VI, 9, 1.

Nota: **Germania** is vanzelfsprekend niet op te vatten als Duitsland, doch als dat deel in het noorden van Frankrijk dat door Germanen werd bewoond. **Gallia** was het door de Romeinen veroverde gebied. De **Morini** (Terwaan) waren al onderworpen, evenals het gebied van Boulogne, zodat die bij Gallië gerekend werden.

Tekst 35.

53 vóór Chr. Caesar bericht over Germania en het Hercynisch Woud.

Er was een tijd, dat de Galliërs de Germanen in dapperheid overtroffen. Toen voerden zij oorlog tegen hen, zonden kolonisten naar de overkant van de **Renus** (Schelde), omdat zij te talrijk waren en niet genoeg grond hadden. Want de vruchtbaarste gronden van **Germania** liggen in de nabijheid van het **Hercynisch Woud** (Katsberg), dat sommige griekse schrijvers **Orcynia** noemen. Het land werd in bezit genomen door de **Volcae Tectosages** (verm. afkomstig uit het zuiden van Frankrijk) en dit woont er nog steeds; het heeft een grote roem op het punt van recht en militaire kracht. Maar vandaag, terwijl de Germanen voortgaan geduldig een leven van armoede en ontberingen te leiden en zij niets aan hun voeding of kleding veranderen, hebben de Galliërs integendeel het brede leven leren kennen, dank zij de nabijheid van onze provincies en de zeehandel. Langzamerhand zijn zij de zwaksten geworden. Vele malen overwonnen, hebben zij ervan af gezien zich nog in militaire kracht met de Germanen te meten.

Dit **Hercynisch Woud** heeft een breedte van acht dagreizen van een lichtbepakte reiziger. Dit is het enige middel om er de afmetingen van aan te geven, daar de Germanen geen maten voor afstanden hebben. Het begint aan de grenzen van de **Helveti** (Helfaut), de **Nemeti** (Atrecht) en de **Rauraci** (Récourt), en de lijn van de **Danuvius** (Aisne) volgend, loopt het tot aan de gebieden van de **Daci** (Dagny) en de **Anartes** (Annet-sur-Marne). Vandaar draait het naar rechts en verbijdt het zich van de stroom en raakt door zijn grote uitgestrektheid aan veel volken. In dit deel van **Germania** is niemand die zijn uitgestrektheid kent, zelfs niet na zestig dagreizen, of die weet waar het eindigt. Men zegt dat er veel soorten dieren verblijven die men elders niet ziet.

Bron: Caesar, De bello Gallico, VI, 24, 25.

Tekst 36.

ca. 50 vóór Chr. De noordlijn van Caesar's veroveringen (samenvatting).

Ten gevolge van de onjuiste opvattingen over Germania, waar exclusief of overwegend aan Duitsland werd gedacht, de foutieve lokalisaties van stammen, door Tacitus in Germania genoemd, waarbij verplaatsingen van meer dan 300 km schering en inslag zijn, is eveneens een verkeerd beeld ontstaan over het gebied dat Caesar veroverd heeft, vanzelfsprekend ook over het gebied dat na hem nog te veroveren overbleef. Het misverstand met de **Renus** heeft een en ander nog verder vertroebeld. Van de ca. 25 stammen, die Tacitus in Germania opsomt en die nu op hun juiste plaats in het noorden van Frankrijk zijn gesitueerd, noemt Caesar in zijn "De bello Gallico" slechts de volgende:

Batavi - Béthune.	Tencteri - Tangry.
Cherusci - Chérisy	Triboci-Troisvaux
Cimbri - Simencourt	Turoni - Doornik.
Suebi - omg. Kortijk.	

Dat wil niet zeggen dat hij al de gebieden van deze stammen veroverd had; van sommige deelt hij mee dat het af en toe tot een treffen gekomen was, maar dat hij hen niet grijpen kon omdat zij zich in de bossen terugtrokken, nog minder overwinnen of bedwingen. In feite heeft Caesar slechts zeer weinig van Germania in bezit gehad; in het oosten is hij in geen geval tot aan de duitse Rijn geraakt. De schrijvers laten er overigens geen twijfel over bestaan, dat de verovering van Germania (dat van Tacitus wel te verstaan!) pas na Chr. is begonnen. In dit licht gezien, is het een farce nog over Bataven in Nederland te praten.

MELA EN LUCANUS

Tekst 37.

ca. 44 na Chr. Mela over de Renus en het Flevum.

Vandaar (Bretagne) gaat de kust naar het noorden, waar hij behoort aan de **Morini** (Terwaan), het laatste van de gallische volken en waarvan niets bekender is dan de haven die men **Gesoriacus** (Boulogne) noemt.

De **Renus** (Schelde) komt voort uit de (franse) Alpen en vormt bijna aan zijn begin twee meren, **Venetum** en **Acronum**. Spoedig wordt hij vaster en valt hij in een zekerder stroom, die zich niet ver van de zee hier en daar verspreidt. Aan de linkerkant wordt hij nog altijd tot hij uitstroomt **Renus** (Schelde) genoemd. Aan de rechterkant is hij eerst smal en zichzelf gelijk. Achter de oevers, die lang en breed terugwijken, wordt hij geen rivier meer genoemd, doch waar hij de landen vult heet hij **Flevum**. Hij omvat daar een eiland van dezelfde naam, wordt smaller en stroomt daar als een rivier uit.

Germania strekt zich uit van deze oevers tot aan de (franse) Alpen, in het zuiden (lees: oosten) tot aan die Alpen; in het oosten (lees: zuiden) tot aan het volk van **Sarmatica** (Sermaise), en waar het naar het noorden (lees: westen) kijkt, ligt de kust van de **Oceaan** (Atlantische Oceaan).

Bron: Mela, De chorographia, III, 23 - 25.

Nota: Het detail van de twee meren, die de **Renus** (Schelde) bijna aan zijn begin vormt, past in het geheel niet op de duitse Rijn, die nergens meren vormt, integendeel als een gletscher-rivier uit de Bodensee voortkomt. De Schelde vormde inderdaad twee meren, het eerste tussen **Hor-dain** en **Fèchin**, ca. 10 km noord van Kamerijk. Het tweede lag tussen **Antoing** en **Montagne-du-Nord**, ca. 10 km zuid van Doornik. Beide plaatsen vormen heden ten dage nog uitgestrekte moerasgebieden, waar de meanders van de veranderde rivier nog bestaan. Daar honderden details bewijzen dat het niveau van de zee toen hoger was, ergo ook de stand van de rivieren, en grote gebieden van Vlaanderen en het noorden van Frankrijk als eilanden werden beschreven, staat eveneens vast dat de twee moerasgebieden toen vol water stonden en inderdaad als meren van de Schelde konden worden beschouwd. De namen **Venetum** en **Acronum** hebben geen aanwijsbare naamkundige relikten nagelaten.

Tekst 38.

ca. 44 na Chr. Mela over de rivieren in Germania.

De rivieren van Germania, die naar andere volken stromen zijn: de **Danuvius** (Aisne) en de **Rhodanus** (Rhône). De **Moenis** (Maas) en de **Lupia** (Lys) stromen in de **Renus** (Schelde). De **Amissis** (Hem), de **Wisurgis** (Wimereux) en de **Albis** (Aa), de beroemdste, vloeien in de **Oceaan** (Atlantische Oceaan). Boven de **Albis** (Aa) ligt de **Codanus** (Het Kanaal en de Noordzee), een immense zeebaai, vol met grote en kleine eilanden. Hierom heeft de zee, waar zij de kust vormt, nooit het aanzicht van een volle zee, maar van ineenvloeiende en door elkaar heen stromende afzonderlijke mondingen. Aan de kust blijven eilanden zichtbaar op korte afstand, en tijdens de vloed wordt alles weer egaal bedekt. Daar wonen de **Cimbri** (Simencourt) en de **Teutones** (Thiembronne), en verderop de **Hermiones** (Hermies), de laatsten van **Germania**.

Nota: Mela, De chorographia, III, 30 - 32.

Tekst 39.

ca. 44 na Chr. De punt van Engeland ligt tegenover de "Monden van de Renus".

Engeland ligt van het noorden (lees: westen) naar het westen (lees: zuiden) als een grote driehoek vóór de **Monden van de Renus** (Schelde), waarvan de zijden zich van elkander verwijderen. De éne ziet uit op Gallia, de andere op **Germania**.

Bron: Mela, De chorographia, III, 50.

Tekst 40.

ca. 50 na Chr. Suevi, Albis en Renus.

De stormen van de Noordenwind (lees: Westenwind) hebben bij de Suevi (omg. Kortrijk) de **Albis** (Aa) gevormd en het onbedwongen hoofd van de **Renus** (Schelde).

Bron: Lucanus, Pharsalia, II, 51, 52.

romeins	ALBIS	AMISIA	WISURGIS	LIPPIA
frans	AA	HEM	WIMEREUX	LYS
duits	ELBE	EEMS	WESER	LIPPE

Het lijkt wel op een kruiswoordpuzzel, dit machtigste voorbeeld van alle namen-doublures, waaruit dan ook enorme en fatale misvattingen zijn ontstaan. De doublures komen niet alleen bij streek- en plaatsnamen voor, doch eveneens bij de namen van rivieren. **Alles, en dat is veel, wat over deze rivieren door de klasseleken werd geschreven**, is verkeerd geïnterpreteerd en gelokaliseerd, omdat het "rücksichtlos" op het noorden van Duitsland werd toegepast, terwijl het naar waarheid in het noord-westen van Frankrijk en het westen van Vlaanderen gezet moet worden. In zekere zin is het jammer, dat alles niet ineens behandeld kan worden. De kwestie van deze rivieren komt volledig aan de orde in Deel II, omdat de vermelding ervan ook in de karolingische periode doorloopt, zodat de juiste plaats van de Frisonen en de Saxones **over beide periodes samen** onderzocht gaat worden. In de romeinse geografische bronnen staan trouwens al genoeg bewijzen dat de rivieren in Frankrijk liggen. Ptolemeus bevestigt dit met **betrouwbare** coördinaten. Laten we dit kwartet van namen-doublure voorlopig maar als feit aanvaarden. In Deel II wordt duidelijker hoe het is ontstaan, in Deel III volgt de finale opheldering. Feitelijk wordt het al in hfdst. 24 opgehelderd.

HET RENUS - PROBLEEM

Verschillende lezers hebben terecht opgemerkt, dat in mijn vorige publikaties het Renus-probleem nog niet voldoende was opgehelderd. Het kon toen nog niet, omdat ik "Germania" van Tacitus achter de hand moest houden, de schrijver die de sleutel heeft tot de Renus. Wanneer ik hem in een vroeger stadium naar voren had gebracht, dan zou dit met al het andere in dezelfde armveeg weggehoond zijn, wat het weer moeilijker zou maken een tweede keer erop terug te komen. De twijfel moest eerst eens goed doordringen, zodat er tussen de stenen wat grond kon ontstaan voor de zaadkorrels. Wat Renus bij de klassieken betekent, heeft Tacitus door het tegenover elkaar stellen van **Renus** - Schelde en **Danubius** - Aisne eens en voorgoed uitgelegd. Zijn gebruik om de **Schelde** zo te noemen, blijkt zich tot ver in de middeleeuwen te hebben gehandhaafd. Hetzelfde vindt men bij **Strabo**, die zo'n nauwkeurige omschrijving geeft van de Monden van de Renus, en bij **Ptolemeus**, die deze tussen **franse plaatsen** zet, wat volkomen betrouwbaar is indien men zijn gehele kaart van Frankrijk rekonstrueert. Hetzelfde is het geval bij de **Peutinger-kaart**, die de Renus pal tegenover **het engelse Kent** legt, wat de klassieke schrijvers trouwens **bij herhaling** zeggen. Maar zo'n schematische kaart met alles door elkaar heen geschetst, is natuurlijk niet de duidelijkste bron, doch zij bood juist door haar schetsmatige karakter de kans om er toch weer een bevestiging van de mythen uit te lezen. Overigens is dit nu ook afgelopen, daar de vermelding van franse en belgische stammen **ten noorden van de Renus en de Batua** hieraan een radikaal einde maakt.

TEKSTEN VAN PLINIUS

Tekst 41.

ca. 77. Plinius beschrijft het Eiland van de Bataven in Frankrijk.

In de **Renus** (Schelde) zelf ligt, bijna 100 mijlen (220 km) in de lengte, het zeer edele **Eiland van de Bataven** (**Béthune**) en de **Canninefaten** (**Genech**), en andere van de **Frisones** (Vlaanderen), **Chauci** (**Chocques**), **Frisiavonen** (Vlaanderen), **Sturii** (**Estreux**, **Etroungt** of **Etrun**), **Marsaci** (**Marchiennes**) die zich uitstrekken tussen **Helinium** (**Liane** bij **Boulogne**) en **Flevum** (of **Almere** tussen **Calais**, **St. Omaars** en **Winnoksbergen**). Zo worden de uitmondingen genoemd, waar de **Renus** (Schelde) in het noorden (lees: westen) in meren vloeit. In het westen (lees: zuiden) stort hij zich in de stroom van de **Mosa** (lees: **Moos** of **Moeze**), terwijl hij in het midden van deze een kleine stroom vormt, die zijn eigen naam behoudt.

Bron: Plinius, *Naturalis historia*, IV, 101.

Tekst 42.

ca. 77. Plinius beschrijft rivieren en volken in het noord-westen van Frankrijk.

Rond de hele zee tot aan de rivier de **Schelde** (sic!) wonen de volken van **Germania**. Want **Germania** is nog jaren daarna **niet helemaal verkend**... Een ander volk is dat van de **Ingaevonen** (**St. Inglevert**), waarvan de **Cimbri** (**Simencourt**), **Teutones** (**Thiembronne**) en **Chauci** (**Chocques**) deel uitmaken.

Het dichtst bij de **Renus** (Schelde) zitten de **Istaevones** (**Estevelles**), waarvan de **Sicambri** (**Cambrin**) een deel vormen. In het binnenland wonen de **Hermiones** (**Hermies**) met daaronder de **Suevi** (omg. **Kortrijk**), de **Hermunduri** (**Hermelinghen**), de **Chatti** (**Katsberg**) en de **Cherusi** (**Chérisy**). Het vijfde deel zijn de **Peucini** (**Puissieux**) en de **Basternae** (**Hébuterne**). Klare stromen vloeien uit in de **Oceaan** (**Atlant. Oceaan**): de **Guthabus** (**Gy**, zijrivier van de **Scarpe**), de **Visculus** of **Vistula** (**Vesle**, **Marne** en **Aisne**), de **Albis** (**Aa**), de **Amisia** (**Hem**), de **Renus** (Schelde), de **Mosa**, (**Maas**). Meer in het binnenland ligt de **Hercynische Berg** (**Cassel** en **Katsberg**), die in adel voor geen andere onderdoet.

Bron: Plinius, *Naturalis historia*, IV, 98 - 100.

Tekst 43.

ca. 77. Plinius beschrijft het Promontorium Cimbrorum bij Cap-Blanc-Nez.

Philemon zegt dat de **Cimbri** (**Simencourt**) het eiland **Morimarisca** noemen (de moerassen van de **Morini**), wat "dode" betekent; de zee vandaar tot aan de hoge landtong heet **Rusbeas** (**Roubaix**)... Daar begint het duidelijker te worden bij het volk van de **Ingaevonen** (**St. Inglevert**), dat het eerste van **Germania** is. De grote berg **Saevo**, niet minder dan de **Ripaeae** (**Rièzes**, **Ardenes**), strekt zich uit tot aan het **Promontorium van de Cimbri** (**Cap-Gris-Nez** en **Cap-Blanc-Nez**) en vormt de zeebaai die **Codanus** wordt genoemd (Het Kanaal en de Noordzee), vol met eilanden, waarvan het grootste **Scatinavia** (**Engeland** of **Schotland**) van een ongekende grootte. Het **Promontorium van de Cimbri**, dat ver in de zee ligt, vormt een schiereiland, dat **Tastris** wordt genoemd (let op: de voorloper van **Testerbant**). Er zijn 23 eilanden, bekend aan de romeinse wapenen. Het voornaamste ervan is **Burcana** (**Boursies**, **Nord**), dat door de onzen (de **Romeinen**) **Fabaria** wordt genoemd vanwege zijn gelijkenis met die vrucht. Een ander heet **Glaesaria** naar de barnsteen (glas) van de soldaten, dat door de barbaren **Austeravia** (**Ostrevant** bij **Atrecht**) wordt genoemd. Een volgend is **Actania** (**Acquin**).

Bron: Plinius, *Naturalis historia*, IV, 94 - 97.

Nota: Dat Plinius bepaalde gebieden eilanden of schiereilanden noemt, die nu volledig vasteland zijn, is geheel verklaarbaar. Ten eerste was de kust vanaf **Wissant** naar het noorden nog niet door de duinen gesloten, zodat de zee vrije toegang tot het land had. Ten tweede spreken de

berichten regelmatig over een groot aantal eilanden in deze streek. Ten derde vindt men er de Romeinse sporen terug op 6 tot 8 meter beneden het maaiveld, waardoor blijkt dat zich na de Romeinen geweldige veranderingen in het landschap hebben voorgedaan.

Tekst 44.

ca. 77. **Plinius beschrijft de Germaanse volken in het noorden van Frankrijk.**

De zijden van de **Schelde** (sic!) worden bewoond door de **Texuandrii** (omg. Rijssel), die onder verschillende namen voorkomen; dan de **Menapii** (Cassel), de **Morini** (Terwaan), waaraan door de volksmond de **Marsaci** (Marchienne) worden toegevoegd, en de gouw die **Gesoriacus** (Boulogne) wordt genoemd, de **Britanni** (Berthen, Nord, of Brétigny, Aisne), de **Ambiani** (Amiens), de **Bellovaci** (Beauvais), de **Bassi** (Basseux, Pas-de-Calais of Bassu, Marne). Meer in het binnenland wonen de **Catuslogi** (Cattenières), de **Atrebatii** (Atrecht), de vrije **Nervii** (Bavay), de **Veromandui** (Soissons), de **Suaeuconi** (Souchez), de vrije **Suessones** (Soissons), de vrije **Silvanectes** (Senlis), de **Tungri** (Doornik), de **Sunuci** (Somain), de **Frisiavones** (Vlaanderen), de **Baetasi** (Bettignies), de vrije **Leuci** (Toul), de voorheen vrije **Treveri** (Trier), en de federatieve **Lingones** (Langres), de federatieve **Remi** (Reims), de **Mediomatrici** (Metz), de **Sequani** (bovenloop van de Seine), de **Raurici** (Augst Zw.), de **Helveti** (Zw.), de kolonies **Equestris** (Noyon, Zw.) en **Raurica** (Augst, Zw.). Tegen de **Renus** (Schelde) aan wonen de volken van **Germania** in eenzelfde provincie samen: de **Nemetes** (Atrecht), de **Triboci** (Troisvaux), de **Vangiones** (Wannehain); bij de **Ubii** (Aubigny) de kolonie van de **Agrippinenses** (Keulen), de **Guberni** (Gouves), de **Batavi** (Béthune) en die wij genoemd hebben in de eilanden van de **Renus** (Schelde).

Bron: Plinius, *Naturalis historia*, IV, 106.

Tekst 45.

ca. 77. **Plinius noemt de Frisonen aan het Nauw van Calais.**

De **Frisi**, het volk dat toen trouw (aan Rome) was, hebben dat getoond. Ik ken niet de betekenis van hun naam; misschien betekent hij, dat zij dicht bij de **Britse Oceaan** (Het Kanaal) wonen.

Bron: Plinius, *Naturalis historia*, XXV, 21.

Tekst 46.

ca. 77 **Plinius beschrijft Ostrachia in Frankrijk.**

Barnsteen wordt gevonden op de eilanden van de noordelijke (lees: westelijke) Oceaan; door de Germanen wordt het "glaes" (glas) genoemd; daar wordt door de onzen een der eilanden **Glaesaria** genoemd... dat bij de barbaren **Austeravia** (Austrachia, Oostergo = Ostrevant bij Atrecht) heet. Het barnsteen vormt zich uit het sap van bomen.

Bron: Plinius, *Naturalis historia*, , XXXVII, 42.

Tekst 47.

ca. 77. **Plinius nogmaals over Flevum en Helinium.**

Wij hebben gezegd, dat in het oosten (lees: noorden) bij de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) verschillende volkeren wonen. Maar in het noorden (lees: westen) wonen de **Chauci** (Chocques), die de Kleine en de Grote genoemd worden (nl. de Grote en de Kleine Frisonen). De Oceaan stroomt er met een uitgestrekte vloed tweemaal per dag en per nacht over een groot gebied op het land, en bewerkt er een eeuwige verandering van de natuur, en de twijfel wat land is of een deel van de zee...

Een ander wonderbaar iets uit de wouden. Zij voeren over de gehele rest van **Germania** koude en wolken aan, de hevigste echter ver van de genoemde **Chauci** (Chocques), voornamelijk rond de twee meren (Flevum en Helinium). De kusten zelf zijn begroeid met eiken die er goed gedijen. Soms worden zij door de vloed en de wind meegevoerd als eilanden van takken, die op het water drijven en met hun takken dikwijls onze vloot schrik aanjagen, alsof zij 's nachts door de wer-

king van de stroom tegen de voorstevens van de schepen waren gezet en het leek alsof deze een vruchteloos zeegevecht tegen de bomen geleverd hadden.

Bron: Plinius, *Naturalis historia*, XVI, 2 - 5.

Tekst 48.

ca. 77. Plinius over het weven van stoffen.

De **Cadurci** (Cathex, Oise), de **Caleti** (Cléty), de **Ruteni** (Ruitz), de **Bituriges** (Bettrechies) en de **Morini** (Terwaan), die als de laatste der mensen beschouwd worden, overigens ook alle gallische volken weven stoffen, zoals de vijanden aan de overzijde van de **Renus** (Schelde); hun vrouwen kennen geen schonere kleding.

Bron: Plinius, *Naturalis historia*, XIX, 8.

Nota: Het is dit gegeven en deze landstreek, die later tot de naam van **Texandria** (weefland) leiden. De cirkel wordt rond, daar hier ook de streek ligt van het befaamde "friese" laken.

Tekst 49.

ca. 77 De "holle boomstammen" van de Germanen.

De zeerovers van **Germania** varen in uitgeholde bomen, waarvan sommige wel 30 man kunnen bergen.

Bron: Plinius, *Naturalis historia*, XVI, 203.

DE "ONBETROUWBARE" PTOLEMEUS

Claudius Ptolemeus, grieks astronoom, geograaf, wiskundige en zelfs muziektheoreticus, leefde tussen 87 en 150 na Chr. in Alexandrië. Hij schreef verschillende werken, waaronder zijn "Geographia" of "Cosmographia" het bekendste is geworden, dat tot in de 16e eeuw het handboek is gebleven voor de aardrijkskundigen en de kartografen. In dit werk heeft hij een lijst samengesteld van ca. 350 plaatsen in het romeinse rijk, aangevuld met de lengte en breedtegraden. Ten opzichte van Ptolemeus heeft de academische wereld (niet alleen de nederlandse, daar het misprijzen algemeen is) een van haar ergste grofheden gepleegd door hem voor "onbetrouwbaar" te verklaren, en wel omdat hij op het punt van de historische geografie van westelijk Europa mededelingen had gedaan, die in flagrante strijd staan met de gangbare opvattingen. Daardoor ontstond de farce, dat de moderne klassici en historici het beter meenden te weten dan de geleerde astronoom en geograaf uit de eerste eeuw. Jazeker! Wanneer men zich eenmaal een zo fundamentele fout als die van Albis, Amisia en Wisurgis eigen heeft gemaakt, die aan de oorsprong van alle mythen ligt en daarvan de hoofdoorzaak was, en men zich niet afvraagt hoe een schrijver uit de eerste eeuw een diametraal tegenovergestelde mening kon hebben, blijft er niets anders over dan die schrijver voor onbetrouwbaar te verklaren. Terloops mag opgemerkt worden, dat ik niets nieuws of ongehoords heb uitgevonden of ontdekt; ik heb slechts Ptolemeus gevolgd, die al in de eerste eeuw de mythen van Nederland weerlegd heeft, lang voordat zij geboren werden. Immers, hij plaatst de **Bataven** met duidelijke woorden én graden ! in het noorden van Frankrijk.

Voor hun radikale verwerping van Ptolemeus hadden de historici de wind mee. Hij had immers ook een astronomie ontwikkeld, bekend als het "Stelsel van Ptolemeus", dat gebaseerd was op een stilstaande aarde, die voor hem het centrum vormde van het geheel zonnestelsel. Dit stelsel heeft eeuwenlang de wetenschap van de astronomie beheerst totdat door Copernicus in de 16e eeuw en Galilei in de 17e eeuw werd aangetoond dat het onjuist is. De nieuwe inzichten vlogen

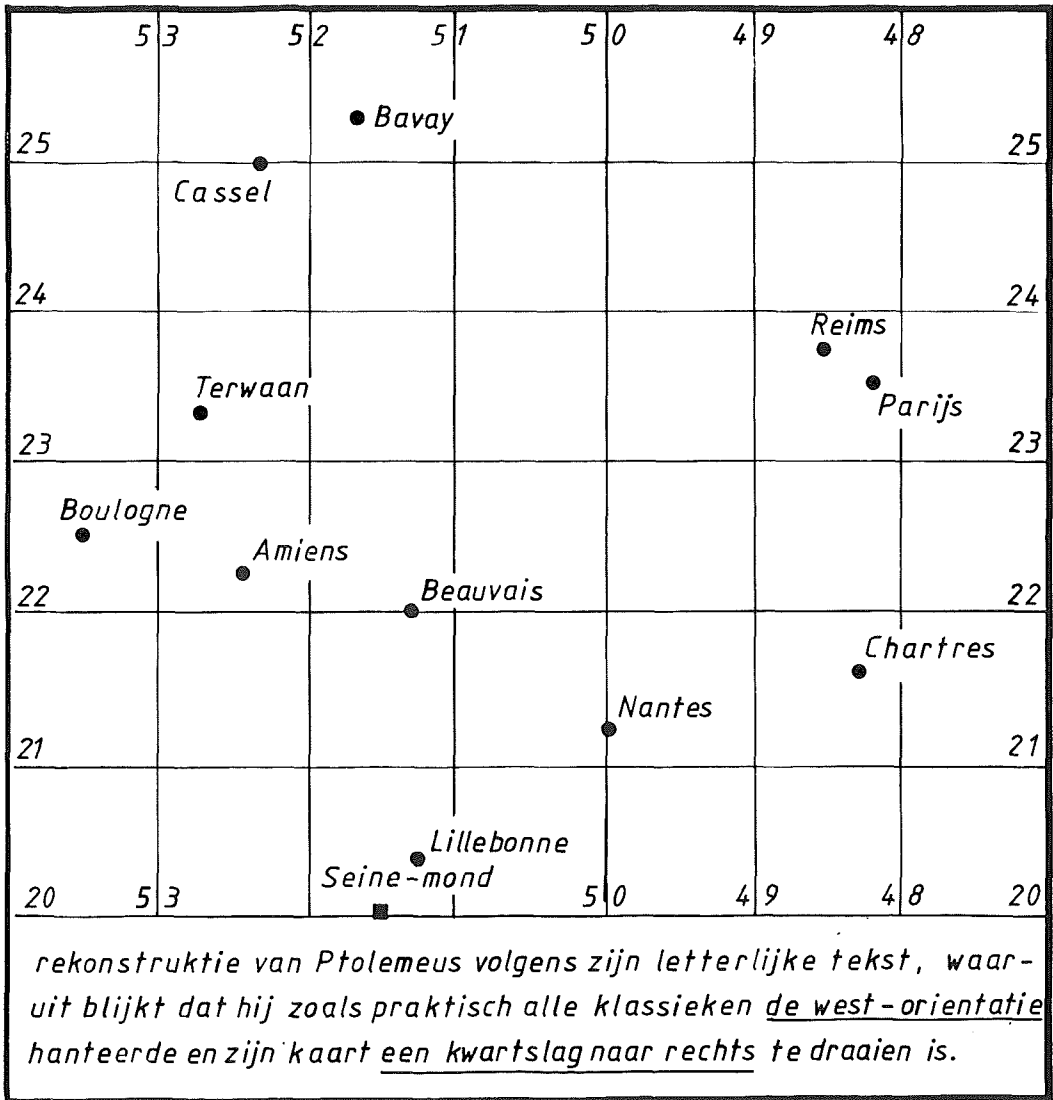
er overigens niet in als gesneden koek; zij werden pas aanvaard toen men algemeen was gaan inzien dat het dreigen met de brandstapel een misplaatste grap was geweest. In de vergissing van Ptolemeus met betrekking tot het aarde- en zonnestelsel vond men een gereede aanleiding om zijn mededelingen over de geografie van Gallië en Germanië ook te verwerpen, omdat zich hierover inmiddels opvattingen hadden gevormd, die door hem ten stelligste worden tegengesproken. Wanneer Ptolemeus zich dan met de **zon** vergiste, dan wil dit nog helemaal niet zeggen dat hij zich ook met de **aarde** vergiste. Men had zijn **astronomie** en zijn **geografie** beter uit elkaar moeten houden in plaats van alles maar op één hoop te veegen.

Men heeft de man nog een tweede onrecht aangedaan. Zonder te begrijpen wat hij bedoelde, en zonder zich te verdiepen in de vraag hoe zijn systeem in elkaar zat (hij was immers onbetrouwbaar! Waarom zou men dan nog moeite doen om hem te begrijpen?) zette men zich soms aan de rekonstruktie van onderdelen van zijn gegevens. In plaats van zich strikt te houden aan de woorden van de schrijver, werden die rekonstrukties vermengd met eigen opvattingen, met kleine en grote zogenaamde korrekties, waardoor een verwrongen beeld ontstond en gemakkelijk kon worden aangetoond dat Ptolemeus zotte mededelingen had gedaan. Ten onzent is de rekonstruktie van Byvanck (Nederland in den Romeinschen tijd, 1943, blz. 211) daarvan het beste voorbeeld. Deze schrijver heeft op de eerste plaats het grondprincipe van Ptolemeus niet opgemerkt, de **west-oriëntatie**, evenmin overigens als hij dit bemerkt heeft bij andere schrijvers, ofschoon het ontelbare malen te signaleren is. Op de tweede plaats voegt hij met **Rijn**, **Eems** en **Wezer** eigen doch onjuiste opvattingen toe, en dan krijgt men een landkaart, die inderdaad nergens meer naar lijkt. Wanneer men zo met Ptolemeus omspringt, is "men" onbetrouwbaar, en niet de oorspronkelijke schrijver.

DE WEST-ORIENTATIE

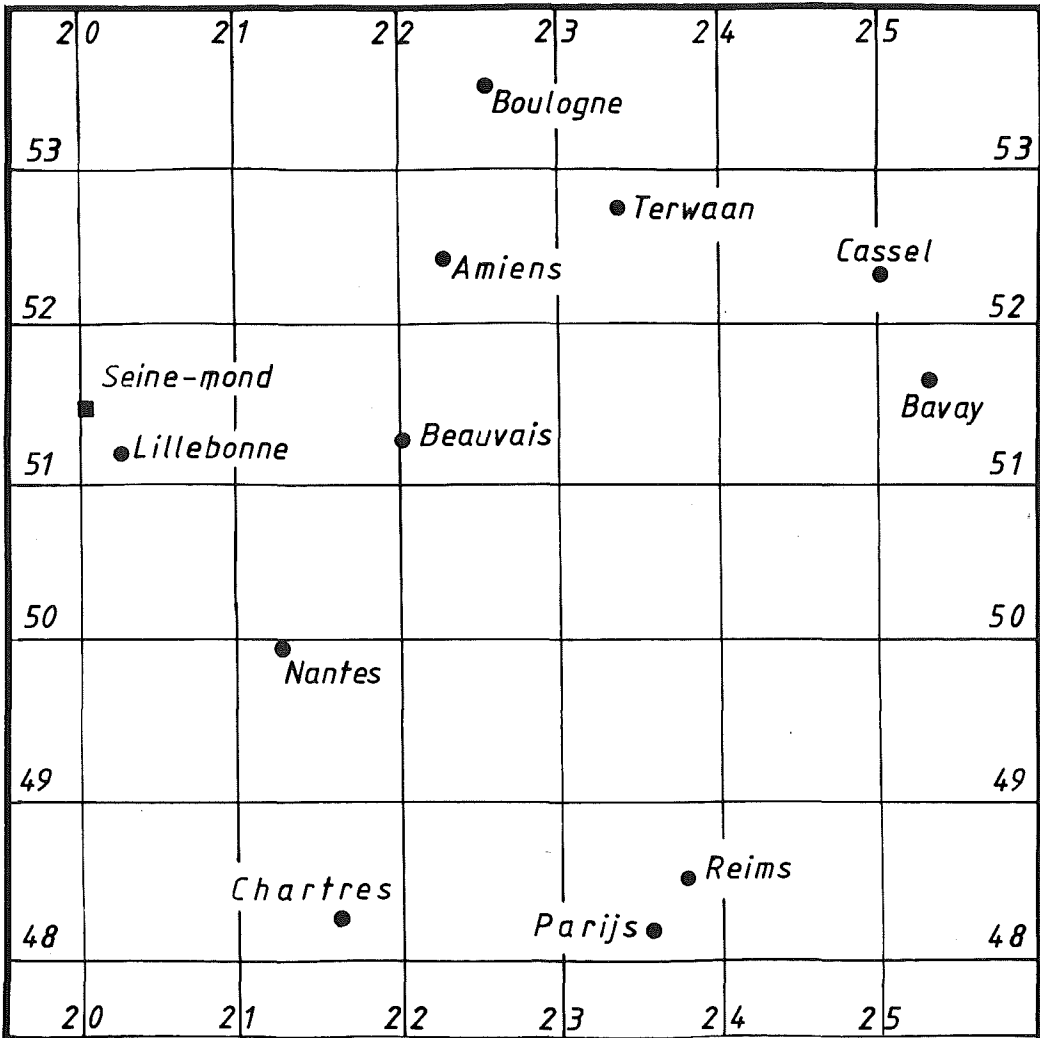
Door de tot hertoe geciteerde teksten is overtuigend aangetoond dat de klassieke schrijvers de **west-oriëntatie** hanteerden, een verschijnsel dat van essentieel belang is voor het goed verstaan van de teksten, en dat desondanks door de historici niet is opgemerkt. Dikwijls hebben zij zich vrolijk gemaakt over de "gebrekkige" kennis der klassieken inzake geografie, waardoor zij bij wijze van klarenstoot verkondigden dat zij er geen snars van begrepen hadden. Wellicht heb ik deze west-oriëntatie in mijn vorige publikaties niet duidelijk genoeg uiteengezet, zodat het geboden is er uitvoeriger op in te gaan. Het behoeft niet uitgelegd te worden, dat men tot grandioze misvattingen komt wanneer dit beginsel niet wordt ingezien, dat aan veel voorstellingen over en uit de klassieke teksten een geheel andere richting geeft. Door allerlei factoren van mythetvorming, en niet in het minst door de beruchte "germanisering" van de duitse historici, die alles wat los en vast zat naar Duitsland trokken, was reeds een sterke noord-stroming ontstaan, die nog eens magistraal beklonken werd door een groot aantal teksten in noordelijke zin en richting te interpreteren, waarbij de oorspronkelijke schrijvers echter het westen voor ogen hadden gehad. De teksten over Albis, Amisia en Wisurgis zijn daarvan het beste, maar ook het meest fatale voorbeeld.

Het merendeel van de klassieke schrijvers noemt **noord** wat in onze aardrijkskundige opvatting west is; vandaar noem ik het verschijnsel de **west-oriëntatie**, dat verstaan moet worden: **het noorden in het westen**. Natuurlijk is het niet zo dat zij alleen noord en west omgewisseld hebben, doch de gehele windroos moet een **kwartslag naar links** gedraaid worden, wanneer alle windrichtingen zijn genoemd, om het beeld te krijgen dat overeenstemt met onze noord-opvatting. Zie **tekst 105** waar dit verschijnsel zelfs tweemaal in één tekst te signaleren valt en waar dan ook, omdat de vier windrichtingen zijn genoemd, het zonneklaar is dat de korrekties moeten worden

Kaart 7.

Rekonstruktie van Ptolemeus volgens zijn letterlijke tekst, waaruit blijkt dat hij zoals praktisch alle klassieken **de west-orientatie** hanteerde en zijn kaart **een kwartslag naar rechts** te draaien is.

de vorige kaart van Ptolemeus, nu gekorrigeerd overeenkomstig onze noord-oriëntatie. De korrektie is noodzakelijk. Zo wordt de laster van Bogaers in beeld gebracht: „dat ik al jaren de lengte- en breedtegraden van Ptolemeus omkeer.“

Kaart 8.

... en met toepassing van de noodzakelijke korrektie van zijn west-oriëntatie.

toegepast. Men moet niet denken dat de klassieken zo achterlijk waren dat zij niet wisten waar de zon opgaat. De grondslagen voor de aardrijkskunde van die tijd zijn in Griekenland en Egypte gelegd. De astronomen en geografen, die een juiste voorstelling hadden van hun eigen bekende streek, stelden zich Europa en Engeland voor als verre **in het noorden** gelegen landen, en met deze instelling zijn zij aan hun beschrijvingen begonnen. Bovendien kenden zij van Europa slechts Spanje, Frankrijk, Engeland en het zuiden van Duitsland boven Italië, en lagen Nederland, Duitsland boven de Rijn en Denemarken totaal buiten hun gezichtseinder, om van de nog noordelijker en noord-oostelijker landen maar helemaal te zwijgen, waarover zij dan ook nooit gerept hebben. Toen er een zekere literatuur was ontstaan, waarin de opvatting van **Europa in het noorden** was neergelegd, werd die door de andere schrijvers nagevolgd en overgenomen. Immers, als er één zaak is, waar een schrijver aan zijn voorganger moet ontlene, dan is het wel de aardrijkskunde, daar het uitgesloten is dat elke geograaf persoonlijk waarnemingen kon gaan doen. Men kan over het algemeen zeggen dat **alle klassieke schrijvers**, een enkele hoogst zeldzame uitzondering daargelaten, bij hun beschrijvingen de west-oriëntatie hebben gehanteerd.

De vroeg middeleeuwse schrijvers zijn op deze weg voortgegaan, die er eenmaal ingebakken was, zodat zij in de meeste gevallen de klassieken in hun west-oriëntatie volgen, en hetzelfde beginsel hanteerden wanneer zij eigen en nieuwe mededelingen deden, die niet aan de klassieken waren ontleend. Daar kwam nog bij dat de kartografie pas betrekkelijk laat de gewoonte heeft aangenomen om de kaarten op te maken volgens de ons nu algemeen vertrouwde noord-oriëntatie. Vóór de 16e eeuw vindt men deze zelden of nooit op geografische kaarten; daarna komen nog gedurende enige eeuwen wisselende methoden voor. Wij integendeel kunnen ons een **niet** noord georiënteerde kaart nauwelijks meer voorstellen, en hebben soms de grootste moeite met het lezen van kaarten die volgens een andere oriëntatie zijn opgemaakt, meestal reeds om het simpele feit dat wij, om ons de juiste voorstelling te maken, de kaart in de goede noord-richting draaien en de opschriften dan dwars of op hun kop staan. Wie de teksten heeft gevolgd, zal zelf opgemerkt hebben dat een voortdurende oplettendheid nodig is om de juiste windrichting te begrijpen. Mede daarom heb ik de correctie er telkens bijgevoegd.

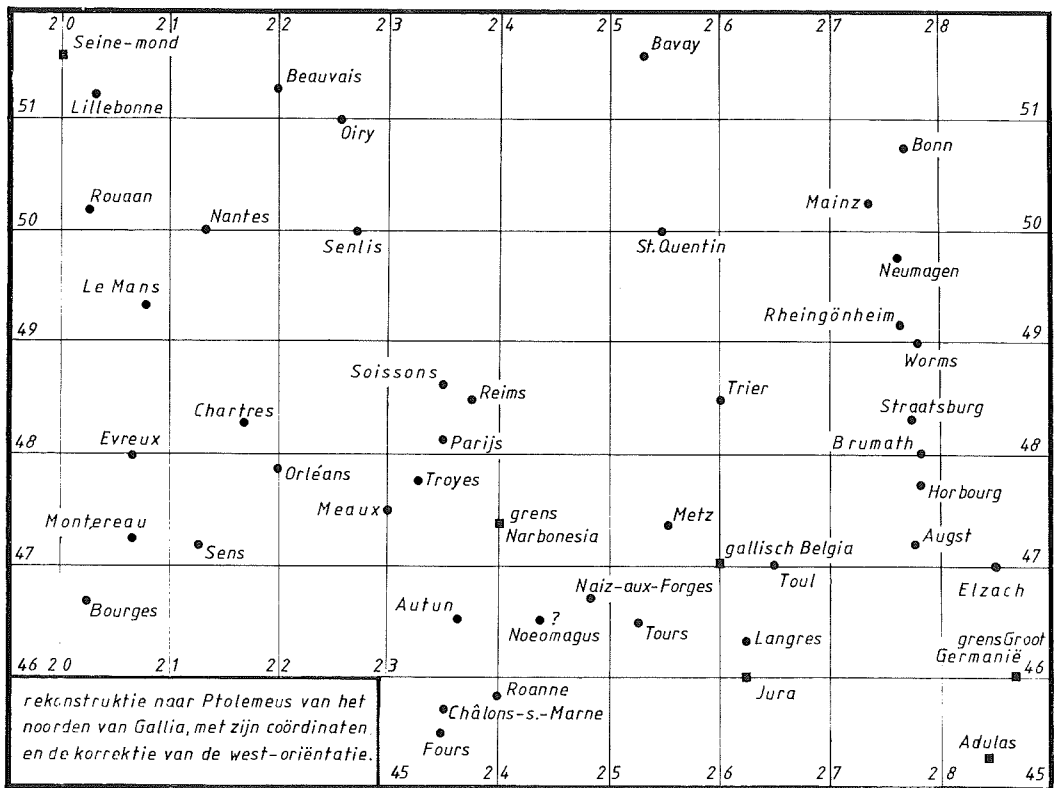
Soms, maar dat is hoge uitzondering, wordt in vroeg-middeleeuwse teksten onze noord-oriëntering gehanteerd. Daar gebeurt ook wel eens dat een schrijver teksten of gedeelten van anderen letterlijk overneemt, die een afwijkende oriëntatie gebruikten, zodat hij de windrichtingen door elkaar haspelt, maar omdat die zich in zijn tekst dan tegenspreken, is dat meestal gemakkelijk te ontdekken. De kwestie van de noordpool, en het ware en magnetische noorden speelt in de klassieke west-oriëntatie geen enkele rol; het kompas is uitgevonden in de 12e eeuw en pas in de 13e eeuw wat algemener bekend geworden. Wel heeft het in zoverre invloed gehad, dat juist in deze tijd het langzaam verlaten van de west-oriëntatie begint en meer en meer de gewoonte ingang vindt om met noord het ware noorden aan te duiden.

Het lijkt niet de minste twijfel dat Ptolemeus ook de west-oriëntatie heeft gehanteerd. Bogaers merkte terecht op (Numaga 1982, p. 73) dat Ptolemeus zelf meedeelt eerst **de lengte**, daarna **de breedte** te geven. Je vraagt je wel af, in welke rij van achteren Bogaers heeft gestaan toen Onze Lieve Heer het verstand aan 't uitdelen was. Natuurlijk zegt Ptolemeus dat zelf! Hij was een eerlijk man en meende wat hij schreef. Doch na zo'n mededeling moet men wel gaan onderzoeken wat hij onder lengte en breedte verstaat, vooral wanneer men bij **alle romeinse schrijvers** ziet dat zij die omkeren. De eerste de beste teksten, twee bladzijden verder bij Ptolemeus (zie de nummers 50, 51, 53 en 58) tonen aan, dat ook hij de west-oriëntatie had. Soms heeft een "pseudowetenschapper" (ibidem, p. 74) de neiging wat verder te lezen dan de professor, die de ene blunder op de andere blijft stapelen en dat bekroont met de lasterlijke aantijging dat ik "al jaren" de

graden van Ptolemeus omdraai. Hij plaatst zich nog beneden het peil van pseudo door wetens en willens de woorden van Ptolemeus foutief te verklaren en het publiek met een onwaarheid te misleiden, die weer dodelijk voor mij moet overkomen bij hen die de west-oriëntatie niet door hebben en de teksten van Ptolemeus niet kennen. Bogaers toont zich al jaren meester in het omdraaien. Onlangs presteerde hij een nieuw staaltje van graden-verwisseling. Nadat hij mij een paar keer, en ondanks een waarschuwing dat achterwege te laten, publiek voor gek had verklaard, en ik hem in "De Bisschop van Nijmegen" lik op stuk had gegeven, beschuldigt de schijnheilige mij nu (Numaga 1982, p. 69) van agressie, waarmee hij al jaren op de meest onfatsoenlijke manier aan de gang is. Laat ik deze braller, die de historische wetenschap van Nederland de schande van het Bronnenboek heeft berokkend, maar de laatste dreun geven. Hij kan met al zijn mooie "noord-verhaaltjes" over Nederland wel inpakken wanneer het waar is dat hij de west-oriëntatie bij de klassieken niet heeft opgemerkt. En dat dit waar is, heeft hij nu eens en voor goed bewezen.

Bij de rekonstruktie van Ptolemeus' gegevens moet op een ander gevolg ervan gelet worden. Men is er niet, wanneer men alleen zijn noord met west corrigeert. Omdat hij ook de lengte- en breedtegraden vermeldt, uitgaande van en berekend op de meridiaan van Alexandrië, moeten zijn coördinaten op de juiste manier weergegeven worden. Uithoofde van de west-oriëntatie dient zijn noorderbreedte als onze westerlengte te worden opgevat, en zijn westerlengte als onze noorderbreedte. Maar dan zijn wij er nog niet. Er blijkt ook dat de graden van de gekorrigeerde westerlengte (de noorderbreedte van Ptolemeus) niet van oost naar west omhoog lopen, wat het geval had moeten zijn geweest indien de meridiaan van Alexandrië van zuid naar noord was geprojecteerd, doch dat zij van west naar oost omhoog lopen. Voor de gekorrigeerde noorderbreedte (de westerlengte van Ptolemeus) maakt dit geen verschil uit; die lopen inderdaad van zuid naar noord omhoog. Om een en ander duidelijk te maken geef ik eerst, alvorens aan een volledige rekonstruktie te beginnen, twee kaartjes van een beperkt aantal plaatsen. Het eerste is een rekonstruktie van Ptolemeus volgens zijn woordelijke tekst, gevolgd door een tweede kaartje volgens onze opvatting van de noord-oriëntatie én met toepassing van de korrekties. Eenieder kan hieruit zien, dat de korrekties noodzakelijk zijn en hoe de door Ptolemeus genoemde graden gesitueerd moeten worden.

Voor de totale rekonstruktie van Gallia boven het midden van Frankrijk en van alles wat Ptolemeus over Germania geeft, heb ik al zijn vermeldingen tussen zijn 19e en 29e noorderbreedte en zijn 46e en 57e westerlengte in kaart gebracht. Er zijn onjuistheden, onnauwkeurigheden en zelfs grote afwijkingen aan te wijzen. Het zou een wonder zijn geweest, als Ptolemeus' geografie zonder meer op een moderne kaart had gepast. Men kan aannemen dat hij de gegevens uit zijn eigen omgeving gemeten en berekend heeft. Dat kan van Gallia en Germania niet verondersteld worden. Voor die gebieden heeft hij het moeten doen met primitieve kaarten, die uit de aard van de zaak in die tijd niet exakt konden zijn, met teksten van andere schrijvers, en hoogstwaarschijnlijk met mondelinge mededelingen van personen die Gallia en Germania bezocht hadden. In veel gevallen zal hij voor de opgave van de graden op "gegist bestek" gewerkt hebben. Bovendien moet men bedenken, dat zijn tekst tientallen malen gekopieerd is, alvorens deze in een vrij laat afschrift tot ons kwam. **Het oudste boek met Ptolemeus' Geographia is dat in het Vaticaan uit de dertiende eeuw!** Indien zijn tekst vrij gaaf is overgeleverd - die indruk krijgt men in elk geval - dan kan dit niet worden aangenomen voor de cijfers, daar het van algemene bekendheid is dat cijfers het meest kwetsbare element in afschriften zijn. In de meeste gevallen is het duidelijk, dat één coördinaat juist of nagenoeg juist is, doch dat in de andere een fout is ingeslopen, ofwel bij Ptolemeus zelf, ofwel bij een van zijn kopiïsten. Over het algemeen moet men konkluderen, dat hij een zeer begrijpelijk beeld van Gallia en Germania geeft, een reden te meer om zijn mededelingen te aanvaarden, zelfs als die afwijken van de moderne historici. Ptolemeus staat trou-

Kaart 9.

Rekonstruktie van Ptolemeus' opgaven en coördinaten van het midden van Frankrijk, gekorrigeerd overeenkomstig onze noord-oriëntatie. Al zijn de coördinaten niet in alle opzichten volledig juist, het algemene beeld is geheel aanvaardbaar. Boven is een aantal plaatsen opgenomen, die bewijzen dat de volgende kaart geografisch geheel aansluit aan het noorden van Frankrijk.

wens niet alleen; hij biedt de mogelijkheid om visueel te illustreren wat de andere schrijvers zoals Tacitus, Plinius en Strabo ook zeggen als men hun teksten juist interpreteert. Voor de volledigheid van de dokumentatie volgen hieronder de passages uit de Geographia van Ptolemeus, waarmee de kaarten zijn samengesteld. Om de kaarten niet te overladen en overzichtelijk te houden, heb ik er alleen de moderne namen op gezet, overigens precies op de plek waar Ptolemeus de romeinse noemt. De kaarten maken tevens duidelijk, dat en waarom in het midden van Frankrijk begonnen moet worden, daar de geografische successie van de landstreken, die Ptolemeus ten stelligste uitspreekt, vanzelfsprekend het cruciale punt vormt van een juiste rekonstruktie.

Tekst 50. Het midden en westen van gallisch Belgia.

Bron: Ptolemeus, Geographia, II, 7 - 10.

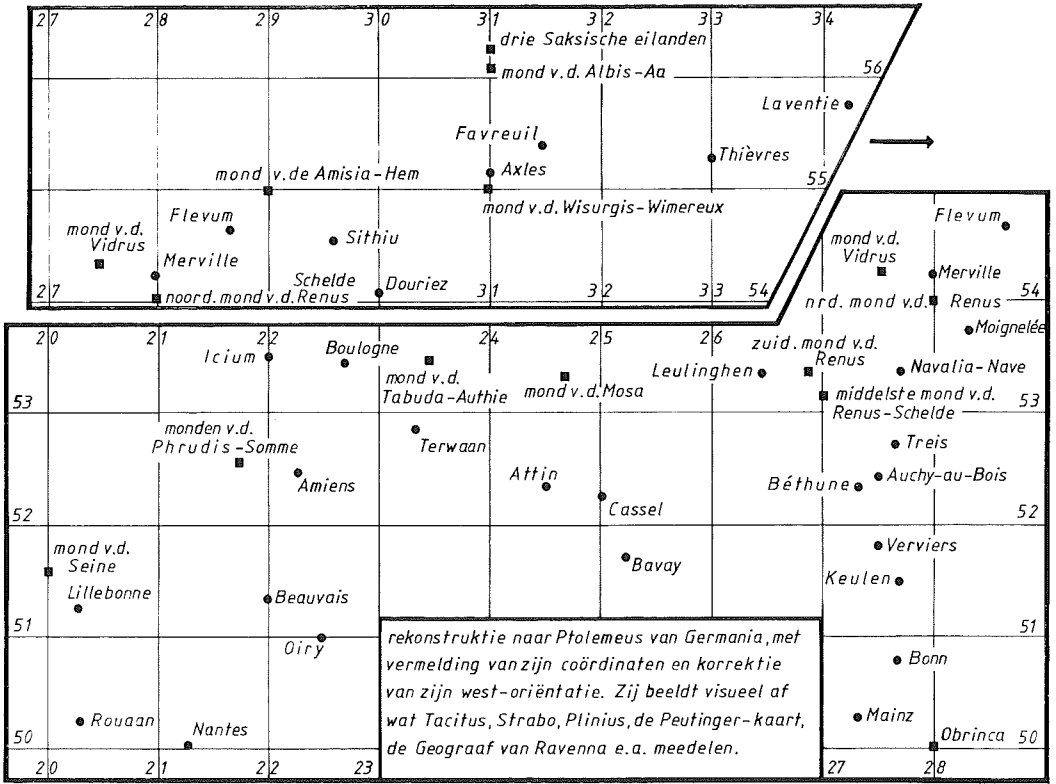
Gallia Belgica - Gallisch België	26. --. 47. --
Avaricum - Bourges	20. 15. 46. 40
Sequanae fluvii ostia - de monden van de Seine	20. --. 51. 30
De oostelijke (lees: noordelijke) zijde (van Narbonesia) ligt bij de Seine tegen Belgica aan, van welke scheiding de graden zijn	24. --. 47. 20
Juliobona - Lillebonne	20. 15. 51. 20
Rotomagus - Rouaan	20. 10. 50. 20
Vindinum - Le Mans	20. 45. 49. 20
Condivicum - Nantes	21. 15. 50. --
Ingena - Avranches	21. 45. 50. --
Mediolanum - Evreux	20. 40. 48. --
Condate - Monterau-faut-Yonne	20. 40. 47. 20
Agedicum - Sens	21. 15. 47. 10
Autricum - Chartres	21. 40. 48. 15
Cenabum - Orléans	22. --. 47. 50
Parisiorum Lucotecia - Parijs	23. 30. 48. 10
Augustobona - Troyes	23. 15. 47. 45
Caesarodunum - Tours	25. 15. 46. 30
Rhodumna - Roannes	24. --. 45. 50
Forum Segusianorum - Fours	23. 30. 45. 30
Jatinum - Meaux	23. --. 47. 30
Hierna tegen Belgica aan de Vadicassii en hun stad Noeomagus (onbekend; in geen geval Noyon)	24. 20. 46. 30
Augustodunum - Autun	23. 40. 46. 30
Caballium - Châlons-sur-Marne	23. 50. 45. 40

Tekst 51. Het noordwesten van Gallisch Belgia.

Bron: Boek II, 9, 1 - 2.

Tot hertoe is gesproken over de westelijke (lees: zuidelijke) zijde van Gallisch Belgia dat aan Lugdunensis (Lyon) raakt; haar noordelijke (lees: westelijke) zijde en wat aan de Britse Oceaan raakt, bevat het volgende:

De monden van de rivier Phrudis - de Somme	21. 45. 52. 30
Icium het Promontorium	22. --. 53. 30
Gesoriacus, de haven van de Morini - Boulogne	22. 45. 53. 30
De monden van de rivier Tabuda - de Authie	23. 30. 53. 30
De monden van de Mosa - Canche	24. 40. 53. 20

Kaart 10.

Rekonstruktie van Ptolemeus' opgaven en coördinaten in het noorden van Frankrijk, gekorrigeerd overeenkomstig onze noord-oriëntatie. Door het benedenstuk met franse plaatsen wordt bewezen, dat de Batavia of Batua **direct** aan Frankrijk aansluit.

Lugodinum Batavorum - Leulinghen	26. 30. 53. 20
De westelijke (lees: zuidelijke) mond van de Renus (Schelde)	26. 45. 53. 20
De middelste mond van de Renus (Schelde)	27. --. 53. 10
De oostelijke (lees: noordelijke) mond van de Renus (Schelde)	28. --. 54. --

Nota: In feite is het reeds afdoende wat Ptolemeus hier zegt. Hij beschrijft de streek van Lugdunum Batavorum en de drie Monden van de Renus (Schelde) als een landschap dat tegen Lugdunensis aan gelegen is. Kijk op de Peutinger-kaart waar precies hetzelfde staat.

Tekst 52. De streek van Terwaan naar Toul.

Bron: Boek II, 9, 3 - 7.

De zijde echter (van Gallisch Belgica), die uitziet naar het opgaan van de zon (het oosten, desondanks bedoelt Ptolemeus het zuiden), wordt door de Renus (Schelde) bij het Grote Germania begrensd, wiens begin de graden heeft	29. 40. 46. --
De scheiding ligt echter bij de rivier de Obrinca (de Rijn) naar het westen (lees: zuiden)	28. --. 50. --
En ook de berg die het begin vormt van de Alpen en die de Adulas (Ortemont, Vozezen) wordt genoemd	29. 30. 45. 15
Het Jura-gebergte	26. 15. 46. --
Origiacum - Oiry	22. 30. 51. --
Caesaromagus - Beauvais	22. --. 51. 20
Samarobriva - Amiens	22. 15. 52. 30
Naast die de Morini met hun stad Tervanna - Terwaan	23. 20. 52. 50
Daarna de rivier de Tabuda (de Authie), de Tungri (Tingry) en hun stad Atuatutum - Attin	24. 30. 52. 20
Daarna de rivier de Mosa (de Canche), de Menapii en hun stad Castellum - Cassel	25. --. 52. 15
Daarna de Nervii met hun stad Baganum - Bavay	25. 15. 51. 40
Rhotomagus - Senlis	22. 40. 50. --
Augusta Veromanduorum - Saint-Quentin	25. 30. 50. --
Augusta Suessorum - Soissons	23. 30. 48. 50
Durocotorum - Reims	23. 45. 48. 30
Augusta Trevirorum - Trier	26. --. 48. 30
Dividurum - Metz	25. 30. 47. 20
Tullum - Toul	26. 30. 47. --
Nasium - Naiz-aux-Forges	24. 50. 46. 40

Tekst 53. Het noordelijk deel van Germania Inferior.

Bron: Boek II, 9, 8.

Het deel van de streek, die tegen de Renus (Schelde) aan ligt, van de zee tot aan de rivier de Obrinca (Rijn), wordt Germania Inferior genoemd, waarin aan de westzijde (lees: zuidzijde) kant van de Renus (Schelde) de volgende plaatsen liggen: Het land van de Bataven ligt in het midden:

Batavodurum - Béthune	27. 15. 52. 20
Vetera - Verviers	27. 30. 51. 50
Agrippinenses - Keulen	27. 40. 51. 30
Bonna - Bonn	27. 40. 50. 50

Trajana Legio - Treis	27. 30. 52. 45
Mocontiacum - Mainz	27. 20. 50. 15

Nota: Zie de teksten van de Geograaf van Ravenna, waar een andere determinatie van de plaatsen wordt voorgesteld.

Tekst 54. Naast de monden van de Renus (Schelde).

Bron: Boek II, 11, 1.

De monden van de Vidrus - de IJzer	27. 30. 54. 20
De haven van Mararmanis - Mannaricum - Merville	28. --. 54. 15
De monden van de Amisia - Hem	29. --. 55. --
de oorsprong van deze rivier	32. --. 55. --
De monden van de Wisurgis - Wimereux	31. --. 55. --
de oorsprong van deze rivier	34. --. 52. 30
Drie Saksische eilanden	31. --. 56. 15
De monden van de Albis - Aa	31. --. 56. 15
de oorsprong van deze rivier	39. --. 50. --

Nota: Er is een wanverhouding tussen de monden en de oorsprong van de rivieren; hun loop was niet aldus tussen die twee punten. Het is duidelijk, dat de west-oriëntatie Ptolemeus hier parten heeft gespeeld.

Tekst 56. De volken van Germania, d.i. Noord-Frankrijk.

Bron: Boek II, 11, 6 - 11.

In Germania bij de **Renus**, de **Albis**, de **Amisia** somt Ptolemeus de volgende volkeren op (alfabetisch gerangschikt). Hij noemt enige stammen, die men elders niet vermeld vindt. Zo bevestigt hij niet alleen Tacitus in diens opvatting van Germania, doch voegt er nog nieuwe bewijzen bij:

Angrivarii - Angres.	Landudi - Landas.
Bructeri - Broxeele.	Langobardi - Lompret.
Calucones - Calonne.	Marsigni - Marchiennes.
Caritami - Cartignies.	Nerteriani - Niergnies.
Casuarii - Cattenières.	Saxones - zuid van Boulogne.
Chaemae - Chemy.	Silingi - Solesmes.
Chamavi - Camphin.	Suevi - omg. Kortrijk.
Chatti - Katsbergs.	Sygambri - Cambrin.
Chauci - Chocques.	Tencteri - Tingry of Tangry.
Cherusci - Chérisy.	Tubanti - Thun of Thuin.
Frisii - Vlaanderen.	Turoni - Doornik.
Helvetii - Helfaut.	Usipii - Weppes.
Incriones - Equires, Equirre.	Vangiones - Wannehain.
Intuergi - Ennetières.	

Tekst 57. Van Flevum naar Buduris.

Bron: Boek II, 11, 12 - 14.

Flevum (of Almere)	28. 45. 54. 45
Siatutanda - Sithiu, St. Omaars	29. 20. 54. 20
Texalia - Axles bij Calais, of Escalles	31. --. 55. --
Fabiranum - Favreuil	31. 30. 55. 20
Treva - Thièvres	31. --. 55. 20
Leufana, Levesano - Laventie	34. 15. 55. 40
Asciburgium - Aken of Auchy-au-Bois	27. 30. 52. 30
Navalia - de Nave (einde van de Opstand der Bataven)	27. 50. 53. 15
Mediolanum - Moignelée	28. 10. 53. 45
Teuderium - Douriez	30. --. 54. --
Bogadum - Bouchain	30. 15. 52. --
Stereontium - Estreux	31. --. 52. 20
Amisia - Ames	31. 30. 51. 30
Tropea Drusi (bij het Teutoburgerwoud)	33. 45. 52. 45
Alisum - Arleux	28. --. 51. 30
Buduris - Buire	28. --. 49. --

Nota: In dit deel, opgevat als Nederland met zijn onmiddellijke omgeving, want het Flevum of de Zuiderzee was immers genoemd ! zijn de volgende plaatsen **nooit** geïdentificeerd geworden, met andere woorden nooit gevonden: Siatutanda, Fabiranum, Treva, Navalia, Mediolanum, Teuderium, Bogadum, Stereontium, Amisia, Tropea Drusi, Alisum en Buduris. In de juiste streek presenteren zij zich als vanzelf. Amisia is hier geen riviernaam, daar Ptolemeus de rivier elders noemt, doch een plaatsnaam. De konklusie is dus, dat de gehele streek, **het Flevum inclusis**, in het noorden van Frankrijk ligt. De coördinaten van Aken zijn kennelijk onjuist; de noorderbreedte klopt ongeveer; de westerlengte is onjuist. Het is dan ook waarschijnlijk dat Ptolemeus helemaal niet Aken heeft bedoeld doch Auchy-au-Bois, en dan is er vrijwel geen afwijking.

Tekst 58. Van de Rijn naar het zuiden.

Bron: Boek II, 11.

De streek die zich van de rivier de **Obrinca** (Rijn) naar het zuiden (lees: oosten) uitstrekt, heet **Germanica Superior**, waarin te beginnen vanaf de rivier de **Obrinca** de volgende steden liggen:

Noeomagus - Neumagen	27. 40. 49. 50
Rufiana - Rheingönheim	27. 40. 49. 10
Borbetomagus - Worms	27. 50. 49. --
Argentoratum - Straatsburg	27. 45. 48. 20
Breucomagus - Brumath (Fr.)	27. 50. 48. --
Elcebus - Elzach	28. 30. 47. --
Augusta Rauricorum - Augst (Zw.)	28. --. 47. 10
Argenturia - Horbourg	27. 50. 47. 10
Onder deze en de Leuci wonen de Lingones, wier stad Andomatunum - Langres is	26. 15. 46. 20

Tekst 59. Algemene beschrijving van Gallia met plaatsbepalingen.

Bron: Boek VII, 5 - 6.

De derde tabel van Europa bevat Gallia in vier provincies met de eilanden die erbij horen. Haar middellijn verhoudt zich tot haar zuidelijke (lees: oostelijke) meridiaan als twee tot drie.

Deze tabel is beschreven vanaf de oorsprong van Italia, **Raetia** en Germania, in het zuiden (lees: oosten) vanaf de **Gallische Zee** (Middellandse Zee); in het westen (lees: zuiden) vanaf de Pyreneeën en de zeebaai van Aquitanië; in het noorden (lees: westen) vanaf de Britse Oceaan (Het Kanaal).

Van het Keltogallische Aquitanië heeft Mediolanum - **Saintes** de langste dag van 15 uren en 45 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 20 minuten.

Burdigalia - **Bordeaux** heeft de langste dag van 15 uren en 30 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 50 minuten.

Augustodonum - **Autun** heeft de langste dag van 15 uren en 45 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 25 minuten.

Lugdunum - **Lyon** heeft de langste dag van 15 uren en 30 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 30 minuten.

Gessoriacum - **Boulogne** heeft de langste dag van 16 uren en 50 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 52 minuten.

Durocotorum - **Reims** heeft de langste dag van 16 uren; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 35 minuten.

Massilia - **Marseille** van keltogallisch Narbonesia heeft de langste dag van 15 uren en 15 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 25 minuten.

Narbo - **Narbonne** heeft de langste dag van 15 uren en 15 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 35 minuten.

Vienna - **Vienne** heeft de langste dag van 15 uren en 30 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 30 minuten.

Nemausus - **Nîmes** heeft de langste dag van 15 uren en 24 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren en 34 minuten.

Aimisia - **Ames** heeft de langste dag van 16 uren en 30 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 2 uren.

Lupia - **Louvignies** bij Bavay of Louvignies bij Le Quesnoy, heeft de langste dag van 16 uren en 15 minuten; het ligt van Alexandrië naar het westen (lees: zuiden) op 1 uur en 40 minuten.

Nota: Hier worden Amisia en Lupia weer duidelijk als plaatsen genoemd. Oppervlakkig gezien, zou men kunnen denken, dat Ptolemeus in deze teksten onze noord-oriëntatie hanteert, daar hij de franse plaatsen **ten westen** van de meridiaan van Alexandrië situeert. In zijn gedachten liep die meridiaan echter van **oost naar west**, zodat de franse plaatsen **ten zuiden** ervan liggen, wat de noodzaak van de correctie aantoont. Deze teksten bevatten overigens weer heldere bewijzen dat Ptolemeus de west-oriëntatie gebruikte. De berekening van de langste dag voor de onderscheiden plaatsen heeft hij zelf opgesteld; men vindt deze bij geen andere schrijver. Dat zij onjuist is, bemerkt men reeds op het eerste gezicht, wanneer men de meest noordelijke en de meest zuidelijke plaatsen vergelijkt. De langste dag van **Marseille** is bij hem 15 uren en 15 minuten; die van **Boulogne** 16 uren en 50 minuten. In werkelijkheid is de verhouding omgekeerd en heeft Marseille een langere dag dan Boulogne, omdat het dichter bij de evenaar ligt. Hetzelfde geldt voor de afstanden, die Ptolemeus opgeeft tot de meridiaan van Alexandrië. Beide onnauwkeurigheden zijn een onafwendbaar gevolg van de west-oriëntatie. Wanneer men deze met astronomische plaatsbepalingen uitwerkt, dat wil zeggen op de zon en op de hemel berekent, loopt het falikant mis.

KONKLUSIE

Verre van onbetrouwbaar te zijn, heeft Ptolemeus mededelingen gedaan die door de andere klassieke schrijvers als volkomen juist worden bevestigd. Zijn teksten leiden op verschillende punten tot een beter inzicht over Germania Inferior en Germania Superior. Tot in detail bevestigt hij het beeld dat Tacitus over Germania geeft; hij voegt daar zelfs een aantal stammen en plaatsen aan toe die Tacitus niet noemt en steunt hem derhalve met ca. 25 nieuwe punten. Door zijn nauwkeurige beschrijvingen, ten overvloede gedekt door geografische plaatsbepalingen, situeert hij **in het noorden van Frankrijk: de Monden van de Renus (Schelde), de twee hoofdsteden van de Bataven en het Flevum**, enfin de gehele materie die het hoofdbestanddeel van zowel de nederlandse als de europese historische geografie vormt.

Tenslotte blijkt bij hem, evenals bij Tacitus en de andere romeinse schrijvers, dat hij **niets boven Keulen** vermeldt. Dat gebied, waar **in zijn tijd** de Romeinen aan het pionieren waren, werd niet bij Germania Inferior of Germania Superior, zelfs niet bij het rijk gerekend, want alle schrijvers zwijgen erover. Dit valt bijzonder op bij Ptolemeus, die de indruk geeft volledig te willen zijn. Vanzelfsprekend heeft hij niet **alle romeinse plaatsen** genoemd, doch wel alle streken en onderdelen van de provincies. Nederland is nergens te bekennen. Men moet natuurlijk niet met de lugubere grap aankomen, dat Ptolemeus met Tecelia Texel bedoeld zou hebben, een eiland dat pas 10 eeuwen na hem ontstond!

Ofschoon de Peutinger-kaart uit de 4e eeuw is, bevestigt Ptolemeus haar in de eerste eeuw al bij voorbaat, en geeft tevens aan hoe zij opgevat moet worden, namelijk dat de **Patavia** onmiddellijk grenst aan een franse streek en dat het land van de Bataven aan alle kanten wordt omringd door franse stammen, wat hij zelfs woordelijk zegt. Zo omspannen de twee bronnen de gehele periode van de romeinse okkupatie van westelijk Europa; beide bewijzen dat er tussen de eerste en de vierde eeuw geen sprake van kan zijn in Nederland ook maar iets van de Bataven neer te zetten. De romeinse vondsten van Nederland moeten op hun eigen waarde beoordeeld worden, met weglating van de fabels. Op de eerste plaats moeten de namen van de Peutinger-kaart vergeten worden, te beginnen met die van Noviomagus voor Nijmegen, want die namen hebben er nooit bestaan.

Het allervoornaamste van Ptolemeus is echter, dat de juiste rekonstruktie van zijn gegevens in één oogopslag laat zien dat de **Albis**, de **Amisia** en de **Wisurgis** inderdaad in het noord-westen van Frankrijk gesitueerd moeten worden. De "Tropea Drusi", de plaats van het Teutoburgerwoud, zet hij eveneens in het noorden van Frankrijk neer, waardoor de duitse mythe voorgoed naar het rijk der fabelen is verwezen. Tengevolge van de onverbreekelijke band tussen deze rivieren en **Saxonia** is het beeld totaal vals, dat men zich tot de 10e eeuw over Saksen, Friezen en aanverwante stammen had gevormd. De duitse en nederlandse bibliotheken puilen uit van kletspraat. Het wordt de hoogste tijd dat het etiket "onbetrouwbaar" van Ptolemeus wordt afgenomen en dat dit geplakt wordt op publikaties, die niet eens zo'n klare en gemakkelijk te ontdekken zaak als de west-oriëntatie van de klassieke schrijvers wisten op te merken, die in veel opzichten de sleutel tot de mythen is. Het gaat natuurlijk helemaal niet aan een schrijver uit de eerste eeuw voor onbetrouwbaar te verklaren, wanneer men zijn teksten niet eens begrepen heeft.

TEKSTEN UIT DE TWEDE EN DERDE EEUW

Tekst 60

ca. 186 na Chr. De ruitery van de Bataven.

Zo goed was zijn (Hadrianus) leger geoefend, dat zelfs de ruitery, die men van de **Bataven** (Bé-thune) noemt, met wapens en al de **Istrus** (Huistre) overzwom.

Bron: Cassius Dio, LXIX.

Tekst 60a.

ca. 186 na Chr. Albinus bedwingt de Frisii.

Door Commodus werd hij (Albinus) naar Gallia gezonden, waar de **Frisii** (Vlaanderen) van over de **Renus** (Schelde) doorgedrongen waren; hij maakte zijn naam beroemd bij de Romeinen en de barbaren.

Bron: Julius Capitolinus, In Clodio Albino.

Tekst 60b.

293 na Chr. De Panegyricus over de Vahalis.

Die landstreek, Caesar, is door uw goddelijke expedities veroverd en gezuiverd, waar de **Vahalis** (Oise) in meerdere stromen doorheen vloeit en dat de **Renus** (Schelde) met zijn aftakkingen omvat. Het gelijkt bijna niet op aarde, want dit woord past er nauwelijks. Het is immers zo met water doordrenkt, omdat het niet alleen daar waar het duidelijk moeras is, in het niet verdwijnt en de voetstap weigert, maar ook waar het een beetje steviger lijkt wijkt het terug voor de voet en trekt het zich terug bij elke stap.

Bron: Ex veteribus Panegyricis de Gallis, HdF, I, p. 713.

Nota: Na ca. 250 na Chr. zijn de Romeinen abrupt en spoorloos uit Nederland verdwenen, welk einde van de romeinse okkupatie afdoende door de archeologie wordt bevestigd. Geheel normaal en aanvaardbaar is, dat bijvoorbeeld te Nijmegen en te Xanten af en toe nog een romeinse post heeft gelegen; in het laagland van Nederland echter was de romeinse bezetting definitief ten einde. Daarna blijven bij de klassieke schrijvers de berichten doorgaan over de Bataven, de Frisones, de Vahalis. Niet dat deze namen een enkele keer per toeval worden genoemd, maar in die zin dat de bemoeienis van de Romeinen met de Bataven en de Frisones op gelijke manier als voordien blijkt voort te gaan, zonder dat ook maar de geringste opmerking wordt gemaakt dat zich iets zou hebben voorgedaan. In Nederland had zich inderdaad iets voorgedaan, namelijk de inname van het land door een grote overstroming, die er met op- en neergangen zou gaan voortduren tot in de 10e eeuw. Het heeft de Romeinen zó weinig geraakt (in het gehele rijk was dit niet van belang) dat ze er niet eens een bericht over gegeven hebben. Er zijn al bewijzen genoeg gegeven, dat de Bataven, de Frisones, de Renus en de Vahalis vóór de 3e eeuw niet in Nederland geplaatst kunnen worden; het volhouden van die mythen tussen de 3e en de 10e eeuw is geen vergissing doch een volkomen gedaas tegen de klare feiten in van de archeologie, stratigrafie en het meest elementaire bronnenonderzoek.

Tekst 61.

ca. 310 na Chr. Namen van volken en steden aan de Renus (Schelde).

Dit zijn de barbaarse volken, die voortwoekerden onder de keizers: **Scoti** (Ecottes), **Picti** (Pihen), **Caledoni** (Calonne), **Rugi** (Rougefay), **Heruli** (Héricourt), **Saxones** (zuid van Boulogne), **Chamavi** (Camphin), **Frisiavi** (Vlaanderen), **Amsivarii** (Ambrines), **Angli** (Englos), **Angrivarii** (Angres), **Flevi** (bij het Flevum), **Bructeri** (Broxeele), **Chatti** (Katsberg), **Burgundiones** (Marne), **Allemanni** (Rijssel), **Suebi** (omg. Kortrijk), **Franci** (Franken, omg. Doornik), **Chattuari** (Cout-huin).

De namen van de steden aan de overzijde van de **Renus** (Schelde) zijn: van de **Usipii** (Weppes), van de **Tubanti** (Thun bij Kamerijk), van de **Nictrenses** (lees: Victrenses, Vis-en-Artois), van de **Novarii** (Nouart, Ardennes), van de **Casuarii** (Cattenières). Al deze steden aan de overzijde van de **Renus** (Schelde) vormen **Belgica Prima**.

Bron: Nomina provinciarum omnium, 13-14.

Tekst 62.

358 na Chr. Zozimus over de Batavia en de Renus (Schelde).

De **Saksen** dreven de **Quadi** (Quaëdypre), een deel van hun volk, naar het land dat door de Romeinen bezet was, terwijl de **Franken** hen de doortocht weigerden. Van hun kant namen de Romeinen maatregelen, om de zaak van Caesar te verdedigen en niet overlopen te worden. Zij bouwden schepen, voeren de **Renus** (Schelde) op langs het rijk van de **Franken** en legden met hun schepen aan in de **Batavia**, dat de **gedeelde Renus** (Schelde) tot een eiland maakt, het grootste van deze rivier-eilanden. Het volk van de **Saliërs**, dat deels uit dat van de **Franken**, deels uit dat van de **Saksen** was voortgekomen, dat dit eiland bezette nadat het door de zijnen verdreven was, werd door de Romeinen eruit gedreven. Dit eiland was voorheen volledig in het bezit van de Romeinen, en werd toen door de **Saliërs** bezet.

Bron: Ex libro Zozimi de Gallis, HdF, I, p. 578.

DE SALISCHE FRANKEN

De oudste teksten over de Salische Franken gebruiken dit Salisch zuiver en alleen als een **aardrijkskundige** aanduiding zonder de minste institutionele ondergrond, en zonder enige toespeling op een volkenkundig of bestuurlijk onderscheid. De term duidt de Franken aan bij de **Selle**, voorheen **Sala** genoemd, een rivier ten oosten van Kamerijk. Primo zaten deze Franken dus helemaal niet in het nederlandse Salland, secundo stoten we op de zoveelste namen-doublure, waarbij het wél zaak is te onderzoeken wanneer de nederlandse naam is ontstaan terwijl de **franse** Salische Franken al vele eeuwen niet meer waren genoemd. Maar dit, de grondslag van gedegen naamkunde, is onbekend terrein voor Blok, die de Salische Franken in Salland neerzet (o.c., p. 11, 15, 16, 17, 19). Hij distantieert zich wel, en terecht, van de vroegere opvatting dat de **Saliërs** en de **Ripuariërs** de twee grote groepen of volken van de Franken waren. De **Ripuariërs** laat hij maar zweven, omdat hij die niet weet te plaatsen en hij **Ribecourt** (Nord, Oise en Aisne) niet kent. Wanneer dan later de "Lex Ribuariorum" verschijnt, die in feite een verordening was voor een zeer beperkt gebied, en ook een "Lex Salica" gerekonstrueerd was, ofschoon deze nauwelijks in de geschreven bronnen naar boven komt, begon in de rechtshistorie een opgeblazen thesis te ontstaan, die zelfs ten grondslag werd gelegd aan de hele rechtskundige ontwikkeling van westelijk Europa. Die thesis is inmiddels wel algemeen verlaten, maar daarvan afgeleide deducties zijn nog lang niet opgeruimd.

Tekst 63.

366 na Chr. Valentinianus in conflict met de Bataven.

Keizer Valentinianus verbleef bij de Germanen aan de overzijde van de **Renus** (Schelde) en ondervond daar grote en onverwachte moeilijkheden. Het hele volk van de Germanen namelijk... had zijn vroegere stoutmoedigheid weer opgenomen en was de plaatsen binnengetrokken die aan het Romeinse rijk onderworpen waren. De keizer trok hen tegemoet. Er ontstond een hevige strijd, waarin de barbaren de Romeinen overwonnen en achtervolgden. Valentinianus wilde het gevaar niet ontgaan door de vlucht... Hij liet onderzoeken wat de oorzaak was en bevond dat **het legioen van de Bataven** (Béthune) schuldig was... en hij beval de **Bataven** (Béthune) de wapens neer te leggen, een boete te betalen en als vluchtende slaven naar elders te gaan. Deze wierpen zich ter aarde en smeekten hem het leger die smaad niet aan te doen, en beloofden al hun krachten in te spannen om de Romeinen te dienen... toen gedroegen zij zich zo fel in de oorlog dat van de onafzienbare menigte barbaren slechts weinigen zonder letsel naar huis terugkeerden.

Bron: Zozimus, IV.

Nota: Een legioen van Bataven strijdt in het noorden van Frankrijk **meer dan een eeuw nadat de Romeinen Nederland verlaten hadden!** Wie is toch de kwaadaardige geest geweest die de Nederlandse historici zó verblindde dat zij de helderste zaken niet meer zagen?

Tekst 64.

ca. 400 na Chr. De Bataven bij de Lys in Frankrijk.

Er is een landstreek tussen de **Legia** (Lys) en de kuststreken van Vlaanderen, **Menapia** (Cassel) geheten... welke naam vanaf het begin in **Caleten** (Cléty) en **Batavi** (Béthune) verdeeld was.

Bron: Miraculum S. Donatiani, MGS, XIV, p. 177.

Tekst 65.

ca. 400 na Chr. Marcianus beschrijft Gallia Belgica en Germania Magna.

Belgica met de twee **Germaniae** wordt in het noorden (lees: westen) begrensd door de Noordelijke Oceaan (lees: westelijke - Atlantische Oceaan), die zich langs **Britannia** uitstrekt; in het oosten (lees: noorden) door de **Renus** (Schelde), langs het **Grote Germania** tot de bron van de rivier, en nog door de berg vanaf zijn bron in de (Franse) Alpen, die **Adoulis** wordt genoemd; en in het westen (lees: zuiden) door de provincie **Lugdunensis** (Lyon) en door de bovengenoemde rivier **Seine**; in het zuiden (lees: oosten) door het overige deel van **Narbonesia**... Het gedeelte dus vanaf de zee tot de rivier **Obrinka** (verm. de Rijn) wordt genoemd **Germania Inferior**; het gedeelte vanaf de **Obrinka** (verm. de Rijn) wordt genoemd **Germania Superior**... **Belgica** met de twee **Germaniae** bevat 24 volken, 38 beroemde steden, 2 beroemde bergen, 7 beroemde rivieren en een beroemd voorgebergte.

Bron: Marcianus, Periples maris exteri, II.

Tekst 66.

ca. 410. Hieronymus over de Morini en de Renus Bicornis.

Deze waren senatoren, die een plaats voor het bestuur verkregen hadden over de **Britanni** (Engeland), de **Hispani** (Spanje), de Gallii en de laatste der mensen de **Morini** (Terwaan), waar de **Renus Bicornis** (Schelde, de tweehoornige) stroomt.

Bron: Hieronymus, Commentarius in Isaiam, 66.

Tekst 67.

ca. 409. Hieronymus over de Germanen in Frankrijk.

Ontelbare wilde volken overstroomden geheel Gallia. Wat tussen de Alpen (Franse Alpen) en de

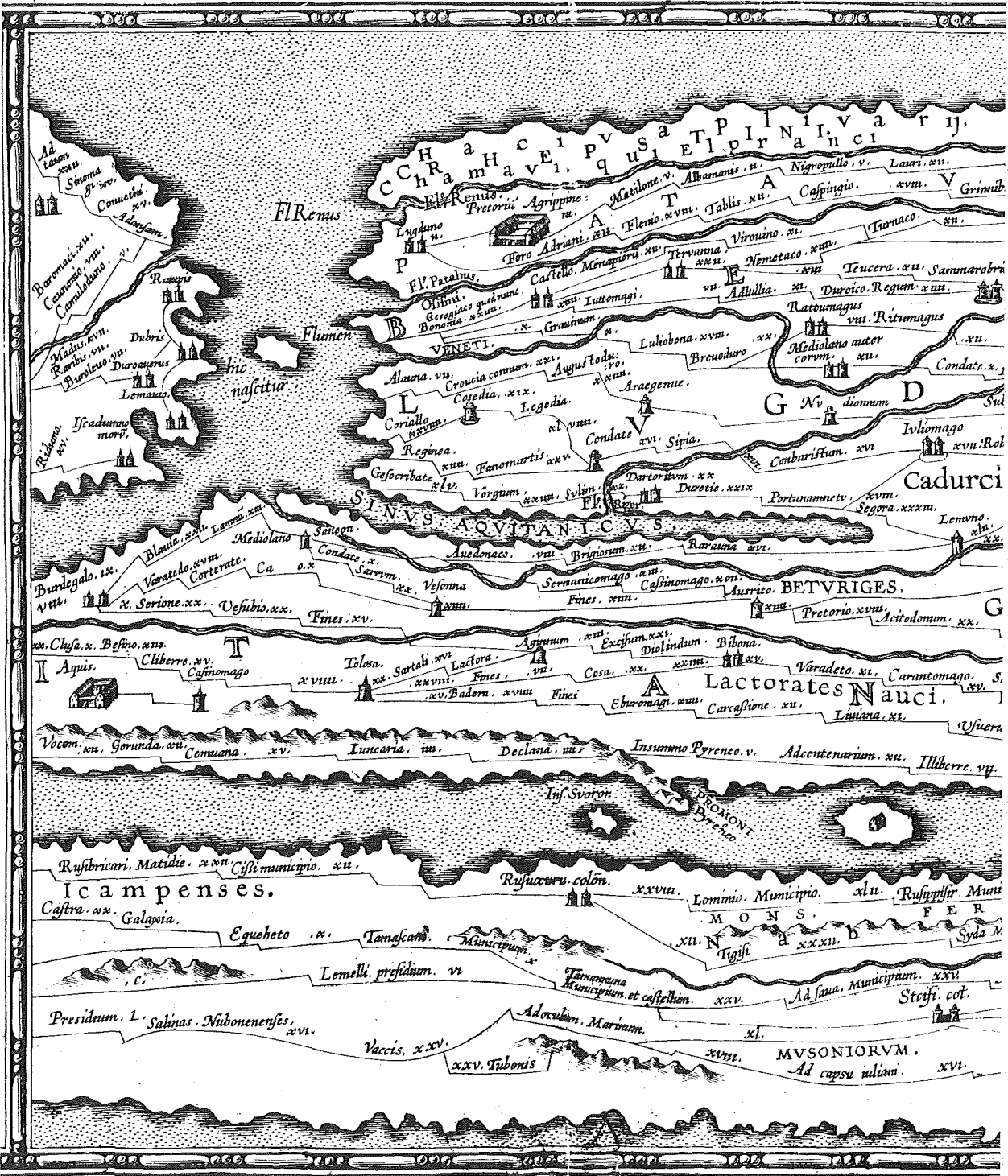
Pyreneëën ligt en door de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) en de **Renus** (Schelde) wordt omsloten werd tot smart van de publieke zaak door de vijandige **Pannoni** (Germanen) verwoest, namelijk de **Quadi** (Quaëdypre), de **Vandali** (Waudignies), de **Sarmati** (Sermaise), de **Halani** (Halluin), de **Gypedes** (Guemps), de **Heruli** (Héricourt), de **Saxones** (zuid van Boulogne), de **Bourgondiones** (Bourgondië) en de **Alemanni** (Allemont)... **Mogontiacus** (Maing), eens een edele stad, werd veroverd en verwoest en in de kerk werden vele duizenden gedood. **Vangiones** (Wannehain) werd na een lange belegering verslagen. De machtige stad van de **Remi** (Reims), de **Ambiani** (Amiens), **Atrebatæ** (Atrecht) en de laatste der mensen de **Morini** (Terwaan), **Tornacus**, (Doornik), **Nemetæ** (Atrecht), **Argentoratus** (Straatsburg) werden door Germanen ingenomen. De provincies **Aquitania**, **Novempopulorum** (deel van Aquitanië), **Lyon** en **Narbonne** werden, met uitzondering van enige steden, geheel verwoest.

Bron: Hieronymus, *Epistulae*, CXXIII, 15 - 16.

DE PEUTINGER-KAART

De Peutinger-kaart levert een hele serie aanvullende bewijzen. Deze kaart, bestaande uit een lange rol van ca. 6 meter, waarop het gehele romeinse rijk vanaf Engeland tot aan de Perzische Golf is afgebeeld, dateert uit het einde van de 4e eeuw, toen de Romeinen al lang uit Nederland weg waren, een eerste criterium om te besluiten dat Nederland er **niet** op staat. De originele kaart bestaat niet meer; bewaard gebleven is een kopie uit de 12e of 13e eeuw. Boven Frankrijk, en direkt hieraan aansluitend, is een strook land afgebeeld, waarin vier wegen lopen met **Noviomagus** als middelpunt. In deze strook staat het groter opschrift **Patavia**. Wij weten inmiddels dat dit het land van Béthune is. Er behoeft niet meer uitgelegd te worden, dat en waarom men dit stuk van de kaart als het midden van Nederland is gaan beschouwen, wat overigens pas na 1598 is geschied toen de eerste druk van de Peutinger-kaart verschenen was. Van tevoren heeft niemand ooit over Bataven in Nederland gesproken. De inmiddels geboren mythe van Nijmegen leidde automatisch tot het misverstaan van de kaart, zodat men de Patavia als de Betuwe opvatte en in de vicieuse cirkel verzeilde, die zo hardnekkig was dat men ook de kaart niet meer kon lezen.

Heilig ervan overtuigd dat Noviomagus Nijmegen was, heeft men de plaatsnamen van de kaart klakkeloos op romeinse vindplaatsen in Nederland geplakt. In geen enkel geval is een bewijs voor deze determinaties aangevoerd. Met de bovenste weg kwam men naar de schijn een beetje rond; voor de benedenste is nooit een verklaring gevonden, noch voor de weg noch voor de daaraan gelegen plaatsen. Geen wonder! Aan die weg ligt Tablis, het unieke Tablis dat vanwege zijn zeldzame vermeldingen in de historische literatuur zonder de minste twijfel het franse Etaples is, en met zo'n frans obstakel kan men wel inpakken met elke poging om deze weg in Nederland te lokaliseren. De Peutinger-kaart is een reiskaart, een **schematische** wegens en geen geografische kaart, zodat zij met voorzichtigheid gehanteerd en gelezen moet worden, en het volstrekt misplaatst was te denken of te betogen, dat het bovenstuk van de kaart zoveel op Nederland lijkt. Daar ik haar uitvoerig behandeld heb in "Vraagstukken..." en in "Holle Boomstammen", kan hier worden volstaan met het opsommen van de wegen en de juiste determinaties van de daaraan liggende plaatsen. Deze zijn overigens zó duidelijk in Frankrijk, België en Duitsland aan te wijzen, en sluiten zo perfect aan bij de andere bewijzen over de Bataven, dat een verdere discussie of het soms tóch Nederlandse plaatsen zijn, totaal overbodig is geworden.

Kaart 11.

PEUTINGER-KAART, Facsimile van het blad met FRANCIA, waarop de PATAVIA en NOVIOMAGUS, uit de eerste editie van de kaart door Moretus te Antwerpen uit 1598. Deze editie wordt door de deskundigen geprezen als een van de beste uitgaven van de Peutingertkaart.

Tekst 68. De bovenste weg in de *Patavia* noemt van links naar rechts:

Lugdunum (Batavorum) - Leulinghen.	Fletione - Fléchin.
Praetorium Agrippinae - Elinghen.	Levesano - Leventie.
Matilone - Le Mat.	Carvone - Carvin.
Albanianis - Alembon.	Castra Herculis - Roye.
Nigropullo - Noires Terres.	Noviomagus - Noyon.
Lauri - Lumbres.	

Nota: Mijn rekonstruktie is net zo min evangelie als een andere. Het is vrijwel zeker dat de franse historici en archeologen straks tot andere toepassingen of determinaties komen, wat voor mij allerminst een probleem vormt. Op één punt staat dit al voor de deur. Archeologisch onderzoek heeft inmiddels aangetoond, dat in *Watten* een zeer grote en belangrijke gallo-romeanse en romeinse nederzetting ligt, ver in de tijd voortgezet. De plaats is overigens al vanouds met de *Bataven* in verband gebracht, waarbij het eveneens uitgesproken naamkundig verband tussen *Watten* en *Bataven* geheel aannemelijk is. Het spreekt bijna vanzelf dat de plaats *Mattium*, die bij enkele klassieke schrijvers voorkomt, als *Wattium* moet worden gelezen. Even waarschijnlijk is, dat deze plaats ergens op de *Peutinger-kaart* is genoemd, en wanneer men straks tot de konklusie zou komen, dat zij eerder dan *Leulinghen* voor de determinatie van *Lugdunum Batavorum* in aanmerking komt, ben ik bij voorbaat akkoord. Eveneens bij voorbaat gun ik hem van harte zijn tiomfkreet, die zich vrolijk maakt wanneer ik mijzelf op een of ander punt korrigeer; die verraadt slechts dat hij geen notie heeft van historisch-geografisch onderzoek.

Tekst 69. De onderste weg in de *Patavia* noemt van links naar rechts:

Lugdunum - Leulinghen.	Caspingio - Campagne.
Foro Adriani - Hardinghen.	Grinnibus - Grivesnes.
Flenio - Fiennes.	Ad duodecimum - Montdidier.
Tablis - Etables.	Noviomagus - Noyon.

Tekst 70. De bovenste weg rechts van *Noviomagus* noemt:

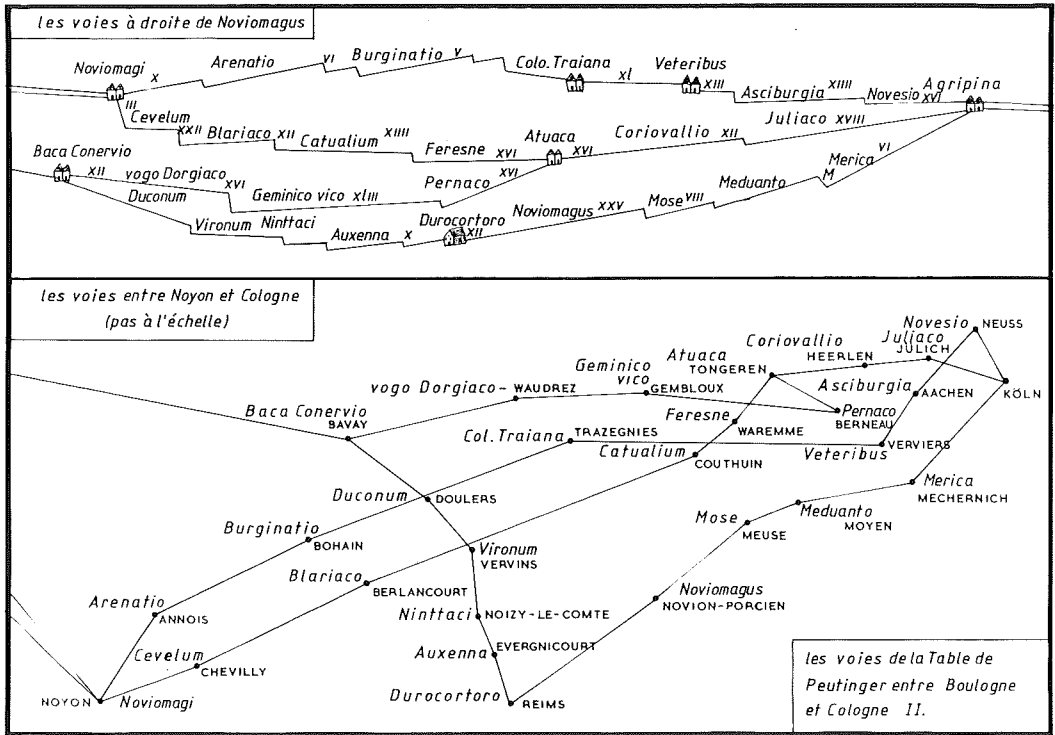
Noviomagus - Noyon.	Veteribus - Verviers (B.).
Arenatio - Annois.	Asciburgia - Aken (Dl.).
Burginatio - Bohain.	Novesio - Neuss (Dl.).
Colonia Traiana - Trazegnies (B.)	Agrippina - Keulen (Dl.).

Tekst 71. De onderste weg rechts van *Noviomagus* noemt:

Noviomagus - Noyon.	Atuaca - Tongeren (B.).
Cevelum - Chevilly.	Coriovallo - Heerlen.
Blariaco - Berlancourt.	Juliaco - Jülich.
Catualium - Couthuin (B.).	Agrippina - Keulen.
Feresne - Wareme (B.).	

Dit bovenstuk van de kaart sluit beneden aan bij een landschap, dat onmiskenbaar als het noorden van Frankrijk gedetermineerd moet worden. Hierdoor is ten eerste duidelijk dat de tekenaar niet bedoeld kan hebben een streek van Nederland pal naast een streek van Frankrijk af te beelden, nota bene met een overslag van 300 km! 't Zijn altijd diezelfde 300 km die in het geding zijn!

Ten tweede moet ook hier hetzelfde principe worden toegepast, dat op andere plaatsen van de *Peutinger-kaart* even helder aan het licht treedt, namelijk dat de wegen weliswaar **naast elkander** zijn getekend, maar dat zij in werkelijkheid **door elkander heen** hebben gelopen. Wanneer men

Kaart 13.

De wegen van de Peutinger-kaart tussen Boulogne en Keulen:

H. rechts van Noviomagus - Noyon.

het **schematisch** karakter van de kaart heeft onderkend en goed in het oog houdt, laat men zich niet misleiden door een **schijnbaar geografische** afbeelding. Voor de goede orde moeten de twee naastaangelegen wegen vermeld worden, want door deze streek hebben ook de vier bovenste gelopen.

Tekst 72. Links van **Noviomagus** worden in **Frankrijk** genoemd:

Bononia - Boulogne.	Turnaco - Doornik.
Cast. Menapiorum - Cassel.	Pontes Scaldis - Escautpont.
Virovino - Wervicq.	Camaraco - Kamerijk.
Tervanna - Terwaan.	Hermomacum - Bermerain.
Nemetaco - Atrecht.	Baca Conervio - Bavay.
Teucera - Thièèvres.	

Tekst 73. Rechts van **Noviomagus** worden in **Frankrijk, België** en **Duitsland** genoemd:

Vogo Dorgiaco - Waudrez.	Durocortoro - Reims.
Duconum - Dourlers.	Noviomagus - Novion-Procien.
Geminiaco vico - Gembloux (B.).	Mosa - Maas.
Vironum - Vervins.	Meduanto - Moyon.
Pernaco - Berneau (B.).	Merica - Mechernich (Dl.).
Ninttaci - Noizy-le-Comte.	Agrippina - Keulen.
Auxenna - Evergnicourt.	

Tekst 74. Boven Gallia staat het opschrift: **Francia**. Het doet niet eens terzake of dit van de eerste tekenaar dan wel van de kopiïst is, daar geen van beide bedoeld kan hebben dat onder deze titel een landschap uit Nederland staat. Boven de Patavia staan enkele namen door elkaar heen, die niet gemakkelijk te lezen zijn. Na enige moeite ontwaart men:

Flumen **Renus** - de rivier de Renus (Schelde).

Chamavi qui et Franci - de Chamaven (Camphin) die ook **Franken** zijn.

Cherustini - van Chérisy.

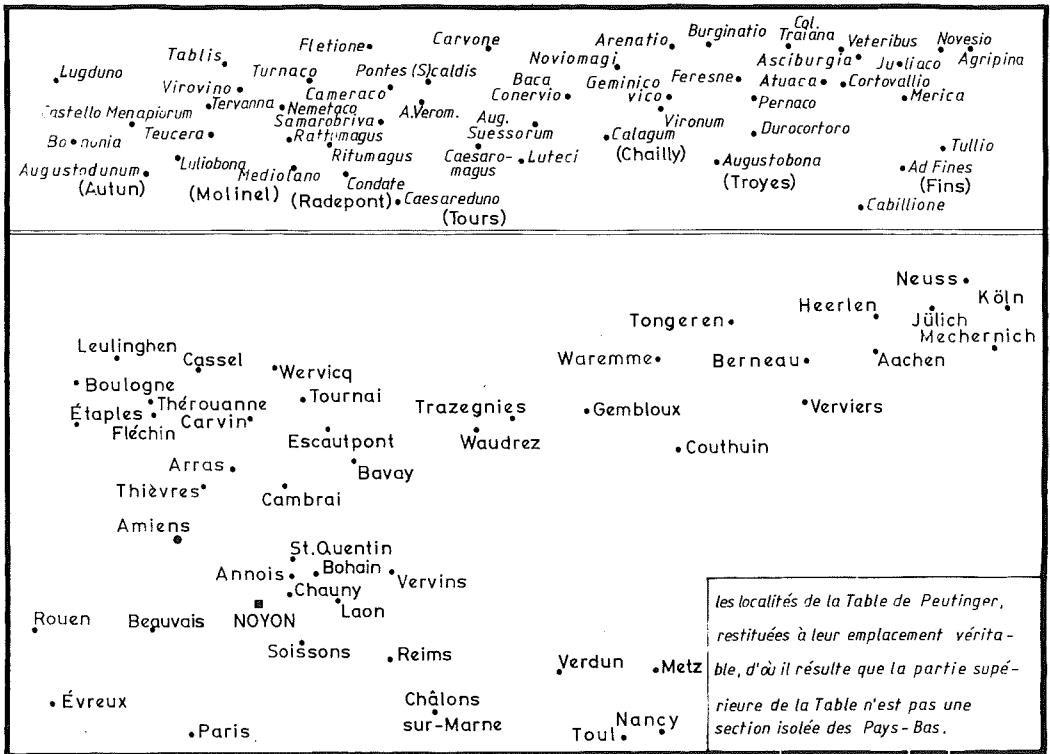
Ampsivarii - van Ambrines.

Hael(usii) - van Halluin.

Dit opschrift met de namen van stammen, die inderdaad ten noorden van de **Batavia** (Béthune) in Frankrijk woonden, maakt een definitief einde aan elke poging om dit stuk van de kaart nog als nederlands grondgebied te beschouwen. Zowel van beneden als van boven wordt het door franse plaatsen en stammen afgegrensd.

DE PEUTINGER-KAART EN DE LEKEN

De mythe van Nijmegen, in de 15e eeuw uitgebroed, daarna naar de schijn "onomstotelijk" door de Peutingerkartaar bevestigd, ligt ten grondslag aan alle misvattingen over de historisch geografie van westelijk Europa. Willem van Berchen, de Nijmeegse uitvinder van die mythe, heeft heel wat op zijn geweten. Het was dan ook te verwachten dat van de Peutingerkartaar het klapstuk werd gemaakt om de mythen voor Nijmegen en Nederland te redden. Het drama werd compleet toen enkele onbevoegden, die zich nooit serieus over de kaart gebogen hadden, bovendien geen enkele klassieke tekst gelezen hebben, in brallende bewoordingen - want dat hoort nu eenmaal bij verblind en het negeren van de bronnen - met de "onomstotelijke" Peutingerkartaar zwaaiden en dachten mij in één klap omver te kegelen. De 500 plaatsnamen uit de echte **Batavia** kenden zij niet eens. Want zie je, zij zoeken een landschap terug op een misver-

Kaart 14.

Het gehele bovenstuk van Peutinger-kaart volledig gerekonstrueerd, waaruit blijkt dat de **Patavia** geen deel van Nederland is, doch dat het logisch en geografisch volledig aansluit op het noorden vna Frankrijk. Vergelijk deze kaart met de rekonstrukties naar Ptolemeus en constateer dat de Peutinger-kaart **uit de 4e eeuw** precies hetzelfde zegt en afbeeldt als Ptolemeus **uit de 1e eeuw**. De juistheid van deze rekonstruktie wordt **massaal** bevestigd door de **550** eigen en omringende **plaatsnamen** van de **Batua** en de ca. **1600** plaatsnamen uit de oorkonden van het bisdom Tournehem, de abdij van Eperlecques en de abdij van Fréthun (zie hoofdstuk 24).

stane kaart, en bekommeren zich niet om 500 plaatsen, in en bij datzelfde landschap genoemd. Tacitus heeft Nijmegen en de Betuwe omver gekegeld. Het spel was in de eerste eeuw na Chr. al beslist. en het heeft daarna geen enkele zin meer gehad. Het was overigens nooit gespeeld wanneer men Tacitus beter gelezen had. Hij heeft een definitief einde gemaakt aan het gedaas over de Peutinger-kaart, en wanneer dit een berg literatuur omver stoot, dan is dat jammer van de achterhaalde, soms luxe boeken, doch er valt niet meer aan te ontkomen.

Bogaers en Van Es hebben de zaak trouwens veel te simpel en veel te rooskleurig voorgesteld. Er zijn genoeg historici, die de Peutinger-kaart altijd met het grootste wantrouwen hebben bekeken, en dit in hun kolleges ook openlijk aan de studenten voorhielden. Wie de literatuur raadpleegt, bemerkt dat pas in het begin van deze eeuw de "nederlandse" interpretaties ervan begonnen zijn. Zelfs de gesmade 19e-eeuwse historici, die toch heel wat aandurfd, zijn er met een grote boog omheen gegaan. Derhalve was en is de opinie niet zo algemeen als Bogaers en Van Es voorstellen. 't Is trouwens heel duidelijk wat de reden was voor de twijfelaars. Immers, voor een redelijk en nuchter denkend mens is het een levensgrote vraag, hoe de tekenaar langs een brede strook van Frankrijk - en het is onmiskenbaar Frankrijk dat in het zuiden op de kaart staat - in het noorden afgepaald door **enkele franse plaatsen** van Boulogne tot ver voorbij Reims, **ineens een smalle strook uit het midden van Nederland kon laten volgen**. Men mag met recht zeggen: reeds bij de eerste oogopslag kan men zien dat dit stukje Nederland niet kan zijn. Maar die eerste oogopslag werd door de mythen verhinderd. Nu is het de "laatste oogopslag", en deze is definitief. Adieu, Peutinger-kaart van Nederland!

TWEE PUZZELS VAN BOGAERS EN VAN ES OPGELOST

Op een van de in de Oosterschelde gevonden Nehalennia-altaren is de plaatsnaam **Ganuenta** te voorschijn gekomen, die Bogaers en Van Es niet thuis kunnen brengen (Van Es, De Romeinen in Nederland, p. 131, 199, 217, 220, 233), maar waarvan zij veronderstellen dat de plaats daar in de buurt gelegen heeft. Het is de normale fout van de nederlandse archeologen. Wanneer zij een votief-, graf- of altaarsteen met een naam aantreffen, konkluderen zij meteen dat die plaats dan ook dáár gelegen heeft, een methodiek die door honderden gelijksoortige stenen over de romeinse wereld wordt gelogenstraft. De in Nijmegen gevonden steen van een Moriniër van **Terwaan** is zelfs een zéér bij de hand liggend voorbeeld voor de onjuistheid van deze methode. Van Es brengt Ganuenta in verband met de Frisones, en daar zat hij op de goede weg. Het is natuurlijk de naam van **Genech**, de hoofdplaats van de Canninefaten, naaste burens van de Frisones in Vlaanderen. De naam Ganuenta is afgeleid van het gallische "gena" = riviermond, wat ter plaatse geheel klopt daar dit volk gezeten was aan een der Monden van de Renus-Schelde, die naar het grote deltagebied van het **Flevum** uitstroomde. Diezelfde stam zit ook in het woord **Gandavum**, welke naam natuurlijk eveneens dubbel voorkwam: een Gandavum in het leven van St. Amandus genoemd, dat vermoedelijk ook Genech was of een andere plaats aan de kust, en het latere Gent (zie in Deel III de teksten over St. Amandus). De nederlandse plaatsnamen Gendt, Genderen en Gendringen hebben een andere afleiding. De "pagus **Catualinus**" (Van Es, p. 217), eveneens een raadsel voor Bogaers en Van Es, is vanzelfsprekend afgeleid van het op de Peutinger-kaart voorkomende **Catualium**, dat Couthuin (B.) was (zie tekst 71).

HET ITINERARIUM ANTONINI

Het Itinerarium Antonini, waarschijnlijk opgemaakt ten tijde van Diocletianus tussen 280 en 290, is een lijst van wegen in het Romeinse rijk. Het somt achter elkaar de plaatsen aan een bepaalde weg op en geeft daarbij de afstanden tussen de onderscheiden plaatsen. Men neemt aan dat het is opgemaakt aan de hand van een soortgelijke reiskaart als de Peutinger-kaart. Tussen het Itinerarium en de kaart komen veel overeenkomsten voor; in beide bronnen vindt men veel dezelfde namen. Er zijn echter ook afwijkingen: dezelfde of ongeveer dezelfde wegen worden anders geprojecteerd en beschreven. In het Itinerarium worden plaatsen genoemd, die niet op de Peutinger-kaart staan, en omgekeerd. Enige van deze afwijkingen zijn van belang. De wegen die ons onderzoek raken, zijn de volgende:

Tekst 75. De weg van Lugdunum (Leulinghen) naar Agrippina (Keulen) loopt:

Lugduno - Leulinghen.	Burginatio - Bohain.
Albanianis - Alembon.	Colonia Traiana (Trazegnies (B.)).
Traiecto - Tournehem.	Veteribus - Verviers (B.).
Mannaricio - Merville.	Calone - Aken.
Carvone - Carvin.	Novesio - Neuss.
Harenatio - Annois.	Col. Agrippina - Keulen.

Nota: Lugdunum Batavorum en Albanianis lagen in het noord-westen van Frankrijk. Dan is Traiectum vanzelfsprekend niet Utrecht doch **Tournehem**, waar de afstanden van beide zijden perfect kloppen en waar straks ook alle gegevens over St. Willibrord en zijn bisdom bij de **Frisones** (Vlaanderen) volledig passen. De plaats **Mannaricio** is Merville; twee andere wegen bewijzen dit afdoende, waar deze plaats tussen Franse plaatsen is genoemd. De rest van de weg is volledig gelijk aan die van de Peutinger-kaart, met dien verstande dat in plaats van Asciburgium de omschrijving "**Calone**" = "Warme Bron" is gebruikt, een bewijs temeer dat Asciburgium inderdaad Aken is.

Tekst 76. Weg van Castello - Cassel over **Compendium** - Compiègne naar **Turnacum** - Doornik:

Castello - Cassel.	Turnacum - Doornik.
Minaricium - Merville.	

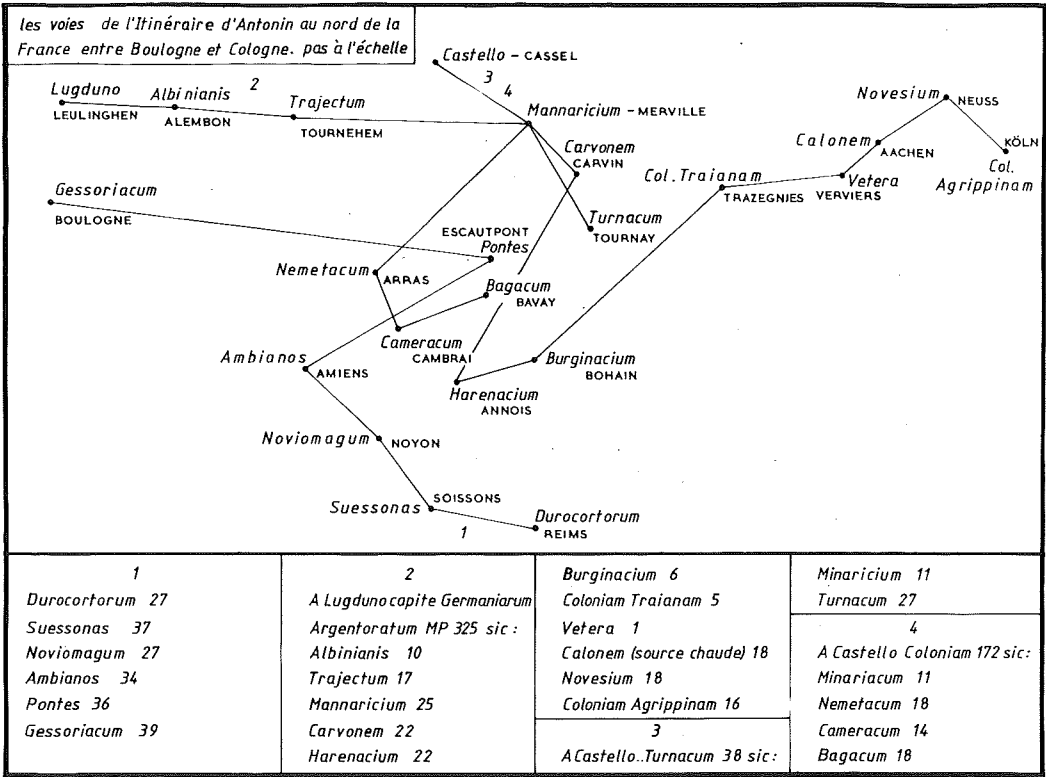
Tekst 77. Weg van Castello - Cassel naar **Colonia** - Keulen:

Castello - Cassel.	Geminiacum - Gembloux (B.).
Minariacum - Merville.	Perniciacum - Berneau (B.).
Nemetacum - Atrecht.	Aduaca Tungrorum - Tongeren.
Camaracum - Kamerijk.	Coriovallum - Heerlen.
Bagacum - Bavay.	Juliacum - Jülich.
Vodgoriacum - Waudrez (B.).	Colonia - Keulen.

Nota: **Mannaricium** wordt tussen Cassel en Atrecht, en tussen Cassel en Doornik genoemd, zodat de determinatie van Merville zeker is; ergo is Traiectum Tournehem.

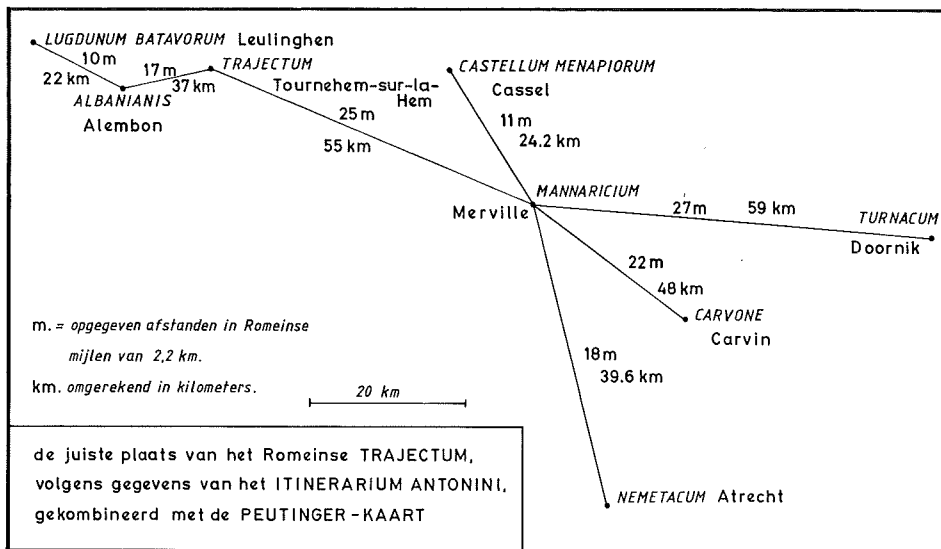
Tekst 78. Weg van **Colonia Agrippina** - Keulen naar **Harenatio** - Annois:

Colonia Agrippina - Keulen.	Calone - Aken.
Durnomago - Düren.	Veteris - Verviers.
Novesio - Neuss.	Burginatio - Bohain.
Gelduba - Gulpen (Ned. Limb.).	Harenatio - Annois.

Kaart 15.

De wegen van het Itinerarium Antonini, die overeenkomen met de streek van de Peutinger-kaart.

Kaart 16.

De juiste ligging van Traiectum. De plaats ligt tussen Albanianis - Alembon en Mannaricium. Mannaricium komt driemaal in het Itinerarium voor. Aangezien bij de juiste toepassing van naamkunde de klank van de plaatsnaam prevaleert boven een ondergeschikte afwijking in de schrijfwijze, was het een misgreep te beweren dat de naam tweemaal Merville aanduidt en de derde maal **Maurik** in de Betuwe, wat Gysseling stelt. De plaats wordt genoemd aan wegen **tussen franse plaatsen**: tussen Cassel en Doornik, tussen Cassel en Atrecht en tussen Traiectum en Carvone - Carvin. Deze plaatsen staan, met uitzondering van Traiectum, alle op de Peutinger-kaart. Er staan derhalve vijf zaken vast: dat Mannaricium in het noorden van Frankrijk lag; dat Traiectum, op de juiste afstand van Merville gelegen, Tournehem was; dat romeins Utrecht nooit de naam van Traiectum heeft gehad; dat er geen enkel gegeven bestaat om de naam Traiectum voor Utrecht tussen de 3e en de 10e eeuw te kunnen aannemen; dat met Utrecht hetzelfde gebeurde als overal elders, namelijk een **achterafse latinisatie** van de inheemse naam.

TRAIECTUM IS TOURNEHEM

Het romeinse Traiectum is slechts éénmaal in de historische bronnen genoemd, namelijk in de bovenstaande tekst van het Itinerarium Antonini (zie tekst 75). Volgens deze bron lag de plaats tussen Lugdunum Batavorum - Leulinghen en Mannariacum - Meruille. Reeds puur chronologisch kan zij Utrecht niet zijn, daar het Itinerarium uit de 4e/5e eeuw is en de stad als nog bestaand noemt, terwijl romeins Utrecht niet meer bestond. Maar omdat men aan de hand van de Peutinger-kaart de plaatsen Lugdunum en Mannariacum in Nederland legde, wat grondig fout was, werd Traiectum als Utrecht opgevat. Hier heeft zich hetzelfde spelletje als met Nijmegen voorgedaan, zij het twee eeuwen vroeger. De naam Urecht betekent **UIT-REK**. "Rek" duidt op een langwerpige stuk land in of bij het water. "Uit" betekent dat het buiten lag, in eerste instantie als eiland, dat nog niet vast en blijvend met het vasteland verbonden was. De stad komt tegen het midden van de 10e eeuw op, vermoedelijk opzettelijk gesticht door de eerste bisschop Balderik. Hij en zijn opvolgers praten **twee eeuwen** niet over St. Willibrord, daar deze mythe in Holland nog niet bestond. De nieuwe plaats werd gesticht pal boven een oude romeinse, wat geen uitzondering is, daar Elst en Nijmegen hetzelfde beeld vertonen. In de geschreven teksten, die in het Latijn staan, werd ook voor Uit-Rek een latinisatie toegepast, Traiectum, omdat men meende dat dit een adequate vertaling van de inheemse naam was. In feite echter dekken de twee namen elkander allerm minst, daar Traiectum overgang of oversteekplaats betekent, maar omdat Utrecht deze functie ook vlug kreeg, vooral na de ontwikkeling van het even kersverse graafschap Holland, werd de latinisatie Traiectum des te gretiger als de oude naam van Utrecht aanvaard. Utrecht is dus niet van Traiectum afgeleid, doch het ligt omgekeerd: Utrecht werd met Traiectum **vertaald**, wat zonder de minste falsificerende bedoeling gebeurde, doch wat later op dramatische wijze werd misverstaan.

De scheiding tussen de romeinse periode en de vroege middeleeuwen ligt er even abrupt, even scherp en even ver als bij de andere plaatsen. Na het midden van de 3e eeuw en tot ver in de 10e eeuw is de stad historisch en archeologisch volkomen blanco. De eerste kerk van Utrecht is in de 10e eeuw op de fundamenten van een romeins gebouw opgetrokken. Op het Domplein is een 30-tal opschriften opgegraven met de naam **Albiobola**, die vermoedelijk de naam van romeins Utrecht is geweest. Doch dit gegeven wordt al meer dan 50 jaren verduisterd, natuurlijk! want wanneer dit de juiste naam van romeins Utrecht is geweest, kan men meteen inpakken met de bisschopszetel van St. Willibrord. De abdij van Echternach begon **in de 12e eeuw** de vroegere goederen van St. Willibrord, die zij niet meer in bezit had, terug te zoeken en op te eisen. Daar de monniken helemaal niet wisten waar St. Willibrord geresideerd had, nota bene **dubbel** want hij had een **bisschopszetel** en een **abtszetel**, vlogen zij met handen en voeten in de inmiddels in Holland ontstane **namen doublure** van Traiectum en Frisones. Zij eiste 25 kerken in Holland op, wat Holland vanzelfsprekend afwees - wij hebben 't niet van een vreemde! - maar ondertussen solferde zij Nederland de mythe van St. Willibrord op. Dit is in het kort de fabel van Utrecht, die in Deel III uitvoerig met de teksten wordt behandeld. Ik kan alvast de verzekering geven, dat uw haren dan te berge zullen rijzen bij het zien van wat de teksten zeggen en wat de historici ervan hebben gemaakt. Om een en ander voor te bereiden, gaan we in hoofdstuk 24 de juiste plaatsen van de Frisones en Saxones zoeken.

Tekst 79. Weg van Colonia Traiana - Trazegnies naar Colonia Agrippina - Keulen:

Colonia Traiana - Trazegnies.	Coriovallum - Heerlen.
Mediolano - Moignelée (B.).	Juliaco - Jülich.
Sablonibus - St. Servais (B.).	Tiberiacum - Türrnich.
Mederiacum - Marneffe (B.).	Colonia Agrippina - Keulen.
Teudurum - Theux (B.).	

Tekst 80. Weg van Portus Gessoriacus - Boulogne naar Bagacum - Bavay:

Portus Gessoriacus - Boulogne.	Turnacum - Doornik.
Tarvanna - Terwaan.	Ponte Scaldis - Escautpont.
Castello - Cassel.	Bagacum - Bavay.
Viroviacum - Wervicq.	

Tekst 81. Weg van Durocortorum - Reims naar Gessoriacum - Boulogne:

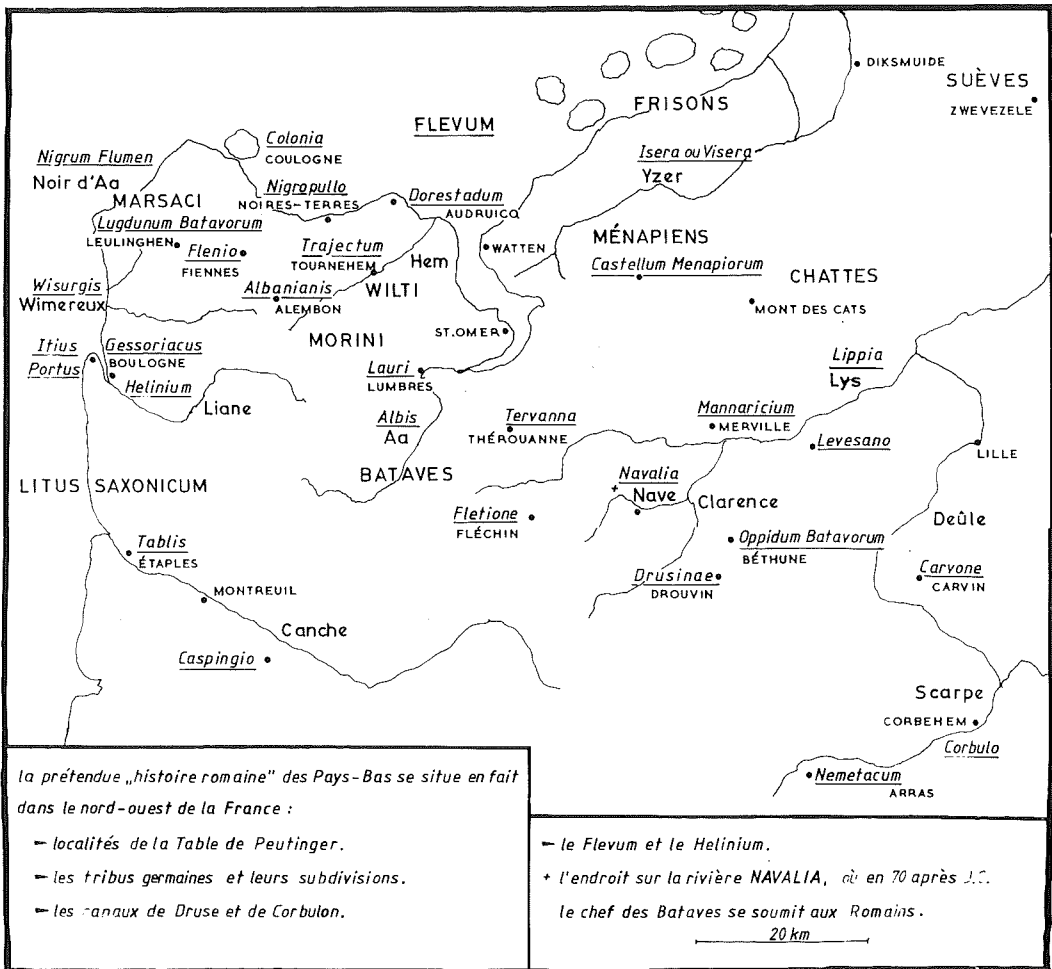
Durocortorum - Reims.	Ambianos - Amiens.
Suessones - Soissons.	Pontes (Scaldis) - Escautpont.
Noviomagus - Noyon.	Gessoriacum - Boulogne.

Nota: Het Itinerarium Antonini licht de Peutinger-kaart op verschillende punten toe, voornamelijk waar het de wegen van de kaart op een andere manier beschrijft. Het trekt daarmee tevens de aandacht op een belangrijk punt. De meeste plaatsen van de kaart, zelfs de belangrijke, worden daar afgebeeld met één aankomende en één vertrekkende weg, wat vanzelfsprekend ver beneden de geografische werkelijkheid is. Elke plaats van enige betekenis heeft minstens vier wegen, zeker bij de Romeinen die een uitgebreid net van wegen hebben aangelegd. Noviomagus - Noyon heeft er op de kaart inderdaad vier, terwijl in Noyon zeven romeinse wegen bekend zijn. Ergo: noch de Peutinger-kaart noch het Itinerarium Antonini bevatten **alle romeinse wegen**, zodat het geen zin heeft iets te gaan betogen op de volledigheid of de onvolledigheid van de beide bronnen. Voor een alternatieve rekonstruktie der wegen uit het Itinerarium, zie het commentaar bij tekst 123.

BATAVEN NAAR HET ZUIDEN?

Vóór het midden van de eerste eeuw, toen de Romeinen in Nederland kwamen, is niets van Bataven opgegraven. De uit de romeinse periode spaarzame boerenwoninkjes, hier en daar gevonden, durven de archeologen terecht! niet als bewijs voor **het volk der Bataven** presenteren. Dit volk had **twee steden**; er is in Nederland geen spoor van gevonden. Na de helft van **de derde eeuw**, toen de Romeinen uit Nederland vertrokken waren, is evenmin iets van Bataven gevonden, die evenwel blijkens de talrijke berichten nog op volle sterkte zijn blijven bestaan en nog met grote kontingenten in de romeinse legers dienden. Zie tekst 82, waar in de vijfde eeuw **vier afdelingen** Bataven zijn genoemd en de **Laeti** van de Bataven warempel in Noyon wonen. Doch dit is voor de nederlandse historici en archeologen geen probleem. Zij konkluderen dan zonder met de ogen te knippen, **dat de Bataven de Romeinen naar het zuiden zijn gevolgd**. Men moet wel een voorbeeldloos lef hebben om een brandend probleem op deze manier op te lossen.

Kaart 17.

Alle elementen van de zogenaamde “romeinse” geschiedenis van Nederland bevinden zich in het noord-westen van Frankrijk. De voornaamste zijn:

- de Monden van de **Renus** - Schelde.
- germaanse stammen en hun onderverdelingen, waaronder de **Frisii**, de **Bataven** en de **Canninefaten**.
- de plaatsen van de **Peutinger-kaart**.
- de kanalen van **Drusus** en **Corbulo**.
- het **Flevum** en het **Helinium**.
- de rivier **Navalia**, waar **Claudius Civilis** zich in 70 na Chr. aan de Romeinen overgaf.

TEKSTEN UIT DE VIJFDE EEUW

Tekst 82.

ca. 425 na Chr. **Bataven in Gallia in het romeinse leger.**

In Gallia staan onder de magister van de ruitery der Galliërs de volgende afdelingen:

Mattiaci juniores - van Watten (of Mastaing?).

Leones seniores - de senioren van Langres.

Brachati seniores - de senioren van Braine, Aisne.

Salii seniores - de senioren van de Salia (Selle, zijrivier van de Schelde).

Bructeri - van Broxeele.

Ampsivarii - van Ambrin.

Valentianes - van Valenciennes.

Batavi - van Béthune.

Batavi juniores - de junioren van Béthune.

Britones - van Brétigny.

Honoriani seniores - de senioren van Hornaing.

Sagittarii Nervii Gallicani - de gallische boogschutters van Bavay.

Mattiaci juniores Gallicani - de gallische junioren van Watten (of Mastaing?).

Atecotti juniores Gallicani - de gallische junioren van Attin.

Lancearii Sabarienses - de lanciers bij de Sabis, verm. de Sambre.

Menapii seniores - de senioren van Cassel.

Cortoriacenses - die van Kortrijk.

Tricesimani - die van Troisvaux.

Equites Batavi seniores - de senioren ruiters van Béthune.

Equites Cornuti seniores - de senioren ruiters van Chartres.

Equites Batavi juniores - de jonge ruiters van Béthune.

Equites Brachati juniores - de jonge ruiters van Braine, Aisne.

...

Laeti (romeinse kolonisten of veteranen) worden genoemd met hun woonplaats:

De Laeti van de **Bataven** en de vrijen van de **Suevi** (omg. Kortrijk) te Bayeux en te Constantin in Lugdunensis Secunda.

De vrije Laeti van de **Suevi** (omg. Kortrijk) te Le Mans in Lugdunensis Tertia.

De Laeti van de **Batavi** (Béthune) te Atrecht van Belgica Secunda.

De Laeti van de **Batavi** (Béthune) te Condren (Aisne) en te **Noviomagus** (Noyon) van Belgica Secunda.

De vrije Laeti van de **Suevi** (omg. Kortrijk) te Clermont-Ferrand in Aquitanië Prima.

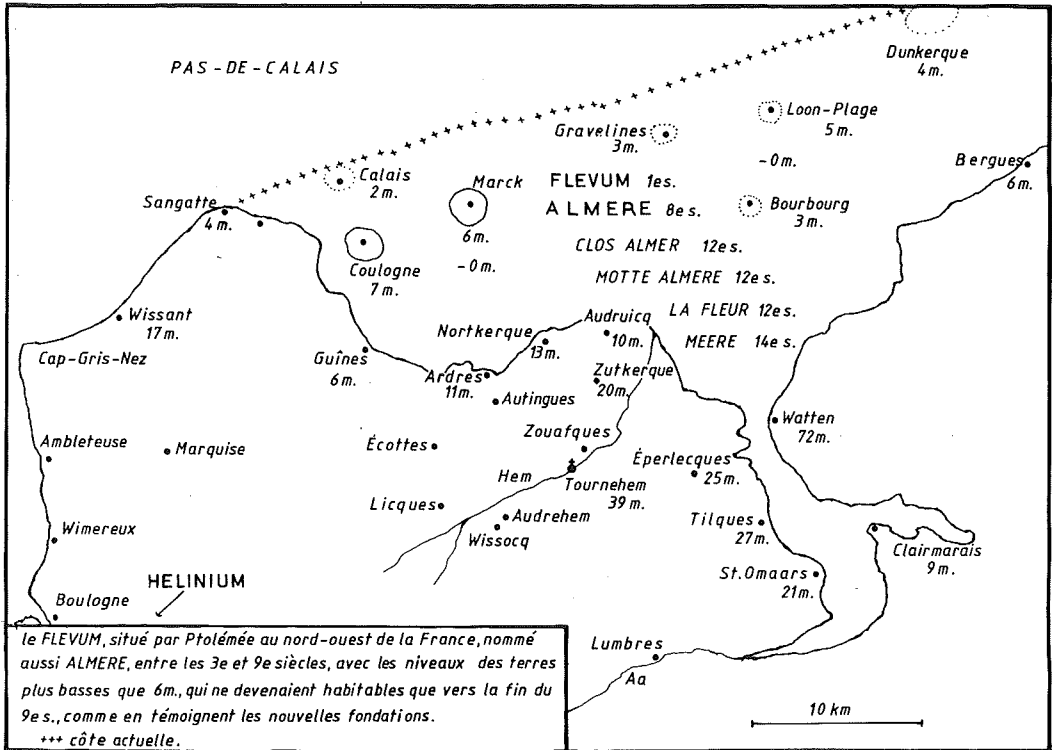
De Laeti van de **Teutoniciani** (Doudeauville) te Chartres en Sens in Lugdunensis.

Bron: Notitiae dignitatum per Gallias, HdF, I, p. 125.

Nota: Bijna twee eeuwen nadat de Romeinen Nederland verlaten hadden, komen nog **Bataven** voor in het romeinse leger en in het **burgerlijk bestuur** van Gallia. Derhalve moet het maar recht-uit en keihard gezegd worden: Bataven in Nederland is een lachwekkende fabel, daar de bewijzen verpletterend zijn dat dit volk rondom Béthune heeft gewoond. Straks wordt de bewijsvoering afgerond met een lijst van plaatsnamen in de Batua, die allen in Frankrijk liggen, zoals te verwachten in een brede kring rondom Béthune.

Ofschoon ik het voor waarschijnlijk houd, dat er af en toe verminging is opgetreden met de naam van Mattiacum, waar m.i. Wattiacum (Watten) gelezen moet worden, kan in de bovenstaande tekst de voorkeur gegeven worden aan Mattiacum als **Mastaing**, op 17 km zuid-west van Valenciennes.

Kaart 18.

Het Flevum uit de Romeinse periode, later meestal Almere genoemd, was een zeebaai tussen Calais, St. Omaars, Winoksbergen en zo verder naar het noorden. De naam Almere is door regionale teksten bevestigd. De eveneens voorkomende naam van "Fleur" is een afleiding van Flevum. "Clos Almer" (gesloten) heette de baai, toen zij door de nieuwe duinen van de zee werd afgeschermd en voor het grootste deel droogviel, wat in de loop van de 9e eeuw gebeurde, al was het proces van de transgressies nog niet ten einde. De op- en neergang van Dorestadum - Audruicq valt precies samen met de komst en de terugval van de transgressies. Het einde van de stad als befaamde haven en handelsplaats is veroorzaakt door het terugtrekken van het water en de verlanding van het Almere. De Nederlandse Zuiderzee heeft nooit de naam van Almere gehad. De eerste keer dat zij genoemd wordt, heet zij "Interlake", tussenmeer, een zeer juiste en toepasselijke naam voor het overgebleven water tussen de verlandingen van Holland, Friesland en Utrecht.

Tekst 83.

ca. 417 na Chr. **Orosius over Europa.**

Europa begint aan de Rhiphaeische Alpen, de stroom Tanais en de moerassen van Maacotidis, die in het oosten zijn. Het gaat verder langs de kust van de noordelijke (lees: westelijke) Oceaan tot aan **Gallia Belgica** en de stroom van de **Renus** (Schelde), die in het westen ligt, vandaar tot aan de **Danuvius** (Aisne), die men ook **Histris** (Huistre) noemt, die in het zuiden stroomt en in het oosten (lees: noorden) **Ponto** (Ponthieu) raakt. In het oosten ligt **Almania**, in het midden **Dacia** (Dagony) waar ook **Gothia** ligt; dan komt **Germania**, waar het grootste deel van de **Suevi** (omg. Kortrijk) woont.

Bron: Orosius, *Historiae*, I, 2, 52.

Tekst 84.

ca. 417 na Chr. **Orosius over Gallia Belgica.**

Gallia Belgica heeft in het oosten (lees: noorden) als grens de rivier **Renus** (Schelde) en **Germania**, in het zuidoosten de Penninische Alpen, in het zuiden (lees: oosten) de provincie van **Narbonne**, in het westen (lees: zuiden) de provincie van **Lugdunum** (Lyon), in het noordwesten de Britse Oceaan (Het Kanaal), in het noorden (lees: westen) het eiland van **Britannia**.

Bron: Orosius, *Historiae*, I, 2, 63.

Tekst 85.

ca. 417 na Chr. **Orosius over de Bataven.**

Het eiland Engeland strekt zich in de Oceaan in de lengte naar het noorden uit. In het zuiden (lees: oosten) ligt het tegenover Gallië. Voor hen die oversteken verschijnt als eerste en dichtst bij zijnde kust de stad, die **Rutupi Portus** (Richborough) wordt genoemd. Vandaar heeft men het zicht op de **Menapii** (Cassel) en de **Batavi** (Béthune), niet ver van de **Morini** (Terwaan) die meer naar het zuiden wonen.

Bron: Orosius, *Historiae*, I, 2, 76.

Nota: Merk op dat Orosius niet de enige is, die deze beschrijving geeft, daar Strabo (zie tekst 29) hetzelfde al drie eeuwen tevoren schreef.

Tekst 86.

ca. 425 na Chr. **Frisones en Batavi in Engeland.**

Het bestuur van Engeland. De tribuun van het eerste kohort der **Frixagoren** (Frisones) te **Waalsend**... de tribuun van het eerste kohort **Batavi** (Béthune) te **Carrawburg**... de tribuun van het eerste kohort der **Tungri** (Doornik) te **Housesteads**... de tribuun van het eerste kohort der **Morini** (Terwaan) te **Bowness**; de tribuun van het derde kohort der **Nervii** (Bavay) te **Whitley-castle**... de tribuun van het zesde kohort der **Nervii** (Bavay) te **Bainbridge**.

Bron: *Notitiae dignitatum Occidentis*, XL.

Nota: Het is volstrekt uitgesloten dat bewoners van Nederland, reeds ca. 250 na Chr. door de Romeinen verlaten, in de 5e eeuw nog met volle kohorten in de romeinse legioenen zitten. Ergo: de Frisones en de Bataven waren geen inwoners van Nederland.

Tekst 87.

428 na Chr. **Aetius verdedigt het romeins gezag.**

De patriciër Aetius stond toen aan het hoofd van de militairen. Hij was uit het sterke volk van de Moesi (prov. van Perzië), geboren te "**Dorostorena civitate**" (Dorestadum - Audruicq) uit zijn vader Gaudentius, geoefend in de krijgskunde en de romeinse zaak bijzonder toegewijd. Hij

bedwong de hoogmoed van de **Suevi** (omg. Kortrijk) en de barbaarsheid van de **Franken** (Doornik) met sterke hand om Rome te blijven dienen.

Bron: Julianus, *Getica*, 34, 176.

Tekst 88.

449. De provincies van Gallia in de vijfde eeuw.

Gallia heeft 17 provincies: 1. Vienne. 2. Narbonensis Prima. 3. Narbonensis Secunda. 4. Aquitania Prima. 5. Aquitania Secunda. 6. Novempopulana (Occitanië). 7. De Maritieme Alpen. 8. **Belgica Prima**, waarin Trier ligt. 9. **Belgica Secunda** waar de oversteekplaats is naar Engeland. 10. **Germania Prima** op de **Renus** (Schelde). 11. **Germanica Secunda** op de **Renus** (Schelde) tegen Engeland aan. 12. Lugdunensis Prima. 13. Lugdunensis Secunda aan de **Oceaan**, de noordelijke (lees: westelijke) zee. 14. Lugdunensis Tertia aan de **Oceaan**, tegen Engeland aan. 15. Sens. 16. Van de Sequani - bovenloop van de Seine. 17. De Alpen Grées.

Bron: Polemii Silvii laterculus, MGS, II, p. 537.

Nota: Er moeten een paar punten opgemerkt worden. Trier behoort tot Belgica Prima; Belgica Secunda loopt tot aan de Atlantische Oceaan. Germania Prima ligt tussen de Schelde naar het oosten tot Mainz, Germania Secunda tussen de Schelde en het Kanaal. Er is geen sprake van enige streek verder Duitsland in. De lijst geeft de provincies van **Gallia**; toch zijn de namen van Germania gehandhaafd voor de twee noordelijke delen ervan, precies volgens de opvatting die Tacitus had van Germania. Onjuist is derhalve de rekonstruktie, dat de Romeinen zich in de 4e en 5e eeuw uit Duitsland zouden hebben teruggetrokken, waar zij overigens nooit boven de Rijn zijn geweest, doch zij hebben, gedwongen door de feiten, de **germaanse** gebieden ten zuiden van Mainz, in België en het noorden van Frankrijk successievelijk moeten laten schieten. Met andere woorden: de dreiging van de Germanen kwam niet van buiten, van het noorden of oosten van Duitsland, doch was intern, in de germaanse streek zelf.

Tekst 89.

456 na Chr. Avitus, keizer van het West-Romeinse rijk.

Gij zijt **Tuncrum** (Doornik) en de **Vahalis** (Oise), de **Wisurgis** (Wimereux), de **Albis** (Aa) en de dichte moerassen van de **Franken** binnengetreten, terwijl alleen de **Sigambri** (Cambrin) u eerden; met uw wapens was u veilig.

Bron: Sidonius, Appollinaris, *Carmen* XXIII, 224 - 227.

Tekst 90.

ca. 458 na Chr. Keizer Maiorianus in Gallia.

Gallia looft hem met alles wat in Europa is. Daar stromen met sterke golven: de **Renus** (Schelde), de Saône, de Rhône, de Maas, de Marne, de Seine, de Ledus (Lys), de Clitis (Clignon), de Claris (Claire), de Atax (Aude) en de **Vacalis** (Oise), de **Loire**... Hij verdedigt de **Turones** (Doornik), die de oorlog vrezten, en het land van **Atrecht** dat de Frank Clovis overlopen had.

Bron: Appollinaris Sidonius, *Carmen* V.

Tekst 91.

ca. 460 na Chr. De bisschop van Clermont-Ferrand over Vahalis, Wisurgis en Albis.

Gij (Consentius, aan wie het gedicht is opgedragen) hebt de **Thunerus** (Thon), de **Vahalis** (Oise), de **Wisurgis** (Wimereux) en de **Albis** (Aa) bezocht, en de verste moerassen in het land van de Franken, veilig tussen uw wapens, terwijl alleen de **Sigambri** (Cambrin) u vereerden.

Bron: Sidonius Appollinaris, *Carmen* XXIII, 244 - 246.

GREVELINGEN (fr. Gravelines). Panorama van de stad en vesting naar een gravure van C. Chastillon uit 1610. De prent geeft een goede indruk van het transgressie-gebied rond de stad. Het gebied is omstreeks het midden van de 11e eeuw drooggevallen.

Kaart 19.

De Venetiaan Benedetto Bordone (1460 - 1539) stelde in het begin van de 16e eeuw zijn beroemd "Eilandenboek" samen. Dit is zijn kaart van Engeland en Frankrijk. In Frankrijk noemt hij:

- de Ligoris - Loire.
- de Sequana - Seine.
- de Rhenus - Schelde.
- Germania, het noorden van Frankrijk.
- de Phrigii = Frisii, in Vlaanderen ten noord-oosten van Boulogne.
- Het transgressiegebied van Vlaanderen en Nederland ontbreekt totaal, wat niet wil zeggen dat het afgebeelde de werkelijke toestand uit de 16e eeuw was, maar dat dit beeld van enige tijd terug nog altijd gangbaar was bij de cartografen.

Tekst 92.

ca. 500 na Chr. **Johannes van Lydia beschrijft de Renus (Schelde).**

De **Renus** (Schelde), die stroomt door het **binnenland** van **Gallië**, dat in drie delen uiteenvalt, een **keltisch**, een **germaans** en een **gallisch** deel, bevoeit niet alleen het land nà de Rhône, maar dient ook als bescherming doordat hij de toegang bewaakt. Bijna aan het einde van zijn loop mondt hij vallend uit in de rivier de **Mosa** (Maas), die in het westen aan de **Noordelijke Oceaan** grenst (lees: Westelijke Oceaan, versta Atlantische Oceaan), met de naam die hij vanouds heeft; daarna sleept hij zich naar de golven van de **Brittannische Zee** (Het kanaal).

Bron: Johannes van Lydia, De magistratibus, III, 32.

Tekst 93.

begin 5e eeuw. Beschrijving van Germania in het noorden van Frankrijk.

Germania, **Raetia** (Ressons) en de landstreek **Noricus** (Neustrië) raken in het oosten (lees: noorden) aan de rivier **Vistula** (Vesle) en het **Hercynisch Woud** (Katsberg); in het westen (lees: zuiden) aan de rivier de **Renus** (Schelde); in het noorden (lees: westen) aan de **Oceaan** (Atlantische Oceaan); in het zuiden (lees: oosten) aan de bergketen van de (franse) **Alpen** en de rivier **Danubius** (Aisne)... Germania en **Gothia**. Zij grenzen in het oosten (lees: noorden) aan de rivier **Vistla** (Vesle); in het westen (lees: noorden) aan de **Renus** (Schelde); in het noorden (lees: westen) aan de **Oceaan** (Atlantische Oceaan); in het zuiden (lees: oosten) aan de rivier **Danuvius** (Aisne).

Bron: Divisio orbis terrarum, I, 11 en 19.

Tekst 94.

loop 5e eeuw. Beschrijving van de Rhône en de Renus (Schelde).

De rivier de Rhône ontspringt in het midden van Gallia. Haar stroomt de **Bicornis** tegemoet, die Saône wordt genoemd... Maar de **Renus** (Schelde) wordt ook **Bicornis** (tweehoornig) genoemd... deze heeft zijn oorsprong in het land van Germania en stroomt naar de **Patavia** (Béthune).

Bron: Julius Honorius, Cosmographia, 20 - 23.

Tekst 95.

loop van de 5e eeuw. Volken in het westen van Germania.

Deze volken wonen in de provincie bij de oostelijke (lees: noordelijke; versta: westelijke) **Oceaan** (Atlantische Oceaan); de **Chatti** (Katsberg), de **Chauci** (Chocques), de **Cherusci** (Chérisy), de **Usipii** (Weppes), de **Quadi** (Quaëdypre), de **Vaccaci** (Vacquerie-le-Boucq, Pas-de-Calais), de **Verdaci** (Verton, Pas-de-Calais), de **Frisonen** (Vlaanderen) en de **Canninefaten** (Genech).

Bron: Julius Honorius, Cosmographia, 13.

Nota: De schrijver noemt de Frisonen en de Canninefaten als nog bestaande en levende volken in een tijd dat Nederland onder de transgressies stond. Ergo heeft hij het niet over Nederland.

Tekst 96.

2e helft 5e eeuw. † Zozimus beschrijft Germania Inferior.

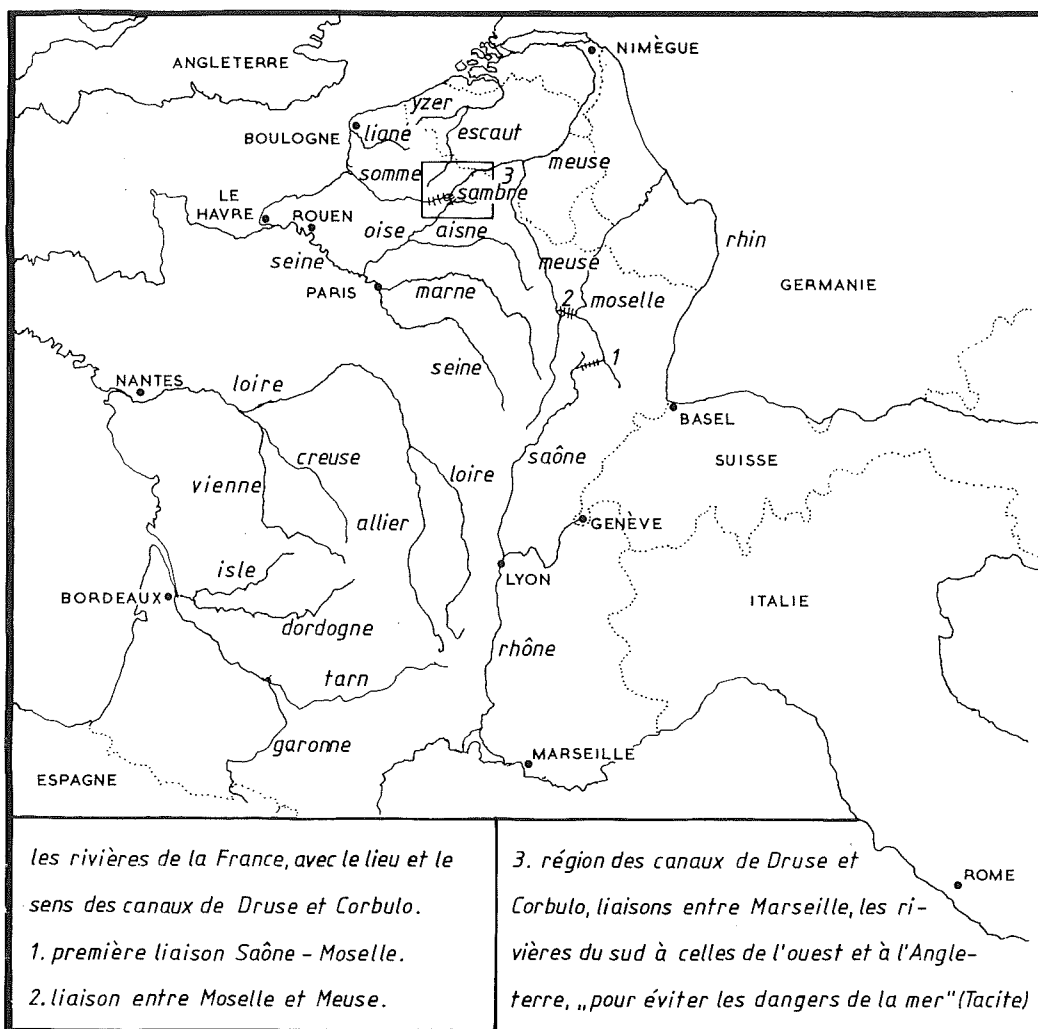
... toen hij aankwam in **Bononia** (Boulogne-sur-Mer); deze stad ligt als eerste aan de zee, en zij is de hoofdstad van **Germania Inferior**.

Bron: Zozimus, Historia nova, VI, 2.

Tekst 97.

ca. 562 na Chr. **Procopius beschrijft de Renus (Schelde).**

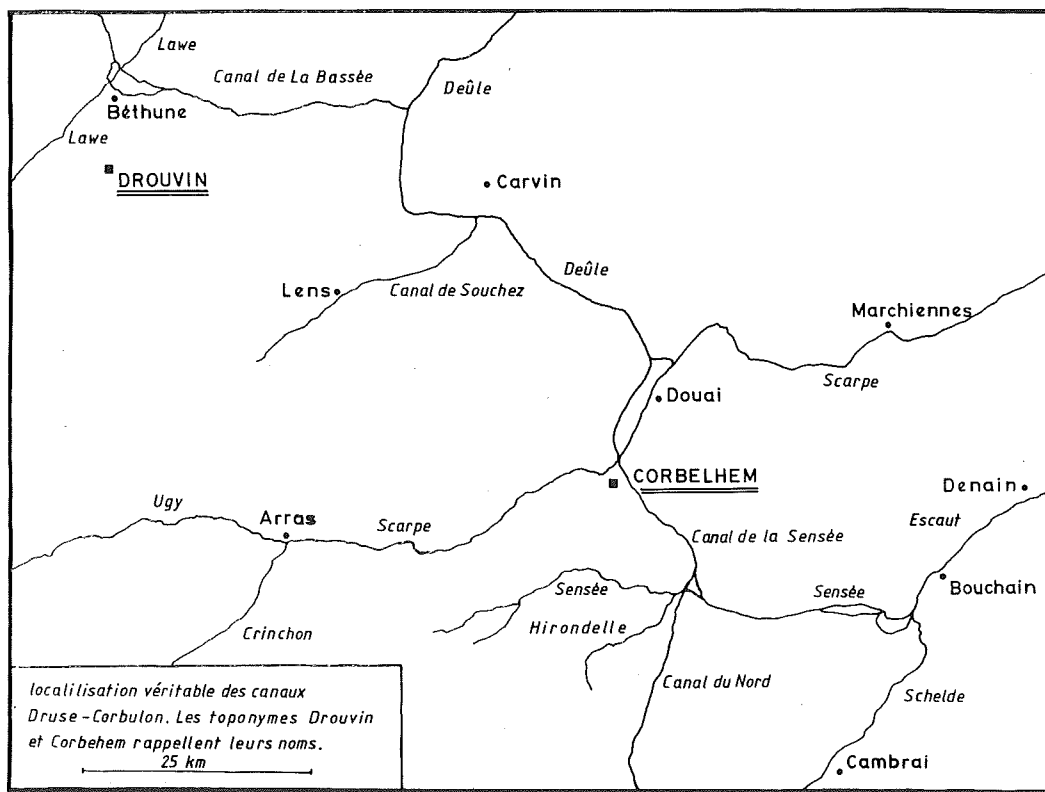
In **Gallia** stromen verschillende rivieren, onder andere de Rhône en de **Renus** (Schelde). De loop van beide rivieren is tegengesteld: de een mondt uit in de **Thyreense Zee** (Middellandse Zee), de

Kaart 20.

De rivieren van Frankrijk, met de plaats en de betekenis der kanalen van Drusus en Corbulo:

1. de eerste verbinding tussen Saône en Moezel.
2. de verbinding tussen Moezel, **Renus** - Schelde en Maas.
3. de streek der kanalen van Drusus en Corbulo, waardoor de rivieren van zuid en oost verbinding kregen met die van het westen en met Engeland. De schrijvers vermelden dan ook als **doel** van de kanalen, dat de romeinse schepen niet meer de omweg langs Spanje en over de Atlantische Oceaan behoeften te maken, doch binnendoor op een veel minder gevaarlijk tracé konden varen. Het spreekt vanzelf dat de **Renus**, in verband met de kanalen genoemd, als **Schelde** moet worden opgevat.

Kaart 21.

De juiste streek der kanalen van **Drusus** en **Corbulo**. Het was een onvoorstelbare blunder - die nog steeds niet wordt ingezien - te proberen deze kanalen in Nederland aan te wijzen **op de jongen gronden**, die pas in de 10e eeuw zijn gevormd en in de romeinse periode nog niet bestonden. De **romeinse bodem** van Nederland ligt over het algemeen, althans in het westen van het land, **vier tot zes meter** onder het huidige maaiveld, zodat het onzin is op de latere overslaggronden waterstaatswerken van de Romeinen te lokaliseren. Het wordt onzin in het kwadraat, omdat Drusus met deze werken in 12 vóór Chr. begon, **toen nog geen enkele Romein in Nederland was**, en het nog ca. 60 jaren zou duren voordat de eerste er arriveerde. Maar waanzin of niet, men blijft maar brallen.

Renus (Schelde) heeft zijn monding in de **Oceaan** (Atlantische Oceaan). Daar zijn veel zeearmen of meren, die vanouds door de **Germanen** bewoond worden, een barbaars volk, van den beginne niet zeer vermeldenswaard, dat nu **Franken** wordt genoemd.

Bron: Procopius, De bello Gothico, I, 12, 7 - 8.

DE GEOGRAAF VAN RAVENNA

Tekst 98.

ca. 650 na Chr. De Ravennas beschrijft **Francia Rinensis** (aan de **Renus**).

Recht tegenover datzelfde vaderland van de **Fresones** (Vlaanderen) ligt het land dat **Francia Rinensis** (aan de **Renus** (Schelde) heet, dat voorheen **Gallia Belgia Alobrites** werd genoemd. De oude schrijvers... hebben het niet altijd met dezelfde naam aangeduid, daar de een dit, de ander iets anders zegt. Maar ik heb in overeenstemming met de geleerde Anaridus van de Gothen de beneden genoemde steden in het land van de Franken opgesomd. In dit land, zo lezen wij, waren verschillende steden, waarvan wij er enkele willen noemen, namelijk naast de stroom van de **Renus** (Schelde) de stad die heet **Maguntia** (Mainz), **Bingum** (Bingen), **Boderecas** (Boppard), **Bosalvia** (Oberwesel), **Confluentes** (Koblenz), **Anternacha** (Andernach), **Rigomagus** (Remagen), **Bonnae** (Bonn), **Colonia Agrippina** (Keulen), **Rungon** (Bürgel), **Serima** (Dormagen), **Novesio** (Neuss), **Trepitia** (Drept), **Asciburgio** (Aken), **Beurtina** (Bertincourt), **Troia**, (Troisvaux), **Noita** (Noeux-les-Mines), **Coadulfaveris** (zie nota), **Evitano** (Evin-Malmaison), **Fletione** (Fléchin), **Matellionem** (le Mat).

Nog veel andere steden zijn er vóór het genoemde **Maguntia** (Mainz) naast de stroom van de **Renus** (Schelde) gelegen, maar omdat de **Renus** daar door het gebied van de **Alemanni** (omg. Rijssel) stroomt, heb ik die streek niet het vaderland van de Franken genoemd.

Er stromen meerdere rivieren, waaronder als grootste de **Renus** (Schelde), die ontspringt bij de plaats **Rausa Confitio** (zie nota). Deze **Renus** (Schelde) stroomt onder **Dorestate** (Audruicq), het vaderland van de **Fresones** (Vlaanderen) in de zee van de **Oceaan** (Atlantische Oceaan).

Bron: Ravennas, Cosmographia, IV, 24.

Nota 1. **Gallia Belgica Alobrites**, welke laatste naam alleen bij de Ravennas voorkomt, plaatst hij elders (IV, 26) naast **Burgundia**, dat hij in "prima" en "secunda" onderscheidt. Weer op een andere plaats (IV, 25) zegt hij dat het aan **Turringia** (Doornik) grenst, en dat **Francia Rinensis** voorheen **Germania** werd genoemd, waarmee hij zich volledig aan Tacitus konformeert. **Alobrites** is vermoedelijk geen geografische naam of aanduiding; het betekent "rijk aan voedsel" en zal een eigen omschrijving van de Ravennas zijn.

Bij de beschrijving van de steden lijkt hij de Peutinger-kaart met de vinger te volgen; in het begin althans is de overeenkomst frappant. Na **Asciburgio** - Aken beginnen echter de afwijkingen. **Beurtina** is Bertincourt. In de Noormannen-berichten komt een plaats **Biorzuna** voor (Boursies of Boursin), die toch identiek kan zijn met Beurtina. **Noita** is natuurlijk geen verschrijving van Noviomagus, wat het Bronnenboek meent.

Evitano is evenmin een verschrijving van Levesano van de Peutinger-kaart, doch betekent Evin. Dan volgen **Fletione** (Fléchin) en **Mattellione** (Le Mat), twee plaatsen die ook op de Peutinger-kaart in de Patavia voorkomen, waardoor de Ravennas een volgend bewijs aandraagt dat de Patavia inderdaad in Frankrijk lag.

Coadulfaveris is geen verschrijving van Castra Herculis. De naam bestaat uit twee namen, die een onoplettend kopiïst aan elkander heeft geplakt. **Coadul** is Caullery, op 14 km zuid-oost van Kamerijk. **Faveris** is Favreuil, op 18 km zuid van Atrecht. Voor de goede orde moet erop gewezen worden, dat de Ravennas geen wegen beschrijft, doch enkel de in zijn ogen belangrijkste plaatsen in **Francia Rinensis**.

Hij maakt duidelijk onderscheid tussen de duitse en de gallische **Renus**. De eerste laat hij rusten, omdat die bij de **Almanni** (Duitsland) stroomt. De andere, en dan bedoelt hij duidelijk de Schelde, laat hij ontspringen bij **Rausa Confitio** (lees: het Confitio in Raetia). Confitio is misschien Chaumont-en-Bassigny (Haute Marne), dicht bij de bronnen van de Schelde. Waarschijnlijker is echter, dat de Ravennas "confinio" geschreven heeft en bedoelde "in de omgeving van Raetia", en dat een kopiïst dit ten onrechte als een plaatsnaam heeft opgevat.

Nota 2. Boven heb ik voor een deel de traditionele opvatting gevolgd, die de Ravennas zijn beschrijving van de steden bij Mainz laat beginnen. Er is alle reden om zich af te vragen of dit juist is, temeer omdat de opeenvolging in Duitsland niet klopt en ook andere punten dubieus zijn. In het begin van zijn tekst zegt de schrijver dat hij **Francia Renensis** aan de **Schelde** op het oog heeft. Uit zijn andere teksten blijkt eveneens dat hij met **Renus** altijd de Schelde bedoelt. Zijn vertrekpunt **Maguntia** was waarschijnlijk niet Mainz, doch **Maing**, op 6 km zuid-west van Valenciennes, wat dan tot de volgende rekonstruktie leidt. **Bingum** is Binche (B.), op 15 km zuid-oost van Mons. **Boderecas** is Vaudricourt, op 3 km zuid-west van Béthune. **Bosalvia** is Bousignies, op 15 km noord-west van Valenciennes. **Confluentes** lag aan de samenstroming van de Scarpe en de Schelde ten noorden van Valenciennes, waar geen plaatsnaam is achtergebleven. **Anternacha** is Anhiers of Aniche, op resp. 7 km noord-oost en 14 km zuid-oost van Douai. **Rigomagus** is Richebourg, op 8 km noord-oost van Béthune. **Bonnae** is Bondue, op 8 km noord van Rijssel. **Colonia Agrippinae** is in het noorden van Frankrijk niet zo overtuigend te plaatsen, tenzij men Agnières in aanmerking neemt, op 14 km noord-west van Atrecht, vlakbij het **Aubigny** de plaats van afkomst der Ubii van Keulen. Mogelijk is ook, dat de Ravennas een ander Colonia had geschreven, doch dat zijn kopiïst er vanwege de grotere bekendheid Agrippina van heeft gemaakt. **Rungon** is Ronchin, op 4 km zuid-oost van Rijssel. **Serima** is Le Sars, op 24 km zuid van Atrecht. **Novesio** is Novion-sur-Meuse, Ardennes, omg. Flize op 6 km zuid-oost van Béthune. **Trepitia** is Tressin, op 19 km zuid-oost van Rijssel. **Asciburgio** is Auchy-au-Bois, op 19 km west van Béthune, of Auchy-les-Mines, op 10 km zuid-oost van Béthune. **Beurtina** is Bertincourt, op 27 km zuid-oost van Atrecht. **Troia** is Troisvaux, op 3 km noord van St. Pol. **Noita** is natuurlijk de hoofdstad of het centrum van de stam der **Nuithones** (zie tekst 4), die Tacitus noemt naast de Reudignes van **Ruitz**, de Aviones van **Avion**, de Anglii van **Englos**, de Varini van **Warneton**, de Eudones van **Houdain** en de Suardones van **Sequedin**. Het is **Noeux-les-Mines**, op 6 km zuid van Béthune, en was in de vroege middeleeuwen nog bekend als **Nuet**.

Een en ander stemt beter overeen met de inleiding van de Ravennas, waar hij zegt dat hij het land van de Franken beschrijft recht tegenover de Fresones - Vlaanderen, en dat daar nog meer steden naast de Renus - Schelde liggen, die hij niet opsomt omdat hij ze niet bij het land van de Franken rekent, een reden temeer om aan te nemen dat hij zijn beschrijving niet ver in Duitsland begint. De determinaties, die ik hier geef, zijn in zoverre logisch en aanvaardbaar, omdat de beschrijving van **rechts naar links** vanaf de Schelde begint en de plaatsen achtereenvolgens precies goed liggen, totdat hij aansluit op Coadulfaveris, Evitano, Fletione en Mattelionem. Een konsekwentie is wel, dat de bovenste weg van de Peutinger-kaart tussen Noviomagus - Noyon en Argenterato - Straatsburg herzien moet worden, wat geen verbazing behoeft te wekken, daar inmiddels belangrijker en ingrijpender herzieningen over de Peutinger-kaart zijn gedaan. Dit klemt temeer, omdat de Ravennas duidelijk zegt dat hij de streek van de Schelde bedoelt, en het ook veel logischer is om aan te nemen, dat hij en de Peutinger-kaart vanuit het noorden van Frankrijk meer rechtuit naar Straatsburg gaan dan de verre draai over Keulen, Bonn en Mainz. Die omhaal heeft de Ravennas zeker niet begrepen onder zijn **Francia Renensis**. De Peutinger-kaart bevestigt het trouwens met een paar sterke gegevens. Boven de weg tussen Noviomagus en Straatsburg staan de opschriften "**Francia**", "**Burcturi**" en "**Suevia**", wat eveneens bewijst dat de daaronder afgebeelde landstreek tussen het noorden van Frankrijk en Straatsburg lag.

Tekst 99.

ca. 650 na Chr. De Ravennas beschrijft de Frisones en Saxones in Frankrijk.

Laten we nogmaals beginnen aan het noordelijk (lees: westelijk) strand. Nabij de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) ligt het land dat van de **Frisones** (Vlaanderen) wordt genoemd; het ligt op de kust van de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) tegen het land aan, dat wij boven **Saxonia** (zuid van Boulogne) hebben genoemd. Dit vaderland van de **Frisones** (Vlaanderen) hebben de voornoemde geleerden, die over **Saxonia** en het vaderland van de **Dani** geschreven hebben, al als het vaderland van de **Frisones** (Vlaanderen) aangeduid... in het land van de **Frisones** (Vlaanderen) hebben wij geen andere steden aangetroffen dan die van oudsher **Bordonchar** en **Nocdac** (zie nota) genoemd worden. Wij hebben gelezen, dat door dit land de stroom loopt die... wordt genoemd. Het is hetzelfde land dat voorheen **Francia Rinensis** (Francië aan de Renus, Schelde) heette, en dat vanouds **Gallia Belgica Alobrites** werd genoemd.

Bron: Ravennas, *Cosmographia*, IV, 23.

Nota: **Nocdac** zal dezelfde plaats zijn die de Ravennas elders **Noita** noemt (zie de vorige tekst).

Bordonchar komt als zodanig in geen andere historische bron voor. De plaats moet waarschijnlijk gelijkgesteld worden met **Bardunwic**, waar Karel de Grote in 794 een kamp opsloeg in zijn strijd tegen de Saksen. In hetzelfde verband wordt de **Bardengoi** genoemd. De koning stak de **Albis** (Aa) over en keerde weer naar Bardunwic terug. Uit de context blijkt dat de plaats in het noorden van Frankrijk lag. In 798 komt **Bardunwic** nogmaals in een gelijksoortig bericht voor. Een capitulaire van Karel de Grote geeft voorschriften voor de handelaars "die in de gebieden van de Saksen tot aan **Bardaenowic**" reizen. Keizer Otto II schonk in het jaar 975 tolvrijheid aan de inwoners en kooplieden van Maagdenburg, behalve in de plaatsen: Mainz, Keulen, **Tilia** en **Bardonwike**. Met **Tilia** is geenszins het nederlandse **Tiel** bedoeld, doch misschien het koninklijk domein **Tillice** bij Herstal (Luik), waar de grote verbindingsweg lag vanaf Keulen-Aken naar Boulogne, maar waarschijnlijker **Tilques** bij St. Omaars, het Tilia van de friese handel. De meest waarschijnlijke identifikatie van Bardunwic is **Wervicq**, op de Peutinger-kaart bekend als **Virovino**, welke plaats blijkens haar vermelding op deze kaart een belangrijk knooppunt was in de verbinding tussen Keulen en Boulogne. De andere gegevens passen er eveneens voortreffelijk.

Tekst 100.

ca. 650 na Chr. De Ravennas beschrijft het westen van Frankrijk.

Aan de noordelijke (lees: westelijke) kant heeft Europa zijn einde in de **Oceaan** (Atlantische Oceaan), die aan de **Scythia** (Schotland) raakt... Aan de westelijke (lees: zuidelijke) kant heeft Europa zijn einde aan de **Oceaan** van **gallisch Belgica**, die nu beheerst wordt door het volk van de **Franken**.

Bron: Ravennas, *Cosmographia*, IV, 46.

Tekst 101.

ca. 650 na Chr. De Ravennas nogmaals over Germania aan de Oceaan.

Aan de westelijke (lees: zuidelijke) kant heeft de gehele wereld haar einde in de **Oceaan** (Atlantische Oceaan), die aan **gallisch Belgica** en **Germania** raakt zoals wij beschreven hebben, en die in het bezit is van het volk van de **Franken**, tevens **Britannia** (Bretagne) en het land dat **Nistricus** (Neustrië) wordt genoemd.

Bron: Ravennas, *Cosmographia*, V, 28.

Tekst 102.

ca. 650. De Ravennas beschrijft Saxonia in Frankrijk.

Het naburig gebied van de genoemde **Dani** (Normandië) is het vaderland dat **Saxonia** heet (zuid

van Boulogne), dat gezegd wordt voorheen ook tot **Dania** behoord te hebben. Dit land... brengt geleerde en stoutmoedige mannen voort, die toch niet zo vlug van geest zijn als de **Dani**, die bij de rivier de **Dina** (lees: Diva = Dives) verblijven. Door dat land **Saxonia** stromen nog andere rivieren, waaronder worden genoemd: de **Lamizon** (Laize), de **Ipada** (Epte), de **Lippa** (Lys) en de **Linac** (Liane).

Bron: Ravennas, *Cosmographia*, IV, 17.

Nota: De namen van de rivieren maken overduidelijk, dat men **Saxonia** niet in het noorden van Duitsland kan plaatsen, en dat het identificeren van **Dania** met Denemarken - toch de normale opvatting - een ridiculiteit is.

Tekst 103.

ca. 650 na Chr. De **Ravennas** plaatst **Ostrachia** en **Westrachia** in Frankrijk.

Ook vindt men in die noordelijke (lees: westelijke) **Oceaan** (Atlantische Oceaan) enige eilanden, doch nà het land van de Saksen, waarvan er een **Nordostrachia** (Ostrevant bij Atrecht) heet, en het andere **Eustrachia** (Westrachia, later Taxandria).

Bron: Ravennas, *Cosmographia*, V, 30.

Tekst 104.

ca. 650 na Chr. De **Ravennas** noemt **Dorestadum** op de franse kust.

... hoe op de kust van de wijde **Oceaan** (Atlantische Oceaan) de noordelijke (lees: westelijke) gebieden liggen:

Op het eerste uur van de nacht is het vaderland van de **Germanen**, dat nu door de **Franken** wordt beheerst... achter zijn rug in de **Oceaan** ligt het eiland van **Britannia** (Engeland) waar dit het breedst is.

Op het tweede uur van de nacht uit dat deel van **Germania** of van de **Frisones** (Vlaanderen) ligt het land van **Dorestate** (Audruicq), waarachter in de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) eilanden gevonden worden.

Op het derde uur van de nacht ligt het deel van de **Saksen** (zuid van Boulogne); achter zijn rug liggen ook eilanden in de **Oceaan** (Atlantische Oceaan).

Het vierde uur van de nacht is het vaderland van de **Noormannen**, dat door de ouden ook **Dania** wordt genoemd. Recht tegenover dit land aan de **Albis** (Aa) liggen de (franse) Alpen; het werd door de ouden **Maurungani** (toespeling op de Morini) genoemd. In dit land van de **Albis** (Aa) heeft vele jaren de grens van de **Franken** gelegen.

Bron: Ravennas, *Cosmographia*, I, 10, 11.

Nota: Er is in de historische literatuur geen andere tekst aan te wijzen, die alleen al vanwege de niet-opgemerkte **west-oriëntatie** zo fundamenteel is misverstaan als deze. Daar kwam nog bij dat hij juist door het misverstaan en het omkeren van de windroos zo perfect leek te kloppen op Nederland, Saksen en Denemarken. Het is duidelijk, dat de **Ravennas** geen beschrijving geeft van **zuid naar noord**, doch van **oost naar west**. Dit wordt reeds afdoende bewezen door het feit dat hij de uren aangeeft waardoor, al noemt hij die "nacht" helder is dat hij de zon volgt die immers van oost naar west gaat. Zijn beschrijving begint in het noorden van Frankrijk en eindigt in Normandië. Dat hij de **Franken** aan de **Albis** (Aa) plaatst, doet de deur dicht; daarmee kan hij onmogelijk de Elbe bedoeld hebben. Zijn tekst doet de deur van Wijk bij Duurstede eveneens dicht, zelfs in tweeërlei opzicht: ten eerste geeft hij de juiste plaats van **Dorestadum** aan; ten tweede vermeldt hij de plaats in een tijd (7e eeuw), waarvan de opgravingen te Wijk bij Duurstede **geen spoor** hebben aangewezen.

STOLTE EN DE RAVENNAS

Stolte is lang een van mijn felste bestrijders geweest. Met Hugenholtz is hij er ook verantwoordelijk voor dat mijn boek "Vraagstukken..." in 1966 zo werd weggehoond dat niemand er meer aan begon. Hij schreef in 1949 zijn proefschrift over de Geograaf van Ravenna, dat van a tot z onjuist is, en om dit niet bekend te laten worden, reageerde hij met de regelmaat van een klok op al mijn publikaties... maar hij sprak daarbij nooit over de Ravennas, want dit pijnlijke punt mocht niet aan de dag komen. Van de na-oorlogse promovendi is hij 't dichtst bij de oplossing van de mythen geweest; daar de teksten van de Ravennas warempel duidelijk zijn, tenminste wanneer men de west-oriëntatie ontdekt, en precies hier miste Stolte de boot. Hij bleef maar schermen met Noviomagus en de Peutinger-kaart, wat hem een professoraat in Nijmegen opleverde. Maar bij al zijn aanvallen en grofheden - hij alleen kent Latijn! - had hij vergeten "Germania" van Tacitus te lezen.

TEKSTEN TOT DE DERTIENDE EEUW

Tekst 105.

ca. 825 na Chr. Een mooi voorbeeld van de west-oriëntatie.

Gallia Comata met de Britannische eilanden (Bretagne) eindigt in het **oosten** (lees: noorden) bij de rivier de **Renus** (Schelde); in het **westen** (lees: zuiden) bij de Pyreneeën; in het **noorden** (lees: westen) bij de **Oceaan** (Atlantische Oceaan); in het **zuiden** (lees: oosten) bij de Rhône en de Cevennen. In de lengte meet het 928 mijlen (2041 km), in de breedte 383 mijlen (726 km).

Germania in zijn geheel en **Gothia** eindigen in het **oosten** (lees: zuiden) aan de rivier de **Hiusta** (Huistre); in het **westen** (lees: zuiden) aan de rivier **Renus** (Schelde); in het **noorden** (lees: westen) aan de **Oceaan** (Atlantische Oceaan), in het **zuiden** (lees: oosten) aan de rivier de **Danuvius** (Aisne). Het heeft als lengte ongeveer 800 mijlen (1760 km), als breedte 383 mijlen (842 km).

Bron: Dicuil, De mensura orbis terrae.

Nota: De schrijver geeft tweemaal de vier windrichtingen, en telkens blijkt dat de correctie moet worden toegepast. Opmerkelijk is tevens, dat hij onder Germania niet het Grote Germania (Duitsland) omvat noch beschrijft.

Tekst 106.

ca. 1000 na Chr. Aimoinus van Saint-Benoît-sur-Loire over de Bataven.

De Belgae wonen aan de uiterste gebieden van Gallia. Zij behoren aan het benedendeel van de rivier **Renus** (Schelde)... De rivieren van hun provincie zijn: de **Schelde** (Sic!), de **Marne** en de **Maas**. Deze ontspringt in de berg van de Vogezen, die in het gebied van de Lingonen ligt, en nadat zij een deel van de **Renus** (Schelde) ontvangen heeft, dat **Vaculus** (Oise) wordt genoemd, vormt zij het **Eiland van de Bataven** (Béthune), dat de volksmond met de naam van **Battua** aanduidt. Een andere stroom bij de Belgae is de **Aisne**, die langs de uiterste gebieden van de **Remi** loopt. Daar ligt ook het **Ardennerwoud**, dat het grootste van Gallia is, en vanaf de oevers van de **Renus** (Schelde) tot aan de gebieden van de **Treveri** (Trier) meer dan 500 mijlen lang is. Hiermede is genoeg over de Belgae gezegd.

Bron: Aimoini monachi praefatio, HdF, III, p. 25.

Nota: De schrijver gebruikt éénmaal het woord Schelde, de andere keren Renus. Het vormt geen criterium om er de Rijn van te maken, daar Plinius reeds lang tevoren hetzelfde heeft gedaan. Zijn beschrijving herinnert sterk, men mag zeggen vanzelfsprekend, aan de klassieke teksten, zodat gekonkludeerd moet worden dat het Eiland van de Bataven voor deze franse schrijver nog een bekend begrip was, en dat hij dit in het noorden van Frankrijk plaatst. Hij paalt het als het ware af met geografische aanduidingen in noord en zuid, en maakt beslist geen gedachten-sprong van meer dan 300 km.

Tekst 107.

ca. 1000 na Chr. Renus is nog altijd Schelde.

Gallië is in zijn geheel in drie delen verdeeld: in Belgica, Celtica en Aquitanica. Belgica strekt zich uit van de **Renus** (Schelde), die Germanië van de Oceaan scheidt, tot aan de rivier de **Marne**. Aan de ene kant wordt het begrensd door de Appennijnse (franse) Alpen, aan de andere kant door de zee, die rond het eiland Britannia stroomt... Over de **Renus** (Schelde) tot aan de rivier de Loire woonden de Romeinen; aan de overzijde van de Loire echter heersten de Gothen, terwijl de Bourgondiërs bij de Rhône woonden.

Bron: Ekkehardi chronicon, MGS, VI, p. 116.

Nota: De jongere schrijvers van vóór het begin der Babylonische spraakverwarring geven nog altijd hetzelfde beeld over Gallia, Germania en de Renus als dat van de klassieke schrijvers.

Tekst 108.

ca. 1100. De kroniek van Watten over de Bataven.

Ik denk dat de oude **Bataven** (Béthune) zich vermengd hebben (of verward zijn) met de bewoners van **Watten**, want wij bezetten nu hun plaats, wij hebben herbouwd wat verwoest was, en wij dragen zelfs hun naam, al is die in een paar lettertjes veranderd, maar wij bezitten hem volgens erfrecht... Dat Guatinas of Guatinum (Watten) eens een oude stad van de **Menapii** (Cassel) was, is in het geheel niet onbekend aan hen die iets van de geschiedenis van deze streek en haar omgeving weten. Zij worden door de kenners van de historie ook **Bataven** (Béthune) genoemd, al weet ik niet hoe dit gekomen is. Immers, Orosius spreekt al over hen, wanneer hij in zijn annalen deze streken en de plaats van de diverse eilanden beschrijft. (Hier citeert de schrijver de tekst van Orosius in zijn geheel, zie nr 85, en vervolgt dan:) Vandaar, dat wij weten dat **Rutupi Portus** (Richborough) zich bevindt in het zuiden van het genoemde eiland (Engeland), en de **Menapii** (Cassel) en de **Batavi** (Béthune) ten noorden van de **Morini** (Terwaan) wonen langs dezelfde zee, en zij die op beide kusten verblijven het zicht hebben op de tegenovergestelde kust, bestaat er geen twijfel dat de vroegere inwoners van Watten door de schrijvers **Bataven** zijn genoemd. Zij worden door de schrijvers beschreven als een volk, dat zich door een zekere wildheid van de andere volken onderscheidt, doch dat moeten wij beschouwen als voortgekomen te zijn uit hun verzet tegen de Romeinen.

Bron: Chronica Monasterii Guatinensis, MGS, XIV, p. 163; HdF, XI, p. 104.

Nota: De herinnering aan de Bataven was ca. 1100 nog levendig in het noorden van Frankrijk, al moet de schrijver teruggrijpen op een bron uit de 5e eeuw. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat een soortgelijke getuigenis van een Bataven-traditie in Nederland niet bestaat, waar zij pas in de 16e eeuw is opgekomen.

Tekst 109.

ca. 1100 na Chr. Ermenricus over de Renus (Schelde) en de Bicornis.

De **Renus** (Schelde) stroomt door een gebied dat door Francia, de **Chamavi** (Camphin) en Ger-

mania wordt beheerst. Hij stroomt her en der door het land en wordt ook **Bicornis** (tweehoornig) genoemd. Daar wordt de rivier ook **Wandalus** (Vahalis, Oise) genoemd... De **Renus** (Schelde), die door Francia stroomt, wordt in de **Oceaan** (Atlantische Oceaan) opgenomen, en waar de rivier de **Wandalus** (Oise) hem ontmoet, wordt hij **Bicornis** (tweehoornig) genoemd, omdat hij daar in twee stromen vloeit.

Bron: Ermenrici Elwangensis epistola ad Grimaldum, MGS, Epistolae, V, p. 575, 577.

Tekst 110.

ca. 1194 na Chr. De Renus (Schelde) nog in de 12e eeuw!

Boudewijn van Béthune begaf zich (van Béthune waar hij resideerde) per schip over de **Rhin** (Schelde) naar de zee en over de zee voer hij binnen in een rivier, die de **Schelde** wordt genoemd; zo kwam hij bij een kasteel van de hertog van Leuven (Brabant), dat Antwerpen heet.

Bron: Hist. ducum Normanniae et regum Angliae, MGS, XXVI, p. 705.

Nota: De tekst geeft weer een aardige nevenschikking van Renus en Schelde. Met de bovenstaande gegevens is wel overduidelijk gemaakt, dat de klakkeloze vertaling van **Renus** met duitse en nederlandse Rijn - en dat die klakkeloos was, wordt bewezen door een onoverzichtelijke massa literatuur - naast de andere misvattingen over Albis, Amisia en Wisurgis een der grondpijlers van de mythen is geweest.

Tekst 111.

ca. 1230. En we eindigen met het Raetia van Tacitus!

Germania, dat aan de rivier de **Renus** (Schelde) begint en zich vandaar omhoog (sursum) naar het noordelijk (lees: westelijk) einde van de aarde uitstrekt, wordt door meerdere volken bewoond, die zeer wild en van gemengd ras zijn. Onder hen munt er één door wreedheid uit, dat in het verste deel van het **Tweede Retia** verblijft houdt. Want het **Eerste Retia**, schoon de beide landstroken naar de **Renus** (Schelde) zijn genoemd, valt samen met het westelijk (lees: zuidelijk) deel van dezelfde **Renus** (Schelde). Het wordt in de volksmond, doch niet geheel juist, het rijk van Lotharius genoemd. In het andere (het Tweede Retia) woont, zoals gezegd, het volk der **Leutici** (Toul), dat zeer wild en wreed is.

Bron: Rudolphi historia, MGS, I, p. 68.

Nota: Deze schrijver leefde en schreef in het begin van de 13e eeuw. Opmerkelijk is dat hij in zijn opvatting over Germania nog geheel op de lijn van de klassieken staat; men kan rustig zeggen dat in zijn gedachte over Germania nog geen snippertje Duitsland zit. Met Leutici bedoelt hij het volk dat in andere teksten Leuci wordt genoemd. De tekst is echter goud waard, omdat hij bevestigt dat in de 13e eeuw de naam **Raetia** nog een levend begrip in Frankrijk was, zodat de blundering van de franse historici totaal onbegrijpelijk wordt om dit landschap ergens tegen Hongarije te plaatsen. Op een leuke manier sluit Rudolfus de ring met Tacitus, want ook bij Tacitus is Raetia de geboortegrond van de Renus - Schelde. Zo wordt ook de veronachtzaming, laten we maar zeggen de suprême minachting, die de franse historici al eeuwen aan de dag leggen voor het noorden en noord-westen van Frankrijk, op een spektakulaire manier afgestraft, want in dit noorden blijken gegevens te zitten en hebben zich feiten voorgedaan, die voor een juist begrip van de franse historie niet gemist kunnen worden.

KONKLUSIE

Uit de geografische teksten van de klassieken blijkt dat zij nergens over Nederland gesproken hebben. De teksten, waaruit men meende dat te kunnen afleiden, geven een geheel ander geografisch verband aan, dat overigens al om chronologische redenen niet in Nederland kan hebben bestaan. De bronnen uit de 3e en 4e eeuw kunnen nog minder op Nederland worden toegepast. Zij bevatten aaneensluitende reeksen van plaatsnamen, die ten eerste nooit in Nederland zijn aangewezen, ten tweede nu nog in Frankrijk liggen met vrijwel dezelfde en goed herkenbare namen. De vier wegen van de Patavia op de Peutinger-kaart bestonden nog in de 4e eeuw; zij waren toen voor Nederland een even metaphysische onmogelijkheid als van tevoren een onvindbaar en nooit gepresenteerd gegeven. Men verliest elke realiteit uit het oog, wanneer men in Nederland in de 4e eeuw een omvangrijk geografisch complex van ca. 30 plaatsnamen neerpoot, dat er blijkens de archeologie niet heeft bestaan en uit oogpunt van stratigrafie zelfs onmogelijk is. Romeins Nederland is sinds het midden van de 3e eeuw overspoeld door de transgressies, die de verlaten nederzettingen verborgen onder een dik pakket overslaggronden, welk proces tot in de 10e eeuw blijft voortduren. Het is 't reinste gedaas, een stuk van de Peutinger-kaart uit de 4e eeuw te plakken op een landstreek, die niet bestond en derhalve door geen enkele schrijver genoemd of bedoeld kan zijn geweest, terwijl van de andere kant de teksten reeds vóór de aankomst van de Romeinen in deze landstreek haar in dezelfde termen beschrijven, een beeld dat zelfs tot in de 13e eeuw met dezelfde terminologie wordt voortgezet. Wanneer het graafschap Holland en het bisdom Utrecht in de 10e eeuw verschijnen, is er geen spoor te vinden van enige traditie met de Romeinen. De mythen begonnen pas in de 16e eeuw na de ontdekking van de Peutinger-kaart.

Twee rode draden lopen door de teksten: de ene van de Bataven die met dezelfde continuïteit genoemd worden, de andere van de Renus die altijd de Schelde blijkt te zijn, wat alle beschrijvingen naar het zuiden trekt. De Monden van de Renus worden zodoende het meest dodelijke criterium voor Nederland, al werd dit door allen als het sterkste bewijs beschouwd.

NOVIOMAGUS IS NOYON

Het lijdt niet de minste twijfel, daar het Bronnenboek dit ook beweert en volhoudt, dat het **romeinse** Noviomagus, bij het Eiland van de Bataven gelegen, identiek is met het **karolingische** Noviomagus van Karel de Grote. Dit is overigens geen punt, daar die identiteit door tal van teksten bevestigd wordt en het de algemene opvatting van **alle historici** is. Welnu: dan zijn we over Nijmegen uitgepraat en konden we hier een punt achter de affaire zetten, daar enkele honderden malen bewezen is dat **Noyon** het romeinse Noviomagus is en het land van **Béthune** het Eiland van de Bataven. Maar wanneer we hier stoppen, komt het Bronnenboek van Nijmegen er te genadig af. Laten we daarom voortgaan met te onderzoeken, hoe het 't romeinse en karolingische Noyon verder is vergaan, en hoe en wanneer Nijmegen op de gedachte kwam de jurk van **een franse stad** aan te trekken. 't Moet op een der Carnaval-dagen gebeurd zijn... anno 1480.

3. DE "OPSTAND VAN DE BATAVEN"

Het spektakelstuk uit de geschiedenis van de Bataven is ongetwijfeld hun opstand tegen de Romeinen en de daaruit voortgekomen militaire operaties in de jaren 68 - 70 na Chr. Daar wij inmiddels een ander geografisch beeld hebben van de Bataven, is het geboden de teksten over die opstand opnieuw te gaan lezen, om te zien of zij ergens dat beeld tegenspreken. De hele stof is te vinden in de "Historiae" van Tacitus (Bij de teksten worden diens hoofdstukken vermeld). Zijn verhaal wordt kort samengevat, waarbij beschouwingen en achtergronden zijn overgeslagen, en voornamelijk de feiten en de geografica naar voren worden gehaald. Van belang immers zijn: de geografische details om de juiste streek van de militaire akties te vinden; de volken of stammen die zich bij de revolte aansloten of afzijdig hielden; en de strijdkrachten die de Romeinen hebben moeten inzetten om de opstand onder bedwang te krijgen. Dit zijn de drie essentiële elementen. Zij tonen reeds vlug aan, dat achter de opstand een potentieel aan manschappen moet hebben gestaan, dat de nederlandse Betuwe onmogelijk kan hebben opgebracht, waar uit de romeinse periode enkel wat los staande boerderijtjes en geen enkele inheemse nederzetting gevonden zijn, om nog te zwijgen van de twee steden Lugdunum Batavorum en Oppidum Batavorum. De zeer dunne spreiding van een inheemse bevolking in de Betuwe (was die wel inheems, of misschien een vestiging van romeinse veteranen?) toont al afdoende aan, dat de Nijmeegse mythe niet de grootste is, doch de legendarische aanwezigheid van het machtige volk van de Bataven in de Betuwe, ofschoon de twee mythen een Siamese tweeling is, die per definitie even groot moet zijn. Zoals in de andere hoofdstukken laat ik hier de teksten zelf spreken.

Teksten 112 - 129

Tekst 112. (II, 13 - 27)

Na de dood van Nero in het jaar 68 na Chr. waren in Rome bloedige twisten uitgebroken tussen de elkaar met felheid bestrijdende machtsblokken. Her en der in Gallië en Germanië ontstonden konflikten in de legioenen, voortgekomen uit dezelfde partijtwist, waarin spoedig nationale gevoelens en irritaties een rol gingen spelen. Aanvankelijk werden deze in Rome beschouwd als een uitvloeisel van de interne moeilijkheden in het rijk, doch dat veranderde toen de Bataven er een nationale zaak van maakten. Dit volk stond in een andere verhouding tot de Romeinen dan de germaanse en gallische stammen. Het was vrij van belasting, en had zich in de gallische en germaanse oorlogen laten kennen als goefende krijgers en trouwe aanhangers van Rome. Caesar had al ca. 50 vóór Chr. gebruik gemaakt van zijn diensten bij de onderwerping van Gallië! en het had vooral een grote rol gespeeld bij de verovering van Engeland, dat voornamelijk door bataafse kohorten in het gareel werd gehouden. De voornaamsten van de natie gingen de anderen voor in trouw aan de alliantie met de Romeinen, die zich onder andere uitte in het leveren van grote contingenten manschappen voor de romeinse legioenen, waar de Bataven afzonderlijke kohorten vormden, wat van andere stammen niet bekend is. Verschillende romeinse keizers hadden lijfwachten van Bataven, een ander teken dat hun trouw en toewijding aan Rome boven elke twijfel verheven was. In deze tijd waren de broers Julius Paulus en Julius Civilis, van

koninklijke afkomst, hun aanvoerders. Beschuldigd van verraad was Julius Paules ter dood gebracht. Civilis was geketend naar Rome gevoerd om door keizer Nero berecht te worden; hij werd vrijgelaten om mee te helpen in Germanië orde op zaken te stellen. Op bevel van Vitellius, de bevelhebber van de legioenen in Gallië, werd onder de Bataven een grootscheepse en brutale lichtung van krijgers georganiseerd; zelfs grijsaards en zieken werden opgepakt met de bedoeling dat deze zich vrij moesten kopen, wat veel irritatie veroorzaakte.

Tekst 113. (II, 28, 43, 66)

Kort na het begin van de burgeroorlog bracht de vloot van Otho een nederlaag toe aan de **Treveri** (Trier) en de **Tungri** (Doornik). In het noorden van Italië waren verschillende kohorten Bataven in de strijd gemengd. Zij hadden grote onenigheid met het **veertiende legioen**; in Turijn dreigde het tot een gewapend gevecht te komen, wat verhinderd werd door de Pretorianen (een soort militaire politie). Het veertiende legioen werd over zee naar Engeland gevoerd; de Bataven werden naar Gallië gedirigeerd, waar Valens ze aan zijn leger toevoegde. Maar zij waren vol hoogmoed; zij drongen door tot in de tenten van elk legioen om te bluffen, dat zij het veertiende legioen bedwongen en Italië aan Nero ontruikt hadden, en dat het lot van de oorlog in hun handen lag. Het was een belediging voor de soldaten en een kaakslag voor de veldheer. Dit ondermijnde de krijgstuicht en Valens vreesde dat de opgeschroefde opschepperij op verraad zou uitdraaien. Civilis, die zijn rankune over de gevangenschap nog niet kwijt was, riep zijn landgenoten bijeen en wist hen te bewegen de wapenen tegen de Romeinen op te nemen. Aanvankelijk deed hij het voorkomen dat hij partij koos voor Vespasianus, maar spoedig bleek zijn opzet: zijn land en dat van anderen vrij te maken van de romeinse heerschappij. Hij zond een boodschap naar de **Canninefaten** (Gennech), het volk, zegt Tacitus, dat een deel van hun eiland bewoonde en in afkomst en taal gelijk was aan de Bataven. Ook stuurde hij bericht aan de kohorten Bataven, die in Engeland gestreden hadden en nu in **Mainz** in garnizoen lagen. Brinno, de aanvoerder van de **Canninefaten** (Gennech), riep de **Frisones** (Vlaanderen) op; samen vielen zij enige romeinse winterkwartieren aan bij de **Oceaan** (Atlantische Oceaan). Vitellius had een slecht georganiseerd en ontevreden leger bijeengebracht bij de **Nervii** (Bavay) en de **Tungri** (Doornik). Het lijdt geen twijfel, waar het begin van de militaire akties heeft plaats gevonden.

Tekst 114. (II, 69, 96; IV, 12 - 17)

Hierna moest Civilis zich wel blootgeven; hij vormde een krijgsmacht van **Bataven** (Béthune), **Canninefaten** (Gennech) en **Frisones** (Vlaanderen) en trok tegen Vitellius op. Na een kort gevecht liep een kohort **Tungri** (Doornik) naar hem over. Op de **Renus** (Schelde) werd een deel van de romeinse vloot veroverd. Bataven onder de bemanningen hadden de schepen in een hinderlaag gemanoeuveerd. Te land werden de Romeinen verslagen; zij trokken zich terug uit het **Eiland van de Bataven** (Béthune). Deze gebeurtenissen vonden plaats tegen het einde van augustus 69. De Bataven kregen meer aanvoer van manschappen; nu hadden zij ook schepen. De roem van Civilis verspreidde zich over Germanië en Gallië. Hij zond de gallische krijgsgenegen naar hun woonsteden terug; die vertrokken kregen buit van de Romeinen mee; zij die in dienst wilden blijven kregen eervolle functies. Civilis trachtte hen in gesprekken tot de opstand over te halen. De Bataven, zei hij, ofschoon vrij van belasting, hebben toch de wapens opgenomen tegen de verdrukker. Wat zou er gebeuren, indien ook de andere Galliërs het gehate juk wilden afschudden. De Bataafse kavalerie had het jaar tevoren de **Aedui** (Autun) en de **Averni** (Clermont-Ferrand) verslagen. Het was toch te gek, dat Gallië door zijn eigen mannen overwonnen werd! Slavernij was misschien iets voor Azië, Syrië en het Verre Oosten, maar niet voor de mannen van Gallië, die vrij geboren waren. De vrijheid, het voorrecht van de dieren die niet eens kunnen spreken, hadden de goden toch zeker aan de mensen geschonken.

Tekst 115. (IV, 18 - 20)

Flaccus Hordeonius, de romeinse bevelhebber in Germanië, deed alsof de overwinning van Civilis van geen belang was. Toen boden hem berichten, dat de naam van de Romeinen uit het **Eiland van de Bataven** (Béthune) was weggevaagd, gaf hij aan de legaat Lupercus opdracht om met twee legioenen tegen de vijand op te trekken. Deze legioenen waren gevormd door de **Ubii** (Keulen), de **Treveri** (Trier) en een afdeling **bataafse** kavalerie, die van meet af aan van plan was hem te verraden. Met deze troepen trok hij het **Eiland van de Bataven** (Béthune) binnen. Reeds bij het begin van de strijd sloegen de **Ubii** (Keulen) en de **Treveri** (Trier) op de vlucht. De Germanen achtervolgden hen, wat Lupercus de kans gaf met de rest van zijn leger terug te trekken naar **Vetera** (Verviers). Een aanvoerder van de Bataven, die zich tegen Civilis verklaard had, werd gevangen genomen en naar de **Frisones** (Vlaanderen) verbannen. Tezelfdertijd maakten enige kohorten **Bataven** (Béthune) en **Canninefaten** (Gennech), die door Vitellius naar Rome gezonden waren, onderweg rechtsomkeert om zich bij Civilis te voegen. Hordeonius poogde hen in **Bonn** op te vangen. De bevelhebber aldaar had 3000 legionairen ter beschikking, inderhaast aangevuld met ongeoefende Belgae. De **Bataven** (Béthune), allen veteranen gehard in de strijd, versloegen de tegenstander met gemak. Zij excuseerden zich dat zij de strijd niet hadden gewild of uitgelokt, trokken verder en lieten met opzet **Keulen** links liggen, d.w.z. rechts.

Tekst 116. (IV, 21 - 26)

Civilis liet zijn troepen een eed van trouw aan Vespasianus afleggen, mede om nog de indruk in stand te houden dat hij voor de romeinse zaak streed. Hij zond een uitnodiging naar de verslagen legioenen, die zich te **Vetera** (Verviers) hadden teruggetrokken, om ook deze eed te zweren. Zij lieten antwoorden dat zij geen raad nodig hadden van een verrader en een vijand, en dat een bataafse overloper geen rol had te spelen in de zaken van Rome. Hierop mobiliseerde Civilis het gehele volk van de **Bataven** (Béthune). De **Bructeri** (Broxeele) en de **Tencteri** (Tangry) voegden zich aan zijn zijde, evenals andere stammen uit **Germania** (let op: bij Tacitus is dit het noorden van Frankrijk!), die hij buit en glorie in het vooruitzicht stelde. Ondertussen hadden de Romeinen **Vetera** (Verviers) versterkt; de burgerlijke plaats nabij het kamp hadden zij laten afbreken om te voorkomen dat de vijand zich daarin zou verschansen. Civilis trok in het centrum op met de keurtroepen van de Bataven. Langs de oevers van de **Renus** (lees: Maas) liet hij germaanse troepen oprukken, terwijl zijn kavalerie breed over de streek uitzwermd. Tezelfder tijd voer zijn vloot de rivier op. Na de eerste hevige aanval, waarbij het niet tot een beslissing kwam, sloeg Civilis het beleg om **Vetera** (Verviers), dat lange tijd werd voortgezet. Bij de germaanse legioenen en hulptroepen te **Bonn** en **Keulen** waren incidenten en ongeregelde uitbarstingen uitgebroken; verschillende germaanse stammen wilden zich ook van Rome losmaken. In enkele gevallen van mitterij greep de romeinse opperbevelhebber streng in met doodvonnissen, zodat hij de troepen weer in de hand kreeg. Vocula werd belast met de herschikking van de krijgsmacht en de tegenaanval. Hij trok de troepen samen te **Neuss**. Daarna wilde hij Civilis aanvallen, maar omdat de Bataven het beleg van **Vetera** (Verviers) voortzetten, sloeg hij een kamp op te **Gelduba** (Gulpen, Ned. Zuid-Limburg). Hij liet zijn troepen de naburige streek van de **Cugerni** (Luik of Maastricht) plunderen, die de partij van Civilis gekozen hadden (nota: de Cugerni zijn een andere stam dan de Guberni, die Plinius noemt).

Tekst 117. (IV, 27)

Bij het beleg van **Vetera** (Verviers) deed zich een incident voor. Een met graan beladen boot raakte aan de grond; de Germanen poogden die naar hun oever te trekken. Het kwam tot een gevecht, dat door de Germanen gewonnen werd met de graanboot als prijs. De legionairs waren furieus en verweten hun mislukking aan de kommandant van de legaat Gallus, die in de ijzers werd geslagen maar de schuld op Hordeonius wierp, en dank zij de tussenkomst van Vocula aan

de dood ontsnapte. Met de doodstraf van de hoofdschuldigen van deze muiterij wist Vocula de troepen weer in de hand te krijgen, wat Tacitus de verzuchting ontlokt, dat het droevig gesteld was met de zaak van Rome, als de trouw van de officieren en soldaten op deze manier gewaarborgd moest worden.

Tekst 118. (IV, 28 - 31)

Civilis zag met vreugde dat hoe langer hoe meer Germanen hem bijvielen. Hij gaf bevel het land van de **Ubii** (Keulen) en van de **Treveri** (Trier) te plunderen. Een andere legerafdeling liet hij de **Maas** oversteken om de **Menapii** (Cassel) en de **Morini** (Terwaan) op te jagen. Hij had het voornamelijk gemunt op de **Ubii** (Keulen), die zich in de vesting **Marcodurum** (Düren) verschanst hadden. Zijn troepen versloegen hen daar zo grondig, dat de Ubii later geen rol van betekenis meer in de oorlog speelden. Civilis verscherpte het beleg van **Vetera** (Verviers), zodat er zelfs geen boodschapper meer kon doorkomen met enig bericht over komende hulp. Op een nacht viel hij de versterking aan, eerst onder het licht van fakkels, wat verkeerd uitpakte daar de aanvallers verlichte schietschijven vormden. Toen gaf hij bevel in volslagen donker te strijden. Het licht van de morgen, zegt Tacitus, gaf een vreemd en nooit gekend terrein van de slag te zien. Nu liet Civilis de poort van de Pretorianen aanvallen, die het zwakste punt was, maar de belegerden wisten de aanval af te slaan. Een nieuwe machine bracht grote vrees teweeg bij de aanvallers. Het was een grote grijper die plotseling neerdaalde, een of meer aanvallers greep en die dan met een draai binnen het kamp neerkwakte. Na de aanvallen zette Civilis het beleg voort. In het romeinse leger heersten onzekerheid en wantrouwen. Gallische hulptroepen legden wel de eed af, maar Tacitus zegt dat men aan hun gezichten kon zien dat zij het niet meenden; de meesten van hen kregen de naam van Vespasianus nauwelijks over de lippen.

Tekst 119. (IV, 32 - 34)

De bezetting van het kamp te **Gelduba** (Gulpen) raakte ook in verwarring. Civilis blies het wantrouwen nog aan door tegen de **Treviër** (Trier) Montanus, die naar hem gezonden was om te onderhandelen een gloedvolle toespraak te houden met de bedoeling hem aan zijn zijde te krijgen: "Het is nogal wat fraais", riep hij uit, "wat ik voor al mijn moeite heb gekregen: de moord op mijn broer, mijn gevangenschap, en wilde kreten die om mijn dood roepen. Gij **Treveri** (Trier) en alle andere slavenzielen, wat verwacht gij te krijgen van de Romeinen voor uw bloed, uw belastingen en vernederingen? Ik, prefekt van een kohort, heb met de **Bataven** (Béthune) en de **Cannefaten** (Gennech), **klein onderdeel van Gallië**, de strijd aangebonden, en wij zullen hem voortzetten." Daarna liet hij enige kohorten veteranen de winterkwartieren van **Asciburgium** (Aken) aanvallen. Dit gebeurde zo plotseling, dat Vocula zijn krijgsmacht niet eens kon ontplooiën. De **Nervii** (Bavay), die de flanken hadden moeten dekken, sloegen al bij het eerste treffen op de vlucht. Er ontstond een hevige strijd, maar de fortuin keerde om in het voordeel van de Romeinen, toen op het heetst van het gevecht troepen uit **Neuss** en **Mainz** arriveerden en de Bataven tot de aftocht werden gedwongen. Bij de onzen, zegt Tacitus, waren veel doden, doch bij de Bataven sneuvelden de beste krijgers. Vocula maakte geen gebruik van de overwinning, zodat de legioenen van **Vetera** (Verviers) ingesloten bleven, waar Civilis zelf het kommando voerde over het beleg. Enkele dagen later trok Vocula naar **Vetera** (Verviers); de branden van dorpen en hoeven kondigden de komst van het leger aan. Op zijn beurt legde hij een ring rondom de belegerende Bataven. Voordat deze voltooid was, brak een algemeen gevecht uit. Civilis viel van zijn paard, waardoor het gerucht ontstond dat hij gewond of gedood was en de Bataven op de vlucht sloegen. Weer liet Vocula na hen te achtervolgen. Hij gaf bevel **Vetera** (Verviers) nog verder te versterken en zond een deel van de bezetting naar **Neuss** om er proviand te halen.

Tekst 120. (IV, 35 - 37)

Het eerste konvooi werd door Civilis met rust gelaten; het volgende viel hij aan. Toen de kohorten over **Gelduba** (Gulpen) terugkeerden, vonden zij er de Bataven in hinderlaag. De strijd bleef onbeslist, al wisten de Romeinen het kamp te bereiken. Vocula nam het besluit naar de winterkwartieren van **Neuss** te vertrekken. Buiten zijn eigen troepen nam hij 1000 manschappen van het **eerste** en **vijftiende** legioen mee en liet de rest in **Vetera** (Verviers) achter. Onder deze bezetting, die zich als prijsgegeven beschouwde, laaide de ontevredenheid hoog op. Civilis sloeg opnieuw het beleg om **Vetera** (Verviers), achtervolgde Vocula, nam onderweg **Gelduba** (Gulpen) in, en hield pas halt op korte afstand van **Neuss**. De romeinse troepen in **Neuss** eisten geld, en nadat dit gegeven was brak een bachanaal uit en werd Hordeonius in de nacht vermoord. Vocula wist vermoord als slaaf te ontkomen. Nadat de rust was teruggekeerd, nam onder de bezetting de vrees toe en zond zij boden uit naar de steden van **Gallië** met verzoeken om hulp. De manschappen van de **eerste**, **vierde** en **achttiende** legioenen lieten zich door Vocula overreden en trokken met hem naar **Mainz**, dat door **Chatti** (Katsberg), **Usipeti** (Weppes) en **Wattiaci** (Watten) belegerd werd. De **Treveri** (Trier) hadden hun land met een lange wal versterkt. Aanvankelijk strenden zij tegen de Germanen maar uiteindelijk kozen ook zij de zijde van de opstand. (In de hoofdstukken 38 t/m 53 verhaalt Tacitus gebeurtenissen in Italië en elders.)

Tekst 121. (IV, 54 - 56)

Nadat **Vespasianus** weer vaster in het zadel zat, begon men zich in Rome beter te realiseren dat de oorlog in Germanië en Gallië tegen het romeinse volk gericht was en dat de legioenen aldaar niet meer te vertrouwen waren. De brand van het Capitool werd als een slecht voorteken uitgelegd; algemeen vreesde men dat de volken van Gallië en Germanië de wereldheerschappij zouden overnemen. Reeds lang was er contact tussen Civilis en enkele voorname Galliërs. De belangrijkste van hen was **Classicus**, de prefect van de kavalerie der **Treveri** (Trier), die zich met de **Treviër Tutor** en de **Lingoon** (Langres) bij Civilis aansloot. Zij vergaderden te **Keulen**, waar de magistraat van de stad zich afzijdig hield; wel waren er **Ubii** (Keulen) en **Tungri** (Doornik) aanwezig. De **Treveri** (Trier) en de **Lingones** (Langres) drongen op de openlijke opstand aan. Bodan werden naar Gallië gezonden om de andere stammen tot de oorlog aan te sporen. Vocula werd gewaarschuwd over de samenzwering. Hij kon niets ondernemen omdat hij zijn troepen niet vertrouwde, maar hij begaf zich in januari 70 naar **Keulen**. Daar kwam **Brinno** hem bezoeken, die uit zijn ballingschap bij de **Frisonen** (Vlaanderen) had weten te ontsnappen. Deze pochte dat hij de Bataven waren door het juk van Rome zou terugbrengen. Vocula vertrouwde hem een kleine krijgsmacht van **Nervii** (Bavay) en **Baetasi** (Bettignies) toe, doch **Brinno** speelde niets anders klaar dan de **Canninefaten** (Gennech) en de **Marsaci** (Marchiennes) wat te treiteren.

Tekst 122. (IV, 57 - 60).

Vocula liet zich door de Galliërs misleiden en besloot het beleg van **Vetera** (Verviers) te breken. Bijna daar aangekomen, liepen **Classicus** en **Tutor** naar Civilis over en versterkten zij zich in een eigen kamp. Hierop trok Vocula terug naar **Neuss**; de Galliërs achtervolgden hem op de voet en betrokken een kamp op twee mijlen afstand van **Neuss**. Vocula, aan wie eenieder de raad gaf te vluchten, riep intengedeel een vergadering bijeen en hield daar een felle redevoering tegen de afvalligen, alsof hij nog de illusie had hen van hun revolte af te houden. Het pakte totaal anders uit; de troepen waren door de harde woorden van Vocula dodelijk beledigd. Hij werd de nacht daarna door een deserteur van het tiende legioen vermoord. **Classicus** en **Tutor** namen het kommando over van de troepen, die zij een eed van trouw lieten zweren **aan het rijk van Gallië**. **Tutor** bezette met een grote troepenmacht **Keulen**, dat hij dezelfde eed liet afleggen. Te **Mainz** werden de tribunen gedood en de prefect van het legerkamp verjaagd, die weigerden de eed af te leggen. In **Vetera** (Verviers) stond de zaak van de belegerden er slecht voor. Zij waren totaal uitgehongerd, daar zij het laatste gras tussen de stenen opgegeten hadden. Na onderhandelingen met

Civilis zwoeren zij trouw aan de Gallische zaak en gaven zij zich over. Ofschoon hun vrije aftocht was beloofd en Civilis de buit van het kamp voor zich had opgeëist, werden de belegerden bij hun uittocht door de Germanen in een hinderlaag overvallen, waar velen van hen gedood werden. Het kamp werd in brand gestoken mét de legionairs die weer terug gevlucht waren.

Tekst 123. (IV, 61 - 65)

Bij het begin van de opstand had Civilis zijn rood geverfde haren laten groeien; na de moord op de legionairs van **Vetera** (Verviers) liet hij ze uit protest tegen die daad afknippen. Noch hij noch een ander Bataaf hebben de eed afgelegd op het rijk van Gallië; hij vertrouwde erop dat de geestkracht van de Germanen nooit de suprematie aan de Galliërs zou laten. Immers, de profetes Valeda uit de stam van de **Bructeri** (Broxele) had de overwinning van de Germanen voorspeld. Verschillende winterkwartieren van de Romeinen werden verwoest; men liet slechts die van **Mainz** en **Windisch** bestaan, die niet als een direkt gevaar werden beschouwd. Het zestiende legioen werd van **Neuss** naar **Trier** gedirigeerd; het begaf zich met vrees in het hart op weg, bang dat er eenzelfde massamoord als te **Vetera** (Verviers) beraamd was. Onderweg werd het aangevuld met een legioen uit **Bonn**, wat het denkbeeld versterkte dat zij als krijgsgevangenen werden beschouwd. Een afdeling Italianen keerde terug naar **Mainz**; deze kwamen toevallig de moordeenaar van **Vocula** tegen en maakten hem af. De andere legioenen zetten hun reis voort en sloegen een kamp op vlakbij **Trier**. Civilis en **Classicus** aarzelden, of zij **Keulen** zouden verwoesten en de **Ubii** (Keulen) verjagen, of de stad dwingen de zijde van de Germanen te kiezen. Op dit laatst drongen de **Tencteri** (Tangry) sterk aan; zij zonden boodschappers naar de Keulenaars, die zich tenslotte voor de zaak van de opstand verklaarden, maar enige slagen om de arm hielden in verband met de handelsbetrevingen van de stad. Civilis en de priesteres **Valeda** keurden deze overeenkomst goed.

Tekst 124. (IV, 66 - 70)

Civilis voelde zich gesterkt door de steun van **Keulen** en besloot de naburige stammen mee te krijgen of hen de oorlog te verklaren. Na het land van de **Sunuci** (Somain, Somaing) veroverd te hebben, stootte hij op een bende onder **Brinno** van **Baetasi** (Bettignies), **Tungri** (Doornik) en **Nervii** (Bavay), die een brug over de **Maas** bezet hield. De Germanen zwommen de rivier over en vielen **Brinno** in de rug aan. De **Tungri** (Doornik) sloten zich het eerst bij Civilis aan; spoedig daarna volgden de **Baetasi** (Bettignies) en de **Nervii** (Bavay). De **Lingoon** (Langres) **Julius Sabinus** liet zich tot keizer uitroepen en viel de **Sequani** (Besançon) aan doch werd smadelijk verslagen. Een en ander had tot gevolg, dat de steden (stammen) van Gallië zich begonnen af te vragen waartoe dat alles zou leiden. De **Remi** (Reims) riepen de gallische stammen bijeen om te beraadslagen waarvoor zij zouden kiezen; voor onafhankelijkheid of voor de vrede. In Rome brachten deze berichten, die nog aangedikt werden, een grote verwarring teweeg, temeer omdat er weer een hevige machtsstrijd aan de gang was tussen verschillende generaals, die elkaar het licht in de ogen niet gunden. Eindelijk kwam het bevel af, dat acht veteranen-legioenen naar het strijdtoneel dirigeerde. O Betuwe... o Betuwe! Nu kwamen de gallische stammen weer bijeen te **Reims**, waar de **Treveri** (Trier) en de **Lingonen** (Langres) met vuur pleitten voor de uitbreiding van de opstand. De andere gallische stammen die, zegt Tacitus, door oude tegenstellingen en jaloezie zeer verdeeld waren, waarschuwden echter dat een grote troepenmacht op komst was. De **Remi** (Reims) zeiden ronduit dat zij geen heil meer zagen in de bevrijding van Gallië. Tutor, die eigenlijk de noordflank van de Alpen had moeten afgrendelen, dwaalde wat rond tussen **Mainz**, **Bonn** en **Bingen**, waar zijn leger door verse troepen uit Italië verslagen werd. Zijn troepenmacht had bestaan uit **Treveri** (Trier), **Triboci** (Troisvaux), **Caeracates** (Carency) en **Vangiones** (Wannehain). De **Treveri** (Trier) trokken zich helemaal uit de strijd terug.

Tekst 125. (IV, 70 - 75)

De romeinse legioenen uit **Neus**, **Bonn** en **Trier** werden samengetrokken in het gebied van **Mainz**, dat trouw aan Rome gebleven was. Tutor wist de **Treveri** (Trier) toch weer aan zijn zijde te krijgen. De nieuwe romeinse opperbevelhebber Cerialis arriveerde te Mainz; hij zond de laatste lichten van Galliërs naar huis, wat de gallische stammen zeer behaagde, omdat hij meende met de staande legioenen de strijd aan te kunnen. Hij trok met zijn troepen op naar **Rigodulum** (Rio op 10 km van Trier), waar hij een deel van de **Treveri** (Trier) versloeg. De volgende dag trad hij **Trier** binnen. Zijn soldaten wilden de stad verwoesten. De gedecimeerde legioenen van **Metz** voegden zich hier bij hem; deze waren zo gedeprimeerd dat Cerialis met een beroep op hun toestand zijn leger van de plundering af wist te houden. Hij riep de **Treveri** (Trier) en de **Lingonen** (Langres) voor zich. In zijn redevoering speelde hij handig in op de oude tegenstellingen tussen Germanen en Galliërs en hield hij hen voor, dat zij oneindig beter af waren met het gezag van de Romeinen dan met de onderdrukking door de Germanen. Civilis en Classicus deden Cerialis het voorstel dat zij hem als keizer van Gallië zouden erkennen, indien hij hen in hun eigen land de vrijheid gaf. Cerialis antwoordde niet eens op de brief.

Tekst 126. (IV, 76 - 79)

Onder de Germanen begon grote oneenigheid te heersen over de te volgen tactiek. Civilis wilde op aansluiting van andere stammen wachten, Tutor meende dat een uitstel de Romeinen de kans zou geven zich te hergroeperen en te wachten op nieuwe legioenen. Classicus dreef tenslotte door, dat een aanval op **Trier** zou worden gedaan, wat in de tweede helft van juni 70 gebeurde. Deze verliep aanvankelijk gunstig voor de Bataven en hun geallieerden. Zij hadden het kamp onverhoeds overvallen en een brug over de Moezel bezet. Het **eenentwintigste** legioen hield echter stand en begon de vijand terug te dringen. De krijgskans sloeg helemaal om, toen het leger van Civilis, dat reeds zeker van zijn zaak meende te zijn, aan het plunderen sloeg. Cerialis behaalde de overwinning, ofschoon velen meenden dat hij geen goed leiderschap had getoond. Na de nederlaag vielen die van **Keulen** het eerst Civilis af, temeer omdat deze met een troepenmacht van **Chauci** (Chocques) en **Frisonen** (Vlaanderen) naar **Zülpich** was getrokken, waarheen Cerialis zich ook met spoed haastte. Ook vanuit het westen dreigde gevaar voor de Bataven. Het **veertiende** legioen kwam uit Engeland en vormde met de Britannische vloot Boulogne een ernstige bedreiging. Civilis vreesde een aanval op het **Eiland van de Bataven** (Béthune). Dat legioen trok op tegen de **Nervii** (Bavay) en de **Tungri** (Doornik), die zich overgaven. De vloot werd met enig succes door de **Canninefaten** (Genech) aangevallen, die tevens een deel van de **Nervii** (Bavay) versloegen, dat naar de kust gezonden was. Bij **Neuss** versloeg Classicus een deel van de romeinse kavalerie, wat niet verhinderde dat de Romeinen Neuss toch in handen bleven houden. Keizer Domitianus was inmiddels in het zuiden van Frankrijk aangekomen. Hij wilde aan de strijd deelnemen. Doch zijn gevolg hield hem voor, dat het een keizer niet paste zich in een strijd te storten die bijna beëindigd was. Hij moest de Bataven en Canninefaten maar aan de lagere bevelhebbers overlaten. Daarom bleef Domitianus te Lyon. (Hiermee besluit Tacitus voorlopig zijn verhaal over de opstand, om het te vervolgen vanaf hoofdstuk 14 van boek V.)

Tekst 127. (V, 14 - 20)

Na de nederlaag bij **Trier** trok Civilis zijn troepen samen in de buurt van **Vetera** (Verviers). Cerialis achtervolgde hem; hij had versterking gekregen van de legioenen **twee**, **dertien** en **veertien**. Civilis had dwars in de **Renus** (lees: Maas) een dijk laten leggen, waardoor een groot gebied overstroomd was, wat voor de Romeinen met hun zware wapenrusting een ernstige hindernis vormde. In het begin verliep de strijd slecht voor de Romeinen. De volgende dag werd hij hervat, waarbij de Germanen vooral probeerden de Romeinen in het moeras te lokken. Een verrader

onder de Bataven had Cerialis een weg gewezen om met de kavalerie de Germanen in de rug aan te vallen. Die plaats werd bezet door **Cugerni** (Luik of Maastricht). Dit gelukte en bracht zo'n verwarring teweeg dat de Bataven op de vlucht sloegen. De dag erna vertrok het **veertiende** legioen naar elders; het werd afgelost door een legioen dat uit Spanje gearriveerd was. Civilis kreeg nog enige versterking van de **Chauci** (Chocques). Hij durfde het **Oppidum Batavorum** (Béthune) niet verdedigen en trok zich verder terug in het Eiland van de Bataven, verbrak daar de dam die Drusus eertijds in de **Renus** (Schelde) had gelegd (verm. verband houdend met de Deûle), wetend dat de Romeinen geen schepen hadden om een brug te slaan. Nog was de oorlog niet afgelopen. Civilis liet vier kolonnes oprukken: een tegen het **tiende** legioen te **Arenacum** (Annois), een tweede tegen het **tweede** legioen te **Batavodurum** (Béthune), de andere twee tegen **Grinnes** (Grivesnes) en **Vada** (Vadencourt, op 33 km zuid-west van Amiens), waar hulptroepen van infanterie en kavalerie lagen. Civilis meende nog iets te kunnen bereiken met aanvallen op verschillende punten. Cerialis had het er even moeilijk mee, doch op alle fronten hielden de Romeinen stand. Een bende Germanen deed even later nog een aanval op **Batavodurum** (Béthune), waar de Romeinen een nieuwe brug aan het slaan waren.

Tekst 128. (V, 21 - 23)

Te **Grinnes** (Grivesnes) en **Vada** (Vaudancourt) was de situatie voor de Romeinen kritiek geweest. Civilis viel **Vada** (Vaudancourt) aan. Cerialis arriveerde evenwel op tijd met de keur van zijn kavalerie, die de Bataven uit elkaar sloeg. Civilis kon zich met achterlating van zijn paard slechts zwemmend het leven redden. Tutor en Classicus ontkwamen met een boot. De romeinse vloot liet verstek gaan, meer door gebrek aan organisatie en discipline. Cerialis was overigens bekend als een man van snelle beslissingen; hij wachtte niet op uitvoering van zijn bevelen maar greep zelf in. Enige dagen later vertrok hij om de kampen van **Neuss** en **Bonn** te inspecteren. Hij keerde terug over **water**, derhalve over Rijn en Moezel. (Hiermede is ook de hardnekkige drogreden weerlegd, die een reis van keizer Karel de Grote van Thionville over de Moezel en de Renus naar Noviomagus per sé naar Nijmegen wil laten lopen. Al eeuwen tevoren reisde Cerialis **over water** via de Rijn en de Moezel naar het noorden van Frankrijk!) Tijdens zijn reis werd hij op een nacht door Germanen overvallen, die zijn kamp uitmoordden. Cerialis ontsnapte aan de dood omdat hij niet in het kamp was maar de nacht doorbracht bij een "belle de Cologne", wier naam Claudia Sacrata, de geheiligde Claudia, Tacitus aan de vergetelheid heeft ontrukkt. Zonder de minste twijfel hebben de Germanen die naam vertaald als "die sakkerse Claudia"! Zelfs een groot veldheer moet af en toe wat geluk hebben. De Bataven veroverden wel zijn admiraalschip, dat zij over de **Lupia** (Lys) wegvoerden om het aan de priesteres Valeda te schenken. (Weer een bewijs, dat de rivieren van Frankrijk onderling verbonden waren met de Moezel en de Rijn.) Civilis hield een vlootshow, meer om de Romeinen te treiteren dan met een concreet doel. Hij liet alle op de Romeinen veroverde schepen verzamelen in een zeebaai "**waar de mond van de Mosa de Renus ontvangt en die in de Oceaan stort**". Deze intrigerende tekst, eeuwenlang ten onrechte in Nederland gelegd, levert na de vorige hoofdstukken geen moeilijkheden meer op. Bedoeld is de plaats van het Flevum of Almere tussen Calais en Winnoksbergen. Cerialis geraakte niet onder de indruk. Hij zond de romeinse vloot, die minder in aantal maar wel geoefender was; bovendien had zij het voordeel van de stroom. De zeeslag bleef onbeslist. Civilis durfde niets meer ondernemen en trok zich terug naar de overzijde van de **Renus** (Schelde). Cerialis zette zich aan een systematische vernieling van het **Eiland van de Bataven** (Béthune), maar hij ontzag met opzet de bezittingen van Civilis. Ondertussen was het herfst geworden en werd het land door regens en overstromingen in een moeras veranderd.

Tekst 129. (V, 24 - 26)

Op dit ogenblik, meent Tacitus, hadden de Germanen nog de overwinning kunnen behalen, maar Cerialis wist hen handig te leiden. Hij zond in het geheim gezanten naar de Bataven, die

hen de vrede en pardon door Civilis voorhielden. De priesteres Valeda liet hij bewerken om een andere verklaring voor de onfortuin van de oorlog te geven. De **Treveri** (Trier) waren in stukken gehakt, de **Ubii** (Keulen) door de Romeinen herwonnen; hun vriendschap met de Bataven had hen enkel slagen, verbanning en rouw gebracht. Aan bedreigingen liet hij beloften toevoegen: wanneer zij dan door Vespasianus de oorlog waren begonnen, wel, nu was Vespasianus meester van de wereld. Zij konden beter onderworpen zijn aan romeinse prinsen dan aan germaanse vrouwen. Dit sloeg aan bij de Bataven, waar de voornaamsten van het volk zich helemaal van Civilis afkeerden. Deze drong aan op een ontmoeting met Cerialis. Op de twee stukken van een in het midden vernielde brug over de rivier de **Navalia** (de Nave bij Lillers in de omgeving van Béthune) spraken de twee generaals met elkaar en onderwierp Civilis zich weer aan het romeins gezag. Hij greep handig de uitweg aan, die Cerialis hem geboden had, en verklaarde dat hij in feite voor Vespasianus de strijd had begonnen, maar dat een en ander uit de hand gelopen was, niet in het minst door de uitdaging van sommige romeinse bevelhebbers, die evenmin de zaak van Rome op het oog hadden gehad. Midden in zijn redevoering breekt het verhaal af, daar de rest van Tacitus' "Historiae" verloren is gegaan.

KONKLUSIES

Het verslag van Tacitus, geografisch juist geplaatst, maakt de mythe van de Bataven in Nederland tot een klucht van de eerste orde. De nederlandse Betuwe, die door één romeins legioen op een halve dag onder de voet kon worden gelopen om in de namiddag volledig platgewalst te worden, zou zich **twee jaren** tegen het machtige Rome verzetten, **meer dan 10 legioenen** de handen vol werk geven, en **gallische stammen tot in het miden van Frankrijk** meeslepen! Dit is zo'n onvoorstelbare absurditeit, men spreke liever van monstrositeit, dat 't niet te begrijpen is waarom de onhoudbaarheid ervan niet eerder werd ingezien. De militaire operaties hebben zich afgespeeld tussen Neuss, Keulen, Bonn, Mainz, Trier, Aken, Gulpen, Verviers, Béthune, Grivesnes, Vaudancourt, Annois en de kust tussen Boulogne en Vlaanderen. In het verhaal komt geen enkel detail voor dat met enige redelijkheid in Nederland, laat staan in de Betuwe te plaatsen is. Het archeologisch beeld van de Betuwe toont bovendien aan, dat deze streek niet eens in staat was om één kohort militairen op te leveren. Men moet dan ook de tragische konklusie trekken, dat het erop lijkt alsof **de gehele academische wereld** (hier heeft Nederland alleen gedeelde schuld!) en bloc op haar achterhoofd gevallen was. Er is enige eeuwen naarstig maar vergeefs naar de rivier de **Navalia** gezocht, en ondanks dat Ptolemeus de juiste plaats ervan had aangewezen werd de **Nave** niet gevonden, welk detail als slot van de Opstand van de Bataven vlakbij de plaats waar de militaire akties begonnen waren, reeds een afdoend bewijs vormt dat de gehele affaire niet met de nederlandse Betuwe in verband kan worden gebracht.

En alsof dat nog niet genoeg was, werd een **vijftiental** absurditeiten op de koop toe meegenomen:

1. Ongeveer een eeuw voordat de eerste Romein in Nederland arriveerde, gebruikte Caesar al het Eiland van de Bataven voor zijn expeditie naar Engeland.
2. Eveneens vóór de komst van de Romeinen in Nederland hielpen de Bataven met grote kontingenten mee aan de onderwerping van **gallische stammen** en aan de **verovering van Engeland**.
3. Vóór de romeinse okkupatie van Nederland zaten de **Bataven** in massa in de romeinse legioenen met vaste onderdelen, of vormden zij de lijfwachten van de keizers.
4. Het intensieve en ook vrij rijke archeologisch onderzoek in Nederland heeft nooit iets aan het licht gebracht over de Bataven, die blijkens de berichten toch een groot volk moeten zijn geweest, waarbij het ontbreken van elk spoor van hun twee steden **Lugdunum Batavorum** en **Oppidum Batavorum** wel als een essentieel manko moet worden beschouwd.
5. Het verhaal van Tacitus maakt duidelijk, en Civilis zegt het woordelijk, dat aan de opstand

een lange periode van Romeinse okkupatie was voorafgegaan. De Romeinen zijn pas ca. 50 na Chr. in Nederland gekomen. Nu wordt de laatste tijd dat tijdstip wat verder opgeschoven, gewoon omdat men nattigheid begint te voelen en er met de Romeinse vondsten, **die alle import zijn**, wel valt te schipperen. Het is en blijft evenwel een onverklaarbaar feit hoe in een pas bezet gebied, waar tot overmaat van klucht de inheemse bevolking onvindbaar is, op zo korte tijd na de bezetting een wereldwijd om zich heen grijpende opstand kan uitbreken.

6. Toen de Romeinen omstreeks de helft van de 3e eeuw Nederland verlaten hadden, blijven de Bataven tot aan het einde van het imperium actief in de Romeinse legers en duiken zij op tot in de verste hoeken van het rijk.

7. Het landschap van de Betuwe, dat overigens nooit tevoren de naam van Batua gedragen had, is in elk geval na het midden van de 3e eeuw **voor zes eeuwen** onder de transgressies verloren gegaan. Toch blijft het als nog bestaand in de bronnen voorkomen.

8. Hoe en waarom en waarheen is dat grote volk van de Bataven dan getrokken, toen Nederland door de Romeinen verlaten werd? De bewering dat het de Romeinen "ergens" naar het zuiden zou zijn gevolgd, is een uit de duim gezogen fabel, daar zo'n belangrijke en uitzonderlijke gebeurtenis toch zeker enige neerslag in de geschreven bronnen had moeten opleveren.

9. **Duitse of nederlandse** bronnen spreken er in die tussentijd van de 3e tot de 10e eeuw niet over, wat volslagen onaanvaardbaar is, daar de streek van tevoren toch een belangrijke rol in de geschiedenis had gespeeld, en zij in de 8e eeuw weer een nieuw aksent kreeg doordat Karel de Grote er zijn paleis Noviomagus bouwde.

10. In **franse** bronnen blijft de Batua voorkomen, alles bij elkaar zo'n 500 maal, en wel met zoveel en zo duidelijke details dat haar ligging in Frankrijk zonneklaar is.

11. In de 11e eeuw komt in Nederland de **nieuwe naam** Betuwe op, tegenhanger van Veluwe die ook nieuw verschijnt. De naam betekent "goede aarde", wat na de transgressies zijn verschijning en zijn betekenis afdoende verklaart, en wat tevens bewijst dat deze naam niets uitstaande heeft met de 11 eeuwen oudere naam van Eiland van de Bataven.

12. In de 11e eeuw was zelfs in Frankrijk de herinnering aan de Bataven verloren gegaan. Toen en nog lang daarna, zelfs tot op heden toe, heeft niemand zich gerealiseerd dat Béthune van Batua was afgeleid en dat de talloze teksten over de Batua met Frankrijk in verband moesten worden gebracht.

13. Wanneer in de authentieke streek de herinnering aan de Bataven verloren is gegaan, ondanks dat daar de historische continuïteit niet verbroken werd, dan is het een regelrechte zotheid te veronderstellen dat, toen in 1015 voor de eerste maal in Nederland de Betuwe werd genoemd, er ook maar één sterveling is geweest die aan de Bataven heeft gedacht, nadat hun veronderstelde grondgebied zes eeuwen onder water had gelegen.

14. Zelfs na het ontstaan van de nieuwe naam Batua in Nederland blijkt gedurende **de zes eeuwen**, die daarop volgden, dat niemand er enig verband in heeft gezien met de Bataven. Pas na de ontdekking van de Peutinger-kaart is deze idee opgekomen bij de nederlandse post-humanisten. Vanzelfsprekend was zij sterk gedirigeerd, men kan zelfs zeggen: fataal opgedrongen door de inmiddels ontstane mythe van Nijmegen.

15. En toen deze mythe ter discussie was gesteld, en de elementaire regels van het historisch onderzoek voorschrijven dat ook de Batua opnieuw en tot op de bodem onderzocht moest worden, werd dit pertinent en kategorisch geweigerd, en bleef men volstaan met de Peutinger-kaart te wapperen en de **500 teksten over de franse Batua** straal te negeren. Het Bronnenboek van Nijmegen heeft zijn "negatie-prijs" dan ook niet behaald met het verdonkeremanen van zoveel Noviomagus teksten, doch met het negeren van een nog groter aantal Batua-teksten.

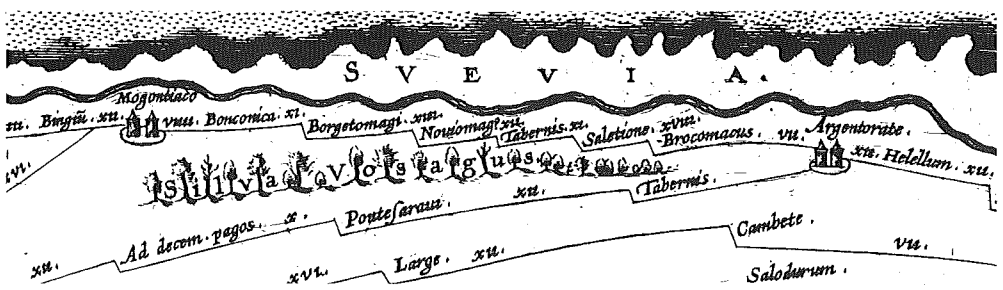
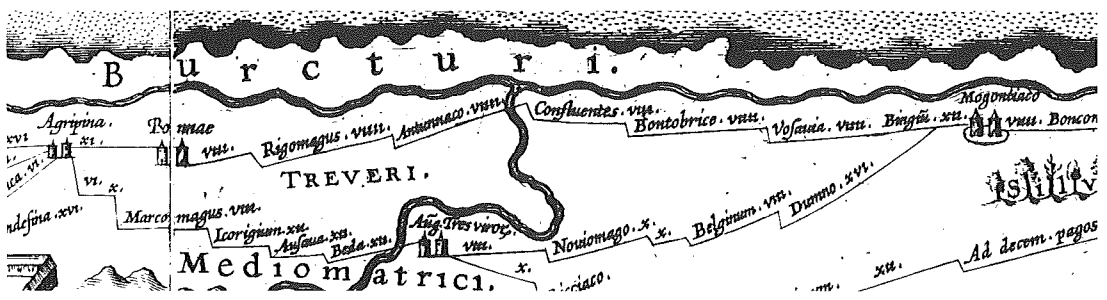
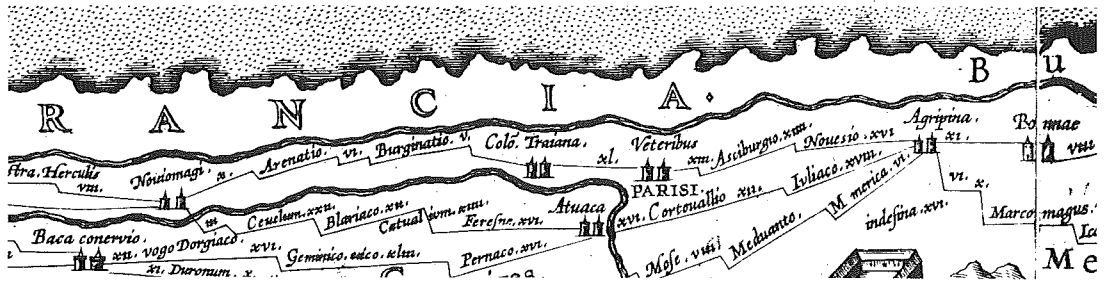
Het gebeurt meer bij ophelderingen van deze soort, dat plotseling uit een onverwachte hoek aanvullende bewijzen worden aangedragen. In de "Histoire de la Picardie" van 1974 (blz. 67) wordt opgemerkt, dat de opstand van Civilis en de Bataven in de jaren 69 en 70 na Chr. veel re-

percussies moet hebben gehad in **Picardië**, omdat de archeologische vondsten juist in deze jaren **grote en brutale vernielingen** hebben aangetoond. Mijn rekonstruktie van de feiten wordt derhalve door de archeologie bevestigd, temeer daar in de Betuwe geen spoor van dit gevolg van de oorlog gevonden is. Men dient in Frankrijk echter niet van "repercussies" te spreken, daar Picardië het juiste en primaire terrein van de opstand was. Nu het verhaal van Tacitus juist gesitueerd is, zullen in het noorden van Frankrijk en in België nog verschillende andere archeologische gegevens een betere kontekst krijgen, daar Tacitus slechts de grote lijn van de opstand heeft verhaald en het zeker niet zijn bedoeling is geweest om **alle plaatsen** te noemen waar zich iets had voorgedaan. Dit blijkt al uit zijn bericht, dat Cerialis na zijn overwinning begon aan de **vernieling van het Eiland van de Bataven**. Hier had men graag wat meer bijzonderheden gewenst, evenals bij de sobere berichten over de veldtochten, soms van de ene naar een verre andere plaats, waarvan hij alleen begin- en eindpunt noemt. Het blijkt integendeel, wanneer men de wegen van de Peutinger-kaart juist rekonstrueert, dat de strijd zich **alleen in het noorden en noordoosten** van Frankrijk heeft afgespeeld, en dat Duitsland, nog minder de Betuwe, eraan te pas zijn gekomen.

EVEN TERUG NAAR DE RAVENNAS

Bij deze rekonstruktie van de strijd der Bataven tegen de Romeinen in samenwerking met andere **franse** stammen blijft een zwaar onlogisch feit toch nog overeind staan, namelijk dat een groot deel van de strijd zich zou hebben afgespeeld tussen Keulen en Mainz en nog verder Duitsland in. Dat onlogische stijgt ten top (zie de teksten 119, 121, 122, 123), wanneer een treffen ver in Duitsland gepaard gaat met, of direkt gevolgd wordt door oorlogshandelingen die blijkens de kontekst in het noorden van Frankrijk plaats vonden. Dan dringt de vraag zich op: Waren het wel **duitse steden**, die Tacitus bedoelde, daar hij in zijn "Germania" **geen woord** aan Duitsland heeft besteed. In zijn verhaal over de opstand komt trouwens overduidelijk naar voren dat het een **germaanse zaak** was, en wij weten inmiddels waar Tacitus' Germania lag. De tweede aanleiding om die vraag te stellen is de Geograaf van Ravenna (zie tekst 98), wiens mededeling over verschillende plaatsen "**in het land van de Franken**" eveneens moeilijk met Duitsland te verenigen is. Laten we daarom de **twee wegen** tussen Noviomagus - Noyon en Straatsburg onderzoeken, die op de Peutinger-kaart bovenaan staan, en die altijd vanuit het westen van Nederland over Keulen, Bonn en Mainz naar Straatsburg werden gerekonstrueerd. We zullen van de ene in de andere verbazing vallen, doch dat is gezond in deze materie van mythen. We komen weer ettelijke namen-doublures tegen, en ook dat is een normale zaak geworden.

De bovenste weg van Noviomagus - **Noyon** naar Argentorato - **Straatsburg** loopt over de volgende plaatsen. Achter de plaatsnamen volgt de afstand tot de volgende plaats, op de kaart in romeinse mijlen gezet, hier in km omgerekend. De plaatsen zijn:

Kaart 22.

Deel van de Peutinger-kaart tussen Noviomagus - Noyon en Argentorato - Straatsburg.

	mijlen	km		mijlen	km
Noviomagus	10	22	Bontobrico	9	19.8
Arenatio	6	13.2	Vosavia	9	19.8
Burginatio	5	11	Bingium	12	26
Col. Traiana	40	88	Mogontiaco	9	19.8
Veteribus	13	28.6	Bonconica	11	24
Asciburgio	14	30.8	Borgetomagi	13	28.6
Novesio	16	35	Noviomagi	12	26
Agripina	11	24	Tabernis	11	24
Bonnae	8	17.6	Saletione	18	39.6
Rigomagus	9	19.8	Brocomacus	7	15.4
Autumnaco	9	19.8	Argentorato - Straatsburg	—	—
Confluentes	8	17.6			

Noviomagus is **Noyon**. De volgende plaats ligt op 22 km afstand, wat niet juist is omdat de tekenaar enige getallen van afstanden heeft verwisseld. Hier had 88 moeten staan, wat door enige wegen van het Itinerarium Antonini wordt bewezen.

Arenatio is **Antoing**, op 6 km zuid-oost van Doornik en op 95 km van Noyon. De volgende plaats ligt op 13.2 km afstand.

Burginatio is **Bourghelles**, op 15 km zuid-oost van Rijssel en op 14 km van Antoing. De volgende plaats ligt op 11 km afstand.

Col. Traiana is **Tressin**, op 9 km zuid-oost van Rijssel en op 7 km van Bourghelles. De huidige naam is afgeleid van de "Legio **Tricesima Ulpia**", het 30e legioen dat er onder Trajanus vast garnizoen had. De volgende plaats ligt dus niet op 88 km afstand.

Veteribus is **Visterie**, op 3 km noord-west van Orchies en op 13 km van Tressin. De volgende plaats ligt op 28.6 km afstand.

Asciburgio is **Haulchin**, op 8 km zuid van Valenciennes en op 25 km van Visterie. De volgende plaats ligt op 30.8 km afstand.

Novesio is **Feignies**, op 5 km noord-west van Maubeuge en op 34 km van Haulchin. De volgende plaats ligt op 38.2 km afstand.

Agripina is **Avesnes-sur-Helpe**, op 22 km zuid-oost van Bavay en op 20 km (hemelsbreed) van Feignies. De volgende plaats ligt op 24 km afstand.

Bonnae is **Ohain**, op 16 km zuid-oost van Avesnes. De volgende plaats ligt op 17.6 km afstand.

Rigomagus is **Regniowez**, op 14 km zuid-oost van Chimay en op 24 km van Ohain. De volgende plaats ligt op 19.8 km afstand, volgens het Itinerarium Antonini op 37.4 km, beide onjuist.

Autumnaco is **Audun-le-Roman**, op 19 km noord-west van Thionville en op 100 km van Regniowez. De volgende plaats ligt op 19.8 km afstand.

Confluentes is **Conflans-en-Jarnisy**, op 12 km noord-west van Metz en op 22 km van Audun-le-Roman. De plaats is genoemd naar de samenvloeiing van de Orne en de Yron, die met verschillende stromen in de Orne valt. De volgende plaats ligt op 17.6 km afstand.

Bontobrico (lees: Pontobrico) is **St. Pierremont**, op 27 km noord-west van Metz en op 17 km van Conflans-en-Jarnisy. De naam is niet van een brug over een rivier afgeleid, doch van een viaduct of aquaduct. Hij betekent: stenen brug. Van steen = pierre heeft de volksetymologie "Saint Pierre" gemaakt. De volgende plaats ligt op 19.8 km afstand.

Vosavia is **Fèves**, op 11 km noord-west van Metz en op 17 km van St. Pierremont. De volgende plaats ligt op 19.8 km afstand.

Bingium is **Vigny**, op 16 km zuid-oost van Metz en op 26 km van Fèves. De volgende plaats ligt op 36.4 km afstand.

Mogontiaci is **Mainvillers**, op 28 km zuid-oost van Metz en op 22 km van Vigny. De volgende plaats ligt op 19.8 km afstand.

Bonconica is **Bassing**, op 24 km noord-west van Sarrebourg en op 24 km van Mainvillers. De volgende plaats ligt op 26 km afstand.

Borgetomagus is **Burbach**, op 19 km noord-oost van Sarrebourg en op 22 km van Bassing. De volgende plaats ligt op 26 km afstand.

Noviomagus is **Neuwiller-lès-Saverne**, op 11 km noord-oost van Saverne en op 24 km van Burbach. De volgende plaats ligt op 26 km afstand.

Tabernis is **Saverne**, op 38 km noord-oost van Straatsburg en op 11 km van Neuwiller-lès-Saverne. De volgende plaats ligt op 22 km afstand.

Salatione is **Saessolsheim**, op 11 km zuid-oost van Saverne. De volgende plaats ligt op 39.6 km, wat onjuist is.

Bracomagus is **Brumath**, op 17 km noord van Straatsburg en op 15 km van Saessolsheim. De volgende plaats ligt op 15.4 km afstand.

Argentorato is **Straatsburg**, op 17 km van Brumath. De weg wordt voortgezet in de richting van Zwitserland.

Het totaal aantal km, dat de kaart geeft, belooft 570 km. De afstand Nijmegen-Keulen-Mainz en Straatsburg bedraagt 430 km, wat naast de duidelijke determinaties en de nooit in Duitsland gevonden plaatsen een **derde bewijs** vormt dat de weg inderdaad zoals boven gerekonstrueerd moet worden.

De onderste weg van Noviomagus - **Noyon** gaat tot Agripina - **Avesnes-sur-Helpe** en sluit daar aan op de weg naar **Straatsburg**. Hij loopt over de volgende plaatsen:

	mijlen	km		mijlen	km
Noviomagus	3	6	Atuaca	16	35
Cevelum	22	48	Cortovallio	12	26
Blariaco	12	26	Juliaco	18	39.6
Catualium	14	30.8	Agripina	—	—
Feresne	16	35			

Noviomagus is **Noyon**. De volgende plaats ligt op 6 km.

Cevelum is **Chevilly**, op 7 km noord-west van Noyon. De afstand tot de vorige plaats is juist. De volgende ligt op 48 km.

Blariaco is **Berlancourt**, op 35 km zuid-oost van St. Quentin. De afstand tot de vorige plaats is juist. De volgende ligt op 26 km.

Catualium is **Châtillon-sur-Oise**, op 11 km zuid-oost van St. Quentin en op 25 km van Berlancourt. De volgende ligt op 30.8 km.

Feresne is **Fresnoy-le-Grand**, op 15 km noord-west van St. Quentin. De afstand tot de vorige plaats is juist. De volgende ligt op 35 km.

Atuaca is **Athies**, op 9 km zuid-oost van Péronne. De afstand tot de vorige plaats is juist. De volgende ligt op 35 km.

Cortovallium is **Caulery**, op 14 km zuid-oost van Kamerijk. De afstand tot de vorige plaats is juist. De volgende ligt op 26 km.

Juliaco is **Jolimetz**, op 18 km zuid-oost van Valenciennes. De afstand tot de vorige plaats is juist. De volgende ligt op 39.6 km.

Agripina is **Avesnes-sur-Helpe**, op 52 km zuid-oost van Valenciennes. De afstand tot de vorige plaats is juist. Daarna wordt alleen de bovenste weg tot Straatsburg voortgezet.

Het is geen uit de lucht gegrepen alternatief. Integendeel! Het wordt van verschillende kanten als de juiste rekonstruktie bevestigd. Boven de wegen op de Peutinger-kaart staat namelijk: **FRANCIA, BRUCTURI, SUEVIA**, waardoor het bewijs geleverd wordt dat het daaronder staande landschap, derhalve ook de wegen, derhalve ook de plaatsen, **ten zuiden** van de Bructuri van **Broxeele** en ten zuiden van de Suevi uit de omgeving van **Kortrijk** gesitueerd moeten worden. In de gangbare opvattingen leek alles perfect te kloppen, natuurlijk, omdat men de Bructuri naar Duitsland had gesleept! Tegen het einde van de weg staat, tussen Metz en Straatsburg, het "**Silva Vosagus**" - het woud van de Vogezen afgebeeld, een tweede even afdoend bewijs dat deze weg niet van Mainz naar Straatsburg liep, doch van Metz naar Straatsburg. Er is al op gewezen dat deze rekonstruktie volledig past bij de Geograaf van Ravenna. Het meest opmerkelijke is evenwel, dat Ptolemeus precies hetzelfde zegt als de Peutinger-kaart, en hij verschillende plaatsen van deze wegen **in het oosten van Frankrijk** situeert. Ik heb bij de behandeling van de vorige teksten niet alles gekorrigeerd in overeenstemming met deze nieuwe gegevens; daar volg ik min of meer de traditionele opvattingen. Dit is om twee redenen geschied: 1. Het blijkt dat op de Peutinger-kaart geheel verschillende interpretaties en lokalisaties kunnen worden toegepast, die geheel redelijk lijken en die elkander toch uitsluiten. Het moet een aansporing zijn de kaart nóg dieper en grondiger te bestuderen, tevens een afwijzing van alle dilettanten-gedoe van lieden die geen flauwe notie hebben van historische geografie. 2. Laat de twee rekonstrukties maar 'n tijdje naast elkaar staan; op de duur zal wel blijken welke de juiste is.

Het is waar dat hiermee een enorme rib uit het lijf van de mythen wordt gesneden. Ten eerste verdwijnt "Duitsland langs de Rijn" dan even grandioos als Nederland van de Peutinger-kaart, en moeten ten tweede enkele naamgevingen uit de romeinse periode worden herzien, die natuurlijk ook diepe wonden van misvatting, dislokatie en verwarring in de latere geschiedenis hebben geslagen. Foutieve consequenties zijn immers in slierten gevolgd, vooral dank zij de duitse "Gründlichkeit" om alles naar Duitsland te slepen. De Ubii van Aubigny-en-Artois zijn niet de **Rijn** overgestoken naar Keulen, doch de **Schelde** naar **Avesnes-sur-Helpe**. Keulen valt terug tot het niveau van Nijmegen, namelijk een romeinse plaats die ook in de 3 eeuw werd verlaten omdat zij eveneens onbewoonbaar was geworden. Keulen had op Nijmegen voor dat het vlugger tot wederopstanding kwam. Een onafgebroken historische continuïteit tussen de romeinse periode en de vroege middeleeuwen heeft er **niet** bestaan. Zij wordt naar de schijn alleen gedekt door legenden en uit heiligenlevens, wat nou niet precies het meest betrouwbare historische materiaal is. Andere gegevens zijn er niet. Er dient dus een diepgaand onderzoek te worden ingesteld, op welke tijd **men** (ja men, want de stad Keulen heeft dit niet gedaan!) Keulen als Colonia Agripina is gaan beschouwen. In de tijd van Gregorius van Tours (ca. 530 - 590) was dit nog beslist niet het geval (zie het commentaar over Sanctis bij tekst 289). Maar verreweg de grootste verdienste van deze nieuwe rekonstruktie is, dat zij een definitief einde maakt aan het gedaas over de "limes germanicus" in het midden van Nederland en verder langs de Rijn, daar die limes liep van boven Boulogne met een bocht naar Straatsburg. Noch in de eerste, noch in de vierde eeuw heeft het midden van Nederland de grens van het romeins rijk gevormd. De romeinse bezetting van ons land was er een van exploratie en expansie, voor de Romeinen zo onbelangrijk dat zij niet eens erover geschreven hebben. Laat men de feiten duidelijk zien en stellen. Met opschroeven is niemand gediend.

Vanzelfsprekend moeten ook de wegen uit het **Itinerarium Antonini** worden vermeld, te meer omdat deze onweerlegbare bewijzen bevatten, dat Col. Agrippina naar waarheid **Avesnes-sur-Helpe** was en dat Mogontiaco niet als Mainz doch als **Mainvillers** moet worden opgevat. Het zijn er **zeven**, die hiervoor in aanmerking komen.

De **eerste** weg noemt de volgende plaatsen:

Tauruno is Dürren .	Elcebum is Elsenheim .
Brigantiam is Bregenz .	Argentoratum is Straatsburg .
Arborem Felicem is Flawil .	Brocomagum is Brumath .
Fines is Einsiedeln .	Concordiam is Vorderweldenthal .
Vitodorum is Vitznau .	Noviomagum is Neuwiller-lès-Saverne .
Vindonissam is Willisau .	Bingium is Vigny .
Rauracas is Aarau .	Autumnacum is Audun-le-Roman .
Artalbinnum is Bärental .	Baudobricam is Aubrives .
Uruncim is Huningue .	Bonnam is Ohain .
Montem Briciacum is Breisach .	Col. Agrippinam is Avesnes-sur-Helpe .

Tauruno is **Dürren**, op 30 km noord-oost van Bregenz.
Brigantia is **Bregenz**, aan de oostelijke punt van het Meer van Konstanz.
Arborem Felicem is **Flawil**, op 5 km west van Sankt Gallen.
Ad Fines (wat "aan de grens" betekent) is **Einsiedeln**, op 38 km zuid-oost van Zürich.
Vitodorum is **Vitznau**, op 15 km zuid-oost van Luzern.
Vindonissa is **Willisau**, op 22 km noord-oost van Luzern.
Rauracas is **Aarau**, op 15 km zuid-oost van Basel.
Artalbinnum is **Bärental**, op 21 km zuid-oost van Freiburg.
Uruncim is **Huningue**, op 3 km noord van Basel.
Montem Briciacum is **Breisach**, op 20 km noord-west van Freiburg-im-Breisgau.
Elcebum is **Elsenheim**, op 7 km noord-oost van Colmar.
Argentoratum is **Straatsburg**. De volgende plaatsen zijn ons al bekend van de Peutinger-kaart met twee uitzonderingen. Concordiam is **Vorderweldenthal**, op 16 km noord-west van Wissembourg. Baudobrico is niet dezelfde plaats als Pontobrico doch is **Aubrives**, op 6 km zuid-west van Givet. De weg komt uit het zuiden en gaat vanaf Straatsburg over **frans grondgebied** naar Avesnes-sur-Helpe.

De **tweede** weg noemt de volgende plaatsen:

Col. Agrippina is Avesnes-sur-Helpe .	Calonem is Calonne .
Durnomagus is Momignies .	Vetera Castra is Visterie .
Buruncum is Beaurieux .	Legio Tricesima Ulpia is Tressin .
Novesium is Feignies .	Burginacium is Bourghelles .
Geldubam is Ladeuze .	Harenacium is Antoing .

De meeste plaatsen zijn ons al bekend. Nieuwe zijn: **Momignies** (B.), op 8 km noord-oost van Fourmies. **Beaurieux**, op 15 km oost van Avesnes. **Ladeuze** (B.), op 27 km zuid-oost van Doornik. **Tressin** heet hier Legio Tricesima Ulpia. Het totaal aantal km, dat het I.A. aan deze weg noemt, belooft 204 km. De afstand van Keulen tot Rindern, de foutieve lokalisatie van Harenacium, bedraagt 105 km, een bewijs te meer dat de weg daàr niet lag. Deze weg bevat tevens het bewijs dat de Peutinger-kaart bij Arenatio, Burginatio en Col. Traiana niet de juiste afstanden geeft.

De **derde weg** noemt de volgende plaatsen:

Argentoratum is Straatsburg .	Borbitomagus is Burbach .
Salatione is Saessolsheim ,	Bauconicam is Bassing .
Tabernas is Saverne .	Maguntiacum is Mainvillers .
Noviomagus is Neuwiller-lès-Saverne .	

Nieuwe plaatsen zijn er niet bij; het zijn dezelfde als op de P.K., alleen in omgekeerde richting. De plaatsen zijn tussen Straatsburg en Mainz nooit teruggevonden.

De **vierde weg** noemt de volgende plaatsen:

Lugdunum is Leulinghen .	Col. Agrippina is Avesnes-sur-Helpe .
Albanianis is Alembon .	Bonnam is Ohain .
Traiectum is Tournehem .	Autumnacum is Audun-le-Roman .
Carvonem is Carvin .	Confluentes is Conflans-en-Jarnisy .
Harenacium is Antoing .	Vincum is Vigy .
Burginacium is Bourghelles .	Noviomagum is Neumagen .
Col. Traiana is Tressin .	Treveros is Trier .
Vetera is Visterie .	Dividurum is Metz .
Calonem is Calonne .	Pontem Sarvia is Sarrebourg .
Novesium is Feignies .	Argentoratum is Straatsburg .

De meeste plaatsen zijn ons al bekend van de Peutinger-kaart. Nieuwe zijn: **Tournehem**, op 16 km noord-west van St. Omaars. **Calonne**, op 5 km zuid-oost van Doornik. **Vigy** (niet te verwarren met Vigny; ook Bingium en Vineum werden als identiek opgevat) op 16 km noord-oost van Trier. **Neumagen**, op 6 km noord-oost van Trier. **Sarrebourg**, op 58 km noord-oost van Straatsburg. Het bijzondere van deze weg is dat hij enige plaatsen van de P.K. **niet noemt**, terwijl hij andere daarvoor in de plaats zet, zoals Traiectum, Calonem, Vincum, Noviomagum en Pontem Sarvia, plaatsen bovendien die in Nederland of Duitsland nooit gevonden zijn en aantonen dat **de hele weg in Frankrijk lag**. Het totaal aantal van deze weg, die een brede bocht maakt, bedraagt 754 km. De vroegere rekonstruktie vanaf het zogenaamde nederlandse Lugdunum (nooit gevonden!) langs de Rijn naar Straatsburg bedraagt 560 km, zodat ook hierdoor blijkt dat de vroegere rekonstruktie foutief is. Het meest opmerkelijke van deze weg is het onweerlegbaar bewijs, dat de weg vanuit het noorden van Frankrijk, aangeduid door Tournehem, Merville en Carvin, recht naar Avesnes, Metz en Straatsburg liep.

De **vijfde weg** noemt de volgende plaatsen:

Treveris is Trier .	Marcomagus is Rocroi .
Bedam Vicum is Bettendorf .	Belgicam - grens van Belgia .
Ausavam Vicum is Assenois .	Tolbiacum is Bouillon .
Egorigium Vicum is Hérisson .	Agrippinam Civit is Avesnes-sur-Helpe .

Nieuwe plaatsen zijn: **Bettendorf**, op 4 km oost van Diekirch. **Assenois**, op 27 km noord-oost van Sédan. **Hérisson**, op 18 km noord-oost van Charleville-Mézières. **Rocroi**, op 22 km noord-west van dezelfde plaats. **Bouillon** (b.), op 12 km noord-west van dezelfde plaats. De door het I.A. aangegeven afstanden kloppen perfect. De plaatsen zijn nooit in Duitsland gevonden of aangewezen. Het totaal der opgegeven afstanden bedraagt 257.4 km. De afstand Trier - Keulen (de foutieve determinatie van Agripina) belooft 150 km, een tweede bewijs dat de gangbare opvatting foutief is.

De **zesde weg** noemt de volgende plaatsen:

Col. Traiana is **Tressin**.

Mediolano is **Manneville**.

Sablones is **Sailly-en-Ostrevant**.

Mederiacum is **Marcoing**.

Theudurum is **Dehéries**.

Coriovallum is **Caulery**.

Juliacum is **Jolimetz**.

Tiberiacum is **Taisnières-sur-Hon**.

Col. Agrippinam is **Avesnes-sur-Helpe**.

Weer een weg die op de P.K. voorkomt, maar waar het I.A. andere plaatsen noemt. De nieuwe plaatsen zijn: **Manneville**, op 1 km zuid-west van Orchies. **Sailly-en-Ostrevant**, op 15 km oost van Atrecht. **Marcoing**, op 8 km zuid-west van Kamerijk. **Dehéries**, op 15 km zuid-west van Kamerijk. **Taisnières-sur-Hon**, op 4 km noord-oost van Bavay. De afstanden van het I.A. kloppen perfect tussen de genoemde plaatsen, die met uitzondering van de inmiddels als labels aangevoerde lokalisaties nooit in Duitsland zijn gevonden. Het totaal van de afstanden belooft 158 km. De afstand tussen Xanten (de foutieve interpretatie van Col. Traiana) en Keulen (de foutieve interpretatie van Agrippina) bedraagt 88 km, een tweede bewijs dat de weg dáár niet heeft gelegen. Waarom, in 's hemelsnaam, controleren de archeologen en historici niet de duidelijke en belangrijke gegevens van de bronnen?

De **zevende weg** noemt de volgende plaatsen:

Castello is **Cassel**.

Minaricum is **Merville**.

Nemetacum is **Atrecht**.

Camaracum is **Kamerijk**.

Bagacum is **Bavay**.

Vodgoriacum is **Wavrechain**.

Geminiacum is **Guémappe**.

Perniciacum is **Bertincourt**.

Aduacam Tungrorum is **Douai**.

Coriovallum is **Caulery**.

Juliacum is **Jolimetz**.

Colonia is **Avesnes-sur-Helpe**.

Nieuwe plaatsen zijn: **Wavrechain-sous-Denain**, op 8 km zuid-west van Valenciennes. **Guémappe**, op 9 km zuid-oost van Atrecht. **Douai**, op 22 km noord-oost van Atrecht. De romeinse naam dient niet verward te worden met Atuaca, dat Athies is. De weg werd voorheen gereconstrueerd tussen Cassel, Bavay om dan, met overslaan van drie onvindbare plaatsen, over te wippen naar Tongeren, Heerlen, Jülich en Keulen. Ondanks die vier "absolute zekerheden" was het foutief. Het totaal aantal km, dat het I.A. opgeeft, bedraagt 374 km. De afstand tussen Cassel en Keulen belooft 319 km, een derde bewijs dat de weg verkeerd werd gelegd.

KONKLUSIE

Met de bovenstaande rekonstrukties, vooral die uit het Itinerarium Antonini, is afdoende bewezen dat de twee wegen van de Peutinger-kaart niet vanaf Nijmegen liepen doch vanaf **Noyon**. Zij leveren weer een serie bewijzen op, dat het Noviomagus van de kaart niet Nijmegen was. Tevens worden de laatste onlogische zaken uit het traditionele verhaal over de "Opstand van de Bataven" opgeruimd. De strijd heeft zich **geheel en uitsluitend** in het noord-westen van Frankrijk afgespeeld. Er blijven nog enige plaatsen uit het verhaal te determineren, die niet in de wegenlijsten voorkomen. De **Cugerni** (p. 105), een germaanse stam die in de buurt van Gelduba - Ladeuze woonde, waren de bewoners van **Quaregnon** (B.), op 7 km zuid-west van Mons. In zijn "Germania" spreekt Tacitus niet over deze stam, noch in zijn "Annales". **Marcodurum** (p. 106), waar de Ubii van Avesnes-sur-Helpe zich tegen Civilis verschansten, zou identiek kunnen zijn met

Marcomagus - Rocroi, op 22 km noord-west van Charleville-Mézières. Zie de vijfde weg van het Itinerarium Antonini p. 119. Het is echter weinig waarschijnlijk, dat de dreiging vanuit het noord-westen kwam. In de streek zijn verschillende plaatsen, wier namen van Marcodurum kunnen zijn afgeleid. De meest waarschijnlijke plaats is **Marpent**, op 9 km noord-oost van Maubeuge en op 12 km van Novesio - **Feignies**, dat nog altijd in handen van de Romeinen was. Deze opstelling was geen teken van grote dapperheid; 't was wel logisch bij dit volk, dat slechts aarzelend en weinig gemotiveerd aan de opstand had deelgenomen. De uitgang - durum betekent versterking - via het galische "penna" (heuvel of spits van rotsen) is dat "pent" geworden. Grinnes is **Grivesnes**, op 9 km noord-west van Montdidier. Op de P.K. komt de naam voor als Grinnibus. Het in Nederland nog steeds onvindbare **Vada** (p. 110), dat zelfs al een prachtige cartoon heeft opgeleverd, is **Vaudancourt**, op 33 km zuid-west van Amiens. Deze plaatsen passen volledig in het verhaal over de opstand. De twee laatste tonen aan, hoe ver in Frankrijk de opstand repercuties heeft gehad.

Zoals boven reeds gezegd, heb ik bij het weergeven van de militaire gebeurtenissen de vroegere lokalisaties gedeeltelijk laten staan. Eenieder kan gemakkelijk de noodzakelijk geworden korrekties toepassen en bijvoegen. Er is geen enkele reden om moord en brand te schreeuwen nu wordt aangetoond dat Tongeren, Heerlen, Jülich, Xanten, Keulen, Bonn en Mainz, om slechts de voornaamste te noemen, hun aangenomen namen uit de romeinse periode moeten inleveren. Dat doet niets af van hun archeologische vondsten, al is het droevig te moeten ervaren, dat sommigen mij ervan beschuldigen **het romeins** te willen ontkennen, wanneer ik bepaalde namen in twijfel trek. Nog droeviger is het, dat historici en archeologen, die toch beter moesten weten (en dat doen, geloof mij maar!) deze drogreden ook hanteren. **De plaatsen zijn zonder de minste twijfel romeins geweest.** Zij dragen alleen ten onrechte **een romeinse militaire pet**, "Made in France", en dat is voor civilisten altijd verboden geweest. Het is een geheel andere zaak om maar ongestoord te blijven doorgaan met het verkopen van **Nigropullo** als Zwammerdam, wat Haalebos hardnekkig blijft volhouden, heel begrijpelijk overigens, omdat ook hij zich bij de vervalsers van Nijmegen heeft geschaard. Men kan definitief ophouden met te blijven "zwammerdammen" over de zogenaamde Peutingerskaart van Nederland, die blijkens **enige honderden bewijzen** in het **franse** land van **Béthune** lag. Denk hier vooral aan **de namen van de Batua** (zie hfdst. 5, p. 239). Het betekent wél, dat met de historici ook de archeologen opnieuw kunnen beginnen aan de juiste rekonstruktie van Romeins Nederland. Laten zij dan beslist met "Germania" van Tacitus beginnen, en niet meer een fabel uit de 16e eeuw.

Vanwege het bovenstaande inzicht en mede door de "Zuil van Tongeren" (p. 477) is een nieuwe studie over de Peutingerskaart en het Itinerarium Antonini noodzakelijk geworden. Zie de Nota op p. 482, waar uitvoeriger wordt uiteengezet, dat en waarom ik die aangevat en inmiddels voltooid heb.

4. DE DOKUMENTATIE VAN NOYON

In 1980 verscheen "Het Valkhof te Nijmegen", uitgegeven ter gelegenheid van de tentoonstelling "Het Valkhof en de vroegste geschiedenis van de stad Nijmegen" in het Nijmeegs Museum "Commanderie van St. Jan" van 11 oktober t/m 30 november 1980. Dit fraai uitgegeven boekwerk, dat een wereldconcern niet zou hebben misstaan en desondanks voor een spotprijs werd geleverd, bevat vanaf blz. 126 een historische studie onder de merkwaardige titel

Bronnenboek van Nijmegen

Een inventarisatie van uitgegeven bronnen van burcht en stad tot aan de verpanding (1247)

welke titel natuurlijk elke historicus nieuwsgierig maakte, want geloof me, hoe droog wij ook zijn, in ons hart blijven we mens en man, die best eens 'n pikant verhaaltje wil horen en het zeker in de beslotenheid van de studeerkamer wil lezen. En omdat de twee auteurs aan het einde van de inleiding zeggen, dat zij zich zeer aanbevolen houden voor "de signalering van nieuwe vondsten", achtte ik mij als oud adjunct-archivaris van Nijmegen geroepen en verplicht om op zoek te gaan teneinde ook wat knopen aan die broek te naaien. Ik was diep begaan met de arme jongens, die op hun Instituut van de Middeleeuwse Geschiedenis alle literatuur van de wereld ter beschikking hebben, en dan toch nog Nederland rond moeten bedelen om nieuwe vondsten.

"Het Bronnenboek van Nijmegen" verscheen ongeveer tegelijkertijd met "Holle Boomstammen". Wie meent dat dit een toeval was, laat zich kennen als een vreemdeling in Jeruzalem. Het Bronnenboek is een Werkstuk van Studenten, feit dat geenszins verdoezeld doch met enige nadruk gepresenteerd wordt. De Kinderen van Judea worden met name genoemd, alsof het motto van het Bronnenboek was: "Karolingisch Nijmegen, uw glorie zal verkondigd worden door de mond van kinderen en zuigelingen". Jammer genoeg, blijken de zuigelingen nog lang niet van de historische borst af te zijn. Ik heb alle begrip voor de democratisering van de universiteiten, doch keek er wel van op dat die van Nijmegen al zo ver is dat zij de oplossing van een moeilijk vraagstuk, waar de professoren al 30 jaren omheen draaien en geen kop of staart aan konden vinden, ten einde raad maar aan de studenten toevertrouwt. Dat moest noodzakelijkerwijs fout lopen. Het is dan ook de grootste crash geworden in de historische wetenschap van Nederland. Maar omdat Nijmegen en de universiteit al enkele decennia hadden staan uitkraaien, dat Post in 1956 de kwestie **definitief** en **afdoende** bewezen had, moest ik tot mijn nog grotere verbazing constateren dat diens artikel nergens in het Bronnenboek geciteerd staat, wat tot de heldere konklusie leidt dat Post door zijn eigen universiteit is afgezworen en dat hij volgens haar **niets** bewezen heeft en zijn werk opnieuw gedaan moet worden. Inmiddels is het ook daarbij niet gebleven, daar enkele maanden later een Tweede Bronnenboek verscheen, derhalve **de derde poging** van de universiteit om een verloren zaak te redden. Enfin, driemaal is scheepsrecht.

De middelste rescue was aan de studenten opgedragen. Hun Eerste Bronnenboek werd enkele maanden later gevolgd door het Tweede Bronnenboek, noodzakelijk geworden om enige knalpartijen van de eerste uitgave recht te praten. Op de merkwaardige verschillen tussen de eerste en de tweede editie ben ik uitvoerig ingegaan. Ik wilde daarmee niet wachten tot het gereedkomen van het onderliggend boek, daar het niet verantwoord zou zijn geweest te zwijgen over het grof schandaal, in het Bronnenboek van Nijmegen gepleegd. In "De bisschop van Nijmegen", in maart 1982 verschenen, heb ik het Tweede Bronnenboek ontleed, beter gezegd het tot op het bot afgekloven, en het gekwalificeerd als een wetenschappelijk wanprodukt, een schandvlek voor de Nijmeegse universiteit, die bovendien het gezicht van historisch Nederland tot bloedens toe heeft opengereten. Dat is niet alleen mijn mening maar ook die van allen, daar **geen enkel historicus het voor het Bronnenboek heeft opgenomen**, of heeft laten horen dat hij erachter staat, wat men toch zou mogen verwachten nadat zij zich over mijn stellingen zo druk gemaakt hebben. Alleen een ijzig zwijgen is het Bronnenboek ten deel gevallen, en dat zegt voor een insider genoeg. Helaas blijkt ook, dat eerlijkheid en integriteit ver te zoeken zijn in het historisch kamp van Nederland, want als deze beroepsdeugden wél bij de historici hadden geleefd, zou het Bronnenboek meteen en in het publiek uitgefloten zijn geworden. Er was één uitzondering. De brabantse historicus Camps schoot Leupen te hulp. Hij zit tot aan zijn nek toe in de kwestie verwickeld en moet wel bij Nijmegen en de nederlandse mythe blijven zweren, om te verbergen dat zijn Brabants Oorkondenboek **60 franse bladzijden** bevat.

DE RECENSIE VAN HERWIJNEN

Het bovenstaande was reeds gezet, en behoeft nauwelijks veranderd te worden, toen de recensie van Herwijnen op het Bronnenboek verscheen, dat hij een "nuttig werkje" noemt, een nogal zuinige kwalificatie voor een werk dat pretendeert een brandende kwestie op te lossen. Van Herwijnen spreekt zich dan ook wijselijk niet erover uit, of de kwestie nu is opgelost. Over hem kan ik kort zijn: **deze man kent de bronnen niet**, en moet zich derhalve niet wagen aan een bespreking van een bronnen-uitgave. Beweert hij van wél, dan schaart hij zich bij de "nuttige werkers" en gaat hij met hen te gronde in de baaiert van de wetenschappelijk fraudes.

In "De bisschop van Nijmegen" heb ik een felle persiflage geschreven op het Bronnenboek, omdat dit het enig juiste antwoord is op deze aanfluiting van historisch onderzoek. Het staat stijf van overslagen van essentiële teksten, al zal de argeloze lezer dit niet bemerken indien hij de bronnen niet bij de hand heeft of uit zijn hoofd kent. In dit hoofdstuk worden **een paar honderd** overslagen geciteerd. Alle teksten zijn verdonkeremaand, waaraan ook maar het minste luchtje van Noyon of van Frankrijk zit. Het oorspronkelijk werkstuk van de studenten moet een grote overeenkomst vertoond hebben met mijn hierna volgende lijst van teksten. Wil Nijmegen dit tegenspreken, laat men het dan ter tafel brengen, of laten de studenten getuigen welke door hen aangebrachte teksten eruit zijn geselecteerd. Dan wordt eens en voorgoed bewezen dat de "Club van Nijmegen", die op 31 oktober 1977, merkwaardigerwijs ná mijn "De Mythe van de Noormannen in Nederland", dit werk "goedkeurde", een perfide selectie op het getouw zette met maar één doel: de laatste poging om de karolingische traditie van Nijmegen te redden. Dat de aanleiding daartoe, mijn publikatie over de Noormannen, in alle talen werd verzwegen, is het zoveelste bewijs van de Nijmeegse samenzwering om het publiek essentiële informatie te onthouden, een taktiek waaraan "De Gelderlander" alle medewerking verleent. Voor het goede doel werd alles onder het vloerkleed geveegd dat niet paste, en vooral alles achterwege gelaten dat enig gevaar kon opleveren, zodat zelfs **halve teksten** geciteerd werden. Een en ander is met zo'n klare geraffineerdheid geschied, dat de vooropgezette bedoeling om te misleiden er van alle kanten afdruipt. Met opzet en weloverwogen heb ik de bijtende "Bisschop van Nijmegen"

geschreven. Al is die sommigen in het verkeerde keelgat geschoten, dat dan toch het juiste was, dan wil ik de "Club van Nijmegen" wel de verzekering geven, dat dit boek straks op de lijst van verplichte literatuur voor de historische studenten zal staan. Het zal nog eeuwen een bron van vermaak vormen; een archivaris werkt tenslotte voor de eeuwigheid. Dat enkele figuren een standbeeld van onbenul kregen, kan ik niet helpen; dit is hun eigen schuld.

En alsof het nog niet genoeg was, een historisch wanprodukt de wereld in te zenden, was de "Club van Nijmegen" zich terdege ervan bewust, dat ondanks de manipulaties de twijfel toch nog levensgroot overeind stond. Daarom greep hij naar het laatste redmiddel: **de opzettelijke tekstvervalsing**. Aangekomen bij de bouw van de duitse burcht te Nijmegen van 1155 door Frederik Barbarossa, moest het bewijs geleverd worden dat deze een "restaurantie" c.q. rechte voortzetting was van de aloude residentie Noviomagus van Karel de Grote. Dat immers had men altijd aangenomen, en dat kardinale en zelfs cruciale punt maakt het Bronnenboek ook tot het beslissende argument met de woorden: "**Het zal duidelijk zijn dat wij niet twifelen aan het bestaan van een palts te Nijmegen vóór Frederik Barbarossa**". Er is geen enkel bewijs voor. Geen enkele schrijver uit noord of zuid heeft dit ooit geschreven of beweerd. Men vindt het zelfs niet bij een van **de duitse schrijvers** die dit feit, als het op waarheid berust, toch het eerst hadden moeten vermelden. De Nijmeegse falsaris Willem van Berchen heeft het **voor de eerste maal ca. 1480** neergeschreven, volledig uit de duim gezogen, nota bene **zeven eeuwen na de feiten**.

Maar geen nood! Wanneer er dan geen bewijs is, zullen de muntvervalsers dat wel even fabriceren. Otto van Freising deelt mee dat keizer Frederik Barbarossa **twee vroegere residenties** van Karel de Grote herstelde, de ene te Kaiserslautern (wat ook onjuist was), de andere te "**Noviomagus bij de villa Ingelheim**", waarmee de schrijver kennelijk bedoelde: "**te Neustadt bij de plaats Ingelheim**" of, wat nog waarschijnlijker is, in de mening verkeerde dat de vroegere residentie Noviomagus zich te Ingelheim bevond. Deze mededeling is in haar gehele strekking beslist onjuist, daar Ingelheim wél als karolingische residentie bekend is, Kaiserslautern echter niet, dat pas lang na Karel de Grote duitse residentie geworden is. Maar wat doen de vervalsers? Zij voegen aan de tekst het geniepige, geraffineerde en bijna niet op te merken "et" toe, zodat ze krijgen: "**Noviomagus et iuxta villam Ingelheim**" — te Noviomagus en bij de villa Ingelheim, maken zodoende **twee plaatsen** van de éne genoemde en bovenal, leggen zij een duivelse link naar de tekst van Einhard uit ca. 770 (**vier eeuwen terug!**), die immers ook over Ingelheim en Noviomagus had gesproken, maar die duidelijk Noyon bedoelde. Laten zij ditmaal niet aankomen met welke uitvlucht dan ook, want **alle bronnenuitgaven**, zowel de franse en de duitse als de gelderse amateur Sloet, publiceren de tekst zonder het vervalsende "et".

Ik ben 30 jaren bespot en beledigd om mijn denkbeelden. Maar wanneer de "Club van Nijmegen" heeft gemeend mij onderuit te kunnen halen met tekstvervalsing en valsheid in geschrifte, dan heeft hij zich grondig vergist. Even grondig heeft de Officier van Justitie te Arnhem zich vergist, bij wie ik een aanklacht tegen de vier hoofdfiguren van het Bronnenboek indiende: Bogaers, Leupen, Van de Kieft en Blok. Hij meende deze zaak te kunnen seponeren met het advies dat ik, wanneer ik mij benadeeld voel, dan maar een civiele vordering moet instellen. Het was een grofheid en een belediging, dit advies van een rechtskundig funktionaris, die de aanklacht van een misdrijf ontvangen had en geen beklag over een centenkwestie, waarbij mijn eer en mijn prestige als wetenschapper in het geding zijn. Het spreekt vanzelf dat ik het er niet bij laat zitten. Ik heb het viertal in de gelegenheid gesteld, om vóór het verschijnen van dit boek het Bronnenboek van Nijmegen in te trekken, zodat onomwonden en zonder nieuwe dubbelzinnigheden aan heel Nederland blijkt dat het als niet-geschreven beschouwd moet worden. Ik vertrouw volledig erop dat dit zal gebeuren want het feit, dat ik hen al enige malen in geschrifte en in druk, derhalve in het publiek, voor bedriegers en wetenschappelijke oplichters heb afgebeeld, en zij des-

ondanks elke reactie en elk verweer achterwege laten, heeft het juridisch en wettig overtuigend bewijs opgeleverd dat mijn kwalifikaties juist zijn. Geen enkel nederlands historicus heeft tegen de tekstvervalsing en de valsheid in geschrifte geprotesteerd, wat de pijnlijke vraag oproept of ze dan allemaal korrump zijn.

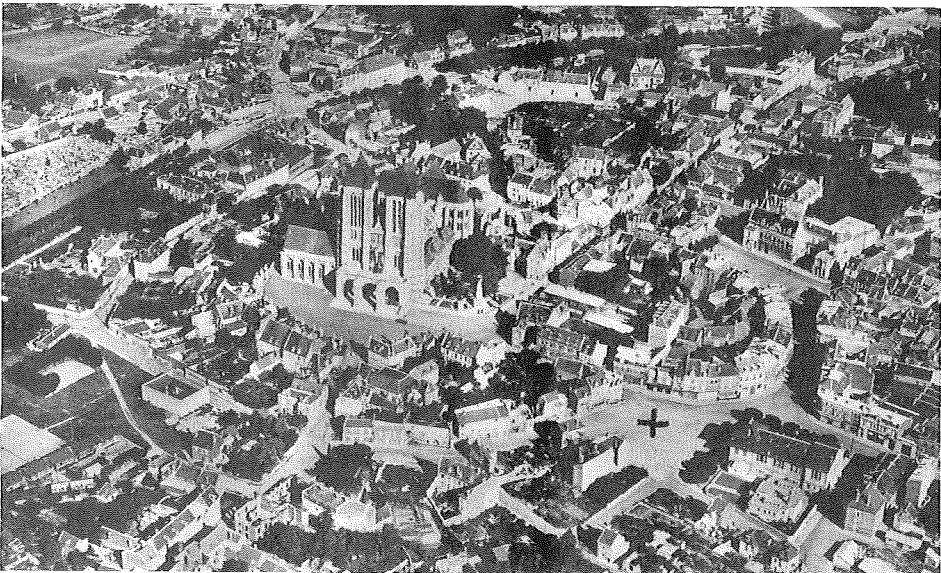
Er heerste bij de historici een diepgaande en fundamentele verwarring tussen Noyon en Nijmegen, beide Noviomagus geheten, wat de aanleiding en de kern van de verwarring is. Aanvankelijk, toen ik in 1955 deze stelling voor het eerst publiceerde, werd zij met onbedaarlijke lachsalvo's begroet. Daarna begon de twijfel toch langzaam aan door te dringen, al werd ook de uitvlucht geformuleerd dat als er al verwarring tussen de twee steden was opgetreden, dit hoogstens met een paar onbelangrijke feiten het geval was geweest en het **onmogelijk** de karolingische residentie mede omvat zou kunnen hebben. De serieuze historici echter distancierden zich de een na de ander van karolingisch Nijmegen, zodat in verschillende standaardwerken al enige decennia daarover niet meer gesproken wordt. In zijn "Geschiedenis der Middeleeuwen", Spectrum 1978, somt Jansen alle karolingische residenties op, maar hij zwijgt in alle talen over Nijmegen. De meeste nederlandse historici hulden zich in een volstrekt stilzwijgen over de kwestie; zij spraken zich noch vóór noch tegen uit, met de kennelijke bedoeling om zonder kleerscheuren erdoor te komen, hoe de zaak dan ook zou uitpakken. Een kleine groep houdt er nog aan vast. Die groep wordt altijd kleiner, doch ik neem aan dat iedereen dit inmiddels heeft opgemerkt. De laatste barricaden liggen in Nijmegen en Amsterdam en beide worden nog door twee man bezet, geen onaardig resultaat voor mijn Dertigjarige Oorlog. Tenslotte moeten een paar man overblijven om de witte vlag te hissen. In Utrecht is dit al onder dodelijk stilzwijgen gebeurd. Bij de R.O.B. te Amerfoort is het karolingische Wijk bij Duurstede onder nog dodelijker stilzwijgen begraven, al wordt af en toe nog voorzichtig over de overledene gepraat.

De bewerkers van het Bronnenboek (Tweede Bronnenboek, blz. 8) doen alles af met de bewering dat ik een gebrek aan de ogen zou hebben, en dat ik **hardnekkig tracht** in alle door hen geciteerde nummers tot ca. 1050 Noyon in plaats van Nijmegen te zien. Voor een taalprijs komen zij nooit in aanmerking, en als zij bedoelen dat ik met mijn nek lees, dan moeten zij dat rechtuit en niet zo kryptisch zeggen. Wij gaan daarom de kwestie van de karolingische residentie Noviomagus onderzoeken **op de enig juiste wetenschappelijke manier**, namelijk alle vermeldingen over **Noviomagus** verzamelen en diens direkte raakpunten **Batua** en **Vahalis**, om te zien tot welke conclusies dit leidt. Er wordt derhalve fundamenteel en radikaal afgeweken van de foutieve methodiek van het Bronnenboek, dat zich alleen tot taak stelde bewijzen bij elkaar te brengen om de residentie in Nijmegen te leggen. Daar de romeinse periode is afgehandeld, beginnen we in de 6e eeuw. Tussen dat tijdstip en 1125, het jaar dat de nieuwe stad Neumaia - Nijmegen verschijnt, geeft het Bronnenboek 117 citaten uit oorkonden en kronieken. Daaronder zijn 56 oorkonden met de dagtekening "Actum Noviomago" of een variant daarvan, waar het Bronnenboek **zonder het minste bewijs** Nijmegen interpreteert, welke vermeldingen derhalve niets bewijzen dan alleen het gemak waarmee het Bronnenboek tot "Nijmegen" komt en de volslagen onwetenschappelijke hantering van de plaatsnaam. Voor de juiste benadering van het probleem hebben zulke dagtekeningen geen enkele waarde, tenzij door andere gegevens, die er evenmin zijn, vast zou staan dat de keizer of koning zich op die dag in Nijmegen bevond. Die oorkonden zeggen even weinig ten gunste van Noyon, zodat zij geheel buiten beschouwing moeten worden gelaten. Er blijven 61 teksten ter discussie over, maar aangezien het Bronnenboek een massa heeft overgeslagen, worden **313 teksten** voorgelegd. Bij de overgeslagen teksten plaats ik telkens "**niet in het Bronnenboek**", daar het absoluut noodzakelijk is om de wetenschappelijke fraude in haar volle omvang bloot te leggen, die de "Club van Nijmegen" heeft bedreven. Een 60-tal teksten van en over Noviomagus - Noyon heb ik overgeslagen, omdat deze voor Noyon niets méér betekenen dan de zoveelste bevestiging dat de naam Noviomagus, Neomagus, Noviomus of andere varianten voor Noyon gelden, en derhalve zonder bezwaar gemist kunnen worden,

omdat die namen en varianten door de geciteerde teksten meer dan voldoende vast staan. Er is wel aandacht besteed aan de onderscheiden varianten van de naam, vooral om een definitief einde te maken aan de nog steeds roulerende drogreden, de laatste strohalm, dat Noviomagus of Numaga Nijmegen betekent, en Noviomus op Noyon slaat. Deze opvatting, die de Monumenta Germanica op zo dramatische wijze gehanteerd en erin gehamerd hebben, wordt door de teksten volledig weerlegd. Het is gebleken, dat de franse historici zich door de Duitsers ook deze enormiteit hebben laten aanpraten, getuige het feit dat prof. Bautier van de "Ecole des Chartes" te Parijs met dezelfde drogreden kwam aandragen, dat Numaga "beslist" Nijmegen is.

De residentie Noviomagus van Karel de Grote, omstreeks 770 gesticht, is blijven bestaan tot 1047 toen zij door de Lotharingers en de Vlamingen werd verwoest. In dit hoofdstuk behandel ik de vermeldingen tot ca. 1100, om in een volgend hoofdstuk een volgende serie "Noviomagus" te onderzoeken, die het Bronnenboek ten gunste van Nijmegen presenteert. Dan is het lachen geblazen, want die serie is even erbarmelijk als de eerste, temeer omdat zij in een jongere periode ligt, waar de bronnen rijker vloeien en derhalve meer gegevens beschikbaar zijn om tot een veilige determinatie van de plaatsnaam te komen.

De kwestie blijft vol verrassingen. Bij het opnieuw verzamelen der dokumenten van Noyon stootte ik op een oorkonde van bisschop Balderik uit 1108, waarin de zin staat: "Hij die de stad Noyon goed dient, zal voor de eeuwigheid onder de bewoners van het Huis van de Heer zijn". Deze zaligspreking, acht eeuwen voor mijn geboorte gedaan, is niet alleen een der grootste verrassingen van mijn studies maar ook een troost, omdat de éne echte bisschop (van Noyon) weer goedmaakt wat de andere valse bisschop (van Nijmegen) mij aandeed. Met deze zwiep van een episcopale wijwaterkwast kunnen we gevoeglijk aan het onderzoek van de teksten beginnen, want de zegen van de bisschop geldt natuurlijk ook voor hen, die de bronnen van Noyon eerlijk en zonder vooringenomenheid op zich laten inwerken.

NOYON: URBS REGLAIS = Koninklijke Stad. Op de plattegrond is nog de eerste omwalling te zien van het Romeinse kamp en de latere uitleg. Het kruisje duidt de plaats aan van het Merovingisch paleis.

DE "STICHWORT" - METHODE

Volgens de inleiding van het Bronnenboek (p. 5) werd het materiaal verzameld aan de hand van het "Stichwort-Schema", door Edith Ennen in haar "Rheinische Städteatlas" gebruikt. Dit betekent dat de teksten opgezocht werden via **de indices** op de bronnen-uitgaven, een methode die vrijwel onmisbaar is maar die, om veilig te zijn, wel aan vijf voorwaarden moet voldoen: 1. dat de "Stichwörter" betrouwbaar zijn, wat in de Monumenta Germanica al helemaal niet het geval is. 2. dat die methode dan ook rigoureuus moet worden toegepast en volgehouden, daar het volslagen onwetenschappelijk is van te voren uit te maken, welk steekwoord men accepteert en wel niet. 3. dat men **alle materiaal** onderzoekt en daarbij niet de **franse** bronnen-uitgaven a priori uitsluit. 4. dat men, omdat nu eenmaal de verwarring tussen Noyon en Nijmegen bestaat, verplicht is ook het trefwoord **Noyon** na te gaan. 5. dat men vanzelfsprekend ook het Stichwort **Batua** moet prikken, om maar het markantste voorbeeld uit het hele complex te noemen, op straffe van dat men 500 gegevens mist. Hetzelfde geldt natuurlijk ook voor Frisia, Saxonia, Traiectum, Dorestadum en alle andere in de materie voorkomende namen. Ik heb de juiste methode toegepast en wel zo intensief en rigoureuus, dat ik de meterslange series van de Monumenta Germanica, hun tegenhanger het franse "Receuil" en andere grote series zoals de "Acta Sanctorum" en de "Patrologia Latina" ongeveer **25 maal** in handen hebben gehad, omdat ik het niet veilig vind om alles in één gang op te zoeken. Bovendien heb ik het **alleen** moeten doen, daar ik geen groep studenten ter beschikking had. Zelfs deze methode is niet waterdicht genoeg om alles te kunnen grijpen. Sommige gegevens zijn zo verborgen dat zij niet "gestichwort" zijn. Men kan bijvoorbeeld alle teksten over **Renus** signaleren. Dan is men er nog niet, zolang niet opgehelderd is dat dit woord de **Schelde** aanduidt. En daar alle indices, ook die van de Fransen, deze naam als **Rijn** opvatten, zijn alle "Stichwort-Schema" waardeloos zonder begeleidend kritisch onderzoek. Ze automatisch en klakkeloos volgen zoals het Bronnenboek doet, leidt onafwendbaar tot een catastrofe zoals die van het Bronnenboek.

DE BRONNEN VAN NOYON

Teksten 130-444

Tekst 130 (niet in het Bronnenboek)

ca. 400

De provincie Belgica Secunda bevat de steden: de hoofdstad Reims, Soissons, Châlons-sur-Marne, **de stad van de Veromandui die nu Noviomagus heet**, Atrecht, Kamerijk, Doornik, Senlis, Bavay, Amiens, die van de Morini in Ponthieu (Terwaan) en Boulogne.

Bron: Notitiae dignitatum, HdF, II, p. 10.

Nota: Bij het onderzoek naar wat de naam Noviomagus in de historische geschriften betekent, dient men vanzelfsprekend uit te gaan van de **oudste** vermeldingen van deze naam.

Tekst 131. (niet in het Bronnenboek)

511

Op het concilie van Orléans is aanwezig: "Ik Suffronius, bisschop van de kerk van **Noviomagus** (Noyon) heb dit ondertekend".

Bron: MGH, Concilia, I, p. 11.

Tekst 132. (niet in het Bronnenboek)

ca. 530

... die te **Noviomus** (Noyon), dat toen een **burcht** of versterking had, als de glorieuze bisschop Medardus na zijn wijding de bisschopszetel bekleed heeft.

Bron: Tertia Vita S. Medardi, HdF, III, p. 454.

Tekst 133. (niet in het Bronnenboek)

ca. 532

De zalige man (Medardus) zag met leedwezen, dat de stad van de Veromandui (St. Quentin), die hij te besturen had gekregen, verlaten was, en ook omdat hij een inval van de heidenen vreesde, vestigde na rijp beraad zijn bisschopszetel te **Noviomus** (Noyon), waarvan wij al gezegd hebben dat dit een versterkte stad was.

Bron: Ratbodi Vita S. Medardi, AS, juni II, p. 90.

Tekst 134. (niet in het Bronnenboek)

ca. 532

Toen hij (Medardus) enige tijd de kerk van **Noviomus** (Noyon) gelukkig bestuurd had... overleed St. Eleutherius, de bisschop van **Doornik**. eenstemmig werd Medardus tot bisschop gekozen. De geestelijkheid en het volk riepen hem als zodanig uit; de koning zelf en de voornaamsten van **het paleis** stemden toe evenals de andere bisschoppen van de provincie.

Bron: Ratbodi Vita S. Medardi, AS, juni II, p. 90.

Nota: Vanaf dit tijdstip dateert de vereniging van de bisdommen Noyon en Doornik onder één bisschop. Zij bleven echter twee afzonderlijke bisdommen, die territoriaal niet eens aan elkaar raakten.

Tekst 135. (niet in het Bronnenboek)

ca. 540

Eens was koning Chlotharius met een leger in de omgeving en stak hij de rivier de Somme over... Gekomen bij het kasteel, dat **Noviomagus** (Noyon) heet en de rivier de **Isara** (Oise)... kon niemand van hen zich meer bewegen wat drie dagen duurde. Zij begaven zich naar het dorp van St. Medardus, dat Salency heet, en na zijn gebed... konden zij verder trekken.

Bron: Fortunati Vita S. Medardi, AS, juni II, p. 80.

Ratbodi Vita S. Medardi, AS, juni II, p. 89.

Auctores Antiqui, HdF, IV, p. 70.

Nota: De Oise heet hier **Isara**, elders **Vahalis** met al zijn varianten. Het is geen uitzondering, dat de rivieren verschillende namen hadden, een keltische, een romeinse of gallo-romaanse en soms een germaniseerde vorm. Het is zelden mogelijk de huidige franse naam met zekerheid terug te voeren tot een van de vroegere namen. In elk geval is de etymologische ontwikkeling van de naam Oise beter uit **Vahalis** dan uit **Isara** te verklaren.

Tekst 136. (niet in het Bronnenboek)

545

Toen de glorierijke Chlotarius, koning van de Franken, uit Bretagne terugkeerde... had Medardus de roemvolle belijder van de Heer, omdat de genade van de Heer hem riep, zijn hoofd reeds te ruste gelegd bij de **burcht** van **Noviomagus** (Noyon).

Bron: Anonymi Vita S. Medardi, AS, juni II, p. 83.

Tekst 137. (niet in het Bronnenboek)

562

Koning Chilperic I geeft aan Chrasmarus, bisschop van Noyon en Doornik, de tol van de schepen op de Schelde in zoverre die toebehoort aan het koninklijk domein van Doornik: "Aan de apostolische man heer Chrasmarus, bisschop van **Noviomagus** (Noyon) en Doornik.

Bron: MGS, Diplomata imperii, I, p. 131.

Tekst 138 (niet in het Bronnenboek)

(6e eeuw)

... de eerbiedwaardige Hermenlandus, gesproten uit een edel geslacht van inwoners van **Noviomagus** (Noyon) (abt van Indre, Loire-Atl.).

Bron: Vita S. Hermenlandi abbatis Antrensis, AS, maart III, p. 572.

Vita S. Hermenlandi abbatis Antrensis, HdF, III, p. 633.

Tekst 139 (niet in het Bronnenboek)

614

Op het concilie van Parijs is bisschop Berthmundus van **Noviomo** (Noyon) aanwezig.

Bron: MGH, Concilia, I, p. 192.

Tekst 140 (niet in het Bronnenboek)

614

De zalige Eligius, een befaamd goudsmid, verliet zijn land van Limoges en begaf zich naar de koning (Chlotharius)... (hij diende hem trouw en eerlijk)... Daarom prees de koning hem en om hem te belonen beval hij dat hij **in het paleis** zou komen wonen.

Bron: Aimoini de gestis Francorum, HdF, III, p. 125.

Tekst 141. (niet in het Bronnenboek)

628

Na de dood van Chlotharius, koning van de Franken, verkreeg zijn zoon Dagobert de heer-

schappij van het rijk. Van hem ontving Eligius zoveel vriendschap dat zijn geluk de afgunst van velen opriep.

Bron: Vita S. Eligii, HdF, III, p. 553.

Tekst 142. (niet in het Bronnenboek)

ca. 630

De muntvondst te Escharen (N.B.) bestaat uit een aantal munten van overwegend **franse** steden. Er was een munt bij met de naam **NIOMAGO**. Met behulp van die éne munt maakt Blok (De Franken in Nederland, blz. 25) van Nijmegen een "Merovingisch steunpunt met enige handel", wat Jansen (Geschiedenis van de Middeleeuwen, blz. 44) kritiekloos volgt, die bovendien de munt een eeuw te vroeg plaatst. Stolte tenslotte blies de zaak nog verder op, door van Nijmegen "een belangrijk handelscentrum" te maken. Dit alles steunde op die éne munt van Noyon! Aan de achterzijde van de munt staat een vreemd opschrift (zie Holle Boomstammen, blz. 374), waarvan het slot is: **ILIGO**, Eligius of Eloy, muntmeester van Dagobert en bisschop van Noyon, derhalve uit de **zevende** en niet uit de **zesde** eeuw, wat men ervan maakte. Het Bronnenboek vermeldt deze munt niet meer met de uitvlucht "omdat hierover nog betrekkelijk weinig gepubliceerd is", naar waarheid echter om deze blundering van de nederlandse historici verborgen te houden, die de verwarring tussen Noyon en Nijmegen tot in de kern raakt. Voorheen had men deze munt met het grootste voorbehoud benaderd; niemand was er eigenlijk van overtuigd dat het een Nijmeegse munt was. Maar toen de karolingische traditie van Nijmegen in twijfel werd getrokken, werd een poging gedaan om die twijfel meteen van tafel te vegen door het uit de duim zuigen van een "Merovingisch steunpunt" te Nijmegen.

Tekst 143. (niet in het Bronnenboek)

639

Vandaar kozen zij... de H. Eligius, die reeds roem verworven had, om aan het hoofd te staan der kerk van **Noviomagus** (Noyon). Immers, in dat jaar was Ascharius, de bisschop van de stad overleden. Zij kozen ook met hem Andoëus, die meestal Dodo werd genoemd, als bisschop van Rouaan. Zo stelden zij de goudsmid tegen zijn wil tot bewaker aan van de steden en plaatsen, namelijk van de Vermandois (St. Quentin) die de zetel is, van Doornik, dat voorheen een koninklijke stad was, van **Noviomagus** (Noyon) en Vlaanderen, van Gent en Kortrijk... (na de wijding van de twee bisschoppen)... begaf ik mij naar Rouaan; hij ging naar **Noviomus** (Noyon).

Bron: Dodonis Vita S. Eligii, HdF, III, p. 557.

Gallia Christiana, IX, p. 982.

Nota: Hier treffen wij het eerste voorbeeld aan, hoe de schrijvers willekeurig de twee vormen **Noviomagus** en **Noviomus** door elkaar heen gebruiken. Wanneer men dan weet dat de Monumenta Germanica systematisch de vorm **Noviomagus** op Nijmegen indiceren en de vorm **Noviomus** op Noyon, wat zij tot in het absurde volhouden (soms vindt men in één deel de grap dat hetzelfde feit aan twee steden wordt toegewezen), begrijpt men ineens de clou van de verwarring. Het Bronnenboek is daar met de ogen dicht ingevlogen, ofschoon ik dit al in 1965 in "Vraagstukken..." omstandig had uiteengezet, en komt nogmaals (blz. 6) met deze meest fundamentele blunder in de Noviomagus-kwestie aandragen door te beweren dat Flodoard van Reims met **Noviomagus** Nijmegen bedoelde en met **Noviomus** Noyon.

Tekst 144. (niet in het Bronnenboek)

650

Bovendien stichtte hij (St. Eligius) in de stad **Noviomagus** (Noyon) een klooster van dienaressen van Christus, waar hij voor de vele zusters een regel opstelde.

Bron: Vita S. Eligii, HdF, III, p. 557.

Tekst 145. (niet in het Bronnenboek)

654

Eligius, bisschop van **Noviomagus** (Noyon) tekent met verschillende andere bisschoppen de oorkonde van koning Clovis II, waarin deze de abdij van St. Denis bij Parijs in haar bezittingen bevestigt.

Bron: Parijs, Archives Nationales, K, 2, nr 3 (origineel).

Tekst 146. (niet in het Bronnenboek)

658

Koning Chlotharius gaf haar (S. Godebertha) zijn kapel van St. George die hij had **in zijn paleis** in **Noviomus** (Noyon), en twee villas met 12 vrouwen uit het koninklijk domein... Zij verenigden zich in het **suburbium** (de benedenstad) van de stad **Noviomica** (Noyon), in het bedehuis dat zij van de koning ontvangen hadden, en wijdden zich onvermoeid dag en nacht aan de dienst van God. De maagd werd door de H. Eligius onderwezen.

Bron: Ratbodi Vita S. Godebertha, AS, april II, p. 33.

Ratbodi Vita S. Godebertha, HdF, III p. 578.

Nota: Het feit, dat door deze schenking het merovingisch paleis van Noyon zowat gehalveerd was en het waarschijnlijk in hout was opgetrokken, is naar alle waarschijnlijkheid de aanleiding ertoe geworden, dat Karel de Grote omstreeks 770 aan de bouw van een **geheel nieuw paleis** begon. Nadien wordt hoog opgegeven over dit paleis als een werk van onvergetelijke pracht. Dit maakt het aannemelijk, dat hij geen genoegen meer nam met een houten paleis, maar dat hij het verving door een stenen gebouw, wat ook voor Aken door de duitse historici is aangetoond.

Tekst 147. (niet in het Bronnenboek)

659

In een oorkonde van de bisschop van Sens ten gunste van de abdij van Ste. Colombe wordt **Eli-gius**, bisschop van Noyon, onder de getuigen genoemd.

Bron: Migne, Patrologia Latina, 88, p. 1168.

Tekst 148. (niet in het Bronnenboek)

662

Koning Chlotarius III bevestigt een ruil van goederen tussen de abdij van St. Bertijns te St. Omaars en het bisdom Noyon "in het distrikt van Coutance en in **Noviomaginse** (Noyon)... **Noviomense** (Noyon).

Bron: Haigneré, Chartes de St. Bertin, I, p. 2.

Diplomata Childerici II, HdF, IV, p. 643.

De re diplomatica, p. 606.

Tekst 149. (niet in het Bronnenboek)

ca. 662

Koning Chlotarius III schenkt aan de abdij van St. Medardus te Soissons de villa Berny in het distrikt van **Noviomo** (Noyon) aan de rivier de Aisne.

Bron: Pécheur, Annales du diocèse de Soissons, I.

Tekst 150. (niet in het Bronnenboek)

tussen 675 en 691

Theoderich, koning van Neustrië en Bourgondië, bevestigt de bezittingen van de abdij van St. Vaast te Atrecht. Een deel van deze goederen was gelegen: in **Atrecht**... in het land van Vermandois... In de **Batua** Rexna, Wulfara met de kapel, Rothem en het andere Rothem; in de pagus

Hasbania en Ribuario...

Bron: Guesnon, Cartulaire de l'abbaye St. Vaast d'Arras.
Pardessus, Diplomata, II, p. 156.

Nota: Theoderich van Neustrië kon geen beschikking geven over goederen in de nederlandse Betuwe, waar deze tekst door Sloet is toegepast. De rangschikking van de Batua tussen St. Quentin en Hasbania zegt nog méér. Voor de namen, zie de lijst der plaatsnamen van de Batua.

Tekst 151. (niet in het Bronnenboek)

708, mei 2

Een zekere Darmond verkoopt aan de abdij van St. Bertijns te St. Omaars goederen te Apilly op de Oise, in het land van **Noviomus** (Noyon).

Bron: Haigneré, Chartes de Saint Bertin, I, p. 35.

Tekst 152. (niet in het Bronnenboek)

721

Deze Chilperic... bleef niet lang aan de regering. Hij is daarna gestorven en te **Noviomus** (Noyon) begraven.

Bron: Gesta regum Francorum, HdF, II, p. 572.

Chronicon Moissiacense, HdF, II, p. 655.

Ex Adonis Chronico, HdF, II, p. 671.

Genealogia regum Francorum, HdF, II, p. 698.

Annales Francorum, HdF, III, p. 699.

Continuatio Fredegarii, HdF, II, p. 454.

Chroniques de St. Denis, HdF, III, p. 208.

Nota: Het bericht komt in nog méér dan de geciteerde bronnen voor, Zij geven andere vormen van de naam zoals: **Noviomagus**, Neomagus, Noyon, Noion, wat aantoonst dat er geen verschil van interpretatie tussen die vormen gemaakt kan worden.

Tekst 153. (niet in het Bronnenboek)

732

Een concilie wordt gehouden te **Noviomagus** (Noyon), waar o.a. de klacht van de bisschop van Beauvais behandeld wordt, die meende door de koning benadeeld te zijn.

Bron: Martène et Durand, I, p. 182.

Tekst 154. (niet in het Bronnenboek)

744

In het paleis van de hofmeier Pepijn wordt onder voorzitterschap van St. Bonifatius een synode van de bisschoppen van **Francia** gehouden.

Bron: Migne, Patrologia Latina, 89, p. 824.

Nota: De plaats van het paleis wordt niet genoemd. Het is vrijwel zeker dat dit Noyon of Quierzy is geweest.

Tekst 155. (niet in het Bronnenboek)

765

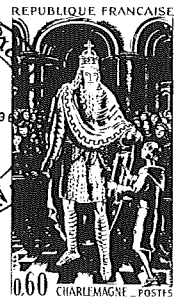
Op de rijksvergadering te Attigny gehouden, tekent Athilfridus, bisschop van **Noviomus** (Noyon) de akten.

Bron: Gallia Christiana, IX, p. 986.

CHARLEMAGNE.

Desani.

NOYON. Eerste-dag-uitgifte van een bijzondere postzegel bij de 1200-jarige herdenking in 1968 der kroning van Karel de Grote te Noyon.

Tekst 156. (niet in het Bronnenboek)

768

Nadat dit afgehandeld was (nl. de verkiezing van nieuwe koningen na de dood van Pepijn), zijn de genoemde koningen Karel en Karloman met hun aanhangers **naar hun zetel** gekomen, en zijn zij in de maand oktober op zondag de 14e der Kalenden tot koning verheven, **Karel in de stad Noviomus** (Noyon), Karloman in **Soissons**, door de wijding van de priesters en de verkiezing van alle voornamen.

Bron: Continuatio de Fredegario, HdF, V, p. 9.

Annales Mettense, MGS, I, p. 335.

Annales Francorum, HdF, V, p. 31, 36.

Annales Laurissenses, MGS, I, p. 146.

Einhardi Annales, MGS, I, p. 147, 158.

Chroniques de St. Denis, HdF, V, p. 230.

Hugonis Floriacensis historia, MGS, IX, p. 360.

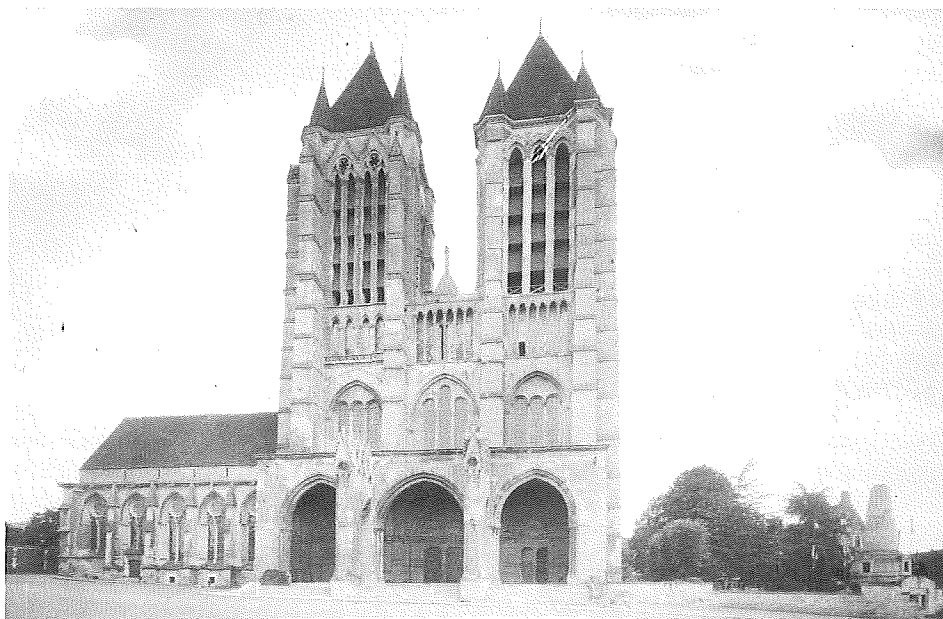
Adonis Chronicon, MGS I, p. 158.

Nota: De referenties zijn niet volledig, daar het bericht in nog meer kronieken voorkomt, die niet geciteerd behoeven te worden. Ook hier gebruiken de kroniekschrijvers de verschillende vormen van de naam: Noviomus, Noviomagus, Neomagus en Noion. Het staat trouwens als een paal boven water vast, dat Karel de Grote te Noviomagus - Noyon is gekroond. Na de dood van Pepijn kregen de twee broers meteen verschil van mening over de vraag, wie van hen 't eerst gekroond zou worden: Karel de oudste, die door zijn broer als een bastaard werd beschouwd omdat hij geboren was vóór het kerkelijk huwelijk van de ouders, of Karloman die zich als wet- tig geborene als eerste koning beschouwde. De Frankische edelen hakten de knoop door en be- paalden, dat zij **op hetzelfde uur** op twee verschillende plaatsen gekroond zouden worden. Deze kinderachtige ruzie heeft ons wél het bewijs opgeleverd dat Karel de Grote in **Noyon** is ge- kroond. Het is mij een raadsel, hoe het Bronnenboek dit bericht gemist kan hebben, dat tiental- len malen in de kronieken voorkomt. Men moet toch aannemen, dat bij de vraag, waar de resi- dentie Noviomagus van Karel de Grote lag, uitgegaan moet worden van diens **eerste vermelding** samen met Noviomagus. Wanneer men dan in **de eerstvolgende tekst**, na de verzwijging van de eerste, met de interpretatie Nijmegen op de proppen komt, dan wisten de auteurs van het Bron- nenboek terdege dat zij aan het misleiden waren.

DE DRIE BLANKO EEUWEN VAN NOYON

Noyon, de stad Noviomagus uit de romeinse periode, beleefde sinds de 5e eeuw een opgang als residentie van de Merovingers en later van de Karolingers, en als zetel van St. Medardus en St. Eloi, dat tot ver in Vlaanderen reikte. Als residentie drong de stad zich niet zo ver naar voren, daar de Merovingers en de Karolingers tientallen residen- ties in de streek hadden. Zij bereikte een hoogtepunt in 768, toen Karel de Grote er werd gekroond, feit dat op het moment zelf niet volledig op zijn waarde kon worden geschat. Doch wonderlijk en volkomen onbegrijpelijk: na dat feit van wereldwijde be- tekenis **valt Noyon in een zwart gat van drie eeuwen** waarin, althans volgens de histo- rici, niet meer over Noyon gesproken wordt. Pas in de 11e eeuw begint er weer wat klaarheid en vastigheid te komen in de geschiedenis van de stad. Uit de drie blanco eeuwen was niets van belang bekend. Regionale en plaatselijk historici noemden ze rechttoe rechtaan "de drie blanco eeuwen van Noyon". Toen ik contact kreeg met Noyon en de mensen aldaar voorhield dat de drie donkere eeuwen van Noyon niet

Noyon. De kathedraal uit het begin van de 12e eeuw.

hadden bestaan omdat Nijmegen zich die ten onrechte had toegeëigend, vielen velen de schellen van de ogen.

Dit gebeurde echter niet bij de **franse historici**, die gealarmeerd werden door jankbrieven van nederlandse en vlaamse kollega's om hen niet in de steek te laten, en om een gezamenlijk front te vormen tegen de ophelderingen van de blunderingen der academische wereld. De Hollanders en Vlamingen waren aan het goede adres: voor de Fransen immers dreigde openbaar te worden dat zij inkapabel waren geweest om helder te zien in de geschiedenis van Noyon en van het eigen land, om over romeins Gallia en Germania maar helemaal te zwijgen. Dit internationale alarm had tot gevolg dat Prof. Georges Duby, die zich zeer positief had uitgesproken voor het serieuze van mijn onderzoeken en mij verschillende malen aanspoorde die voort te zetten, aan het wankelen werd gebracht. Van hollandse en vlaamse zijde werd hem in de mond gelegd - ik heb die uitspraak nooit van hem vernomen - dat hij uit franse "politesses" veel te welwillend op mijn stellingen had gereageerd. Hier ligt het bewijs van wat in internationaal verband aan de gang is: een samenzwering tot botte ontkenning van de historische blunders. Wanneer een historicus het waagt mij bij te vallen, wordt hij tot de orde geroepen. Het was trouwens een koud kunstje om de Fransen in het geweer te krijgen. Hun blunderingen zijn namelijk nog groter dan die van de Hollanders of Vlamingen. Zij zijn voortgekomen uit de superbe minachting van **generaties franse historici** voor het noorden van het land, zodat een beeld was opgebouwd waarin geen plaats is voor iets vlaams of germaans. De Fransen moet honderdmaal meer dan de anderen aangeraden worden: Begint opnieuw bij Tacitus "Germania", **waarvan gij alles hebt gemist**, dan gaat het historisch beeld een geheel ander zicht vertonen en krijgt gij ook gevoel voor mijn alarm, **dat aan Frankrijk een massa historie is ontstolen**.

Tekst 157. (niet in het Bronnenboek)

768 - 814

Dat de tol van de gehele omtrek van de stad door Karel, de **laatste** van de Frankische koningen, geschonken is (aan de kerk), weet eenieder, daar hierop de gehele rechtsmacht (van de bisschop) berust.

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 26. Testimonium Guidonis thesaurarii.

Tekst 158. (niet in het Bronnenboek)

770

Karloman, koning van de Franken, bevestigt de abdij van Novalaise in de exemptie, de vrije verkiezing en de immuniteit: "Actum **Neumago** in palatio publico" - gegeven te **Noyon** in het openbaar paleis.

Bron: Diplomata Carolingorum, HdF, I, p. 74.

Mühlbacher, Die Regesten des Keiserreichs unter den Karolingern, p. 59.

Nota: Omdat men aangenomen had dat het paleis te Nijmegen pas enkele jaren later tot stand gekomen is en deze oorkonde daar al moeilijk te plaatsen was, werd **Neumago** als Neumagen bij Trier opgevat, wat zeker onjuist is, daar deze plaats pas veel later residentie werd. Neumago is heel duidelijk **Noyon**. Karel de Grote resideerde in deze jaren meestal te Quierzy, vlak bij **Noyon**. De twee broers zijn in elkaars nabijheid gebleven om elkaar in de gaten te houden, zodat Karel de Grote dan ook meteen kon ingrijpen, toen zijn broer in 770 overleed en hij diens aanhangers achter zich wist te scharen. Ook in dit geval is zonneklaar waarom het **Bronnenboek** de oorkonde overslaat, namelijk omdat de auteurs zeer goed begrepen dat zij deze te **Noyon** uitgegeven oorkonde niet aan het hoofd konden zetten van de 56 andere "Actum Noviomago", daar eenieder dan naar het bewijs zou vragen, waarom het vervolg van de serie opeens Nijmegen is.

Tekst 159. (Bronnenboek nr 22)

ca. 770

Hij (Karel de Grote) begon aan paleizen van grote pracht, één niet ver van de stad Mainz bij de villa die Ingelenheim heet, het andere te **Noviomagus** (**Noyon**) aan de rivier de **Vahalis** (Oise), die het **Eiland van de Bataven** (Béthune) in het zuiden voorbijstroomt.

Bron: Eginhard, Vie de Charlemagne, 16.

Nota: Het bericht, altijd ontleend aan Einhard, komt in tal van andere kronieken voor, die niet geciteerd behoeven te worden omdat de oertekst voldoende is. Misschien mag gewezen worden op de **duitser** Ekkehard, die de tekst overnam tot en met de **Vahalis**, en de rest wegliefte omdat dit hem totaal vreemd of onaannemelijk was. Deze tekst is sinds de 15e eeuw, **niet vroeger**, op Nijmegen toegepast door de Nijmeegse fantast Willem van Berchen (zie de teksten in het hoofdstuk over de bronnen van Nijmegen. Er zijn bewijzen te over, dat Einhard niet over Nijmegen schreef: 1. Tot en met 770 betekent Noviomagus altijd **Noyon**. We zijn nog geen tekst tegengekomen waar de interpretatie Nijmegen zelfs in overweging zou kunnen worden genomen. De gangbare rekonstruktie bevat derhalve de absurditeit dat Karel de Grote enkele jaren na zijn kroning te Noviomagus - **Noyon** een **tweede Noviomagus** ver buiten zijn rijk stichtte, hij zijn kroningsstad en zetel **Noyon** links liet liggen, en als affront voor de Frankische edelen en bisschoppen aan die **nieuwe plaats** de naam Noviomagus gaf. Want vóór hij er de palts kon bouwen, moest hij immers eerst 'n plaats stichten en die een naam geven, want Einhard zegt duidelijk dat de plaats al bestond. De archeologie heeft afdoende bewezen, dat in Nijmegen ca. 770 geen plaats en geen palts heeft bestaan, al willen de nieuwste fantasten er zelfs een merovingisch handelscentrum van maken.

2. Indien het nieuwe paleis werkelijk te Nijmegen lag, dan was dit een totaal nieuwe fase in het normale resideren van de Karolingers; dan zou dit ook een bepaalde reden hebben gehad, die Einhard naar men mag veronderstellen vermeld zou hebben.

3. De **Vahalis** was de Oise; zie de index op deze naam en controleer dan de teksten die vanaf de romeinse periode tot in de 10e eeuw de Oise als de Vahalis aanduiden.

4. De naam **Waal**, die helemaal niet van Vahalis maar van "weel" (doorbraak) is afgeleid, komt ca. 1009 voor het eerst in geschriften voor (zie tekst 374), een bewijs te meer dat het een nieuwe naam was, die niets uitstaande heeft met Vahalis.

5. Het **Eiland van de Bataven** of de Batua lag in Frankrijk. Er zijn ca. 180 teksten die dit bewijzen (zie de lijst met de plaatsnamen in de Batua), zowel bij de klassieke schrijvers als later.

6. Tussen de 3e en de 10e eeuw, toen de Betuwe **onbewoond** was (zij lag onder water; wie dit niet aanneemt, wordt door de archeologie wel verplicht om te erkennen dat zij niet bewoond was), blijft de Batua als een belangrijk landschap voorkomen. Het was de streek van Béthune tot aan de kust; het naamkundig relikt van Béthune is duidelijk.

7. De nieuwe naam van de nederlandse **Betuwe** (goede aarde, vruchtbare grond), tegelijkertijd en als pendant ontstaan met de Veluwe (slechte grond), komt in de noordelijke bronnen voor het eerst in 1015 voor (zie tekst 378).

8. Tenslotte heeft Einhard ook de west-oriëntatie gehanteerd zoals vrijwel alle klassieke en vroeg-middeleeuwse schrijvers. In de eerstvolgende alinea na de geciteerde passage staan hiervoor twee bewijzen (zie de teksten van Einhard uit 808 in het hoofdstuk over Albis, Amisia en Wisurgis). Hij schreef **zuiden** doch bedoelde **oosten**, zodat op grond hiervan de tekst niet thuis hoort bij de Betuwe doch te Noyon, waar de beschrijving van Einhard perfect klopt. Eigenlijk is de karolingische kwestie van Nijmegen met deze acht punten afgedaan, daar in de volgende teksten nergens een detail verschijnt waarbij men opeens aan Nijmegen zou kunnen gaan denken.

EINHARD EN DE WEST-ORIËNTATIE

In de eerstvolgende alinea na de vermelding van de bouw van het nieuwe paleis te Noviomagus levert Einhard **twee bewijzen** dat hij de west-oriëntatie hanteerde. Hij vermeldt dat Karel de Grote schepen liet bouwen bij de rivieren, die in **Gallia** en **Germania** in de **Noordelijke Oceaan** (lees: westelijke, versta Atlantische Oceaan) stromen. Hetzelfde deed hij aan de **zuidkant** (lees: oostkant) van de kust der provincie Narbonensis en Septimania. Verder bevat zijn werk geen gegevens meer over de windrichting. Derhalve moet zijn "zuid" bij de rivier de Vahalis ook als "oost" worden opgevat, en past zijn tekst niet op de Betuwe en de Waal, maar wel perfect op Noyon en de Oise.

Tekst 160. (niet in het Bronnenboek)

776 - 777

Na de versterkingen georganiseerd en wachten aangesteld te hebben, keerde koning Karel in **Francia** terug, en vierde hij het Kerstfeest te Herstal, het Paasfeest in **Niumaga** (Noyon).

Bron: Annales Francorum Mettenses, HdF, V, p. 342.

Annales Laurisenses, MGS, I, p. 1156.

Tekst 161. (niet in het Bronnenboek)

776 - 1024

De abdij van **Lorsch** (Dl.) kreeg vanaf 776 veel schenkingen van de Karolingers, later van de Ottonen, in de **Batua**. De oorkonden bevatten **130 plaatsnamen**, waarvan geen enkele in de neder-

landse Betuwe ligt doch die alle in Frankrijk kunnen worden aangewezen. Omdat deze lijst samen met de plaatsnamen uit de oorkonden van Eperlecques samenhangt en een overvloedig historisch-geografisch materiaal vormt, heb ik die bij elkaar gerangschikt in dit deel. De andere namenlijsten staan bij hun teksten.

Bron: Chronicon Laurishamense, MGS, XXI, p. 406.

Lacomblet, Urkundenbuch des Niederrheins, passim.

Tekst 162. (niet in het Bronnenboek)

777

Op een der eerste dagen van de lente vertrok de koning naar **Noviomagus** (Noyon), waar hij de plechtigheid van het Paasfeest vierde. Wegens de valse beloften van de Saksen, wier trouw hij niet kon winnen, riep hij een algemene vergadering van zijn volk bijeen op de plaats die **Padra-brunna** (Pierrefonds) heet; daarna is hij met een groot leger naar **Saxonia** vertrokken.

Bron: Eginhardi Annales, HdF, X, p. 203; MGS, I, p. 158.

Nota: De leuke doublure van **Pierrefonds**, op 13 km zuid-oost van Compiègne, 25 km zuid van Noyon, heeft ook parten gespeeld, zij het niet zo'n ernstige. De plaats heet in de bronnen **Petri-brunna** of **Patribrunna**, wat in het frans **Pierrefonds** werd, in het Duits **Paderborn**. Deze stad is in het begin van de 10e eeuw gesticht. Het verhaal dat Karel de Grote er in 777 een bisschopszetel stichtte om de Saksen te bekeren, is pure legende en berust op het misverstaan van de teksten en het niet uit elkaar houden van de doublure. Dit wordt nader opgehelderd in Deel II.

Tekst 163. (Bronnenboek nr 20)

777.

Hij vierde het Kerstfeest te Herstal en het Paasfeest in de villa die **Niumaga** (Noyon) heet. En het getal van de jaren veranderde in 777.

Bron: Annales regni Francorum, HdF, V, p. 53.

THIONVILLE - NIJMEGEN - AKEN

Bij verschillende "Actum Noviomago", de uitgifte van oorkonden, en ook bij andere teksten zet het Bronnenboek een rijtje plaatsnamen - in vette druk natuurlijk, om de misleiding er maar dik op te leggen - als rekonstruktie van een reis van de koning of keizer, om hiermede te "bewijzen" dat Noviomagus Nijmegen is. Wanneer het Bronnenboek **op een reisroute** een argument bouwt, moet het wel zo fatsoenlijk zijn de lezers **de bewijzen** van die reisroute voor te leggen, tevens het sluitend bewijs dat gezien tijd en afstand, Nijmegen inderdaad aan deze route lag. Alle historici, zelfs de auteurs van de zogenaamde reisboeken, hebben uitentreure gewaarschuwd dat uit deze reizen vrijwel niets af te leiden is, en zeker geen pertinente lokalisatie van een plaats, daar de feiten soms dagen en weken uit elkander liggen, en het beslist niet de eerste zorg van de kroniekschrijver is geweest, een nauwkeurige en volledige verantwoording te geven van **de verplaatsingen** van de koning. De vet gedrukte kreten van het Bronnenboek hadden op z'n minst **de data** van de bezoeken moeten bevatten. Leken en halfwas-historici, die dit niet weten of kunnen doorzien, vatten zo'n in het oog springende regel weer op als vaststaande feiten waaraan niet te tornen valt, terwijl het naar waarheid een kinderlijke hantering van de historie is. Immers, wanneer men vooropstelt dat Noviomagus Nijmegen is, keert men niet alleen de zaak om door alvast te stellen wat bewezen moet worden, maar komt men bovendien tot reisroutes die zonder meer verworpen moeten worden. De duidelijkste voorbeelden zijn de volgende nummers van het Bronnenboek:

20. Herstal - Nijmegen - Pierrefonds.	62. Fleury - Nijmegen - Aken.
25. Thionville - Nijmegen - Aken.	65. Aken - Nijmegen - Prüm.
29. Frankfort - Nijmegen - Aken.	66. Elzas - Nijmegen - West Francië.
40. Theux - Nijmegen - Compiègne.	76. Dortmund - Nijmegen - Munster.
42. Samoussy - Nijmegen - Aken.	82. Aken - Ketelwoud - Nijmegen - Saksen.
49. Thionville - Nijmegen - Aken.	84. Keulen - Nijmegen - Munster.
51. Aken - Nijmegen - Quierzy.	87. Merseburg - Nijmegen - Keulen.
58. Frankfort - Nijmegen - Gallia.	90. Boppard - Nijmegen - Aken.
61. Leuven - Nijmegen - Ulm.	91. Selz - Nijmegen - Keulen.
	94. Aken - Keulen - Nijmegen - Minden.
	97. Mühlhausen - Nijmegen - Ingelheim.
	98. Maagdenburg - Erwitte - Nijmegen - Luik.
	99. Merseburg - Nijmegen - Dortmund.
	101. Mainz - Nijmegen - Aken.
	114. Goslar - Nijmegen - Worms.
	156. Maastricht - Nijmegen - Worms.

Zet op de plaats van Nijmegen maar overal **Noyon** neer, dan worden de routes ineens tot logische. Ik heb de hele serie geëtaleerd, om nogmaals het peil van het historisch onderzoek te Nijmegen aan te tonen, waar argumenten gehanteerd worden die een amateur-historicus niet zou durven uitspreken. De vervalsers zijn ook nog onnozeelaars, en dit is in wetenschapszaken de gevaarlijkste combinatie die maar denkbaar is, daar alles zó simpel, zó kwasi-kinderlijk eenvoudig en zó vanzelfsprekend en zó "zie je wel" wordt voorgesteld, dat zelfs historici erin vliegen en de leken natuurlijk helemaal misleid worden.

Tekst 164. (Bronnenboek nr 21)

777, juni 8

Karel de Grote schenkt aan de St. Martinus-kerk van **Trajectum** (Tournéhem) verschillende goederen. Gegeven te **Niumaga** (Noyon) in het koninklijk paleis.

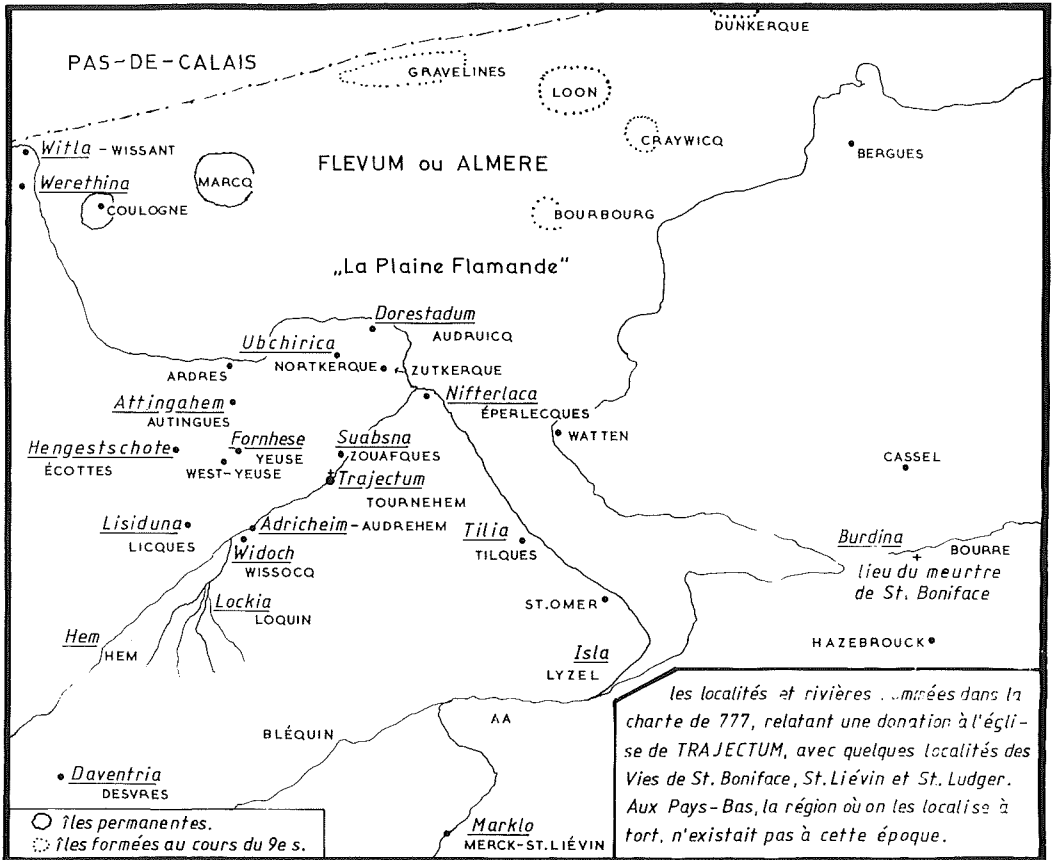
Bron: Gysseling en Koch, *Diplomata Belgica* enz. I, p. 178.

Nota: Omdat men altijd aangenomen had, dat deze oorkonde te Nijmegen uitgegeven was en zij voor de eerste maal het paleis vermeldt, werd hierop de konklusie gebouwd dat het nieuwe paleis toen gereedgekomen was. En omdat men zich gewoonweg niet kon voorstellen, dat zij **niet voor Utrecht** gegeven was doch voor de échte zetel van St. Willibrord te Tournehem, bleef men maar met de vicieuze cirkel draaien dat Trajectum Utrecht was en Niumaga **dus** Nijmegen. Dat **dus** was volkomen misplaatst. Zelfs als Trajectum in werkelijkheid Utrecht was geweest, kon de oorkonde zonder het minste bezwaar in Noyon afgegeven zijn. Post hanteerde dit argument het eerst als bewijs ten gunste van Nijmegen. Het verplichtte mij tot de onaangename taak, de kerk-historicus erop te wijzen dat alle plaatsen, in de bullen van de pausen genoemd, **dus** in de buurt van Rome moeten liggen. De nadere inhoud van de oorkonde wordt behandeld bij de documentatie van Tournehem (zie Deel III).

Tekst 165. (niet in het Bronnenboek)

ca. 795

Hij genoot ook van de dampen van het water dat er (te Aken) van nature warm stroomt, en oefende zijn lichaam met zwemmen, waarin hij zelfs zo bedreven was dat niemand het tegen hem kon opnemen. Om deze reden liet hij te Aken een residentie bouwen, waar hij de laatste jaren

kaart 23.

De plaatsen en rivieren, genoemd in de oorkonde van 777 over Traiectum, Dorestadum, Hem, Lockia en Ubchirica. De kaart is aangevuld met enige plaatsnamen uit de levens van Willibrord, Bonifatius, Lebuinus en Ludger. Bij de rivier de Bourre, de plaats van de moord op St. Bonifatius, staat een kruisje. De namen uit de akte zijn:

Hem - Hem.

Lockia - Loquin.

Ubchirica - Nortkerque.

Fornhese - Yeuse.

Mocoroth - Mottehault.

Hengestschote - Ecottes.

Widoch - Wissocq.

Dorestadum - Audruicq.

Traiectum - Tournhem.

Lisiduna - Licques.

Vlak hierbij ligt het Adrichaim van Willibrord, het Attingahem van Bonifatius, het Marklo van Lebuinus, de twee plaatsen Suabsna en Werethina van Ludger, en het Nifferlaca van de abdij van Eperlecques. Het is de normale taktiek van het Bronnenboek, te schermen met een paar plaatsnamen en de andere, die zijn opvatting radikaal tegenspreken, straal te negeren.

van zijn leven tot aan zijn dood voortdurend verbleef.

Bron: Eginhard, *Vie de Charlemagne*, 22.

Nota: Hierin wordt de reden opgegeven voor zijn voorliefde voor Aken. Na zijn kroning tot keizer (800) was een vaste residentie eigenlijk een noodzaak geworden. Aken lag daarvoor gunstig. Was Nijmegen wáár geweest, dan lag die residentie zeer excentrisch, in feite zeer onlogisch. Bovendien zouden de schrijvers, evenals te Aken, de **redenen** van die stichting te Nijmegen verhaald hebben. De veronderstelling dat Karel de Grote daar een steunpunt tegen de Saksen heeft willen stichten, gaat helemaal niet op. Dat zou pas zin hebben gehad ná de massale deportaties van de Saksen, die omstreeks 795 begonnen na het bloedbad bij **Werethina** (Wereta bij Calais).

Tekst 166. (niet in het Bronnenboek)

ca. 795

Onder zijn werken mag terecht als een van de voornaamste gerekend worden de basiliek van de H. Maagd te Aken, van wonderlijke konstruktie... die hij tot meerdere schoonheid te Aken stichtte en versierde met goud en zilver, met lampen en sterke ijzeren balustrades en deuren. Toen hij voor de bouw de kolommen en het marmer nergens kon vinden, liet hij ze uit Rome en Ravenna aanvoeren.

Bron: Eginhard, *Vie de Charlemagne*, 17, 26.

Nota: De tekst geeft aanleiding tot twee opmerkingen: 1. Niet alleen het bouw materiaal, ook het grondplan en de stijl van de Akense hofkerk zijn van Ravenna overgenomen. Daar men lang heeft gedacht, dat de voorheen genoemde "Karolingische Kapel" te Nijmegen ook door Karel de Grote gebouwd was, nu naar het voorbeeld van Aken, en de feiten chronologisch totaal anders liggen, kan men waarschijnlijk ook het denkbeeld laten varen, dat de St. Nicolaas-kapel van Nijmegen een imitatie van Aken is geweest.

2. In een ander opzicht is de tekst nog veel belangrijker. Een karolingische residentie is ondenkbaar en onbestaanbaar **zonder een kerk**. In de op Nijmegen begrepen teksten is er nergens sprake van. Uit andere bronnen is niets bekend van een kerk, een klooster, priester, kerkelijke goederen; kortom er is te Nijmegen en in de verre omtrek niets dat van een kerkelijk leven getuigt. Nijmegen schernt derhalve met een **halve legende**; de andere absoluut noodzakelijke helft is er niet.

Tekst 167. (niet in het Bronnenboek)

800

Karel (de Grote) schonk aan het klooster van St. Bertijns te St. Omaars de villa Chaumont (Aisne), waarvan de oorkonde bewaard wordt bij de bisschop van **Noviomus** (Noyon).

Bron: "Cartulaire de Folcuin" in het cartularium van de kerk van Noyon.

Tekst 168. (niet in het Bronnenboek)

802

Karel de Grote bevestigt de rechten en bezittingen van de kerk van Le Mans, o.a. in **Noviomo** (Noyon).

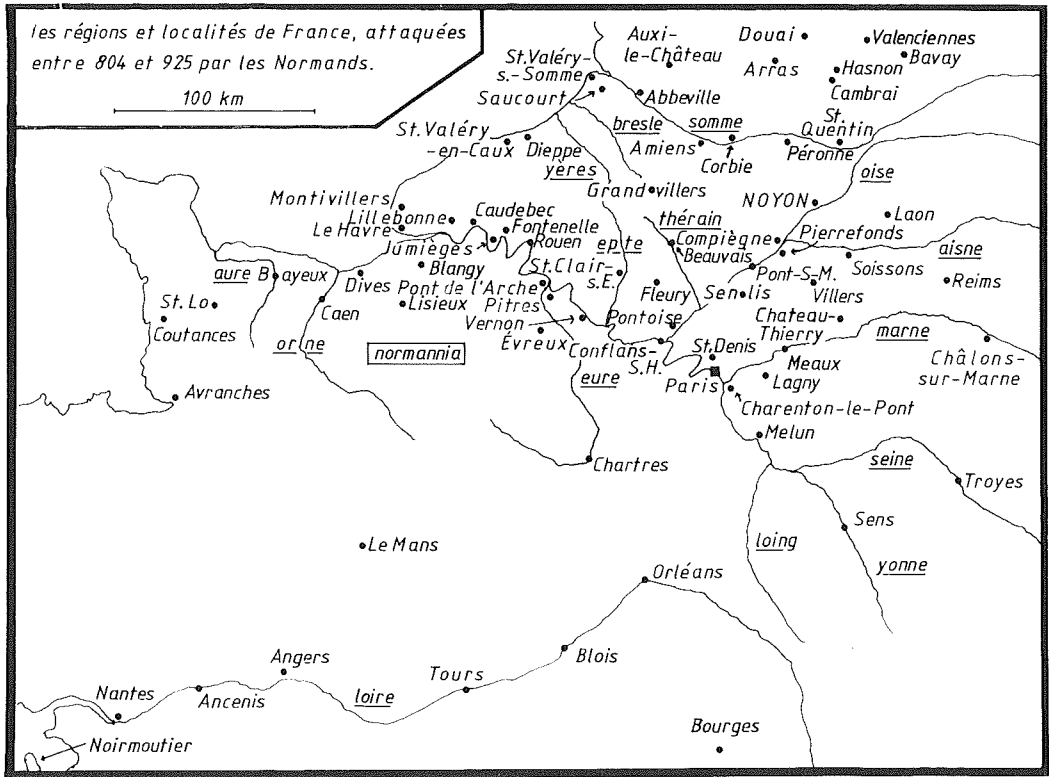
Bron: *Diplomata Caroli Magni*, HdF, V, p. 767.

Tekst 169. (niet in het Bronnenboek)

804

De keizer bracht de winter door te Aken en van Aken vertrekkend kwam hij naar zijn paleis dat **Niumagun** (Noyon) genoemd wordt. Daar bracht hij de lente door en vierde hij het Paasfeest. In het begin van de zomer keerde hij naar het paleis van Aken terug, zond een leger naar **Saxonia**, en na de **Renus** (Schelde) overgestoken te hebben, hield hij een algemene vergadering van de Franken bij de bronnen van de **Lippia** (Lys of Leie).

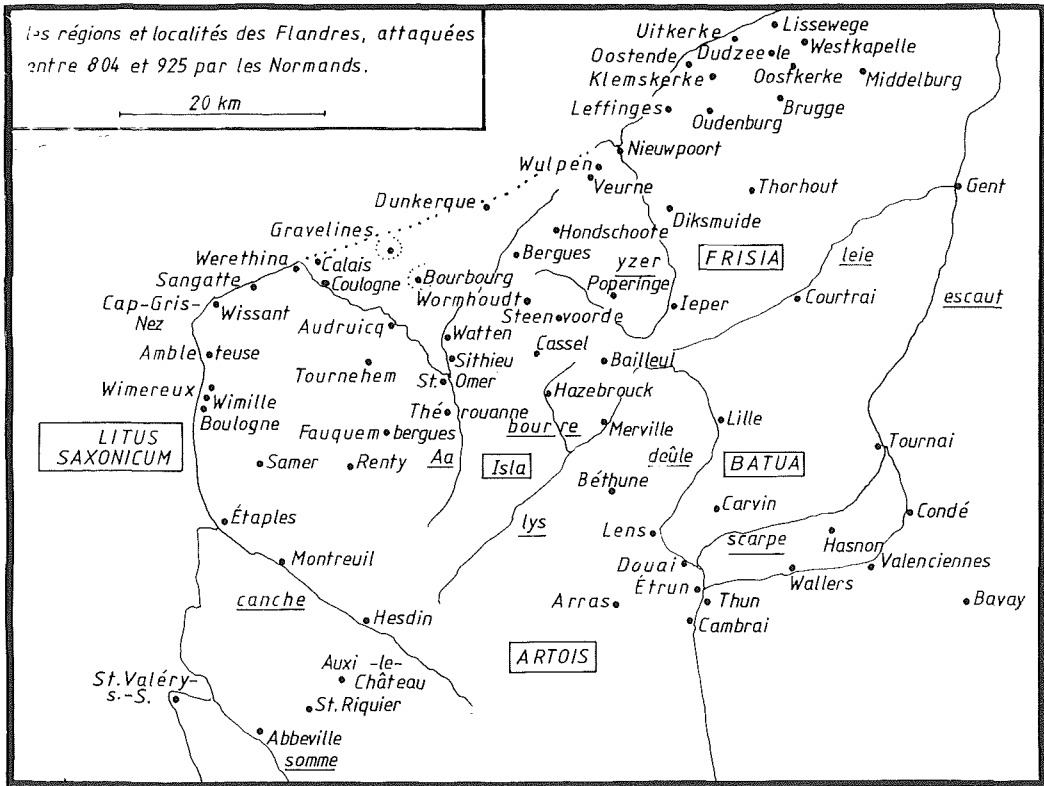
Bron: *Annales Francorum Mettenses*, HdF, V, p. 351.

Kaart 24.

De streken en plaatsen in Frankrijk, tussen 808 en 925 door de Noormannen aangevallen, waarvan de berichten vrijwel altijd een rechtstreeks of zijdelings verband met Noviomagus - Noyon en de Batua - Béthune bevatten.

Kaart 25.

De streken en plaatsen in Vlaanderen en Frans Vlaanderen, door de Noormannen tussen 808 en 925 bezocht. De berichten over deze gebeurtenissen spreken vrijwel altijd over: **Renus**, **Frisia**, **Batua**, **Dorestadum**, **Traiectum** en **Noviomagus**, zodat het geen vraag meer is waar de aanvallen plaats vonden, en waarom het Bronnenboek van Nijmegen vierentachtig Noormannen-teksten onder het vloerkleed veegt.

Nota: Saxonia is niet Westfalen, doch het oorspronkelijk land van de Saksen ten zuiden en oosten van Boulogne. **Renus** betekent hier vanzelfsprekend Schelde; deze betekenis komt nog tot ver in de 12e eeuw voor. De plaats van de vergadering van de Franken is **Lisbourg**, op 16 km noord-west van St. Pol, inderdaad aan de bron van de Lys. Bourg- is in meer namen identiek aan bourne of bronne. Sommigen leiden het af van borth, geboorte of bron, De naam **Lippiae-brunnon**, die ook voorkomt, duidt dezelfde plaats aan. In Duitsland, waar men wel een Lippe aantreft als rivier, komt de plaatsnaam niet voor, een bewijs te meer dat de Saksen-fabel aan een grondige herziening toe is.

FRISIA EN SAXONIA

Hier worden een paar teksten over Frisia en Saxonia gegeven, die wat nauwer met **No-viomagus** verbonden zijn. De volledige behandeling van de juiste plaats van deze volken wordt in Deel II gegeven. Er kan alvast gewaarschuwd worden: zweer niet meer bij de gangbare mooie verhaaltjes, anders verstoren ze het goede begrip van de stof die nu aan de orde is. Zie in hoofdstuk 24 de plaatsnamen van **Frisia**, die allemaal in **Frans Vlaanderen** liggen.

Tekst 170. (Bronnenboek nr 23)

804 - 805

De keizer vertrok van Aken en ging naar **Niumagum** (Noyon), waar hij Pasen vierde. Op de Kalenden van september keerde hij vandaar naar het paleis van Aken terug, waar hij het Kerstfeest en Pasen vierde.

Bron: Annales Gulf. MGS, I, p. 45.

Tekst 171. (Bronnenboek nr 24)

804

In het jaar ons Heren 804 vertrok de keizer van Aken en ging hij naar zijn paleis dat **Niumagun** (Noyon) heet. Daar verbleef hij de hele lente en vierde er onder andere goddelijke diensten en het Paasfeest. In het begin van de zomer keerde hij naar naar zijn paleis te **Aken** terug en beval een leger naar **Saxonia** te vertrekken.

Bron: Annales Mettense priores, MGS, I, p. 90.

Tekst 172. (Bronnenboek nr 25)

806

De keizer... begaf zich van het paleis van Thionville en de **Renus** (Schelde) **over water** naar **No-viomagus** (Noyon) en vierde daar het heilig feest van Pasen. Na korte tijd vertrok hij vandaar naar Aken.

Bron: Annales regni Francorum, HdF, V, p. 55.

Nota: "Hardnekkig" blijft men met deze tekst waarin "secunda aquas" staat, schermen om er Nijmegen van te maken. Hij zegt dat de keizer **over water** reisde; "stroomafwaarts" is een tentatieve vertaling van Leupen. Een franse historica maakte er onlangs van: De Rijn was het eerste, en de Waal het tweede water: dus was het Nijmegen. De hele theorie wordt de bodem ingeslagen nu we aan de hand van Tacitus weten dat **Renus** in de meeste gevallen gewoon Schelde

betekent. Wie dan zou willen opwerpen dat Noyon niet aan de Schelde ligt, ziet over het hoofd dat de schrijver helemaal niet van plan was elke meter van de reis te verantwoorden. Zie ook de volgende tekst, waar ten overvloede de **Batua** (Béthune) is genoemd, wat aan de foutieve interpretatie Rijn-Waal-Nijmegen een definitief einde maakt. Moezel en Schelde waren door de Romeinen al onderling verbonden.

Tekst 173. (niet in het Bronnenboek)

806

Hierna vertrok de keizer... van Thionville, ging per schip over de Moezel naar de **Renus** (Schelde) en kwam te **Niumaga** (Noyon) in de **Batua**; hier bleef hij de hele Vastentijd en vierde hij het Paasfeest. Daarna keerde hij terug naar Aken.

Bron: Annales Mettenses, HdF, V, p. 353.

Tekst 174. (niet in het Bronnenboek)

806

Keizer Karel vierde het Paasfeest te **Neumaga** (Noyon) en zond zijn zoon Karel over de **Duringa** (de rivier Durtain) naar de plaats **Walada** (Walers-Trélon), en hield daar een grote bijeenkomst. Vandaar zond hij een afdeling (van het leger) naar de overzijde van de **Albis** (Aa). Zelf voerde hij zijn leger over de **Sala** (Selle) naar **Huerenaveldo** (Heuringhem, op 6 km zuid van St. Omaars, of Hurionville, op 3 km zuid-west van Lillers). Koning Karel beval hen twee steden te bouwen, de ene aan de noordelijke (lees: westelijke) zijde van de **Albis** (Aa) tegenover **Mageda-burg** (Macquinghen), de andere in het oostelijk (lees: noordelijk) deel van de **Sala** (Selle) bij de plaats **Halla** (Halle, zuid van Brussel).

Bron: Chronicon Moissiacense, MGS, I, p. 308. II, p. 258.

Chronicon Moissiacense, HdF, V, P. 81.

Nota: Deze gebeurtenissen hebben zich **niet in Duitsland** afgespeeld, doch in het noord-westen van Frankrijk en het zuiden van België.

Tekst 175. (Bronnenboek nr 26)

806

De capitularia die te **Niumaga** (Noyon) in de Vasten van het zesde jaar van de regering (als keizer) gegeven zijn.

Bron: Capitularia Caroli Magni, HdF, V, p. 677.

Nota: Uit de inhoud van de capitularia is niet op te maken waar zij uitgegeven zijn. In de gelijksoortige van 808 staat "Noviomagense", dat door alle schrijvers als Noyon wordt opgevat. We zijn al genoeg bewijzen tegengekomen dat geen enkel criterium gelegd mag worden in de schrijfwijze van de naam.

Tekst 176. (Bronnenboek nr 27)

808

Tegen het begin van de lente vertrok de keizer naar **Noviomagus** (Noyon), waar hij de Vastentijd doorbracht en het heilig Paasfeest vierde; daarna keerde hij naar Aken terug.

Bron: Annales regni Francorum, Rau, o.c. p. 86.

Tekst 177. (niet in het Bronnenboek)

808

Karel de Grote geeft een capitulare uit, bekend geworden als het "capitulare **Noviomagense** (Noyon).

Bron: HdF, V, p. 677, 679. MGH, Leges, I, p. 152, 516.

Nota: **Alle schrijvers** nemen aan dat dit in Noyon is uitgegeven. Dus is het capitulare van 806 ook van Noyon.

Tekst 178. (niet in het Bronnenboek)

808

In het begin van de lente was de keizer in **Niumaga** (Noyon)... daar werd hem bericht dat Godfried, de koning van de Noormannen, met troepen de **Abroditi** (Hébuterne bij Atrecht) had aangevallen. Hij zond zijn zoon Karel met een leger met bevel de onwijze koning te weerstaan indien hij de gebieden van Saxonia wilde aanvallen. Nadat Godfried enkele versterkingen van de **Scravi** (Ecaibles, Nord) veroverd had, keerde hij met groot verlies van troepen naar zijn vaderland terug.

Bron: Annales Francorum Mettenses, HdF, V, p. 354.

Tekst 179. (niet in het Bronnenboek)

808

Eardulf, de koning van de Northumbiërs, die uit Engeland verdreven was, kwam naar de keizer te **Noviomagus** (Noyon). Vandaar vertrok hij naar Rome. Nadien is hij met legaten van de keizer en de paus naar zijn rijk teruggebracht.

Bron: Ex Adonis chronico, HdF, V, P. 322.

Tekst 180. (Bronnenboek nr 28)

808

Ondertussen kwam de koning van de Northumbiërs, Eardulf genaamd, die uit zijn rijk en vaderland verdreven was, van het eiland Engeland bij de keizer aan, toen die nog in **Noviomagus** (Noyon) verbleef. Na het doel van zijn reis bekend gemaakt te hebben, vertrok hij naar Rome.

Bron: Annales regni Francorum, Hdf, V, p. 56.

Tekst 181. (niet in het Bronnenboek)

808

Inmiddels was de koning van de Northumbiërs, Eardulf genaamd, die uit zijn rijk en vaderland gestoten was, vanaf het eiland van Engeland bij de keizer aangekomen die nog in **Niumaga** (Noyon) verbleef. Hij maakte de reden van zijn komst bekend en vertrok toen naar Rome. Van Rome teruggekeerd, werd hij door de gezanten van de paus van Rome en van de keizer naar zijn rijk teruggebracht. De legaat van de paus was Adulphus, diaken van Engeland, een Saks van geboorte. Met hem werden door de keizer twee abten mee gezonden, de notaris Rotfridus (abt van Corbie) en Nantherius van St. Omaars.

Bron: Regiononis Chronicon, MGS, I, p. 564.

Annales Francorum, HdF, V, p. 57.

Nota: Noyon ligt aan de oude weg van Milaan naar Engeland, de weg die door verschillende schrijvers **de eerste weg** van het rijk wordt genoemd, de weg van de vorsten, de legers, de handelaars en de reizigers. Het is uitgesloten dat koning Eardulf **tweemaal** de omweg over Holland genomen zou hebben, waar trouwens geen weg was en uit die tijd geen enkel bericht over enig verkeer bekend is. De abten van Corbie en St. Omaars, met de koning mee gezonden, tonen ten overvloede aan dat de terugreis naar Engeland in Noyon begon. Het is duidelijk, waarom het Bronnenboek deze tekst overslaat, en nog wel ondanks dat het germaanse **Niumaga** erin staat.

Tekst 182. (niet in het Bronnenboek)

1095

St. Anselmus, aartsbisschop van Canterbury (Eng.), die door koning Willem werd tegengewerkt, begaf zich naar Rome. Hij landde te **Wissant** (ten zuiden van Calais), werd door de abdijs van St. Bertijns te **St. Omaars** eervol ontvangen en reisde verder over **Lyon**. Hij keerde over dezelfde weg terug maar bezocht toen de abdijs van **Cluny** (Dit was voor een Engelsman de normale

route naar Rome; laat men derhalve niet beweren dat koning Eardulf in 808 over **het niet bestaande Nijmegen** reisde).

Bron: Vita S. Anselmi, AS, april II, p. 882.

Tekst 183. (niet in het Bronnenboek)

810

De laatste oorlog voerde hij (Karel de Grote) tegen de Noormannen, die ook Dani werden genoemd, toen zij voor het eerst de zeeroverij bedreven en met een grote vloot de kusten van Gallië en Germanië verwoestten. Hun koning Godfried had zich zo met valse hoop gevoed dat hij zichzelf de macht over heel Germanië beloofd had. **Frisia** (Vlaanderen) en **Saxonia** (noord-westen van Frankrijk) beschouwde hij al als zijn provincies. Zijn burenen de **Abroditi** (Hébuterne bij Atrecht) had hij al onder zijn zeggenschap gebracht, die hem voeding moesten verschaffen. Hij pochte eveneens dat hij binnenkort met een groot leger naar Aken zou komen, waar het hof van de koning was. Aan zijn woorden, ofschoon die ijdel waren, kon toch niet alle geloof ontzegd worden; integendeel, men vreesde dat er iets zou gebeuren als hij niet door een snelle dood weerhouden zou worden. Immers, hij is door een eigen aanhanger gedood, wat het einde van zijn leven en van de door hem begonnen oorlog verhaastte.

Bron: Eginhard, Vie de Charlemagne, 14.

Tekst 184. (niet in het Bronnenboek)

813 - 814

Nadat hij zijn zoon naar Aquitanië gezonden had, ging hij, zoals zijn gewoonte was, ofschoon door ouderdom geplaagd, niet ver van de residentie van Aken op jacht. Hiermee bracht hij de rest van de herfst door en rond de Kalenden van november keerde hij naar Aken terug.

Toen hij hier de winter doorbracht, werd hij in de maand januari door een zware koorts aangegrepen. Volgens zijn gewoonte, als hij koorts had, onthield hij zich van voedsel, in de mening dat het vasten de ziekte kon genezen of minstens doen verminderen. Maar bij zijn koorts kreeg hij pijn in de zijde, wat de Grieken pleuris noemen, en omdat hij het vasten voortzette en zijn lichaam enkel met een weinig drank voedde, is hij op de zevende dag van zijn bedlegerigheid, na de H. Communie ontvangen te hebben, gestorven in zijn 72e jaar en het 47e jaar van zijn regering, op de 5e der Kalenden van februari (28 januari), op het derde uur van de dag (9 uur 's morgens).

Bron: Eginhard, Vie de Charlemagne, 30.

Nota: In een kollektie teksten, waar de figuur van Karel de Grote centraal staat, mag deze tekst niet ontbreken.

Tekst 185. (niet in het Bronnenboek)

814

Zijn lichaam is volgens de voorschriften gewassen en verzorgd, en naar de kerk gebracht en daar begraven met droefenis van het gehele volk. Eerst had men gearzeld waar men hem zou begraven, want tijdens zijn leven had hij hierover niets geregeld. Tenslotte was men het erover eens, dat geen plaats beter geschikt was voor zijn graf dan de basiliek, die hijzelf uit liefde tot God, Onze Heer Jezus Christus en zijn moeder de H. Maagd op zijn kosten te Aken had laten bouwen. Hij werd er begraven op de dag van zijn dood; zijn graf werd geplaatst onder een vergulde boog met een portret en een inscriptie met deze tekst:

Onder deze tombe rust het lichaam van Karel, groot en rechtzinnig keizer, die op edele wijze het rijk van de Franken uitbreidde, en het gedurende 47 jaren gelukkig bestuurde.

Hij stierf in de ouderdom van 70 jaren in het jaar Ons Heren 814, indictie 7, op de 5e der Kalenden van februari.

Bron: Eginhard, Vie de Charlemagne, 31.

Tekst 186. (niet in het Bronnenboek)

814

Hij (Karel de Grote) had testamenten laten maken... De namen van de metropolen (aartsbisdommen), waaraan hij aalmoezen of een schenking toegewezen had, zijn: Rome, Ravenna, Milaan, Cividale, Grado, Keulen, Mainz, Salzburg, Trier, Sens, Besançon, Lyon, Rouaan, Reims, Arles, Vienne, Tarantaise, Embrun, Bordeaux, Tours en Bourges.

Bron: Eginhard, Vie de Charlemagne, 33.

Nota: Deze tekst heeft weinig rechtstreeks verband met de kwestie Noyon - Nijmegen. Hij is gegeven om duidelijk te maken, dat de latere "germanisering" van Karel de Grote, hem naar Duitsland trekken en het licht exclusief op zijn keizerschap leggen, een misgreep is geweest, die van haar kant het inzicht in de karolingische kwestie ernstig heeft vertroebeld.

Tekst 187. (niet in het Bronnenboek)

814

Hier wordt gevonden dat een synode heeft plaats gehad in het jaar 814 door Vulfarus, de aartsbisschop van Reims, in de kerk van **Noviomus** (Noyon) met andere bisschoppen georganiseerd, waar een geschil geregeld werd tussen de bisschoppen Wandilmarus (van Noyon) en Rothardus (van Soissons) over de grenzen van hun parochies, d.w.z. bisdommen.

Bron: Gesta episcoporum Cameracensium, MGS, VII, p. 416.

Tekst 188. (niet in het Bronnenboek)

814

Hij (Vulfarius) hield een synode... in de kerk van **Noviomus** (Noyon)... waar geëist en bepaald werd dat deze plaatsen aan de overzijde van de rivier de Isara (Oise) in het distrikt van **Noviomus** (Noyon) - ... de andere plaatsen... zouden behoren aan het bisdom Soissons.

Bron: Flodoardi historia ecclesiae Remensis, HdF, VI, p. 213.

Tekst 189. (Bronnenboek nr 29)

815, augustus 27

Keizer Lodewijk de Vrome bevestigt het klooster van Neustadt in het bezit van de immuniteit en de koninklijke bescherming, eertijds door Karel de Grote verleend. Actum **Noviomago** palatio regio" - gegeven te Noyon in het koninklijk paleis.

Bron: Müller, Beiträgen zu Urkunden Ludwigs des Frommen, I, 2.

Nota: Er is geen enkele aanwijzing, dat Noviomagus hier ineens Nijmegen zou betekenen.

Tekst 190. (Bronnenboek nr 30)

815, oktober 26

Keizer Lodewijk de Vrome bevestigt de abdij van Saint-Wandrille te Fontenelle bij Rouaan in de immuniteit, eertijds door Karel de Grote verleend. "Actum **Niumaga** in palatio regio" - gegeven te Noyon in het koninklijk paleis.

Bron: Diplomata Ludovoci Pii, HdF, VI, p. 482.

Lot, Etudes critiques, p. 28.

Nota: Deze twee oorkonden van Lodewijk de Vrome, op zo korte tijd na elkaar door zijn kanselarij opgemaakt, tonen nogmaals aan dat er tussen **Noviomagus** en **Niumaga** geen enkel onderscheid bestaat, en dat het een drogreden van jewelste is om met een germaanse vorm van de naam de interpretatie Nijmegen te willen opdringen.

Tekst 191. (Bronnenboek nr 31)

817

Op de twintigste dag nadat dit gebeurd was (nl. een ongeluk in de palts van Aken)... is hij (Lodewijk de Vrome) naar **Noviomagus** (Noyon) vertrokken om er de jacht te beoefenen. Vandaar naar Aken teruggekeerd, hield hij er naar gewoonte een algemene vergadering van zijn volk.

Bron: Gesta Ludovici Pii, HdF, VI, p. 177.
Vita Hludovici imp. MGS, II, p. 621.

Tekst 192. (Bronnenboek nr 32)

817, mei 19

Keizer Lodewijk de Vrome neemt de kerk van Lodève (Hérault) in bescherming en bevestigt haar rechten, "**Noviomagum palatio regio**" - te Noyon in het koninklijk paleis.

Bron: Böhmer, Regesta Imperii, I, p. 646.

Tekst 193. (niet in het Bronnenboek)

820

...dertig schepen met zeerovers vertrokken uit Nordmannia en vielen het eerst al rovend de kust van "**Flandrensi**" (Vlaanderen) aan, maar zij werden verdreven door hen die daar met het bestuur belast waren. Toch zijn er vanwege de laksheid van de bewakers enkele kleine huizen vernield en werd een klein aantal vee afgevoerd.

Bron: Annales regni Francorum, MGS, in usum scholarum, p. 153.

Nota: In de volgende berichten over de Noormannen staat meestal dat zij via "Frisia" in het rijk binnenvielen. Dan is telkens Vlaanderen bedoeld.

NOORMANNEN OF WESTMANNEN?

De teksten laten er niet de minste twijfel over, dat **de eerste Noormannen**, die Frankrijk binnenvielen, uit **Normandië** kwamen. Uit hoofde van de west-oriëntatie werden zij Noormannen genoemd, een term die in Frankrijk uitgevonden is en in werkelijkheid **Westmannen** had moeten luiden. Eeuwen tevoren waren de bewoners van deze streek al **Dani** genoemd, wat lang niet inhoudt dat die uit Denemarken afkomstig zouden zijn geweest. Toen de naam van Noormannen ingeburgerd was en algemeen gebruikt werd, leidde deze als vanzelf tot de naam van **Normandië**, de streek waar zij zich volgens de gangbare verhalen tenslotte concentreerden, doch die zij integendeel al eeuwenlang bezet hadden. Het probleem van de Noormannen is aan een grondige herziening toe. In elk geval is het beeld fout, dat zij bij hun talrijke aanvallen **vanuit het noorden van Europa** op Frankrijk telkens Nederland gepasseerd zouden hebben, al staat dat in de Winkler Prins Geschiedenis van Nederland, 1977, I, p. 115 met zo suggestieve maar onjuiste lijnen afgebeeld. Waarom zijn de historici toch zo blind om niet te zien, dat de geschiedenis van Denemarken, Zweden en Noorwegen pas in de 9e eeuw begint? Ik wil over dit punt geen pertinente uitspraken doen, doch alleen een vraag stellen die me al lang kwelt: Zou men de befaamde migratie van Noormannen misschien **in omgekeerde richting** moeten leggen?

Tekst 194. (niet in het Bronnenboek)

820

Tussen deze bedrijven door kwam het bericht aan het hof, dat 13 schepen met strijders en roeiers vertrokken waren *uit Normandië* en zich naar *Francia richtten om het land te verwoesten*. Toen werd bevolen dat alle havens van *Vlaanderen* en *Neustrië*, dat ook Normandië wordt genoemd, goed bewaakt zouden worden. De havens van *Vlaanderen* en de ingang van de *Seine*, waar deze in zee valt, werden goed verdedigd.

Bron: Gestes de Louis le Débonnaire, HdF, VI, p. 145.

Tekst 195. (Bronnenboek nr 33)

821, maart

Een rijksvergadering is in de maand februari in Aken gehouden... Een volgende vergadering zou in de maand mei te *Noviomagus* (Noyon) gehouden worden waar de graven ontboden waren die daar bijeen moesten komen. Daarom reisde de keizer na het feest van Pasen *over de Maas* (naar Noyon). Daar werd opnieuw beraadslaagd over de verdeling, die werd vastgesteld en die hij de voorafgaande jaren had gemaakt; zij werd onder ede bevestigd door de rijksgroten die daar aanwezig waren. Hij ontving er ook de gezanten van Paschalis, de paus van Rome, namelijk Petrus, bisschop van Civita Vecchia en de nomenclator Leo, werkte de zaken met hen snel af, wees ook onder de aanwezige graven hen aan die bestemd waren voor een veldtocht in *Pannonia* (Duitsland), bleef nog een tijdje daar en keerde toen naar Aken terug.

Bron: Annales regni Francorum, MGS. in usum scholarum, p. 154.

Nota: Men heeft de vermelding van de *Maas* aangegrepen om te betogen, dat de keizer niet van Aken naar Noyon over de *Maas* kan zijn gereisd, en dat derhalve Nijmegen moet zijn bedoeld. Aken en Nijmegen liggen evenmin aan de *Maas*. In de reis zijn vanzelfsprekend stukken *over land* inbegrepen geweest, die de schrijver niet apart vermeldt. Waarom werpt men voor Noyon een bezwaar op, dat evenzeer voor Nijmegen geldt?

In 878 reist de koning per schip over de Rijn van Mainz naar Aken (Annales Fuldenses, MGS, I, p. 386), en Aken ligt evenmin aan de Rijn als Noyon aan de *Maas*. Het vormt een bewijs te meer dat het onjuist is een argument te baseren op de zogenaamde volledigheid van een tekst, wanneer de schrijver geenszins de bedoeling heeft gehad volledig te willen zijn. Bovendien: was het wel Mainz, of was het Mainvillers?

Tekst 196. (niet in het Bronnenboek)

821, mei

Toen het tegen de Kalenden van mei liep, verzamelde de keizer het parlement (de rijksdag) in de stad *Noyon*... van *Noyon* vertrok hij en begaf zich naar *Es-en-Chapelle* (Aken) om er de winter door te brengen.

Bron: Gestes de Louis le Débonnaire, HdF, V, p. 217; VI, p. 145.

Nota: De "Gestes" en de "Chroniques de St. Denis", die in het oud-frans geschreven zijn en stelselmatig "Noyon" voor *Noviomagus* schrijven, zijn *geen eigentijdse* geschriften uit de 9e eeuw, toen het frans nauwelijks ontwikkeld was, doch uit de 11e eeuw of later. Dit mag evenwel geen reden zijn om hun determinatie van *Noviomagus* als *Noyon* niet te aanvaarden of als foutief te verwerpen. De schrijvers geven in elk geval aan, dat in hun tijd *Noviomagus* als *Noyon* werd opgevat. Hun opvatting verdient des te meer vertrouwen, daar bekend is dat de samenstellers van deze bronnen nauwe relaties hadden met het hof. Daartegenover staat het klare en niet te weerspreken feit, dat vóór de 15e eeuw geen enkele *duitse* of *nederlandse* schrijver het karolingische *Noviomagus* als Nijmegen heeft opgevat.

Tekst 197. (Bronnenboek nr 34)

821

Keizer Lodewijk de Vrome zendt vanuit **Noviomagi** (Noyon) een brief aan de aartsbisschop van Besançon over de vrijlating van onvrijen die priester willen worden.

Bron: Böhmer, Regesta Imperii, I, p. 126.

Tekst 198. (Bronnenboek nr 35)

821, juni 3

Keizer Lodewijk de Vrome bevestigt het klooster van Saint-Mesmin bij Orléans in zijn rechten. "Actum **Niumaga** palatio publico" - gegeven te Noyon in het openbaar paleis.

Bron: Böhmer, Regesta Imperii, I, p. 738.

Nota: Kort na elkaar verschijnen weer twee stukken van dezelfde vorst, een met **Noviomagus**, het andere met **Niumaga** als dagtekening.

Tekst 199. (Bronnenboek nr 36)

821, oktober

In het midden van oktober werd in Thionville een grote vergadering van de Franken gehouden. Nadat alles geregeld was wat hij tot nut van het rijk begonnen was, en nadat de eed, die een deel van de rijksgrotten te **Noviomagus** (Noyon) gezworen hadden, door allen was aanvaard, keerde hij zelf naar Aken terug.

Bron: Annales regni Francorum, Rau, o.c. p. 126.

Tekst 200. (niet in het Bronnenboek)

821

Keizer Lodewijk regelde te **Noviomagus** (Noyon) de verdeling van het rijk tussen zijn zonen. Daarna riep hij in Thionville allen samen, die in zijn tijd in ballingschap gezonden waren.

Bron: Annales Fuldenses, HdF, VI, p. 207.

Tekst 201. (niet in het Bronnenboek)

822

De instructie voor de "missi dominici"... Voor de vier bisdommen, die tot hetzelfde bisdom (aartsbisdom) behoren, te weten **Noviomacensis** (Noyon), Amiens, Terwaan en Kamerijk: bisschop Ragenarius (van Noyon) en graaf Berengarius.

Bron: Ludovici Pii imperatoris capitularia, HdF, VI, p. 435.

Gallia Christiana, IX, p. 989.

Nota: De "missi dominici" (gezanten van de heer) waren afgevaardigden van de keizer, die de opdracht hadden de onderscheiden delen van het rijk te inspekteren en toe te zien op de naleving van de wetten en de voorschriften van de regering. Zij hadden grote bevoegdheden. In verband hiermee is het dienstig op te merken, dat men bij de instructies voor de "missi dominici" nooit iets tegenkomt over Nederland of het noorden van Duitsland, zodat het karolingisch bestuurscentrum, dat men drie eeuwen in Nijmegen veronderstelde, geen enkel bestuurlijk spoor heeft nagelaten.

Tekst 202. (niet in het Bronnenboek)

823

Bertha, dochter van Karel de Grote, schenkt de villa Berneuil-sur-Aisne "in het land van **Noviomus**" (Noyon) aan de abdij van St. Médard te Soissons.

Bron: De re diplomatica, I, p. 514.

Tekst 203. (Bronnenboek nr 37)

825, april en mei

Na te Aken het heilig Paasfeest gevierd te hebben vertrok de keizer tegen het begin van de lente naar **Noviomagus** (Noyon) om er te jagen. Aan de gezanten van de Bulgaren gaf hij opdracht om tegen het midden van mei naar Aken te komen. Na de beëindiging van de jacht ontving hij het gezelschap van de Bulgaren.

Bron: Annales Einhardi de gestis Ludovici, HdF, VI, p. 185.

Tekst 204. (niet in het Bronnenboek)

825, september

Na deze rijksvergadering zond Lodewijk (de Vrome) de jongste van zijn zonen naar Beieren, en bleef hij te **Noion** in gezelschap van zijn andere zoon Lotharius. De hele maand september hield hij zich onledig met de jacht.

Bron: Gestes de Louis le Débonnaire, HdF, VI, p. 148.

DE JACHT

De kronieken wemelen van berichten over de jacht door de Karolingers, welke tochten soms weken duurden, onderbroken door bezoeken of rustpauzen in verschillende residencies. Uit 827 is een jacht bekend van **Noviomagus** naar Compiègne, Quierzy en Aken. Uit 830 een van Compiègne naar Servais, Samoussy, Corbeny en **Noviomagus**. In beide gevallen moet natuurlijk **Noyon** gelezen worden, al houdt een franse historica het op Nijmegen (Revue du Nord 1980, p. 50), wat alleen aantoonde hoe fataal zelfs de franse historici in de Nijmegen-mythe verstrikt zijn. Met deze terloopse berichten is niet veel te beginnen, omdat er teveel onzekere factoren tussen de onderscheiden stopplaatsen liggen.

Tekst 205. (Bronnenboek nr 38)

825, november

... na de rijksvergadering is hij naar Aken teruggekeerd. In deze tijd gebood hij dat de vrede, die hij van de Noormannen gekregen had, in de maand oktober bevestigd moest worden, en nadat alles afgehandeld was wat op de rijksvergadering besloten moest worden, begaf hij zich met zijn zoon Lotharius naar **Noviomagus** (Noyon), na zijn zoon Lodewijk naar Beieren gezonden te hebben. Na de herfst met de jacht doorgebracht te hebben, keerde hij in het begin van de winter naar het paleis van Aken terug.

Bron: Vita Ludovici imperatoris, HdF, VI, p. 107. MGS, II, p. 629.

Annales regni Francorum, Rau, o.a. V, p. 142.

Annales Francorum, HdF, VI, p. 262.

Tekst 206. (Bronnenboek nr 39)

826, juni 10

Keizer Lodewijk de Vrome geeft aan Boso enig goed in het graafschap Vercelli bij Parma (It.) in ruil voor 8 mansi en een kapel in **Bechi** naast het domein van het rijk dat Niumaga heet.

Bron: Benassi, Codice diplomatico Parmense, I, p. 1.

Nota: Het tekent het geografisch wanbegrip van 't Bronnenboek ten voeten uit, dat het van **Bechi Beek** bij Nijmegen maakt, en een zaak uit Italië aanhaalt om een koninklijk domein in Nijmegen te bewijzen, waarvan nimmer een spoor gevonden is. Het ligt niet voor de hand, dat goederen geruild worden tussen Parma en Beek. **Niumaga** betekent hier zonder veel twijfel **Novellare** ten oosten van Parma. De moderne naam, samengesteld uit **Nova** en **villa** is een vol synoniem van **Noviomagus**. Zie ook teksten 350 en 463.

Tekst 207. (Bronnenboek nr 40, gedeeltelijk)

827

De keizer hield twee rijksvergaderingen, de ene te **Noviomagus** (Noyon) wegens de valse beloften van Rorik, de zoon van koning Godfried van de Noormannen, die beloofd had voor de keizer te zullen verschijnen. De andere werd gehouden te Compiègne, ... (hier stopt het Bronnenboek. De tekst gaat verder): waar hij de jaarlijkse geschenken ontving en hij instructies gaf aan hen, die naar de mark van Spanje gezonden werden. Zelf hield hij zich tot aan het begin van de winter op in Compiègne en Quierzy en de andere naburige paleizen.

Bron: Annales Eginhardi de Gestis Ludovici Pii, HdF, VI, p. 188.

Tekst 208. (niet in het Bronnenboek)

827, augustus 2

Keizer Lodewijk de Vrome geeft aan de abdij van St. Médard te Soissons het klooster van St. Stephanus te Choisy-en-Bac in het distrikt van **Noviomus** (Noyon) aan de rivier de Aisne.

Bron: Acta Sanctorum Boll. part. 1.

Tekst 209. (Bronnenboek nr 41)

828

Er is een koninklijk domein in de Maasgouw, ongeveer 8 gallische mijlen van de stad Aken verwijderd, dat de inwoners **Gangludem** (Gingelom) noemen... Gerwardus de bibliothecaris van het paleis, die toen tevens door de koning belast was met het onderhoud van de paleizen, kwam van **Noviomagus** (Noyon) en reisde naar het paleis van Aken. Toen hij op zekere nacht in het domein verbleef, vroeg hij aan zijn gastheer of hij onlangs iets nieuws van het paleis gehoord had.

Bron: Translatio et miracula SS. Marcellini et Petri, MGS, XV, p. 258.

Nota: Van Gangludem heeft Blok Gangelt (DI.) gemaakt, zodat de reis van Noviomagus naar Aken leek van Nijmegen af gekomen te zijn. De juiste determinatie is **Gingelom**, op 8 km zuidwest van Sint-Truiden en op 3 km oost van Landen, geboorteland van de Pepijnen, waar het bestaan van domeinen voor de hand ligt. Mijn eerdere veronderstelling van Walhorn ten zuidwesten van Aken is hiermee verbeterd. Gingelom ligt op 70 km van Aken, zodat het aantal van 8 mijlen niet juist is; het moet 15 zijn.

Tekst 210. (niet in het Bronnenboek)

828 en 831

Keizer Lodewijk de Vrome verleent aan de kerk van Straatsburg tol vrijheid "in alle steden, burchten, overgangen (veren) en havens, behalve te **Quentovicus** (aan de Canche), **Dorestadum** (Audruicq) en **Sclusas** (Lécluse bij Douai)".

Bron: Chartae Ludovici Pii. HdF, VI, p. 649.

Nota: De schikking van Dorestadum tussen Quentovicus en Lécluse maakt nogmaals duidelijk dat Dorestadum geen nederlandse plaats is.

AUDRUICQ. Panorama van de stad, gezien vanuit het zuiden. Vlak achter de stad daalt het landschap abrupt van 9 m tot 0. Boven is ene deel van het vroegere Almere te zien.

QUENTOVICO ET DORESTADO VEL AD CLUSAS

In de oorkonden over de tol (zie de teksten 210 en 356) staat Clusas als derde plaats. Het is **Lécluse** bij Douai aan de samenvloeiing van verschillende rivieren, een punt bij uitstek voor handel en scheepvaart, maar ook gelegen in het middelpunt van de waterstaatswerken, die de Romeinen hadden aangelegd tot onderlinge verbinding van de zuidelijke, oostelijke en westelijke rivieren van Frankrijk. De vernoeming en situatie van Lécluse tussen Quentovicus (in de buurt van Etaples) en Dorestadum - Audruicq doet zelfs vermoeden dat de drie plaatsen deel uitmaakten van één tolsysteem en dat, omdat beide andere zeehavens waren, Lécluse het voornaamste punt van **doorvoer** was naar het achterland. Wie in een van de havens invoerrechten had betaald, was vanzelfsprekend vrij van doorvoerrecht te Lécluse, wat de tekst ook schijnt te zeggen omdat hij spreekt van één tol van de keizer op de drie plaatsen. Een en ander duidt aan dat de drie plaatsen organisatorisch bij elkaar horen, een argument te meer om Dorestadum ook in Frankrijk te zoeken. Van Clusas maakt Blok (o.c. p. 85) **de Alpenpassen!** Hoe dit naamkundig in elkaar zit, laat de naamkundige maar zwemmen. Desondanks is deze slag met de pet toch weer prompt de literatuur ingegaan. Dhaenens (De karolingische periode. In: Winkler Prins Geschiedenis der Nederlanden, I, p. 105) laat zelfs Clusas weg overeenkomstig het heersende goede (?) gebruik van de historici om de originele naam van de bronnen maar achterwege te laten, en schermt derhalve met de Alpenpassen om Nederland in de 8e eeuw al een Europa-wijde handel te geven. Naschrijven en gedekt zijn door andere "gezaghebbende" auteurs is helaas het handwerk van de huidige historici.

Deze tekst maakt ook duidelijk, dat Dorestadum een **franse plaats** was. Laten we de geografische gegevens, die de teksten over Dorestadum bevatten, eens op een rijtje zetten. In de serie teksten, die voornamelijk Noviomagus op het oog heeft, raken die misschien wat op de achtergrond. Ik verwijs naar de nummers van mijn teksten. Zij lag: ... ca. 670, volgens de Geograaf van Ravenna in de buurt van **Boulogne**.

210. 828, 838, tussen **Quentovicus** en **Lécluse**.

224. 834, in de nabijheid van **Frisia** - Vlaanderen.

226. 836, bij **Witla** - Wissant en **Frisia** - Vlaanderen.

242. 847, bij de **Batua** - Béthune.

243. 847, bij de **Renus** - Schelde.

244. 850, bij de Menapiërs - **Cassel** en bij **Terwaan**.

250. 850, bij de **Atlantische Oceaan** - en de **Renus** - Schelde.

260. 855, bij **Frisia** - Vlaanderen.

261. 857, bij de **Batua** - Béthune.

271. 862, tussen **Coulogne** bij Calais en **Atrecht**.

356. 974, tussen **Quentovicus** en **Lécluse**.

In Deel III over de bronnen van het bisdom Tournhem komt een nieuwe serie bewijzen te voorschijn voor de juiste lokalisatie van Dorestadum te **Audruicq**. De opgegraven nederzetting te Wijk bij Duurstede is uit de 10e of 11e eeuw en hette **MUNNA** (zie de teksten 384 - 387), zodat die uit hoofde van de simpele chronologie al niet te rijmen is met de bovenstaande teksten. Men kan derhalve ophouden met de baarlijke nonsens over Wijk bij Duurstede. Zie "Holle Boomstammen", hoofdstuk V (p. 167 e.v.), waar ik de foutieve methodiek van de opgraving heb uiteengezet. De "christelijke" broche heeft men al lang laten vallen; met het "karolingisch" hout, een technische misgreep omdat aan utiliteits-hout altijd een periode van vele jaren, soms eeuwen voorafgaat, wordt nog geschermd om Wijk bij Duurstede toch maar "karolingisch" te kunnen houden.

Tekst 211. (niet in het Bronnenboek)

830, april

In dezelfde tijd werd het land van Alamannia aan Karei (de Kale) toegewezen. Nu had Lotharius eindelijk een redelijk lijkend motief voor zijn ontevredenheid; hij begon al zijn broers en het gehele volk op te zetten onder het voorwendsel dat het bestuur van het rijk gered moest worden. Daarom overvielen zij met een menigte lieden hun vader in **Compiègne**. Zij dwongen de koningin om de kloostersluier aan te nemen... Lotharius, die zich zo van de macht meester had gemaakt, hield zijn vader en Karel (de Kale) in gevangenschap.

Bron: Nithardi Historiae, HdF, VI, p. 65.

Nota: Na de dood van keizerin Ermengardis in 818 huwde Lodewijk de Vrome in 819 met Judith van Beieren, dochter van de graaf van Welf. Uit dit huwelijk werd in 823 een zoon geboren, de latere Karel de Kale. Inmiddels had Lodewijk de Vrome al een verdeling van het rijk gemaakt tussen zijn zonen Lotharius, Pepijn en Lodewijk (de Duitser). Judith ijverde ervoor dat haar zoon ook een deel zou worden toegewezen; zij was een ambitieuze vrouw, die bovendien tot ongenoegen van velen een sterke invloed op de zwakke keizer had. Deze en andere moeilijkheden in het rijk leidden in het jaar 829 tot een openlijke rebellie tegen de keizer, Lotharius, die zich als de volgende keizer beschouwde, liet zich meeslepen en werd zelfs het middelpunt van het verzet. Leest men de kronieken na, dan blijkt dat alle gebeurtenissen rond deze affaire zich hebben af-

gespeeld tussen Compiègne, Laon, Noyon, Parijs, Quierzy en Aken. Volgens de gangbare opvattingen zou de slotfase in Nijmegen hebben plaats gehad; algemeen neemt men aan dat de keizer daarheen "gevlucht" was, wat al niet kan daar hij onder bewaking stond. Bovendien zou hij, indien hij gevlucht was, zonder de minste twijfel zijn troon definitief verloren hebben. Ten derde: de rebellen zouden zich nimmer naar Nijmegen hebben laten ontbieden om rekenschap af te leggen. De keizer is ter plaatse gebleven, in het centrum van de rebellie, om op het geschikte moment te kunnen ingrijpen, zoals de feiten aantonen.

Tekst 212. (Bronnenboek nr 43)

830, oktober

Nadat dit alles afgehandeld was, stelde de keizer met zijn zoon Lotharius een andere rijksvergadering vast rond de eerste oktober te **Noviomagus** (Noyon), waar de Saksen en de oostelijke (lees: noordelijke) Franken konden samenkomen. Want daar kwam van beide zijden, namelijk van de keizer en van Lotharius, een grote menigte samen. Hier greep de keizer weer de macht, en beval hij de aanstokers van de daad, wier bedrog ontdekt en wier samenzwering openbaar geworden was, wegens hun rebellie in verzekerde bewaring te stellen tot aan de volgende rijksdag, die hij in Aken zou houden. Terecht werd door alle bisschoppen, abten, graven en andere Franken geoordeeld, dat zijn echtgenote die hem onrechtvaardig, onwettig en zonder vonnis ont-nomen was, op die vastgestelde rijksdag zou verschijnen en, indien iemand haar van enig misdrijf wilde beschuldigen, zij zich volgens de wet kon verdedigen of aan het oordeel van de Franken onderwerpen. Vandaar keerde de keizer naar Aken terug om er de winter door te brengen.
Bron: Annales Bertiniani, HdF, VI, p. 193.

Nota: De vermelding van de Saksen en de oostelijke (lees: noordelijke) Franken wijst vanzelfsprekend niet op Duitsland, maar op het noorden van Frankrijk en België. In het verhaal valt het zelfs op, dat uit Duitsland geen enkele bisschop of wereldlijk bestuurder in de zaak gemengd blijkt te zijn geweest. De rebellie was beperkt tot het oude centrum van het Frankenrijk. Worden in de teksten over deze gebeurtenissen ergens Germania of de Germanen genoemd, dan moeten die termen eveneens worden opgevat in de zin van het naastaangelegen gebied in het noorden van Frankrijk en België.

Tekst 213. (Bronnenboek nr 44)

830, oktober

Eindelijk hield de keizer in de maand oktober zijn rijksvergadering in de villa **Niumaga** (Noyon). Daar zond hij enigen van hen, die hem de voornoemde beledigingen hadden aangedaan, in ballingschap en nam hij hen hun functies af. Op dezelfde rijksdag werd op gezag van de paus of door het eenstemmig oordeel van de bisschoppen besloten en overeenkomstig het kerkelijk recht uitgesproken, dat de keizer zijn vrouw als wettige echtgenote moest beschouwen. Hij zond meteen enige rijksgroten naar haar toe, opdat deze haar eervol naar hem toe zouden brengen. Daarna stuurde hij zijn zoon Karel en bisschop Drogo, haar broer, met andere rijksgroten om haar plechtig en eervol naar het paleis van Aken te begeleiden. Nadat deze rijksdag in **Niumago** (Noyon) afgehandeld was, keerde de keizer naar het paleis van Aken terug, om er de winter door te brengen, waar hij zijn vrouw keizerin Judith ontving en in haar vroegere eervolle staat herstelde.

Bron: Annales Mettenses Priores, HdF, VI, p. 210.

Nota: Nadat keizer Lodewijk zijn gezag had hersteld, wilden zijn tegenstanders hem toch nog blijven vernederen met de bewering dat Judith nu kloosterzuster was en dat hij heiligchennis zou plegen met haar weer als echtgenote te nemen. Ofschoon het duidelijk was dat haar kloosterlijke staat door geweld afgedwongen en derhalve niet geldig was, vroeg Lodewijk de beslis-

sing van de paus en de bisschoppen, die terecht oordeelden dat Judith onverminderd als wettige echtgenote beschouwd moest worden.

Tekst 214. (niet in het Bronnenboek)

830, oktober

Daarna hield de keizer in de maand oktober zijn rijksdag in de villa **Niumaga** (Noyon), waar hij enigen van hen, die hem de voornoemde beledigingen hadden aangedaan, in ballingschap zond en uit hun functies ontzette... Nadat deze rijksdag in **Niumaga** (Noyon) afgehandeld was, is de keizer vandaar teruggekeerd en in Aken aangekomen om er de winter door te brengen.

Bron: Annales Mettenses, HdF, VI, p. 212.

Tekst 215. (Bronnenboek nr 42)

830, november

Toen de herfst naderde, wilden de tegenstanders van de keizer dat ergens in **Francia** een rijksdag belegd zou worden. De keizer echter, die niet veel vertrouwen in Francia stelde en meer op de **Germanen** vertrouwde, wist handig zijn doel te bereiken. Hij lokte een keizerlijk besluit uit, dat het volk in **Neomaga** (Noyon) samen moest komen. In de vrees dat het aantal van zijn tegenstanders dat van zijn getrouwen zou overtreffen, beval hij dat iedereen, die naar deze rijksdag zou willen komen, slechts met een eenvoudig gezelschap zou verschijnen.

Bron: Vita Hludovici imperatoris, MGS, II, p. 633.

Nota: De term Germanen uit deze tekst staat beslist niet synoniem met Duitsland; de keizer had de steun van de Franken uit het noorden van Frankrijk en België. Voor het bepalen van een rijksdag en de plaats hiervan moest de keizer de redelijke meerderheid van de rijksgroten mee zien te krijgen, daar hij dit niet eigenmachtig kon beslissen. Het is een aanwijzing temeer dat hij zich niet te Nijmegen bevond, want dáár zou hij alle contacten verloren hebben. Het aantal deelnemers kon hij wél bepalen, daar dit een maatregel van orde was, die hij zelf kon beslissen. Een en ander toont aan, dat Lodewijk de zaak handig heeft gespeeld, en dat hij **in de buurt** op de uitkijk stond om toe te slaan, ondanks dat hij in Compiègne gevangen zat.

Tekst 216. (Bronnenboek nr 46)

830, november

Eindelijk kwam men te **Neumaga** (Noyon) samen waar heel **Germania** samengestroomd was om de keizer te helpen. De keizer wilde eerst de krachten van zijn tegenstanders verminderen, en vroeg abt Hilduinus beschuldigend, waarom hij als vijand gekomen was, terwijl geboden was met een klein gezelschap te komen. Toen deze dit niet kon ontkennen, werd hem bevolen onmiddellijk het paleis te verlaten en met weinig mensen naar **Patrisbrunna** (Pierrefonds) te gaan en daar de winter door te brengen. De abt Walach werd naar zijn klooster van **Corbie** teruggestuurd en vermaand daar de regel te doen onderhouden. Toen de tegenstanders van de keizer dit zagen, spanden zij in wanhoop alle krachten in en overlegden zij de hele nacht in het huis van Lotharius, de zoon van de keizer. Zij spoorden hem aan een oorlog te beginnen of tegen de wil van de vader ergens heen te gaan... (uiteindelijk verzoende Lotharius zich met zijn vader)... Hierna liet de keizer allen, die aan deze goddeloze samenzwering hadden deelgenomen, in verzekerde bewaring stellen... Nadat dit afgehandeld was, ging de keizer naar Aken om daar de winter door te brengen.

Bron: Vita Hludovici imperatoris, MGS, II, p. 633.

Tekst 217. (Bronnenboek nr 45)

830, november

In datzelfde jaar kwam de keizer naar het kasteel van **Noviomagus** (Noyon) (sommige uitgaven geven: **Niwimagum**), dat gelegen is aan de rivier die **Valum** (Walum) (Oise) wordt genoemd.

Een grote menigte uit al zijn rijken kwam naar hem toe, waaronder ook zijn tegenstanders. De keizer overwon hen, verdeelde hen en gaf hen bevelen. Zijn zoon Lotharius beloofde onder ede voortaan trouw te zullen zijn, en nadien nimmer meer zulke dingen te doen. Daar werd ook Jesse (bisschop van Amiens) door een rechtvaardig oordeel van de bisschoppen afgezet. Zijn gelijknamige zoon (Lodewijk) was ook aanwezig, die zijn vader in alle zaken had bijgestaan. Vandaar vertrok de keizer naar zijn zetel van Aken, waar zijn echtgenote (Judith) zich bij hem voegde, die hij eervol ontving, wat paus Gregorius met de andere bisschoppen bevolen had.
Bron: Thegani vita Hludovici imperatoris, HdF, VI, p. 81. MGS, II, p. 598.

Tekst 218. (niet in het Bronnenboek)

830, november

De keizer lokte een bevel uit, dat de volken in **Neomaga** (Noyon) samen zouden komen... Eindelijk kwam hij in **Neumaga** (Noyon) aan...

Bron: Vita Hludovici imperatoris, MGS, II, p. 633.

Nota: De tekst vermeldt niets nieuws. Hij toont aan dat dezelfde schrijver op korte afstand van elkaar, verschillende schrijfwijzen van de naam gebruikt.

Tekst 219. (niet in het Bronnenboek)

830, november

Enkele maanden later, nadat de keizer zijn echtgenote weer tot zich had genomen, begaf hij zich naar de burcht van **Noviomagus** (Noyon). Nadat bisschop Jesse (van Amiens) met velen gevangen genomen was, die zich in zijn onnozelheid had verstout om de koningin, tot verbetering van haar leven, de kloostersluier op te leggen, werd hij uit zijn bisschopsambt gestoten... waartoe de keizer de bisschoppen dwong. Anderen stelde hij in verzekerde bewaring en veroordeelde hij tot verbanning.

Bron: Ex actis S. Frederici episcopi, HdF, VI, p. 328.

Tekst 220. (niet in het Bronnenboek)

830, november

Op de rijksdag te **Noviomagus** (Noyon) oordeelde de keizer over allen, die tegen hem in opstand gekomen waren. Sommigen van hen zette hij uit hun ambten; van anderen nam hij bezittingen in beslag; weer anderen zond hij in ballingschap. Hierdoor veroorzaakte hij opnieuw tegenstand tegen zichzelf en zijn echtgenote Judith, niet alleen van het volk maar ook van zijn zonen.

Bron: Annales Fuldenses, MGS, VI, p. 210.

Tekst 221. (niet in het Bronnenboek)

830, november

Hen overwon de keizer naar waarheid in het paleis van **Novio** (Noyon) op de rivier de **Valum** (Oise). Op bevel van paus Gregorius nam hij de koningin weer tot zich, die hem te Aken ontmoette.

Bron: Ex Mariani Chronico, HdF, VI, p. 228. MGS, V, p. 550.

Tekst 222. (Bronnenboek nr 47)

830, november 11

Lodewijk de Vrome en zijn zoon Lotharius schenken een klooster aan de kerk van Aquilea. Gegeven te **Niumaga** (Noyon) in het koninklijk paleis.

Bron: Migne, Patrologia Latina, 104, 1190.

Nota: Daar de gebeurtenissen in verband met de opstand tegen de keizer zich in Noyon afspeelden, ligt het voor de hand dat in deze oorkonde eveneens Noyon gelezen moet worden.

Tekst 223. (Bronnenboek nr 48)

831, januari

Tegen de Kalenden van februari, zoals bepaald was, hield hij een rijksdag, waar hij bevolen had dat al degenen moesten verschijnen, die het jaar tevoren door hun opstand, eerst in **Compiègne**, daarna in **Niumago** (Noyon) de keizer beledigd hadden, om over hun zaak te beraadslagen en het oordeel uit te spreken.

Bron: Annales Bertiniani, uitg. Grat, p. 3.

Nota: Het is mogelijk, zelfs zeer waarschijnlijk, dat deze tekst geplaatst moet worden in het begin van het jaar 830.

Tekst 224. (niet in het Bronnenboek)

834

Ondertussen kwam een vloot van Noormannen in **Frisia** (Vlaanderen) en vernielde een deel daarvan. Vandaar vertrokken zij over **Vetus Trajectum** (Tournhem) naar de haven die **Dorestadum** (Audruicq) heet, waar zij alles vernielden. Veel mensen doodden zij; anderen voerden zij als gevangenen weg; een deel van de stad vernielden zij door brand.

Bron: Annales Bertiniani, HdF, VI, p. 106. MGS, I, p. 428.

Nota: De tekst is later dan de gebeurtenis geschreven. Opvallend is de naam **Vetus Trajectum**. Tournhem is in 857 door de Noormannen veroverd en totaal verwoest. De naam is in stand gebleven en werd nadien nog gebruikt om het bisdom van St. Willibrord aan te duiden; nu spraken men van **Vetus** (het oude) **Trajectum**.

Tekst 225. (niet in het Bronnenboek)

835

Toen de keizer op die rijksdag (Crémieux-sur-le-Rhône) verbleef, vielen de Noormannen voor de tweede keer **Dorestadum** (Audruicq) aan, dat zij verwoestten en plunderden.

Bron: Annales Bertiniani, HdF, VIII, p. 36.

Tekst 226. (niet in het Bronnenboek)

836

De Noormannen vielen heftig Gallië binnen. Zij vernielden **Dorestadum** (Audruicq), de plaats **Andowerpium** (de "aanwerp" bij Marck bij Calais) en de haven **Witla** (Wissant) bij de mond van de **Mosa** (niet de Maas maar de Moeze, algemeen vlaams woord voor moeras of moerassige riviermond) en eisten schatting van de **Frisones** (Vlamingen). Vandaar verwoestten zij het eiland **Walachria** (tussen Brugge en Uitkerke) en eisten ook daar schatting.

Bron: Historia regum Francorum, HdF, VII, p. 259.

Nota: De tekst plaatst alles in Gallië; derhalve is het niet Nederland. Antwerpen, de normale opvatting, bestond op dit tijdstip noch in werkelijkheid, noch naamkundig. **Witla** lag niet bij Vlaardingen, doch was **Wissant**; de twee namen zijn synoniem en betekenen resp. wit land en wit zand. **Walachria** was een eiland tussen Brugge en Uitkerke (zie tekst 373); het nederlandse **Walcheren** bestond nog niet.

Tekst 227. (Bronnenboek nr 50)

837

De Noormannen... vielen het eerst de kust van **Vlaanderen** aan, maar werden daar door de bestuurders verdreven. Vervolgens probeerden zij hetzelfde in de monding van de **Seine**, waar zij verdreven werden... en kwamen de Noormannen weer in **Frisia** (Vlaanderen). In het jaar 837

doodden de Noormannen velen in het eiland, dat **Walacria** heet (tussen Brugge en Uitkerke). Toen zij daar enige tijd verbleven hadden, kwamen zij naar **Dorestadum** (Audruicq), waar zij eveneens schatting eisten. Toen keizer Lodewijk dit hoorde, haastte hij zich naar zijn burcht van **Noviomagus** (Noyon). Nadat de Noormannen zijn komst vernomen hadden, trokken zij zich terug.

Bron: Chronicon de gestis Nortmannorum in Francia, HdF, VI, p. 204.

Nota: Ofschoon de schrijver eenmaal Vlaanderen, de andere keer Frisia geeft, had hij toch dezelfde streek op het oog. De tekst toont ten overvloede aan, dat Dorestadum en Noyon in dezelfde streek lagen. De keizer begaf zich naar **Noyon** omdat de dreiging van de Noormannen op het noorden van Frankrijk was gericht.

Tekst 228. (Bronnenboek nr 49)

837

(Dezelfde tekst als de vorige maar met een ander slot.)... Toen de keizer dat hoorde, liet hij de reis (naar Rome) schieten, en keerde terug naar **Gondreville** (op 25 km zuid-oost van Compiègne); met geheel zijn leger trok hij naar de burcht van **Noviomagus** (Noyon), dat gelegen is op de rivier **Valum** (Oise).

Bron: Thegani vita Hludovici, HdF, VI, p. 86. MGS, II, p. 604.

Nota: De keizer, reeds op weg naar Rome, vanzelfsprekend over de normale route naar Milaan, keerde over **Gondreville** naar Noviomagus terug. Deze tekst vormt een zó afdoend bewijs dat Noviomagus Noyon was, dat het een mysterie is hoe het Bronnenboek nog Nijmegen durft lezen. Dat toont een oogafwijking van 300 km aan.

Tekst 229. (Bronnenboek nr 51)

838, mei - augustus

De keizer zond hem (Lodewijk de Duitser) naar huis met de opdracht in de maand mei opnieuw te **Noviomagus** (Noyon) voor hem te verschijnen. Daarheen besloot de keizer overeenkomstig een afspraak te gaan, opdat door zijn aanwezigheid de schade zou worden voorkomen, zoals die in de voorbije jaren door de onbeschaamdheid van de piraten (Noormannen) en de laksheid van de onzen veroorzaakt was. In de streken langs de zee liet hij sterke verdedigingswerken aanleggen. Intussen vertrokken de zeerovende Noormannen uit hun vaderland, maar er stak plotseeling een storm op, zodat velen omkwamen en slechts weinigen aan de dood ontsnapten. Volgens bevel haastte Lodewijk zich voor zijn vader te verschijnen. Na een onbehoorlijke woordenwisseling ontnam zijn vader hem alles wat hij zich aan deze en de andere zijde van de **Renus** (Schelde) toegeëigend had, namelijk: **Helisatia** (Elzas), **Saxonia** (noorden van Frankrijk), **Toringia** (Doornik), **Austria** (Austrachia, Ostrevant) en **Alamannia** (deel van noord-Frankrijk).

Bron: Annales Bertiniani, HdF, VI, p. 199. Uitg. Grat, p. 23.

Nota: De begerigheid van Lodewijk de Duitser was gericht op het **germaanse** deel van het noorden van Frankrijk en niet op gebieden in Duitsland. Dit wordt mede duidelijk door de volgende teksten.

Tekst 230. (niet in het Bronnenboek)

838, juni 14

Keizer Lodewijk de Vrome houdt, in tegenwoordigheid van Lodewijk de Duitser en Karel de Kale, verschillende rijksgroten en bisschoppen, een rechtszaak betreffende een usurpatie in het nadeel van de abdijs van St. **Bonifatius te Fulda**. De zaak werd behandeld en de uitspraak bepaald voor de volgende zitting te Karagoltesbach in de Saalgouw. Deze zitting vond plaats "in

het paleis bij de stad **Noviomagus**" (Noyon).

Bron: Dronke, Codex diplomaticus Fuldensis, p. 226.

Nota: De tekst geeft aanleiding tot de opmerking dat hier de stad Noyon wordt vermeld. Gedurende de gehele periode van het bestaan van de karolingische residentie, ten onrechte in Nijmegen gelokaliseerd, komt uit de bronnen **geen enkel detail** naar voren van de stad Nijmegen, noch van de verre omtrek, zodat blijkt dat **alleen de palts** verkeerd geplaatst is; met de andere details was dat trouwens onmogelijk.

Tekst 231. (Bronnenboek nr 52)

838, juni

De keizer hield in de maand juni een rijksdag te **Noviomagus** (Noyon). Op advies van enige voorname Franken nam hij het besluit om zijn zoon Lodewijk (de Duitser) het bestuur over de oostelijke (lees: noordelijke) Franken te ontnemen, dat deze tevoren van hem als gunst ontvangen had.

Bron: Annales Fuldenses, HdF, VI, p. 210. MGS, I, p. 361.

Tekst 232. (niet in het Bronnenboek)

838

Archardus, bisschop van **Noviomagus** (Noyon), is aanwezig op de rijksdagen van Aken en Quierzy.

Bron: Gallia Christiana, IX, p. 988.

Tekst 233. (niet in het Bronnenboek)

840

Op het concilie van Ingelenheim, een andere karolingische residentie, is Immo de bisschop van **Noviomacensis** (Noyon) aanwezig.

Bron: MGH, Concilia, II, p. 798.

Tekst 234. (niet in het Bronnenboek)

841, september

Daarna belaste hij (Karel de Kale) eerbiedig, zoals zijn gewoonte was, bisschop Immo (van Noyon) om naar zijn broer Lotharius te gaan en hem te vragen zich te herinneren dat hij zijn broer en petekind was...

Bron: Nithardi Historiae, HdF, VI, p. 75.

Tekst 235. (niet in het Bronnenboek)

841

Aan Heriold, die met de overige zeeroevers van de Noormannen gedurende enige jaren **Frisia** (Vlaanderen) en andere christelijke streken met zoveel onheilen getergd had, wat omwille van hem (Lotharius) tot belediging van zijn vader gebeurde, gaf hij (Lotharius) als dank voor deze verdienste (sic!) **Gualacras** (tussen Brugge en Uitkerke) en enige andere naburige plaatsen in leen.

Bron: Annales Bertiniani, HdF, VII, p. 60.

Tekst 236. (niet in het Bronnenboek)

842, december 24

Karel de Kale bevestigt, op verzoek van bisschop Immo, het kapittel van Noyon in de immuniteit, eertijds verleend door zijn voorgangers Pepijn de Korte, Karel de Grote en Lodewijk de Vrome. De bisschop wordt genoemd: Immo de bisschop der kerk van Vermandois, Doornik en

Noviomagensis (Noyon).

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 40.
Levasseur, Annales, p. 681.

Nota: Een voorheen gemaakte opmerking moet nog toegespitst worden. Gedurende de **drie eeuwen**, dat de aanwezigheid van de Karolingers en de Ottonen te Nijmegen is verondersteld, blijkt deze de stad **niets** te hebben opgebracht. Zou zij geen **gunsten** ontvangen hebben, wat al vreemd is, dan is het volslagen onaanvaardbaar dat er geen spoor van **enig bestuur** is aan te wijzen. Dit kan men vanzelfsprekend niet afdoen met de bewering, al kwam die van een professor van de "Ecole des Chartes" te Parijs (en toen kreeg ik een dieprode "collegiale" kleur), **dat alle oorkonden verloren zijn gegaan**.

Tekst 237. (niet in het Bronnenboek)

843

De zeerovende Noormannen vielen onder hun aanvoerder Hasting **Francia** binnen. Zij bereikten een haven en verwoestten zwaar het land van **Vlaanderen**. Zij drongen zover het land van **Terwaan** en **Noviomense** (Noyon) binnen dat zij zelfs tot bij **St. Quentin** kwamen, waar zij het klooster van de martelaar in brand staken. Buiten de poorten van de stad **Noviomensis** (Noyon) lieten zij niets onaangeroerd of onbeschadigd.

Bron: Historia Franciae, HdF, VII, p. 224.

Tekst 238. (niet in het Bronnenboek)

845

De Noormannen verwoestten het rijk van Karel (de Kale), kwamen per schip over de Seine tot aan Parijs, en na van deze plaats en de bewoners van het land veel schatting ontvangen te hebben, trokken zij vredig weg... In **Frisia** (Vlaanderen) leverden zij nog drie gevechten... Een burcht van **Saxonia** (noorden van Frankrijk), **Hammaburg** (Hames-Boucres, op 9 km zuid van Calais) genoemd, ontvolkten zij en ongestraft wisten zij te ontkomen.

Bron: Rudolfi Fuldenses Annales, HdF, I, p. 364; VII, p. 161.

Annales Mettenses, HdF, VII, p. 185.

Herimanni Aug. Chronicon, MGS, V, p. 104.

Tekst 239. (niet in het Bronnenboek)

846

Vervolgens zijn door hen (Noormannen) verwoest: de stad Nantes, het klooster **Dée**, Bordeaux, Saintes, Angoulême, Limoges, Parijs, Tours, Beauvais, **Noviomagus** (Noyon), Orléans, Poitiers en ontelbare burchten en kloosters.

Bron: Chronicon Adomari, HdF, VII, p. 226; MGS, IV, p. 121.

Tekst 240. (niet in het Bronnenboek)

846

De zeeroevers van de Noormannen vielen **Frisia** (Vlaanderen) aan, vernielden er provincies en kerken en doodden er veel volk. Toen de **Vlamingen** dit vernamen, kwamen de bisschoppen en abten van de naburige streken met de relieken van hun heiligen naar **St. Omaars**, omdat deze plaats door de goddelijke voorzienigheid met een sterke muur en veel torens verdedigd was. Dit zijn de heiligen, die wegens deze vervolging in die burcht kwamen: **St. Bavo** (van Gent), **Wandregisilus** (van Fontenelle bij Rouaan), **Ansbertus**, **Wulfram** (van Sens), **Pictus**, **Bainus** en de maagd **Austreberta**, en hun relieken bleven daar veertig jaren.

Bron: Chronicon Nortmannorum, HdF, VII, p. 152.

Tekst 241. (Bronnenboek nr 55)

846

Volgens hun gewoonte verwoestten de Noormannen te vuur **Ostracia** (Ostrevant bij Atrecht) en **Westracia** (ten westen van Atrecht) en de plaats **Dorestadum** (Audruicq) met twee andere plaatsen. Keizer Lotharius zag dit, toen hij in zijn burcht van **Noviomagus** (Noyon) was, maar hij kon de misdaad niet wreken. Na een ontzaglijke buit aan mensen behaald te hebben en naar believen hun schepen gevuld te hebben, keerden zij naar hun vaderland terug.

Bron: Annales Xantenses, MGS, II, p. 228.

Nota: De namen Oostergo en Westergo in Friesland verschijnen op z'n vroegst pas in de 12e eeuw, en zijn uit dien hoofde al niet identiek met **Ostracia** en **Westracia**. De naam **Ostracia** is bewaard gebleven in Ostrevant bij Atrecht; de drie andere namen zijn er verloren gegaan; overigens zijn er bewijzen in overvloed, dat landschappen in het noorden van Frankrijk bedoeld zijn, waar ook de Northgouw en de Sudgouw aanwezig waren om het geografisch kwartet vol te maken; deze laatste hebben in Nederland altijd een probleem gevormd. Er dient nog een andere opmerking gemaakt te worden: de tekst is een der **4** die het Bronnenboek over **Dorestadum** heeft opgenomen, vanzelfsprekend omdat deze nog enigszins als **nederlands** te verkopen was; de talrijke andere laat het straal liggen. Het zou niet te doen zijn om bij alle citaten van het Bronnenboek te signaleren met welke geraffineerdheid de selectie is toegepast. Alle teksten zijn weggelaten, waaraan ook maar het minste luchtje van Frankrijk of van Noyon zit, zoals alle teksten waarin ook **franse** plaatsen zijn genoemd. De attente lezer zal dit zelf wel opmerken, doch het kan dienstig zijn er eens op te wijzen.

Tekst 242. (niet in het Bronnenboek)

847

De Noormannen vielen Aquitanië aan de zee aan en roofden er; de stad Bordeaux werd lang belegerd; andere Noormannen vielen de haven aan, die **Dorestadum** (Audruicq) wordt genoemd en bezetten het **Eiland van de Bataven** (Béthune).

Bron: Prudentii Trecensis Annales, MGS, I, p. 443.

Annales Bertiniani, HdF, VII, p. 65.

Tekst 243. (niet in het Bronnenboek)

847

Overigens verwoestten de Noormannen hier en daar de christelijke gebieden... voorbij de "vicus **Dorestadum**" (Audruicq) roeiden zij ongeveer negen mijlen de rivier de **Renus** op (hier vergist de schrijver zich en is de Aa of de Canche bedoeld, of is het een kopieerfout) tot aan de vicus **Meginhardi** (Maninghen, op 20 km oost van Etaples), en na daar buit veroverd te hebben, keerden zij terug.

Bron: Annales Xantenses, MGS, II, p. 228.

Tekst 244. (niet in het Bronnenboek)

850

Rorik, de neef van Heriold... kwam met veel schepen en manschappen van Noormannen in **Fresia** (Vlaanderen) en het **Eiland van de Bataven** (Béthune) en vernielde andere streken in de omgeving van de **Renus** (Schelde) en van de **Vahalis** (Oise). Toen (keizer) Lotharius hem niet kon bedwingen, nam hij hem als vazal aan en verleende hem **Dorestadum** (Audruicq) en andere graafschappen. Een ander deel van de Noormannen roofde bij de Menapiërs (Cassel), **Terwaan** en andere kuststreken; een deel van hen viel Engeland en de Engelsen aan, maar werd verslagen.

Bron: Annales Bertiniani, uitg. Grat, p. 59; HdF, VII, p. 66.

Prudentii Trecensis Annales, MGS, I, p. 445.

Tekst 245. (niet in het Bronnenboek)

850

Toen dit in de gebieden van Bretagne gebeurde, kwam een vloot van Noormannen onder aanvoering van Rorik en Godfried in het rijk van Lotharius. Kort daarna echter moesten zij zich van de **Walus** (Oise) zonder buit terugtrekken; nu vielen zij de streek van **Vlaanderen** aan, waar zij veel roofden en moordden.

Bron: Chronicon Fontanellense, HdF, VII, p. 42.

Tekst 246. (niet in het Bronnenboek)

850

De Noorman Rorik... verzamelde een menigte Noormannen en begon zijn zeeroverij in de plaatsen van het rijk van Lotharius op de kust van de **Noordelijke Oceaan** (lees: Westelijke of Atlantische Oceaan). Hij kwam door de **Monden van de Renus** (Schelde) naar **Dorestadum** (Audruicq), dat hij veroverde en bezette. De Noormannen onder aanvoering van Godfried voeren de **Seine** op en roofden in het rijk van Karel (de Kale).

Bron: Annales Fuldenses, HdF, p. 183; MGS, I, p. 366.

Annales Mettenses, HdF, VII, p. 187.

Tekst 247. (niet in het Bronnenboek)

ca. **850**

Wat zal er geworden van Beauvais? Wat van **Noviomagus** (Noyon) en de andere voornaamste steden van Gallië? Moeten zij allen ten prooi vallen aan de aanvallen van de Noormannen?

Bron: Chronicon S. Maxentii, HdF, XI, p. 216.

Tekst 248. (niet in het Bronnenboek)

850

Een tekst, te lang om volledig geciteerd te worden, vermeldt in één adem een aanval van de Noormannen op **Frisia** (Vlaanderen), de **Batavia** (Béthune), Gent, Rouaan en Beauvais.

Bron: Chronicon Nortmannorum, HdF, VII, p. 153.

Tekst 249. (niet in het Bronnenboek)

ca. **850**

Hincmar, aartsbisschop van Reims, zendt een brief aan verschillende bisschoppen, o.a. aan Immo, bisschop van **Noviomagus** (Noyon).

Bron: MGS, VII, p. 417.

Nota: De index van de Monumenta Germanica wijst deze bisschop aan **Nijmegen** toe. Het gebeurt nota bene in hetzelfde deel waar de studenten van Nijmegen Harduinus van Noyon ook aan Nijmegen toewijzen. Zelfs bij het raadplegen van de indices blijken zij blind te zijn geweest.

Tekst 250. (niet in het Bronnenboek)

850

Rorik de Noorman... was onder bewaking gesteld. Nadat hij daaruit gevlucht was, werd hij gesteund door Lodewijk, de koning van de oostelijke (lees: noordelijke) Franken. Na enige jaren verblijf tussen de **Saxones** (zuid van Boulogne), die aan de gebieden van de Noormannen grenzen, verzamelde hij een groot leger en begon het rijk van Lotharius aan te vallen, dat ligt tegen de kust van de **Noordelijke Oceaan** (lees: Westelijke, versta Atlantische Oceaan). Hij kwam door de **Monden van de Renus** (Schelde) naar **Dorestadum** (Audruicq), dat hij veroverde en in bezit hield.

Bron: Annales Fuldenses, HdF, VII, p. 163.

Annales Mettenses, HdF, VII, p. 187.

Tekst 251. (niet in het Bronnenboek)

851

Hierna ontvolkten de zeerovers van de Noormannen **Fresia** (Vlaanderen) en de streek van de **Bataven** (Béthune). Zij hielden huis tot aan het klooster van St. Bavo te **Gent** en staken dat in brand. Vandaar trokken zij naar **Rouaan** en kwamen te voet tot **Bavay** dat zij in brand staken. Toen zij vandaar terugkeerden, werden zij door de onzen opgewacht en werd een deel van hen verdreven.

Bron: Annales Bertiniani, uitg. Grat, p. 63.

Tekst 252. (niet in het Bronnenboek)

851

In het jaar Ons Heren 851 vielen de Noormannen met 252 schepen **Fresia** (Vlaanderen) en de **Bataven** (Béthune) aan. Zij plunderden tot bij het klooster van St. Pieter en St. Bavo, dat **Gent** genoemd wordt, en staken dit klooster in brand. Zij wilden naar **Rouaan** trekken, en kwamen te voet tot bij **Bavay**.

Bron: Prudentii Trecensis Annales, MGS, I, p. 446.

Tekst 253. (niet in het Bronnenboek)

851

In het jaar Ons Heren 851 ontvolkten de Noormannen **Frisia** (Vlaanderen) en het **Eiland van de Bataven** (Béthune): bij **Gent** staken zij het klooster van St. Bavo in brand.

Bron: Balduini Ninovensensis Chronicon, MGS, XXV, p. 522.

Tekst 254. (niet in het Bronnenboek)

852

Godfried, zoon van Heriold de Noorman, die voorheen ten tijde van keizer Lodewijk te Mainz gedoopt was, viel Lotharius af en begaf zich naar de zijnen. Met een sterke macht en een menigte schepenen viel hij **Fresia** (Vlaanderen) binnen, daarna de omstreken van de **Schelde** en tenslotte de **Seine**.

Bron: Annales Bertiniani, uitg. Grat. p. 35.

Tekst 255. (niet in het Bronnenboek)

853

Opsomming van de plaatsen door de Noormannen aangevallen: Seine, Reims, Orléans, Parijs, Nantes, Angers, Poitiers, Tours, Loire, Aurillac, Neustrië, **Bavay**, **Noviomagus** (Noyon), de voortreffelijkste steden van Gallië.

Bron: Appendix, HdF, XI, p. 624.

Tekst 256. (niet in het Bronnenboek)

853

Immo de bisschop (van Noyon), de abt Adelardus van St. Omaars, Wantcaldus en Odelricus worden als "missi dominici" aangewezen voor het land van **Noviomo** (Noyon), Vermandois, Adertiso (Haudrecy, Ard.), Kortrijk, Vlaanderen, de graafschappen van Engilramnus en Waltcandus.

Bron: Capitularia Caroli Calvi, HdF, XII, p. 616.

Tekst 257. (niet in het Bronnenboek)

853

Wat moet er worden van **Bavay**, wat van **Noviomagus** (Noyon) en al de andere eerste steden van Gallië? Moeten zij tenonder gaan aan de aanvallen van de Noormannen en het zwaard van de

vijand?

Bron: *Miracula S. Benedicti*, HdF, VII, p. 360.

Tekst 258. (niet in het Bronnenboek)

854

Karel de Kale, koning van West-Francië, geeft een oorkonde uit ten gunste van de kerk van Doornik aan Immo, bisschop van **Noviomagus** (Noyon) en Doornik.

Bron: *Diplomata Caroli Calvi*, HdF, VIII, p. 533.

Tekst 259. (niet in het Bronnenboek)

854

Andere zeerovers van de Noormannen ontvolkten **Fresia** (Vlaanderen) en het naastaanliggende deel van **Saxonia** (zuid van Boulogne).

Bron: *Annales Bertiniani*, uitg. Grat, p. 35.

Tekst 260. (niet in het Bronnenboek)

855

Lotharius gaf geheel **Frisia** (Vlaanderen) aan zijn zoon Lotharius. Daarom begaven Rorik en Godfried (de Noormannen) zich naar hun vaderland **Dania** in de hoop daar koning te worden. Maar omdat het geluk hen niet toelachte, zetten zij zich neer in **Dorestadum** (Audruicq) en beheersten het grootste deel van **Frisia** (Vlaanderen).

Bron: *Annales Bertiniani*, uitg. Grat, p. 36.

Tekst 261. (niet in het Bronnenboek)

857

De Noormannen verwoestten de streek van de Seine en vielen Parijs aan, waar zij de basiliek van St. Petrus en Ste. Genoveva in brand staken en alle andere kerken behalve het klooster van St. Steven en de kerk van St. Vincentius en St. Germanus en de kerk van St. Dionisius... Andere Noormannen namen met geweld de haven in die **Dorestadum** (Audruicq) heet en het gehele **Eiland van de Bataven** (Béthune) en alle omliggende plaatsen.

Bron: *Annales Bertiniani*, HdF, VII, p. 72.

Prudentii Trecensis Annales, MGS, I, p. 451.

Tekst 262. (niet in het Bronnenboek)

857

De Noorman Rorik, die heerste over **Dorestadum** (Audruicq), voerde met verlof van de koning Lotharius een vloot naar de gebieden van de Noormannen (Normandië), en met verlof van Harik, koning van de Noormannen, nam hij het deel tussen de zee en de rivier de **Egidora** (de Authie) met zijn aanhangers in bezit.

Bron: *Annales Fuldenses*, HdF, VII, p. 166. MGS, I, p. 370.

Tekst 263. (niet in het Bronnenboek)

859

Koning Karel (de Kale) riep op verschillende plaatsen vergaderingen van de bisschoppen bijeen en begaf zich met zijn neven, de koningen Lotharius en Karel, naar een vergadering van bisschoppen te **Seponarias**, op vier mijlen afstand van Toul. Daar bracht hij een akte van beschuldiging in tegen Gualino, de aartsbisschop van Sens. Deze zaak werd evenwel uitgesteld wegens de afwezigheid van dezelfde Gualino. Vandaar begaf hij zich naar een bijeenkomst met zijn broer koning Lodewijk in het **Eiland van de Renus** (Het Eiland van de Bataven) tussen **Autumriacum** (Autigny) en **Confluentes** (Conflans-St. Honorine).

Bron: *Annales Bertiniani*, uitg. Grat, p. 80.

Nota: Het Eiland van de Renus is identiek met het Eiland van de Bataven. De plaatsnamen maken duidelijk dat Lodewijk zich rond de Oise bevond.

Tekst 264. (niet in het Bronnenboek)

859

De Noormannen vielen opnieuw aan en zij roofden en vernielden het klooster van **St. Valéry-en-Somme** en de stad **Amiens** en alle omliggende plaatsen met moord en brand. Anderen van hen vielen met dezelfde furie het **Eiland van de Bataven in de Renus** aan. Zij echter, die aan de **Seine** verbleven, vielen in de nacht de stad **Novioma** (Noyon) aan, namen daar bisschop Immo met veel edelen en geestelijken gevangen, en na de stad verwoest te hebben, voerden zij deze af en doodden hen onderweg. Twee maanden tevoren hadden zij Ermenfridus, de bisschop van **Beauvais** vermoord; het jaar tevoren **Baltfridus**, de bisschop van **Bayeux**.

Bron: Annales Bertiniani, HdF, VII, p. 75; uitg. Grat, p. 81.

Prudentii Trecensis Annales, MGS, I, p. 453.

Chronicon Nortmannorum, HdF, VII, p. 153.

Tekst 265. (niet in het Bronnenboek)

859

Daarom kwamen zij naar de burcht van **Laon** en wat in de omgeving daarvan lag, roofden en vernielden zij. Zij waren van plan naar **Reims** te gaan, maar kwamen over **Soissons** en **Noviomagus** (Noyon) om de voornoemde burcht te veroveren en aan hun rijk toe te voegen.

Bron: Annales Bertiniani, HdF, VIII, p. 37.

Tekst 266. (niet in het Bronnenboek)

859

In deze tijd verspreidden de Noormannen zich over Aquitanië, omdat de bestuurders onder elkander oorlog voerden en niemand de weerstand (tegen de Noormannen) organiseerde. Zij staken het eiland **Hero** (Noirmoutier, Vendée) in brand, het klooster **Dée**, Bordeaux, Saintes, Angoulême, Limoges, Parijs, Tours, Bavay, **Noviomagus** (Noyon), Orléans, Poitiers; verder zijn ontelbare kloosters en burchten vernield na de dood van keizer Lodewijk.

Bron: Chronicon S. Maxentii, HdF, XI, p. 216.

Tekst 267. (niet in het Bronnenboek)

859

De Noormannen... doodden alle geestelijken en bisschop Immo van **Noyon**... Van **Noyon** tot **St. Denis**, van Chartres tot Parijs lieten zij geen stad of huis onaangetast.

Bron: Robert Wace, Rouman du Rou.

Tekst 268. (niet in het Bronnenboek)

859

De Noormannen... vielen met hun gewone geweld het gebied binnen van de **Menapiërs** (Cassel), in de zeebaai die de haven van de **IJzer** (Nieuwpoort) wordt genoemd.

Bron: Miracula S. Bertini, MGS, XV, p. 509.

Tekst 269. (niet in het Bronnenboek)

860

Een machtige vloot van de Noormannen legde te Nieuwpoort aan. Vandaar trokken zij naar de abdij van **St. Bertin** (St. Omaars) en de oevers van de **IJzer** en plunderden de gehele streek. Van **St. Omaars** uit plunderden zij de gehele **Morinie** (Terwaan).

Bron: Annales Bertiniani, HdF, VII, p. 58.

Tekst 270. (niet in het Bronnenboek)

860

Karel de Kale, koning van West-Francië, schenkt de plaats Bonne Maison in het "graafschap" Noviomus (Noyon) aan de schatkamer van St. Denis bij Parijs.

Bron: Diplomata Caroli Calvi, HdF, VIII, p. 561.

Nota: De bisschop van Noyon fungeerde tevens als graaf over de stad en het omliggende gebied, zodat hij er ook het wereldlijk bestuur in handen had. Dit gevoegd bij de grote zelfstandigheid van de stad zelf gaf Noyon een bijzonder statuut, dat zijdelings van belang is geweest voor haar residentieel karakter en er o.á. toe geleid heeft dat zij tot 1047 nog regelmatig door de duitse keizers als residentie kon worden gebruikt.

Tekst 271. (niet in het Bronnenboek)

863

De Noormannen kwamen in de maand januari over de Renus (Schelde) per schip tot bij Colonia (Coulogne bij Calais) en na de haven, die Dorestadum (Audruicq) wordt genoemd, ontvolkt te hebben, bereikten zij de stad Nonmodoca (Nemetacum = Atrecht), waarheen de Frisii (Vlamingen) gevlucht waren. Daar doodden zij veel handelaars van de Frisii (Vlamingen) en met veel gevangenen bereikten zij een eiland bij de burcht van Neussium (Noisy-le-Grand oost van Parijs).

Bron: Annales Bertiniani, HdF, VII, p. 80.

Hincmari Remensis Annales, MGS, I, p. 459.

Nota: De tekst bevat drie bewijzen tegen de mythe van Wijk bij Duurstede, d.w.z. de Schelde, Coulogne en Atrecht. Nonmodoca wordt door Van Es ("Dorestad", blz. 195) vértaald met "niet onbelangrijke nederzetting", omdat er even verder in de tekst staat "non modica populi multitudine" - een niet geringe menigte volks. De naam is een variant van Nemetacum - Atrecht. Deze tocht van de Noormannen heeft natuurlijk niet op de Rijn plaats gevonden; dan zou Keulen (wat men ervan heeft gemaakt) niet het eerst genoemd zijn. Dorestadum lag derhalve tussen Coulogne en Atrecht; ergo is het Audruicq. Neussium is evenmin het duitse Neuss.

COLONIA: KEULEN EN COULOGNE BIJ CALAIS

De vergissingen met Colonia, dat Keulen of Coulogne bij Calais kan aanduiden, zijn zo oud als de weg naar Keulen. Gregorius van Tours geeft daarvan een van de markantste voorbeelden, natuurlijk niet Gregorius zelf, doch wat men hem ten onrechte in de mond legde. Men laat hem waarachtig opdraven om de mythe van Xanten te "bewijzen", door te suggereren dat hij al over St. Victor van Xanten geschreven zou hebben, al noemt hij de plaats niet. In werkelijkheid heeft deze schrijver alleen gesproken over de St. Victor-kerk van Marseille, (Grégoire de Tours, Histoire des Francs, uitg. Halphen, II, p. 216) en over de martelaren Cassius en Victor die in Auvergne gedood waren (ibid. I, p. 58). Een en ander wordt vastgeknoopt aan het feit dat Gregorius enkele malen Colonia vermeldt, dat als Keulen werd opgevat. Een eerste maal verhaalt hij over een inval van de Franken in "Germania". Zij staken de Renus - Schelde over, waarna een groot aantal van hen in het Carbonarisch Woud werd gedood (ibid. I, p. 93). Dit woud lag in het noorden van Frankrijk. Uit het vervolg van het verhaal blijkt (ibid. I, p. 95) dat de Franken Colonia op het oog hadden, dat door de Romeinen was bezet. Deze staken de Renus - Schelde over, verwoestten het land van de Bructeri - Broxeele en van de Chamavi-

Tekst 272. (niet in het Bronnenboek)

864

De Noormannen kwamen met veel schepen in **Vlaanderen** aan wal, en ondanks de tegenstand van de bewoners voeren zij de **Renus** (Schelde) op en vernielden de rijken van Lotharius en Lodewijk aan beide zijden van de rivier.

Bron: Annales Bertiniani, HdF, VII, p. 87.
Hincmari Annales, MGS, I, p. 465.

Tekst 273. (niet in het Bronnenboek)

866

De Noormannen begaven zich in juli naar de zee; een deel van hen keerde naar de pagus **Isla** (Isla = Lys en Lijzel bij St. Omaars) terug onder de heimelijke goedkeuring van Lotharius.

Bron: Annales Bertiniani, uitg. Grat, p. 37.

Tekst 274. (niet in het Bronnenboek)

867

Lotharius... keerde vandaar (Frankfurt) terug en wees de vijand aan om zogenaamd in zijn rijk het vaderland tegen de Noormannen te verdedigen. Hij dacht namelijk dat Rorik met zijn hulp-troepen van Noormannen zou terugkeren, die de inwoners met hun nieuwe naam van **Cokingi** (Chocques of Koksijde) uit **Fresia** (Vlaanderen) verdreven hadden.

Bron: Annales Bertiniani, uitg. Grat, p. 38.

Tekst 275. (niet in het Bronnenboek)

868

Het onderzoek van Willibertus, die door de aartsbisschop Hincmar (van Reims) tot bisschop van Châlons-sur-Marne gewijd zal worden... in het klooster van Brétigny in het diocees van Reims en de parochie **Noviomagus** (Noyon).

Bron: Formulae, HdF, VII, p. 711.

Tekst 276. (Bronnenboek nr 57)

870

Vandaar keerde hij naar Aken terug, waar hij het Kerstfeest vierde. In het jaar 870. Vandaar begaf hij zich naar het paleis van **Noviomagus** (Noyon), waar hij een afspraak had met Rorik de Noorman.

Bron: Annales Bertiniani, uitg. Grat, p. 168.
Hincmari Remensis Annales, MGS, I, p. 486.

Nota: Rorik de Noorman hield zich op in het noorden van Frankrijk; de interpretatie Nijmegen van het Bronnenboek is een misgreep.

Tekst 277. (niet in het Bronnenboek)

870

Van Aken vertrok koning Karel (de Kale) en keerde hij naar **Francia** terug en kwam in de stad **Noyon**. Daar hield hij een vergadering met een prins van de Noormannen die Rorik heette (de tekst is in het oud-frans geschreven).

Bron: Chroniques de St. Denis, HdF, VII, p. 132.

Tekst 278. (niet in het Bronnenboek)

870

In deze dagen bedreven de Noormannen weer de zeeroverij. Onder aanvoering van Hasting kwamen zij via een haven in **Francië** binnen en drongen zo ver in de streek van Vermandië en

Noviomense (Noyon) door, dat zij het klooster van **St. Quentin** in brand staken en buiten de stad **Noviomensis** (Noyon) niets onaangetast lieten.

Bron: Hugonis Floriacensis chronicon, MGS, IX p. 337.

Tekst 279. (niet in het Bronnenboek)

870

In het jaar Ons Heren 870... is tussen de glorierijke koningen Karel (de Kale) en Lodewijk een verdeling van het rijk gemaakt te Procaspide (onbekend, verm. een verschreven naam) aan de rivier de Maas. Dit is het deel dat Lodewijk tot zich nam: ... Keulen, Trier, Luik, Strasburg, Bazel, de abdijen van Susteren, St. Odiliënberg... Echternach, het graafschap **Testerbant** (Westrachia), de **Batua** (Béthune), Hattuarië, de beneden-Maasgouw van deze kant, ook de boven-Maasgouw van die kant... het distrikt van Aken, het distrikt van Maastricht... twee delen van **Frisia** die Lotharius had gehad... En dit is het deel van het rijk dat Karel ontving: Lyon... het derde deel van **Frisia** (Vlaanderen).

Bron: Hincmari Remensis Annales, MGS, I, p. 466.

Nota: Bij deze verdeling, waarvan de hoofdlijn door het zuiden van België loopt, zijn met **Frisia** en **Batua** beslist geen delen van Nederland bedoeld.

Tekst 280. (niet in het Bronnenboek)

872

In de maand oktober kwam hij (Lotharius) over de **Mosa** (Maas) naar **Traiectum** (Tournhem), waar hij met de Noormannen Rorik en Rudolf sprak, die hem per schip tegemoet gekomen waren. Rorik, die hem getrouw was, heeft hij welwillend ontvangen. Rudolf, die ontrouw beraamde en overdreven eisen stelde, zond hij onvoldaan weg, terwijl hij zijn getrouwen bevel gaf zich tegen diens aanvallen te wapenen. Vandaar keerde hij (Lotharius) over **Attinicium** (Attin bij Montreuil) terug, en vierde het Kerstfeest in het klooster van **St. Medardus** (Soissons).

Bron: Annales Bertiniani, uitg. Grat, p. 40.

Nota: De andere genoemde plaatsen tonen aan, dat met **Traiectum** noch **Maastricht** noch **Utrecht** is bedoeld, maar **Tournhem**, dat overigens midden in het gebied lag dat door de Noormannen was bezet.

Tekst 281. (niet in het Bronnenboek)

873

In juni voerde een zekere Rudolf, een Noorman van koninklijk geslacht, die reeds meermalen het rijk van Karel met roof en brand had aangevallen, een vloot naar het rijk van Lodewijk... Zij echter... vielen de vijand aan, en in een gevecht viel Rudolf als eerste en met hem 80 man; de overigen, die niet naar hun schepen konden vluchten, verschansten zich in een zeker gebouw, waar zij door de **Frisionen** (Vlamingen) werden belegerd, die onder elkaar overlegden wat zij met hen zouden doen. Toen de een dit, de ander iets anders zei, kwam een zekere Noorman, die christen geworden was en reeds lang met de **Frisionen** (Vlamingen) verkeerde had, met een voorstel aan... Zijn advies werd tenslotte aangenomen en na gijzelaars gesteld te hebben, lieten zij de anderen naar hun schepen terugkeren. Zij betaalden eveneens een grote som geld en beloofden onder ede, dat zij niet meer in het rijk van Lodewijk zouden terugkeren. Onder veel verwarring en met veel schade, eveneens zonder aanvoerders, trokken zij uit de streek weg.

Bron: Annales Fuldenses, HdF, VII, p. 178.

Tekst 282. (niet in het Bronnenboek)

875

Paus Johannes VIII bevestigt de abdij van **St. Vaast** te **Atrecht** in haar bezittingen "in de pagus

van de **Batua**, die omstroomd wordt door de **Renus Bicornis** (tweehoornige Renus) onder deze namen: **Rexna**, **Ulfrum** en **Rotheim**. Ook in de kapel van **Rotheim**. Bovendien 36 mansi aan de overzijde van de **Renus**". (Zie voor de namen de lijst der plaatsnamen in de **Batua**.)

Bron: Guesnon, Cartulaire de l'abbaye de St. Vaast à Arras.

Martène et Durand, Amplissima collectio, I, p. 198.

Tekst 283. (niet in het Bronnenboek)

877

Karel de Kale, koning van West-Francië, bevestigt de abdij van St. Bertijns te St. Omaars in haar bezittingen, o.a. te **Cassello** (Cassel) aan de overzijde van de **Renus** (Schelde).

Bron: Guérard, Cartulaire de l'abbaye de Saint-Bertin, p. 123.

Nota: Ofschoon sommigen, waaronder het Bronnenboek, hiervan het duitse Nederkassel gemaakt hebben, staat door de oorkonden van St. Bertijns vast dat het franse Cassel is bedoeld. De tekst vormt het zoveelste bewijs dat Renus de Schelde is. Geplaatst in de juiste tijd en de juiste streek, maakt hij tevens duidelijk dat de abdij de bescherming van de koning ingeroepen had tegen de aanvallen en aanspraken van de Noormannen.

Tekst 284. (niet in het Bronnenboek)

878, januari 29

Koning Lodewijk de Stamelaar geeft een oorkonde uit ten gunste van de abdij van St. Germain te Auxerre. Gegeven in de stad **Noviniaco** (Noyon).

Bron: Diplomata Ludovici Balbi, HdF, IX, p. 400.

Tekst 285. (Bronnenboek nr 58)

880, winter

De Noormannen plunderden in **Gallië** en onder de vele plaatsen en kloosters die zij verwoestten was ook **Biorzuna** (Boursin, Pas-de-Calais, of Boursies, Nord), waar een zeer groot deel van de **Frisiones** (Vlamingen) woonde. Vandaar keerden zij terug naar **Noviomagus** (Noyon), dat zij met een stevige wal en muren omringden en in het **paleis** van de koning richtten zij zich een winterkwartier in. Koning Lodewijk trok met een sterke troepenmacht tegen hen op, maar wegens de strengheid van de winter en de sterkte van de plaats bereikte hij niets en keerde hij terug.

Bron: Annales Fuldenses, MGS, I, p. 394; HdF, VIII, p. 40.

Nota: De tekst zelf heeft geen commentaar nodig. Wel moet erop gewezen worden dat het Bronnenboek hier een sprong maakt van 846, de laatst voorafgaande tekst die het citeert, tot 880 terwijl in de tussenperiode de naam **Noviomagus** tientallen malen voorkomt, vrijwel altijd in verband met de Noormannen. Het is een van de beste voorbeelden van het overslaan van teksten met franse lucht die voor Nijmegen niet in aanmerking komen. Enige teksten uit die periode, die voorheen wèl voor Nijmegen golden, heeft het Bronnenboek ook onvermeld laten verdwijnen. Overslaan kan men zoiets niet meer noemen; het zijn sprongen van een kangeroe die onderwijl in zijn buidel stopt wat niet gezien mag worden. Dezelfde hiaten doen zich voor tussen 880 en 949, en tussen 956 en 991, een enkele maal onderbroken door een oorkonde van Noyon, zodat ook duidelijk is waarom de niets bewijzende "Actum Noviomago" er met de haren zijn bijgesleept. Zie ook in de namenlijst van de **Batua** de plaats **Beurtina**.

Tekst 286. (Bronnenboek nr 59)

880 - 881

In dezelfde tijd voer een vloot van de Noormannen de rivier de **Wal** (Oise) op en legde aan bij het koninklijk paleis van **Niumaga** (Noyon), waar zij zich een kamp inrichtten. Toen Lodewijk dit vernomen had, kwam hij zonder uitstel met een leger om de versterking te belegeren. Na enkele

dagen strijd was hij nog niets gevorderd, omdat het paleis, een bouwwerk van zeer grote omvang en buitengewone sterkte, de vijanden een zeer veilige wijkplaats bood. In dit treffen is door de tegenstanders de Saks Everhardus, zoon van graaf Meginhard, gegrepen en gevankelijk meegevoerd. Zijn moeder Evesa kreeg hem later ongedeerd terug na een groot losgeld betaald te hebben. Tenslotte trok de koning zich met al zijn troepen terug, na de belofte geaccepteerd te hebben dat, indien hij van de belegering afzag, de Noormannen onmiddellijk uit zijn rijk zouden vertrekken. Na zijn vertrek staken de heidenen het paleis met de versterking in brand, scheepten zich in en zochten de **Monden van de Renus** (Schelde) weer op.

Nota: Annales Mettenses, HdF, VIII, p. 63.

Reginonis Chronicon, MGS, I, p. 592.

Tekst 287. (niet in het Bronnenboek)

880

De Noormannen vielen **Gallië** en **Fresia** (Vlaanderen) aan, en vernielden er met brand, roof en moord. Zij versterkten zich in **Noviomagus** (Noyon), waar zij voornemens waren de winter door te brengen.

Bron: Chronicon Hermanni, HdF, VIII, p. 245; MGS, V, p. 108.

Tekst 288. (niet in het Bronnenboek)

880

Hincmar, aartsbisschop van **Reims**, schrijft aan Heidilo, bisschop van **Noyon**. Hij beklagt zich over de aanvallen van de Noormannen, die bovendien zoveel schatting eisen dat niemand het kan betalen. Hij verzoekt hem aan Lodewijk, **koning van Germanië**, te zeggen dat hij hem wegens ziekte niet zal kunnen bezoeken maar dat hij erop moet aandringen dat de koning iets doet tegen de heidenen.

Bron: Flodoardi Historia Remensis, MGS, XIII, p. 534.

Tekst 289. (niet in het Bronnenboek)

ca. 880

Heidilo, bisschop van **Noyon**, verklaart dat hij de relieken van St. Eloi van de kerk van St. Loup in de benedenstad van Noyon overgebracht heeft naar de kathedraal wegens de aanvallen van de Noormannen op Noyon.

Bron: Gallia Christiana, X, p. 383.

Tekst 290. (niet in het Bronnenboek)

880

De Noormannen vielen **Doornik** op de Schelde aan, vernielden alle kloosters te vuur en te zwaard, en na zich in **Kortrijk** een versterking te hebben gebouwd om te overwinteren, vernietigden zij de **Menapiërs** (Cassel) en de **Suevi** (omg. Kortrijk) tot aan hun ondergang, en vernielden zij het gehele land tussen de **Schelde** en de **Lys** of **Leie**.

Bron: Gesta Normannorum, HdF, VI, p. 202.

Nota: Leest men **alle teksten** uit 880 over de Noormannen na, dan blijft er geen enkele grond meer over om er **twee** naar Nijmegen te trekken, daar het zonneklaar is waar de Noormannen toen verbleven. Daar Noviomagus tot 1125 toe nooit Nijmegen betekent, kan het in de paar teksten van het Bronnenboek evenmin als zodanig worden opgevat.

Tekst 291. (niet in het Bronnenboek)

881

Met een samengebracht leger kwam de koning naar de gouw van **Kamerijk**, waar hij een ver-

sterking liet bouwen op de plaats **Strum** (Etrun, op 9 km noord-oost van Kamerijk, bij de samenvloeiing van Sensée en Schelde).

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 199.

Tekst 292. (niet in het Bronnenboek)

881

De Noormannen... verwoestten verschillende plaatsen in ons rijk, namelijk Kamerijk, **Traiectum** (Tournehem), de pagus van **Hasbania** (deel van het zuiden van Brabant), en de gehele **Ripuaria** (Ribécourt).

Bron: Annales Fuldenses, HdF, VIII, p. 40.

Tekst 293. (niet in het Bronnenboek)

881

De Noormannen vielen met een vloot de rivier de **Wal** (Oise) binnen en legerden zich in het koninklijk paleis te **Niumaga** (Noyon)... (daar belegerde de koning hen enkele dagen)... Toen hij zich terugtrok, staken de heidenen het paleis samen met hun versterking in brand, en keerden zij op hun schepen naar de **Monden van de Renus** (Schelde) terug.

Bron: Reginonis chronicon, MGS, I, p. 592.

Annales Mettenses, HdF, VIII, p. 63.

Annalista Saxo, MGS, VI, p. 515.

RENUS - SCHELDE

Het voornaamste punt, waaraan alles van romeins Nederland is opgehangen, is de **Renus**, die dan ook de belangrijkste rode draad had moeten zijn voor het bevestigen van de historische en stratigrafische continuïteit en van de zogenaamde traditie sinds de Romeinen. Maar dit punt, waar alles om draait, heeft het Bronnenboek met een brede bocht omzeild. Het geeft **vijf teksten** over de Renus (nrs 19, 25, 51, 59, 70), die overigens ook alle vijf **Schelde** betekenen, en het slaat er **twee en zeventig** over. Zie mijn teksten: 1, 2, 7, 10, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 51, 52, 53, 54, 56, 60b, 61, 62, 63, 67, 83, 84, 88, 90, 92, 93, 94, 97, 98, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 114, 127, 169, 173, 242, 243, 246, 250, 261, 263, 264, 272, 283, 286, 293, 310, 311, 344, 352, 368, 371, 417, 418. Zij zijn overgeslagen omdat ik in 1965 overtuigend heb aangetoond, dat het woord **Renus** niet klakkeloos als de Duitse en Nederlandse Rijn kan worden opgevat. "Germania" van Tacitus maakt duidelijk, dat Renus bij de klassieke schrijvers **altijd** Schelde betekent. Maar afgezien daarvan - want Tacitus kennen de bewerkers van het Bronnenboek helemaal niet - wisten zij wel dat het woord **Renus** geen enkele bewijskracht voor Nederland bevat, weshalve ze deze massa teksten maar weglieten.

MONDEN VAN DE RENUS

Nog stringenter draaide de geschiedenis van Nederland rond de "Monden van de Renus". Aan deze geografische aanduiding hangt de hele fabulatie over romeins Nederland vast. Ook daarna, toen Nederland onder water lag, blijft de naam voortlopen en berichten de schrijvers dat St. Willibrord en St. Bonifatius in de "Monden van de Renus" aankwamen en daar hun missiegebied bereikten. Dezelfde plaatsbepaling komt in de berichten van de Noormannen voor. Men zou dus moeten besluiten, dat dit het ge-

geven bij uitstek was om de traditie sinds de Romeinen te bewijzen. Zij verdwijnt uit de bronnen in de 10e eeuw, toen door de regressies na de transgressies de onderscheiden uitmondningen van de **Renus** - Schelde droogvielen zodat tenslotte maar één stroom overbleef, die nog enige eeuwen naast de Schelde ook met de naam van Renus werd aangeduid. Opmerkelijk is dat, wanneer de hollandse geschiedenis in de 10e eeuw begint, geen sterveling over de **Monden van de Renus** spreekt. Hier glijdt het Bronnenboek weer uit. Over dit kapitale punt geeft het één tekst (nr 59) en slaat het er **twalf** over, zijn normale fragmenten-happerij. Zie mijn teksten: 11, 22, 27, 29, 30, 31, 51, 246, 250, 286, 293. Daar Renus altijd Schelde betekent en de Monden van de Renus door de klassieke schrijvers vlak ten noorden van Boulogne worden gesitueerd, het duidelijkst door Strabo en Ptolemeus, **bestaat in Nederland geen traditie sinds de Romeinen**. Het was trouwens een heel doorzichtige kreet, een losse bewering waarbij zorgvuldig achterwege werd gelaten mee te delen dat zij zuiver en alleen op de **Renus** - Schelde steunt. Maar Renus is een gevaarlijk woord geworden sinds ik in 1965 bewezen had, dat dit niet klakkeloos met Rijn vertaald mag worden. Men mag er ook verzekerd van zijn, dat sindsdien door deze of gene de "Germania" van Tacitus is ontdekt, en dat toen het wachtwoord is rondgegaan zo weinig mogelijk over Renus te praten. Het Bronnenboek heeft zich stipt aan deze opdracht gehouden.

EILAND VAN DE BATAVEN

Het Eiland van de Bataven was **in en door de Renus** gevormd. Dit leek de Betuwe op het lijf te zijn geschreven. Bij de Batua lag de karolingische residentie Noviomagus. Dan zou je toch verwachten, dat het Bronnenboek breed zou uithalen met de teksten over dat Eiland van de Bataven. Mis hoor! Het geeft precies één tekst (nr 22) en slaat er **een en twintig** over, die het dus niet meer ten gunste van Nijmegen durft presenteren. Merci, Bronnenboek! Want bij alle overslagen moet ik "dank je wel" zeggen, omdat ze mij als winstpunten in de schoot worden geworpen. Zie mijn teksten: 1, 7, 10, 20, 33, 41, 53, 62, 94, 106, 114, 115, 125, 126, 127, 242, 244, 261, 263, 264, 311. Weer geeft het Bronnenboek mij toe, dat een grote kollektie hoogst belangrijke teksten aan Frankrijk en Vlaanderen toebehoort. Maar zo wordt ook helder, met welke geraffineerdheid de teksten zijn uitgezocht, die zonder al te groot gevaar nog ten gunste van Nijmegen konden worden gepresenteerd. De kwaadaardigheid druipt eraf; ik zal nog verschillende malen deze taktiek signaleren. De papiermand naast Leupen's bureau moet naar helse solfer gestonken hebben. De **samenzwering** druipt ook eraf. Men zou er nog begrip voor kunnen hebben, al was dit ook te veroordelen, dat medievisten weinig aandacht aan de klassieke teksten besteden omdat deze niet tot hun primaire vakgebied behoren. Maar in de "kommissie" van het Bronnenboek zaten **vier archeologen**, die de klassieke teksten, grondslag van hun opvattingen over romeins Nederland en ook over romeins en karolingisch Noviomagus, onder de aandacht van de medievisten hadden moeten brengen, vooral wanneer zij deze beschouwen als **absolute bewijzen** ten gunste van Nijmegen. Ergo: de heren archeologen laten niet alleen misdadige overslagen toe, maar durven ze zelf ook niet meer openlijk voor Nijmegen presenteren en laten ze toch in de lucht hangen, teneinde te voorkomen dat hun gedaas met de Peutinger-kaart aan het licht komt. Dit past weer geheel in de opzet van het Bronnenboek, zodat over de hele lijn het uitgestippelde programma van overslagen kan worden uitgevoerd.

Tekst 294. (niet in het Bronnenboek)

881

Deze oorlog van de Noormannen, zo gevaarlijk en verschrikkelijk, heeft de nobelste mannen van ons land doen vluchten. Onze bisschop Heidilo, de geestelijkheid en de burgers van **Doornik** hebben zich in **Noyon** teruggetrokken, en zij hebben er ook de relieken van St. Eleutherius en de andere heilige zaken en schatten van de kerk heen gebracht, die de monniken van de abdij van St. Martinus te Doornik hen in bewaring hadden toevertrouwd. Die van Doornik immers vonden geen andere stad dan Noyon geschikt om door een en dezelfde bisschop bestuurd te worden.

Bron: Jean Cousin, Histoire de Tournay, I, 2, 70.

Tekst 295. (niet in het Bronnenboek)

881

Ondertussen vielen de heidenen **Kortrijk** aan, en **Francië** zonder koning en bestuurders vindend, kwamen zij tot bij **Péronne**, dat zij in brand staken. Dit vernam de jonge koning Lodewijk met smart; hij verliet zijn broer in Bourgondië en begaf zich naar Francië. Maar de heidenen, die door hun successen overmoedig geworden waren en meenden dat niemand tegen hen opgewassen was, trokken met een enorm leger naar **Kortrijk** en in een raid van meer dan 50 mijlen vernielden zij alles wat zij tegenkwamen. Toen de voornoemde koning dit vernomen had, verzamelde hij een menigte Franken, en aangespoord door God's hulp overviel hij hen onverwacht bij **Saulcourt** (Saucourt op 17 km zuid-west van Abbeville), waar een zodanig aantal van hen sneuvelde als tevoren nooit in **Francië** was geschied. Hierdoor werden zij, die ontkomen waren, en de overigen die in Kortrijk gebleven waren, zo afgeschrikt dat zij op de vlucht sloegen naar de **Batua** (Béthune) en alle plaatsen in de omgeving van de **Maas** wreed verwoestten.

Bron: Sermo de tumulatione SS martyrum Quitini et Victorici, HdF, IX, p. 109; MGS, XV, p. 272; AS, oktober XIII, p. 748.

Tekst 296. (niet in het Bronnenboek)

881

De Noormannen, in vereniging met de Dani, trokken door **Francië** en Lotharingen. Te vuur en te zwaard vernielden zij: Amiens, Atrecht, Corbie, Kamerijk, Terwaan, de gebieden van de **Menapiërs** (Cassel) en **Brabatensers** (noord-west van Atrecht) en het gehele land rond de **Schelde**. Vandaar trokken zij de rivier de **Vaël** (Oise) op en vernielden de kloosters van **St. Valéry-en-Somme** en van **St. Riquier**, de gehele **Batua** (Béthune), en staken ook het paleis van **Noviomagus** (Noyon) in brand.

Bron: Sigeberti Gemblacensis Chronicon, HdF, VIII, p. 308; MGS, IV, p. 343.
Historia regum Francorum, HdF, IX, p. 42; MGS, V, p. 343.

Tekst 297. (niet in het Bronnenboek)

881

De Noormannen vielen met een grote menigte ons klooster (St. Vaast van Atrecht) op de 7e van de Kalenden van januari aan en staken het klooster en de stad, behalve de kerken, de wijk van het klooster en alle plaatsen in de buurt op de 5e der Kalenden van januari in brand, na allen gedood te hebben die zij konden vinden. Daarna zwierven zij door het gehele land tot aan de **Somme**, en veroverden een ontzaglijke buit aan mensen, vee en trekbeesten. Vandaar trokken zij dezelfde dag naar **Kamerijk**, waar zij zowel de stad als het klooster van St. Géry met moord en brand verwoestten, en met grote buit keerden zij naar hun versterkingen terug, onderwijl alle kloosters aan de rivier de **Hissca** (Scarpe) verwoestend. Tegen Maria Lichtmis (2 februari) trokken zij weer op, ditmaal over **Terwaan**, naar het klooster **Centula** (**St. Riquier**) van St. Richarius, en **Saint-Valéry-en-Somme** en alle plaatsen, kloosters en dorpen bij de zee. Vandaar bereikten

zij de stad **Amiens** en het klooster van **Corbie**, en overladen met buit, ongedeerd en ongehinderd, keerden zij naar hun burchten terug. Opnieuw kwamen zij rond het feest van St. Petrus (18 januari) naar **Atrecht**, waar zij allen doodden die zij konden vinden, en na de gehele streek te vuur en te zwaard verwoest te hebben, keerden zij ongedeerd naar hun versterkingen terug. Inmiddels zag koning Lodewijk met grote smart hoe zijn rijk werd vernield. Hij stelde een leger samen en bereidde zich voor op een slag. Maar de Noormannen bleef het voor de wind gaan; in de maand juli trokken zij met een groot leger over de rivier de **Somme**, en bereikten op hun gewone wijze de stad **Beauvais**. Koning Lodewijk trok met zijn leger de **Hisa** (Oise) over en wilde naar **Grand-Villiers** (4 km van Abbeville) gaan, waar hij meende dat de Noormannen zich ophielden. Hij trof hen echter in de pagus **Witmau** (Blangy, Seine-Maritime) op de plaats die **Sethulcurtis** heet (Saucourt, op 17 km zuid-west van Abbeville), waar de veldslag plaats vond. De Noormannen sloegen spoedig op de vlucht en kwamen bij de genoemde plaats, waar de koning hen achtervolgde en glansrijk versloeg... Na het behalen van deze overwinning, waar het hem gelukt was veel Noormannen te doden, trok de koning zich in triomf achter de **Hisa** (Oise) terug. De zeer weinige Noormannen die ontkomen waren, berichtten de ondergang van de hunnen in de versterkingen, vandaar dat de Noormannen de jonge koning Lodewijk begonnen te vrezen. De koning kwam met zijn leger terug in het Kamerijkse en nestelde zich in een versterking, die **Strum** heet (Etrun, op 9 km noord-oost van Kamerijk) om de Noormannen te bestrijden. Toen de Noormannen dit wisten, keerden zij naar **Gandavum** (Gent) terug, herstelden hun schepen en begaven zich over land en per schip over de **Maas** naar **Haslo** (Hasnon, op 12 km noord-west van Valenciennes), waar zij zich een winterverblijf inrichtten.
Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 519.

Tekst 298. (niet in het Bronnenboek)

881

In november van hetzelfde jaar kwamen Godfried en Siegfried, twee koningen van de Noormannen, met een ontelbare schaar voetvolk en ruiters. Zij vestigden zich op een plaats **Haslon** genaamd (Hasnon bij Kamerijk), bij de Maas.

Bron: Regionis Chronicon, MGH. in usum scholarum, p. 118.

Nota: De door sommigen voorgestane determinatie van Asselt (Ned. Limb.) voor Haslon is zonder de minste twijfel onjuist. Niet alleen is die streek nimmer door de Noormannen bezocht, doch de plaats noch de naam bestonden daar in de 9e eeuw. Ten derde, stond de Maasvallei ten gevolge van de transgressies tot aan de rand toe vol water. Bovendien: de gebeurtenissen vonden plaats in het noorden van Frankrijk en het zuiden van België; wanneer er een uitschieter van bijna 200 km bij was geweest, hadden de schrijvers dit door een of ander detail vermeld. Ten vierde: het is zelfs waarschijnlijk dat er van twee Ascloha of Haslo sprake is geweest en dat het ene **Hasnon** bij Kamerijk was, het andere **Annoeuillin** bij Rijssel, voorheen als Axcello bekend. De beschrijvingen geven de indruk, al is dit niet nader te bewijzen, dat de plaats genoemd wordt bij een groep Noormannen in de buurt van Rijssel, dan weer bij een groep in de buurt van Kamerijk. Ik pretendeer niet het probleem van Ascloha definitief op te lossen (dat overigens weinig of niets met het karolingische Noviomagus te maken heeft), doch om een einde te maken aan de determinatie van Asselt, die natuurlijk terwille van Nijmegen wordt volgehouden.

Tekst 299. (niet in het Bronnenboek)

882

Toen zij daar aangekomen waren, sloegen zij het beleg om hun versterking, die **Ascloha** wordt genoemd (zie de voorafgaande tekst).

Bron: Annales Fuldenses, MGH. in usum scholarum, p. 107.

Tekst 300. (niet in het Bronnenboek)

882

... daar Karel geen middel had om de Noormannen te weerstaan, omdat sommige voorname heren hem hun hulp geweigerd hadden. Daarom kwamen zij (de Noormannen) tot bij de burcht van **Laon**, waar zij in de omgeving alles roofden en vernielden. Zij wilden naar **Reims** gaan; vandaar trokken zij over **Soissons** en **Noviomagus (Noyon)** om dit kasteel te veroveren en aan hun rijk toe te voegen.

Bron: Hincmari Remensis Annales, MGS, I, p. 515.

Tekst 301. (niet in het Bronnenboek)

882

Karel echter... trok met zijn leger tegen de Noormannen op tot aan hun versterking; daar gekomen zakte zijn moed in elkaar en sloot hij een verdrag met Godfried en de zijnen, dat hij het doopsel zou ontvangen; dan zou hij **Frisia (Vlaanderen)** en de andere eervolle titels krijgen, die Rorik had gehad.

Bron: Hincmari Remensis Annales, MGS, I, p. 514.

Tekst 302. (niet in het Bronnenboek)

882

Tegen hen verzamelde koning Karel een groot leger en belegerde hen te **Haslo (Hasnon bij Kamerijk)**. Godfried de koning (van de Noormannen) kwam naar hem toe, en de koning gaf hem het rijk van de **Frisonen (Vlamingen)**, dat Rorik de Noorman indertijd bezeten had; eveneens gaf hij hem **Gisla** tot vrouw, de dochter van koning **Lotharius**.

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 520.

Tekst 303. (niet in het Bronnenboek)

882

De Noormannen verwoestten de haven, die in de friese taal **Taventeri** wordt genoemd, waar de **H. Liobomus** rust, nadat zij er velen gedood hadden.

Bron: Annales Fuldenses, MGH. in usum scholarum, p. 99.

Nota: De tekst, verkeerd op Deventer toegepast, geeft niet de indruk erg betrouwbaar te zijn. Een heilige Liobomus bestaat niet; waarschijnlijk zal de H. Lebuinus bedoeld zijn. Hij is begraven in een van de twee plaatsen St. Lievens-Houten of St. Lievens-Esse, op resp. 15 en 23 km zuid-oost van Gent. Taventeri is verm. een verschrijving of een volledige tussenvoeging, toen de legende van St. Lebuinus te Deventer bestaan had gekregen.

Tekst 304. (niet in het Bronnenboek)

882

In de maand oktober vestigden de Noormannen zich in **Condade (Condé)**, bij de samenvloeiing van Scarpe en Schelde) en verwoestten het rijk van Karel. Koning Karel en zijn leger verbleven te **Barlons (Barleux)** aan de Somme, maar de Noormannen hielden niet op met hun roofpartijen, en verdreven de overgebleven bewoners over de Somme. Met hun leger trokken zij door **Thiérache** (bos tussn de Sambre en de Oise) over de Oise. Koning Karel achtervolgde hen en trof hen bij **Avallas (Aveux-le-Château aan de Aisne)**... Karel begaf zich naar het paleis van **Compiègne**; de Noormannen keerden naar hun schepen te **Condade (Condé)** terug en vandaar vernielden zij het gehele rijk tot aan de Oise te vuur en te zwaard.

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 520.

Tekst 305. (niet in het Bronnenboek)

882

Karel, die in naam keizer was, kwam met een groot leger tot bij de versterking van de Noorman-

nen. Maar daar aangekomen, zakte zijn moed in de schoenen. Hij sloot een overeenkomst met Godfried en de zijnen, dat hij het doopsel zou ontvangen en de andere titels die Rorik had gehad, wat hij door tussenkomst van sommigen bereikte. Siegfried en Vuermo met hun medeplichtigen kocht hij af met verschillende duizenden aan zilver en goudgeld, die hij (de koning) van de schat van St. Stephanus te Metz en andere heilige plaatsen had afgenomen, om hen af te houden van de verwoesting van het rijk.

Bron: Annales Bertiniani, HDF, VII, p. 92; MGS, I, p. 514.

Tekst 306. (niet in het Bronnenboek)

883

Hierna staken de Noormannen het klooster en de kerk van **St. Quentin** in brand... In de lente vertrokken zij van **Condade** (Condé) naar de kuststreken; in de zomer verdreven zij de bewoners uit het **Flamingose** (Vlaanderen) land en vernielden alles te vuur en te zwaard. Tegen de herfst heeft koning Karel, tot bescherming van het rijk, een versterking gelegd in **Melnaco** (Miannay bij Abbeville) tegenover **Latuarum** (Laviers, Somme), waartegen de Noormannen in oktober optrokken met hun ruitery en voettoepen. Hun schepen kwamen over de zee en voeren de **Somme** binnen; zo dwongen zij de koning met zijn leger op de vlucht tot over de Oise. Daarna bereidden zij zich een winterkwartier in de stad **Amiens**; vandaar vernielden zij het gehele land tot aan de Seine en in de omstreken van de Oise. Toen zonden de Franken een christelijke Noorman, Siegfried genaamd, naar hen toe om voorzichtig met hen te onderhandelen over de vrijheid van het rijk. Deze kwam van **Beauvais** en ging daarna naar **Amiens** om zich van zijn taak te kwijten.

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 521.

Tekst 307. (niet in het Bronnenboek)

883

De Noormannen plunderden en verbrandden de abdij van **St. Quentin** en de bisschoppelijke kerk van **Atrecht**. In de lente landden zij in het gebied van de **Schelde** en plunderden vier of vijf maanden in **Vlaanderen**. In de herfst trokken zij door het land van de Somme en vestigden zich opnieuw te **Amiens**.

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 521.

Tekst 308. (niet in het Bronnenboek)

884

De Noormannen woedden op hun gewone manier in de omgeving van de **Schelde**... In de maand oktober... staken de Noormannen hun versterkingen in brand en trokken zij uit **Amiens** weg; de koning en de Franken, die de **Oise** overgestoken waren, volgden hen langzaam. Deze trokken naar **Boulogne**. Daar hielden zij een vergadering over wat zij moesten doen. Een deel van hen stak de zee over; een ander deel trok naar **Luvaniam** (Louvignies), voorheen het rijk van Lotharius, waar zij zich een winterkwartier inrichtten.

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 522.

Tekst 309. (niet in het Bronnenboek)

884

... een groot leger van heidenen kwam vanuit **Germania** naar de streek van de **Oude Saksen** (noorden van Frankrijk), waartegen de **Saksen** en de **Frisonen** samen ten strijde trokken.

Bron: Gesta Aldfresi, MGS, XIII, p. 121.

Florentii Wigorniensis Chronicon, MGS, XIII, p. 124.

Nota: De term Oude Saksen toont aan dat er verschil werd gemaakt tussen het oude gebied van de Saksen in het noord-westen van Frankrijk en de nieuwe gebieden van de Saksen in Westfalen.

Tekst 310. (niet in het Bronnenboek)

884

In hetzelfde jaar voeren de Noormannen, die in **Chinheim** (Quingoie bij Tournehem) vanuit Normandië gekomen waren, met verlof van Godfried de **Renus** (Schelde) op en namen zij **Diusburch** in (Riquebourg, voorheen bekend als Divus Burgus, op 9 km noord-west van Hesdin), waar zij op hun gewone manier een versterking bouwden en de hele winter verbleven. Tegen hen richtte hertog Hendrik een versterking in om hen het roven te verhinderen. Tegen het begin van de lente verbrandden zij hun versterking en trokken zij weer naar de kuststreken.

Bron: Reginonis Chronicon, MGS, I, p. 594.

Tekst 311. (niet in het Bronnenboek)

885

Godfried, die de gebieden van het rijk, die hij verkregen had, tegen invallen van zijn eigen volk verdedigd had, wilde dat **Confluentes** (Conflains-St. Honorine), **Andrenacum** (Andrésy) en **Sinchica** (Sinceny) en enige andere koninklijke domeinen aan zijn gebied zouden worden toegevoegd, **wegens de overvloed van wijn**, die in deze streken aanwezig was, daar hij in de streek, die hem door de welwillendheid van de koning in bezit gegeven was, geen wijn had... Hierna zond hij (de keizer) Hendrik naar hem toe en, om het bedrog te verbergen, met hem Willebertus, de eerbiedwaardige bisschop van Keulen. Deze had het plan opgevat om zijn handlangers door **Saxonia** (zuid van Boulogne) te laten komen, niet met een leger maar met een klein gezelschap, naar een plaats en op een dag, die afgesproken waren. Zelf kwam hij met weinigen naar Keulen. Na de voornoemde bisschop met zich mee genomen te hebben, vertrok hij spoedig naar de **Batua** (Béthune). Godfried, die van hun komst verwittigd was, ging hen tegemoet naar een plaats die **Herispich** (Eragny) wordt genoemd, waar de stromen van de **Renus** (hier: Seine) en de **Wal** (Oise) zich in één stroom oplossen, en zij verder van elkander aflopend de provincie **Batua** (Béthune) met hun stromen omvatten... waar Godfried door de handlangers van Hendrik werd omgebracht. Alle Noormannen, die in de **Batua** (Béthune) werden aangetroffen, zijn gedood. Enige dagen later werd Hugo (de broer van Godfried) op aanraden van Hendrik door beloften naar **Gondreville** gelokt (op 25 km zuid-oost van Compiègne), waar hem op bevel van de keizer door Hendrik de ogen werden uitgestoken; en allen die hem gesteund hadden werden als eerlozen behandeld.

Bron: Annales Mettenses, HdF, VIII, p. 66.

UNO ALVEO SE RESOLVUNT

Over deze halve zin uit de bovenstaande tekst wordt al jarenlang gediskussieerd. Ik heb vertaald: "waar de stromen van de **Renus** (hier Seine of een kopieerfout) en de **Wal** - Oise zich in één stroom oplossen", vooral omdat hier de plaats **Herispich**, wat als Heriswich gelezen moet worden, omdat "pich" een onbekend achtervoegsel is, en de streek van de samenvloeiing van **Oise** en **Seine** in het verhaal over Godfried de Noorman zo'n belangrijke plaats innemen. Met mijn vertaling past de tekst niet in Nederland; op grond van de **Batua** moet hij sowieso al naar Frankrijk. Neen, zeggen Stolte en Camps, het betekent: waar Rijn en Waal zich splitsen, namelijk bij Spijk, want dat foutieve achtervoegsel is bij hen natuurlijk Spijk, en dan zou de tekst naar de nederlandse **Betuwe** moeten. Ik heb deze tekst voorgelegd aan verschillende classicisten, die unaniem van mening zijn dat beide vertalingen mogelijk zijn, maar dat de mijne de voorkeur verdient, omdat de schrijver het anders gezegd zou hebben indien hij een **splitsing** bedoelde. Stolte en Camps gingen op hun academische staart staan en sloegen er toen maar de

grofheid uit dat ik - en ook die classicil - geen Latijn ken. 't Schijnt helaas een nare gewoonte van academici te zijn, met een grofheid te antwoorden als zij aan het einde van hun Latijn zijn. In andere gevallen hebben Stolte en Camps die sneer ook gehanteerd. Het ergerlijke is dat sommige mindere goden, die zelf geen Latijn kennen, de grofheid blijven herhalen en verspreiden.

Daar ik nooit beweerd heb dat zij geen Latijn kennen, behoef ik niet terug te krabbelen. Laten we eerlijk zijn: er bestaat een kans, al is die klein, dat hun vertaling toch juist is. In dat geval heeft de schrijver de splitsing van **Oise** en **Sambre** bedoeld ten noord-oosten van St. Quentin, waar men met enig recht mag zeggen dat twee rivieren zich uit één stroom splitsen. De naam Renus is in dit verband geen beletsel, daar er meer teksten zijn aan te wijzen waar de naam naar de schijn ten onrechte is gebruikt, maar het waarschijnlijk is dat men **het hele samenstel** der onderlinge verbindingen tussen de rivieren, door de Romeinen Drusus en Corbulo tot stand gebracht, met de naam van **Renus** - Schelde aanduidde. Dit is geheel aanvaardbaar, omdat deze rivier de ruggegraat van het hele stelsel vormde, en de andere rivieren met recht tot het stroomgebied van de Schelde gerekend konden worden. Wij spreken immers ook gewoon van een Schelde-Rijn-kanaal, en dan weet iedereen wat bedoeld is, ondanks dat dit kanaal door oude en nieuwe rivieren loopt. Andere voorbeelden zijn de **Rijnvaart**, die voornamelijk over de Waal gaat, en het **Amsterdam-Rijnkanaal**, dat aan de Waal eindigt en niet eens rechtstreeks op de Rijn aansluit. De plaatsnaam Heriswich is daar in de buurt niet aan te wijzen, doch dit behoeft ook niet doorslaggevend te zijn. Deze verklaring acht ik niet erg waarschijnlijk, doch terwille van Stolte en Camps mag zij wat mij betreft open blijven. In elk geval blijkt dat ook deze classici de "Germania" van Tacitus nooit gelezen, althans niet verstaan hebben, met het gevolg dat zij 300 km verkeerd zitten te vertalen.

Tekst 312. (niet in het Bronnenboek)

885

De Noormannen... ondernamen een rooftocht in **Saxonia** (zuid van Boulogne). De Saksen vielen hen met weinigen aan, maar omdat zij niet tegen het aantal bestand waren, keerden zij om. Maar omdat zij (de Noormannen) ver van hun schepen verwijderd waren, zetten zij de vluchtenden na met de bedoeling hen te grijpen. Maar de **Frisionen** (Vlamingen), die **Destarbenzon** (van Testrabant of Westrachia) worden genoemd, kwamen zoals hun gewoonte was met kleine schepen aanvaren en vielen hen in de rug aan. Toen de Saksen, die eerst gevlucht waren dit zagen, keerden zij terug en begonnen hen hevig te bestoken, zodat de strijd tegen de Noormannen van twee kanten begon. De christenen hebben hen tenslotte zo hard aangepakt dat slechts weinigen van die grote massa ontkwamen. Nadat dit voltooid was, hebben de **Frisionen** (Vlamingen) hun schepen bestormd en zoveel schatten aan zilver en goud en andere kostbaarheden buit gemaakt, dat allen ineens van niets-hebbers tot rijken werden.

Bron: Annales Fuldenses, MGS, I, p. 402.

Tekst 313. (niet in het Bronnenboek)

886

Koning Siegfried trok de **Oise** op, terwijl zijn leger over water en te land volgde, en verwoestte alles te vuur en te zwaard. Toen de keizer dit vernomen had, keerde hij met spoed naar zijn rijk terug. Daarna vernielde de beruchte koning Siegfried de kerk van St. Medardus te **Soissons** door brand... De Noormannen, die met hun leger van Parijs afgedaald waren, voeren per schip over de rivier de **Yonne** en belegerden de stad **Sens**. Maar Evrardus, de aartsbisschop van deze stad, onderhandelde met hen over de vrijheid van de stad en verkreeg wat hij wilde.

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 522.

Tekst 314. (niet in het Bronnenboek)

887

De Noormannen zwierven op hun gewone manier door de gebieden van de **Seine** en **Loire**... Siegfried keerde met de zijnen tegen het einde van de lente naar de **Seine** terug, waar hij zijn gebruikelijke werk deed; hij begaf zich tegen de herfst naar **Frisia** (Vlaanderen), waar hij werd gedood.

Bron: Annales Vedastini, HdF, VIII, p. 86. MGS, II, p. 203.

Tekst 315. (Bronnenboek nrs 60, 67, 74 en 175)

888, 930, 966 en 1226

Koning Arnulf, keizer Hendrik I, keizer Otto I en keizer Frederik II bevestigen de Maria-kerk van Aken (de hofkerk) in het bezit van haar goederen. Tussen de ongeveer 40 plaatsen, alle **in de omgeving van Aken** gelegen (wat trouwens voor de hand ligt) worden, telkens in deze volgorde genoemd: "... Lunica, **Niumaga**, Horna...". Lunica is **Loneux**, op 12 km west van Luik. Horna is **Hornay**, op 14 km zuid-oost van Luik. Daartussen past geen Nijmegen wat het Bronnenboek ook moge beweren. Niumaga is **Neuville-en-Condroz**, op 12 km zuid-oost van Luik, gelegen in de juiste geografische volgorde van de tekst. Het is geheel logisch dat de hofkerk van Aken schenkingen had gekregen in dit oude stamland van de Pepijnen en Karolingers. Het toont weer eens aan, hoe lichtvaardig het Bronnenboek overal "Nijmegen" leest zonder een nader onderzoek in te stellen.

Bron: MGH, Diplomata regum Germaniae ex stirpe Karolinorum, III, p. 31.

MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, I, p. 23, 323.

Tekst 316. (niet in het Bronnenboek)

890

Tegen het feest van Allerheiligen kwamen de Noormannen over de **Seine** en de **Oise** en bereikten zij **Noviomagus** (Noyon) om er zich een winterverblijf in te richten.

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 526; HdF, VIII, p. 88.

Nota: Noviomagus, altijd hetzelfde Noviomagus in verband met de Noormannen wordt in deze tekst met de details over de **Seine** en de **Oise** zo afdoende aan Noyon toegewezen, dat het een raadsel is hoe de nederlandse historici de mythe van Nijmegen nog durven volhouden. Zie ook de volgende teksten.

Tekst 317. (niet in het Bronnenboek)

890

De Noormannen, die over de **Seine** en de **Oise** opgevaren waren, bereikten **Noviomagus** (Noyon) om er zich een winterkwartier te maken. Zij die te voet de reis ondernomen hadden, ontmoetten bij **Germigny** koning Eudes, maar wegens de ongeschiktheid van de plaats kon hij hen geen slag toebrengen. De Noormannen echter zetten hun reis voort, en richtten tegenover de stad (Noyon) een versterking op. Hastings met de zijnen zette zich te **Argoeuves** bij de **Somme** neer in een versterking. Koning Eudes rangschikte zijn leger langs de oevers van de **Oise** met de bedoeling hen uit zijn rijk te houden.

Bron: Dehaisne, Annales Vedastini, p. 336.

Tekst 318. (niet in het Bronnenboek)

890

Een groot leger... voer de rivier de **Oise** op en kwam per paard en per schip naar de stad **Noviomus** (Noyon); het richtte zich daar aan de oostelijke kant van de stad een sterkte op, door de na-

tuur beschermd, namelijk door water en bos, **Kirisiacus** (Quierzy) genoemd, met de bedoeling de stad, die maar klein was, te belegeren indien zij haar niet terstond konden nemen. Maar toen zij die omwalling gelegd hadden en toch niets bereikten, integendeel zelf gebrek en honger begonnen te lijden, trokken zij onverrichter zake weg.

Bron: Vita S. Bertini, HdF, IX, p. 118.

Tekst 319. (niet in het Bronnenboek)

890

Nadat de Noormannen de burcht van **Laon** vernield en de bewoners gedood hadden, kwamen zij op het feest van Allerheiligen over de **Oise** naar **Noviomagus** (Noyon). Koning Eudes legde zijn leger op de oever van de **Oise**, om hen te beletten zijn rijk te vernielen. De Noormannen, die in **Noviomo** (Noyon) gebleven waren, zetten hun leger in beweging en vernielden het gehele land tot aan de **Maas**. Zij staken de **Schelde** over, waar koning Eudes hen schtervolgde. Bij **Wallers** (bij Valenciennes) kreeg hij hen te pakken, maar niet met zoveel succes als hij had gewenst.

Bron: Chronicon de Nortmannorum gestis, HdF, VIII, p. 97.

Tekst 320. (niet in het Bronnenboek)

890

Zij die in **Noviomo** (Noyon) gebleven waren, zetten hun leger in beweging en verwoestten de gehele streek tot aan de **Maas**. Vandaar keerden zij over **Brachante** (noord-oost van Doornik) terug, trokken de **Schelde** over en wilden langs sluipwegen naar hun versterkingen terugkeren. Koning Eudes achtervolgde hen en greep hen aan bij **Wallers** (bij Valenciennes), maar slaagde niet volledig, want na hun buit weggegooid te hebben, ontkwamen zij in de bossen en keerden zo naar hun burchten terug.

Bron: Dehaisnes, Annales Vedastini, p. 339.

Tekst 321. (niet in het Bronnenboek)

891

Hasting sloot met de abt Rudolf (van Atrecht) een vals akkoord, dat hij vrij kon gaan waar hij wilde. De genoemde Hasting echter trok op het feest van St. Jan de Evangelist op tegen de burcht en het klooster van St. Vaast (van Atrecht). Abt Rudolfus vreesde dat de menigte Noormannen, die in **Noviomo** (Noyon) was, met hem zou komen, en meerdere onheilen vrezend, hield hij zijn volk in de stad. Maar toen hij de waarheid kende, betreurde hij dat ze niet waren weggegaan. Door verschillende aanvallen schrok hij de Noormannen af, zodat zij niet meer durfden de stad aan te vallen. Die in **Noviomo** (Noyon) gebleven waren, zetten hun leger in beweging en beroofden het gehele land tot aan de **Maas**. Vandaar keerden zij over **Brachante** (noord-west van Doornik) terug, staken de **Schelde** over en keerden langs sluipwegen naar hun burchten terug.

Bron: Annales Vedastini, HdF, VIII, p. 88; MGS, II, p. 205.

Tekst 322. (niet in het Bronnenboek)

891

Tegen de herfst verlieten de Noormannen **Noviomo** (Noyon) om zich naar de kuststreken te begeven, waar zij de gehele zomer verbleven. Vandaar trokken zij weer naar de **Maas**. Toen koning Arnulf dit vernam, snelde hij toe en vervolgde hen over de **Schelde** en tot bij **Atrecht**, maar hij kon hen niet te pakken krijgen; vandaar keerde hij naar zijn rijk terug. De Noormannen, die in **Noviomo** (Noyon) overwinterd hadden, besloten naar **Luvanio** (niet Leuven, doch Louvignies bij Bavay) te gaan om zich daar een winterverblijf in te richten; zij trokken er in de maand november naar toe, maar uiteindelijk zetten zij zich neer te **Argoeuves** bij Amiens. Koning Arnulf verzamelde een leger en trok tegen de Noormannen op. Met hulp van God nam hij hun verster-

king in, waarbij een groot aantal Noormannen werd gedood; na deze overwinning keerde hij naar zijn vaderland terug. De Noormannen echter, die her en der verspreid waren, zetten zich weer in hun versterking neer. Koning Eudes trok met zijn leger naar **Amiens**, maar kon niets tegen hen beginnen. Daarna vielen de Noormannen onverwachts Vermandois binnen, dat door de laksheid van de wachten slecht verdedigd was, en dwongen zij hem te vluchten.

Bron: Annales Vedastini, HdF, VIII, p. 88; MGS, I, p. 527.

Chronicon de gestis Nortmannorum, HdF, VIII, p. 97.

Nota: Luvanio kan niet met Leuven geïdentificeerd worden, niet omdat Leuven te ver zou zijn van het in de teksten omschreven strijdtoneel, doch omdat Leuven en dus ook de naam op dit tijdstip nog niet bestonden. Het is mij een raadsel, waarom D'Haenens (Les invasions normandes en Belgique au 9e siècle, 1967) deze onmogelijkheid niet heeft ingezien, temeer omdat hij in zijn werk blijk geeft kritisch inzicht te hebben, al moet men zich afvragen of het wel juist is, zo'n onderzoek over de gebeurtenissen in verband met de Noormannen te beperken tot de (moderne) grenzen van België. De talrijke berichten over **Frisia** (Vlaanderen) heeft hij natuurlijk niet begrepen en derhalve gemist. Van Noviomagus en Dorestadum houdt hij zich verre, twee kapitale punten in de Noormannen-teksten, die bij de behandeling van de gehele problematiek niet buiten beschouwing kunnen blijven, te minder nog omdat die teksten talrijke raakpunten met België hebben. Men krijgt de sterke indruk dat D'Haenens Noviomagus en Dorestadum met opzet buiten zijn gezichtsveld heeft gehouden om zich niet behoeven uit te spreken over de Noviomagus-kwestie. Hierin staat hij niet alleen; veel historici hebben zich reeds lang gedistancieerd van karolingisch Nijmegen, stilzwijgend en zonder daar recht voor uit te komen, gewoon omdat de erkenning ervan mij teveel krediet zou geven.

Tekst 323. Bronnenboek nr 61)

891, november 1

Koning Arnulf geeft aan de priester Eginwolf te Pont-à-Mousson aan de Moezel twee mansi land. Gegeven te **Noviomaco** (Noyon).

Bron: MGH, Diplomata regum Germaniae ex stirpe Karolinorum, I, p. 2.

Nota: Koning Arnulf werd op dat tijdstip in het midden van Frankrijk vastgehouden door de Noormannen. Hij heeft beslist geen snipperdag genomen om in Nijmegen een oorkonde uit te gaan geven, zoals het Bronnenboek klaarblijkelijk meent.

Tekst 324. (niet in het Bronnenboek)

891

... in het 12e jaar van zijn komst in het rijk kwam hij (een aanvoerder van de Noormannen) van de streken waar hij verdreven was op een plaats die om de samenstroming van de wateren aldaar **Confluentia** (Conflans-St.-Honorine) wordt genoemd. Hij voer de **Oise** op en kwam te paard en per schip tot onder de stad **Novioma** (Noyon), en legde daar aan de oostelijke kant van de stad een versterking aan, door de natuur met water en bos beschermd, die **Chyrisiacus** (Quierzy) is genaamd.

Bron: Miracula S. Bertini, HdF, IX, p. 118

Tekst 325. (niet in het Bronnenboek)

891

De Noormannen, die voor verscheidene jaren uitgetrokken waren en de stad **Nantes** verbrand hadden, en daar op Paaszaterdag de bisschop met de clerus hadden vermoord toen die de doopvont wijdde, hebben ook te vuur en te zwaard verwoest: Angers, Tours, Poitiers, Luik, Tourne-

hem, Tongeren, Keulen, Bonn, Zülpich, Jülich, Neuss, Aken, Minda, Malmédy, Stavelot, Prüm en de koninklijke burcht van **Nimago** (Noyon).

Bron: Gesta Trevirorum, MGS, VIII, p. 130.

Nota: De tekst is verdacht; er zijn plaatsen vermeld, die in andere berichten over aanvallen van de Noormannen niet voorkomen.

Tekst 326. (niet in het Bronnenboek)

892

De Noormannen trokken uit **Luvanio** (Louvignies) weg, en omdat zij bemerkten dat het gehele rijk door een hongersnood werd geplaagd, verlieten zij **Francia** in de herfst en staken de zee over.

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 524.

Tekst 327. (niet in het Bronnenboek)

893

Koning Eudes bevestigt de bezittingen van de abdij van St. Médard te Soissons, o.a. te Bitry in het graafschap **Noviomensis** (Noyon).

Bron: Odonis regis diplomata, HdF, IX, p. 460.

De re diplomatica, p. 557.

Tekst 328. (niet in het Bronnenboek)

895

Koning Zwentibold doet een schenking aan het klooster van St. Michaël bij Verdun. Gegeven te Trosley bij de stad **Novioma** (Noyon).

Bron: Diplomata Zwendiboldi, HdF, IX, p. 376.

Tekst 329. (niet in het Bronnenboek)

896

In dezelfde tijd trokken de Noormannen onder hun aanvoerder **Hundeus** met vijf barken de Seine op, en omdat de koning met andere zaken bezig was, groeide zijn onheil en dat van het rijk weer aan... Enige dagen voor Kerstmis trokken de Noormannen, inmiddels aangegroeid, de **Oise** op en richtten zij zich een winterkwartier in te **Cauciaco** (Choisy-au-Bac, aan de samenvloeiing van Oise en Aisne).

Bron: Annales Vedastini, MGS, I, p. 524.

Tekst 330. (niet in het Bronnenboek)

897, juli 11

Koning Zwentibold geeft aan graaf **Flobert** de villa van Grand-Rang (30 km zuid-oost van Charleroi), bezit van de abdij van Chèvremont (bij Aken), en verkrijgt van hem de kerk, een hof en 60 mansi land, welke goederen hij als schadeloosstelling aan de abdij van Chèvremont geeft. Deze zijn gelegen in **Harawa** (Hérasvesnes, Pas-de-Calais) in het land **Battavi** (Béthune).

Bron: Nolden, Besitzungen und Einkünfte des Aachener Marienstifte (1981), speciaalnummer van "Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins", p. 146.

Tekst 331. (Bronnenboek nr 65, gedeeltelijk)

898

In hetzelfde jaar stootte Zwentibold - ik weet niet waarom - hertog **Reinier** van zich af, voorheen zijn trouwste en enige raadsman. Deze verenigde zich met graaf **Odacrus** en enige anderen... en nestelde zich op een zekere veilige plaats, die **Durfos** heette (Fozz, op 5 km zuid van Namen),

waar hij zich versterkte. Toen de koning dit vernomen had, verzamelde hij een leger en probeerde versterking te veroveren, maar hierin slaagde hij niet omdat deze zeer sterk was wegens de moerassen en de vele stromen die de **Maas** ter plaatse maakt. Toen de koning de belegering ophef, zijn de genoemde graven naar Karel (de Eenvoudige) gegaan en voerden hem met het leger het rijk binnen. Zwentibold begreep eindelijk, maar te laat, dat hij omsingeld was en nam met weinigen de vlucht. Karel kwam in rechte lijn naar Aken, en ging vandaar naar **Nuimaga** (Noyon). Ondertussen was Zwentibold naar bisschop Franco (van Luik) gegaan en nam hem en de zijnen mee over de **Maas** tot bij **Florichingas** (zie nota), vanwaar hij met zijn aanhangers en na het vertrouwen herwonnen te hebben, ten strijde trok. Karel keerde van **Nuimaga** (Noyon) terug en begaf zich naar **Prüm**, waar hij zijn leger tegen Zwentibold samentrok. Maar toen de legers zich van beide zijden naderden, werd geen strijd geleverd. Door tussenkomst van gezanten werd de vrede gesloten en werden eden gewisseld. Karel trok over de **Maas** naar zijn rijk terug.

Bron: Reginonis Chronicon, MGS, I, p. 608.

Annales Mettenses, HdF, VIII, p. 75.

Nota: De naam Fleury (met varianten) komt zo dikwijls voor dat de juiste plaats niet te bepalen is. Het is duidelijk dat in het verhaal geen plaats is voor Nijmegen. De strijd speelt zich af tussen Luik en Prüm; voor welk mysterieus doel zou Karel de Eenvoudige eerst naar Nijmegen getrokken zijn?

Tekst 332. (Bronnenboek nr 64)

898

Koning Zwentibold herstelt de kerk van St. Petrus te Trier in het bezit van de abdij van St. Servaas te Maastricht, die Reinier Langhals in beslag genomen had, onder andere door bedreiging van de gezanten van de aartsbisschop van Trier. De oorkonde bevat de volgende passage: "Hij (aartsbisschop Radboud van Trier) heeft ons uiteengezet hoe in de voornoemde abdij de gezanten ontvangen zijn, die de opdracht hadden om in **Neumaga** (Noyon) in onze tegenwoordigheid te verschijnen. Zij zijn daar bedreigd en met geweld gedwongen, om voor zichzelf en de hen toevertrouwde clerus hun goedkeuring aan de usurpatie te geven, en het fundament van ons gezag met valse redenen te ondergraven".

Bron: Diplomata Zuendiboldi, HdF, IX, p. 378.

Nota: Om de een of andere duistere reden heeft het Bronnenboek de **vertaling** van deze tekst achterwege gelaten. Zo kon het de lezer weer bij de neus nemen en hem een aardige rechte lijn Trier-Maastricht-Nijmegen opdringen, terwijl de tekst duidelijk maakt, dat en waarom de gezanten van Trier eerst naar Maastricht moesten om daarna in Noyon verslag aan de koning uit te brengen. "Niet-vertalen" hoort ook bij de tactiek van het Bronnenboek.

Tekst 333. (niet in het Bronnenboek)

899

In de maand november trokken de Noormannen naar de **Oise** om zich een winterverblijf in te richten. Zij zwierven door het gehele land tot aan de **Maas**. Koning Zwentibold achtervolgde hen maar kon ze niet te pakken krijgen.

Bron: Annales Vedastini MGS, I, p. 529.

Tekst 334. (niet in het Bronnenboek)

900

Het was vooral Boudewijn II, graaf van Boulogne (Vlaanderen) die hij (Robert, koning van Francië) voor zijn plannen trachtte te winnen. Inderdaad koos de graaf partij voor hem en keerde zich tegen de koning (Karel de Eenvoudige). (Op instigatie van Boudewijn van Vlaanderen werd Foulques, aartsbisschop van Reims, kort daarna vermoord.)

Bron: Richerius, Historiae, uitg. Latouche, I, p. 43.

Nota: Van verschillende zijden is opgeworpen, dat de Duitse koningen en keizers niet in Noyon kunnen zijn geweest, wat met veel nadruk geponeerd wordt voor de Ottonen. Het is een ondoordachte kreet, enerzijds geïnspireerd door de foutieve opvattingen over de verdeling van het Karolingisch rijk, die op belangrijke punten zoals Frisia en Batua niet overeenkomstig de waarheid is gereconstrueerd. Anderzijds is die opvatting ingegeven door onze moderne fixatie op grenzen, die wij als radikale scheidslijnen beschouwen, terwijl dat in de 10e en 11e eeuw lang niet het geval was, waar bovendien de personele jurisdictie soms veel belangrijker was dan de territoriale. Ten derde: al begonnen Duitsland en Frankrijk vanaf het begin van de 10e eeuw hoe langer hoe meer uit elkaar te groeien - de grote scheur en de grote pijn zou Lotharingen worden - de illusie van het H. Roomse Rijk is nog lang blijven bestaan zodat de Duitse keizers, vooral de Ottonen, het denkbeeld koesterden dat zij een zekere voogdijschap over Frankrijk hadden. De bewijzen zijn overtaai dat zij zich politiek en militair in zaken van Frankrijk mengden. Daarnaast hadden het Duitse rijk en het koningshuis van oudsher aanzienlijke domeinen in België en het noorden van Frankrijk, zodat daar Duitse belangen lagen en gebleven zijn tot lang nadat de politieke grenzen de twee rijken definitief gescheiden hadden. Het valt zelfs op, dat kort vóór 1047, de finale verwoesting van de Karolingische residentie, de Duitse keizers vaak te Noyon hof hielden, juist om te benadrukken dat deze residentie een Duitse was. Het Bronnenboek schermt er ook voortdurend mee, dat Noyon een Franse stad was, waar een Duitse keizer niets te zoeken had. Zonder de pretentie te hebben de gehele politieke ontwikkeling van het noorden van Frankrijk te geven, citeer ik enkele teksten die duidelijk maken dat deze zaak niet met een simplifikatie kan worden afgedaan, en dat de titel "Franse stad" voor Noyon een kreet is, die in verband met de werkelijke geschiedenis van de stad een diepgaander benadering vereist.

Tekst 335. (niet in het Bronnenboek)

901, oktober 31

Karel de Eenvoudige, koning van West-Francië bevestigt, op verzoek van bisschop Heidilo het kapittel van Noyon in de bezittingen, de tol in de gehele omtrek van de stad, met de rechtspraak en alles wat daarbij hoort, met uitzondering van de jaarmarkt die aan de bisschop toebehoort. In de tekst komt voor: "Heidilo bisschop van Vermandois, **Noviomagus (Noyon) en Doornik**". "In de gehele omtrek van de stad **Noviomagus (Noyon)**". "de genoemde kerk van **Noviomagus (Noyon)**".

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 30.

Levasseur, Annales, fol. 677.

Diplomata Caroli Simplicis, HdF, IX, p. 401.

Tekst 336. (Bronnenboek nr 66)

912, april 12

Karel de Eenvoudige, koning van West-Francië geeft aan de priester Fulrad twee koninklijke hoeven te Cond en Merl in de streek van Mayen (20 km west van Koblenz). Gegeven in het paleis van **Neumaga (Noyon)**.

Bron: Caroli Simplicis diplomata, HdF, IX, p. 516.

Nota: Neumaga zou hier Neumagen bij Trier kunnen zijn. Het is zeker niet Nijmegen geweest, wat het Bronnenboek ervan maakt, dat er zo triomfantelijk uitkraait dat de Duitse keizers niet in een Franse stad kunnen zijn geweest, en dan met de mop aankomt van een Franse koning in een Nederlandse plaats te laten resideren. Kan nog duidelijker worden aangetoond, dat Leupen een braller is, die zelfs na omstandige uitleg zijn blunders niet inziet.

Tekst 337. (niet in het Bronnenboek)

917

Karel de Eenvoudige, koning van West-Francië, bevestigt de abdij van St. Cornelis in het bezit van goederen te Sênicourt bij Chauny in het land van **Noviomus** (Noyon).

Bron: De re diplomatica, p. 569.

Tekst 338. (niet in het Bronnenboek)

925

De Noormannen van **Rouaan** verbraken het verbond, dat zij eertijds gesloten hadden, en ontvolkten de streken van **Beauvais** en **Amiens**. De stad **Amiens**, die slecht verdedigd was vanwege de overvloed van vluchtelingen, werd in brand gezet; dat was ook het geval met **Atrecht**, dat plotseling overvallen werd. De Noormannen kwamen al rovend tot bij **Noviomagus** (Noyon), waar zij de **benedenstad** in brand staken. De bezetting van het kasteel en de bewoners van de benedenstad deden een uitval. Zij verdreven de Noormannen, sloegen er zoveel mogelijk dood en bevrijdden het deel van de benedenstad.

Bron: Flodoardi Annales, HdF, VIII, p. 183; MGS, III, p. 375.

Nota: Nijmegen goochelt op onvoorstelbare manier met de historische teksten. Terwijl het Bronnenboek deze tekst weglaat, **ergo aan Noyon afstaat**, gaat de stad Nijmegen ongestoord voort met in haar folders deze tekst als het spektakelstuk van haar strijd tegen de Noormannen te presenteren. In Nijmegen komt immers ook het hoogteverschil tussen het Valkhof en de benedenstad voor, wat voor de reclame-schrijvers al het doorslaggevend bewijs voor hun lokalisatie is. De tekst zegt overigens dat deze Noormannen uit **Rouaan** kwamen. Met andere woorden: universiteit en stad staan elkaar wederzijds voor leugenaar uit te maken. Tot overmaat van ramp hadden zij dat niet eens opgemerkt tot ik hen erop wees. En toen moest Bogaers, de initiatiefnemer van het Bronnenboek warempel bij mij per brief komen informeren, waar de stad dat gepubliceerd had! Het Tweede Bronnenboek zocht haastig een uitvlucht bij elkaar door te bewerken (blz. 6) dat Flodoard met Noviomus Noyon had bedoeld, en met Noviomagus **misschien toch Nijmegen**. Als dat zo is - doch het is niet zo - dan had de tekst in de **twee Bronnenboeken** moeten staan, ergo is het een valse uitvlucht. Flodoard kan Nijmegen niet bedoeld hebben, want tot nu toe zijn we nog geen enkele tekst tegengekomen waaruit zelfs het simpele bestaan van Nijmegen afgeleid kan worden. Flodoard van Reims heeft terdege geweten, waar **Noviomagus** of **Noviomus** lag, daar hij een tijd serieus kandidaat heeft gestaan voor de bisschopszetel van **Noviomagus - Noyon**.

NOORMANNEN EN NEDERLAND

De teksten over de Noormannen zijn zo uitvoerig gegeven **om zeven redenen**:

1. Het Bronnenboek slaat **84 teksten** van de Noormannen over, welke het derhalve aan Frankrijk afstaat en in welk complex van teksten onophoudelijk de naam van Noviomagus voorkomt en dus impliciet wordt toegegeven dat dit **Noyon** is. De overgeslagen teksten, die straks nog nader gespecificeerd worden, zijn de nummers: 183, 193, 224, 225, 235, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 277, 278, 280, 281, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 329, 333, 338.

2. In de vroeger gangbare verhalen over de Noormannen in Nederland nam Nijmegen een belangrijke en zelfs centrale plaats is. Onze aandacht gaat derhalve het eerst uit naar de teksten waar Noviomagus in verband met de Noormannen wordt genoemd. Het Bronnenboek geeft maar **vijf teksten** over Noviomagus en de Noormannen, de nrs 50, 55, 57, 58 en 59, in feite **maar vier** daar 58 en 59 parallelteksten zijn over dezelfde gebeurtenis. Zie mijn teksten: 227, 241, 276, 285, 286. Daaronder zijn er twee over Roerik, de bezetter van **Dorestadum** - Audruicq, en een over **Biorzuna** - Boursies of Bour-sin, die we meteen kunnen afschrijven. **Het slaat er 50 over**, waarin over Noormannen en Noviomagus, Batua en Frisia wordt gesproken. Zie mijn teksten: 178, 237, 239, 240, 242, 244, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 271, 274, 277, 278, 281, 287, 293, 294, 296, 300, 302, 308, 310, 311, 312, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 333, 338. Het gebeurt natuurlijk weer overeenkomstig de normale procedure van het Bronnenboek, namelijk achterwege laten te vermelden en te rechtvaardigen, waarom **50 teksten** over Noormannen en Noviomagus voor Nijmegen worden verworpen, en een armzalig **restantje van vier** overblijft. Is dit al een wetenschappelijk vergrijp, het volgende is nog veel erger.

3. Tussen die 50 teksten zitten er **25 die voorheen altijd voor Nijmegen en Nederland werden gehanteerd**, namelijk de teksten: 178, 240, 242, 244, 248, 252, 253, 254, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 271, 274, 287, 293, 296, 302, 310, 311, 312, 320, 338. Deze worden zonder vorm van proces **aan Noyon** c.q. Frankrijk afgestaan. Derhalve geeft het Bronnenboek **volmondig** toe, al hield het de mond stijf dicht, **dat de vroegere toepassingen op Nijmegen fout waren** en dat die teksten **van Noyon** zijn. In deze materie heeft het Bronnenboek een van zijn ergste fraudes gepleegd, die de kern van het opzettelijk bedrog blootlegt. Het zegt: het is belachelijk te veronderstellen, dat bij de historici verwarring zou bestaan tussen Noyon en Nijmegen. Niet alleen knalt het talloze malen opnieuw in die verwarring, **maar het laat ook 50 bewijzen ervan vallen**, om dan te besluiten dat er geen verwarring bestaat, wat het wetenschappelijk bedrog ten top voert en bovendien de "Blunderprijs 1980" oplevert. Het doet mij genoegen, al is dat een bittere troost na 25 jaren verguizing als de dorpsgek van Nederland die waarachtig een verwarring tussen Noyon en Nijmegen durfde aannemen, dat het Bronnenboek er nu zo recht voor uitkomt en mijn stellingen **met 25 bewijzen bevestigt**. Het is de **katholieke** universiteit die mij al 25 jaren onrecht aandoet, **en zij wist het**, die met haar universitair "gezag" een meute van onbenullen achter mij aanzette en ophitste. In de bronnen is geen onderscheid te onderkennen tussen de 50 overgeslagen teksten en de vier wèl geciteerde. Is er wel onderscheid, dan behoort het Bronnenboek dit aan te tonen, daar dit een eerste eis is van tekstkritiek. De minder helderziende geesten, die het beslissend criterium maar niet vermogen te ontdekken, hebben er recht op dit van de auteurs te vernemen, te meer omdat zij **de naam van Noyon** nergens in de twee Bronnenboeken tegenkomen. Zij willen na 25 jaren kissebissen eindelijk eens weten, wat nou precies van wie is. Strikt genomen, heeft het Bronnenboek niet eens een selectie gedaan. Zo'n selectie zou op z'n minst **een volledige vermelding van de feiten** moeten hebben omvat, natuurlijk een open en eerlijke etalering, om dan te gaan uitmaken of en hoe die over Noyon en Nijmegen "verdeeld" zouden moeten worden. Wanneer men beweert dat de oplossing van het probleem zò ligt, dan moet men dat wel zó doen, en niet wat aprioristisch gekwaak met belachelijke fragmentjes eruit slaan. Indien het Bronnenboek dit had gedaan, namelijk de gegevens van Noyon objectief naast die van Nijmegen zetten, zou ik nog enig respect hebben gehad, zelfs als het zich bij de toewijzing grapjes veroorloofd had. Maar dit is precies de clou van het verhaal: bij deze methode zijn grapjes uitgesloten, omdat de toewijzingen natuurlijk niet met de natte vingen kunnen worden gedaan

doch beredeneerd, beargumenteerd en liefst bewezen moeten zijn. Daaraan begon het Bronnenboek maar liever niet, omdat het bij voorbaat wist dat de boel dan opgeblazen werd, daar Nijmegen naast de gegevens van en over Noyon geen schijn van kans meer maakt. Dus werd het motto van het Bronnenboek: weg met die vervelende troep, weg met die 50 teksten over de Noormannen. De enige haan, die daarnaar kraait, krijgen we wel op een andere manier stil, namelijk door hem als een armzalige dilettant en een gek voor te stellen, die al gek is omdat hij het tegen een kohort professoren durft opnemen.

4. Een aantal teksten over de Noormannen deelt mede, dat zij bij hun aanvallen op Noviomagus speciaal het **karolingisch paleis** of de koninklijke residentie op het oog hadden. In de jaren na 880 was dit voor hen zelfs een geliefd winterverblijf. Het Bronnenboek bevat **geen enkel bewijs** dat dit paleis tussen de 5e eeuw en 1047 te Nijmegen stond, het pleegt bovendien een nieuwe fraude **door het overslaan van 25 teksten**, waarin het paleis, het kasteel of de burcht van Noviomagus vermeld staat, welke teksten **zonder de minste twijfel** op Noyon betrekking hebben, getuige ook het feit van het overslaan door het Bronnenboek. Zie mijn teksten: 132, 133, 135, 136, 140, 146, 156, 158, 174, 219, 221, 230, 296, 300, 317, 332, 338, 351, 418, 419, 420, 421, 422, 424. Het kernpunt van de gehele kwestie is: **Waar lag de merovingische en karolingische residentie Noviomagus?** want beide perioden zijn niet van elkander te scheiden omdat de Pepijnen en Karel de Grote ze vast verbinden, en ook omdat Nijmegen **beide perioden** voor zich heeft opgeëist. De zaak was in feite al beslist doordat het claimen van de **merovingische periode** geschiedde aan de hand van **een munt van Noyon** (zie tekst 142), na welke onsterfelijke blunder men eigenlijk kan ophouden nog over de karolingische tijd te praten. Het kernpunt van het Bronnenboek is: Hoe ga ik nog wat schijnbewijzen bij elkaar harken, onder volstrekt stilzwijgen over Noyon, om Nijmegen te redden. Dat zwijgen omvatte reeds 50 teksten, waaraan er nog eens 25 werden toegevoegd met het bewijs **dat het paleis te Noyon lag**. Hierdoor hebben de bewerkers van het Bronnenboek zich opnieuw als regelrechte vervalsers bloot gegeven. In Nederland zal niemand er nog invliegen door de grap dat er **twee gelijknamige residenties Noviomagus** hebben bestaan. Zover is de zaak inmiddels wel opgeklaard. Zelfs bij leken behoeft men niet meer aan te komen met die theorie, laat staan bij historici, althans wanneer die hun gezond historisch verstand gebruiken.

5. In de berichten over de Noormannen neemt **Dorestadum** een even belangrijke plaats in als Noviomagus. Daarover citeert het Bronnenboek **twee teksten en slaat het er zes-tien over**, weer zonder enige uitleg over deze selectie te geven. Zie mijn teksten: 87, 104, 210, 224, 225, 226, 242, 243, 244, 246, 259, 260, 262, 271, 356, 445. De overgeslagen teksten worden derhalve aan Dorestadum - **Audruicq** afgestaan. Welnu: waarom probeert de R.O.B. dan nog altijd de 10e of 11e-eeuwse nederzetting **Munna** (zie de teksten 384 - 387) als het karolingische Dorestadum te verkopen? De berichten over de Noormannen binden deze plaats zó onverbreeklijk aan Noviomagus vast, dat zij met Noyon ver in het zuiden moet worden gezocht, wat trouwens door verschillende duidelijke geografische details bewezen wordt, die zich niet in Nederland maar wel in de omgeving van Audruicq bevinden. In Deel III over het bisdom van Tournehem komt een nieuwe serie bewijzen. Wil de R.O.B. het bij het redden en verdoezelen van zijn grootste archeologische flop zo ver drijven, dat hij in het publiek als oplichter en volksverlaker moet worden ontmaskerd? Dat behoeft trouwens niet meer gedaan te worden. Het bewijs daarvoor is al geleverd doordat hij zich achter het bedrieglijke Bronnenboek verschuilt, dat niet één doch een hele serie wetenschappelijke fraudes heeft gepleegd.

6. De Noormannen-berichten bevatten niet alleen Noviomagus en Dorestadum. Meestal vermelden zij in één adem ook: **Frisia** - Vlaanderen, **Batua** - Béthune, **de Renus** - Schelde, soms zelfs de **Schelde** en **Vlaanderen** onder hun eigen namen, bovendien verschillende malen de **Monden van de Renus** - Schelde ten noorden van Boulogne, in een steeds terugkerende regelmaat, al zijn de berichten over verschillende jaren gespreid. Duidelijk is dat steeds **dezelfde streek** wordt bedoeld, die tussen 808 en 925 door de Noormannen was bezocht. Evenals de teksten over Noviomagus vormen die van de Noormannen een doorlopende serie, onderling verbonden door telkens dezelfde geografische details. Van die teksten blijkt een 84-tal niet voor Nederland te claimen te zijn, zodat het Bronnenboek dus ook Batua, Frisia en de Monden van de Renus voor Nederland laat vallen. Het is een klucht, een en ander met vier teksten nog overeind te willen houden en stilzwijgend toe te geven, dat 84 teksten **met dezelfde inhoud** aan het noorden van Frankrijk moeten worden gelaten. Naast de Noviomagus-teksten vormen de Noormannen-berichten een aparte serie bewijzen, **dat nooit een Noorman in Nederland is geweest**, zodat Friesland, de Betuwe, Nijmegen, Utrecht en Wijk bij Duurstede definitief afgeschreven moeten worden als doelwitten van aanvallen der Noormannen. Dat betekent tevens het einde van "karolingisch" Nederland, want dit waren **de vijf en de enige poten** waarop de mythen steunden. Het zijn frans-vlaamse poten, domweg verkeerd geplaatst omdat men zich in de luren had laten leggen door de schijnbare of werkelijke **namen-doublures**, die zich niet alleen bij deze vijf gevallen voordoen maar integendeel schering en inslag zijn in de materie van de mythen. De meeste namen-doublures zijn schijnbaar, deze vijf in elk geval, omdat het slechts **achterafse latinisaties** van inheemse namen zijn, die tot de 10e of 12e eeuw in Nederland zelfs totaal onbekend waren, bovendien nooit in gebruik zijn geweest. Dit simpele feit, maar wel de grondslag van de mythen, heeft niemand opgemerkt, ofschoon het de historische continuïteit in één slag als onwaar aantoonde. Die steunde immers enkel op de **naamkundige continuïteit**, en deze heeft pertinent niet bestaan.

7. Eenieder zal nu ook begrijpen, waarom de publikatie "Dorestadum" van de R.O.B. uit 1978 en het Bronnenboek van Nijmegen uit 1980 er zo dringend moesten komen na mijn publikatie uit 1977 over de mythe van de Noormannen in Nederland, al wordt de aanleiding tot de paniek angstvallig door Nijmegen en de R.O.B. verzwegen. In 1977, derhalve reeds zeven jaren geleden, heb ik afdoende bewezen dat Noormannen in Nederland een mythe is. Hier herhaal ik de bewijsvoering, eerstens om het botte dood-zwijgen van mijn publikaties tegen te gaan - wel erop reageren maar niet het wetenschappelijk fatsoen hebben om man en paard te noemen - ten tweede om te laten zien hoe ontoelaatbaar het verzwijgen van 84 teksten is. Het Bronnenboek van Nijmegen heeft de verkeerde titel gekregen. Men had het moeten noemen: **De Gedempte Bronnen van Noviomagus**.

NAAMKUNDIG GEDRAAI

Ofschoon ik sinds 1965 herhaalde malen bewezen heb, en dit staaft met citaten, dat er geen enkel onderscheid bestaat tussen de vormen **Noviomagus** en **Noviomus** (zie o.a. tekst 433), blijft men hardnekkig met de drogreden schermen dat Noviomagus Nijmegen betekent en Noviomus Noyon. Merkwaaardig daarbij is, dat de vorm **Numaga** of Niumaga niet meer naar voren wordt gebracht. Deze voorheen door Stolte gehanteerde drogreden, namelijk dat **Numaga** een **germaanse** naam is, die **dus** in het germaanse taalgebied moet hebben gelegen en **dus** Nijmegen is, durft men niet meer herhalen sinds ik erop gewezen heb, dat bij deze opvatting Aken **dus** in Holland gelegen had, Aachen **dus** in Duitsland en Aix-la-Chapelle **dus** in Frankrijk of Wallonië. Het is juist de grondfout van de Monumenta Germanica, ook weer gestaafd door talloze voorbeelden, dat zij dit niet-bestaande onderscheid tussen de vormen Noviomagus en Noviomus tot het alles bepalend criterium tussen Noyon en Nijmegen hebben gemaakt. Het Bronnenboek is er verschillende malen ingevlogen, ofschoon ik de ergste en duidelijkste gevallen al in 1965 in mijn boek "Vraagstukken..." had gesignaleerd, een afdoend bewijs, wat eigenlijk overbodig is, dat mijn boek a priori ongelezen is gelaten. Maar verschillende keren is het **niet erin gevlogen**, wist het dus dat het criterium van de Monumenta Germanica fout is, maar ging het desondanks door met het te hanteren en de leken ermee te misleiden. Immers, wanneer blijkt dat Noviomagus de eerste en de meest voorkomende vorm van Noyon is, dan is het niet alleen radikaal afgelopen met de drogreden, maar wordt de noodzaak nog dringender om te bewijzen wanneer Nijmegen onder deze vorm verschijnt. In **de eigen bronnen van Nijmegen** - hier dienen de **franse** natuurlijk buiten beschouwing te blijven - zit het bewijs dat dit pas in 1145 gebeurde. Zie hoofdstuk 8, De nieuwe stad Neumaia. Men kon zich natuurlijk niet voorstellen, al blijkt dit zonneklaar uit de feiten, dat Noviomagus voor Nijmegen enkel een **achterafse** latinisatie van de eigen naam Neumaia was, precies hetzelfde wat met Utrecht, Wijk bij Duurstede, Friesland en de Betuwe gebeurd is, en wat in feite de kwintessens van de mythe vormde, omdat eenieder dacht dat die namen reeds vanaf **de eerste eeuw** in Nederland hadden gegolden.

Tekst 339. (niet in het Bronnenboek)

932

Na de nodige maatregelen genomen te hebben, voor de verdediging van de stad (Laon) beraadslaagde hij (Lodewijk van Overzee) aan wie hij de bisschopszetel van **Noviomus** (Noyon) zou geven, daar de titularis Airard overleden was... (na een incident met politieke achtergrond)... Gaubert, monnik en abt van Corbie, aan wie de koning het bisdom van **Noviomus** (Noyon) had verleend, is gekonsakreerd door Artaud, aartsbisschop van Reims.

Bron: Richerius, *Historiae*, uitg. Latouche, I, p. 119.

Flodoardi *Annales*, MGS, III, p. 380.

Tekst 340. (niet in het Bronnenboek)

vóór 933

Oduiz schenkt aan de abdij van St. Eloi te Noyon goederen te Ecuville en te Siécourt in het land van **Noviomus** (Noyon).

Bron: *De re diplomatica*, p. 567.

Tekst 341. (niet in het Bronnenboek)

933

Odo de zoon van Herbert van Vermandois, die bezit nam van Ham, roofde en plunderde Soissons en **Noviomus** (Noyon).

Bron: Chronicon, Flodoardi, HdF, VIII, p. 189; MGS, III, p. 381.

Tekst 342. (niet in het Bronnenboek)

tussen 936 en 950

Lodewijk van Overzee, koning van West-Francië, geeft aan Transmarus, bisschop van **Noviomagus** (Noyon) verlof om een klooster te stichten van enige kleinere kloosters in de **benedenstad** van **Noviomagus** (Noyon).

Bron: Ludovici Transmarini diplomata, HdF, IX, p. 597.

Nota: Uit deze tekst blijkt eens te meer dat ook in de 10e eeuw met Noviomagus nog steeds **Noyon** wordt bedoeld, wat het Bronnenboek ook moge beweren. Zie tekst 338.

Tekst 343. (niet in het Bronnenboek)

936 - 973

(Samenvatting.) Otto I, duits koning vanaf 936, keizer vanaf 962 tot 973, heeft veel bemoeienis met Frankrijk gehad. Een bloemlezing uit Richerius levert de volgende feiten op: 939, hij valt Frankrijk binnen en dringt door tot Verdun en Reims; 942 steunt hij Lodewijk IV van Overzee, doch ook Lotharius, wat hem in feite tot voogd van Frankrijk maakte; 943 spant hij samen met opstandige heren in Frankrijk tegen de koningen; 945 alliantie met Engeland tegen bepaalde heren in Frankrijk; 946 onderneemt hij een veldtocht naar Frankrijk; 947 is hij nauw betrokken bij de zaak tegen Hugo, dan steunt hij Lodewijk weer; 948 zit hij mede de synodes voor die meer politieke dan kerkelijke achtergronden hadden; 949 steunt hij Lodewijk ook militair; 954 steunt hij Lotharius; geeft te **Noviomagus** (Noyon) verschillende oorkonden uit.

Bron: Richerius, Historiae, uitg. Latouche, passim.

Tekst 344. (niet in het Bronnenboek)

939

De krijgers van de koning kwamen bij de **Renus** (Schelde) op een plaats die de naam van **Bierzuni** (Boursin) draagt, en waren reeds begonnen de **Renus** (Schelde) over te steken, niet wetend dat Hendrik met de genoemde graven nabij was.

Bron: Liudprandi Chronicon, MGS, III, p. 321.

Nota: Men denke niet dat Renus alleen bij de klassieke schrijvers de Schelde aanduidt, daar dit spraakgebruik tot ver in de 10e eeuw bij alle schrijvers voorkomt.

Tekst 345. (niet in het Bronnenboek)

ca. 940

Een kroniek spreekt over Transmarus "**Noviomagensis episcopus**", en over Rudulfus "**Noviomensis episcopus**".

Bron: Annales Gandenses, MGS, I, P. 187, 188.

Nota: In beide gevallen indiceren de Monumenta Germanica deze met naam en toenaam genoemde bisschoppen op **Nijmegen**. Ten overvloede worden beide vormen Noviomus en Novio-

magus op afstand van één bladzijde gebruikt, weer een bewijs dat het Bronnenboek niet lezen kan en nog minder heeft opgemerkt dat de indices van de Monumenta totaal onbetrouwbaar zijn. En alleen daarop heeft het volgens zijn eigen getuigenis gewerkt!

Tekst 346. (niet in het Bronnenboek)

942

Transmarus, bisschop van Noyon, geeft een verklaring ten gunste van de abdij van St. Petrus te Gent. Gegeven in de stad **Noviomagus** (Noyon).

Bron: Wauters, Table chronologique des chartes et diplômes imprimés de l'histoire de la Belgique, I, p. 349.

Tekst 347. (niet in het Bronnenboek)

945

Lodewijk van Overzee, koning van West-Francië, bevestigt de schenkingen van Transmarus, bisschop van **Noviomagus** (Noyon) aan verschillende kloosters.

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 34.

Tekst 348. (niet in het Bronnenboek)

948

Een andere synode is gehouden te **Ingelenheim**. Op het vastgestelde tijdstip verzamelde zich op bevel van paus Agapit onder voorzitterschap van zijn legaat Marinus, een synode in het paleis van Ingelenheim op de oevers van de Renus (hier inderdaad de Rijn), in de basiliek van St. Remigius, apostel van de Franken. Bisschoppen van verschillende streken kwamen er samen overeenkomstig de regels van het kerkelijk recht van: Trier, Reims, Mainz, Keulen, Hamburg, Münster, Toul, Metz, Verdun, Kamerijk, Laon, Worms, Spiers, Wurtzburg, Konstańz, Augsburg, Hildesheim, Halberstadt, Paderborn, Ribe, Tongeren (bedoeld is Luik), Osnabrück, Minden, **Balderik van Utrecht**, Salzburg, Passau, Eichstadt, Sleswig en Bazel.

Bron: Richerius, Historiae, uitg. Latouche, I, p. 243.

Nota: Deze synode onder voorzitterschap van Lodewijk van Overzee en keizer Otto I, was de voortzetting van de mislukte synodes van Verdun, Reims en Mouzon, waar te vergeefs getracht was de vrede en de eenheid in Frankrijk te herstellen. De synode sprak een veroordeling en excommunicatie uit tegen Hugo de Grote, hertog van Francië, de voornaamste tegenstander van Lodewijk van Overzee, en tegen Hugo, de afgezette aartsbisschop van Reims. In de bovenstaande opsomming ontbreekt de bisschop van Noyon. Transmarus had de partij van Hugo gekozen; hij was evenmin aanwezig op de synode van Laon, waar 30 dagen na Ingelenheim de besluiten bekrachtigd en uitgevoerd werden.

Tekst 349. (Bronnenboek nr 68)

949, juni 1

Keizer Otto I bevestigt de abdij van Prüm in het bezit van het klooster te Susteren (Ned. Limb.). In de akte is vermeld dat de keizer een rijksdag hield te **Niumaga** (Noyon), in tegenwoordigheid van de bisschoppen van: Trier, Utrecht, Metz, Paderborn en Luik, en de hertogen Conrad en Heriman.

Bron: Muller en Bouwman, Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, I, p. 176.

Martène et Durand, Amplissima collectio, I, p. 289.

MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, I, p. 194.

Nota: Het feit dat het gaat over het klooster van Susteren en de aanwezigheid van de bisschop van Utrecht vormen natuurlijk geen criteria om te doen besluiten dat Niumaga Nijmegen is, al

moet tot onze nationale droefenis worden vastgesteld dat sommige nederlandse historici zo simpel redeneren.

Tekst 350. (niet in het Bronnenboek)

950, november

Koning Otto I geeft aan de kerk van Koblenz goederen in de villae **Bechi** en **Auici**, in de pagus **Ganapa** gelegen.

Bron: Stumpf, Acta imperii inedita, 1873, p. 598.

Sloet, o.c. p. 87bis.

Nota: In zijn "De Franken in Nederland", p. 88 maakt Blok hiervan: "de onplaatsbare pagus Genipi, waarin de koninklijke villae Ewijk en Beek lagen". De waarheid is dat **Ganapa** Gammaches is, op 15 km zuid-oost van Le Tréport (Seine Maritime), in 751 als Gannapio bekend. **Auici** is Avesnes-en-Bray, en **Bechi** is Bacqueville-en-Caux, beide bij Dieppe gelegen. De fantasie van Blok is een duidelijk voorbeeld van de tendens, om alles maar naar de buurt van Nijmegen te trekken, teneinde daar "koninklijke domeinen" te scheppen, die er niet geweest zijn. Dit Bechi is vanzelfsprekend een geheel ander dan dat uit de oorkonde van 826 (zie tekst 206).

Tekst 351. (niet in het Bronnenboek)

tussen 954 en 961

In dezelfde tijd heeft de glorierijke koning Otto (keizer Otto I) in **Niumacum** (Noyon) een rijksdag bijeengeroepen van de rijksgroten tot herstel van de vrede in de **katholieke kerk** en tot nut van het gehele rijk. Men had besloten dat de relieken van St. Audomaar (van St. Omaars) daarheen gebracht zouden worden. Maar toen zij (abt en monniken) na de eerste gunstige reis aan de poort van **Thiale** (Tilques) gekomen waren, waar zij wilden rusten, werden zij door de koster van de kerk bespot, die weigerde voor hen de poort van de kerk te openen... Vandaar gingen zij verder en bereikten zij **Niumacum** (Noyon)... (Een andere tekst voegt er nog aan toe, dat de abdijs hiervoor de kerk van **Frekena** (Ferques bij Desvres) ten geschenke kreeg.

Bron: Vita S. Audomari episcopi, AS, september III, p. 414.

Gesta abbatum S. Bertini, MGS, XIII, p. 630.

Tekst 352. (Bronnenboek nr 70)

tussen 954 en 961

Ten tijde van zijn bestuur (nl. van abt Regenoldus) vervoerde hij met instemming en op aandrang van de beroemde graaf Arnulf, de relieken van de H. Audomarus met de grootste eer en met een groot en zeer devoot escorte van de monniken en kannuniken naar het koninklijk paleis van **Neumagus** (Noyon), waar toen de roemruchte koning van Oost-Francië aangekomen was, tevens met de bedoeling om de landerijen aan de overzijde van de **Renus** (Schelde) terug te krijgen, die eertijds door de gelovigen aan deze heilige plaats geschonken waren.

Bron: Gesta abbatum S. Bertini Sithiensis, MGS, XIII, p. 630.

Nota: De bedoelde bezittingen, die de abdijs verloren had, lagen voornamelijk in West-Vlaanderen, aan de overzijde van de zuidelijke Schelde-mond. Bij de organisatie van het bestuur en de opbouw der abdijen van Gent had de eerste graaf van Vlaanderen de abdijen van St. Omaars en Wormhout geplunderd. Later heeft iemand (van de abdijs of van buiten?) deze tekst, gekombineerd met **Frekana** (Ferques) niet meer verstaan, zodat ten onrechte de mening ontstond dat de abdijs van St. Omaars voorheen goederen had gehad te **Frechen** bij Keulen (zie ook tekst 375).

Tekst 353. (niet in het Bronnenboek)

962

Odelric is tot bisschop gewijd (van Reims) in de basiliek van St. Remigius door de bisschoppen van de provincie Reims: Guido van Soissons, Rorgon van Laon, Gubuinus van Châlons, Haldulf van Noviomus (Noyon) en Wicfrid van Verdun.

Bron: Richerius, *Historiae*, uitg. Latouche, II, p. 26.

Tekst 354. (niet in het Bronnenboek)

965, mei 1

Keizer Otto I bevestigt het klooster van St. Ghislain in Henegouwen in zijn bezittingen en belooft het zijn bescherming. Gegeven te **Noviomagus** (Noyon).

Bron: MGH, *Diplomata regum et imperatorum Germaniae*, I, p. 606.

Nota: Derhalve hoorde Henegouwen bij het rechtsgebied van de keizer. En weer slaat het Bronnenboek de tekst over, omdat Noviomagus te dicht bij Henegouwen staat. Het neemt wel een oorkonde uit 1044 van Hendrik III aan hetzelfde klooster op, ook in **Noviomagus** - Noyon uitgegeven, omdat dit in deze tijd nog enigszins te verkopen is. Zie tekst 413.

Tekst 355. (niet in het Bronnenboek)

973

Otto (II) werd tot koning uitgeroepen door de **Germanen** en de **Belgae** (nl. Lotharingen, Vlaanderen en Henegouwen)... Het koninkrijk Germanië alsmede een deel van Gallië bleef in zijn handen tot aan zijn dood, maar onder omstandigheden die menigmaal verstoord werden. Er vonden immers tussen Otto en Lotharius, koning van de Galliërs, verschrikkelijke rivaliteiten plaats, en de overwinning bleef onzeker. Daar Otto **Belgica** bezat en Lotharius zich daarvan meester wilde maken, zetten de twee koningen machinaties tegen elkander op, want beiden beweerden dat hun vader het in bezit had gehad, en beiden aarzelden niet om hun recht met een groot leger te verdedigen. Naar waarheid had het land behoord aan Lodewijk van Overzee, de vader van Lotharius, en deze had het vervolgens aan Otto gegeven, de vader van onze Otto. **Belgica** was derhalve de diepste reden van hun tweedracht.

Bron: Richerius, *Historiae*, uitg. Latouche, II, p. 83.

Tekst 356. (niet in het Bronnenboek)

974, april 10

Keizer Otto II bevestigt het bisdom Straatsburg in het bezit van de tolvrijheid in het rijk, zoals die door zijn voorgangers was verleend, behalve te Quentovic, **Dorestato** - Audruicq en Clusas.

Bron: MGH, *Diplomata, Ottonis diplomata* (1956), p. 89.

Nota: De oorkonde is een bevestiging van voorafgaande. Zie tekst 210. Dorestadum bestond tegen het einde van de 10e eeuw nog steeds onder zijn eigen naam, toen de geschiedenis van Holland reeds begonnen was en daarin de naam Dorestad en Duurstede pas in de 14e eeuw opduikt, een afdoend bewijs dat dit opduiken legendarisch was. Er is een poging gedaan om deze akte van 974 voor vals te verklaren, want zij is vanzelfsprekend dodelijk voor de opvatting van een nederlands Dorestadum, omdat de nederlandse historici aangenomen hadden dat Dorestadum omstreeks 870 verloren was gegaan, met naam en al. De duitse historici publiceren deze oorkonde als echt, zelfs zonder een bemerking of reserve te maken. Ergo lag Dorestadum niet in Nederland, waar het niet aanwijsbaar is, het door geen autochtone schrijver is vermeld en tenslotte op geen enkele manier blijkt hoe en wanneer dit beroemde Dorestadum verloren is gegaan. Op zijn juiste plaats is het niet verdwenen, omdat Audruicq kort daarna zijn functie van zeehaven heeft verloren maar zijn bestaan heeft voortgezet.

Tekst 357. (niet in het Bronnenboek)

980

(De Fransen vielen Otto aan in het paleis van Aken; hij onsnapte en trok daarna met een groot leger Frankrijk binnen, verwoestte het koninklijk domein van Attigny, nam Reims en Soissons in en verwoestte de residentie van Compiègne. Hij dreef Lotharius voor zich uit over de Seine.) De verzoening van de koningen Lotharius en Otto. Zij ontmoetten elkaar. Na elkaar de hand te hebben gegeven, omhelsden zij zich zonder aarzeling met grote toewijding en zwoeren zij vriendschap. Het deel van Belgica, waarover de twist ging, werd aan Otto toegewezen.

Bron: Richerius, *Historiae*, uitg. Latouche, II, p. 100.

Tekst 358. (niet in het Bronnenboek)

ca. 982

Koning Lotharius bevestigt de goederen en inkomsten van het klooster St. Eloi te Noyon. In de tekst komt voor: "Lyndulfus, onze neef, bisschop van **Noviomus** (Noyon)". "Het klooster van St. Eloi in de **benedenstad** van **Noviomus**" (Noyon).

Bron: Lotharii regis diplomata, HdF, IX, p. 653.

Tekst 359. (niet in het Bronnenboek)

987

Want de rijksgroten van Frankrijk lieten hem (koning Robert) in de steek, en wendden zich tot Hugo (Capet), die toen het hertogdom van Francië goed bestuurde, de zoon van de grote Hugo, en verhieven hem in **Noviocomo** (Noyon) (of **Noviomo**) tot koning.

Bron: Ex miraculis S. Benedicti, HdF, IX, p. 142.

Aimonis Floriacensis, MGS, IX, p. 375.

Chronicon S. Benigni, HdF, VIII, p. 244.

Nota: Verschillende schrijvers zijn van mening dat voor de kroning van deze **eerste koning** van Frankrijk, die eindelijk de eenheid van het land zou gaan representeren, de stad Noyon uitgezocht is vanwege haar karolingische traditie en omdat Karel de Grote er ook gekroond was. M.i. kan men er ook een pesterijtje in zien tegenover Duitsland, dat nog altijd een zekere suprematie pretendeerde en ook op territoriaal gebied nog enige concrete aanspraken had. Het was wel pikant de nieuwe koning te kiezen en te kronen in de stad, die een residentie van het H. Roomse rijk had. Dit laatste is het subtiele verschil, dat niet opgemerkt is door hen die zich Noyon niet kunnen voorstellen als duitse residentie.

Tekst 360. (niet in het Bronnenboek)

987

Verheffing van Hugo op de troon. Dit advies werd aangenomen en eenstemmig goedgekeurd. De hertog werd met toestemming van allen op de troon verheven en te **Noviomi** (Noyon) gekroond door de aartsbisschop en de andere bisschoppen, en uitgeroepen tot koning van de Fransen, de Bretonnen, de Normandiërs, de Aquitaniërs, de Gothen, de Spanjaarden en de Gascognards, op de Kalenden van juni.

Bron: Richerius, *Historiae*, uitg. Latouche, II, p. 162.

Tekst 361. (niet in het Bronnenboek)

988, maart

Paus Johannes XV bevestigt op verzoek van de bisschop van Noyon en Doornik de goederen en privileges van het bisdom en van het kapittel. In de tekst staat: "Lyndulphus de bisschop van **Noviomus** (Noyon), Doornik en Vlaanderen".

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 46.

Levasseur, *Annales*, p. 733.

Tekst 362. (Bronnenboek nr 87)

991, mei 28

Keizer Otto III bevestigt het bisdom Kamerijk in de immuniteit en verleent het de tol en de munt van de stad. Gegeven te **Novimago** (Noyon).

Bron: MGH, *Diplomata regum et imperatorum Germaniae*, II, p. 72.

Nota: Kamerijk met omliggend gebied werd in 925 bij de verdeling van Lotharingen aan het duitse rijk toegewezen. In feite is het tot in de 16e eeuw een Duits bezit gebleven.

Tekst 363. (Bronnenboek nr 88)

991

Keizerin Theophanu vierde met haar zoon Otto III het Paasfeest met keizerlijke glorie in de stad Quedlinburg... Hugo (markgraaf van Toscane) volgde als dienaar de keizerin en haar zoon overal in het rijk waarheen zij voor de bestuurszaken vertrokken, totdat zij in **Niumagon** (Noyon) aankwamen. Daar echter, terwijl zij het gehele rijk als het ware in de boeien van haar gezag hield, bleek de levensloop van keizerin Theophanu voltooid te zijn en, o smart! het is ellendig dit te moeten zeggen, stierf zij een vroegtijdige dood op de 17e van de Kalenden van juli (15 juni). Vandaar werd zij in een rouwstoet door haar zoon de keizer en haar overige getrouwen naar de stad **Keulen** gebracht (een andere kroniek voegt hieraan toe: waar zij in de kerk van St. Panthaleon begraven is).

Bron: Annaels Quedlinburgenses, MGS, III, p. 68.

Tekst 364. (Bronnenboek nr 89)

991

Ondertussen is vrouwe de keizerin Theophanu te **Neomagus** (Noyon) tot grote dfoefheid van het gehele rijk gestorven.

Bron: Vita S. Bernw. ep. Hildesheimensis, MGS, IV, p. 759.

Tekst 365. (niet in het Bronnenboek)

994, maart 18

Radboud, bisschop van **Noviomensis** (Noyon) en Doornik, geeft het altaar van Vladslo (B.) aan de abdij van St. Pieter te Gent.

Bron: Gysseling en Koch, *Diplomata Belgica ad annum millesimum scripta*, 182.

Tekst 366. (Bronnenboek nr 91)

996

Aangezien de koning in goed overleg de veiligheid van die plaats (nl. het klooster van Elten) wilde verzekeren, heeft hij op de rijksdag die te **Noviomago** (Noyon) was vastgesteld, waarheen velen overal vandaan gekomen waren, bepaald dat over die plaats gehandeld zou worden. Daar was ook Balderik met zijn vrouw aanwezig. Volgens het vonnis van de rijksgroten moest hij, aangezien zijn schuld bewezen was, beloven dat hij zich voorgoed van aanspraken op de kerk zou onthouden. Zo werd door een oorkonde en een privilege de stabiliteit van deze plaats verzekerd.

Bron: Alpertus Mettensis, *De diversitate temporum*, Van Rij, p. 14.

Nota: Het feit dat Elten dicht bij Nijmegen ligt, en het feit dat Alpertus Mettensis, die verm. in Tiel leefde en schreef, zijn vanzelfsprekend geen bewijzen om te doen besluiten dat deze rijksdag in Nijmegen is gehouden. Het Bronnenboek past overigens nog een handige truc toe door de tekst zo te vertalen dat de indruk wordt gewekt alsof de keizer voor deze zaak van Elten een aparte rijksdag met één agendapunt in Nijmegen had vastgesteld. Dat daar "velen van overal

vandaan” naar toe gekomen waren, spreekt dit reeds kategorisch tegen. Op de synode van 1018 te Noyon, waarover Alpertus ook verhaalt, stonden eveneens andere zaken op de rol, o.a. voorschriften voor het celebreren van de Mis. Hieruit blijkt dat de rijksdag samenviel met een synode van de kerk, wat in die tijd normaal was. Dit laatste heeft dan ook tot de gemakkelijke bijzonderheid geleid, dat sommige historici de rijksdag van 1018 te **Nijmegen** plaats en de kerkvergadering te **Noyon**. Het spreekt vanzelf dat de hieruit gevolgde oorkonde voor het klooster van Elten (Bronnenboek nr 92) “Actum in palacio **Novimagii**” (Noyon) evenmin te Nijmegen gegeven is.

Tekst 367. (niet in het Bronnenboek)

999

Deze, die de aarde nu de glans van de ogen en het gelaat bedekt, was paus Gregorius, de vijfde van zijn naam. Voorheen heette hij Bruno, een telg uit het koninklijk geslacht der Franken, zoon van Otto en van zijn moeder Judith. Duitser van spraak, werd hij opgevoed te **Neomagus** (Noyon) en nog jong bezette hij de apostolische stoel.

Bron: Opschrift op een pausgraf in de Vaticaanse grotten.

Nota: Paus Gregorius V, geboren in 972, stamde uit het geslacht van de Ottonen. Hij werd in 996 door de jonge Otto III, zijn neef, als opvolger van paus Johannes XV aangewezen. Hij kroonde Otto in 996 tot keizer, die hem zijn zetel behield toen de Romeinen hem afvielen en een tegenpaus aanstelden. Hij overleed te Rome op 18 februari 999.

Tekst 368. (niet in het Bronnenboek)

ca. 1000

Laten we nu de provincie Belgia beschouwen. De rivieren van deze provincie zijn: de **Schelde**, de **Marne** en de **Maas**, die in de Vogezen ontspringt, dat is in het gebied van de **Lingonen**, en nadat zij een deel van de **Renus** (Schelde) ontvangen heeft, die **Vaculus** (Vahalis, Oise) wordt genoemd, in de volksmond echter **Walis** heet, vormt zij het **Eiland van de Bataven** (Béthune), dat in de taal van het volk **Battua** wordt genoemd. De andere stroom bij de Belgen is de **Aisne**, die bij de uiterste gebieden van de **Remii** (Reims) stroomt. Ook het **Ardennerwoud**, dat het grootste van Gallie is, en dat zich vanaf de oevers van de **Renus** (Schelde) en de gebieden van de **Treveri** (Trier) over meer dan 500 mijlen in de lengte uitstrekt. Hiermede is genoeg over de Belgen gezegd.

Bron: Aimoini de gestis Francorum, HdF, III, p. 25.

Nota: Aimoinus, kloosterling en kroniekschrijver van de abdij van Saint-Benoît-sur-Loire, beschrijft hier een hem bekend deel van Frankrijk. Al herinnert zijn tekst duidelijk aan die van de klassieke schrijvers, dan valt er niet te ontkennen dat hij het Eiland van de **Bataven** in het noorden van Frankrijk plaatst. Nog minder kan beweerd worden, dat hij een fout heeft gemaakt en een nederlands landschap in Frankrijk zet. Duidelijk is ook, dat hij het **Ardennerwoud** tussen Vlaanderen en Trier lokaliseert, zodat ook de tweede maal dat hij **Renus** gebruikt, deze naam als **Schelde** moet worden opgevat.

Tekst 369. (Bronnenboek nr 94)

1003

Vandaar keerde hij (Hendrik II) naar Aken terug, waar hij eerbiedig het feest van **Maria Lichtmis** (2 februari) vierde. Vandaar begaf hij zich naar **Nuimagum** (Noyon) en bleef daar verschillende dagen van de Vastentijd, eerst om het rijk van God en zijn gerechtigheid te zoeken, maar ook om de menselijke zwakheid het nodige te verschaffen.

Bron: Thietmari Mers. ep. Chronicon, MGS, III, p. 798.

Tekst 370. (niet in het Bronnenboek)

1003

Hij (Hendrik II) keerde van Aken terug en vierde plechtig en met devotie het feest van Maria Lichtmis... vandaar vertrok hij en kwam naar **Noviomagus** (Noyon). Daar bleef hij verschillende dagen van de Vastentijd om aan God te geven wat van God is, en aan de mensen het hunne te verschaffen.

Bron: Adelboldi vita Heinrici imperatoris, MGS, IV, p. 689.

Nota: Deze twee vrijwel gelijkkluidende teksten bieden een goede illustratie van een andere tactiek van het Bronnenboek. Het kiest namelijk altijd die teksten uit, waar een **germaanse** of een germaans lijkende vorm van de naam Noviomagus staat, wat in feite een onnozele truc is, die echter tot gevolg heeft dat de lezer weer misleid wordt indien dat Noviomagus, wat veel te veel aan Noyon doet denken, met opzet vermeden wordt.

Tekst 371. (niet in het Bronnenboek)

1004

St. Popp, abt van Stavelot, begaf zich naar de **Batua** (Béthune) in de nabijheid van de rivier de **Renus** (Schelde), waar hij zaken te behartigen had voor het klooster van St. Vaast te Atrecht (waarvan hij voorheen deel had uitgemaakt). Zie ook tekst 376.

Bron: Vita Popponis abbatis Stabulensis, MGS, II, p. 300.

Nota: De naam van Renus voor Schelde komt zelfs nog in de 11e eeuw voor.

Tekst 372. (Bronnenboek nr 97)

1006

De koning vierde het Kerstfeest te **Palathii** (Palaiseau, Seine en Oise en niet Pöhlde, wat het Bronnenboek ervan maakt); maar de plechtigheid van Pasen bracht hij gelukkig te **Nuvmago** (Noyon) door.

Bron: Annales Hildesheimenses, MGH. in usum scholarum, VIII, p. 29.

Tekst 373. (niet in het Bronnenboek)

1006

...de graaf van Vlaanderen Boudewijn met de **Baard** nam de vesting Valenciennes van de keizer in beslag... Toen beleende de keizer hem met Valenciennes en voegde daar bovendien het land van **Valkara** aan toe.

Bron: Ex chronico Sithiensi, HdF, X, p. 299.

Nota: Daar het Bronnenboek met Walachria een enorme bok geschoten heeft en de eerste auteur onlangs met een nieuwe drogreden een sluier over die bok tracht te werpen, moeten we enige teksten over Walachria geven. De juiste ligging van het eiland Walachria is vermeld in het leven van Ste. Lewina, tussen 1060 en 1070 geschreven door Drogo, priester en monnik van Winnoksbergen, later bisschop van Terwaan (Translatio S. Lewinnae, MGS, XV, p. 788; Meyerus, Annales rerum Flandricarum, 1561, p. 25) Drogo verhaalt dat de monniken van Winnoksbergen in 1058 (Drogo schrijft derhalve als plaats- en tijdgenoot!) een omdracht hielden met de relieken van de H. Lewinna door "de plaatsen en burchten van het **aan zee gelegen Vlaanderen**. De processie kwam achtereenvolgens in het land van Veurne, Leffinge in het land van Brugge, Oudenburg, Uitkerke, **het eiland van Walacria**, Brugge, Dudzele en Lissewege en keerde vandaar naar Winnoksbergen terug. De naam blijft tot in de 13e eeuw in de streek voorkomen. Het nederlandse Walcheren bestond in 1058 nog niet en kan derhalve niet bedoeld zijn; nog minder kan dit al in 1006 door de keizer aan de graaf van Vlaanderen geschonken zijn. Het ging hier om een gebied, dat de graaf van Vlaanderen ter afronding van zijn territorium wenste. Waarschijn-

lijk is het na de transgressies door anderen drooggelegd en in cultuur gebracht, die het - het normale spel in alle vlaamse, zeeuwse, brabantse en hollandse inpolderingen - als hun eigendom beschouwden omdat zij het zelf met hun eigen handen op de zee veroverd hadden. De keizer wilde vanzelfsprekend sterke graafschappen in zijn rijk, vooral aan de uiterste grenzen daarvan, en geen versnippering in kleine, onmachtige heerlijkheden, zodat hij zijn vazallen bij deze expansies grif tegemoet kwam. Bij de inval van de Engelsen in 1213 worden verschillende militaire operaties genoemd bij Wulpen, Veurne, Brugge, Gent, Ieperen, Bailleul, Cassel, Boulogne, Grevelingen, Steenvoorde en Hazebroek, waar **Walacria** of **Waucres** (in de franse teksten) verschillende malen voorkomt (Zie: *Ex historiis Ducum Normanniae et regum Angliae*, MGS, XXVI, p. 710; *Chronicon Sithiense*, HdF, XVIII, p. 605; *Selecta ex variis chronicis*, HdF, XIX, p. 256. *Chroniques des rois de France par un anonyme de Béthune*, HdF, XXIV, p. 765. Over *Walachria* bestaat een massa teksten). In de tekst van 1006 wordt het "land" genoemd; na de verlanding was het geen eiland meer. De naam van Walcheren voor het nederlandse eiland is zuiver import, wat geen verwondering behoeft te wekken, daar Zeeland door Vlamingen ingedijkt en in cultuur gebracht is.

Tekst 374. (niet in het Bronnenboek)

ca. 1009

Van verschillende eilanden in de Oceaan kwamen zeerovers met een grote menigte van schepen aangevaren en joegen met grote snelheid de rivier **Meriwido** (Merwede) op, en kwamen tot aan de poort van **Tyla** (Tiel). De volken echter, die rond de oever van de **Wal** (Waal) woonden...

Bron: Alpertus Mettensis, *De diversitate temporum*, MGS, IV, p. 704; HdF, X, p. 138.

Nota: Dit is de eerste vermelding van de Waal in een noordelijke bron, een tekst van een duitser of nederlandse. Ergo: is deze rivier niet identiek met de **Vahalis**, die vanaf de eeuw vóór Chr. al door de klassieken wordt genoemd en tot in de 10e eeuw in de teksten van franse schrijvers blijft voorkomen met zoveel omringende details dat de interpretatie van **Oise** onafwendbaar is. Taalen naamkundig ligt de zaak even klaar. **Vahalis** betekent: een niet zo grote rivier, kleiner dan een grote stroom, maar groter dan een beek. De naam is samengesteld uit: *acha* - water en de verkleinvorm *-alis*. **Waal** is volledig synoniem aan "weel" - doorbraak, en is niet van **Vahalis** afgeleid.

Tekst 375. (Bronnenboek nr 98)

1012

Nadat enige tijd verstreken was, begaf heer Gerardus (benoemd maar nog niet gewijd bisschop van Kamerijk) zich, nadat hij zijn zaken geregeld en zijn vazallen en geestelijken door een eed aan zich verbonden had, naar de keizer in de villa **Novimagum** (Noyon), en met andere getrouwen van de keizer nam hij ook graaf **Boudewijn** (van Vlaanderen) met zich mee. Hier schonk de keizer hem (nl. aan Gerardus) de villa **Walcras**. In deze zelfde plaats ("*hoc autem in loco*") liet hij (de keizer) heer Gerardus in zijn tegenwoordigheid tot priester wijden. Tenslotte kreeg hij (Gerardus) verlof om te vertrekken, echter met de opdracht om hem (de keizer) op het Paasfeest te dienen, terwijl hij **Walter** (onbekend) met zich moest brengen, en daartoe naar de kerk van **Luik** te komen.

Bron: *Gesta episcoporum Cameracensium*, MGS, VII, p. 466.

Nota: De "villa **Walcras**" is **Vauchelles**, op 2 km noord-west van Noyon gelegen. Walcheren, wat het Bronnenboek ervan maakt, is nooit bezit van Kamerijk geweest. Dat de keizer een bisschop van Kamerijk op Walcheren tot priester zou laten wijden, kan alleen ontspruiten aan de pen van onnadenkende lokalisators met een volslagen blindheid op het gebied van de historische geografie, zodat zij in 1012 op Walcheren een priesterwijding onder water rekonstrueren.

Alla, als 't nou nog een doop was geweest! Het bisdom **Verdun** had Walcras van keizer Lotharius gekregen, samen met de plaatsen: **Marcellinianum** - Marcheville; **Arbeirivillam** - Larbroye bij Compiègne; **Maureium** - Mory - Monteux; **Brasaidam** - Brasseux; **Metganis villa** - Mesbrecourt; **Commenarias** - Commenchon en **Gaugiacum** - Gauchy (Gesta episcoporum Viridunensium, MGS, IV, p. 45). Midden tussen deze plaatsen wordt Walcras genoemd; derhalve was het niet Walcheren. Dit bezit werd Verdun afgenomen; omdat de bisschop van Verdun een tegenstander van de keizer was, terwijl Gerardus van Kamerijk zich een trouwe aanhanger betoonde. De interpretatie Walcheren, gepleegd om de tekst naar het noorden te trekken en de blik op Nijmegen te doen richten, is een der gebruikelijke foefjes van het Bronnenboek teneinde door valse lokalisaties Nijmegen weer wat schijn te geven. Even onjuist is de interpretatie van Nijmegen voor Noviomagus, daar de tekst er geen twijfel over laat bestaan dat de twee plaatsen Noviomagus en Walcras dicht bij elkander lagen, daar de keizer bij de wijding tegenwoordig was. Hij reisde natuurlijk niet van Nijmegen naar Walcheren, nog minder van Noyon naar Walcheren. De eerste auteur van het Bronnenboek heeft onlangs (Numaga, 1982, blz. 77) een nieuwe drogreden en een volgende onwaarheid aangesleept om zijn blunder recht te praten door te beweren dat de keizer "te zelfder tijd" Walcheren aan de graaf van Vlaanderen schonk. Dat, een geheel ander Walacria, lag tussen Brugge en Uitkerke, en had de keizer al in 1006 aan de graaf van Vlaanderen geschonken (zie tekst 373), zodat gekonstateerd moet worden dat het Bronnenboek wel na enige aandrang bereid blijkt te zijn een reeds **tweemaal** gepubliceerde fout te verbeteren, maar het veel erger maakt door met een nog grotere blunder op de proppen te komen. "In deze plaats" wijst op de laatst genoemde, derhalve Vauchelles en niet Noyon.

**Tekst 376. (niet in het Bronnenboek)
tussen 1014 en 1024**

De man God's ging op reis naar keizer Hendrik (II)... Maar hij moest ook de **Batua** bezoeken, waar hij enige inkomsten van de abdij van St. Vaast (te Atrecht) had, die hij aan de broeders van zijn klooster (te Stavelot) wilde geven... Keizer Hendrik ontving hem eervol en zond hem even eervol naar de zijnen terug. Hij keerde langs dezelfde weg waar hij gekomen was, naar **Atrecht** terug, en vertelde aan abt Richard (van St. Vaast) hoe vriendelijk hij door de keizer ontvangen was.

Bron: Vita S. Popponis abbatis, AS, Jan. III, p. 256. MGS, XI, p. 300.

Nota: Het Bronnenboek negeert deze tekst, naar mijn stellige mening opzettelijk, want men mag bij voorbaat verwerpen dat de werkgroep van studenten hem niet gesignaleerd zou hebben. Althans, ik ga van de veronderstelling uit (want als deze niet waar zou zijn, kunnen we wel helemaal ophouden), dat zij de indices ook op het woord **Batua** hebben nagetrokken. Al staat in de tekst niet eens de naam van Noviomagus, toch bevat hij door de nauwkeurige reisbeschrijving het bewijs dat de keizer in Noyon resideerde. Abt Poppo gaat van **Atrecht** naar de keizer, en keert daarna over **Atrecht** naar **Stavelot** terug; ondertussen heeft hij zaken gedaan in de **Batua**. Het verdonkeremanen van dit helder bewijs voor **Noyon** en een even duidelijke aanwijzing voor de streek van de **Batua** vormt het zoveelste bewijs van een opzettelijke en verwerpelijke selectie van teksten, die niets meer met wetenschap uitstaande heeft en het historisch apriorisme tot de enige norm verheft.

**Tekst 377. (Bronnenboek nr 100)
1015**

Keizer Hendrik II bevestigt het klooster van St. Vanne bij **Verdun** in zijn bezittingen, en verleent het de helft van de tol en van de munt te **Mouzon** (Fr. Ardennes). Gegeven te **Noviomago** (Noyon).

Bron: MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, III, p. 340.

Nota: De oorkonde is niet zo belangrijk wegens de plaats van uitgifte Noyon, doch omdat zij aantoonst hoe ver in Frankrijk de duitse keizer rechtsmacht bezat.

Tekst 378. (niet in het Bronnenboek)

1015

Heribert, aartsbisschop van Keulen, geeft aan het klooster van Deutz de kerk van Zetten, gelegen in de pagus die **in de volksmond Betua** wordt genoemd.

Bron: Lacomblet, *Urkundenbuch des Niederrheins*, I, p. 91.

Nota: Het Bronnenboek slaat ook deze tekst over, vanzelfsprekend omdat het niet aan het licht wil laten komen dat dit **de eerste vermelding** is van de Betuwe in een autochtone bron. Zo behoeft het ook geen verklaring te geven van het onverklaarbare feit waarom die Batua, waar het al in 777 de residentie van Karel de Grote situeert, vóór de 11e eeuw in geen enkele duitse of nederlandse bron is genoemd. Volgens de aartsbisschop van Keulen leefde de naam enkel in de volksmond; dat klopt, want hij was nog niet tot Alpertus van Metz in Tiel doorgedrongen, bij wie men de naam van Betuwe vergeefs zal zoeken. Het woord Betuwe betekent "goede, vruchtbare aarde" en is ontstaan samen met en als pendant van Veluwe, dat "slechte aarde" betekent. De naam Betuwe is derhalve niet van Bataven afgeleid, al hebben we dat eeuwen lang aangenomen. Dat "eeuwen lang" moet overigens ook met een korreltje zout genomen worden, daar het overduidelijk is dat men in Nederland pas in het begin van de 17e eeuw over Bataven is gaan praten en dat in het begin van de 11e eeuw, toen de naam Betuwe opkwam, niemand enige notie van de Bataven had.

Tekst 379. (Bronnenboek nr 99)

1015, november 28

Keizer Hendrik II bevestigt het kapittel van St. Audomarus en het klooster van St. Bertijns te St. Omaars in hun bezittingen te (zegt het Bronnenboek): Deventer, Huissen, Frechen, Golzheim, Herbach, Nedercassel, Gelsdorf en Bruttig, en verleent de door hen uitgezonden lieden tolvrijdom in het rijk. Gegeven te **Noviomago** (Noyon).

Bron: MGH, *Diplomata regum et imperatorum Germaniae*, III, p. 339.

Haigneré, *Chartes de St. Bertin*, passim.

Nota: Het Bronnenboek heeft ook in dit geval klakkeloos de totaal foutieve determinaties van de Monumenta Germanica gevolgd, die **acht plaatsen** uit het noorden van Frankrijk zo maar in Duitsland neerpattsten en zodoende weer een aardig kaartje maakten met Nijmegen als karolingisch middelpunt. Een vrij simpel en beslist niet tijdrovend onderzoek in de oorkonden van de abdij van St. Bertijns te St. Omaars (men moet natuurlijk uitgaan van de originele namen van de akten en niet van plaatsen in Duitsland, die er 'n beetje op lijken) brengt aan het licht dat er sprake is van: **Daventre** - Desvres; **Hosanghen** - Assinghem onder Wavrans of Assinghem onder Eperlecques; **Frekena** - Ferques bij Desvres; **Godalfissem** - Guselinghem onder Moringhem; **Herebac** - Herbroucq onder Houille; **Casello** - Cassel; **Gesoldustorp** - Grosville; en **Prodaca** - Pronville, alle in het noord-westen van Frankrijk gelegen. De rekonstruktie van zoveel bezittingen van de abdij van St. Omaars ver in Duitsland had al waakzaam moeten maken; doch waakzaamheid is wel het laatste wat het Bronnenboek toont; het vliegt integendeel blindelings in de fouten van de Monumenta Germanica, die tot overmaat van ramp al jaren geleden weerlegd zijn. Door het misverstaan van een tekst uit een kroniek, die over goederen van de abdij "aan de overzijde van de Renus" spreekt, waarmede natuurlijk de Schelde was bedoeld, is in de loop van de 13e eeuw de mening ontstaan, dat de abdij bezit had gehad in het duitse **Frechen** wat, als men de teksten van St. Bertijns kritisch nagaat, gebleven is bij een eenmalige bewering, die geen enkele vrucht heeft afgeworpen en evenmin geleid heeft tot enig bezit van St. Bertijns te Frechen.

Tekst 380. (niet in het Bronnenboek)

1016

Robert, koning van Frankrijk, bevestigt een schenking door bisschop Harduinus gedaan aan de kerk van Noyon. In de tekst staat: "Harduinus, bisschop van **Noviomagus** (Noyon) en Doornik... de kerk van Ste Maria in **Noviomagus** (Noyon).

Bron: Cartulaire de l'église de Noyon, fol. 30.

Roberti regis diplomata. HdF, X, p. 599.

Tekst 381. (Bronnenboek nr 103)

1018

Keizer Hendrik vierde het Kerstfeest in Frankfort, het heilig Kerstfeest in **Niumagun** (Noyon).

Bron: Annales Quedlinburgenses, MGS, III, p. 84.

Tekst 382. (Bronnenboek nr 106)

1018, april 12

Keizer Hendrik II schenkt bezittingen aan de bisschoppelijke kerk van Paderborn. Gegeven te "Tritile **Noviomago**" (Noyon).

Bron: MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, III, p. 385.

Nota: Tritile, dat later aan de tekst is toegevoegd, kan betekenen: wat vernietigbaar is. In dit geval wil het zeggen dat het grote en beroemde paleis van Karel de Grote en de belangrijke residentie van de keizers toch het lot van alles op deze wereld deelde en zijn einde had gevonden. Dan duidt de omschrijving onmiskenbaar op Noyon, waar het paleis in 1047 verwoest werd, zoals we zullen zien bij de teksten van 1047. Tritile kan echter ook betekenen "tri-t-ile" = drie-eiland, en dan wijst het ook Noyon aan, waar het grondgebied van de stad door de rivieren de Verse, de Gouelle en de Marguerithe in **drie eilanden** is verdeeld. Deze verklaring is niet de eerste en de meest waarschijnlijke, omdat het latijnse woord "insula" vermoedelijk nog niet tot het franse "île" geëvolueerd was. Maar omdat het niet bekend is wanneer "Tritile" aan de tekst werd toegevoegd, hoeft men deze betekenis niet radikaal te laten vallen. Is zij geschied in een tijd, dat het woord "île" wèl bestond, dan zou deze betekenis misschien zelfs de voorkeur verdienen boven de andere, omdat een geografische precisering beter te aanvaarden is dan een toespeling op de verwoesting van het paleis.

Tekst 383. (Bronnenboek nr 108)

1018

De keizer ging na een lang verblijf uit **Niumagun** (Noyon) weg en vierde de plechtige dagen voor 's Heren Hemelvaart te Aken.

Bron: Thietmari Mers. ep. chronicon, MGS, III, p. 866.

Tekst 384. (niet in het Bronnenboek)

1018

Er was een zekere plaats, door bossen en moerassen omgeven, die door de inwoners **Mereweda** (Merwede) wordt genoemd, namelijk daar waar de **Maas** en de **Waal**, die uit de Rijn stroomt, samenkomen. Voorheen woonde er niemand dan **jagers en vissers**. Het werd door de bisschoppen van **Trier** en **Keulen** en enige abten gezamenlijk bezeten, die er de visvangst en de jacht lieten uitoefenen.

Bron: Chronicon Cameracense, HdF, X, p. 100. MGS, VII p. 471.

Nota: De kroniek van Kamerijk, geschreven verm. in de 12e eeuw, heeft kennelijk het gebied van **Wijk** bij **Duurstede** op het oog, waar de opgravingen overtuigend hebben aangetoond dat

het inderdaad een nederzetting van jagers en vissers was. In de tijd van de schrijver was de plaats niet meer bewoond, wat precies klopt met het archeologisch beeld van Wijk bij Duurstede. Opmerkelijk is dat zij bezit was van Trier en Keulen, en niet van de bisschop van Utrecht of de graaf van Holland, wat aantoonde dat er bij de eerste verlandingen na de transgressies verschillende instanties op het vinkentouw hebben gezeten om nieuwe gronden in bezit of in gebruik te krijgen. Het raadsel, waarom het bisdom Utrecht of het graafschap Holland daar niet bij waren, is helemaal geen raadsel, daar deze nog niet bestonden toen de anderen de nieuwe gronden in bezit of in gebruik kregen. Hetzelfde verschijnsel zien we in het Land van Maas en Waal, waar het bisdom Keulen het eerste doordrong en er parochies en kerken stichtte. Hetzelfde heeft zich voorgedaan in het zuiden, waar het bisdom Luik de nieuw in cultuur gebrachte gronden (hier was niet alles vrucht van een transgressie) bij het bisdom voegde, wat ook voor de hand lag omdat de bevolking van deze nieuwe streken uit het zuiden kwam. In Zeeland integendeel, een veel jonger gebied, nam het bisdom Utrecht het initiatief, zodat dit gebied onder Utrecht kwam, te meer omdat Holland niet zou hebben toegestaan dat daar een vreemd bisdom een voet aan de grond kreeg. De schrijver van Kamerijk blijkt uitstekend op de hoogte te zijn met het Merwedegebied en de nederzetting van Wijk bij Duurstede; zijn beschrijving is zelfs in de 20e eeuw perfect door de opgravingen bevestigd. Waarom spreekt hij dan met geen woord over de "belangrijke" karolingische handelsplaats Dorestadum, die er voorheen gelegen moet hebben? Wanneer hij de andere bijzonderheden van Wijk bij Duurstede zo goed kende, had hij dat toch ook moeten weten indien het waar was geweest.

Tekst 385. (Bronnenboek nr 104)

1018

Maar het is heel anders gelopen. Want op een te **Noviomago** (Noyon) belegde rijksdag, waar velen heen gekomen waren, heeft de keizer bevolen **Munna** te verwoesten, opdat vanuit die streek geen schade of plundering meer zou komen. Hij zond aartsbisschop Heribert (van Keulen) en Gerard van de Moezel en vele anderen uit om de verwoesting te gaan doen. Zij hebben alle gebouwen met de grond gelijk gemaakt en verbrand en iedereen de hoop ontnomen daar ooit nog een nederzetting te bouwen.

Bron: Alpertus Mettensis, *De diversitate temporum*, MGS, IV, p. 717.

Nota: Het gaat erop lijken, dat we eindelijk de juiste naam van de nederzetting te Wijk bij Duurstede op het spoor komen. Zij heette **Munna** en helemaal niet Dorestadum, welke naam pas in de 13e eeuw wat ter plekke begon te zweven toen de bisschop van Utrecht er een buitenverblijf met de naam Duurstede (sterke stede, sterke plaats) bouwde, welke naam aan die van Wijk gekoppeld werd, dat toch pas lang daarna tot de lokalisatie van Dorestadum leidde, wat men overigens vergeefs bij de eerste nederlandse schrijvers zal zoeken.

Tekst 386. (niet in het Bronnenboek)

1018

Een deel van de Friezen had zijn woonplaatsen verlaten en in het bos **Meriwido** (Merwede) woningen gebouwd en zich gevestigd. Zij namen rovers bij zich op en berokkenden veel schade aan de handelaars. De rovers, die zij daarna aan zich onderwierpen, kregen ieder voor zich een stuk **nieuwland** aangewezen, dat zij in cultuur moesten brengen en verbouwen, en zo verschaften zij zich levensmiddelen. Daarom richtten de handelaars van **Tiel**, die overigens zelf, in vergelijking met anderen, gemakkelijk ertoe komen om twisten uit te lokken, zich tot de koning met het verzoek dat hij hen, voor zijn eigen bestwil, tegen deze beledigingen zou beschermen. Indien hij dit niet deed, zeiden zij, zouden ze om te handelen niet naar het eiland kunnen gaan, en konden de Engelsen evenmin naar hen toe komen, en zouden ze zich zelfs de noodzakelijke levensbehoeften niet meer kunnen verschaffen... De keizer, die de wegen van de handelaars open wilde houden, gaf bisschop Adelbold en hertog Godfried (van Lotharingen) opdracht om naar de

Friezen te gaan, hen van deze plaats, die zij onrechtmatig ingenomen hadden, te verdrijven en de rovers te verwijderen. Na deze bevelen ontvangen te hebben, brachten zij een groot leger bijeen van voortreffelijke mannen, vooral in de krijgsdienst geoefend, die echter heel hun leven als ruiters gediend hadden maar op een schip niets konden beginnen. Toen zij zich verzameld hadden, scheepten zij het hele leger in en begaven zich naar de plaats waar zij vernomen hadden dat de Friezen zich met hun gedwongen troepen (de rovers) ophielden. Maar zij, die het bos bezet hadden, verlieten hun huizen toen zij door verkenners de komst van het leger vernomen hadden en zij trokken zich door de vlucht terug tussen hen, voor wie de rovers een kleine versterking hadden gebouwd.

Bron: Alpertus Mettensis, *De diversitate temporum*, MGS, IV, p. 718.

HdF, X, p. 139.

Tekst 387. (niet in het Bronnenboek)

1018

Adelbold, de bisschop van Utrecht, in vereniging met hertog Godfried (van Lotharingen) en met hulp van zijn gezellen en vrienden, beklagde zich dat Dirk (van Holland), neef van onze keizerin, hem veel schade toebreacht door het doden van zijn soldaten, en op een zeker eiland een leger had bijeengebracht... Deze gehele streek, die gebrek had aan een sterke verdediger, vreest elke dag door zeerovers overvallen te worden... Dirk (van Holland), de goddeloze, was voorheen vazal van de genoemde bisschop. Hij had in een zeker bos, **Mirwidu** (Merwede) genaamd, een grote nederzetting, die hem (de bisschop) door hem (Dirk van Holland) onrechtmatig ont-nomen was. Alle streekgenoten kwamen zich in **Niumagum** (Noyon) bij de keizer beklagen. Daarom beval de keizer op advies van de rijksgroten aan de bisschop van Utrecht, dat hij deze plaatsen in brand moest steken en aan de protesterenden teruggeven. Daar de kwaadaardige jongeling (Dirk van Holland) zich bij deze bevelen van zijn oudere niet wilde neerleggen, vroeg hij toestemming om heen te gaan, terwijl hij aanzegde dat hij het zou verhinderen.

Bron: Thietmari Chronicon, MGS, III, p. 869. HdF, X, p. 137.

Nota: Thietmar en Alpertus Mettensis verhalen **hetzelfde feit** in enigszins andere bewoordingen; zij spreken elkaar nergens tegen doch vullen zich aan.

Tekst 388. (Bronnenboek nr 101)

1018

In de maand maart... werd een grote synode gehouden in **Niumagon** (Noyon) waar Otto, een der rijksgroten van **Francië** en zijn vrouw Irmingard, die wegens bloedverwantschap onwettig samenleefden, wegens voortgezette ongehoorzaamheid geëxcommuniceerd werden. De medeschuldigen werden door hun bisschoppen ter verantwoording geroepen... De keizer vierde in de genoemde plaats Palmzondag en het Paasfeest.

Bron: Thietmari Chronicon, MGS, III, p. 869; HdF, X, p. 137.

Annalista Saxo, MGS, VI, p. 673.

Nota: Het samenvallen van een rijksdag met een synode, wat in die tijd normaal was daar de rijks- en de kerkelijke zaken gezamenlijk behandeld werden, heeft in dit geval tot het vermakelijke resultaat geleid, dat de *Monumenta Germanica*, en allen die hun indices volgden, zowel rijksdag als synode in Nijmegen lokaliseren, terwijl de franse schrijvers onderling strijd voeren (HdF, X, p. 139) of het nu Nijmegen dan wel Noyon was. Rivetus (*Hist. Lit. Franc.* VII, p. 249) houdt het op Noyon. Anderen hebben Nijmegen gekozen; sommigen gaan zo ver dat zij de **rijksdag** in Nijmegen plaatsen, de **synode** echter te Noyon. Zelfs bij de Fransen heerst een fundamentele verwarring over Noviomagus. Waarom zou men dan verbaasd zijn dat die ook in Nijmegen bestaat?

Tekst 389. (Bronnenboek nr 109)

1021

Het Bronnenboek geeft deze tekst: "Na de installatie (van aartsbisschop Peregrinus van Keulen) begaf de keizer zich naar Nijmegen..." De volle tekst luidt: Nadat Heribertus, de eerbiedwaardige bisschop van Keulen overleden was, is Peregrinus gewijd... in tegenwoordigheid van de keizer en veel bisschoppen, waaronder ook heer Gerardus (bisschop van **Kamerijk**). Na de wijding vertrok de keizer naar **Noviomagus** (Noyon)... Toen alles gereed gemaakt was en hij (de keizer) aan de reis begon, nam hij bisschop Gerardus met zich mee tot aan **Monasteria Sanctas**, waar hij hem eervol overlaadde met vele en kostbare geschenken, in goud, in gewaden, onder andere een kostbare vaas, en gaf hij hem met liefde en welwillendheid verlof om naar huis te gaan.

Bron: Gesta episcoporum Cameracensium, MGS, VII, p. 470.

Nota: **Monasteria Sanctas** wordt door alle **historici** als **Sains-les-Marquion** bij **Kamerijk** opgevat. Het is een wetenschappelijk misdrijf, een stukje van een tekst te citeren om zo essentiële gegevens weg te moffelen, die de interpretatie Nijmegen ten stelligste tegenspreken. Het tweede Bronnenboek heeft het bewijs geleverd, dat dit de bedoeling is geweest, omdat het volmondig toegeeft geweten te hebben dat allen de interpretatie Sains-les-Marquion voorstaan. Het was een probeersel, want als men alleen Keulen en Noviomagus citeert, ligt Nijmegen weer voor de hand. Nadat ik kritiek hierop had gegeven, kwam het Tweede Bronnenboek met de verrassende troef aandragen, dat niet Sains-les-Marquion maar **Xanten** bedoeld was wat, als het waar is en dit bij het Eerste Bronnenboek de overtuiging van de bewerkers was, dan ook in het Eerste Bronnenboek had moeten staan, zodat het evident is dat het een uit de duim gezogen uitvlucht is. Enige bladzijden vóór het citaat (MGS, VII, p. 459) bevat de kroniek van Kamerijk een uitvoerig relaas over Monasteria Sanctas, bezit van het bisdom, waarin verhaald wordt dat daar eerst de verering had bestaan van de H. Saturnina en later 'n klooster en kerk ter ere van St. Remigius was gesticht. De bewering van het Tweede Bronnenboek is voor de derde maal een botte onwaarheid, daar het Stift van Xanten noch de abdij op de Fürstenberg aldaar in 1021 bestonden en pas in het begin van de 12e eeuw werden gesticht, zodat de term "Monasteria Sanctas" er helemaal niet toe te passen is, en zelfs daarna nooit toegepast is geworden. Een kat in het nauw maakt rare sprongen, zelfs van Kamerijk naar Xanten. Onlangs (Numaga, 1982, blz. 78) beweert de eerste auteur van het Bronnenboek, dat het Stift van Xanten al in 866 bestond. Hij moet dan wel de desbetreffende tekst aanhalen en onderzoeken en zich niet beroepen op een schrijver uit de 20e eeuw, daar het zeker is dat die schrijver zich met een der talrijke "Sanctis" in Frankrijk heeft vergist.

SANCTIS EN XANTEN

Met franse plaatsnamen, van "Sanctis" afgeleid, bedoel ik natuurlijk niet **de paar duizend namen** in Frankrijk, die Saint- als voorvoegsel hebben, doch de enkelvoudige namen, waar de franse etymologen deze afleiding voorstaan. Het zijn (het lijstje is niet volledig):

Sains, Ille et Villaine.

Sains-Morainvillers, Oise.

Sains-du-Nord, Nord.

Sains-Richemont, Aisne.

Sains-en-Amiénois, Somme.

Saints, Seine et Marne.

Sains-en-Gohelle, Pas-de-Calais.

Saints, Yonne.

Sains-les-Fressin, Pas-de-Calais.

Saintes, Charente.

Sains-les-Marquion, Pas-de-Calais.

Saintines, Oise.

Sains-les-Pernez, Pas-de-Calais.

Saintry, Essonne.

Dit is niet eens het belangrijkste in de Xanten-affaire, daar de traditie van Xanten vrijwel zeker **niet** aan een van deze plaatsen is ontleend of de naam daarvan is overgenomen.

Daar de medievist Leupen zijn stellingen "bewijst" met een verwijzing **uit de tweede hand** naar een moderne auteur in plaats van met directe citaten uit de bronnen, moet ik ook hier zijn werk weer doen. Zijn zegsman Oediger, een verdienstelijk historicus die zich echter niet los heeft kunnen maken van de bij de Duitsers algemeen heersende tendens om alles naar Duitsland te trekken, poneerde zijn stelling dat Xanten reeds in 863 "Sanctis" of "Ad Sanctos" heette, op een tekst uit de Annales Xantenses. Deze kroniek is teruggevonden in het handschrift van de Annalen van Egmond, en bevat berichten tussen 790 en 1205. De Annalen van Egmond zelf dateren **uit de 13e eeuw**. Voor de periode 790 - 874 zijn de Annales Xantenses een vrijwel slaafse kopie der kroniek van Sigebert van Gembloers (1030 - 1102), aangevuld met interpolaties (tussenvoegingen) en nieuwe teksten van een schrijver uit Xanten. In feite zijn de berichten uit de periode 1203 - 1205 de meest originele en de meest betrouwbare, daar de schrijver **uit eigen kennis** verhaalt, wat het meer dan waarschijnlijk maakt dat de gehele kroniek omstreeks 1205 is geschreven, en dat het werk van Sigebert van Gembloers als aanloop is gebruikt voor de eigen kroniek, een normale werkwijze in die tijd. De desbetreffende tekst over St. Victor en "Ad Sanctos" komt bij Sigebert **niet** voor. Het bericht stamt derhalve **niet uit 863**, maar het is een toevoeging **uit de 13e eeuw**, toen de legende van St. Victor al wortel had geschoten te Xanten. Van de bewering van Leupen, dat Xanten reeds in 863 Xanten heette, **blijft derhalve niets over**.

De legende van St. Victor, een der 50 martelaren van het Thebaans Legioen, is een der zovele boeiende legenden-wandelingen uit de historie, vooral omdat zij illustreert hoe subtiel, sluipend en onopgemerkt sommige kerkelijke tradities werden ingevoerd, die op hun beurt weer een enorme invloed kregen op de profane geschiedenis en in een onjuiste retrospectieve tot zogenaamd "onbetwifelbare zekerheden" leidden. Men mag bijna vooropstellen, dat dit is gebeurd **zonder de minste intentie tot vervalsing**, wel met niet te miskennen lichtvaardigheid en onkritische lichtgelovigheid. Bijvoorbeeld: de gevallen zijn legio, waar uit de aanwezigheid van relieken of vermeende relieken van, of de devotie tot een heilige zomaar werd afgeleid, dat de heilige **ter plaatse** gewoond en gepredikt had. In Nederland hebben we ook een hele serie van zulke legenden. Daar kwam het misverstaan van plaatsnamen nog eens bovenop, zodat de relieken van Plechelmus te **Oudezele** bij St. Omaars, die op zich al hoogst legendarisch waren, leidden tot de traditie van **Oldenzaal** als zetel van Plechelmus (Blok, o.c. p. 51). Het is tot daaraan toe, dat in de middeleeuwen legenden erin gingen als koek, doch het is bedroevend dat de moderne historici deze niet doorzien. Het ligt buiten mijn bestek om de traditie van Xanten helemaal te ontrafelen. Het lijkt echter noodzakelijk om een paar markante punten aan te stippen, vooral om de algemeen aangenomen doch volstrekt onjuiste opvatting tegen te spreken, dat de legende van St. Victor rechtstreeks is voorgekomen uit romeins Xanten. Hoe de traditie er terecht is gekomen, wordt duidelijk. Het **wanneer** is nog belangrijker, namelijk **in de 12e eeuw**, en in dit opzicht is Xanten van belang omdat het geheel parallel loopt met Nijmegen: een **nieuwe stad** bovenop een oude romeinse, waarna een soortgelijk spel begon met misverstanden en het leggen van kontinu-lijnen, **die niet hadden bestaan**.

De letterlijke tekst uit de Annales Xantenses luidt (MGS, II, p. 230): "In dit jaar (863) was een hevige winter, guur en met veel regen en bijna geheel zonder vorst, zoals uit het vervolg blijkt **in de kerk van St. Victor**. Anno 864. Terwijl een grote overstroming aan de gang was, hebben de reeds meermalen genoemde heidenen (Noormannen) overal de kerken verwoest. Over de rivier de **Renus** (Rijn) kwamen zij naar "Ad Sanctos" en verwoestten er de prachtige plaats. Bovendien, wat voor allen die het hoorden en het hebben gezien een grote smart was, staken zij **de kerk van St. Victor** in brand, een werk van wondere pracht, en roofden alles wat zij binnen en buiten het heiligdom vonden". Dan volgt het verhaal dat de proost, op een nacht en te paard ! de relieken van de heilige **naar Keulen** in veiligheid bracht. De fabulaties springen meteen in het oog. Deze berichten komen bij Sigebert van Gemblours niet voor, derhalve zijn het toevoegingen van de Xantense kopiïst, let wel **uit de 13e eeuw**. De Noormannen zijn nooit in Xanten geweest. **In geen enkele andere tekst** wordt Xanten genoemd als doelwit van de Noormannen. Wel wordt in een tekst uit 863 (zie tekst 271) gesproken over een aanval van Noormannen op **Neussium** via de **Renus** - Schelde, wat met een vlot oog natuurlijk onafwendbaar als het duitse **Neuss** gelezen werd. Het prikken van Noormannen op Xanten zal ook wel beïnvloed zijn door de befaamde tekst uit 880 over **Biorzuna** (zie tekst 285), waar met hetzelfde gemak Birten bij Xanten werd geïnterpreteerd. Wel spreken sommige kronieken over Noormannen in verband met "Sanctis", en dit zal de Noormannen-fabel van Xanten wel bevorderd hebben, doch die kronieken bedoelden **Saintes** in de franse Charente.

De oudste berichten over het Thebaans Legioen komen uit de Franse Alpen en de Provence. Dan kan men meteen afschrijven dat dit legioen ooit in de buurt van Xanten had gebivakeerd. Een tweede schok ondervindt men wanneer blijkt, dat de bisschop van **Terwaan** in 516 de lichamen van St. Victor en St. Ursus ontdekte en tot de eer der altaren verhief (Bled, Régestes des évêques de Thérrouanne, nr 5). Zweer niet op de betrouwbaarheid van dit bericht noch op de authenticiteit van de relieken, want zonder uitputtend nader onderzoek durf ik veronderstellen, dat er ook elders relieken van St. Victor gevonden zijn. Let wel op de **twee heiligen**, want ook in Xanten gaat het verhaal al heel lang, dat St. Victor een onbekende metgezel had. Toen in Xanten een vermoedelijk romeins graf werd ontdekt met **twee lichamen**, was de legende geen legende meer, maar werd zij tot super-betrouwbare historische waarheid en zekerheid verheven. St. Victor wordt in de bronnen altijd met een ander genoemd, ofwel met Cassius ofwel met Ursus, zodat de legende van twee heiligen al vlug is verklaard. Wandelt men na de vondst van Terwaan wat in Frankrijk rond, dan vindt men daar **niet minder dan 25 plaatsen St. Victor**, overwegend in het zuiden. Van sommige wordt verondersteld dat zij vernoemd zijn naar paus Victor uit de 2e eeuw, of een bisschop van Carthago uit de 5e eeuw; de meeste echter kregen de naam van de martelaar St. Victor, die beslist niet de Xantense kan zijn geweest. Helemaal mooi wordt het wanneer **St. Gereon**, de Keulse tegenhanger van St. Victor, en ook martelaar van het Thebaans Legioen, in Frankrijk ook **zes plaatsen** St. Géréon, St. Géron, St. Gérons of St. Girons gekregen heeft. Waarmee enkel gezegd wil zijn: kerkelijke tradities zijn in historisch opzicht het **minst betrouwbare** materiaal, omdat zelden bekend is hoe zulke tradities ter plaatse zijn ontstaan. Zij zijn ook het **gevaarlijkste** materiaal, omdat devoties zich mét de Kerk verspreid hebben en zij op nieuwe plaatsen zo gemakkelijk tot een onjuiste rekonstruktie leidden en tot bevestiging van **veronderstelde feiten**, die niet hebben, bestaan maar integendeel van de legende werdelij afgeleid. In deze zaak is het merkwaardig, dat niet-katholieke of a-religieuze historici niet gemakkelijk ertoe komen om een legende af te

kraken, vermoedelijk uit welbewuste of intuïtieve vrees, dat zij misschien als anti-klerikaal of anti-rooms uitgekreten zouden kunnen worden. Katholieke historici hebben daar minder moeite mee, omdat zij het eigen nest wel kennen. Zij waren trouwens al vanaf de 17e eeuw op hun hoede, toen de grote franse historicus Jean Mabillon, zelf priester en Benedictijn, keihard schreef dat in de grote en brutale vervalsingen van oorkonden en historische teksten onze lieve Moeder de H. Kerk helaas! de eerste viool had gespeeld.

Ondanks deze verwarrende feiten en gesignaleerde onzekerheden kan toch een theorie worden ontvouwd hoe Xanten aan zijn traditie kwam. Gregorius van Tours verhaalt in zijn "Liber in gloria Martyrum" (MGS, rerum Merovingarum, I, p. 530), dat bij de stad **Agripinensis** een kerk bestond, waar men zei dat de 50 martelaren van het Thebaans Legioen de marteldood hadden ondergaan. Omdat die kerk rijk versierd was, werd zij "**Sancti Aurei**" de Gouden Heiligen genoemd. Ten tijde van bisschop Eberigisilis van **Colonia** leed deze eens aan hevige hoofdpijn. Een priester ging naar de kerk en vond het lichaam van de **H. Mallosus**. Terwijl niemand wist waar het rustte, nam hij in de plaats **Bertunensis** uit een put, waar men dacht dat de lichamen rustten, wat as waarmee de bisschop op slag genas. De bisschop bouwde daar een kerk. Weer zocht men vergeefs naar het corpus van de heilige, totdat een diaken **Mettensis** (van Metz) door een wonderdadige ingeving het graf in de absis van de kerk terugvond. Men zegt, besluit Gregorius, dat **de martelaar Victor** daar ook begraven is, maar wij weten niet of zijn graf ook al gevonden is.

Dit verhaal met zijn teveel aan wonderen maar ook teveel tegenspraken kunnen we laten voor wat het is. De plaatsnamen, die Gregorius noemt, zijn echter wel van belang. Uit dit verhaal is natuurlijk met glans, zonder enige terughoudendheid en zonder de minste kritiek gelezen, dat de traditie van het Thebaans Legioen reeds ten tijde van Gregorius (ca. 530 - 590) in het bisdom Keulen en te Xanten gangbaar was. In zijn "Historiae Francorum" spreekt Gregorius over dezelfde bisschop Eberigisilis (uitg. Latouche, II, p. 286), die in de strijd tussen koning Childebert en koning Gotran met hem Gregorius en de bisschoppen van Poitiers en Bordeaux werden aangewezen om een schandaal in een klooster van Poitiers te onderzoeken. Elders wordt dezelfde Eberigisilis genoemd als afgezant van koningin Brunehilde (ibid. II, p. 221). Franse historici (Payet, Kleinclausz, Pfister, Le christianisme... p. 236) noemen een Bodegisilis, tijdgenoot van Gregorius, als bisschop van **Le Mans**. Het is derhalve vrijwel zeker dat Gregorius met de bisschop van **Colonia** niet die van Keulen heeft bedoeld. Even onwaarschijnlijk is, dat hij een bisschop van Colonia Agripina - **Avesnes-sur-Helpe** op het oog had. Er bestaat in Frankrijk een bijna onafzienbare reeks van plaatsnamen, die van Colonia zijn afgeleid. Het blijft dus een raadsel wie deze Eberigisilis precies was, maar van Keulen was hij beslist niet.

De diaken van **Metz** draagt de oplossing aan, zoals het trouwens een goede diaken betaamt. Deze immers vond voor de bisschop het corpus van St. Mallosus terug; er werd gezegd dat daar ergens ook het corpus van St. Victor moest rusten. Eerst ging hij het zoeken in de kerk die "**Sancti Aurei**" heette, daarna in de plaats **Bertunensis**. Dit was **Bertring**, onderdeel van Forbach, op 26 km noord-oost van Metz. Vlak daarbij ligt de plaats **Saint-Avoid**, en aangezien er geen heilige Avoid bestaat en het woord een prachtige staal van volksetymologie op de frans-duitsse taalgrens is, zal deze wel de plaats zijn van de "Gouden Heiligen". Derhalve is duidelijk dat Gregorius van Tours

een verhaal **uit de omgeving van Metz** neerschreef en geen van Xanten. Dit leidt ook tot de konklusie dat de legende van het Thebaans Legioen vóór de 7e eeuw niet in en rondom Keulen heeft gezweefd, waar later naast Gèreon ook Cassius en Victor als plaatselijke heiligen werden aangezien. Punt een is nu te onderzoeken wanneer deze legende in Keulen opduikt. Zij kan, maar dat is lang niet zeker, uit een verkeerd lezen van Gregorius van Tours afkomstig zijn. De legende van St. Victor en **zijn gezel**, die dan toch weer anoniem bleef, is pas later op Xanten geprikt, overigens via de omweg Birten, wat wèl van Gregorius is afgeleid. In kerkelijk opzicht was Xanten een stichting van Keulen, waardoor de kring van de legende rond is. 't Was een lange omweg die we moesten maken, doch hij kan zijn verdienste hebben om aan te tonen hoe legenden "wandelen". Xanten is niet vóór de 11e eeuw gesticht, vermoedelijk pas ongeveer in dezelfde tijd als Nijmegen, zodat het zonneklaar is dat het in 863 niet "Sanctis" of "Ad Sanctos" kan hebben geheten.

Omdat Xanten door de legenden zo sterk in de schijnwerpers was gezet, kon het niet uitblijven dat ook andere lijnen daar naar toe werden gelegd. Een markant voorbeeld is een passage uit het Roelandslied, waarvan de dramatische veldslag bij Roncevalles van 15 augustus 778 als een schok door geheel Frankrijk wordt beschreven:

Se Seint Michel (del Peril) jusq'as **Seinz**,
Des Besençon tresqu'as (porz) de Guitsand,
Non ad recet dunt li murs ne cravent.

Dit betekent: Van Mont-Saint-Michel tot aan **Sens**, en voorts van Besançon tot aan de haven van Wissant bij Calais, is geen huis te bekennen of het heeft een scheur. Zelfs franse historici vatten Seinz als **Xanten** op, omdat de vier plaatsen een kruis vormen, wat als het ultimatieve bewijs werd opgevat voor deze interpretatie, maar welk kruis hetzelfde blijft bij de opvatting **Sens**, die overigens door de meesten wordt voorgestaan. Dit is bovendien dwingend, omdat de tekst van **Francia** spreekt, en de plaats Xanten ten tijde van Karel de Grote nog niet bestond. De foutieve opvattingen over Xanten en zijn Victor-legende leidden vanzelfsprekend tot de even onjuiste opvatting, dat het rijk van de Merovingers en Karolingers zich reeds vanaf de 6e eeuw tot daar toe had uitgestrekt, een treffende illustratie van de manier waarop fatale vicieuze cirkels geboren worden. Het behoeft nauwelijks uitgelegd te worden, dat het misverstand tussen **Renus - Schelde** en de **Rijn** in deze zaak een kapitale rol heeft gespeeld, daar de teksten onophoudelijk zeggen dat het rijk van de Franken tussen de **Loire** en de **Renus - Schelde** lag. Rest nog erop te wijzen dat de legende van Xanten de zoveelste illustratie is van het verschijnsel, waarop men de klok gelijk kan zetten, namelijk dat **Duitsland in de 11e eeuw begint de hele historie van westelijk Europa naar zich toe te trekken.**

Tekst 390. (niet in het Bronnenboek)

1021

Harduinus, bisschop van Noyon, geeft een oorkonde uit over de stichting van een altaar in de kerk van Nesle. In de akte staat: "Harduinus, bisschop van **Noviomense (Noyon)**. Gegeven in het **paleis van Verberie**.

Bron: Cartulaire de l'église de Noyon, fol. 34.

Tekst 391. (Bronnenboek nr 112)

1024

Vandaar (van Mainz) kwamen de koning en de hem vergezellende koningin te **Neomagum (Noyon)**, waar zij enige tijd verbleven; daarna bereisden zij de plaatsen in het westen en bereikten tenslotte het vermaarde **Frethenna**.

Bron: Annales Quedlinburgenses, MGS, III, p. 90.

Nota: De keizer reisde van Noyon naar het westen, zodat de lokalisatie Vreden een tekstverkrachting is, nog afgezien van de vraag waardoor deze plaats zo vermaard was. De juiste plaats is **Frétigny**, op 40 km zuid-west van Chartres. Zelfs deze simpele tekst is verkeerd geïnterpreteerd om weer 'n keer Nijmegen op te dringen.

Tekst 392. (Bronnenboek nr 111)

1024

Eindelijk kwamen de vorsten van de Saksen (Duitsland) te Mainz bijeen, en kozen Koenraad (II) tot koning. Hertog Gothilo, de vorst van de Lotharingers, wilde daartegen ingaan. Hij sprak de bisschoppen van Keulen, **Noviomagus (Noyon)**, Verdun, Utrecht en Luik aan, en hij nam van ieder afzonderlijk de eed aan, dat zij zonder zijn verlof hem (Koenraad) niet hun hulde zouden betuigen (manus se ei daturus = als koning erkennen) noch naar hem toe zouden gaan.

Bron: Gesta episcoporum Cameracensium, MGS, VII, p. 485.

Nota: Het Bronnenboek heeft er "**de bisschop van Nijmegen**" van gemaakt en zodoende de historische flater van de eeuw geslagen, daar elke middelbaar scholier in Nederland weet, dat Nijmegen nooit een bisschop heeft gehad, en men van de katholieke universiteit toch wel de fundamentele kennis van de nationale kerkgeschiedenis had mogen verwachten. De studenten zijn ook in dit geval in de foutieve index van de Monumenta Germanica getrapt, overigens door mij al in 1965 gesignaleerd. Bij hen was het een blunder, bij de proferssoren, die hem ongecontroleerd overnamen, moet het als een monstrositeit worden beschouwd, waardoor medievisten tot in hun schoenen afbranden. Het Eerste Bronnenboek geeft de tekst zonder enig commentaar, derhalve als "bisschop van Nijmegen". Nadat ik hierop kritiek had gegeven, kwam het Tweede Bronnenboek (blz. 7) met de volgende verklaring:

"In de bewuste passage is sprake van Lotharingse bisschoppen, die een eed aan hertog Gothilo afleggen. Het afleggen van zo'n eed door een bisschop van Noyon (een Frans prelaat!) aan de hertog van Lotharingen is volslagen zinloos, daar noch de stad Noyon, noch het diocees tot het hertogdom behoorde. Dit in tegenstelling tot de andere in deze passage genoemde plaatsen: Keulen, Verdun, Utrecht en Luik. Onze conclusie kan derhalve alleen maar zijn, dat of de schrijver van de Gesta zich hier vergist heeft, of dat de bron niet ongeschonden is overgeleverd. Aan de identificatie van Noviomagus met Nijmegen valt **du**s niet te twijfelen; aan de combinatie van Nijmegen met een bisschop wel".

Het is een walgelijke uitvlucht om de dodelijke flater te bedekken, en zij mag met recht walgelijk genoemd worden omdat zij **tien botte onwaarheden** bevat, weer een knap staaltje van kompressie waarop het Bronnenboek patent schijnt te hebben. Het moet als volgt uiteengevuld worden:

1. Enige bladzijden vóór de betreffende passage van de kroniek van Kamerijk blijkt, dat **bisschop Harduinus van Noyon** bij het verzet tegen de koning, en derhalve het komplot, betrokken was. Hij wordt er met naam en toenaam genoemd. Dat hij eens **Noviomensis** en 'n andere keer **Noviomagensis** wordt genoemd, is de meest normale zaak van de wereld. In de dokumentatie van Noyon komt dit tientallen malen voor. De eerste auteur van het Bronnenboek heeft onlangs (Numaga, 1982, blz. 78) nogmaals de drogreden (zeg maar: aperte onwaarheid) herhaald, dat de schrijvers met **Noviomagus** Nijmegen, en met **Noviomus** Noyon bedoelen. Wanneer in 1146 het bisdom Doornik zich van Noyon afscheidt en weer zelfstandig wordt, blijkt juist de wereldse politiek van bisschop Harduinus een der voornaamste aanleidingen daartoe te zijn.
  2. De tekst zegt nergens en door niets en evenmin door zijn samenhang, dat het "lotharings" element 't bindend grondbeginsel van de samenzwering was. Gothilo wendde zich tot ontevreden bisschoppen in zijn omgeving; het zou voor hem geen zin hebben gehad om bijvoorbeeld bisschoppen van Beieren te benaderen.
  3. Keulen, Utrecht en Luik "lotharingse" bisdommen noemen, of beweren dat die tot "Lotharingen" behoorden, is je reinste onzinnigheid voor het begin van de 11e eeuw, toen het begrip Lotharingen een totaal voorbijgeen zaak was, die voor Keulen, Utrecht en Luik niet meer gold. Er bestond geen enkele bestuurlijke band meer tussen de bisdommen en het hertogdom.
  4. Suggesteren dat de bisschoppen een eed aan Gothilo aflegden in de kwaliteit van hun overheer, is zwaar misleidend, omdat deze verhouding tussen de bisschoppen en de hertog niet bestond. Utrecht en Luik waren bovendien **wereldlijke** en onafhankelijke vorstendommen.
  5. Het is dubbel misleidend omdat Gothilo hertog was van **Opper-Lotharingen** (in feite was zijn broer hertog), waar Keulen, Utrecht en Luik al helemaal niet bijhoorden. Gothilo kreeg pas in 1033 een voet aan de grond in **Neder-Lotharingen**. De drie noordelijke bisschoppen vallen derhalve niet onder het met de haren erbij gesleepte criterium.
  6. De afgelegde eed werd dus niet aan Gothilo gedaan uit een of ander aspect van onderhorigheid, doch berustte op het feit, dat in deze hoek van het rijk enige bisschoppen niet tevreden waren met de gang van zaken.
  7. Het hameren op een "franse prelaat" is een volgende misleiding. Het statuut van Noyon en de positie van de bisschop zaten genuanceerder in elkaar dan dat die met een 20e-eeuwse opvatting over grenzen benaderd mogen worden.
  8. De schrijver van de kroniek heeft zich niet vergist, nog minder is de bron geschonden overgeleverd. De bewerkers van het Bronnenboek hebben zich vergist, en proberen nu met tekstverdraaiingen hun kerkhistorische blunder te rectificeren. **Dus** moet niet alleen getwijfeld worden aan hun identificatie van Noviomagus als Nijmegen, maar is zij pertinent vals. Men moet wel 'n onvoorstelbaar lef hebben te durven beweren, dat de schrijver Nijmegen heeft bedoeld, maar zich met de bisschop vergist heeft.
  9. En wil men dan persé vasthouden aan de onjuiste bewering dat Gothilo alleen samenspande met Lotharingse bisschoppen, dan klopt dit ook perfect voor de bisschop van Noyon, die immers ook **bisschop van Doornik** was en als zodanig wel degelijk een "lotharingse" bisschop. Zoals te verwachten was, doet het Bronnenboek zich met zijn eigen argument de das om.
  10. Dat doet het op nóg verpletterender manier door de tekst van 1026, het slot van deze zaak, waar hetzelfde rijtje bisschoppen wordt genoemd, **niet** in het Bronnenboek op te nemen. **Die tekst staat het derhalve aan Noyon af.** En hiermee is een definitief einde gemaakt aan "de bisschop van Nijmegen", en ook aan alle pogingen om met uit de duim gezogen argumenten onder die blunder uit te komen. Zie tekst 394.
- De 10 onwaarheden heeft het Bronnenboek bekroond met een staaltje van tekst-kritisch onbenul. In hetzelfde **deel zeven** van de Monumenta Germanica, waaruit de "bisschop van Nijmegen" geboren werd, komt op blz. 417 "Immo de bisschop van **Noviomagus**" voor, die de Duitsers, ofschoon hij over- en overbekend is als bisschop van Noyon, tóch op Nijmegen indiceren. Zie tekst 249. Het Bronnenboek heeft deze tekst overgeslagen, natuurlijk weer zonder

te vermelden welk verschil er bestaat tussen Harduinus van Noviomagus en Immo van Noviomagus. De auteurs **hebben derhalve gezien** dat de Monumenta zich bij het indiceren van "bisschoppen van Nijmegen" vergissen; een paar soortgelijke gevallen hebben zij ook overgeslagen; zie tekst 345. De konklusie moet dus getrokken worden dat de "bisschop van Nijmegen" geen fout uit onnadenkendheid is, maar dat het Bronnenboek hem **opzettelijk heeft laten geboren worden**, teneinde de karolingische mythe ook een kerkelijke kroon te geven. Toen die vlieger niet opging, moest voor de tweede editie vlug wat anders verzonnen worden.

DE BOK WORDT GEKNUFFELD

En toen deze bok was neergelegd, barstte historisch Nederland niet in gieren uit - wat had moeten gebeuren indien het nog integriteit en humor had gehad - maar werd geprobeerd het voor te stellen als een schoonheidsfoutje. Eenieder zag wel dat de blunder op geen enkele manier meer recht te praten was, doch de bloedige konsekwentie werd met de mantel der liefde, lees: medeplichtigheid, bedekt. De juiste gevolgtrekking is dat de historici en archeologen, die zo'n enormiteit presteren, het bewijs geleverd hebben dat zij **volslagen inkapabel** zijn in de Noviomagus-kwestie. Na de verschillende vergissingen van de Monumenta Germanica met "bisschoppen van Nijmegen", **welke vergissingen zij gezien hebben omdat zij ze passeerden**, vonden zij het niet eens de moeite waard om deze "bisschop van Nijmegen" op zijn gehalte te controleren, terwijl zij enkele bladzijden verder **in hetzelfde boek** verschillende bewijzen voor de valsheid van de interpretatie hadden kunnen vinden. **Derhalve hebben zij voor hun andere interpretaties van Noviomagus als Nijmegen elk vertrouwen verspeeld**. Met opzet heb ik van "de bisschop van Nijmegen" een gevleugeld woord gemaakt. Zet dit maar neer bij alle "Nijmegen"-kreten van het Bronnenboek.

Tekst 393. (niet in het Bronnenboek)

1024

Over de goederen van koning Koenraad II van de domeinen onder zijn recht te Gannita (Gech).

Bron: Chronicon Laureshamense, MGS, XXI, p. 406.

Nota: In deze tijd hadden de duitse koningen nog bezittingen in het noorden van Frankrijk. Zie ook de naam Gannita in de namenlijst van de Batua.

Tekst 394. (niet in het Bronnenboek)

1026

Hertog Gothilo, de bisschoppen van Keulen, Noviomagus (Noyon), Verdun, Utrecht en Luik, hertog Diederik en Reinier graaf van Henegouwen hadden zich tegen de wijding van Koenraad (tot koning) gekeerd en een eed gezworen hem geen hulde te betuigen noch naar hem toe te gaan, daar zij niet wilden dat hij over hen zou regeren. De genoemde hertogen en bisschoppen waren echter na anderhalf jaar tot de vrede geneigd. De heer bisschop (van Kamerijk) ging met hen naar het paleis van Aken, en hij gaf zich vertrouwvol aan de koning over.

Bron: Chronicon S. Andrae, MGS VII, p. 530.

Nota: In deze tekst vinden wij hetzelfde rijtje bisschoppen als in de tekst van 1024, waar het Bronnenboek Harduinus van Noyon tot bisschop van Nijmegen proklameert. Deze tekst, in feite het vervolg en het sluitstuk van de affaire uit 1024, staat toevallig op 'n andere plaats in de Monumenta Germanica, waar de bewerker van de tekst toevallig dit Noviomagus **niet op Nijmegen heeft geprikt**, zodat het niet kon uitblijven dat de studenten toevallig deze tekst misten, die hen de ogen had kunnen en moeten openen voor de eerste. Hier hebben zij een afdoend bewijs geleverd - al zal menigeen dat al lang begrepen hebben - dat zij niet eens de moeite genomen hebben om de indices van Noyon ook na te lopen, wat al een eerste eis van controle had moeten zijn. Naar het resultaat te oordelen, is de enige instructie die zij hebben gehad, deze geweest van maar niet naar Noyon te kijken. Voor de Batua moesten zij 500 teksten overslaan.

Tekst 395. (niet in het Bronnenboek)

1027

In de stad **Noviomus** (Noyon) stond bij het paleis van de bisschop een geweldige toren, waarvan de kastelein, die op de burgers gebeten was, hen alsmede de clerus en zelfs de bisschop met afpersingen plaagde. Daar zij niets bereikten bij de koning, wiens hulp zij ingeroepen hadden, besloten zij op advies van bisschop **Harduinus** die toren te vernielen en de kastelein uit de stad te verdrijven. Maar de koning was hevig verontwaardigd; hij verplichtte Harduinus zijn zetel te verlaten en joeg hem in ballingschap. De bisschop vluchtte naar Vlaanderen naar graaf Boudewijn en diens zoon, neef van de koning, om door hun tussenkomst met de koning verzoend te worden. Zij wisten de vrede te bewerken tussen de koning en de bisschop. Uit dank voor deze zaak schonk Harduinus aan de graaf van Vlaanderen twaalf altaren (kerken) in Vlaanderen, namelijk: Kortrijk, Oudenaarde, Komen en negen andere, op voorwaarde echter dat Godfried (met de baard), diens zoon en de zoon uit de zoon ze in bezit mochten houden, maar dat zij daarna aan de kerk (het bisdom) moesten terugkeren.

Bron: Gallia Christiana, IX, p. 995.

Nota: De gebeurtenis toont nogmaals aan, met welk voorbehoud er over Noyon als **franse** stad moet worden gesproken, daar door de grote zelfstandigheid zowel van de bisschop als van de stad de belangen en de politieke bindingen door elkaar heen liepen. De hier genoemde toren was geen onderdeel van het paleis. Daar dit nog bestond, en de bewuste toren bezit was van de franse koning en de kastelein die op gezag van de koning beheerde, volgt daar zijdelings uit dat de residentie **niet** van de franse koning was, ergo nog altijd van het duitse rijk. Later is deze gebeurtenis, vooral het gesjacher met goederen van de kerk (let wel: van het bisdom Doornik!) een der aanleidingen geworden dat **Doornik** weer een eigen bisschop wilde hebben, wat in 1146 gebeurde.

Tekst 396. (niet in het Bronnenboek)

1027

In die tijd bezat koning Robert (van Frankrijk) een toren te **Noviomi** (Noyon), gelegen binnen het gebied van de kerk van de H. Maagd Maria naast het hof van de bisschop, wat veel onheilen teweeg bracht aan het volk van de stad... de bisschop, de geestelijkheid en het volk waren hierover zeer bedroefd en probeerden zich daartegen teweeg te stellen... de dienaren van de bisschop staken hem van alle kanten in brand, vernielden alle gebouwen, stelden werktuigen op voor de afbraak, en maakten de hoge toren met de grond gelijk, van de hoogste tot de laagste steen, en gingen toen naar huis.

Bron: Narratio restaurationis abbatiae S. Martini, HdF, X, p. 236.

Tekst 397. (niet in het Bronnenboek)

1030

De bisschoppen van Laon, Châlons-sur-Marne, Kamerijk, Beauvais, Senlis, Amiens en Ter-

waan, en de clerus en het volk van **Noviomagus** (Noyon) en Doornik kiezen Hugo tot bisschop van Noyon.

Bron: Gallia Christiana, X, p. 362.

Tekst 398. (Bronnenboek nr 114)

1031

Keizer Koenraad viert het Kerstfeest te Paderborn, het Paasfeest te **Nuvmago** (Noyon).

Bron: Annales Hildesheimenses, MGS, III, p. 98.

Tekst 399. (niet in het Bronnenboek)

1031

Toen kwam de hertog (van Normandië) met al zijn aanhang en de koning Henri (van Frankrijk) en zij namen Senlis, Beauvais, Amiens, Compiègne, Reims, Laon, **Noyon**, Atrecht, de gehele Vermandois en Sens... en hiervoor gaf koning Henri aan hertog Robert (van Normandië) Ponthieu, Chaumont en de franse Vexin (omgeving van Rouaan), waarover de Fransen zeer misnoegd waren.

Bron: Chronique de Normandie, HdF, XI, p. 324.

Nota: Dit was een uitvloeisel van de strijd om Lotharingen en het uiteenvallen van het vroegere grote hertogdom in twee delen; de aktie was tegen het duitse rijk gericht. Dit betekent weer niet, dat Noyon tot dan toe een duitse stad zou zijn geweest; de zaken liggen veel gekompliceerder en kunnen niet met simplifikaties worden afgedaan. Het betekent wèl, dat het duitse rijk in Noyon nog een voet aan de grond had.

Tekst 400. (niet in het Bronnenboek)

1033

De keizer... schonk hem (Meinwerck) wegens zijn diensten in **Noviomagus** (Noyon) een bezit te Mersvelde... op verzoek van keizerin Gisla en haar geliefde zoon koning Hendrik.

Bron: Vita Meinwercki episcopi, MGS, XI, p. 158.

Tekst 401. (Bronnenboek nr 117)

1033

De keizer bracht Kerstmis door te Paderborn, Pasen te **Neumago** (Noyon).

Bron: Annales Hildesheimenses, MGS, III, p. 99.

Tekst 402. (niet in het Bronnenboek)

1036

Koning Hendrik, de zoon van de keizer, huwde met Cunigunda, dochter van Cnut, koning van de Angelsaksen, en vierde te **Niumago** (Noyon) de bruiloft.

Bron: Annales Altahenses, MGS, XX, p. 792.

Tekst 403. (niet in het Bronnenboek)

1036

Koning Hendrik, de zoon van de keizer, huwde met Cunihildis, dochter van Cnut koning van de Dani en de Engelsen; de koninklijke bruiloft was te **Noviomagus** (Noyon).

Bron: Herimanni Aug. chronicon, MGS, V, p. 122; HdF, XI, p. 18.

Tekst 404. (niet in het Bronnenboek)

1036

De keizer bracht het feest van 's Heren Hemelvaart te Paderborn door; Pinksteren en het feest

van St. Jan te **Niomago** (Noyon). Daar kwam naar koning Hendrik, de zoon van de keizer, de koningin Cunihild, die er op de feestdag van de Apostelen (Petrus en Paulus, 29 juni) de koningskroon ontving en bij haar wijding Cunigund is genoemd.

Bron: Annales Hildesheimenses, MGS, III, p. 100.

Annalista Saxo, MGS, V, p. 180.

Tekst 405. (Bronnenboek nr 124)

1036

(Uit een brief van Immo aan bisschop Azecho van Worms)... de bisschop van Metz is met gunsten overladen van het hof weggegaan; de aartsbisschop van C. (Keulen?) en de bisschop van L. (Luik?), de abt van E. (Echternach?) en de abt van Prüm blijven tesamen met onze keizerin tot 10 augustus, de dag dat zij besloten heeft van **Noviomagus** (Noyon) naar Saksen te gaan. Wanneer ik meer weet, zal ik meer berichten. Het ga u goed, dierbare vader.

Bron: Bulst, Briefsammlung, p. 5.

Tekst 406. (Bronnenboek nr 122)

1036, juli 4

De duitse keizer Koenraad II bevestigt het klooster Blandigni te Gent (B.) in het bezit van verschillende goederen en privileges. Gegeven te **Noviomagus** (Noyon).

Bron: MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, IV, p. 230.

Sanderus, Flandria illustrate, I, p. 268.

Nota: Wat zou een oorkonde van een Duits keizer voor zin hebben, indien daar niet een rechtsmacht achter stond?

Tekst 407. (niet in het Bronnenboek)

1037

(Gozelo hertog van Lotharingen had onrechtmatig goederen in bezit genomen van het klooster van St. Medardus te Soissons. De abt had zich hierover beklaagd bij de koning van Frankrijk, en toen deze geen beslissing wist te verkrijgen, deed hij een beroep op keizer Koenraad II. De tekst vervolgt dan): door een **keizerlijk bevel** werd de hertog verplicht om naar het hof te **Noviomagus** - Noyon te komen. (De hertog begaf zich tegen Pasen op weg en passeerde op zijn tocht Maastricht).

Bron: Ex Miraculis S. Sebastinani. HdF, XI, p. 456.

Nota: Mijn vraag is: Waarom passeert het Bronnenboek deze tekst en deze mooie kans om weer een Noviomagus richting Nijmegen te trekken? Het antwoord is heel simpel: omdat de vermeldingen van Lotharingen, de koning van Frankrijk en Soissons opwegen tegen de vermelding van Maastricht en uit de reis van de hertog, die toen op krijgsrocht was, geen aanwijzing, nog minder een bewijs kan worden geput dat de residentie te Nijmegen lag. Dit toont weer aan, hoe zorgvuldig het Bronnenboek de Noviomagus-teksten "gewikt en gewogen" heeft.

Tekst 408. (Bronnenboek nr 125)

1039

De keizer vierde Maria Lichtmis te Alstedt. Na een langdurige reis in het oosten van Saksen en nadat de zaken daar bevredigend geregeld waren, begaf hij zich naar **Nuvmagon** (Noyon) en verbleef daar de Vastentijd, met Pasen en 's Heren Hemelvaart, door jicht geplaagd. Vandaar kwam hij naar **Traiectum** (Maastricht) om er Pinksteren te vieren. Maar tegen zes uur van de volgende dag... toen hij aan tafel ging zitten om te eten, is hij door een plotselinge flauwte over-

vallen, en terwijl de absolutie nauwelijks uitgesproken was, gaf hij de geest.

Bron: Annales Hildesheimenses, MGS, III, p. 102.

Annalisata Saxo, MGS, VI, p. 602.

Nota: Traiectum betekent hier Maastricht. Dit wordt bewezen door het feit, dat de keizer aanwezig was bij de verheffing der relieken van de HH. Gondulfus en Monulfus door bisschop Nithardus van Luik en de konsekratie van de vernieuwde St. Servatius-kerk (Gesta ep. Camera-censium, MGS, VII, p. 487).

Tekst 409. (Bronnenboek nr 128)

1040

De koning vierde 's Heren Hemelvaart te **Niumagon** (Noyon), Pinksteren echter te Luik.

Bron: Annalisata Saxo, MGS, VI, p. 684.

Tekst 410. (niet in het Bronnenboek)

1043

De keizer vierde het paasfeest te **Noviomagus** (Noyon); daar bleef hij de maand april.

Bron: Vita Bardonis major, MGS, XI, p. 237.

Tekst 411. (Bronnenboek nr 129)

1044

De koning vierde met zijn nieuwe bruid het Kerstfeest te Trier, het Paasfeest te **Novimago** (Noyon).

Bron: Annales Altahenses, MGS, XX, p. 799.

Tekst 412. (Bronnenboek nr 130)

1044, april 26

Keizer Hendrik III bevestigt de abdij van St. Remigius te Reims in haar bezittingen. Gegeven te **Noviomagus** (Noyon).

Bron: MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, V, P. 122.

Nota: Wanneer men zo'n oorkonde ziet, moet men heel vlug de bewering inslikken "dat een duitse keizer niet in Noyon kan zijn geweest".

Tekst 413. (Bronnenboek nr 132)

1044, mei 1

Keizer Hendrik III geeft een oorkonde uit voor het klooster van Saint-Ghislain in Henegouwen. Gegeven te **Noviomagus** (Noyon). (Zie ook tekst 354.)

Bron: MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, V, p. 124.

Noyon. Zicht op de kathedraal vanaf het oude kerkhof van de stad. Dit kerkhof is vermoedelijk de plaats van het karlingisch paleis.

1047... ATTENTIE!

Nu komt het punt, waar het Bronnenboek een van zijn ergste fraudes pleegt, namelijk het weglaten derhalve afliegen van klare en eenvoudige teksten **met afdoende bewijzen dat de residentie Noviomagus zich te Noyon bevond**. Deze teksten zijn noch voor tegenspraak noch voor een andere uitleg vatbaar, wat het Bronnenboek erkent daar het aan geen van deze twee mogelijkheden begint. Ergo: weg ermeel al zit de Nijmeegse prullebak reeds boordevol weggeworpen teksten. Tot hier toe kon het lekenpubliek nog met enig succes bedot worden door het in de waan te laten dat, nou ja, in Noyon ook een karolingische residentie Noviomagus lag, maar wij hebben afgesproken daarover niet te praten. We hebben nu eenmaal te aanvaarden dat de residentie **in duplo** bestond! Of en hoe die in duplo was ontstaan, gaat niemand iets aan. Maar in 1047 komt een ernstige moeilijkheid, omdat de teksten pertinent zeggen dat zij **in enkelvoud** is verwoest. Konden de vervalsers met de Noormannen-teksten nog wat schipperen en **het dubbele** van de residentie in het vage laten, dan zagen wij wel in dat **een dubbele verwoesting** van de ene residentie Noviomagus op dezelfde dag **te Noyon en te Nijmegen** niet te verkopen was. Dus lieten zij de teksten over Noyon maar weg! Dus zijn de bewerkers van het Bronnenboek welbewuste leugenaars, die hun titel van wetenschapper moeten afgeven indien zij nog enige schaamte in hun lijf hebben.

Verwoesting van het karolingische Noviomagus in 1047. Ik geef eerst de drie teksten van het Bronnenboek, daarna de zes overgeslagen teksten, die op een afdoende wijze aantonen, ten eerste dat de Lotharingers niet alleen in deze zaak betrokken waren doch ook de Vlamingen, en ten tweede dat de overgeslagen teksten juist de bewijzen bevatten dat het karolingisch paleis Noviomagus te Noyon werd verwoest. Het overslaan van zes teksten is weer een staaltje van wetenschappelijke fraude. Het begin van de residentie is verdonkeremaand door de tekst over de kroning van Karel de Grote in 768 weg te laten, het einde ervan is eveneens vervalst door het weglaten van heldere en afdoende teksten. Tussen deze twee fraudes blijft er geen schijn van kans meer over om ergens in de tussenperiode de interpretatie Nijmegen te proberen.

Tekst 414. (Bronnenboek nr 134)

1047

Godfried (met de Baard, hertog van Opper-Lotharingen) stak het paleis van Neomagi (Noyon) in brand. Hij nam Verdun in en stak het in brand.

Bron: Annales S. Jacobi Minoris, MGS, XVI, p. 638.

Annales Leodienses, MGS, V, p. 19.

Tekst 415. (Bronnenboek nr 135)

1047

Toen hij (de keizer) Hendrik (zijn zoon) in zijn plaats had gesteld en zijn route had verlegd naar het westen van zijn rijk, trof hij daar een slagvaardige vijand, namelijk hertog Godfried (van Lotharingen). Deze had een nieuwe opstand voorbereid, daar hij totaal wanhopig was dat hij zich ooit met de keizer zou kunnen verzoenen. Hij had immers gezien dat dit hem ontzegd was, toen de andere schuldigen op de drempel van de St. Pieter (te Rome) vergiffenis gekregen hadden. Daarom riep hij Diederik, Boudewijn (van Vlaanderen) en allen die hij als bondgenoten van zijn misdrijven vinden kon bijeen, en stak hij het paleis van Niumago (Noyon) in brand, wat hij helemaal afmaakte met de verwoesting van de omliggende villae (dorpen of plaatsen). Sommige versterkte steden, die vroeger aan de keizer behoord hadden, nam hij in, nadat de soldaten van de keizer verleid, gedood of verdreven waren, en vulde die met een menigte van zijn aanhangers, zodat geen van onze landslieden er meer binnen kon komen.

Bron: Annales Altahenses, MGS, XX, p. 804.

Tekst 416. (Bronnenboek nr 136, slechts gedeeltelijk geciteerd)

1047

Hertog Godfried, bevrijd uit de gevangenschap, konstateerde dat de tussenkomst van de vorsten en zijn eigen overgave, waartoe hij zelf besloten had, hem niets hadden gebaat. Omdat hij daarover verontwaardigd was en zag dat zijn familie tot armoede verviel, hervatte hij de oorlog. Onder andere rampen, die hij het rijk toebreacht, stak hij het koninklijk paleis van Neumago (Noyon) in brand, een bewonderenswaardig en onvergelijkbaar bouwwerk; hij veroverde de stad Verdun en stak daar de grote kerk in brand...

Bron: Lamperti Hersfordiensis Annales, MGS, V, p. 154; HdF, XI, p. 60.

Tekst 417. (niet in het Bronnenboek)

1047

(De bovenstaande tekst, Bronnenboek 136, laat onmiddellijk daarna volgen:)

Vervolgens zond hij (de keizer) met de vloot een leger over de Renus (Schelde) naar Fresia (Vlaanderen) tegen Godfried en zijn helper Diederik, dat daar twee zeer versterkte steden innam, namelijk Rinesburg (Richebourg, op 8 km noord-oost van Béthune) en Fleedingen (Floringhem, op 15 km zuid-west van Béthune). (Ergo: Godfried is nooit te Nijmegen geweest).

Bron: Lamberti Hersfordiensis Annales, MGS, V, p. 154; HdF, XI, p. 60.

Tekst 418. (niet in het Bronnenboek)

1047

Boudewijn, graaf van Vlaanderen, legde een versterking aan te **Oudenaarde**, en een er tegenover te **Eichem**, waardoor hij een deel van het rijk van Lotharius tot aan de **Dender** onrechtmatig in bezit nam. De stroom van de **Schelde** is immers vanaf zijn oorsprong tot aan de zee de grens tussen Lotharingen en het graafschap Vlaanderen, dat tot het rijk van Francië behoort. De koning van Lotharingen, die tevens keizer was (Hendrik III), trad met een leger tegen graaf Boudewijn op, en rukte op tot vóór de poorten van **Atrecht**, waarbinnen Boudewijn zich bevond, die zijn leger nauwelijks achter de gesloten poorten kon houden. Vandaar trok de keizer naar **Arques**, de stad van St. Bertijns (vlakbij St. Omaars), in de verkeerde veronderstelling, dat hij dáár beter Vlaanderen kon binnendringen. De graaf echter had zich daar en overal, waar een droge doortocht naar **Vlaanderen** mogelijk was, door wallen en palissaden tegen hem versterkt. De keizer, vermoeid door de veldtocht, keerde terug zoals hij gekomen was. De graaf meende dat hij op de vlucht was geslagen, achtervolgde hem tot aan de **Renus** (Schelde), en na diens edel paleis van **Neomagus** (Noyon) in brand gestoken te hebben, keerde hij met een ongeschonden leger terug. De keizer, die terecht rood van kwaadheid was, viel na zeven dagen de graaf opnieuw aan. Onverwacht verscheen hij bij de versterking van **Boulenrieu** (ten oosten van Doornik), nam **Doornik** in en bereikte met de andere edelen spoedig **Annoeullin** (16 km zuid-west van Rijssel), terwijl niemand van de Vlamingen weerstand bood. Daarna traden gezanten op om vrede te sluiten; de keizer gaf de gevangenen aan de graaf terug en verleende hem (het deel van) Brabant in leen, na zijn hulde aanvaard te hebben.

Bron: Genealogiae comitum Flandriae, MGS, IX, p. 320.

Tekst 419. (niet in het Bronnenboek)

1047

Hendrik III, die reeds met zijn vader het oostelijk deel van Vlaanderen bezocht had en wist dat dit door versterkingen, manschappen en rivieren zeer sterk was, terwijl de westelijke delen minder verdedigd waren, voerde zijn leger naar **Doornik** met de bedoeling om langs die kant Vlaanderen binnen te trekken. Graaf Boudewijn (van Vlaanderen) had dit voorzien. Hij verzamelde van overal zijn volk en liet Vlaanderen aan die kant sluiten met een gracht, die over een lengte van 9 mijlen werd aangelegd, te weten van het kasteel **Ruholt** (ten oosten van St. Omaars) tot aan **La Bassée** (10 km oost van Béthune). Dit werk werd in drie dagen en nachten voltooid; hier weerstond hij de keizer. De keizer bewonderde de versterking en de hoeveelheid van de krijgslieden, en keerde terug langs dezelfde weg van waar hij gekomen was. De graaf echter en de zijnen achtervolgden hem tot aan **Neomagum** (Noyon), waar zij het paleis van de keizer in brand staken en keerden toen in Vlaanderen terug. Daarna is in **Doornik** door koning Hendrik van Frankrijk de vrede tussen hen geregeld in die zin, dat de graaf van Vlaanderen voor eeuwig en erfelijk in het bezit zou blijven van dat deel van Brabant, dat graaf Boudewijn aan de overzijde van de **Dender** veroverd had, het graafschap van **Aalst** en het land van de **Vier Ambachten**, waaraan de keizer bovendien vijf eilanden in **Zeeland** toevoegde op voorwaarde dat hij erkennen moest die van hem in leen te houden.

Bron: Johannis Longi Chronicon, MGS, XXV, p. 781. MGS, XI, p. 381.

Tekst 420. (niet in het Bronnenboek)

1047

Keizer Hendrik (III) verzamelde een ontelbaar leger tegen graaf Boudewijn van Vlaanderen, voornamelijk omdat deze zijn prachtig paleis van **Neomagum** (Noyon) verbrand en vernield had. In deze veldtocht waren paus Leo en zeer vele edelen en machtige heren aanwezig. Swanus, de koning (hertog) van de Normandiërs, was door de koning gevraagd met een vloot te komen... hij zond ook een boodschap naar Eduard, de koning van Engeland, en vroeg hem Boudewijn

het vluchten te beletten, indien deze over de zee wilde ontkomen. Deze begaf zich met een grote vloot naar de haven van **Zandvliet** (ten noorden van Antwerpen), waar hij zolang bleef liggen totdat de keizer alles wat hij wilde van Boudewijn verkregen had... Nadien zijn de keizer en Boudewijn tot vrede gekomen.

Bron: Rogeri de Hoveden Annales, HdF, XI, p. 310.

Tekst 421. (niet in het Bronnenboek)

1047

Toen hij (Godfried van Lotharingen) zeer kwaadaardig tegenover de keizer het paleis van **Neomagus** (Noyon), een werk van wondere pracht, in de oorlog onherstelbaar vernield had... verwoestte hij heel Lotharingen met moord, brand en roof. Toch is hij gedurende de 22 jaren, die hij daarna leefde, tamelijk welwillend geweest voor de mensen van **Verdun**.

Bron: Historia episcoporum Verdunensium, HdF, XI, p. 250.

Nota: Het ligt enigszins voor de hand dat Lotharingse schrijvers de "heldendaad" van de verwoesting van de **duitse** residentie te Noyon aan de hertog van Lotharingen toeschrijven. Andere kronieken, die bovendien zulke nauwkeurige geografische aanduidingen bevatten dat de interpretatie Noyon dwingend is, geven een heel ander beeld van de gebeurtenissen. Wanneer het Bronnenboek het met dat beeld niet eens is, dient het die mededelingen op een afdoende wijze te weerleggen. Het doet dat niet; integendeel, het staat die teksten zonder commentaar aan Noyon af, doch dan is het wel een wetenschappelijk vergrijp ze te verzwijgen.

Tekst 422. (niet in het Bronnenboek)

1047

Godfried stak het paleis van **Neomagus** (Noyon) in brand en verwoestte het onherstelbaar. Ook de stad van de Clabi, die **Verdun** heet, met de grote kerk van St. Maria stak hij in brand.

Bron: Sigeberti Chronicon, MGS, VI, p. 358.

Nota: De nevenschikking van **Neomagus** (Noyon) met **Verdun** in één zin is eigenlijk al een afdoende bewijs dat de interpretatie Nijmegen vals is.

NA 1047 IS ER GEEN KWESTIE MEER

Na 1047, het jaar van de verwoesting der karolingische residentie Noviomagus, is er geen kwestie meer waar die gelegen had. Wanneer het vraagstuk dan nog niet is opgelost, zullen latere gegevens dat niet meer kunnen. Nog minder bestaat na 1125 de noodzaak te bewijzen dat Nijmegen ook Noviomagus wordt genoemd, daar dit van algemene bekendheid is. Wel is onontbeerlijk te ontdekken en goed voor ogen te houden, dat de klassieke naam enkel een **achterafse latinisatie** van de inheemse naam is, en dat dit, als men het niet opmerkt, de fatale weg opent tot een retrospectieve vergissing. Toch is het goed geweest, dat het Bronnenboek ook na 1047 zijn "Nijmegen"-kreten heeft voortgezet. Omdat Noyon dan vrijwel geheel uit het zicht is, al komt in 1234 nog een machtige verwarring opdagen bij het toernooi van Floris IV, moeten die kreten elders gezocht worden, onder andere in Neumagen bij Trier, een ander Noviomagus dat dan ettelijke keren voor Nijmegen wordt ondergeschoven. Men kan nog enig begrip ervoor hebben, dat de Nijmeegse verblinden niet helder konden zien in de

karolingische periode. Maar het is hemeltergend dat zij er ook na 1047 zo'n potje van maken. Het hoofdstuk 6 toont dan ook aan, dat de studenten, - en de professoren per handtekening - totaal inkapabel zijn in de geschiedenis van Nijmegen.

Tekst 423. (niet in het Bronnenboek)

1054

...tussen de rivieren **Renus** (Schelde) en **Seine**, dat Gallisch Belgia wordt genoemd.

Bron: Gesta Guillelmi ducis Normannorum, HdF, XI, p. 83.

Tekst 424. (niet in het Bronnenboek)

1064

Boudewijn, bisschop van **Noviomagus** (Noyon) geeft een oorkonde uit over de stichting van een klooster van St. Bartholomeus in de stad, waarin de volgende gegevens staan: Een zekere Garnerius, aartsdiaken van de kathedrale kerk, had eertijds bij het kerkhof voor de begrafenis van armen en pelgrims een kerkje ter ere van St. Bartholomeus gebouwd, dat gewijd was door bisschop Hugo. Boudewijn wilde daarvan een klooster maken. Maar Hugo, de kastelein (beheerder van het kasteel) van Noyon, verzettede zich daartegen, voorgevend dat de plaats onder zijn rechtsmacht viel, maar uiteindelijk moest hij toegeven dat de rechten van de bisschop en van de kerk gefundeerd waren. Een en ander werd plechtig afgekondigd op de plaats, die **Mons Monumenti** heet. Er werd een akte van opgemaakt, die op Pinksterdag in de kerk van Ste. Maria van **Noviomagus** (Noyon) werd voorgelezen.

Bron: Parijs, Archives Nationales, K. 135, I, 3, nr 1 (origineel).

Gallia Christiana, X, p. 366.

Levasseur, Annales, p. 770.

Nota: "**Mons Monumenti**", de berg van het monument, duidt zonder veel twijfel de plaats aan van het verwoeste paleis. In de geschiedenis van Noyon is niets anders bekend dat dit "monument" kan zijn geweest, temeer daar de kastelein (de beheerder van het kasteel of burcht en van de daaraan verbonden domeinen) pretendeerde er ook rechten te hebben. Deze kastelein was **niet** onderworpen aan de franse koning; dit blijkt afdoende uit de latere geschiedenis, wanneer de laatste kastelein het restant van de kastelanij aan de franse koning verkoopt. Op de plaats van het voormalig paleis, dat zich duidelijk toont als een minstens gedeeltelijk kunstmatige heuvel, is de abdij van St. Bartholomeus gesticht. Deze is in de Franse Revolutie verloren gegaan en volledig afgebroken. Op de plaats, de afgeplatte heuvel, ligt nu het oude kerkhof van de stad.

Tekst 425. (niet in het Bronnenboek)

tussen 1067 en 1098

Philippe I, koning van Frankrijk, schenkt aan bisschop Radboud van Noyon het kasteel van **Quierzy** (de voormalige karolingische residentie), opdat hij voor zich en zijn clerus een schuilplaats heeft indien zij door vijandige naburen worden aangevallen.

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 35.

Tekst 426. (niet in het Bronnenboek)

tussen 1068 en 1098

(Bisschop Radboud geeft een beschrijving van Noyon:) Het is een vruchtbare en aangename streek, vol wijngaarden en tuinen, aangenaam van begroeiing. Zij levert strijdbare mannen op, en kerkelijke personen van de beide geslachten, die God edelmoedig dienen. De streek is omgeven door bossen en moerassen, zodat zij door haar ligging goed verdedigd is tegen vijand-

lijke aanvallen. Noyon zelf ligt tussen twee rivieren, in het oosten de **Gohelle**, in het westen de **Marguerithe**, die beide door een derde worden opgevangen, de **Verse**; zo samenstromend vallen zij niet ver van de stadsmuren in de **Oise**, die de grootste is. Overal ziet men boomgaarden en heeft men schone uitzichten; het land is levendig door de weiden en de kudde en lacht de bewoners toe. De plaats zelf is in het oosten en in het westen zo door oevers en stroompjes, en ook door bergen en dalen afgebakend, dat zij gemakkelijk door weinigen tegen een inval van vijanden verdedigd kan worden.

Bron: Ratbodi Vita S. Medardi, AS, juni II, p. 9.

Nota: In de kronieken valt het op dat de Karolingers bijna altijd **in de lente** te Noviomagus waren, wat door sommigen is uitgelegd dat zij dan Nijmegen verkozen om bij de "Bloeiende Betuwe" te zijn. Dat die bloeiende Betuwe helemaal niet bestond, voor het grootste deel onder water lag en pas ca. 960 weer wat droog begon te vallen, hebben zij natuurlijk niet begrepen. De tekst van bisschop Radboud verklaart de voorkeur van de karolingers voor Noyon, waar de lente enkele weken eerder begint dan in Aken of het nog noordelijker gelegen Nijmegen.

Tekst 427. (Bronnenboek nr 137)

1075

Daarna voerde de beroemde hertog Godfried (met de Bult, van Neder-Lotharingen) het leger aan; hij droeg zijn vaders hart maar was hem in lichaam niet gelijk. Hij stond aan het hoofd van de afdelingen van jongelingen, in de oorlog bedreven, die de noordelijke (lees: westelijke) steden **Thilen** (Tilques) en **Nimagum** (Noyon) bewonen, aan de uiterste grenzen van het rijk, waar steeds de oorlogen woeden en de aarde verzadigd is van vijandelijk bloed.

Bron: Carmen de bello Saxonico, MGS, XV, p. 1230.

Nota: De tekst is op geen enkele manier met Tiel en Nijmegen in verband te brengen; hij maakt onmiskenbaar een toespeling op de huurlingen van Picardië, die vanaf de Bataven tot ver in de moderne tijden toe de vechtersbazen voor de oorlogen gevormd hebben.

Tekst 428. (niet in het Bronnenboek)

1092

Een zeker iemand heeft een geschil met de hertog van Normandië, die hem en zijn familie goederen wilde ontfutselen. Er is sprake van bezittingen in de **Batua**, **Noyon**, te Vattier-Voisin en te Cravent.

Bron: Orderici Vitalis historia, HdF, XII, p. 636.

Tekst 429. (niet in het Bronnenboek)

tussen 1098 en 1113

Guido, kastelein van Noyon, en Balderik, bisschop van **Noviomus** (Noyon), sluiten een akkoord over bepaalde goederen, waarvan de kastelein beweerde dat hij die in erfpacht verkregen had; hij staat ze aan de bisschop af.

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 73.

Tekst 430. (niet in het Bronnenboek)

1108 of 1109

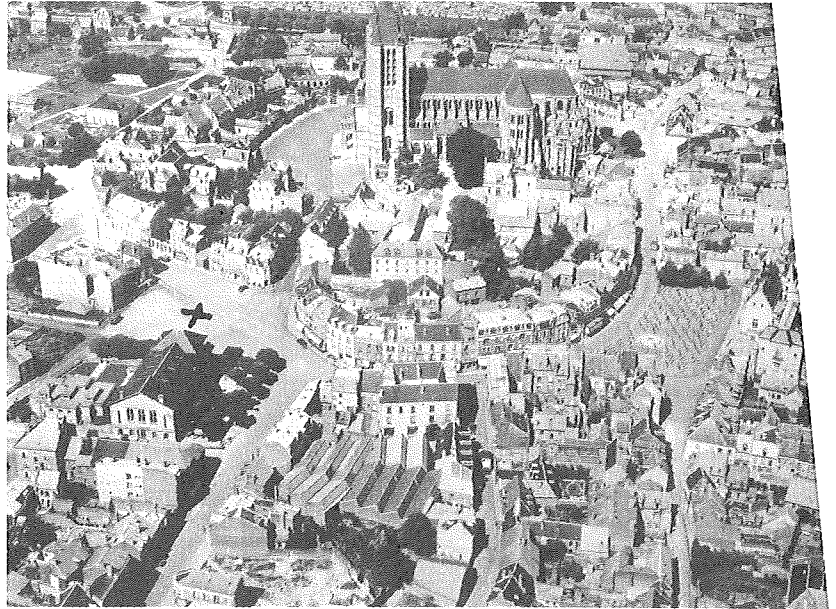
Balderik, bisschop van **Noviomus** (Noyon), maakt bekend dat hij van koning Lodewijk (van Frankrijk) de instelling van een **gemeente** voor Noyon verkregen heeft.

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 364.

Levasseur, Annales, p. 805.

Zegel van Simon, bisschop van Noyon, aan een oorkonde uit 1147.

NOYON. De kathedraal uit het begin van de 12e eeuw. Aan de twee steunbinten tussen de drie portalen stonden meer dan levensgrote beelden van **Karel de Grote** en zijn moeder **Bertha-Met-De-Grote-Voet**. De beelden zijn tijdens de Franse Revolutie vernield. Op de plattegrond zijn nog de eerste omwalling van het Romeinse kamp en de latere uitleg te zien. Het kruisje duidt de plaats aan van het **Merovingisch paleis**. Het paleis van Karel de Grote bevond zich op een heuvel links van de kathedraal, waar nu het kerkhof van Noyon ligt.

Nota: Noyon is de eerste stad in Frankrijk, die deze erkenning als gemeente ontvangen heeft. Het zou te ver gaan om te beweren dat dit een uitvloeisel is geweest van haar vorige positie als residentie van het rijk. Wel toont het aan dat Noyon door de zelfstandigheid van de bisschop, die graaf van Noyon en pair van Frankrijk was, gevoegd bij een hoge en voorlopig uitzonderlijke autonomie van de stad een bijzonder statuut had.

Tekst 431. (niet in het Bronnenboek)

1120

Graaf Arnold van Kleef schrijft aan de abt van St. Vaast te Atrecht over goederen in de **Batua** "in pago **Batuano** sub tutela advocaciae nostrae" - in het land van de **Batua** (Béthune), onder de bescherming van onze voogdij.

Bron: Guesnon, Cartulaire de l'abbaye de St. Vaast d'Arras.

Nota: Arnold van Kleef was op dit tijdstip **voogd van Vlaanderen**, waar door de dood van Boudevijn VII het Vlaamse grafelijk geslacht was uitgestorven. In deze kwaliteit richtte Arnold van Kleef zich tot de abt van Atrecht, daar delen van de (franse!) **Batua** onder Vlaanderen ressorteerden. Het is een volslagen onware bewering, dat Arnold van Kleef optrad als voogd van de goederen van St. Vaast van Atrecht in de **nederlandse Betuwe**; zij is al onwaar omdat St. Vaast daar nooit goederen heeft gehad en het slechts verondersteld is door de misvatting van enige plaatsnamen in de **Batua**, waardoor het zoveelste leuke vicieuze cirkeltje ontstond. Vanzelfsprekend is het van het hoogste belang te signaleren, dat de naam **Batua** in 1092 en 1120 nog in Frankrijk in gebruik is en de twee namen van **Batua** en **Betuwe** elkaar ruimschoots overlappen, waardoor **nòg duidelijker is dat het twee verschillende landschappen betreft**. Het Bronnenboek heeft ook op dit punt misleiding gepleegd door essentiële zaken weg te laten, namelijk de bewijzen dat er twee **Batua's** hebben bestaan.

Tekst 432. (niet in het Bronnenboek)

1125

Lisiard, bisschop van Soissons, bevestigt de schenking van Bellefontaine door Ivo, kastelein van **Noviomus** (Noyon), aan de abdij van St. Bartholomeus te Noyon.

Bron: Archives de L'Oise, H. 459.

Tekst 433. (niet in het Bronnenboek)

1128

Lodewijk VI, koning van Frankrijk, bevestigt de bezittingen van de kerk van Noyon, voornamelijk het exclusieve recht van de tol in de omtrek van de stad, omdat sommige ridders beweerden dat hun sergeanten daarvan vrij waren. De tekst bevat de volgende namen:

"Simon, bisschop van **Noviomagus**"

"de Ste Maria van **Noviomus**"

"de stad **Noviomagus**"

"de Ste Maria van **Noviomus**"

"Simon, bisschop van **Noviomus**"

"Guido, kastelein van **Noviomus**"

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 38.

Nota: De tekst is opmerkelijk omdat op dit late tijdstip, waar de verfransing van de naam **Noviomagus** tot **Noyon** in de spreektaal al was geschied, en in de latijnse teksten over het algemeen **Noviomus** werd geschreven, toch nog de vorm **Noviomagus** voorkomt, **dóór** elkaar met de andere vorm; nota bene, om het helemaal officieel te maken, door de kanselarij van de koning van

Frankrijk. De Monumenta Germanica hebben derhalve fundamenteel geblunderd door hun a priori aangenomen en systematisch volgehouden principe, dat **Noviomagus** op Nijmegen zou slaan, en **Noviomus** op Noyon. En wie dan blindelings deze blundering heeft gevolgd, redt er zich niet meer uit, zelfs als hij (Numaga, 1982, blz. 78) nogmaals de **aperte onwaarheid** verkondigt dat de kroniekschrijvers dit onderscheid gemaakt hebben. De dokumentatie van Noyon bevat overigens tientallen bewijzen, dat het een onwaarheid is, namelijk waar precies hetzelfde feit door één schrijver voor **Noviomagus**, door de ander voor **Noviomus** wordt verhaald.

Tekst 434. (niet in het Bronnenboek)

1134

...een grote beweging kwam er in de zee, die haar oever overtrad en zich daarna weer in haar oude bed terugtrok. In de volgende nacht, bij het aanbreken van de dageraad, kwam de zee met volle kracht uit haar begrenzing te voorschijn en vernielde zij alles wat in de omgeving lag: dorpen, kastelen en kerken werden zo verwoest dat drie graafschappen, namelijk Walacra, Wales en Brabant met mens en dier vergingen.

Bron: Appendix ad Sigebertum, HdF, XIII, p. 266.

Nota: Deze gebeurtenis speelde in Vlaanderen; een bewijs temeer waar Walacra lag. Wales is het land van Waasten (Fr. Warneton) tussen Ieper en Rijssel.

Tekst 435. (niet in het Bronnenboek)

1181

Phillips de graaf van Vlaanderen... trachtte Frederik, de rooms keizer, nu met gezanten, dan persoonlijk, ertoe te brengen om tegen de koning van Frankrijk op te treden **en de grenzen van het rijk weer tot aan de Britse zee (Het Kanaal) te leggen**. Graaf Phillips... verzamelde een leger, viel **Noviomus** (Noyon) aan en ontvolkte het gebied van **Senlis**; hij stak steden in brand en roeide wijngaarden uit.

Bron: Rudulfi de Diceto historiae, HdF, XVII, p. 618.

Gisleberti Montensis Hannoniensis chronicon, HdF, XIII, p. 566; HdF, XVIII, p. 366.

Nota: De graaf van Vlaanderen, niet ongenegen om van twee walletjes te eten, trachtte de keizer te bewegen om Frankrijk **voormalig Duits bezit** afhandig te maken. Frederik Barbarossa heeft hem misschien wel moreel, doch niet actief gesteund, omdat deze wel begreep dat de Duitse prenties in dat deel van Frankrijk definitief achterhaald waren.

Tekst 436. (niet in het Bronnenboek)

1186

Dit vredesverdrag (van Boves) behaagde zeer aan de koning van Frankrijk, en moest hem trouwens genoegen doen, omdat hij daardoor niet alleen de genoemde eervolle titels verwierf, maar ook in vrede en tot zijn beschikking terugkreeg: zijn stad **Noyon**, eveneens **Corbie**, **Montreuil** en **Saint-Riquier** in Ponthoise, koninklijke steden, die de graaf van Vlaanderen tot dan toe in bezit gehouden en versterkt had.

Bron: Gisleberti Montensis Hannoniae chronicon, HdF, XXI, p. 547; HdF, XVIII, p. 381.

Tekst 437. (Bronnenboek nr 180)

1234

Maar de graaf van Holland (Floris IV) ging naar huis en is in een toernooi te **Noviomagus** (Noyon) gedood.

Bron: Annales Stadenses, MGS, XVI, p. 362.

Nota: Vlak vóór deze passage verhaalt de abt van Staden (bij Bremen) dat de graaf van Holland had deelgenomen aan de oorlog tegen de **Stadingers**. Het Bronnenboek vat de tekst aldus op, dat Floris IV uit het Elbe-gebied **over Nijmegen** terugkeerde en daar in een toernooi omkwam. Wat deze tekst met de karolingische kwestie te maken heeft, is mij een raadsel, daar het van algemene bekendheid is dat Nijmegen omstreeks deze tijd Noviomagus werd genoemd zodat, zelfs als de tekst werkelijk Nijmegen bedoelde, hij niets bewijst ten gunste van de karolingische mythe van Nijmegen. Hij zal ook wel gepresenteerd zijn om te “bewijzen” dat in de 13e eeuw Noviomagus niet meer Noyon kan betekenen. Maar aangezien zelfs op onze lagere scholen wordt geleerd, dat Floris IV in **Noyon** sneuvelde, hebben de professoren van Amsterdam en Nijmegen een **dubbele** blunder begaan, nog erger dan “de bisschop van Nijmegen”. Achteraf (Numaga, p. 79) worden nieuwe onwaarheden aangedragen, namelijk dat de abt van Staden zich vergist heeft en het feit **ten onrechte** aan Nijmegen toeschreef, zodat eindelijk wordt toegegeven dat het Bronnenboek deze tekst ten onrechte tweemaal (Eerste en Tweede Bronnenboek) voor Nijmegen heeft aangevoerd, al blijft men met de aperte en welbewuste onwaarheid schermen dat Noviomagus, ondanks de vergissing van de abt van Staden, tóch Nijmegen betekent. De samenstellers van het Bronnenboek hebben zich in dit geval weer onbenullig getoond bij het blind varen op de foutieve indices van de Monumenta Germanica, die het feit op Nijmegen indiceren. Immers, de Stadingi zaten helemaal niet bij Bremen, doch in Frans Vlaanderen, zoals de volgende teksten (die ik niet eens compleet citeer) afdoende bewijzen, zodat het “naar huis gaan” door de professoren ook 400 km verkeerd is gelokaliseerd, de normale afstand die zij met alles van streek zijn. Helder is nu ook dat hun exclusief werken op de indices, op zichzelf al een gruwel voor een rechtgeaard historicus, niets voorstelt; zij hebben deze niet verder geraadpleegd dan op het woord Nijmegen; Stadingi sloegen zij maar over.

Tekst 438. (niet in het Bronnenboek)

1234

Er werd een oorlog gevoerd tussen de christenen en de ketters rond het feest van St. Barnabas (11 juni) op een eiland dat **Stadingas** heet. Daar werden tot 5000 ketters gedood, zowel mannen, vrouwen en kinderen. De expeditie stond onder leiding van de voogd van **Béthune** en **Boudewijn van Béthune**, Bertram de Grote en vele anderen.

Bron: Annales Vigornienses en Teohesburienses, MGS, XXVII, p. 467.

Tekst 439. (niet in het Bronnenboek)

1234

In het jaar 1234 is het kruis gepredikt tegen de **Stadingi** in de uiterste gebieden van **Teutonia** en **Flandria**. Nadat een groot leger verzameld was, wiens deelnemers getekend waren met het kruis, werden op de dag na Hemelvaart dezelfde **Stadingi** overwonnen en volledig in hun land uitgerooid. De Stadingi waren een volk, gezeten in het grensgebied van **Frisia** en **Saxonia**, omringd door ontoegankelijke moerassen en rivieren, dat wegens zijn uitspattingen en zijn weigering om tienden te betalen, al vele jaren in de ban was en als verachters van de Kerk werden beschouwd. Daar zij sterke mannen waren, vielen zij hun burens aan, zelfs graven en bisschoppen; zij overwonnen dikwijls en werden zelden overwonnen. Om deze reden werd met verlof van de paus in veel bisdommen een kruistocht tegen hen gepredikt. In deze oorlog zijn ongeveer 2000 van hen gesneuveld; de weinige overgeblevenen vluchtten naar de naburige **Frisones**... In hetzelfde jaar sneuvelde de graaf van Holland op een toernooi te **Corbie** in het bisdom Amiens.

Bron: Annales Colonienses maximi, MGS, XVII, p. 843.

Tekst 440. (niet in het Bronnenboek)

1234

Hendrik, oudste zoon van hertog Hendrik van Lotharingen, graaf Floris van Holland en vele andere landsheren ondernamen een kruistocht tegen het ketterse volk van de **Stadingi** (in sommige kronieken Kataren of Katiers genoemd). Op de 7e der kalenden van juni vond een grote slag plaats, waarbij weinigen van het christelijk leger sneuvelden. Van de Stadingers vielen 4000 man door het zwaard, daarbij niet eens meegeteld de kinderen en vrouwen die bij de vlucht verdronken. Hun land werd geheel door brand verwoest.

Bron: Chronica de origine ducum Brabantiae, MGS, XXV, p. 410.

Historia Monasterii Rastedensis, MGS, XXV, p. 495 (deze kroniek plaatst de gebeurtenis bij Bremen).

Balduini Ninovensium chronicon, MGS, XXV, p. 542

Johanni Longi chronicon, MGS, XXV, p. 840.

Nota: Na het voorafgaande is het geen vraag meer, waar de raakpunten van Flandria, Frisia, Saxonia en Teutonica te zoeken zijn. Dat de leiding van de strafexpeditie berustte bij de graven van Béthune, doet de deur dicht. De Kataren of Katiers hebben vermoedelijk hun naam achtergelaten in Estaires, op 14 km noord-oost van Béthune, een moerassig gebied waar alle details geheel passen.

Tekst 441. (niet in het Bronnenboek)

1234

De Stetingers worden gedood, namelijk 5025 in het bisdom Bremen.

Bron: Chronica minor Echordiensis, MGS, XXIV, p. 198.

Nota: Ongeveer 50 jaren na het feit, dat zich zonder de minste twijfel in het noord-oosten van Frankrijk had afgespeeld, wordt het per vergissing naar de omgeving van Bremen verplaatst. Men hoeft niet op te kijken van deze termijn; er zijn wel meer mythen aan te wijzen, waarbij feiten en personen op betrekkelijke korte tijd zijn verplaatst. De samenstellers van het Bronnenboek schermen derhalve met feiten, die niet waar zijn, en die na een onderzoek van een paar minuten gekontrolleerd en gerektificeerd kunnen worden; desondanks gaan ze voort met hun laster dat ik "niet wetenschappelijk" werk. Dat sommige schrijvers het sneuvelen van Floris IV in Corbie plaatsen, valt geheel te verklaren. Toen zij de tekst met **Noviomagus** lazen (denk eraan dat dit zich heeft afgespeeld in de 13e eeuw!), wat ook in hun ogen Nijmegen betekende omdat zij Noyon niet kenden en zeker niet onder deze naam, meenden zij dat dit fout moest zijn, omdat zij terdege wisten dat Floris IV in Vermandois gevallen was, te meer omdat zij ook nog zeer goed wisten dat de vlak daaraan voorafgaande gebeurtenis zich in het noord-oosten van Frankrijk had afgespeeld. Zij vervingen het daarom door **Corbie**. Het moge duidelijk zijn, dat de professoren van Amsterdam en Nijmegen ook op het "toernooi van Nijmegen" gesneuveld zijn, en wel tweemaal, ten eerste omdat Noviomagus niet Nijmegen betekent, en ten tweede omdat het Elbe-gebied helemaal niet van pas komt bij de juiste lokalisatie van de Stadingers. Een en ander illustreert de erbarmelijke manier waarop het Bronnenboek de "Nijmegen's" bij elkaar heeft geharkt. Hier knalde het jeugd-elftal van de nijmeegse universiteit grandioos de beslissende goal in eigen doel. En dat warempel met een tekst, die geen snars heeft uit te staan met de karolingische kwestie, derhalve ook niet met het Bronnenboek. Hij had hoogstens ter sprake moge zijn gebracht om te illustreren welke blunders er in de indices van de Monumenta Germanica zitten.

BISSCHOP... TOERNOOI... KNOCK OUT!

De twee machtigste blunders van het Bronnenboek: "de bisschop van Nijmegen" en het "toernooi van Nijmegen" zijn beide even onnodig als ondoordacht eruit gegooid, onnodig omdat ze geen jota hebben uit te staan met de karolingische kwestie. Zij fungeren daarom terecht als de laatste linkse en rechtse dreunen om het Bronnenboek finaal tegen de grond te slaan. Tot overmaat van ramp hebben de studenten die aan de professoren toegediend. Dat komt ervan, wanneer men halfwas leerlingen de sleutels van de historie toevertrouwt, nalaat hen te instrueren hoe zij die moeten gebruiken, en tenslotte ook nog triomfantelijk hun totaal verkeerd opgeloste legpuzzel aan het raam hangt. De Universiteit van Nijmegen dient karolingisch Nijmegen te laten rusten. Dat probleem kan zij niet aan, wat nu driemaal bewezen is. Zij moet integendeel aan het herstel van haar wetenschappelijk gezicht beginnen.

Tekst 442. (niet in het Bronnenboek)

1292, juni 1

Walter van Thorotte, voorheen kastelein van Noyon, verkoopt de kastelanij van Noyon met al haar rechten en bezittingen aan Philips de Schone, koning van Frankrijk.

Bron: Parijs, Bibliothèque Nationale, Fonds français 12031.

Tekst 443. (niet in het Bronnenboek)

1294, maart

Philips de Schone, koning van Frankrijk, verkoopt de kastelanij van Noyon, zoals hij die gekocht had van Walter Thorotte, aan bisschop Guido II van Noyon.

Bron: Parijs, Archives Nationales, J. 229, nr 23.

Nota: Deze twee akten kan men beschouwen als het laatste spoor, tevens het definitief einde van elke herinnering van de voormalige koninklijke residentie van Noyon.

Tekst 444. (niet in het Bronnenboek)

1383, maart 1

De deken en het kapittel van Noyon verklaren dat zij in de stad, in de omtrek en in de plaats Pont-l'Evêque bij Noyon de tol bezitten, hen verleend door koning **Charlemagne** zaliger gedachtenis.

Bron: Cartulaire du chapitre de Noyon, fol. 86.

Nota: Te Noyon leeft de herinnering aan Karel de Grote nog in een tijd, dat ze in Nijmegen nog niet opgekomen was. Toch is zij nadien verslapt en zelfs zo ver in de vergetelheid geraakt dat door de vergissing van Nijmegen, die weliswaar in Nederland ontstond maar zich wereldwijd verbreidde, **drie eeuwen geschiedenis van Noyon** werden weggeveegd. De historici van Noyon en omstreken hebben zich meermalen erover verwonderd dat deze stad, toch van enige importantie meende men, omdat Karel de Grote er gekroond was, ineens terugviel in een donker gat, waar pas in de 12e eeuw weer wat klaarheid begon te komen. Het raadsel is nu opgelost. Nijmegen heeft die drie eeuwen aan zich getrokken, zodoende een "verduistering van staat" gepleegd,

die uniek in de historie is, maar die toch op te helderen was door toepassing van de juiste normen van historisch onderzoek en tekstkritiek.

KONKLUSIE

De dokumentatie van **Noviomagus** toont aan, dat de vermeldingen van de naam mét zijn varianten één doorlopende en bij elkaar horende serie is waar geen ruimte blijft voor twee verschillende interpretaties. Van het begin tot het einde gaat 't altijd om hetzelfde Noviomagus. Vanzelfsprekend moet men hierbij de **Batua** en de **Vahalis** op de juiste plaats neerzetten, anders blijft men 300 km van koers af. Verder kommentaar is overbodig, daar het nu tijd is om de balans op te maken. Het Bronnenboek presenteert tussen ca. 770 en 1075 117 Noviomagus-teksten. Daaronder zijn 56 "Actum Noviomago" of een variant met de dagtekening van oorkonden, die we om de aangegeven redenen opzij hebben gezet. Er blijven dus 61 Noviomagus-teksten over, waarvan het Bronnenboek "Nijmegen" heeft gemaakt. De vijf onsterfelijke flaters namelijk: de kroning van Karel de Grote te Noviomagus - Noyon, de bisschop van Kamerijk en Walacria, de oorkonden van St. Bertijns te St. Omaars, de "bisschop van Nijmegen" en het "toernooi van Nijmegen", bewijzen al voldoende dat het Bronnenboek niet lezen kan, wat op nog spektakulairder wijze bevestigd wordt door het astronomisch getal **overgeslagen teksten**. Het zijn:

146 Noviomagus-teksten, die het Bronnenboek derhalve aan Noyon afstaat, terwijl met geen woord verantwoord wordt op welke basis van tekstkritiek het deze laat vallen en de 61 voor Nijmegen claimt. De 56 "Actum Noviomago" behoren natuurlijk ook aan Noyon toe.

25 paleis-teksten, waarin het paleis, het kasteel of de burch van Noviomagus-Noyon wordt genoemd, welke teksten het ook aan Noyon laat. Dat 't voor zichzelf een totaal onaanvaardbare situatie van twee **gelijknamige karolingische residenties Noviomagus** aanneemt, is tot daaraan toe. Dan is het uit hoofde van **de eerste regel van tekstkritiek** wel een verantwoording schuldig, op welke grond één serie "paleis van Noviomagus" voor Nijmegen wordt geclaimd, terwijl een andere serie "paleis van Noviomagus" aan Noyon wordt gelaten.

25 Noviomagus-, Batua- of Vahalis-teksten, die voorheen **altijd op Nijmegen** werden toegepast en die derhalve **aan Noyon worden afgestaan** - dat eenieder dit eindelijk eens tot zich door late dringen. Stilzwijgend wordt de verwarring tussen de twee steden erkend, die openlijk wordt afgelogen. Vanzelfsprekend wordt met geen woord verantwoord, dat en waarom deze teksten opeens niet meer voor Nijmegen gelden.

84 Noormannen-teksten worden overgeslagen, terwijl er vier zijn aangevoerd. De gebeurtenissen in verband met de Noormannen vormen ook een samenhangend complex van feiten, dat ten overvloede door de massa vermelde streken en plaatsen een geografische bepaling heeft gekregen. Het gaat niet aan daaruit een miserabel fragment te happen en een verpletterende hoeveelheid gelijksoortige teksten te laten liggen. Toen prof. Bautier van de "Ecole des Chartes" te Parijs met een stalen gezicht volhield, dat de Noormannen in precies dezelfde jaren en op precies dezelfde dagen Noyon en Nijmegen konden hebben aangevallen, sloeg de brabantse streekarchivaris van zijn stoel. De professor had de geniale theorie ontwikkeld dat Noyon

en Nijmegen alle twee karolingische residenties zijn geweest, en dat 't alleen zaak is de teksten al naargelang de kontekst tussen de beide steden te "verdelen", een methodiek die het Bronnenboek ook heeft toegepast. Bij zulke opvatting moet dan wel het tekstkritisch bewijs geleverd worden, wanneer Nijmegen opeens kandidaat staat bij de Noviomagus-teksten, die voor Noyon al een eeuw of zes aan het rollen zijn.

180 Batua-teksten, die genegeerd worden alsof het niks is, terwijl er 'n paar worden aangehaald om de interpretatie Nijmegen te steunen. Zouden we hier de teksten van de klassieke schrijvers bijtellen, dat stijgt het totaal met meerdere tientallen.

11 Vahalis-teksten die derhalve eveneens aan Noyon worden afgestaan, natuurlijk weer zonder te verklaren waarom deze niet geclaimd worden en de andere wél.

40 Frisia-teksten die via de gezamenlijke Noormannen-relatie ten nauwste met Noviomagus verbonden zijn.

16 Dorestadum-teksten. Wanneer er welgeteld twee met zoveel nadruk gegeven worden, gaat het niet aan er zestien over te slaan.

IS DAT OBJEKTIEF EN INTEGER, OF IS HET OPGELEGD BEDROG?

Verschillende teksten bevatten meer dan één gegeven. Het overslaan van die teksten levert **een totaal op van 756 overgeslagen gegevens**. Rekenen we daarbij de teksten van de klassieken en de namenlijst van de Batua, dan stijgt het totaal boven 1500, die niet alleen door hun aantal maar ook inhoudelijk veel essentiëler zijn dat de 61 welgekozen fragmenten van het Bronnenboek. Dit is geen wetenschappelijk bronnenonderzoek, doch het sprokkelen van wat afgevallen takjes uit het historisch bos, om die ver buiten het bos als "nijmeegse" palmpjes aan de man te brengen. Wanneer vakhistorici en medievisten, die toch weten, althans moeten weten hoe met het bronnenmateriaal moet worden omgegaan, zich aan zulke fragmenten-happerij bezondigen, waar de misleiding van afdruipt, kan niet worden aangenomen, zelfs als men begrip heeft voor hun verblinding, **dat nog sprake is van goede trouw**. Ik durf hen dan ook rechtuit te zeggen, dat zij wisten onvakkundig en tegen de regels van hun discipline in aan het werk te zijn, en dat zij desondanks ermee zijn doorgedaan met het enige doel om de blunderingen van de historici buiten het zicht van de leken te houden. En neem op mijn gezag aan, dat de historici al lang ervan overtuigd zijn dat het fout zit met de Hollandse geschiedenis. Wanneer komt er bijvoorbeeld een einde aan het voor wetenschappers onwaardig gedoe, dat zij zich de een na de ander van karolingisch Nijmegen distantiëren, d.w.z. **het niet meer als waar erkennen** en dit ook in hun geschriften laten blijken, maar dat zij door hun verdere stilzwijgen omwille van de konsekventies het volk in de waan laten, met andere woorden **opzettelijk bedotten**, dat er niets aan de hand is.

Duidelijk is immers dat men na het omverkegelen van karolingisch Nijmegen automatisch kan stoppen met de rest van de Hollandse geschiedenis van vóór de 10e eeuw. Dit is ook de reden waarom van Nijmegen het "pièce de résistance" wordt gemaakt, daar eenieder die konsekventie ziet. Over andere zaken zoals St. Willibrord, de mysterieuze

Friezen, de Noormannen en de transgressies, wordt niet gesproken. Toevallig is de mythe van Nijmegen in het geheel niet de sterkste, wat men ten onrechte dacht, doch integendeel de zwakste om de doodeenvoudige reden dat zij **de laatste is geweest** in het hele samenstel van de mythen en pas in de 15e eeuw begon op te komen toen de andere al gevestigd waren. Het is een tweede reden om de goede trouw van het Bronnenboek in twijfel te trekken. De problemen zijn heel wat breder dan Nijmegen alleen. Maar ook hier tonen de bewerkers van het Bronnenboek zich fragmenten-happers. Eén klein stukje van het probleem, waarvan zij ook nog ten onrechte het voornaamste punt maken, behandelen zij terwijl zij de daarachter liggende veel grotere, buiten het zicht houden. Een derde bewijs van kwade trouw is, dat zij **achteraf** nieuwe onwaarheden en nieuwe verdraaiingen blijven aanvoeren om hun blunders te bedekken. Dit gedraai in bochten heeft geen enkele zin meer. Al die verklaringen en nadere uitleg hadden zij in het **Eerste Bronnenboek** moeten geven, en zich niet twee jaren later gedragen als een op heterdaad betrapte die zijn misgrepen probeert af te liegen. De goede trouw hebben zij radikaal prijsgegeven door de tekstvervalsing met betrekking tot een der belangrijkste punten van de kwestie. Dit bedrog heeft nu ook de zaak van de historische blunderingen verraden. Het Bronnenboek heeft het er te dik opgelegd en zo de hele historische wereld in haar hemd gezet, wat inderdaad een "nuttig werk" is geweest, omdat het er toch ééns van moest komen. Of heeft iemand soms nog een echte bewijsvoering voor karolingisch Nijmegen ter beschikking? Zo niet, laat men dan ophouden met het "karolingisch" gedaas, dat de Keizer Karel-Universiteit zelfs na drie pogingen maar niet als waar bewezen kreeg, en dat zij door haar vervalsingen en blunders eens en voorgoed heeft opgelost.

De eindkonklusie van dit hoofdstuk is van groot belang. Nu de gehele serie van de Noviomagus-teksten ter tafel ligt, blijkt de interpretatie Nijmegen **in geen enkele geval** houdbaar te zijn, zelfs niet in de teksten waar het Bronnenboek "hardnekkig" Nijmegen wil lezen. Voor wie de betekenis hiervan niet ten voile doorziet, moet het eens duidelijk gezegd worden: **in de historische bronnen komt Nijmegen vóór 1125 niet voor**. Daaruit volgt met ijzeren konsekwentie, dat er **geen continuïteit is tussen het romeinse en het middeleeuwse Nijmegen**, wat het archeologisch onderzoek trouwens al lang had aangetoond. Het "Gat van Nijmegen", dat in Nijmegen een gevleugeld woord is om te spotten met het feit, dat men maar niets karolingisch kan vinden, moet men met evenveel recht toepassen op de historische dokumentatie. De volgende konklusie is, dat men definitief kan ophouden met het plaatsn van feiten, zaken en personen **op een niet-bestaande plaats**. De eerste absoluut noodzakelijke voorwaarde voor het lokaliseren van een historische plaatsnaam, namelijk het bewijs dat ter plekke een plaats bestond, werd door de mythen uit het oog verloren. Het eerste fundament van elk historisch onderzoek, in dit geval zelfs een breed fundament van de 4e tot de 12e eeuw, is uit hoofde van de mythen **gratis** aangenomen, terwijl in de bronnen **over acht eeuwen** geen spoor van Nijmegen te bekennen is. De gratis bewering was volkomen onwaar. De waanzin werd ten top gevoerd door aan te nemen dat tientallen schrijvers honderden malen over **een niet bestaande stad** gesproken hebben.

Het moet het Bronnenboek als een tweede verdienste worden aangerekend - het wordt alsmaar "nuttiger" - dat het met zijn wetenschappelijke fraudes het "Bronnenboek van Noyon" heeft uitgelokt en noodzakelijk gemaakt en mij verplichtte de gehele problematiek met teksten en al op tafel te leggen. Ondanks deze verdiensten is het een droevig gezicht dat de Alma Mater van Nijmegen nu met een rood hoofd erbij staat, vol ver-

bijstering dat haar alumni de grondregels van hun vak niet weten toe te passen en in de 20e eeuw nog in fabels van de 15e eeuw tuimelen. In de grote series van de teksten gaan de blunders van de studenten - en van de professoren per delegatie! - misschien wat verloren. Daarom zal ik deze aan het einde van hoofdstuk 6 samenbundelen met de daar ook gesignaleerde. Het wordt een bijna onafzienbare litanie van misgrepen, vervalsingen, onnozelheden, misleidingen en lachwekkende indices-vlooiërij. In zeker opzicht spijt het mij - ik ben katholiek, meneer - dat ik de KU van Nijmegen zo moet neerzetten. Van de andere kant moet het maar onbarmhartig gebeuren, al was het reeds om de nog bij velen levende opvatting tegen te spreken, dat katholieken het niet zo nauw met de historische waarheid nemen.

KEIZER KAREL UNIVERSITEIT

De Alma Mater van Nijmegen is zelf ook niet een van de eerlijkste. De KU, Katholieke Universiteit is in 1923 gesticht onder de titel "Keizer Karel-Universiteit". Dit predikaat heeft zij enkele jaren geleden laten vallen om het te vervangen door KU. Daarbij werd de motivering gegeven dat dit gebeurde om nadruk te leggen op het **katholieke karakter** van de universiteit, een enorme drogreden en een enorme wimpel voor de ogen van de leken, daar eenieder weet dat het sindsdien alleen maar bergaf is gegaan met dat katholieke karakter. De ware reden voor het veranderen van de naam is, dat bij velen in de eigen universitaire kring van Nijmegen de twijfel aan karolingisch Nijmegen al diep was doorgedrongen. Men wilde het risico niet lopen die titel nog op de voorgevel te hebben wanneer het debakel zou losbarsten, dat men toch zag aankomen, en dat eenieder zich dan vrolijk zou maken. Daarom liet men de naamplaat bijtijds verdwijnen in de hoop dat zij vergeten zou worden, overeenkomstig het bekende recept van het Bronnenboek voor het uitwissen van sporen. In de eerste jaren van de kwestie werden mijn bedenkingen over Noviomagus opgevat als een aanval op de universiteit, Wie dit niet kan aannemen of wil ontkennen, moet er de artikelen van Post maar eens op naslaan, vooral zijn dagblad-artikelen waarin hij geheel Nijmegen te wapen riep. Het gebeurde overigens ten onrechte, daar een historicus zich niet druk behoeft te maken over **20e eeuwse naamgevingen**, wat ik dan ook niet heb gedaan, net zo min als een haar op mijn hoofd eraan heeft gedacht om het straatnaambord "Keizer Karel-Plein" uit de grond te trekken. Het dient juist in der eeuwigheid te blijven staan tot vermaak van de toeristen. Het getuigde van een onnozel historisch inzicht, dat die naamgevingen als argument en "bewijs" werden aangevoerd. Nu getuigt het van misleiding, dat de vlag aan de voorgevel werd binnengehaald en de goegemeente een andere dan de juiste verklaring kreeg voorgeschoteld.

WIJ ZIJN ZO NIET...

Niet alle hoop is verloren. Verschillende wetenschappers van Nijmegen hebben mij verweten dat ik zo tekeer ga tegen de Universiteit, wat zij niet juist vinden, omdat ik volgens hen bij het Instituut voor Middeleeuwse Geschiedenis moet zijn, "**want wij zijn 'zo' niet**". Zij behoren dan wel duidelijk te maken wat zij precies met dat "zo" bedoelen, en indien dat hetzelfde is als wat ik bedoel, moeten zij tot veiligstelling van hun eigen wetenschappelijke integriteit de vervalsers eruit gooien.

GEMISTE KANS

De jonge generatie toont hoopgevende inzichten. Verschillende studenten van Nijmegen - ik begrijp niet waar zij de moed vandaan haalden - hebben opgemerkt dat de Universiteit de kans van haar leven heeft gemist. Volgens hen had zij in 1955, toen de zaak aan de orde werd gesteld, in volstrekt stilzwijgen en vooral zonder voorbarige loopgraven-gevechten moeten beginnen aan een diepgaand en allesomvattend onderzoek, niet meer moeten praten over Delahaye want het negeren van deze man stond toch al op het program, om dan te komen met een opzienbarende publikatie, die zij met min of meer fatsoen **als haar ontdekking** had kunnen presenteren. Het is ongeveer hetzelfde wat een professor van Nijmegen (nota bene!) mij zei: "Weet je, wat jij fout hebt gedaan? Je had de hele zaak zoveel mogelijk moeten klaar maken, dan naar een professor stappen, die jouw thesis met een meewarige blik onder zijn armen had genomen, en dan had je hem na een paar jaren wel zien verschijnen, maar niet onder jouw naam". Dat is inderdaad, wat de Universiteit had moeten doen. Maar zij had zich, bulderend van het lachen, zo vastgereden in de verblinding, dat de weg terug niet meer mogelijk was en de zaak al op korte tijd een prestige-kwestie werd. Toen begon een armzalig geploeter om er toch nog onderuit te komen, ingezet door de **kerkhistoricus** Post, wat bij verschillende van zijn Nijmeegse kollega's een wenkbrauw-fronsen deed ontstaan omdat deze man zich aan een hem vreemd vakgebied waagde. Waarom blijven die feiten hardnekkig doodgezwegen, terwijl ze aan eenieder bekend zijn en zelfs de leken ze kunnen opmerken wanneer ze zien dat het Bronnenboek wijselijk over Post zwijgt. En waarom blijft men met de klare onwaarheid schermen, dat **de hele Universiteit als één man** tegen mij opstond, terwijl de échte waarheid is dat verschillende professoren van Nijmegen inmiddels overtuigd zijn van de valsheid der karolingische traditie, maar dit niet in het publiek zeggen, eerstens om hun kollega's niet in het hemd te zetten, wat in hún geval te excuseren en te begrijpen is, tweedens omdat de materie hun vakgebied niet is en zij beslist geen navolgers van Post willen worden, en ten derde om geen grote mond te krijgen, wanneer zij het wél zouden doen, dat zij buiten hun vakgebied treden. Dat immers is alleen geoorloofd aan Post en aan de archeologen. Het is verheugend te konstateren, dat zelfs de jonge historici van Nijmegen de volslagen mislukking van het Bronnenboek hebben doorzien, wanneer zij openlijk erkennen dat zij zich daardoor niet bij de neus hebben laten nemen, en dat zij de vinger durven leggen op het falen van de eigen Universiteit. Misschien, maar dan dient er wel eerst opruiming te worden gehouden, komt er in Nijmegen nog ooit gedegen onderzoek van de grond.

DOODZWIJGEN VAN "VRAAGSTUKKEN...": HET PAROOL VAN HUGENHOLTZ EN STOLTE

Nadat in 1965 het eerste deel van mijn "Vraagstukken in de historische geografie van Nederland" verschenen was, hebben Hugenholtz en Stolte het zo grondig weggehoond, dat niemand het boek nog ter hand nam. Feitelijk had ik als historicus afgedaan en was ik tot armzalige dilettant verklaard. Achteraf gezien, is de titel van het boek symbolisch geweest, al was dit niet de opzet, want in diezelfde aktie hoonden de twee ook de vraagstukken weg, en het zijn er vele, die wel degelijk in de nederlandse en europese geschiedenis bestaan. Zij mogen trots zijn op hun daad, die tenminste nog voor enkele

jaren de opheldering van de mythen heeft tegengehouden. Het gevolg was dat "Vraagstukken..." tot verboden lectuur aan de universiteiten werd verklaard. Bij lezingen voor hogeschool-studenten kreeg ik nota bene! slag op slag het verwijt te horen dat zij nooit van "Vraagstukken..." hadden gehoord. Ik heb hen dan vlug aan het verstand gebracht, dat zij met dit verwijt bij mij aan het verkeerde adres waren, maar bij Hugenholtz, Stolte en hun eigen professoren moesten zijn. Een ander gevolg was, op het eerste gezicht hoogst vermakelijk doch in feite heel bedroevend, dat in 1980 na "Holle Boomstammen" een grote vraag naar "Vraagstukken..." ontstond, juist uit geleerde en hooggeleerde kringen. Het boek was echter uitverkocht. Een en ander is de aanleiding ertoe geworden om deze nieuwe bewerking te maken.

Dat doodzwijgen heeft nog veel erger gevolgen gehad. Iedereen dacht natuurlijk, dat werd althans door Hugenholtz en Stolte gesuggereerd, dat ik er ten aanzien van Nijmegen en de andere onderwerpen wat ondoordachte kreten had uitgeworpen, terwijl "Vraagstukken..." op **een diepte en breedte van bronnen-onderzoek** steunt, die ik bij geen van beide doodswijgers ooit heb gezien. Vanzelfsprekend heeft het boek zijn fouten en gebreken. De grootste was, en die is nu hersteld, dat ik toen al **de volle teksten** had moeten geven in plaats van **de 1900 citaten** uit en referenties naar de bronnen, te meer omdat dit aantoonde dat ik niets uit mijn duim zuig, doch mijn gegevens en argumenten recht uit de bronnen put die ik op de juiste manier lees, zonder de spinnewebben van de mythen in het hoofd. Maar aldoende leert men. Een tweede even erge fout was, dat ik veel te aarzelend en voorzichtig geschreven had, wat deels veroorzaakt was door het feit dat mijn onderzoekingen op tal van detailpunten nog niet waren afgerond, deels omdat de titel van "Vraagstukken..." mijn bedoeling juist weergaf, namelijk niet te pretenderen het laatste woord over de vraagstukken te zeggen, integendeel, de problemen open en eerlijk aan de orde te stellen. Het tweede nare gevolg was, dat het boek totaal onbekend bleef en dat, toen "Holle Boomstammen" verscheen, dat toch duidelijk genoeg als **een populaire bewerking** van "Vraagstukken..." is gepresenteerd, velen eruit kraaiden "dat ik geen bronnen geef". In het begin was dit een vergissing, overigens een stompzinnige daar de samenhang tussen de beide publikaties volledig was verklaard. Maar toen ik dit een paar keer en soms bijzonder indringend had tegengesproken, werd de bewering nog herhaald en was zij pure laster, die nog altijd wordt volgehouden (zie het recente "Brabants Heem"), om mij op een kwaadaardige manier een wetenschappelijk beentje te lichten. Nu is gebleken, dat het schrijven van "Holle Boomstammen" een verstandige maar ook noodzakelijke stap is geweest in de doorbraak van de mythen. Dit boek verklaart de mythen op een voor allen bevattelijke manier, zonder het beroepsjargon van de vakman, in klare en eenvoudige taal, zodat zelfs een leek de ingewikkelde doolhof van de mythen begrijpt, die door de historici haast onontwaarbaar was gemaakt. En om het verhaal dan maar af te maken: thans wordt het doodzwijgen van "Vraagstukken..." op zijn beurt ook doodgezwegen en afgelogen (zie het Bronnenboek van Nijmegen), zodat de cirkel rond is van de schanddaad van Hugenholtz en Stolte.

Die kwalifikatie wordt met recht gebruikt. In "Vraagstukken..." is de essentie van de zaak **volledig bewezen**, maar Hugenholtz en Stolte geven het sein tot een bot aflieden, later door Blok en anderen gevolgd, en hardnekkig volgehouden tegen de zich opstapelende bewijzen in. Beiden hadden uit het boek terdege begrepen, dat zij de kwestie gebagatelliseerd hadden en dat Stolte's proefschrift van tafel moest. Om niet aan het licht te laten komen dat zij overhaast, ondoordacht en **zonder enig nader onderzoek**

“the point of no return” hadden overschreden en hun gezicht niet wilden verliezen, zelfs niet door toe te geven dat er verwarring tussen Noyon en Nijmegen kon zijn opgetreden (wat Hugenholtz later, al was het makkend, wél heeft erkend), grepen zij het middel aan om door mij grenzeloos belachelijk te maken, het onderzoek en de discussie tegen te houden, waardoor zij de wetenschap, hun kollege en het nederlandse volk een enorm rad voor de ogen draaiden. Hun kollegae konden immers niet aannemen, althans niet in dat stadium, dat zij niet met wetenschappelijk integriteit en sereniteit gesproken hadden, doch uit een onwetenschappelijke gepikeerdheid over eigen blunders. Ten koste van alles moest verhinderd worden dat dit bekend werd. Daarom mocht “Vraagstukken...” bij geen enkele universiteits-bibliotheek binnen. Immers, stel je eens voor dat een ander onafhankelijk historicus het onderzoek van mij over zou doen en dan tot hetzelfde resultaat kwam!

Wat ik Hugenholtz en Stolte het meest kwalijk neem, is het volgende: zij hebben mij door hun hoon, die overigens allerm minst in nette bewoordingen was verpakt, vogelvrij verklaard in de wereld van historici, archeologen, archivarissen en amateurs op historisch gebied, zodat eenieder, aangespoord door hun professoraal voorbeeld en gedekt door hun zogenaamd “gezag”, meende zich alles tegen mij te kunnen veroorloven en ik, in plaats van enig respect te ondervinden voor mijn werk, tot de dorpsgek van Nederland werd uitgeroepen. Jarenlang heb ik de wrange vruchten moeten plukken van hun “professoraal” voorbeeld, niet te kijken op een belediging min of meer. Toen ik op hun eigen manier reageerde, steeg de schijnheiligheid ten top en wilden zij mij warempeel verbieden hun methoden toe te passen.

Wat Hugenholtz er af en toe in interviews uitsloeg, raakt aan het infantieje, zoals zijn bewering dat Karel de Grote alleen een “houten boerderijtje” in Nijmegen had gehad, en zijn onsterfelijke mop dat de Noormannen na hun bezoeken aan Nederland alle sporen van hun aanwezigheid hadden “opgeruimd”. Kijk, wanneer een professor, die in de knel zit, met zulke kinderachtigheden aankomt, moet hij in het belang van de wetenschap recht in zijn gezicht gezegd krijgen dat hij beneden niveau bezig is. Maar mop of geen mop, het werd door Caspar van Heel in het Nederlands Archievenblad 1982 (p. 241) met een stalen gezicht herhaald, wat aantoont hoe besmettelijk de infantiele uitvlucht is geweest, en dat zij tóch was blijven hangen ofschoon heel Nederland zich slap gelachen had. Maar ik ben niet haatdragend. Ik zal Hugenholtz en Stolte een exemplaar van Tacitus’ “Germania” toesturen met een passende en vriendelijke opdracht. Hugenholtz kent dit werk immers niet, en de klassikus Stolte heeft het om de een of andere duistere reden ook gemist.

5. DE PLAATSNAMEN VAN BATUA EN TAXANDRIA

De Batua of het Eiland van de Bataven is in de historische bronnen gedocumenteerd door een aantal feiten, die op de verkeerde plaats waren gezet, maar gelukkig ook door een groot aantal toponiemen die niet te verplaatsen zijn. Bij tal van plaatsen staat in de teksten dat zij in de Batua liggen. Het grootste complex, ruim 120 plaatsnamen in de Batua, vindt men in de oorkonden van Lorsch tussen de jaren 772 en ca. 1050. De abdij van Lorsch of Laurisham in de latijnse versie, gelegen op 10 km zuid van Darmstadt (Duitsland, zuid van Frankfurt), had haar stichting en het merendeel van haar bezittingen aan de Karolingers te danken, te beginnen met Karel de Grote. Zij had een groot complex goederen in de Batua en in Taxandria, waar Gannita - Genech het administratieve centrum van dat bezit was en de plaats Ablain-Saint-Nazaire, genoemd naar de patroon van de abdij, een van haar belangrijkste bezittingen met verschillende onderhorigheden. Men zou zich kunnen afvragen, of hier ook sprake is geweest van de verplaatsing van een klooster in de Noormannen-tijd, zoals het geval was met Werethina - Werden, Corbie - Corvey, en Souastre - Susteren. Dit is echter weinig waarschijnlijk, ofschoon het niet volstrekt uitgesloten is. Alles wijst er integendeel op dat de abdij te Lorsch is gesticht. Zowel de tijd van haar stichting (772) als de bescherming en de dotaties van de Karolingers tonen aan, dat het klooster is opgezet in het kader van de politieke, geografische, kerkelijke en kulturele expansie van het karolingisch rijk. Het is een volslagen fabel, dat het rijk van Karel de Grote zich in het oosten tot tegen Bohemen en Moravië, in het noorden tot aan Polen en Denemarken zou hebben uitgestrekt, al staat die fabel kleurrijk afgebeeld in vrijwel alle historische atlanten. De plaatsnamen uit de oorkonden van Lorsch vormen het hoofdbestanddeel en in menig opzicht de ruggegraat van de onderstaande lijst. Het verdere materiaal is van andere zijden gekomen.

Batua in de romeinse periode. Het spreekt vanzelf dat ook de namen uit de romeinse periode in deze lijst thuishoren, niet alleen de eigen namen van de Patavia op de Peutinger-kaart, doch ook alle omringende namen van stammen en plaatsen en andere directe raakpunten, die ofwel expliciet over de Batua spreken, ofwel in geografisch verband met de Batua of de Bataven worden genoemd.

Batua en Taxandria. Bij het enorme complex van Lorsch in het noorden van Frankrijk blijkt verschillende malen, dat dit lag op de scheiding van Batua en Taxandria. De teksten uit de romeinse geografische bronnen hebben duidelijk gemaakt dat Taxandria een frans landschap was. Het werd ook Testerbant genoemd, dat identiek was met Westrachia, en was derhalve de tegenhanger van Ostrachia, waar de streeknaam Ostrevant nog bestaat. In de oorkonden van Aefternacum - Eperlecques worden verschillende plaatsen in Taxandria genoemd. Deze zijn ook opgenomen, ten eerste om alle plaatsen uit Taxandria te geven om het complex van Lorsch bij elkaar te houden, ten tweede de juiste streek geheel te bewijzen, en ten derde om het brabantse geëdaas over 25 kerken van St. Willibrord in Noord Brabant alvast te doen ophouden, in afwachting van de behandeling van de oorkonden van Eperlecques in Deel III. Ondertussen moet er wel op gewezen worden, dat het Brabants Oorkondenboek van Camps zo'n 60 franse bladzijden bevat en dat eenieder gewaarschuwd moet worden die over te slaan.

Aefternacum - Eperlecques. Het Liber Aureus van Echternach, dat in de 13e eeuw werd samengesteld, toen de verscheuring van St. Willibrord over half Europa begon, wemelt van de vervalsingen. Van de pagus **Renensis** heeft Theoderich van Echternach **Surenensis** gemaakt (de Sauer in Luxemburg); van de pagus der **Batua** maakte hij **Bedensis**; van de pagus **Wabarinsis** de **Wavergau**; van de pagus van **Ardres** het land van de **Ardennen**; van de pagus **Missala** - de Selle bij Kammerijk de **Moezel**; van de pagus **Duplao** - de Deûle het land van de **Dommel**. Het gevolg was, dat de plaatsnamen met scheppen tegelijk werden verplaatst. De twee streken Ardres en Wabarinsis - Wavrans waren onderdelen van de Batua. Hier zijn derhalve de namen opgenomen, die de oorkonden van Eperlecques in de drie gouwen noemen; het totaal der namen zal in Deel III gegeven worden.

Corbie. Van enige akten van Corbie uit ca. 1050 is een aantal namen in de Batua en de "pagus Isloi" opgenomen, omdat deze te weinig waren om er een afzonderlijke lijst van te maken. Duitse historici hebben reeds lang opgemerkt, dat die namen onvindbaar zijn bij de duitse abdij Corvey, terecht ! omdat zij van de franse abdij Corbie zijn.

St. Vaast van Atrecht. Onder de goederen van de abdij van St. Vaast te Atrecht wordt een drietal plaatsen in de Batua genoemd. Zij staan de eerste maal vermeld in een oorkonde tussen 675 en 691 van Theoderich, koning van Neustrië en Bourgondië, waardoor het volstrekt uitgesloten is dat in deze akte de nederlandse Betuwe kan zijn bedoeld. In combinatie met de andere namen vallen ook deze in de juiste streek terug.

Overlapping van Batua en Betuwe in de tijd. Toevallig is een vrij late lijst uit ca. 1050 van de abdij van Lorsch bewaard gebleven, waarin veel plaatsnamen in de Batua worden genoemd. De eerste vermelding van de nederlandse Betuwe dateert uit 1015. Batua en Betuwe overlappen elkaar dus ruimschoots, wat we trouwens al zagen in de bronnen van Noyon. Wanneer de twee streken identiek waren, hadden die zoveel jongere namen **toch zeker in de Betuwe** gevonden moeten worden. Zij zijn er evenmin als de oudere. Ergo gebruikten Lorsch, Corbie, St. Vaast en het noorden van Frankrijk nog de streeknaam Batua, die beslist niet de Betuwe was ofschoon deze nieuwe nederlandse naam al bestond. Hieruit blijkt onder andere, dat het in acht nemen van de chronologie niet alleen voor de historici doch ook voor de naamkundigen een eerste eis is, en dat het voorbijzien ervan tot dramatische resultaten leidt. Bij het opkomen en in gebruik nemen van de naam Betuwe in Nederland bestond de mythe van de Bataven nog niet; die is pas tegen het einde van de 16e eeuw ontstaan en aan de Betuwe vastgeknoopt.

Het totaal. Dit alles levert een totaal op van **550 plaatsnamen in de Batua**. Wanneer de gangbare rekonstrukties op waarheid hadden berust, moeten die namen in of bij de nederlandse Betuwe gelegen hebben, een volstrekte onmogelijkheid, omdat de Betuwe tussen de 3e en de 11e eeuw archeologisch totaal blanco is, wat trouwens voor de hand ligt omdat zij onder de transgressies lag. In of bij Nederland heeft men **geen enkele** van deze 550 kunnen aanwijzen, noch van de eigen noch van de omringende namen, ofschoon Gysseling en Blok niet flauw zijn met gemakkelijke interpretaties en lokaties. Blok (o.c. p. 73) beweert dat Lorsch goederen in Zeeland en Friesland bezat, doch hij heeft wijselijk ervan afgezien ook maar één naam uit de oorkonden van Lorsch te citeren en te lokaliseren (er liggen nota bene 120 te wachten !), omdat hij daartoe geen kans zag. Volgens zijn gewoonte poneert hij wat gewichtige stellingen om Nederland maar zo karolingisch mogelijk te maken, wat hij echter niet onderbouwt met bewijzen of concrete voorbeelden waar dan wel goederen lagen van de abdij van Lorsch. De lezer moet met klem aangeraden

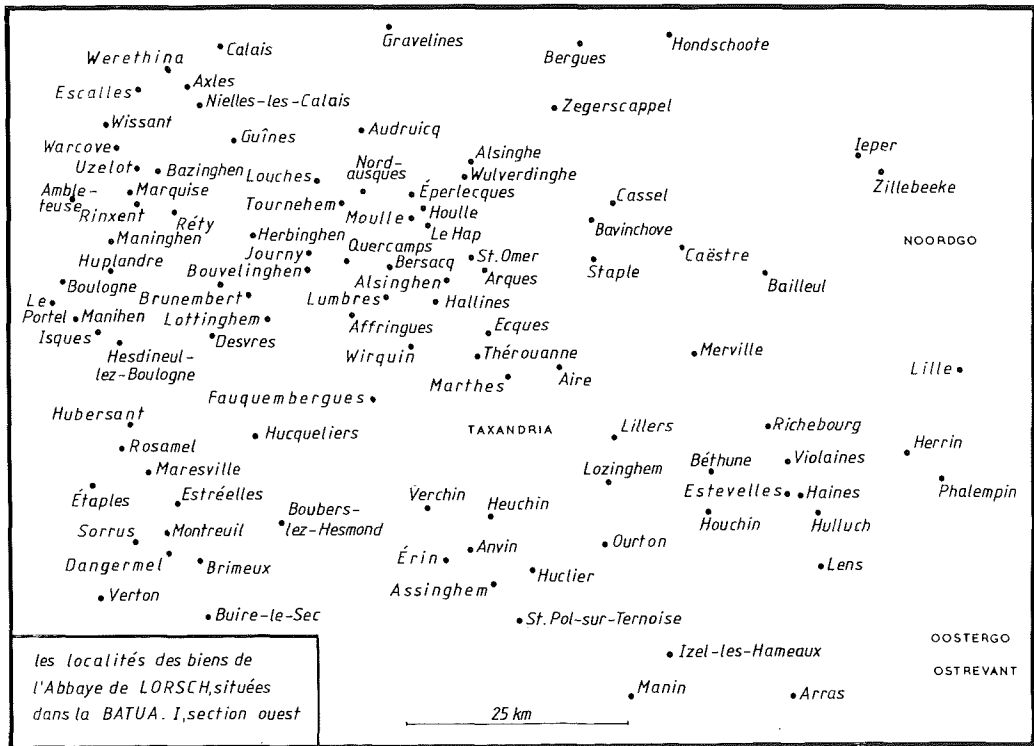
worden om de onderstaande namen bij Blok te zoeken, al zal hij er geen kunnen vinden, zelfs Thoringia niet, want daarvan maakt Blok (o.c. p. 22) Tongeren !

De Batua en Noviomagus. Door de onverbreekelijke samenhang tussen de Batua en Noviomagus vormt deze namenlijst een eindeloze litanie van bewijzen tegen het Bronnenboek van Nijmegen. Dit geeft welgeteld **negen** citaten over de Batua (Tweede Bronnenboek nrs 2, 3, 4, 5, 6, 8, 16, 17, 22), waarvan 8 op gedenkstenen uit de Romeinse periode "all over the world", die totaal niets zeggen laat staan iets bewijzen ten gunste van Nijmegen. Zij bevestigen alleen dat ter plaatse van hun vondst ooit een Bataaf vertoefd heeft. Het Bronnenboek zou er overigens goed aan hebben gedaan **de plaats** van deze gedenkstenen te vermelden, wat voor een archeologische vondst even essentieel is als de juiste referentie voor een historische tekst, daar het nu een documentatie voor Nijmegen presenteert die helemaal niet van Nijmegen is. Uit de geschreven bronnen tussen de 5e en de 12e eeuw citeert het **één tekst** ! De 550 eigen en omringende plaatsnamen van de Batua slaat het straal en totaal over, zodat men zich met recht moet afvragen, welke wetenschappelijke fraude het grootste is: het slaken van 190 "Nijmegen"-kreten onder het passeren van ca. 200 Noviomagus-teksten en het schieten van een onvoorstelbaar aantal bokken, of het verdonkeremanen van zoveel tegenbewijzen uit de Batua.

Samenhang met andere series teksten. In de onderstaande lijst hadden de series namen uit de berichten over de Albis, Frisia en Saxoniam met evenveel recht opgenomen kunnen worden, niet alleen omdat deze landstreken de naastaangelegen buren van de Batua waren, doch ook omdat zij elkaar territoriaal overlappen en door dezelfde historische feiten in een gemeenschappelijk kader gevat worden. Hetzelfde geldt voor de namen uit de bronnen van Traiectum - Tournhem, Aefternacum - Eperlecques en Werethina. Deze namenlijsten staan in hoofdstuk 24. Eenieder zal het verband weten te leggen en uit dat verband de nadere bevestiging zien van de juiste streek. Wel dient op één punt nog de aandacht te worden gevestigd. Het namen-materiaal, dat ik omwille van een beter overzicht en de juiste verbanden, tevens om niet te verdrinken in één onafzienbare lijst, in zes afzonderlijke lijsten heb ondergebracht, **hoort in dezelfde streek thuis**, zodat men niet moet denken dat uit en rond de Batua slechts 550 namen bekend zijn. In werkelijkheid zijn het er meer dan 1800. Het vormt een bewijs temeer voor de elders getrokken konklusie, dat de Nederlandse Betuwe vele malen te klein is voor de massa feiten en namen uit de echte Batua.

Doel van de namenlijsten. De zes namenlijsten zijn op de eerste plaats bedoeld om uit de voorafgaande series teksten de plaatsnamen opnieuw naar voren te halen en te etaleren, en zo te benadrukken dat bij dit samenhangend complex geen kans meer bestaat om met enkele misverstandene namen, meestal een volle of schijnbare doublure, ten gunste van Nederland te schermen. De lijsten hebben nog een ander doel, namelijk om op één plaats een korte en bondige omschrijving te geven, met de juiste plaatsbepaling en andere dienstige details, zodat die bij de teksten niet telkens herhaald behoeven te worden. Ik heb aan deze namenlijsten een **tekstnummer** gegeven, omdat de index straks naar **de teksten** zal verwijzen en het voor de gebruiker verwarrend zou zijn als naar de teksten **en** de bladzijden verwezen zou worden. Ik aanvaard volledig de mogelijkheid, acht die zelfs groot, dat de regionale historici van Vlaanderen en Frans Vlaanderen mij straks op tal van punten zullen corrigeren en betere determinaties voorstellen, temeer omdat de teksten nu voor de eerste maal in hun streek worden gesitueerd. Zij moeten me dan wel

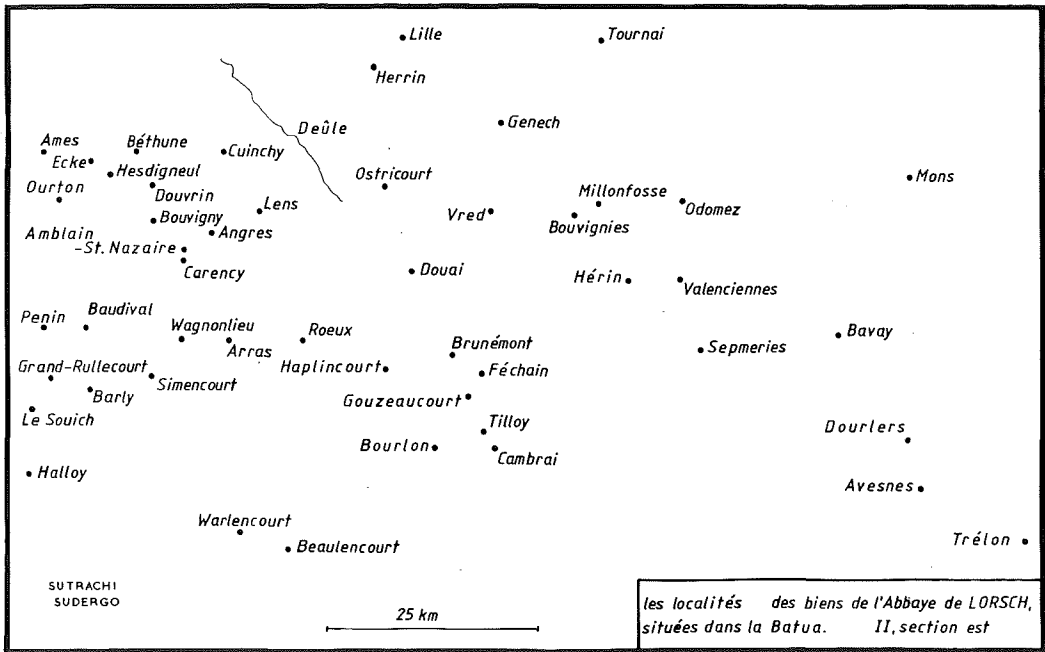
het plezier doen de plaatsnamen serieus in hun streek te zoeken, want ik wens niet nogmaals de lugubere grap mee te maken van de professor van Rijssel, die zich opwierp als expert in de nederlandse geschiedenis en naamkunde, en Lisiduna, Lockia, Hengestschote, Hem, Fornhese, Widoch en Ubchirica hardnekkig in Holland bleef zoeken, terwijl hij zich te Tournehem bevond, nota bene op 5 km afstand van de juiste plaats der oorkonde.

Kaart 27.

Plaatsen der goederen van de abdij van Lorsch in de Batua:

I. het westelijk deel.

Kaart 28.

Plaatsen der goederen van de abdij van Lorsch in de Batua:

II. het oostelijk deel.

De plaatsnamen van Batua en Taxandria
Tekst 4 4 5

- Abroditi**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Hébuterne**, op 20 km zuid-west van Atrecht.
- Adelricheim** (Lorsch 772) (lees: Walricheim) is **Warcove**, gehucht van Audembert, op 5 km noord van Marquise. De plaats is vermoedelijk een andere dan Adricheim - Audrehem.
- Ad duodecimum**, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Montdidier**, op 34 km zuid-oost van Amiens.
- Adrichaim**, door Theofried van Echternach in nauw verband met Aefternacum - Eperlecques genoemd, is **Audrehem**, op 5 km zuid-west van Tournehem.
- Aedui**, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere tijdens de Opstand der Bataven, waren de bewoners van Autun.
- Aefternacum**, door de oorkonden van Eperlecques talloze malen in verband met de Batua genoemd, is **Eperlecques**, op 10 km noord-west van St. Omaars en op 7 km oost van Tournehem.
- Aesti**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren bewoners van **Estaires**, op 23 km oost van Aire-sur-la-Lys.
- Albanianis**, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Alembon**, op 9 km zuid-oost van Guînes.
- Albis**, een rivier talloze malen in nauw verband met de Bataven genoemd, is de **Aa**.
- Alfeim** of **Alpheimpso** in Taxandria, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 709, is **Halluin**, op 17 km noord-oost van Rijssel.
- Alisum**, door Ptolemeus in verband met de Monden van de Renus (Schelde) genoemd en door zijn graden dicht daarbij geplaatst, is **Arleux-en-Gohelle**, op 11 km noord-oost van Atrecht.
- Allemanni**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Hallennes-lez-Haubourduin**, **Halluin**, **Hellemmes-Lille**, alle in de onmiddellijke omgeving van Rijssel. De naam **Allemant**, Oise heeft vermoedelijk dezelfde afleiding.
- Alsantia**, een rivier in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, talloze malen in de oorkonden van Eperlecques genoemd, is de **Authie**.
- Alsenenghe** (Lorsch ca. 1015) is **Alsinghen** bij St. Omaars.
- Alvea**, een rivier in verband met de Batua genoemd, is de **Authie**.
- Ambé** (Lorsch ca. 1050) is **Ames**, op 11 km west van Béthune.
- Ambiani**, de gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van het land van **Amiens**.
- Amisia**, de rivier talloze malen in verband met de Bataven genoemd, waarvan Ptolemeus de uitmonding vlakbij de Monden van de Renus (Schelde) zet, is de **Hem**, die langs Tournehem stroomt en vroeger in het Flevum of Almere uitmondde. Zij komt ook voor in de oorkonden van Eperlecques.
- Amsia**, door Ptolemeus bij de Monden van de Renus (Schelde) geplaatst, terwijl het duidelijk is dat hij een plaats bedoelt, is **Ames**, op 5 km zuid-west van Lillers.
- Ampsvarii**, de germaanse stam in nauw verband met de Bataven genoemd, door de Peutingerkaart ten noorden van de Patavia geplaatst, waren de bewoners van **Ambrines**, op 12 km zuid-oost van St. Pol-sur-Ternoise.

Analo (Lorsch 814) is **Annoeillin**, op 13 km noord-oost van Lens. De andere mogelijkheden: **Hallines**, op 6 km zuid-west van St. Omaars, en **Henneveux**, op 6 km noord van Desvres, zijn minder waarschijnlijk.

Anartes, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Annequin**, op 7 km zuid-oost van Béthune, of **Annezin**, op 2 km west van Béthune, of **Annoeillin**, op 13 km noord-oost van Lens of **Anneux**, op 8 km zuid-west van Kamerijk. De gelijksoortige namen duiden de streek van de stam aan.

Andassale in de Batua, genoemd in een oorkonde van Werethina uit 855, is **Audreselles**, op 11 km noord van Boulogne.

Andleda in Humerki in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Antin**, gehucht van Valhuon (= Humerki), op 7 km noord-oost van St. Pol.

Andoverpensis in de pagus van de Renus - Schelde, genoemd in de oorkonden van Eperlecques, was een "aanwerp" (nieuw aangespoeld land) bij **Marcq** bij Calais.

Andrenacum, in een bericht over de Noormannen uit 885 in nauw verband met de Batua genoemd, is **Andrésy**, op 3 km zuid-west van Conflans-Ste-Honorine.

Angeren (Lorsch ca. 1050) kan **Dangermel** zijn, leengoed onder Ecuirens, op 2 km zuid van Montreuil. Waarschijnlijk is echter, dat het dezelfde plaats is die elders Angrise of Angrina wordt genoemd, en dat de lichte aanpassing van de naam is gebeurd met een schuinse blik op de Betuwe. In de 12e eeuw immers is een kwestie ontstaan tussen de parochie van **Angeren** in de nederlandse Betuwe en de abdijs van Lorsch over zogenaamde rechten van de abdijs in dit dorp. Dit is overigens het enige geval, waar op een later tijdstip iets blijkt van een pretentie van Lorsch in de Betuwe. Het is noch merkwaardig noch uitzonderlijk, daar precies hetzelfde gebeurd is met de abdijs van Echternach, die op grond van een paar namen uit oude akten pretenties stelde op verschillende plaatsen in Holland, Zeeland, het land van Duffel bij Nijmegen en in Noord Brabant, waar zij zelfs rechten verkreeg op grond van die pretenties. Tengevolge van de historische verplaatsingen hebben de abdijen zich **eeuwen later** vanzelfsprekend ook vergist met de juiste streken, want altijd is het eeuwen later dat de pretenties worden gesteld. Dit ene geval van Angeren zegt derhalve niets. Het toont alleen aan, dat de abdijs van Lorsch op een totaal van ca. 130 plaatsnamen uit de Batua slechts deze ene kon vinden om er een pretentie in de Betuwe mee te kunnen steunen. Hoe subtiel dit spel soms in zijn werk ging, zien we bij de behandeling der oorkonden van Aefternacum.

Angli, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Englos**, op 7 km west van Rijssel.

Angrisa in Taxandria (Lorsch 816), waar de abdijs van Lorsch goederen ontving voor haar kerk van St. Nazarius te Ablain-Saint-Nazaire, is **Angres**, op 5 km zuid-west van Lens.

Angrivarii, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Angres**, op 6 km zuid-west van Lens.

Anternacha, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan **Anhiers** of **Aniche** zijn, op resp. 7 km noord-oost en 14 km zuid-oost van Douai.

Apeldro (Lorsch 793) is **Haplincourt**, op 24 km zuid-oost van Atrecht.

Arantia. Zie *Quantia*.

Archeim (Lorsch ca. 1050) is **Arques** bij St. Omaars, reeds in 668 als Arkas bekend. De plaats komt als Archi voor in de oorkonden van Werethina.

Ardenner Woud, meestal Carbonarisch Woud genoemd, strekte zich uit van St. Omaars tot bij Trier. Men moet de naam niet exclusief vastknopen aan de belgische Ardennen, eerder aan het franse departement Ardennes. Het Hercynisch Woud (omg. Katsberg bij Cassel) maakte deel ervan uit.

Ardinensis, een pagus die verschillende malen in de oorkonden van Eperlecques voorkomt en door Theoderich van Echternach licht vervalst werd, is het land van **Ardres** ten oosten van Boulogne. De plaatsnamen uit deze gouw worden derhalve met recht in deze lijst opgenomen.

Arenatio, door de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia genoemd, welke plaats ook een rol heeft gespeeld in de Opstand van de Bataven, is **Annois**, op 20 km noord-oost van Noyon.

Argova, in de berichten over de Noormannen uit 890 in nauw verband met gebeurtenissen in de Batua genoemd, is **Argoeuves**, op 6 km noord-west van Amiens.

Arevisci, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Aire-sur-la-Lys**, op 16 km zuid-oost van St. Omaars.

Arnestadi, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 704 en gelegen aan de rivier de Huitto-de Albis of Aa, is **Ergny**, op 8 km zuid-west van Fauquembergues.

Asciburgio, door de Geograaf van Ravenna in verband met plaatsen in de Batua genoemd, kan zijn **Auchy-au-Bois**, op 10 km west van Béthune, of **Auchy-les-Mines**, op 10 km zuid-oost van Béthune.

Aschendorpe "in pago Isloi" (Corbie ca. 1060) is **Hézecques**, op 22 km noord-west van St. Pol-sur-Ternoise.

Aspanmora, in een lijst van Werethina uit 855 in de Batua genoemd, is **Espagnies**, een leengoed en complex weiden onder de gemeente Béthune.

Aszi "in pago Felua" (Corbie ca. 1060) is **Azincourt**, op 12 km noord-west van Hesdin. Felua slaat op het Flevum of Almere.

Atrebrates, de gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van het land van Atrecht.

Attuarii. Zie Hattuarii.

Attiniacum, in 872 in verband met Traiectum en de Batua genoemd, is **Attin**, op 3 km noord-west van Montreuil.

Atuacutum, door Ptolemeus vlakbij de Morini genoemd, volgens zijn graden in de streek van de Monden van de Renus (Schelde) gelegen, is **Attin**, op 3 km noord-west van Montreuil.

Augusta Veromanduorum, door Ptolemeus in de onmiddellijke nabijheid van de Batua geplaatst en door de Peutinger-kaart zeer korrekt volgens zijn graden afgebeeld, is **St. Quentin**.

Augusta Suessionum, door Ptolemeus in de onmiddellijke nabijheid van de Batua geplaatst en door de Peutinger-kaart zeer korrekt volgens zijn graden afgebeeld, is **Soissons**.

Autumnacum, in een bericht uit 859 over de Noormannen in nauw verband met de Batua genoemd, is **Autigny**, Haute-Marne.

Auxenna, door de Peutinger-kaart geplaatst en afgebeeld in het naastaangelegen gebied van de Patavia, is **Evergnicourt**, Aiane.

Averni, de gallische stam in verband met de Bataven genoemd, o.a. bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Clermont-Ferrand**.

Aviones, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Avion**, op 3 km zuid van Lens.

Baca Conervio, door de Peutinger-kaart geplaatst en afgebeeld in het naastaangelegen gebied van de Patavia, is **Bavay**, op 20 km zuid-oost van Valenciennes.

Babinga, gelegen in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 782, is **Bainghen**, op 12 km zuid-west van Tournehem.

Babinheim, (Lorsch 891) is **Bazinghen**, op 3 km noord-west van Montreuil.

Bacwaldus, genoemd in het zogenaamde Testament van St. Willibrord, is **Bacoual**, gehucht van Estrée-Wamin, op 27 km west van Atrecht.

Baduhenna, het heilig woud dat ter sprake komt in Tacitus' verhaal over de opstand van de Canninefaten en Frisonen in 28 na Chr., is **Behagnies**, op 17 km zuid van Atrecht. Deze lokalisatie is waarschijnlijker dan **Beaudignies**, op 14 km zuid-oost van Valenciennes.

Baetasi, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Bettignies**, op 7 km noord van Maubeuge.

Baldanis villa (Lorsch 863) (lees: Balduini villa) is **Bauidival**, gehucht van **Noyelles-Vion**, op 16 km west van Atrecht.

- Bardonwik.** Zie Bordonchar.
- Barla** (Lorsch 793) is **Berly**, op 17 km noord-west van Atrecht.
- Bassi**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Bas-seux**, op 12 km zuid-west van Atrecht.
- Basternaë**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Hébuterne**, op 20 km zuid-west van Atrecht.
- Batawe** (Lorsch 793, 814) is het Insula Batavorum of Eiland van de Bataven, op de Peutingerkaart Patavia geheten, een landstreek in het noorden van Frankrijk, waarvan **Béthune** een der hoofdsteden was.
- Batavodurum**, door de klassieke schrijvers genoemd als een der twee grote steden van de Bataven, is **Béthune**, op 31 km zuid-west van Rijssel.
- Batuensis**, genoemd in een akte van Eperlecques uit 788, in welke gouw de plaatsen Loffna en Langenrech liggen, is de **Batua** of Eiland der Bataven, waarvan Lugdunum Batavorum - Leulinghen en Oppidum Batavorum - Béthune de hoofdsteden waren.
- Bechi** (Lorsch 863) is **Bachy**, op 16 km zuid-oost van Rijssel.
- Bedensis**, een pagus, welke naam in het Liber Aureus van Echternach systematisch vervalst is om de Bidgau in Luxemburg op te dringen, is de **Batua** - Batuensis of het Eiland van de Bataven. De plaatsnamen uit de oorkonden van Eperlecques in deze gouw worden derhalve terecht in deze lijst opgenomen.
- Bellovaci**, de gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Beauvais**.
- Bersachere** (Lorsch 863) is **Bersacq**, leengoed onder de gemeente Quelmes, op 9 km west van St. Omaars.
- Betheberch** of Bethinberche in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 877, is **Béthencourt**, gehucht van de gemeente Tincques, op 21 km noord-west van Atrecht.
- Betuwe**, de naam van het nederlandse landschap komt met zijn pendant Veluwe pas op in het begin van de 11e eeuw. Veluwe betekent: slechte aarde, een streek van zand, bos en heide. Betuwe is: goede grond, land van vruchtbare rivierafzettingen. De twee namen zijn samen ontstaan; op dat tijdstip heeft niemand aan Bataven gedacht, zodat het duidelijk is dat de naam niet van Bataven is afgeleid. Pas in het begin van de 17e eeuw en na de ontdekking van de Peutinger-kaart is men verband gaan leggen met de Bataven, vanzelfsprekend na de mythe van karolingisch Nijmegen.
- Beurtina**, door de Geograaf van Ravenna in nauw verband genoemd met andere plaatsen in de Batua, is **Bertincourt**, op 27 km zuid-oost van Atrecht.
- Bichendorf** in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 832, is **Biache-Saint-Vaast**, op 12 km noord-oost van Atrecht.
- Bicornis** (tweehoornig) wordt de Renus (Schelde) door de schrijvers genoemd. De eerste in tijd Virgilius knoopt dit gegeven vast aan de **Morini** van Terwaan en Boulogne. Latere teksten noemen het verschillende malen in verband met de **Batua**.
- Billiacum** in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 814, is **Billy-Berclau**, op 15 km oost van Béthune.
- Binbinne** (Lorsch 891) is **Penin**, op 21 km noord-west van Atrecht.
- Bingum**, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan **Binche** zijn, op 15 km zuid-oost van Mons (B.).
- Biorzuna** of Bierzuni, genoemd in de berichten over de Noormannen uit het jaar 880, waarheen een deel van de Frisones gevlucht waren, is **Boursies**, op 15 km zuid-west van Kamerijk. Zie ook Beurtina.
- Bituriges**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Betrechies**, op 4 km noord-west van Bavay.

- Blariaco**, door de Peutinger-kaart genoemd en geplaatst in de onmiddellijke nabijheid van de Patavia, is **Blérancourt**, op 13 km zuid-oost van Noyon.
- Bledingen** in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 798, is **Radinghen**, op 5 km zuid-west van Fauquemergues.
- Bloheim** in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 832, is **Bloville**, gehucht van de gemeente Boisjean, op 6 km zuid van Montreuil.
- Boderecas**, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan **Vaudricourt** zijn, op 3 km zuid-west van Béthune.
- Bogadum**, door Ptolemeus genoemd wanneer hij de streek van het Flevum of Almere beschrijft, is **Bouchain**, op 17 km noord-west van Valenciennes.
- Bohennia**, de streek van een germaanse stam die in verband met de Bataven wordt genoemd, is **Beaudignies**, op 14 km zuid-oost van Valenciennes.
- Boii**, de germaanse stam die in verband met de Bataven wordt genoemd, waren de bewoners van **Boëseghem**, op 4 km noord-oost van Aire-sur-la-Lys, en **Boeschepe**, op 14 km noord-oost van Hazebroek.
- Bollingen** in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 789, is **Boulogne**.
- Bonnae**, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan **Bondue** zijn, op 8 km noord van Rijssel.
- Bononia**, vlak waarbij Ptolemeus de Monden van de Renus (Schelde) situeert, is **Boulogne**.
- Bordonchar**, door de Geograaf van Ravenna genoemd in verband met andere plaatsen in de Batua, is **Wervicq**, op 17 km zuid-oost van Kortrijk. Op de Peutinger-kaart wordt de plaats Virovinum genoemd. In latere teksten heet zij Bardonwik, Bardunwik of Bardengoi.
- Bosalvia**, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan **Bousignies** zijn, op 15 km noord-oost van Valenciennes.
- Brachatenses**, genoemd in de berichten over de Noormannen uit het jaar 881 in nauw verband met de Batua, de Menapiërs (Cassel) en de Schelde, soms gebruikt als geheel of gedeeltelijk synoniem van Taxandria, duidde een landstreek aan ten noorden en ten westen van Doornik. De naam is afgeleid van het romaanse "bracca" (broek). Enige oude schrijvers meenden, dat de Galliërs broeken moesten dragen vanwege het klimaat; Alcuinus spreekt dan ook van "Gallia Braccata"; anderen van "Braccae Gallicae". Waarschijnlijk is dat de naam Bracbante, die pas in de 9e eeuw in gebruik komt, slechts in overdrachtelijke zin van "bracca" is afgeleid en dat hij gewoon "broekland" betekent. De hertogen van Brabant noemden zich eerst hertogen van Leuven, pas in de 11e eeuw hertogen van Brabant, waardoor de naam, die tevoren al een verwijding had gehad, een geweldige territoriale en ideologische explosie onderging. De naam van de nederlandse provincie Brabant is vanzelfsprekend fataal geweest voor het historisch denken, daar er met verve zaken naar toe getrokken werden, die in werkelijkheid honderden kilometers verder hadden gespeeld. Sommigen zetten er met een stalen gezicht de Menapiërs neer; men mene niet dat dit oude schrijvers zouden zijn; Van Es (De Romeinen in Nederland, 1981, p. 23) presteert dit nog in onze dagen. Toen op die begripsverwijding van Brabant de dislokatie van Taxandria werd gestapeld, met als voornaamste gevolg een hoop gedaas over de missie-arbeid van St. Willibrord in Noord Brabant, was het helemaal fini met het gedegen historisch onderzoek.
- Brachati**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Braine**, Aisne of **Braines**, Oise.
- Britones**, de germaanse of gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Brétigny**, Oise.
- Bructeri**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Broxeele**, op 10 km noord-oost van Cassel.
- Bruomat** (Lorsch ca. 1050) is **Brunémont**, op 11 km zuid-oost van Douai, of **Brunembert**, op 7

km noord-oost van Desvres, of **Brimeux**, op 16 km zuid-oost van Etaples.

Bubonis Hova (Lorsch ca. 1050) is **Bouvelinghen**, op 16 km west van St. Omaars, of **Bouvigny-Boyeffles**, op 11 km west van Lens, of **Bouvignies**, op 13 km noord-oost van Douai.

Budeburges (Lorsch ca. 1050) is **Boubers-les-Hesmond**, voorheen bekend als Budberg, op 13 km noord-oost van Montreuil.

Budilio in Taxandria, waar de abdij van Chèvremont bij Aken van Pepijn goederen ontvangen had, die in 777 door Karel de Grote bevestigd werden, is **Bully-les-Mines**, op 8 km west van Lens.

Buduris, door Ptolemeus genoemd wanneer hij de streek van het Flevum of Almere beschrijft, is **Buire-le-Sec**, op 11 km zuid-oost van Montreuil, of **Buirre-au-Bois**, op 28 km noord-west van Abbeville, of **Buire**, op 3 km zuid-west van Hirson. In verband met de andere gegevens van Ptolemeus is de laatste de meest waarschijnlijke.

Burginatio, door de Peutinger-kaart genoemd in nauw verband met de Patavia, is **Bohain**, op 20 km noord-oost van St. Quentin.

Buri, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Buire-le-Sec**, op 10 km zuid-oost van Montreuil, en/of **Bours**, op 10 km noord-oost van St. Pol-sur-Ternoise.

Buria (Lorsch 772) is **Buire-le-Sec**, op 10 km zuid-oost van Montreuil, of een der andere Buire. Zie Buduris.

Burlohe (Lorsch 814) is **Bourlon**, op 8 km west van Kamerijk.

Buxingi in de Batua, in een lijst van Werethina uit 855 genoemd, is **Buissy**, op 21 km zuid-oost van Atrecht.

Cadurci, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Catheux**, Oise.

Caeracates, een germaanse stam, in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Carency**, op 11 km noord-west van Atrecht.

Caledoni, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Calonne-Ricourt**, op 13 km zuid-oost van Béthune, en **Calonne-sur-la-Lys**, op 11 km noord van Béthune.

Caleti, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd; een tekst zegt dat zij de burens van de Bataven waren, gescheiden door de rivier de Legia, de Lys. Het waren de bewoners van **Cléty**, op 13 km zuid-west van St. Omaars, aan de westzijde van de Lys.

Camaraco, door Ptolemeus en de Peutinger-kaart in de nabijheid van de Bataven genoemd, door latere schrijvers talloze malen in verband met de Noormannen in nauw verband met de Batua gebracht, is **Kamerijk**.

Canninefaten, door de klassieke schrijvers in nauw verband met de Bataven genoemd, door hen zelfs als van één stam beschouwd, deelgenoten in de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Genech**, op 12 km zuid-oost van Rijssel. De plaatsnaam **Gennes-Ivergny**, op 6 km noord-west van Auxi-le-Château is vermoedelijk ook van deze stam afgeleid.

Caritami, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Cartignies**, op 7 km zuid-west van Avesnes-sur-Helpe.

Carradesheim (Lorsch 814) is **Carency**, op 11 km noord-oost van Atrecht, vlakbij Ablain-Saint-Nazaire. Zie ook Laurisham.

Carvone, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Carvin**, op 11 km noord-oost van Lens.

Caspingio, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Campagne-les-Hesdin**, op 11 km zuid-oost van Montreuil.

Castello of Casello, op de Peutinger-kaart Castellum Menapiorum geheten, vlakbij de Patavia geplaatst, de hoofdstad van de Menapiërs, die door verschillende schrijvers als synoniem van de Bataven worden voorgesteld, is **Cassel**, op 17 km noord-oost van St. Omaars.

- Castra** (Lorsch 814) is **Caëstre**, op 10 km zuid-oost van Cassel.
- Castra Herculis**, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Roye**, op 20 km noord-west van Noyon.
- Castrum Bedinse**, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 715, is **Béthune**.
- Catualium**, door de Peutinger-kaart in de nabijheid van de Patavia geplaatst, is **Couthuin (B.)**, op 10 km west van Huy.
- Catuslogi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, is **Cattenières**, op 8 km zuid-oost van Kamerijk.
- Cevalum**, op de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia geplaatst, altijd verkeerd gelezen als Ceulcum om het wat meer op het nederlandse Cuyk te doen lijken, is **Chevilly**, op 7 km noord-west van Noyon.
- Chamavi**, in nauw verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, door de Peutinger-kaart ten noorden van de Patavia geplaatst, waren de bewoners van **Camphin-en-Carembault**, op 15 km noord-west van Lens, en **Camphin-en-Pavèle**, op 14 km zuid-oost van Rijssel.
- Charydi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Chériennes**, op 6 km zuid van Hesdin, en/of **Chéreng**, op 10 km zuid-oost van Rijssel.
- Chasuarii**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Quesnoy-sur-Deûle**, op 10 km noord-west van Rijssel (de naam komt verschillende malen in de streek voor), of **Guesnain**, op 5 km zuid-oost van Douai.
- Chatti**, de germaanse stam waarvan de Bataven een afsplitsing waren, meermalen in verband met de Batava genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, bewoonden de streek ten noorden en noord-oosten van Cassel, waar de **Katsberg**, op 13 km oost van Cassel, de naam bewaard heeft.
- Chauci**, een germaanse stam, in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, door de Peutinger-kaart ten noorden van de Patavia geplaatst, waren de bewoners van **Chocques**, op 15 km west van Béthune.
- Chemae**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Chemy**, op 13 km zuid van Rijssel.
- Cherusci**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, door de Peutinger-kaart ten noorden van de Patavia geplaatst, waren de bewoners van **Chérisy**, op 11 km zuid-oost van Atrecht.
- Chinheim**, waar in 884 de Noormannen binnenvielen en verder naar de Renus (Schelde) trokken, is **Quingoie** bij Tournehem. De interpretatie van Kennemerland was vanzelfsprekend een niet ernstig bedoeld grapje.
- Cimbri**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Simencourt**, op 10 km zuid-west van Atrecht. Reeds in de tijd van Tacitus was deze stam niet verdwenen, zoals hij meende, doch geassimileerd door en opgegaan in andere stammen, zodat hij er als afzonderlijke stam nauwelijks meer uitspringt.
- Coadulfaveris**, door de Geograaf van Ravenna in verband met andere plaatsen in de Patavia genoemd, bestaat uit twee aan elkaar geplakte namen: **Coadul** is Caullery, op 14 km zuid-oost van Kamerijk; **Faveris**, Fabiranum bij Ptolemeus, is Favreuil, op 18 km zuid van Atrecht.
- Codanus**, de zeebaai vlakbij het land van de Bataven, is **Het Kanaal**.
- Colonia**, genoemd in verband met de Renus (Schelde), de Triboci, de Friezen en Bataven, is **Coulogne**, op 3 km zuid van Calais. Daar het ca. 7 m hoog ligt, is de plaats in de tijd van de transgressies droog gebleven. De verwarringen met Keulen zijn niet te tellen. Die werden vanzelfsprekend in de hand gewerkt doordat ook dit Colonia aan de Renus werd genoemd, maar dat was per ongeluk de Schelde.
- Colonia Trajana**, door de Peutinger-kaart in verband met de Patavia genoemd, gelegen aan de weg vanuit het noord-westen van Frankrijk naar Keulen, is **Trazegnies (B.)**, op 13 km noord-

west van Charleroi. De interpretatie van Xanten heeft altijd kreupel gelopen, omdat men te Xanten ook Vetera lokaliseerde, terwijl de Peutinger-kaart én het Itinerarium Antonini 80 km tussen de beide plaatsen leggen, een afdoend bewijs dat de zogenaamde "nederlandse" interpretaties van de kaart van geen kant geklopt hebben en dat men vooral met de opgegeven afstanden geen raad wist.

Colvidum in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Colwède**, oud kasteel en gehucht in de gemeente Rodelinghem, op 5 km zuid-west van Ardres.

Condate, genoemd in verband met de Batua door teksten over de Noormannen, is **Condé-sur-l'Escaut**, op 11 km noord-oost van Valenciennes.

Confluentes, enige malen genoemd in verband met de Noormannen, in 885 in nauw verband met de Batua, is **Conflans-Ste-Honorine** aan de samenstroming van de Oise en Seine.

Conztoim, Conztoim of Conztum in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 790 en 795, is **Condette**, zuid van Boulogne.

Corbulo, die in 47 na Chr. een kanaal liet graven tussen Maas en Renus (Schelde), algemeen beschouwd als een afronding der kanalen van Drusus, die nauwer met het land van de Bataven worden beschreven, heeft zijn naam achtergelaten in **Corbehem** (voorheen Corbelhem), op 5 km zuid van Douai.

Corteriacum, in verband met de Bataven genoemd, is **Kortrijk**.

Cotini, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Cantaing-sur-l'Escaut**, op 6 km zuid-west van Kamerijk, en/of **Cantin**, op 8 km zuid-oost van Douai.

Crastlingi in de Batua, in een lijst van Werethina uit 855 genoemd, is **Questelingues**, gehucht van Outreau, op 3 km zuid-west van Boulogne.

Crispiniacum in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 832, is **Crépigny**, gehucht van de gemeente Tilques, op 11 km zuid-west van Hesdin.

Crucenach in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 768, is **Crecques**, gehucht van de gemeente Memetz, op 7 km west van Aire.

Cruofta in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 799, is **Le Croquet**, welke naam zo dikwijls voorkomt dat de juiste plaats niet aan te wijzen is.

Cruptorix, in verband met de Bataven genoemd, is **Crochte**, op 5 km zuid-west van Winoksbergen, of **Quiévrechain**, op 10 km noord-oost van Valenciennes.

Cunkenlande (Lorsch 863) is **Cuinchy**, op 7 km oost van Béthune.

Curtehulle (Lorsch ca. 1050) is **Courtalon**, een verdwenen dorp bij Guînes.

Dabsandera. Zie Taxandria.

Dacii, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Dagny**, Aisne en andere gelijknamige plaatsen. Dezelfde naam Dacia duidt in ander verband een geheel andere streek aan.

Dagoradavilla in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques, is **Doudeauville**, op 7 km zuid-oost van Samer.

Deddingwerbe in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Tatinghem**, op 3 km west van St. Omaars.

Destarbenzon worden de Frisones genoemd, die in 885 de Noormannen aanvielen. De naam is een lichte verschrijving van Oesterbanzon en duidt Ostrachia aan, Ostrevant of Osterban bij Atrecht.

Dioli (Lorsch 964) is **Tilloy-lès-Cambrai**, op 2 km noord-west van Kamerijk, of **Tilloy-lès-Hermaville**, op 16 km noord-west van Atrecht.

Digena, een rivier in Taxandria, genoemd in het zogenaamde Testament van St. Willibrord, waaraan de plaats Diosne lag, is een vervalsing van de **Lawe**, met de bedoeling om er de **Dieze** van te maken en de tekst naar het brabantse **Diessen** te trekken.

- Dispargum**, waar Clovis verbleef voordat hij de Batua en het land van Doornik in trok, is **Dom-pierre-sur-Helpe**, op 6 km noord-west van Avesnes-sur-Helpe.
- Diusburch**, dat de Noormannen in 884 innamen, toen zij in de Batua en aan de Schelde aan het plunderen waren, is **Riquebourg**, voorheen bekend als Divus Burgus, op 9 km noord-west van Hesdin.
- Divitia**, in verband met de Bataven genoemd, is **Divion**, op 12 km zuid van St. Pol-sur-Ternoise.
- Dorestadum**, talloze malen in direkt en zijdelings verband met de Batua en met Noviomagus genoemd, is **Audruicq**, op 19 km noord-west van St. Omaars. De stad, meermalen genoemd als haven, lag op de oever van het Flevum of Almere. Na de verlanding van het Almere en de sluiting van de kust door de duinen verloor de stad haar funktie als zeehaven. Zij ligt op 9 m hoogte, wat een vrij exakte aanduiding is hoe hoog het water ten tijde van de transgressies in dit deel van Vlaanderen stond. Dat het ten tijde van de eb veel lager stond, vormt geen bezwaar; Audruicq was duidelijk een **vloedhaven**, zoals er wel meer aan de kusten van Frankrijk aan te wijzen zijn. De naam Audruicq is rechtstreeks van Dorestadum afgeleid. *Odre-* is een letterinversie van *Dore-*. *Vic* of *wic* is synoniem aan *stadum* of *stad*. Een bevestiging van deze etymologie vindt men onder *Odarwic*.
- Dorinburc** (Lorsch ca. 1050) (lees: Dorenburg) is **Terwaan**, op 12 km zuid van St. Omaars, voorheen bekend als Thorenburg.
- Dreise** in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 797, is een verschrijving van **Creuse**, op 7 km noord-oost van Desvres.
- Driele** in de pagus van Testerbant of Taxandria, genoemd in een schenking uit 814 aan de abdij van Lorsch voor haar kerk van St. Nazarius te Ablain-Saint-Nazaire, is **Troisvilles**, op 18 km zuid-oost van Kamerijk.
- Drusinae**, de waterwerken en kanalen, die Drusus in 9 vóór Chr. in of bij het Eiland van de Bataven liet uitvoeren als onderdeel van zijn verdedigingslinie van Gallië, bevonden zich in het gebied van de Deûle. Deze rivier zonder oorsprong of bron manifesteert zich duidelijk als een kunstmatige verbinding tussen de Scarpe en de Lys of Leie. De oude naam *Dubla* of *Dupla* wijst dit ook aan, namelijk een verdubbeling van de vaarweg van beide rivieren. De Scarpe was op haar beurt met de Maas verbonden; deze met de Moezel en de Sâone, zodat het doel van deze waterweg, door Tacitus omschreven, duidelijk wordt: hij was als verbinding bedoeld tussen Marseille en het noord-westen van Frankrijk. Dat de nederlandse historici Drusus dit werk in Nederland laten uitvoeren ruim 60 jaar voordat de eerste Romein een voet in Nederland zette, was een der ergste absurditeiten van de mythen, vooral omdat dit tot op de dag van vandaag nog wordt verkondigd door lieden, die blijkbaar nooit het nadenken hebben geleerd. Waarschijnlijk mag in de naam van **Drouvin**, op 4 km zuid van Béthune, een herinnering aan de Drusinae worden gezien. Zie ook: *Tropea Drusi*.
- Dubla** of **Dupla**, pagus genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 814, is het land van de **Deûle**.
- Dubridum** (Lorsch 814) is **Douvrin**, op 4 km zuid van Béthune (N.B. Douvrin en Drouvin zijn twee onderscheiden plaatsen).
- Duconum**, door de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia geplaatst, is **Dourlers**, op 6 km noord van Avesnes-sur-Helpe.
- Dulgubini**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Doulieu**, op 7 km noord-oost van Merville.
- Duria**, in verband met de Batua genoemd, is **Dury**, op 17 km zuid-oost van Atrecht.
- Durocortoro**, door de Peutinger-kaart vlakbij de Batua geplaatst, is **Reims**.
- Dutmala**, een rivier in Taxandria, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 703, is een vervalsing door Echternach van de rivier *Dupla* of de pagus *Duplao*, die in andere oorkonden voorkomen, met de bedoeling om de tekst en de plaatsen naar de brabantse rivier de Dommel te trekken.

Duvelero (Lorsch 891) is **Doublers**, op 6 km noord van Avesnes-sur-Helpe, of **Doullens**, op 34 km zuid-west van Atrecht.

Eburonies, in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van Evry, Seie-et-Marne en andere plaatsen met deze afleiding. Hun lokalisatie te Tongeren is een fabel.

Ecke (Lorsch ca. 1050) is **Ecke** bij Lapugnoy, op 10 km zuid-west van Béthune, of **Ecques**, op 9 km zuid-oost van St. Omaars.

Einingi in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Inghem**, op 3 km noord-west van Tournehem.

Eliste-Marithaime in de Batua, waar St. Willibrord een kerk ontving, was **Oust-Marest**, op 3 km oost van Eu.

Elti in de Batua, genoemd in een oorkonde van Werethina uit 855, is **Elnes**, op 11 km zuid-west van St. Omaars.

Empele in Taxandria, waar de abdij van Lorsch in 816 goederen ontvangt voor haar kerk van St. Nazarius, is **Ablain-Saint-Nazaire**, op 12 km noord-west van Atrecht.

Empla, in Taxandria, waar de abdij van Crespin bij Valenciennes in 855 goederen en in 931 de plaats ontving, gelegen aan de rivier de Verchena (zie daar), in **Hamblain-les-Prés**, op 13 km oost van Atrecht en aan de Trinquoise gelegen. Gelijktijdig kreeg de abdij goederen te Onnang en Hermignies (B.).

Eptiacum in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 786, 789 en 903, is **Eps**, op 9 km noord-west van St. Pol.

Epuogo in de pagus van Wavrans, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 780, is identiek aan **Eptiacum**.

Erbene (Lorsch ca. 1050) is **Herbinghen**, op 10 km zuid-west van Tournehem.

Erchem (Lorsch ca. 1050) is **Herchem**, een verdwenen dorp bij Guînes.

Eresloch of Eresloh in Taxandria, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 712, is **Herlies**, op 16 km noord-oost van Béthune.

Eudoses, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Houdain**, op 11 km zuid-west van Béthune, en **Houchain**, op 5 km zuid van Béthune.

Evitano, door de Geograaf van Ravenna in verband met andere plaatsen in de Batua genoemd, is **Evin-Malmaison**, op 15 km oost van Lens.

Ewic in de Batua, genoemd in een oorkonde van Werethina uit 855, is **Evin-Malmaison**, op 14 km oost van Lens.

Fabiranum, door Ptolemeus genoemd wanneer hij de streek van het Flevum of Almere beschrijft, is **Favreuil**, op 18 km zuid van Atrecht. Zie ook: Coadulfaveris.

Falburmarca (Lorsch 793) is **Fauquembergues**, op 20 km zuid-west van St. Omaars.

Fanfana, het heiligdom van de Germanen dat Tacitus o.a. bij de beschrijving van Germanicus' veldtocht van 14 na Chr. noemt, is **Fampoux** op 7 km oost van Atrecht.

Fasna (Lorsch 891) is **Féchain**, op 10 km noord van Kamerijk. Zou de naam als **Sasna** gelezen moeten worden, wat mogelijk is, dan is het **Sachin**, op 19 km zuid-west van Béthune.

Faveris. Zie Fabiranum.

Felaowa pagus (Lorsch 793) is de streek van het **Flevum** of **Almere**. De naam heeft niets uitstaande met Veluwe, welke naam in Nederland pas in de 11e eeuw verschijnt.

Felua, Felum of Velum, genoemd in oorkonden van Werethina uit 801, 845, 855 en ca. 966, is het gebied van het **Flevum** of **Almere** tussen Calais, St. Omaars en Veurne.

Fenni, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Feignies**, op 5 km noord-west van Maubeuge.

Feuthna, een rivier in de pagus van Wavrans, elders Witha of Huitta geheten, is een germaanse vorm (wit) voor de rivier de Albis - **de Aa**. Albis betekent "witte rivier".

Flenio, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Fiennes**, op 6 km zuid-west van Guînes.

- Fletio**, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Fléchin**, op 9 km zuid-oost van Terwaan.
- Flevum** of **Almere**, door Ptolemeus met graden-aanduiding in het noord-westen van Frankrijk ten noorden van Boulogne geplaatst, is de **Plaine Flamande** (nu verland) tussen Calais, St. Omaars, Watten, Veurne en Brugge, het grote transgressiegebied van Vlaanderen, dat eeuwenlang zee of een zeebaai is geweest en pas tegen het einde van de 9e eeuw droog begon te vallen. Voorheen was de kust open en bestonden de gebieden van Calais en Duinkerken niet; de definitieve sluiting van de kust geschiedde in de 10e eeuw, toen ook in Nederland de duinen werden gevormd. Als zijn tegenhanger noemen de klassieken het Helinium. In Nederland is de Zuiderzee ten onrechte als het Flevum opgevat; de naam Flevum komt in geen enkele bron voor. Wanneer de Zuiderzee voor het eerst wordt genoemd, heet zij Interlake, een zeer juiste naam voor het **Tussenmeer**, dat na de eerste verlandingen was overgebleven. De naam van **Flevopolders** voor de nieuwe bedijkingen van de Zuiderzee is dan ook een loer, die de mythen Nederland gedraaid hebben; hetzelfde geldt voor de naam **Almere** voor de nieuwe stad. Het zijn zeer leerzame gevallen; immers, zo ging het vroeger ook toe bij naamgevingen. Wie nog moeite heeft zich voor te stellen, dat en hoe de naam Friesland in Nederland terecht kwam, moet naar deze twee voorbeelden kijken.
- Forum Adriani**, welke naam afgeleid is van keizer Hadrianus, die daar zijn expeditie naar Engeland voorbereidde, welke plaats door de Peutinger-kaart in de Patavia wordt gezet, is **Hardinghem**, op 8 km oost van Marquise.
- Fosi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Fosseux**, op 16 km zuid-west van Atrecht.
- Frisia**, door een lijst van Weretha uit 855 in de Batua genoemd, duidt de Frisones van Vlaanderen aan. Is het als plaatsnaam bedoeld, dan kan het niet aangewezen worden daar een 20-tal plaatsnamen in de streek met Frise-, Frisni of Fresne begint.
- Frisingen** in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 768, is **Fersinghem**, op 8 km zuid-west van St. Omaars. Het is een der talrijke toponiemen in deze streek, die van de Frisones zijn afgeleid.
- Frisones**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Vlaanderen**. Hun woonplaatsen kunnen niet nauwkeurig worden aangeduid. Uitvoeriger gegevens over Frisia vindt men in het hoofdstuk over Frisia en Saxonia.
- Furgelarus**, genoemd in het zogenaamde Testament van St. Willibrord, als Furchus voorkomend in een oorkonde van Eperlecques uit 802, is **Fouquières-les-Lens**, op 4 km oost van Lens, of **Fouquières-les-Béthune**, op 2 km zuid-west van Béthune.
- Gambrivi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Cambrin**, op 7 km zuid-oost van Béthune.
- Gannita** (Lorsch 772, 793, 814, 860, 863, 864, 1024, 1046, ca. 1050) kan **Gennes-Ivergny** zijn, op 24 km zuid-west van St. Pol-sur-Ternoise. Waarschijnlijker is het **Genech**, op 15 km zuid-oost van Rijssel. Het neemt in de goederen van Lorsch een belangrijke plaats in, daar het een centrum geweest schijnt te zijn voor het beheer van de kerken en goederen in de streek. Het toepassen van de naam op Gendt in de nederlandse Betuwe was de zoveelste slag met de pet, daar Gendt in 772 niet kan hebben bestaan, en noch uit de plaatselijke geschiedenis noch uit die van Gelderland iets blijkt van een regionale functie van Gendt.
- Gauriagum** in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 758, is **Gouy-sous-Bellone**, op 20 km noord-oost van Atrecht.
- Geihe**, een rivier in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, is een foutieve lezing van Hem of Hemi en duidt de rivier **de Hem** aan, die lang Tournehem stroomt.
- Geinne** in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 783, is **Guémy**, op 1,5 km zuid-west van Tournehem.

Geizfurt (Lorsch 893) kan **Ghijvelde** zijn, op 10 km noord-oost van Duinkerken. Waarschijnlijk echter is het **Guisy**, op 5 km noord-west van Hesdin.

Geke (Lorsch ca. 1050) is **Guelque**, leengoed onder Réty, op 5 km zuid-oost van Marquise.

Gelastorf in de pagus Renensis - van de Schelde, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 795, is **Galametz**, op 15 km zuid-west van St. Pol.

Geminiaco vico, door de Peutinger-kaart in de nabijheid van de Patavia genoemd, is **Gembloux** (B.), op 17 km noord-west van Namen.

Genesvurdhi in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Gennes-Ivergny**, op 12 km zuid van Hesdin.

Gerí (Lorsch ca. 1050) is **Journy**, op 7 km zuid-oost van Tournehem, of **Chérisy** op 11 km zuid-oost van Atrecht, of **Chéreng**, op 11 km oost van Rijssel.

Germiniacum, in een bericht over de Noormannen uit 890 in verband met de Batua genoemd, is **Germigny**, op 12 km zuid-west van Reims.

Getvurdh in de Batua, genoemd in een oorkonde van Werethina uit 855, is een der drie **Givenchy** in de streek.

Gladebach in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 776, is **Glatignies**, gehucht van Locon, op 4 km noord-oost van Béthune.

Gondulfi villa, in een bericht uit 837 in direct verband met de residentie Noviomagus genoemd, in 885 in een bericht over de Noormannen in verband met de Batua vermeld, is **Gondreville**, op 25 km zuid-oost van Compiègne.

Gothones, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Couture**, op 8 km noord-oost van Béthune, en **Gouves**, op 10 km west van Atrecht.

Griete (Lorsch ca. 1050) is niet te lokaliseren omdat de naam vijf maal in de streek voorkomt. De meest waarschijnlijke is **Griet**, een leengoed onder Houlle, op 7 km noord-west van St. Omaars.

Grinnibus, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, ook vermeld in de operaties rond de Opstand van de Bataven, is **Grivesnes**, op 8 km noord-west van Montdidier.

Grodenhulle ((Lorsch ca. 1050) is **Grand-Rullecourt**, op 15 km zuid-west van Atrecht.

Guatinum (11e eeuw), door een kroniekschrijver genoemd als woonplaats van Bataven, welke naam hij beschouwt als van de Bataven afgeleid, etymologisch geheel aanvaardbaar, is **Watten**, op 10 km noord van St. Omaars.

Guberni, door Plinius in nauw verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Gouves**, op 10 km west van Atrecht.

Gundringen of Gundritinga in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 799, 867, 877 en 903, is **Gondardenne**, gehucht van Wizernes, op 4 km zuid van St. Omaars.

Gypedes, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Quiévy**, op 13 km oost van Kamerijk.

Haedilla. Zie Hatalle.

Haelusii, door Tacitus in nauw verband met de Bataven genoemd, door de Peutinger-kaart ten noorden van de Patavia geplaatst, waren de bewoners van **Halluin**, op 11 km zuid-west van Kortrijk.

Haeslaos in Taxandria, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 718, is **Loos**, op 3 km zuid-west van Rijssel.

Hagamathingas in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 793, is **Haquembergue**, gehucht van de gemeente Louches, op 4 km noord-west van Tournehem.

Hagamundi. Zie Stillinha.

Hainau, waar koning Clovis ca. 694 goederen schenkt aan de abdij van Crespin bij Valenciennes, is **Henegouwen**. In dezelfde akte schenkt hij goederen in Taxandria.

Halfbrotowe (Lorsch ca. 1050) is **Haffreinque**, leengoed onder Saint-Etienne-au-Mont, op 6 km zuid van Boulogne, of **Affrinque**, op 15 km zuid-west van St. Omaars.

Halosta (Lorsch 814) is **Halloy**, op 28 km zuid-west van Atrecht.

Hamalanda (Lorsch 891) is **Ablain-Saint-Nazaire**, op 12 km noord-west van Atrecht, of **Hamblain-les-Prés**, op 13 km oost van Atrecht. Zie Laurisham, waar is uiteengezet waarom aan het eerste de voorkeur moet worden gegeven.

Hamaritda (Lorsch 814) in de pagus Testerbant of Taxandria, genoemd in de schenking aan de abdij van Lorsch voor haar kerk van St. Nazarius te Ablain-Saint-Nazaire uit 814, is **Emmerin**, op 6 km zuid-west van Rijssel.

Hanarem in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 768, is **Nabringhen**, op 18 km noord-oost van Boulogne.

Harawa "in de Batua", genoemd in een oorkonde van koning Zwentibold uit 897, is **Harasvesnes**, op 7 km oost van Auxi-le-Château.

Harii, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Harnes**, op 6 km noord-oost van Lens.

Hasbania, in nauw verband met de Batua genoemd, was een streek in Henegouwen. Zie de Index, via welke meer bijzonderheden te vinden zijn.

Haslum in de Batua, door een lijst van Werethina uit 855 genoemd, is **Halloy**, op 29 km zuid-west van Atrecht.

Hasmaringa in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 867, is **Harasvesnes**, op 18 km zuid-west van St. Pol.

Hatalle in Taxandria (Lorsch 816), waar de abdij van Lorsch in 816 goederen ontvangt voor haar kerk van St. Nazarius te Ablain-Saint-Nazaire, is **Hesdigneul-les-Béthune**, op 4 km zuid-west van Béthune.

Hatheim (Lorsch 891) is **Heuchin**, op 12 km noord-west van St. Pol-sur-Ternoise.

Hattuaria, welke naam afgeleid is van de germaanse stam der Attuarii, door de klassieken genoemd, duidt soms de bewoners van **Attin** aan, op 8 km zuid-oost van Etaples. In ander verband, bijvoorbeeld in de rijksverdelingen, wijst de naam op een streek bij de Aisne en de Oise. De Hettergouw bij Nijmegen, die nooit heeft bestaan, is een van Blok's "karolingische" grapjes (o.c. p. 25).

Havinum (Lorsch 814) is **Anvin**, op 9 km noord-west van St. Pol-sur-Ternoise.

Heddingrip in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Vieil-Hesdin**, op 4 km zuid-oost van Hesdin.

Hedilla (Lorsch 814) is **Hesdigneul-lez-Béthune**, op 5 km zuid-west van Béthune, of **Hesdigneul-lez-Boulogne**, op 8 km zuid-oost van Boulogne.

Heddingen in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 768, is **Hallines**, op 6 km zuid-west van St. Omaars.

Helana. Zie Salmana.

Helinium, een riviermond of zeebaai, door de schrijvers als pendant van het Flevum genoemd, is de uitmonding van de **Liane** bij Boulogne, welke rivier voorheen de **Helena** heette.

Helvecones, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Helfaut**, op 6 km zuid-west van St. Omaars.

Hem in de Batua, genoemd in een lijst van Weretha uit 855, is **Hem**, op 9 km noord-oost van Rijssel, of **Hem-Lenglet**, op 9 km noord van Kamerijk.

Henesloth in Taxandria, in het zogenaamde Testament van St. Willibrord als een schenking van Engelbert genoemd, kan identiek zijn met Eresloch, ofschoon **Henneveux** ook aannemelijk is.

Heopordum in Taxandria, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 710, is **Haubourdin**, op 5 km zuid-west van Rijssel.

Hercynisch Woud, door de schrijvers in nauw verband met de Bataven en hun burenen genoemd, begon bij de **Katsberg** en strekte zich uit tot aan de Aisne. Het vormde een deel van het Arden-

- ner Woud dat tot Trier liep. Na de romeinse periode wordt de naam Hercynisch Woud praktisch niet meer gebruikt.
- Herispich**, in een bericht over de Noormannen uit 885 in nauw verband met de Batua en Confluentes gebruikt, is **Eragny**, op 3 km noord van Conflans-Ste-Honorine.
- Heritbritlar** in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 895, is (verminkt) **Hermelinghen**, op 7 km noord van Marquise.
- Herminiacum**, samen met de plaats Empele in Taxandria van de abdy van Crespin genoemd in verschillende oorkonden tussen 694 en 1201, is **Harmignies (B.)**, op 33 km noord-oost van Valenciennes.
- Hermiones**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Hermies**, op 16 km zuid-west van Kamerijk.
- Hermomacum**, door de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia geplaatst, is **Bermerain**, op 12 km zuid van Valenciennes.
- Hermunduri**, in nauw verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Hermelinghen**, op 11 km oost van Marquise.
- Herpina** (Lorsch 814) is **Erin**, op 11 km noord-west van St. Pol-sur-Ternoise, of **Herin**, op 5 km west van Valenciennes, of **Herrin**, op 12 km zuid-west van Rijssel. Zou een lichte verschrijving of dyftongering aangenomen kunnen worden, dan is het **Hermin**, op 16 km noord-oost van St. Pol-sur-Ternoise.
- Heruli**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Héricourt**, op 7 km zuid-west van St. Pol-sur-Ternoise.
- Hettilbrucka** in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 901, is **Hellebrouck**, op 2 km noord-oost van Eperlecques.
- Hezia** in Taxandria, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 785, is **Haisnes**, op 9 km noord-west van Lens.
- Hingendorf** in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 804, is **Inxelles**, gehucht van Quelmes, op 8 km zuid-west van St. Omaars en identiek met Hinlesum uit de akten van Werethina.
- Hinlesum** in de Batua, genoemd in een lijst van Weretha uit 855, is **Inxelles**, op 9 km west van St. Omaars.
- Hisla** "waar de Hisla in de zee stroomt" (Lorsch 814) heeft niet betrekking op de rivier de Lys die in de Schelde uitmondt. Bedoeld is de Lyzel, Lijsel of Isla, die bij St. Omaars in het **Almere** uitmondde, en waarvan het zuidelijk deel nog eeuwen na de verlanding Almere, La Meer of Meere is blijven heten.
- Hister**. Zie Istrus.
- Hlegilo** of Legilo in de Batua, genoemd in een lijst van Weretha uit 855, is **Helfaut**, op 6 km zuid-west van St. Omaars.
- Hocascaute** of Hocanschot in Taxandria, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 710, is **Choques**, op 5 km oost van Béthune.
- Hoensal** in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 786, is **Honval**, gehucht van Rebeuve-sur-Canche, op 11 km zuid van St. Pol, of **Honvault**, op 3 km noord van Boulogne, of **Houille**, op 8 km noord-west van St. Omaars.
- Holzheim** in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 882, is **Assinghem**, voorheen bekend als Holsinghem, oude wijk van Eperlecques en Houille.
- Honaniis**, samen met Empla van de abdy van Crespin - Hamblain-les-Prés in een oorkonde uit 931 genoemd, is **Onnaing**, op 6 km noord-oost van Valenciennes.
- Honoriani**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Hornaing**, op 17 km oost van Douai.
- Hortina** (Lorsch 814) is **Ourton**, op 14 km zuid-west van Béthune.
- Hosenheim** (Lorsch 814) is **Wissant**, voorheen Hushem geheten, op 15 km zuid-west van Calais.
- Hosle** (Lorsch 814), vermoedelijk identiek met Oslem in de oorkonden van Traiectum, is **Etre-**

- hem**, voorheen bekend als **Ostrehem**, gehucht onder **Leulinghem**, op 7 km west van **Tournehem**.
- Hubsakker** (Lorsch ca. 1050) is **Huplandre**, op 5 km oost van **Boulogne**. Akker is vervangen door het synoniem land, waaraan een franse vorm gegeven is.
- Hubshuve** (Lorsch ca. 1050) is **Hubersant**, op 10 km zuid-oost van **Boulogne**.
- Huita** of **Huitto** (spreekt uit: **Wieta**), een rivier in de pagus van **Wavrans**, onderdeel van de **Batua**, is de germaanse vorm (wit) voor de rivier de **Albis - de Aa**. **Albis** betekent "witte rivier".
- Hukenlande** (Lorsch ca. 1050) is afgeleid van **Le Hucquelet**, een beek onder **Moulle**, op 7 km noord-west van **St. Omaars**. Mogelijk is ook dat het gelijkgesteld moet worden met **Hukilheim**.
- Hukilheim** (Lorsch 814) is **Huclier**, op 6 km noord-oost van **St. Pol-sur-Ternoise**, of **Hucqueliers**, op 15 km noord-oost van **Montreuil**.
- Hulislaum** in **Taxandria**, genoemd in een oorkonde van **Eperlecques** uit 710, is **Hulluch**, op 6 km noord-west van **Lens**.
- Hullegisilmaris** (Lorsch ca. 1050) is samengesteld uit twee plaatsnamen, die door een kopiïst ten onrechte aan elkaar zijn geplakt. **Hulleg** is **Hulluch**, op 13 km zuid-oost van **Béthune**. Zie **Isilmaris**.
- Hullingen** in de pagus van **Ardres**, onderdeel van de **Batua**, genoemd in een oorkonde van **Eperlecques** uit 773, is **Houille**, op 8 km noord-west van **St. Omaars**.
- Humerki** in de **Batua**, genoemd in een lijst van **Werethina** uit 855, is **Valhuon**, op 7 km noord-oost van **St. Pol**. De plaats is ook als **Hugumarchi** bekend en heette voordien **Hugonis Urbs**.
- Hunsete** in **Taxandria**, waar de abdij van **Lorsch** in 816 goederen ontvangt voor haar kerk van **St. Nazarius** te **Ablain-Saint-Nazaire**, is **Houdain**, op 11 km zuid-west van **Béthune**.
- Husnim** of **Husne** (Lorsch 814, ca. 1015) is **Houchin**, op 5 km zuid van **Béthune**.
- Hustin** "in pago **Batua**" (**Corbie** ca. 1060) is **Houdain**, voorheen als **Hustene** bekend, op 11 km zuid-west van **Béthune**.
- Huvelerndal** in de pagus van **Wavrans**, onderdeel van de **Batua**, genoemd in een oorkonde van **Eperlecques** uit 774, is **Ouve-Wirquin**, op 15 km zuid-west van **St. Omaars**.
- Imiswalde** in de **Batua**, genoemd in een lijst van **Weretha** uit 855, is **Le Bois-de-Misel**, leengoed onder de gemeente **Locon**, op 5 km noord-oost van **Béthune**.
- Incriones**, een germaanse stam in verband met de **Bataven** genoemd, waren de bewoners van **Equirre**, op 13 km noord-west van **St. Pol-sur-Ternoise**, en/of **Equihen-Plage**, op 6 km zuid van **Boulogne** en/of **Ecuire**, op 2 km zuid van **Montreuil**.
- Indistavisae**, door **Tacitus** in verband met de **Bataven** genoemd, waren de bewoners van **St. Inglevert**, op 12 km zuid-west van **Calais**. Zij worden ook **Ingaevones** genoemd. Deze laatste naam heeft in de taalkunde tot het begrip "ingaevoons" geleid wat, al wordt dat door sommigen bestreden (**Blok** o.c. p. 28), in elk geval een totaal misplaatste naam gekregen heeft, daar **Tacitus** helemaal niet bedoelde wat men ervan heeft gemaakt, namelijk een indeling van de **Germanen** in twee of drie onderscheiden taalgroepen.
- Intuergi**, een germaanse stam in verband met de **Bataven** genoemd, waren de bewoners van **Ennetières**, op 9 km west van **Rijssel**.
- Isara**, een rivier die soms in verband met de **Batua** wordt genoemd, al is de naam **Vahalis** of een variant het meest gebruikt, is de **Oise**. Het is geen zeldzaamheid dat de rivieren verschillende namen hadden, een keltische, een latijnse of romaanse en soms een germaanse. Het verschijnsel komt bij vrijwel alle rivieren van **Frankrijk** voor.
- Isilmaris** (Lorsch ca. 1050) is **Isel-les-Hameau**, op 13 km noord-oost van **St. Pol-sur-Ternoise**. Zie **Hullegisilmaris**.
- Istaevones**, een germaanse stam in verband met de **Bataven** genoemd, waren de bewoners van **Estevelles**, op 8 km noord-west van **Lens**.

Istrus, een rivier die in verwijderd verband met de Bataven wordt genoemd, is de **Huistre**, zijrivier van de Aube.

Icium Promontorium, in verband met de Bataven genoemd, door Ptolemeus vlakbij het Flevum en de Monden van de Renus (Schelde) geplaatst, is **Cap-Gris-Nez** en **Cap-Blanc-Nez**, beide ten noorden van Boulogne.

Kekerceim (Lorsch 864) is **Quercamps**, voorheen Kercamp, op 14 km west van St. Omaars, of **Quérenaing**, op 8 km zuid van Valenciennes.

Kinhem is de plaats Obbinghem in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Hinges**, op 4 km noord-west van Béthune. **Obbinghem** is **Oblinghem**, op 3 km noord-west van Béthune.

Landudi, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Landas**, op 19 km noord-oost van Douai.

Langenrech in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 788, is **Longuerecque**, op 1 km zuid-oost van Desvres.

Langobardi, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Lompret**, op 6 km noord-west van Rijssel.

Lauri, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Lumbres**, tot ver in de middeleeuwen als Laurentia bekend, op 11 km zuid-west van St. Omaars.

Laurisham, de latijnse of romaanse vorm van de abdij van Lorsch. Hij wordt enkele malen in de akten genoemd: eenmaal (814) wordt gezegd dat goederen overgedragen worden aan de H. Nazarius van Laurisham; andermaal (860) dat in Laurisham een kerk van St. Nazarius staat; de derde maal (863) dat Laurisham, "waar het lichaam van St. Nazarius rust", gelegen is in de "pagus Renensis" en aan de rivier **Wisgoz**. Met deze laatste naam kan een rivier of beek Weissbach bedoeld zijn. De pagus Renensis is te Lorsch geheel toepasselijk, ofschoon een verwarring met Renus (Schelde) niet uitgesloten behoeft te worden. Ook deze gegevens tonen aan, dat de abdij van Lorsch zich altijd ter plaatse heeft bevonden, en dat de veronderstelling van een verplaatsing niet waarschijnlijk is. "Het lichaam van de H. Nazarius" zal wel betekenen dat de abdij van Lorsch relieken van de heilige heeft gehad, die door de kopiïst natuurlijk, zoals dit schering en inslag was, tot "het lichaam" werden uitgebreid. St. Nazarius, een heilige uit de eerste christentijd, heeft in het noorden van Frankrijk weinig bekendheid gehad, veel echter in het zuid-oosten, waar de legende ontstond dat deze heilige en martelaar uit de 4e eeuw in het zuiden van Frankrijk het christendom had verspreid, en meer dan 10 plaatsen de naam van St. Nazaire alleen of in een samenstelling dragen. In de streek van de goederen van Lorsch is alleen **Ablain-Saint-Nazaire**, het Hamalanda van de oorkonden, aan te wijzen als plaats met een patronaat van St. Nazarius, wat des te opmerkelijker is, omdat in de omgeving ervan een sterke concentratie voorkomt van bezittingen van Lorsch. Het is vanzelfsprekend een volslagen gemis aan historisch gevoel geweest, dat men een kerk van St. Nazarius in de nederlandse Betuwe veronderstelde, waar niemand ooit van St. Nazarius gehoord had totdat deze lokalisatie plaats vond. Het patronaat van Ablain-Saint-Nazaire, door de teksten onweersprekelijk met de Batua verbonden, vormt een helder bewijs dat deze streek in Frankrijk lag.

Ledus, een rivier in verband met de Bataven genoemd, is de **Lys** of **Leie**, weer een voorbeeld dat de rivieren verschillende namen hadden.

Legia, een rivier die genoemd wordt als grens tussen de Bataven en de Caleti, is de **Lys** in Frankrijk, de **Leie** in Vlaanderen.

Lemonici, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Limont-Fontaine**, op 9 km noord van Avesne-sur-Helpe.

Leuci, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Toul**.

Levesano, door de Peutinger-kaart in de Patavia geplaatst, is **Laventie**, op 15 km noord-oost van Béthune.

- Levetlaus** in Taxandria, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 712, is **Laventie**, op 15 km noord-oost van Béthune.
- Liane**. Zie Salmana.
- Lincera** in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 867 en 876, is **Linzeux**, op 10 km zuid-oost van St. Pol.
- Lingones**, een gallische stan die bondgenoot was in de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Langres**, Marne.
- Linteric**, in de Batua, genoemd in een oorkonde van Werethina uit 855, is **Linzeux**, op 10 km zuid-west van St. Pol.
- Lipia** of Lippia, een rivier verschillende malen in verband met de Batua genoemd, zowel door de berichten van de klassieken als in de berichten over de Saksen, is de Lys of Leie. **Lippiaebrunnon**, de bron van de Lipia of Lys, is bewaard gebleven in de plaatsnaam **Lisbourg**, op 17 km noord-west van St. Pol-sur-Ternoise. De Duitse Lippe is nooit in de teksten bedoeld.
- Loffna** in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 788, is **Longfossé**, op 2 km zuid van Desvres.
- Longi Pontes**, in verband met de Bataven genoemd, is **Longfossé**, op 3 km zuid-west van Desvres.
- Lotde** (Lorsch 891) is **Louches**, op 4 km noord-west van Tournehem.
- Lugdunum Batavorum**, een der twee hoofdsteden van de Bataven, door Ptolemeus met juiste en betrouwbare coördinaten in het noord-westen van Frankrijk neergezet, door de Peutingerkaart in de Patavia geplaatst, is **Leulinghem**, op 2 km noord-oost van Marquise (N.B. Niet te verwarren met Leulinghem, op 7 km west van St. Omaars).
- Lullingas** in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 781, is **Leulinghem**, op 7 km zuid-west van St. Omaars, of **Leulinghen**, op 2 km noord-oost van Marquise.
- Lupia**, een andere schrijfwijze voor Lipia. Zie aldaar.
- Lupia**, door Ptolemeus genoemd wanneer hij het noorden van Frankrijk beschrijft en daar kennelijk als stad bedoeld, is **Louvigny-Quesnoy**, op 16 km zuid-oost van Valenciennes.
- Lusgosesbach** (Lorsch ca. 1050) is **Lozinghem**, op 10 km west van Béthune, of **Lottinghen**, op 7 km west van Desvres, of **Lostebarne**, gehucht van Louches, op 4 km noord-west van Tournehem. De uitgang "bach" wijst op een Germaanse koptiïst die de naam misschien niet juist heeft overgebracht.
- Luvigus** in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 794 en daar verkeerd geschreven als Iuvigus, is **Lugy**, op 10 km noord-oost van Fauquembergues.
- Lygii**, een Germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Ligny-Thilloy**, op 23 km zuid van Atrecht.
- Maandra** (Lorsch 864) is **Manin**, op 19 km west van Atrecht, of **Maninghem**, op 13 km zuid-west van Fauquembergues.
- Machonvillare** in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 832, is **Magnicourt-en-Comté**, bij Atrecht, of **Magnicourt-sur-Canche** bij St. Pol. Zie ook Wachconville.
- Maguntia**, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan **Maing** zijn, op 6 km zuid-west van Valenciennes.
- Malbere** (Lorsch ca. 1050) kan **Maubreucq** zijn, gehucht onder de gemeente Lumbres, waarschijnlijker is het **Malbrecq** onder Boulogne.
- Manaricium**, volgens het Itinerarium Antonini tussen Traiectum - Tournehem, Atrecht, Doornik en Cassel gelegen en niet op de Peutingerkaart voorkomend, is **Merville**, op 17 km oost van Aire-sur-la-Lys, voorheen bekend als Menreville. Manare betekent uitstromen. De plaats ligt waar verschillende rivier of beken uitstromen in een groot moerasgebied. De etymologie van Gysseling, die de plaatsnaam op Maurik in de Nederlandse Betuwe legt, is volslagen onaanvaardbaar, omdat hij een taalkundig verband probeert te leggen tussen een Romaanse en een Germaanse naam, bovendien omdat de naam van Maurik pas in de 12e eeuw voor het

eerst verschijnt.

- Manimi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Manin**, op 18 km oost van Atrecht. Zie ook Maandra.
- Maquila** of Meckela, in de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 814 en 832, is **Macquinghen**, gehucht van Tingry, op 3 km van Samer, of het gelijknamige gehucht van Baincthun, op 5 km zuid-oost van Boulogne.
- Mararmanis**, door Ptolemeus een haven genoemd en vlakbij de Monden van de Renus (Schelde) geplaatst, kan **Merville** zijn, wanneer de naam van Manaricium zou zijn afgeleid. De naam kan ook verband houden met de Morini.
- Marcomanni**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Marconne**, op 1 km zuid van Hesdin.
- Marsaci**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Marchiennes**, op 15 km noord-oost van Douai.
- Marsi**, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Marck** bij Calais.
- Martfelde** in de pagus Testerbant (Taxandria of Westrachia), waar de abdij van Lorsch ca. 770 goederen ontvangt, die later blijken te ressorteren onder haar kerk van St. Nazarius te Ablain-Saint-Nazaire, is **Merville**, op 17 km oost van Aire.
- Martres** in de pagus Testerbant (Taxandria of Westrachia), genoemd in een schenking van 815/30 aan de abdij van Lorsch voor haar kerk van St. Nazarius te Ablain-Saint-Nazaire, is **Marthes**, gehucht van Mametz, op 5 km west van Aire.
- Marvide** (Lorsch 814) is **Merville**, op 17 km oost van Aire-sur-la-Lys, of **Maresville**, op 7 km oost van Etapes.
- Matilone**, op de Peutinger-kaart in de Patavia vermeld, is **Le Mat**, een wijk van Hermelinghen, op 11 km oost van Marquise.
- Matringa** in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 777 en 798, is **Matringhen**, op 8 km zuid-oost van Fauquembergues.
- Mattiaci**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, is **Mastaing**, op 17 km zuid-west van Valenciennes.
- Mediolano**, door het Itinerarium Antonini als de volgende plaats in noordelijke richting na Colonia Trajana - Trazeignies genoemd, is **Moignelée** (B.), op 10 km noord-oost van Charle-roi.
- Medona** in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 786, is **Moyenneville**, op 12 km zuid van Atrecht.
- Menapia**, door sommige schrijvers als identiek met Batua beschouwd, ook genoemd bij de Opstand van de Bataven, is de landstreek waarvan de hoofdplaats **Cassel** genoemd werd Castellum Menapiorum. Om een en ander wat beter te laten kloppen, heeft men de Menapii in Zeeland en Noord Brabant neergezet, wat volslagen onjuist was.
- Meginhardeswich** (Lorsch 814) is **Manighen-Wimille**, op 6 km noord-oost van Boulogne. Deze lokalisatie wordt bevestigd door een bericht over de Noormannen.
- Mermerdinga** in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 895, is **Mazinghem**, op 5 km zuid van Aire.
- Midningi** in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Moyenneville**, op 12 km zuid van Atrecht.
- Millinga** "in pagus Dubla" (Lorsch 793) is **Millonfosse**, op 23 km noord-oost van Douai. De Dubla is de Deûle.
- Monicesloc** in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Monnecove**, gehucht van Eperlecques, of **Monneville**, op 9 km noord-oost van St. Pol.
- Mons Taunus**, een plaats in verband met de Batua genoemd, is **Montigny-en-Cambrin** bij Kame-rijk, of **Montigny-en-Ostrevant** bij Douai, of **Montigny-en-Gohelle** bij Lens. De namen Mon-

tigny zijn overigens nog veel talrijker.

Montis, in een oorkonde van Eperlecques uit 699 in de pagus Tulpiacensis genoemd, dat opgevat moet worden als de *Deûle*, is **Deûlemont**, op 16 km noord-oost van Rijssel.

Morini, de gallische stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Terwaan**. In de 7e eeuw is **St. Omaars** een centrum van de Morini geworden.

Mosa, door Ptolemeus vlakbij de Monden van de Renus (Schelde) gesitueerd en door graden nader aangegeven, is de **Canche**. Mosa is een algemene naam voor rivier die soms gebruikt wordt in een verband waar hij niet simpelweg met Maas vertaald kan worden. "Moeze" betekent in het Vlaams kreek of modderige uitstroming van een rivier. Het is waarschijnlijk dat in enige latere teksten de naam in deze betekenis is gebruikt.

Murirato in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 832, is **Moriaucourt**, gehucht van de gemeente Hernicourt, op 4 km noord-west van St. Pol.

Naharvales, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Neuvireuil**, op 12 km noord-west van Atrecht.

Naristi, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **No-reuil**, op 17 km zuid-oost van Atrecht.

Navalia, de rivier waar Julius Civilis zich na de Opstand van de Bataven aan Cerialis overgaf, is de **Nave** bij Lillers.

Nedervurdhi in de Batua, door een lijst van Werethina uit 855 genoemd, is **La Héronnerie**, voorheen Nederhove genaamd, leengoed onder de gemeente Bazinghen, op 3 km noord-west van Marquise.

Nemetaco, op de Peutinger-kaart vlakbij de Batua geplaatst, in de berichten over de Noormannen verschillende malen in verband met Noviomagus en de Batua genoemd, is **Atrecht**.

Nerschina (Lorsch 863), vrijwel zeker een verschrijving die als Verschina moet worden gelezen. kan **Verschijn** zijn, op 16 km noord-oost van St. Pol-sur-Ternoise. Zou de naam als **Merschina** gelezen moeten worden, dan is het **Merckeghem**, op 13 km noord van St. Omaars.

Nerteriani, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Nièrgnies**, op 3 km zuid van Kamerijk.

Nervii, de germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Bavay**.

Nigropullo, door de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Noires-Terres** onder Ardres.

Nigrum Fluvium, in verband met de Bataven genoemd, is de **Noir-d'Aa**, voorheen een zijrivier van de Aa. De Aa, voorheen Albis, was de "witte rivier"; de andere de "zwarte rivier"; de tegenstelling bewijst al dat het duo bij elkaar hoort. De opvatting van Neckar was onjuist.

Ninttaci, door de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia genoemd, is **Noizy-le-Comte**, Aisne.

Niol (Lorsch 891) kan **Nielles-les-Calais** zijn, of een der talrijke **Noyelles**. Mogelijk moet **Viol** gelezen worden en dan is het **Violaines**, op 11 km oost van Béthune.

Nocdac en **Noita**, door de Geograaf van Ravenna genoemd in verband met andere plaatsen in de Batua, moet waarschijnlijk als dezelfde plaats worden opgevat, **Noeux-les-Mines**, op 6 km zuid van Béthune. Deze lokalisatie is waarschijnlijker dan **Noeux-lès-Auxi**.

Noita, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan een van de vijf **Noyelle** of **Noyelles** zijn tussen Atrecht en Rijssel.

Nommero of **Nuomere** in de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 776 en 814, is **Nomain**, op 18 km noord-oost van Desvres.

Nonmodoca, in een bericht over de Noormannen uit 863 in nauw verband met Dorestadum en de Batua genoemd, is een andere schrijfwijze voor **Nemetacum** - Atrecht.

Noordelijke Oceaan, in verband met de Bataven genoemd moet, uit hoofde van de bij de klassieke schrijvers gebruikelijke west-oriëntatie, als Westelijke Oceaan verstaan worden en duidt de **Atlantische Oceaan** aan, wat sommige schrijvers zelfs woordelijk zeggen wanneer zij

hem Westelijke of Atlantische noemen. Wanneer men hem algemeen als Noordzee opvat (en laat men niet proberen te ontkennen, dat dit de **algemene** opvatting was !), dan kan men alle gefilosofeer over romeins Nederland herzien daar men op de verkeerde zee aan het zwalken was.

Nordmora in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Norrent-Fontes**, op 5 zuid van Aire.

Nordosquavi, in een bericht uit 748 in verband met de Batua genoemd, is **Nordausques**, op 2,5 km noord-oost van Tournehem.

Northgowe (Lorsch 793) is de Noordgouw die boven Atrecht lag. Zie Ostergo bij de namen van Werethina. Zou in de tekst een plaatsnaam zijn bedoeld wat mogelijk is, dan **Noordpeene**, op 6 km west van Cassel, of **Nordausques**, op 2,5 km noord-west van Tournehem.

Novarii, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Nouart**, Ardennes.

Novesio, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan **Noeux-les-Mines** zijn, op 6 km zuid-oost van Béthune.

Novesium, genoemd als eindpunt van de verdedigingslinie, die Drusus in 9 vóór Chr. vanaf Boulogne liet aanleggen, eveneens vermeld in 359 als station voor het graantransport, is **Nouvion-sur-Meuse**, op 10 km zuid-oost van Charleville-Mézières. De verwarring met Neuss (D.) was vrijwel onvermijdelijk, vooral toen men het graantransport door Nederland reconstrueerde, dat immers door de Monden van de Renus naar Gallia werd vervoerd. Niets belet de fabeldichters, zelfs niet het feit dat in Nederland geen enkele Romein meer te bekennen was.

Nuithones, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Noeux-les-Mines**, op 6 km zuid van Béthune, en/of **Noeux-Lès-Auxi**, op 4 km noord-oost van Auxi-le-Château.

Obbinghem in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Oblinghem**, op 3 km zuid-west van Béthune. Zie ook Kinhem.

Odarwic. Zie Podarwic.

Odeheimero (Lorsch 863) is **Odometz**, op 11 km noord van Valenciennes.

Odigmore in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Audinghen**, op 8 km noord-west van Marquise.

Officinus in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 690, is **Offin**, op 12 km zuid-oost van Montreuil.

Oppidum Batavorum. Zie Batavodurum.

Ortinon in Taxandria, waar de abdij van Lorsch in 816 goederen ontvangt voor haar kerk van St. Nazarius te Ablain-Saint-Nazaire, is **Ourton**, op 14 km zuid-west van Béthune.

Osi, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Ochtezeele**, op 6 km noord-west van Cassel.

Ossewilre in de pagus Renensis - van de Schelde, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 835, is **Bissezele**, op 13 km noord-oost van Cassel.

Ostergo of Ostrachia is de landstreek ten oosten van Atrecht, die vandaag aan de dag nog de naam van Ostrevant draagt. Zie ook Westrachia en Taxandria.

Otringas in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 803, is **Outrebois**, op 23 km zuid-west van St. Pol.

Oxiones, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Oxelaère**, op 2 km zuid van Cassel. Er blijkt dat de Osi en de Oxiones vlakbij elkaar zaten; toch onderscheidt Tacitus hen in twee stammen.

Padrabrunnon betekent in veel teksten **Pierrefonds**, op 25 km zuid-oost van Compiègne. In de berichten over de Noormannen en Saksen duidt het **Pierremont** aan, op 6 km noord-west van

- St. Pol-sur-Ternoise. Dezelfde naam is later in gebruik genomen voor **Paderborn**, wat pas ruim in de 9e eeuw geschiedde.
- Palethe**, genoemd in verband met Marvilde - Merville in een schenking van 816 aan de abdi van Lorsch voor haar kerk van St. Nazarius te Ablain-Saint-Nazaire, is vermoedelijk geen plaatsnaam doch moet gelezen worden "in palude" - in het moeras.
- Patabus**, een rivier, wordt door de Peutinger-kaart genoemd als identiek met de **Vahalis** - Oise. Het is een voorbeeld te meer, dat de rivieren onder verschillende namen voorkomen.
- Patavia** wordt door de Peutinger-kaart als naam van de Batua gegeven. Zelfs deze naam heeft een dubluur in **Passau**, dat ook Patavia werd genoemd.
- Pepingen** of Pippingen in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 768 en 775, is **Aubin-Saint-Vaast**, op 5 km noord-west van Hesdin.
- Peucini**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Puisieux**, op 20 km zuid-west van Atrecht. Verder zuidwaarts komt dezelfde naam nog tien maal voor.
- Pheleppe** (Lorsch 891) is **Phalempin**, op 12 km zuid van Rijssel.
- Picti**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Pihen**, op 8 km zuid-west van St. Omaars, of **Pihen-lez-Guînes**, op 6 km west van Guînes.
- Piffigen** in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 789, is **Peuplingues**, op 7 km zuid-west van Calais.
- Podarwic** (Lorsch 863) lees: **Odarwic** is **Audruicq**, op 8 km noord-oost van Tournehem. Zie: Dorestadum.
- Pontes Scaldis**, door de Peutinger-kaart naast de Patavia genoemd, is **Escaupont**, op 3 km zuid-west van Desvres.
- Portus Gessoriacus**. Zie Gessoriacus.
- Quadi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Quaëdypre**, op 3 km zuid van Winoksbergen.
- Quadriburgium**, in 359 genoemd als een der stations van het graantransport, is **Quaëdypre**, op 3 km zuid van Winoksbergen, of **Quarouble** of **Quiévreachain**, op resp. 8 en 11 km noord-oost van Valenciennes.
- Quantia**, een rivier, voorkomend in de oorkonden van Eperlecques, door Theofried van Echternach verkeerd gelezen of vervalst tot Arantia, is de rivier **de Canche**.
- Rauraci**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Récourt**, op 18 km zuid-oost van Atrecht.
- Remi**, de gallische stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, door de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia geplaatst, waren de bewoners van het land van **Reims**.
- Renensis**, als pagus genoemd, duidt in de oorkonden van Eperlecques niet de Rijn aan, nog minder het land van Rien bij Antwerpen, doch de pagus van de **Renus** - Schelde bij de Monden van de Renus ten noorden van Boulogne.
- Renus** of **Monden van de Renus**, ontelbare malen in verband met de Bataven en de Batua genoemd, door Ptolemeus met juiste en betrouwbare coördinaten vlakbij en ten noorden van Boulogne neergezet, duidt de **Schelde** aan.
- Reple** of **Replo** in Taxandria, alleen genoemd door Theofried van Echternach en in het zogenaamde Testament van St. Willibrord, is niet terug te vinden in de streek en zal wel een verschrijving zijn van een andere plaatsnaam.
- Reudignes**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Réty**, op 14 km noord-oost van Boulogne, en/of als een lichte fonetische verandering kan worden aangenomen, **Bettignies**, op 6 km noord van Maubeuge. Waarschijnlijker is **Radinghem**, op 6 km zuid van Fauquembergues, of **Radinghem-en-Weppes**, op 11 km west van Rijssel.

Rexna (679) of **Rixna** uit de oorkonden van St. Vaast te Atrecht is **Rinxent**, voorheen als **Rixna** bekend, op 2 km oost van Marquise.

Rigomagus, door de Geograaf van Ravenna in verband met de **Batua** genoemd, kan **Richebourg** zijn, op 8 km noord-oost van **Béthune**.

Rincmere (Lorsch ca. 1050) is **Rincq**, wijk van Aire-sur-la-Lys. Ter plaatse bestaat een uitgestrekt moerasgebied zodat de naam "mere" er geheel toepasselijk is.

Ripuarria, een streek meermalen in verband met de **Batua** genoemd, lag bij de Aisne en de Oise, waar de plaatsnamen **Ribécourt** van de oude stamnaam der Ripuarii zijn afgeleid. **Ripuarische Franken** is een zuiver geografisch en geen institutioneel begrip. Zie ook **Salii**.

Riswich (Lorsch ca. 1050) is **Richebourg**, op 5 km noord-oost van **Béthune**.

Roldingen in de pagus van Wavrans, onderdeel van de **Batua**, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 774, is **Rollancourt**, op 15 km noord-west van St. Pol.

Rorici, beneficium (Lorsch 860), het leengoed van Roerik de Noorman. Deze verkreeg **Dorestadum** - **Audruicq** reeds in 834 in leen, en breidde zijn gebied nadien nog uit. In 857 veroverde hij **Tournehem** en omgeving. In de oorkonden van **Werethina** wordt zijn gebied als "Ruricigo" genoemd. De oorkonden van Lorsch plaatsen haar **in de Batua**. Door twee afzonderlijke en onafhankelijke bronnen derhalve wordt de fabel weerlegd dat Roerik een gebied aan de Nederlandse kust in bezit zou hebben gehad. Andere bronnen bevestigen, dat dit een deel van Frisia was, zodat in mijn interpretaties alles sluit als een bus, dat in de oude opvattingen staat te gapen als een open schuurpoort. De **Ruricigo** bij **Audruicq** is tevens het zoveelste argument tegen **Dorestadum** te **Wijk bij Duurstede**.

Rosmalle in **Taxandria**, waar de abdij van Lorsch in 816 goederen ontvangt voor haar kerk van St. Nazarius te **Ablain-Saint-Nazaire**, is **Roubaix**, op 11 km noord-oost van **Rijssel**. De naam is een verfransing van **Rosbach**, dat op zijn beurt een germanisering is van het gallische **Rosmalle**. **Malle** is het gallische woord voor beek of water.

Rotheim (679) uit de akten van St. Vaast te Atrecht, is **Roeux**, voorheen als **Rodium** bekend, op 15 km noord-oost van Atrecht.

Rotheri marca (Lorsch 793) kan, wanneer de naam juist is overgebracht, niet in verband worden gebracht met het leen van Roerik of met de andere naam **Ruricigo**, daar deze pas na 834 zijn ingevoerd. Vermoedelijk is het **Rodelinghen**, op 5 km zuid-oost van **Guînes**.

Rugii, een germaanse stam in verband met de **Bataven** genoemd, waren de bewoners van **Rougefay**, op 6 km noord-oost van **Auxi-le-Château**.

Rungon, door de Geograaf van Ravenna in verband met de **Batua** genoemd, kan **Ronchin** zijn, op 4 km zuid-oost van **Rijssel**.

Ruosere in de pagus van Wavrans, onderdeel van de **Batua**, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 806, is **Roussent**, op 11 km zuid van **Montreuil**.

Russingi in de **Batua**, door een lijst van **Werethina** uit 855 genoemd, is **Rusteghem**, leengoed onder de gemeente **Louches**, op 4 km noord-west van **Tournehem**.

Ruteni, een germaanse stam in verband met de **Bataven** genoemd, waren de bewoners van **Ruitz**, op 8 km zuid-west van **Béthune**.

Saksische Eilanden, door Ptolemeus geplaatst vlakbij **Boulogne**, hebben geen taal- of naamrelieken achtergelaten. Hun identiteit met de nederlandse **Wadden-eilanden** berust op het totale misverstaan van Ptolemeus.

Salii worden de **Franken** genoemd, die ca. 358 na Chr. in de omgeving van de **Sala** gevestigd waren. De rivier **Sala** is de **Selle**, die ten oosten van **Kamerijk** stroomt en ten zuiden van **Valenciennes** in de **Schelde** valt. De term **Salische Franken** is, evenals die van de **Ripuarische Franken**, een zuiver geografisch en geen institutioneel begrip. Ten onrechte zijn de **Franken** onderscheiden in deze twee groepen, wat al zonder méér fout was daar het overgrote deel van de **Franken** niet onder een van deze twee noemers viel. Vanzelfsprekend heeft er nooit een gouw **Salland** in **Nederland** bestaan. De bladzijden van **Blok** (o.c. p. 11, 15, 16, 17, 19) dienen

- als niet geschreven beschouwd te worden.
- Salmana**, een rivier in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 797, is een foutieve schrijfwijze van de Helena - de Liane bij Boulogne.
- Sancti Richerii**, in verband met de berichten over de Noormannen vlakbij de Batua genoemd, is **Saint-Riquier**, op 9 km noord-oost van Abbeville.
- Sancti Walarici**, in de berichten over de Noormannen vlakbij de Batua genoemd, is **Saint-Valéry-en Somme**, op 17 km noord-west van Abbeville. Men moet het natuurlijk als een ongepast grapje beschouwen; dat sommigen dit gegeven hebben toegepast op de St. Walrick-kapel onder Overasselt.
- Saxonia**, het land van de Saksen in het noord-westen van Frankrijk, heeft een groot deel van de Batua omvat. De namen van de landstreken overlappen elkaar; van geen van beide zijn pertinente grenzen op de kaart te trekken. De namen uit de lijst van Frisia en Saxonia zouden eigenlijk ook in deze lijst thuis horen.
- Scadingas** in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 877, is **Scadembourg**, gehucht van Saint-Martin-au-Laërt, op 1,5 km noord-west van St. Omaars.
- Secddanvurthe** in Westrachia in de Batua, door een lijst van Werethina uit 855 genoemd, is **Séquedin**, op 7 km west van Rijssel.
- Scoti**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Escaudain**, op 13 km zuid-west van Valenciennes. De naam van **Ecottes**, op 6 km zuid-west van Ardres, heeft dezelfde afleiding.
- Scuffelingen** in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 799, is **Boufflers**, op 14 km zuid-west van Montreuil.
- Sedlingi** in de Batua, door een lijst van Werethina uit 855 genoemd, is **Selles**, op 6 km noord-oost van Desvres.
- Selebach** (Lorsch 891) is **Zillebeke**, op 3 km zuid-oost van Ieper (B.).
- Seltnon** in de Batua, door een lijst van Werethina uit 855 genoemd, is **Zeltun**, leengoed onder de gemeente Polincove, op 3 km zuid-oost van Audruicq.
- Semnoni**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Sempy**, op 8 km noord-oost van Montreuil.
- Sequani**, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van het land van **Besançon**.
- Serima**, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan **Le Sars** zijn, op 24 km zuid van Atrecht.
- Sevenharen** (Lorsch ca. 1050) is **Sepmeries**, op 9 km zuid-oost van Valenciennes.
- Sewinaker** (Lorsch ca. 1050) is identiek met **Winwarflet** uit de oorkonden van Traiectum en wijst een geheel of gedeeltelijk verland deel van het Almere aan, dat later als **Suinard** of **Zwinart** in het bezit was van de stad St. Omaars. De naam betekent letterlijk: zijnaarde.
- Siatutanda**, door Ptolemeus vlakbij het Flevum of Almere geplaatst, is **Sithieu**, de oude naam van St. Omaars.
- Sicambri** of **Sygambri**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Cambrin**, op 8 km zuid-oost van Béthune.
- Sidoia** (Lorsch 863) is **Sithieu**, de oude naam van St. Omaars, die tot in de 12e eeuw naast die van St. Omaars voorkomt.
- Sigonna**, een rivier in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 866, is de **Senne**.
- Silec** in de Batua, genoemd in een oorkonde van Werethina uit 855, is **Selles**, op 5 km noord-oost van Desvres.
- Silingi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Solesmes**, op 19 km oost van Kamerijk, of **Sailly-lez-Cambrai**, **Sailly-Labourse**, **Sailly-les-Lannoy**,

- Sailly-sur-la-Lys, Sailly-en-Ostrevant**, alle in dezelfde streek.
- Sinchica**, genoemd in verband met de Batua in een bericht over de Noormannen uit 855, is **Sinceny**, op 18 km oost van Noyon.
- Sitones**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Cysoing**, op 13 km zuid-oost van Rijssel.
- Smithusen** (Lorsch ca. 1050) is **Simencourt**, op 10 km zuid-west van Atrecht.
- Solina**. Zie Salmana.
- Sorabi**, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Sorbais**, Ardennes.
- Spana** "in pago Isloi" (Corbie ca. 1060) is **Ponche**, op 7 km zuid-oost van Terwaan. Isloi os Isla is de Lys.
- Spelthorf** (Lorsch 891) is **Eperlecques**, op 10 km noord-west van St. Omaars. De romaanse vorm *Sperliacum* is hieregermaniseerd.
- Stereontium**, door Ptolemeus genoemd wanneer hij de streek van het Flevum beschrijft, is **Estreux**, op 5 km noord-oost van Valenciennes.
- Stillinha Hagamundi** (Lorsch 814) moet vermoedelijk als twee namen worden opgevat. **Stillinha** is **Estevelles**, op 8 km noord-oost van Lens. **Hagamundi** is **Haines**, op 9 km noord van Lens. De twee plaatsen, die vlak bij elkaar liggen, zijn misschien als één leen opgevat.
- Sturii**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Estreux**, op 5 km noord-oost van Valenciennes. Andere namen met dezelfde afleiding zijn: *Etroungt* en *Etrun* in dezelfde streek.
- Suaeconi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Souchez**, op 7 km zuid-west van Lens, of **Souich**, op 18 km zuid van St. Pol-sur-Ternoise.
- Suardones**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Sequedin**, op 6 km west van Rijssel.
- Suevi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van de omgeving van Kortrijk naar het noorden en het westen, waar de plaatsnamen *Zwevezele* en *Swevegem* nog aan hen herinneren. Zij worden herhaaldelijk door de klassieke schrijvers genoemd. Toen men deze Suevi tot Juten gebombardeerd had en hen in Denemarken, Noorwegen, Zweden en zelfs in Polen (Blok, o.c. p. 29) plaatste, was het hek van de dam voor de wildste verplaatsingen.
- Souiones**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, moeten vermoedelijk gelijkgesteld worden met de **Suaeconi**.
- Sunici**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand der Bataven, waren de bewoners van **Somain**, op 14 km oost van Douai, en **Sommaing**, op 10 km zuid van Valenciennes.
- Suornom** (Lorsch 814) is **Sorrus**, op 3 km west van Montreuil.
- Swolen** (Lorsch ca. 1050) is **Solesmes**, op 18 km oost van Kamerijk, of **Souich**, op 18 km zuid van St. Pol-sur-Ternoise.
- Sutrachi** (Lorsch 845) is de **Zuidergouw** ten zuiden en zuid-westen van Atrecht. Zie *Ostergo*.
- Tablis**, op de Peutinger-kaart in de Patavia genoemd, is **Etaples**, op 11 km noord-oost van Montreuil.
- Tabuda**, een rivier, wier monding Ptolemeus plaatst ten zuiden van Boulogne, is de **Authie**.
- Taxandria** "sive Testerbanto" (Lorsch 814) is de landstreek ten westen van Doornik en Atrecht. Ook in andere teksten wordt de identiteit tussen beide uitgedrukt, zodat het duidelijk is dat met Testerbant de Westerbant of Westergo bedoeld was. Blok (o.c. p. 38, 86, 90, 91) kan weer een in Nederland nooit bestaan hebbende gouw afschrijven. Zie *Westrachia*. Zie ook de teksten 43, 44 en 103.
- Taxandria**. De valsheid der identifikatie van Taxandria met nederlands Noord Brabant wordt afdoende aangetoond door het totaal van de 30 namen, die de teksten aan Taxandria ver-

- binden: Alfeim, Angrisa, Budilio, Driele, Dubla, Empele van Lorsch, Empla van Crespin, Eresloch, Haeslaos, Hamaritda, Hatalle, Henesloth, Hezia, Hoccascaute, Hulislaum, Hunsete, Levetlaus, Martfelde, Martras, Ortinon, Osterol, Replo, Rosmalle, Sceddanvurthe, Testerbant, Terchena, Waderloe, Wadradoch, Welle, Westrachia.
- Tencteri**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Tangry**, op 10 km noord van St. Pol-sur-Ternoise. Volgens Ptolemeus was hun hoofdstad **Attin**, op 3 km noord-west van Montreuil. **Tingry**, op 16 km zuid-oost van Boulogne, heeft dezelfde afleiding.
- Terchena**, foutief als **Verschena** geschreven, een rivier in Taxandria, waaraan de plaats Empla - Hamblain-les-Prés van de abdij van Crespin gelegen was, is de **Trinquoise**, waaraan die plaats inderdaad ligt.
- Tervanna**, door de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia geplaatst, is **Terwaan**, op 12 km zuid van St. Omaars.
- Testrabant**. Zie Taxandria en Westrachia.
- Teucera**, door de Peutinger-kaart bij Atrecht en Doornik en vlakbij de Patavia geplaatst, is **Thièvres**, op 30 km zuid-west van Atrecht.
- Teuderium**, door Ptolemeus genoemd wanneer hij de streek van het Flevum of Almere beschrijft, is **Douriez**, op 12 km zuid-west van Hesdin.
- Teutones**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Doudeauville**, op 6 km zuid van Desvres. De naam komt vrij zelden voor bij de klassieke schrijvers omdat deze stam opgegaan is in andere van de streek tussen Abbeville en Boulogne. Dat zij Gallië waren binnengevallen vanuit het hoge noorden van Duitsland, is een fabel, ontstaan omdat men niet begreep dat Germania het gebied van het noorden van Frankrijk en België was, welke naam van Germania volgens Tacitus zelfs exclusief voor dit gebied gold.
- Texalia**, door Ptolemeus geplaatst op korte afstand ten noorden van Boulogne, is **Axles** onder Coquelles, op 5 km zuid-west van Calais.
- Thesla** (Lorsch 814) is dezelfde plaats als **Texle** in de oorkonden van Traiectum en als **Texalia**.
- Hilde** in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 806, is **Tilly-Capelle**, op 12 km noord-west van St. Pol.
- Thoringia**, talloze malen in verband met de Bataven en de Batua genoemd, duidt het **land van Doornik** aan, eerder het land dan de stad. Blok (o.c. p. 22) maakt er Tongeren van, wat nog een enigszins te vergeven misgreep zou zijn geweest, ware het niet dat hij die misgreep aangrijpt om Nederland ook nog "merovingisch" te maken en de merovingische koningen zo hoog naar het noorden te trekken.
- Thrustlingi** in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is **Tourlincthun**, gehucht van de gemeente Wirwignes, op 11 km zuid-oost van Boulogne.
- Tilia**, verschillende malen in verband met de Batua of Noviomagus genoemd, is **Tilques**, op 5 km noord-west van St. Omaars.
- Traiectum**, door het Itinerarium Antonini genoemd en geplaatst tussen Albanianis - Alembon en Mannaricum - Merville, derhalve **in de Batua**, is **Tournehem**, op 16 km noord-west van St. Omaars. De juistheid van deze interpretatie is enkele honderden malen bevestigd door de plaatsen van kerken en goederen van het bisdom Traiectum, die in een wijde cirkel rond Tournehem liggen. Na 857, toen het bisdom en de abdij van St. Willibrord voor de Noormannen hadden moeten vluchten, de stad verlaten en de zetel van het bisdom verplaatst waren, werd zij soms **Vetus Traiectum** genoemd, welke naam ten onrechte in latere afschriften werd overgenomen, waar hij chronologisch niet op zijn plaats is.
- Treva**, door Ptolemeus genoemd wanneer hij de streek van het Flevum beschrijft, is **Thièvres**, op 30 km zuid-west van Atrecht.
- Treveri**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand der Bataven, waren de bewoners van **Trier**.

- Triboci**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Troisvaux**, op 3 km noord van St. Pol-sur-Ternoise.
- Tricesima**, in 358 genoemd als een der stations voor het graantransport, is **Troisvaux** (zie boven), waarschijnlijker **Troisvilles**, op 18 km zuid-oost van Kamerijk.
- Triele** (Lorsch ca. 1050) is **Trélon**, op 14 km zuid-oost van Avesnes-sur-Helpe, of identiek met Driele, wat waarschijnlijker is.
- Troia**, door de Geograaf van Ravenna in verband met de Batua genoemd, kan **Troisvilles** zijn, op 3 km noord van St. Pol.
- Tropea Drusi**, door Ptolemeus vermeld wanneer hij de streek van het Flevum beschrijft, welk ereteken de plaats aanduidt van het Teutoburgerwoud, wordt door hem in het noorden van Frankrijk gezet. Het was in de omgeving van **Doudeauville**, op 6 km zuid van Desvres.
- Tubanti** of Thuianti, in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Thun-Saint-Amand**, **Thun-Saint-Martin** of **Thun-l'Evêque**, alle drie in de omgeving van Kamerijk. De Thuianti worden in de 4e eeuw nog genoemd. Het moet als een ongepast grapje beschouwd worden, dat Blok (o.c. p. 90) er Twente van maakt.
- Tulpiacensis**, een pagus genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 699, moet worden opgevat als het land van **de Deûle**. Met de oorspronkelijke naam **Dubla** zijn drie vervalsingen gepleegd, met het doel om pretenties te stellen bij de Dommel in Noord-Brabant, het land van de Duffel bij Nijmegen en Zülpich bij Echternach.
- Tungri**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **het land van Doornik**. Met de naam is oplettendheid geboden; soms duidt hij de bewoners van Tangry of Tingry aan. Zie Tencteri.
- Turnaco**, in verband met de Bataven genoemd, door de Peutinger-kaart vlakbij de Batua geplaatst, is **Doornik**.
- Ubii**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Aubigny-en Artois**, op 14 km noord-west van Atrecht. Omstreeks 27 na Chr. verstigde een deel van hen zich te Keulen, dat Colonia Agrippinensis gaat heten, maar waar ook de naam van Ubii wordt voortgezet.
- Uffeninge** in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 817, is **Offin**, op 12 km zuid-oost van Montreuil.
- Usipeti**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Weppes**, de streek ten westen van Rijssel, waar de naam Weppes enkele malen voorkomt.
- Utiloch** "in Felaowa" (Lorsch 793), is **Uzelot**, gehucht van Leulinghen, op 2 km oost van Marquise. Felaowa duidt de streek van het Flevum of Almere aan.
- Vaccaci**, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Vacquerie**, Somme.
- Vada**, genoemd in de berichten over de Opstand van de Bataven, is **Vaudancourt**, op 32 km zuid-west van Beauvais.
- Vadicasses**, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Waudigny**, Meurthe-et-Moselle.
- Vahalis**. Zie Wal.
- Valentinianas**, genoemd in verband met de Bataven, is **Valenciennes**.
- Vandili**, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Vaudignies**, Meurthe-et-Moselle.
- Vangiones**, een germaanse stam genoemd in verband met de Bataven, onder andere bij de Opstand van de Bataven, waren de bewoners van **Wannehain**, op 15 km zuid-oost van Rijssel, en/of **Waudignies-Homage**, op 18 km noord-oost van Douai. Dezelfde naam komt in de omgeving van Metz voor.
- Varini**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van Va-

- renne** of **Varennes** of **Warneton**. Daar Varenne een 30-tal malen in de streek voorkomt, is de juiste lokalisatie niet te geven.
- Vellepe** (Lorsch ca. 1050) is **Velpit** onder Difques en Moringhem, op 9 km noord-oost van Boulogne.
- Velwe** (Lorsch ca. 1015) is **Walle**, leengoed onder Saint-Blaise, onderdeel van de gemeente **Guînes**.
- Venethi**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Vendegies-au-Bois**, op 24 km oost van Kamerijk, of **Vendegies-sur-Ecaillon**, op 22 km noord-oost van Kamerijk.
- Verdaci**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Wargnies**, op 12 km zuid-oost van Valenciennes.
- Veromandui**, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, door de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia en Noviomagus geplaatst, waren de bewoners der streek van Noyon en St. Quentin.
- Versia**, een rivier, vermoedelijk een niet-authentieke bijvoeging in een akte van St. Vaast over goederen in de Batua, is de **Verse** in de omgeving van Noyon. Het bewijst dan wel dat de toevoeging op Frankrijk betrekking heeft en daar is geschied, bovendien dat Batua voor de mensen van de streek een bekend begrip was, en niemand het in zijn hoofd kon halen om in een akte over de nederlandse Betuwe de naam van een franse rivier binnen te futselen, alles bij elkaar afdoende argumenten dat de aktie niet op Nederland betrekking had.
- Vetus Traiectum**. Zie Traiectum.
- Victrenses**, een germaanse stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Vitry-en-Artois**, op 14 km noord-oost van Atrecht, en/of **Vicq**, op 8 km noord-oost van Valenciennes.
- Vicus Meginhardi**. Zie Meginhardeswich.
- Vilare** aan de Alsantia - de Autie in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 755, is **Villiers-sur-Canche**, op 17 km zuid-west van Montreuil.
- Vindelici**, een gallische stam in verband met de Bataven genoemd, waren de bewoners van **Vincelles**, Marne.
- Vingo**, in 359 genoemd als een der stations van het graantransport, was een der Vis of Vicq (zie Victrenses), of **Wingles**, op 8 km noord van Lens.
- Viol**. Zie Niol.
- Vironum**, door de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia geplaatst, is **Vervins**, op 45 km noord-oost van Laon.
- Virovino**, door de Peutinger-kaart vlakbij de Patavia geplaatst, is **Wervicq**, op 17 km zuid-oost van Kortrijk. Zie ook Bordonchar.
- Vodgariacum**, door het Itinerarium in de nabijheid van de Batua genoemd, is **Waudrez** (B.), op 26 km zuid-oost van Mons, Henegouwen.
- Vogo Dorgiaco**, op de Peutinger-kaart in de nabijheid van de Patavia geplaatst, is identiek aan **Vodgariacum**.
- Vuerbena**. Zie Terchena.
- Vurde** (Wrde) (Lorsch 814) is **Vred**, op 23 km zuid-oost van Rijssel.
- Wabarinsis**, een pagus, onderdeel van de Batua, talloze malen genoemd in de oorkonden van Eperlecques, duidt de streek aan van **Wavrans-sur-l'Aa**, op 11 km zuid-west van St. Omaars en/of **Wavrans-sur-Ternoise**, op 5 km noord-west van St. Pol.
- Waderloe** in Taxandria, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 703 en 914, is **Wattrelos**, op 16 km noord-oost van Rijssel.
- Wadradoch** in Taxandria, dat in het zogenaamde Testament van St. Willibrord voorkomt als een schenking van Angilbaldus (704), is vermoedelijk identiek met Waderloe. Even mogelijk

blijft dat het **Wardrecques** bij St. Omaars was, en de verwarring met Waderloe al zeer oud is. **Waganleisero** of **Waganloso** (Lorsch 891) is **Wagnonlieu**, op 7 km west van Atrecht.

Wal fluvium (Lorsch 814), identiek met de Vahalis van het Eiland der Bataven bij de klassieke schrijvers, duidt de **Oise** aan. In een enkel geval, wanneer in de 9e eeuw de vorm **Guala** verschijnt, kan deze betrekking hebben op de **Gohelle** in de omgeving van Noyon.

Waldalingas in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 867, is **Wailly-Beaucamp**, op 7 km zuid-west van Montreuil.

Warthanc in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 895, is **Warincthun**, gehucht van Audinghen, op 6 km noord-west van Marquise.

Wattiacum, zoals vermoedelijk enkele malen de naam **Mattiacum** gelezen moet worden, is **Watten**, op 10 km noord-west van St. Omaars. Zie Guatinum.

Weilosermerde (Lorsch ca. 1050) is **Warlencourt-Eaucourt**, op 22 km zuid van Atrecht.

Welle "in pago Testerbant" (Corbie ca. 1060) is **Wailly**, op 7 km zuid-west van Atrecht.

Werchuserlant (Lorsch ca. 1050) is **Wirquin**, in de 12 eeuw nog bekend als **Werchin**, op 12 km zuid-west van St. Omaars.

Werthusen (Lorsch ca. 1050) is **Verton**, op 12 km zuid van Etaples, of **Vertain**, op 16 km zuid van Valenciennes.

Wederewalde "in pago Isloi" (Corbie ca. 1060) is **Westrehem**, op 2 km zuid-west van Terwaan. Isloi is het land van de Lys.

Westrachia in de Batua, genoemd in een lijst van Werethina uit 855, is de Westergo ten westen en noord-westen van Atrecht, tegenhanger van de Oostergo, welke naam nog bestaat in Ostrevant. De gouw wordt elders Testerbant of Taxandria genoemd. Blijkens de lijst lag Sceddanvurde - Séquedin in Westrachia. Zie ook Taxandria en Testerbant.

Wethlara (Lorsch ca. 1050) is **Beaulencourt**, op 24 km zuid-oost van Atrecht.

Wirle in de pagus van Wavrans, onderdeel van de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 867 en 994, is **Villers-sur-Authie**, op 17 km zuid-west van Montreuil.

Wiltz of **Wilz** in de pagus van Ardres, onderdeel van de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 792 en 797, is **Welles**, gehucht van Nordausques, op 2 km noord-oost van Tournehem.

Winx in de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 786, is **Wins**, gehucht van de gemeente Blendecques, op 4 km zuid-oost van St. Omaars.

Wirem in de Batua, in een lijst van Weretha uit 855 genoemd, is **Wierre-au-Bois**, op 14 km zuid-oost van Boulogne.

Wis in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 801, is **Wismes**, op 17 km zuid-oost van St. Omaars.

Wisside "in pago Felue" (Corbie ca. 1060) is **Wissant**, op 16 km zuid-west van Calais. Felue duidt de streek van het Flevum of Almere aan.

Wisurgis, een rivier waarvan Ptolemeus de monding vlak boven Boulogne plaatst, is de **Wime-reux**.

Wolfsvalt in de pagus van de Batua, genoemd in oorkonden van Eperlecques uit 794 en 801, is **Wolphus**, gehucht van Zouafques, op 1,5 km noord-oost van Tournehem.

Wulfara (679) genoemd in de akten van St. Vaast te Atrecht, is **Wulverdinghe**, op 9 km noord van St. Omaars.

Zegolt (Lorsch 793) is **Séclin**, op 10 km zuid-west van Rijssel. Deze lokalisatie is waarschijnlijker dan die van **Zeggerscappel**, op 17 km noord-oost van St. Omaars.

Zuttinge in de pagus van de Batua, genoemd in een oorkonde van Eperlecques uit 817, is **Zudhove** of **Zuthove**, welke naam viermaal in de streek voorkomt zodat het niet mogelijk is de juiste aan te wijzen.

KONKLUSIE

De 550 eigen en omringende namen van de Batua liggen alle in Frankrijk en Vlaanderen. Daaronder vormen de 82 namen uit "Germania" van Tacitus en de 130 namen uit de oorkonden van Lorsch de meeste kompakte onderdelen, die zich kategorisch verzetten tegen elke manipulatie of poging tot verplaatsing, omdat deze complexen zo overduidelijk in Frans Vlaanderen thuis horen dat alle bataafse mythologie van Nederland uit de 17e eeuw ! daartegen niet opgewassen is. Dat échec is trouwens niet van vandaag of gisteren. **Nog nooit is een van deze 130 namen van Lorsch uit de Batua in Nederland aangewezen.** En toch durven de nederlandse historici de Betuwe als de klassieke Batua blijven verkopen, die door zo'n overvloedig namen-materiaal gedokumenteerd is als wellicht geen ander historisch landschap. Tussen de Batua en het karolingisch Noviomagus bestaat een onverbreekelijk verband. Uit oogpunt van objektief historisch onderzoek moet dus ook de juiste plaats van de Batua worden onderzocht. Begint men daar serieus aan, dan komen de bewijzen te voorschijn, niet een paar die misschien nog diskutabel zouden zijn, doch een overstelpend aantal, waarbij een discussie over één of een paar konkrete gevallen zelfs overbodig is. Een en ander toont aan dat het Bronnenboek van Nijmegen een lugubere klucht heeft opgevoerd door wat uit hun verband gerukte Noviomagus-teksten voor Nijmegen te presenteren en de 550 Batua-teksten onder het vloerkleed te vegeen. Het moet precies en heel duidelijk gezegd worden, zodat het eindelijk eens goed doordringen kan tot hen die nog moeite hebben met een volledig doorzicht van de mythen. Nijmegen wist terdege dat de Bataafse Betuwe een fabel was, waaruit geen bewijs ten gunste van Nijmegen te putten is, **want het presenteert er geen**, terwijl van de andere kant gepoogd wordt via enige terloops genoemde plaatsen Nijmegen karolingisch te maken. Ik zou toch denken dat de Batua, talloze malen in verband met Noviomagus genoemd, de eerste weg had moeten zijn. Dat is dan ook de juiste reden voor het overslaan van de Batua-teksten. Het spreekt vanzelf dat men dit niet vermeld vindt in de inleiding op het Bronnenboek, waar de lezer een enorm rad voor de ogen krijgt gedraaid over de "wetenschappelijke" aanpak van het probleem. Er staat natuurlijk niet in, dat de werkgroep van studenten het konsigne had gekregen om de Batua maar te laten liggen waar zij ligt, namelijk in Frankrijk.

RONDEDANS OMHEEN DE BATAVIA

Blijkens Tacitus' "Germania" en zijn andere geschriften lag de Batavia of het Eiland van de Bataven **in Frankrijk**, door frans en vlaams gebied **omringd**, op 300 km afstand van de nederlandse Betuwe, die en bodemkundig en naamkundig **pas 10 eeuwen later** ontstond. De franse Batua was **aan alle kanten afgegrensd** door de volgende stammen en streken:

Renus - Schelde.

Morini - Terwaan.

Marsaci - Marck.

Menapii - Cassel.

Wattiaci - Watten.

Chatti - Katsberg.

Hercynische Woud - Katsberg.

Frisonen - Vlaanderen.

Nemetes - Atrecht.

Ubii - Abigny-en-Artois.

Triboci - Troisveaux.

Mattiaci - Mastaing.

Tencteri - Tangry.

Vangiones - Wannehain.

Chamavi - Camphin.

Navalia - Nave.

Usipeti - Weppes.
Bructeri - Broxeele.
Tungri - Doornik.
Suevi - Kortrijk.
Canninefati - Genech.
Chauci - Chocques.

Angrivarii - Angres.
Cherusci - Chérisy.
Lupia - Lys.
Ampsivarii - Ambrines.
Baetasi - Bettignies.
Nervii - Bavay.

Derhalve zijn de **Bataven** in Nederland **een mythe**, is de naam Noviomagus voorromeins Nijmegen een nog grotere fabel, en is Wijk bij Duurstede niets anders dan de 10e of 11e-eeuwse piraten-nederzetting **Munna**, zoals de opgravingen hebben aangetoond, al liet de R.O.B. mij de juiste naam aandragen. Tacitus lost in één slag alle historische mythen van Nederland op, tot en met die van de Friezen. Althans: wanneer men hem **leest** en niet op de Nijmeegse Zeven Heuvelen van **de 900 overslagen veeft**. Ptolemeus bevestigt hem met betrouwbare coördinaten. Overigens doen dit alle romeinse schrijvers, op voorwaarde dat men de **"Monden van de Renus"** op de juiste plaats situeert, **recht tegenover het engelse Kent**, wat zij bij herhaling zeggen. De nederlandse historici staan op te brallen tegen de klassieke schrijvers, tot toppunt van wetenschappelijke farce en drama, **nadat en omdat zij ze niet gelezen hebben**.

De juiste ligging van **de Batua in Frankrijk** wordt bevestigd door de ca. 500 plaatsnamen in en rondom de Batua. Ergo: **kan men inpakken met alle verhalen over romeins Nederland**, vooral met het zogenaamde "nederlandse" gedeelte van de Peutinger-kaart, waarin "Patavia" staat. Dat is het land van Béthune. De in Nederland aanwezige archeologica uit de romeinse periode moeten een totaal *nieuw* commentaar krijgen. Het is dan ook overduidelijk, **waarom de archeologen Bogaers, Haalebos, Sarfatij en Bloemers (waar was Van Es?) te hoop liepen voor het Bronnenboek van Nijmegen**. Wanneer dit op de juiste wetenschappelijk manier was gemaakt, moest het **een hoogst gekwalificeerd historisch werkstuk** zijn geworden uit het nog specialistischer vak van bronnen-uitgave en tekstkritiek, het terrein van ervaren medievisten, waarvan de archeologen geen kennis en waar zij geen bevoegdheid hebben. Het treden buiten hun eigen discipline was de laatste vertwijfelde poging, om via Nijmegen de dodelijke konsekwenties der misgrepen over romeins Nederland uit het zicht te houden. Want als karolingisch Nijmegen afgaat, dan volgt automatisch de hele berg literatuur over romeins Nederland de brede weg der blunderingen. Dat hebben de leken gelukkig al door.

BATUA, TOETSSTEEN VAN DE AFLIEGERS

Bij herhaling heb ik erop gewezen dat de massa plaatsnamen die de bronnen **in de Batua** noemen, volgens de gangbare verhaaltjes in de nederlandse Betuwe moeten hebben gelegen. Daaruit volgt met ijzeren konsekwentie dat zij die de identiteit van Batua en Betuwe voorstaan, **verplicht zijn** die namen en plaatsen in de Betuwe en in de buurt van Nijmegen aan te wijzen en uit de regionale bronnen bevestigingen daarvan aan te voeren. Inderdaad: verplicht zijn, daar dit een der meest fundamentele regels van historisch onderzoek is, en het niet aangaat honderden contra-bewijzen van tafel te vegen. De aflieggers wagen zich daaraan echter niet, omdat zij **geen enkele naam** in de Betuwe weten te vinden en het geen zoden aan de dijk zet het met een paar plaatsnamen te proberen, die dan toch weer in Frankrijk blijken te liggen. Het is geen prettige taak te moe-

ten zeggen waar het op staat, doch het moet in godsnaam maar gebeuren. Zij zijn onwetenschappelijke brallers, die alle teksten afliegen welke hen tegenspreken en, omdat zij zo hoog opgeven over hun kennis van de geschiedenis en aangenomen moet worden **dat zij die teksten kennen**, presenteren zij zich als welbewuste geschiedvervalsers. Wanneer het één simpel geval was, waarop weinig gebouwd kan worden, zou ik nog zwijgen, maar 't zijn **honderden gevallen**, zodat hun afliegen nog groter is dan hun brallen. Dit klemt natuurlijk even indringend voor de Brabantse als voor de Nijmeegse afliegers. De oorkonden van Eperlecques (en niet van Echternacht!) noemen een hele serie plaatsnamen **in de Batua**, en Taxandria lag **naast de Batua**, zodat Camps en Bijsterveld veel meer overslaan dan zij claimen. Zij blijven maar schermen met **vier namen**, waarvan de abdij van Echternacht **in de 13e eeuw** ten onrechte had gedacht dat die in Brabant lagen, en zij slaan er **vijfhonderd** over waarmee ze geen raad weten en die ze dan maar als gloeiende kolen laten vallen. Gelukkig is er een Tacitus geweest, die dit botte en massale afliegen eens en voorgoed aan de kaak stelt. Gelukkig is daarna een Bronnenboek van Nijmegen gekomen, dat in zijn afgang het hele Willibrordgedaas van Brabant met zich sleurt. Nu zal eenieder wel begrijpen waarom Camps nog eens de rokende barricaden van Nijmegen moest beklimmen.

TAXANDRIA EN "BRABANTS HEEM"

De romeinse geografische bronnen maken duidelijk dat Taxandria of Testerbant, of Westerbant of Westrachia **een frans landschap** was. De drie namen Taxandria, Testerbant en Westrachia worden als volle synoniemen door elkaar heen gebruikt. Wanneer Taxandria in Nederland lag, dan moest het in elk geval **in Friesland** worden gezocht en niet **in Brabant**. Dat is ook de reden waarom het hele Taxandria-verhaal nooit in Nederland heeft geklopt. Kijk maar bij Blok (o.c. p. 38, 96, 90, 91), die een geheel andere versie over **Teisterbant** geeft dan Camps over **Taxandria**; en tóch was het een en hetzelfde landschap. **Plinius**, die ca. 70 na Chr. schreef, toen Brabant in de moederschoot van de historie lag en nog niet door een romeinse voet was geraakt, is de eerste die over de **Texuandrii** spreekt, die hij naast de **Menapii** van Cassel en de **Morini** van Terwaan situeert. Om een en ander kloppend te krijgen, zet Van Es de Menapii dan maar in Brabant neer. Derhalve: droeg het landschap al lang zijn naam en was het als zodanig in Griekenland bekend, zodat het **onmogelijk** Brabant kan zijn geweest. Uit andere romeinse bronnen kan worden afgeleid, dat het landschap naast de streek van **Ostrachia** - Ostrevant bij Atrecht en naast de **Batua** van Béthune lag. Vroeg-middeleeuwse teksten tonen aan, dat het naast de **Menapii** van Cassel lag, naast **Thoringia** - Doornik, naast de Sallische Franken aan de **Selle** bij Kamerijk, naast de **Duplao** - Deûle en niet naast de vervalste Dutmala - **Dommel**, naast de **Noordgouw** boven Atrecht (ten zuiden van Atrecht lag de **Zuidgouw**), naast de **Renus** - Schelde, naast **Dorestadum** - Audruicq, naast de **Frisones** van Vlaanderen en naast **Henegouwen**. De term Taxandria, afgeleid van "texere" - weven, die weefland betekent, bevestigt de juiste lokalisatie tot op vandaag, want dit gebied heeft de traditie van het **friese laken** de eeuwen door voortgezet. Inhoudelijk past de naam van Taxandria dus allermint op Brabant. De goederen van de abdij van Lorsch **in Taxandria en in de Batua**, één kompleks van 130 plaatsnamen, liggen vanzelfsprekend in de streek van deze plaatsen, namelijk in de buurt van Rijssel en in het land van Béthune. Daarin komen 30 plaatsen in Taxandria voor, die alle in Frans Vlaanderen zijn aan te wijzen en nooit **in Brabant** hebben bestaan. De daarvoor bij elkaar gefantaseerde plaatsen liggen in Brabant in het transgressie-gebied, dat pas in de 10e eeuw

vrij van water begon te komen. Tot toppunt van klucht toont de regionale geschiedenis aan, dat de brabantse plaatsen **op z'n vroegst pas in de 12e eeuw zijn ontstaan**. Ergo is het neerleggen van 25 plaatsen en kerken van St. Willibrord **van de 8e eeuw** uit de oorkonden van Eperlecques een regelrecht gedaas, daar die plaatsen **in Taxandria** gesitueerd worden, Taxandria **niet in Brabant** lag en de brabantse plaatsen **niet bestonden**. En ondanks dat ik dit al afdoende in mijn "Vraagstukken..." uit 1965/66 had bewezen, waar ik **de vervalsingen van Echternach** met de oorkonden van **Eperlecques** (het subtiële verschil waar alles om draait) tot in de finesses heb ontleed, heeft Camps die oorkonden als authentiek brabantse bezit in zijn Brabants Oorkondenboek opgenomen met het resultaat **dat daar nu 60 franse bladzijden in staan!** Ik werd door hem weggesneerd met de machtige zin "dat een goed archivaris daarom nog niet een goed historicus is", wat natuurlijk als een dubbele boemerang werkt.

TAXANDRIA AAN DE SCHELDE

De **Texuandrii** worden voor het eerst door Plinius genoemd (zie tekst 44). Hij zegt dat ze **aan beide zijden van de Schelde!** wonen. Opmerkelijk is dat Plinius hier **Schelde** schrijft; 't lijkt erop dat hij voorzien heeft hoe grandioos men zich met Taxandria zou gaan vergissen en desondanks heeft het niet geholpen dat hij deze nauwkeurige plaatsbepaling gaf. Onmiddellijk na hen komen, ook langs de Schelde, de Menapii van **Cassel** en de Morini van **Terwaan**. Ten overvloede zegt Plinius dat de Texuandrii **onder verschillende namen** voorkomen, wat betekent dat zij soms werden aangeduid met de algemene naam van de streek, een andere maal met hun eigen stamnaam. Dit verklaart ook, waarom later Taxandria de streeknaam is geworden. Het betekent echter ook, dat dit gegeven allerminst in Brabant geplaatst kan worden, waar de Texuandrii zowel historisch als archeologisch al in de lucht hangen, en van andere stammen of namen al helemaal geen sprake is. Dan moet ook aangenomen worden wat bij Tacitus zo helder aan het licht treedt, namelijk dat deze stammen op een betrekkelijk klein grondgebied woonden, met als middelpunt de plaats waar de naam van de stam is achtergebleven. Dit wordt bewezen door de ca. 80 stammen die Tacitus noemt en die vastgepind moeten worden op hun hoofdplaats, al zijn er verschuivingen opgetreden, waarvan Tacitus al enkele in de romeinse periode vermeldt. Hetzelfde is met de Texuandrii het geval. Hun hoofdplaats was waarschijnlijk **Tressin**, op 10 km zuid-oost van Rijssel, precies in het midden van de streek die als Taxandria naar voren komt. Later is de naam van Taxandria als streeknaam gaan overheersen en geraakten de andere stamnamen in onbruik, waarvan de meeste gewone plaatsnamen waren geworden. Hetzelfde is in tientallen soortgelijke gevallen te signaleren. Andere naamkundige relikten zijn de plaatsnamen **Taisnières-en-Thiérache** en **Taisnières-sur-Hon**, beide in de buurt van Avesnes-sur-Helpe. Deze naamsafleiding is geheel te aanvaarden, omdat Plinius zegt dat de Texuandrii aan **beide zijden van de Schelde** gevestigd waren. In de 10e eeuw gaat de naam van Taxandria verloren. Hij was **in de 8e eeuw** gebruikt in enige oorkonden van Eperlecques, waarbij de abdij van St. Willibrord schenkingen kreeg in Taxandria. De daarin genoemde plaatsen liggen alle in de omgeving van Rijssel. Daarna komt in die oorkonden de naam van Taxandria niet meer voor...

...totdat de abdij van Echternach de akten van Eperlecques terugvond, en **in de 13e eeuw** begon die op Brabant toe te passen, **vijf eeuwen** na datum van de oorkonden. Zelfs dat deed bij Camps geen lichtje opgloeien. Geen wonder, want hij mist elk gevoel

voor historische geografie. Het meest fundamentele van de gehele Taxandria-problematiek, en derhalve ook het essentiële in de zogenaamde "brabantse" oorkonden van Eperlecques laat hij maar zwemmen, terwijl dit toch het eerste punt van onderzoek en van bewijsvoering moet zijn. Maar evenals te Nijmegen, waar het kernpunt van de zaak buiten de discussie werd gehouden, heeft Camps geen ogenblik aan de "belachelijke" mogelijkheid gedacht, dat Taxandria wel eens niet in Brabant gelegen kon hebben. Dit "vaststaande" feit, dat Echternach de historici heeft opgesolferd, neemt hij gratis en zonder de minste bewijsvoering aan, en aangezien dit fundament van alle Echternach-falsifikaties over Brabant vals is, **kan Camps met zijn 60 franse bladzijden inpakken.** Deze man heeft Tacitus evenmin gelezen. De bronnen zeggen immers met klare woorden dat Taxandria en Batua **naast elkander** lagen, en ook dát klopte weer in zijn opvatting. Jammer genoeg had hij de Batua ook op de verkeerde plaats liggen. Desondanks vond het tijdschrift "Brabants Heem" het onlangs nog geboden een ellenlang artikel in drie afleveringen te publiceren van een zekere Bijsterveld, student van Nijmegen en handlanger van Leupen, wat algemeen bekend is. Let op de windrichting! Op arrogante toon, wat hij blijkbaar in Nijmegen heeft geleerd, waar men brallen met bronnenonderzoek verwacht, herkautwt hij de vervalsingen van Echternach zonder te bemerken dat die door de teksten van Echternach zelf als vervalsingen worden aangetoond, om die 25 kerken van St. Willibrord in het oosten van Brabant te "bewijzen". **De redactie van "Brabants Heem" heeft geweigerd mijn wederwoord te plaatsen,** toen zij eindelijk na maanden piekeren de smoes had gevonden, dat ik 'op alle punten' van Bijsterveld moest antwoorden. Dat had ik overigens al in "Vraagstukken..." van 1965/66 gedaan, toen Bijsterveld nog een kleuter was, maar dit boek heeft hij niet gezien omdat het in Nijmegen en Brabant verboden lektuur is. De beslissing van "Brabants Heem" is op de eerste plaats een blijk van onfatsoen, op de tweede plaats een demonstratie van onkunde in historische zaken, want na de Taxandria-blunder is elk verder woord over Bijsterveld overbodig. Hij komt ook weer met de tergende laster "dat ik geen bronnen geef", wat na het doodzwijgen van "Vraagstukken..." met zijn meer dan 1900 noten kwaadaardig is. Toch blijft deze laster rondcirkelen, al heb ik hem verschillende malen weerlegd en strooit "Brabants Heem" hem nogmaals over de provincie uit, **zeer goed wetend dat het een onware aantijging is.** Toen een lid van de vereniging het met een ingezonden stuk voor mij wilde opnemen, werd hij afgewimpeld met de nòg grandiozer smoes "dat wij liever enige voorzichtigheid willen betrachten bij een dergelijk probleem". En dit is ronduit schaamteloos: mij eerst onderuit halen en dan uit "voorzichtigheid" weigeren mijn antwoord te plaatsen. Is deze manoeuvre de dank voor mijn werk in de brabantse archieven? In Deel III worden **alle oorkonden van Eperlecques** - en niet van Echternach, waarde "Brabants Heem" - behandeld, waar de ganse serie van Camps' vergissingen tot in detail wordt geëtaleerd. "Brabants Heem" heeft reeds een afschrift van de belangrijkste passages, en dit is de ware reden waarom de redactie mijn artikel niet wilde plaatsen. Het is haar zo zwaar op de maag gevallen, dat haar lezers en de leden van de vereniging dit niet mogen vernemen.

MIJN VRIEND DE PROFEET

Een vriend uit archiefkringen - omwille van zijn lijfsbehoud verzwijg ik de naam - zei mij jaren geleden: "Reken erop, hoe meer jij gaat bewijzen, hoe vuiler de reacties zullen worden". Toen kon en wilde ik hem niet geloven. Nu zeg ik met eerbied: hij was een profeet, ondanks zijn verschijning van frisse, gladgeschoren jongeman zonder baard. De vuilspuiters, **die evengoed als ik weten dat de Willibrord-traditie van Brabant vals**

is, maar die hun gezicht in de weegschaal hadden gesteld, moeten maar eens uit de anonimiteit van "Brabants Heem" gehaald worden zodat zij bekend worden. Het zijn: N. Arts, G. Beex, A. Dams, F. Ector, D. Gooren, W. Heesters en H. Hutten, zeven achterbakse helden, en nu moet niemand denken dat zij de Zeven Hoofddeugden vertegenwoordigen. De onnozelaars zijn de taktiek aan het proberen om, met afliegen van de 500 maal bewezen Taxandria-blunder, nog wat te emmeren over de valse akten van Echternach, teneinde de bewering te kunnen volhouden dat **niet** bewezen is dat Willibrord **niet** in Brabant is geweest. Het omkeren van de bewijslast behoort natuurlijk ook bij deze onwetenschappelijke truc. "Brabants Heem" moet vroeger opstaan, wil het mij in zo'n val lokken. Zijn redactie bestaat uit welbewuste aflieggers, die het Brabants publiek blijven verlakken, en dit moet ook eens rechtuit gezegd worden. Er zijn méér dan voldoende bewijzen voorhanden (in Deel III volgt een nog grotere serie), die de Taxandria-mythe van oostelijk Brabant zo grandioos de grond in boren, dat zij aan de andere kant van de aardbol eruit komt, midden tussen de Chinezen die uitroepen: "Hi, hi, daar heb je **Bla-Bla-Land**".

TESTERBANT, TAXANDRIA EN TEISTERBANT

In 772 verkrijgt de abdij van Lorsch goederen in de gouw **Testrabenti**, waarin de plaatsen **Hunsetti** - Houdin en **Buria** - Buire liggen. In 814 verkrijgt dezelfde abdij goederen in "**Taxandria sive Testerbanto**". In de rijksverdelingen van 839 en 870, toen de zee het laatste zand aan het opblazen was voor wat later de Kempen zou heten, wordt de gouw of het graafschap **Testerbant** genoemd tussen het land van **Doornik, Henegouwen** en de **Batua** - het land van Béthune. In 966 bevestigt keizer Otto de abdij van Nijvel (bij Mons in Henegouwen) in haar bezittingen "in het graafschap **Testrebatensi** aan de rivier de **Huoltena** - de Hogneau in Frankrijk en België. Keizer Otto III geeft in de jaren 999 en 1000 goederen in **Teisterbant** aan de kerk van Utrecht, wat zonder bezwaar als de nederlandse landstreek (maar waar?) mag worden opgevat, al zijn er redenen om vraagtekens bij deze oorkonden te zetten daar zij vermoedelijk post-facta zijn. In de 11e eeuw komen **Buria** - Buire en **Testrebanto** nog voor in de documenten over de goederen van de abdij van St. Vaast te Atrecht en dan slaat de naam nog op Frankrijk. De twee namen overlappen elkaar in de tijd, precies zoals met de Batua gebeurt en met andere gedoubleerde streeknamen. Vanaf het begin van de 11e eeuw (al is er een groot hiaat na de oorkonden van Otto III), blijft de naam Teisterbant in Nederland voorkomen, waar zijn authenticiteit boven twijfel staat en in de verste verte niet meer gedacht kan worden aan een verwarring met het oude Testerbant. In Frankrijk raakt de naam in onbruik, omdat daar de bredere streeknamen zoals Picardië, Artois, Henegouwen, Schelde en Meuse gaan overheersen en Testerbant tenslotte geheel verdwijnt. Het is geen uitzonderlijk geval. Hetzelfde is gebeurd met de Batua en met **méér dan honderd** voormalige stamnamen, die oorspronkelijk ook streeknamen zijn geweest, maar gelukkig wél in een plaatsnaam behouden bleven.

CAMPS EN HET NEDERLANDS ARCHIEVENBLAD

Dr. Harry Camps, auteur van het **Brabants Oorkondenboek**, heeft in het Nederlands Archievenblad (1983, p. 249) kollega Drs. W.A. Fasel, gemeente-archivaris van Alkmaar, gekappiteld omdat deze goedkeurend over "de Bisschop van Nijmegen" gecenseerd had. Camps trekt op zijn normale arrogante manier van leer, onder herhaling van oude drogredenen die al lang weerlegd zijn, en door zijn stokpaardje weer eens te berijden dat een archivaris zich niet aan geschiedenis schrijven mag wagen, want die man is er alleen om de historici te "bedienen". Dat hij met deze sneer talloze vroegere en nog levende kollega's, die op het punt van de historie voortreffelijk werk geleverd hebben en nog leveren, een klap in het gezicht geeft, nota bene in het lijfblad van de archivarissen, deert deze doorholler niet. Hij draait er ook geen hand voor om, weer oude en nieuwe lasterlijke aantijgingen tegen mij uit te braken. Daaronder valt ook, dat hij met een fout aankomt, die ik dertig jaren geleden maakte en die ik al lang verbeterd heb, en zijn herhaaldelijk sneren dat ik geen latijn ken. Onze Harry staat namelijk pal achter het Bronnenboek van Nijmegen en degradeert zich daardoor tot een even erbarmelijk onderzoeker als zijn vrienden. Het heeft mij dan ook een bijzonder genoeg gedaan, dat hij door het op te nemen voor het "toernooi van Nijmegen" in de diepste maar wel stompzinnigste kuil van het Bronnenboek gedonderd is - het juiste woord - (zie de teksten 437 - 441), en zo afdoende bewijst dat hij de bronnen niet kent. Camps heeft mij 25 jaren de risée gemaakt in de brabantse archiefwereld, en dat is welletjes geweest. Te meer, omdat ik hem **bij herhaling** kollegiaal en vriendelijk gewaarschuwde heb, dat hij zich met Taxandria vergiste en dat hij met **de klassieke schrijvers** moest beginnen alvorens iets over romeins Taxandria uit de eerste eeuw in Brabant te willen beweren. Maar dit was bij Harry praten aan de galg en boter aan dovemansoren. Dit omkeren van de beeldspraak past volledig bij zijn methode van historisch onderzoek, namelijk met vervalsingen **uit de 13e eeuw** iets uit **de eerste eeuw** bewijzen, uiteraard zonder de bronnen van de eerste eeuw te raadplegen. Hij heeft lak aan de klassieken zoals hij ook lak heeft aan de massa teksten over de Batua die hij niet heeft gezien. Onlangs heb ik hem de wacht aangezegd, dat ik hem bij de eerste de beste nieuwe lasterlijke aanval voor de rechter zal halen, waarbij dan tevens de **vervalsing** wordt meegenomen, die hij in navolging van Nijmegen met de meest cruciale tekst van Echternach heeft uitgehaald. Deze braller, die de 2100 fouten van het Bronnenboek niet heeft ontdekt omdat hij zelf gebukt gaat onder honderden misslagen in zijn Oorkondenboek, en die als een ouderwetse dorpspastoor dan ook nog een bulderpreek over historisch onderzoek durft geven, moet in het belang van de historische wetenschap van Brabant tot zwijgen worden gebracht, juist omdat velen, erop vertrouwend dat zijn Oorkondenboek een garantie van wetenschap en waarheid moest zijn, klakkeloos en voor een groot deel schuldloos in zijn blunders gevlogen zijn. Er is door **honderden bewijzen** aangetoond, dat Harry met zijn Taxandria-fietske op platte banden in het land van Rijssel staat. Wat mij persoonlijk betreft: ik ben niet van plan zonder verweer mijn laatste levensjaren te laten vergallen door een lasterbek en inkapabel oorkonden-uitgever, die publiek verkondigt dat alleen hij tot bronnen-onderzoek bevoegd is en dan in ca. **drieduizend fouten** knalt, wanneer men de zijne bij die van Nijmegen optelt.

Na het artikel van Camps sloot het Nederlands Archievenblad lakoniek en gniffelend de discussie. Ziezo, Delahaye heeft zijn portie weer eens gehad! Och, dat staaltje van onfatsoen is de zoveelste dreun ik van de "lieve" kollega's krijg, **die nooit één bladzijde van mij gelezen hebben** en dan toch alles over de kwestie Noyon - Nijmegen weten.

Fasel diende een repliek in, waarbij hij terecht erop wijst dat Camps bij mij moet zijn, daar het weinig zin heeft om Fasel de huid vol te schelden met de zogenaamde fouten van Delahaye. Na een hele tijd niets gehoord te hebben, kreeg Fasel zijn artikel **van de nieuwe redakteur** terug met de bemerking dat het niet geplaatst kan worden "omdat de discussie nu eenmaal gesloten is". U mag één keer raden wie de nieuwe redakteur is. Juist, Meeuwissen, gemeente-archivaris van Nijmegen, zodat nu gegarandeerd is dat in het Nederlands Archievenblad niets meer zal verschijnen dat Nijmegen en de Universiteit niet van te voren gecensureerd hebben, en dat tevens een herhaling wordt voorkomen van het ongehoorde feit, waarover Nijmegen zich hevig heeft opgewonden, dat een kollega het voor mij opneemt. Over Meeuwissen cirkuleert in het westen van Brabant het merkwaardig verhaal, afkomstig uit zijn eigen familie, dat hij zich indertijd vierkant vóór mij heeft verklaard, maar dat hij op de dag van zijn benoeming te Nijmegen even vierkant als een blad aan de boom is omgeslagen. Wanneer hij nog enig wetenschappelijk zelfrespect en enig fatsoen tegenover de kollega's heeft, moet hij het redakteurschap van het Nederlands Archievenblad neerleggen, niet alleen omdat hij de verdenking van wetenschappelijke corruptie op zich heeft geladen, maar ook omdat zo'n windhaan niet geschikt kan worden geacht om als integer, objectief en onafhankelijk redakteur van een wetenschappelijk tijdschrift te fungeren.

Van de kollega's in het nederlandse archiefwezen heb ik nooit veel - om niet te zeggen geen - sympathie gekregen. Velen hebben zich door de historici laten aanpraten, dat ik een schande voor het korps was. Het sein tot deze attitude - archivariissen hebben immers geen houding doch een attitude - was gegeven door Van der Gouw, die op zijn gebruikelijke vlotte manier de regelrechte laster vomeerde - archivariissen braken niet doch vomeren - dat ik mijn studies aangevat zou hebben **uit rancune tegen Nijmegen**. Het was niet alleen laster doch ook onnozelheid in kwadraat, maar daar begreep hij geen snars van omdat hij evenmin één bladzijde van mij gelezen had, anders had hij kunnen zien dat ik allerminst een "rancune" nodig had om het materiaal te vinden dat ik heb gepresenteerd. Zijn bewering was onwaar, maar het gevolg was wel dat ik op slag als een querulante en onbetrouwbaar figuur in het korps stond. Toen Van der Gouw in zijn functies van Algemeen Rijksarchivaris en later hoogleraar in Amsterdam, voor welke ambten men over het algemeen mannen van eer uitkiest, deze laster niet herriep, kreeg hij integendeel een nog zwaardere dimensie en is hij tot op de dag van vandaag in archiefkringen blijven hangen. Wel, mijn "lieve" kollega's kunnen nu hun kiezen stukbijten op het Bronnenboek van Nijmegen, waar zij zich met uitzondering van Fasel achter hebben gesteld. Zij mogen zich nu ook in de staart bijten, omdat zij zich hebben laten ronselen voor de meute achter een kollega, die door zijn inzet als archivaris toch bewees dat hij hoogst serieus bezig was. Daarna moeten ze het "Bronnenboek van Noyon" eens ter hand nemen om er eindelijk achter te komen, dat zij geen jota van de kwestie begrepen hadden. Ik heb hen in "Holle Boomstammen" al de wacht aangezegd, nimmer te proberen mijn werk op het konto van de nederlandse archivariissen te willen stellen, daar het tot stand gekomen is ondanks hun meewarigheid, hun openlijke en stiekeme schimpscheuten en de lasterlijke aanvallen van kollega's als Van der Gouw en Camps. Toch hoop ik dat er nog zoveel integriteit in de vereniging bestaat om een einde te maken aan de corruptie die bij het Nederlands Archievenblad aan de gang is. Want 't is corruptie en niets anders: het opnemen van Camps' verdediging der vervalsers van Nijmegen, **terwijl de redakteur wist dat het vervalsers zijn**, hem tevens in de gelegenheid stellen een laffe aanval op kollega Fasel te doen die in feite voor mij bestemd was en die hij (en dat was je bedoeling, waarde Harry!) nauwelijks adequaat kan

beantwoorden omdat hij de naar voren gebrachte details niet kent, het afdrukken en verder verspreiden van laster, **die de redakteur ook als laster bekend was**. Want hij **wist** dat Camps 500 namen uit de Batua heeft overgeslagen, en dat hij desondanks eruit braakt "dat Delahaye maar wat namen op de kaart pakt" en zo zijn historisch-geografische onkunde bedekt met laster. Het is een van de smerigste sneren die ik ooit gekregen heb, uitgerekend van het "kollegiale" Archievenblad. Na het plegen van deze drie onfatsoenlijkheden werd er nog een vierde aan toegevoegd door met een grijns op het gezicht de discussie te sluiten om Fasel monddood te maken. Leupen had aangekondigd met Fasel te zullen "afrekenen", wat hij wijselijk achterwege heeft gelaten omdat hij van alle kanten gewaarschuwd werd dat hij toch niet tegen de pen van Fasel is opgewassen en een grote kans liep tot hilariteit van Nederland met stralende humor beantwoord te worden. Dus nam Meeuwissen die taak maar over, want hoe het dan ook kan en mag, Fasel zal op een of andere manier de rekening gepresenteerd krijgen dat hij het voor mij heeft opgenomen, vooral nu een aanhanger der vervalsers van Nijmegen een sleuteipositie bij het Nederlands Archievenblad inneemt.

6. HET "BRONNENBOEKJE" VAN NIJMEGEN.

Teksten 446 - 488.

De dokumentatie van Noyon heeft aangetoond, dat tot 1047 **alle vermeldingen** van Noviomagus in verband met de karolingische residentie op Noyon betrekking hebben. Uit de teksten is geen vermelding te voorschijn gekomen, waar de interpretatie Nijmegen nog in overweging kan worden genomen, zodat de konklusie onafwendbaar is dat vóór 1125, het tijdstip van de eerstvolgende tekst, waar ten overvloede een geheel **nieuwe naam** verschijnt, **Nijmegen in geen enkele geschreven bron voorkomt**. Het romeinse Noviomagus, onverbrekkelijk verbonden met de Batua, is reeds lang opgehelderd. Eindelijk ook is volledige overeenstemming bereikt tussen de geschreven geschiedenis van Nijmegen en de resultaten van het archeologisch onderzoek, dat immers op even categorische wijze aantoont, dat in Nijmegen inderdaad de 12e eeuw op het romeins volgt. Het Bronnenboek van Nijmegen geeft daarna, van de nummers 138 (ik citeer het Tweede Bronnenboek) t/m 190 nog 53 teksten waarin Noviomagus of een variant voorkomen, die als geldend voor Nijmegen worden aangevoerd. Op het merendeel daarvan behoeft geen bemerking te worden gemaakt, daar ik deze ook voor Nijmegen aanvaard en ze hier derhalve niet geciteerd of behandeld behoeven te worden. Een aantal ervan heeft **niet op Nijmegen betrekking**, welke referenties weerlegd worden. Enige zijn dubieus tot hoogst dubieus. Het gaat niet aan **zonder bewijs** Nijmegen-kreten te slaken; wanneer dat gebeurt in gevallen, die al meer dan een eeuw geleden weerlegd zijn, is het helemaal droevig. Een aantal teksten, die voor de kwestie even belangrijk zijn, heeft het Bronnenboek gemakshalve overgeslagen. Uit sereniteit schrijf ik "gemakshalve", ofschoon het overslaan van deze teksten mij van ergernis de nagels in de handpalmen heeft doen knijpen. Die teksten worden met nadruk naar voren gehaald, omdat het verzwijgen ervan een manipulatie vertoont, welke ik niet van medievisten en historici accepteer die pretenderen wetenschappelijk te werken. Voor dit hoofdstuk had ik aanvankelijk 'n andere titel gekozen: "**Van Hazebroek tot Bronnenboek**". De plaats Hazebroek heeft in de kwestie een bijzondere betekenis daar St. Bonifatius in haar omgeving is vermoord. In Nijmegen blijft het hardnekkig verhaal circuleren, dat ik een uitnodiging tot een debat geweigerd zou hebben, lees: niet aandurfde. Ik heb dit verhaal herhaaldelijk tegengesproken, zelfs enige malen de eerste auteur Leupen uitgedaagd (zie De Bisschop van Nijmegen), doch de korrupte Gelderlander heeft **tot driemaal toe** geweigerd op mijn verzoek in te gaan om dit te publiceren, ten eerste om het lasterpraatje in leven te houden, tweedens om het debat te verhinderen, daar zowel Leupen als De Gelderlander weten dat de samenstellers van het Bronnenboek dan in het openbaar als tekstvervalsers neergezet zouden worden. Duidelijk is derhalve wie de hazebroek draagt.

Tekst 446 (niet in het Bronnenboek).

Tussen 1047 en 1125.

De karolingische residentie Noviomagus is in 1047 verwoest. Het Bronnenboek vertoont dan weer (zie ook tekst 285) een van zijn intrigerende hiaten, ditmaal een van 78 jaren. Dan is geen spoor te bekennen van Nijmegen, ziet het Bronnenboek zelfs geen kans een "Noviomagus" van een andere stad te lenen, en wil het de goegemeente desondanks wijsmaken dat in Nijmegen de oude burcht van Karel de Grote erop ligt te wachten om in 1155 door Frederik Barbarossa "hersteld" te worden. Dit maakt de eeuw vol tussen de verwoesting van Noyon en de duitse resi-

dentie te Nijmegen. Maar wat is een eeuw voor het Bronnenboek? Die wordt in een wip overbrald.

Tekst 447 (Bronnenboek nr 138).

1125

Keizer Hendrik (V) viert het Paasfeest te Luik. Vandaar vertrekt hij naar Aken, waar hem de "dracunculus" begint te plagen die hem aangeboren was; daarom is hij enige dagen daar gebleven. Vervolgens komt hij naar NEUMAIA. Daarna gaat hij naar Utrecht om er het feest van Pinksteren te vieren. Maar omdat zijn ziekte met de dag erger werd, heeft hij eindelijk op donderdag in de Pinksterweek zijn leven en zijn rijk verloren.

Bron: Anselmi Gemblacensis Cont. MGS, VI, p. 380.

Nota: Nijmegen, eerste stad van St. Nicolaas in het noorden, staak uw wild geraas en salueer voor **deze eerste vermelding** van Nijmegen in de historische bronnen. Die eerste vermelding gaat gepaard met **de volledig nieuwe naam** van Neumaia of Noumaia, die voordien nergens geschreven staat. Vergeet vooral wat men u voorheen heeft wijsgemaakt, namelijk dat de stad al meer dan vijf eeuwen tevoren bestond en dat haar naam een rechte afleiding van Noviomagus was. "Dracunculus" is een onderhuidse wormziekte, over het algemeen alleen in de tropen voorkomend. De wormen vormen zweren; komen die in aanraking met water, dan scheiden de larven zich af en verspreiden de ziekte verder.

Tekst 448 (Bronnenboek nr 139).

1129, maart 8 - Gegeven te Duisburg.

Keizer Lotharius III geeft aan de burgers van **Duisburg** verlof tot exploitatie van steengroeven in een nabijgelegen gebied. Onder de getuigen zijn genoemd: Gunzelinus en Meinhardus van **Noviomagus**.

Bron: Koch, Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, p. 110.

Nota: Noviomagus betekent in deze tekst beslist niet Nijmegen. Als getuigen worden "funktionarissen van het rijk" genoemd: Theodericus van **Aken**, Engelbertus van **Hamerstein** (Amos-trenne, op 11 km zuid van Luik) en de twee van **Noviomagus**. Op dit tijdstip is nog geen spoor te bekennen van enige relatie tussen het Duitse rijk en Nijmegen, nog minder tussen Nijmegen en het keizerlijk hof. Gunzelinus en Meinhardus waren leden van het mosellaans geslacht van **Neumagen**, op 23 km noord-oost van Trier. Het spreekt vanzelf dat ook deze naam voorkomt in vrijwel alle varianten van Noviomagus tot Numaga toe. Het kon dan ook niet uitblijven, dat het Bronnenboek weer diverse malen in de val van het Duitse Neumagen vliegt zoals voorheen in die van het Franse Noyon.

Tekst 449 (Bronnenboek nr 140).

1129, april 4 - Gegeven te Goslar.

Keizer Lotharius III bevestigt het klooster van Elten in zijn bezittingen. Onder de oorkonde heeft een latere (!) hand geschreven, dat ook keizer Otto III "in zijn paleis van Noviomagus" de rechten van het klooster bevestigd had.

Bron: Diplomata regum et imperatorum Germaniae, VIII, p. 19.

Nota: De oorkonde van keizer Otto dateert van 996 en was te **Noyon** uitgegeven. Zie tekst 366. Het Noviomagus uit bovenstaande tekst heeft derhalve niet op Nijmegen betrekking. Daar de notitie later aan de oorkonde is toegevoegd, moet het Bronnenboek haar niet laten voorkomen als een deel van de oorkonde van Lotharius, waardoor tevens het tweede misverstand ontstaan kan, namelijk dat Nijmegen al in 1129 de latinisatie Noviomagus van zijn naam Neumaia gekregen had.

Tekst 450 (Bronnenboek nr 141).

1145 - Gegeven te Keizersweerd.

Keizer Koenraad III verleent aan de mannen en kooplieden van Keizersweerd tolvrijheid in het rijk, onder andere te Angera en te Noviomagus.

Bron: Scholz-Babisch, Quellen zur Geschichte des klevischen Rheinzollwesens vom 11. bis 18. Jahrhundert, p. 6.

Nota: Angera, opgevat als Angeren in de Betuwe, heeft tot merkwaardige vergissingen geleid. De plaats komt voor in de oorkonden van St. Vaast te Atrecht en in de oorkonden van Lorsch en betekent daar **Angres**, op 5 km zuid-west van Lens bij Béthune. Geheel problematisch is, of in de oorkonde een tol in het gelderse Angeren is bedoeld. De oorkonde is een paar maal onvolledig en niet korrekt uitgegeven. Stumpf publiceerde haar eindelijk volledig met alle plaatsen waar de tolvrijheid gold: Frankfurt, Boppard, Hamirstein (Amostrenne), Tramonia (Tramonti, It.), **Angera** en **Numage**. Deze plaatsen duiden ten eerste aan, dat het niet alleen **riviertollen** betrof, maar dat er ook landtollen tussen zitten. Ten tweede, dat het betuwse Angeren, waar uit andere gegevens niets van een tol blijkt, helemaal niet past in de rij, temeer daar op korte afstand van elkaar, Angeren en Nijmegen, zeker geen twee rijkstollen hebben bestaan; de andere genoemde liggen ver uit elkaar. Angera moet opgevat worden als **Enger**, op 40 km zuid-oost van Osnabrück, en is een landtol geweest. Op dit tijdstip is evenmin iets bekend van een tol te Nijmegen; de rijkstol lag te Tiel en is in 1174 naar Keizersweerd verplaatst (Sloet, o.c., p. 337). Er zijn derhalve redenen te over om te besluiten, dat Noviomagus of Numege niet op Nijmegen toegepast kan worden. Het kan **Neumagen** bij Trier zijn geweest, doch waarschijnlijker is **Neuville-en-Condroz** bij Luik bedoeld, dat aan de oude romeinse weg van Keulen naar Boulogne lag, de handelsweg bij uitstek van het westen. In het lijstje van de genoemde plaatsen valt namelijk op, dat zij een aardige cirkel vormen in het duitse rijk. Dan ligt het ook voor de hand dat die van Keizersweerd de tolvrijheid verlangd hebben op de grote handelsweg naar Frankrijk, Boulogne en Engeland, evenals die op het zuiden van Duitsland en Italië.

Tekst 451 (Bronnenboek nr 142).

1145, oktober 17 - Gegeven te Niumago.

Keizer Koenraad III neemt het klooster van Werden onder zijn bescherming en bevestigt het in zijn rechten.

Bron: Diplomata regum et imperatorum Germaniae, IX, p. 187.

Nota: Er is niet het minste bewijs of aanwijzing, dat dit Niumago Nijmegen betekent, te minder omdat als getuigen bij de akte worden genoemd: de bisschop van Keulen, de bisschop van Munster, de graaf van Gelre, de graaf van Limburg, de voogd van de kerk en de graaf van Luxemburg. In verband met de belangrijkheid van de zaak voor het klooster en de aanwezigheid van zo'n belangrijk gezelschap mag aangenomen worden, dat zij dichtbij de abdij van Werden is uitgegeven, ofschoon dit geen wet van Meden en Perzen is daar de gevallen legio zijn, waar een oorkonde ver tot zeer ver van de betrokken plaats is gedateerd. Een der treffendste voorbeelden is de akte uit 1196 over het hospitaal van Nijmegen, die door Hendrik VI in Montefiascone bij Viterbo (It.) werd uitgegeven. Mijn twijfel ligt elders. In Duitsland bestaan ca. 20 plaatsen met de naam **Neustadt**, bovendien nog 'n stuk of 6 met de naam **Neumarkt**. Het ligt voor de hand dat deze, precies zoals Nijmegen (wat in 1151 voor de eerste maal gebeurt) de latinisatie van Noviomagus of een variant daarvan gehad hebben, waardoor het al helemaal onzeker wordt, of Niumago uit de tekst Nijmegen betekent. Wil Nijmegen evenwel, maar dan, zonder bewijs en met 26 andere mogelijkheden, die eenieder met evenveel recht ook zonder bewijs kan aanvaarden, deze tekst voor Nijmegen claimen, mij best, daar het in deze materie geen zin heeft te discussiëren over 5 jaren vroeger of later..

Tekst 452 (Bronnenboek nr 143).

1151, mei 14 - 16

Toen in deze tijd Hartlieb, de bisschop van de kerk van Traiectum (Utrecht), een stad in het benedengedeelte van Fresia, overleden was, ontstond daar een ernstig geschil, omdat sommigen Frederik, de zoon van graaf Adolf (van Berg) als bisschop gekozen hadden, anderen Herman, de proost van de kerk van St. Gereon, in een voorstad van Keulen gelegen. Zij die Herman gekozen hadden, wilden de anderen vóór zijn en begaven zich naar de burcht van Neurenberg, en kregen (van de keizer) de koninklijke investituur (bevestiging van de bisschop in het ambt). De andere partij begaf zich daarop naar de gallische stad Spiers, waar zij bij hem (de keizer) bereikte, dat de beslissing uitgesteld zou worden tot de week vóór Hemelvaart “in het paleis van Noviomagus”.

Bron: Schmale, Bischof Otto von Freising und Rahewin. Die Taten Friedrichs, oder richtiger: Chronica, p. 274.

Nota: Door de kontekst van dit verhaal en andere gegevens o.a. een in Nijmegen uitgegeven oorkonde van mei 1151, staat het vast dat Noviomagus hier Nijmegen betekent. Dit geeft aanleiding tot het plaatsen van twee opmerkingen: 1. Het is de eerste tekst waar de latinisatie Noviomagus voor Nijmegen gebruikt wordt. 2. Tevens blijkt, dat aan de bouw van de Nijmeegse burcht in 1155 door Frederik Barbarossa reeds een residentie, in elk geval een resideren van de duitse keizer is voorafgegaan, temeer omdat hij zijn oorkonde van hetzelfde jaar dateert: “Actum in palatio Noviomagi”. Aangenomen mag derhalve worden, dat Barbarossa al in 1151 met de bouw van de burcht is begonnen en dat deze voltooid werd in 1155, een geheel aanvaardbare tijd voor de bouw van zo'n machtige burcht.

Tekst 453 (Bronnenboek nr 144).

1151

In zijn verhaal over de moeilijkheden in verband met de bisschopskeuze van Utrecht heeft Otto van Freising een aardig geografisch detail vermeld. De aanhangers van Herman begaven zich met een groot aantal schepen naar Nijmegen “vanaf de Rijn over de rivier de Waal, waarvan wij weten dat dit een arm is, die daarvan werd afgescheurd”.

Bron: Schmale, o.c. p. 276.

Nota: Het Bronnenboek geeft de vertaling “via de Rijn over de rivier de Waal, die daarvan zoals bekend een zijarm is”. Deze vertaling is niet exakt. Zij verbergt het feit, dat de tijdgenoten nog zeer goed wisten dat deze “afscheuring” had plaats gevonden, namelijk kort vóór 1006, wanneer de Waal voor de eerste maal in de geschreven bronnen wordt genoemd. Wanneer Otto van Freising simpel had willen zeggen wat het Bronnenboek hem in de mond legt, dan had hij het ook zo simpel gezegd. Omdat hij aan de Waal een indringende bijzin wijdt, heeft hij daar ook de bedoeling mee gehad dit detail even te benadrukken. Men tracht de transgressies te ontkennen, doch men verbergt wel nauwgezet de teksten die haar bevestigen.

Tekst 454 (Bronnenboek nr 146).

ca. 1152

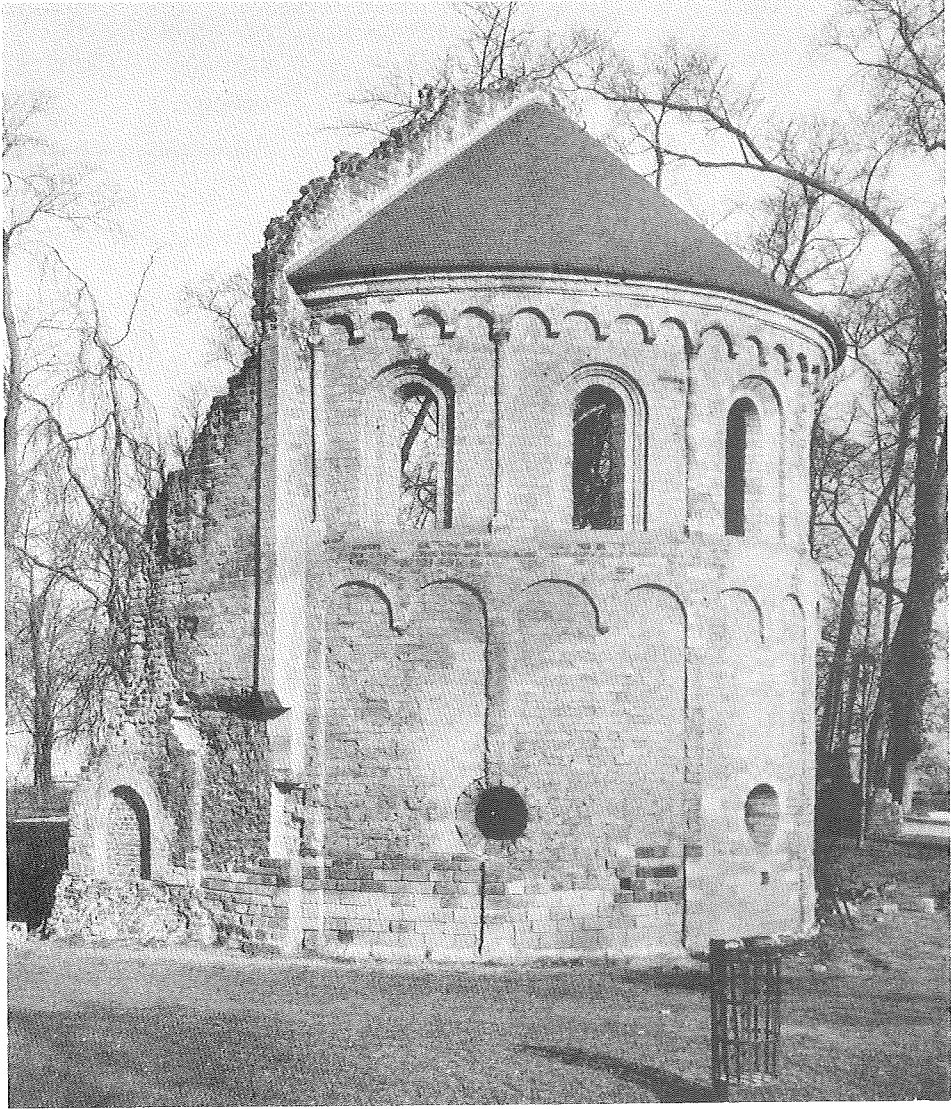
Dit zijn de inkomsten die behoren tot de tafel van de rooms koning: ...

Dit zijn de inkomsten van Franca bij de Renus:

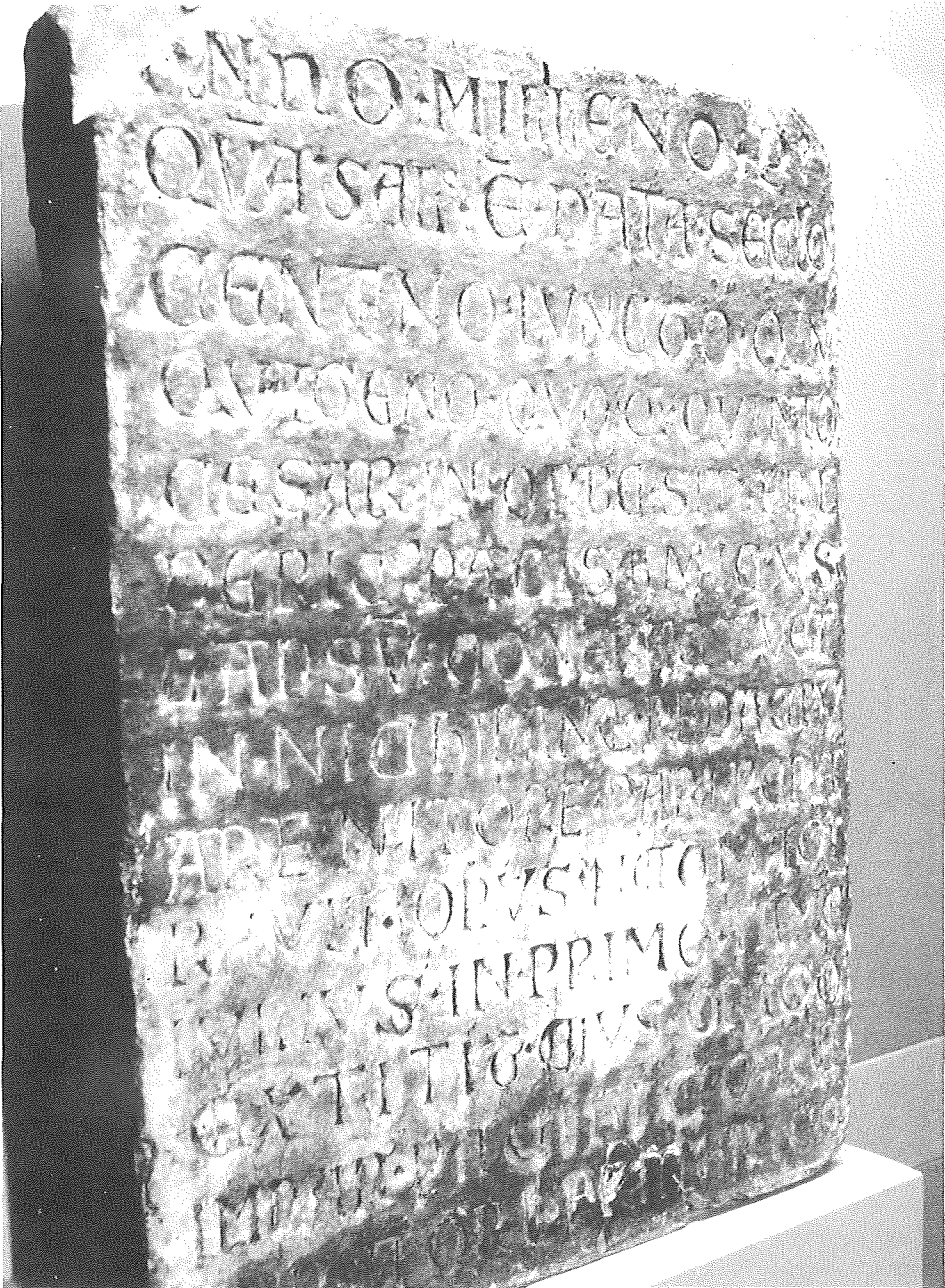
Tyla 2 koninklijke diensten; Numaia 8; Aken 8.

Bron: Brühl-Kölzer, Tafelgüterverzeichnis, p. 53.

Nota: Het Bronnenboek zegt het niet, het suggereert alleen dat met Tyla het nederlandse Tiel is bedoeld. Vat men het echter op als Tilice bij Herstal, wat de juiste interpretatie is, dat valt Nu-

NIJMEGEN. de zo geheten “Barbarossa-ruïne”, het enige nog bestaande restant van de burcht, die keizer Frederik Barbarossa liet bouwen en die in 1155 gereed kwam.

NIJMEGEN. De gedenksteen van Frederik Barbarossa, die de bouw van het paleis te Nijmegen in 1155 vereeuwigd. De steen bevindt zich in het Gemeentemuseum "De Commanderie van St. Jan". Foto Van Zwam, Nijmegen.

maia als Nijmegen tussen Tilice en Aken door de mand, daar in dit geografisch verband, nog eens benadrukt met **Franca**, de interpretatie van **Neuille-en-Condros** zich als veel waarschijnlijker presenteert. De vermelding van de Renus zegt natuurlijk niets ten gunste van Nijmegen, daar Aken ook in verband met de Renus wordt genoemd. Zie ook de tekst 315.

Tekst 455 (Bronnenboek nr 147, niet vertaald).

1155

Bij de voltooiing van de burcht op het Valkhof in 1155 liet Frederik Barbarossa een gedenksteen in de gevel zetten met deze tekst:

In het jaar duizend, honderd vijftig en vijf nadat het Heil aan de wereld was gegeven, heeft keizer Frederik, op deze aarde zetelend, een vriend van de vrede, in gelijke pracht als voorheen het oude bolwerk van **Neomagus** hersteld, dat tevoren gebroken, vernield en tot niets was gebracht. De eerste stichter ervan blijkt Julius (Caesar) te zijn, die niet geleek op de vredelievende hersteller.

Bron: Nijmegen, Museum "Commanderie van St. Jan".

Nota: De tekst bevat een afdoend en niet te weerspreken bewijs, dat vóór deze burcht geen andere te Nijmegen heeft bestaan, daar hij vermeldt en vereeuwigd - en zo was hij bedoeld - dat Frederik Barbarossa er **een burcht van de Romeinen** herstelde. Dit is de pure waarheid in de geschiedenis van Nijmegen, waar zowel historisch als archeologisch de 12e eeuw volgt op de Romeinen en daartussen niets heeft bestaan. Het Bronnenboek, dat soms ellenlange vertalingen geeft van niets-zeggende teksten, waarbij men zich zelfs afvraagt waarom zij opgenomen zijn, **heeft met opzet de vertaling van deze tekst weggelaten**, teneinde dit dodelijk bewijs verborgen te houden en de vervalsing van de tekst van Otto van Freising (zie het volgend nummer) niet aan het licht te laten komen. Legt men de twee teksten naast elkaar, dan springt de vervalsing meteen in het oog.

DE COMMANDEUR VERRAADT DE ZAAK

De heer Lemmens, directeur van het Nijmeegs Museum "Commanderie van St. Jan", heeft in "Het Valkhof te Nijmegen" (p. 3) de medewerkers van het Bronnenboek geprezen voor de beslissing "om geen zinloze discussie met tientallen detailargumenten aan te gaan over de kwestie, of Karel de Grote wel ooit in Nijmegen is geweest...". Verbeeldt je! We gaan toch zeker niet discussiëren over de zaak, waar het om gaat. Hiermede pleegde de Commandeur hoogverraad aan zijn eigen gelederen, doch dat beseft de arrogante loslip niet. Bij hem staat 't vast dat Karel de Grote wél in Nijmegen is geweest, en dat staat zò vast dat een discussie daarover bij voorbaat belachelijk is. Wat moet men dan nog met een Bronnenboek, en waarom blijft de Universiteit al jaren krampachtige pogingen doen om te bewijzen dat de zon aan de hemel staat? Lemmens heeft het volste recht op zijn eigen mening, omdat hij ook lid is van de blinden-klub, maar wanneer hij dat "vaststaande" feit aan anderen wil opdringen, moet hij op z'n minst het wetenschappelijk fatsoen opbrengen om eerst de tekst op de gedenksteen van Frederik Barbarossa **in zijn eigen Museum** te lezen, waarop met klare woorden staat **dat Karel de Grote niet in Nijmegen is geweest**. Die paar honderd kilo's van steen en tekst lagen hem zo zwaar op de maag, dat hij zijn vrienden smeekte **om die tekst maar niet te vertalen**, bang als hij was dat iedereen zich zou afvragen of een analfabeet directeur van het Nij-

meegs Museum is. Zijn vrienden deden dat natuurlijk, zodat hij ten eerste van zijn kant verplicht was hen een pluimpje te maken, en hij ten tweede de discussie over die tekst meteen ook handig de pas had afgesneden. De tekst helemaal weglaten, kon natuurlijk niet; dat zou teveel opvallen, maar **hem niet vertalen** was de beste noodoplossing, daar de vervalsers wisten dat de leken deze tekst niet kennen, en in het Latijn niet kunnen verstaan. Ze wisten wel dat de andere historici erover zouden zwijgen. Dat werd hen trouwens opgelegd, omdat het Bronnenboek nalaat te vermelden waarvandaan deze tekst komt en dat steen en tekst nog in Nijmegen aanwezig zijn, zodat niemand er een touw aan kan vastknopen, wat de opzet zonneklaar maakt om deze tekst uit het zicht te houden. Het spreekt vanzelf dat steen en tekst ook glansrijk ontbreken in de catalogus der tentoonstelling van het Valkhof. Een der belangrijkste nog bestaande onderdelen van de burcht van Frederik Barbarossa, tevens **een dokument van primair belang**, kent de directeur van het Nijmeegs Museum niet, ofschoon het zich op een paar meter afstand van zijn bureau bevindt en door zijn afmeting toch wel in het oog valt. Deze verlakking van de wetenschap en het publiek is een der ergste schaamteloosheden van het Bronnenboek en van Lemmens. Overigens begrijp ik niets meer van Nijmegen, waar het hardnekkige praatje gaat dat ik voor een debat was uitgenodigd maar dat ik dit geweigerd zou hebben, lees: niet aandurfde. De studenten van Leupen hebben hem **bij herhaling** gevraagd mij eens op een kollege uit te nodigen, teneinde het verhaal van mijn kant te horen. Dat kon natuurlijk niet, want hij had de slimme truc uitgevonden om in een van zijn eerste kolleges zijn gal tegen mij uit te spuwen, zodat de groentjes alvast wisten waaraan zij zich te houden hadden, en hij later met bravoure kon beweren dat hij het probleem van Nijmegen "afdoende" behandeld had en oudere-jaars geen kans kregen er nog eens op terug te komen. Bovendien heb ik Leupen **driemaal** tot een debat uitgedaagd maar telkens bot gevangen, omdat dit nu eenmaal niet mocht van Lemmens. De lasteraars zijn ook nog lafaards, wat trouwens de normale combinatie is. Wil iemand eindelijk eens ophelderen, hoe het nou precies zit met die discussie?

De ridderslag op de schouders van het Bronnenboek onthult wel een volgend wetenschappelijk vergrijp, maar dat had de houwdegen nog minder in de gaten. Het Bronnenboek presenteert namelijk een hele serie van "kommissie-leden", die het besproken hebben en het **na discussie**, zoals de inleiding nadrukkelijk zegt, uiteindelijk goedkeurden. Er is derhalve, tegen de bewering van loslip in, wel een discussie nodig geoordeeld en ook gehouden. Dat die allerminst "zinnig" was, blijkt reeds uit het feit dat in die kommissie een vijftal leden zat, dat geen enkele kennis of bevoegdheid bezit **om over een bronnen-uitgave te oordelen**. Van 'n paar wordt zelfs gefluisterd dat zij de klassieke talen niet kennen. Deze kommissie is dus een belachelijke klucht geweest. Zij was niet bevoegd; nog minder was zij terzake kundig, zodat het niet kon uitblijven **dat het Bronnenboek 'n dikke tweeduizend blunders ging bevatten**. Een discussie is er overigens niet geweest, omdat Lemmens het konsigne had gegeven iedereen eruit te knikkeren die het wagen zou tegen te zijn. De hele "goedkeuring" is er dan ook een van het Politburo.

Deze kommissie is op de tweede plaats een flessentrekkerij, op touw gezet om het publiek met een serie namen te imponeren, terwijl de man, die in 1955 de zaak aan de orde stelde, **geen zitting in die kommissie kreeg**. Deze manoeuvre is uit oogpunt van wetenschappelijke objectiviteit hoogst verwerpelijk, en uit normaal maatschappelijk verkeer hoogst onfatsoenlijk: de man negeren die 30 jaren aan de zaak heeft gewerkt. Tegen hem is het Bronnenboek gericht, al probeert de leugenaar Lemmens dit met een ridi-

cule pluim te ontkennen. Hij heeft er geen recht meer op, nog parlementair aangesproken te worden, daar hij ook een dikke vinger in de pap heeft gehad bij de financiële oplichterij van het rijk en de gemeente voor de tentoonstelling en de uitgaven van "Het Valkhof" en het Bronnenboek, waarbij nogmaals tonnen er tegenaan werden gegooid om de fabel te redden. Hij had de pure maar wel botte waarheid moeten schrijven, dat de bewerkers van het Bronnenboek mij **met opzet** buitenspel hebben geplaatst met het doel mij monddood te maken maar vooral om over mijn argumenten en bewijzen te kunnen zwijgen, de befaamde "detailargumenten" van Lemmens. Dat wordt ook weer afdoende bewezen door het Bronnenboek, dat wel mijn boek uit 1958 citeert maar in alle talen zwijgt over "Vraagstukken..." uit 1965/66, waarin de mythe van Nijmegen meer dan afdoende bewezen was. Het is in de wetenschap wel meer gebeurd dat inkapabelen zich de zaak van een ander toeëigenden en dan aan onmacht ten onder gingen. Wanneer ik in de kommissie had gezeten, zou ik de verblinden misschien niet hebben kunnen bekeren - ik ben per slot van rekening archivaris en geen missionaris - **maar had ik hen wel een paar honderd blunders kunnen besparen.** Natuurlijk mocht ik niets van dat Bronnenboek horen of zien, omdat zij vreesden dat ik het dan al vóór zijn verschijning zou torpederen met een "Bronnenboek van Noyon". Lemmens deelt pluimpjes uit voor hetgeen juist een der grofheden van het Bronnenboek is.

Immers, het grandioze van loslip Lemmens, wat hij nog minder dan de rest begreep, is dat hij openlijk verkondigt en ook nog verdedigt, dat Leupen mijn boek "Vraagstukken..." nooit heeft gezien, en dat deze en zijn medeplichtigen mij bestrijden **zonder mij gelezen te hebben**, het toppunt van onwetenschappelijkheid maar ook het toppunt van walgelijk bedrog, erop inspelend dat dit boek bij het publiek niet bekend is dank zij de ingreep van Hugenholtz en Stolte. Dat bedrog is trouwens afgestraft, omdat ik de enorme blunders van de "bisschop van Nijmegen" en het "toernooi van Nijmegen" al in 1965 had signaleerd.

**Tekst 456 (Bronnenboek nr 148).
ca. 1152**

Hij (Frederik Barbarossa) zette zich bijzonder in voor het uitbreiden van het rijk en het onderwerpen van volkeren, waarmede hij zich voortdurend bezig hield. Daarnaast begon hij op verschillende plaatsen aan werken tot meerdere sier en tot voordeel van het rijk. Hij herstelde ook op een passende wijze de magnifieke paleizen en koninklijke residenties, die Karel de Grote eertijds in grote pracht gebouwd had: te **Noviomagus bij de villa Ingelenheim**, machtige werken die echter door verwaarlozing en ouderdom onderkomen waren, en hierin toonde hij zijn aangeboren grootheid van geest; bij **Kaiserslautern** liet hij op even royale wijze het koninklijk paleis verzorgen, dat uit rode steen was gebouwd.

Bron: Schmale, o.p. p. 710.

Nota: Het Bronnenboek plaatst deze tekst ca. 1155, terwijl andere schrijvers o.a. de Nijmeegse kroniekschrijver Willem van Berchen het erop houden, dat Barbarossa in 1152 met deze werken begonnen is. De reden van de Bronnenboekse voorkeur wordt zo meteen duidelijk. Bisschop Otto van Freising, oom en eerste raadsman van Frederik Barbarossa, heeft naar alle waarschijnlijkheid kennis gehad van de tekst op de gedenksteen uit 1155 (zie tekst 455), als hij hem al niet zelf heeft opgesteld. Daarin wordt gezegd dat de keizer in Nijmegen een burcht van de Ro-

meinen herstelde. Er staat geen woord in over Karel de Grote, zodat er tussen de kroniek met de feiten uit ca. 1152 en de tekst op de gedenksteen een duidelijke tegenspraak leek te bestaan. Otto van Freising zegt dan ook niet, dat Barbarossa een paleis te Nijmegen herstelde, doch te **Noviomagus bij de villa Ingelenheim**. Hiermede bedoelde hij misschien **Neustadt** in de buurt van Ingelenheim. Het kan ook zijn dat hij misleid is door de tekst van Einhard uit ca. 770 over de bouw van de residentie Noviomagus, en dat hij gewoon Ingelenheim bedoelde, waar later nog verschillende oorkonden worden uitgegeven en waarvan vast staat dat deze karolingische residentie door het duitse rijk is voortgezet. Een derde mogelijkheid is dat een latere kopiïst aan de tekst heeft geknutseld en dat er oorspronkelijk een andere naam heeft gestaan. Misschien heeft Otto van Freising alleen Noviomagus geschreven en dan **Neumagen** bij Trier bedoeld, dat ook als residentie is voortgezet, en moet "bij de villa Ingelenheim" als een latere toevoeging worden beschouwd. De veronderstelling dat er misschien **Aken** heeft gestaan, is waarschijnlijk niet juist, daar Barbarossa deze residentie pas in 1165 herstelde, toen Otto van Freising al lang dood was; Aken kan hij dus niet bedoeld of geschreven hebben.

De passage over Kaiserslautern kan niet juist zijn, daar deze plaats nooit in verband met Karel de Grote is genoemd en het overigens bekend is dat zij pas veel later duitse residentie geworden is. Het Bronnenboek maakt ook hier een, waarschijnlijk opzettelijke vertaalfout door te zeggen, dat Barbarossa er een koninklijk paleis liet **bouwen**, terwijl de tekst duidelijk zegt dat hij daar ook een bestaand paleis liet **verzorgen**, wat trouwens de betekenis is van de hele passage. De bedoeling van deze manipulatie is ook duidelijk, namelijk om het meervoud van de zin op Noviomagus en Ingelenheim te laten slaan, en van Kaiserslautern een **nieuwbouw** te maken. Zo kon het Bronnenboek enig fundament geven aan zijn stelling over karolingisch Nijmegen, al moest het dat doen met een tweetal vervalsingen. In feite immers heeft het deze tekst tot de finale inzet gemaakt van de kwestie over karolingisch Nijmegen met de woorden: "**Het zal duidelijk zijn dat wij niet twijfelen aan het bestaan van een palts te Nijmegen vóór Frederik Barbarossa**". Om aan die stelling enige grond te geven, hebben de auteurs van het Bronnenboek de tekst maar even vervalst. Waar Otto schrijft "**Noviomagum iuxta villam Inglinheim**" geven zij "**Noviomagum et iuxta villam Inglinheim**" - te Noviomagus en bij de villa Ingelenheim. Zo maken zij handig **twee plaatsen** van de éne genoemde, redden en passant het meervoud van de zin dat op Noviomagus en Kaiserslautern slaat, en leggen zij bovendien een geraffineerde link naar de tekst van Einhard (van vier eeuwen terug!), die immers ook in één zin over Ingelenheim en Noviomagus geschreven had maar die duidelijk Noyon bedoelde. En laat men in Nijmegen ditmaal niet aankomen met welke uitvlucht dan ook, want alle **bronnenuitgaven**, zowel de duitse als de franse en zelfs de gelderse auteur Sloet zowel als de door hen geciteerde auteur Schmale, publiceren de tekst zonder het vervalsende "et".

Qui cum in

ampliando regno et^m subigendis gentibus tantus existat, utⁿ in praedictis occupationibus assidue versetur, opera tamen plurima ad regni decorem et commoditatem pertinentia diversis in locis inchoavit, quaedam etiam^o consummavit, et maximam providentiae partem obsequio pietatis impendit. Palatia siquidem a Karolo Magno quondam pulcherrima fabricata et regias clarissimo opere decoratas apud Noviomagum, iuxta villam Inglinheim, opera quidem fortissima, sed iam tam neglectu quam vetustate fessa, decentissime reparavit, et in eis maximam innatam sibi animi magnitudinem demonstravit. Apud Lutra domum regalem ex rubris lapidibus fabricatam non minori munificentia accuravit.

De tekst van Otto van Freising in: Geste Friderici imperatoris, MGS, XX, p. 490.

Palatia siquidem a Karolo Magno quondam pulcherrima fabricata et regias clarissimo opere decoratas apud Noviomagum, iuxta villam Inglinheim, opera quidem fortissima, sed iam tam neglectu quam vetustate fessa, decentissime reparavit et in eis maximam innatam sibi animi magnitudinem demonstravit.

Dezelfde tekst uit: Sloet, Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen, 1872, p. 289.

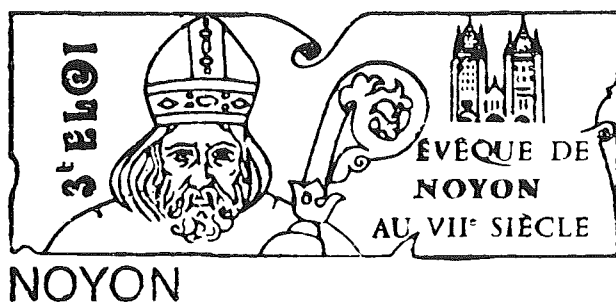
148. (1155) .../...

Qui cum in ampliando regno et subigendis gentibus tantus existat et in predictis occupationibus assidue versetur, opera tamen plurima ad regni decorem et commoditatem pertinentia diversis in locis inchoavit, quaedam etiam consummavit et maximam providentiae partem obsequio pietatis impendit. Palatia siquidem a Karolo Magno quondam pulcherrima fabricata et regias clarissimo opere decoratas apud Noviomagum et iuxta villam Inglinheim, opera quidem fortissima, sed iam tam neglectu quam vetustate fessa, decentissime reparavit et in eis maximam innatam sibi animi magnitudinem demonstravit; apud Lutra domum regalem ex rubris lapidibus fabricatam non minori munificentia accuravit.

Otonis ep. et Rahewini Gesta Frid. I, Schmale AQ 17, p. 710-712

Ofschoon hij zich in het uitbreiden van het rijk en het onderwerpen van volken zo onderscheidde en hierdoor voortdurend in beslag werd genomen, begon hij toch op verschillende plaatsen allerlei werken tot sier en voordeel van het rijk; sommige voltooide hij en het grootste deel stelde hij in dienst van de verknochtheid aan het voorgeslacht. De zeer fraaie paleizen, eens door Karel de Grote gebouwd, en de koningshoeven, met zeer schoon kunstwerk versierd, te Nijmegen en naast de villa Ingelheim, zeer sterke bouwwerken, maar door verwaarlozing en ouderdom aangetast, herstelde hij op zeer passende wijze en hierbij toonde hij zijn aangeboren grootheid van geest. Te Kaiserslautern heeft hij op royale wijze een koninklijk paleis uit rode stenen laten bouwen.

Het Bronnenboek (p. 7) baseert op deze tekst zijn overtuiging, dat Frederik Barbarossa in Nijmegen de vroegere palts van Karel de Grote herstelde. De juiste tekst luidt: "apud Noviomagum iuxta villam Inglinheim" - te Noviomagus - Neustadt bij de villa Ingelheim. En dan komt aan de orde, of en hoe deze mededeling juist is. Otto van Freising heeft zeker niet Nijmegen bedoeld, wat bewezen is door de befaamde gedenksteen uit 1155. Maar de fraudeurs hebben de tekst vervalst tot "apud Noviomagum ET iuxta villam Inglinheim", wat aan de tekst een geheel andere maar foutieve draai geeft. Ergo: berust hun overtuiging op een brutale vervalsing. Daar het Bronnenboek, volgens zijn eigen getuigenis, op deze tekst gebaseerd is, gaat het ten onder aan tekstvervalsing en valsheid in geschrifte.

Tekst 457 (Bronnenboek nr 151).

1165

Te **Noviomagus** werd de keizer een zoon geboren, Hendrik genaamd.

Bron: Chronica regia Coloniensis, MGS in usum scholarum, XVIII, p. 116.

Nota: Ook hier is de interpretatie Nijmegen hoogst twijfelachtig, daar moeilijk aangenomen kan worden dat keizerin Beatrix zich naar Nijmegen, de uithoek van het rijk, begeven zou hebben voor de bevalling. Dat is pas in de 20e eeuw gebruik geworden na het totstandkomen van een medische fakulteit in Nijmegen. Het zou alleen te aanvaarden zijn, wanneer door andere gegevens vast zou staan dat het hof op dat tijdstip in Nijmegen verblijf hield, of dat de keizerin Barbarossa zou hebben vergezeld op een van zijn dienstreizen. Dit wordt al hoogst onwaarschijnlijk wanneer men bemerkt dat Frederik Barbarossa tussen 1157 en 1174 niet meer in Nijmegen is geweest. Merkwaardig is overigens, dat Willem van Berchen dit feit **niet** voor Nijmegen claimt. Aangezien er andere plaatsen bestaan, die ook de latinisatie Noviomagus gehad hebben en ook koninklijke domeinen waren zoals Neumagen en Neuville-en-Condroz, moet toch wel enige adstruktie aangevoerd worden bij het opeisen van een gebeurtenis voor Nijmegen.

Tekst 458 (Bronnenboek nr 152).

1165 - Gegeven te Utrecht.

Keizer Frederik Barbarossa regelt de waterafvoer van de Rijn tussen Wijk bij Duurstede en Zwammerdam. Onder de getuigen, waarbij funktionarissen van het rijk en hollandse en utrechtse heren, wordt een "Meinardus graaf van Neumage" genoemd.

Bron: MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, X, p. 496.

Nota: Zonder het minste bewijs maakt het Bronnenboek er Meinardus van Nijmegen van, terwijl het overduidelijk is dat deze, als laatste van de hoffunktionarissen genoemd, van het geslacht **Neumagen** bij Trier was, dat inderdaad de grafelijke titel droeg. Nijmegen is nooit graafschap geweest. Zo springt het Bronnenboek met de historische gegevens om, teneinde maar zoveel mogelijk "Nijmegen's" bij elkaar te krijgen voor de hersenspoeling.

Tekst 459 (Bronnenboek nr 154).

1171, september 9 - Gegeven te Luik.

Keizer Frederik Barbarossa geeft aan de bisschop van Luik een oorkonde uit over goederen te Herstal. Onder de getuigen is een Alexander van **Noviomagus** genoemd, die even verder Alexan-

der van **Numage** heet.

Bron: Bormans en Schoolmeesters, Cartulaire de l'église Saint-Lambert de Liège, p. 53.

Nota: Even zeker als in de voorafgaande gevallen duidt de naam van Alexander van Noviomagus of Numaga de plaats **Neumagen** bij Trier aan, omdat Alexander hier weer verschijnt als een hoffunctionaris. Tevens wordt bewezen dat Neumagen ook Noviomagus werd genoemd.

Tekst 460 (Bronnenboek nr 156).

1174

De keizer vierde het Kerstfeest te **Altenburg** in Saksen. Met Pasen hield hij zijn normaal en bekend hof te **Aken**. Vervolgens ging hij naar **Noviomagus**, waar hij **enkele dagen** verbleef en allen voor de twee jaren geleden aangekondigde expeditie de eed liet afleggen (bedoeld is een nieuwe kruistocht, opgezet na het verbond tussen Egypte en Syrië uit 1171 en de aanval op het koninkrijk van Jeruzalem). Pinksteren evenwel vierde hij in het castrum dat **Cochem** wordt genoemd.

Bron: Chronica regia Coloniensis, Waitz... in usum scholarum, 18, p. 124.

Nota: Het is mij een raadsel, waarom het Bronnenboek de reis van de keizer omschrijft: Maastricht-Nijmegen-Sinzig, daar Maastricht nergens in de tekst wordt genoemd, Aken veelbetekend is overgeslagen en de interpretatie Nijmegen hoogst twijfelachtig is. Het is namelijk uitgesloten, dat keizer Frederik tussen al deze bedrijven door **enkele dagen** in Nijmegen is geweest, waar hij blijkens de tekst de rijksgroten had bijeengeroepen om een eed te vernieuwen; een keizer ontbiedt deze niet naar een uithoek van het rijk, doch naar een plaats die centraal ligt. Het is dan ook duidelijk dat hier **Neumagen** bij Trier is bedoeld, temeer omdat dit een logische situatie is op de tocht van de keizer van Aken naar Chocme - Sinzig, op 15 km zuid-oost van **Bonn**. Men begrijpt nu ook, waarom het Bronnenboek probeert **Aken** buiten het zicht te houden.

Tekst 461 (Bronnenboek nr 157).

1174 - Gegeven te Trifels.

Keizer Frederik Barbarossa bevestigt de burgers van Utrecht in hun tolvrijdom te Tiel en te Keizersweerd.

Bron: Muller en Bouman, o.c., p. 479.

Nota: Onder de getuigen komt Alardus van **Numage** voor, weer een hoffunctionaris uit het geslacht van Neumagen bij Trier. Derhalve presenteert het Bronnenboek weer een vals **Nijmegen**.

Tekst 462 (Bronnenboek nr 158).

1176

Bisschop Godfried van Utrecht beslecht een geschil tussen het kapittel van St. Jan aldaar en Iwainus van Gokesforde. Onder de getuigen is een Herman **graaf** van **Noviomagus** genoemd.

Bron: Muller en Bouman, o.c. p. 585.

Nota: Herman was vanzelfsprekend graaf van **Neumagen** bij Trier. Van deze persoon is méér bekend. Herman van Numago wordt in 1192 genoemd als onderhandelaar bij het geschil tussen de abdijs van Echternach en de aartsbisschop van Trier (Wampach, Quellen, nr 215). Het ziet er zelfs naar uit, dat hij bij de bovenstaande zaak betrokken werd als kenner van kloosterzaken.

Tekst 463 (Bronnenboek nr 160).

1178, juli 7 - Gegeven te Turijn.

Keizer Frederik I sluit met de plaats Asti, ten zuiden van Turijn gelegen, een overeenkomst over het gebruik van de rijksburcht None. Onder de getuigen is genoemd: Lambertus de **Nivimaga**.

Bron: Böhmer, Acta Imperii selecta, p. 1061.

Nota: Het is hoogst twijfelachtig dat deze Lambertus een Nimwegenaar was, en het is een aanfluiting van wetenschappelijk onderzoek links en rechts maar wat namen te grijpen, die een beetje erop lijken, en deze voor Nijmegen te presenteren, daar zo'n interpretatie op z'n minst ergens door geadstrueerd moet worden, liefst helemaal bewezen dient te zijn. De genoemde plaats is vrijwel zeker **Novellara**, op 25 km noord-west van Modena in Italië. De moderne naam is samengesteld uit **Nova** en **villa** en is in betekenis een vol synoniem van Noviomagus. Het Bronnenboek gaat waarachtig "Nijmegen's" aanslepen uit Italië!

Tekst 464 (Bronnenboek nr 161).

1184, januari 1 - Gegeven te Straatsburg.

Keizer Frederik I bevestigt de stad Worms in de tolvrijdom op de volgende plaatsen: Frankfurt, Boppard, Hammerstein (vermoedelijk Amostrenne bij Luik), Tramonia (Tramonti, It.), Dortmund, Goslar, Angera (Enger), **Numagie** en Duisburg.

Bron: Scholz-Babisch, o.c. p. 8.

Sloet, Oorkondenboek van Gelre en Zutfen, p. 359.

Nota: Numagie is **niet** Nijmegen. Zie tekst 449, waar hetzelfde rijtje plaatsen voorkomt als in deze tekst.

Tekst 465 (Bronnenboek nr 162).

1189

Gerard, proost van Zyfflich, sluit een overeenkomst met de abt van Berne over ruil van goederen. Onder de getuigen is genoemd: Wiricus priester van Noviomagio - Nijmegen.

Bron: Frémery, Supplement, p. 18.

Nota: Noviomagio is hier zonder de minste twijfel Nijmegen. De akte is de **eerste schriftelijke bevestiging** voor het bestaan van een kerk en parochie te Nijmegen. De St. Nicolaas-kapel op het Valkhof, gebouwd omstreeks 1125, is de **eerste archeologische bevestiging**. Bij deze feiten vergeet het Bronnenboek zich af te vragen, daar het stilzwijgend het bestaan van een kerk en parochie aanneemt gedurende vijf eeuwen vroeger, waar de bewijzen daarvoor dan zijn. Zou ter plaatse alles van de kerkelijke dokumentatie verloren zijn gegaan, dan moet de parochiekerk, de priesters, de relaties met andere kerken en vooral die met het bisdom Keulen toch ergens sporen hebben nagelaten. Er is **niets vóór** 1125, zodat het Bronnenboek in Nijmegen een karolingische residentie **zonder kerk** neerzet, wat voor eenieder met elementair historisch inzicht een volstrekte onmogelijkheid is, een lege dop, zodat de kleutertjes van het Bronnenboek met twee lege doppen aan het spelen zijn.

Tekst 466 (Bronnenboek nr 163).

1189, november 18 - Uit Adrianopolis.

Keizer Frederik Barbarossa, op kruistocht in het Oosten, schrijft aan zijn zoon Hendrik en draagt hem op "Het huis op het eiland van Suitbertus (Keizersweerd) en dat van **Nuwemagen** te doen **voltooien** en goed te doen bewaken, daar wij deze van groot nut achten".

Bron: Historia de expeditione Friderici, MGS, nova series V, p. 40.

Nota: Deze tekst kan enkel op Nijmegen worden toegepast indien vast zou staan, dat de tekst van Otto van Freising van ca. 1152 ook op Nijmegen slaat, wat uitgesloten is. Bovendien kan moeilijk aangenomen worden dat de burcht van Nijmegen, in 1155 begonnen, in 1189 **nog niet voltooid** was. Uit Barbarossa's woorden spreekt een bepaalde interesse voor die burcht. Die

komt echter vreemd over als we de feiten nalopen. De keizer is gedurende de bijna 40 jaar van zijn regering welgeteld **drie maal** in Nijmegen geweest: in 1155 bij de inauguratie van de palts; dat mogen we wel aannemen ofschoon het nergens geschreven staat; in 1157 bij een bezoek en de uitgifte van zijn **enige** te Nijmegen gedateerde oorkonde; in 1171 bij een bezoek; dat van 1174 is geheel onzeker. Het toont aan dat de residentie van Nijmegen hem niet na aan het hart lag. We zullen het motief van zijn bezorgdheid voor deze twee burchten pas met wat meer zekerheid kennen, indien komt vast te staan welk Noviomagus van Karel de Grote hij liet herstellen. Was dat Neumagen bij Trier, dan springt een duidelijk motief naar voren, namelijk dat hij de verdediging van de **westflank** van het rijk op het oog had.

Tekst 467 (Bronnenboek nr 164).

1194, april 19 - Gegeven te Aken.

Keizer Hendrik VI verleent aan de inwoners van Keizersweerd dezelfde tolvrijheid als die van Aken in het gehele rijk genieten in de volgende plaatsen: in Angera, in Novimagio, in Traiecto en in Neuss.

Bron: Muller en Bouman, Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, I, p. 525.

Nota: Aan de hand van de vroegere tolvrijdom (zie tekst 464) kan Angera niet als Angeren en Novimagio niet als Nijmegen worden opgevat. Traiecto is vanzelfsprekend **Maastricht** en niet Utrecht. Zie ook tekst 450 over de oorkonde uit 1145 betreffende een gelijksoortige tolverlening aan Keizersweerd. Let bovendien op de geografische spreiding van de tollën. Bij Maastricht en Neuss is de niet-bestaande tol van Angeren een lachertje, en "Nijmegen" een misser.

Tekst 468 (Bronnenboek nr 165).

1196 - Gegeven te Montefiasco bij Viterbo.

Hendrik VI bevestigt het hospitaal te Nijmegen in het bezit van de goederen, door Alardus, **graaf** van Noviomago en zijn vrouw Uda geschonken, en neemt deze en de toekomstige bezittingen onder zijn bescherming.

Bron: Sloet, o.c. nr 389.

Nota: Ten eerste moet de vraag gesteld worden, met welk recht het Bronnenboek de woorden "en door de gelovigen geschonken", die er **niet staan**, in deze tekst binnensmokkelt. Even verder zegt de oorkonde, dat de koning ook onder zijn bescherming neemt wat het hospitaal nog van de gelovigen **zal** krijgen. Nauwkeurigheid is een eerste eis bij het uitgeven van bronnen. Sloet sloeg de spijker natuurlijk op de kop, toen hij Alardus als **burggraaf** van Nijmegen beschouwde en noemde. De burggraaf was een functionaris van het rijk, die de residentie op het Valkhof moest beheren en het gebied bestuurde, dat aan de burcht onderhorig was. Het Bronnenboek beschrijft hem als "comes Alardus", natuurlijk omdat de hazebroek niet rechtuit "graaf Alardus" durft zeggen, omdat dit de vraag oproept waar dat graafschap Nijmegen dan wel was, te meer omdat men bij een graafschap toch een minimum aan grondgebied veronderstelt. Het haalt met deze tekst een **derde manipulatie** uit, door angstvallig verborgen te houden, dat deze oorkonde de **eerste akte** is, die over Nijmegen bewaard is gebleven en dat de stad **niets** te bieden heeft uit haar zogenaamde **voorgeschiedenis van vijf eeuwen**. Ergo... en dit kan eenieder wel invullen.

Tekst 469 (Bronnenboek nr 166).

ca. 1202

De aartsbisschop van Trier legt in een oorkonde vast dat Gerlacus van Kobern een hof aldaar gerestitueerd heeft aan de kerk van Luik, en dat de aartsdiaken van Luik, **R. de Numage** geheten, die in ontvangst heeft genomen.

Bron: Bormans en Schoolmeesters, o.c. p. 81.

Nota: Ofschoon het niet per sé uitgesloten is dat iemand uit Nijmegen funktionaris is van het bisdom Luik, had dit toch waakzaam moeten maken. Ook hier is uitgesloten dat Numage Nijmegen betekent, daar **Neuville-en-Condroz** vele malen waarschijnlijker is.

Tekst 470 (Bronnenboek nr 170).

1209, juni 13 - Opgemaakt te Koblenz.

In een akte wordt een opsomming gegeven van de bedragen, die bij de tol van **Koblenz** betaald moeten worden ten bate van het kapittel van St. Simeon te Trier. De tekst spreekt eerst van de schepen, die **over de Rijn en Moezel afdalen**; die moeten een grote zalm geven. Die van **Numago** moeten de gevilde huid van een grote os geven. De tekst vervolgt met die van **Neuss**.

Bron: Sloet, o.c. p. 432.

Nota: Numago betekent hier zó duidelijk en ontwijfelbaar **Neumagen**, nota bene aan de Moezel gelegen, dat het mij een raadsel is hoe het Bronnenboek deze tekst voor Nijmegen durft presenteren. Bij deze en andere flaters begint men zich wel indringende vragen te stellen over het peil van het historisch onderzoek aan de Universiteit van Nijmegen, dat schreeuwt om een pikante mop over een ossehid.

Tekst 471 (Bronnenboek nr 171).

1213, januari 13 - Gegeven te Nijmegen.

Keizer Otto IV beleent graaf Willem I van Holland met de lenen van het rijk, die ook door de vorige graven van het rijk verkregen waren.

Bron: Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, I, p. 316.

Nota: Dit is de **laatste oorkonde**, door een Duits koning of keizer te Nijmegen gegeven. Van tevoren kunnen er welgeteld nog twee aangewezen worden: een uit 1151 van Koenraad III, de tweede uit 1157 van Frederik Barbarossa. Waarom attendeert het Bronnenboek zijn lezers niet erop dat Nijmegen geen rol van betekenis heeft gespeeld in het Duitse rijk, en dat deze zelfs helemaal ophoudt in 1213? Dit lijkt mij toch noodzakelijk te zijn, vooral omdat het in 1247 met het citeren van de bronnen ophoudt en dit motiveert met de mededeling, dat na 1247 een "explosie" van vermeldingen voorkomt, bovendien de stad en de schrijvers altijd zo'n nadruk hebben gelegd op de band met het Duitse rijk.

Tekst 472 (niet in het Bronnenboek).

1222

In **Dreumel** zijn 4 mansi met hun toebehoren.

...

Dreumel en de volgende plaats, die **Wamel** heet, zijn bij **Numagen** gelegen, het koninklijk paleis aan de rivier die "**der Vayl**" heet, en zij liggen vrij dicht bij de stad die **Tyle** wordt genoemd.

Bron: Beyer: Urkundenbuch, I, p. 190.

Sloet, o.c. p. 65.

Nota: Caesarius, oud-abt van Prüm, schreef in 1222 op verzoek van de toenmalige abt een oud register over, waarin notities stonden over de bezittingen van de abdij, welk register het jaartal 893 droeg. Hij amuseerde zich over de rustieke en ongehoorde "stijl" van het boek, dat niemand ooit had gelezen, en voegde aan de opsommingen uit dat boek eigen bemerkingsen en uitleg toe. Dit heeft een merkwaardige **dubbelbron** opgeleverd: een tekst uit 893 en een tekst uit 1222, welk soort dubbelbronnen uiterst zeldzaam is en waarvoor een rechtgeaard historicus op de knieën valt en de grond kust. In de oude tekst wordt niet gesproken over een paleis te Nijmegen; in die van 1222 wèl. Die bijzonderheid zou de eerste schrijver ook vermeld hebben als zij er toen was,

temeer daar de abdij van Prüm nauwe banden met de koningen en keizers had omdat zij rijks-abdij was. Het jaartal 893 duidt niet aan; dat Prüm toen al bezittingen had in Maas en Waal, doch alleen dat de oudste akte in het boek van 893 dateerde. Waarom slaat het Bronnenboek, dat toch zo driftig "Nijmegen's" verzamelt, deze aardige dubbelbron over? Wel, omdat eenieder dan dezelfde konklusie trekt als ik boven heb gedaan, namelijk dat de tekst een zwaar tegenbewijs voor Nijmegen betekent.

Tekst 473 (Bronnenboek nr 175).

1226

Keizer Frederik II bevestigt de Maria-kerk van Aken in haar bezittingen, o.a. in **Numaga**. De oorkonde is een bevestiging van vroegere in 888, 930 en 966 door zijn voorgangers verleend.

Bron: Meuthen, Aachener Urkunden 1181 - 1250, p. 92.

Nota: Bij tekst 315 is aangetoond, dat Numaga niet Nijmegen is maar **Neuville-en-Condroz** bij Luik, zodat deze oorkonde, dezelfde zaak en dezelfde plaatsen betreffend, niet op Nijmegen toegepast kan worden. Zij leidt ook tot een andere konklusie: tengevolge van de onderhavige tekstkritische reiniging is er geen tekst meer over, waar **Numaga** of Numage met enig recht op Nijmegen van toepassing kan worden verklaard, zodat nu alleszins duidelijk is dat de titel van het tijdschrift "Numaga" foutief is. Als men de oudste naam wilde kiezen, wat voor de hand ligt, had men **Neumaia** moeten nemen.

Tekst 474 (Bronnenboek nr 177).

1230 - Gegeven te Weissenburg.

Hendrik (VII) verleent aan die van Nijmegen rechten en vrijheden, die Aken en andere steden van het rijk ook genieten.

Bron: Sloet, o.c. nr 536.

Nota: Hier treft men een voorbeeld aan van een tendentieuze, derhalve **valse** vertaling door het Bronnenboek. De tekst spreekt gewoon van "Aken en andere steden van ons en het rijk". Het Bronnenboek maakt er "rijkssteden" van, en zet zodoende Nijmegen de zoveelste valse kroon op. Straks gaan we dieper in op het facet rijksstad. Het citaat van het Bronnenboek pleegt weer een manipulatie door angstvallig verborgen te houden dat dit **de eerste beschikking** is van een vorst ten gunste van de stad, want dit kapitale feit moet natuurlijk uit het zicht gehouden worden. Vijf blanco eeuwen, waar elk spoor van een relatie met het rijk ontbreekt - want ook in **duitse bronnen** komt Nijmegen niet voor - zijn voor het Bronnenboek geen reden om zich iets af te vragen.

Tekst 475 - (niet in het Bronnenboek).

ca. 1230

Onder deze Otto van Gelre en in het begin van zijn regering begonnen de inwoners van Nijmegen **voor het eerst** dankbaar gebruik te maken van de koninklijke privileges naar het voorbeeld van de koninklijke stad **Aken**. Die waren hen in 1230 welwillend verleend door zaliger nagedachtenis Hendrik VII, rooms koning en landgraaf van Thüringen, zoon van de H. Elisabeth, en werden nadien door zijn opvolgers in het roomse rijk, zoals boven duidelijk is uiteengezet, op hun keizerlijk gezag rijkelijk bevestigd, vernieuwd of uitgebreid.

Bron: Wilhelmus de Berchen, Chronicon Geldriae, uitg. Sloet, p. 62.

Nota: Het Bronnenboek vermeldt inderdaad de oorkonde uit 1230 van Hendrik VII. De tekst van Van Berchen is even belangrijk, daar hij meedeelt wanneer Nijmegen begon zich op te trek-

ken aan Aken, wat zoals straks zal blijken, een enorme invloed heeft gehad op de mythevorming te Nijmegen.

Tekst 476 (Bronnenboek nr 178).

1231

Vier gekozen scheidsrechters beslissen, dat de proost en het kapittel van de Apostelen-kerk van Keulen gezamenlijk het patronaatsrecht hebben over de kerk van Nijmegen.

Bron: Sloet, o.c. nr. 530.

Nota: De tekst noemt de stad **Numage**, een naamkundig feit dat best het vermelden waard is, even belangrijk als het feit dat in 1242 de vorm **Nymegen** verschijnt. De etymologische ontwikkeling van de naam is goed in de onderscheiden teksten te volgen. Waarom attendeert het Bronnenboek niet daarop, in plaats van de indruk te wekken dat Nijmegen een rechte afleiding van Noviomagus zou zijn? De naam is van **Neumaia** afgeleid en de latinisatie Noviomagus is voor het eerst pas in 1151 gebruikt. Deze feiten zijn even belangrijk als de mededeling dat de Apostelenkerk van Keulen het patronaat over de Nijmeegse kerk bezat, wat overigens ook méér toelichting vereist, omdat eenieder er recht op heeft te weten wie van tevoren gedurende die vijf eeuwen van de intrigerende lege eierdoppen het patronaat in handen had.

Tekst 477 (Bronnenboek nr 179).

1233

Arnoldus Bonard, rechter van Nijmegen, geeft een oorkonde uit ten gunste van de abdij Camp.

Bron: Hauptstaatsarchiv Düsseldorf, Abtei Camp, Urkunde nr 59.

Nota: Weer moet de vraag gesteld worden: waarom attendeert het Bronnenboek niet erop dat dit **de eerste akte** is, waaruit iets blijkt van een rechterlijke organisatie in Nijmegen, en waarom houdt het Bronnenboek alles verborgen wat aantoonde dat Nijmegen **een nieuwe stad** was uit het begin van de 12e eeuw, die zich normaal ontwikkelt en achtereenvolgens alles verwerft wat een normale stad in die tijd heeft. De indruk wekken, en dat zelfs rechtuit zeggen, dat dit allemaal stoelt op een voorgeschiedenis van vijf eeuwen, terwijl integendeel blijkt dat alles even nieuw is, is de grondmisleiding van het Bronnenboek.

Tekst 478 (Bronnenboek nr 180).

1234

Maar de graaf van Holland (Floris IV) ging naar huis (uit het Elbe-gebied) en is in een toernooi te Nijmegen gedood.

Bron: Annales Stadenses, MGS, XVI, p. 362.

Nota: De grandioze blunder van het Bronnenboek is al in de teksten 437 - 441 aan de kaak geteld. Hij is trouwens zo onsterfelijk, dat 't een tweede maal mag gebeuren. Laat ik hier de nadruk op de naamkunde leggen. Het Bronnenboek ging natuurlijk van de overtuiging uit, dat **Noviomagus** zo ver in de 13e eeuw **onmogelijk** Noyon kon betekenen, en meende met deze tekst ook de andere Noyon-interpretaties een deuk te kunnen geven en het publiek een enorm "Nijmeegs" oor aan te naaien. Helaas betekent Noviomagus wél Noyon, is het Elbe-gebied de verkeerde streek omdat de Stadingers in Frans Vlaanderen zaten, trapt het Bronnenboek tot het bittere einde in de indiceerfouten van de Monumenta Germanica, en wordt de blunder van het Bronnenboek elke keer groter dat de auteurs een uitvlucht ervoor bedenken. Dat noemt men terecht: zich steeds dieper in zijn eigen modder graven. Camps zinkt natuurlijk mee weg, daar hij 't op de valreep nog voor het "toernooi van Nijmegen" opneemt (Ned. Archievenblad, 1983). Die man blijft maar brallen, en kent de simpelste teksten niet eens!

Tekst 479 (Bronnenboek nr 183).

1242

De graaf van Kleef verleent aan de burgers van Kleef vrijheid van tol op de Rijntollen, die hij van het rijk in leen heeft, o.a. te **Nijmegen**.

Bron: Scholz, o.c. p. 26.

Nota: De tol aan die van Kleef is in deze tekst niet het belangrijkste, doch het feit dat de stad er voor het eerst als Nymegen verschijnt, de moderne vorm van de naam, die sindsdien al zeven eeuwen onveranderd bestaat en zich vermoedelijk wel tot aan het einde der tijden zal handhaven. Het releveren van de naamkundige feiten is vanzelfsprekend een der belangrijkste onderdelen van een stadsgeschiedenis.

Tekst 480 (Bronnenboek nr 182).

1241

Dit zijn de te betalen rechten van de steden en villae:

Item van **Duisburg** 50 mark. De Joden aldaar 15 mark.

Item van **Numage** 40 mark.

Item van vier hoven bij **Dortmund** 15 mark. De Joden aldaar 15 mark.

Bron: Notitia de precariis civ. et vill. Const. III, p. 2.

Nota: Zonder bewijs gegeven, moet deze tekst voor Nijmegen verworpen worden, daar de rangschikking op zich al niet klopt, en er bovendien in Duitsland meer dan 20 plaatsen liggen, waarop Numage van toepassing kan worden geacht. Het is het zoveelste voorbeeld, hoe Nijmegen "Nijmegen's" bij elkaar harkt.

Tekst 481 (Bronnenboek nr 189 en 190).

1247, november 8 - Gegeven te Neuss.

Willem, graaf van Holland en gekozen duits koning, geeft aan Otto II, graaf van Gelre, de burcht Nijmegen met alle toebehoren **in pand**.

Bron: Sloet, o.c. p. 682.

Nota: De betekenis en de gevolgen van deze verpanding worden elders behandeld. Het Bronnenboek eindigt zijn referenties met deze oorkonde uit 1247, alsof de kwestie van karolingisch Nijmegen hiermee afgelopen is, terwijl zij in feite dan pas begint. Immers, tot nu toe hebben we in de bronnen vanaf 1125 niet het minste spoor kunnen ontdekken, dat enige relatie zou inhouden met de karolingische voorgeschiedenis van Nijmegen, evenmin enige schriftelijke bevestiging over het bestaan van de traditie. Het is derhalve geboden, om in afwijking van het Bronnenboek het onderzoek voort te zetten, daar het vanzelfsprekend van kapitaal belang is te weten, wanneer die traditie is ontstaan, wie haar voor het eerst heeft geponeerd en waarop die schrijver zijn bewering steunde.

Tekst 482 (niet in het Bronnenboek).

1272

De edele graaf Otto (van Gelre), die de macht en het bestuur over Nijmegen verkregen had, zoals boven is verhaald, wilde daarin vorderen. In het jaar 1254 sloot hij een overeenkomst met de rechter, de schepenen en de overige burgers van Nijmegen, uit noodzaak en tot nut en gebruik voor hemzelf en de inwoners, dat zij de **parochiekerk**, buiten de stad gelegen, zouden afbreken om die binnen de stad te plaatsen en opnieuw op te bouwen. Van de eerwaarde vader, heer Koenraad van Hofsteden, aartsbisschop van Keulen, kregen zij de toestemming. Van de eerwaarde heren deken en kapittel van de Keulse St. Apostelen-kerk, die van oudsher de ware en vreedzame patronen van de kerk waren, werd eveneens goedkeuring verkregen, evenwel onder

reservering van al hun rechten en goederen en zonder enige aansprakelijkheid van hun kant. Daarom werd een vrije plaats in de stad, die de Hundisberg heet, van de rooms koning, eigenaar van die grond, verkregen voor de bouw en de konsekratie van een kerk met kerkhof, die de stad zonder voorbehoud aan de deken en het kapittel zou overdragen. De graaf en de stad verplichten zich tevens, dat zij als vergoeding van de grond tussen het kasteel en de poort, die bezit van de kerk was, waar de plebaan woonde en welke grond door de nieuwe stadsgracht was ingenomen, een nieuw geschikt huis te bouwen, dicht genoeg bij de nieuwe kerk, en dit aan de plebaan te geven. Daarover bestaat bij de kerk van de St. Apostelen een oorkonde, gezegeld met hun zegels, die van graaf Otto en van de stad Nijmegen. Tenslotte is de parochiekerk van Nijmegen, toegewijd aan de **H. Gertrudis**, gesticht naar men zegt ten tijde van de Pepijnen, de voorvaders van Karel de Grote, op deze manier door de burgers van haar eerste plaats binnen de muren van de stad overgebracht en voltooid.

Het jaar daarop, in 1272, op de vigilie der Geboorte van de H. Maagd Maria, is zij gekonsekreerd door de beroemde man Albertus de Grote, bisschop van Regensburg en van de Orde der Predikheren, ter ere van de H. Maagd en de Weldadige vaandeldrager van Christus, de eerste martelaar Stephanus. Het hoofdaltaar, dat vóór het koor staat, werd toegewijd aan die martelaar; twee altaren aan de zijkanten zijn van de heiligen Nicolaas en Catharina. Dit geschiedde ten tijde van Koenraad, aartsbisschop van Keulen, en Reinald, graaf van Gelre en zoon van de voornoemde Otto. Het feest van de kerkwijding werd door Albertus de Grote vastgesteld op de eerste zondag na het feest van Maria Geboorte. Op deze konsekratie heeft het volgende vers betrekking:

In het jaar 272 (sic !) wijdde Albertus de Grote, als een lam, de kerk van de patroon Stephanus, de verheven martelaar, op de dag vóór Maria Geboorte.

Op de plaats van de eerste stichting, die nu door de inwoners het Oud Kerkhof wordt genoemd, was niets achtergebleven; de plaats was geheel geprofaneerd. Er rustten echter nog de lichamen van ontelbare gelovigen, getrouwen van Christus, die de slaap in de Heer gekregen hadden en daar wachtten op de laatste bazuin en de komende beloning van hun eigen daden. Daarom bepaalde dezelfde Albertus en legde hij op, dat elk jaar tot in alle toekomstige tijden toe, op het oktaaf van Pinksteren het beeld van de H. Maagd, met het H. Sakrament en de relieken van de heiligen, van de nieuwe kerk naar die vroegere plaats gedragen zouden worden, om daar tot God te bidden voor de gelovigen die er begraven waren. Dit is elk jaar gedaan en is een gewoonte geworden; het gebeurt met veel plechtigheid door de gehele geestelijkheid en het volk. Deze Omdracht van het beeld der H. Maagd met het H. Sakrament en de relieken van de heiligen, op deze manier door die van Nijmegen het eerst gedaan, is later in veel steden, dorpen en kerken van verschillende delen der wereld nagevolgd en ook daar een gewoonte geworden.

Bron: Wilhelmus de Berchen, o.c. p. 67.

Nota: De betekenis van deze tekst wordt nog afzonderlijk behandeld. Hij kan onmogelijk over het hoofd worden gezien, daar hij van kapitaal belang is voor de vraag, of er een karolingisch paleis kan hebben gestaan op de plek waar de kerk en het kerkhof van Nijmegen lagen. Het is mij dan ook een raadsel, waarom het Bronnenboek, dat teksten uit Italië, Duitsland en België aansleept, deze kapitale tekst van een Nijmeegs auteur overslaat.

Tekst 483 (niet in het Bronnenboek).

ca. 1480

Novimagium heeft derhalve ongeveer 60 jaren vóór de geboorte van God's Eniggeboren Zoon, Onze Heer Jezus Christus, van Julius Caesar, de eerste monarch van de Romeinen, zijn begin gekregen, zoals blijkt uit de Speculum Historiale, zevende boek... In de verkenning van deze

landen heeft Julius, toen hij over de Rijn afdaalde en bij een bosachtig gebied kwam dat hem beviel, een groot paleis gebouwd, nog geweldiger dan de andere versterkingen, waaraan hij de naam van **Novimagium** gaf.

Bron: Wilhelmus de Berchen, o.c. p. 3.

Nota: Deze berichten van Van Berchem worden niet in hun chronologische orde geplaatst, daar zij van a tot z fabels zijn die in de 15e eeuw gehouden moeten worden. De Nijmeegse kanunnik schrijft hier pure legende daar Julius Caesar nooit in Nederland is geweest. De komst van de Romeinen in ons land zet hij ongeveer een eeuw te vroeg. De fabel over de stichting van de stad door Julius Caesar wordt trouwens van praktisch alle duitse steden langs de Rijn verteld. Merkwaardig is dat geen van de oude schrijvers daarbij Nijmegen noemt, zodat het helder is dat Van Berchen tussen neus en lippen door deze legende ook maar tot Nijmegen doortrekt.

Tekst 484 (niet in het Bronnenboek).

ca. 1480

Toen Julius Novimagium had gesticht en in de omstreken ervan vertoefde, werden vier consuls van het rijk gedood: Julius, Claudius, Pudens en Momanes, die als tot god geworden mensen werden vereerd en waarvoor hij in zijn paleis van Noviomagus en tempel liet oprichten... Die tempel is later, op initiatief van **Karel de Grote**, door paus Leo III gekonsakreerd ter ere van St. Nicolaas... Want Karel, de koning van de Franken, voortreffelijk dienaar van de kerk van Christus, heeft naast zijn andere grote en bewonderenswaardige werken tot sier en voordeel van het rijk twee magnifieke paleizen gebouwd: het ene niet ver van de stad Mainz bij de villa die Ingelenheim heet, het andere te **Noviomagus** aan de rivier de **Wahalis**, die het **Eiland van de Bataven** in het zuiden voorbijstroomt. Dat paleis van Noviomagus, in die tijd vervallen, had zoals gezegd van Julius Caesar de eerste stichting gekregen. In dit hernieuwde paleis verbleef Karel dikwijls vanwege de aangenaamheid van de plaats, en was hij gewoon zijn feesten en rijksvergaderingen te houden. Want toen hij nog koning van de Franken was, in het jaar 776 en na zijn overwinning van de Italianen en de Saksen vierde hij met de zijnen het kerstfeest te Herstal bij Luik, het Paasfeest in de villa, die **Novimagium** heet.

Bron: Wilhelmus de Berchen, p.c. p. 4 en 7.

Nota: Siste viator ! Sta even stil, wandelaar ! bij **deze eerste tekst** over de Nijmeegse mythe, licht Uw hoed en spreek een schietgebedje om een andere minder fraaie uitval te vermijden, want vóór Van Berchen zult U karolingisch Nijmegen bij geen enkele schrijver vinden, en ná hem zal 't nog dik 'n eeuw duren alvorens zijn opvatting door anderen wordt overgenomen. Men kan van Van Berchen denken wat men wil, één ding moet men hem nageven: hij heeft **alle historici** vijf eeuwen lang bij de neus gehad en op een dwaalspoor gezet, en dat is een onvoorstelbare prestatie voor een kanunnik uit de 15e eeuw ! Zijn verhaal over de vier consuls berust op een totaal verkeerde lezing van een romeins opschrift (de steen bestaat nog !) dat, en dit is wel interessant, zich in zijn tijd in de muur van de St. Nicolaas-kapel bevond en daar misschien al in zat sinds de bouw van de kerk kort vóór 1125. De attente lezer zal zelf wel opgemerkt hebben, dat Van Berchen de tekst van Otto van Freising, waarvan hij een stukje zelfs letterlijk citeert, aanvult en afmaakt met de tekst van Einhard over de bouw van Noviomagus. Ik moet nogmaals vragen: Waarom passeert het Bronnenboek de teksten van Willem van Berchen, de Nijmeegse auteur? Het antwoord moet helaas weer vernietigend luiden voor de Universiteit van Nijmegen: omdat eenieder dan zou zien dat hij **de eerste en enige schrijver** is geweest, die vóór de 17e eeuw karolingisch Nijmegen heeft voorgestaan, en omdat eenieder zich na de lezing van zijn tekst van alles begint af te vragen. Allereerst: hoe komt het dat dit pas **zeven eeuwen ná de feiten** voor het eerst is neergeschreven? De vakhistoricus zal meteen gaan zoeken naar de bronnen van de schrijver; hij eist immers referenties en zal dan hoogst verbaasd zijn er geen te vinden, zodat 't voor hem

HET BRONNENBOEK EN VAN BERCHEN

Willem van Berchen, de eerste schrijver van Nijmegen, tevens uitvinder van de karolingische mythe, **bestaat niet voor het Bronnenboek**. Zijn naam is niet eens genoemd; in de literatuurlijst van het **Nijmeegse Bronnenboek** mist men de **eerste Nijmeegse kroniek**. De latere Nijmeegse en Gelderse schrijvers vanaf de 17e eeuw hebben hem bij herhaling en uitvoerig geciteerd. Zij dragen hem als autoriteit aan wanneer zij over karolingisch Nijmegen schrijven. Voor dit punt halen zij geen oudere schrijver of andere kronieken aan. Feit is dus dat zij blind voeren op zijn mededelingen, en het niet eens de moeite waard vonden om deze bij andere schrijvers te controleren. Dat was trouwens onmogelijk, want er zijn geen oudere schrijvers die Van Berchen bevestigen. Feit is dus ook, en dat kan door drie eventuele Bronnenboeken niet weerlegd worden, **dat hij de uitvinder van karolingisch Nijmegen is**. Dit maakt zonneklaar waarom het Bronnenboek zijn persoon en zijn teksten passeert en wéér een fraude pleegt: het achterhouden van essentiële feiten, derhalve afliegen ervan, namelijk dat Willem van Berchen ca. 1480 **voor het eerst** de karolingische mythe heeft uitgesproken, dat hij geen enkel bewijs voor zijn bewering geeft, dat de mededeling van zijn bron volslagen vals is, en dat de dorpspastoor geen kennis en geen bevoegdheid had tot zijn hoogst gewichtige stelling, die maar eventjes de historie van westelijk Europa in een janboel veranderde. Uit eigen lijfsbehoud moest het Bronnenboek hem wel overslaan. Immers, wanneer het iedereen duidelijk zou zijn, dat de karolingische traditie van Nijmegen een fabel uit de 15e eeuw is, was er geen enkele behoefte meer aan een Bronnenboek, en was de vervalsing van de tekst van Otto van Freising nog zinlozer.

een groot raadsel wordt waarop de opvatting van Van Berchen steunde. En toch... en toch! Willem heeft waarachtig zijn bron genoemd zoals we zullen zien in de volgende tekst.

Tekst 485 (niet in het Bronnenboek)

ca. 1480

Dit alles wat tot nu toe over Karel (de Grote) met betrekking tot Novimagus is verteld, is hier en daar bijeengegaard uit de kroniek van Gregorius van Tours.

Bron: Wilhelmus de Berchen, o.c. p. 8.

Nota: Nu wil het ongelukkig toeval dat Gregorius van Tours, geboren ca. 538, tot ca. 594 heeft geleefd en geschreven, zodat hij niets over Karel de Grote van twee eeuwen later heeft kunnen vertellen. Met andere woorden: Willem staat te fabelen; hij heeft een en ander uit een grote duim "bijeengegaard" en wil zijn mededelingen ook nog met valse referenties dekken.

Tekst 486 (niet in het Bronnenboek).

ca. 1480

Het harde volk van de Noormannen kwam in het jaar Ons Heren 875, onder de regering van Karel II, de zoon van Lodewijk de Vrome, onder zijn aanvoerders Godfried, Siegfried, Rollo, Jello en andere voornamen over de rivier de **Wala**. Zij namen de gehele Batua in, het hertogdom Gelre, staken ook het paleis van Neomagus in brand. Vandaar voeren zij de Renus en de Mosa op, en vernielden en ontvolkten te vuur en te zwaard Keulen, Bonn, Mainz, Worms, Zülpich, Jülich, Aken, Luik, Maastricht, de Ardennen, Trier, Tongeren, St. Truiden, Prüm en Metz en ontelbare andere steden van Germanië, ook provincies, kloosters, versterkte steden en kastelen. Tegen hen trok Lodewijk, de koning van Germanië en broer van de genoemde Karel II, met een machtig leger op en verdreef hen uit zijn rijk.

De goddeloze Noormannen echter, die al zoveel steden en streken van Germanië verwoest en er mensen gedood hadden, vielen ook het benedendeel van **Alamanië** binnen, en overwinterden in het jaar Ons Heren 879 te **Noviomagus**. Tegen hen trok Lodewijk, koning van Germanië ten oorlog, doch omdat hij hen niet kon verslaan keerde hij smadelijk terug. Karel III, de zoon van de genoemde koning Lodewijk, die zijn oom Karel II in het rijk opvolgde, vermocht evenmin als zijn voorganger en ondanks een wrede oorlog iets tegen hen te bereiken. Eindelijk werd Godfried, koning van de Noormannen, overreed om te onderhandelen over de vrede. Hij liet zich christen maken op voorwaarde, dat Gisela, de dochter van koning Lotharius II hem tot vrouw gegeven zou worden met als bruidschat de provincie **Frisia**. Vandaar dat koning Godfried de Frisonen, die zich tegen hem verzetten, tot een afschuwelijke staat van slavernij bracht; hij ging zelfs zo ver dat alle Frisonen een strop om hun hals moesten dragen, zodat zij meteen opgehangen konden worden wanneer zij op welke manier dan ook tegen hem in opstand kwamen. Maar zie! Deze koning Godfried is enkele jaren later door de christenen vermoord, wat de wraak van God was, toen hij met een groot aantal Noormannen in de **Batua** was, die hij al eerder verwoest had.

Bron: Wilhelmus de Berchen, o.c. p. 11.

Nota: De schrijver geeft twee berichten over de Noormannen en Noviomagus. Eigenlijk vermeldt hij slechts één feit, daar hij de foutieve jaartallen 875 en 878 noemt, maar de gebeurtenissen uit 880 beschrijft. De kronieken bevatten echter veel méér berichten over het verband tussen Noviomagus en de Noormannen. Waarom Van Berchen die niet gaf, is voor mij geen raadsel, namelijk omdat die hem te link waren en hij wel degelijk begreep dat zij niet op Nijmegen sloegen. Hij paste al een geraffineerde "selectie" toe. Dat schijnt een typisch Nijmeegse eigenschap te zijn, daar het Bronnenboek eveneens **drie** teksten over de Noormannen geeft en er **tachtig** overslaat.

Tekst 487 (niet in het Bronnenboek).

ca. 1480

Frederik I... in het jaar 1150 tot rooms koning gekozen, liet **in het derde jaar** van zijn regering (d.i. 1152) **Noviomagus** in volle pracht herstellen, dat door de Noormannen en Boudewijn van Vlaanderen was vernield en oorspronkelijk door Julius Caesar was gesticht. Over deze restauratie handelen de verzen van een oud opschrift aan **de kerk** van Nijmegen ingemetseld, dichtbij de schatkamer, waarop staat gebeiteld:

(dan citeert hij de tekst van de gedenksteen uit 1155 (zie tekst 455) en vervolgt):

Dit vers moet worden opgevat als te handelen over **de stad** Nijmegen die toen, zoals boven is gezegd, helemaal verwoest en ontvolkt was. Echter, het paleis van de stad **kan niet door deze keizer Frederik hersteld zijn**, maar ook door andere roomse keizers. Want daarna (na de verwoesting) hebben zij er nog enige tijd gewoond, zoals Otto II (980-1002) en zijn moeder Theophanu, Hendrik II (973-1024) en Hendrik III (1017-1056), **die er immers niet hadden kunnen wonen wanneer zij er niet het paleis hersteld hadden.**

Bron: Wilhelmus de Berchen, o.c. p. 36.

Nota: De kroniekschrijver, die de Nijmeegse mythe op zijn geweten heeft, plaatst hier tegen wil en dank een zodanig spitse, kritische en juiste opmerking, dat hij niet alleen zijn eigen kort tevoren gedane beweringen tegenspreekt, maar in feite alle ruiten ingooit van karolingisch Nijmegen. Ook dit schijnt een typisch Nijmeegse eigenschap te zijn. Het Bronnenboek heeft immers met zijn haast ontelbare fouten en vooral door de blunders van "de bisschop van Nijmegen" en "het toernooi van Nijmegen" zichzelf op even dramatische manier weerlegd.

Tekst 488 (niet in het Bronnenboek).

ca. 1480

Over dat geweldige paleis van Noviomagus spreekt ook de historieschrijver Helinand, een monnik van Froidmont in het bisdom Beauvais, die een kroniek schreef vanaf het begin van de wereld tot in zijn tijd onder Otto IV... met de woorden: Dat in het bisdom Keulen een fameus paleis bestaat, gelegen boven een rivier, dat **Noviomagus** wordt genoemd, waar eens, toen er veel vorsten waren, onverwacht een bootje aankwam, getrokken door een **zwaan** die een zilveren ketting om de hals had. Er sprong een nieuwe en onbekende jongeman uit, een zeer schone ridder, groot als een reus; hij koos zich een vrouw, verwekte zonen en zijn geslacht is voortgezet tot op de dag van vandaag.

Bron: Wilhelmus van Berchen, o.c. p. 13.

Nota: Van Berchen zegt het niet, al heeft hij het misschien gedacht, dat de tekst van Helinand een bevestiging is voor het karolingisch paleis van Nijmegen. Anderen hebben dat in elk geval uit zijn woorden gelezen. Helinand is omstreeks 1160 geboren en in 1230 overleden, zodat hij volkomen korrekt over de Barbarossa-burcht van Nijmegen schreef, met uitzondering dan van de legende over de Zwaanridder, die trouwens Kleef en Nijmegen elkander betwisten. Opmerkelijk is dat deze **franse** schrijver de burcht van Nijmegen kende, maar nog beter is dat hij niets over een verband met Karel de Grote zegt. Dat kon ook niet, omdat die fabel pas in de 15 eeuw door Van Berchen is uitgevonden.

KONKLUSIE

Laten we ook hier de balans opmaken. Het Bronnenboek presenteert tussen 1125 en 1247 een aantal van 53 teksten, waarin Noviomagus voorkomt en die het op Nijmegen toepast. Daaronder zijn er slechts **29** die voor Nijmegen juist zijn en derhalve buiten discussie staan. Het zijn de volgende nummers van het tweede Bronnenboek: 138, 143, 144, 145, 147, 150, 155, 159, 162, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 181, 183, 184, 185, 186, 188, 189 en 190. Dubieus tot hoogst dubieus zijn 7 gevallen, de nummers: 142, 148, 149, 151, 153, 156 en 163.

Pertinent **valse** interpretaties zijn **17** gevallen, mijn teksten: 448, 449, 450, 454, 458, 459, 461, 462, 463, 464, 467, 468, 469, 470, 473, 478 en 480, voorwaar een prachtig resultaat voor de samenstellers van het Bronnenboek, die zich presenteren als de upper ten van historisch Nederland. Bijna **eenderde** van hun interpretaties is fout; dat dit in de 12e en 13e eeuw gebeurt, waar de bronnen toch overvloedig genoeg zijn om de juiste interpretatie te vinden, doet de deur dicht achter de onbenullen, die de hoofdbeginselen van bronnen-onderzoek niet kennen en zich als amateuristische index-vlooiers verraden. De eindscore is nog dramatischer. Leüpen kraait bij herhaling over zijn 190 Noviomagus-teksten. Daarvan blijven welgeteld **29 goede** over "volgens de huidige stand van het wetenschappelijk onderzoek" zegt hij, want hij kan 't maar niet laten met zijn "wetenschappelijkheid" te pochen, terwijl hij er een potje van heeft gemaakt en zijn wetenschap bestaat uit fraude en vervalsing. Immers, 29 goede interpretaties op een totaal van 190 levert de verhouding op van **één goede** tegen **acht foutieve**. De bewerkers van het Bronnenboek waren beslist geen onbenullen doch slimme fraudeurs, toen zij tekst 455 **niet vertaalden**, en essentiële citaten oversloegen, mijn teksten 472, 475, 482, 483, 484, 485, 486, 487 en 488.

Zij vervielen in een regelrecht misdrijf, toen zij tekst 456 vervalsten. Daar de karolingische traditie van Nijmegen, ook volgens het Bronnenboek, staat of valt met de vraag, of de burcht van Frederik Barbarossa de opvolger was van de palts van Karel de Grote, is de affaire definitief beslist wanneer die vraag alleen door middel van een vervalsing in positieve zin beantwoord kan worden. De vervalsing was even zinloos als overbodig naast het afdoende bewijs dat **gedurende drie eeuwen** na Otto van Freising geen enkele schrijver zijn tekst over de restauratie van Noviomagus voor Nijmegen heeft opgevat. Dat dit afdoende bewezen is, wordt aangetoond door de feiten, dat het werk van Otto van Freising als de "Kaiserchronik" van algemene bekendheid was, en dat **de duitse schrijvers**, die toch de neiging hadden om alles naar Duitsland te trekken en al lang met de germanisering van Karel de Grote bezig waren, nooit over karolingisch Nijmegen gesproken hebben en derhalve de passage van Otto van Freising **niet op Nijmegen** interpreteerden. Het spreekt ook vele boekdelen dat het Bronnenboek de teksten overslaat, die aantonen dat de gedachte aan een karolingisch Nijmegen **pas in de 15e eeuw** is ontstaan en pas in het begin van de 17e eeuw breder werd verspreid. De eerste uitgave van de Peutinger-kaart in 1598 heeft de grootste steun aan die verspreiding gegeven, daar deze tot de opvatting leidde, voorheen ook **nimmer** gehoord of gesteld, dat de Betuwe het Eiland van de Bataven was. Hierdoor kregen de fantasieën van Willem van Berchen opeens een klassiek en romeins kader, waar letterlijk iedereen invloeg. Laten we afscheid nemen van het Bronnenboek van Nijmegen, dat met zijn fraudes

en vervalsingen de zaak eens en voorgoed heeft opgelost. Terecht is het door de wetenschap met een ijzig zwijgen beantwoord. De volksmond heeft het even kategorisch verworpen. "Wacht maar", riep een Nijmeegs journalist uit, "de professoren zullen wel eens gaan bewijzen dat Nijmegen tóch de Keizer Karel-stad is". Dit loze dreigement houdt dus in, maar dat had de braller niet in de gaten, dat de eerste drie pogingen niets bewezen hebben, en dat na Post, na het Eerste en het Tweede Bronnenboek de bewijzen nog altijd moeten komen. Wacht maar, roep ik op mijn beurt uit, totdat **de 550 namen van de Batua** in de nederlandse Betuwe worden aangewezen. Pas nà het juist lokaliseren van van **die 550 plaatsnamen** mag de discussie over **de éne naam** Noviomagus beginnen. Deze discussie moet natuurlijk vertrekken bij "Germania" van Tacitus en niet bij Willem van Berchen, de fantast uit de 15e eeuw.

SAMENVATTING VAN DE VORIGE HOOFDSTUKKEN

DE BULDERBAAN VAN DE STUDENTEN

Het proefwerk van de studenten bevat een astronomisch aantal blunders. Ofschoon zij bij de teksten uitvoerig genoeg behandeld zijn, is het nodig de serie in het kort te rekapitulieren, zodat het voile licht valt op deze klap in het gezicht van de historische wetenschap in Nederland. Enige blunders heeft Leupen nadien gepoogd recht te praten, onder andere in het Tweede Bronnenboek en in het tijdschrift "Numaga", wat verloren moeite was, daar hij met zijn doorzichtige en uit de duim gezogen uitvluchten nog dieper wegzakt. Over de resterende massa, gedeeltelijk al gesignaleerd in "De Bisschop van Nijmegen", zwijgt hij in alle talen, omdat er geen uitvlucht voor te bedenken is. Nog minder kan hij over de overslagen spreken, want dan is hij verplicht de reden van deze bekend te maken en te rechtvaardigen. Hier ga ik de ergste misslagen vermelden zonder de volledigheid na te streven. Een totale ontvlooiing van het Bronnenboek zou nog enige tientallen méér opleveren, bijvoorbeeld het signaleren van de overgeslagen **klas-sieke schrijvers** en **franse** bronnen-uitgaven, die voor het onderzoek veel essentiëler zijn dan de 160 onbewezen kreten van het Bronnenboek. Bij de opsomming verwijs ik naar de nummers van mijn teksten. Voor de goede orde tel en nummer ik ook de misgrepen, daar het geboden is deze litanie van miserie eens breed uit te meten en de brallers aan de kaak te stellen, die zich achter hun academische titel verschuilen om met een walgelijk produkt van misleiding het volk van Nederland te bedotten. Na 25 jaren aflieden zijn zij door de mand van de studenten gevallen, een afgang die ter wereld nog nooit tevoren is vertoond. Mijn boek "De Bisschop van Nijmegen" is nog niet fel genoeg geweest. In plaats van met schaamte in de grond te kruipen, wat elk integer historicus zou doen die zoiets geadresseerd kreeg, gaan de vervalsers ongestoord door met nieuwe schaamteloosheden, en worden zij nog gesauveerd door de andere historici. Hier volgt de litanie. Bidt er maar telkens het refrein bij: "Heer, ontferm u over ons". Ontferm u over het peil van onze universiteiten.

- ca. 50 - 4e eeuw (Bronnenboek nrs 1, 5 - 17). Van overal ter wereld worden **veertien** teksten op romeinse stenen aangeslept over Noviomagus en de Bataven, om die voor Nijmegen te presenteren. De steen van een tekst over een **Moriniër uit Terwaan**, in Nijmegen gevonden, wordt niet vermeld omdat deze al op slag het onwetenschappelijke van dat steentjes-rapen aantoonde.
- 1 - 18.** ca. 96. "De Germania" van Tacitus met de juiste plaats van de Bataven hebben de studenten **niet gezien**.
- 1.** ca. 96. Tacitus bewijst dat **Renus** Schelde betekent. De studenten vertalen de naam **vijfmaal** foutief met Rijn, en slaan **twee en zeventig** teksten met Renus over.
- 1 e.v.** ca. 96. Tacitus en andere schrijvers plaatsen de **Monden van de Renus - Schelde** in Frankrijk. De studenten geven één tekst (nr 59) over deze primaire aanduiding en slaan er **twaalf** over.
- 1.** ca. 96. Tacitus en andere schrijvers bewijzen dat **Danuvius** de Aisne aanduidt.
- 7.** ca. 96. Tacitus en andere schrijvers bewijzen dat het **Eiland van de Bataven** in Frankrijk lag. De studenten slaan **een en twintig** vermeldingen van dat Eiland over, omdat deze de Betuwe tegenspreken.
- 130.** **14.** ca. 96. **Noita** was de hoofdstad van de **Nuithones** te Noeux. De stam wordt tussen **franse** stammen genoemd en de plaats was **dus niet** Nijmegen.
- 15.** ca. 96. De bron van de **Albis** - Aa wordt door **vier** franse stammen op de juiste plaats in Frankrijk aangewezen.
- 1 - 18.** ca. 96. Tacitus somt **twee en tachtig** namen op van plaatsen en stammen, die rondom de Bataven en hun Eiland woonden. De studenten slaan ze **allemaal** over.
- 386.** **1 - 18** e.v. ca. 96 - ca. 400. De andere klassieke schrijvers vermelden **honderd drie en zeventig** namen van plaatsen en stammen, die in en rond het Eiland van de Bataven woonden. De studenten slaan ze **allemaal** over.
- 19.** 70 - 19 vóór Chr. De studenten kennen Virgilius niet, die al **een eeuw vóór** de Romeinen in Nederland spreekt over de "Renus Bicornis" bij de Morini van Terwaan...
- 20.** 70 - 19 vóór Chr. ... nog minder het commentaar hierop met nadere bewijzen voor Frankrijk.
- 21 - 31.** 60 vóór Chr. - 20 na Chr. Strabo, een van de grootste geografen aller tijden, kennen zij evenmin. **Elf** hoogst belangrijke teksten gaan de prullemand in. Ik wil de verduisterde gegevens niet eens afzonderlijk tellen, al zijn het er tientallen.
- 21 - 31.** 60 vóór Chr. - 20 na Chr. De **Renus**, een der havens van het vasteland naar Engeland, lag natuurlijk niet in Nederland vóór de aankomst van de Romeinen.
- 32 - 36.** ca. 55 vóór Chr. Caesar is nooit in Nederland geweest. Toch schrijft hij uit eigen ervaring over de Bataven, die toen al in de romeinse legioenen zaten. Weg dus met die **vijf** compromitterende teksten!
- 37.** ca. 44 na Chr. Het **Flevum** lag bij Boulogne.
- 410.** **38.** ca. 44 na Chr. De rivieren Albis, Amisia, Wisurgis en Lippia liggen in Frankrijk.
- 39.** ca. 44 na Chr. Engeland ligt met een punt tegenover de **Renus - Schelde**.
- 40.** ca. 44 na Chr. De **Suevi** zitten in Vlaanderen bij de **Renus - Schelde**.
- 41 - 49.** Weg ook met **negen** teksten van **Plinius**, de tweede geograaf uit de oudheid. Zij zijn niet van belang voor de studenten van vandaag.
- 41.** ca. 77. **Flevum** en **Helinium** lagen in Frankrijk. Weg met die teksten! Want wij hebben de Flevo-polders.
- 42.** ca. 77. Plinius geeft **tien** bewijzen dat de **Renus** de Schelde is. Weg er mee!
- 42.** ca. 77. Plinius zegt dat **Ostrachia** in Frankrijk ligt. Zie je, dat die man niets van

Nederland weet, want de Oostergo ligt bij ons. Wel jammer dat dit een naam is van **13 eeuwen later**.

- 44.** ca. 77. Plinius geeft ca. **twintig** bewijzen dat **Frisia** in Vlaanderen lag.
- 44.** ca. 77. Plinius geeft ca. **twintig** bewijzen dat de **Bataven** in Frankrijk zaten.
- 47.** ca. 77. Plinius zegt nogmaals dat **Flevum** en **Helinium** in Frankrijk lagen.
- 47.** ca. 77. Plinius geeft nogmaals **vier** bewijzen dat de **Renus** - Schelde in Frankrijk lag.
- 534.** **50 - 59.** 87 - 150. Van Ptolemeus citeren de studenten één tekst over **Batavodurum**, in het Grieks om geleerd te doen, maar zij slaan er **vijftig** met coördinaten over, die dit Batavodurum in Frankrijk plaats. De andere plaatsnaam Lugdunum Batavorum citeren zij niet eens, omdat de coördinaten daar helemaal link zijn die vlak bij Boulogne liggen.
- 60b.** 293. De Romeinen zijn weg uit Nederland. De **Bataven** blijven echter genoemd in de romeinse legers.
- 61.** ca. 310. De **Frisones** worden genoemd tussen **twintig** franse stammen.
- 62.** 358. De **Salische Franken** zaten aan de **Selle** bij Kamerijk.
- 63.** 366. **Bataven** zitten nog altijd in de romeinse legers.
- 64.** ca. 400. De Bataven zitten bij de **Lys**, de **Menapii** van Cassel en de **Caleti** van Cléty.
- 66.** ca. 400. De "**Renus Bicornis**" ligt nog altijd in de buurt van **Terwaan**.
- 68 - 74.** Van de Peutinger-kaart citeren de studenten de éne naam Noviomagus om die voor Nijmegen te laten doorgaan. Zij slaan **eenenzestig** plaatsnamen over die hun interpretatie als vals bewijzen.
- 75 - 81.** Het Itinerarium Antonini slaan zij maar helemaal over, omdat dit niet alleen **zeven en vijftig** bewijzen tegen Nijmegen bevat, maar ook nog **drie** tegen Utrecht als Traiectum.
- 82.** ca. 425. Bijna twee eeuwen nadat de Romeinen uit Nederland weg zijn, zitten nog Bataven in de romeinse legers en in het civiele bestuur van Frankrijk. **Zeven** teksten worden afgelogen.
- 680.** **82.** ca. 425. De **Laeti van de Bataven** zitten nota bene in **Noyon**. Zouden die zich al in de 5e eeuw vergist hebben met Noyon en Nijmegen?
- 85.** ca. 417. De duidelijke tekst van Orisius over **Bataven** bij Boulogne wordt afgelogen.
- 86.** ca. 425. **Frisones en Bataven** maken nog deel uit van de romeinse bezetting van Engeland.
- 87.** 428. Een hoogst merkwaardige tekst over **Dorestadum** - Audruicq wordt verzwegen.
- 89.** 456. De teksten over **Albis**, **Amisia** en **Wisurgis**, die de Aa, de Hem en de Wime-reux waren, worden systematisch overgeslagen.
- 90.** 458. De combinatie **Renus** en **Vahalis** blijft voorkomen toen Nederland diep onder water lag.
- 95.** 5e eeuw. De **Canninefaten** en de **Frisones** worden tussen **vijf** franse stammen genoemd in een tijd dat Holland onder water lag.
- 98 - 104.** De Geograaf van Ravenna krijgt één citaat **Noita** van de studenten, dat zij niet eens durven vertalen met Nijmegen. Zij slaan ca. **twintig** bewijzen uit dezelfde tekst over dat dit Noita in Frankrijk ligt.
- 98 e.v.** ca. 650. De studenten geven vijf teksten over **Renus**, waar zij Rijn vertalen terwijl het Schelde moet zijn.

99. ca. 650. De Geograaf van Ravenna plaatst de **Dani** in Normandië.
99. ca. 650. Hij plaatst de **Frisones** in Vlaanderen.
- 99 - 102. ca. 650. Hij plaatst de **Saxones** ten zuiden van Boulogne.
103. ca. 650. Hij plaatst **Ostrachia** en **Westrachia** in Frankrijk.
104. ca. 650. Hij plaatst **Dorestadum** in Frankrijk.
725. 105. 825. Er wordt nog altijd de **west-oriëntatie** gehanteerd, een totaal onbekende faktor bij de studenten, naar gebleken is ook bij de professoren van Nijmegen.
- 106.1006. Nog altijd komt in Frankrijk de combinatie **Renus** en **Vahalis** voor.
107. ca. 1000. **Renus** betekent nog altijd Schelde.
108. ca. 1100. **Bataven** is nog een levend begrip in Frankrijk, terwijl in Nederland deze naam nog niet gevallen is. Dat gebeurt daar pas op het einde van de 16e eeuw.
109. ca. 1100. De combinatie **Renus** en **Vahalis** blijft in Frankrijk voorkomen.
110. ca. 1194. Tot in de 13e eeuw blijft de naam **Renus** voor de Schelde gangbaar.
111. ca. 1230. Het **Raetia** van Tacitus blijkt nog altijd in Frankrijk te liggen.
783. 112 - 128. ca. 70. Uit Tacitus' verhaal over de opstand van de Bataven citeren de studenten **twee teksten**, maar zij slaan ca. 50 plaatsnamen, stammen en andere geografische aanduidingen over, die aantonen dat het strijdtoneel in het noorden van Frankrijk lag.
- 112 - 128. ca. 70. Zij citeren een tekst met **Batavodurum** - Béthune, dat zij niet eens met Nijmegen durven vertalen, en weten natuurlijk geen raad met Arenacum, Grinnes en Vada.
113. ca. 70. De **Canninefaten** van Genech zijn een onderdeel van de Bataven.
113. ca. 70. Zowel in zijn "Germania" als hier bewijst Tacitus dat **Frisia** in Vlaanderen lag.
114. ca. 70. Die van Tungri - **Doornik** zijn ook in de opstand van hun burens gemengd.
116. De Bructeri van **Broxeele** en de Tencteri van **Tangry** sluiten zich bij de opstand aan.
118. ca. 70. De Menapii van **Cassel** en de Morini van **Terwaan** worden door Julius Civilis aangevallen.
119. ca. 70. Julius Civilis noemt de Bataven van **Béthune** en de Canninefaten van **Genech** onderdelen van **Gallia**.
120. ca. 70. De Chatti van **Katsberg**, de Usipeti van **Weppes** en de Wattiaci van **Watten** of Mattiaci van **Mastaing** sluiten zich bij de opstand aan.
806. 1211. ca. 70. De Treveri van **Trier**, de Lingones van **Langres**, de **Frisones** van Vlaanderen, de Nervii van **Bavay**, de Baetasi van **Bettignies**, de Canninefaten van **Genech** en de Marsaci van **Marck** bij Calais steunen Civilis.
123. ca. 70. De Bructeri van **Broxeele** steunen de opstand van de Bataven.
123. ca. 70. Een episode van de strijd speelt zich af in het **noorden van Frankrijk**.
123. ca. 70. **Reims** werpt zich op om te bemiddelen.
123. ca. 70. **Acht nieuwe legioenen** worden tegen de Bataven ingezet, terwijl er al minstens vier in het veld stonden.
126. ca. 70. **De dam van Drusus** lag in de buurt van Béthune.
127. ca. 70. De rivier **Lupia**, elders Lippia geschreven, bij het land van Béthune gelegen, is de Lys of Leie.
813. 128. ca. 70. De rivier **Navalia**, waar Julius Civilis zich aan de Romeinen overgaf, is de **Nave** bij Lillers en Béthune.
- 130 e.v. ca. 400 - 1200. Van Noviomagus worden **honderd twee en veertig** teksten

- overgeslagen.
- 130 - 156.** ca. 400 - 768. **Noyon** heet al **vier eeuwen** Noviomagus, met de romeinse periode meegerekend **acht eeuwen**, terwijl Nijmegen in de bronnen niet is genoemd.
- 132 e.v.** 400 - 1047. **Vijf en twintig** teksten over het "het paleis van Noviomagus" worden overgeslagen omdat ze van **Noyon** zijn.
- 132 - 156.** ca. 530 - 768. **Noyon** heeft al bijna drie eeuwen de merovingische en karolingische residentie Noviomagus, wanneer de geboorte van Nijmegen nog **vier eeuwen** in het verschiet ligt en pas **zeven eeuwen** daarna de mythe ontstaat.
- 156.** 768. Daarom is ook duidelijk, waarom de kroning van Karel de Grote te **Noyon**, "zijn zetel" zeggen de kronieken, wordt overgeslagen.
- 156.** 770. Het eerste "Actum Neumago" wordt overgeslagen omdat dit beslist **Noyon** is. De hele serie van de 56 "Actum Noviomago" is dus ook van Noyon.
- 1040.159.** 770. De tekst die bewijst dat Karel de Grote in **Noyon** resideerde, wordt overgeslagen. De **eerstvolgende** tekst over Noviomagus is volgens de studenten opeens Nijmegen, wat **zonder bewijs** eruit wordt gebrald, met wegdrukking van honderden tegenbewijzen, vooral de historische en archeologische bewijzen dat Nijmegen op dat tijdstip niet eens bestond.
- 159.** 770. Einhard gebruikte de **west-oriëntatie**. Met "zuiden" bedoelde hij oosten, zodat hij het niet had over de Waal en Nijmegen.
- 1530. 161.** 776 - 1024. Er worden **vijfhonderd** plaatsnamen in en bij de **Batua** overgeslagen, omdat ze niet in de Betuwe en in de omgeving van Nijmegen te vinden zijn.
- 162.** 777. Een tekst over Noviomagus wordt overgeslagen omdat **Padrabrunna** erin voorkomt, en het inmiddels zelfs in Nijmegen bekend is geworden dat dit Pierrefonds was.
- 164.** 777. Uit een oorkonde van Karel de Grote worden vier plaatsen geciteerd en foutief geplaatst, en worden er **zeven** overgeslagen omdat deze in Frankrijk liggen.
- 169.** 804. Renus en Lippia betekenen niet Rijn en Lippe, doch **Schelde** en **Lys**.
- 172.** 806. **Moezel** en **Renus** - Schelde wijzen niet op Nijmegen doch op Noyon.
- 174.** 806. Alle teksten over de **Albis** worden vermeden, die natuurlijk niet de Elbe is doch de franse **Aa**.
- 175.** 806. Het capitulare van Niumaga is van **Noyon** evenals dat van Noviomagus uit 808.
- 177.** 808. Het capitulare van Noviomagus wordt overgeslagen omdat dit van **Noyon** is.
- 178 - 538.** 808 - 925. **Vier en tachtig** teksten over de Noormannen slaan de studenten maar over.
- 178 - 338.** **Vijfig** teksten over Noormannen en Noviomagus delen hetzelfde lot...
- 1710. 178 - 338.** 808 - 925... waaronder **vijf en twintig**, die voorheen altijd op Nijmegen werden toegepast.
- 181.** 808. Bij het bezoek en het vertrek van een engelse koning aan en vanaf Noviomagus - **Noyon** worden enige **franse** abten weggemoffeld.
- 195.** 821. De keizer reist van Aken **over de Maas** naar Noyon. In Frankrijk stroomt ook de Maas.
- 196.** 821 (en op andere plaatsen). De teksten in Kronieken die in het **oud-frans** geschreven zijn, die letterlijk **Noion** voor de karolingische residentie schrijven, overigens ook alle **franse** bronnen-uitgaven, zijn genegeerd. Laag geschat op 50

- overslagen.
- 200.** 821. Keizer Lodewijk regelt te **Noviomagus** de verdeling van het rijk. De studenten zagen terecht in dat dit feit zich moet hebben afgespeeld **in het centrum van het rijk**, en claimden even terecht ! deze tekst niet voor Nijmegen. Maar zij sloegen hem wel over.
- 201.** 822. Om dezelfde reden worden de "missi dominicii" van Noviomagus - **Noyon** overgeslagen.
- 404.** 827, 830. De studenten schermen hier en daar met de **jachttochten** van de Karolingers. Zij slaan evenwel de duidelijkste over, die van 827 van Noviomagus - **Noyon** naar Compiègne, Quierzy en Aken, alsmede die van 830 van Compiègne naar Servais, Samoussy, Corbeny en Noviomagus - **Noyon**.
- 206.** 826. **bechi** was niet Beek bij Nijmegen, doch een plaats bij **Novellare** in Italië.
- 207 - 221.** 830. In de zaak van Lodewijk de Vrome worden zorgvuldig de teksten overgeslagen, die bewijzen dat de affaire rond **Noyon** speelde.
- 207.** 827. De studenten argumenteren herhaaldelijk met aanvechtbare reisroutes, maar de reis **Aken - Noyon - Compiègne** wordt verzwegen.
- 209.** 828. Gangludem was **Gingelom** en niet Gangelt in Duitsland. Gids Blok heeft verkeerde kaarten.
- 1771. 210.** 828 en 838. Hoogst belangrijke oorkonden over **Dorestadum** worden overgeslagen.
- 210 - 445.** **Zestien** teksten over **Dorestadum** worden overgeslagen, terecht, omdat ze van Audruicq zijn.
- 224.** 834. Een tekst over een aanval van de Noormannen in **Frisia** wordt overgeslagen omdat er een **frans** luchtje aan zit.
- 227.** 837. **Walacria** lag in Vlaanderen en niet in het nederlandse Zeeland.
- 228.** 837. Gondreville ligt bij **Noyon** en niet bij Nijmegen.
- 230.** 838. Een "paleis van Noviomagus" wordt overgeslagen, dat toch zo grif als "Nijmegen" te verkopen was.
- 234.** 841. De bisschop van **Noyon** (in dit geval een échte!) was een intimus van de Karolingers.
- 216.** 842. Het Noviomagus, door de Pepijnen en Karolingers begiftigd en beschermd, was **Noyon**. Nijmegen heeft **niets**.
- 237.** 843. Het Noviomagus, door de Noormannen aangevallen, lag bij **Terwaan** en **St. Quentin**.
- 241.** 846. **Ostrachia** en **Westrachia** waren niet de nog niet bestaande streken Oostergo en Westergo in Friesland, doch **Ostrevant** bij Atrecht en **Testerbant** (lees: Westerbant), ook **Taxandria** genoemd, in de omgeving van Rijssel.
- 245.** 850. Roerik, aanvoerder van de Noormannen, zetelde in **Dorestadum** - Audruicq en niet in Friesland. Dit wordt in Nijmegen ook al aangenomen, want de teksten over hem zijn angstvallig overgeslagen.
- 261.** 857. Waarom passeren de studenten deze tekst over **Dorestadum** en de **Batua**?
- 263.** 859. Weer wordt een tekst over de **Batua** overgeslagen omdat er ook **franse** plaatsnamen in staan.
- 264.** 859. De **Batua** lag bij St. Valéry-en-Somme en Amiens, doch deze tekst mocht niet in het Bronnenboek.
- 271.** 863. **Dorestadum** lag tussen Colonia - **Coulogne** en Nonmodoca - **Atrecht**. Deze tekst mochten de studenten op bevel van Van Es niet opnemen.
- 271.** 863. Zo kon lekker de verwarring tussen Keulen en Coulogne buiten het

- zicht gehouden worden, die in de mythen ook een rol heeft gespeeld.
- 278.** 870. Het Noviomagus, door de Noormannen aangevallen, lag vlakbij St. Quentin.
- 280.** 872. Een tekst over Noormannen en **Traiectum** - Tournehem lieten de studenten maar weg, omdat zij niet meer met Utrecht durven aankomen.
- 282.** 875. Een pauselijke bul over drie plaatsen in de **Batua** laten ze achterwege omdat 't geen betuwse plaatsen zijn.
- 285.** 880. **Biorzuna** "in Gallië" was niet Birten bij Xanten doch Boursin of Boursies.
- 1800.** **285 e.v.** 880 - 891. De talrijke berichten over de Noormannen, dat zij geregeld het paleis van Noviomagus als winterverblijf begeren, worden overgeslagen.
- 293.** 881. Een tekst met **Wal**, **Niumaga** en **Monden van de Renus** wordt overgeslagen. Wat is 't nou precies, waarmee de studenten niet voor de draad durven komen.
- 296.** 881. De **Batua** lag vlakbij St. Valéry-en-Somme en St. Riquier.
- 297.** 881... en ook vlakbij Kamerijk, Terwaan, Amiens, Corbie, Atrecht, Beauvais, de Somme, de Oise en Hasnon. Deze geografica liggen mooi rondom het Land van Béthune, zodat primo de reden van de overslag duidelijk is, secundo weer een mooie cirkel rondom het Eiland van de Bataven getrokken wordt.
- 311.** 885. De **Batua** lag bij Conflans-St.-Honorine, Andrézy, Sinceny, Eragny en Gondreville, derhalve in Frankrijk. De tekst is natuurlijk overgeslagen.
- 315.** 888, 930, 960 en 1226. **Niumaga**, een bezit van de Ste. Maria-kerk van Aken, was **Neuville-en-Condroz** bij Luik, en **niet** Nijmegen.
- 316 - 320 en 324.** 890. Het **Noviomagus**, door de Noormannen fel begeerd, lag aan de Oise en bij Quierzy en was **Noyon**.
- 331.** 898. Koning Karel ging van Aken met Frankrijk als doel niet eerst naar Nijmegen maar naar **Noyon**.
- 332.** 898. Een Noviomagus wordt verstoep in een **niet-vertaalde** tekst, anders ziet eenieder dat 't **niet** Nijmegen is.
- 1834.** **336.** 912. De koning van West-Francië - **Frankrijk** resideerde in **Noyon** en **niet** in Nijmegen. Een blunder gelijk aan "de bisschop van Nijmegen".
- 338.** 925. Terecht slaan de studenten **de laatste tekst** over Noormannen en Noviomagus over, die de stad Nijmegen via een achterdeurtje toch weer opeist. De achterdeurtjes van het Bronnenboek zijn niet te tellen, omdat muntvervalsers altijd in steegjes werken.
- 343 en 355.** 936. en 975. De Ottonen zitten regelmatig in Frankrijk. Het is dus een valse kreet "dat zij niet in Noyon kunnen zijn geweest".
- 345.** ca. 940. De studenten slaan in de Monumenta Germanica twee "bisschoppen van Nijmegen" over, en vliegen wel in de andere. Ergo: hebben zij de fouten van de Mon. Germ. wél gezien maar er verder geen rekening mee gehouden.
- 344.** 949 - 1047. Tussen deze jaren citeren zij **41 maal** "Actum Noviomago", dat zij zonder commentaar en **zonder bewijs** op Nijmegen toepassen.
- 350.** 950. **Ganapa** lag niet in Nederland doch is Gamaches. **Auici** is niet Ewijk maar Avesnes-en-Bray. **Bechi** is niet Beek bij Nijmegen maar Bacqueville-en-Caux. Volgens recente berichten zit Leupen in Beek bij Nijmegen een **franse** plaats op te graven.
- 351.** 954 - 961. De relieken van de abdij van St. Omaars werden naar **Noyon** gebracht en **niet** naar Nijmegen.
- 352.** 954 - 961. De goederen van de St. Bertijns-abdij van St. Omaars "aan de over-

- zijde van de Renus" lagen over de **Schelde** en niet aan de andere kant van de Rijn.
- 354.** 965. Een tekst over de residentie Noviomagus wordt overgeslagen omdat er **Henegouwen** in staat.
- . 966. (Bronnenboek 71). Om een "Actum Noviomago" in Nijmegen te zetten, reconstrueren zij een reis van de keizer: Maastricht - Nijmegen - Duisburg zonder die met één woord te adstrueren of te bewijzen. Deze grap halen zij 18 keer uit doch signaleer ik verder niet meer.
- . 980. (Bronnenboek 82). Om een "Actum Noviomago" in Nijmegen te krijgen, leggen zij het **Ketelwoud**, onderdeel van het Carbonarisch of Ardenner Woud, bij Venlo neer.
- 1864.356.** 974. Een hoogst belangrijke tekst over Dorestadum, dodelijk voor Wijk bij Duurstede en de R.O.B., wordt overgeslagen.
- 366.** 996. Wanneer de **eerste hollandse schrijver** over Noviomagus spreekt, bedoelt hij ook **Noyon**.
- 367.** 999. Er wordt wel een bisschop van Nijmegen uitgevonden, maar waarom lieten de studenten de prachtkans schieten om ook **een paus voor Nijmegen** te claimen, te meer omdat de "onfeilbaarheid" daar een volksdeugd is. En 't is nog wel een Ottoon, die immers "niet in Noyon kan zijn geweest".
- 368.** ca. 1000. Nog in de 10e eeuw is de **Batua** in Frankrijk een normaal begrip.
- 371.** 1004. De abt van Stavelot begaf zich op dezelfde reis naar **Atrecht** en de **Batua**.
- 372.** 1006. De residentie **Palathii** was Palaiseau en niet Pöhlden.
- 373.** 1006. Valkara of **Walachria** was **niet** Walcheren.
- 374.** ca. 1000. De **eerste tekst** over de **Waal** wordt maar overgeslagen, anders raakt men met Vahalis in de problemen.
- 375.** 1012. De bisschop van Kamerijk ontving de plaats **Vauchelles** bij Noyon ten geschenke, en **niet** Walcheren.
- 376.** 1014 - 1024. De abt van Stavelot bezocht op één reis: Atrecht, de **Batua** en de keizer. Die zat in **Noyon** en **niet** in Nijmegen.
- 378.** 1015. De **eerste tekst** over de nederlandse Betuwe, waar deze naam voor de eerste maal wordt genoemd, wordt overgeslagen.
- 379.** 1015. De bezittingen van de abdij van St. Omaars liggen in de eigen streek en niet hoog in Duitsland. **Acht** blunders op één regel.
- 384.** 1018. De **eerste tekst** over het Merwede-gebied - u weet wel, daar waar Dorestadum lag! - wordt overgeslagen, omdat hij de mythen tegenspreekt.
- 385.** 1018. De échte naam **Munna** van de eerste nederzetting te Wijk bij Duurstede wordt verduisterd.
- 1884.386, 387.** 1018. De verdere teksten valt hetzelfde lot ten deel, anders is het ineens afgelopen met Dorestadum te Wijk bij Duurstede.
- 388.** 1018. Zelfs **franse** schrijvers spreken elkaar tegen over Noviomagus - Noyon en Nijmegen.
- 389.** 1021. De reis van de keizer van Keulen naar Noviomagus samen met de bisschop van Kamerijk liep naar **Noyon** en **niet** naar Nijmegen. **Monasteria Sanctas** is Sains-les-Marquion en **niet** Xanten.
- 389.** 1021. Xanten heette **niet** "Sanctis" in 863.
- 391.** 1024. **Frethenna** is niet het **duitse** Vreden doch het **franse** Frétigny.
- 392.** 1024. De "bisschop van Nijmegen" is een spook. Harduinus was de échte bisschop van Noviomagus - **Noyon**.
- 394.** 1026. De "bisschop van Nijmegen" blijkt toch de bisschop van **Noyon** te zijn,

- doch deze tekst hebben de indices-vlooiers gemist.
- 399.** 1031. **Noyon** was nog altijd van het Duitse rijk.
- 407.** 1037. Een "hof te Noviomagus", dat toch prachtig als Nijmegen te verkopen was geweest, wordt overgeslagen, omdat in de tekst weer **franse** gegevens staan.
- 408.** 1039. **Traiectum** is niet Utrecht doch Maastricht.
- 416 - 422.** Het paleis van Noviomagus werd te **Noyon** vernield. Zeven teksten, die dit bewijzen, zijn in de Nijmeegse afleg-container gestopt.
- 424.** 1064. Op de plek van het voormalig paleis te **Noyon** wordt een klooster gebouwd.
- 426.** 1068 - 1098. De "Bloeiende Betuwe" lag bij **Noyon**.
- 1904.427.** 1075. De befaamde steden in het noorden (lees: westen) waren **niet** Tiel en Nijmegen doch **Tilques en Noyon**.
- 428.** 1092. Het land bij **Noyon** wordt nog onverkort **Batua** genoemd.
- 431.** 1120. De goederen van de abdij van St. Vaast te Atrecht liggen in de Franse **Batua** en niet in de Betuwe. De studenten hadden dit ook door, zodat deze tekst weggelaten werd.
- 433.** 1128. De namen **Noviomagus** en **Noviomus** komen door elkaar heen in één oorkonde voor. Leupen blijft maar brallen, nu al **driemaal** achter elkaar, dat alleen Noviomus de naam van Noyon is geweest.
- 435.** De graaf van Vlaanderen stelde Frederik Barbarossa voor om **Noyon** te heroveren. Barbarossa weigerde dit. Hij wist dus goed waar Noyon lag en dat dit een oude residentie van het Roomse rijk was. Evengoed wisten hij en zijn omgeving, dat hij in 1155 in Nijmegen **niet** de residentie van Karel de Grote herstelde.
- 436.** 1186. Frankrijk krijgt **Noyon** definitief in bezit.
- 437 - 441.** 1234. Floris IV sneuvelde op het toernooi van **Noyon** en **niet** op het toernooi van Nijmegen. Daar sneuvelen alleen professoren. De **Stadingers** zaten in Frans Vlaanderen en niet in het Elbe-gebied. Een hele serie teksten is niet overgeslagen doch domweg niet gezien.
- 446.** 1047 - 1155. Tussen 1047, de verwoesting van het Karolingische Noviomagus, en 1155 de burch van Barbarossa, gaapt een dikke eeuw, waarin niet het minste bewijs zelfs geen aanwijzing blijkt dat de twee residenties aan elkaar geknoopt kunnen worden.
- 447** 1125. Tot hier toe hebben de studenten **geen enkel bewijs** geleverd voor het **bestaan** van de stad.
- 447.** 1125. Noyon heet nog altijd Noviomagus. In het hoge noorden verrijst een nieuwe stad, die **Neumaia** heet en historisch noch naamkundig iets met het verre Noviomagus heeft uit te staan.
- 447.** 1125 - 1242. De etymologische ontwikkeling van **Neumaia** in 1125 tot **Nymegen** in 1242 staat geheel los van de naam Noviomagus.
- 433.** 1128. Noyon heet nog altijd **Noviomagus** of **Noviomus**, toen Nijmegen de latinisatie nog niet had.
- 448.** 1129. Gunzelinus en Meinhardus van Noviomagus waren van **Neumagen** bij Trier en **niet** van Nijmegen.
- 449.** 1129. Een oorkonde die terugverwijst naar een vorige te **Noyon** uitgegeven, wijst op **Noyon** en **niet** op Nijmegen.
- 450.** 1145. De tol van Angera en Noviomagus was **niet** van het betuwse Angeren en **niet** van Nijmegen.
- 454.** ca. 1152. Een koningsgoed tussen Tillice-Herstal en Aken genoemd was **Neuille-en-Condroz** bij Luik en **niet** Nijmegen.

455. 1155. De gedenksteen van Barbarossa aan de burcht van Nijmegen refereert aan de Romeinen en **niet** aan Karel de Grote.
455. 1155. De **vertaling** van de tekst op deze gedenksteen wordt weggelaten, omdat hij het Bronnenboek in één klap omver kegelt.
1922. 455. 1155. De **vindplaats** van deze hoogst belangwekkende tekst wordt verzwegen om te voorkomen dat de historici hem opmerken en erop doorgaan.
456. ca. 1152. De tekst van Otto van Freising wordt schaamteloos vervalst. Zonder deze vervalsing is hij **niet** op Nijmegen van toepassing.
456. ca. 1152. Hij werd niet alleen vervalst, doch ook op verschillende plaatsen **met opzet** onjuist vertaald.
458. 1165. Meinardus graaf van Neumage was van **Neumagen** bij Trier en **niet** van Nijmegen.
460. 1174. Noviomagus, tussen Aken en Sinzig genoemd en ook daar gelegen, was **Neumagen** en **niet** Nijmegen.
461. 1174. Alardus van Numage was van **Neumagen** en **niet** van Nijmegen.
462. 1176. Herman graaf van Noviomagus was van **Neumagen** en **niet** van Nijmegen.
463. 1178. De Italiaan Lambertus de Nivimaga was van **Novellare** en **niet** van Nijmegen.
464. 1184. De tolvrijdom der burgers van Worms te Angera en Numaga gaat over Enger en **Neumagen** of **Neuville** en **niet** over Nijmegen.
465. 1189. De **eerste tekst** over een kerk te Nijmegen stempelt de gefantaseerde **voorgeschiedenis van vier eeuwen** tot gezwets.
467. 1194. De tolvrijdom der mensen van Keizersweerd te Angera, Noviomagus, Traiecto en Neuss slaat op Enger, **Neumagen** of **Neuville**, Maastricht en Neuss.
468. 1196. De **eerste akte**, die van Nijmegen bewaard is gebleven, maar waarvan listig verzwegen wordt dat 't de eerste is, spreekt de gefantaseerde **voorgeschiedenis van vier eeuwen** radikaal tegen.
469. ca. 1202. De aartsdiaken van Luik R. de Numage was van **Neuville-en-Condroz** en **niet** van Nijmegen.
470. 1209. De tol der mensen van Numago op Rijn en Moezel te Koblenz ten bate van de kerk van Trier slaat op **Neumagen** aan de Moezel en **niet** op Nijmegen.
472. 1222. Het verdonkeremanen van de dubbel-tekst van Prüm is een kinderachtige manoeuvre, tevens een blunder toen de studenten hoopten dat ik deze overslag niet zou signaleren.
473. 1226. De Maria-kerk van Aken had bezit in Numaga. Dit is **Neuville-en-Condroz** en **niet** Nijmegen.
1942. 474. 1230. In de oorkonde van dit jaar gaat het helemaal niet over het statuut **rijksstad**.
475. ca. 1230. Van Berchen schrijft terecht dat Nijmegen **pas rond deze tijd** gebruik **begon** te maken van zijn erkenning als stad. Waarom moet deze hoogst belangrijke tekst verzwegen worden?
478. 1234. Noviomagus, genoemd in verband met het sneuvelen van Floris IV van Holland, duidt zelfs in **13e-eeuwse** teksten nog **Noyon** aan.
- 482 - 487. ca. 1480. Willem van Berchen is **de Nijmeegse uitvinder van de karolingische mythe**. Het verzwijgen van zijn teksten en zijn naam is in zeker opzicht de grootste blunder, die het bronnen-onderzoek van de studenten tot beneden nul brengt, omdat met **franse** kronieken wordt geschermd en de **Nijmeegse** bronnen worden overgeslagen.

488. ca. 1480. Helinand van Froidmont bij Beauvais, door Willem van Berchen geciteerd, plaatst **in de 12e eeuw** het paleis van Noviomagus **terecht** te Nijmegen. Geen enkele reden dus om dit échte Noviomagus over te slaan...

2100.--. (Bronnenboek, passim)... en **160 valse** te presenteren. Deze moeten ook voor het volle pond meegeteld worden, want zij zijn de vruchten van de **Nijmeegse Litanie der Blunders**.

Het levert een totaal op van twee duizend en één honderd misslagen. Zij moeten verdeeld worden in **zes** categorieën: 1. simpele maar wel stompzinnige vergissingen omdat de studenten de materie niet beheersten. 2. onvoorstelbare blunders, omdat zij zich in de kolleges van Leupen rot hadden gelachen over Delahaye en diens "gefantaseerde" verwarring tussen Noyon en Nijmegen, en met hun vier voeten knalden zij er toch weer **honderd en zestig maal** in, een hele serie keren in de nieuwe val van **Neumagen**. 3. aprioristisch gekwaak omdat zij Noyon bij voorbaat uitsloten en het probleem derhalve niet behandelen. 4. systematisch overslaan van de klassieke schrijvers, bij wie toch de ondergrond van alles gezocht moet worden. 5. systematisch overslaan van alle vroegmiddeleeuwse teksten die hen tegenspreken. 6. verdraaiingen en vervalsingen van teksten die hen tegenspreken. Een bral- en knalpartij van 2100 misslagen op 41 bladzijden druk, **wat een gemiddelde oplevert van 51,2 per bladzijde**, het wereldrecord brallen waarmee de universiteiten van Nijmegen en Amsterdam zich voor enige generaties onsterfelijk hebben geblameerd. Utrecht had zich op tijd teruggetrokken, omdat daar de slogan van "het niveau" was uitgevonden. Ik heb niet eens **alle fouten** gesignaleerd; ik zou met gemak het aantal van 2300 halen indien ik alle foutieve en overgeslagen gegevens had geteld. Het Bronnenboek van Nijmegen is zo'n erbarmelijk produkt, dat een nieuwe profeet Isaias zou moeten opstaan om er een "lamentatio" over uit te spreken.

En dit van miserie jankend proefwerk van studenten hebben enige professoren van hun handtekening voorzien. Leupen ging nog een stap verder door het op zijn naam te zetten. Nog nooit heeft een plagiaat-pleger zó zijn vingers gebrand. Dit "summum van wetenschap" met 2100 fouten vulden Bogaers en Leupen verder aan met de lasterlijke aantijgingen: "dat ik niet wetenschappelijk werk", "dat ik gek ben" en "dat ik maar wat kletspraak verkoop", laster die het bij grote publiek weer deed, en die sommige kranten zoals De Gelderlander en De Stem uit Breda met kennelijk plezier verder verspreidden. Immers, hoe konden ze begrijpen, dat de uitbrallers van tweeduizend blunders ook nog zo infaam zijn om hun academisch falen met een wetenschappelijke moord op de tegenstander toe te dekken. Leupen is wel de laatste in Nederland die over wetenschap mag spreken. In zijn eigen vak heeft hij zich een onbenul getoond, niet kapabel om een bronnen-onderzoek te doen en dit aan studenten moest toevertrouwen. Toch was hij nog historicus genoeg om in te zien, dat het Bronnenboek **geen enkel wetenschappelijk gefundeerd bewijs** voor karolingisch Nijmegen bevat, zodat hij met de rug tegen de muur en uit wanhoop de tekst vervalste, die volgens hemzelf het draai- en kernpunt van de Nijmeegse kwestie is.

De studenten, die eigenlijk zo onschuldig als lammeren zijn, mogen niet als de zondebokken de woestijn in gestuurd worden. Het zou hoogst onrechtvaardig zijn en het is allerminst mijn bedoeling, daar de schuld bij de herders ligt. De historici en archeologen moeten naar voren worden gehaald, die bijna 30 jaren het denkpatroon van het Bronnenboek hebben voorbereid door een aprioristische benadering van de kwestie,

en het hanteren van de onwetenschappelijke taktiek van alle teksten onder tafel te werken die hen tegenspreken, zelfs een heel stel waarmee men voorheen wél geschermd had. Tussen deze bedrijven door werd om de dag verkondigd, dat er geen sprake was van verwarring tussen Noyon en Nijmegen, maar over de bewijzen van die verwarring werd niet meer gesproken. Het zal nu voor iedereen, zelfs voor leken, duidelijk zijn dat het Bronnenboek van 1980 de resultante is van de discussie der historische wereld over karolingisch Nijmegen. Althans, wanneer men discussie wil noemen, wat naar voren werd gebracht. In de meeste gevallen waren het pure en bijeengezochte drogredenen, samengeraapt met veronachtzaming van elementaire regels, wat een historicus meteen doorziet, maar wat de leken niet konden beoordelen, zodat die er dan ook slag op slag intuïmelden. Wie de zaak wat nauwlettender had gevolgd, begreep ook dat slechts een paar **schijnbewijzen** ten gunste van Nijmegen waren overgebleven, namelijk de vermelding van Moezel en Renus in de tekst van 806, de vermelding van de Maas in de tekst van 821 en het belachelijke, maar voor velen verwarrende schaakspel met de namen Noviomagus en Noviomus en het voortdurend erin hameren van de klare onwaarheid dat Noviomagus de naam van Nijmegen was en dat die **dus** niet van Noyon kon zijn omdat dit Noviomus heette. Geen mens ter wereld zal mij aangepraat krijgen, dat de vakhistorici niet al lang begrepen hadden dat geen enkel bewijs ten gunste van Nijmegen voorhanden is. Bij het debat van 1980 in Amsterdam heb ik met nadruk om zo'n bewijs gevraagd, doch alles wat te voorschijn kwam was de tekst uit 806 over Moezel en **Renus**. Hierop kon ik niet eens een bevredigend antwoord geven, omdat dan eerst een kollege van enige uren vooraf had moeten gaan om duidelijk te maken dat Blok met de **Schelde** aan het "bewijzen" was. Gebleken is dat de historici **de teksten niet kennen**, of dat zij ze wél kennen **maar afliegen**. Zij mogen zelf kiezen aan welk alternatief zij de voorkeur geven. In beide gevallen heeft een serieuze wetenschappelijke discussie geen enkele zin meer. Want ziet u: de niet gekende of de verduisterde teksten bestaan domweg niet, en hoe dikwijls ook ik die naar voren bracht, ze bestaan niet.

De aansprakelijken in deze affaire, een volslagen onwetenschappelijke behandeling van het probleem - er was immers geen probleem! - zijn: Hugenholtz, Stolte, Blok, Bogaers, Leupen, Van Es, Haalebos, Sarfatij, Bloemers, Lemmens, Gorissen, Jansen, Van Herwijnen en Camps. Zij kunnen op het "toernooi van Nijmegen" de buit van de 2100 overslagen en mislagen onder elkander verdelen, en dan mag elk van hen naar huis met zo'n dikke honderd geschoten bokken. "Germania" van Tacitus hebben zij nooit gelezen, en met het onuitwisbare beeld van de "nederlandse" Bataven in het hoofd bleven zij hardnekkig tegen de klassieke schrijvers oprallen, die zij hoogstwaarschijnlijk ook alleen "gelezen" hebben in het boek van Byvanck. Men zal misschien weer aankomen met het schijnheilig verwijt **dat ik de historici hoon**, schijnheilig omdat ik nooit één woord van protest heb gehoord toen ik met veel erger strijdmiddelen dan hoon onderuit werd gehaald. Jazeker hoon ik hen: met recht en uit volle overtuiging, omdat zij bewezen hebben de materie niet te beheersen, gedurende 25 jaren zijn blijven blaffen en tenslotte door een proefwerk van studenten op een aan dilettantisme grenzende manier erin werden geluisd. Zelfs dit hebben ze niet begrepen, zo weinig wisten ze af van de kwestie. Ik geef volledig het ongepaste toe dat een streekarchivaris hen zo moet neerzetten. Het was de **taak en de plicht van integere historici** om dit erbarmelijk Bronnenboek weg te honen, waarvan de *fraudes*, de *misleidingen* en de *vervalsingen* afdruipten, **maar nu er in Nederland geen blijkt te zijn**, moet ik het doen. Als archivaris deed ik dit natuurlijk met geduld en nauwgezetheid, zodat ik 2100 vlooiën van het zere hoofd van de Nijmeegse Alma Mater moest halen.

Het zou een belediging zijn voor de andere nederlandse historici te veronderstellen dat zij de teksten niet kennen. Hugenholtz heeft al jaren geleden toegegeven dat er onder de Noviomagus-teksten verschillende zijn, die **dwingend op Noyon** toegepast moeten worden. Na het "Bronnenboek van Noyon" is dat trouwens geen punt meer. Toen had een zuiver, objectief en integer onderzoek moeten beginnen in plaats van zijn lakonieke raad op te volgen "dat men maar "wat studenten" eens eraan moest zetten". Hij zal mijn reactie wel aangevoeld hebben: Ja, dat moeten ze doen; dan wordt dat het begin van het einde. Maar zijn studenten van Utrecht zette hij niet "eraan", zoveel nattigheid voelde hij wel. Nijmegen trapte er met open ogen in. Het resultaat van dat arrogante bagatelliseren en die wetenschappelijke "vrolijkheid" ligt er nu: een misgeboorte die vanwege haar fraudes, haar 900 overslagen, haar onsterfelijke blunders, haar 2100 misslagen, én de geraffineerdheid in de selectie van teksten ronduit als **wetenschappelijke smeerlapperij** betiteld moet worden.

Aangezien de nederlandse historici **dit moeten hebben gezien en derhalve verplicht zijn stelling daartegen te nemen**, moet met verbijstering worden gekonstateerd, dat zij dit grofste schandaal in de historische wetenschap van Nederland met hun stilzwijgen dekken. Er blijft maar één middel over, namelijk dat de vervalsers en lasteraars voor de rechter worden gedaagd, ofschoon het op zich al een schande is dat de wetenschappelijke integriteit op deze manier moet worden afgedwongen. Mijn onderzoekingen van 30 jaren laat ik niet onderuit halen door "wat studenten", die niet eens halverwege hun studie geschiedenis waren, evenmin door zogenaamde medievisten, die zich manifesteren als onbenullen in bronnenonderzoek en tuimelaars in de blunders van anderen, en die hun gezicht nu proberen te redden met vervalsingen en laster. Mijn aanklacht neem ik in extenso als bijlage op met de bedoeling dat heel Nederland de malversaties, zowel op wetenschappelijk als op financieel gebied, kan zien voor het geval de kranten er weer een lachertje van willen maken zoals ze in 1982 deden. Het afliegen heeft meer dan 25 jaren geduurd; het is al over zijn jubileum heen. Nu het bekroond is met 2100 gevallen van blundering, fraude en vervalsing - nota bene toen historisch Nederland eindelijk voor de dag kwam met de **bewijsvoering** voor karolingisch Nijmegen, die ik ook al 25 jaren had geëist - dient er een einde aan het afliegen te komen.

OPLICHTING VAN RIJK EN GEMEENTE

Toen de twijfel over karolingisch Nijmegen als een olievlek om zich heen greep en ook in Nijmegen door velen werd aanvaard, ook aan de Universiteit! werden weer enkele tonnen ertegenaan gegooid als laatste vertwijfelde poging om de zaak te redden. Tegen de tijd dat mijn boek "Holle Boomstammen" zou verschijnen, waarvan ik geen geheim had gemaakt en wat derhalve ook in Nijmegen bekend was, werd een peperdure tentoonstelling over het Valkhof georganiseerd, vergezeld door de uitgave van "Het Valkhof van Nijmegen", waarin het Eerste Bronnenboek staat. Dit luxe boek, dat een wereldconcern niet zou misstaan, wordt voor een spotprijs verkocht. Enkele maand en later volgde een nieuwe editie van het Tweede Bronnenboek, op verschillende punten aangevuld, dat wil zeggen: sommige blunders zoals de "bisschop" en het "toernooi", Walachria en Kamerijk, de naam Noviomagus en de kwestie Sanctis werden nog tweemaal zo groot gemaakt. Deze uitgave is voor een groot deel **gratis** verspreid over archieven, bibliotheken en andere instellingen, waar reclame moest worden gemaakt. Ik heb berekend dat 'n slordige f 650.000 **uit de openbare middelen van rijk en gemeente**

aan de tentoonstelling en boeken zijn besteed. Tot deze becijfering ben ik als oud-hoofd van een archiefdienst competent, terwijl ik tevens uit ervaring weet hoeveel tijd in bronnen-onderzoek gaat zitten en wat het uitgeven van boeken kost. De ruim f 200.000 van het in 1962 opgerichte Keizer Karel-beeld zijn hierbij niet meegeteld. Uiteraard is mij niet bekend wat onderweg aan de strijkstok is blijven hangen; dat moet Justitie maar uitzoeken.

Onlangs heeft de gemeente Nijmegen bij de regering aangevraagd om als art. 12-gemeente erkend te zijn, d.w.z. dat het tekort van de gemeente door het rijk zal worden aangevuld. Met andere woorden: Nijmegen laat de nederlandse burgerij opdraaien voor het tekort, dat in belangrijke mate veroorzaakt is door een stel wetenschappers en hun handlangers, die niet de opzet hadden de wetenschap, het rijk of de gemeente te dienen, doch in hun door het rijk dik betaalde uren een greep in de kas deden om met een vals produkt hun gezicht te redden. In zeker opzicht is het voor mij wel vleierend dat ettelijke honderdduizenden eraan besteed worden om mij plat te krijgen, overigens vergeefs en zonde van het geld. Nijmegen had mij dat beter rechtstreeks kunnen uitbetalen; nu heb ik alles op eigen kosten moeten doen. Ik reken echter erop dat de nederlandse burger kategorisch weigert mee te betalen aan de korrupte bralpartij van Nijmegen. Ik gun de gemeente van harte de hulp door de regering, doch deze handelt tegenover de rest van Nederland enkel verantwoord en rechtvaardig, wanneer zij alles aftrekt wat aan de fabels is besteed. Hiervoor dient Nijmegen zelf op te draaien. Het moet dan maar een "Bral-Belasting" invoeren, zodat de burgers eindelijk weten wat voor vlees er in de karolingische kuip zit en hoe het gemeentebestuur zich bij de neus heeft laten nemen door wetenschappelijke fraudeurs en financiële oplichters.

WAS "DE BISSCHOP VAN NIJMEGEN" TE FEL?

Sommigen waren van mening, dat het boek "De bisschop van Nijmegen" te fel en te bijtend is geschreven, in een toon die men niet tegen professoren behoort aan te slaan. Zij verkeerden natuurlijk in de veronderstelling dat er een serieuze, wetenschappelijke en zindelijke discussie aan de gang was, en waren even vanzelfsprekend nog lijdend aan de infectie van de academische hersenspoeling dat de schrijver niet goed snik is. Anderen, waaronder serene en zachtmoedige mensen, hebben mij echter verzekerd dat "De bisschop van Nijmegen" op de enige juiste manier is geschreven: een bijtend requisitoir tegen vervalsers. Dit houdt de balans van waardering en afwijzing aardig in evenwicht. Nu alle fraudes en vervalsingen zijn geëtaleerd, moet eenieder begrijpen dat ik witheet van woede ben geworden door het Bronnenboek van Nijmegen, niet alleen omdat het een walgelijke verkrachting is van de historische wetenschap, maar ook omdat ik het als een persoonlijk affront opvat. De veronderstelling namelijk, dat ik zo lomp zou zijn om de vervalsingen niet te doorzien, is de ergste belediging die mij in de hele affaire is overkomen. Die woede werd alleen maar aangewakkerd door het bewijs dat de Universiteit van Nijmegen mij geheel ten onrechte 25 jaren lang belachelijk had gemaakt. Maar dit is ook rechtgezet, nu zij zich zo grenzeloos de risée en de afschuw van ware wetenschappers op de hals heeft gehaald. De bewerkers van het Bronnenboek zijn bedriegers en vervalsers, en dit heb ik openlijk gezegd. Het gaat niet meer aan, met zachtere woorden daar omheen te draaien.

DE WARE GESCHIEDENIS VAN NIJMEGEN

7. ROMEINS NIJMEGEN

Nijmegen heeft een romeinse geschiedenis. Vanaf ca. 50 na Chr. tot ca. 250 is de plaats door de Romeinen bewoond geweest, vermoedelijk als een zuiver romeinse kolonie in een vrijwel maagdelijk gebied. Vóór de Romeinen immers heeft de westkust van Europa ook een grote transgressie-fase gekend, die het laagland van Nederland ongeschikt maakte voor bewoning. De regressie, het zich weer terugtrekken van het water, heeft zich voltrokken in de eeuw vóór Chr. Daarna was het middelbare niveau van de Noordzee lager dan nu, zodat de kust verder reikte, het grondgebied van het land groter was en de bodem aanzienlijk lager lag. De zogenaamde Brittenburg ligt ver en laag in de zee, wat de drie zo juist genoemde feiten bevestigt. De romeinse nederzettingen worden op 4 tot 6 meter onder niveau teruggevonden, wat aantoonde dat de boven geschetste situatie niet alleen gold voor het kustgebied, doch tot ver in het land reikte.

Van een inheemse bevolking vóór en tijdens de Romeinen is in Nijmegen niets gevonden. De boude bewering, dat er het **Oppidum Batavorum** gelegen zou hebben, de voornaamste stad van de **Bataven die Béthune** was, is een volgende onwaarheid, waardoor Nijmegen een **tweede franse stad** haar naam, titel en kroon ontnemt. Het was een misgreep daar nergens in de bronnen staat, dat Noviomagus en Oppidum Batavorum identiek waren. Integendeel: er blijkt heel duidelijk dat het afzonderlijke plaatsen waren. Het was geen historie wat Smetius pleegde, de uitvinder van deze fabel; het was mythologische vraatzucht. Onbegrijpelijk is, dat de latere historici en archeologen dit plaatsen van twee onderscheiden steden op één plek nooit kritisch hebben ontleed. Maar wanneer men ziet, dat zo'n zelfde onvoorstelbare grap met Xanten is uitgehaald, waar men zonder blikken of blozen én *Castra Vetera* én *Colonia Trajana* neerzet, ofschoon de bronnen zeggen, dat die 80 km van elkander af lagen, behoeft men zich nergens meer over te verbazen.

De romeinse **burgerlijke nederzetting**, een zuiver romeins stadje met een tempel, waar evenmin sporen van een autochtone bevolking zijn aangetroffen, lag in het westen van de huidige stad op een laag terrein dicht bij de oever van de Waal. Er moet een héél groot vraagteken worden gezet bij de zonder méér als een feit aangenomen veronderstelling, dat de rivier, een doorbraak van de Rijn, al in de Romeinse periode bestond. De stad is ca. 250 na Chr. verlaten, omdat zij onbewoonbaar was geworden door de transgressies, die dit lage gebied overstroonden en het tot ver

in de 11e eeuw ongeschikt maakten voor menselijke vestiging. De **militaire kampementen**, die ook tijdens de 1e en tot het midden van de 3e eeuw op het Valkhof, de Hunerberg en in de omgeving van het St. Canisius-college aan de Berg en Dalseweg lagen, zijn na de transgressies bezet gebleven, vermoedelijk zelfs tot ver in de 4e eeuw. De archeologen hebben minstens **drie onderscheiden kampen** op verschillende plaatsen en uit andere perioden ontdekt, wat aantoont dat die kampen elkander hebben opgevolgd, tevens dat de militaire bezetting van het gebied **niet permanent** is geweest. De aanwezigheid van de romeinse militairen, in de latere periode **zonder burgerlijke nederzetting**, ligt te Nijmegen evenals te Xanten geheel voor de hand. Door de transgressies, die geheel Holland, een groot deel van Brabant en de gehele Betuwe overstromd hadden en ook ver in Duitsland doorliepen, waar zij uit het noorden en niet over Nederland kwamen, was het hogere gebied van Nijmegen een strategisch punt geworden, waar een militaire post van de Romeinen alleszins redelijk was.

Het begint een publieke vermakelijkheid te worden dat de historici, die voorheen het woord transgressie niet over de lippen kregen, nu in alle toonaarden proberen die te ontkennen of, mocht dat wel het geval zijn geweest, staande willen houden dat zij geen invloed van betekenis hebben gehad op de stratigrafie van het land. Uit recente opgravingen te Nijmegen is een kapitaal bewijs naar voren gekomen dat de transgressies zelfs hier, ver in het binnenland en de uithoek van romeins Nederland, de bewijzen in de bodem opgestapeld hebben. In de **benedenstad** van Nijmegen, vlakbij de Waal is romeins gevonden **op 4 tot 8 meter beneden het maaiveld**, waaruit ten eerste blijkt dat men zich een totaal ander beeld van de Waal in de romeinse periode moet voorstellen, hem hoogstwaarschijnlijk geheel kan vergeten, ten tweede dat die dikke laag van overslaggronden **na de 3e eeuw is gevormd**. Het pakket werd door de opgravers gedetermineerd als **woonlagen**, wat zonder meer een lachertje is, daar in deze lagen geen spoor van bewoning voorkomt en het reeds ten principale uitgesloten is dat een bewoning, die er ten overvloede niet is geweest, een verhoging van het stadsniveau **met acht meter** bewerkt zou kunnen hebben. Het helpt natuurlijk niet meer, zo'n klare en dikke bewijzen van de transgressies met sofismen weg te praten.

Met grote waarschijnlijkheid mag aangenomen worden, dat in de romeinse periode de heuvels van Nijmegen aansloten op die van Arnhem, en dat pas tijdens of na de transgressies de Rijn deze plek, die van het westen uit door de zee grondig was aangetast omdat zij juist in de ronding van de vloed lag, heeft doorbroken. Het wordt bevestigd door de naam van Waal, die **doorbraak** betekent, en de verdeling van de Rijn in: IJssel, Nederrijn en Waal. Een volgende merkwaardigheid is, dat de rivieren **met stukken** andere namen dragen. De **Nederrijn** wordt verder: Lek, Nieuwe Maas, Brielse Maas en Nieuwe Waterweg. De **Waal** wordt: Merwede, Nieuwe Merwede, Oude Maas. De **Maas** wordt: Bergsche Maas. Het is precies hetzelfde verschijnsel als bij de rivieren en beken uit het polderland van westelijk Noord-Brabant, waar ik dit aan de hand van de bedijkings-geschiedenis kon ontleden, omdat het verlandingsproces er later ligt en alleen daarom al meer dokumentatie beschikbaar is. Bij **nieuwe verlandingen** gingen de rivieren natuurlijkerwijs mee; vanzelfsprekend ook de kunstmatige, die aangelegd werden voor de ontwatering. Die nieuwe stukken kregen **nieuwe namen**, meestal omdat zij reeds vóór de totale verlanding een naam hadden, in veel gevallen echter ook, omdat de omwonenden bewust of onbewust onderscheid maakten tussen **het oude land en het nieuwe** en tussen **de oude en de nieuwe wateren**. Wat wij nu als rivieren zien, is in veel gevallen het restant van een uitgestrekt **buitenwater**, dat door de opeenvolgende verlandingen of kunstmatige bedijkingen teruggedrongen werd in één bedding, die ten eerste zichzelf steeds dieper en vaster uitschuurde door de bedijkingen aan weerszijden, ten tweede open moest blijven om zowel het achterland als het eigen nieuwland af te wateren. Een even duidelijk resultaat van dit proces is in Zeeland te zien. Een nog duidelijker voorbeeld is het Hollandsch Diep, dat zelfs een hele serie onderscheiden namen draagt.

Het neerleggen van **de huidige landkaart** op Nederland van de 10e eeuw, om maar helemaal te zwijgen van **de eerste eeuw**, en aan de hand daarvan de bronnen te interpreteren, is immers zonneklaar de grootste blunder, die de historici, geografen en bodemkundigen bedreven hebben, al ziet men deze tot in recente Wageningse publikaties gehandhaafd.

Romeins Nijmegen heeft **nooit de naam Noviomagus** gehad. Dit heeft men alleen afgeleid van de karolingische mythe, nadat men er het paleis van Karel de Grote had gesitueerd, mede omdat Einhard de identiteit tussen het romeinse en het karolingische Noviomagus bij het **Eiland van de Bataven** ten duidelijkste had uitgesproken. Toen tegen het einde van de 16e eeuw de Peutingerskaart bekend werd, waarop dat eiland was afgebeeld, en iedereen meende dat de Patavia de Betuwe was (de vicieuze cirkel was er!), werd de naam Noviomagus voor romeins Nijmegen aangevaard als een historische zekerheid van de eerste orde. We weten nu, dat de naam Noviomagus er **pas in de 12 eeuw** is ingevoerd als een latinisatie van de eigen naam **Neumaia**, daar het toen de gewoonte was om in de in het Latijn geschreven oorkonden en kronieken aan de plaatsnaam een latijnse vorm of vertaling te geven. In de geschreven bronnen of uit de archeologie bestaat **geen enkel gegeven**, nog minder een bewijs dat romeins Nijmegen de naam van Noviomagus gedragen heeft. Het Noviomagus van de Peutingerskaart moet zonder de minste twijfel als Noyon worden opgevat.

In het jaar 777, waar men de voltooiing van het legendarische paleis van Karel de Grote te Nijmegen plaatst, bestond de **Betuwe** niet, daar zij evenals de rest van laag Nederland onder water lag. De Waal bestond evenmin, zodat al door deze **twee factoren** duidelijk is dat Einhard de Betuwe en de Waal niet bedoeld kan hebben, toen hij schreef dat het nieuwe paleis van Karel de Grote gelegen was aan de **Vahalis**, die het **Eiland van de Bataven** in het zuiden voorbijstroomt. Daar Einhard ook zoals veel klassieke en vroege schrijvers de west-oriëntatie gebruikte, bedoelde hij oost, de **derde faktor** die niet op de Betuwe past. Toen na het einde van de transgressies de Betuwe weer vrij kwam en bewoonbaar werd, kreeg zij naar analogie van de (oudere!) Veluwe haar naam van Betuwe. Veluwe betekent slechte aarde; Betuwe is goede, vruchtbare grond, twee zinnige en volkomen toepasselijke betekenissen, die als **vierde faktor** de afleiding van de naam van Bataven volkomen tegenspreken. Beide namen verschijnen pas in het begin van de 11e eeuw in regionale geschriften, zodat de **Betuwe** ook tekstkritisch gezien niet met het *Insula Batavorum* geïdentificeerd mag worden, de **vijfde faktor**. Aanvankelijk heeft niemand enig verband gelegd tussen de Betuwe en de Bataven; dit gebeurde pas in het begin van de 17e eeuw toen de Peutingerskaart bekend werd, waar de daar genoemde Patavia zoveel op de Betuwe scheen te lijken, vooral omdat de karolingische mythe er al stevig ingehamerd was, de **zesde faktor** voor de vergissing. De namen van Veluwe en Betuwe werden in latijnse teksten uiteraard ook gelatiniseerd en **Felua** en **Batua** genoemd, terwijl het authentieke Eiland van de Bataven ook **Batua** heette, de **zevende faktor**, aangevuld met de **achtste**, dat niemand opmerkte dat de naam Felua voorheen en zeker in de romeinse periode niet heeft bestaan. En ondanks al deze klare en onweersprekelijke "bewijzen" was de interpretatie fout.

Na de Romeinen, die Nijmegen tegen het einde van de 4e eeuw definitief verlieten, is er tot aan het einde van de 11e eeuw **geen bewoning** geweest, wat door het archeologisch onderzoek helder is bewezen. Sinds de oorlog, tijdens de herbouw van de verwoeste stad en vooral in de laatste jaren in verband met de rekonstrutie van de oude stad, zijn intensieve onderzoeken gedaan, waarbij de verbetering om toch maar karolingisch te vinden bepaald niet verborgen werd gehouden. **Er is niets gevonden**; er is zelfs geen spoor van enige menselijke bewoning tussen de 4e en 11e eeuw te voorschijn gekomen. De illusie kan definitief opgeborgen worden, al borrelde zij onlangs weer op toen de R.O.B. aan de hand van enige scherfjes aardewerk, die men op tal van plaatsen in Nederland kan vinden en die tegenover het onvindbare paleis van Charlemagne aan-

leiding geven tot een Homerisch lachen, **beloofde tóch karolingisch te zullen vinden**. Het is dezelfde kreet, die in 1968 werd geslaakt toen men de opgravingen van Wijk bij Duurstede aanvatte: "**Wij gaan Dorestadum opgraven**", Laat heel Nederland erbij gaan staan om de spitters met hun karolingische obsessie op de vingers te kijken, daar de nederlandse archeologie met haar flop van Wijk bij Duurstede heeft aangetoond, dat zij een kritisch toezicht niet missen kan.

8. DE NIEUWE STAD NEUMAIA

In de geschreven bronnen komt Nijmegen **pas in 1125 de eerste maal voor als Neumaia**, de inheemse naam die beslist **niet van Noviomagus is afgeleid**, wat straks nog duidelijker is, wanneer de juiste betekenis van de naam gegeven wordt. Deze nieuwe naam, voorheen nergens gebruikt en vooral nooit in verband met de karolingische residentie genoemd, duidt ten sterkste aan dat het over twee onderscheiden zaken gaat. Het archeologisch onderzoek heeft te Nijmegen na de Romeinen de **eerste sporen van een bewoning uit de 12e eeuw** te voorschijn gebracht. Toch mag aangenomen worden, dat Nijmegen gesticht en bewoond werd tegen het einde van de 11e of in het begin van de 12e eeuw. Het voornaamste getuigenis voor dit feit én de juiste tijd bestaat in de **St. Nicolaas-kapel** op het Valkhof, die blijkens de technische en archeologische onderzoeken inderdaad uit deze periode stamt. Een tweede bewijs voor de juistheid van deze konklusie zit in **het patronaat van St. Nicolaas**. De relieken van deze heilige werden in 1087 door kooplieden vanuit Azië naar Bari in het zuiden van Italië overgebracht. Spoedig daarna is St. Nicolaas in Italië tot patroon van de schippers en kooplieden uitgeroepen; van Bari uit verspreidde zijn verering zich over het westen. De Nijmeegse St. Nicolaas-kapel kan derhalve pas op zijn vroegst tegen het einde van de 11e eeuw zijn ontstaan. De meeste handelsplaatsten hadden een kerk of kapel ter ere van St. Nicolaas: die van Kampen is omstreeks 1150 gesticht; te Deventer werd zij in 1206 ingewijd. De St. Nicolaas-kerk van Amsterdam is in 1306 gewijd, maar was vermoedelijk door een kapel voorafgegaan, wier juiste tijd van ontstaan niet bekend is. Die van Utrecht, waarvan de stichting eveneens duister is, wijst door haar romaanse westgevel op dezelfde tijd. De kapel van Nijmegen ligt in tijdsorde zonder de minste twijfel vóór op de andere, doch kan niet vóór 1087 worden geplaatst. Overigens heeft in deze materie een discussie over 10 of 20 jaren vroeger of later niet veel zin.

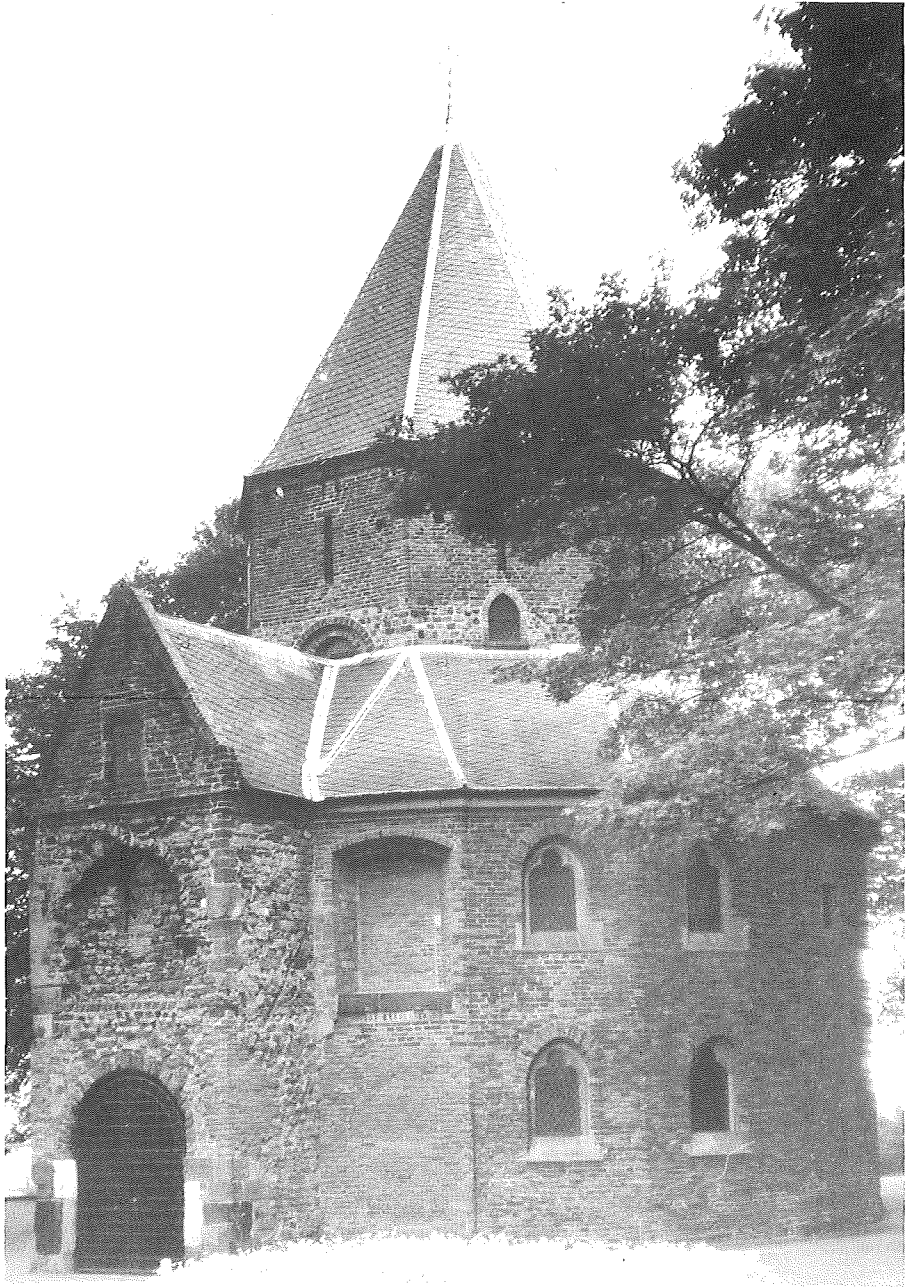
Het heeft wel zin te wijzen op het feit, dat Nijmegen, ofschoon heilig overtuigd van zijn karolingische legende, toch maar **een halve mythe** heeft. De historici zetten er **vier eeuwen** een karolingisch paleis neer, **maar zij hebben een kerk vergeten**, wat toch een onontbeerlijk bestanddeel van een palts en van een stad is. Volgens de fabeltjes heeft die stad vóór 1125 ook al vier eeuwen be-

staan, maar dan wel zonder kerk, zonder priester, zonder enig teken van christelijk geloof of christelijke cultuur. Het onbehaaglijk gevoel heeft mij trouwens als lang bekropen, dat Nijmegen een heidense enclave is geweest in christelijk Nederland. Gingen de paleisbewoners en de inwoners van Nijmegen dan iedere zondag naar Aken, Maastricht, St. Odiliënberg of Susteren, in die tijd de dichtstbij gelegen plaatsen met kerken? Het Bronnenboek van Nijmegen laat in 1024 wel een bisschop per parachute in Nijmegen neerkomen, doch die man is dezelfde dag weer naar zijn zetel te Noyon vertrokken, omdat er in Nijmegen geen kerk was waar hij kon pontificeren of zelfs maar een stille Mis opdragen. In het hele Bronnenboek is geen spoor te vinden van een kerk, parochie of zelfs maar de minste band met een bisdom. Aan de hand van de latere geschiedenis zou men moeten aannemen, dat die niet-bestaande kerk hiërarchisch onder het bisdom Keulen ressorteerde; het gebied van Nijmegen deed dit in elk geval. Welnu, in Keulen, in Rome of waar ook ter wereld is niets te vinden van een Nijmeegse parochie of kerk tussen de 8e en 12e eeuw. In feite doet het nieuwe Nijmegen zijn intrede in de geschiedenis **door de St. Nicolaas-kapel**, die zeker ouder is dan 1125, het jaar van de eerste schriftelijke vermelding van de stad. De belangrijkste overslag van het Bronnenboek blijkt nu; het schermt met een dode mus. Nijmegen bluft al eeuwen lang met een **halve mythe**, waaraan het belangrijkste deel ontbrak. Het spreekt vanzelf dat dit kapitaal gebrek inmiddels ook werd opgevuld. Leupen, eerste auteur van het Bronnenboek, heeft de Nijmeegse "oerparochie" ontdekt, en een kerk van het paleis, bovendien nog een kerk van de parochie. Deze uit de duim gezogen beweringen, waarvoor geen letter in de bronnen te vinden is, beginnen al een nieuwe mythe te vormen, die door Dr. J. Brinkhoff aan de man worden gebracht.

Nijmegen is als een **opzettelijke stichting** begonnen op een markant en belangrijk punt aan de Waal, wat bevestigd wordt door het feit, dat de plaats zich vrij vlug tot een stad ontwikkelde, een normale gang van zaken bij nederzettingen voor de handel, dit in tegenstelling tot agrarische gemeenschappen, die slechts langzaam uitgroeiden, en soms door bijzondere omstandigheden de allure en het karakter van een stad kregen. Het wezen en de functie van haven- en handelsplaats treedt voor Nijmegen dan ook spoedig aan het licht. In deze ontwikkeling is geen spoor te bekennen van enige voorafgaande karolingische infusie; nog minder enig spoor of gevolg van een keizerlijke of koninklijke residentie. Het is geen vreemd toeval of een buitenissige merkwaardigheid, dat de nieuwe stad werd gesticht op de plek van een vroegere romeinse. Hetzelfde heeft zich met Utrecht en Elst voorgedaan, waar in beide gevallen in de 10e eeuw de eerste kerk (Ziet U, weer de kerken het eerst!) werd gebouwd recht op de fundamenten van vroegere romeinse gebouwen. Vergeleken met die twee plaatsen ligt de stichting van Nijmegen al rijkelijk laat. Men kan zelfs zeggen, dat het vestigen van nederzettingen op voormalige romeinse voor de hand lag; die plaatsen waren immers voordien bewoond geweest, derhalve geschikt bevonden als plaats van vestiging, welke geschiktheid zij na de langdurige transgressies niet verloren hadden.

Bovendien moet op een nuchter, praktisch punt gewezen worden. Op die vroegere romeinse plaatsen, indertijd abrupt en haastig verlaten, lag een **massa gratis bouwmateriaal**. De stadsrekeningen van Nijmegen spraken tot ver in de 17e eeuw over "duyfhuizen", die de inwoners voor eigen nut mochten afbreken. Er is veel over gefantaseerd, wat dit nu precies was. Het waren de romeinse ruïnes van huizen **in tufsteen**, welk materiaal voornamelijk werd gebruikt voor het branden van cement en de bereiding van een soort mortel. Smetius getuigt ook, dat in zijn tijd (1619-1651) nog veel romeinse ruïnes **zichtbaar boven de grond** stonden. Wijs me eens één Hollander aan, die dat gratis bouwmateriaal ongebruikt zou laten liggen! En dan de tweede Hollander, die het kilometers zou gaan verslepen! Zij hebben nieuwe plaatsen gesticht waar de bouwmaterialen op hen lagen te wachten. Bij dat "puimruimen" heeft zich wel een archeologisch en misschien kunsthistorisch drama voltrokken, wat evenmin voldoende is opgemerkt,

NIJMEGEN. De St. Nicolaas-kapel op het Valkhof uit het einde van de 11e eeuw of het begin van de 12e eeuw. Zij was de eerste parochiekerk van de stad. De vroeger gebruikelijke titel van "Karolingische Kapel" was onjuist. Het stemt tot verheugenis dat Nijmegen die foutieve benaming heeft laten vervallen.

zodat de archeologen nu moeten werken met de toevallig overgebleven fragmenten. Dit zou moeten leiden tot de grootste behoedzaamheid bij het interpreteren van de archeologica, daar duidelijk is dat het beeld van romeins Nijmegen zeer diep verstoord is door die massale afbraak van de resten. Van de andere kant is even duidelijk, dat dit beeld niet kleiner of minder was, doch dat het integendeel veel groter en belangrijker is geweest. Wel moet gevreesd worden, dat **de echte naam van romeins Nijmegen** bij een van die mortel-producties is opgestookt of vermalen. De parallel tussen Nijmegen, Utrecht en Elst is zonneklaar; zij zijn alle drie na de transgressies op een vroegere romeinse plaats ontstaan. Het begin van Nijmegen kan niet drie eeuwen vóór Utrecht en Elst gesteld worden. In feite ligt het ongeveer een eeuw later, hetgeen veroorzaakt is geworden doordat het terrein aan de Waal, waar de stad ontstond, pas toen voldoende vrij was gekomen om er een blijvende nederzetting te stichten.

HISTORIE EN TRANSGRESSIES

Alles kan niet ineens behandeld worden. De omvangrijke stof is in porties ingedeeld om de kans te bieden stap voor stap door te dringen in de mythen van Nederland. Hier steken de transgressies het hoofd om de hoek. Zij worden uitvoerig behandeld in een hfdst. van Deel III, waar zij in verband met de teksten over de Frisonen en de Saksen volledig tot hun recht komen. Men oefene derhalve enig geduld. De plechtige tewaterlating, wat betekent **onderwaterlating**, van de gehele hollandse geschiedenis van vóór de 10e eeuw, vindt dáár plaats. Voorlopig kan de nevenstaande kaart van Sebastiaan Müller dienen om het juiste geografisch beeld van Holland vóór de 10e eeuw te geven. Eenieder kent dat beeld, van alle agrariërs tot alle grondwerkers, die dagelijks met de transgressie-lagen te maken hebben. De historici weten ook dat dit het juiste beeld is, want **de duinen bestonden toen nog niet en er was nog geen enkel werk van waterstaat** uitgevoerd, terwijl het merendeel van het westelijk laagland **op dit moment** nog beneden de zeespiegel ligt. Maar zij willen niets van transgressies horen, ja natuurlijk, daar het niet opmerken ervan hun grootste blundering is geweest, die alle andere in de schaduw stelt, en waarvan het misverstaan van de teksten slechts een uitvloeisel is. Zij gaan **boven op de nieuwe grondlagen uit de 10e eeuw staan**, die de romeinse bodem vier tot acht meter, soms nog méér bedekken, en kraaien dan uit dat er geen transgressies zijn geweest. De feiten zijn echter zo eenvoudig en helder, dat het aflieden niet meer helpt. Dat doet men dan ook niet meer, maar nu legt men zich erop toe om de transgressies te minimaliseren teneinde te verhinderen dat zij bepaalde historische zogenaamde zekerheden ondergraven. Na de oorlog hebben verschillende bodemkundigen de transgressies serieus aan de orde willen stellen. Zij werden door de historici evenwel zó afgeblaft, dat men er maar een publiek geheim van maakte, zodat sommigen terecht al spreken over "Het Blauwe Gat van Nederland" tussen de 3e en de 10e eeuw.

Terwijl Rijkswaterstaat, die terzake toch deskundig geacht moet worden, aan de toeristen van de gehele wereld vertelt - en dit met een model zichtbaar maakt - dat het lage Holland vóór de 10e eeuw niet bestond, gaan de historici maar door met hun landbrede fantasie. Op een grond, **die niet bestond**, leggen zij belangrijke plaatsen, het **grote volk van de Friezen**, dat wel al zijn veldslagen **in Frankrijk** hield, en een **rijk van de Noormannen** op de kust van Nederland, die meteen ook maar gediskwalificeerd worden tot de grootste lomperds op scheepvaartgebied door hen in een waddengebied neer te zetten. Dat van dit alles niets, maar dan ook **niets** door de archeologie wordt bevestigd, is een doorslaggevend bewijs voor de kwalificatie gefantaseer. Zó sterk waren de my-

then, dat men zelfs de eenvoudigste bodemkundige feiten niet meer zag. 't Was wel fataal, want alle **moie verhaaltjes zijn onwaar**. Gaat maar door, universiteiten, met het onderwijzen van het Blauwe Gat van Nederland. Dat is in elk geval historisch, want in de middeleeuwen stond blauw voor dwaas. De dag is zeer na, dat de wereld scheurt van het lachen om het arrogante Holland, dat op het punt van de waterstaat gigantische werken bouwt die dingen naar de titel van wereldwonder, **maar dat zijn eigen waterstaatsgeschiedenis niet kent**.

De archeologische vondsten van de laatste tijd bevestigen de transgressies met afdoende bewijzen. Dacht men voorheen, dat in Nederland enkel op de hogere gronden prehistorische bewoning kon voorkomen, nu vindt men, diep tot zeer diep onder het maaiveld, **tot in de voormaige Zuiderzee toe die derhalve droog was**, de bewijzen van bewoning uit de prehistorie. Daarna valt een groot hiaat, lopend tot het begin van de romeinse okkupatie van Nederland ca. 50 na Chr. Omstreeks 250 na Chr. houdt deze bewoning op, nu bedekt onder overslaggronden van 4 tot 6 meter, en dan komen Holland, Utrecht en Friesland zowel historisch als archeologisch weer omstreeks 940 boven water. Zeeland, westelijk Noordbrabant en grote delen van Zuidholland volgen pas veel later. Deze vier grote fasen van de transgressies en regressies zijn in elk geval zonneklaar. Bedijkingen van enige betekenis zijn pas in de 12e eeuw begonnen, en legio zijn de gevallen, waar het bestaan van menselijke nederzettingen historisch vast staat, doch die spoorloos zijn verdwenen. Wie wil dan nog staande houden dat er geen transgressies zijn geweest? Heden ten dage hebben we een massa grote kunstwerken om het water te beheersen, maar wanneer het enkele dagen flink regent, staan grote gebieden in Duitsland, Nederland en Vlaanderen op slag onder water. Vroeger regende het ook, en toen waren er nog geen duinen, dijken, sluisen of Delta-werken.

Kaart 29.

Deel van de kaart van Europa door Sebastian Münster. Sebastian Münster (1489 - 1552), duits hebraïst en kosmograaf, gaf in 1536 de kaart Europa uit, die **zuid** is georiënteerd (voor het juiste zicht moet men de kaart een halve slag draaien). Dit heeft niets te maken met de befaamde west-oriëntatie, daar de eerste cartografen **het noorden**, waarmee ze zich beslist niet vergisten, niet altijd aan de bovenkant van het blad tekenden. In 1544 verscheen Münster's rijk geïllustreerde "**Cosmographia Universalis**", een omvangrijk geografisch werk, dat voornamelijk op Strabo was gebaseerd, en veel herdrukken en vertalingen beleefde. De nevenstaande kaart bevat voor Vlaanderen en Holland een anachronisme: in de 16e eeuw waren de verlandingen al verder gevorderd dan op de kaart staat afgebeeld. Dezelfde situatie, namelijk het **niet-voorkomen** van Holland, vindt men op vrijwel alle geografische kaarten uit die tijd. Vergelijk de kaart van Benedetto op blz. 91. De 15e en 16e eeuwse cartografen volgden het wereldbeeld van Strabo en Ptolemeus **in zijn geheel en in de details**, zodat zij in feite de toestand van westelijk Europa **uit de romeinse periode** geven. In dit opzicht is hun anachronisme zelfs van bijzondere betekenis, daar hun beeld niet van kort vóór de 15e eeuw is, doch uit de 3e eeuw. De kaart van Münster slaat Vlaanderen en Holland over. De zee kwam verder het land in dan men in de gangbare verhandelingen over de transgressies leest. Zeer juis staat de heuvelrug van de Veluwe afgebeeld. Rijn en Maas stromen dicht bij elkaar uit. Er is al een begin gemaakt met de meanders, die deze rivieren straks in het waddengebied zullen gaan vormen. Van de franse, vlaamse en hollandse duinen of eilanden is nog geen spoor te bekennen.

Etymologie van de naam Neumaia.

Bij het etymologisch onderzoek van de naam Nijmegen dient men allereerst **de inheemse vormen** van de naam af te scheiden van **de latijnse**, wat in de onderstaande lijst is geschied. Duidelijk is immers dat **Neumaia** uit 1125 de eerste naam en de eerste vorm is, die pas in 1145 gevolgd is door het latijnse **Noviomagus**, derhalve een achterafse latinisatie, waarbij men zich wel moet wachten de volgorde om te keren. Eenieder zal inmiddels wel het waandenkbeeld verlaten hebben dat de naam Noviomagus uit 1145, die vanzelfsprekend nooit in de spreektaal is gebruikt, enige relatie kan hebben gehad met de naam van de in 1047 geeindigde karolingische residentie van Noyon. **Het is volslagen onjuist om de achterafse latinisaties van plaatsnamen**, kanselarij-taal die in de spreektaal niet is gebruikt, **op te nemen in de etymologische keten van de evolutie van de inheemse plaatsnamen**. Die latinisaties horen daarin niet thuis; bovendien kunnen zij op geen enkele manier enige invloed hebben gehad op de taal- en naamkundige ontwikkeling van de inheemse naam, daar het gewone volk, dat de evolutie bewerkstelligt, die latinisaties niet eens kende, omdat deze alleen in zeer zeldzame oorkonden en kronieken neergeschreven waren. De historische naamkundigen hebben er trouwens een handje aan, de zaken om te keren. Toen ik hen erop wees dat de latijnse namen van nederlandse plaatsen achterafse latinisaties zijn, die niets maar dan ook niets met de evolutie te maken hebben gehad, tenzij hooguit misschien een incidentele besmetting, moesten zij mij de oorlog verklaren in plaats van in hun schulp te kruipen en zich te beraden over een kapitale methodische fout van hun discipline. De ontwikkeling van Neumaia tot Nijmegen is als volgt gegaan. Voor de goede orde zet ik de latinisaties apart in een eigen lijstje:

1125 Neumaia	1145 Noviomago
1145 Niumago	1151 Noviomagense
1150 Neomagus	Noviomagi
	1157 Noviomagum
	Noviomagense
1171 Neomagi	1171 Novimagium
	1178 Novimagium
	1189 Novimagio
	1196 Novimago
	Novimagum
	1202 Novimaium
	1204 Noviomagum
	Novimagum
1213 Numagum	1214 Novimagio
1222 Numagen	Novimagenses
1228 Neomagio	1226 Novimagium
1231 Numage	1230 Noviomagio
	1233 Noviomagio
1242 Nymegen	1240 Novimagio
	1242 Novimagenses
	Noviomagenses
	1243 Novimagienses
	Novimagii
1246 Nunmagen	1246 Novimagii
	1247 Novimagum
	Novimagio
	Novimago

De lijst van de twee series namen levert enkele verrassingen op. Op de eerste plaats ziet men er de evolutie in van de eerste vorm Neumaia tot de uiteindelijke van Nymegen, die in 1242 voor de eerste maal verschijnt. Ten tweede, dat de latijnse vormen altijd Novi- of Novio- als begin hebben, terwijl de inheemse namen Neu-, Nu-, Neo, Niu-, en tenslotte Ny- als eerste lettergreep hebben. Het blijkt ook, dat de latijnse naam geen enkele invloed heeft gehad op de evolutie van de inheemse naam. Was dat wel het geval geweest, dan zou de naam zich ongetwijfeld in de richting van Novi, Nou- of Noe- ontwikkeld hebben. Het omgekeerde is wel te signaleren, namelijk in 1202, waar de inheemse naam Neumaia de latijnse heeft besmet, zodat een totaal nieuwe vorm Novimaium ontstond, maar merk goed op, dat dit ook in een kanselarij is gebeurd en niet in de volksmond.

De eerste vorm Neumaia kan ontleed worden in Neu-, het duitse woord voor "nieuw", welk element in alle latere vormen gebleven is, en -maia, een in het Duits of Nederlands onbekend woord, dat uit een andere taal afkomstig moet zijn (straks wordt de oplossing voorgesteld). Het eerste deel Novi- van de latijnse vorm betekent ook "nieuw", een toevalligheid die wel bijzonder verwarrend heeft gewerkt. Het tweede deel -maia is in 1155 al vervangen door -magi, waarschijnlijk omdat de eerste betekenis van -maia al vergeten of vervaagd was. Het komt echter nog eens terug in 1202, merkwaardigerwijs in de latijnse vorm Novimaium. Maia is geen afleiding van magus, wat straks volledig duidelijk wordt wanneer de juiste betekenis ervan wordt nagespoord. Dan gaat de evolutie met kleine veranderingen door tot Nymegen in 1242, waarop kort daarna toch weer eens teruggegrepen wordt op Nun-: "nieuw". De vorm Numage van 1231 past in de evolutie van de inheemse naam. Dat onder precies dezelfde naam ook de karolingische residentie bekend was geweest - met nadruk op was geweest - is natuurlijk een van de ergste "bevestigingen" van de misvatting geworden. Wanneer men had opgemerkt, dat de eerste naamgeving van Numaga op een veraf gelegen streek van toepassing was, en de naamgeving van Nijmegen als Numage een éénmalige schijfwijze is geweest, bovendien dat er bijna twee eeuwen liggen tussen dat Numaga van Noyon en het Numage van Nijmegen, dan had men, om het maar direkt en onverbloemd te zeggen, nooit de naam "Numaga gekozen voor de historische vereniging en haar tijdschrift, om zo de historische onwaarheid te blijven verkopen, dat die naam het doorslaggevend bewijs vormt voor karolingisch Nijmegen. Historisch verantwoord was geweest - als men dan de oudste naam had willen kiezen, wat enigszins voor de hand ligt - dat Neumaia de primeur gekregen had. Dan had tevens de kans bestaan, dat men zich eindelijk eens was gaan verdiepen in de afkomst, betekenis en achtergrond van deze naam, in plaats van hem klakkeloos als een afleiding van Noviomagus te beschouwen en hem stelselmatig weg te stoppen achter schermutselingen met de namen van Noyon. Voor een taal- en naamkundige is het immers duidelijk, dat de naam Neumaia, die ineens in 1125 uit de lucht valt, in het probleem Noyon / Nijmegen een grote rol speelt, daar hij méér dan wat ook de identiteit tussen Nijmegen en het karolingische Noviomagus tegenspreekt.

Een ander aspekt van het naamkundig probleem is het volgende. De naam van de échte residentie Noviomagus ziet men evolueren, vanaf de 9e eeuw zelfs snel en ingrijpend tot Noviomus en Noyon. Vanzelfsprekend heeft die naam germaanse vormen gehad, niet alleen omdat Noyon vrij dicht bij de taalgrens lag, maar vooral omdat er al lang germaanse vormen van bestonden, die door de germaans sprekende kroniekschrijvers werden gebruikt. Merkwaardig is dan wel dat sedert 843, waar sommige historici de radikale streep tussen Noyon en Nijmegen trekken en zij de residentie met stelligheid aan het duitse rijk toewijzen, zich geen germaanse evolutie van de naam Noviomagus ter plaatse te Nijmegen (want dat zou enkel ter plaatse gebeurd kunnen zijn) heeft voorgedaan, en in 1125 Noviomagus ineens, zonder enige voorafgaande germaanse evolutie omklapt in Neumaia. De karolingische verblindings is zó radikaal en zó funest geweest, dat de meest eenvoudige zaken niet eens meer werden opgemerkt.

9. ST. NICOLAAS EN NEUMAIA

Ofschoon een stichting van Nijmegen tegen het einde van de 11e eeuw niet uitgesloten behoeft te worden, kan zij om verschillende redenen beter in het begin van de 12e eeuw worden geplaatst. De voornaamste is, dat wij tot 1125 geen enkel levensteken van Nijmegen vernemen, terwijl toch in de omstreken koortsachtige activiteiten aan de gang waren in verband met het burgerlijk bestuur, kerkelijke en kloosterlijke zaken. Tussen 1047 (wat uiteraard op Noyon sloeg) en 1125 heeft het Bronnenboek geen enkele vermelding van Nijmegen kunnen vinden, een bewijs dat de stad vóór 1125 niet lang kan hebben bestaan. Daarna komen evenmin belangrijke zaken aan het licht, maar worden af en toe funktionarissen en mensen uit Nijmegen genoemd, wat de historische loop en de continuïteit vanaf 1125 tenminste bevestigt. In dit verband moet op een geheel andere mogelijke herkomst van Nijmegen gewezen worden. De eerste kruistocht vond plaats in de jaren 1096 tot 1099. In het westen had hij grote weerklink gevonden. Een Lotharings leger onder "Godfried van Bouillon" nam eraan deel. Wanneer men deze man opvat als Godfried van Boulogne, wordt een volgende historische mythe opgehelderd. De legers uit het noorden van Frankrijk en uit Vlaanderen stonden onder Robert van Normandië en Robert II van Vlaanderen. De kruisvaarders rukten op tot Antiochië. In 1099 werd Jeruzalem veroverd, waarna in Palestina verschillende vorstendommen werden gesticht; een groot aantal kruisvaarders keerde naar huis terug.

Velen hadden zich in het avontuur laten meeslepen door beloften van aflaat, zielezaligheid en andere hooggestemde idealen. De lijfeigenen, die mee gegaan waren en de overgrote meerderheid van de troepen vormden, zouden na terugkeer hun vrijheid krijgen. Het gros van de legers is door dit vooruitzicht aangelokt. Na hun terugkeer als vrij man zonder bezit aan goederen, land of enig kapitaal, evenmin zonder enige basis om op terug te vallen - bij hun vroegere heer of bezitter behoeften zij niet meer aan te komen - moesten zij zich ergens een nieuw bestaan zien op te bouwen. Dit valt zo precies samen met de stichting van Nijmegen (overigens ook met veel steden in Vlaanderen en Brabant), dat er waarschijnlijk verband tussen het ene en het andere heeft bestaan. Het is mogelijk, dat een groep van hen in Nijmegen terecht is gekomen, waar zij zich aan de handel en de scheepvaart wijdde. Dat lag immers het meest in de lijn van hun geslaagd avontuur van de kruistocht. Met eigen ogen hadden zij in het Nabije Oosten gezien, dat daar een dikke boterham in kon zitten. Op hun tochten over land en over zee hadden zij vaardigheid gekregen in transport en het omgaan met schepen. Tijdens de eerste kruistocht zijn de geestelijke ridderorden gesticht. Wanneer we dan, al is dat enige tijd later, de ridders van St. Jan in Nijmegen zien neerstrijken, die er een gasthuis stichtten, is dit een volgend motief voor de waarschijnlijkheid van de rekonstruktie. In de periode, dat het archief van de stad enigszins redelijk bewaard is gebleven en begint te lopen, puilen de stukken uit van bewijzen, dat de Broeders van St. Jan samen met de meesters van het St. Nicolaas-gilde de dienst in de stad uitmaken. Zou deze rekonstruktie juist zijn, dan geeft zij tevens een afdoende verklaring voor het ontstaan te Nijmegen van de St. Nicolaas-verering, die zelfs gestalte kreeg in de eerste kerk op Nijmeegse bodem. Dan immers zou het voor de hand liggen om aan te nemen, dat de eerste bewoners de kennis van de heilige zelf uit Italië hebben meegebracht.

De betekenis van het patronaat van St. Nicolaas voor de parochie en stad vindt bevestiging in een handschrift van het klooster Bethlehem, dat nu in het archief van de Beide Weeshuizen berust. Hierin komt een calendarium voor, dat omstreeks 1470 werd geschreven. Het vermeldt volgens de kalendermethode de dagen van het jaar met de naam van de heilige wiens feest werd gevierd. De feesten, die nadien in de roomse liturgie als "eerste klas" golden, d.w.z. de hoogste kerkelijke feesten, de gedachtenis van de **Mysteries**, de feesten van O.L. Vrouw en van de Apostelen zijn **in rood** geschreven, terwijl de andere in zwarte letters zijn vermeld. Dit gebruik is nog lang in gedrukte kerkelijke uitgaven, zoals missaals en brevieren, onderhouden. **Het feest van St. Nicolaas is in rood geschreven**, ten teken dat het in Nijmegen als een eerste-klas-feest gold.

Deze rekonstruktie is veel aannemelijker dan de hardnekkig volgehouden onwaardigheid van de afstamming van Karel de Grote. Mocht Nijmegen het als een te dragen kruis aanvoelen, een mythe te moeten prijsgeven, dan is dit eervoller dan welke legende ook, te meer omdat het kruis waarschijnlijk een beter historisch fundament heeft. Er wordt veel door verklaard. Ten eerste de verering van St. Nicolaas, die al in Nijmegen bestond toen zij in de rest van Europa nog niet bekend was. De eerste bewoners hebben de naam en de verering van deze heilige meegebracht en ingevoerd, wat waarlijk geen kleine verdienste is, daar in onze streken wellicht geen andere heilige zoveel sympathie gevonden heeft. Het ligt dan ook voor de hand - wanneer men de historie recht wil doen - dat de jaarlijkse intocht van St. Nicolaas in Nederland voortaan te Nijmegen moet geschieden. Zo krijgt de stad iets terug voor haar verlies, iets veels kostbaarders, omdat zij alle kinderharten sneller zal doen kloppen reeds bij het horen van de naam Nijmegen. Het gebeurt meer in zaken als deze, dat een verdrongen historische waarheid, die aanvankelijk als simpeler of minder waard dan een gekoesterde mythe wordt beschouwd, tenslotte toch als veel aantrekkelijker en belangrijker wordt ingezien wanneer zij steunt op de historische waarheid. Nederland moet Nijmegen recht doen, maar wel de voorwaarde stellen, dat de stad moet ophouden met over Karel de Grote te zeuren. Dit vraagstuk moet zij maar aan de geleerden overlaten; die hebben al moeite genoeg om uit de verblindheid te komen, vooral omdat zij telkens opnieuw over de verwarring tussen Noyon en Nijmegen struikelen.

Door de karolingische verblindheid heeft men de ware samenhang in de vroegste geschiedenis van Nijmegen niet gezien. Er is bijvoorbeeld niet opgemerkt, wat toch een kapitaal gegeven is, dat Nijmegen **de eerste plek** in het westen van Europa is geweest, waar de kennis en de verering van St. Nicolaas opduikt. De bewering, die men overal vindt, dat Amsterdam die eer zou hebben en dat zich van daaruit de verering heeft verspreid, moet definitief worden afgeschreven. De primeur van Nijmegen wordt nóg indringender, wanneer Monumentenzorg gelijk zou hebben met zijn opvatting, dat de St. Nicolaas-kapel **uit het einde van de 11e eeuw dateert**. Ofschoon dit mijn betoog nog sterker zou maken, houd ik het toch op enige tijd later, vooral om de redenen die hieronder volgen. Een feit is derhalve, dat Nijmegen **het eerst**, zonder aanwijsbare relatie met wie of wat dan ook, met een heilige aan komt zetten, die **pas kort tevoren in Italië** bekend was geworden en van wie nog niemand in het westen van Europa had gehoord. Dit kan alleen verklaard worden door aan te nemen, **dat Nijmegen de kennis en verering van de heilige zelf heeft geïmporteerd**, hoe dat dan ook in zijn werk mag zijn gegaan. Even duidelijk is, dat die traditie enkel in de omgeving van Bari, in de hiel van Italië gelegen, waar zij pas in 1087 is ontstaan, naar Nijmegen kan zijn gebracht, waar zij **al kort daarna** gestalte kreeg in de St. Nicolaas-kapel op het Valkhof. Volgens Monumentenzorg geschiedde dit tegen het einde van de 11e eeuw, derhalve reeds 10 jaren na Bari, volgens mij iets later, in beide opvattingen evenwel zeer kort na het bekend worden van de heilige. De enigen, die deze traditie op deze korte tijd konden meebrengen, waren terugkerende kruisvaarders, die in Nijmegen zijn neergestreken. Straks volgt een andere mogelijkheid.

Dan is er de vreemde naam **Neumaia** voor de nieuwe stad, een woord dat ondanks de eerste duit-

se lettergreep Neu- onmiskenbaar buitenlands is. Men diene zich natuurlijk radikaal te distanceren van de veronderstelde afleiding van Neumaia uit Noviomagus, daar al zuiver chronologisch wordt aangetoond, dat de latijnse naam, die in 1145 voor de eerste maal wordt gebruikt, een achterafse latinisatie is van **Neumaia** uit 1125. Eveneens mag worden aangenomen, dat de stad al enige tijd bestond, voordat zij de eerste keer in een geschreven bron terecht kwam, volgens de konklusies van Monumentenzorg, gebaseerd op de bouw van de St. Nicolaas-kapel, reeds tegen het einde van de 11e eeuw, waardoor de afstand van de latinisatie Noviomagus tot de beginfase van Nijmegen nóg groter wordt. Bij een veronderstelde evolutie van Neumaia uit Noviomagus zou aangenomen moeten worden, dat -magus zich eerst tot -maia had ontwikkeld, om daarna toch weer -mage of -mege te worden. Wie dit afdoet met "t zou best kunnen", verstaat niet dat historische naamkunde niet gebaseerd mag worden op "t zou best kunnen", doch op het materiaal uit de geschreven teksten, dat meestal zo pover is dat het met de uiterste behoedzaamheid benaderd moet worden. Ik heb een gevecht van jaren moeten leveren tegen de resultaten van dat almachtige "t zou best kunnen".

Maia is een buitenlands woord. De moeilijkheid is, te vinden van welk buitenland. Het zou een plaatsnaam kunnen zijn, wat zich in verband met Neu- in feite het eerste opdringt. In dit geval zou aangenomen moeten worden, dat de eerste groep bewoners voorheen op een andere plaats heeft gewoond en de naam van die plaats heeft meegebracht. Bij een opzettelijke stichting, wat Nijmegen ook is geweest, moet immers van een groep en niet van een enkeling worden uitgegaan. De migratie van een groep gaat dikwijls gepaard met de migratie van een plaatsnaam, kijk maar de wereld rond, waar honderden nederlandse plaatsnamen liggen. Dit feit kan men omgekeerd ook signaleren, al valt 't moeilijk het voor de oude periodes volledig te bewijzen, omdat de geschreven teksten maar zelden toelaten om een band aan te tonen tussen de oude en de nieuwe plaats. Deze mogelijkheid voor de herkomst van de naam Neumaia mag niet bij voorbaat uitgesloten worden, al acht ik ze niet groot. De plaatsnaam **Maia, Maja of Maya** komt zelfs opvallend veel voor. Er bestaan verschillende, minstens vier, in het noorden van Spanje; een in Portugal; een in Griekenland en een in Hercegowina in Joegoslavië; doch geen in Italië, waar men aan de hand van de meegebrachte St. Nicolaas-traditie het eerst de mogelijke migratie van een plaatsnaam zou moeten zoeken. Het eerste deel Neu- van de naam is zo duidelijk duits, dat men de herkomst van het tweede deel niet in Spanje of Griekenland behoeft te gaan zoeken, ofschoon de samenstelling van het leger der kruisvaarders en de terugkeer van de nu vrije lijfeigenen ook hier alles mogelijk maakt. Sinds de laatste oorlog zijn ons de ogen wel open gegaan voor de voorheen nooit vermoede gevolgen van een oorlog op maatschappelijk gebied en ten aanzien van verschuivingen van bevolkingsgroepen.

Turkije kan ook in aanmerking komen. Daar staat de **Aya Sophia**, die op de kruisvaarders ongetwijfeld grote indruk gemaakt zal hebben, omdat zij in feite een symbool van de Islam was, al was de bevrijding van Jeruzalem en de verovering van deze plaats voor de christelijke wereld het uiteindelijke doel van de kruistocht. Wil men in Neumaia de betekenis zien van **Nieuwe Heilige** of **Nieuw Heiligdom**, dan heeft dit toch enige grond in het licht van de **nieuwe kerk** van de **nieuwe heilige** St. Nicolaas, die zo triomfantelijk op de grootste hoogte van Nijmegen werd gebouwd. Een andere mogelijkheid ligt in de havenstad **Ayas** in Cilicië op de zuidkust van Turkije, vanwaar de kruisvaarders na de tocht over land naar Palestina overstaken, om de verdere omweg over Armenië, Perzië en Libanon te vermijden, waar bovendien enige gebergten liggen, en de uiterste oosthoek van de Middellandse Zee af te snijden. In beide gevallen zou dan aangenomen moeten worden, dat tussen Neu- en -aia de **m** is tussengevoegd voor de betere uitsprekbaarheid, wat niet a priori verworpen behoeft te worden, daar een nieuwe plaatsnaam natuurlijk niet uit de hemel komt vallen, doch een produkt is van menselijke beredenering en

motivering. Deze twee mogelijkheden acht ik niet groot, voornamelijk omdat zij tegenover de andere het zwakst staan.

Griekenland, waar de kruisvaarders tweemaal recht doorheen getrokken zijn, biedt twee mogelijkheden om -maia te verklaren. Het woord **maia** betekent: moedertje, min, verzorgster en dergelijke betekenissen. In dit geval zou de naamgeving Neumaia inhouden, dat de eerste bewoners hebben willen uitdrukken, dat zij zich in de nieuwe plaats veilig, gevoed en verzorgd voelden, wat als inhoud en diepste betekenis van de plaatsnaam niet eens zo gek zou zijn. De mythologie bevat ook een mogelijkheid, namelijk in **Maia**, de dochter van Atlas en de nymph Pleione, moeder van **Mercurius**, een van de Plejaden. De kultus van Mercurius, **de god van handel en winst**, was bij de Germanen zeer verbreid, zodat dit motief voor de naamgeving van een nederzetting, die vanaf het eerste begin op handel en scheepvaart was gericht, zelfs sterk aanspreekt. Dat die nederzetting van de ene kant onder de **christelijke** St. Nicolaas, van de andere kant onder een **heidense** godheid werd gesteld, was in 't geheel niet vreemd. Het is integendeel een blijk van de nog altijd bestaande heidense relikten in het germaanse christendom, dat er een handje aan heeft gehad zich aan twee kanten te willen indekken. Hoe aantrekkelijk deze hypothese ook is, houd ik ze toch niet voor de juiste.

Het **Hebreeuws** biedt ook een mogelijkheid, Maia zou afgeleid kunnen zijn van "mayim" dat de wateren, het water betekent. Dit woord komt echter niet in het enkelvoud voor; indien wel, dan had het "maya" kunnen zijn. Het is niet onmogelijk, dat men een taalkundig onjuiste en enigszins kunstmatige ingreep heeft gedaan, omdat een naamgeving van "nieuw water", d.i. nieuwe rivier, voortreffelijk zou passen op **de jonge Waal**, die de kroniek van Otto van Freising (eerste redactie van ca. 1150) op merkwaardige manier beschrijft: "**waarvan wij weten dat die een van de Rijn afgescheurde arm is**". Deze tekst lijkt uit te drukken, dat men die "afscheuring" nog helder voor de geest had staan. De nieuwe stad is gesticht op het markante punt van de Waal, niet alleen omdat daar, vanuit Duitsland komend, de eerste geschikte plaats werd aangetroffen voor een stad en haven, maar ook omdat én de bocht in de rivier én de andere topografische bijzonderheden, zeg maar gerust aantrekkelijkheden zoals de hoogten en de laagten, tot een vestiging noodden. Een Joodse afkomst van Nijmegen is geenszins onaannemelijk. In deze periode namelijk begonnen de Joden, voornamelijk de Italiaanse, in grote aantallen over het westen van Europa uit te zwermen, om er als handelaars of geldschieters te werken. Velen zochten een andere plaats op, omdat door de kruistocht het antisemitisme in verschillende landen en streken weer sterk was opgeleaid. Het waren veelal **christelijke** Joden, die dikwijls onder dwang of uit berekening bekeerd waren en zich desondanks niet veilig voelden. Het is trouwens van algemene bekendheid, dat zij bij de vervolgingen meestal over één kam geschoren werden met de orthodoxe Joden.

Het is in het geheel niet vreemd, dat zij christelijke tradities zoals die van St. Nicolaas meegenomen hebben. Precies hetzelfde kan in **Steenbergen** (Noord-Brabant) worden aangetoond, waar Joden of Lombarden uit de omgeving van Lucca in Italië de verering van Ste. Ontcommer hebben ingevoerd, niet omdat zij zo devoot waren doch omdat er een centje aan te verdienen was. Ste. Ontcommer was een beroemd kruis van Lucca met een aangeklede figuur van Christus. Toen dit in de volksdevotie was doorgedrongen en algemene bekendheid gekregen had, zag men de ware betekenis niet meer en ontstond de legende van een vrouwelijke heilige **met een baard**, die de marteldood zou hebben ondergaan om haar kuisheid te bewaren, en die God door een wonder een baard had laten aangroeien om haar als voorwerp van begeerte om te vormen tot een van afschuw. Haar vader, een even legendarisch koning, liet haar daarom terechtstellen. In Steenbergen hadden de Lombarden bijvoorbeeld het monopolie voor de verkoop van beeldjes, medailles en andere devotionalia van Ste. Ontcommer. Hetzelfde kan zich in

Nijmegen hebben voorgedaan, waar andere feiten ook op wijzen. Betrekkelijk kort na Nijmegen ziet men de verering van St. Nicolaas in Kampen, Deventer, Utrecht en Amsterdam uit de grond schieten, wat geheel past bij het beeld van het actieve en rusteloze volk van de Joden.

De kwestie van de betekenis van Neumaia ligt waarschijnlijk toch veel eenvoudiger. Volgens mij is -maia afgeleid van het latijnse **maius**, dat méér, groter of belangrijker betekent. In het klassieke latijn is maius een bijwoord zoals ons "meer", dat eigenlijk, ook al omdat het een onzijdig woord is, niet in het vrouwelijk kan worden overgezet. In klassiek latijn zal men de vorm "maia" waarschijnlijk nergens vinden. In middeleeuws en populair latijn is alles mogelijk; daar worden vrijwel alle regels van de klassieke grammatica overtreden, zodat het opvatten van een bijwoord als een bijvoeglijk naamwoord, dat derhalve ook een vrouwelijk vorm kan hebben, slechts een kleinigheid is. Men dient zich goed te realiseren, dat de eerste bewoners van Nijmegen **een oude romeinse stad** aantreffen, waarvan waarschijnlijk slechts een klein deel zichtbaar is geweest, en de grotere rest, die eeuwen in ruïne gelegen had, pas later is ontdekt, omdat zij ondergewaaid was door zand en ondergegroeid was door vegetatie. Een grote vraag is zelfs, of de burgerlijke romeinse nederzetting ten westen van Nijmegen nog zichtbaar was, daar deze door de transgressies wel geheel bedolven zal zijn geweest. Vermoedelijk waren alleen enkele resten van de laatste militaire kampementen uit de 4e eeuw op de hoogte nog te zien. De eerste bewoners waren van plan **een nieuwe en grotere stad** te bouwen, die zij daarom Neu-maia noemden, de **NIEUWE GROTERE**. Voor mij is dit de juiste naamsverklaring, niet alleen omdat zij geheel aansluit bij de ware historie van Nijmegen, maar vooral omdat zij de meest eenvoudige is. Een der andere betekenissen wil ik niet bij voorbaat uitsluiten, daar sommige even aantrekkelijk en even aanvaardbaar zijn. Het is mogelijk, dat nu een discussie ontstaat over de juiste naamsverklaring van Neumaia. Dit zou alleen maar toe te juichen zijn, enerzijds omdat dit probleem nooit aan de orde is gesteld, anderzijds omdat daardoor de volle nadruk komt te liggen op het feit, dat Neumaia geen enkele band heeft met Noviomagus, waardoor een volgend feit, namelijk **de eerste stichting van middeleeuws Nijmegen kort vóór 1125**, weer beter uit de verf komt.

Tenslotte nog dit: Het wordt met de minuut waarschijnlijker, dat de eerste Nijmegenaren ook **de vorm en bouwtrant van hun kerk** zelf uit het Midden-Oosten hebben meegebracht, want deze kerk is ook de eerste in haar soort in het noord-westen van Europa. Wanneer later imitaties verschijnen, zijn die eerder aan Nijmegen dan aan Aken ontleend. Het Munster van Aken is van Ravenna afgeleid. Zeer goed mogelijk is, dat de lijn Nijmegen een zelfstandige is geweest en **niet over Aken** heeft gelopen. Vanzelfsprekend is het zicht op deze kwestie nadien geheel vertroebeld door de historische misvattingen, vooral door de latere tendens van Nijmegen om in alles Aken te willen imiteren en de parallel met Aken te benadrukken. Bij de bouw van de St. Nicolaaskapel tegen het einde van de 11e eeuw of in het begin van de 12e eeuw bestond die tendens nog niet, zodat een imitatie van Aken voor de Nijmeegse kerk in het geheel niet meer voor de hand ligt.

De oudste stad lag op de oever van de Waal, tussen de Boddelpoort en de Kraanpoort. De St. Nicolaas-kerk op het Valkhof was de parochie-kerk. Dat deze op de heuvel van het Valkhof en niet in de lager gelegen stad werd gesticht, heeft een diepere, symbolische betekenis. De kerk bevindt zich precies op het snijpunt van de bochten van de Waal, wat ten eerste benadrukt dat de kerk van St. Nicolaas, de patroon van de handelaars en schippers, met opzet op het meest markante punt van Nijmegen is gezet, als het ware om haar handelskarakter een duidelijk aksent te geven. Het staat ten tweede het vermoeden, dat de eerste aanleg van de stad erop gericht was om te zijner tijd de twee nog los van elkander staande elementen van stad en kerkelijk centrum

met elkaar te verbinden. Latere feiten hebben in de hand gewerkt, dat van deze opzet moest worden afgezien. Nijmegen is derhalve gesticht als een nederzetting van handelaars en schippers, een eerlijk en alleszins fatsoenlijk motief, waarover niemand zich behoeft te schamen, maar ook geen enkele grond aanwezig is om dit klare feit te verdoezelen achter de onwaarheid van een zogenaamd karolingische geboorte. De latere geschiedenis van Nijmegen bevestigt het met een merkwaardige en zelfs unieke instelling, die in de archiefstukken van Nijmegen tientallen malen tot uiting komt, namelijk dat **de raad van de stad samen met de meesters van het Sinterklaas-gilde** (van de kooplieden en schippers) besluiten neemt, vooral in het financiële vlak. Dit gilde had het laatste woord over de geldmiddelen. In de stadsrekeningen vindt men ontelbare malen, dat deze of die betaling wordt gedaan "op bevel van de meesters van het Sinterklaas-gilde"; het schijnt zelfs de bevoegdheid te hebben gehad, om buiten de raad bepaalde betalingen te bevelen. Bij dit alles springt één zaak meteen en duidelijk naar voren: ten tijde van de stichting der kerk op het Valkhof **stond er geen paleis of burcht**, noch was dit onderdeel van een rijkso domein. Immers, geen koning of keizer zou toegelaten hebben, dat de stad een kerk vóór zijn voordeur neerzette. De kerk is voorafgegaan aan het moment dat Frederik Barbarossa het Valkhof koos om er een burcht te bouwen.

Dat de Nijmegenaren die plek ook voor hun kerk kozen, ligt geheel voor de hand. Met hun schepen, hun handel en de overslag van goederen moesten zij wel bij de Waal blijven, waar zij ook 't beste konden wonen. Maar zij wisten zeer goed, dat de laagte voorheen onder water had gestaan, dat zich pas kort vóór de stichting van de stad teruggetrokken had in de blijkbaar (en God moge ons bijstaan!) vastere bedding van de Waal. Zij wisten eveneens, al hadden zij nog geen K.N.M.I., dat er niet veel behoefde te gebeuren of het water zou in en op de stad terugkeren. Zeer grote veranderingen hadden zich op de tijd van anderhalve generatie voorgedaan, en al is 't dan een drama geworden dat de historici dit niet ingezien hebben, de tijdgenoten hebben beslist ogen in hun hoofd gehad. Voor hun handel en huizen moesten zij noodzakelijkerwijs wel enig risico aanvaarden. Dit namen zij echter niet voor de kerk, die daarom op de hoogte van het Valkhof werd gebouwd. Volkomen te begrijpen is ook, dat en waarom het Valkhof het in alle opzichten won van de andere hoogten ten oosten en zuiden van de stad, toen eenmaal het besluit gevallen was dat de kerk hoog en onbedreigd moest staan. De andere motieven spreken dit niet tegen; zij wijzen integendeel alle even sterk naar het Valkhof als de plaats bij uitstek voor de kerk. De St. Nicolaas-kapel van Nijmegen mag dan ook met recht "**het monument van de transgressies**" genoemd worden, een nieuw element in de geschiedenis van de stad, dat op zijn beurt van betekenis zal worden voor een beter begrip van de historische geografie.

10. NIJMEGEN ALS DUITSE RESIDENTIE

Daar Nijmegen op een markant punt lag in het verkeer tussen Duitsland en Holland, met even belangrijke zijlijnen naar Brabant en Vlaanderen, bleef het niet uit dat de stad met de zaken van het rijk in aanraking kwam. Dit begint na 1125 dan ook te blijken. Vanzelfsprekend moeten we de feiten overslaan, die het Bronnenboek ten onrechte in Nijmegen situeert. Een eerste bezoek door Hendrik V vond in 1125 plaats toen de koning, van Aken naar Utrecht reizend, Nijmegen aandeed. De kroniek noemt de plaats met de inheemse naam **Neumaia** ten teken dat deze nog niet tot Noviomagus was gelatiniseerd en eenieder de plaats als Neumaia kende. Na dit eerste contact zwijgen de bronnen weer geruime tijd over relaties tussen het rijk en de stad. In 1151 krijgt Nijmegen meer allure. Nadat bisschop Hartlieb van Utrecht overleden was, ontstond in het bisdom grote verdeeldheid over de keuze van een nieuwe bisschop. De koning had de partij en naar Nijmegen ontboden, om een uitspraak te doen, doch omdat hij inderhaast naar Oost-Beieren moest vertrekken, kwam het niet tot een oplossing. De kwestie werd pas later door Frederik Barbarossa beslist ten gunste van Herman van Hoorn. Van nog meer belang is de oorkonde van koning Koenraad III, op 17 mei 1151 te Nijmegen gegeven, waarin staat: "**Actum in palatio Noviomagi**", uitgegeven in het paleis van Noviomagus. Als getuigen worden 17 bisschoppen, abten, graven en hoge heren genoemd, wat aantoont dat er in Nijmegen al een accommodatie was om zo'n illustre gezelschap te ontvangen en rijkszaken te behandelen en af te wikkelen.

Hierdoor komt de burcht van Frederik Barbarossa uit 1155 ook in een ander licht te staan. Aan de hand van de gedenksteen uit 1155 werd aangenomen, dat hij de bouwer van de burcht op het Valkhof is geweest. Het wordt nu waarschijnlijker, dat hij het eerste verblijf van Koenraad III heeft uitgebreid tot, misschien zelfs vervangen door de immens grote burcht, die eeuwenlang het Valkhof heeft beheerst. Dat hij daarna als bouwheer van de burcht wordt genoemd en geprezen, behoeft de waarheid geen geweld aan te doen, omdat de conceptie van het grote plan en de uitvoering daarvan zonder bezwaar op zijn rekening geschreven mogen worden. De tekst van de gedenksteen rept evenwel met geen woord over een van tevoren bestaande duitse residentie, wat ook niet nodig was, omdat dit van algemene bekendheid was. Het kan zelfs inhouden, dat Frederik Barbarossa welbewust nagelaten heeft te vermelden, dat hij in Nijmegen een duitse residentie vestigde, omdat die er al was. De tekst knoopt het paleis wel vast aan een verre voorganger Julius Caesar, wat volledig in de lijn lag van de toenmaals gangbare opvattingen, dat Julius Caesar verschillende burchten langs de Rijn had gesticht. Het achterwege laten van het "paleis" van Koenraad, wat dat dan ook mag zijn geweest, kan niet als kwade trouw worden uitgelegd, daar door de nieuwe burcht diens keuze van Nijmegen als duitse residentie op waardige wijze werd gehonoreerd. De burcht reikte tot op een meter aan de St. Nicolaas-kerk, die Barbarossa onaangeroerd liet staan. Onlangs is beweerd, dat de kerk als hofkapel is gesticht. Dit is volstrekt onjuist en wordt door de chronologie van kerk en burcht ten stelligste tegengesproken. Nadien, toen zij geen parochie-kerk meer was, is zij wel als hofkapel gebruikt. Er moet natuurlijk radikaal afstand genomen worden van het misschien bij sommigen nog levend denkbeeld, dat de kerk een restant zou zijn van het paleis van Karel de Grote.

Omdat algemeen aangenomen werd, dat Frederik Barbarossa in Nijmegen het vroegere paleis van Karel de Grote herstelde, is nooit gezocht naar het motief waarom hij er een nieuwe burcht bouwde, wat overigens al door zijn voorganger was voorbereid. De bronnen delen het niet mee, zodat wij zelf moeten trachten dit uit te vinden. Aan een strategische functie van de burcht hoeft nauwelijks gedacht te worden, al kan de positie van Nijmegen ten opzichte van Holland, Brabant en Utrecht mede een rol gespeeld hebben in de politieke en kerkelijke verwickelingen tussen de grote en kleine machtsblokken. Het kan zijn dat Frederik Barbarossa op een cruciaal punt een teken heeft willen zetten van het keizerlijk gezag. Een volgend motief lijkt nog aannemelijker. Frederik ondervond veel tegenstand van zijn leenheren, die zich van ondergeschikte rijksbestuurders opgewerkt hadden tot vrijwel onafhankelijke koningen, vorsten, hertogen en graven, wier autonomie ondanks het ingrijpen van de keizer voortdurend groter werd. Van Frederik is bekend, dat hij het bezit van het huis der Hohenstaufen voortdurend heeft vergroot, teneinde zijn huis op deze manier aanzien en macht te geven. Dit motief heeft zeker meegespeeld te Nijmegen, waar een groot maagdelijk gebied met stad, omstreken en zelfs een Reichswald voor het grijpen lagen. Alhoewel dit al van het rijk was, maakt hij het door de vestiging van een als belangrijk bedoelde residentie en de bouw van een machtige burcht tot een domein van zijn huis. Het kan immers voor zeker worden gehouden, dat te Nijmegen, waar voorheen misschien al enige "regalia" bestonden, het domein is uitgebreid vanwege het eenvoudige feit, dat meer gebruik gemaakt ging worden van nog niet ontgonnen gronden.

Waarschijnlijk ligt het voornaamste motief toch elders. De stichting van een residentie te Nijmegen en de bouw van de burcht kan de keizer ingefluisterd zijn door zijn kanselier Rainald van Dassel, tevens aartsbisschop van Keulen, die tot aan zijn dood in 1167 de politiek van Frederik Barbarossa geheel heeft uitgestippeld en geleid. De aartsbisschop sloeg met de burcht van Nijmegen drie vliegen in één klap: hij liet de keizer een zet doen op het politieke schaakbord, door hem meer te richten op de westelijke vazallen, die hem trouwer in zijn politiek steunden dan de overigen in het rijk. Ten tweede stelde hij hem in de gelegenheid een groot domein aan zijn bezit toe te voegen. Ten derde, en dit was het persoonlijk belang van de aartsbisschop, werd in Nijmegen een niet meer te weerspreken grensmaal neergezet tegen de pretenties van de bisdommen Utrecht, Munster en Luik, die al langer gemopperd hadden dat het bisdom Keulen zo ver in een gebied doordrong, dat geografisch en volgens de indelingen van het wereldlijk bestuur al lang herverkveld had moeten zijn geweest. Dit motief springt nog duidelijker aan het licht door het feit, dat Barbarossa zelf na de dood van Rainald van Dassel niet meer in Nijmegen is geweest, en het duitse rijk na hem geen enkele belangstelling meer heeft gehad voor de Nijmeegse residentie.

Na de bouw van de burcht heeft Frederik Barbarossa deze slechts enkele malen gebruikt. Men mag aannemen, ofschoon dat nergens schriftelijk bevestigd is, dat Barbarossa in 1155 bij de inauguratie van het paleis op het Valkhof aanwezig is geweest. In april 1157 ontbiedt hij de abten van Corvey (of Corbie?) en Stavelot om bij hem te komen te Noviomagus, welk bericht lang niet zeker op Nijmegen slaat, doch wat niet onwaarschijnlijk is omdat hij op 3 juni van datzelfde jaar "in Noviomagensi palacio" een oorkonde uitgeeft voor het kapittel van Antwerpen. In 1165 wordt zijn zoon Hendrik "apud Noviomagum" geboren; het is hoogst twijfelachtig of hier Nijmegen geïnterpreteerd kan worden. Uit 1174 is een bericht bekend, dat de keizer hof hield te Noviomagium, wat gezien de kontekst en de andere genoemde plaatsen evenmin als Nijmegen opgevat kan worden. Dat is alles: twee bezoeken aan Nijmegen tussen 1155 en 1157 op de 35 jaren van zijn regering tot 1190, terwijl hij er in 1157 voor de laatste maal is geweest. Dit is voor mij dan ook het doorslaggevend punt bij de volgende kwestie. Op zijn veldtocht door Turkije in de derde kruistocht, waar de keizer op 10 juni 1190 in een rivier van Cilicië verdronk, had hij vanuit Adrianopel een brief geschreven aan zijn zoon met de opdracht om zorg te dragen voor de burchten van Keizerswaard en Nuwemagen, "die te doen voltooien en goed te bewaken,

omdat wij die van het hoogste nut achten". In Nijmegen was de burcht al in 1155 "voltooid"; er is niets bekend van een latere bouw of uitbreiding. Door de spaarzame bezoeken van Frederik Barbarossa aan Nijmegen komt bij "het hoogste nut" van de burcht aldaar een groot vraagteken te staan. Wat men Nuwemagen op als Neumagen bij Trier, dan krijgt men een rekonstruktie met een duidelijke strategische betekenis, namelijk als afweer tegen Frankrijk. Op de lijn Keizersweerd - Nijmegen had het Duitse rijk vanuit het westen niets te vrezen. Op de lijn Keizersweerd - Neumagen - Trier lag de toegang en de zwakste plek voor een inval.

Na Frederik Barbarossa volgt nog welgeteld één oorkonde, in 1213 te Nijmegen uitgegeven door keizer Otto IV, waarin hij Willem I in het leen van het graafschap Holland bevestigt. Daarna heeft geen enkele Duitse koning of keizer er nog geresideerd. Nijmegen was definitief als Duitse residentie afgeschreven, wat nog duidelijker maakt dat Frederik Barbarossa persoonlijke motieven heeft gehad om er een burcht te bouwen, welke motieven zijn opvolgers niet hebben aangesproken. Merkwaardig is zelfs, dat de eerste koninklijke oorkonde, die Nijmegen in 1230 verkreeg, niet in Nijmegen doch in Weissenburg afgegeven is. Men had toch mogen verwachten, dat de stad de daarin vervatte rechten gevraagd en verkregen zou hebben ter gelegenheid van een keizerlijk bezoek aan de residentie. De keizers en koningen kwamen maar niet naar Nijmegen. De stad richtte zich in 1230 tot koning Hendrik, een figuur die al tijdens zijn leven verdacht was van wanbeheer, corruptie en samenzwering tegen het rijk. Het is op zich al vreemd dat Nijmegen pas in 1230 haar eerste rechten als stad verkreeg, terwijl er toch al vanaf 1155, waarschijnlijker zelfs vroeger, een Duitse residentie gevestigd was, en Aken, waar Nijmegen later zo tegen opkeek en waaraan het gelijkvormig wilde zijn, juist door de belangstelling van Frederik Barbarossa en het in 1166 aan Aken verleende Karel-privilege zo'n enorme opgang had gemaakt, dat de stad als een van de voornaamste van het rijk werd beschouwd. Men mag dit gerust vertalen met de konklusie dat in 1230, en trouwens ook nog veel later, in Nijmegen geen spoor aanwezig is geweest van enige overtuiging, dat er een palts van Karel de Grote had gestaan. De verpanding uit 1247, die kort daarop volgde, zal de zaken nog scherper gaan stellen.

11. DE VERPANDING VAN 1247

De burcht van Nijmegen is maar kort in dienst geweest als Duitse residentie, wat tevens aanduidt dat zijn betekenis voor het rijk problematisch was, hetgeen het belang voor het bisdom Keulen weer scherper vooropstelt. Na Frederik Barbarossa heeft geen koning of keizer er nog geresideerd. Van bezoeken of passages van de keizers blijkt nadien ook niets meer. In de konstitutie van het rijk was Nijmegen zo ver afgeschreven, dat koning Willem II, graaf van Holland, in 1247 de burcht met al zijn toebehoren aan Otto II, graaf van Gelre, in pand gaf. Wie hierin een manoeuvre wil zien om de positie van Holland en Gelre te verstevigen, desnoods ten koste van

het rijk, zal waarschijnlijk niet ver van de waarheid zijn. In elk geval blijkt er een flinke koe-handel aan te zijn voorafgegaan. Otto van Gelre had graaf Willem van Holland moeten steunen, toen in Neuss op 3 oktober 1247 een nieuwe koning gekozen werd; de burcht van Nijmegen was de inzet bij deze steun. Het succes van Willem van Holland werd zo sterk aan Otto van Gelre toegeschreven, dat deze reeds op 8 oktober de burcht in pand kreeg. Op 10 oktober volgde het bevel van de nieuwe koning aan de duitse (!) bezetting van de burcht om hem aan Otto over te dragen. Men liet er waarachtig geen gras over groeien! Waarschijnlijk moesten sommigen zo vlug mogelijk voor een voldongen feit worden geplaatst. De graaf van Gelre kreeg op 19 november zelfs een officiële bedankbrief van paus Innocentius IV. Otto van zijn kant smeedde het ijzer toen het gloeiend was. In mei 1248 verhoogde de koning de pandsom tot 16.000 marken en op 15 juni 1248 gaf hij opnieuw de bevestiging van de verpanding, waarbij verschillende details scherper omschreven werden. In december 1248 verleende de koning een lijftocht van 1000 Keulse marken aan gravin Margaretha, de vrouw van Otto van Gelre, die ook enig profijt van de zaak wilde hebben.

Er is ooit beweerd, dat Frederik Barbarossa reeds vroeger de burcht verpand had aan de graaf van Kleef, en omdat deze de jaarlijkse recognitie niet betaalde de keizer het pand teruggenomen en aan Otto van Gelre gegeven heeft. Het feit is echter, dat de graaf van Kleef **de tol te Lobith** in leen had, die hem in 1182 afgenomen werd om die aan de graaf van Gelre in leen te geven. In de latere oorkonden blijkt een band te bestaan tussen de burcht en de tol te Lobith, wat voor Otto van Gelre een motief te meer kan zijn geweest om de burcht in bezit te willen krijgen, daar hij door een punt te Arnhem en een punt te Nijmegen pas ten volle profijt kon trekken van deze tol. In 1254 nam Otto van Gelre voor de koning deel aan een veldtocht tegen de graaf van Anjou, welke dienst getaxeerd werd op 5000 marken. Otto kreeg deze som niet uitbetaald, vermoedelijk omdat het rijk ze niet beschikbaar had; hij liet er de eerste pandsom van 16.000 marken op de burcht mee verhogen, waardoor deze steeg tot 21.000 marken, in die tijd een vermogen. Hierdoor kreeg hij de burcht nog vaster in handen, daar het voor het rijk nog moeilijker werd om het pand in te lossen. Dat zou trouwen met het jaar moeilijker worden. In de pandbrieven was immers bepaald, dat de pandsom verhoogd zou worden **met alle kosten**, die de graaf van Gelre aan het onderhoud en de verbetering van de burcht zou besteden. Uiteraard konden geen sommen worden genoemd, en stelde Otto van Gelre van zijn kant alles in het werk om ook langs die weg de pandsom op te voeren; hij begon dan ook kort daarna met grote werkzaamheden.

In 1255 keurde paus Alexander IV de belening van de burcht en de tol te Lobith aan Otto van Gelre goed, en gaf tevens verlof dat deze lenen bij ontstentenis van een mannelijke opvolger op een dochter konden overgaan, wat in 1292 door paus Nicolaas IV ten gunste van Reinald van Gelre werd herhaald. De burcht en de tol hadden onmiskenbaar een politieke ondertoon gekregen; zij waren een beloning voor de trouw aan de duitse koning, c.q. de paus. De nieuw gekozen koning Richard, blijkens de oorkonden ook beïnvloed en gedirigeerd door de aartsbisschop van Keulen en andere hoge heren, bevestigde in 1257 de verpanding, en beloofde deze niet aan de graaf van Gelre op te zeggen dan na terugbetaling van de volle pandsom. Het was een volgende stap voor de beveiliging van het bezit van Gelre. Otto van Gelre is met deze toezegging niet tevreden geweest. Hij vroeg en verkreeg enige maanden later een nieuwe oorkonde van Richard, waarin deze de tekst van de vorige akten van koning Willem overnam, namelijk die van 1248 en 1254, en van woord tot woord bevestigde. Een nieuw element was, dat hij tevens beloofde, mocht hij de burcht ooit voor het rijk terugnemen, dat hij deze voor zichzelf zou houden en niet aan een ander in leen zou geven. De graaf van Gelre besefte terdege, dat de kans zeer klein was dat een koning of keizer Nijmegen weer als residentie zou gaan gebruiken. De laatste vermelding van de verpanding stamt uit 1282. Koning Rudolf I was in een geschil geraakt met Reinald van Gelre **over de burcht en de stad Nijmegen**. Er wordt niet meegedeeld waar-

over de kwestie ging; straks wordt dit duidelijker. Misschien heeft de koning de burcht willen terugnemen en eiste Reinald van Gelre de reeds hoge pandsom plus alles wat Gelre aan de burcht ten koste had gelegd. Koning Rudolf stelde de beslissing vijf jaren uit, wat een finaal afstel is geworden; nadien wordt er niets meer van vernomen. De latere koningen en keizers hebben de zaak op haar beloop gelaten, zodat Nijmegen afgeschreven bleef als residentie. De burcht was op papier nog van het rijk; in werkelijkheid moet men zeggen, dat hij vanaf het einde van de 13e eeuw volledig en ongestoord bezit van Gelre is geweest, waarbij de verpanding steeds verder in het vergeetboek raakte.

Alle tekenen wijzen erop, dat de graaf van Gelre niet zozeer geporteerd was om de burcht in bezit te krijgen - zijn huis heeft er alleen omstreeks 1250 een korte tijd gewoond - maar dat het hem voornamelijk ging om hetgeen aan die burcht vast zat. Hij wilde de stad en haar omgeving aan zijn gebied toevoegen en onder zijn gezag brengen. In de eerste verpanding was de stad niet begrepen; in de akte werd zij niet genoemd, echter ook niet uitgezonderd. Nijmegen heeft zich wel degelijk de gevaren gerealiseerd, die konden ontstaan door het feit, dat de stad geheel omsloten werd door gebied van Gelre. Doch veel effectieve rechtsmiddelen had zij niet. In het Rijk van Nijmegen (de term is van veel later!) had zij immers geen zeggenschap. Zij schijnt niet geprobeerd of niet bereikt te hebben, dat zij ondanks de verpanding van de burcht als een stad werd erkend, rechtstreeks aan het rijk onderworpen, waarschijnlijk ook omdat zij op dat tijdstip nog niet machtig genoeg was, zowel politiek als economisch, om die erkenning af te dwingen. Mogelijk is ook, waar het trouwens méér op lijkt, dat Nijmegen zich de gevaren te laat gerealiseerd heeft, toen bepaalde ontwikkelingen niet meer terug te draaien waren. In het jaar 1278 sloot Nijmegen een akkoord met Keulen. Deze stad verleende vrije handel aan de burgers van Nijmegen; eventuele geschillen tussen de kooplieden zouden door wederzijdse schepenbanken worden beslist. Zou er oorlog ontstaan tussen Gelre en de stad Keulen, dan zouden de burgers van Nijmegen, "die erkend werden te behoren tot het duitse rijk", hiervan geen hinder of nadeel mogen ondervinden. Hetzelfde beginsel werd in 1282 door keizer Rudolf uitgesproken toen hij verklaarde, dat de burgers van Nijmegen onder de keizer en het rijk stonden; zij mochten daarom noch door de graaf van Gelre noch door iemand anders gearresteerd of in hun goederen aangetast worden.

Het akkoord met Keulen is een vreemde zaak. Blijkens de oorkonde van 1230 had Nijmegen al tolvrijdom in het gehele duitse rijk. Het zal wel in deze zin moeten worden opgevat, dat Nijmegen méér faciliteiten kreeg in Keulen. De steden beschermden hun handel en bestreden de concurrentie door eigen bepalingen en monopolies, die zij zelfstandig konden vaststellen en die in feite niets te maken hadden met de rijkstollen. Door het akkoord leunde Nijmegen weer sterker tegen de duitse steden, wat de opzet was tegen de politiek van Gelre. In het begin van de 14e eeuw was het onafwendbaar gevolg van de verpanding ook voor de stad doorgetrokken. Er waren nog enige schermutselingen aan voorafgegaan. In 1310 bezwoer Reinald van Gelre de rechten der burgers van Nijmegen. Van de ene kant hield dit in, terecht, dat hij respekteren moest wat de stad had; van de andere kant erkende de stad hem als haar heer, wat in feite de band met het duitse rijk definitief doorsneed. Geleidelijk aan voltrok zich de volledige inlijving van de stad bij het graafschap, zij het dat Nijmegen vast bleef houden aan een hoge mate van zelfstandigheid, wat trouwens alle erkende steden deden, en talloze malen teruggreep naar zijn vroegere positie wanneer het met Gelre in konflikt kwam. Het lijdt echter niet de minste twijfel, dat Nijmegen onderdeel van Gelre was geworden en dat de stad zich dit terdege bewust was, zodat de latere stadsrekeningen dan ook voortdurend over de graaf van Gelre of de hertog van Gulik-Gelre spreken als "onse genadige heer".

Toen Gelre in ca. 1377 verenigd werd met Gulik, dat als groot en sterk hertogdom een nog on-

afhankelijker positie had in het duitse rijk, was voor Nijmegen definitief de kans verkeken om ook maar de geringste vrucht te plukken van zijn vroegere status als duitse residentie. Het kon zich nergens op beroepen. In het licht van de verpanding, die van meet af aan een ernstige bedreiging voor Nijmegen betekende, is het zo helder als glas, dat de karolingische traditie nog niet bestond. Ware dat wel het geval geweest, dan zou de stad met gemak het duitse rijk hebben kunnen alarmeren. In de rest van het rijk bestond de gedachte van een karolingisch Nijmegen evenmin, al was daar de germanisering van Karel de Grote al stevig op gang. De Duitsers zouden nooit erin toegestemd hebben dat diens beroemde residentie Noviomagus - als dat inderdaad Nijmegen was geweest - aan de graaf van Gelre verloren zou gaan. Het zou even ondenkbaar zijn geweest, dat zij ooit erin berust zouden hebben dat Aken aan een ander land kwam. Toen Aken in 1248 in opstand kwam, stroomde het hele rijk samen om de stad binnen het duitse rijk te houden. Een en ander toont ten overvloede aan, dat men in Nijmegen niet in het vage over achtergronden moet praten zonder er een te noemen of te behandelen, maar ook dat het vraagstuk van karolingisch Nijmegen op een andere manier behandeld moet worden dan met het happen van wat fragmentjes uit de geschreven bronnen, die tot overmaat van dramatische klucht alle van Noyon zijn.

12. DE NIEUWE ST. STEVENSKERK

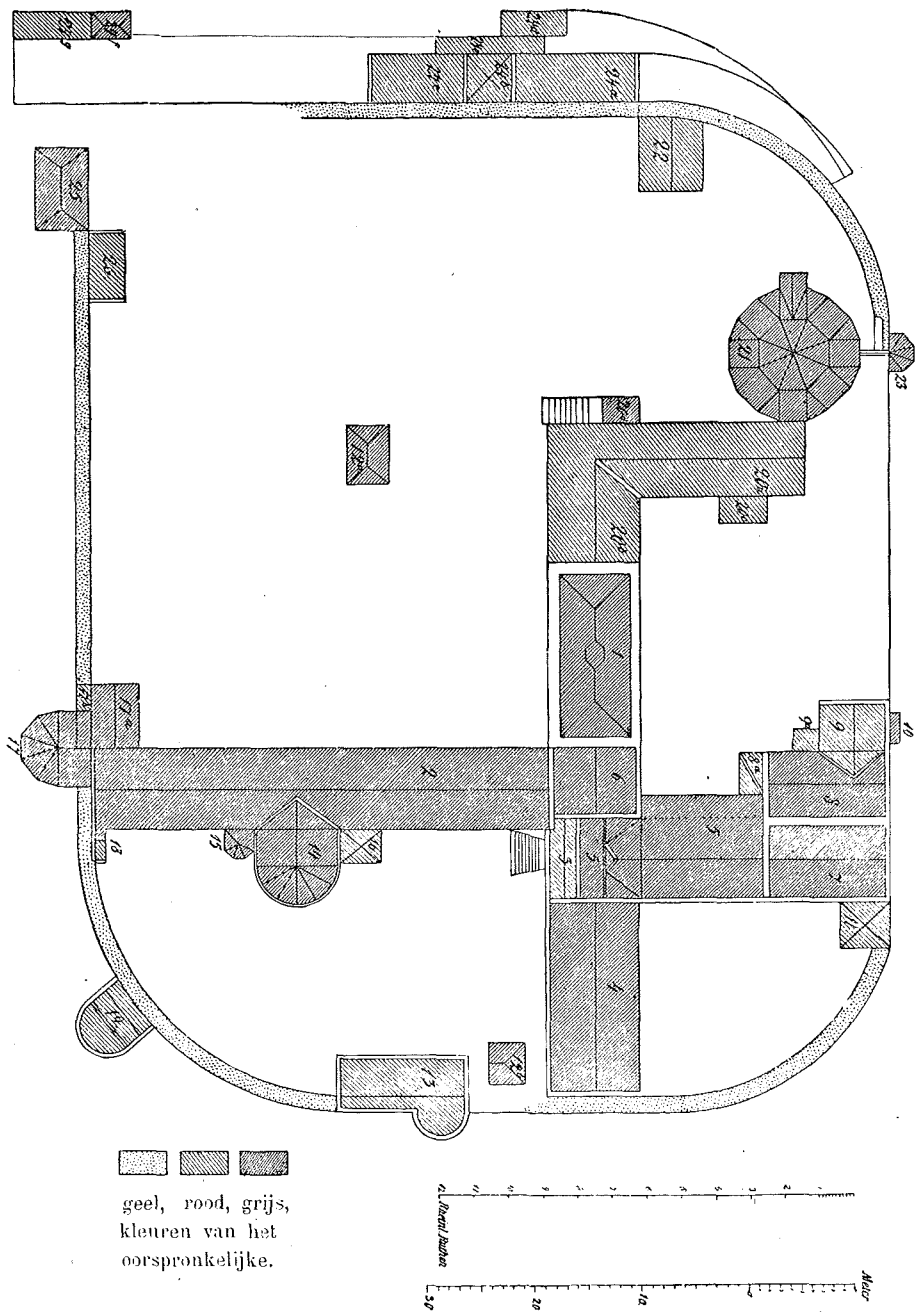
Direkt na de verpanding van de burcht liet de graaf van Gelre merken, dat de aanwezigheid van de parochie-kerk vlakbij de burcht, die hij nu als de zijne beschouwde, hem een doorn in het oog was. In 1249 verkreeg hij van de aartsbisschop van Keulen verlof "om de parochie-kerk, die hem zeer hinderlijk was" af te breken en op een andere passende plaats te herbouwen. De akte benadrukt, al zegt zij dit niet met zoveel woorden, dat hier de St. Nicolaas-kapel bedoeld was. De afbraak is niet doorgegaan - de kapel staat er vandaag nog! - waarschijnlijk omdat de stad de eis had gesteld dat, wanneer de graaf van Gelre de kerk weg wilde hebben van het Valkhof, hij op zijn kosten dan maar een nieuwe moest laten bouwen, wat trouwens ook in het verlof van de aartsbisschop van Keulen bevolen was. Even waarschijnlijk is dat de stad de graaf heeft tegen-gewerkt, die zij met lede ogen als haar heer moest aanvaarden, en die zij op dat tijdstip nog als een vreemde indringer beschouwde.

In dezelfde maand juni 1254, toen de hypotheek op de burcht was verhoogd, deed de graaf van Gelre een nieuwe poging om de kerk verplaatst te krijgen. Ofschoon er redenen zijn om de echtheid van de desbetreffende akte in twijfel te trekken, aanvaard ik ze als echt, tenminste wat de feiten betreft, daar zij de gang van zaken eerder toelicht dan vertroebelt. Samen met de rechter,

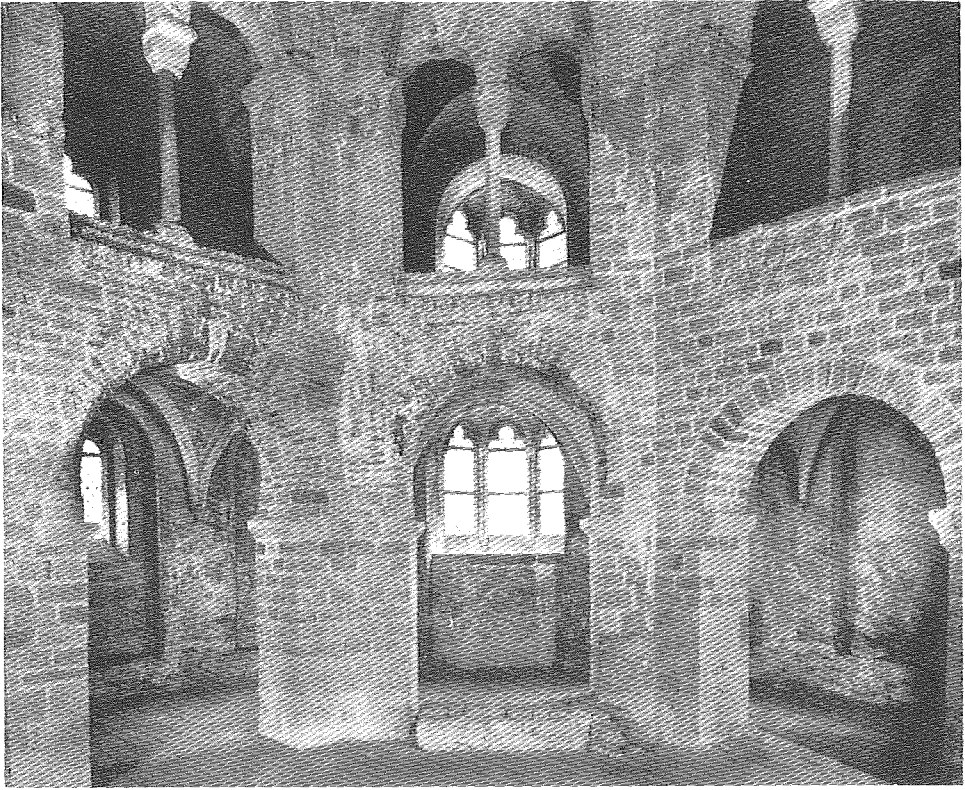
de schepenen en burgers van Nijmegen schonk hij de Hundisberg aan het kapittel der H. Apostelen te Keulen, die het patronaatsrecht over de parochie-kerk van Nijmegen bezat, om daar een nieuwe kerk met kerkhof te stichten. Volgens Willem van Berchen, de Nijmeegse kanunnik en kroniekschrijver uit het einde van de 15e eeuw, geschiedde dit met verlof van de keizer, die bezitter was van deze grond. Otto van Gelre was al met werkzaamheden aan de burcht begonnen. Er was een nieuwe gracht gegraven, waarvoor het huis van de plebaan, een funktionaris van de parochie-kerk, afgebroken had moeten worden. De juiste plaats van de gracht en het huis is niet bekend. Vermoedelijk moet aan het zuiden of zuid-oosten van het Valkhof gedacht worden, daar een woning van een partikulier op het eigen terrein van de burcht uitgesloten is. Waarschijnlijker is zelfs, dat de plaats gezocht moet worden in de huidige Lindenberg, de weg die van de Burchtstraat steil naar beneden langs het Valkhof gaat en zich presenteert als een kunstmatige ingreep. De aan de kant van de stad gelegen Ottengas, vermoedelijk naar Otto van Gelre genoemd, was vroeger de **oostelijke stadsmuur**. Op veilige afstand daarvan lag de muur van het Valkhof, zodat de droge gracht van de Lindenberg het Valkhof effectief beschermde, daar een aanval vanaf de oever van de Waal niet veel zin had, en de burcht evenmin veel te duchten had in het geval de stad door een vijand ingenomen zou zijn.

De huidige Voerweg, die algemeen als de naaste omgeving van dat plebaanshuis en de St. Gertrudis-kerk (die zo meteen aan de orde komt) wordt beschouwd, moet met grote reserve benaderd worden, daar deze waarschijnlijk een zeer late vergraving is van een terrein, dat er oorspronkelijk heel anders heeft uitgezien. In dit verband is het dienstig, **om een algemeen rood signaal in Nijmegen** te plaatsen. De archeologen moeten er héél voorzichtig zijn met konklusies en rekonstrukties, daar na de opheffing van de vesting tijdens de uitleg van de stad en de aanleg van nieuwe boulevards en wijken (1874 - 1890) de aandacht voor de archeologie à priori uitgesloten schijnt te zijn geweest. Het beetje dat werd gedaan, is toch weer de mist ingegaan. Besloten was dat de Boddelpoort, vermoedelijk de oudste van de stad, op een andere plaats herbouwd zou worden. Zij werd voorzichtig afgebroken, de stenen werden **genummerd in kisten opgeborgen**, doch op een onzalig ogenblik zijn de stenen gebruikt voor de fundering van een weg. Over enige eeuwen krijgen de archeologen misschien weer een Nijmeegs raadsel op te lossen. Tijdens de werkzaamheden aan de sloop van de vesting zijn enorme afgravingen en grondverplaatsingen gedaan, die weinig van Nijmegen onaangeroerd hebben gelaten. Nog ervan afgezien, dat door de verschillende uitleggen van de stad vanaf de 13e eeuw, minstens driemaal, de aanleg van de moderne vesting in de 16e eeuw en de voortdurende uitbreidingen daarvan, die vrijwel ontelbaar en onkontroleerbaar zijn, de bodem van Nijmegen al grandioos was verstoord. Te vrezen is echter, dat de archeologen en historici er even weinig oog voor hebben als te Wijk bij Duurstede, waar de omwoeling **van de gehele oppervlakte** door de beenderen-jagers uit de vorige eeuw ook met een leuk grapje wordt afgedaan, terwijl integendeel de konklusie zou moeten luiden, dat de grond door ondeskundigen zover is omgewoeld dat de wetenschappelijk archeologie met de grootste voorbehouden moet werken, daar veel sporen vernietigd zijn en ten principale gevreesd moet worden, dat **verschillende perioden door elkaar zijn gewoeld**, die zich nu als een **kontinuiteit** presenteren. Andere terreinen zijn door de deskundigen om minder dan dat als betrouwbare objecten afgewezen.

Omdat door het bericht over de afbraak van het huis van de plebaan voor de aanleg van de nieuwe gracht de indruk werd gegeven, dat de graaf van Gelre begonnen was aan de verplaatsing van de kerk, hebben sommigen de onjuiste konklusie getrokken, dat de parochie-kerk al in 1254 verplaatst is geworden. Deze indruk werd nog in de hand gewerkt door een mededeling van Willem van Berchen, die meende dat de eerste parochie-kerk van Nijmegen ten tijde van de Pepijnen (7e eeuw) was gesticht en onder het patronaat van Ste. Gertrudis stond. Elders echter noemt hij de St. Nicolaas-kapel, en dan bedoelt hij de juiste, die hij als een heidense tempel ge-

NIJMEGEN. Een 18-eeuwse plattegrond van de burcht op het Valkhof, waarop te zien is dat het paleis gebouwd werd met angstvallige vermijding van enige aantasting van de St. Nicolaas-kapel, die zelfs geen verbinding onderling hadden. De titel van hofkapel is even onjuist als die van Karolingische kapel.

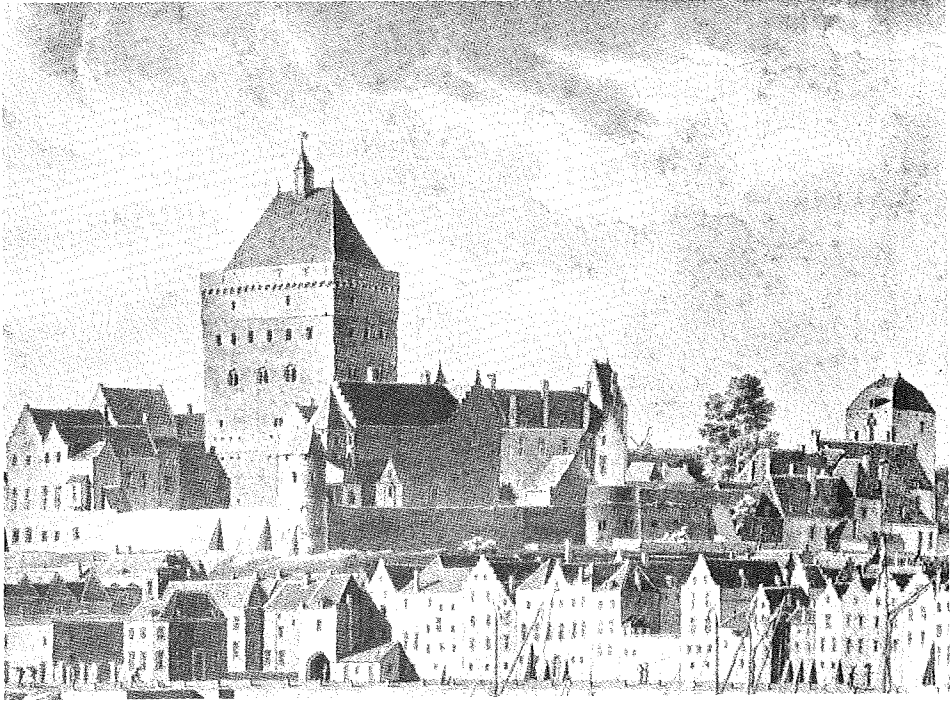
NIJMEGEN. Het inwendige van de 11e-eeuwse St. Nicolaas-kapel na de laatste restauratie van 1953 - 1956. Het begint tragi-komisch te worden, dat de Nijmeegse Universiteit deze kapel, de eerste parochiekerk van de stad, als **Karolingisch** of als een **hofkapel** blijft presenteren.

sticht heet te zijn en die door paus Leo III ten tijde van Karel de Grote "omgekonsakreerd" zou zijn geworden tot kerk, welk bericht met een aanpassing recht uit de geschiedenis van Aken is gehaald. Na een uitvoerig bericht over de bouw van de St. Stevenskerk en haar konsekratie door St. Albertus de Grote laat hij volgen, dat de gelovigen in 1459 op de plaats van het voormalig kerkhof een kapel stichtten ter ere van Ste. Gertrudis, wat het verhaal sluitend leek te maken dat de Ste. Gertrudis ook voorheen de parochie-kerk was geweest. Van die kerk is voorheen geen spoor te bekennen. Nijmegen had in zijn tijd al meer kerken of kapellen, die hun naam gegeven hadden aan de vierdelen van de stad. Er was een **St. Anthonis-vierdel** in de omgeving van de Steenstraat; het **St. Jans-vierdel** in de omgeving van de Nonnenstraat; het **Broeder-vierdel** in de omgeving van de Broersstraat, genoemd naar de Dominikanen, en het **Onser Vrouwen-vierdel** bij de Hezelstraat. Er is wel een **vicarie van Ste. Gertrudis** bekend met een altaar, vermoedelijk in de parochie-kerk gevestigd, dat reeds in de 13e eeuw is aan te wijzen. Duidelijk is dat Van Berchen de betekenis van de St. Nicolaas-kapel niet begrepen heeft en hij andere zaken dooreen haspelde. De stichting van een parochie-kerk ter ere van Ste. Gertrudis (626-659) is een zodanig lachertje, dat niemand in Nijmegen, waar men warempel niet flauw is met mythen, dit ooit heeft durven herhalen.

Het handige spel van graaf en stad, ingezet in 1254 door aan de Apostelen van Keulen een terrein voor de nieuwe kerk aan te bieden, had voorlopig geen resultaat. Door de schenking van de grond wilden zij het kapittel voor het blok zetten en tot een besluit dwingen. Het kapittel reageerde op een merkwaardige manier. In 1258 stond het al zijn inkomsten, zowel tienden als renten, tegen een jaarcijns af aan het klooster van St. Jan der Hospitaalbroeders van Jeruzalem te Nijmegen. Hieruit is één zaak volkomen duidelijk, namelijk dat het kapittel zich geenszins de bouw van een nieuwe kerk wilde laten opsolferen; het nam er zelfs demonstratief afstand van door zijn inkomsten aan de broeders van St. Jan af te staan. Ergo was de nieuwe kerk er in 1258 nog niet. Het is zelfs mogelijk, dat de broeders van St. Jan nadien een belangrijk aandeel hebben gehad in de totstandkoming van de nieuwe kerk; later immers blijkt dat zij nog eeuwen lang een gewichtige rol hebben gespeeld in het bestuur van de stad. Het spreekt vanzelf, dat het kapittel van Keulen zijn inkomsten en rechten weer heeft teruggenomen. De ridders van St. Jan verdwijnen dan even plotseling uit de parochie-geschiedenis als zij erin gekomen waren.

Het verschillend patronaat van St. Nicolaas van de eerste parochie-kerk en dat van St. Steven over de tweede ligt geheel in de lijn van de geschetste gang van zaken. Indien de eerste parochie-kerk afgebroken, en volgens de canonieke regels verplaatst was, zou de nieuwe hetzelfde patronaat gehad hebben als de oude kerk, vooral omdat dit patronaat niet zo maar van een willekeurige heilige was, maar opzettelijk en met redenen omkleed door de eerste bewoners gekozen was. Dit patronaat betekende voor hen in 1272 - zie het Sinterklaas-gilde dat een belangrijke rol speelde in het stadsbestuur - nog zoveel, dat zij dit niet zouden hebben laten vallen. Het was voor hen tevens zó sterk met de kapel op het Valkhof verbonden, die trouwens is blijven bestaan, dat de nieuwe kerk een andere patroon moest krijgen. Dit feit benadrukt weer ten stelligste, dat de St. Nicolaas-kapel de eerste parochie-kerk van Nijmegen is. Het bevestigt eveneens, dat de bewering over een parochie-kerk, aan Ste. Gertrudis toegewijd, een legende is. Die kerk, die trouwens nooit heeft bestaan, was er in ieder geval niet meer bij de bouw van de nieuwe kerk. Wanneer Ste. Gertrudis werkelijk de eerste patrones van Nijmegen was geweest, zou de nieuwe parochie-kerk zeker aan haar toegewijd zijn geworden.

NIJMEGEN. Het Valkhof, getekend door de Nijmeegse kunstenaar Hendrik Hoogers in 1795, kort vóór de afbraak van de burcht.

13. ST. ALBERTUS DE GROTE EN DE MARIA-OMDRACHT

Eindelijk, 14 jaren na de overdracht van de kerk aan de broeders van St. Jan, is de nieuwe St. Stevenskerk gebouwd. Gegevens over de bouw zijn niet bekend gebleven, enkel het feit dat St. Albertus de Grote, toen wijbisschop van Keulen, op 7 september 1272, de dag voor het feest van Maria Geboorte, de kerk heeft gekonsakreerd. Bij deze gelegenheid heeft zich iets voorgedaan, **dat van het hoogste belang is voor de karolingische kwestie**. St. Albertus de Grote legde namelijk aan de parochie de verplichting op om elk jaar, acht dagen na Pinksteren een processie te houden **naar de plaats van de oude kerk**, speciaal om de gelovigen te herdenken, die daar begraven waren. In die processie moesten het H. Sakrament, het beeld van de H. Maagd en de relieken van de heiligen megedragen worden. Het staat vast, **dat de processie het Valkhof als doel had**. Dit voorschrift is door de parochie trouw opgevolgd en heeft geleid tot de beroemde Maria-Omdracht van Nijmegen, die in de middeleeuwen een grote faam genoot. Een zijdelings gevolg ervan is geweest, dat de schrijver van een mirakelspel dit in Nijmegen situeerde als **Mariken van Nimwegen**. Tijdens de protestantse overheersing werd de Maria-Omdracht verboden; de traditie is vooral op instigatie van Prof. Titus Brandsma in 1926 hernomen, al bleek spoedig dat zij doodgebloed was en de mens van vandaag niet meer aanspreekt.

Uit de opdracht van St. Albertus de Grote blijken vier gewichtige zaken:

1. Vóór de bouw van het paleis van Frederik van Barbarossa, dat er in 1155 was gesticht, was het Valkhof **het kerkelijke domein** van de stad en was de St. Nicolaas-kapel de parochie-kerk.
2. Op het tijdstip van de bouw van deze kerk, het einde van de 11e eeuw, was het Valkhof **nog geen keizerlijk domein**, laat staan een overblijfsel van een karolingische residentie.
3. Een en ander verklaart nog beter de aanvankelijke tegenzin van Nijmegen om toe te stemmen in de verplaatsing van de kerk, wat nog te aanvaarden was bij het vooruitzicht op een nieuwe en fraaiere kerk, maar wat **pijnlijker** was met betrekking tot het kerkhof, waaraan de mensen gevoelsmatig méér gehecht waren en dat St. Albertus dan ook als het belangrijkste element in zijn opdracht inbouwde.
4. Het voorschrift mag men terecht opvatten als een zacht protest tegen de houding van de graaf van Gelre, die de kerk en het kerkhof uit zijn voortuin weg wilde hebben, welk zacht protest de heilige de gelovigen van Nijmegen op een devote manier op het hart wilde binden door hen elk jaar eraan te doen herinneren, dat de kerk voor een wereldlijk heer had moeten wijken, en dat de parochie haar doden had moeten achterlaten op een geprofaneerd terrein, waar de mensen van Nijmegen normaal geen toegang hadden en zij die alleen konden krijgen via een door de bisschop voorgeschreven processie.

Bij de bouw van de burcht in 1155 had Frederik Barbarossa de kerk doen eerbiedigen, al stond de westelijke gevel van het paleis vlak bij de kerk. Tussen kerk en burcht kwam geen bouwkundig verband tot stand; er is nadien evenmin een doorgang tussen beide gemaakt. Toen Otto van Gelre zijn zin gekregen had en de nieuwe kerk was gebouwd, bestond er geen noodzaak meer om de St. Nicolaas-kapel af te breken, daar toen of kort daarna de gedachte rees dat zij uitstekend geschikt was om als hofkapel te dienen. Waarschijnlijk lag de zaak nog ingewikkelder,

omdat op de kerk of op de daar aanwezige altaren cijnsen of renten gevestigd waren, die het kapittel van Keulen en de beneficianten van de kerkelijke bedieningen zich niet zomaar lieten ontnemen, of die de graaf van Gelre een behoorlijke som zouden hebben gekost indien hij ze had willen afkopen. Door omstandigheden, die aan puur toeval te wijten zijn, had de kerk ongeveer dezelfde vorm, hoewel enkele malen kleiner, gekregen als de paltskapel van Aken (boven is uiteengezet, dat er wellicht geen imitatie van Aken in het spel is geweest), zodat later de St. Nicolaas-kapel de onjuiste titel van "Karolingische Kapel" kreeg en zij enige eeuwen als het voorname bewijs ging gelden voor de werkelijkheid van het paleis van Karel de Grote te Nijmegen. De mythe werd de mensen niet alleen vanaf de schoolbanken in het hoofd gepraat, zij werden tevens met de "Karolingische Kapel" bijna onuitwisbaar op het netvlies ingebrand. De juiste naam van St. Nicolaas-kapel, die ik al in 1954 heb ingevoerd en sindsdien "hardnekkig" gebruik, is na de aanvankelijk hevige tegenstand toch volledig door Nijmegen aanvaard; hij staat ontelbare malen in "Het Valkhof te Nijmegen", in 1980 door de gemeente zelf uitgegeven. Bij enig nadenken over deze naam en vooral zijn achtergronden had Nijmegen al lang begrepen moeten hebben, dat de aanvaarding van de juiste naam in feite een volledig toegeven was van de valsheid van de karolingische traditie, juist omdat de kerk het fundamentele draaipunt is voor de rekonstruktie van de **ware geschiedenis** van de stad, en de mythe in feite het sterkst, men kan zelfs zeggen **uitsluitend** op de zogenaamde karolingische kapel was vastgepind. Maar wie zal Nijmegen aan het verstand kunnen brengen, dat het voor en na belangrijke gegevens of konklusies, die gebleken zijn niet langer volgehouden te kunnen worden, laat vallen, maar kategorisch weigert de noodzakelijke konsekwenties te trekken of de onvermijdelijke correcties toe te passen, zodat het fanatiek vasthouden aan de mythe een subjectieve en gevoelsmatige affaire wordt, die weinig of niets meer met wetenschap uitstaande heeft.

De nieuwe kerk was gebouwd op de Hundisberg, een hoogte **buiten de oude stad**, gewoon omdat er in de stad geen vrije plaats meer was om een grote kerk neer te zetten. Waarschijnlijk was Nijmegen al buiten zijn eerste jasje gegroeid. De nieuwe kerk leidde tot een nieuwe stedenbouwkundige uitleg, waarin zich het eerst het markante kruis ging aftekenen van Hezelstraat, Markt, en Burchtstraat als de ene arm, en Broerstraat en Grotestraat als de andere. De nieuwe stad, door Van Berchen treffend **Nova Civitas** of **Nieuwstad** genoemd, kreeg een ander grondplan dan de eerste. Liep de as oorspronkelijk van de westelijke Boddelpoort recht naar de Valkhof-kapel, een bewijs te meer dat zo de eerste stedenbouwkundige ontwikkeling was gedacht, de tweede as kreeg een afwijkende richting van Hezelpoort naar Burchtpoort. Het centrum van de stad had tevoren eveneens aan de Waal gelegen. Door de verplaatsing van het stadhuis van laag Nijmegen naar de Burchtstraat (het jaar hiervan is onbekend, doch het was tegen het einde van de 14e eeuw al een feit) en de stichting van de Markt kwam het centrum van de stad op de hoogte te liggen. Het centrale kruispunt in het midden van de nieuwe stad werd benadrukt door de plaatsing van **een kruis**, in de middeleeuwen het teken van de autonome rechtsmacht. Het mysterieuze opschrift: "**Hucusque jus stauriae**", dat voorheen aan de Hezelpoort stond en dat tot een serie fantasterijen aanleiding heeft gegeven, betekende: "tot hiertoe geldt het recht van het kruis", d.w.z. tot hier strekt zich het rechtsgebied van de stad uit. Dat kruis, symbool van de rechtsmacht en de zelfstandigheid, stond voorheen aan de Kraanpoort vlak bij de Waal, in de nabijheid van het eerste stadhuis.

De latere feiten uit de geschiedenis van de stad zijn niet van belang voor het karolingische vraagstuk. De rechtsverhoudingen van Nijmegen zullen nog uitvoerig behandeld worden. Vanzelfsprekend moet men kritisch en waakzaam blijven, wanneer Nijmegen in de 16e eeuw begint zich aan Aken op te trekken en met bijeengeraapte argumenten probeert zich los te wringen van Gulik-Gelre, teneinde in Gelre of in het rijk een uitzonderingspositie te verkrijgen. De latere beweringen kunnen niets meer afdoen van de klare feiten. De topografische en stedenbouwkun-

dige ontwikkeling levert van haar kant naast de historische en archeologische bewijzen gegevens op voor de onwaarheid van de karolingische fabel, op voorwaarde dat men die juist interpreteert en niet, zoals Gorissen in zijn "Stedeatlas van Nijmegen" deed, uitgaat van het luchtkasteel van het karolingisch paleis op het Valkhof om die topografie en stedenbouw te ontleden. Hij bouwde in zijn studie een fundamenteel onjuiste vicieuze cirkel in. "Het Valkhof te Nijmegen" vaart nog blind op die publikatie. Nijmegen en de Universiteit laten stelselmatig het juiste onderzoek naar de ware geschiedenis van de stad liggen, en hier hebt U dan de drie samenkliekende toverringen van de illusionisten.

DE MARIA-OMDRACHT FINI

De Maria-Omdracht van Drievuldigheids-zondag, die men uit het historisch besef, waar Nijmegen zo prat op gaat, en niet minder uit reverentie voor pater Titus Brandsma had moeten handhaven, is in 1962 plotseling en zonder enige uitleg van het programma geschrapt. Let goed op: in hetzelfde jaar dat het Keizer Karelbeeld werd opgericht! Er behoeft nauwelijks op gewezen te worden dat dit gebeurde nadat ik met mijn publikaties over de Maria-Omdracht naar Brabant was verjaagd. De **ware reden** van de opheffing dezer aloude traditie is - en laat U niets anders wijsmaken - dat het voor de karolingische toeterears onverdraaglijk was, dit jaarlijks terugkerend bewijs dat vóór de burcht van Barbarossa **alleen de parochiekerk en het kerkhof op het Valkhof aanwezig zijn geweest**, en derhalve geen sprake was van een palts vóór die van Barbarossa uit 1155. De fraudes van het Bronnenboek zijn **systeem** geworden in Nijmegen. Om de mythe in stand te houden, ziet men er zelfs geen been in de ware historie om zeep te helpen.

14. DE GEBOORTE VAN EEN MYTHE

Het "Bronnenboek van Nijmegen" schrijft met bravoure, maar ook als openbare biecht over het bedrijven van een apriorisme: "Het zal duidelijk zijn dat wij niet twifelen aan het bestaan van een palts te Nijmegen vóór Frederik Barbarossa". Het zal duidelijk zijn, zeg ik op mijn beurt, dat de vertaling van de gedenksteen uit 1155 in het Bronnenboek met **duidelijke opzet achterwege werd gelaten**, waarin dezelfde Frederik Barbarossa in duidelijke en niet mis te verstane woorden zegt, dat er voorheen géén palts is geweest en het Bronnenboek zich duidelijk vergist, bovendien dat de samenstellers ervan duidelijk bezig zijn geweest het publiek te misleiden, door een duidelijke tekst te verheimelijken, die zelfs een leek alles duidelijk maakt. Het was dus een duidelijke malversatie, om alles maar eens duidelijk te zeggen. Alleen is nog altijd niet duidelijk geworden, waarop het Bronnenboek zijn overtuiging baseert, want dit is toch duidelijk het eerste en be-

langrijkste wat moet worden meegedeeld, anders is zo'n bewering duidelijk een slag in de lucht.

De historische bronnen worden gevormd door oorkonden en kronieken. Laten we beginnen met de oorkonden. Het is natuurlijk een lachertje, dat het Bronnenboek 56 oorkonden aanhaalt, te Noviomagus uitgegeven, waarin aan het einde staat "Actum Noviomago", gevolgd door een jaartal en dagtekening, en dat daarvan **zonder het minste bewijs** Nijmegen wordt gemaakt. Het is zelfs een onvoorstelbaar wanbedrijf van vakhistorici, erop berekend om de niet-geschoolden een serie als juist voorgestelde interpretaties voor te schotelen. Wanneer een leerling van de archiefschool zoiets presteerde, zou hij zonder de minste twijfel de ernstige raad krijgen om een ander vak te kiezen, wijl hij daardoor het wettig en overtuigend bewijs geleverd had, dat hij inkapabel is om archivaris of historicus te worden. Eén van die oorkonden, de befaamde akte uit 777, had de schijn van op Nederland te slaan. Inmiddels is aangetoond, dat die op het noorden van Frankrijk betrekking heeft, namelijk op de bisschopskerk van St. Willibrord te Tournhem. **Er blijft derhalve niets over.** Ten tijde van Karel de Grote tot aan de verwoesting van het paleis, derhalve tussen 768 en 1047, heeft geen enkele oorkonde, te Noviomagus uitgegeven, op Nederland betrekking. Wel zijn er legio tussen, die over steden, bisdommen en kloosters handelen, ver in Frankrijk gelegen, **sommige zelfs zeer ver ten zuiden van Noyon**, zodat ten eerste daardoor de drogreden is weerlegd, dat een koning van het Oost-Frankische rijk **niet in Noyon kan zijn geweest**, en ten tweede het gemak om die "Actum Noviomago" maar klakkeloos met Nijmegen te vertalen, zelfs geen apriorisme meer is, doch een veel ernstiger vergrijp tegen de historische methodiek. Was er een oorkonde geweest **over een Nederlandse zaak**, waarin tevens bijzonderheden vermeld waren **met betrekking tot de plaats** van de residentie Noviomagus, dan had 't anders gelegen. Nu moeten de konklusies getrokken worden: 1. dat Nederland uit de kritieke periode **over geen enkele oorkonde beschikt**, waar dan ook uitgegeven. 2. dat de oorkonden met "Actum Noviomago" derhalve niets ten gunste van Nijmegen bewijzen, daar op geen enkele manier is aangetoond, dat zij in Nijmegen uitgegeven zijn. 3. dat in feite alles voor Nijmegen ophoudt, dat beweert sinds Karel de Grote residentie te zijn geweest van het roomse en het latere duitse rijk, terwijl **plaatselijk, regionaal of landelijk** niet het minste spoor, niet het minste blijk van enige bestuurshandeling van dat bestuurscentrum is achtergebleven. Uit de oorkonden kan derhalve geen aanwijzing of bewijs worden gehaald voor **het bestaan van een karolingische traditie te Nijmegen vóór 1155**. Integendeel: in de honderden bekende akten van de koningen en keizers zit vóór de 10e eeuw geen enkele ten gunste van Nederland. **Wat voor rol zou Nijmegen dan nog gehad kunnen hebben bij dit volkomen negatieve beeld?**

Met de kronieken is precies hetzelfde aan de hand. De eerste Nederlandse geschriften spreken **met geen woord** over Nijmegen of over de karolingische palts aldaar. **Alpertus van Metz, de Annalen van Egmond, de Rijkskroniek van Melis Stoke, de Clerc uten Laghen Landen** zwijgen in alle talen over karolingisch Nijmegen evenals over Dorestadum. Alpertus van Metz vermeldt wel het concilie van Noviomagus van 1018, waarmede hij vanzelfsprekend Noyon bedoelde dat plaats vond. Deze eerste kronieken van Nederland beslaan de periode **van de 10e tot ver in de 14e eeuw**. De traditie van St. Willibrord, in Nederland in de 12e eeuw langzaam opkomend, begint bij Melis Stoke en de latere schrijvers door te sijpelen, maar van de Nijmeegse mythe hebben zij nog geen syllabe. Er mag derhalve de konklusie getrokken worden, dat tot ver in de 14e eeuw nog nooit iemand in Nederland van karolingisch Nijmegen had gehoord. Uit de teksten van Noyon en het Bronnenboekje van Nijmegen hebben we gezien, dat de Nijmeegse kannunik Willem van Berchen de mythe heeft uitgevonden. Hij leefde en schreef tussen 1450 en 1490 en het klopt tot in de puntjes, dat alle gegevens uit de ware geschiedenis van Nijmegen dit tijdstip aanwijzen als de geboorte van de mythe.

15. DE NIJMEEGSE FANTAST WILLEM VAN BERCHEN

Willem van Berchen, de eerste Nijmeegse kroniekschrijver, was kannunik van de St. Stevenskerk en heeft een tijd gefungeerd als pastoor van Niel in de Duffel (Dl.), daarna als pastoor van Cuyk. Als schrijver werkte hij tussen 1450 en 1480; hij stierf in 1493. Van Berchen heeft verschillende kronieken geschreven. Zijn werk is over het algemeen een kritiekloos bijeengaren van gegevens, het overschrijven van hele zinnen of passages uit andere kronieken. Af en toe, al is dat zeldzaam, plaatst hij een persoonlijke noot, een reserve of kritiek, waarvan sommige opmerkelijk zijn. Aan zijn werken dient wat meer aandacht besteed te worden, omdat deze schrijver **de eerste in Nederland** is geweest die bepaalde, misschien al zwevende veronderstellingen vaster op Nijmegen heeft gepind. Er zou verwacht mogen worden dat hij, die zoveel dichter bij de vroegere tijden stond dan wij, en van wie, overigens ten onrechte ! is verondersteld dat hij ons onbekende bronnen in handen heeft gehad zoals **een regionale dokumentatie** over de karolingische periode. Bij nader toezien blijft deze verwachting on vervuld; zij verandert zelfs in de benauwendende vraag of Van Berchen soms volkomen tekstblind is geweest, daar hij uit sommige oudere kronieken, die hij ongetwijfeld gekend heeft, met onnozele feiten aan komt zetten, terwijl hij geen citaten geeft over veel belangrijker zaken, die nadien wel op Nijmegen werden toegepast.

Van Berchen heeft een 10-tal kronieken geschreven, bladen vol in een minutieus handschrift, dat moeilijk te lezen is en vol afkortingen zit. Hij was een doldriftig compilator, die bovendien slordig heeft gewerkt. In zijn **Hollandse kroniek**, met de **Keulse, Luikse, Brabantse en Arkelse** kronieken in een handschrift van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel aanwezig, komt **geen vermelding van het karolingische Nijmegen voor**. Wel bevat deze kroniek een kort bericht over de stichting van Nijmegen door Julius Caesar. In de kroniek van **Arkel**, die evenmin als de voorgaande een oorspronkelijke gedachte of zin van Van Berchen bevat, komt evenmin een vermelding van Nijmegen voor. De legende van de Zwanenridder, die de schrijver in zijn Gelderse kroniek op Kleef en Nijmegen toepast, wordt hier aan het geslacht van Arkel toegeschreven. De **Brabantse kroniek**, over het algemeen een slaafse overname van andere kronieken vermeldt: "Dat Karel de Grote in het jaar 777 te Nijmegen het paleis liet herstellen, dat door Julius Caesar was gebouwd. Hier kwam de koning na de winter in de lente en vierde hij met de zijnen het Paasfeest". Het eerste gedeelte van dit bericht, overigens fout geïnterpreteerd, berust op Einhard; het bevat verder een duidelijke besmetting uit de Kaiserchronik met de verwijzing naar Julius Caesar.

De volgende en laatste vermelding van Nijmegen bestaat in de Brabantse kroniek hierin: "In het vierde jaar van zijn opstand vernielde Godfried (van Lotharingen) het paleis van Neomagus onherstelbaar; ook stak hij de stad Verdun met de hoofdkerk van Ste. Maria in brand". Dit bericht is eveneens aan *vremde kronieken ontleend, en berust geenszins op een plaatselijke of regionale informatie*. Zou men willen tegenwerpen, dat Van Berchen niet de bedoeling had of kon hebben, om in die kronieken veel over Nijmegen te vertellen, dan blijkt van de andere kant ook, dat hij in de geschiedenissen van Holland, Brabant, Arkel, Keulen en Luik niets gevonden

heeft van enig raakpunt met het zogenaamde karolingische Nijmegen. Het hertogdom Brabant, het graafschap Holland, de heerlijkheid Arkel en de bisdommen Luik en Keulen hingen van de koningen en keizers af, die volgens de gangbare mening **gedurende vier eeuwen** sinds Karel de Grote te Nijmegen geresideerd hebben, dat zich in het middelpunt bevond van deze wereldlijke en kerkelijke territoria. Van Berchen blijkt geen spoor van enige band of van enig feit gevonden te hebben met het zogenaamde **bestuurscentrum** Nijmegen. Laten we de man geen verwijt maken, daar het Bronnenboek van Nijmegen hetzelfde manko vertoont.

De **Gelderse kroniek** van de schrijver bevat uiteraard de meeste gegevens over Nijmegen. Van de kapel op het Valkhof zegt hij dat deze door Julius Caesar werd gesticht. Op verzoek van Karel de Grote was zij door paus Leo III ter ere van St. Nicolaas tot kerk gekonsakreerd. De feitelijke onjuistheden springen onmiddellijk in het oog. Het is de reinste fantasterij, de ouderdom van de kapel terug te voeren tot de romeinse periode, al valt het te verklaren hoe Van Berchen hiertoe gekomen is door een romeinse gedenksteen, die in zijn tijd in de muur van de kapel ingemetseld was. Even onjuist is, dat de kapel reeds in de tijd van Karel de Grote bestond. De toewijding aan St. Nicolaas in dezelfde tijd is onmogelijk, daar deze heilige pas na 1087 in het westen bekend is geworden. Tenslotte is de konsekratie door paus Leo III de laatste van de vier aperte onjuistheden, die in de korte zin besloten liggen. Toch is de bewering van Van Berchen niet zonder belang. Zij is immers het eerste duidelijke teken van welbewuste navolging van Aken, die Nijmegen sinds het begin van de 14 eeuw aan de dag heeft gelegd. Wij zullen nog gelegenheid krijgen om deze imitatie van Aken met een groot aantal feiten aan te tonen. Een der voornaamste verworvenheden van Aken, de inwijding van het door Karel de Grote herstelde en uitgebreide Munster door paus Leo III, trok Van Berchen ook naar Nijmegen. Hij heeft niet bewust willen vervalsen. Door de overtuiging, dat het paleis van Karel de Grote op het Valkhof had gestaan, kreeg de St. Nicolaas-kapel automatisch de functie en titel toebedeeld van burcht- of hofkapel, waarbij de parallel met Aken tussen neus en lippen door maar helemaal werd doorgetrokken. Hoe onwaar de bewering omtrent de herkomst van de kapel van Julius Caesar ook was, toch heeft zij lange tijd aanhang gehad, want de St. Nicolaas-kapel werd tot ver in de 19e eeuw bij voorkeur "**Heidense Kapel**" genoemd; de romeinse afkomst van het bouwwerk is lang als een vaststaand feit geaccepteerd.

Met die toeschrijving aan Julius Caesar is overigens ook iets vreemds aan de hand. De kroniek van Otto van Freising bevat een merkwaardig gegeven dat, zij het ook negatief, van het hoogste belang is voor Nijmegen. Julius Caesar, zegt deze kroniek, stichtte enige burchten langs de Rijn, namelijk: "Deutz, Bockbarte, Andernach, Ingelheim, Mainz en Oppenheim". **Nijmegen wordt niet genoemd.** Toen Frederik Barbarossa de burcht van Nijmegen bouwde, werd echter ook deze legende doorgetrokken en aangevuld. Het opschrift op de Nijmeegse gedenksteen vermeldt ook de eerste stichting van de burcht door Julius Caesar, een legendarisch gegeven dat duidelijk geïnspireerd was door de Kaiserchronik. De kroniek werd dus geschreven vóór het vers op de gedenksteen, anders was ook die van Nijmegen bij de burchten van Caesar genoemd. Door het passeren van Nijmegen spreekt de kroniek eveneens het feit uit, dat vóór 1155 Nijmegen nog niet werd meegeteld bij de burchten langs de Rijn. Dit negatieve mag zonder bezwaar in een positief gegeven worden omgezet, namelijk dat de burcht van Nijmegen vóór 1155 nog niet bestond. Er zit nog een ander aspekt aan deze zaak. Frederik Barbarossa moest overal en in alles een voorbeeld hebben om na te volgen, neen, om te overtreffen. In bijna al zijn oorkonden haalt hij te pas of te onpas Karel de Grote erbij; in zijn bouwwerken spiegelt hij zich aan Caesar; in zijn veldtochten en de kruistocht aan Alexander de Grote. De ironie van de geschiedenis heeft gewild, dat beiden in hun laatste veldtocht omkwamen. Zo wordt nóg duidelijker dat hij voor zijn burcht van Nijmegen ook een voorbeeld wilde hebben, en dat niets anders te vinden was dan een beroep te doen op de legendarische Julius Caesar, een volkomen nieuwe gedachte die

voorheen nog niet uitgesproken was. Dit toont nóg sterker aan, dat bij hem of bij zijn omgeving geen greintje geloof aanwezig was, dat Karel de Grote een palts in Nijmegen had gehad. Integendeel; hij wist al te goed dat dit Noyon was, de stad waarover tijdens zijn regering heel wat te doen was geweest.

Van Berchen verhaalt verder, dat Karel de Grote twee prachtige paleizen liet bouwen: “een niet ver van de stad Mainz bij de plaats, die Ingelenheim heet, het andere te Noviomagus op de rivier de Wahalis, die het Eiland van de Bataven in het zuiden voorbijstroomt”. Deze passage is letterlijk aan Einhard ontleend. Hij vermeldt bezoeken van Karel de Grote aan Nijmegen in 776, 804, 806 en 807 in bewoordingen, die aan de frankische annalen zijn ontleend en niet het minste spoor bevatten van een lokale historische dokumentatie. Deze berichten vat hij samen met de verwijzing, dat zij aan de kroniek van Gregorius van Tours zijn ontleend. Dit is ofwel een schrijffout, daar de berichten misschien afkomstig zijn uit een *Chronicon Turonense* (van Tours of Doornik), ofwel een blunder van de eerste orde, daar Gregorius van Tours in 594 overleden is en derhalve nooit over Karel de Grote kan hebben geschreven. Er kan op meerdere plaatsen in Van Berchen's kronieken, waar hij zegt te putten uit andere schrijvers, worden aangetoond, dat hij mededelingen uit de tweede hand doet en dat hij de oorspronkelijke tekst, die hij zegt te citeren, niet onder ogen heeft gehad. In elk geval is weer duidelijk, dat hij ook hier gegevens uit franse kronieken naar Nijmegen trekt.

Bijzonder opmerkelijk is, hoe Van Berchen met een legende over Nijmegen afrekenet. Hij zegt: “Nijmegen was derhalve een koninklijke villa, gesteld onder de zeggenschap van de frankische koningen, waar Karel de Grote het vervallen paleis herstelde. Het is in het geheel niet juist dat Nijmegen, waarvan hij de heer was, door hem op aanraden van St. Walarikus met de sterke arm veroverd is, wjl het al bijna 200 jaren vóór die tijd had bestaan, gelijk sommigen valselijk gedroom hebben”. Wanneer Van Berchen het beeld gebruikt van “slapend of dromend iets verzinnen”, is hij heel kwaad! Ik had mij natuurlijk aan hem moeten spiegelen, toen ik kwaad werd, en ook zo'n zachte omschrijving moeten bezigen. Als klein excuus wil ik aanvoeren, dat hij kannunnik en pastoor was, en ik slechts een ongewijde leek ben. De reactie van de schrijver licht ons in over een legende, die in zijn tijd in omloop was en die Van Berchen kategorisch verwierp. Zelf schreef hij de wedergeboorte van de stad na de romeinse periode direkt aan Karel de Grote toe, en hierin heeft hij zich even fundamenteel vergist. Deze misvatting berustte tenminste nog op teksten, die hem doorslaggevend schenen te zijn. Doch de andere mening, die het ontstaan van Nijmegen nog 200 jaren vroeger wilde leggen, vond geen genade in zijn ogen. Hij had voldoende inzicht om de schijn van de waarheid te onderscheiden. Die schijn was namelijk, dat de abdij van St. Valéry-en-Somme, de abdij van St. Walarikus, in het diocees van Amiens gelegen, goederen zou hebben gehad in Overasselt, 10 km zuid-west van Nijmegen. Daar was een devotie tot de heilige ontstaan, die gestalte kreeg in een kapel en bedevaartsoord; de heilige werd aangeroepen tegen alle soorten koorts. Het is hoogst twijfelachtig, dat er een relatie heeft bestaan tussen St. Valéry-en-Somme en Overasselt. Van Berchen zag zeer goed in, dat uit de verering van de heilige een konklusie getrokken werd, die alle perken te buiten ging.

De mystifikatie van karolingisch Nijmegen was in Van Berchen's tijd nog niet voltooid, zeker nog niet afgerond en doorgevoerd tot in alle konsekwenties. Dit blijkt wanneer we zijn voorgaande reactie op St. Walarikus plaatsen tegenover het citaat uit Einhard over de ligging van Noviomagus bij het Eiland van de Bataven. De woorden van Einhard hebben hem niet verder geraakt dan de Wahalis, die voor hem ook wel de Waal zal zijn geweest; de rest zei hem niets. Aan de Bataven schenkt hij nergens aandacht; hun steden brengt hij niet met Nijmegen in verband. Uit zijn felle reactie op een verondersteld vroeger bestaan van Nijmegen vóór Karel de Grote blijkt immers, dat dit vraagstuk hem intrigeerde en prikkelde. Had hij de betekenis van het Eiland van de Bataven doorzien, dan had hij ter komplementering van het historisch beeld, daar-

bij gesteund door een vrij goed aaneensluitende reeks berichten bij de vroegere schrijvers over de Bataven en de Batua, tot de konklusie kunnen en moeten komen, dat het bestaan van Nijmegen onafgebroken bleek, nadat de eerste grote fout was gemaakt. De vele teksten over Noormannen in de Batua, die hij zonder de minste twijfel in de algemene kronieken heeft gezien, zeiden hem niets. Toen de romeinse schrijvers ontdekt en gelezen werden, wat tegen het einde van de 16e eeuw gebeurde, volgden deze onafwendbare konsekwenties prompt. Over de opvolgers van Karel de Grote geeft hij slechts enkele berichten. Over de Noormannen vermeldt hij alleen enige spaarzame en onnauwkeurige feiten. Na een algemene inleiding over het optreden van de Noormannen noemt hij als jaren, waarin zij Nijmegen bezochten, alleen 875 en 879. Het eerste jaartal is onjuist; geen enkele kroniek bevat op dit jaar een bericht over Noormannen te Noviomagus. Het tweede slaat waarschijnlijk op de gebeurtenissen van het jaar 880; over het verschil van één jaar zullen we niet vallen. Een en ander duidt aan, dat Van Berchen zo fragmentarisch, bovendien zo slordig met dit materiaal omspringt, dat men nauwelijks kan aannemen dat hij serieus aan Noormannen in Nijmegen heeft gedacht.

Over het zogenaamde herstel van de burcht te Nijmegen door Frederik Barbarossa geeft Van Berchen het volgende verhaal: "Frederik Barbarossa herstelde in nog schonere pracht dan voorheen het paleis te Nijmegen, oorspronkelijk door Julius Caesar gesticht, dat door de Noormannen en Boudewijn, graaf van Vlaanderen, was verwoest". Hij citeert dan de volledige tekst van de gedenksteen uit 1155 en gaat verder: "Maar dit moet eerder **op de stad Nijmegen** worden toegepast dan op de burcht, daar deze al vóór Barbarossa door andere keizers moet zijn hersteld, omdat zij er enige tijd gewoond hebben, zoals Otto III (980-1002) en zijn moeder Theophano, Hendrik II (973-1024) en Hendrik III (1017-1056). **Zij hadden er immers niet kunnen wonen**, voegt de godzalige Van Berchen eraan toe, **wanneer zij het paleis niet hersteld hadden**". Leefde Van Berchen nog, dan kreeg de pastoor van mij een grote kist sigaren! Hij zet ons hier een prachtig argument neer tegen de Nijmeegse mythe. De man blijkt ondanks zijn kritiekloze compilaties toch af en toe een vonk te hebben gekregen van historische kritiek, waaraan zijn opvolgers, de mediëvisten van de Nijmeegse Universiteit, een puntje kunnen zuigen.

Het laatste schijnbare raakpunt, dat de Gelderse kroniek ten opzichte van Nijmegen bevat, ligt in het citaat uit de kroniek van Helinand van Froidmont, een monnik uit het bisdom Beauvais: "**In het bisdom Keulen bestaat een beroemd paleis**, liggend op een hoogte naast een rivier, dat **Noviomagus** heet". Op het eerste gezicht, en zo heeft Van Berchen het opgevat, lijkt dit een onbetwifelbare bevestiging te zijn voor het bestaan van het karolingisch paleis te Nijmegen. Anderen hebben ook veel waarde gehecht aan de tekst, omdat het paleis **door een franse schrijver** werd genoemd, die note bene dicht bij Noyon verbleef en niet licht in de verwarring tussen Noyon en Nijmegen zou zijn getrapt, als die dan al bestond. Aan deze constructie wordt echter alle grond ontnomen door het simpele feit, dat Helinand omstreeks 1160 geboren is; hij overleed in 1230. Hij schreef overeenkomstig de volle waarheid, doch hij bedoelde natuurlijk het paleis van Frederik Barbarossa uit 1155. In zijn mededeling zitten zelfs enige belangrijke gegevens opgesloten, als men die maar wil zien, het eerste **negatief**, namelijk dat deze franse schrijver er niet aan gedacht heeft dit paleis in verband te brengen met het Noviomagus van Karel de Grote, het andere **positief**, namelijk dat de werkelijke burcht van Nijmegen na 1155 overal bekend was, zelfs tot in een besloten Cisterciënser-klooster in Frankrijk. Zijn uitdrukkelijke vermelding van **het bisdom Keulen**, waar hij dat Noviomagus situeert, heeft waarschijnlijk wel aan de latere schrijvers de laatste duw gegeven, om ook het karolingische Noviomagus in Nijmegen te plaatsen.

Uit de kronieken van Willem van Berchen zijn derhalve geen nadere bijzonderheden over het karolingische Nijmegen te putten. In zijn teksten is niet het minste aanknopingspunt te vinden, waaruit verondersteld zou kunnen worden, dat er plaatselijke bronnen hebben bestaan, die

andere of gespecificeerder details bevat hebben dan de algemene kronieken. Zijn gegevens zijn alle uit **franse kronieken** afkomstig. Die kronieken heeft Van Berchen slechts zeer summier en verre van uitputtend bewerkt. De berichten over de Noormannen schijnt hij welbewust overgeslagen te hebben. Uit de klassieke schrijvers, die in zijn tijd toch al bekend waren, heeft hij geen enkele mededeling op Nijmegen of omstreken toegepast. In verband met het Eiland van de Bataven, dat hij wel noemt, maakt hij zelfs nog geen begin tot de latere interpretaties, die nadien als een grote parapluie over Nijmegen en de Betuwe werden uitgespannen. **Dorestadum** was hem totaal onbekend; het woord komt niet eens bij hem voor. Men moet dan ook de konklusie trekken, dat de karolingische traditie van Nijmegen in zijn tijd al bestond, dat zij maar povertjes was gedokumenteerd, uiteraard op ontleningen aan franse kronieken, dat zij pas tot een paar vrij onbelangrijke feiten was gekonkretiseerd en dat zij zeker nog niet tot een algemene opinie was uitgegroeid. Enige plaatselijke dokumentatie heeft niet bestaan. De beweringen waren hooguit bij enige "geleerden" bekend; tot een algemene traditie was het op het einde van de 15e eeuw nog lang niet gekomen. De kronieken van Van Berchen zijn nooit in druk verschenen; overigens waren zij in het latijn geschreven en zijn er maar enkele kopieën van bekend. Zijn werken zijn nadien slechts aan enige andere schrijvers bekend geweest. Er was een Smetius nodig, om het smeulend romeins en karolingisch vuurtje op te blazen tot de Vesuvius van Nederland.

De eerste Nederlandse schrijver, die de mythe rechttoe rechtaan uitspreekt, was - hoe had het anders gekund? - een **Nijmegenaar**. Afgezien van het feit, dat zij bij géén andere schrijver vóór Van Berchen voorkomt en derhalve niet bevestigd wordt - het eerste dat academische historici toch altijd eisen - moet vooral nadruk erop gelegd worden, dat hij **pas zeven eeuwen na de palts van Karel de Grote te Noviomagus** dit gegeven te Nijmegen plaatst, dat voor het gehele westen van kapitale betekenis was en dat, wat op dramatische wijze gebleken is, zo vele en zo belangrijke konsekventies had in de vlakken van historie en archeologie, omdat zoveel vast zat aan de plaats van deze residentie. Men denke maar aan de Peutinger-kaart, die dank zij Nijmegen zo werd misverstaan, dat grote misvattingen volgden over de okkupatie van het westen door de Romeinen. Die konsekventies werden natuurlijk even vrolijk naar Nederland getrokken, toen de mythe van Nijmegen eenmaal gevestigd was. Een traditie, **die pas zeven eeuwen na het feit ontstaat** en in de tussentijd niet heeft bestaan, kan men reeds op deze konstatering afschrijven. Dit vernietigend feit heeft men niet gezien, lees: niet willen zien. Historisch onderzoek is per definitie gebaseerd op mededelingen van vroegere schrijvers. Een eerste vereiste is te onderzoeken, waarop hun mededelingen gebaseerd waren, daar zij hun kennis ook van anderen gekregen moeten hebben. Komen die beweringen bovendien pas zeven eeuwen na de feiten te voorschijn, dan moeten zij tot op de graat onderzocht worden. Naschrijverij op zich is al erg; zij wordt onvergeeflijk, wanneer zij op een mythologie berust, die met heel weinig inspanning te ontdekken valt, alleen al met toepassing van **de meest elementaire regels van de historische kritiek**. De Nederlandse historici hebben zich inkapabel getoond de meest simpele en de meest voor de hand liggende onderzoeken te doen. Laten zij in 's hemels naam ophouden met een grote mond op te zetten, want bij elke nieuwe uitval boren zij zich dieper de grond in als wetenschappers, die de eenvoudigste regels van hun discipline niet weten toe te passen en dan proberen mij af te maken met hun "wetenschap", een kritiekloos napraten van een dorpspastoor als would-be historicus, die **zeven eeuwen na de feiten** wat onzin over die feiten eruit kwaakte.

16. DE KAROLINGISCHE RESIDENTIE AKEN

Een der geliefde residenties van Karel de Grote was Aken, waar hij de laatste jaren van zijn leven doorbracht en zijn gebeente rust in het door hem gebouwde Munster. De Merovingers hadden er reeds een vaste verblijfplaats, zeker Pepijn de Korte sinds 765. Karel de Grote maakte van de stad zijn voornaamste residentie en de hoofdstad van het rijk boven de Alpen; vandaar dat Aken het "altera Roma", het tweede Rome werd genoemd. In het jaar 778 liet hij de vroegere residentie herstellen en uitbreiden. Zijn zoon Lodewijk de Vrome werd er in 813 gekroond en sindsdien bijna alle duitse koningen tot aan Ferdinand I in 1531. Vanaf Karel de Grote komt Aken zo dikwijls in de bronnen voor, dat het zicht van de historici wel naar het noorden getrokken móest worden, zodat het centrum van het frankische rijk, waaruit toch het merendeel van de wereldlijke en kerkelijke geschiedenis van het westen is voortgekomen, uit de belangstelling raakte. Wijl Aken (terecht!) en Nijmegen (ten onrechte!) als de meest noordelijk gelegen residenties werden beschouwd, ligt het voor de hand deze twee met elkander te gaan vergelijken. Het resultaat van dit onderzoek zal van de ene kant merkwaardige zaken opleveren, van de andere kant aantonen dat sommige elementen, die men beschouwen moet als essentiële bestanddelen van een koninklijke residentie of als de noodzakelijke gevolgen daarvan, **in Nijmegen totaál ontbreken.**

De frankische annalen berichten, dat Pepijn de Korte het Kerstfeest van 765 en het daarop volgende Paasfeest te Aken vierde. Het is in het geheel niet vreemd, daar de Pepijnen in feite te Herstal, Jupille en in het land van Luik hun stamland hadden, waar zij bovendien uitgestrekte domeinen hadden verworven. Uit de eerste regeringsjaren van Karel de Grote blijken slechts enige spaarzame bezoeken aan Aken; zij worden veelvuldiger na ca. 780, toen het nieuwe Munster was gebouwd. Einhard deelt mee, dat de koning vooral door Aken aangetrokken werd omdat hij er veel kon zwemmen, en dat hij er tegen het einde van zijn leven permanent verbleef. Latere historici (Einhard zegt het niet) hebben dit verklaard, omdat Karel aan jicht leed en daarom de warme baden van Aken op prijs stelde. Einhard zegt wel dat hij dagelijks ging zwemmen. Een bijkomende faktor zal ook wel zijn geweest, dat na de uitroeping van Karel de Grote tot keizer behoefte was aan één vaste en voornaamste residentie en noodgedwongen moest worden afgezien van het vroegere rondreizen van de vorst door zijn rijk. Het paleis was van oorsprong een open hof en het had niet de minste bouworde van een burcht. Het hof omvatte het gebied van de huidige oude stad; het strekte zich uit van de Augustijnerkerk en de Ursulinenstraat in het zuiden, en van de Büchelstraat en Buchkramerstraat in het oosten tot aan de Kockerellgasse en de Klostergasse in het westen. Deze omvang van het hof berust niet alleen op historische interpretaties, maar zij is door archeologische vondsten nauwkeurig bevestigd. Op verschillende plaatsen zijn resten van muren ontdekt, die uit de karolingische periode dateren. Enige huisnamen, bijvoorbeeld "Zur goldenen Kette" op de Markt en het voormalige "Haus zur Kette" in de Groszkölnstrasse herinneren volgens de Akense historici nog aan de afsluiting van het hofgebied door kettingen. De palts lag derhalve in het midden van de stad, beter gezegd: de stad ontwikkelde zich rondom het paleis.

Ten zuiden van de Akense palts werd de grens van het hofgebied aangeduid door de goederen van de abdij van Stavelot en door het frankische dorp. Het bezit van de abdij wordt omschreven in een oorkonde van 1137 en het bevatte een kapel, toegewijd aan Ste. Aldegonda, een merovingische prinses, en een dertigtal huizen. De grond van de abdij evenals het frankische dorp, waar vrije boeren woonden, waren niet afhankelijk van de palts. De vrij grote oppervlakte van het hof was nodig voor de behoeften van de huishouding. Naast het eigenlijk gevolg van de koning bestond er een omvangrijke groep handwerklieden en handelaars, zoals uit verschillende capitularia blijkt. De woonplaatsen van de kooplieden hebben waarschijnlijk aan de noordzijde van de huidige Markt gelegen. Het ghetto van de Joodse handelaars, waarvan nog de naam Judengasse is overgebleven, lag buiten het paltsgebied. Tussen het hof en de Ursulinenstraat stonden de huizen van de rijksgroten, die langer of korter bij het hof aanwezig moesten zijn.

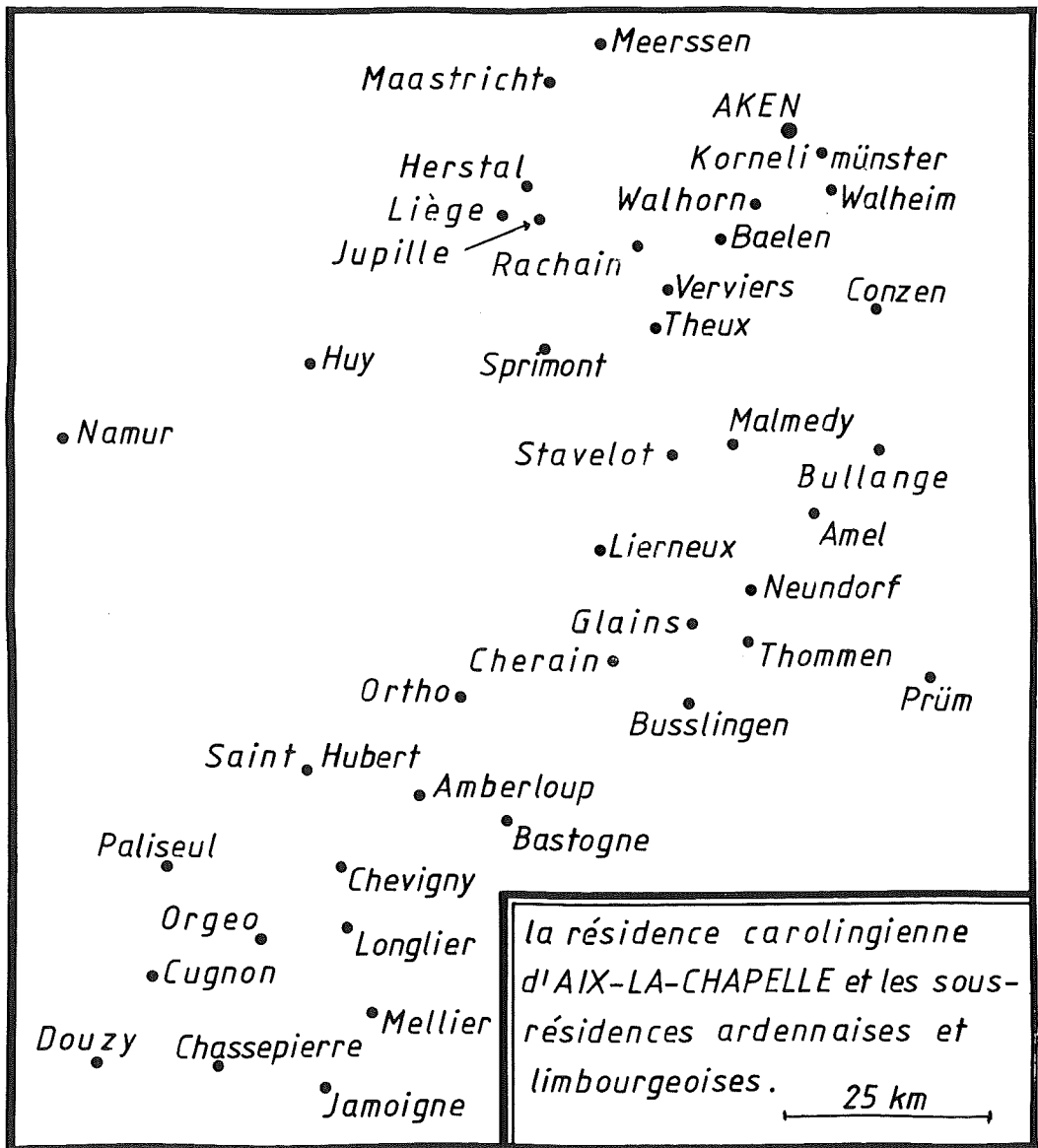
De palts is in zijn fundamente en in enige delen van het opgaand muurwerk in het Raadhuis bewaard gebleven. De vroegere wachttorenen van het paleis is zelfs tot 20 meter boven niveau in karolingische resten aan te wijzen. Het paleis had een langwerpige rechthoekvorm van 54 bij 10 meter; in het westen werd het afgesloten door een halfronde bouw, de Marktoren van het Raadhuis. De plaats van het paleis blijkt niet op goed geluk gekozen te zijn; hier werd de hand gehouden aan een bijzonderheid van alle oud-germaanse koningsverblijven, namelijk dat het paleis een strenge oriëntatie had: het was in zijn lengte-richting zuiver west-oost gericht. Hiertegenover staat zelfs een geheel anders gerichte ligging van het Raadhuis en het Munster, zodat de aanleg van de straten en de rooilijnen van de huizen geheel afwijkend werden.

Voor Nijmegen werd aangenomen - soms werd dit woordelijk uitgesproken, meestal was het stilzwijgend in de opvatting ingebouwd - dat Karel de Grote een **nieuw paleis** te Noviomagus bouwde wat dan, al schemerde Noyon wel op de achtergrond, als een argument te meer werd aangevoeld dat hij dat paleis neerzette op een **nieuwe plaats**. Kaemmerer, die een uitstekende studie schreef over karolingisch Aken, heeft deze onduidelijkheid op afdoende wijze opgelost door een bijzonderheid uit de frankische annalen naar voren te halen. De merovingische koningen hadden altijd **in hout** gebouwd; dat was trouwens het overwegend bouw materiaal voordat in het eigen land de bouwsteen ontdekt of van elders geïmporteerd was. Karel de Grote voerde een nieuwe bouwstijl in; zowel voor Aken als voor Noyon vermelden de bronnen, dat hij "ex topho lapide" bouwde, met tufsteen. De uitdrukkelijke vermelding van het materiaal, dat overigens al langer bekend en voor kerken gebruikelijk was, had de bedoeling duidelijk te maken, dat de koning een nieuwe bouwmethode voorstond, wat voor een deel ook ten grondslag ligt aan de lof, die Einhard de nieuwe paleizen geeft. Evenals te Noyon, waar het primitieve merovingisch houten paleis voor de helft door een klooster was bezet, verving hij het houten paleis van Aken door een in steen. "Nieuw" duidt derhalve allerminst op een nieuwe plaats.

Het kerkelijk centrum van de Akense palts werd gevormd door de koninklijke kapel, die nog in de achthoekige centraalbouw van het Munster bewaard is gebleven. Zij werd in het jaar 805 door paus Leo III ingewijd. Vroeger had zij langwerpige noord- en zuid-vleugels, die vermoedelijk als woningen van de hofgeestelijken dienden. In het geheel zag de middeleeuwer, naar analogie met het pauselijk paleis te Rome, het Lateraan van het noorden. De kerk was toegewijd aan de H. Moeder God's; volgens Einhard was zij het voornaamste bouwwerk van de keizer. De binnenzijde van de achthoek draagt het achtregelig vers van Alcuinus, dat eindigt met "Quod Carolus princeps condidit", het bouwwerk dat keizer Karel stichtte, een nominatieve vermelding van de bouwheer. De bouw bestaat uit twee verdiepingen. Op de bovengalerij bevond zich de kapel van Karel de Grote; deze loge was voor de keizer en zijn gevolg de hofkerk. Hier wordt nog Karel's marmeren troon bewaard, die een der voornaamste symbolen van het Duitse rijk werd en waar vanaf 936 tot 1531 de gekroonde koningen bezit namen van de rechtsmacht. De

AKEN. De paltskapel met in het midden de marmeren troon van Karel de Grote.

Kaart 30.

Rond de residentie van Aken lagen verschillende domeinen, die gerekend werd tot de aanhang van een karolingische residentie en de leefbaarheid van deze. Het areaal van Aken blijkt tot ver in Luxemburg te reiken. In Nijmegen ontbreekt dit essentieel kenmerk en dit onmisbare geheel. Noch in Nijmegen, noch in de naaste of verre omgeving heeft enig domein bestaan, ook niet het gefantaseerde **Bechi** dat elders lag. Er stond, althans volgens het Bronnenboek, **alleen een paleis**. Het is meesterlijk in het selekteren en overslaan van teksten, maar het zet in Nijmegen een paleis neer **zonder middelen van bestaan en zonder brood op de plank**.

kerk of kapel was door een overdekte gang met het paleis verbonden.

Ten westen van de palts lag het frankische dorp, dat de boeren "Acha" noemden, wat water betekent. De naam Asciburgia van de Peutinger-kaart of Asciburgium bij Ptolemeus heeft dezelfde afleiding. De latere latinisering van de naam in "Aquis" (aqua - water) heeft de oorspronkelijke betekenis zeer getrouw vast gehouden, wat in Aken geen wonder is, omdat dit door de warme bronnen dwingend werd opgelegd. Het **Calonem** - Warme Bron van het Itinerarium Antonini zal wel niet als een gangbare plaatsnaam mogen worden opgevat doch als een omschrijving, die voor de tijdgenoten duidelijk was. Zó duidelijk was zij ook weer niet, daar het bijna 20 eeuwen heeft geduurd alvorens zij werd doorzien. Het frankische dorp heeft in oude toponiemen en straatnamen relikten achtergelaten. Aan de Vismarkt stond het "Grashaus", waarvan de voorgevel nog in het Stadsarchief bewaard is. De open plaats achter dit gebouw heette het "Gras". De naam wijst op de vroegere dorpsplaats, het middelpunt van een boerendorp. Voorbij het Grashaus loopt de Schmiedgasse; de smid was immers een der voornaamste handwerkers temidden van boerenbedrijven. Deze straat voert naar de vroegere Radermarkt, nu Munsterplaats geheten, waar de rad- en wagenmakers hun beroep uitoefenden, dat ook nauw met de boerenarbeid verbonden was.

Het dorp Aken was een eenheid, die méér betekende dan een toevallige samenvoeging van elementen. Reeds vroeg vormde deze gemeenschap een kerkelijke gemeente, die het voorlopig niet bracht tot een eigen kerk, die trouwens helemaal niet nodig was daar het Munster alle voorzieningen had en genoeg ruimte kon bieden. Tot aan de Franse Tijd (1793) werden alle kinderen van Aken in de doopkapel van het Munster gedoopt. Die doopkerk bestond reeds vóór de bouw van de paltskapel en werd bij de bouw van het Munster daarin opgenomen. Haar ingang lag niet aan de zijde van de Dommhof, maar merkwaardigerwijs aan de kant van het vroegere frankische dorp.

Na Karel de Grote heeft Lodewijk de Vrome nog veel belangstelling voor Aken getoond. Daarna zakt de aandacht van de koningen en keizers zichtbaar af en komt de residentie telkens zeldzamer in de geschreven bronnen voor. Opeens echter staat Aken weer in het middelpunt van de belangstelling, en krijgt de stad een politieke rol toebedeeld, waardoor zij zelf ook een nieuwe opgang maakte. Voor het Kerstfeest van het jaar 1165 had Frederik Barbarossa een rijksdag te Aken bijeengeroepen, om er door de heiligverklaring van zijn roemrijke voorganger Karel de Grote zijn tegenstander, paus Alexander III, een slag toe te brengen. Frederik Barbarossa kennende, mag men hierin tevens een knipoog tegen een van zijn opvolgers zien in de richting van een aureool voor hemzelf. Otto III had reeds in het jaar 1000 het graf van de grote keizer laten openen, om de dode zijn bijzondere verering te betuigen. In 1165 is het gebeente door de tegenpaus Paschalis uit het keizersgraf in de paltskapel verheven en op het altaar ter verering uitgesteld. Deze met een politieke bedoeling uitgesproken heiligverklaring van Karel de Grote is door Rome nooit bevestigd, maar ook niet tegengesproken; zij werd stilzwijgend geduld voor de oude bisdommen Luik en Salzburg, de enige trouwens waar de keizer nadien als heilige is vereerd. Een heiligverklaring was in die tijd overigens geen exclusief privilege van de paus; een lokale bisschop kon relieken van een door het volk als heilige beschouwde persoon "op het altaar verheffen", d.w.z. ter publieke verering toelaten, wat in feite gelijkstond met een heiligverklaring, althans zo werd opgevat. Later is het kerkelijk recht meer onderscheid gaan maken; dan mocht een bisschop wel een devotie toelaten, in tweede instantie gevolgd door een verheffing van de relieken, maar was de echte heiligverklaring aan de paus voorbehouden. In dit licht wordt het ook begrijpelijk, waarom Rome zich niet druk heeft gemaakt over de heiligverklaring van Karel de Grote. Het was méér verbolgen over de politiek van de keizer en de tegenpaus dan om een heilige minder of meer.

Voor deze gelegenheid heeft Frederik Barbarossa het paleis van Aken en het Munster laten opknappen. Een ingrijpende restauratie of verbouwing was niet aan de orde, daar de palts er nog stond zoals in de tijd van Karel de Grote, al zeggen enige berichten dat hij onderkomen en verwaarloosd was. Barbarossa schonk aan het Munster de befaamde kroonluchter, nog te Aken aanwezig, die als een achthoekige plattegrond van de kerk in het midden hangt, en gesierd is met een zestien-regelig vers, beginnend met de woorden: “*Celica Jherusalem signatur imagine tali*” - het hemelse Jeruzalem wordt door zulk beeld getekend. Het vers bevat een toespeling op de Apocalyps van St. Jan, die opstijgend in de hemel het visioen zag van de glorievolle, overwinende Christus. Karel de Grote wordt niet met name genoemd. Wel wordt gezegd, dat Frederik het “achthoekig koninklijk geschenk” met een kroon van gelijke vorm vereert en aan de H. Maagd opdraagt. Het vers eindigt met een bede tot de “*Stella Maris*”, dat zij de milddadige Frederik en zijn vrouw Beatrix welwillend moge beschouwen. Ondanks dit alles was de “restauratie” door Barbarossa van Aken als duitse residentie weinig spektakulair, en realiseerde men zich nadien, toen Aken weer geheel als rijksstad en kroningsstad in ere was hersteld, nog minder dat Frederik Barbarossa in feite de oude residentie van Aken opnieuw in het duitse rijk had ingeschakeld.

Naast de heiligverklaring van de grondlegger (althans zo werd Karel de Grote beschouwd) van de residentie, verkreeg de stad Aken een nieuwe rechtsvrijheid, het zogenaamde **Karel-privilege**, dat op 8 januari 1166 is verleend. Na een uitvoerig voorwoord, waarin de legende is verwerkt over de ontdekking van de warme bronnen te Aken door een romeins vorst, Granus genaamd (vandaar Aquisgranum), en hun wederontdekking door Karel de Grote, volgt de tekst, die de diepste zin van het nieuwe privilege inhoudt: “Niet alleen de geestelijken en leken, maar ook alle inwoners en allen, die zich hier vestigen, zullen voortaan onder een zekere en vrije wet zonder enige dienstbaarheid hier mogen leven. Niemand die van grootvader of oerouder af tot deze koningszetel behoort, zelfs als hij elders verblijft, mag door een koning of keizer in leenroerigheid worden gebracht”. Met de vroegere vrijen, de geestelijken en leken van de parochie Aken, inwoners van de palts en van de stad. Hierdoor werd van het dorp, het Munster en de palts een nieuwe en grotere rechtsgemeenschap gevormd: de stad. Het Karel-privilege is voor Aken het eerste en voornaamste stadsrecht, dat later ontelbare malen door koningen en keizers is bevestigd. Aken heeft tot aan het einde van het oude regiem (ca. 1793) onder dit statuut geleefd. Na het Karel-privilege nam Aken een wapen aan met een afbeelding van de keizer; zie p. 000.

De bedoeling van dit hoofdstuk, namelijk het vergelijken van de twee residenties, is eigenlijk onmogelijk, daar Nijmegen **niets, volstrekt niets** te bieden heeft om met karolingisch Aken vergeleken te kunnen worden. Is er archeologisch al geen spoor te vinden van een karolingische palts, nog minder zijn te Nijmegen historische, topografische, zelfs geen literaire of legendarische relikten aan te wijzen. In de rechtsverhoudingen van de stad, haar positie in het duitse rijk en de rechten van de inwoners, leek het af en toe erop, dat toch een bepaalde gelijkvormigheid en gelijkwaardigheid tussen Nijmegen en Aken had bestaan. Of en in hoeverre dit juist was, wordt het volgende onderwerp.

17. POLITIEK MISBRUIK VAN EEN MYTHE

De eerste oorkonde van Nijmegen, waardoor de stad zekere rechten verwierf, dateert van 1230; laten we het eens precies uittellen: 4½ eeuw na het zogenaamde paleis van Karel de Grote! De koningen en keizers van de Karolingers en het duitse rijk zouden vier eeuwen in een residentie vertoefd hebben, die volgens het Bronnenboek van Nijmegen zo veelvuldig in de bronnen voorkomt, en er nooit aan gedacht hebben die stad eens een gunst te schenken. Het is moeilijk aan te nemen. Het gaat er helemaal niet in, dat de Nijmegenaren er nooit een gevraagd zouden hebben, dit volkje dat er toch een handje aan had zich een en ander toe te eigenen. Koning Hendrik (VII) verleende in 1230 voor het eerst enige rechten aan Nijmegen. Men late zich niet misleiden door de suspens, dat vroegere oorkonden wellicht verloren zijn gegaan. In dat geval zouden zij op z'n minst in latere oorkonden vermeld zijn geworden, waarschijnlijk zelfs geheel geïnserceerd (letterlijk van woord tot woord aangehaald) zijn. Die van 1230 is de eerste, al rijkelijk laat na de stichting van de stad omstreeks 1125, en zelfs onbegrijpelijk laat na de bouw van de burch van Barbarossa in 1155 en de verheffing van Nijmegen tot duitse residentie.

Bij het interpreteren van een koninklijke gunstbrief moet een streng onderscheid gemaakt worden tussen wát gevraagd wordt en wat uiteindelijk verkregen werd. Het begin van de oorkonde van 1230 geeft weer wat de burgers van Nijmegen vroegen, namelijk "om die rechten en vrijheden te verkrijgen, waarmee Aken en andere steden van het rijk van ons en van het rijk door onze voorzaten, koningen en keizers begiftigd zijn, dat die ook hen en hun stad gegeven mogen worden, met de verzekering dat daaruit voor ons en het rijk profijt en niet weinig eer zou voortkomen". Dit was de korte samenvatting van de suppliek van Nijmegen. "Nos vero", wij echter, zegt de koning als tegenstelling en als kennelijke afzwakking, verlenen hen alle rechten en vrijheden, zodat zij zonder enige betaling van tol vrij met hun goederen, over land als over water, door ons gehele rijk mogen gaan. Tevens verleende hij hen de gunst, dat zij de mensen, die naar hen toe wilden gaan om zich daar te vestigen, als medeburgers mochten aannemen, en dat niemand hen in deze twee voorrechten, vrijheid van tol en het aantrekken van nieuwe burgers, mocht hinderen, of daarvoor iets mocht afpersen.

De verlening van het recht klinkt derhalve geheel anders dan de vraag. Van Aken is geen sprake meer. In feite krijgt Nijmegen alleen een bepaalde tolvrijheid en het recht om nieuwe burgers aan te nemen. Dit laatste was eigenlijk van méér belang dan het eerste, en het was niet eens door Nijmegen gevraagd! Het hield namelijk in, dat Nijmegen als stad werd erkend, al is de oorkonde geen formele verlening van stadsrecht. Een echt stadsrecht omvatte méér, zoals de zelfstandigheid van de stad, bepalingen over het burgerlijk en rechterlijk bestuur, de verhouding tot de landsheer, verlot tot ommuring van de stad, de regeling van de financiële verhouding tussen stad en landsbestuur, de dienstverlening in geval van oorlog of andere dreigende omstandigheden. In Nijmegen is gebeurd wat ook in tal van andere gevallen te signaleren is, namelijk dat de nederzetting stilaan de allure van stad gekregen had en zich ook als stad was gaan gedragen, terwijl zij feitelijk nooit het formele stadsrecht met zoveel woorden gekregen had. Zijdelings echter, wanneer een koning of keizer verlof gaf om nieuwe burgers aan te nemen, erkende hij in feite het statuut van de stad. Had een stad dit eenmaal bereikt, dan kon dit moeilijk terugge-

draaid worden. Strikt genomen, moet de oorkonde van Hendrik VII nog scherper ontleed worden. De koning heeft klaarblijkelijk zo geredeneerd: het is me nogal wat, wat Nijmegen vraagt, de volledige gelijkschakeling met Aken en de andere steden van het rijk. Zo meteen wil het ook nog rijksstad worden! Zoets is moeilijk te geven; ik zou me trouwens niet wagen aan een oorkonde, waarin een **automatische aftapping** van rechten besloten ligt. Zelfs als ik dat in een royale bui zou toestaan, zou ik zulks nooit door mijn kanselarij krijgen. Bovendien heeft een van mijn raadslieden mij toegefluisterd, dat Nijmegen formeel niet eens stad is. Maar enfin, er staat een burcht van het rijk, en overigens kan het dienstig zijn dat zich daar een **duitse stad** ontwikkelt. Laat ik Nijmegen dan iets geven, waar het méér aan heeft dan een oratorische frase, die juridisch trouwens niet kan, de stad als stad erkennen en haar de tolvrijheid geven van de andere steden. Deze gang van zaken én het feit dat de oorkonde van 1230 niet naar een voorafgaande verwijst, bewijzen dat deze oorkonde de eerste is geweest die Nijmegen verkreeg. Tussen 1125 en 1230 had de plaats zich opgewerkt tot stad, die eindelijk een zijdelingse en niet eens direkte erkenning kreeg.

Nijmegen heeft na de verpanding van de burcht aan Gelre een eeuwenlange en hopeloze strijd geleverd om zich aan de politieke gevolgen daarvan te onttrekken. Door de oorkonde van 1230 leek een schoon begin gemaakt te zijn om te komen tot een gelijkschakeling met de duitse steden, wat nadien als hét argument werd aangegrepen om te ontkomen aan de greep van Gelre. Indrukwekkend lijkt de serie oorkonden en privileges die Nijmegen bezit. Zij werden verleend door: **Hendrik VII** in 1230; **Richard** in 1257; **Rudolf** in 1282; twee stuks, waarvan één met een duidelijke strekking tegen Gelre; **Albert** in 1304; **Hendrik VII** in 1310; **Lodewijk IV** in 1324 en 1338; **Karel IV** in 1349 en 1357; de laatste is de zogenaamde Gouden Bul; **Wenceslaus** in 1384; **Frederik III** in 1442; **Karel V** in 1549 en **Rudolf II** in 1576.

Door hun aantal, termen, zegels en afkomst zouden deze keizerlijke oorkonden een geweldige indruk kunnen maken. Men moet zich echter niet laten verblinden door de figuren van de oorkonders bij het nawegen van het juiste gewicht van de inhoud en het effectieve nut voor de stad. Als eerste intrigerende vraag dringt zich immers op, **waarom zoveel koningen en keizers in de serie ontbreken**. Er zijn geen oorkonden of bevestigingen (we beginnen bij 1125) van de volgende vorsten: **Koenraad III** (1138-1152); **Frederik I** (1152-1190); **Hendrik VI** (1190-1197); **Philips van Zwaben** (1198-1208); **Otto IV** (1208-1218); **Frederik II** (1218-1250); **Koenraad IV** (1250-1254); **Willem II** (1250-1256); **Adolf van Nassau** (1291-1298); **Ruprecht** (1400-1410); **Sigmund** (1410-1437); **Albrecht II** (1438-1439); **Maximiliaan I** (1493-1519); **Ferdinand I** (1556-1564) en **Maximiliaan II** (1564-1576). Tegenover 11 koningen van het duitse rijk, die de rechten van de stad bevestigd hebben, staan er 15 die zich niet verwaardigd hebben Nijmegen een gunstbrief te schenken. Dit feit heeft een heel simpele verklaring. Uit het gehele rijtje van wèl en niet verleende oorkonden blijkt zonneklaar, dat Nijmegen deze gunstbrieven gevraagd heeft in perioden waar de stad in de verdrukking van Gelre stond, zoals na 1250, toen de gevolgen van de verpanding begonnen door te dringen; tegen het einde van de 13e eeuw, toen het duidelijk werd dat de stad de hertog van Gulik-Gelre volledig als haar heer moest erkennen; omstreeks 1440, toen de stad om politieke redenen weer sterker tegen Aken ging aanleunen, en omstreeks 1543, toen Gelre verloren dreigde te gaan in de politiek van Karel V. Het is meer dan opvallend, het is waarschijnlijk alles bepalend, dat de stad juist in de perioden, waar zij actief bezig was zich tegen Gelre af te zetten, koninklijke gunstbrieven vroeg en verkreeg, en dat er geen aanwezig zijn uit de perioden, waar het actie-voeren tegen Gelre en het nadruk leggen op het zogenaamd statuut van duitse stad minder aktueel waren. In het volgend hoofdstuk zullen wij zien, dat de filiatie met Aken deze chronologie zeer nauwkeurig volgt.

Waarschijnlijk behoeft men niet eens naar diepere politieke achtergronden te zoeken, om te

verklaren waarom zoveel koningen verstek lieten gaan. Wel moet nog een opmerking worden gemaakt over de eerste oorkonde van 1230. Staatsrechtelijk gezien, kan immers bij de eerste privilege-brief van Hendrik VII uit 1230 een groot vraagteken worden gezet. Deze koning, zoon van keizer Frederik II, was in 1220 door zijn vader met het bestuur van Duitsland belast. Hij voerde een wanbeleid van willekeur, onverantwoorde concessies, verbreken van beloften, dubbelzinnige politiek tegenover de keizer en de andere vorsten en zelfs verraad, zodat hij in 1235 door zijn vader afgezet en verbannen werd naar Sicilië, waar hij in 1242 zelfmoord pleegde. De rechtmatigheid van zijn gunstbrief aan Nijmegen schijnt daarna niet ter discussie gesteld te zijn, waarschijnlijk omdat dit niet als een belangrijke zaak naast zijn echte vergrijpen werd opgevat. Opvallend is wel, dat noch keizer Frederik III, die tot 1250 regeerde, noch diens opvolgers Koenraad IV en Willem II tot 1256 de oorkonde van 1230 bevestigd hebben, wat voor het eerst gebeurde door Richard in 1257, die verwijst naar de oorkonde van Hendrik, waardoor diens akte in elk geval gesanktionerd werd, zelfs als zij in 1230 niet geheel rechtmatig was geweest. Vreemd blijft dan toch, dat Nijmegen die sanktie niet vroeger heeft gevraagd, daar de stad zeer goed wist dat de handelingen van Hendrik niet voor iedereen onverdacht waren. Klaarblijkelijk heeft de stad zich een tijd rustig gehouden, om niet de kans te lopen dat de oorkonde van 1230 ingetrokken zou worden. Bij de bevestiging van 1257 dacht niemand meer aan de slechte koning Hendrik.

De latere koninklijke gunstbrieven waren in de meeste gevallen niets anders dan oratorische uitlatingen van de welwillendheid van de vorsten, gunstbrieven waaraan dikwijls het verlangen naar een tegenprestatie in de vorm van politieke steun ten grondslag lag, die kort na de kroning vanuit de koninklijke kanselarij over het rijk werden verspreid, als het ware aan de lopende band. Nijmegen begon zich tegen het begin van de 14e eeuw te ontwikkelen tot een stad, die in politiek opzicht meetelde en economisch de vleugels ver had uitgeslagen. Niettegenstaande de keizerlijke brieven heeft het de strijd om de onafhankelijkheid tegen Gelre verloren; zelfs het voortdurend hameren op het statuut van duitse stad, een reeds lang achterhaald feit, heeft niets meer gebaat. Aan de eerste rechten van 1230, bestaande uit tolvrijheid in het duitse rijk en een slechts zijdelings bevestigd recht van zelfbestuur, is later weinig substantieels toegevoegd. De nadelige gevolgen van de verpanding konden door geen keizerlijke brief, hoe hoog gestemd ook, verhinderd worden zolang de verpanding niet ongedaan en de pandsom aan Gelre gerestitueerd was. Nijmegen en het rijk van Nijmegen lagen de keizers niet na aan het hart; een terugkoop van het pand is nooit overwogen.

Ook in de latere keizerlijke gunstbrieven moet, evenals in die van 1230, een scherp onderscheid gemaakt worden tussen de **inleiding** en de werkelijke **beschikking**. In bijna alle Nijmeegse privilege-brieven valt het op, dat in het eerste deel een gelijkschakeling met Aken en andere steden van het rijk in fraaie volzinnen wordt vermeld. De tweede gedeelten, de eigenlijke verlening van het recht, zijn meestal in heel wat nuchterder termen gesteld; slechts een enkele maal bevatten zij een verwijzing naar de rechten van Aken. Nijmegen heeft bij herhaling om een volledige gelijkschakeling met Aken gevraagd, doch hierop vrijwel nooit de keizerlijke sanktie verkregen. De Nijmeegse magistraat, de burgerij en de latere historici hebben de draagwijdte van de oorkonden sterk overdreven. Wanneer men ten onrechte uit de akte van 1230 de titel van rijksstad zuigt, kan het niet uitblijven dat met zo'n fraai vertrekpunt ook de latere oorkonden fundamenteel worden misverstaan. Door al die oorkonden loopt trouwens een rode draad, die moeilijk te zien is omdat hij er niet is, en die desondanks als een rode draad moet worden opgevat, namelijk dat bij al deze pogingen van Nijmegen om zich los te wringen van Gelre, een eigen zelfstandigheid te krijgen en als duitse stad erkend te worden, **de stad zich nooit beroepen heeft op haar zogenaamde karolingsche afkomst**. Trouwens, zij kon het niet doen, omdat dit denkbeeld tot ver in de 15e eeuw nog bij niemand in Nijmegen, in Holland of Gelre opgekomen was. Men heeft

altijd gedacht, dat Nijmegen zich juist met dit motief altijd aan Aken heeft geprobeerd op te trekken. Ook dat was onjuist, omdat dit motief nog totaal onbekend was. Toen het misverstand in de loop van de 15e eeuw begon door te sijpelen en tenslotte ca. 1480 door Van Berchen keihard werd neergeschreven, wel te verstaan voor de eerste keer in Nijmegen en Nederland, waren de politieke ontwikkelingen en de ondergeschiktheid van Nijmegen aan Gelre zo gestabiliseerd, dat Nijmegen wel begreep met een beroep op de zogenaamde vroegere karolingsche residentie niets meer te zullen bereiken.

Hoe verder de tijd voortging, des te kategorischer werd de verlening van rechten aan Nijmegen, ofschoon de stad hoe langer hoe meer van het duitse rijk los groeide. Blijkbaar hebben de keizers er altijddoor minder bezwaar tegen gehad, om de stad in haar verlangens tegemoet te komen. Want een stad, aan Gelre verpand en daardoor in toom gehouden, zou niet licht tot misbruik van haar macht geraken en in het rijk een positie verwerven die de keizer niet welkom was. Om het feit, dat zij de stad illusies gaven, hebben zij zich blijkbaar niet druk gemaakt. In het jaar 1355 verleende koning Karel **nieuwe voorrechten aan Aken**. Deze brief kwam pas na ongeveer een eeuw ter kennis van de stad Nijmegen, toen hij ook voor Nijmegen van kracht werd verklaard. Op dat tijdstip kon hij vanzelfsprekend niet meer de draagwijdte hebben die hij ten tijde van zijn uitvaardiging had. Het Nijmeegs recht werd verrijkt met een antiek geschrift, dat weinig of geen praktische betekenis had. Overigens werd deze oorkonde op het tweede plan teruggedrongen door de privileges van Frederik III, in 1442 zowel **aan Aken als aan Nijmegen** verleend. Op 21 juni van dat jaar verleende de keizer aan Aken de bevestiging en uitbreiding van de rechten, door de vroegere keizers geschonken. Op 11 augustus volgde een oorkonde voor de stad Nijmegen. Hierin worden slechts enkele punten van het stadsrecht met name genoemd. Wel staat erin dat ook voor Nijmegen mocht gelden wat de keizer onlangs aan Aken had toegezegd **“alsof die brief van woord tot woord hier ingevoegd was”**. Dit is een spraakvorm, die niet al te letterlijk moet worden opgevat. Dat Nijmegen in het midden van de 15e eeuw nog beschouwd werd tot het duitse rijk te behoren, was slechts een historische herinnering, die geen enkele praktische konsekwentie had voor het wezen en de zelfstandigheid van de stad. Waarschijnlijk heeft keizer Frederik, en met hem andere koningen en keizers, een brede, veel en niets zeggende formule gekozen, dat Nijmegen volgens de rechten van Aken mocht leven, omdat hij wist hoe moeilijk Nijmegen dit kon verwerklijken. De stad moest er dan maar van maken, wat zij in haar eigenaardige positie bereiken kon.

Van keizer Ruldof II verkreeg Nijmegen in 1576, weer vlak na de kroning, een privilege-brief, die al de andere in de schaduw stelde, en de band tussen Nijmegen en Aken en de gelijkwaardigheid van de beide steden zo nadrukkelijk uitspreekt als tevoren nooit was geschied. In deze brief nam de keizer de door Frederik II in 1442 aan Aken verleende oorkonde in haar geheel op en voegde eraan toe, dat dit alles onveranderd en letterlijk voor Nijmegen zou gelden. Hieruit zou men een volledige gelijkschakeling tussen de twee steden mogen aflezen, de uiteindelijke voldoening van het streven van Nijmegen gedurende enige eeuwen, ware het niet, dat deze oorkonde uitgegeven is in een tijd dat het keizerlijk gezag vrijwel niets meer betekende in de Nederlanden. De oorkonde van 1576 is niets anders dan een stukje kanselarij-proza over verouderde historische toestanden, die in een irreële machtsuiting als herstelbaar werden opgevat. Men kan zich zelfs afvragen, of de oorkonde van 1576 nog **het fundament van rechtsgeldigheid** had, daar Gelre zijn gehoorzaamheid aan het keizerlijk gezag al had opgezegd. De schoonste en de verst gaande privilege-oorkonde van Nijmegen staat het zwakst, en in zoverre typeert zij ook het duidelijkst de serie van de privileges als een kollektie welwillende geschriften, waaraan de stad bitter weinig praktische en effectieve gevolgen heeft kunnen ontleen.

18. NIJMEGEN IS NOOIT RIJKSSTAD GEWEEST

Sommige historici, waaronder de auteurs van het Bronnenboek, aan wie de elementaire kennis van de middeleeuwse staatsinstellingen blijkt te ontbreken, hebben uit de oorkonde van 1230 afgeleid, dat Nijmegen vrije rijksstad was. In de oorkonde staat geen woord over dit statuut. Vanzelfsprekend kan het niet worden afgeleid uit de woorden van de suppliek, waarin Nijmegen vroeg om in bepaalde zaken gelijkberechtigd te worden met "Aken en andere steden van ons en van het rijk". In het latijn staat: "Aquisgranum et aliae nostrae civitates et imperii". Het Bronnenboek vertaalt dit met "rijkssteden", wat taalkundig al fout is, en hup, Nijmegen is ook rijksstad. De Nijmegenaren bedoelden in 1230 al niet rijksstad; de koning nog minder, want in de eigenlijke beschikking komt de formule "Aken en de andere steden van het rijk" niet eens meer voor. "Het Valkhof te Nijmegen", in 1980 verschenen om de goegemeente weer een karolingische hersenspoeling te geven, bevat op de bladzijden 19 tot 29 enige artikelen, waarin Nijmegen als rijksstad voorgesteld en met andere steden vergeleken wordt. Het zijn elf bladzijden vol onzin, die als niet geschreven moeten worden beschouwd, zo fundamenteel hebben zij de plank misgeslagen. Ten eerste is geen beginnen aan het weerleggen van de onjuistheden, zoals het presenteren van en het vergelijken met steden, die evenmin als Nijmegen rijksstad zijn geweest. Ten tweede worden muntrecht, tolvrijdom, hulde, keur, markt, relatie met Aken, "stadslucht", eigen rechters, verpanding, enz. als kenmerken van een rijksstad opgediend, zaken die daarmee niets te maken hebben. Ten derde, en dat is het meest dodelijke punt van kritiek: er wordt een volslagen onjuiste definitie van de rijksstad gegeven en gehanteerd, terwijl het belangrijkste en essentiële facet geen enkele maal is vernoemd, derhalve niet werd opgemerkt. Hoe een **gelderse stad**, wat Nijmegen na 1247 zonder de minste twijfel was, tevens **rijksstad** kan zijn, een contradictio in terminis, laten de auteurs maar zweven. In plaats van zulke enorme bokken te schieten, had het Instituut voor Middeleeuwse Geschiedenis van Nijmegen er beter aan gedaan te rade te gaan bij zijn buurman de Rechtsfaculteit. Dan waren zijn erbarmelijke bladzijden niet geschreven geworden en had ook de kans bestaan dat het eindelijk eens inzicht gekregen had in de ware geschiedenis van Nijmegen.

Het statuut van rijksstad hield heel wat meer en heel wat anders in dan de tolvrijdom en het burgerrecht uit de oorkonde van 1230. Het betekende dat een rijksstad geen andere opperheer erkende dan de koning of keizer, zodat zij de soevereiniteit bezat over haar grondgebied. Daartegenover stond de erkenning als zodanig door de koning of keizer en het gehele rijk, en de bescherming voor het geval de soevereiniteit door anderen werd aangetast. Een ander belangrijk gevolg van het statuut rijksstad was dat zij een zetel had in de **Rijksdag**, waar de rijkssteden een even zware stem hadden als de keurvorsten en de rijksvorsten. De Rijksdag had te beslissen over: veldtochten, rijksbelastingen, verheffingen in de rijksvorstenstand, rijksgoederen, nieuwe wetten en andere zaken die het gehele rijk aangingen. Sedert de 15e eeuw bestond de Rijksdag uit drie colleges: van de rijkssteden, van de keurvorsten en van de rijksvorsten. In principe was de koning of keizer in veel zaken afhankelijk van de Rijksdag, maar aangezien hij de man was die de Rijksdag bijeen moest roepen, schortte er dikwijls wat aan de samenwerking.

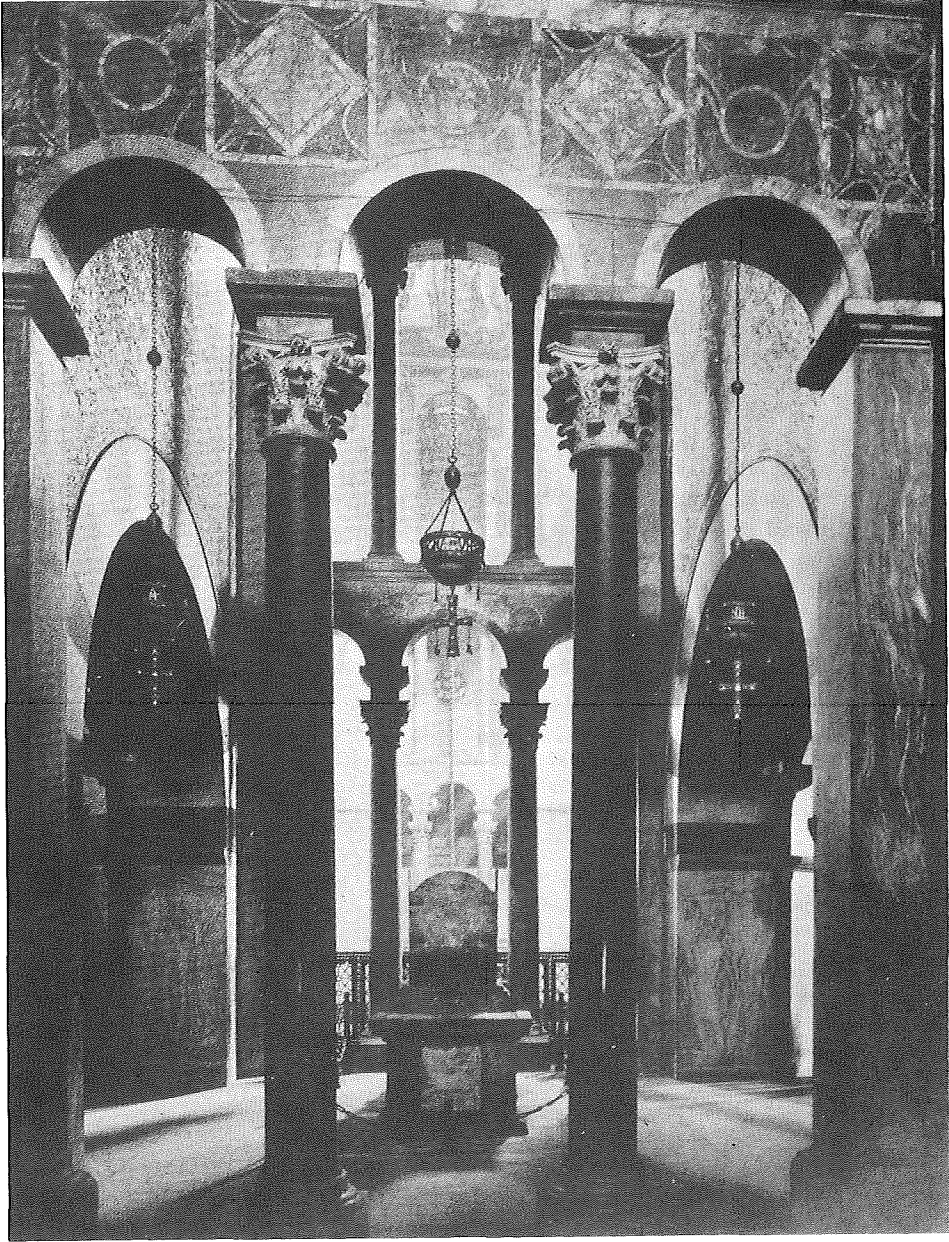
Nijmegen is nooit op een Rijksdag aanwezig geweest. Het heeft nooit deelgenomen aan enige militaire operatie van het duitse rijk, tenzij als ondergeschikte van Gelre. Men behoeft trouwens

geen andere argumenten meer te zoeken, daar de titel van rijksstad categorisch en afdoende wordt tegengesproken door de reeds in 1247 volgende verpanding van de burcht van Nijmegen, waarvan de akte weliswaar niet uitdrukkelijk zegt dat de stad ook eronder begrepen was, doch wat er onafwendbaar aan vast zat, zoals de feiten trouwens hebben aangetoond. Nijmegen heeft gepoogd zich tegen die gevolgen te weren, maar het had geen been om op te staan, zeker niet de titel van rijksstad. Immers, de verpanding van een rijksstad zou door het duitse rijk en zeker door de andere rijkssteden als een misdrijf tegen het rijk zijn opgevat. De enige maal, dat Nijmegen in verband met een Rijksdag is genoemd, was in 1543, toen de **stadsbode** Gerrit van Ravenstein een reis maakte naar de Rijksdag van Neurenberg. Wat precies diens opdracht is geweest, vinden we niet vermeld. Waarschijnlijk ging het er toen alleen om, politiek nieuws te vernemen in verband met de dreigende onderwerping van Gelre en andere gewesten voor de Bourgondische conceptie van Karel V. In deze jaren was Nijmegen druk bezig nadruk te leggen op de parallel met Aken; de filiatie met Aken werd nieuw leven ingeblazen en op het stadhuis van Nijmegen penden de klerken ijverig de oorkonden van Aken over. Uit de zending van een stadsbode naar Neurenberg kan geen vertegenwoordiging van een rijksstad worden afgeleid; tegenover de andere feiten krijgt de reis toch enig reliëf. Als archivaris trek ik hier een volgende dodelijke konklusie voor de auteurs van de rijksstad-theorie en vooral voor hun leider Leupen. Wanneer zo'n belangrijke en essentiële thesis voor een stad wordt gesteld, is het wél zaak om uit de stadsarchieven bewijzen daarvoor aan te dragen, maar deze **primaire bron** hebben zij glansrijk overgeslagen.

Afdoende is ook dat Nijmegen zich in zijn strijd tegen Gelre en zijn zucht naar onafhankelijkheid nooit beroepen heeft op de titel van rijksstad. Dat zou toch het argument bij uitstek zijn geweest om zijn aspiraties kracht bij te zetten en de overheersing van Gelre af te houden. De stad laat het woord "rijksstad" voor de eerste maal **in 1571** vallen, men zou bijna zeggen in allerlaatste vertwijfeling, omdat het statuut op dat tijdstip in Duitsland al niet veel meer betekende en het door allerlei omstandigheden meer economische dan staatsrechtelijke inhoud gekregen had. Nijmegen haalde **vijf eeuwen na datum** voor het eerst het paard "rijksstad" van stal. Het was even onwaar als het karolingische paard, dat het zelfs **zeven eeuwen na datum** op het Valkhof liet opdraven aan de hand van de kannunik Willem van Berchen. De Nijmeegse Universiteit tenslotte zet een enorme bralpartij over de "rijksstad" op touw, teneinde het goedgelovig volk te blijven verblinden met onware voorstellingen.

STADSLUCHT

Stadslucht, een algemene term die de rechten en vrijheden van een stad populair omvat, was beslist geen uitzonderlijk voorrecht van de rijkssteden. men vindt hem in de rechtsbronnen van tal van steden, zelfs van omhooggevallen dorpen wier titel van stad problematisch is. 't Is natuurlijk wel een term om op te blazen en de indruk te geven dat bijvoorbeeld de lucht van Nijmegen waardevoller was dan die van Arnhem. "Dicke Luft", zeggen ze in Aken, en dan bedoelen zij: kale opschepperij zonder inhoud.

AKEN. Marmeren troon in de paltskapel.

19. DE FILIATIE VAN NIJMEGEN MET AKEN

Zoals Nijmegen zich in bestuurlijk opzicht op Aken richtte, zo heeft het ook in de uitoefening van de rechtspraak Aken naar de ogen gezien. De stad haalde haar recht te Aken, d.w.z. indien er over de opvatting of de toepassing van het recht twijfel ontstond, vroeg Nijmegen advies van Aken. Tussen de twee steden ontstond zodoende een verhouding als tussen moeder en dochter; de ene gaf raad, de andere ontving die, vandaar dat dit rechtsgebruik **de filiatie** werd genoemd, de dochterverhouding. Uit zo'n filiatie volgde meestal, dat **in civiele zaken** appèl kon worden ingesteld tegen uitspraken van de lagere rechtbank, die in tweede instantie door de hogere bank kon worden beslist, welk vonnis dan als bindend werd beschouwd. In **criminele zaken** (misdrijven) was geen beroep mogelijk, evenmin als in de berechting van overtredingen van de plaatselijke verordeningen. Op het punt van de rechtsbedeling bestaan tussen Aken en Nijmegen grote overeenkomsten, maar ook merkwaardige verschillen. Bij nader toezien blijkt de filiatie ook een wisselende zaak te zijn geweest, die niet altijd en niet voortdurend onderhouden is geworden, maar verschillende malen nieuw leven ingeblazen moest krijgen.

Wat in de rechtsverhoudingen het eerst opvalt, is dat Nijmegen ook de vier afzonderlijke rechtbanken kende die Aken bezat: het **Schepengerecht**, het **Raadsgerecht**, het **Burgemeestersgerecht** en het **Buitengerecht**. Dit laatste heette in Aken het **Baumgericht**; de naam heeft dezelfde betekenis als het Buitengerecht, namelijk dat het nog in de openlucht gehouden werd, toen de andere gerechten van de oud-germaanse praktijk waren afgeweken van het rechtspreken onder de blote hemel en in een gebouw een vaste zetel gevonden hadden. In Nijmegen zetelde het Buitengerecht inderdaad nog tot ver in de 17e eeuw op straat vóór het stadhuis. Het vormde een soort kort geding voor geschillen in het handelsverkeer. Vermoedelijk zijn de Nijmeegse gerechten ontstaan naar het voorbeeld van de Akense. Het Burgemeestersgerecht kwam in het begin van de 14e eeuw tot stand, wat geheel aansluit bij de andere elementen in de overeenkomsten tussen Aken en Nijmegen, die omstreeks dezelfde tijd werden overgenomen of volgens het Akense voorbeeld werd nagestreefd.

Van meer belang is het **rechthalen in Aken** geworden. Het gebruik was ontstaan, dat de Nijmeegse magistraat voor **bestuurlijke zaken**, en de schepenen voor **rechtszaken**, het oordeel of het advies vroegen van de Koninklijke Schepensteroel van Aken. Zulk gebruik werd zelden of nooit van hogerhand voorgeschreven en bijna nooit door schriftelijke overeenkomsten geregeld. Het geschiedde aanvankelijk op basis van vrijwilligheid en werd van lieverlede een rechtsgebruik. De praktijk van het rechthalen te Aken loont de moeite van een nadere beschouwing. Het eerste gegeven erover is uit het jaar 1314 bekend. In dit jaar vroeg Nijmegen aan Aken om een uiteenzetting van de rechten en privileges van de stad. Het is duidelijk, dat Nijmegen deze gegevens nodig had of gebruiken wilde in het verzet tegen de politiek van de graaf van Gelre, die het kort tevoren met nauwelijks verborgen onwil als zijn heer had moeten erkennen. Een goed strijdmiddel hierbij was de volle nadruk te leggen op de privileges, door de vorsten van het duitse rijk verleend. In deze strijd werd vanzelfsprekend overdreven; Nijmegen gaf aan de relatie met Aken meer betekenis dan uit de oorkonde van 1230 en de latere af te leiden was.

Aken verstrekke de gevraagde inlichtingen. Als voornaamste bepalingen van het Akens recht worden genoemd:

1. de inwoners van Aken zijn vrij, aan niemand onderworpen; zij genieten overal, waar zij zich ook bevinden, de rechten van de stad. Niemand mag hen in persoon of in hun goederen aantasten.
2. Aken geniet in het gehele rijk vrijheid van tol.
3. De stad behoeft geen beden of belasting op te brengen dan die, waarin zij zelf toestemt.
4. De burgers mogen slechts tot dienst in een keizerlijk of landsheerlijk leger verplicht worden op de voorwaarde, dat zij "bij schijnender zonne" uittrekken en dezelfde dag "bij schijnender zonne" in hun huis kunnen terugkeren, d.w.z. enkel tussen zonsopgang en zonsondergang.
5. Door de Richter, die keizerlijk ambtenaar is, mag niets tegen de burgers ondernomen worden dan uit kracht van een schepenvonniss.
6. De stad mag eigen belastingen heffen, en deze zelf gebruiken.
7. De stad mag haar eigen instellingen, wetten en verordeningen vaststellen.

Deze opsomming geeft een mooie, doch nog niet volledige uiteenzetting. Het eerste wat opvalt is, dat Aken welbewust zijn titel van **rijksstad** niet heeft vermeld of toegelicht, kennelijk omdat het stadsbestuur wist dat het geen zin had dit aan Nijmegen mede te delen. Enige van de aangehaalde punten golden al voor Nijmegen, andere beslist niet. Zo was Nijmegen wel degelijk onderworpen aan de belastingen van Gelre, die ook zonder de toestemming van de stad geheven werden. Doch al met al kreeg Nijmegen een instrument in handen om zich tegen Gelre te verzetten. Vooral punt 4, de beperking van de herendienst tot de "schijnender zonne", was een prachtig motief om de graaf van Gelre in zijn oorlogen en krijgstochten hulp te weigeren. Aken had dit voorrecht gekregen, omdat het zich enkel wilde inzetten bij militaire operaties, waarbij de stad direkt betrokken was en belang had. Aan een verre oorlog had het geen boodschap; zijn soldaten moesten 's avonds weer bij moeder de vrouw zijn. Het is trouwens ook het meest afwijkende punt tussen Aken en Nijmegen; de stad heeft zich later nooit op de "schijnender zonne" beroepen; integendeel blijkt Nijmegen nadien zonder veel voorbehoud aan militaire operaties van Gulik-Gelre deelgenomen te hebben. In het konsult van 1314 is bijzonder opmerkelijk, dat Nijmegen rechtstreeks contact opnam met Aken. In feite hadden deze principiële vragen aan de keizer moeten zijn voorgelegd, of aan de graaf van Gelre met het verzoek om deze door het hoogste gezag te doen beslissen. Doch Nijmegen besepte zeer goed het risico, dat dan de formele en kategorische uitspraak zou vallen, dat Nijmegen een **Gelderse stad** was, onderworpen aan het gezag van de graaf, waarbij de keizer alleen in te grijpen had, indien rijks wetten overtreden werden of dingen geschiedden, die uit hoofde van de leenroerigheid ontoelaatbaar waren. Nu probeerde Nijmegen zijdelings bepaalde rechten van Aken binnen te halen, om die met verwijzing naar de keizerlijke oorkonden in de politieke strijd te kunnen gebruiken, ermee te schermen, om het geheel duidelijk te zeggen. Veel praktische resultaten heeft het konsult van 1314 niet gehad. Het duurt zelfs weer een eeuw alvorens Aken opnieuw ter sprake komt.

Lang heeft het gebruik bestaan, dat van een vonnis van de Nijmeegse schepenbank in civiele zaken beroep kon worden ingesteld op de Schepenstoel van Aken. Het is niet met zekerheid te zeggen, of deze gewoonte ouder is geweest dan uit het begin van de 15e eeuw, daar er van tevoren niets over blijkt, noch in Nijmegen noch in Akense bronnen. Hier is echter enige voorzichtigheid geboden, omdat de Nijmeegse geschiedbronnen zeer gehavend bewaard zijn gebleven, en de oudste Akense stukken in een stadsbrand van 1656 verloren gingen. Het eerste gegeven erover treffen wij pas aan in het begin van de 15e eeuw. In het jaar 1418 werd de Nijmeegse schepen Sander van Redichaven naar Aken gezonden, om er advies te halen over de vraag, of de Rechter en de landsheer het recht hadden om een burger of ingezetene van Nijmegen in arrest te stellen en iets tegen hem te ondernemen zonder een voorafgaand vonnis van de schepenen. Over

dit punt was twijfel ontstaan. Dit betekent, dat de vraag door de stad in ontkennende, en door de graaf van Gelre en/of de Rechter in bevestigende zin werd beantwoord. Vreemd is het opnieuw advies vragen, daar het punt in het konsult van 1314 afdoende was behandeld. De eigen en onafhankelijke rechtspraak was een van de meest fundamentele rechten van Aken en werd naar alle waarschijnlijkheid ook reeds lang als een van de grondrechten van Nijmegen beschouwd. Het kon trouwens geen punt zijn, daar dit rechtsbeginsel in alle kleinere steden en zelfs in de dorpen de grondslag van de rechtspraak was; de rechter kon een zaak aandragen, doch zij werd door de schepenen beslist. Hij had zelfs een schepenvonnis nodig om een zaak op de rol te zetten.

Bepaald vreemd doet het dan ook aan, dat over deze regel een konsult van Aken nodig was. Twijfel hieromtrent had misschien kunnen rijzen in een vroegere periode van de groei der rechtspraktijken, en niet nadat het beginsel ten gunste van Aken, en zijdelings ook voor Nijmegen, in verschillende keizerlijke oorkonden was neergelegd, terwijl het ten overvloede in 1314 al kategorisch was uitgesproken. Het heeft er dan ook alle schijn van, dat tussen Gelre en Nijmegen een principieel jurisdictie-geschil aan de gang was, of dat de graaf van Gelre van zijn kant aan de zogenaamde gelijkwaardigheid van Nijmegen met Aken aan het tornen was. De functie van de Rechter en diens jurisdictie is overigens altijd een bron van conflicten geweest. De Rechter, die tevens burggraaf was, bestuurde het Rijk van Nijmegen en oefende er ook de rechtsmacht uit. Samen met de Nijmeegse schepenen vormde hij dan de schepenbank voor het Rijk van Nijmegen, die van haar kant geheel autonoom stond ten opzichte van de rechtbanken van de stad. Sommige burggraven vonden hun taak te minimaal, of zij meenden dat zij uit hoofde van hun functie als burggraaf en rechter meer zeggenschap moesten hebben in de rechtspraak van de stad, wat de stad altijd met grote beslistheid heeft afgehouden. Waarschijnlijk is dit in 1418 aan de orde geweest. De stad haastte zich om haar autonome rechtspraak weer te stutten. Een gevolg ervan is geweest, dat tussen 1420 en 1430 vanuit Nijmegen verschillende malen beroep werd ingesteld te Aken, of advies gehaald in bestuurlijke en rechtelijke zaken. Het gebruik, voor het eerst in 1418 te signaleren, was vaste gewoonte geworden.

In 1433 verklaarde de Schepenstoel van Aken op formele wijze, op een daartoe gedaan verzoek van Nijmegen, dat hij bereid was de zaken van beroep in civiele zaken te behandelen, en aan de schepenen van Nijmegen advies te geven in kwesties waarin zij "nyet wijs en weere", geen raad mee wisten. Allereerst vraagt het feit, dat Nijmegen dit verzoek had gedaan, sterk de aandacht. Wanneer dit appèl in gereglementeerde vorm vroeger had bestaan en eventueel in onbruik was geraakt, zou de kwestie ook als zodanig gepresenteerd zijn, namelijk als het hernemen van een oud gebruik. Nu klinkt het als iets nieuws. De Akense brief spreekt er bovendien van, dat te Nij-

megen verschil van mening was ontstaan over de vraag, of dit appèl wel geoorloofd was; dit wijst eveneens op een nieuw gebruik. In het antwoord van Aken wordt met geen woord gerept over hetgeen voorheen gedaan was, waaruit blijkt dat de Akense Schepenstoel de paar konsulten tussen 1418 en 1430 evenmin beschouwde als een gereglementeerde filiatie. Had er reeds beroep op Aken bestaan, dan zou zeker hierover gesproken zijn; men had op z'n minst een toespeling op de oude gewoonte mogen verwachten. De konklusie dringt zich derhalve op, dat het appèl op Aken in 1433 officieel is geregeld, nadat het een tiental jaren in gebruik was geweest, doch dat het voordien niet als een vaste regel had gegolden. Dit wordt nader bevestigd door de stadsrekeningen. Uit de weinige rekeningen, die van vóór 1418 bewaard zijn gebleven, blijkt niet dat te Aken advies is gevraagd. Wel wijzen enige posten aan, dat rechtskundig advies is gehaald te Arnhem, vermoedelijk bij het hof van de hertog.

Omstreeks 1440 blijkt Nijmegen een nieuw élan gekregen te hebben en een opmerkelijk zelfbewustzijn aan de dag te leggen. Misschien had op dit tijdstip de karolingische mythe bij de ma-

gistraat al wortel geschoten. Zij was nog niet hard neergeschreven; dat gebeurde pas omstreeks 1480 door Willem van Berchen. Niet onmogelijk is, dat hij dit al vroeger mondeling heeft verkondigd, waarvoor hij in Nijmegen uiteraard een willig oor vond. Voor hem zou dat overigens beter zijn; dan kunnen we het als een jeugdzonde betitelen, die nog eerder vergeving verdient. De stad kreeg in 1442 een privilege-brief van keizer Frederik III, waarin slechts enkele punten van het stadsrecht met name zijn genoemd, maar die ook bevat dat voor Nijmegen mocht gelden wat de keizer onlangs aan Aken had toegezegd: **“alsof die brief van woord tot woord hier ingevoegd was”**. Zo'n formule was natuurlijk koren op de molen van Nijmegen! Hierdoor werd de gelijkwaardigheid tussen de beide steden zo sterk uitgesproken als tevoren nooit was gebeurd. De nieuwe impuls, die Nijmegen erdoor kreeg, is op een merkwaardige manier tot uiting gekomen in een keur van 1447 over **het gebruik van de kovel**. De kovel was een kledingstuk, bestaande uit een hoofdkap met afhangend schoudermanteltje, dat de hoogste funktionarissen van het stadsbestuur als officiële kleding droegen. Hij was vervaardigd uit fluweel of een andere kostbare stof, en was behangen met zilveren sieraden, vermoedelijk in de vorm van medaillons of munten. Een tijd heeft het gebruik bestaan, dat de funktionarissen elk jaar een nieuwe kovel kregen. Af en toe ontving iemand een geschenk of gratifikatie in zilver, wanneer hij zich verdienstelijk had gemaakt, om er zijn kovel mee te versieren en de waarde ervan te verhogen. Dit gebruik bestond al langer, doch de keur van 1447 gaf er een nieuwe symboliek aan. **“Voortaan”**, zo luidde het, **“omdat de stad en haar toebehoren met zilveren geld aan Gelre verpand was, en opdat wij tot in de eeuwigheid het Heilige Roomse Rijk niet zullen vergeten, geeft de stad aan de burggraaf, de burgemeesters en de richter ieder het geschenk van een kovel, met zilver beslagen, aan de burggraaf vooral omdat hij tegenover de stad de eed aflegt, dat hij haar, de burgerijen de ingezetenen in hun rechten en privileges zal handhaven”**. De burggraaf was de vertegenwoordiger van de hertog van Gulik-Gelre, die op het Valkhof woonde, en die tevens optrad als rechter in het Rijk van Nijmegen, het gebied rond de stad, dat van oudsher van de burch had afgehangen.

Ondanks dit alles is de belangstelling voor Aken daarna toch teruggezakt, om op een gegeven ogenblik weer opgenomen te worden. Dit blijkt uit een opvallende archivalische bijzonderheid van het **Nijmeegs Legerboek**. In het jaar 1428 werd een nieuw cartularium voor de stad aangelegd. In dit boek, Legerboek genaamd, schreef men alle privilege-brieven en andere belangrijke oorkonden over, deels om een gemakkelijk te konsulteren verzameling van de oorkonden bij de hand te hebben — de oorkonden werden immers niet op het stadhuis doch in het Blok in de St. Stevenskerk bewaard — deels om de tekst vast te leggen voor het geval een oorkonde in het ongerede zou raken. Dat het nieuwe register in 1428 is aangelegd, blijkt uit de rekening van dat jaar: **“Van enen nyen privilegiënboeck, daer alle onser stad privilegiën, alt ende nye, in geschreven staen, ende te bynden, tsamen 8 rijnguldens”**. De eerste brief, die daarin opgenomen werd, is die van Aken uit het jaar 1433. Later schreef men ook geleidelijk aan alle vroegere oorkonden in dit boek over. Zoals ieder boek begon ook dit met folio 1. **Omstreeks 1540** werden echter enige katernen aan het Legerboek toegevoegd, en wel voorin. De cijfers van de bladzijden van het gehele boek werden veranderd; de oorspronkelijke folio 1 werd folio 30. In dit bijvoegsel, dat in de tijd der verandering van het Legerboek als zo voornaam werd beschouwd dat de orde geheel verstoord moest worden, zijn de stukken verzameld, **die op de betrekking tussen Nijmegen en Aken en op het appèlrecht slaan**. Er is maar één verklaring voor: de Akense parallel had opeens een zeer bijzondere betekenis gekregen, omdat in Nijmegen de overtuiging had post gevat dat de stad vanwege haar karolingische traditie, het fundament der rechten van Aken, recht had op de volle gelijkwaardigheid met Aken. Zo rechtuit als het hier staat, werd het niet neergeschreven; de naam van Karel de Grote werd er zelfs niet eens bijgehaald. Dat was ook niet nodig, daar de mythe er al stevig genoeg ingehamerd was.

Rond dat Legerboek met zijn opmerkelijke verandering van ca. 1540 doen zich nog enige andere merkwaardigheden voor. Na de oorkonde van Wenceslaus uit 1384 hebben drie keizers hun beurt voorbij laten gaan om de privileges van Nijmegen te bevestigen, wat al vreemd is; nog vreemder is dat de stad dit heeft laten passeren. De eerstvolgende is van Frederik III uit 1442; dan volgt weer een overslag, namelijk van Maximiliaan I, die van 1493 tot 1519 regeerde. De hierop volgende is die van keizer Karel V uit 1549, terwijl tussen hem en Rudolf weer twee keizers zitten, van wie Nijmegen niets kreeg. De oorkonde van Karel V valt in feite het meest op. Keizer geworden in 1519 geeft hij pas in 1549 aan Nijmegen bevestiging van de oude rechten. Aan deze oorkonde "op de valreep" zit een verdacht politiek luchtje. De keizer had in 1543 het hertogdom Gulik-Gelre samen met andere voorheen zelfstandige gewesten in Bourgondië doen opgaan, waarmee de landstreken en de steden niet bijster gelukkig waren, en dat is zacht gezegd, omdat dit niet gebeurde om hun welzijn te bevorderen doch als een strijdmiddel in de machtswellust van de Habsburgers. Om de pijn wat te verzachten en de voormalige staten de illussie van een kwasi-zelfstandigheid te geven, richtte de keizer in 1548 de Bourgondische Kreits op, een mooie naam die niets voorstelde, en probeerde hij her en der medestanders voor zijn politiek te vinden. Op 9 februari 1546 hield keizer Karel V een plechtige intocht in Nijmegen, wat een politiek bezoek was. Men moet deze feiten bijzonder scherp ontleden. Bijna 30 jaren lang ziet Karel V Nijmegen niet staan; omgekeerd blijkt nergens van enige sympathie. Kan het ook anders bij een stad, die in 1541 een steen aan de Hezelpoort liet inmettelen met het uitdagende opschrift: "Beter is de vrijheid in oorlog dan de vrede in slavernij". De stad behoefde de keizer niet wijs te maken dat dit voor de hertog van Gelre bedoeld was, daar die volledig was uitgerust. Maar opeens, om Gelre helemaal op de knieën te krijgen, had hij de stad Nijmegen nodig, omdat hij wist dat zij fel in de clinch gelegen had met de laatste hertog. Bijster tevreden is Karel V niet geweest over Nijmegen; pas in 1549 volgde zijn bevestiging van de oude rechten van de stad, namelijk toen hij Gelre zo in de greep had, dat het verlenen van wat oratorische rechten aan Nijmegen geen kwaad meer kon en niet meer gebruikt kon worden om aan zijn politiek afbreuk te doen. Nog merkwaardiger is dat Nijmegen dit heeft geslikt. Dit was voor Nijmegen toch dé kans geweest om weer als duitse stad erkend te worden, en dit was precies wat Karel V niet wilde.

Ondanks de formele overeenkomst van 1433 was het appèl op Aken toch weer in onbruik geraakt. In 1524 vroeg de Nijmeegse magistraat aan Aken advies over de kwestie, of de stad het recht had de goederen van een terdoodveroordeelde in beslag te doen nemen (let wel: dit valt in de tijd van de kettervervolging toen het doodvonnissen regende; het punt komt in 1571 op even makabere manier opnieuw aan de orde). Aken antwoordde, dat de goederen van een terdoodveroordeelde niet gekonfiskeerd mochten worden maar ter beschikking van de erfgenamen moesten blijven, want het Akense recht huldigde de opvatting, dat een terechtgestelde geacht werd met zijn lichaam de volle schuld betaald te hebben. Verder zeggen de schepenen van Aken letterlijk: "Zouden zich bij U andere zaken voordoen, waarover wij beter bericht kunnen geven, wilt U ons daar dan ook in erkennen". Blijkbaar stelde Aken het appèl en de filiatie op prijs; uit het antwoord blijkt eveneens, dat in het rechthalen verslapping was opgetreden. Het valt op, dat het appèl op Aken opnieuw opgenomen wordt in een tijd, dat Nijmegen in moeilijkheden verkeerde en aan de rechten van de stad werd getornd. Uit het vervolg blijkt dat de eigen rechtsgebruiken van Nijmegen aangevochten werden. In de strijd voor het behoud van de eigen rechtsmacht, waarmee Nijmegen het appèl op Aken onverbrekelijk verbonden achtte, deed de stad een beroep op keizer Karel V; deze besliste in 1549, dat het appèl op Aken mocht blijven bestaan. Doch weer moet er nadien iets misgelopen zijn, waardoor de betrekkingen tussen Aken en Nijmegen zo verslaptten dat zij bijna vergeten waren. De politieke verwickelingen van die tijd zullen daaraan niet vreemd zijn geweest.

In het jaar 1571 vroeg de magistraat van Nijmegen een zeer opmerkelijk advies aan de Schepenstoel van Aken. Dit bestond uit vier principiële punten:

1. Is het juist dat Nijmegen, **daar het als een aloude rijksstad moet worden beschouwd**, weliswaar aan de hertogen van Gulik-Gelre verpand, en in veel punten van dezelfde privileges als Aken geniet, in Aken van “onoverdenkelijke” tijden af adviezen heeft gehaald in kriminele en civiele zaken?
2. Kan van een oordeel van de schepenen van Nijmegen in civiele zaken beroep worden ingesteld op de Schepenstoel van Aken?
3. Heeft te Aken, ingeval een misdadiger terdood wordt veroordeeld, beslag op diens goederen plaats?
4. Laat Aken zich welgevallen, dat aan zijn door keizers en koningen verleende privileges afbreuk wordt gedaan?

Op de vragen 1 en 2 antwoordde Aken: “Wissen wir uns solcher Consultationen und Appellationen wohl zu erinnern”. Ja, de herinnering eraan bestond nog in Aken; dat was alles. Een zodanig formulering wijst bepaald niet op een altijd trouw onderhouden gewoonte. Eerder mag eruit worden afgeleid, dat Aken wel van deze gewoonte op de hoogte was, maar er al lang niet meer de hand aan gehouden was. Op het derde punt, over de inbeslagname der goederen van een terechtgestelde, antwoordde Aken evenals de vorige keer ontkennend. Er werd gewezen op het rechtsbeginsel: Wie in geld of goederen is gestraft, die laat men aan lijf en leven ongestraft. Het alternatief van deze regel had dezelfde waarde. Deze vraag was ook in het jaar 1524 door Nijmegen gesteld. Opvallend is echter, dat men in Nijmegen of in Aken niet aan het konsult van 1524 gedacht heeft, dat toen toch afdoende beantwoord was. In verband met de kettervervolgingen en de processen, die hieruit voortvloeiden, waren de omstandigheden wel veranderd. De rechtbanken, door de landsregering ingesteld, pasten wel de inbeslagname van de bezittingen van een terdoodveroordeelde toe, zodat de landsregering zich verrijkte. Dit rechtvaardigt tot op zekere hoogte de hernieuwde vraag van Nijmegen, maakt haar althans begrijpelijk. De stad heeft waarschijnlijk met lede ogen moeten toezien, dat Nijmeegse goederen en kapitaal aan anderen ten goede kwamen, die de stad met een andere rechtsregel zelf zou hebben gehad. Het hernieuwde konsult over een reeds vroeger beantwoord punt houdt ook in, dat de Akense adviezen niet sterk in de aandacht stonden, en dat zij overwegend slechts dan werden gevraagd, wanneer door bepaalde omstandigheden behoefte was aan een advies dat Nijmegen gebruiken kon.

Het vierde punt, weliswaar als laatste geplaatst, moet als het voornaamste van dit konsult beschouwd worden. Het laat duidelijk merken, waar bij Nijmegen de schoen wrong. Aken antwoordde hierop heel omzichtig met een gewikte en gewogen zin: De Schepenstoel is van mening, dat de keizer geen inbreuk op de rechten en privileges van de steden zal toelaten. Aken waagde zich niet ver van de kant af op het politieke ijs, dat spiegelglad onder de vraag van Nijmegen blonk. Was het antwoord van Aken niet in alle opzichten even bevredigend, toch werd na het advies van 1571 weer de hand gehouden aan het appèl op Aken, niettegenstaande, misschien juist door de voortdurende tegenstand van het Hof van Gelre. In de 17e eeuw kwam vooral door toedoen van Smetius de karolingische fabel tot volle wasdom, zodat die, gekombineerd met de fabel van de voormalige rijksstad, met stelligheid gehanteerd werd om Nijmegen een uitzonderingspositie in Gelre en in Nederland te geven. Zelfs wanneer de beide fabels werkelijkheid en waarheid waren geweest, hadden zij in de 17e eeuw alle realiteit verloren, en waren zij uitsluitend een historische terugblik. Bij de historische waarheid zou men respect moeten hebben voor zulk zelfbewustzijn en historisch besef; bij een mythe is geen enkel motief denkbaar om ze te ontzien en te handhaven. De situatie is natuurlijk fundamenteel gewijzigd nadat Gelre een provincie van de Verenigde Nederlanden geworden was. Hier was helemaal geen plaats meer voor een stad met “duitse” aspiraties of een hang naar een reeds lang achterhaalde

uitzonderingspositie. Dikwijls raakte de stad in conflict met de stadhouders; meer nog met de andere kwartieren van Gelderland, die zich ergerden aan de zogenaamde superioriteit van Nijmegen. Het appèl op Aken werd in 1679 afgeschaft. In 1680 ging de Nijmeegse Academie aan politieke twisten ten onder. Het muntrecht van de stad, een der laatste tekens van een vroegere zelfstandigheid, is in 1698 door de staat afgekocht. Toen de Patriotten aan de macht kwamen, staken de rankuneuze gevoelens der vroegere kwartieren weer de kop op en drukten zij erdoor dat in 1796 de burcht van Frederik Barbarossa als teken van het verfoeilijke feodalisme werd afgebroken, wat leidde tot de tragi-komedie dat de valse Bataven de burcht lieten verdwijnen, die een mythe aan het valse Eiland van de Bataven had vastgeknoopt. "t Kan verkeren", zei Bredero, en hij bedoelde niet: 't kan gebeuren, doch het kan aardig anders draaien.

Konklusie. De gelijkschakeling tussen Aken en Nijmegen, in 1230 langzaam begonnen en met horten en stoten voortgezet, kan niets bijbrengen tot staving van de karolingische traditie van Nijmegen, daar er geen enkel raakpunt in is te ontdekken met feiten, personen of rechtsinstellingen uit de karolingische periode. In de eerste na 1230 volgende eeuwen is zij door Nijmegen nimmer als een argument aangehaald of gepresenteerd voor die gelijkwaardigheid met Aken. De details uit de verhouding tussen de twee steden tonen zelfs aan, dat de karolingische traditie pas tegen het midden van de 16e eeuw is ontstaan. De tweede belangrijke konklusie, uit dit onderzoek te voorschijn gekomen, is dat Nijmegen nooit de rang van rijksstad heeft gehad, zodat het een dubbele onzin is, **die niet-bestaande titel** rechtstreeks of zijdelings af te leiden van **de niet-bestaande palts**. De burcht van Frederik Barbarossa heeft niet eens tot die rang voor de stad geleid. Nijmegen zelf heeft pas in 1571 voor de eerste maal beweerd, dat het "een **aloude rijksstad was**", merkwaardigerwijs toen dat statuut voor de échte duitse rijkssteden bijna geen reële inhoud meer had en al lang tot een historische franje vervallen was. De parallel met Aken heeft een grote misleidende rol gespeeld bij de vestiging en de konsolidering van de mythe. Duidelijk is ook geworden, dat de karolingische mythe bijna ongemerkt erin is geslopen, wat een wezenskenmerk van mythen is. Zij worden zelden of nooit ineens keihard gesteld; zij sluipen, als het ware tussen de regels door, stiekem binnen, worden enige malen herhaald, zodat ze op historische beginnen te lijken en, wat het allerbelangrijkste facet is, zij gaan **pas vele eeuwen na de feiten** een zogenaamd wetenschappelijke bewijsvoering krijgen, die er ten tijde van de feiten niet was. Een ander wezenskenmerk van mythen is dat, wanneer zij eenmaal gevestigd zijn en enige generaties goedgegelovigen die aan het hart hebben gekoesterd, het o zo moeilijk is ze omver te krijgen.

DOORDRIJVERIJ?

Sommigen verwijten mij doordrijverij, zelfs fanatisme, omdat ik blijf publiceren. Zij menen dat mijn gelijk of ongelijk heus zal blijken als de tijd daarvoor gekomen is. In hun hart hopen zij natuurlijk dat dit **na hun tijd** zal gebeuren. Zij vergissen zich grondig, ten eerste door te veronderstellen dat het halen van erkenning mijn drijfveer zou zijn, ten tweede omdat, wanneer ik ontmoedigd gezwegen had, het onderzoek nooit door een ander zou worden voortgezet zolang de blunderingen niet uit het universitair onderwijs verwijderd zijn, omdat ten derde, het verzet van de academici even fel zou blijven en ten vierde, niemand er zin in zal hebben mijn opvolger in de verguizing te worden. Ik ben alleen gedreven door het inzicht, dat ik mijn job moet afmaken, juist omdat ik er zo voor afgetuigd ben geworden. Men kan een detective niet vasthoudender maken dan door op hem te schieten.

20. RIJK VAN AKEN EN RIJK VAN NIJMEGEN

Door een tweede oorkonde van Frederik Barbarossa uit 1166, op dezelfde dag als het Karel-privilege verleend, kreeg Aken het recht om zonder enige beperking in het gehele rijk handel te drijven. De stad mocht bovendien twee veertiendaagse markten houden, de eerste in het begin van de Vastentijd, de tweede op het feest van St. Michaël, 29 september. Op deze markten genoten alle kooplieden, ook die van buiten kwamen, volledige vrijdom van tol en persoonlijke bescherming. Dit laatste was in feite de voortzetting van een oude traditie. Reeds vanaf de karolingische periode had de stad een belangrijke plaats ingenomen in de internationale geldhandel, wat zij voor een groot deel dankte aan haar geografische ligging. Keizer Barbarossa had echter méér voor met de promotie van de rijksstad in deze hoek van het rijk, wat de tegenstelling tot Nijmegen nog schriller in het licht stelt. Op zijn verlangen beloofde Aken in 1171, dat het zich binnen vier jaren van muren zou voorzien en van alles wat nodig was voor een doelmatige verdediging. Delen van deze zogenaamde Barbarossa-muur zijn door archeologisch onderzoek teruggevonden. De militie van de stad was ingedeeld in negen "Grafschaften" of wijken, die genoemd waren naar de stadspoorten welke zij ter bewaking en verdediging toegewezen hadden gekregen.

Na het Karel-privilege en de andere voorrechten van Frederik Barbarossa ontwikkelde de stad zich vlug tot een krachtige gemeenschap, die menigmaal toonde niet bevreemd te zijn haar onafhankelijkheid te handhaven. Dikwijls waagde zij het met koningen en vorsten te onderhandelen als met een gelijke partij, voor hen de poorten te sluiten wanneer hun komst haar niet welkom was, een kroning te Aken af te slaan, of op andere wijze openlijk partij te kiezen in de politieke verwickelingen. Menigmaal is Aken met geweld gedwongen moeten worden om zich te schikken naar de wil van de toenmalige machthebber. Reeds in 1198 moest Otto IV de stad belegeren om haar tot gehoorzaamheid te dwingen. Bij de keus van Willem van Holland tot rooms koning in 1248 was Aken een van de felste tegenstanders; er was een belegering van een half jaar nodig om de stad op de knieën te krijgen. In feite werd zij van binnenuit, door haar eigen rijkdom tot overgave gedwongen. De belegeraars hadden namelijk **alle waterafvoer** doen stoppen, en daar de bronnen van Aken blijven doorstromen en de stad in een dal ligt, was de keus simpel en drastisch: zich overgeven of verdrinken. Een pikante bijzonderheid is dat dezelfde koningskeuze van 1248 de aanleiding werd voor de verpanding van de burcht van Nijmegen aan de graaf van Gelre, wat op zijn beurt ertoe leidde dat de stad ophield duitse stad te zijn en een geheel andere weg moest gaan volgen. In 1278 deed de graaf van Gulik in de befaamde Ste. Gertrudis-nacht een aanval op Aken, die door de waakzaamheid van de burgers mislukte. De aanvaller kwam daarbij om het leven. Het rijk kon het Aken niet kwalijk nemen dat het zich teweer had gesteld, doch de adel was zo gebeten op de stad, dat zij in 1280 een **hoog zoengeld** moest betalen.

Na de beschikking van Frederik Barbarossa uit 1166, waarbij de ministerialen van het paleis en de domeinen en de halfvrijen in het gebied van de Akense palts de volle burgervrijheid verkregen hadden, kwam ook een nieuwe verhouding tot stand tussen de palts, en de stad. Toen het paleis niet meer als koninklijke residentie werd gebruikt, zijn de domeinen voor en na door riddergeslachten in leen verkregen. Van lieverlede groeiden deze lenen uit tot vaste bezittingen, die

de stad tenslotte van deze families verkreeg of aankocht. In de 13e eeuw begon het paleis, dat reeds lang niet meer werd bewoond, te vervallen. De stad nam het over, ofwel door koop ofwel als schenking van het rijk. Op de fundamenten ervan stichtte Aken het nieuwe Rathaus. In het jaar 1334 was de opbouw in volle gang; in 1349 is in de nieuwe feestzaal het kroningsmaal voor koning Karel IV gehouden. Enige delen van het voormalig karolingisch paleis zijn bewaard gebleven, die heden ten dage nog aangewezen worden als restanten van het paleis van Karel de Grote. Eenieder weet inmiddels, dat in Nijmegen geen steen teruggevonden is van de palts van Karel de Grote; op het Valkhof staan alleen wat geschilderde woorden... woorden... en dat tekent Nijmegen ten voeten uit.

De koninklijke baden van Aken waren in 1226 overgegaan in het bezit van het kapittel van het Munster; de stad nam deze in het jaar 1267 over. Andere delen van het oude paltsgoed bleven als keizerlijke hoflenen nog in handen van de ridderschap. Toen zij eindelijk in het bezit van de stad kwamen, bleven zij de namen behouden van de families, die deze goederen in leen of in bezit hadden gehad. Het Manderscheider Leen verwierf de stad in het jaar 1531. Het Schleidener Hofleer, dat verschillende complexen en rechten omvatte, kocht de stad gedeeltelijk in het jaar 1428 van de heren van Schleiden. Het Hergenrather Leen wordt sinds 1580 in het bezit van de stad genoemd. Slechts één deel van de vroegere palts, de immuniteit van het Munster, bleef als kerkelijk vrij gebied bestaan, niet in het bezit en zelfs niet onder de rechtsmacht van de stad. Er is misschien geen materie waarin de onwaarheid van de Nijmeegse mythe zo helder blijkt als juist in de kwestie van de domeinen. Vóór 1125 is er geen spoor te ontdekken van enig koninklijk bezit. Na de stichting van de burcht in 1155 blijkt het domein buiten het Valkhof, waar tot 1272 nog altijd de Nijmeegse parochie-kerk stond, maar heel weinig omvat te hebben.

Uit de mark van Aken, een grondgebied rondom de stad, is het Rijk van Aken ontstaan. De verandering van een landelijke nederzetting tot een rijksstad was een der gevolgen van het Karelprivilege uit 1166. Hierdoor ontstond een tegenstelling tussen de ommuurde stad en het vrije land, waaruit nieuwe economische en maatschappelijke voorwaarden volgden. Grote stukken ongekultiveerd gebied, die vroeger als een bescherming rondom de stad lagen, waren langzaam aan door de verder gaande kultivering ingekrompen, zodat de stad van delen van haar natuurlijke beschermingsgordel was beroofd. Toen de stadsmuren waren gebouwd, boden deze bescherming aan de stedelingen en ook aan de dorpers die in de naaste omgeving buiten de stad woonden. In de verhouding tussen de stad en het omringend gebied groeiden over en weer gewoonten die tot rechten werden. Omgekeerd had de stad zekere bevoegdheden in dit gebied verkregen. Het was daarom de officiële erkenning van een feitelijk bestaande toestand, dat keizer Lodewijk IV in het jaar 1336 aan de stad het Rijk van Aken toewees.

Moet het nog gezegd worden, dat er ook een Rijk van Nijmegen heeft bestaan? De verhouding van dit gebied tot de stad lag echter geheel anders dan te Aken. De stad heeft er nooit enige macht of bevoegdheid gehad buiten het zogenaamde Schependom, de dorpen Hatert, Neerbosch en Hees. Het Schependom lag als een gordel van enige kilometers breed rondom de stad; dit had voor Nijmegen de betekenis en functie als het Rijk van Aken voor die stad. Het veel grotere gebied van het Rijk van Nijmegen is het domein geweest, dat in 1155 bij de burcht en de residentie was gevoegd. Het was onderworpen aan de rechtsmacht van de burggraaf, die het bestuurde in naam van het rijk, later van de graaf van Gelre. Hij oefende er het administratieve bestuur en de rechtsmacht uit. Zelfs in het Schependom had de burggraaf bepaalde rechten. Dit houdt vermoedelijk in dat de kompetentie van de stad over het Schependom een latere verworvenheid is geweest.

De saamhorigheid van de burcht op het Valkhof en het Rijk van Nijmegen is onmiskenbaar.

Opmerkelijk is wel dat in de verschillende oorkonden, waarin vanaf 1247 de verpanding van de burcht met zijn bijbehorend grondgebied gegeven of bevestigd wordt, geen enkele maal de term "Rijk van Nijmegen" voorkomt, doch enkel "de burcht met al zijn toebehoren", en eenieder wist wel wat dit was. Na de verpanding van 1247 aan de graaf van Gelre is men dit gebied "het rijk" blijven noemen, juist om het onderscheiden van het gebied van de stad. De burggraven noemden zich "richter in het rijk". De nieuwe naam "Rijk van Nijmegen" is pas zeer laat ingevoerd, en deze combinatie was vermoedelijk een bewuste en zelfs tendentieuze navolging van Aken. Door de term werd het Rijk aan de stad vastgeknoopt, waarmee het volstrekt geen bestuurlijke relatie had. Hij drukt geen bezit uit, nog minder een tweede bestuursgebied van de stad. De naam kreeg al vlug een bijbetekenis: de uitdrukking van een verlangen, een ideaal dat nooit werd bereikt. Andere gegevens, voornamelijk uit de rechtsgeschiedenis, tonen zelfs aan, dat het rechtsgebied van het Rijk van Nijmegen ouder was dan dat van de stad. Tot ver in de 18e eeuw immers zijn in het Rijk van Nijmegen rechten overgebleven van **germaans recht**, die in de stad niet bestonden, wat in het totaalbeeld niet vreemd is wanneer wij het plaatsen tegen de achtergronden van de ontwikkeling der stad. In 1537 schreef Karel van Egmond, hertog van Gelre, aan de stad Aken, dat in het Schependom en in de stad Nijmegen als rechtsregel gold dat de goederen van een overledene aan de naaste bloedverwanten vervielen. Maar in het Rijk van Nijmegen was de regel van kracht, dat de onroerende goederen terugkeerden naar de familie waarvan zij gekomen waren. Karel van Egmond deelde nog mee dat deze regels al meer dan 500 jaar hadden gegolden. Hij schreef tussen neus en lippen door een aardig nieuw bewijs neer, dat Nijmegen inderdaad uit het begin van de 1e eeuw stamt. Opmerkelijk is ook, dat de hertog van Gelre zich rechtstreeks tot Aken richt; het lijkt erop dat hij het Nijmeegs schermen met Aken ook van zijn kant wilde toelichten.

In het Rijk van Nijmegen nam het Reichswald tussen Goch en Nijmegen een bijzondere plaats in. Sommige historici hebben er een karolingisch domein in gezien, wat een even grote fantasterij was als de hele karolingische mythe van Nijmegen, doch wat ook textueel nergens op berust daar het woud vóór de 12e eeuw in geen enkele bron is vermeld. In 1266 deden bisschop Hendrik van Utrecht, graaf Willem van Gulik en Gozewijn van Borne uitspraak in een geschil tussen de graven van Gelre en Kleef over de tollens, door de burgers van Nijmegen te betalen, en over het **gebruik van het Reichswald**. De graaf van Kleef mocht in dit Reichswald 1200 varkens houden om eikels te grazen; na acht jaren zou de zaak opnieuw bezien worden. De graven van Gelre en van Kleef mochten geen delen van het woud laten vellen om die tot bouw- of weiland om te werken, wat erop wijst dat ook andere rechten in het geding waren, al werden die niet met name genoemd. In deze oorkonde, uitgegeven "in silve Ghelre", in het woud van Gelre, wat duidelijk de bezitter (lees: leenheer) aanduidt, is geen sprake van "Rijk van Nijmegen", wat enige historici ervan gemaakt hebben. Dezelfde overeenkomst is in 1290 nogmaals herhaald, waarbij de gevestigde gewoonten gehandhaafd bleven. Het blijkt dat de omwonenden ook gebruik van het Reichswald maakten, wat voor de burgers van Nijmegen omstreeks 1450 als een recht is erkend. Het gebruik is ongetwijfeld ouder geweest, doch zal in deze tijd zijn vastgelegd. De burgers van de stad mochten in het woud het hout kappen, dat zij met de hand konden buigen of met de derde slag van het hakmes door konden krijgen. Van de grotere bomen mochten zij de takken afslaan, die zij staande in de kar konden bereiken; tevens mochten zij er hun vee en varkens laten grazen. Plaats men deze "rechten" in hun juist verband, dan blijkt dat de mensen van Nijmegen zich gratis brandhout konden verschaffen, maar daartegenover wel mooi en gratis het bos voor de eigenaar onderhielden.

In 1663 duikt een hoogst merkwaardige zaak op. Terwijl de verhouding met Aken al zeer wankel stond — de filiatie zou in 1679 volledig eindigen — gaf de magistraat van Aken een verklaring af aan Nijmegen, dat de burgers van Nijmegen **vanouds** het recht hadden om te mogen jagen

in het **Rijk van Aken**. Het is een alleszins vreemde zaak, waarvan tevoren niets blijkt en wat in verband met de afstand tussen Nijmegen en Aken op zichzelf al een lachertje is. Waarschijnlijk is trouwens, dat hier of daar een simpele schrijf- of leesfout is gemaakt, daar Aken hooguit aan Nijmegen bericht kan hebben, dat de burgers van **Aken** dat jachtrecht hadden. Even ongerijmd zou zijn te veronderstellen, dat de magistraat van Aken bedoelde te bevestigen dat de burgers van Nijmegen dat recht in het Rijk van Nijmegen hadden. Of zou men het moeten uitleggen als eenn blijk van de welbekende droge humor van Aken, om aan Nijmegen, dat zich zo amechtig aan Aken probeerde op te trekken, een illusie te meer te geven, even irreëel als de keizerlijke oorkonden van Nijmegen, die ondanks hun fraaie woorden niet veel konkreets voor de stad hadden opgeleverd? Het is niet uit te maken wat er precies achter stak. Feit is dat Nijmegen nooit het jachtrecht in het Reichswald heeft gehad, en dat evenmin na 1663 heeft verkregen. Misschien heeft de stad wel een poging gedaan om het via haar normale omweg over Aken te verkrijgen.

Het is mogelijk dat de grootste braller in de geschiedenis van Nijmegen in een en ander de hand heeft gehad. Daarmee bedoel ik **Ds. Johannes Smetius**, die in 1618 als predikant naar Nijmegen kwam. De stad en de hervormde gemeente waren al jaren verscheurd door de twisten tussen Remonstranten en Arminianen. Nadat het stadsbestuur met enigszins harde hand schoon schip had gemaakt, werd **Smetius uit Aken!** naar Nijmegen beroepen, kennelijk met de bedoeling om een frisse figuur te krijgen die niet in de partijtwist verwickeld was. Deze kant van de zaak is volledig geslaagd. Laten we Smetius niet aanwrijven dat hij Nijmegen het idee van gelijkvormigheid met Aken zou hebben aangepraat. Dat denkbeeld bestond al lang; hoogstens heeft hij er van zijn kant een steentje aan bijgedragen. Smetius' **onverdiende** ligt elders. Hij interesseerde zich bijzonder voor de romeinse voorgeschiedenis van Nijmegen, waarvan in zijn tijd nog veel zichtbaar boven de grond aanwezig was. Hij verzamelde romeinse voorwerpen, zelfs in zo groot aantal dat hij na verloop van tijd een heel museum bij elkaar had. Maar bovenal, hij werd de uitvinder van de fabel dat Nijmegen het Oppidum Batavorum was, wat erin ging als koek en wat, omdat hij in het latijn schreef, wereldwijd werd verbreid. Het zou zo erg nog niet zijn geweest, wanneer hij wat onzin had verteld over de Nijmeegse geschiedenis, maar door zijn gefantaseerde pinde hij de Peutinger-kaart op Nederland vast, waardoor het drama begon voor de historische geografie van het westen van Europa. Hoe ver zijn fantasieën zijn doorgedrongen, bleek enkele jaren geleden bij een debat in Frankrijk, toen mij triomfantelijk een franse vertaling van zijn boek "Oppidum Batavorum" voor de voeten werd geworpen, een boek dat in Nederland geen enkele historicus of archeoloog nog durft citeren. Was 't maar bij dat boek gebleven! Smetius en zijn familie na hem hebben echter een schanddaad gepleegd tegenover Nijmegen en tegenover de nederlandse archeologie. Zij hebben de romeinse voorwerpen — en uiteraard interesseerden zij zich het meest voor "fraaie" stukken — met karrevrachten aan het buitenland verkocht en zich verrijkt tot onschatbare schade van de Nijmeegse en de nederlandse archeologie. Het kan nauwelijks als een excuus worden aanvaard, dat buiten hen niemand belangstelling had voor deze vondsten en dat zij bij het stadsbestuur geen of te weinig steun hebben gevonden. Met begrip voor deze omstandigheden moet men zich toch afvragen, waarom hun wetenschappelijk en trouwens ook hun gewoon menselijk geweten niet is gaan spreken, toen zij kapitalen vingen voor de archeologica, die niet van hen waren doch van de bevolking van Nijmegen, wanneer de stad dan geen oog had voor dit erfgoed. Het laatste deel van de kollektie Smetius is in 1705 na de dood van Ds. Smetius door zijn gelijknamige zoon Ds. Johannes Smetius voor 20.000 gulden! aan de Keurvorst van de Palts verkocht en naar Mannheim vervoerd! Luguber is de opmerking van In de Betouw, dat "dit verlies enigszins vergoed wordt door een beschrijving van die vondsten in 'Antiquitates Neomagenses'." Het staat integendeel als een paal boven water vast, dat die karrevrachten oneindig veel meer hebben bevat dan hetgeen de Smetiussen met hun toenmalig gebrekkig inzicht in de archeologie — wat men hen niet behoeft te verwijten — eruit hebben gehaald. Maar weer wordt aangetoond, en de feiten liegen er niet om, dat de hedendaagse

archeologen werken met **fragmenten** van romeins Nijmegen. Wanneer zij dan mijn opvatting dat Nijmegen niet het romeinse Noviomagus is geweest — het fabeltje van Smetius — triomfantelijk beantwoorden met de vraag: geef ons dan de juiste naam, zeg ik op mijn beurt: die is hoogstwaarschijnlijk afgevoerd op een der karren van de handelaars in romeinse vondsten.

Schromelijk is de overdrijving die Nijmegen beging toen de stad op het punt van het Rijk van Nijmegen de overeenkomst met Aken wilde doortrekken. Keihard durfde zij het natuurlijk niet te zeggen, doch vanaf de 17e eeuw ziet men in alle rekestes en protesten van de stad de overtuiging boven drijven, dat haar het Rijk van Nijmegen onrechtmatig ontnomen was. Het Rijk van Aken, dat deze stad wel in bezit gekregen had, was voornamelijk bedoeld als een natuurlijke bescherming. Het gebied, dat hiervoor nodig en het meest doeltreffend was, komt overeen met het Nijmeegse Schependom rondom de stad; dit had hier dezelfde functie als het Rijk van Aken voor Aken. Toen de naam "Rijk" aan Nijmegen gekoppeld was, wat in eerste instantie een simpele plaatsbepaling was maar vlug werd misverstaan, verviel Nijmegen in dezelfde overdrijving als met de andere echte of schijnbare gelijkenissen met Aken. Het Rijk van Nijmegen was vele malen groter dan het Rijk van Aken. Het kon voor de stad geen strategische betekenis hebben en het werd hierom ook niet begeerd. Evident is dat Nijmegen deze verworvenheid van Aken ook wilde hebben, maar aan de zin van het Akense bezit voorbij holde. Het is dan ook geen wonder dat de stad dit gebied niet heeft kunnen verwerven. Zij is wel het rankuneuze idee blijven voeden dat dit bezit, wat zij in werkelijkheid nooit heeft gehad, haar door Gelre ontftuseld was.

NOG EEN KNAP STAALTJE VAN MISLEIDING

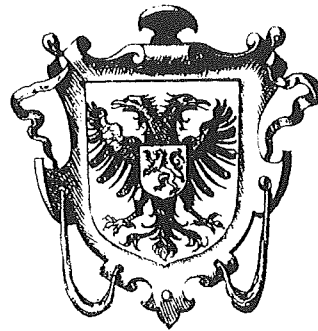
Wanneer Nijmegen zo pertinent van mening is, dat Karel de Grote **op het Valkhof** resideerde en dat de burcht van Barbarossa de direkte opvolger, **op dezelfde plek**, van het paleis van Karel de Grote was, dan had de stad het in 1962 opgerichte standbeeld van Karel de Grote **op het Valkhof** moeten zetten. Het is integendeel weggestopt midden in het plantsoen van het Keizer Karel-Plein, een rotonde tussen acht wegen, waar het slechts met levensgevaar te bereiken en te bezichtigen is. De reden voor deze vreemde plaats is zo helder als glas. Het gemeentebestuur durfde het niet aan dat beeld op het Valkhof te zetten, waar het noodzakelijkerwijs de functie zou krijgen van de inwoners en de toeristen met de neus op de allerwegen heersende twijfel aan karolingisch Nijmegen te drukken. Deswege werd het voorlopig opgeborgen op een vrijwel onbereikbare plaats om te zijner tijd, wanneer de zaak definitief ten gunste van Nijmegen zou zijn beslist, in triomf naar het Valkhof te worden overgebracht. De gemeente heeft wijsselijk van deze stap afgezien, zelfs na twee Bronnenboeken. Men kan haar alleen adviseren het standbeeld voor een appel en een ei aan Noyon te verkopen, de eerste plaats in Europa waar het thuis hoort. Appel en ei zijn symbolisch. Volgens de Bijbel begon alle ellende op aarde met een appel, en het ei is in de oosterse mystiek het symbool van wederopstanding tot een nieuw en beter leven. Het zou tevens een daad van eenvoudige rechtvaardigheid zijn, daar de Nijmeegse brallers **de stad Noyon drie eeuwen van haar geschiedenis ontroofd hebben.**

Oudste zegel en wapen van Nijmegen. Het opschrift luidt: Sigillum burgeriensium de Numegen - zegel der burgers van Nijmegen. Opvallend is dat in deze latijnse zin Numegen staat, wat bewijst dat de latinisatie Noviomagus in Nijmegen niet leefde.

Wapen van de stad Aken, dat deze sinds de 12 eeuw voert.

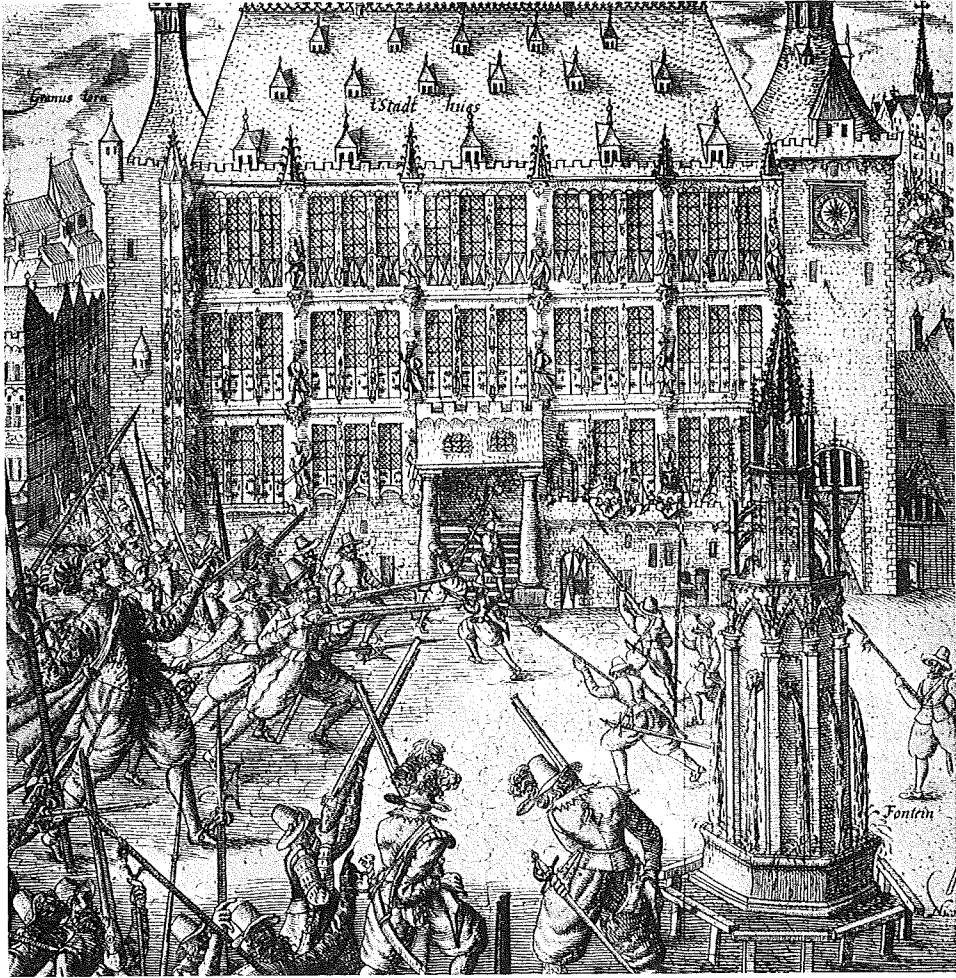
Wapen van Nijmegen, in gebruik sinds de 14e eeuw. De ontlening aan Aken was nog niet voldoende. Nijmegen moest er nodig de tweekoppige adelaar van het Duitse rijk van maken.

21. DE IMITATIE DOOR NIJMEGEN VAN AKEN

Het afkijken van het Rijk van Nijmegen van het Rijk van Aken was wellicht de ergste en de diepgaandste imitatie, omdat er zoveel onjuiste konsekventies aan vast zaten. Toch is zij niet de eerste noch de laatste geweest. Er kan integendeel een hele serie ontleningen aan of imitaties van Aken gesignaleerd worden. Het bezit, beter gezegd het beweerde bezit van de titel rijksstad is eveneens van Aken afgeleid, waartoe de eerste oorkonde van 1230 een schijn van aanleiding had gegeven, al werd die aanleiding totaal misverstaan. De titel van rijksstad leek voor Nijmegen bevestigd te worden door het **wapen van de stad**, dat de tweekoppige adelaar vertoont en gekroond wordt door de rijkskroon, de twee symbolen van het duitse rijk. Het is een treffende illustratie voor de tendentieuze gelijkstelling en navolging, dat Nijmegen dit wapen rechtstreeks van Aken heeft overgenomen. In de 12e en 13e eeuw voerde Nijmegen een wapen met een afbeelding van een burcht, waarin of waarboven een konings- of keizersfiguur, met het randschrift: "**Sigillum Burgensium de Numegen**" — zegel van de burgers van Nijmegen, wat sinds 1155 een juist en treffend wapen was voor een duitse residentie-stad. Men lette bijzonder op: **Numegen**, waaruit blijkt dat Nijmegen zelf de al lang gangbare latinisatie van de naam in Noviomagus, die in de kanselarijen en bij de kroniekschrijvers in gebruik was, niet heeft overgenomen in een overigens latijnse zin. Dit naamkundig signaal, zo duidelijk alsof het met opzet was geplaatst, hebben de historici en naamkundigen niet gezien of begrepen, terwijl het toch voor de hand ligt de juiste naam te vragen aan de man zelf die het betreft en niet aan een dwalend kroniekschrijver. Dit oudste wapen van Nijmegen, aan enkele zeldzame oorkonden in de vorm van een zegel bewaard, was in elk geval tot aan het einde van de 13e eeuw nog in gebruik. Het juiste tijdstip van de invoering van het nieuwe wapen is niet bekend.

De adelaar en de rijkskroon zijn de emblemen van Aken, waar zij de oorsprong en het wezen van de stad verzinnebeelden. In Nijmegen dekt dit wapen geenszins de betekenis van de stad, nog minder haar voorgeschiedenis. Het wapen van Aken werd overgenomen, waarschijnlijk in de 15e eeuw, toen de gelijkwaardigheid met Aken zo sterk op de voorgrond werd geplaatst, uit de zucht om in alles met Aken gelijk te staan en vooral om tegenover Gelre en de buitenwereld het beeld op te hangen van duitse, vrije en onafhankelijke stad. Het borstschild van de adelaar, dat **in Aken het eigenlijke stadswapen vormt**, draagt in het Nijmeegse wapen **de Gelderse leeuw**, wat in feite een institutionele tegenspraak is, daar een duitse stad niet tevens gelders kan zijn en een gelderse stad geen pretentie kan stellen op een duitse titel. Dit hartschild is waarschijnlijk een toevoeging uit het begin van de 16e eeuw, zoals uit de stadsrekening van 1511 kan worden afgeleid (Rekeningen der stad Nijmegen, II 1428-1513, p. 171), waar staat: "Nog Gherit van Batenburch gegeven **van den leeuw** te graveren die **in de arend** staat". Het betrof hier een mal, gebruikt bij het gieten van kanonnen, waar het wapen van de stad mee ingegoten werd. Het blijkt dat men eerst de adelaar als stadswapen voerde, en dat pas omstreeks 1511 het borstschild met de leeuw daaraan is toegevoegd. Het klopt in zoverre met de andere feiten, dat op dit tijdstip de verhouding tussen de stad en Gelre bijzonder vredelievend was.

Evenzeer als Nijmegen het ideële en institutionele bezit van Aken overnam, zo stak de stad zich ook uiterlijk in het kleed van de rijksstad, die zij zich tot voorbeeld en ideaal had gesteld. Bij de verbouwing van het Nijmeegs stadhuis in de Burchtstraat, die in de jaren 1552/54 geschiedde, werd het stadhuis een getrouwe kopie van het Akense. Opmerkelijk is — denk aan het Leger-

AKEN. Bestorming van het Raadhuis door de Protestanten in 1611. Naar een gravure van Nic. van Geelkerken.

NIJMEGEN. Het stadhuis met zijn opmerkelijke voorgevel van het Akense stadhuis, gebouwd tegen het midden van de 16e eeuw, toen de Nijmeegse mythe ingeburgerd begon te raken en de stad zich aan Aken optrok.

boek — dat in deze periode de filiatie met Aken zo sterk in de aandacht stond. De overeenkomst tussen de beide gebouwen is zo frappant, dat men eer van een slaafse kopie dan van een imitatie kan spreken. De vlakverdeling, de ramen, de beelden en andere details zijn in de beide gebouwen in dezelfde kompositie aanwezig. Wel had het Akense stadhuis **drie verdiepingen**, het Nijmeegse slechts **twee**; dit laatste is ook kleiner. Deze ontlening werd te Nijmegen niet zoals de andere vergroot of overdreven, omdat het ging om de **verbouwing** van een bestaand gebouw. In feite is de gevel van het Akense raadhuis tegen het stadhuis van Nijmegen “geplakt”. Bijzonder opvallend is immers, dat de drie verdiepingen van het Akense stadhuis toch aan het Nijmeegse werden nagebootst, zij het op een enigszins gemakkelijke manier. De begane grond, inwendig korresponderend met de hoge schepenthal, is uitwendig door een lijst in tweeën gedeeld, die zelfs door de ramen heen onafgebroken wordt voortgezet, zodat van buiten de indruk wordt gegeven dat het gebouw uit drie verdiepingen bestaat. Deze architectonische bijzonderheid is onlogisch, omdat zij konstruktief niet nodig was, en als uitdrukking van de inwendige structuur zelfs misleidend werkt. Verschillende bouwkundigen en kunsthistorici hebben terecht opgemerkt dat de gevel in tegenspraak is met de inwendige ruimte-indeling, wat zij toeschreven aan de verbouwing omdat de juiste reden daartoe nog niet naar voren was gehaald.

Zij wordt begrijpelijk nu we weten dat de architect de drie geledingen van het Akense stadhuis heeft moeten navolgen, doch dat dit bij de verbouwing van een bestaand gebouw niet gemakkelijk te verwezenlijken was. Dit belette hem niet om aan het uitwendige de imitatie zover mogelijk door te voeren. Deze merkwaardigheid, de duidelijke tegenspraak tussen het in- en uitwendige, benadrukt het verband tussen de beide gebouwen op een overtuigende manier. Te Aken ligt de ingang in het midden, te Nijmegen aan een kant. Dit is een van de afwijkingen, die vanwege de inwendige ruimte-indeling noodzakelijk was, doch strikt genomen in strijd is met de symmetrie van de gevel. Zij zal nodig zijn geweest omdat het gestoelte van de schepenbank van binnen tegen deze gevel stond. In de onderdelen zijn te Nijmegen enige eigen elementen aanwezig: de stilering van de lijsten, de frontons en de medaillons zijn renaissance, terwijl de gevel als kompositie gotisch is. De bouwmeester, de Maastrichtse architect en beeldhouwer Willem van Neurenberg, heeft de opdracht aanvaard het Akense stadhuis na te bouwen, maar het detailwerk kon hij niet meer in zijn oude vorm leveren, wijl deze hem en de steenhouders van zijn bouwloods niet meer in de vingers of in de beitels zat.

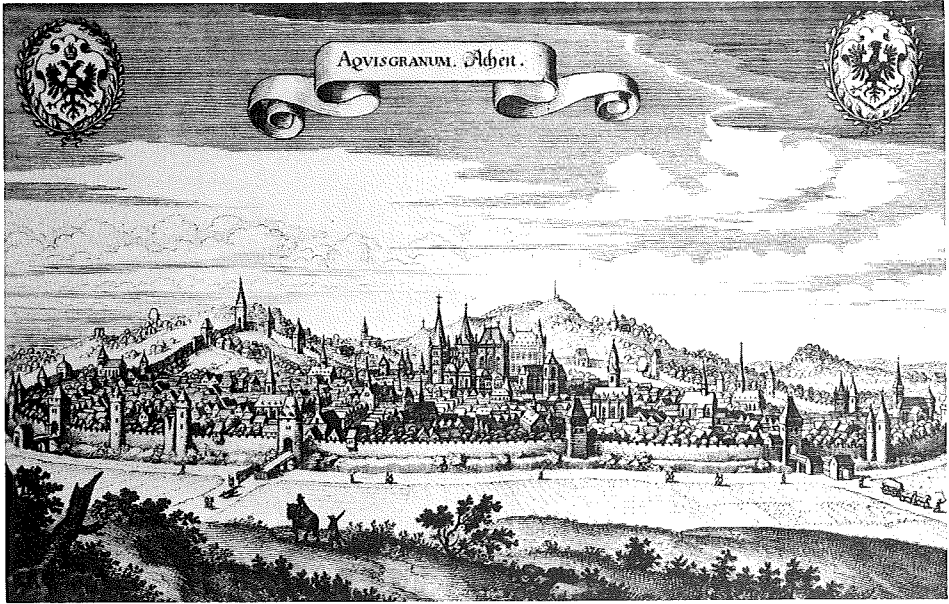
Het Nijmeegse stadhuis is altijd beschouwd als een merkwaardig bouwwerk, waar het samentreffen van gotiek en renaissance een opvallende gestalte had gevonden, dès te bijzonder omdat er een nawerking van de gotiek in een betrekkelijk late tijd in werd gezien. Het gebouw kan evenwel niet representatief worden geacht voor het einde van de gotiek, daar dit element als het ware posthuum aan de gevel is toegevoegd. Het was geenszins de stijl van Willem van Neurenberg. De Latijnse School, enige jaren vóór het stadhuis gebouwd, waarin Willem ook de hand heeft gehad, toont een zuiverheid van stijl die geen gotische herinneringen bevat. De twee gebouwen, in dezelfde tijd ontstaan, benadrukken op een markante manier de imitatie van Aken in het stadhuis.

Er is één grote afwijking tussen het Akense en het Nijmeegse stadhuis, namelijk de brede lijst in de top van de gevel, bestaande uit vlakken met een gebeeldhouwd medaillon in het midden. Deze treft men niet aan bij het Akense stadhuis. De lijst, die triomfantelijk in top is geplaatst, met gekapte borstbeelden in half-reliëf, heeft men altijd als niet nader te definiëren mythologische figuren beschouwd, wat overigens geschied is toen de beelden zo verweerd waren dat er niet veel meer in te herkennen was. De lijst en de beelden hebben eveneens een sterke renaissance inslag, en staan ook in tegenspraak tot de gotische gevel, die zij in feite dood drukken. Dit onderdeel is overgenomen **van het eerste Akense stadhuis**, het Grashaus, dat in zijn top zo'n zelf-

de lijst met beeldengalerij had, wel met staande beelden. In Aken beeldden deze **de zeven keurvorsten** af. Het gelijke getal van de **zeven** medaillons aan het Nijmeegse stadhuis maakt de ontlening evident. De enige verandering of aanpassing is geweest, dat de architect te Nijmegen deze lijst beter wilde doen harmoniëren met de gevel, en dat hij in die lijst geen galerij van staande beelden kon maken, die al aan de gevel stond, en deze verving door medaillons met borstbeelden. De staande beelden zijn in 1554 geplaatst; blijkens het opschrift boven de deur was het inderdaad de bedoeling daarmee de keizers en koningen te eren, die Nijmegen privileges geschonken hadden, precies hetzelfde motief dat in Aken aanwezig was geweest. De gevel van het Nijmeegs stadhuis moet niet langer als een bouwkunstige merkwaardigheid beschouwd worden, waaruit een kunsthistoricus een frappante stijlvermenging kan lezen. Het was een "politieke" gevel, geïnspireerd door de zucht van Nijmegen om Aken in alles te evenaren, tot en met het "gezicht" van het stadhuis.

De St. Nicolaas-kapel op het Valkhof is lang beschouwd als een imitatie van het Munster van Aken. Bovendien is zij eeuwenlang "Karolingische Kapel" genoemd, wat de parallel met Aken nog sterker benadrukte en de schijn leek te geven dat beide steden dezelfde karolingische afkomst hadden. Boven is uiteengezet, dat de St. Nicolaas-kapel waarschijnlijk zelfstandig is ontstaan, weliswaar afgeleid van een ander gebouw, dat niet noodzakelijkerwijs het Munster van Aken hoeft te zijn geweest. In de tijd van haar ontstaan, het einde van de 11e of het begin van de 12e eeuw, in elk geval een geruime tijd vóór de oorkonde van 1230, ligt een relatie tussen Nijmegen en Aken niet voor de hand, zeker niet als men zich eindelijk vrij heeft gemaakt van de dwanggedachte, dat de twee steden een gezamenlijke karolingische basis hadden. De ware geschiedenis van Nijmegen wijst in een andere richting. De hypothese van Van Agt, dat de St. Nicolaas-kapel reeds omstreeks 1030 kan hebben bestaan, moet kategorisch afgewezen worden, daar deze alleen steunt op een twijfelachtige "verbouwing", die Van Agt ergens aan het gebouw ontdekte, maar vooral omdat zij door de ware geschiedenis van Nijmegen wordt tegengesproken. Of zou men moeten denken, dat de schrijver geïnspireerd is geworden door "de bisschop van Nijmegen" uit 1024, die overigens Harduinus van Noyon was, en dat het toch wel voor de hand lag dat die bisschop een kerk in Nijmegen had? Geen enkele geschreven tekst bevat een spoor van een kerk, parochie of christelijk leven in Nijmegen vóór 1125. Het gaat niet aan om uit een onduidelijk en hoogst aanvechtbaar gegeven een zo belangrijke konklusie af te leiden die, als zij waar was, ook historische sporen had nagelaten. Het begint erop te lijken dat er een samenzwering aan de gang is, om karolingisch Nijmegen kost wat kost te redden, en daar kan het terugvoeren van een gebouw naar een eeuw vroeger ook een steentje aan bijdragen. Bij zoveel gelijkens en imitaties van Aken door Nijmegen is het merkwaardig, dat een der sterkste punten van die overeenkomst, de St. Nicolaas-kapel en het Akense Munster, misschien geen ontlening van Aken is geweest.

Men mene niet dat de imitaties iets van de historie zijn, daterend uit een afgesloten periode. Ongeveer dezelfde aspiratie als voorheen, nu echter belangrijk afgezwakt en ontgaan van de institutionele en politieke achtergronden van weleer, heeft gesproken toen Nijmegen de Keizer Karel-prijs voor kultuur instelde. Enige jaren tevoren had Aken zijn Keizer Karel-prijs ingesteld tot bevordering van de Europese gedachte. **Toen moest Nijmegen ook een Keizer Karel-prijs hebben!** Die tendens om Aken na te apen, zou tot op zekere hoogte nog te begrijpen en te aanvaarden zijn geweest, indien zij voortgekomen was uit een historisch juist gefundeerd inzicht. De prijs werd echter ingesteld, toen de karolingsche traditie van Nijmegen grondig ter discussie stond en reeds door velen, ook in Nijmegen zelf, ernstig betwijfeld werd. Het standbeeld van Karel de Grote, dat in 1962 werd opgericht, had ook als enig doel die twijfel weg te drukken. Nijmegen heeft 12 eeuwen nimmer enige behoefte gevoeld de grote keizer, zijn zogenaamde stichter,

AKEN. Panorama van de stad door Merian uit 1647.

met een standbeeld te eren. Die behoefte rees plotseling wél toen de traditie bestreden werd. De instelling van de prijs was een tweede Ster-reclamespotje om het gezicht van Nijmegen te redden. Dat aan een en ander tonnen werden weggegooid, die beter besteed hadden kunnen zijn, was geen punt; daar draait de nederlandse bevolking wel voor op. Nijmegen zou zich onsterfelijke roem en het diepste respect van de wetenschappelijke wereld verworven hebben, wanneer de stad aan een terzake deskundig, eerlijk en integer historicus de opdracht had gegeven, de karolingische kwestie tot op de bodem uit te zoeken, ongeacht de uitslag van dit onderzoek. Ten overvloed zat zo iemand al onder het personeel van de gemeente. Maar nee, hij moest mond-dood gemaakt worden en toen dat niet lukte, werd hij weggepest. Het gemeentebestuur heeft zijn verdiende loon inmiddels gekregen. Het "Bronnenboek van Nijmegen", door de universiteit en de stad uitgegeven, is door de vele knalpartijen waar het toch in de verwarring tussen Noyon en Nijmegen vloog, het spektakulair sluitstuk geworden van een eeuwenlange vergissing, die tenslotte omsloeg in een onvoorstelbare bralpartij. Door het erin gepleegde wetenschappelijk bedrog is het bovendien een walgelijke opruiming geworden van een mythe die, al was zij onwaar, voor velen toch een geliefde illusie bleek te zijn, en die verdiend had op een waardiger manier door de historische waarheid vervangen te worden.

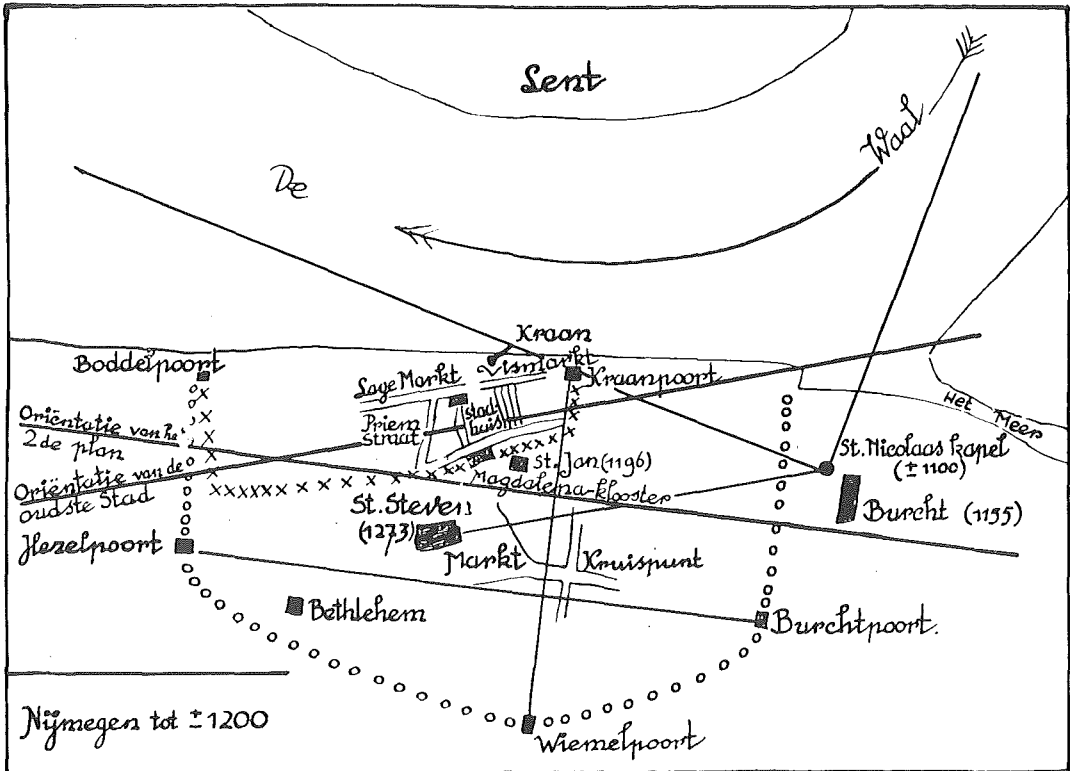
AKEN. De Dom, de paltskapel en de restanten van het Karolingisch paleis vormen het middelpunt van de stad.

22. DE TOPOGRAFIE VAN NIJMEGEN

Indien aangenomen wordt dat het Valkhof vóór het midden van de 12e eeuw geen burcht droeg, moet ook het beeld gewijzigd worden, dat men zich vrij algemeen over de stedenbouwkundige ontwikkeling van de stad gevormd had en waarin het Valkhof een centrale plaats innam, die zelfs als de embryo van het latere Nijmegen werd opgevat. Wanneer de stad los van het Valkhof is ontstaan en gegroeid, dan wijst dit ook erop dat zij ontstond toen daar nog geen paleis lag. Bij de meeste, om niet te zeggen bij alle voormalige karolingische residenties ziet men juist dat de palts, of die nu belangrijk in bestuurlijk opzicht dan wel eenvoudiger van inrichting was, altijd de kern vormt van de latere stad, wat ook voor de hand ligt omdat het paleis anderen aantrok, hovelingen, dienstbaren, priesters en kloosterlingen, handelaars en handswerklieden, die zich allen **rondom het paleis** schaarden. Aken is daarvan het dichtstbijge, tevens beste voorbeeld. In Nijmegen heeft deze ontwikkeling niet bestaan; tussen Valkhof en de stad is zelfs nooit een stedenbouwkundig verband tot stand gekomen. Gaat men de Rijn op, dan vindt men in praktisch alle steden langs de Rijn dezelfde situatie: een burcht van het rijk **naast de stad**. De koningen en keizers wilden de steden in bedwang houden door een burcht; de steden van hun kant waren al machtig genoeg om die burcht buiten de muren te houden. Het is deze situatie, die bij mij de eerste twijfel deed ontstaan over de historiciteit van karolingisch Nijmegen. Ik formuleerde dat in het prille begin misschien wat simplistisch door te stellen: Nijmegen toont duidelijk een **12e-eeuwse, duitse situatie** en geen karolingische. Een onafwendbare konsekventie daarvan was, dat dit onverbiddelijk **chronologisch** vertaald moet worden met: dan is de eerste aanleg en de eerste ontwikkeling van Nijmegen ook later dan uit de karolingische periode. Uit deze schemer, hoe zwak ook in het begin, is toch de duitse zon over Nijmegen opgegaan.

Over de stedenbouwkundige ontwikkeling van Nijmegen zijn verschillende theorieën ontwikkeld. De fantasterij, die de vroeg-middeleeuwse stad als een vrijwel onafgebroken voortzetting van de romeinse beschouwt, moet meteen worden afgewezen omdat zij archeologisch niet door het minste spoor wordt gedekt. Die fantasterij durft niemand meer herhalen. Recente studies, die het hiaat tussen de Romeinen en de 12e eeuw wel erkennen doch er verder over zwijgen, hebben alleen tot doel de karolingische suspens te laten hangen. De doodgewone leken hebben het allang door. Het **“gat van Nijmegen”** is al jaren een gevleugeld woord geworden om met niet te miskennen sarkasme uit te drukken, dat de archeologie volkomen verstek laat gaan over de **zes eeuwen**, die enige historici nog vol proberen te brallen. Dat daaronder ook archeologen zijn, doet zelfs twijfelen aan dezer lieden gezond verstand.

Het eerste begin van Nijmegen heeft niet gelegen in het noord-oostelijk deel van de stad in de omgeving van het Valkhof, noch aan het bekende kruispunt dat de Broerstraat, Grotestraat, Hezelstraat en Burchtstraat in de plattegrond vormen, doch in het laaggelegen deel van de oude binnenstad langs de Waal ten westen van de Grotestraat, met waarschijnlijk de Priemstraat als middelpunt. “Priem” is vermoedelijk een afleiding van **prima**, de eerste. Ware dit te bewijzen, wat na 8 eeuwen natuurlijk niet het geval is omdat de eerste motivering van de naam niet bekend is, dan zouden we een aanwijzing te meer hebben om daar het begin van Nijmegen te leggen. Vandaar heeft de stad zich naar het noorden, zuiden en westen uitgebreid. Tegen het einde van de 14e eeuw had zij het heuvelplateau bereikt, waar een nieuw centrum ontstond.

NIJMEGEN. De oude stad lag aan de Waal tussen de Boddepoort en de Kraanpoort. Op het Valkhof stond de St. Nicolaas-kapel, de parochie-kerk; daar bevond zich ook het kerkhof. In 1155 is de Duitse burcht gebouwd. Nadat de graaf van Gelre deze in 1247 in pand gekregen had, gelukte het hem de kerk vandaar te verdringen, wat leidde tot de bouw van de St. Stevens-kerk omstreeks 1273. De nieuwe kerk werd buiten de oudste stad gebouwd, omdat er binnen geen plaats voor was. St. Albertus de Grote, wijbisschop van Keulen, legde de Nijmeegse parochie de verplichting op om jaarlijks een processie te houden naar de plaats van de oude kerk en het kerkhof, om de gelovigen te blijven gedenken die daar begraven waren. Dit feit met zijn even vernietigende inhoud voor de Karolingische bluf als de gedenksteen van Frederik Barbarossa, zoekt men vergeefs in het Bronnenboek. Na de bouw van de kerk volgde een nieuwe uitleg van de stad; het tweede plan kreeg een andere grondvorm dan het eerste. Leupen verkondigde verleden jaar met veel branie als zijn ontdekking, dat de oudste stad beneden aan de Waal gelegen had, wat ik reeds in 1954 gepubliceerd heb (Zie De Gelderlander 31 julim 3 en 10 augustus 1954). Hij loopt niet alleen 27 jaar op mij ten achter, doch trekt bovendien als historische slak een slijmerig spoor van plagiaat.

De stad, tegen het einde van de 11e eeuw, in elk geval langer of korter vóór 1125 ontstaan onder de nieuwe naam **Neumaia**, was een nederzetting langs de oever van de Waal ten westen van de Grotestraat. Het bestuurlijk centrum werd gevormd door het raadhuis, dat in de nabijheid van de Meipoort lag, en de Oude Waag. Dat aan de rivier ook het handelscentrum lag, blijkt uit de aanwezigheid van de Lagemarkt, de Vismarkt en de Kraan. De juiste vorm en omtrek van de oude stad zijn niet bekend. Toch kunnen zij vrij benaderend omschreven worden. De Boddelpoort was een zeker punt, de Hezelpoort een waarschijnlijk punt **aan de westkant**. Deze laatste is meermalen verschoven en heeft in de oudste stad dicht bij het centrum gelegen, echter wel in de lengterichting van de Hezelstraat, want deze straat is driemaal verlengd. Aan de oostkant vormde de Kraanpoort de grens. De kloosters, meestal duidelijke merkpalen voor de stedenbouwkundige ontwikkeling, tonen aan, dat de stad in de 12e eeuw nog niet de hoogten had bereikt maar geheel in de laagte gebleven was. Het Magdalena-klooster in de Nonnenstraat, het klooster Bethlehem op de Hessenberg en de Commanderie van St. Jan wijzen dan ook, zij het benaderend, de grens van de stad in de 12e en 13e eeuw aan. Later volgden het klooster Mariënburg en het Broerenklooster, eveneens **buiten de stad**. De kloosters werden meestal buiten de stadsmuren gebouwd, enerzijds omdat er in een volgebouwde stad geen plaats meer beschikbaar was van voldoende oppervlakte voor een klooster, kerk, hof en andere benodigdheden, anderzijds omdat de bestuurders van de orden links en rechts de ervaring hadden opgedaan dat de kloosters bij een volgende uitleg toch binnen de stad zouden komen te liggen.

De oudste stad had waarschijnlijk de vorm van een langwerpige rechthoek. Dat is trouwens de meest voorkomende en meest rationele vorm voor een kleine stad, en zeker voor een rivierstad. Dat Nijmegen door en aan de rivier is ontstaan en los van de burcht - de stad was er het eerst! - staat buiten twijfel. De rechthoek was in zijn geheel oost-west op de St. Nicolaas-kapel van het Valkhof gericht, met de lange zijden op noord en zuid. Die oriëntatie is nog in enige straten te zien, met name de Nonnenstraat, de Lage Markt en Achter de Vismarkt. Oorspronkelijk, bij de bouw van de nieuwe St. Stevenskerk in 1272, leek de oriëntatie van de kerk vrij goed aan te sluiten bij die van de oudste stad. Door omstandigheden, die nog verklaard worden, werd het eerste plan niet doorgetrokken, zodat men in de plattegrond **twee assen** kan ontdekken: die van de oudste stad, gericht op het Valkhof; die van de nieuwe uitleg, in het oosten afwijkend naar het zuiden.

Door de verpanding van de burcht in 1247 kwam een andere verhouding tot stand tussen stad en Valkhof. Dit immers kreeg voor Otto van Gelre een geheel andere betekenis dan voor de Duitse keizers, die zeker niet in de eerste plaats aan strategie gedacht hebben zo zij al waarde hechtten aan het Valkhof, wat overigens na Frederik Barbarossa niet meer blijkt. Otto van Gelre wilde de burgers van Nijmegen van zijn erf af hebben. Dit gaf de voornaamste stoot tot de bouw van de St. Stevenskerk in 1272. Voor de bouw van de kerk werd een plaats gekozen, die ongeveer hetzelfde aanzicht bood als de plaats van de oude kerk. De nieuwe werd op de top en de uiterste rand van een heuvel gezet, ook op enige afstand van de stad, zodat het vertrouwde beeld, ofschoon van plaats veranderd, voor de inwoners vrijwel hetzelfde bleef. De vestiging van de nieuwe kerk op de Hundisberg leidde tot de vorming van een nieuw centrum bovenop de heuvels, terwijl het oude, aan de Waal gelegen, terugviel tot kade en haven. Opmerkelijk is dat het civiele bestuurscentrum in deze ontwikkeling niet de toon heeft aangegeven, maar de nieuwe lijn pas vrij laat is gevolgd. Na de kerk kwam waarschijnlijk eerst de Markt tot stand, vermoedelijk nog niet direkt als een van bebouwing vrij gehouden terrein, dat wetens en willens voor Markt was afgebakend, maar geleidelijk gegroeid uit de toegangswegen naar de kerk, benedenstad en burcht. De driehoeksvorm van de Markt is in dit opzicht van veel betekenis; deze duidt niet zozeer op een aanleg volgens plan dan wel op een ontstaan volgens gebruik, waaraan de latere bebouwing zich aanpaste.

De St. Stevenskerk is niet zuiver oost-west georiënteerd; aan de koorzijde wijkt zij enkele graden naar het noorden af. Zij sluit derhalve volledig aan bij het eerste plan van de oude stad, dat op het Valkhof was gericht. De vrije ruimte naast de kerk kreeg definitief en van hogerhand het karakter van Markt, toen er het gewandhuis, het vleeshuis en de waag werden gevestigd. Bij dit nieuwe handelscentrum, door het plein en de utiliteitsgebouwen aangeduid, verloor het oude centrum aan de Waaloever veel van zijn betekenis. Dit maakte ook een nieuwe plaats voor het stadhuis wenselijk. De omtrek van de Markt was inmiddels zodanig volgebouwd, dat het nieuwe stadhuis het een eindje verder moest gaan zoeken, in de Burchtstraat. Deze ontwikkeling ligt al tegen het einde van de 14e eeuw. Zij raakt de kwestie van het karolingisch niet meer en is enkel gegeven om het beeld te completeren.

Sinds het begin van de 15e eeuw, mogelijk reeds vroeger, werd de stad bepaald door de vier hoofdboorten: Hezelpoort, Burchtpoort, Kraanpoort en Wiemelpoort in het zuiden. Dit houdt natuurlijk niet in, dat de volgende grote fase in de ontwikkeling van de stad in één worp tot stand is gekomen; er zijn integendeel verschillende fasen aan te wijzen. De lijn over de Hezelpoort en de Burchtpoort, die men als de overlangse doorsnede van de stad kan beschouwen, werd aan de Burchtpoort meer naar het zuiden gericht. Deze had hoger naar het noorden moeten liggen wilde de as parallel lopen met die van de oude stad. Dat kon niet meer, omdat het Valkhof in 1155 koninklijk domein geworden was, waar de stad en het verkeer vanaf moesten blijven. Het Valkhof heeft de stad **van zich af geduwd** in plaats van aangetrokken, wat juist bij de échte karolingische plaatsen het geval was.

Met vrij grote zekerheid kan worden vastgesteld, dat het noord-oostelijk deel van de huidige oude stad niet het oudste deel van Nijmegen is. De opvatting is ontstaan dat daar, in onmiddellijk contact met het Valkhof, de eerste kern van de stad gezocht moet worden. Dit wordt tegengesproken door verschillende topografische bijzonderheden. Aan de voet van de heuvel gaan de Vleeshouwersstraat en de Steenstraat, na een hondertal meters parallel gelopen te hebben, in elkaar over. Dit maakt het waarschijnlijk dat op het trefpunt van de twee straten een grens van de stad is geweest, wellicht door een poort gemarkeerd, waarop beide straten gericht waren. De loop van de Strikstraat, die van boven naar hetzelfde punt afdaalt benadrukt dit. Daarenboven zijn in dit gebied enige straten aanwezig, waar één weg verschillende namen draagt. Dat is het geval met de Ottengas, die als Snijdersstraat verder nog als Gapers Gasje wordt voortgezet, en met de Muchterstraat die in de Ridderstraat haar voortzetting vindt. De Ridderstraat, die dicht bij het Valkhof ligt, is bovendien breder dan de Muchterstraat, wat aantoont dat zij ná de Muchterstraat is aangelegd. Te Nijmegen kan met talloze voorbeelden worden aangetoond, dat de **breder** straten over het algemeen **jonger** zijn dan de smallere, wat trouwens voor de hand ligt en wat op elke willekeurige topografisch kaart van welke stad of streek dan ook te zien is. De breedte van de straten kan in veel gevallen een vrij nauwkeurige chronologie aangeven, wanneer van enige straten de juiste tijd van aanleg is vastgesteld. Voor alle duidelijkheid zij nog meegeedeeld, dat het oude stadsdeel langs de Waal de eerste ontwikkeling is geweest, en dat er geen sprake is geweest van een "af dalen" van de stedenbouw vanaf het Valkhof naar beneden.

De Ottengas, die ongeveer halverwege het Valkhof en de Grotestraat een verbinding vormt tussen de Vleeshouwersstraat en de Muchterstraat, geeft het verloop aan van een oude stadsgrens, die in tijdsorde vóór de uitbreiding tot aan het trefpunt van Vleeshouwersstraat en Steenstraat ligt. De nog bestaande stadsmuur in de Ottengas illustreert dit op overtuigende wijze. De nog aanwezige steunberen duiden aan, dat de buitenzijde van de muur aan de kant van het Valkhof ligt. De naam Ottengas mag zonder twijfel in verband worden gebracht met Otto van Gelre, die in 1247 de burcht op het Valkhof in pand verkreeg, die niet als strategisch punt was gesticht. Voor Otto van Gelre werd hij wel een versterkte burcht, wat ook hieruit blijkt dat hij kort na

1247 begon met de versterking ervan door een gracht en een ommuring. Voorheen hadden de inwoners van Nijmegen ongestoord toegang tot het Valkhof gehad, waar nog altijd hun parochie-kerk stond, de St. Nicolaas-kerk, die overigens pas in 1272 vervangen werd door de nieuwe St. Stevenskerk. De nieuwe toegang, tevens een omweg, kwam in de Ottengas te liggen, die Otto van Gelre moest laten aanleggen om een nieuwe weg naar de kerk te maken, waarbij de ingang ten zuiden van het Valkhof kwam te liggen, omdat de westzijde daarvan geheel gesloten was. De naamgeving van de Ottengas heeft niet alleen een topografisch detail vastgelegd, doch tevens een belangrijk historisch feit in de verhouding tussen Valkhof en stad. De stadsmuur van de Ottengas lag ver genoeg van de muur van het Valkhof verwijderd, dat zij geen gevaar voor de burcht kon opleveren ingeval de stad door een vijand was bezet. Omgekeerd had de stad niet direkt een overval te duchten wanneer het Valkhof was ingenomen.

Ten zuiden van het Valkhof en vlak daarbij, op het huidige Kelfkensbos, lag de grens tussen de heerlijkheid Ubbergen en het Rijk van Nijmegen. Ik zeg met opzet: het Rijk van Nijmegen, omdat dit gebied oorspronkelijk geen stadsgrond was. Later werd het Nijmeegs bezit; toen bakende de grens, die dezelfde bleef, Ubbergen af van het stadsgebied. Deze grens heeft zich tot in de jongste tijden gehandhaafd. Het is volkomen ondenkbaar, dat Ubbergen dit gebied ingepikt zou kunnen hebben van Nijmegen; de grens berustte op een zeer oude toestand. De kern van de oudste stad kan dus nog minder in de omgeving van het Valkhof gelegen hebben. Een en ander maakt enkele zaken duidelijk:

1. dat de stad Nijmegen op de laagte aan de Waal begonnen is, en de eerste ontwikkeling in de richting van het Valkhof was ontworpen, toen nog het kerkelijk centrum.
2. Een eerste uitleg vond plaats in de omgeving van de Vleeshouwersstraat, ook nog duidelijk naar het Valkhof gericht.
3. De bouw van de St. Stevenskerk in 1272 luidde een geheel nieuwe stedenbouwkundige aanpak in, die belangrijke gevolgen voor de stad heeft gehad, waarvan de voornaamste was dat in de grondvorm een nieuwe as ontstond.
4. De aanwezigheid van een burcht met immuniteit op het Valkhof, gevoegd bij de specifieke doelen, die Otto van Gelre zich na 1247 stelde, hebben bewerkt dat het nieuwe plan in de buurt van het Valkhof verder naar het zuiden moest, en dat zich vlak bij het Valkhof nauwelijks enige stedenbouw ontwikkelde.

Aan de hand van deze feiten kan de chronologie van stad en Valkhof gemakkelijk gerekonstrueerd worden. De oudste stad van 1125 was er het eerst, zonder paleis maar wel met de kerk op het Valkhof. In 1155 bouwde Frederik Barbarossa de eerste burcht, waardoor het Valkhof en omgeving domein van het rijk werd, waar de stad vanaf moest blijven. Na de verpanding van de burcht wilde Otto van Gelre die immuniteit volledig maken; vandaar dat hij de kerk weg wilde hebben en het terrein van het Valkhof geheel afsloot. Hij begon daarmee in 1254; 't gelukte pas volledig na de bouw van de St. Steven in 1272. Nadien hebben het Valkhof en de stad bestaan als twee naast elkaar gelegen eenheden, waartussen nauwelijks een stedenbouwkundig verband is ontstaan, zelfs niet toen stad en Valkhof in de moderne vesting waren opgenomen. De latere uitleggen naar het zuiden en het zuid-westen, die in de loop van de 15e en 16e eeuw geschiedden, hebben met ons onderwerp weinig te maken, al benadrukken zij van hun kant, dat de uitbreidingen van de stad weg moesten blijven van het Valkhof en omgeving. De topografische details, mits goed verstaan, bevatten belangrijke elementen voor de geschiedenis van de stad. Het zijn waardevolle sporen voor een historische rekonstruktie, daar met zulke plaatselijke details, in de grond verankerd, natuurlijk niet de verwaaïing van teksten over Noyon kan voorvallen.

23. DE BIECHT VAN MOENEN

(een moderne legende)

Nijmegen meent ten onrechte dat Karel de Grote zijn grootste pronkpaal is, terwijl in feite de stad meer bekendheid kreeg door het mirakelspel "Mariken van Nieuweghen" uit de late middeleeuwen. De oudst bekende druk is in 1514 of 1515 verschenen bij Willem Vorsterman te Antwerpen. Het is een verhaal in versvorm, afgewisseld door stukken proza. De schrijver ervan is onbekend; enkele veronderstellingen staan naast elkaar en zijn alle weinig overtuigend. In elk geval wordt algemeen aangenomen dat het spel van brabantse en niet van hollandse afkomst is. De achtergrond van de handeling is het bonte leven in Nijmegen en Antwerpen. Mariken, het nichtje van een pastoor, wat het verhaal nog pikanter maakte, was verleid door een duivel in mensengedaante, de eenogige Moenen. Na zeven jaren van onwettige, duivelse en godslasterlijke samenleving komt zij tot inkeer door het bijwonen van een vertoning van het wagenspel "Masscheroen". Zij biecht bij de paus, krijgt drie zware ringen aan hals en armen te dragen en doet boete in een klooster, waar na een aantal jaren een engel haar de ringen afdoet ten teken van volledige vergiffenis en voldane boete. Het feit dat haar bekering, op voorspraak van Maria, te Nijmegen werd gesitueerd, is waarschijnlijk te danken aan de omstandigheid, dat de St. Stevenskerk van Nijmegen een bekende Piëta had, een beeld van de Moeder God's met het lichaam van de gekruisigde Christus op haar schoot, vermoedelijk een werk van de Rijnlandse School, bekend om haar dramatische expressie. Zo'n beeld was een sterk symbool van zonde en verzoening, een teken tevens dat voor de grootste zondaar nog vergeving is, en dat Maria bij Christus tussenbeide komt voor het meest verdorven kind.

Aan het einde van het mirakelspel trekt de duivel Moenen knarsetandend weg; dan wordt over hem niet meer gesproken. Eenieder had gedacht dat hij verdwenen was, maar dat was niet waar. Hij is in Nijmegen en de omtrek blijven ronddolen, onzichtbaar maar toch present, want op elke markt verdween weer iets, en slager Peters van de Stikke Hezelstraat miste soms opeens een worst waar hij pas een stuk van afgesneden had. Laaiend van woede zwierf Moenen rond. Zijn vloeken en godslasteringen brachten het schuim op zijn mond. Vlokken daarvan kon je 's morgens soms zien hangen op 't gras van de Ooypolder. En op een koude dag in een koude winter, toen Moenen weer uren door de stad had gedwaald en de rijm aan zijn staart hing, mijn hemel! wat kan een duivel het koud hebben die al een paar eeuwen niet meer is opgewarmd, kwam hij langs de Jezuiten-kerk in de Molenstraat, koud en doodmoe van het lopen op z'n bokkepoten over de gladde trottoirs. De ramen van de kerk glansden van licht en warmte. Aan de deur hing nog de wierookgeur van het laatste Lof. Dat brak hem totaal, want zijn solferdoos was al lang leeg en zijn neus was de helse geuren ontwend, omdat hij altijd sliep in een koeienstal onder Ubbergen.

Moenen was zo vertwijfeld dat hij de kerk binnenglipte toen een dame naar buiten kwam. Die zag hij niet eens, want hij keek niet meer naar dames na eeuwen vergeefs smachten naar Mariken. Bij al zijn ellende en vertwijfeling had hij wel eraan gedacht om z'n staart onder zijn man-

DAN MOETEN WE EENS HARD LACHEN...

Enkele jaren geleden zei Hugenholtz in een interview met Charles Groenhuijsen van de Volkskrant, een journalist die hem handig het vuur aan de schenen legde: "Nou, als het ooit bewezen wordt wat Delahaye beweert - maar ik zie het nog niet gebeuren", voegde hij gespeeld zelfverzekerd eraan toe, "maar als 't ooit bewezen wordt, dan moeten we met z'n allen eens hard lachen en opnieuw beginnen". De tijd voor het lachen is er nu, dat Hugenholtz ondanks zijn zelfverzekertheid toch als een mogelijkheid erkende en ook zag aankomen. Want toen ik voor de studenten van Utrecht een lezing gaf, waren deze zeer verbolgen dat Hugenholtz de mensen van zijn Instituut **verboden had** daarbij aanwezig te zijn, bang als hij was dat het lachen dan al zou beginnen. Om daarbij wat te helpen, en om een trieste affaire van afliegen, van hardnekkige verblindheid, van wetenschappelijke fraudes en vervalsingen wat te relativieren, schreef ik "De Biecht van Moenen". Het kan tevens dienen als bewijs dat ik mijn goede humeur niet ben kwijtgeraakt ondanks alle verguizing en hardnekkige lasterpraat, en ondanks de periodieke sneren van "De Gelderlander" en "De Stem" uit Breda, waar een apart machientje in de persen is ingebouwd om met een druk op de knop vanuit Nijmegen weer wat vuil tegen mij over de pagina's te strooien. Vooral "De Stem" heeft een bedenkelijke rol in de affaire gespeeld. Volslagen onbevoegd om over deze zaak een oordeel te hebben, stelt zij zich al 25 jaren tot taak om mij in mijn eigen ambtsgebied onderuit te halen en in diskrediet te brengen bij mijn werkgevers. Gelukkig stelden die meer vertrouwen in mijn eerlijkheid en wetenschappelijkheid, zeer tot ongenoegen van "De Stem", die het wampel ook nog aandurfde om mij bij het bestuur van het Archivariaat een steek in de rug te geven. Wanneer er iets **tegen** mij verschijnt, is zij er als de kippen bij om dit breeduit en triomfantelijk **over zeven kolommen** den volke te verkondigen, terwijl zij het vertikte om mijn boek "Holle Boomstammen", toch vlakbij Breda geschreven, te bespreken en aan haar lezers bekend te maken. Zij zag er wel geen been in, om gretig uit mijn publikaties over westelijk Brabant plagiaat te plegen, waaraan na enige vergeefse protesten pas een einde kwam toen ik met een strafvervolgning dreigde. Dat is "De Stem", die zich zo dikwijls op de borst slaat voor haar zogenaamde journalistieke onkreukbaarheid. Ik heb het een prachtmop gevonden, dat de hoofdredacteur Leijendekker mij na die plagiaataffaire om mij te sussen enige flessen **franse wijn** zond. Toen dacht ik heel getroost: Och, hij is er eindelijk achter gekomen waar Noviomagus lag. Ik zal hem dus ooit wel in de biechtstoel van Moenen krijgen, of anders voor de rechtbank, indien hij waagt het nog eens op te nemen voor de Nijmeegse vervalsers.

tel te trekken, zodat die niet tussen de deur kwam, anders was het Jezuiten-alarm overgegaan. En even onweerstaanbaar als Mariken indertijd werd ook Moenen naar de biechtstoel getrokken. Wanneer hij eenmaal zijn bokkige poten, met de gewrichten naar de verkeerde kant, op het knielbankje heeft gefruunnikt, begint het mysteriespel. Achter de tralies zit een Jezuiet, niet zo jong en niet zo oud, niet zo rechts en niet zo links, niet zo hollands en niet zo rooms, niet zo pro en niet zo contra, niet zo konservatief en niet zo progressief, niet zo braaf en niet zo slecht, enfin een echte Jezuiet. De pater zei:

“In de naam van de Vader, de Zoon en de Geest.
Wanneer zijt gij voor 't laatst te biechten geweest?”
Moenen: “Dat is zo lang geleden dat ik 't niet meer weet.
Dat was lang vóór uw tijd, toen Michaël de poort open deed,
't Vlamvend zwaard ons eruit joeg als een beest”.
De pater zei: “Zijt gij ziek, of heeft de kou u bevangen?”
Maar Moenen sprak: “Moge 't u wartaal lijken,
De bittere waarheid zal u spoedig blijken,
En zal u helder voor de ogen hangen.
Maar eerst een vraag, aleer we verder gaan:
Gij zijt toch Jezuiet; ik weet graag waar we staan”.
De pater toen: “Wat heeft dāt nu te maken
Met uw biecht. Wilt gij alleen uw zonden braken
In een Jezuiten-tuin?” Maar Moenen onverstoord:
“Dat heeft er zoveel mee te maken, dat ik heb gehoord
Dat een Jezuiet altijd en overal een gaatje vindt”.
“Oh”, zei de pater, “als ge 't zo bedoelt, m'n vrind,
Dan kan ik u een stukske volgen,
En was ik te vlug verbolgen”.
“Ik ben Moenen”, zei Moenen,
“U weel wel, die van Mariken,
Die boven op de Markt staat,
Waar ze zoveel kieken,
En dubbele porties zoenen”.
“Wat Mariken”, zei de pater, “meent gij dat ik alle
Meiden ken, die hun leven in zonde vergallen?”
“Nee”, zei Moenen, “ik ben Moenen van het mirakelspel;
Gij met studie van jaren, die kent ge toch wel”.
“Och jong”, zei de pater, “dat is zo lang geleden,
Die studie, dat ik veel ervan ben vergeten”.

En toen vertelde Moenen aan de pater, dat hij Moenen was, de eenogige duivel, die Mariken van Nimwegen had verleid en haar tot zeven jaren van zonde had gebracht, zeven jaren van vleeselijke gemeenschap met de duivel, en hoe hij haar verloren had bij haar bekering, en hoe hij rond het klooster gezworven had in de hoop dat zij toch nog weg zou lopen, en dat hij telkens wanhopiger werd, iedere keer dat hij weer een ring hoorde vallen op de tegels van de kloostergang, en hoe dat rinkelen hem telkens waanzinniger had gemaakt, zodat hij God nog meer vervloekte en de mensen nog feller belaagde. De pater sloeg een kruis en schrok zich een hoed:

De pater zei: “Wat kom jij in de kerk met een hoed?
Is 't soms, dat je iets verbergen moet?
Zet af dat ding, want volgens Paulus,
Die d'ijdelheid der vrouwen kende, en toeliet dus

Dat zij met opschik pronken tot in het heilige
- hij was een meester in de keus van 't veilige -
Mogen alleen dames gehoed in de kerk verblijven.
Dus af dat ding, zonder vieren of vijven”.

Schoorvoetend, ofschoon hij 't met zijn handen deed, zette Moenen zijn hoed af. De donkere biechtstoel stond plotseling in helder licht door de twee rood-gloeiende bokkehorens van Moenen. Nu zag de pater de duivel in klare gedaante. Hij schrok zich weer een hoed, zodat hij er nu ook een had voor een arme konfrater, drukte op een knop en nam een hoorn aan zijn oor, neen niet een van Moenen, maar een koele en geen gloeiende, de direkte wit-gele lijn met Rome.

“Ik moet even bellen met de paus”,
Zei de pater, “want zo'n duivelse saus
Kreeg ik nog nimmer opgediend.
Dat eist konsult en overleg, m'n vriend”.

Alsof de paus op dit duivels telefoontje zat te wachten, gaf hij meteen antwoord. De pater moest niet bang zijn, ferm en onverschrokken als een zoon van Ignatius de duivel te woord staan, zich niet van de wijs laten brengen, want per slot van rekening zijn de Jezuïeten altijd de duivelbezweerders in de Kerk geweest. En tenslotte, moest hij beslist niet flauw zijn met penitentie. “Goed Luck”, zei de paus in het nederlands. De pater sprak toen tot Moenen:

“Zet je zwarte hoed maar weer op,
Want je brandweerwagen met in top
Die twee rode lichten, verblindt,
En dat is iets wat me niet zint.
Ik moet je ogen kunnen zien,
Of je me beduvelt, misschien”.
En Moenen zei: “Ik heb er maar één”.
“Waar is het andere dan heen?”
“Dat heeft St. Petrus me eens uitgeslagen
Op de Sinai, om zijn Heer te behagen;
Toen voelde hij zich een hele piet”.
“God zegene hem”, zei de Jezuïet,
“Begin dan maar met je biecht,
En let erop dat je niet liegt.
En alle zonden, in soort en maat en tal,
Reken, dat ik bij het tellen helpen zal”.
Moenen begon met Mariken,
't Schone maagdeke vroom,
Die hij bij pastor heeroom
In de tuin, onder de krieken,
Zo schandalig, schijnheilig, verdorven had gevrijd,
Dat ze hem haar maagdelijk lijf had gewijd;
De hele dag van verlangen naar hem zuchtte,
T'ende samen met hem naar Antwerpen vluchtte.
“Dat was een affront voor ons land”, zei de pater;
“Een schande, nog lang niet vergeten, toen later
België een angel werd in ons hollands vlees:
De Nederlanden verscheurd als nooit tevoren,

Toen Willem, de Walen moe, de witte vlag hees.
 Wij hebben 't daarna nog vaak moeten horen,
 Da d'Ollanders alleen naar België gaan
 Om onfatsoenlijk op de trom te slaan".
 Moenen: "Maak er geen internationale van;
 Want zo, voorzeker, lag de zaak niet in de pan.
 Maar wat zou dat; 't is al zo lang geleden,
 Da's toch zeker verjaard, nu op heden".
 "Oh, meent gij?" zei de Jezuiet,
 "Vergis u niet, vergis u niet!
 Als gij 't op verjaring wilt gooien,
 Dan kunt ge u in bochten plooiën,
 Maar zijt gij aan 't verkeerd adres,
 En zet ik u scherper onder het mes".

Moenen ging geërgerd verzitten, want het knielen, waaraan hij niet gewoon was, begon hem pijn te doen. De pater zei:

"En wees eens wat stil met je trommelstokken,
 't Gaat niemand aan, wie hier zit te hokken.
 Maar, toen Mariken was bekeerd,
 Heb jij toen je les niet geleerd?
 Waarom ben je dan niet gekeerd
 Naar je makkers, die andere bokken?"
 "Nee", zei Moenen, "Honderd maal neen!
 Meent gij nou dat ik ben van steen?
 Ik was zo woest
 Da'k spugen moest;
 't Werd me te veel,
 De gal in mijn keel,
 Zodat ik toornig zwoer
 Op 'n nieuwe helse loer".
 De pater zei: "Wat heb je toen gedaan?
 Een ander meisje aan de haak geslaan?"
 "Welnee", zei Moenen, "ik zocht het hogerop,
 En richtte mijn blik op de kerk'lijke top.
 Daar was een kannunik, een brave man;
 Als ik die tot zonde verleiden kan!
 Ik veranderde mij in een verblindend grietje,
 En dacht, daar gaat hij wel aan, dat onnozel pietje.
 Maar 't lukte niet; van geen kant wilde hij knuffelen.
 Toen ging ik op een nacht in zijn kamer snuffelen,
 En zag dat hij historieschrijver was.
 Ineens was alles zo helder als glas:
 Een droog geleerde, blind voor de vrouw,
 En alleen aan oude perkamenten trouw.
 Ik gooide het over een andere boeg,
 Zocht uit, waar ik 't beste sloeg:
 Niet in het bed, maar aan de pupiter
 Waar hij historie verkocht per liter".

“Ik zie het nog niet”,
Zei de Jezuiet,
“Waar al je gepraat
Ad finem naar gaat”.
En Eenoog zei: “Dan even geduld,
Jezuiet, uw wens wordt vervuld”.

Moenen vertelde aan de pater, dat hij de hele wereld had bereisd en Europa als zijn broekzak kende. Overigens wordt door velen eraan getwijfeld of de duivel een broek draagt en is het derhalve hoogst problematisch of hij wel een broekzak heeft. Maar aangezien de duivel door de Kerkvaders al de “Vader van alle leugens” is genoemd, maakte de pater geen punt van die broekzak, en vatte hij als goed Jezuiet het in overdrachtelijke zin op. Moenen legde hem uit, dat hij de Nijmeegse kannunik Willem van Berchen de farce had ingefluisterd, dat Karel de Grote zijn beroemde paleis Noviomagus niet in Noyon bewoonde - want daar had een bisschop hem, Moenen, eens flink bij de staart gehad - maar dat dat beroemde Noviomagus Nijmegen was. De kannunik had lang gearzeld en getwijfeld, maar na zijn, Moenen's eindeloos gefluister was hij toch door de knieën gegaan: “Denk eens na man, je naam wordt vereeuwigd in een straat”.

“Zo”, zei de pater, “en dat leugen-verhaal
Heb jij maar even uit je broekzak gehaald.
Man, wat een afschuwelijke zonde”, zei de priester,
“Nog nooit van mijn leven zag ik de waarheid driester
En duivels verkracht. Wat is mij overkomen?
Dat kan ik niet aan, daar moet ik mee naar Rome”.
En Moenen zei: “Dat heeft geen zin,
Want daar vlogen ze ook erin”.
'n Vreemd gemekker sloeg even langs 't gewelf
En rilde over de rug van de pater zelf.
“Je zult”, zei de pater, toen hij lang had gezwegen
En plots een hint van boven had gekregen,
“Toch op z'n minst aan restitutie moeten denken,
Om de waarheid nu weer binnen te laten zwenken”.
“Hoe kan ik dat doen?”
Zei de duivelse Moen.
“En hoe kon ik voorzien
Dat na Willem sindsdien
Eenieder en allen erin zouden trappen,
Door dat leugentje, hup, naar binnen te happen.
Dat moeten de professoren maar doen, die knappe,
Die ik hier overal in de stad rond zie stappen
In hun goudgegaloneerde Bronnenbroeken;
Hen komt het toe, de waarheid terug te zoeken”.
“Ja, ja”, zei de pater, “en daar staat nou het beeld
Van Karel de Grote, dat een leugen verheelt”.
“Ja, ja”, zei de duivel, “dat was mijn dag,
Toen ik ze fier dat daar neerzetten zag.
Ik stond, verdiend, naar recht en rede
Te kwispelen op de eerste trede;
Vol bewondering voor het stoere, bronzen paard;
Trapte de wethouder mij pijnlijk op mijn staart”.

Toen zei de pater heel bedroefd:
"Dat je nog pocht
Op jouw bedrog,
En je verkneukelt in het kwaad,

Dat je ook nog een lolletje vond,
Zegt dat je geen absolutie hoeft.
Man, poets nou maar vlug de plaat,
Of je krijgt een schop onder de kont".

Zo onbehouwen sprak deze Jezuiten-geest,
Die vroeger midvoor van "Ignatius" was geweest.
"Nou, nou", zei Moenen, "dat klinkt verre van lief;
Voorheen was een Jezuiet oneindig sportief.
Jullie poolse paus daar in Rome, hij moet
De gele kaart maar eens invoeren met spoed".

De pater en Moenen gingen nog een tijdje door met bekvechten. Moenen zag 't niet zitten dat hij berouw moest hebben. Verbeeldt je! Berouw over zijn best geslaagde loer. En de Jezuiet zag 't niet zitten. Verbeeldt je! De duivel te biecht, en die zeker het kruisje van de absolutie geven. Om een oorvijs van God de Vader te krijgen. Er kwam een einde aan de duivelse konferentie in de Jezuiten-kerk, toen broeder koster, met een grote bos sleutels rinkelend, de laatste biechtelingen de kerk uit dreef. Hij zei tegen de pater: "Wat ziet gij bleek en wat staat gij in zweet. Gij hebt de griep onder de leden". "Neen", zei de pater, "biechtgeheim, een zwaar en drukkend biechtgeheim". Buiten, op het trottoir, mompelde Moenen: "Berouw, ha ha! Hij kan verrekken met zijn absolutie. Ik kom er zo ook wel, nu ik weer wat bijgewarmd ben". En hij stonk weg in de richting van Ubbergen.

Dit was die Biechte des duvelsen Moenen,
Die besmeurde Noyon's en Béthune's blazoenen
In duvelsen sinne, mit kwaedaerdig werck.
Bidt een "Ave Maria" voer d'arme clerck.

Zundert, 18 oktober 1983.

24. DE SUBSTANTIE VAN FRISIA

Het voorstellen alsof karolingisch Nijmegen het fundament en het draaipunt van onze vroeg-middeleeuwse geschiedenis zou zijn, is klinkklare onzin. Integendeel: karolingisch Nijmegen is de laatste vrucht van de historische mythen, die al sinds de 12e eeuw boven Nederland hingen, de onnozele blindedarm van een spookgeschiedenis. Het is de minst belangrijke mythe, omdat het een fabel uit de 15e eeuw is, al werd er het meeste rumoer over gemaakt, en ook de meest doorzichtige, althans voor iedereen buiten Nijmegen. Het klatergoud was natuurlijk wel geschikt om door gebral en verblinding van de leken het zicht op de andere mythen af te houden. Tot overmaat van ramp wierp de Universiteit van Nijmegen zich op als paladijn van de fabel. Zij heeft nog nooit iets gepresteerd op het gebied van de vroege middeleeuwen, en zo werd de ramp compleet. **De mythe van Friesland was de eerste**, tevens de belangrijkste omdat van deze **alles** over de zogenaamde vroegste geschiedenis van Nederland is afgeleid.

Inmiddels hebben we al genoeg teksten gezien waaruit blijkt, dat Albis, Amisia, Wisurgis en Lippia **niet de duitse rivieren** waren, doch de franse rivieren Aa, Hem, Wimereux en Lys in het noord-westen van Frankrijk. Door middel van deze rivieren doen de Friezen hun intrede in de geschreven geschiedenis. Immers, het was bij deze rivieren dat Drusus in 12 vóór Chr. de Friezen onderwierp en een rij van forten legde "om Gallia te beschermen". Het is ronduit belachelijk deze beide gegevens in het noorden van Nederland en Duitsland te leggen, op 400 km afstand van het door de Romeinen beheerste gebied. Ptolemeus plaatst deze rivieren in het noord-westen van Frankrijk, nota bene met aanvaardbare coördinaten, die geen enkele betweter uit de 20e eeuw in twijfel mag trekken, omdat Ptolemeus door andere schrijvers wordt bevestigd. "Germania" van Tacitus doet ook op dit punt de deur dicht. Hij plaatst Frisia met zoveel omringende details in Frans Vlaanderen, dat over dit punt geen twijfel meer mogelijk is.

In de berichten over de aanvallen van de Pepijnen op de Friezen en de veldtochten van Karel de Grote tegen Friezen en Saksen keert het kwartet van de rivieren regelmatig terug, en telkens is duidelijk, vooral door de tegelijkertijd genoemde plaatsen, dat het noord-westen van Frankrijk is bedoeld. In dit verband zijn de veldslagen van Pepijn en Karel Martel tegen de Friezen het vermelden waard. **Zij vonden alle in Frans Vlaanderen plaats**: in 687 bij **Dorestadum** - Audruicq; in 695 in het **Carbonarisçh Woud** en bij **Dorestadum** - Audruicq (wat een combinatie! indien men dit feit in Nederland wil leggen); in 714 op een niet genoemde plaats, die blijkens de kalender van St. Willibrord **Cocia** - Coyecques was, op 7 km zuid-west van Terwaan; in 717 bij **Ambleteuse** ten noorden van Boulogne en bij **Inchy-en-Artois**, op 12 km west van Kamerijk; in 734 bij de rivier de **Burdina**, de Bourre in de omgeving van Hazebroek, dezelfde streek waar St. Bonifatius de dood vond. Het feit dat **alle veldslagen** van de Friezen in **Frans Vlaanderen** geleverd werden, heeft de historici niet aan het denken gezet. Het moet rechtuit gezegd worden: het is een aanfluiting van kritisch historisch onderzoek over deze feiten heen te springen en zomaar te aanvaarden dat de nederlandse Friezen zich **iedere keer zonder uitzondering** in Frans Vlaanderen gingen opstellen om daar de aanvallen af te wachten. Bovendien hebben de Friezen nooit het initiatief tot de strijd genomen. Het zijn altijd de Pepijnen die hen aanvallen, en het enig

mogelijke is dat dit **in hun eigen streek** gebeurde. Bij het debat in Amsterdam heb ik op deze feiten gewezen. Geen van de vier professorale opponenten had er een antwoord op.

De verhalende teksten over Frisia worden in Deel II gegeven. Het is noodzakelijk in dit deel de **substantie** van Frisia te behandelen, van de ene kant om de ware oorsprong van de historische mythen bloot te leggen, van de andere kant om de beroeps-fragmentenhappers te laten zien hoe een historisch-geografisch onderzoek volgens de regels van de wetenschap moet worden gedaan. De substantie van een land wordt gevormd door de namen van rivieren, streken en plaatsen. Het gaat natuurlijk niet aan, daaruit wat losse gegevens te rukken en een veel omvangrijker materiaal te laten liggen alsof het niet bestaat. Daarom worden achtereenvolgens behandeld:

Tekst 489. De plaatsnamen uit de berichten over Frisia en Saksen.

Tekst 490. De plaatsnamen uit de levens van de zendelingen.

Tekst 491. De plaatsnamen uit de oorkonden van bisdom Traiectum - Tournehem.

Tekst 492. De plaatsnamen uit de oorkonden van de abdij Aefternacum - Eperlecques.

Tekst 493. De plaatsnamen uit de oorkonden van de abdij Werethina - Fréthun.

Tekst 494. De namenpatserij van Blok.

Tekst 495. Frans-Vlaamse plaatsnamen in Nordfriesland (D.).

Tekst 496. Frans-Vlaamse plaatsnamen in West-Friesland, Friesland en Groningen.

Tekst 489. De plaatsnamen uit de berichten over Fresones en Saksen.

Hier worden de plaatsnamen gerangschikt die ons uit de berichten over Friezen en Saksen bekend zijn. Als eerste komen daarvoor de teksten van de klassieke schrijvers in aanmerking. Het betekent niet, dat al deze plaatsnamen **in Frisia** lagen, wel dat zij in nauw verband met de Frisii worden genoemd, zodat de burens aan alle kanten van de Friezen terecht in deze lijst staan. In de romeinse periode wordt niet of nauwelijks over Saksen gesproken. In de karolingische tijd echter worden Friezen en Saksen bijna altijd samen genoemd. Derhalve zitten in deze lijst ook alle namen uit de berichten over de veldtochten van Karel de Grote tegen de Saksen, een enkele maal tegen de Friezen. Merk vooral één zaak heel duidelijk op: **er zit geen enkele naam bij uit het noorden van Duitsland**, zodat meteen een einde is gemaakt aan de fabel der fabels dat de veldtochten van Karel de Grote tegen de Saksen, die tussen 772 en 806 bijna jaarlijks voorvielen, telkens naar het hoge noorden van Duitsland zouden hebben gelopen. Alles heeft zich afgespeeld in het noorden en noord-westen van Frankrijk.

NAMEN VAN FRISIA

Actania - Acquin.

Ad duodecimum - Montdidier.

Albanianis - Alembon.

Albis, rivier - Aa.

Alemanni - Allemont, Oise.

Alisni - Hallines.

Aliso - Arleux.

Alvea, rivier - Authie.

Amblava - Ambleteuse.

Ambra, rivier - Embry.

Amisia, rivier - Hem.

Amisia, plaats - Ames.

Ampsivarii - Ambrines.

Andirnachia - Andernay.

Angli - Englos.

Angrivarii - Angres.

Arenatio - Annois.

Aresburg - Aremberg.

Asciburgium - Haulchin.

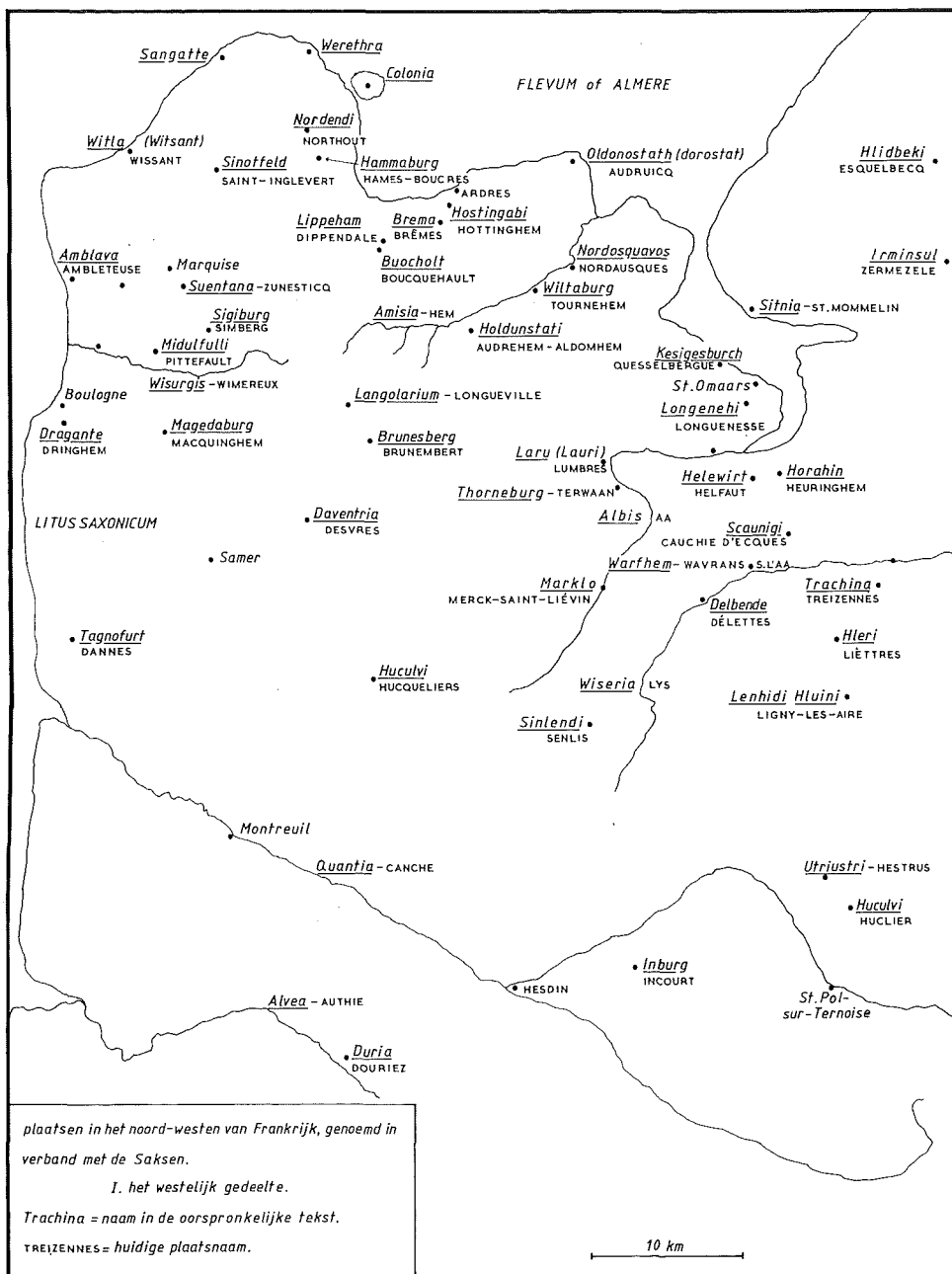
Asnegi, berg - Honech.

Atecotti - Attin of Ecottes.

Atrebates - Atrecht.

Attiniacum - Attigny

Attuarii - Attin.

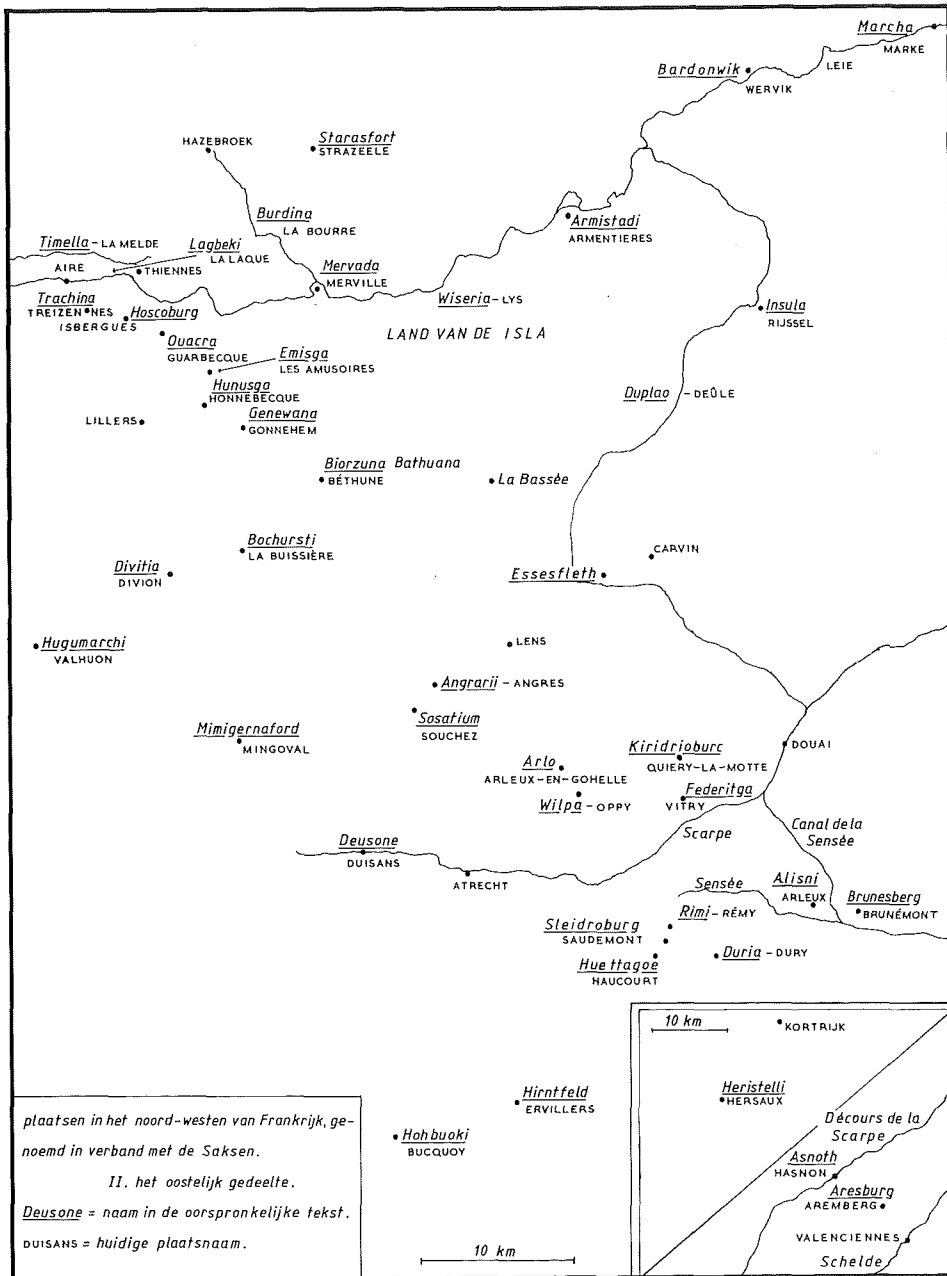
Kaart 31.

Atuacutum - Attin.
 Austeravia - Ostrevant.
 Autennacum - Autigny.
 Avari - Avrecourt, Avrechy.
 Austerban - Ostrevant.
 Baduhenna - Behagnies.
 Baetasi - Bettignies.
 Bagacum - Bavay.
 Bardaenowic - Wervicq.
 Bardengoi - Wervicq.
 Basternae - Basseux.
 Batavi - Béthune.
 Beurcina - Bertincourt.
 Bingum - Vigny.
 Biorzuna - Boursin.
 Bituriges - Bettrechies.
 Blariaco - Berlancourt.
 Bogadum - Bouchain.
 Boii - Boëseghem.
 Bokweri - Buissière.
 Bonna - Boulogne.
 Bordonchar - Wervicq.
 Briones - Brienne-le-Château.
 Britones - Brétigny.
 Bructeri - Broxeele.
 Brunenberg - Brunémont, Brunembert.
 Bucki - Bucquoy.
 Budica - Buding.
 Buduris - Buire.
 Buocholt - Bouquehault.
 Burcana - Boursies.
 Burcina, rivier - Bourre.
 Burginatio - Bohain.
 Caledoni - Calonne.
 Caletti - Cléty.
 Calicones - Calonne.
 Camaraco - Kamerijk.
 Canninefaten - Genech.
 Caritami - Cartignies.
 Carvone - Carvin.
 Caspingio - Campagne.
 Castellum - Cassel.
 Castra Herculis - Roye.
 Casuarii - Cattenières.
 Catualium - Châtillon-sur-Oise.
 Catuslogi - Cattenières.
 Cauburg - Caumont.
 Cevalum - Chevilly.
 Charydi - Carenay.
 Chatti - Catsberg.

Chauci - Chocques.
 Chemae - Chemy.
 Cherusci - Chérisy.
 Cimbri - Simencourt.
 Coadul - Caullery.
 Cocia - Coyecques.
 Codanus - Het Kanaal.
 Colodici - Couloing.
 Colonia Traiana - Tressin.
 Connoburg - Quembergues.
 Corbulo - Corbehem.
 Cortoriacenses - Kortrijk.
 Cruptorix - Crochte.
 Dalmatii - Damousies.
 Dania - Normandië.
 Danuvius - Aisne.
 Dersia - Dercy.
 Dimia - Dimont.
 Divitia - Divion.
 Dorestadum - Audruicq.
 Dorostorena civitas - Audruicq.
 Duconum - Dourlers.
 Dragini - Dringhem.
 Drusinae - Drouvin.
 Dulgubini - Doulieu.
 Duria - Dury.
 Duringa, rivier - Durtain.
 Elna, rivier - Liane.
 Essesveld - Escoeuilles.
 Eucii - Euville.
 Eustrachia - Westrachia.
 Evitano - Evin-Malmaison.
 Fabiranum - Favreuil.
 Fanfana - Fampoux.
 Faveris - Favreuil.
 Ferdia - Fréthun.
 Feresne - Waremmé.
 Flenio - Fiennes.
 Fletione - Fléchin.
 Flevi - van het Flevum.
 Flevum - Almere.
 Flymeer - Almere.
 Foro Adriani - Hardinghen.
 Fosi - Fosseux.
 Franci, Franki - omg. Doornik.
 Francia Rinensis - aan de Schelde.
 Frixagoren - Frisonnes.
 Geminiaco vico - Guémappe.
 Genewana - Gennes-Ivergny.
 Gessoriacum - Boulogne.

Grinnibus - Grivesnes.
 Guberni - Gouves.
 Guthabus, rivier - Gy, Sambre.
 Gypedes - Guemps.
 Halani - Halluin.
 Halla - Hallennes.
 Hammaburg - Hames-Boucres.
 Hattuarii - Attin.
 Helinium - Liane.
 Helveti - Helfaut.
 Herakleia - Roye.
 Hercules, Bos - zie vlgd.
 Hercules, Kolommen van - Cap-Gris-Nez
 en Cap-Blanc-Nez.
 Hercynisch Woud - Catsberg.
 Hermiones - Hermies.
 Hermomacum - Aulnoy-Aymeries.
 Hermundores - Hermelinghen.
 Heruli - Héricourt.
 Hissca, rivier - Sambre.
 Hister, rivier - Huistre.
 Hohscobour - Isbergues.
 Honoriani - Hornaing.
 Hostingabi - Hottinghem.
 Huculvi - Huclier.
 Huerenavelde - Hurionville.
 Huettagoe - Haucourt.
 Inburg - Incourt.
 Incriones - Equires.
 Indistavisae - Saint-Inglevert.
 Ingaevones - Saint-Inglevert.
 Intuergi - Ennetières.
 Irminsul - Zermezele.
 Itium - Boulogne.
 Itta, rivier - Authie.
 Kesigesburch - Chassigny.
 Kidrioburg - Quiéry-la-Motte.
 Lamizon, rivier - Laize.
 Landudi - Landas.
 Langobardi - Lompret.
 Langolarium - Longueville.
 Lauri - Lumbres.
 Legia, rivier - Lys.
 Levesano - Laventie.
 Liesthorp - Lisbourg.
 Linac, rivier - Liane.
 Linhidi - Ligny-les-Aire.
 Lippa, rivier - Lys.
 Longenehi - Longuenesse.
 Longi Pontes - Longfossé.
 Lugdunum Batavorum - Leulinghen.
 Magancia - Maing.
 Magedoburg - Macquinghen.
 Mannaricium - Merville.
 Marcha, rivier - Marcq.
 Marcodurum - Marcoing.
 Marcomanni - Marconne.
 Marsati - Marchiennes.
 Marsi - Marck bij Calais.
 Marsigni - Marchiennes.
 Matilone - Le Mat.
 Mattiaci - Mastaing.
 Mediolaum - Manneville.
 Menapii - Cassel.
 Mervada - vijver bij de Selle.
 Midulfulli - Pittefaut.
 Minda - Menty.
 Mons Taunus - Montigny.
 Morini - Terwaan.
 Navalia, rivier - Nave.
 Nemetes - Atrecht.
 Nervii - Bavay.
 Nigropullo - Noires Terres.
 Nigrum Fluvium - Noir d'Aa.
 Nodac - Noeux.
 Noita - Noeux.
 Nonmodoca - Atrecht.
 Noordelijke Oceaan - Atlantische Oceaan.
 Sinlendi - Senlis.
 Nordalbingi - noord van de Albis-Aa
 Norditi - Northout.
 Nordostrachia - Ostrevant.
 Nordosquavos - Nordausques.
 Novarii - Nouart.
 Novesia - Feignies.
 Novesium - Nouvion-sur-Meuse.
 Noviomagus - Noyon.
 Oceaan - Atlantische Oceaan.
 Orham - Heuringhem.
 Ostfali - Estevelles.
 Ouacre, rivier - Guarbecque.
 Paterbrunna - Pierrefonds.
 Petribrunna - Pierremont.
 Peucini - Puisieux.
 Picti - Pihen.
 Pontes Scaldis - Escautpont.
 Praet. Agrippinae - Elinghen.
 Promontorium Cimbrorum - Cap-Gris-
 Nez, Cap-Blanc-Nez.
 Quadi - Quaëdypre.

plaatsen in het noord-westen van Frankrijk, genoemd in verband met de Saksen.
 II. het oostelijk gedeelte.
Deusone = naam in de oorspronkelijke tekst.
 DUISANS = huidige plaatsnaam.

Kaart 32

Quadriburgium - Quaëdypre.
 Renus - Schelde.
 Rhiustri - Hestrus.
 Rimi - Rimeux.
 Ripuaria - Ribécourt.
 Rodnaco - Radometz.
 Rosogavi - Rougefay.
 Rugi - Rougefay.
 Ruteni - Ruitz.
 Salii - Selle.
 Sarmatae - Sermaise.
 Scauninge - Cauchie d'Ecques.
 Scoti - Escaudain.
 Semnonen - Sempy.
 Siatutanda - Sithnieu, St. Omaars.
 Sicambri - Cambrin.
 Sigiburg - Séburg.
 Siligni - Solesmes.
 Sinotveld - Saint Inglevert.
 Sitnia - St. Omaars.
 Sleidroburg - Saudemont.
 Steinfort - Steenvoorde.
 Starasfort - Strazeele.
 Stereontium - Estreux.
 Sturii - Estreux.
 Suaeuconi - Souchez.
 Suentana - Zuensticq.
 Suevi - omg. Kortrijk.
 Sunuci - Somain.
 Sygambri - Cambrin.
 Tablis - Etaples.
 Tabuda, rivier - Authie.
 Tencteri - Tangry.
 Tervanna - Terwaan.
 Testrebant - Taxandria.
 Teucera - Thièvres.
 Teuderium - Douriez.
 Texalia - Axles bij Calais.
 Textricum - Tertry.
 Thilia - Tilques.

Thoringia - Doornik.
 Trachina - Treizennes.
 Traiectum - Tournehem.
 Treva - Thièvres.
 Triboci - Troisvaux.
 Tricensima - Tressin.
 Troia - Troisvaux.
 Tubanti, Tuihanti - Thun.
 Tungri - Tingri.
 Turnaco - Doornik.
 Turoni - Doornik.
 Ubii - Abigny-en-Artois.
 Usipeti - Weppes.
 Vaccaci - Vacquerie-le-Boucq.
 Vahal - Oise.
 Valentianes - Valenciennes.
 Vandali - Wahagnies.
 Vangiones - Wannechain.
 Wattiaci - Watten.
 Verdaci - Verton.
 Veteribus - Visterie.
 Victrenses - Vitry-en-Artois.
 Vinciacum - Inchy-en-Artois.
 Vironum - Vervins.
 Virovino - Wervicq.
 Vistula, rivier - Vesle.
 Vogastes - Fosseux.
 Vogo Dorgiaco - Wavrechain.
 Waladala - Wallers-Trélon.
 Wattium - Watten.
 Widenes - Widehem.
 Westfali - West-Wailly.
 Wigmodia - Wissant.
 Winidi - Winnezele.
 Wisera - Wimereux.
 Wisera (witte rivier) - Albis, Aa.
 Wisurgis - Wimereux.
 Witberg - Blingel, Blangy.
 Witla - Wissant.
 Withmundia - Wissant.

Deze 305 streek-, rivier- en plaatsnamen wijzen op hun beurt Frisia ook aan Frans Vlaanderen toe. Er komen maar vijf namen uit de mythen in voor, die men ten onrechte in Nederland had verondersteld, namelijk: Batavi, Canninefati, Dorestadum, Flevum en Lugdunum. De rest is zó on-hollands en zo veraf, dat vijf namen op de 305, die niet in en rond Friesland aan te wijzen zijn, de plaatsing van deze vijf in Nederland (nota bene niet in Friesland!) als baarljke nonsens ver-raadt.

Tekst 490. Plaatsnamen uit de levens van de zendelingen.

In de levens van de heiligen komen maar weinig plaatsnamen voor, omdat de devote schrijvers meestal meer belangstelling hadden voor mirakels en wonderdaden dan voor exakte en geografische gegevens. Wanneer we de levens van de zogenaamde "nederlandse" apostelen doorlopen, krijgen we toch een oogst van **100 plaatsnamen** bij elkaar. Zij zijn afkomstig uit de levens van de volgende heiligen (de namen worden met een hoofdletter nader aangeduid; Wi betekent Willehad): Willibrord, Bonifatius, Gregorius, Odulphua, Suitbert, Plechelmus, Lebuinus, Ludger, Willehad, Ansharius en Radboud. Er is geen enkele nederlandse of friese naam bij. Wij laten ons natuurlijk niet meer bij de neus nemen door de de bekende fabels en doublures.

Afternacha (Wi) - Eperlecques.	Fivelgo (Lud) - Fiefs.
Abbeville (W) - Abbeville.	Flye (O) - Flevum of Almere.
Aefternacum (W) - Eperlecques.	Fositesland (W, Lud) - Fosse Boulonnaise.
Alechmere (O) - Flevum of Almere.	Francia (W) - Frans Vlaanderen.
Almere (Bo) - Flevum of Almere.	Fridislar (Bo) - Fresnes-sur-l'Escaut.
Alna (Lud) - Elnes.	Frisingen (Bo) - Fressies.
Amanaburch (Bo) - St. Amand-les-Eaux.	Gicesmora (Bo) - Gussignies.
Asnaloh (Lud) - Acheville.	Gravelinge (W) - Gravelines.
Astergo (Wi) - Ostrevant.	Hamarithhe (Lud) - Hammeville.
Attingahem (Bo) - Assinghem of Autingues.	Hammaburg (A) - Hames-Boucres.
Bagoloso (W) - Bailleulval	Helewyrd (Lud) - Helfaut.
Bertuinus (W) - St. Bertijns van St. Omaars.	Herenvurde (W) - Héricourt.
Billurbeki (Lud) - Bellebrune.	Hessen (Bo) - deel van de Chatti.
Bordne, rivier (Bo) - Bourre.	Hohstedi (Bo) - Houdain.
Boructuarii (S) - Broxeele.	Honishem (R) - Honnincthun.
Brema (Wi) - Brêmes.	Hostrage (Wi) - Ostrevant.
Budica (Lud) - Buding.	Hugmerthi (Lud) - Valhuon.
Danubius (A) - Aisne.	Huilpa (Leb) - Oppy.
Dockynchirica (Wi) - Duinkerken.	Humarcha (Wi) - Valhuon.
Dorstat (Bo) - Audruicq.	In Littore (S) - Illies.
Civitas Reginae (Bo) - Rainsars.	Isla (Leb) - Lys.
Cocia (W) - Coyecques.	Justina (Wi) - Justine.
Eichstadt, zie Hohstedi.	Lade, rivier (Lud) - Guarbecque.
Elmere (Bo) - Flevum of Almere.	Lagbeke (G) - Laque.
Emisga (Lud) - Amusoires.	Laras (Wi) - Lumbres.
Eresburg (Wi) - Aremberg.	Leri, Hleri (Lud, Wi) - Lières.
Federitga (Lud) - Vaudricourt.	Lotusa (Lud) - Leuze.
Felisa (Bo) - Feuchy.	Loveke (Wi) - Loogracht.

Mimigernaford (Lud) - Mingoal.	Traiectum W, Bo) - Tournehem.
Marklo (Leb) - Merck-Saint-Liévin.	Thriante (Wi) - Tringhem.
Mithilburgenses (W) - Middelburg (B.)	Turholt (A) - Torhout.
Nordendi (Wi) - Northout.	Turingia (Bo) - Doornik.
Nordgoe (Bo) - pendant van Ostrevant.	Utristri (Wi) - Hestrus.
Ordorp (Bo) - Orchies.	Viltaburg (W) - Tournehem.
Oressooth (O) - Orschies.	Walacria (W) - omg. Brugge.
Ostar (Bo) - Ostrevant.	Walichrum (W) - Warcove.
Ostia Reni (W, Bo) - Schelde.	Wanga (Wi) - Waucourt.
Ostracha (Lud) - Ostrevant.	Welanao (A) - Welles.
Oudezeele (P) - (Oldenzaal!).	Werethina (Lud) - Fréthun.
Pataviensis (Bo) - Béthune.	Werfhem (Lud) - Wavrans-sur-l'Aa.
Plecaeshem (Wi) - Blecquenecques.	Werina (Lud) - Wéringhen.
Ripuarii (Lud) - Ribécourt.	Westar (Bo) - Westrachia (pendant van Ostrevant.
Riustri (Wi) - Hestrus.	Westcapelle (W) - Westkapelle (B.).
Saltszburg (Bo) - Sauchy l'Estrée.	Westelijke Oceaan (Bo) - Atlantische Oceaan.
Sens (W) - Sens.	Wigmodia (Wi) - Wissant.
Sudergo (Leb, Lud) - zuid van Atrecht.	Wiicswird (Lud) - Wisques.
Suestra (W) - Souastre.	Wilpa (Leb) - Oppy.
Suevi (A) - Doornik.	Wirtzaburg (Bo) - Vittarville.
Thiatmaresgo (Wi) - Anzin, voorheen St. Albinus de Maresch.	Wisura (Leb) - Albis, Aa.
Toronica civitas (W) - Tournehem.	Withea (Bo) - Albis, Aa.
	Wyrda (Bo) - Fréthun.

Tekst 491. De plaatsnamen uit de oorkonden van het bisdom Traiectum - Tournehem.

De dokumentatie van het bisdom van St. Willibrord staat praktisch geheel in één codex, het befaamde **Cartularium van Egmond**, dat in de 12e eeuw in de abdij van Egmond uit de lucht kwam vallen. Van tevoren is het in Nederland niet bekend geweest, wat dan ook duidelijk maakt waarom vóór de 12e eeuw in Nederland met geen woord is gerept over Willibrord en diens bisdom. Al weten we niet precies hoe deze codex in Egmond terecht is gekomen, dan kan aan de hand van andere gegevens toch een redelijke veronderstelling worden gedaan. De abdij van Egmond is in de 12e eeuw gesticht, en niet omstreeks 950 wat ten onrechte is aangenomen. Zij werd bevolkt met een abt en monniken uit **Gent**. Het Vita S. Adelberti (MGS, XV, p. 699; AS, juni VII, p. 82 - 95) verhaalt dat bisschop Andreas van Utrecht (Andries van Kuik, 1128 - 1139) en Petronelle gravin van Holland aan de abt van Gent verzochten om monniken af te staan voor een klooster te Egmond. Deze zond Walter, proost van de Gentse nederzetting te **Lens!** (16 km noord-oost van Atrecht), die door de bisschop tot abt werd gewijd. Op 7 oktober 1143 is de nieuwe abdiijkerk van Egmond door bisschop Hartbert van Utrecht ingewijd. Nergens staat geschreven dat abt Walter het Cartularium in zijn bagage heeft meegebracht, doch één lijn is al duidelijk. De tweede is, dat het opduiken van de codex in Nederland haarfijn samenvalt met de

stichting van een Gents klooster te Egmond. In Egmond was ook een Evangeliarium aanwezig (thans Kon. Bibl.) dat volgens een legendarisch verhaal tegen het einde van de 10e eeuw door Dirk I van Holland aan de abdij van Egmond zou zijn geschonken, die evenwel nog niet bestond, zodat het verhaal niet waar kan zijn. De herkomst van deze codex is duidelijker, omdat hij een afbeelding bevat der abdijskerk van St. Riquier bij Abbeville, waardoor vast staat dat de codex daar geschreven is. Overigens blijft het niet bij die ene afbeelding. De codex is geheel uit de school van St. Riquier (zie: Grote Winkler Prins, 1968, deel VII, kol. 320).

En dan komt het allermerkwaardigste. Al had de abdij van Egmond de dokumentatie van het bisdom van St. Willibrord in huis, toch heeft zij met geen woord gezegd of zelfs maar laten verstaan dat die dokumentatie op Friesland en Utrecht betrekking had. In de **Annalen van Egmond**, die in de 12e eeuw beginnen - weer datzelfde keerpunt! - maar later met allerlei toevoegingen werden aangevuld, staat **geen woord** over Willibrord of het oude bisdom Traiectum. De ellende begon pas, toen Utrecht **in de 13e eeuw** een afschrift van het Cartularium van Egmond in bezit kreeg, dit aanvulde met een paar levensgrote vervalsingen, juist bestemd om de band te leggen tussen het bisdom van Willibrord en Utrecht, en het geheel presenteerde als de ware en authentieke dokumentatie van Utrecht. Alle historici zijn erin gevlogen; Opperman had het half door. En toen ik deze rekonstruktie gaf, was de verbijstering zo groot dat mijn stelling als "onmogelijk" werd verworpen. Ten onrechte, want de valse akten, die gefabriekt werden om de link tussen Willibrord en Utrecht te leggen, zijn op een kilometer afstand als vals te onderkennen, reeds vanwege het simpele feit dat de meest cruciale vervalsingen **niet in het Cartularium van Egmond staan**.

De plaatsnamen in de onderstaande lijst zijn **alle** afkomstig uit het Cartularium van Egmond. Dit bevat een serie oorkonden, waarin schenkingen over goederen en rechten staan. Het gros van de plaatsnamen staat in de lijst van ca. 870. Bisschop Hunger van Tournhem was in 857 voor de Noormannen gevlucht. Hij keerde na verloop van tijd in zijn bisdom terug en zette zich aan het werk om weer orde op zaken te stellen. Daartoe riep hij groepen mensen op om te getuigen wat het bisdom in bezit had gehad. Het relaas van zijn onderzoek heeft een lange opsomming van plaatsen opgeleverd. De namen uit zijn lijst en uit de oorkonden heb ik verzameld. Ziehier het resultaat: **zij liggen alle in Frans Vlaanderen**:

Accasthorp - Acheville.
Adrichaim - Audrehem.
Aefternacum - Eperlecques.
Aladna - Alette.
Alatinge - Alincthun.
Alfna - Eleu-dit-Lauwette.
Almere - Plaine Flamande.
Alvitlo - Avion.
Amuthum - (mond van de rivier).
Anansati - Annezin.
Asnon - Sonnevville.
Astburon - Acquin-Westbécourt.
Axmeriscota - Les Marichons.
Bante - Bainghen.
Baradum - Barastre.
Batchem - Battinghen of Bachy.

Beccanburon - Béconval.
Beinheim - Bainghen of Bayenghen.
Benetfelde - Bénifontaine.
Bergum - Berquen of Bergues.
Bevorhem - Beuvrequen.
Binorthanflieta (noord van de rivier).
Bisuthanflieta (zuid van de rivier).
Blectinghem - Bléquin.
Bomala - Bommel.
Braacanhem - Braquincourt.
Bracola - Brackelerot, nu Neuve-Chapelle,
Brouxolles of Broxeele.
Bredhem - Berthem.
Brokhem - Les Breux.
Bunninchem - Bonningues-les-Ardres of
Beugy.

Kaart 33.

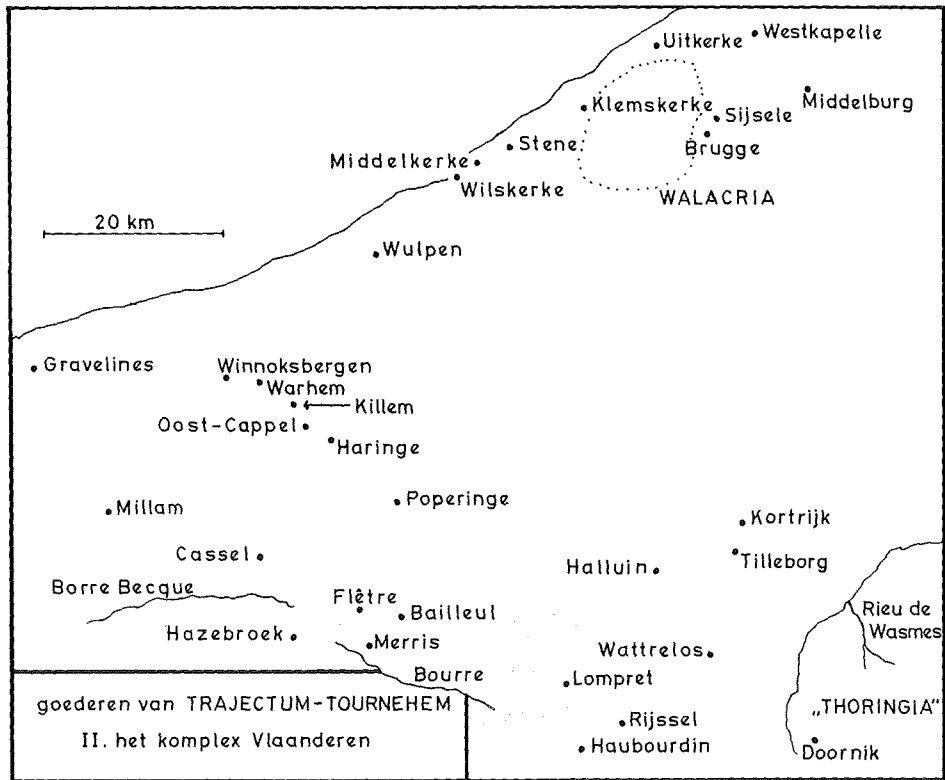

Buosnhem - Boëseghem of Bézinghen.
 Burem - Buire-le-Sec.
 Calmere - Caullery.
 Camminga - Campigneulles.
 Camphorpa - Cantinart.
 Corscan - Courset of Course.
 Cunulfem - Cuinghem of Cuinchy.
 Dalmerse - deel van het Almere.
 Daventre - Desvres.
 Dorestadum - Audruicq.
 Ductinghem "in pago Iso" - Todinchtun.
   Isla is de Lys.
 Eddingem - Edequines.
 Edesthorpa - Autembert.
 Elfnum - Elvelinghen.
 Ellenwik - Elincourt of Elinghen.
 Ellunthem - Alinchtun of Alinthus.
 Elste - Elnes of Halloy.
 Embriacum - Embry.
 Ep - Eps.
 Ermkina - Ermicourt.
 Feedna - Zie Fethna.
 Felison - Feuchy.
 Felua - Flevum.
 Femgrima - Frémicourt.
 Fennepa - Fampoux.
 Feratina - Frétin of Fernaville.
 Fethna - zie Huita.
 Flethite - Fléchin.
 Flevum - zie Almere.
 Fore - Forest of Fordres.
 Forebourg - Fournehault.
 Fornhese - Youse.
 Forschate - Fouquières.
 Fresdore - Fresnicourt.
 Fresionowic - Fressenghe of Frissinghe.
 Fumarhara - Furmeshem.
 Galinghem - Garlinghem.
 Ganga - Gagnicourt.
 Germepi "bij de Isla" - Grémecourt.
   Isla is Lys.
 Gestnipemutha - Questinghen.
 Getzewald - Gazevert.
 Ginnela - Guinecourt.
 Gintasstrip - Givenchy-en-Gohelle.
 Gisleshem - Guslinghem.
 Gnisingo - Ghissignies.
 Godolfem - Godelimbroeucq.
 Greveningo - Gravelines.
 Gruosna - Grosville.
 Haemni - Le Hamy.
 Haltne - Halinghen.
 Hanatce - Annezin.
 Haragum - Haringe.
 Haralem - Hardelot.
 Hasehem - Hazuingue of Azelinghen.
 Hassi - Achiet of Assinghen.
 Hegginghem - L'Aigle.
 Heliglo - Helfaut.
 Helisthe - Oust.
 Hellouwa - Allouage.
 Helnere - Elnes.
 Hespenni - Elceka, nu Nordausques of
   Heuchin.
 Hem, rivier - Hem.
 Hengistcoto - Ecottes.
 Heoa - Ouve-Wirquin.
 Herawinna - Herasvesnes.
 Hermeshe - Hérimetz.
 Herodna - Héronval.
 Hesim - Yeuse of Haisnes.
 Heslem - Hélesmes.
 Heslemaholta - Hellemmes.
 Hesola - Hézecquel.
 Hintingoe - Hindinxent.
 Hlithum - Listergaux.
 Holanwegh - Hollingues of Haut-Wignes.
 Holtlant - Houtkerque.
 Holtsele - Holsinghen, nu Assinghen.
 Hordheim - Heuringhen, Hourdain of Olhain.
 Hostepinheri - Hottinghen.
 Hostsagnem - Sainghin.
 Hosunhem, Husenham - Husen, nu Wissant.
 Hovarathorp - Offrethun.
 Humella - Wimille.
 Hunderi - Hordain of Humbecamp.
 Husidina - Houdain of Hesdin.
 Hustingest - Autingues.
 Huwido - Hove of Houvin.
 Isla, rivier - Lys.
 Landei - Landas.
 Landiage - Landrécies.
 Langhare - Lagnicourt.
 Langongest - Longueville.
 Lanthem - Lens.
 Lauvichi - Lauverdal.
 Legihan - Lédinghen of Ligny-lez-Aire.
 Leithon - Ledquen.
 Leomeriche - Leodedringas, nu Beaurain-
   ville of Lostebarne.

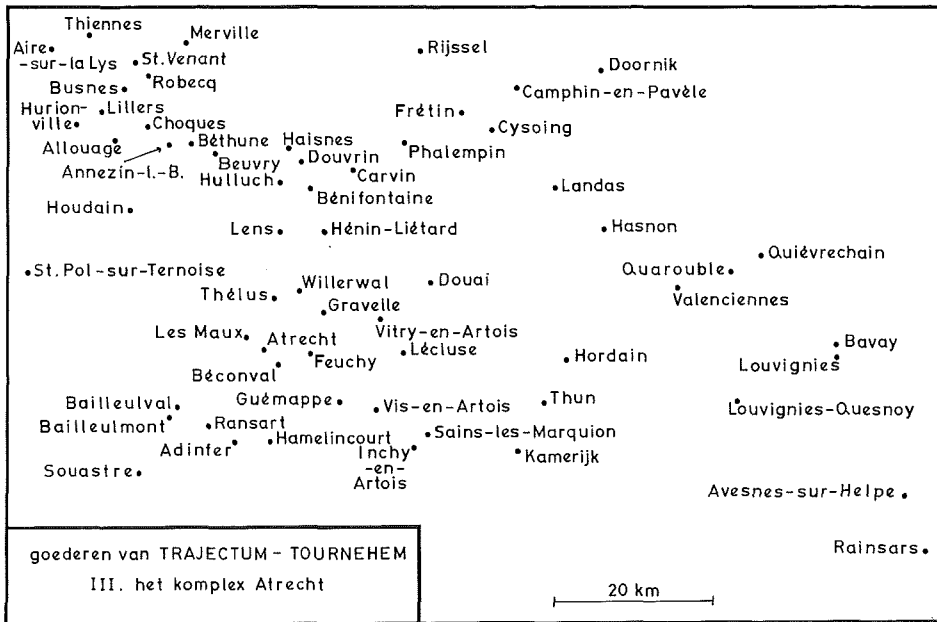
In brokhem . i . In eunulthem . iii . In godelthem . ii . In
pisehem . i . In ganga . vii . In gusingo totu sei martini . In
uui ut mundhem . v . In husidina . iii . In lidum . ii . In uaga
ra felda . ii . In odesthorpa . iii . In pathem . ii . In sube husi
totu sei martini . In hamagum . iii . In sube rem . ii . In blec
ranghem . ii . In seorono . iii . In bergum . v . In bonet felda .
ii . In capthorpa . i . In beccanburen . i . In uranlo . i . In tex
le . tertia pars sei martini . In uuiron due partes totius tre
sei mart . cu ecclis utriusq . terre . & in uarobit similiter
Decima quoq . nauu que illuc . pcellaru impetu feruntur .
ac in uentionis ad sem martinu ptingit . q . teloneu n habet .
De teloneis quoq . 7 de negotio aut undeciq . ad parte regu
uis fisci censum exigere debet omis decima sei martini est .
simit 7 de tributo qd hus lo tho uocat . In ueromeri omis
piscatio . & in uero meri laxatio retiu qd tragal dicit omis
& dimidiu piscationis ad sem martinu ptingit . In dalmer
see tota piscatio sei mart . In get re uuald . in flumine fen
nepa omis piscatio sei mart . In amurthon septu uere ad pis
candum . In almere regalis . decima census q uocat cogsculd . In
pesse ulla cu omi piscatione . Decima & iam in almeri de
sagenis sei martini est . Sed modo ille alie partes nouem
pprie sunt sei mart . sed 7 alia piscatio in flumine feht .
tota sei mart . cu omib staguis ibi ad uacantib . omis q . aque
in rustar laca . cu omi piscatione sei mart . De uiuis . oei
in aluulo mansu dnuatū cum terra salaricia sei marti
ni . cu seruis in eade ulla comanentib . quoz hec sunt no
mina . Folkare . hoffer . Redbald . Sarger . Thiemer . Redger .
Redulf . Sinath . Reingerd . Saxbraht . Aldo . Liebald . diac .
Vimbald . Tiebo . Huno . Vulfhold . Aldolf . Geldulf . hildulf .
Oarbald . Garhelm . Berro . Sarger . Euorbald . Aslef . Osbraht .
Tatto . E do . Quo qd isti habuerunt nunc coputatum est

Bladzijde uit een kopie van de goederenlijst van de St. Martinus-kerk van Tournehem-sur-la-Hem. De hier voorkomende namen vindt men in het "Namenboekje van Frans-Vlaanderen". De codex bevindt zich in het British Museum te Londen; uit niets blijkt dat hij zich ooit te Utrecht zou hebben bevonden.

Ler - Laires of Lières.
 Leri, Hleri - Lières.
 Lethem - Lestrem.
 Lidum - Liby.
 Limbon - Limon.
 Lippinge - Dippendalle.
 Lisidinon, Lisiduna - Licques.
 Litlongest - Listergau of Langastre.
 Liusna - Loison of Lieussent.
 Lodichem - Lédinghen.
 Lokkia, Loccha, rivier - Loquin.
 Lompchen - Lomporet of Longpré.
 Lonoralaca - Longuerecque.
 Loppishem - Louvignies.
 Lorek - Lorgnies.
 Lote - Louches.
 Luddingem - Lottinghen.
 Luona - Loisne.
 Lux - Ludy.
 Macteshem - Mecquignies of Maquétra.
 Madua - Madeux of Madick.
 Marandi - Marant.
 Marithaime - Marest.
 Marsna - Marnes.
 Masalandum - Mazinghen of Moslains.
 Masamuthon - Marsum, Marck.
 Medemolaca, water - Meldick bij St.
   Omaars.
 Merchishem - Merkeghem of Markenes.
 Mocoorth - Mottehault.
 Nesse - Le Nez.
 Nesseshort - Nesle.
 Nifterlaca - Eperlecques.
 Niumago - Noyon.
 Northanheri - Norrent-Fontes, Northout of
   Nortkerque.
 Nortwalde - Noir Bois, Noirmal of Noir-
   carmes.
 Nuazefelde - Nesles.
 Osbragtteshem - Brexent-Enocq.
 Osfrithem - Honvault.
 Osgeresgest - Engoudsent.
 Oslem - Etrehem.
 Ostarburghum - Ostrehove of Ostreville.
 Osterbac - Est-Mont.
 Otersem - Ostrehove.
 Pathem - Pitgam.
 Pillinghem - Peuplingues.
 Pischem - Pichevert.
 Polgest - Polincove.
 Potarnem - La Poterie.
 Prast - Pré-de-Licques.
 Rhem, rivier - Hem.
 Rinasburg - Riquebourg of Rinxent.
 Riswic - Richebourg.
 Riswic - Le Rietz.
 Rodanburg - Rotembert.
 Rothulfuassenhem - Helvelinghen.
 Rudinhem - Rodrechen of Rodelinghen.
 Rufingen - Rouvignies.
 Rugrum - Rouvroij.
 Ruperst - Rupembert.
 Scata - Setques.
 Schupildhem - Schoubrouck of Schéfol.
 Scoronlo - Scorepanche, nu les Cottes
   Penches.
 Scranaholt - Créhem.
 Seist - Setrez.
 Simile - Sibiville of Simberg.
 Sinuinum - Séninghen.
 Sliesthorp - Lisbourg.
 Stene - Steene.
 Strude - Strouanne.
 Strouannes - Estrouannes bij Wissant.
 Suattingaburim - Sontingevelt -
   Saint-Inglevert.
 Suegon, Suegsnon, Suegsna - Zouafques.
 Suetan - Zunisticq.
 Suhthusum - Zuthove of Zutkerque.
 Suinoverit - Suinard of Zwinart, deel van het
   Almere bij St. Omaars.
 Sulvelde - Saulchoy.
 Suthrem - La Suzoye.
 Taglingi - Tailly of Tagneville.
 Taglingtos - Terlicthun.
 Tengrina - Tingry of Tringhen.
 Teratina - Tardinghen.
 Tangburga - Taigneville, Tanny of Tangry.
 Texle, Tlex - Axles bij Calais.
 Theodon - Todincthun.
 Theotorne (lees: Theoborne) - Tiembronne.
 Thiele - Tilques.
 Thorhem - Tournehem.
 Thulere - Thélus of Douriez.
 Thuuina - Thun.
 Traiectum - Tournehem.
 Trinmithi - Tiremande of Tringhem.
 Turre - Tournes of La Tour.
 Ubberon - Ouvrethem of Humbert.
 Uberan - Auvringhen.

Kaart 34.

Kaart 35.

Ubkirika - Nortkerque.	Welesan - Welles of Violaines.
Uphuson - Upen of Le Pen.	Wemminge - Wamin of Wimille.
Upwilkanhem - Wicquinghem.	Wennapan - Wanquetin.
Uranlo - Hurionville.	Werdupa - Wardrecques.
Uteromeri - deel van Almere.	Werfhem - Wavrans-sur-Aa.
Uttarlo - Uzelot.	Werheim - Warhem of Wéringhen.
Uurdin - Ourton.	Werken - Verquin of Wirquin.
Uvia - Houvin-Houvigneul.	Weromeri - deel van Almere.
Valcanaburg - Fauquemergues.	Westanne - West-Andern of West-Andres.
Welesan - Vélinghen.	Westarburgum - Westbécourt, Westrethem of Westrehove.
Velgasse - Belsace.	Westarhesi - West-Ecques of West-Yeuse.
Wada - Wail.	Westeppinheri - Epiquenhem.
Vurdin - Wierre-au-Bois of Wirquin.	Westagnem - Sachin.
Wabbinghem - Walbinghem, nu Outreau.	Widoc - Wissocq.
Wadaha - Wahagnies of Wailly.	Willishem - Willies of Willems.
Wadinghen - Wadenthun of Wingthun.	Wilkenhem - Willencourt of Wicquinghen.
Waganwega - Wacquinghen.	Winwarflet - Zwinart, deel van Almere bij St. Omaars.
Wagarafelde - Wagonlieu.	Wiron - Wéringhen.
Waricheshem - Warcove.	Withmundum - Wissant.
Warmelde - Vermelles.	
Waroht - Waringuezelle of Wargnies.	
Wefrisse - Wavrechain.	

Het zijn **262 plaatsnamen**, de meeste **puur romaans**, die sowieso al niet in Nederland gelegen kunnen hebben. Het zijn 262 namen van plaatsen, die rond **Utrecht** moeten hebben gelegen **tussen 690 en 870**, een periode waarin in het laagland van Nederland **niet eens het bestaan van één plaats archeologisch bewezen is**. Laat ik het maar onverbloemd en cru zeggen, zodat het goed tot eenieder doordringt: **de nederlandse medievisten staan wat te brallen over St. Willibrord in Utrecht terwijl alle kerken, goederen en rechten van diens bisdom in Frans Vlaanderen liggen**. Het schandalige van dit alles is **dat zij het sinds 1965** weten, en dat zij welbewust en kwaadaardig voortgaan het nederlands publiek te misleiden, simpelweg omdat zij hun blunderingen niet kunnen toegeven. Zij weten dat het Cartularium van Egmond 262 namen van plaatsen bevat, die nooit in Nederland gevonden zijn en derhalve daar niet hebben bestaan. Zij weten dat **Traiectum** en **Dorestadum** tussen 260 frans-vlaamse plaatsen staan, en derhalve Utrecht en Wijk bij Duurstede niet kunnen zijn geweest. Zij kennen het bestaan van 262 bewijzen, dat het bisdom van St. Willibrord geheel iets anders was, en in een geheel andere streek lag dan het bisdom Utrecht. Zij weten ook dat de onbevoegden, die zich met deze kwestie bemoeiden, dit verpletterend namenmateriaal niet kennen, doch zij lieten hen hun onbevoegde gang gaan, omdat elke bestrijding van mij, rijp of groen of volslagen onbenullig, hun afliegen telkens verder toedekte. Maar het beste weten zij dat het gewone publiek geen notie heeft van de 262 frans-vlaamse plaatsen in de dokumentatie over St. Willibrord, zodat zij ook hun gang konden gaan. Zij weten ook, dat ik het weet. Vandaar is te verklaren waarom zo angstvallig vermeden werd een discussie over St. Willibrord of diens bisdom te beginnen want dan, en dat wisten zij ook, gaat het deksel van het Cartularium van Egmond af. Zij wisten ook, dat dit toch eens zou komen. Daarom moest ik op alle mogelijke onfrisse manieren belachelijk en monddood worden gemaakt. Laten ze niet afliegen dat zij dit allemaal weten, want als zij dit foeffe willen proberen, is er maar één alternatief: dan zouden ze onbenullen in bronnen-onderzoek zijn. Maar dat zijn zij niet. Het Cartularium

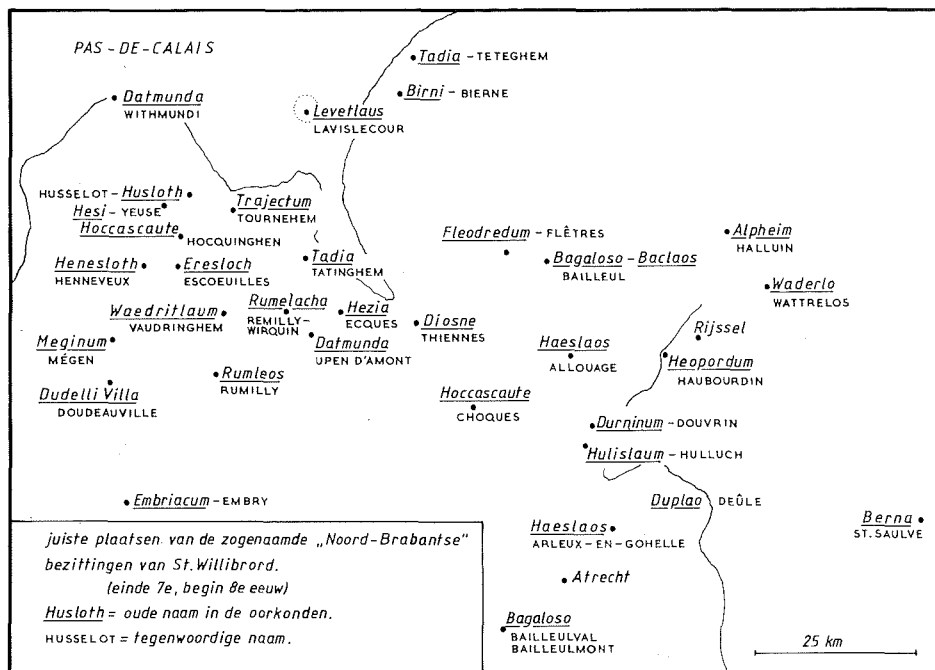
van Egmond, de bron bij uitstek over het bisdom van Willibrord, kennen zij als hun broekzak. Er blijft dus maar één konklusie over: zij hebben wetenschappelijke fraude gepleegd, en of ze nu met hun tien of twintigen zijn - ik ga ze niet eens tellen - als integere historici hebben ze afgedaan, omdat zij met één naam uit een bron staan te brallen en er 261 uit diezelfde bron als niet ter zake dienend overslaan. Bovendien zijn zij schaamteloos door het publiek de onwaarheid op de mouw te spelden **dat ik dingen oversla**, terwijl zij dat zelf zo'n **tweeduizend maal** doen!

St. Willibrord was aartsbisschop van de Friezen. Deze namenlijst toont aan waar in zijn tijd de Friezen woonden, namelijk in Frans Vlaanderen, wat Tacitus en de andere klassieke schrijvers al 20 eeuwen geleden duidelijk hadden gezegd. We begrijpen nu ook, dat alle veldslagen van de Friezen in Frans Vlaanderen plaats vonden, wat trouwens logisch is daar Pepijn en Karel Martel hen in hun eigen streek aanvielen, en het pure waanzin is geweest te veronderstellen dat de hollandse Friezen zich keer op keer in Frans Vlaanderen gingen opstellen om diens aanval af te wachten. Het is derhalve afgelopen met de fabel, dat de Friezen al in de romeinse periode in het nederlandse Friesland zaten. Even onverbiddelijk volgt daaruit, dat na het opruimen van de kern der historische mythen van Nederland de grote schoonmaak moet beginnen met alles wat daarvan werd afgeleid. Het is duidelijk dat dit zowel de romeinse periode als de vroege middeleeuwen betreft.

Tekst 492. De plaatsnamen uit de oorkonden van de abdij Aefternacum - Eperlecques.

Nadat alle namen uit de dokumentatie van het bisdom Traiectum - Tournehem in Frans Vlaanderen zijn aangewezen, ligt het voor de hand dat de kerken en goederen van **de abdij van St. Willibrord** ook daar gezocht moeten worden. **Ze liggen er inderdaad allemaal**, wat geheel logisch is, daar de abdij zowel het materiële als het spirituele centrum van de missie was. Zo komt er een einde aan de meest zotte rekonstruktie over St. Willibrord, namelijk het lokaliseren van zijn missiegebied in het nederlandse Friesland, en het plaatsen van zijn huis, zegt maar **zijn pastorie**, in het luxemburgse Echternach.

De abdij van St. Willibrord is in 753, direkt na de dood van St. Bonifatius, in handen van **leken-abten** geraakt, die haar goederen en inkomsten voor eigen gebruik en profijt in leen hadden. Achtereenvolgens is zij in het bezit geweest van kerkelijke en wereldlijke topfiguren. Kort na 753 waren er geen Benedictijnen meer, maar werd het klooster bevolkt door enige wereldlijke priesters, die zich kanunniken noemden. Toen praktisch alle goederen verkwanseld en verdwenen waren en maar zeer weinig meer opbrachten, geraakte de abdij van Aefternacum in handen van de graaf van Luxemburg. Deze herstichtte in 973, **derhalve na een interval van meer dan twee eeuwen**, de Benedictijnse stichting van St. Willibrord te **Berg aan de Sura** in Luxemburg, waar een St. Pieters-klooster leeg stond. Toen en ook nog lang daarna is met geen woord gezegd dat St. Willibrord hier geresideerd had, omdat de tijdgenoten al te goed wisten hoe het zat. Gesticht ter memorie van St. Willibrord en om zijn Benedictijns ideaal in Luxemburg in te planten, mocht de abdij zich terecht de devotie tot de heilige eigen maken en de oude naam van Aefternacum hernemen, die al vlug tot Echternach werd verduist. Deze naam ging ook op de plaats Berg over en verdrukte uiteindelijk deze naam. Merkwaaardig genoeg, bleef de abdijskerk onder het patronaat van St. Petrus staan.

Kaart 36.

Gedurende bijna drie eeuwen daarna liet de nieuwe abdij op geen enkele manier merken dat zij de authentieke plaats van St. Willibrord was. Dat denkbeeld kwam pas op in de 12e eeuw, toen een paar lichtvaardige interpretatoren aan de hand van de oude oorkonden links en rechts naar de "rijke" dorpen, kerken en bezittingen van St. Willibrord gingen zoeken. De lichtvaardigheid sloeg al vlug om tot "absolute zekerheid" - een heel bekend en massaal voorkomend feit - en om die zekerheid een handje te helpen, begon Echternach in de 13e eeuw op een onvoorstelbare schaal met oude akten te knoeien, waardoor de grootste geschiedvervalsing van westelijk Europa tot stand kwam. En wanneer zo iets op touw wordt gezet uit hebzucht, samengaand met een godslasterlijk manipuleren met valse relieken, dit alles verpakt in de verering van een der eerste en meest gerespecteerde zendelingen van westelijk Europa, dan is het einde zoek van alles wat dit tot gevolg heeft gehad. Tegen het midden van de 12e eeuw trok de abdij "op rooftocht" uit - er is geen ander woord voor daar de abdij wist dat zij aan het bedriegen was - en stelde zij pretenties in Holland, Antwerpen, het land van Kleef, Zeeland en Brabant. Op de meeste plaatsen kreeg zij nul op het rekest. Alleen Brabant tuimelde er met z'n vier voeten in, zodat de abdij van Echternach daar vaste voet aan de grond kreeg en haar bezittingen en rechten zelfs tot een heel complex uitbouwde. Dit is de hele clou van de zogenaamde 25 kerken en goederen van St. Willibrord in het land van Kleef en in oostelijk Brabant. Het bezit van Echternach staat vast en behoeft niet bestreden te worden; de herkomst van St. Willibrord is lारीekoek. Het spreekt van zelf, dat men het keerpunt op de juiste tijd moet plaatsen; voor Brabant is dat de 13e eeuw.

Het juiste beeld van Aefternacum - Eperlecques, en natuurlijk ook dat van Echternach, kan men pas ontdekken, wanneer alle plaatsen uit de oorkonden zijn opgespoord en gelokaliseerd. Wie klakkeloos, zoals Camps in zijn "Oorkondenboek van Brabant" heeft gedaan, in de vervalsingen van Echternach trapt, die overigens gemakkelijk te ontdekken zijn, laat zich niet alleen kennen als een gemakkelijke prooi voor vervalzers, maar bovendien als een historicus wie het totaal ontbreekt aan inzicht in historische geografie. Het ligt voor de hand, dat de goederen van één klooster in één en dezelfde streek liggen, zeker in de 8e eeuw, bovendien dat die goederen een complex vormen dat in de omgeving van dat klooster heeft gelegen. In de meeste gevallen gaat het om enkele bunders grond of een kleine rente. Afstanden van 300 km mogen bij voorbaat als onmogelijk worden beschouwd, daar het innen van de vruchten dan méér dan het tienvoudige van die vruchten gevraagd zou hebben. Laten we in 's hemelsnaam nuchter blijven. De in de oorkonden van Eperlecques voorkomende plaatsen liggen alle in Frans Vlaanderen. De grootste verrassing is, dat er geen enkele plaats uit Luxemburg bij is. De vier van Brabant behoeven derhalve niet meer weerlegd te worden. Desondanks wordt in Deel III uitvoerig uiteengezet hoe het allemaal in Brabant verlopen is.

Adrichaim - Audrehem.
 Agilvingen - Englefontaine.
 Alcana - Elzange.
 Alesantia, rivier - Authie.
 Alfeim - Halluin.
 Alulphesbach - Allouage.
 Araride - Aire.
 Ardinensis - Ardres.
 Ardinigo - Erchin.
 Babinga - Bainghen.
 Baclaos - Bailleulval.

Bacwaldus - Bacoual.
 Bastendorf - Béalencourt.
 Berge a.d. Moezel - Berg-sur-Moselle.
 Becche - Bachy.
 Bedensis - Béthune.
 Betheberch - Béthencourt.
 Bettinum - Béthune of Beutin.
 Bichendorf - Biache-Saint-Vaast.
 Billiacum - Billy-Berclau.
 Birni - Berneville.
 Biveren - Beuvrequen.

Blinsa - Blingel.
Bloheim - Bloville.
Bloide - Boulay-Moselle.
Bollanevilla - Boulogne.
Bollingen - Boulogne.
Bonelar - Boneval.
Bruonike - Brunémont.
Buchlide - Bouquinghen.
Buiras - Buire-au-Bois.
Cale - Chelles.
Celtina - Cléty.
Chinicwirde - Chinchy.
Contrein - Contery.
Conztum - Condette.
Cuontestum - Contechem.
Cruopta - Crophove.
Cruotena - Croisette.
Crispiniaco - Crépigny.
Cunisinga - Guînes.
Cuntelle - Contes.
Dagoradavilla - Doudeauville.
Dam - Dohem.
Dangasbroch - Dennebroeucq.
Datmunda - Upen d'Amont.
Deosne - Thiennes.
Dissena - Thiennes.
Doffeninge - Doffines.
Dublensis - Deûle.
Dufla - Toufflers.
Duplao, rivier - Deûle.
Durninum - Douvrin.
Dutmale - Deûle.
Edegreia - Ennery.
Edingen - Edingen.
Edinga - Edequines.
Ekkivelt - Hagen.
Eptiacum - Eps.
Eresloch - Herlies.
Erle - Herly.
Ernenche - Arneke.
Euringas - Averdoingt.
Fedriche - Féchain.
Felison - Feuchy.
Finnelar - Fiennes.
Fidiacus - Fiefs.
Fleodredum - Flêtre.
Frisingen - Fersinghem.
Fuckinsheim - Poix-du-Nord.
Fulbach - Volpit.
Furchus - Fouquières.

Gandriddingen - Gontardennes.
Gangulfo - Gennes.
Ganlingas - Gullegem.
Gauriagum - Gouy-sous-Bellone.
Geinne - Guémy.
Gelastorf - Galametz.
Gingen - Guînes.
Gladebach - Glatignies.
Goderdorf - Godenthun.
Goncingen - Goningselle.
Gottingamora - Gouy-en-Artois.
Gozenseim - Gonnehem.
Gruona - Gruson.
Guodendale - Vionval.
Haemni - Ham-en-Artois.
Haeslaos - Loos.
Hagelinga - Avesnes-les-Aubert.
Hagemathingas - Haquembergue.
Hagenen - Haquembergue.
Hagulvingas - Hallenges.
Halbodingem - Herbinghem.
Haldingas - Haussy.
Haldonville - Haldincourt.
Hanarem - Nabringhen.
Hasmaringa - Herasvesnes.
Heldingen - Hallines.
Hemmeingestal - Hem-Langlet.
Heopordum - Haubourdin.
Hettilbrucke - Hellebouck.
Hezia - Haisnes.
Hingendorf - Inxelles.
Hissenacha - Echingen.
Hoccascaute - Choques.
Hoensal - Honval.
Holzheim - Holsinghem, Assinghen.
Honorichinga - Hornaing.
Houvelerndal - Ouve-Wirquin.
Huita, rivier - Albis, Aa.
Hugumarchi - Valhuon.
Hulislau - Hulluch.
Hullingen - Houlle.
Husloth - Uzelot.
Karles - Carly.
Ketechi - Kuntzig.
Langenrech - Longuerecque.
Laren - Laires.
Lauvichi, rivier - Laque.
Landinghen - Linghem.
Levetlaus - Laventie.
Limana - Lemoncourt.

Lincera - Linzeux.
 Lippia - Lys.
 Loffna - Longfossé.
 Longni - Loison.
 Lullingas - Leulinghen.
 Luthenwilre - Lottinghen.
 Lutherburne - Lostebarne.
 Luvigus - Lugy.
 Marca, rivier - Marcq.
 Marsum - Marck bij Calais.
 Matringa - Matringhem.
 Meckele - Macquinghen.
 Medona - Moyenneville.
 Meginense - Mégange.
 Meginum - Maing.
 Mannegen - Maninghem.
 Mere - Méricourt.
 Mermerdinga - Mazinghen.
 Methensis - Montaigu.
 Methringen - Matringhem.
 Midochi - Midleca, nu Saint-Blaise.
 Meginensis - Maing.
 Millingi - Millonfosse.
 Mithogowe - Mégange.
 Morinesbrunnon - Morenchies.
 Mulnaim - Molinghem.
 Munderchinga - Monneron.
 Murirato - Moriaucourt.
 Nathneim - Nantois.
 Niele - Nièlles-lès-Calais.
 Nitro - Nedon.
 Nuomera - Nomain.
 Odinga - Beaudignies.
 Officinus - Offin.
 Ombriga - Ambrines.
 Otringas - Outrebois.
 Ossewilre - Bissezeele.
 Oszuwilre - Ostrehove.
 Peninse - Pénin.
 Piffegen - Peuplingues.
 Provia - Prouvy.
 Prunia - Provin.
 Puthilingin - Puisieux.
 Quortolodora - Carly.
 Reginoldingas - Regneauville.
 Renensis, pagus - v.d. Schelde.
 Ridenas - Rédange.

Rinbara - Riencourt.
 Rodelinga - Rieux-en-Cambrésis.
 Rodemachkeren - Rodemack.
 Roldingen - Rollancourt.
 Roespach - Rorichove.
 Rumelacha - Remilly-Wirquin.
 Rumleos - Rumilly.
 Rutichine - Rusteghem.
 Salagowe - Selle.
 Salvensis - Saulzoir.
 Scadingas - Scadembourg.
 Sigonne, rivier - Senne.
 Sismere - Simencourt.
 Spetneria, rivier - Spiers.
 Sprusdare - Esquerdes.
 Steineim - Steene.
 Sumingen - Sommain.
 Tadia - Tatinghen.
 Thilde - Tilly-Capelle.
 Thoringia - Doornik.
 Tumme - Teneur.
 Uffeninge - Offin.
 Uren, Urva - Vérin.
 Urversen - Offrethun.
 Vaedritlaeum - Vaudricourt.
 Velspach - Esquelbecq.
 Vellin - Velving.
 Vilare - Wierre-au-Bois.
 Vitro - Vitry-en-Artois.
 Wabarensis - Wavrans-sur-l'Aa.
 Wabracensis - Wavrechain.
 Wachconvillare - Le Waast.
 Waderloe - Watrelos.
 Waetriloe - Watrelos.
 Waldelingas - Wailly-Beaucamp.
 Warthanc - Wardrecques.
 Weimodo - Wigmodia - Wissant.
 Weirthen - Verton.
 Wesele - Wasselau.
 Widenbruchka - Widdebroucq.
 Wilz - Welles.
 Wimlendechim - Wicquinghen.
 Winx - Wins.
 Wis - Wismes.
 Wodingo - Wadenthun.
 Wolfsvalt - Wolphus.
 Zuttinge - Zudhove.

Merk goed de konsekventie van deze lijst op. St. Willibrord was apostel en aartsbisschop van **de Friezen**. Zijn abdij stond vlak bij zijn bisschopszetel. Ergo: lagen alle plaatsen uit de oorkonden van de abdij Eperlecques **in zijn bisdom**; dat bisdom lag **in Frisia**, zodat we 214 plaatsnamen aan de dokumentatie van dat bisdom kunnen toevoegen, derhalve ook aan Frisia. De plaatsen zijn niet in Luxemburg te vinden, nog minder in Friesland of elders in Nederland. Het hele complex ligt in Frans Vlaanderen, zodat eens en voorgoed een einde is gemaakt aan het brallen over bezittingen van Willibrord in half westelijk Europa. Wie een normaal menselijk verstand heeft, beseft nu ook, dat weer 214 gevallen worden toegevoegd aan de reeds lange lijst van bewijzen **dat St. Willibrord niet in Utrecht heeft geresideerd**.

Tekst 493. De plaatsnamen uit de oorkonden van Werethina - Fréthun.

St. Ludger, die het klooster van Werethina stichtte, ontving in 793 de eerste schenking. Het klooster lag te **Weretha** ten zuid-westen van Calais. De plaats en de naam staan vast door een feit uit 944, toen de relieken van St. Wandrille van Boulogne naar Brugge werden overgebracht. De processie trok vanaf Boulogne **over Weretha** bij Sangatte of Wissant via de hoge zandrug van Oye en Winoksbergen naar Brugge. Nadien is de plaats verdwenen, ofwel tengevolge van een oorlog, ofwel door toedoen van de zee, daar de latere overstromingen en regressies grote veranderingen aan het landschap hebben teweeg gebracht. De naam raakte zelfs zo ver in vergetelheid, dat niemand Werethina met deze streek in verband bracht en de verplaatsing van de naam naar het land van Münster en zijn verduitsing tot Werden niet meer opgemerkt waren. Boven hebben we gezien dat enige franse toponimisten de identiteit tussen Werethina en Frétun staande houden. In Deel II volgen nog meer bewijzen dat dit juist is.

Ofschoon duidelijk is dat St. Ludger in dezelfde streek als die van St. Willibrord arbeidde, is hij niet de opvolger geweest in het bisdom Tournehem, al heeft hij de bisschoppelijke functie uitgeoefend in een streek nabij Atrecht. Evenmin is hij monnik geweest in de abdij van Eperlecques. Hij was een inboorling van het land, die uit zijn vaderlijk bezit te **Suabsna - Zouafques** en **Werethina** een gemeenschap van priesters stichtte, die zich wel kloosteren abdij noemde, maar die niet bij een orde aangesloten was. Dat zo'n gemeenschap zich eerst vormde en organiseerde en ook een materieel onderbouwd bestaan probeerde te vinden alvorens zich bij een orde aan te sluiten, was volkomen normaal in die tijd. St. Ludger wordt in de oorkonden tot 804 priester en abt genoemd; in een akte van 806 komt hij de eerste keer als bisschop voor. Hij overleed in 809 na enige tijd als bisschop gefungeerd te hebben in **Ostrachia - Ostrevant**, **Hugmerchi - Valhuon**, **Hunusga - Honnebecque**, **Emisga - Les Amusoires**, in de omgeving van de rivier de **Labeki - La Laque**, alle in de streek ten westen van Atrecht. Voorheen heb ik de mogelijkheid open gelaten dat hij in verband met de migraties van de Saksen in Münster geresideerd zou kunnen hebben, doch een nauwkeurige bestudering van zijn Levens wijst uit dat er geen grond is voor deze veronderstelling. Het bisdom Münster is pas later, evenals dat van Hamburg, van de grond gekomen, waarschijnlijk bemand door zendelingen uit deze streek of door kloosterlingen van het inmiddels verplaatste Werden. De abdij van Werethina, die vlakbij de kust lag op een punt dat herhaaldelijk door de Noormannen gebruikt werd voor de aanlanding van hun aanvallen op Francia, is als een der eerste kloosters moeten vluchten en kwam in het land van Münster terecht

Het nam de traditie mee dat het door St. Ludger was gesticht, wat de volle waarheid was, zelfs de naam van Werethina die daar verduist werd tot Werden. De bewaard gebleven oorkonden liggen tussen 793 en 848; het laatste jaartal duidt het tijdstip aan van de verplaatsing naar Werden. De abdij Eperlecques van St. Willibrord was reeds lang tevoren teniet gegaan, wat ook verklaart dat St. Ludger een nieuw klooster in de streek stichtte. Deze gegevens werpen een nieuw licht op het bisdom van St. Willibrord. Zowel St. Ludger als andere zendelingen worden door Karel de Grote en diens opvolgers aangesteld, beschermd en materieel gesteund in het gebied dat in feite het werkerrein van het bisdom Tournehem was. Aan de ene kant blijkt dat dit bisdom er, hiërarchisch gezien, een beetje bij hing en territoriaal nauwelijks omschreven was, aan de andere kant zijn er tekenen dat het intern in tweespalt lag. Zijn centrum, de streek rond Tournehem, heeft zich meermalen sterk anti-frankisch opgesteld, niet alleen ten tijde van Karel de Grote maar ook daarna, zodat bij de vorsten geen grote geneigdheid verondersteld kan worden om de zetel van Tournehem als de exclusieve exponent van de christelijke expansie te beschouwen. Integendeel: Karel de Grote zet in zijn streek verschillende andere bisschoppen neer. Men zou kunnen veronderstellen dat het bisdom Tournehem, nog altijd bemand door ierse of engelse zendelingen, ook het inzicht had dat het moest meewerken aan de totstandkoming van een inheemse klerus en de vorming van een in de normale hiërarchie opgenomen bisdom. Dat zou echter een zeer welwillende veronderstelling zijn, daar de feiten integendeel uitwijzen dat het zich tegen de verdrukking in heeft willen handhaven. Het blijkt nu dat deze bisschoppen zoals St. Lebuinus, St. Ludger, St. Ansharius en St. Willehad vlakbij de zetel van Tournehem geresideerd hebben, wat vanzelfsprekend een kwestie van de hoogste orde is, die in Nederland volledig werd weggevaagd omdat men hen daar op redelijke afstand van Utrecht situeerde.

Uit de eerste periode van het bestaan der abdij Werethina - en dan is duidelijk dat zij in Frankrijk lag! - zijn ca. 60 oorkonden bewaard gebleven, die later (12e of 13e eeuw) in de Codex van Werden zijn overgeschreven. Blok heeft deze oorkonden voorbeeldig uitgegeven in zijn proefschrift "De oudste particuliere oorkonden van het klooster Werden", 1960. "Voorbeeldig" is niet overdreven, want de weergave van de teksten staat boven elke kritiek. Des te meer te betreuren is, dat hij zich met de determinaties en lokalisaties van de plaatsnamen uit de oorkonden totaal heeft vergist. Hij wijst ze aan in het land van Münster en deels in Nederland. Uit het totaal gelukte dit naar de schijn slechts met 33 plaatsen in Duitsland en 12 in Nederland, waar plaatsen liggen wier namen door een oppervlakkige klankovereenkomst wat op die van de akten lijken. Dat hij daarbij te werk ging volgens het principe "pak de eerste lettertjes, dan komen de andere wel vanzelf", wat hij mij zo graag voor de voeten werpt, is inmiddels wel in brede kring doorgedrongen. Het feit dat de namen van Werethina voor het merendeel **romaans** zijn en de duitse en nederlandse per definitie **germaans**, was voor hem geen beletsel, nog minder de noodzaak dat voor het neerleggen van die namen minstens een redelijke zekerheid aanwezig moet zijn dat de veronderstelde plaatsen **op dat tijdstip en ter plekke** bestonden. Maar ja, dat is schering en inslag in de nederlandse historie: men patst ergens een naam neer en heeft dan het bewijs dat die plaats bestond, een methode waarvan ze in Brabant zelfs een nationale industrie hebben gemaakt.

Enige volledige of vrijwel gelijke dublures deden bij Blok de deur dicht voor elke twijfel aan de plaatsing van de oorkonden in het land van Münster, ofschoon elke naamkundige en elke deskundige in de vestigings-geschiedenis het als een levensgroot probleem moet opvatten, wanneer hij uit **een kompleks van 206 namen**, dat geografisch en institutioneel bij elkaar hoort, er **45** meent te hebben gevonden en er **161** maar afschrijft als niet plaatsbaar, onbelangrijk en niet ter zake dienend. Dan moet hij toch met zijn klompen aanvoelen dat hij niet in de juiste streek bezig is. In de oorkonden van St. Bertijn te St. Omaars, die een massa plaatsnamen bevatten, zijn slechts een paar gevallen "onvindbaar" of niet te plaatsen, doodgewoon omdat die plaatsen verdwenen zijn maar geheel vaststaat dat zij bestonden. Doch 45 zogenaamd opgeloste tegen

161 overslagen is een onaanvaardbare wanverhouding omdat het een aanfluiting is van historische geografie. Blok's werkwijze was des te bedroevender, omdat hij de juiste streek te pakken had gehad en het niet zag. Immers, in zijn inleiding wijst hij op verschillende factoren, die moeilijk of onmogelijk in het land van Münster passen, onder andere een opvallende verandering in de benaming van de regeringsjaren van de koningen tussen 841 en 845, wat alleen in het noorden van Frankrijk te verklaren is (ik citeer hier!). Het voorkomen van woorden als *vicaris*, *water-scipum* en andere, die op dat tijdstip alleen in dezelfde streek voorkomen, merkt hij eveneens terecht op. Deze gegevens vond Blok in de oorkonden van St. Bertijns te St. Omaars, waar de nauwe geografische band met Werethina voor het grijpen ligt. Hij had er nog de naam *Rurigo* moeten bijvoegen, de gouw van Roerik de Noorman. Dit gegeven valt immers te Werden geheel uit de toon, zelfs als men Roerik in het nederlandse kustgebied zou plaatsen. Aangezien deze al sinds 834 te Dorestadum - Audruicq zetelde, laten de vermeldingen van zijn gouw niet meer de minste twijfel bestaan waar de goederen van Werethina lagen.

In de Codex van Werden zijn de plaatsnamen over het algemeen gaaf bewaard gebleven. Slechts in enkele gevallen moet een verschrijving of aanpassing worden aangenomen. Enkele malen is de naam *Nifferlaca* vervangen door *Fislacu*, omdat de eerste naam de kopiïst van Werden te vreemd was en in het land van Münster wel een *Fischlaken* bestond. Deze verschrijving wordt afdoende bewezen door het feit, dat plaatsen onder *Fislacu* in de juiste streek onder *Eperlecques* blijken te liggen. Ook valt op dat hij het woord *Renus*, dat ongetwijfeld in de oorspronkelijke teksten heeft gestaan, systematisch door *Rura* heeft vervangen. Deze verandering wordt overigens afdoende bewezen door het feit dat geen van de plaatsen aan de Ruhr of Roer kan worden aangewezen. Dit aanpassen bleef achterwege bij een tekst uit 798 over *Colonia aan de Renus*, waar de naam werd gehandhaafd omdat dit in Duitsland geheel aannemelijk klonk, terwijl in werkelijkheid *Colonia - Coulogne* in de nabijheid van Werethina was bedoeld, vlakbij de klas-sieke Monden van de Renus - Schelde.

Daar de oorkonden veelal kleine zaken betreffen zoals het bezit van perceeltjes grond van geringe omvang, het gebruik van weiden en bossen voor het houden van varkens en andere meer huishoudelijke zaken, is ervan afgezien de inhoud van de akten te geven, en zijn in de onderstaande lijst alleen de daarin voorkomende plaatsnamen opgenomen en gelokaliseerd. Tussen haakjes worden de jaren vermeld dat zij in de akten voorkomen. Zij zijn alle met volstreekte zekerheid in het noord-westen van Frankrijk aan te wijzen; de paar dubieuze gevallen, waar ik een veronderstelling moest doen die ik niet verbloemen of verbergen wil, vallen geheel weg tegen de overgrote meerderheid van de zekere determinaties, omdat de namen een geografisch complex vormen dat samenhangt. De abdij van Werden heeft in de 12e en 13e eeuw pogingen gedaan om dit verloren en onbekend bezit weer tot leven te brengen, maar dan in een geheel andere streek omdat men de authentieke niet meer kende. Dit is in het geheel niet vreemd naast de soortgelijke gevallen van Echternach en Lorsch. Soms uitten die pretenties zich in het opstellen van lijsten met goederen die verloren waren gegaan, soms in het neerzetten van een bekende plaatsnaam in de marge van een oude akte zoals het leuke geval van *Salahem*, waar een hand uit de 16e eeuw (nota bene!) de nederlandse naam *Selhem* naast zette. Pover historicus die daar in vliegt! (Blok, o.c. p. 70, 71, 101, 116). Afdoende is dat alle namen in het noord-westen van Frankrijk aan te wijzen zijn wat voor de hand moest liggen omdat het gaat over een goederen-komplex van één klooster dat vanzelfsprekend in één streek ligt. Dit toont ten eerste de werkelijkheid van de verplaatsing van dit klooster aan, ten tweede dat de traditie van St. Lebuinus en St. Ludger in de nederlandse IJsselstreek een vrome legende is, en vormt ten derde een concrete bevestiging van de gedwongen migratie van de Saksen vanuit het noord-westen van Frankrijk naar Westfalen. Al is de verplaatsing van het klooster aan de Noormannen te wijten, het heeft zijn documentatie meegenomen naar de nieuwe streek van de Saksen, een documentatie die tot in de finesses in de eerste streek te plaatsen is.

Naast de Codex van Werden, die de oudste akten bevat, zijn enige latere lijsten van goederen bewaard gebleven. Waarschijnlijk heeft de abdij, toen zij naar Werden uitweek, niet alleen de oorkonden doch ook andere stukken zoals registers en lijsten meegenomen. De oudste is van ca. 855 (Lacomblet, I, p. 65; Sloet nr. 45); een volgende van ca. 933 - 965, gepubliceerd door Gysseling en Koch in hun Oorkondenboek. Het spreekt vanzelf dat de complete lijst bij Lacomblet gevolgd moet worden en niet bij Sloet, die een massa namen oversloeg omdat deze hem voor de Betuwe à te vreemd waren. Immers, een aantal namen van Werethina wordt aangeduid te liggen in de Batua; deze namen tonen aan dat de Batua thuis hoort in het complex der goederen van Werethina en omgekeerd, zodat van alle kanten de dokumentaties naar de juiste streek toevoelen. Enige latere lijsten uit de 12e en 13e eeuw (Sloet, nrs 167, 168, 199, 393) zijn buiten beschouwing gelaten. Ofschoon daarin verschillende franse namen voorkomen, soms dezelfde als die uit de oude akten, is het duidelijk dat in deze lijsten een dusdanige vermenging voorkomt van **werkelijk** bezit van Werden met **gepretendeerd** voormalig bezit, maar dan op de verkeerde streek geprojecteerd, dat niet meer uit te maken is wat hierin betrouwbaar is. Wanneer men ziet dat franse plaatsen door nederlandse heen worden gehaspeld, verliezen de lijsten hun waarde totaal als historische bronnen.

DE NAMEN VAN WERETHINA

- Ad Crucem super fluvio Arnapa** (795, 801, 804, 816/17, 817, 818) is **Croix-en-Ternois**, op 4 km west van St. Pol.
- Ad Os Amnis** (796), wat betekent "aan de mond van de stroom", wordt in enige teksten aan een der Monden van de Renus gesitueerd. De uitdrukking komt een enkele maal bij de klassieken voor. De juiste plaats voor deze naam is de omgeving van Withmundi of Werethina.
- Ailo** (ca. 966) is **Eleu-dit-Leauwette**, op 2 km zuid-west van Lens.
- Aituron** (lijst 900) is **Etrun**, op 6 km noord-west van Atrecht.
- Alberge** (ca. 966) is **Aubers**, op 15 km noord-oost van Béthune.
- Aldgrapeshem** (845), gelegen in de pagus Sutrachi (Sudergo, zie Ostergo) is **Graincourt**, op 27 km zuid-oost van Atrecht.
- Alfgodinghove** of **Alfgatinghove** (796, 799), waarbij sprake is van een ruiling van land te Widu-berg en Diapanbeci onder Fislacu (zie deze namen), is **Helvelinghem**, op 4 km noord-west van Eperlecques.
- Alhfridushuson** (793), waarschijnlijk gelegen in de buurt van de plaats Withorpe (zie daar), is **Wierre-Effroy**, op 11 km noord-oost van Boulogne.
- Almeri** (lijst 900) of Flevum is de zeebaai tussen Calais, St. Omaars en Veurne, die voorheen water was en nu verland is.
- Amuthon** (lijst 900) duidt de mond van een rivier aan, in casu de Renus - Schelde in de omgeving van Withmundi of Wissant.
- Andassale** "in Batua" (855) is **Audreselles**, op 11 km noord van Boulogne.
- Andleda** in Humerki in de Batua (855) is **Antin**, gehucht van Valhuon, op 7 km noord-oost van St. Pol. Zie ook Humerki, dat Valhuon is.
- Archi** in Felua (855) is **Arques** bij St. Omaars. Felua betekent het Flevum of Almere.
- Arlo** (820), gelegen in de pagus Treant (Trélon), is **Arleux**, op 9 km zuid van Douai.
- Arnapa** of **Arnapi** (793, 795, 804, 816), een rivier, gelijk te stellen met de Arnefa die de Geograaf van Ravenna in het land van de Franken noemt, is de **Ternoise**. (Zie Ad Crucem). Tarn is een algemene naam voor rivier; apa is een germaans woord voor rivier. De tautologie heeft later geleid tot het franse synonieme achtervoegsel - oise.
- Aspanmora** in de Batua (855) is **Espagnies**, leengoed en complex weiden (mora) onder de gemeente Béthune.

- Bacheim** (798), liggend aan de beek Melenbach, is **Bachy**, een gehucht in de gemeente Cysoing, op 13 km zuid-oost van Rijssel. Door de plaats stroomt een beekje, zijtak van de Marck, dat als de Melenbach (Molenbeek) moet worden opgevat.
- Banigi** (ca. 966) is **Bonningues-les-Ardres**, op 3 km zuid-west van Tournehem, of **Bonningues-les-Calais**, op 7 km noord-oost van Wissant, waarschijnlijk echter **Bainghen**, op 24 km west van St. Omaars.
- Batua**, waar enige goederen van Werethina met name worden genoemd, was de landstreek van de Bataven, die zowel door de teksten als door de Peutinger-kaart in het noorden van Frankrijk wordt aangewezen, en waarvan Béthune een van de hoofdplaatsen was. Vanzelfsprekend moeten de andere namen van Werethina ook in de Batua gesitueerd worden, daar niet telkens behoefde vermeld te worden dat die goederen en plaatsen in de Batua lagen. Soms is een ander onderdeel van de streek genoemd.
- Berlisi** (793) is **Berles-sur-Bois**, op 15 km zuid-west van Atrecht, of **Berles-Mouchel**, op 15 km zuid-oost van St. Pol.
- Berugtanscot** of **Bernatanscot** (805) is **Bertincourt**, op 27 km zuid-oost van Atrecht.
- Bidningaham** of **Bidningahusum** (793, 796, 805, 806), dezelfde plaats die in de akten van St. Bertijn uit 843 als **Bodningahem** voorkomt, is **Boisdinghem**, op 11 km west van St. Omaars.
- Bilici** (799) is **Bilques**, op 6 km zuid van St. Omaars.
- Billarbeci** (834) is **Belbet** in de gemeente Henneveux. De naam, in oude vormen bekend als **Belbet** of **Borebet**, heeft in Werden een kleine aanpassing gekregen door de plaats **Billerbeck** aldaar.
- Binkhorst** (ca. 966) is **Bainethun**, op 5 km zuid-oost van van Boulogne. De naam is een pure germanisering van de romaanse.
- Blidgeringmad** (796) is **Blingel**, op 12 km noord-west van St. Pol-sur-Ternoise, of **Blangermont-Blangerval**, op 10 km zuid-west van van St. Pol-sur-Ternoise, welke naam de franse toponimisten van **Blingel** afleiden.
- Bochursti** (806) is **Bouquehault**, op 11 km noord-west van Tournehem.
- Boretra** (820) is **Bouret-sur-Canche**, op 12 km zuid van St. Pol-sur-Ternoise.
- Bortergo** (834), waarin **Castorp** ligt, moet vermoedelijk als **Nortergo**, Noordgouw gelezen worden. Mogelijk is ook dat de naam van **Bructeri** is afgeleid.
- Braclog** (801) is **Brouxolles**, een gehucht van de gemeente **Moringhem**, op 9 km west van St. Omaars, of **Broxeele** bij **Wormhout**.
- Brakkinghem** (ca. 966) is **Bracquincourt**, op 14 km west van **Lens**.
- Brimmum** (794) is **Brimeux**, op 16 km zuid-oost van **Etaples**.
- Bunnengao** (812), waarin **Melenhem** ligt, is **Bonningues-les-Ardres**, op 3 km zuid-west van **Tournehem**.
- Burlo** in **Felua** (855) is **Bourlon**, op 29 km zuid-oost van **Atrecht**.
- Burgbeki** (801), "gelegen aan de andere kant van **Widubergi**", moet opgevat worden als "beek van de berg" en wijst de plaats **Mont**, **Est-Mont** en **Ouest-Mont** onder **Eperlecques** aan. De naam kan bij de kopiïst van **Werden** een kleine aanpassing hebben ondergaan wanneer hij, wat overigens niet zeker is en nergens uit blijkt, de naam in verband heeft gebracht met **Borbeck** bij **Essen** (Dld. Nordrh. Westf.). Zie ook: **Nifterlaca**, **Fisclacu** en **Widuberg**.
- Buxingi** in de **Batua** (855) is **Buissy**, op 24 km zuid-oost van **Atrecht**.
- Castorp** (834) in de **Bortergo** (**Nortergo**) is **Caëstre**, op 10 km zuid-oost van **Cassel**. Deze plaats bevestigt dat **Bortergo** als **Nortergo** gelezen moet worden.
- Colonia** (798) is **Coulogne** bij **Calais**. Dat de plaats in verband met de **Renus** wordt genoemd, is na **Tacitus**' "Germania" geen probleem meer. Opmerkelijk is, dat de kopiïst van **Werden** deze tekst niet heeft veranderd, omdat hij hem voor **Keulen** (Dld.) opvatte.
- Colvidum** in de **Batua** (855) is **Colwède**, oud kasteel en gehucht in de gemeente **Rodelinghem**, op 5 km zuid van **Ardres**.

Crastlingi in de Batua (855) is **Questelingues**, plaats onder Outreau, op 3 km zuid-west van Boulogne.

Crucilo (ca. 966) is **Croisilles**, op 12 km zuid-oost van Atrecht. Het kan echter ook identiek zijn met Ad Crucem.

Dabbonlo in de Felua (855) is **Thubeauville**, gehucht van de gemeente Parenty, op 13 km noord-oost van Montreuil.

Daginghem (ca. 966) is **Dainville**, op 4 km west van Atrecht.

Darloe (ca. 966) is **Terlincthun**, op 3 km noord van Boulogne.

Diapanbeci sive Werethina (799, 800, 801), ook beschreven als "twee oevers die de berg opgaan", waarvan de oostelijke geen naam had en de andere Widuberg heette, is een niet meer bewaarde toponiem tussen Werethina en Eperlecques. Zie ook: Burgbeki, Fisclacu, Widuberg en Tottonthorra.

Deddingwerbe in de Batua (855) is **Tatinghem**, op 3 km west van St. Omaars.

Dreginni (834), waarin of waarbij Werina ligt, is **Dringhem** bij Boulogne. Zie ook: Werina.

Einingi in de Batua (855) is **Inghem**, op 3 km noord-west van Terwaan.

Elti in de Batua (855) is **Elnes**, op 11 km zuid-west van St. Omaars.

Elviteri (ca. 966) is **Helfaut**, op 6 km zuid van St. Omaars.

Enadsea (793), bij Berilsy gelegen, is **Ennetières-en-Weppes**, op 10 km west van Rijssel.

Englandi (801) is **Ingeland**, op 6 km oost van Hazebroek.

Ewic in de Batua (855) is **Evin-Malmaison**, op 14 km oost van Lens.

Fahsi (ca. 966) is **Fasque**, op 5 km zuid-west van Fauquembegues.

Farnthrapa (837), een rivier, is de **Varenne**, ook Arques geheten, bij St. Omaars.

Felua, Felum of Velum, pagus genoemd (801, 845, 855, ca. 966), is het gebied van het Flevum of Almere. Blijkens de akten werd deze streeknaam gebruikt voor het oosten en het zuid-westen van het Almere. De naam heeft vanzelfsprekend niets uitstaande met de nederlandse Veluwe, daar hij al in Frankrijk in gebruik was voordat de nederlandse naam ontstond, die daar overigens niet van Flevum is afgeleid.

Feltu (lijst 900), elders Fetha geschreven, is een ander woord voor Huitta of Witta en duidt de Albis - Aa aan.

Fislaca, Fisclacu of Fislacu (796, 799, 819, 838) is een vermoedelijk onbewuste en onopzettelijke verschrijving van Nifterlaca. In verband met de plaats worden in de akten genoemd: Widuberg, Burgbeki, Diapanbeci en Tottonthorra, welke alle onder Eperlecques zijn aan te wijzen. De verschrijving en tendentieuze lokalisatie is veroorzaakt door het Duitse Fischlaken.

Flaveresheim (799/800) is **Floringhem** bij Atrecht, waarschijnlijker **Floringuezelle**, gehucht van Audinghen, op 8 km noord-oost van Marquise.

Fletar/rothe (ca. 966) is verm. samengesteld uit twee namen die ten onrechte aan elkaar zijn geplakt. **Flethar** is **Flers**, op 9 km zuid-west van St. Pol. **Rothe** is verm. dezelfde naam als Rohthem.

Flethetti (855) is **Fléchin**, op 9 km zuid-oost van Terwaan. Dezelfde of ongeveer dezelfde naam wordt in ander verband gebruikt om de streek van het Flevum of Almere aan te duiden.

Frisia in de Batua (855) duidt Vlaanderen aan. Is het als plaatsnaam bedoeld, dan is het moeilijk aan te wijzen daar in de streek zo'n 20 plaatsen liggen wier namen samengesteld zijn met Fris-, Frisi- of Fresne.

Genesvurdhi in de Batua (855) is **Gennes-Ivergny**, op 12 km zuid van Hesdin.

Getvurdh "in Batua" (855) is **Gazemetz**, op 75 km noord van Boulogne.

Gilibecchi (817), rivier waaraan Hrodbercinga ligt, moet gelezen worden als Gisnibecchi en wijst op een beek bij Guines. De Gilbach, een zijrivier van de Erft in Westfalen, heeft de kopiïst van Werden tot de onjuiste correctie gebracht.

Gisfridinghovum (841) is in de streek niet in een plaatsnaam of streeknaam terecht gekomen. Het woord betekent: het huis of hof van Godfried de Noorman, waardoor vast staat, vooral naar analogie met Ruricgouw, dat de naam in deze streek moet hebben gelegen. Een mogelijkheid is **Godevaersvelde**, op 11 km oost van Cassel.

Hamulande is **Hamblain-les-Prés**, op 13 km oost van Atrecht.

Hari (ca. 966) is **Ergni**, op 20 km noord-oost van Montreuil.

Hasbo (ca. 966) is **Habarcq**, op 12 km van Atrecht.

Hasloe (ca. 966) is **Halloy**, op 29 km zuid-west van Atrecht.

Haslum in de Batua (855) is **Halloy**, op 29 km zuid-west van Atrecht.

Hasungen (799) of **Hasongen** (ca. 966) is **Hazuingue**, een leengoed onder de gemeente Réty, op 5 km zuid-oost van Marquise.

Heddingrip in de Batua (855) is **Veil-Hesdin**, op 4 km oost van Hesdin.

Heissi (796, 800) is een van de plaatsen **Yeuse** of **West-Yeuse**, op 6 km west van Tournehem.

Helmissi (804) kan **Hermies** zijn, op 27 km zuid-oost van Atrecht, is waarschijnlijker **Helesmes**, op 10 km west van Valenciennes.

Heltion (ca. 966) is **Heuchin**, op 10 km noord-west van St. Pol.

Hem in de Batua (855), te onderscheiden van de rivier de Hem, is **Hem**, op 9 km noord-oost van Rijssel, of **Hem-Lenglet**, op 9 km noord van Kamerijk.

Heri (ca. 966) is **Erin**, op 11 km noord-west van St. Pol.

Hernascet (830) is **Le Héricat**, gehucht onder Bonningues-les-Ardres, op 3 km zuid-west van Tournehem.

Herthingi (ca. 966) is **Hersin-Coupigny**, op 9 km zuid van Béthune.

Hesepa of **Hesepe** (809/827, 841), waarbij de plaats Mulenegia ligt (**Mouchy-Cayeux**), is een verschrijving van de elders gebruikte naam **Arnepa** (zie daar) en duidt de Ternoise aan. De aanwezigheid van een rivier **Hesper** in de omgeving van Werden heeft de kopiïst tot deze aanpassing gebracht.

Hesingi (834), vermoedelijk niet identiek met **Heissi**, is **Isques** bij St. Omaars, voorheen bekend als **Isezza**, **Iseca** en andere vormen.

Hestratescethe (847), waar dezelfde persoon een erfgoed had die in de akte van 841 wordt genoemd in verband met **Witti** (**Witernesse**), is **Estrée-Blanche**, op 18 km zuid-oost van St. Omaars en op 3 km van **Witernesse**. Zie ook: **Witi**. De mogelijkheid is groot, dat ook deze naam uit twee aan elkaar geplakte bestaat en dat **Escethe** ervan afgehaakt moet worden, wat dan is **Achiet**, onderscheiden in **Le Petit** en **Le Grand**, op 19 km zuid van Atrecht.

Hinlesum in de Batua (855) is **Inxelles**, gehucht van de gemeente **Quelmes**, op 9 km west van St. Omaars.

Hisla, of **Isla** (796) een rivier, is de **Lys** in Frankrijk en de **Leie** in Vlaanderen, waaraan inderdaad de plaatsen liggen, in de akten van Werden aan de rivier genoemd. Af en toe is sprake van de "Pagus **Hisloi**" (794, 796, 799). De naam **Isla** of **Isloi** komt méér in de streek voor, bijvoorbeeld te **Lijzel** nabij St. Omaars, een rivier én een plaats, dat in 866 **Insula super Agnionem** heet, daarna **Isel**. De vermeldingen van **Isla** of **pagus Isloi** mogen dus niet automatisch met de **Lys** verbonden worden. De naam van de nederlandse **IJssel** heeft waarschijnlijk dezelfde afleiding; het zou te ver gaan hem aan de historische verplaatsingen te wijten alsof het een in Nederland uit Frankrijk geïmporteerde naam zou zijn. Dit is niet nodig om de **doublures** te verklaren.

Hlegilo (**Legilo**) in de Batua (855) is **Helfaut**, op 6 km zuid-west van St. Pol.

Holtheim (801), in de **pagus Nivanheim**, is **Olhain**, leengoed en gehucht onder **Fresnicourt**, op 12 km zuid van **Béthune**. Zie ook: **Nivanheim**.

Hornlo in **Felua** (855) is verm. identiek aan **Huleri**. Het kan ook **Warlus** zijn, op 7 km zuid-west van Atrecht, of **Barly**, op 17 km zuid-west van Atrecht.

Hotseri "in Felua" (855) is **Houchin**, op 5 km zuid van Béthune. De oude schrijfwijze, die onlangs veranderd is, was Houchain. De omschrijving "in Felua" duidt aan dat deze naam soms betrekkelijk ver werd gelegd.

Hrara "in Flethetti" (855) is **Laires**, op 13 km noord van Fauquemberques.

Huleri (796) is **Houleron**, op 5 km oost van **Aire-sur-la-Lys**.

Humerki in de Batua (855) is **Valhuon**, op 7 km noord-oost van St. Pol. De plaats heette vroeger **Urbs Hugonis**.

Hustanne of **Hustene** (802) is **Houdain**, op 12 km zuid-west van Béthune.

Huvil (793) is **Houvin-Houvigneul**, op 10 km zuid-oost van St. Pol-sur-Ternoise, of **Houvelin**, op 12 km noord-oost van St. Pol-sur-Ternoise.

Imiswalde in de Batua (855) is **Bois-de-Misel**, leengoed onder de gemeente Locon, op 5 km noord-oost van Béthune.

Irmirlo in Felua (855) is **Hamelincourt**, op 12 km zuid van Atrecht.

Kempingwerva (845), gelegen in de pagus Sutrachi (Sudergo), is een van de plaatsen **Campigneulles-les-Grands**, of **Campigneulles-les-Petites**, op resp. 3 en 5 km zuid-west van Montreuil.

Kinhem "in villa Obbinghem in de Batua" (855) is **Hinges**, op 3 km noord-west van Béthune. Zie ook Obbinghem.

Lamesloe (ca. 966) is **Lamezecq**, gehucht onder Bellebrune, op 11 km oost van Boulogne.

Langlo in Felua (855) is **Lallaing**, op 4 km noord-oost van Douai.

Hlara in Felua (855) is **Leers**, op 14 km noord-oost van Rijssel, of **Lières**, op 16 km west van Béthune.

Legurlo in Felua (855) is **Esquirre**, op 12 km noord-west van St. Pol-sur-Ternoise, of **Ecurres**, op 3 km zuid van Montreuil.

Linterwic in de Batua (855) is **Linzeux**, op 10 km zuid-west van St. Pol-sur-Ternoise.

Liudinchuson (800), gelegen aan de rivier of beek Stibirne, is **Lieussent**, op 9 km zuid-west van Tournehem. De plaats ligt tussen twee zijtakken van de Hem. Zie ook: Stibirne.

Loningheri (ca. 966) is **Longuenesse** bij St. Omaars.

Lopanhaldi of **Hlopanhaldi** (796, 834) is **Houpevent**, op 5 km noord van Boulogne, of **Louvignies-Bavay** of **Louvignies-Quesnoy**, beide in het departement Nord.

Lutheri (ca. 966) is **Louches**, op 20 km noord-west van Tournehem.

Manari (ca. 966) is **Manihen** of **Mannay**, gehucht onder Outreau, op 4 km zuid van Boulogne, of **Maninghen**, op 6 km noord-oost van Boulogne.

Manheri (796, 799) is **Manin**, op 19 km west van Atrecht.

Melenhem (812), gelegen in de Bunnengao, duidt de plaats aan van een watermolen op de Hem. Ter plaatse bestaat nog een watermolen op de Hem.

Menethinna (809/27, 811, 836, 843) is **Menneville**, op 2 km noord-oost van Desvres, of **Mentque-Northécourt** bij Eperlecques.

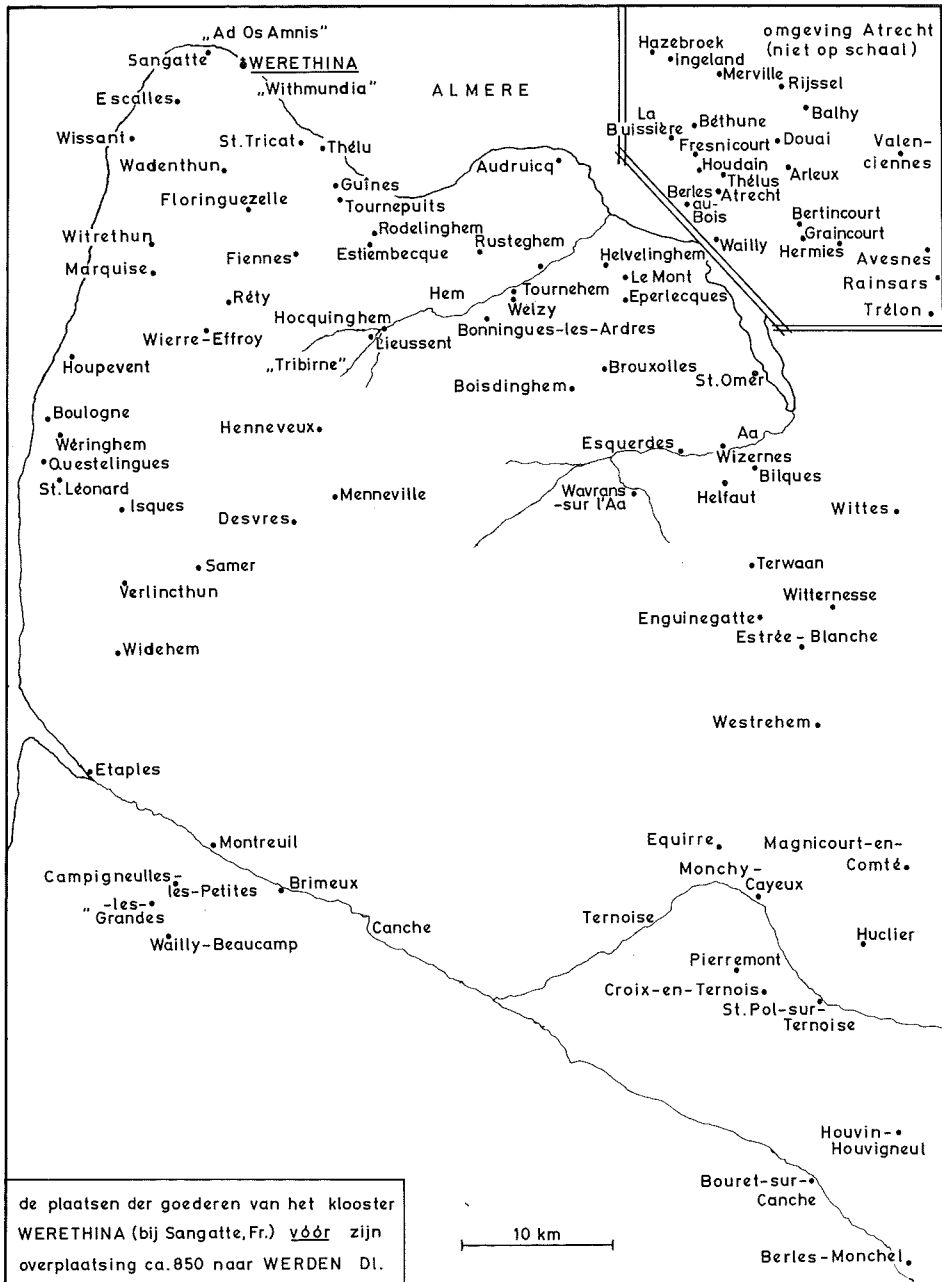
Midningi in de Batua (855) is **Moyenneville**, op 12 km zuid van Atrecht.

Mikelunhorst (ca. 966) is **Milembert** of **Milembourg** onder Outreau, op 4 km zuid van Boulogne.

Milenbach of **Melenbach** (798), in de akte omschreven als te liggen "in het westelijke deel van de rivier **Renus**" (lees: Schelde), is de **Meulestroom**, een zijtak van de Hem onder Tournehem, die deze naam vandaag aan de dag nog draagt. De Melenbach, waaraan Bacheim (Bachy) lag, was een andere beek. De kopiïst van Werden heeft ook hier Renus gehandhaafd; de plaats is in Westfalen niet aan te wijzen.

Mimigernaford (820), gelegen in de Sudergo, is **Mingoval**, op 17 km oost van St. Pol-sur-Ternoise. Later, toen het klooster van St. Ludger naar Werden was verplaatst, ontstond de legende dat de heilige in Mimigernaford ook een klooster had gesticht en werd de naam opgevat als de oudste van Münster.

Mimthum (798), in de akte omschreven als "in Saxonia, waar wij toentertijd te gast waren", is **Menty**, op 5 km zuid-west van Samer.

Kaart 37.

Monicesloc in de Batua (855) is **Monnecove**, gehucht van Eperlecques, of Monneville, op 9 km noord-oost van St. Pol.

Mulenegia (809/27) is **Mouchy-Cayeux**, op 8 km noord-oost van St. Pol-sur-Ternoise.

Multeri (ca. 966) is **Mouille**, op 7 km noord-west van St. Omaars, of **Muloterie**, gehucht van Wierre-Effroy, op 10 km noord-oost van Marquise.

Nedervurdhi in de Batua (855) is **La Héronnerie**, voorheen bekend als Nederhove, leengoed onder de gemeente Bazinghen, op 3 km noord-west van Marquise.

Nifterlaca is de oudst bekende vorm van de naam Eperlecques. Nifterlaca betekent "naast het meer", omdat de plaats op de oever van het Almere lag. Het was hier dat St. Willibrord zijn abdij stichtte, wel afgezonderd van de bisschopszetel, maar dicht genoeg erbij dat hij de twee functies van abt en bisschop tegelijkertijd kon uitoefenen. De plaats heet enige tijd later Aefterlacum. Toen de abdij in 973 werd hersticht in Luxemburg, is daar de meegenomen naam verduitsd tot Echternach. De franse naam, die ter plaatse bleef bestaan, evolueerde tot Eperlecques. Af en toe wordt Nifterlaca "pagus" genoemd; wat in de meeste gevallen gewoon plaats betekent. In Nederland, waar geen plaatsnaam te vinden is die enig raakpunt met Nifterlaca zou kunnen geven, maakte men er een "gouw" van, die nooit heeft bestaan (Blok, o.c. p. 51, 90). Voor de kopiïst van Werden was de naam even vreemd: hij verving hem door **Fisla-ca** (zie op die naam), omdat er in zijn buurt wel een plaats Fischlaken bestond. Zo simpel zitten historische mythen in elkaar.

Niutlo in Felua (855) is **Noulette**, op 8 km west van Lens.

Nivanheim of Nivenem (801, 816/17, 817), gelegen op de rivier de Arnapa, waarin Weldi en Hrodberginga liggen, is een verschrijving van de kopiïst van Werden, die bij het zien van een ongeveer gelijkkluidende (onbekende) naam aan de duitse steek Nievenheim dacht, waar echter geen van de namen uit de akten aan te wijzen is. Blijkens de raakpunten met de plaats- en riviernamen is een streek bij Boulogne bedoeld.

Hnodi (855) is **Noeux-lès-Auxi**, op 4 km oost van Auxi-le-Château, of **Noeux-les-Mines**, op 5 km zuid van Béthune.

Nordmora in de Batua (855) is **Norrent-Fontes**, op 5 km zuid van Aire.

Nordhornon (ca. 966) is **Northout** onder Nielles-les-Ardres, op 3 km zuid-oost van Ardres.

Northueanti of Northuianti (796, 799), in de akten een pagus genoemd, wijst op een onderdeel van de Friezen; de naam is al bekend uit de romeinse periode. De kern van hun woonplaats moet verm. worden vastgeknoopt aan **Thun** bij Kamerijk, al komt deze naam verschillende malen in de streek voor. "Noord" wijst niet noodzakelijk op ons noorden; hier zijn de westelijke Thuianti bedoeld, derhalve dicht bij het Flevum of Almere. Men gelove Blok geen seconde (o.c. p. 90) wanneer hij van Tuihanti Twente maakt.

Nosolo (ca. 966) is **Noyelles-sous-Lens**, op 3 km oost van Lens.

Obbinghem in de Batua (855) is **Oblinghem**, op 3 km noord-west van Béthune.

Ocanni of Okinne (796, 799) is **Saint-Léonard** ten zuiden van Boulogne, voorheen Hokinghem, Ocingahem of Hokinghem geheten.

Odigmore in de Batua (855) is **Audinghen**, op 8 km noord-west van Marquise.

Orelo in Felua (855) is **Arleux-en-Gohelle**, op 10 km noord-oost van Atrecht.

Ostergo of Ostrachia Westergo of Westrachia, Northgo en Sudergo of Suifterbant. De namen, in verschillende schrijfwijzen voorkomend, waren vier bij elkander liggende en aansluitende landschappen, waarvan alleen de naam **Oostervant** bewaard is gebleven. Deze streek komt in de grote lijn overeen met het aartsdiakonaat Atrecht. Het is een tijdlang een feodaal graafschap geweest met de hoofdstad Bouchain. Ban en go zijn synoniem, zodat Oostergo en Ostrevant of Oosterbant dezelfde namen zijn. Het middelpunt van de vier landstreken vormt Doornik, het eerste centrum van het rijk van de Franken; waarschijnlijk is dat de naamgeving uit die periode stamt, al zijn geen gegevens beschikbaar dat zij al een bestuurlijke indeling representeren. Ooster- en Westergo worden door de Geograaf van Ravenna ca. 670 ei-

landen genoemd die hij de naam geeft van Nordostrachia en Austrachia, d.i. Westrachia. De benaming van eilanden is niet onjuist, daar de gebieden, dicht bij de kust gelegen, onderhevig zijn geweest aan de transgressies tussen de 3e en de 9e eeuw, waardoor de streek van de Westergo verloren ging, welke naam niet meer terugkeerde na de nieuwe verlanding. De Westergo en de Nordgo zijn nadien opgegaan in Vlaanderen, een nieuwe faktor om de oude namen te doen verdwijnen. De Sudergo, een landstreek in de omgeving van Doulens, welke o.a. het werkterrein van St. Ludger is geweest, is later onder Artois gekomen; de naam van Sudergo is verloren gegaan. Er moet rekening mee worden gehouden, dat de schrijvers met één en dezelfde naam niet altijd dezelfde streek aanduiden, daar bij deze namen de west-oriëntatie ongetwijfeld een rol heeft gespeeld, wat al blijkt uit de naam van Nordostrachia. **Oostergo en Westergo in Nederlands Friesland**, hier volkomen logische en toepasselijke namen, zijn pas in de 11e eeuw in Friesland geïmporteerd, zie tekst 496. De onmogelijkheid tot een logische plaatsing van de Noord- en de Sudgo in Nederland bewijst afdoende dat het kwartet van de vier streken daar niet thuis hoort. Nog meer afdoende is het argument, dat in de oorspronkelijke teksten de vier streken niet met Frisia in verband worden gebracht of een onderdeel daarvan worden genoemd.

Ottarloun (855) is **Ourton**, op 14 km zuid- Béthune.

Perribeci (820, 837), in de pagus Boretra gelegen, is **Pierremont**, op 6 km noord-west van St. Pol-sur-Ternoise. Bij Dortmund ligt een Pierbecke; het is mogelijk dat de kopiïst van Werden de oorspronkelijke naam van Perricberg wat heeft aangepast. De naam bewijst tevens, dat Boretra inderdaad als Nortergo gelezen moet worden.

Pithem in de Felua (855) is **Pihem** bij Lumbres of **Pihen** bij Guînes.

Pordrebeci (837) is de **Borre Becque** in de omgeving van Hazebroek.

Puthem in Felua (855) is **Puisieux**, op 20 km zuid-west van Atrecht.

Quarsingseli (805) is **Questelings** op 3 km zuid-west van Boulogne.

Hrenheri (796), **Hrenhem** of **Hreni** (855), die verm. identiek zijn, is **Rainsart**, op 7 km zuid-west van Avesnes-sur-Helpe, of **Ransart**, op 11 km zuid-west van Atrecht.

Rentilo "in Felua" (855) is **Renty**, op 2 km zuid-west van Fauquemergues.

Riatnon (ca. 966) is **Ruitz**, op 8 km zuid-west van Béthune.

Riltorpe (ca. 966) is **Rely**, op 8 km zuid-west van Aire-sur-la-Lys.

Rimbrahti (855) is **Rimboval**, op 16 km noord-oost van Montreuil.

Rineshem "in Batua" (855) is **Riencourt-lès-Gagnicourt**, op 16 km zuid-oost van Atrecht.

Ripuariorum, Rigoariorum of Riporum (818, 819, 820, 827, 833, 834, 841, 845, 846, 947), pagus en "ducatus"-hertogdom genoemd, duidt hier **Ribecourt-la-Tour** aan, op 11 km zuid-west van Kamerijk. De naam is echter breder. Ripuaria is al in de Romeinse periode genoemd als een militaire onderverdeling, later als een graafschap onder de Franken. Blijkens de rijksverdelingen lag het bij Thoringia (Dooknik), Saxonía (streek ten zuiden en oosten van Boulogne) en Frisia (Vlaanderen). In 837 gaf keizer Lodewijk aan zijn zoon Karel het gebied: geheel Frisia (Vlaanderen) vanaf de zee tot aan dat van de Ripuariërs. Elders zijn meer bijzonderheden over Ripuaria gegeven (zie de Index). De onjuiste lokalisatie van de Ripuariërs in de omgeving van Keulen (Dld.) en het oosten van Nederland is voor een niet gering deel voortgekomen uit de misplaatste oorkonden van Werethina.

Hrodbertinge hova (793, 795, 817, 818) is **Rébertingues**, op 13 km noord-west van Boulogne.

Rohthem (ca. 966) is **Rotembert** onder Saint-Martin, op 2 km oost van Boulogne.

Rura, in tal van akten van Werethina voorkomend, is een welbewuste vervanging door de kopiïst van **Renus** (Schelde), dat hem in verband met Werden te vreemd was. De vervanging bewijst zichzelf, omdat geen van de plaatsen, nadien in Westfalen (of Nederland) voor plaatsen uit de akten aangezien, daar aan de Ruhr of Roer liggen.

Rurigo, Ruriggo of Rurucgao (819, 820, 836, 843, 844) betekent "de gouw van Roerik" en slaat op het feit dat Roerik de Noorman dit gebied als leen van de keizer ontvangen had en lang

heeft bezet. Overigens heeft hij dit pas in 834 in leen gekregen, samen met Dorestadum (Audruicq) en delen van Frisia (Vlaanderen). In de 11e eeuw is nog sprake van **Rorichova** onder Ardres. Waarschijnlijk is dat de naam in de akten van 819 en 820 een latere toevoeging is, wat al blijkt dat in het afschrift der akte van 819 de naam later is bijgevoegd. Die bezetting van een deel der streek door de Noormannen houdt niet in dat zij de gehele streek onder kontrôle hadden, noch dat zij zich onthielden van aanvallen op andere plaatsen. Tournehem, de zetel van het bisdom Trajectum, werd in 857 door hen veroverd en verwoest. Het klooster van Werethina is omstreeks 850 naar Werden uitgeweken. Woordelijk wordt gezegd dat Fislaco en Werethina in de Rurigo lagen.

Ruscethe (798/99) en **Russingi** in de Batua (855) is **Rusteghem**, leengoed onder de gemeente Louches, op 4 km noord-west van Tournehem.

Sala, een rivier, komt niet in de akten van Werden voor, doch heeft zijdelings bepaalde opvattingen en lokalisaties beïnvloed. Het is de **Selle**, een zijrivier van de Schelde in het noorden van Frankrijk.

Salahem (801), waarin of waarbij Widapa ligt, is **Escalles** vlakbij Cap-Blanc-Nez, op 11 km west van Calais. Zie ook: Widapa.

Saxonia in de akten van Werden duidt geenszins Saksen of Westfalen in Duitsland aan doch de **Litus Saxonicum** ten zuiden van Boulogne.

Sceddanvurthe in Westrachia in de Batua (855) is **Séquedin**, op 7 km west van Rijssel.

Scirenbeke (798/99) is **Esquelbecq**, op 9 km zuid van St. Winnoksbergen. De etymologie is zeker. Sca- of Sce- wordt Esque-; er zijn verschillende voorbeelden onder Franse plaatsnamen.

Seawald (799), gelijkgesteld met Suifterbant, is de aanduiding van een bos onder Eperlecques. Zie: Fislacu. De naam betekent: bos aan de zee, daar Eperlecques toen aan de oever van het Almere lag. De omschrijving "sive Suifterbant" is een verschrijving van Nifterlaca, de oudste naam van Eperlecques. Een "gouw" Swifterbant heeft derhalve nooit bestaan. Blok (o.c. p. 38, 90, 92, 115) hangt hele verhalen op aan een schrijffout.

Sedlingi in de Batua (855) is **Selles**, op 6 km noord-oost van Desvres.

Seltnon in de Batua (855) is **Zeltun**, leengoed onder Polincove, op 3 km zuid-oost van Audruicq.

Silec "in Batua" (855) is **Selles**, op 5 km noord-oost van Desvres.

Sithroth (793, 795) is **St. Tricat**, op 4 km noord-west van Guînes. Deze lokalisatie is waarschijnlijker dan **Setrez**, een gehucht onder Hardinghen en Hermelinghen, op resp. 8 en 11 km oost van Marquise. Een heilige Tricat heeft niet bestaan. **Sindron** (ca. 966) is dezelfde plaats.

Spilmeri (lijst 900) is **Espellèques**, oude voorstad van Guînes.

Steinwida (799/800) is **Estiembecques**, op 4 km noord-west van Tournehem.

Stibirne (800), de rivier of beek waaraan Liudichuson lag (Lieuissent), is een verschrijving van Tribirne (Driesprong), omdat de plaats ligt tussen zijtakken van de Hem die ter plaatse met drie bronnen of drie beekjes ontspringt.

Stuteslo (ca. 966) is **Estourmel**, op 7 km zuid-oost van Kamerijk.

Suecsnon (lijst 900) "waar St. Ludger geboren is", is **Zouafques**, op 1,5 km noord-oost van Tournehem.

Suifterbant (794, 796), eenmaal voorkomend als synoniem voor het bos Seawald, een andere maal als het bos Suifterbant, is een verschrijving van Nifterlaca, Eperlecques. In sommige gevallen heeft zich een besmetting voorgedaan tussen Suifterbant en Sudergo, en werden die min of meer als synoniem opgevat; beide woorden hebben niets met elkaar gemeen. De naam Suifterbant heeft derhalve nooit in werkelijkheid bestaan, om nog te zwijgen van de daaruit gefantaseerde gouw.

Sutrachi (845) is de **Sudergo** of Zuidgouw. Zie: Ostergo.

Tafalbergon (lijst 900), dat gelezen moet worden Ta (te) Falbergon, is **Fauquembergues**, op 20 km zuid-west van St. Omaars.

Taxandria. Zie Westrachia.

Telgud (806) kan **Thélus** zijn, op 7 km noord van Atrecht, doch is waarschijnlijker **Thélu**, op 6 km noord-west van Guînes.

Thornspic (796, 805) is **Tournepuits**, een gehucht van Guînes.

Threant (820), een pagus of plaats waarin of waarbij Arlo (Arleux) ligt, is **Trélon**, op 14 km zuidoost van Avesnes-sur-Helpe.

Thrinon (ca. 966) is **Tringham** onder Hersin-Coupigny, op 13 km west van Lens.

Thuleri (ca. 966) is **Douriez**, op 12 km zuidoost van Hesdin.

Tiuli (855) is **Tilloy-lès-Hermaville**, op 16 km noord-oost van Atrecht, of **Tilloy-lès-Mofflaines**, op 3 km zuid-oost van Atrecht.

Thri in Felua (855) is **Trith-St.-Léger**, op 5 km zuid-west van Valenciennes.

Totonthorra (838), gelegen in de plaats Fislaca, Eperlecques, is niet meer aan te wijzen. De raakpunten zijn: Fislacu, Widuberg, die onder Eperlecques liggen. Het is mogelijk, dat de naam en de situatie geheel verhaspeld zijn. Het eerste deel van de naam doet sterk denken aan de Teutonen, die in deze streek zaten en waarvan in Doudeauville een restant is achtergebleven. Dan zou de naam opgevat moeten worden als Teutoon-terra.

Thrustlingi in de Batua (855) is **Tourlincthun**, gehucht van de gemeente Wirwignies, op 11 km zuid-oost van Boulogne.

Tueglo (ca. 966) is **Thieuloye**, op 8 km noord-oost van St. Pol-sur-Ternoise.

Uggoa (lijst 900) is **Upen d'Amont**, gehucht van de gemeente Delattes, op 3 km zuid-west van Terwaan.

Urthunsula in Felua (855) is **Orsinval**, op 12 km zuid-oost van Valenciennes.

Uterméri (lijst 900) staat verm. als tegenhanger tegenover Weromeri en duidt een deel van het Almere aan in de nabijheid van Eperlecques.

Uuluth (ca. 966) is **Hulluch**, op 6 km noord van Lens.

Varuthi (lijst 900), is **Warincthun**, gehucht van de gemeente Audinghen, op 7 km noord-west van Marquise.

Vunnilo in Felua (855) is **Violaines**, op 10 km oost van Béthune.

Wardlo in Felua (855) is **Warlaing**, op 18 km noord-oost van Douai.

Weldi (817) is **Velzy** een gehucht onder Tournehem.

Welloe (846) is **Wailly-Beaucamp**, op 7 km zuid-west van Montreuil, of **Wailly**, op 6 km zuid-west van Atrecht.

Werethina, Werthina, Weridina, Werithinna of Wyrdina (799, 811, 818, 819, 820, 827, 833, 834, 836, 837, 838, 841, 843, 844, 845, 846, 847, 848) is de thans verdwenen plaats **Weretha** bij Sangatte. De familie van St. Ludger had er bezittingen. Hier stichtte hij de abdij, die nà 848 werd verplaatst naar Werden, waarbij de naam werd meegenomen. Hier, nabij het franse Weretha, heeft ook het beruchte bloedbad onder de Saksen plaats gevonden, door Karel de Grote in 782 bevolen. Weretha komt nog voor in het verhaal uit 944 over een processie, die met relieken van Boulogne naar Brugge trok en nabij **Weretha** de Neuna (Nieuwe Rivier, thans de Enna) moest oversteken. De kopiïst van Werden plaatst Werethina systematisch aan de Rura, daar Renus hem foutief toescheen. In de authentieke streek was de naam Renus volkomen toepasselijk.

Werinna (834), gelegen in of bij de plaats Draginni (zie daar), is **Wéringhem**, een niet meer bestaande plaats in de omgeving van Boulogne.

Werinon (lijst 900) is identiek met Werethe - Frétun of met Werinna.

Westarburon (845) is **Westrehem**, op 22 km zuid-oost van St. Omaars.

Westrachia duidt de streek ten westen en noordwesten van Atrecht aan. De naam is de pendant van Ostrachia of Oostergo, welke naam nog als Ostrevant bestaat voor de streek ten oosten van Atrecht. Soms spreken de bronnen de identiteit uit tussen Westrachia en Taxandria.

Widapa (801) in of bij de plaats Salahem gelegen, is **Wadenthun** onder de gemeente Saint-Inglevert, op 11 km zuid-west van Calais. Zie ook: Salahem.

Widuberg (799, 801), gelegen in de plaats Fislacu en gesteld tegenover Burgbeki, duidt op een plaats onder Eperlecques waarvan de naam niet bewaard is gebleven. Onder deze gemeente bevindt zich de streek Mont, verdeeld in Est-Mont en Ouest-Mont, gescheiden door een waterloop die nu La Liette heet. De akte van 801 spreekt van de twee namen Burgbeki en Widuberg aan weerszijden van een beekje. Widuberg kan een verschrijving zijn van Westberg. Zie ook: Weneswalda, **Windevelt onder Eperlecques**.

Widugises hova (793), welke naam vermoedelijk verband houdt met Widukind, de aanvoerder van de Saksen, is **Widehem**, op 16 km zuid-oost van Boulogne.

Wirem in de Batua (855) is **Wierre-au-Bois**, op 14 km zuid-oost van Boulogne.

Witerowald (848) is **Witternesse**, op 17 km zuid-oost van St. Omaars.

Withorpe (799, 802), gelegen nabij de plaats Ahlfridushuson (Wierre-Effroy), is **Witrethun**, op 6 km zuid-oost van Wissant.

Wita of **Witi** (834, 836, 841, 844) is **Wittes**, op 13 km zuid-oost van St. Omaars.

Withmundi (794, 796, 799, 800, 804) is **Wissant**, aldus genoemd omdat de plaats lag aan een der Monden van de Renus, waar de kust uit opmerkelijk wit zand bestaat. De naam komt ook voor als Withmotinga, Wigmodia, Witmodi, Witla, Witlam, Witland, Wissant (= wit zand) en duidt dan steeds dezelfde plek aan. De naam Withmundi mag niet te sterk op Wissant worden vastgeprikt, daar het waarschijnlijk is dat hij op de gehele streek sloeg, en dat Wissant het enige nog aan te wijzen taalrelikt ervan is. De lokalisatie te **Wichmond** (Geld.) is een farce.

KONKLUSIE

Alle namen uit de oudste oorkonden van Werethina, 206 in totaal, zijn in het noord-westen van Frankrijk aan te wijzen. Dit bewijst dat de abdij van St. Ludger zich tot ca. 850 dáár bevond en en dat zij te Werden een verplaatst klooster was. De aanwezigheid van St. Ludger in Groningen, Humsterland en het gebied van de IJssel (Blok, o.c. p. 15, 90) is een fabel, gebaseerd op verkeerd uitgelegde plaatsnamen. Evenmin is St. Ludger de eerste bisschop van Münster geweest. De bisschopszetel aldaar heeft nauwe banden gehad met het klooster van Werden, getuige het feit dat die zetel de eerste tijd als "van Werden" wordt aangeduid. Dat de abdij van Werden vastgehouden heeft aan de traditie van door St. Ludger gesticht te zijn, was de waarheid, die zonder bezwaar voor het duitse Werden mocht gelden. Pas later is de opvatting ontstaan, dat de bisschopszetel van Münster door hem gesticht zou zijn. Zijn aanwezigheid te Deventer is een dubbele fabel, ten eerste omdat de "pagus Isloi" helemaal niet de IJsselstreek was, ten tweede omdat St. Ludger in werkelijkheid de opvolger van St. Lebuinus is geweest, en toen men deze eenmaal in Vlaanderen en in Nederland verdubbeld en één doublure in Deventer neergezet had, volgde St. Ludger automatisch op de brede weg van de saksisch mythe. De plaatsnamen van Werethina leveren zodoende een nieuwe serie bewijzen op voor de juiste streek van Frisia en Saxonia, zodat de opvattingen over Saksen in Overijssel en in de Achterhoek voorgoed in het rariteiten-kabinet kunnen worden opgeborgen. De geschreven bronnen bevatten geen enkele tekst, waarop zij zich kunnen beroepen. Slicher van Bath, die reeds lang deze Saksen-opvattingen bestrijdt, zou een veel beter fundament gevonden hebben in de oorkonden van Werethina. Bomen van mythen ruimt men immers niet op door ze van wat bladeren te ontdoen; men moet de wortels ervan opzoeken en die uitroeien, anders blijven zij nieuwe scheuten van fabels leveren.

De "Stichting Comité Muiderberg" heeft onlangs het boek gepubliceerd "Liudger 742 - 809", waarin de fabels over St. Ludger nogmaals worden herkauwd. Het boek is kennelijk bedoeld

om Blok's proefschrift uit 1960 van een onzalige dood te redden, doch dat is vergeefse moeite geweest. Het boek gaat al te gronde aan het simpele feit, dat er slechts **enkele plaatsnamen** uit de overweldigende dokumentaties van en over St. Ludger worden gehanteerd, alle overigens verkeerd gelokaliseerd, en dat honderden namen met de mantel van de onwetendheid worden bedekt. Dat is nog tot daar aan toe. Het is echter wel zwaar misleidend tegenover de lezers, die niet weten dat die paar namen in de bronnen omringd worden door honderden frans-vlaamse plaatsnamen. Het boek eindigt met de bijdrage van een zekere Kl. Sierksma, die aan de hand van devoties **uit de 15e tot de 20e eeuw** de aanwezigheid en werkzaamheid van St. Ludger in Friesland wil bewijzen. Kan het onnozeler en kan het ondeskundiger? Het is het zoveelste staaltje dat een onbevoegde zich met een kwestie bemoeit, die boven zijn pet gaat en waarvan hij de kwintessens niet eens door heeft.

Tekst 494. De namenpatserij van Blok.

De eigen en omringende namen van Frisia belopen **1690 in totaal**. Laten we eens nagaan hoeveel Blok er heeft gebruikt om zijn boek "De Franken in Nederland" mee op te bouwen. Ik wil niet flauw zijn en hierbij ook de gevallen meetellen, die eigenlijk het bekijken niet waard zijn, omdat het blunders zijn als een tiendschuur. Dat zijn: Amorem, Slusas, Attingahem, Toringia, Tuihanti, Suevi, Meriwida, Gannita, Deusone, Chamavi, Ampsivarii. Wel sla ik enige door Blok geciteerde namen over waarvan hij geen lokalisatie geeft. Waar niets gezegd wordt, valt niets te weerleggen. Het levert een totaal op van **47 namen**, die het beenderengestel van het boek vormen. Zij zijn:

Amorem - onbekende rivier!
 Ganipi - ?
 Adrichaim - Velzen.
 Almere - Zuiderzee.
 Amsivarii - bij de Eems.
 Attingahem - Nederhorst den Berg!
 Batavi - Béthune.
 Borathra - Bructeri.
 Burdina - Boorne.
 Chamavi - ?
 Chauken - Groningen, Oost-Friesland.
 Embriacum - Emmerik.
 Deusone - Diessen.
 Dokhem - Dokkum.
 Dorestadum - Wijk bij Duurstede.
 Ellewick - Elewijk.
 Gannetias - Gendt.
 Hamaland - b.d. IJssel.
 Haragum - Harg.
 Hattuarii - Hettergouw.

Hugumarchi - Humsterland.
 Hukilheim - Herwen / Pannerden.
 Irminlo - Ermelo.
 Isloi, pagus - IJssel.
 Leomeriche - Liemers.
 Lisiduna - Leusden.
 Lote - Leut.
 Marklo - Marklo.
 Marsum - Vlaardingeng.
 Meriwido - Merwede.
 Ostrachia - Oostergo.
 Rinhara - Rienderen.
 Sala - Salland.
 Sclusa - Alpenpassen!
 Struona - Stroe.
 Suevi - Galicië!
 Tecelia - Texel.
 Tuihanti - Twente!
 Thoringi - Tongeren!
 Werethina - Werden.

Westergo - Westergo.
Westfali - Westfalen.
Withmundi - Wichmond.
Weringen - Wieringen.

Suabsna - Zwesen!
Wilpa - Wilp.
Zelhem - Zelhem.

Kontroleer deze namen in de voorafgaande lijsten om vast te stellen **dat Blok ze allemaal foutief heeft gelokaliseerd**, en dat hij uit hoofde van de historische mythen "rücksichtlos" frans-vlaamse namen in Nederland neerpatst. Nu wordt ook duidelijk, wie bezig is met het "ergens neerpatsen van plaatsnamen", het verwijt dat mij al jaren wordt gemaakt en wat niemand als vals doorziet, omdat het misleide publiek en ook de misleide historici maar niet kunnen aannemen dat "Prof. Dr. D.P. Blok" zo'n krachtpatser is. Het misleide publiek, dat de bronnen niet kent, weet natuurlijk niet dat hij met 47 namen uit die bronnen schermt en er ruim 1650 overslaat, die toch volgens dezelfde, algemeen bekende bronnen in dezelfde streek lagen. **Deze 1650 overslagen zijn de andere historici terdege bekend**, maar in gemeen overleg zwijgen zij erover en dekken zodoende Blok's zwetserij, liever dan koren naar mijn molen te brengen. Blok werpt zich op als dé deskundige in de vestigingsgeschiedenis. Wanneer de expert dan maar 1650 namen uit die "Siedlungs-Geschichte" verduistert en doet alsof ze niet bestaan, kan een nuchter toeschouwer hem niet meer au serieux nemen. Daar komt nog bij dat Blok **de eerste regel van historische naamkunde** niet kent, althans niet toepast. Voor het lokaliseren van een historische naam is ten principale het bewijs noodzakelijk, dat ter plekke en op dat tijdstip, in casu 7e / 8e eeuw, een menselijke nederzetting bestond. Men vindt bij Blok nergens zo'n bewijs, zelfs geen poging daartoe. Hij keert de zaak glorieus om door ergens een naam neer te leggen en dan triomfantelijk uit te roepen: Zie je wel, die plaats bestond al in Nederland in de karolingische periode. Hij maakt er meteen ook maar een koninklijk en kerkelijk domein van, weer zonder enig bewijs of adstruktie uit de bronnen. Dat moet dienen als afschermskap, want wie zou het in twijfel durven trekken wanneer Blok dat zegt. Nog minder deert het hem, dat er tussen de in Frans Vlaanderen en Nederland **gedoubleerde namen**, bijvoorbeeld Ostrachia en Oostergo, die hoegenaamd niets met elkaar uitstaande hebben, vier tot zes eeuwen en méér liggen, wat de éne identiteit al volledig uitsluit. Met 1650 namen uit Frisia weet hij geen raad. Dat wil zeggen: aangezien hij zo gemakkelijk lokaliseert, heeft hij voor die zelfs niet het kleinste gaatje kunnen vinden. En laten we de puntjes maar eens helemaal op de i's zetten: hij claimt die plaatsen niet voor Nederland. Hij doet ze mij cadeau; ergo geeft hij toe - maar kan natuurlijk niet over zijn hart verkrijgen om dat openlijk te zeggen en ruitertlijk te erkennen - **dat ze in Frans Vlaanderen liggen**. Blok's boek "De Franken in Nederland" moet van tafel, en wel volledig evenals zijn proefschrift over de oorkonden van Fréthun. Bij het debat te Amsterdam in januari 1980 misleidde hij de zaal met een sneer over "de eerste lettertjes" van mijn lokalisaties en etymologieën. Hij gaat ten onder aan "alle lettertjes". En dat zijn er heel wat! Aangezien hij zich vierkant achter het "Bronnenboek van Nijmegen" opstelt, belooft zijn score in de blunder-kompetitie 3790 punten!

Waarschijnlijk heeft niemand in Nederland in de gaten gehad, dat zijn boek enkel tot doel had de "karolingische" traditie van Nijmegen te redden. Overeenkomstig de heersende gewoonte worden mijn boeken bestreden zonder ze te noemen, zelfs zonder dat de bestrijders ze gelezen hebben. Blok schoot dat edele doel natuurlijk aan flarden, toen hij met **een munt van Noyon** probeerde een **Merovingisch** centrum en hof in **Nijmegen** te plaatsen, waardoor hij de afgelogen verwarring tussen Nijmegen en Noyon openlijk in de etalage legde. Een historicus met wetenschappelijk zelfrespekt zou na zo'n blunder enige jaren zwijgen en bidden dat men 't zou vergeten. Maar zo niet Blok. Met haastige spoed toog hij naar Nijmegen, om daar deel te nemen aan "de bisschop van Nijmegen" en het "toernooi van Nijmegen", en schreef zodoende mee aan de trilogie van vervalsing. Ondertussen was Blok's "Merovingisch" Nijmegen zo ingeslagen dat de

nederlandse historici er achter elkaar intuïmelden. Een en ander had tot gevolg dat Blok's boek het grote struikelblok werd voor de opheldering van de historische mythen. Nu het opgeruimd is, zijn die mythen automatisch voor meer dan 95% opgeblazen. De povere restjes, die nog overblijven, worden in de delen II en III behandeld, niet omdat het zo dringend nodig is, doch om de totaliteit van de op deze materie betrekking hebbende teksten bekend te maken, daar dit eenmaal is beloofd. **Frisia lag vóór de 10e eeuw in Frans Vlaanderen**, en 't geeft niet of dat nu een kleine of een grote omwenteling teweeg moet brengen, **het wordt door 1690 plaatsnamen bewezen**. Wie het hiermee niet eens is, moet zich vooral van oeverloos brallen onthouden doch kreet de plaatsen in Friesland aanwijzen. Daaraan behoeft niemand meer te beginnen, nu Blok niet verder is gekomen dan wat fragmentarisch geknutsel. En om aan het geheel een dramatisch slot te geven: **geen enkele plaatsnaam uit de bronnen over Frisia kan in het nederlandse Friesland worden aangewezen**.

Wil de lezer de namenpatserij van Blok geheel doorzien, dan moet hij de bovenstaande lijst van de door hem gebruikte namen vergelijken met tekst 491 over de plaatsnamen uit de oorkonden van Tournehem. Het blijkt dat Blok er **welgeteld acht** van de 262 in Nederland probeert te leggen. Met de rest weet hij geen raad, zodat zijn patserij met namen uit Frans Vlaanderen nogmaals ten voeten uit getekend is als **wanwetenschap van een naamkundige en historisch geograaf**, die zomaar honderden plaatsnamen uit de bronnen van tafel veegt, omdat zij hem tegenspreken. Het spijt mij voor Blok, maar hij heeft het verdiend. Bij een debat in Frankrijk kreeg ik van een franse historica het verwijt te horen, dat ik "Petertje Blok" (ik citeer!) niet zo hard moest aanpakken. Toen zag ik in, dat ik het nog niet genoeg had gedaan.

Op 13 februari 1983 zou in Etten-Leur (N.B.) een lezing door mij gegeven worden, georganiseerd door "Brabants Heem", gevolgd door een debat met Prof. Dr. D.P. Blok. Velen hadden gevraagd dat bij dit debat het aksent gelegd zou worden op de historische plaatsnamen, hun determinering en etymologie - een zeer juiste wens - en velen zagen dit gebeuren met belangstelling tegemoet. Omdat ik van mijn hart geen moordkuil maak, had ik alvast aangekondigd dat ik pertinent zou weigeren mee te doen aan een spel van nietes-welles over de vicieuze cirkel van Blok's 47 namen uit Frans Vlaanderen. Het was mijn bedoeling, de 1650 door hem overgeslagen namen op te dreunen, en hem dan 1650 maal lokalisatie, determinering en etymologie te vragen. Ik weet wel, dat Blok mij niet hoog heeft zitten, maar ik ben niet zo lomp om zijn taktiek niet te doorzien. Daar ik bij voorbaat wist dat hij 1600 maal zou zwijgen, had ik het slotwoord alvast gereed gemaakt:

Keert weder, edele heer, naar Amsterdam, uw stede,

En breng daarna dees' zestienhonderd namen mede.

Gij weet maar al te goed waar zij te vinden zijn.

Kom dan weer naar het zuiden, en schenk eens klare wijn.

De een of andere brave borst moet aan Blok hebben meegedeeld wat ik van plan was. Plotseling trok hij zijn toezegging in; hij wilde niet meer komen. "Brabants Heem" maakte hij natuurlijk heel iets anders wijs om zijn terugtrekken te rechtvaardigen. Enfin, dat debat is nu toch doorgegaan, zij het op papier.

Tekst 495. Frans-vlaamse plaatsnamen in Nordfriesland (D.).

Toen Carstens, een duitse naamkundige, als officier in 1941 bij Calais werd ingekwartierd, zag hij daar tot zijn verbazing een groot aantal plaatsnamen, volledig identiek aan plaatsnamen uit zijn geboortestreek. Hij publiceerde daarover in het "Jahrbuch des Nordfriesischen Instituts", 1962, p. 39 - 44. Eerst geeft hij een lijst van een aantal volledig identieke namen, waar de enige afwijking is dat de franse en duitse schrijfwijzen verschillen. In toon en betekenis zijn zij geheel gelijk. Daarna somt hij een groot aantal achtervoegsels op, die in de twee streken gelijk zijn, zoals: -inghen, -thun; -dal; -feld; -beek; -brug; -berg; -bron en andere. Laten we ons hier beperken tot de **voile doublures**:

frans	duits
Bacinghem	Backe, Backens
Baincthun	Pay, Paysen, Boysen
Beuvrequen	Beveringhusen
Borweghe	Buerwege
Cokedal	Kokedal
Ellingtun	Ellingstedt
Embriacum	Ammersum
Essinghem	Esing
Floringhem	Flor, Flors
Godingatuna	Goting
Gonnehem	Gonne, Gonnese
Hanekamp	Hanenkamp
Hardinghen	Harding
Kerenberg	Kirrenberg
Koten	Kating
Longenes	Langenes
Maningahem	Manning, Mannigsen
Milenberg	Milenberg
Millem	Mildenburg
Nordhem	Nordhusum
Olehem	Oldsum
Ophem	Uphusum
Ordinghem	Ording
Oxelaëre	Usquert
Rosendal	Rosendal
Sangatte	Sandgate
Stapulae	Stapel
Tatinghem	Tating, Tatinge
Tetegem	Tetenbüll, Thedinbole
Westrethem	Westerhusum
Wicq	Wick
Widingahem	Wiedingharde
Wolde	Wohlde

Carstens meende hierin een nadere bevestiging te vinden van de reeds lang gangbare theorie, dat de Friezen en Saksen in de loop van de 3e eeuw afgezakt zouden zijn uit het hoge noorden van Duitsland naar de omgeving van Boulogne en St. Omaars. Ten onrechte zegt Carstens: naar Calais en omgeving, want op dat tijdstip bestond Calais nog niet, en in historische geografie moet men zich aan de in die tijd bestaande plaatsen houden. Wel is juist, dat dit soort namen op een zeer beperkt gebied in Frans Vlaanderen voorkomt. Elders vindt men er geen met de bekende Saksische achtervoegsels. De schone theorie staat al volledig wankel, daar de eerste berichten over Friezen en Saksen naar het noord-westen van Frankrijk wijzen. Maar men kon zich onmogelijk voorstellen dat zo ver in Frankrijk een hele serie **germaanse plaatsnamen** bestond; die konden alleen uit emigratie zijn ontstaan, meende men. De fatale vicieuze cirkel wordt ook hier gevormd door het misverstaan van Tacitus' "Germania". Hij plaatst Frisia, Germania en tientallen **germaanse stammen** in het noorden van Frankrijk, en hij heeft **met geen woord** over Friesland of het noorden van Duitsland gesproken. De richting van de migratie heeft precies andersom gelopen. En dat dit zo is, **bewijst ons lieve Friesland met 1030 frans-vlaamse namen.**

Tekst 496. Frans-vlaamse plaatsnamen in Groningen, Friesland en West-Friesland.

Wanneer Frisia vóór de 10e eeuw in Frankrijk lag, hoe moet men dan verklaren dat het nederlandse Friesland er ook is, dat nota bene dezelfde historie en dezelfde tradities claimt als het eerste Frisia. Is dat eerste Frisia dan in zijn totaliteit verhuisd? Het zou kunnen, daar de geschiedenis ons leert dat de verhuizing van een geheel volk niet onmogelijk is. Maar dit is met Frisia niet gebeurd. Hoe het precies in elkaar zit, kunnen we nagaan aan de hand van de plaatsnamen in het noorden van ons land. **Er ligt een enorme import, een massale transplantatie van frans-vlaamse plaatsnamen. De lezer behoeft ze niet te gaan tellen: het zijn er 1030.** Zo'n grote namen-transplantatie kan enkel afkomstig zijn van een migratie op grote schaal uit Frans Vlaanderen naar het noorden van Nederland. Dat die immigratie groot en groepsgewijs is verlopen, bewijzen de **vele** namen; dat kan onmogelijk gebeuren door losse personen of kleine groepjes. Het lijkt er meer op, dat hele dorpen zijn uitgezwermd naar een nieuwe streek, en dat zij daar de naam van hun vroegere woonplaats aan de nieuwe plaats hebben gegeven, overigens het normale verschijnsel bij georganiseerde en groepsgewijze migratie. Nederlanders behoeven daarvan niet op te kijken; de wereld ligt vol met nederlandse plaatsnamen. Hebben wij misschien naast de "hollanditis" ook een infectie van 'n "migranditis"? Het verklaart in elk geval een der aanleidingen van de migratie, die waarschijnlijk ook een rol heeft gespeeld bij de massale migratie van Friezen uit Vlaanderen, namelijk een overbevolking.

Het is een bekend feit dat de friese plaatsnamen altijd een raadsel zijn geweest in de nederlandse naamkunde. Zij vallen volledig buiten het normale patroon van verstaanbare en duidelijke namen. Al is in alle gevallen van de zuiver nederlandse namen hun herkomst en betekenis nog niet opgehelderd, het zijn gewone nederlandse woorden zonder een buitenissige klank. Van de weinige, die buiten het patroon vallen, kent men meestal wel de bijzondere reden of aanleiding voor een wat vreemdere naam. De friese plaatsnamen intengedeel zijn nog nimmer verklaard, zelfs niet door friese taalkundigen. Taal- en naamkundig weet men er geen raad mee. Bovendien blijken zij alleen voor te komen op de lage gebieden, vanzelfsprekend kan men zeggen, omdat dit de jonge gronden zijn, die pas tegen het einde van de 10e eeuw begaanbaar en cultivabel waren geworden.

Op de hogere zandgronden vindt men geen enkele friese naam. De scheiding loopt zo scherp alsof zij met een mes gesneden is. De friese namen lijken nauwelijks op de huidige frans-vlaamse. Geen wonder! deze namen zijn immers niet meegebracht, doch **de namen die in de 10e eeuw gangbaar waren**. De frans-vlaamse namen zijn daarna in franse richting geëvolueerd. De friese zijn nauwelijks geëvolueerd, wat ook weer te verklaren is omdat zij feitelijk ene taalvreemd element zijn, dat zich aan de evolutie door de volksmond onttrekt. Immers, de evolutie van de plaatsnamen geschiedt door **desprekende mens**, al zijn er naamkundigen die menen dat dit op hun bureau gebeurt. Duidelijk is ook, dat de geëmigreerde Friezen **alsprekend** de namen hebben neergelegd. Even duidelijk is, dat zij geen geschreven of getypt verhuisbiljet bij zich hadden. De namen werden soms voorzien van een nederlands achtervoegsel, maar dat was alles. De stam van het woord is zonder meer overgenomen. Men moet dan ook geen lettertjes gaan tellen doch afgaan op de **klank van de naam**. Men kan klankverschuivingen signaleren, bijvoorbeeld van de a naar e en van e naar i, en letter-inversies, het bijvoorbeeld omkeren van **est** in **ste**. Zelfs dit wijst niet op nederlandse invloed, daar het in Frans Vlaanderen, **een germaans taalgebied** altijd gangbaar is geweest.

De namen verschijnen in Friesland zoals zij tot op het tijdstip van de migratie in Frans Vlaanderen door **Germanen** en niet door Romanen werden uitgesproken. Laat men zich dit duidelijk realiseren, anders ontstaat de zoveelste misplaatste lachbui dat ik "franse plaats in Nederland wil leggen". Tientallen namen heb ik laten vallen, waar de migratie van een plaatsnaam even duidelijk is maar voor een leek niet direkt zichtbaar, omdat zij schuil gaat achter een klank- of konsonanten-verschuiving. Ook zijn er tal van gevallen waar een plaatsnaam zo "hollands" klinkt dat hij van een nederlands woord kan zijn afgeleid, maar even goed zijn origine kan hebben in een frans-vlaamse naam. Ook deze gevallen heb ik overgeslagen. Ik kon selektief zijn, omdat de klare identieke gevallen zo talrijk zijn dat ik niet behoefde te kijken op een paar minder of meer. Ik geef eerst de namenlijsten, om daarna de konklusies te trekken. In de lijst staat **de oudste vorm** voorop; dan **de huidige franse naam**. In de derde kolom staan **de friese namen**, nader aangeduid met **F** voor Friesland, **G** voor Groningen en **H** voor de kop van Noord Holland. De namen zijn in de derde kolom gealfabetiseerd.

FRANS-VLAAMSE NAMEN IN NEDERLAND

oude vorm	huidige franse naam	nederlandse naam
Haga	L'Egle	Aagdorp H
Halmes	Ames	Aalsmeer H
Alsci	Auxi-le-Château	Aalsum F
Artse	Arras	Aartswoude H
Axseville	Acheville	Aaxens F
Abbeham	Abihen	Abbega F, Abbekerk H, Abbeweer F
Heppegrenes	Happegrenée	Abbenes H
Ablingham	Oblinghem	Abbingawier F
Ape	Happe	Abelstok G
Abbeham	Abihem	Abbestee H
Alcheium	Auchy-lez-Hesdin	Achlum F
Hadae	Hées	Aduard G

Adrichaim	Audrehem	Adrichem H
Eses	L'Egle	Aegum F
Ecambre	Escames	Aekamp G
Ambraine	Ambrines	Aemburen F
Angermel	Dangermel	Aengehorren G
Aenwing	Anvin	Aengewirden F, Ankeveen H
Aista	Ayette	Aetsveld H
Acquebronne	Acquembronne	Akersloot H
Haquimberg	Haquembergue	Akkerwoude F
Arakum	Arques	Akkrum F
Acquemerone	Aquembronne	Akmarijp F
Alquenes	Alquines	Alkemade H
Alechmere	(deel van het Flevum)	Alkmaar H
Lingiehem	Halinghen	Allingawier F
Almes	Ames	Almenum F, Almersdorp H
Altenges	Auringues	Altena F
Hamelaincourt	Hamelaincourt	Ameland F
Hames	Hames-Boucres	Aamsweer G
Anla	Elnes	Andla, Andlahuizen F
Andrens	Andres	Andringa (2x) F
Angi	Agni	Angterp F
Anier	Agnères	Anjum F
Annes	Agnez-lez-Duisans	Anneburen F
Appé	Happe	Appelscha F
Epinhen	Epenchain	Appingedam G
Arde	Ardres	Ardwerd G
Arkes	Arques	Arkum F
Ayra	Aire-sur-la-Lys	Arum F
Assinghem	Assinghem	Asinga G
Hessinghem	Assinghem	Assum H
Attinghem	Attinghem	Atteburen F
Auxi	Auxi-le-Château of	Augsbuurt F
	Auchy	
Aves	Avesnes	Avenhorn H
Axla	Axles	Axwijk H
Aista	Ayette	Aykema F
Ays	Aix (3x)	Aysma (4x) F
Baagnies	Behaegnies	Baamsum G
Bardes	Les Hellebardes	Baard, Baardburen F
Bardevelt	Balvert	Baarderadeel, Baarderburen F
Bare	Le Barque	Baarsdorp H
Bays	Baye	Baat G
Bavelin	Blavincourt, Balinghem	Baflo G
Bacquenes	Biequènes	Bakenes H
Becqumval	Béconval	Bakhuizen, Bakkeveen F
Bakki	Bachy	Bakkum H
Belkin	Bléquin	Balk F
Balona	Bellonne	Ballum F
Balma	La Palme	Balmahuizen G

Bama	Bambecque	Bamestra H
Bante	Banteux	Band F
Bangen	Bainghen	Banjaart H
Barge	Le Barque	Bargebek F, Bargaenheem G
Berk	Le Berck	Barkwerd F
Barra	La Barre	Barradeel F, Barreveld G, Barrastins, Barrum, Barsum F, Barsingehorn H
Bertellare	Bertenlaire	Bårtlehiem F
Batengem	Battinghem	Batenborg G
Baie	Baye	Bayema, Bayum F
Bédas	Les Bédats	Bedum G
Bamier	Bamières	Beemster H
Berch	Berq-sur-Mer	Beers F
Bertaigne	La Bretagne	Beerta G
Bessinguen	Bézinghem	Beetgum F
Bais	Bray	Beets F, H
Bémeis	Beaumetz	Beima F
Beingthum	Baincthun	(Oost-)Beintum F
Bekki	Bachy	Bekkum F
Bellaincourt	Baeulencourt	Bellingeweer, Bellingwolde G
Bénibron	Bénifontaine	Bennebroek H
Bergue	Isbergues	Bergum F, Berkhout, Bergen H
Berken	Berquem	Berkenrode, Berkhout H
Blarikem	Blaringhem	Berlikum F
Bernove	Bernhove	Bernsterburen F
Bares	Les Barres	Bersum G
Besle	Belle	Beslinga F
Bessingen	Bezinghem	Besseburen F
Besve	La Bèvre	Beswerd G
Betlo	Beaulo	Betlehem G
Beveri	Beuvry	Beverwijk H
Beinga	Bainghen	Beijum G
Pir	Le Pir	Bieren F, Bierum G, Ooster- bierum F, Hooge-Biere H
Biez	Le Biez	Biessum G
Bilkes	Bilques	Bilgaard F
Berdeberg	Belbert	Birdgaard F
Biertens	Béthonsart	Birstum F
Bittuns	Béthune	Bittens F
Blamont	Le Blanc-Mont	Blaamsum G
Blarikem	Blaringhem	Blaricum H
Blesi	Blessy	Blesdijke, Blesse, Bliessum F
Blokker	La Blocquière	Blokker H
Blaisel	Blaingel	Blija, Blijham F
Bour	Bours	Boer F, Boer G
Bokingehem	Boucquinghen	Bokum G, Bokkum F
Bollinghen	Boulogne	Bollendorp H, Bollingweer G
Bolcerdae	Boucres	Bolshuizen G, Bolsward F

Bonhem	Bonham	Bons F, Bonsum G
Bonemberg	Mont-Lambert	Boornbergum F
Burdina, rivier	Bourre	Boorne F
Bornemicourt	Bermicourt	Boornzwaag, Bornwerd F
Borch	Bouret-sur-Canche	Borg, Borgsweer G
Bornewic	Bournonville	Bornwerd F
Bortas	Bourthes	Bortland F
Botberc	Boubers-les-Hesmond	Boteburen F
Bottersim	Boubers-les-Hesmond	Boterhoek F
Bertaignes	La Bretagne	Bourtagne G
Boues	Boves	Bovenburen F, G, Bovenkarspel H, Bovenkerk H, Bovenstreek, Bovenhuizen G
Buxin	Boursin	Boxum F
Bossin	Boursin	Bozum F
Branne	Bugneselve	Brandeburen F
Branmes	Brêmes	Brantgum F
Breberc	Brébières	Breeberg F
Brec	Le Breuil	Bregtdorp H
Bruquedal	Brucquedalle	Briefketil G
Bril	Le Brûle	Bril F, G
Brjstel	Britel	Britsum, Britswerd, Britsaard F
Brones	Les Bronnes	Brongera F, Bronnens G
But	Beutin	Bud F
Buixière	La Buisnière	Buiksloot H
Bourthez	Bourthes	Buirte G
Buisserie	La Buisnière	Buizergat H
Bulwark	Le Boulevard	Bullewijk H
Burches	La Tour-Blanche	Burch F, H
Burcham	Brucham	Burghorn H, Burgwerd F
Burs	Bours	Burd F
Bures	Buire-le-Sec	Buren F
Burtes	Bourthes	Burtenhuizen G
Burnumvilla	Bournonville	Burum F
Buschi	Buissy	Busch H
Buttin	Beutin	Buttinga F
Buirwiller	Brévillers	Buurwei H
Callehaude	Les Calaudes	Callantsoog H
Cambin	Camblain-Châtelain	Cambuur F
Camp	Campagne	Camp H
Campania	Campagne-lez- Wardrecques	Campen G, Campen (2x) F
Camptinart	Cantinar	Camperduin H
Camry	Camier	Camstraburen F
Cardones	Le Cordonnois	Cardingermeer G
Castreca	Questrecques	Castricum G
Cokove	Cocove	Cocksdoorp H
Coppehem	Le Copen	Coppershorn H
Cornuze	La Cornue	Cornjum, Cornwerd F

Coehem	Cohem	Coum F
Cusebrona	Le Poirier	Cuzemer G
Dalhem	Dohem	Daalmeer H
Dalingtoune	Alincthun	Dallingeweer G
Dam	Dohem	Dam H, G
Dalingtoune	Alincthun	Dallingeweer G
Dantmartin	Dommartin	Dantumawoude, Dantumadeel F
Tetighem	Tétinghem	Deddingaburen F
Tégatte	Tégatte	Dedgum F
Dele	Délettes	Deel F, G
Desertum	La Wâtine	Deersum F
Decquenholle	Dikelo	Deikum G
Denniez	Denier	Deinum F
Dales	Dalles	Dellen F, G
Diek	Dikelo	Diek H
Diependale	Dippendale	Diepswei G
Dissel	Izel-les-Esquerchin	Disseldorp H
Olhaing	Olhain	Dollard G
Dongrehier	Douriez	(Oost)-Dongeradeel F
Donvest	Douvert	Donghorn G
Doegpies	Oignies	Dongjum F
Donia	Don	Doniaga, Doniawerstal F
Doniarier	Douriez	Doniaburen, Doniawier F
Dokhem	Dohem	Dokkum F
Donraiher	Douriez	Dongeradeel F
Dorges	Dourges	Dorkwerd G
Dorges	Dourges	Dorreveest H, Dorre-Ilp F
Dousem	Duisans	Douzum G
Dovion	Divion	Doyum F
Drebaucourt	Drocourt	Draaisterhuizen, Dragten F
Tresenes	Trésennes	Driesum F
Drohaucourt	Drocourt	Drogeham F
Drouvijn	Drouvin	Dronrijp F
Durge	Dourges	Durgerdam H, Duurkenakker G
Duri	Dury	Duurswolde F
Dijken	Disacre	Dijken F, G, Dijksboet F, Dijkshorn G
Deike	Déchy	Dijkshorne (3x), Dijkhuizen, Dijksterhuizen F
Edins	Vieil-Hesdin	Edens F
Aa	L'Aa	Ee (2x) F
Ekas	Ecques	Eekwert G
Hailcourt	Ecourt-St. Quentin	Eelwert G
Aams	Ames	Eemswoude F
Enghine	Enguinegatte	Eenigenburg H
Enoq	Enocq	Eenum G
Ernonval	Arnonval	Eernewoude F

Escoire	Escouart	Eeskwerd F
Estrehem	Etrehem, Etrun	Eesterburen F
Estres	Estrée-Blanche	Eesterga F, Eest (2x) G
Estrein	Etrun	Eestrum F
Evergoi	Ivergny	Eewer G
Extraselle	Estravelles	Eextra, Eexterzwaag G
Echthout	Ecout	Echten, Echterbrug F
Ibergo	Isbergue	Eibertburen G
Elaincourt	Herlincourt	Elahuizen F
Alba	Aubin-St. Vaast	Elba H
Elne	Elnes	Elens G
Elfeling	Elvelinghem	Elfbergen F
Allier	Allery	Ellershuizen F
Harlinghen	Reclinghen	Elleringhuizen G
Elsled	Liézelle	Elsloo F, Elswoud H
Emmeltau	Ambleteuse	Emmeloord H
Engen	Englos	Engeburen F, Engelbert G
Ennevel	Ennevelin	Engelmondshoek H
Englée	Langlais	Engelum F, G
Enquinghen	Equihen	Engeweer G
Engoudsem	Engoudant	Engewormer H
Engenumcurt	Ignaucourt	Engwierum, Engwier F
Ennekin	Enquin	Enkhuizen H
Ennes	Anneux	Ennemaborg G
Ensi	Inchy	Ens H
Henninvel	Héninel	Enumatil, Eenum G
Enselles	Inxelles	Enzelens G
Epenhin	Epenchain	Eppenhuizen G
Erquers	Erquières	Erkens F
Erni	Ergny	Ernstheem G
Heslemmes	Hélemmes	Eslemaburen F
Essenghem	Assinghen	Essen G
Etersem	Estrehem	Etersheim H
Evelingen	Bélinghen	Euvelgunne G
Heuscin	Heuchin	Ewsum G
Axmere	Aymeries	Exmorra F
Eilinghen	Elinghem	Eijerland H
Assinge	Assinghem	Ezinge G
Azincourt	Azincourt	Ezonstad F
Hessigem	Assinghen	Ezumaburen F
Faanmechon	Famechon	Faan G
Vadum	Vis-à-Marles	Faddens F
Farnehen	Fernehem	Farmsum G
Vastina	La Wâtine	Fatum F
Fervenich	Frévent	Feerwerd G
Feldnes	Fiennes	Feldwerd G
Fereverae	Fillièvres	Ferwerd, Ferwerderadeel,
Vime	Vimy	Ferwoude F
		Fimel G

Vinkebrouc	Le Vincquebrouck	Finkeburen F
Vinclà	Wingles	Finkum F
Fins	Fiennes	Finsterwolde G
Fercheu	Ficheux	Firdgum F
Fiz	Fiefs	Fiswerd F
Fiche	Ficheux	Fitze F
Fivel	Fiefs	Fivel, Fivel-Aa, Fivelgo G
Fleet	Fliennes	Flait F
Flesan	Fléchin	Flanzum F
Folle-Emprise	Folemprize	Follega, Folgeren F
Fousseux	Fosseux	Folsgare F
Vonne	L'Hem	Fonnen F
Fons	Fontaine	Fons F
Formensan	Fromessant	Formerum H
Foukièrea	Fouquières	Foswerd F
Fouthem	Fouhem	Foudgum F
Faude	La Haute-Faude	Fouteburen F
Fouxolle	Fouquesolles	Foxham, Foxhol G
Fremantel	Fromentel	Fraamtil, Fraam G
Francum	Frencq	Franeker, Franekeradeel F
Frenoie	Le Fresnoy	Franjeburen F
Fresnes	Fresnes-lez-Montauban	Fransum G
Frézin	Fressin	Friens F
Fritzvallée	Fritdeval	Frittema G
Froucquevilliers	Fonquevillers	Froskepolle F
Fielnes	Fiennes	Fijlens F
Vima	Vismes	Fijmar G
Fines	Pont-du-Hem	Fyns F
Gaisevel	Gazevert	Gaast, Gaasterland F
Gasevelt	Gazevert	Gaastmaburen, Gaastmeer F
Gallincourt	Warlencourt	Gaikingadijk F
Galames	Galametz	Galamedamman F
Gams	Guemps	Gamles H
Ghasevelt	Gazevert	Gansepolle F
Garbek	Guarbecque	Garijp F
Germencort	Grémicourt	Garmerwolde G
Guarluis	Warlus	Garnwerd G
Guarguetel	Garguetelle	Garrelsweer, Garreweer G
Garebecque	Guarbecque	Garshuizen, Garstenheem G
Gouy	Gouy-sous-Bellonne	Gauw F
Gazevé	Gazevert	Geefsweer G
Gherlingen	Garlinghen	Geersloot F
Geni	Guigny	Geins F
Geluca	Zélucque	Geleburen, Gelterp F
Geike	Guelque	Gelkinge G
Genappe	Guémappe	Genum F
Garchin	Wirquin	Gersloot F
Gines	Guînes	Giekerk F
Esclime	L'Eclême	Glimmen G

Coques	Chocques	Gockingeheerd G
Goselinse	Giselinghem	Godlinse G
Gonnay	Gosnay	Goënga, Goëngamieden F
Gondewinpré	Gaudiempré	Goïngarijp F
Gois	Gouy-Servin	Goins F
Colham	Coulogne	Goldhorn G, Gollen F
Kokempot	Cocquempot	Gokkemaburg G
Gomecourt	Gommecourt	Gommelburg G
Goyum	Gouy-en-Artois	Gooijum F
Gorra	Gorre	Gorredijk F
Guslinga	Guslinghem	Goslinga F
Gotnai	Gosnay	Gotlum F
Gottin	Gosnay	Gottum F
Gouterive	Catorive	Goudkade G
Couthem	Cottehem	Goutum F
Gouwi	Gouy (diverse)	Gouw H
Groffe	Groffliers	Graft H, Gracht F
Grasville	Groville	Grashuis G
Gravechon	La Gros-Chêne	Grauwe-Kat F
Creberc	Le Crébert	Grebbe H
Granai	Grenay	Greonterp F
Crettinge	Cretteville	Grettingeburen F
Grivigny	Grigny	Grevingen G
Grintcort	Grincourt-les-Pas	Grind H
Grunen	Gruson	Groendijk, Groenendal F, Groenenberg, Groenewoud G
Croutte	Croute	Groet H
Groep	Groeppe	Groep H
Grosna	Gruson	Groeve G
Gregni	Grigny	Groningen G
Brec	Le Breuil	Groote-Brekken F
Grantcamp	Grand-Camp	Groote-Kampen G
Grosflïer	Groffliers	Grosthuisen H
Guastum	Le Wast	Grotegast G
Grauville	Grosville	Grouw F
Crosmanil	Créminil	Grovestins F
Gripse	Gripalte	Grijpskerk G
Grislo	Le Gris-Nez	Grijssloot G
Haaks	Aix-Noulette	Haaks H
Harlinghem	Halinghen	Haarlem H
Halinges	Halinghen	Hagelingerbuurt H
Haimont	Hesmond	Hajem F
Haquemberg	Haquembergue	Hakkelsum G
Haline	Hallines	Halen H
Halloi	Le Haloy	Hallum F
Hallene	Hallines	Halsum G
Ham	Ham-en-Artois	Ham G
Hamarville	Hermaville	Hameren F
Hami	Le Hamy	Hamingen F

Hemmont	Hesmond	Hamminck G
Hams	Hames-Boucres	Hamshorn F
Ham	Ham-en-Artois	Hamsterland G
Hendecourt	Hendecourt	Hander G
Hantegen	Autinghen, Hottinghen	Hanetang G
Hankemin	Annequin	Hankema G
Hantengehem	Autinghen	Hantumhuizen, Hantum F
Harbac	Habarcq	Har G
Hardingen	Hardingen	Hardegarijp F
Hardelo	Hardelot	Hardeweer G
Harebreuc	Herbroucq	Haren G
Hargeræe	Hargerue	Harger H
Harica	Le Héricat	Harich F
Haringen	Haringe (B.)	Haringhuizen H, Haringhuizum G, Haringkarspel H
Harquema	Ecquemecourt	Harkema-Opeinde F
Uphem	Upem d'Amont	Opeinde
Arkestan	Maquétra	Harkstede G
Harlinghem	Reclingen	Harlingen F
Harnes	Harnes	Harns F
Harsoit	Adsoit	Harsens G, Harste, Harsteburen F
Hartincourt	Saint-Tricat	Hartwerd F
Asck	Acq	Haskerland, Hasterdijken, Hasker- horne, Haskerschans F
Hasebron	Hassebronne	Hasseberg G
Holehaim	Olhain	Haule, Haulerwijk F
Houwin	Houvin	Hauwert H
Havernes	Havernas	Haver G
Heghe	L'Aigle	Heeg F
Hémon	Hesmond	Heemen, Heem G
Hemes	Les Hemmes	Heemste F, Heemstee H, Heemstede H
Herevillare	Adinfer	Heereburen G
Herrewaart	Hervarre	Heerenveen, Heerenwal F
Huges	Huget	Heerhugowaard H
Hédin	Hesdin	Heideburen F
Heissinghem	Hessinghem	Heidhuizen F
Heiglo	Helfaut	Heiligerlee G, Heilo H
Heka	Ecques	Heksum G
Heldres	Hesdrival	Helder H
Halloi	Le Halloy	Helium G
Helpa	Oppy	Helpen F
Helewyrd	Helfaut	Helwerd G
Hem	Hem	Hem F (2x)
Hamelines	Hallines	Hemelum F
Embri	Embry	Hemert G, Hemrik F
Hemes	Les Hemmes	Hemmen G, Hèmmeland H
Hemps	Guemps	Hempens F
Ankens	Annequin	Henkemahorn H

Hénain	Hénin-Liétard	Hennaard F
Ansney	Annay	Hensbroek H
Ansein	Anzin-Saint-Aubin	Henshuizen, Henswoude F
Herbingen	Herbinghen	Herbaijum F
Hargum	Haringe (B.)	Heringahuizen F
Hezecke	Hézecques	Heveskes G
Juerni	Journy	Hiaure, Joure F
Hesteus	Hestrus	Hichtum F
Hedre	Hesdres	Hidaard F
Hiding	Viel-Hesdin	Hiddingerzijl G
Issel	Lysel	Hieslum F
Hinderham	Inderham	Hindeloopen F
Isembourg	Issembourg	Hitzum F
Hodembert	Haudembert	Hodenpijl H
Hushem	Wissant	Hoeisum G
Houdaing	Houdain	Hoeitink G
Hoec	Pya de Langle	Hoek F
Houle	Houlle	Hoelem H
Houve	Offekerque	Hoeven, Hofland F
Hofkerk	Offekerque	Hofgeest H
Hoepland	Huplandre	Hofland F, H
Hofkirke	Offekerque	Hofte, Hôte G
Haubenge	Aubingue	Hogebeintum F
Haudembert	Audembert	Hoiteburen F
Hoches	Le Hogt	Hogt, Hucht G
Hollain	Oihain	Hollum F, Holm G
Helleprec	Alprech	Helprijp F
Holverderled	Huneled	Holwerd F, Holwierde G
Allewaigne	La Buinette	Holwinde G
Holesfort	Houllefort	Holijsloot H
Homorolles	Humeroeuille	Hommerts F
Hondescotte	Hondescot	Hondenpad G
Honder	Hondres	Hondinga G
Hondsberch	Audimbert	Hondsberg H
Hondrecourt	Hondecoutre	Hondsrug G
Hongry	La Hongrie	Hongerschar F, Hongerij G
Hondert	Hondres	Hontum F
Hocquepette	Hautepette	Hoogebeintum F
Hogheville	Holleville	Hoogebiere H, Hoogland G
Dorewic	Audruicq	Hoogedeur F
Hollehaim	Oihain	Hooge Meeden G
Hautevenne	Haute-Avesnes	Hoogeveen F, G
Haut-Grève	Haute-Grèves	Hoogewerven G
Hosdain	Houdain	Hoogezand G
Haute-Closque	Hauteclocque	Hoogkerk G
Watten	Watten	Hoog-Watum G
Hogewoud	Les Haut-Bois	Hoogwoud H
Oyes	Les Oies	Hooibergen F
Horrec	Houret	Hoorn F, G
Hossen	Houssembourg	Hoosenuizen G

Haut-Thile	Tilques	Hoptille F
Horne	Hornaing	Horne F, G, (6x)
Horinghem	Heuringhem	Hornhuizen G
Horing	Heuringhem	Hornmeer, Horntje H
Horreville	Orville	Horren G, Hornsterburen,
		Hornsterzwaag F
Horres	Houret	Hors H, Horsten G
Horresburg	Honnembourg	Horse F
Hocin	Houchin	Houkema G
Hoec	Pays de Langle	Houkes H
Houviniruel	Houvigny	Houwerzijl G
Hovoignieu	Houvigneul	Howingagast G
Huges	Huget	Hucht G
Hunesbeca	La Humsbecque	Huins F
Husden	Hesdin	Huisduinen H
Hushem	Wissant	Huisweeren G
Huichin	Heuchin	Huizinge, Huizum G, Huizen H
Humeres	Humières	Humsterland G
Hudingehem	Audinghen	Huningameer G
Hondecote	La Slack	Hunsego, Hunsingo G
Hyll	Le Hil	Hijlaard F
Haynu	Héna	Hijum F
Hidinc	Vieil-Hesdin	Idaard F, Ideweer G
Iseca	Isques	Idsega F
Isser	Izel-lez-Esquerchin	Idserdaburen F
Ickingehem	Echinghen	Idskenhuizen F
Inguehem	Inghen	Ingewolden F
Ecquemecourt	Ecquémicourt	Ikema G
Indesham	Inderham	Indijk F (3x)
Hersim	Hersin-Coupigny	Irnsun F
Harrawaye	Nouvelle-Eglise	Jarringa F
Jeluque	Zelucque	Jellum, Jelsun F
Jardins	Gardins	Jerden F
Jettefort	Jestefort	Jet F
Epz	Eps	Jipsinghuizen G, Jisp F
Jorni	Journy	Jorwerd, Joure F
Jutove	Zuthove	Jutrijp F
Coadul	Caullery	Kadoelen H
Kalike	La Calque	Kalkwerk G
Kalles	Calais	Kalslagen H
Kantin	Cantaing	Kantens G
Catove	Catove	Katham H, Katmis G, Kathoek H
Cathelet	Câtelet	Katlijk F
Catefiers	Caffiers	Katteburen, Kattegat F
Cattenberg	Catsberg	Kattenberg G
Cathoue	Catove	Katuin G

Katfers
Keehem
Kaïen
Kernes
Kennoy
Quetinghuen
Kimbergh
Kinheim
Claerkes
Clette
Clingen
Clue
Colwerd
Coilhof
Colesberg
Collen
Coge
Sens
Coig
Cote
Coustrerel
Coppedoi
Cornuze
Corteville
Court-au-Bois
Cauborne
Caudenbert
Couthem
Coin
Coffrée
Créhen
Crotte
Crosmanil
Crok
Croupehove
Cubbingetun
Cuque

Lac
Laca
Lart
Lacque
Paddepoel
Lalling
Lamberge
Landerthun

Langhercke
Langlet
Langi

Caffiers
Queher
Caïeu
Quernes
Le Quesnoy
Questinghen
Quembergues
Chincy
Clarques
Cléty
Reclinghen
Le Clud
Colwède
Colhof
Colembert
Collem
Chocques
Senne
Coyecques
Gottes
Couturelle
Coupe-Doigt
La Cornue
Courteville
Court-au-Bois
Coubronne
Caudebronne
Cottehem
Couin
La Gouffrée
Créhem
Crochte
Créminil
Le Crocq
Crophove
Guiptun
Cucq

La Laque
Laquette
Laërt
La Lacque
diverse
Lallaing
Lambergue
Landrethun-le-Nord

Longuerecques
Langlais
Ligny-lez-Aire

Katwijk, Katwoude H
Kege F
Groote Keins H
Keern H (2x)
Kenwerd G
Kettingwier F
Kimsverd F
Kinum H
Klaarkamp F
Kletten F
Klinckema G
Kluird F
Kolderwolde F
Kolham, Kolhof G
Kolhorn H
Kollum F
Koog aan de Zaan H
Zaan H
Kooihuizen F, Kooimeer G
Kooten F
Kootstertille F
Kopkewier F
Kornhorn, Kornwerd F
Kortehem F
Kortwolde F
Koudehorne F
Koudenberg F
Koudum F
Koijen F
Koyfenne F
Krewerd G
Krodeburen G
Krommenie H, Kromwal F
Krook F
Kropswolde G
Kubaard F
Kuikhorne F

Laagland F
Laakwert F
Laard F
Laaxum F
Lage Paddepoel G
Lallewier G
Lambertschaag H, Lammerburen G
Landerum, Landsburen F,
Landsmeer H
Langakkerzijl G
Langelille F
Langerijp G

Langhele	Pays de Langle	Langewold G
Langherke	Longuerecques	Langeweer, Langezwaag,
		Langwerd F
Landac	Landarc	Lankum F
Lakers	Lacres	Laquert F
Lestquem	Ledquen	Lasquert F
Ledde	Léda	Laude G
Lauvechi, rivier	La Laque	Lauwers
Legtegehem	Ledquen	Leegte, Leegkerk G
Leek	Le Leeck	Leek G
Lense	Lens	Leens F, G
Lerre	Lières	Leermens G
Lewarde	Lewarde	Leeuwarden F
Legeandrie	La Jaudrie	Legeduurswoude F
Leghem	Linghem	Legemeer F
Leinguy	Ligny-sur-Canche	Leinwijk G
Leghem	Linghem	Lekkum, Lekkerterp F
Lelenguen	Leulinghen	Lellens G
Lambrae	Lumbres	Lemmer of Lenna F
Leppesse	Lespesses	Leppa F
Letienbricq	Etiembrique	Lettelbert G
Lestrehem	Lestrem	Lesterhuis G
Liaucourt	Liencourt	Liauckama F
Liches	Licques	Lichtaard F
Lidighem	Ledingen	Lidlum F
Lidebourne	Lisbourne	Liede G
Liscae	Licques	Lies H, Leije F, Leijen H
Limont	Elimont	Limmen H
Linde	Lynde	Linde G (2x)
Ligne, rivier	Liane	Linde F
Lingle	Ningles	Lingen F
Lieusene	Lieuse	Lioessens F
Lipendale	Dippendalle	Lippenhuizen, Lippenwoude F
Litiga	Lys	(Oost)-Littens F
Loine	Loisne	Loënga F
Lollinghem	Leulinghen	Lollum F, Lolleburg H
Longremet	Longremetz	Longerhouw F
Lobergis	Looberghe	Loppersum G
Laure	Lumbres	Lorreburen F
Lottinga	Lottinghen	Lottingazijl F
Loutesse	Louches	Louten G
Lusy	Lugy	Lucaswolde G
Loet	La Loë	Luddeweer, Luddingwolde G
Lodinghem	Ledinghen	Ludingakerk F
Luisi	Lugy	Luidem F
Loisne	La Loisne	Luinjeberd F
Lulinghem	Leulinghem	Lula G
Lungvillers	Longvillers	Lunjeberd F
Lutesse	Louches	Lutjeburen, Lutjelo G, Lutjewal H, Lutjewijtwert G, Lutkeburen, Lutke-

		geest, Lutkelollum, Lutkepost, Lutke-Saaxum, Lutkewolde, Lutke- woude F, Lutjebroek G
Lotearne	Lostearne	Lutkewierum, Lutkewier F
Lux	Lugy	Luxwoude, Luxterhorn, Luxwoude (2x), Luxtertientje F
Lyencourt	Liencourt	Lyons F
Lyestes	Lièttres	Lytshuizen F
Maencac	Mencas	Maanburen F
Marene	Markene	Maarhuisen G
Marches	Mark	Maarsch G
Marchais	Marquais	Maarslag G
Macquinghem	Le Château-Gris	Makkinga, Makkum F
Mames	Mametz	Mamert, Memert F
Mainthes	Menty	Mantgum F
Marques	Marquais	Marquette H
Mares	Marest	Marrum, Marren F
Marsum	Marck bij Calais	Marssum F, G
Mares	Marest	Marum G
Maruel	Maroeuil	Marwird F
Mediavilla	Moyenneville	Medemblik H
Merdens	St. Nicolas-lez-Arras	Medent, Medwert F
Medens	St. Nicoals-lez-Arras	Groot-Medhuizen F
Metheca	Mètèque	Meedhuizen, Meedster-Griede G
Mers	Marck	Meerhuizen, Meershuizen F
Menolvingahem	Maninghem	Menaldum F
Menca	Mencas	Menkeweer, Menneweer G
Menti	Menty	Mensingeweer G
Maseka	La Masecque	Meskewier, Metslawier F
Maire	Meere	Merum G
Meteca	Mentque-Nortbécourt	Methuizen F
Millenberg	Milembert	Middelbert G
Midleca	Saint-Blaise	Middelie H, Middelstum, Mid- hallum G, Midlum F, Midhuizen, Midwolde G, Miedum F, Mieden H, Midsland F, Midwoud H
Minneville	Menneville	Minnertsga F
Miromons	Miraumont	Mirdum, Oldemirdum, Mirns F
Mocke	Moyecques	Mockema F
Mosa	(deel van de Schelde)	Moezel, rivier
Monekebure	Monnequebure	Moneburen F
Mons	(diverse)	Monseburen F
Morigehem	Moringhen	Morige (G)
Morry	Mory	Morra F (3x)
muda (mond v.d. rivier)		Muda G
Munnio	Monnecove	Munna (Wijk bij Duurstede), Munneketil, Munnekezijl, Munnekeburen F, Munnekei H
Meisnil	Maisnil-Lez-Ruitz	Mijzen H

Nard	St. Martin-au-Laërt	Naarderburen F
Nantispons	Nempont-St. Fermin	Nansum G
Necque	La Nèque	Neck H
Netz	Le Nez	Nes F (3x)
Nesse	Le Nez	Nessergouw F
Niaviula	Neuville-St. Vaast	Niawier F
Niedon	Néden	Niehove G
Nienna	Neulay	Nienhuis G
Niellula	Neilette	Nijelamer F
Nortbernes	Noirbernes	Noorderburen F
Northot	Northout	Noordhorn G
Nortbois	Le Noir-Bois	Noordwolde F
Noirwal	Le Noirval	Norritsveld G
Nuuz	Noeux	Nuis G
Ouvringhem	Auvringhen	Obergum G
Oele	Ollehain	Ter-Oele F
Odinkerka	Vielle-Eglise	Oenkerk F
Offinghehem	Oblinghem	Offingawier F
Haudembert	Audembert	Oldeboorn F
Oldenhove	Oudenhove	Oldehove F, G, Oldenzeel, Olden- zijk G
Ollehem	Olhain	Oldelamer F
Olderwic	Audruicq	Oldeouwer F
Oldriver	Rivière d'Oye	Oldephaert F
Oldervic	Audruic	Oldorp, Oldijk G
Onvaux	Honvault	Onsta, Onstwedde G
Onval	Honvaut	Onval H
Austebarne	Lostebarne	Oosterboorn F
Ostroville	Ostreville	Oosterburen F, G, Oosterbierum F
Osterel	Ostrel	Oosterend (6x) F, G, Oosterleek F
Austrachia	Ostrevant	Oostergo F
Ostroville	Ostreville	Oosterlittens F
Niella	Nielles-lez-Calais	Oosternieland G
Ostrewic	Austruy	Oosterwierum, Oosterwijdwerd G
Ostrove	Le Bourguet	Oosterwolde F
Outinges	Autingues	Oostinge G
Ostermaisnil	Haut-Maisnil	Oostmahorn F
Ostruich	Audruicq	Oostrum F
Osthove	Ostove	Oostwold G
Ostingahem	Hottinghem	Oostzingerland F
Oppehove	Ophove	Oppenhuizen, Opperburen F
Ophem	Upen d'Amont	Opwierde G
Ostingahem	Hottinghem	Osingahuizen F
Osthove	Ostove	Osthem F
Autreau	Outreau	Oterdum G
Outreliaue	Outreau	Oterleek H
Oudaing	Houdain	Oudega (3x) F
Oudenheim	Audrehem	Oudehaske F
Oudemvert	Audenfort	Oudemirdum F

Miromons	Miraumont	(Oude)mirdum F
Ousseke	Nordausques	Oudeschoot F
Hoogwerken	Haut-Wirquin	Oudewierden G
Oudeng	Houdain	Oud-Gest H
Haute-Cloche	Hautecloque	Oudkerk F
Haussy	Auchy-au-Bois	Oudwoude F
Ostroville	Ostreville	Ouwster-Hole F
Ouvencourt	Ouvencourt	Overburen F
Oxele	Oxelaère	Oxwert G
Paddepoel	diverse	Paddepoel G
Pascau	Le Pacault	Paessens F
(parochia)	—	Parrega F
Pihem	Pihen	Peins F
Péquigny	Berguigny	Pekela G
Peplinge	Peuplingues	Peperga F
Pate	Pas-de-Gay	Petten H
Pihan	Pihen	Piaam, Pialdum F
Pinquetun	Painchtun	Pingjum F
Piplingehem	Peuplingues	Poppingawier F
Puyreremont	Pierremont	Purmerend H
Rasincourt	Razincourt	Ranswerd G, Ransdorp H
Rainacourt	Renaucourt	Ranum G
Raquiringhen	Racquiringhen	Raskwerd G
Rauville	Roville	Rauwerd F
Reecourt	Récourt	Reide, Reidland G
Resti	Réty	Reitsum F, Reide G
Reka, rivier	La Recques	Rekere H
Ransard	Ransart	Remsert F, Rensgars H
Revure	Rebreuve	Rewerd F
Rieden	Le Riden	Ried F
Groot Rillecourt	Grand-Rullecourt	Groot-Rilland F
Rinningshem	Rinxent	Rinsumageest F
Roelcurt	Grand-Rullecourt	Rohel F
Rohout	Rihout	Roodewold F
Rodembergh	Rotembert	Roodkerk F
Roricourt	Roucourt-en-L'Eau	Roordahuizen F
Ropenbercq	Rupembert	Roptazijl F
Rosolle	Audincthun	Rosterhaule F
Rotiauville	Ruisseauville	Rottevalle F
Rossem	Roussent	Rottum F, G
Rougefaix	Rougefay	Ruigahuizen F
Ripperia	Rivière	Rijperde, Rijperkerk F
Saycin	Sachin	Saaksum G
Saucheium	Saulchoy	Saaksumhuizen G
Sart	Ensars	Saard F
Salau	Sallau	Salwerd F
Sandenfilde	Saint-Inglevert	Sandfirden F

Saulcoy	Saulchoy	Saunlean F
Sauwy	Savi-Berlette	Sauwerd G
Saulchoy	Le Saussoy	Schalsum F
Scharming	Escarmain	Scharhuizen, Scharl F, Scharmer G, Scharnegoutum H, Scharren F, Scharwoude H, G, Schardam H, Scharneburen F, Schermerhorn H, Schermer G
Scamnae	Escames	Scheemda G
Echelle	Léchelle	Schellinkhout H
Seetke	Setques	Schettens F
Escelle	L'Echelle	Overschild, Schildwolde G
Eschingen	Echinghen	Schingen F
Schokke	Chocques	Schokland H
Escoire	Ecoivres	Schoorl H
Schotte	Ecottes	Schoterland F
Selinghaam	Séninghen	Sellingen G
Schira	Siracourt	Schraard F
Selviacus	Samer	Selwerd G
Sesbourg	Sebourg	Sexbierum F
Sidrudis	Sorrus	Siddeburen G
Sigirka	Serques	Siegerswouda F
Cinsi	Chinchy	Sienserhuizen F
Simpiacus	Sempy	Sippens F
Sinighen	Séninghen	Syungadijk F
Eseke	Hézecques	Sneek, Snikzwaag F
Solpruike	Salperwic	Solkema F
Solrus	Sorrus	Solwerd F
Sontingeveld	Saint-Inglevert	Sondel F
Senningeham	Séninghen	Sonnega F
Sopperwisque	Salperwic	Sopsum F
Sorel	Montsorel	Sorremorra F
Sotterye	La Soterie	Sotrum F
Espagni	Espagnies	Spanga, Spannum F
Spiers	Espierres	Speers F, Spieringhorn H
Esprez	Eprée	Spriens F
Espic	Epy	Spijk F, G
Straethem	Etrehem	Startenhuizen F
Stauria	Estaires	Staveren F
Statem	Etrehem	Stedum G
Stenegat	Sténegate	Steendam G
Estachies	Les Attaques	Steggerda F
Steveles	Estevelles	Stellingwerf F
Stiembec	Estiembecque	Stiem F
Esthins	Etaing	Stiens F
Stoudebroucq	Schoubrouck	Stootshorn G
Strahem	Etrehem	Stortum H
Stronae	Estrouannes	Stroe H
Sus	La Suze	Suameer, Suawoude F
Suthove	Zuthove	Suidwenda G

Surches	Surques	Surhuizen F
Susoi	La Suzoye	Suttum G
Suanascre	Zouaques	Swaanwerd F
Swartnes	Le Gris-Nez	Swaardeburen F
Swich	Souich	Swichum F
Suinesti	Zunesticq	Swin H, Swijns F
Sitdiu	St. Omaars	Syteburen, Sythuizen F
Tannoie	Tannay	Taniaburen F
Tegny	Tigny	Techum F
Ternes	Le Turme	Teerns F
Theulut	Thélusa	Teetlum F
Tellinghen	Tardinghen	Tellingkamp G
Bante	Banteux	Terbant F
Terewane	Terwaan	Terhorne F
Isar	Izar-les-Esquerchin	Teridsert F
Caple	Les Capples	Terkapel F
Terdmonde	Termonde	Termunten G
Terna	La Ternoise	Ternaard F
Scelle	Selles	Terschelling F
Wolfus	Wolphus	Terwoldslage G
Wulpiä	Oppy	Terwupping G
Solrus	Sorrus	Terzool F
Tecelia	Axles	Texel H
Thorenburg	Terwaan	Thorenburg (bij Alkmaar) H
Dipendal	Dippendalle	Tibben, Tibma F
Tinques	Tincques	Tieke F
Tiegate	Tégatte	Tietjerk F
Tiene	Thiennes	Tinallinge G
Tiramande	Tiremande	Tirns F
Thiar	Thiant	Tjaard F
Tieuleu	Thélus	Tjallebert, Tjalkhuizen F
Tiengane	Thiemgane	Tjeintgum F
Treppié	Trépied	Tjepperbuur F
Thiérowane	Terwaan	Tjerkgaast, Tjerkwerd F
Thum	Tuncq	Tjuchem G
Tolent	Tollent	Tolbert G
Toutenda	Totendal	Tuitjehorn H
Tolloi	Tilloy-lez-Mofflaines	Tolsum F
Tornehem	Tournehem	Torum G
Treise	Trézennes	Tritsum F
Tronkoi	Troncquoy	Tronde F
Tuisans	Duisans	Twisk F, H
Tymons	Dimont	Tyum F, G
Domrahier	Douriez	Tzum, Tzummarum F
Uphen	Upen	Ubbena G
Ollehem	Olhain	Uilsmahorn F
Outerval	Outreval	Uiterburen F, G
Usgi	Pont-de-Gy	Ultgeest H

Outrehove	Ostrehove	Uithoorn, Uithuizen G, Uithuizermuden F Uitwellingerga F Uitwierde G Ulgersma G Ulsda G Ulrum G Ungabuur F Ureterp F Ursem H Usquert G Utingeradeel F
Welle	Welles	
Werdina	Fréthun	
Ulgeval	Willerval	
Oultrau	Outreau	
Ulimortier	Remortier	
Hungeberg	Humières	
Outrehove	Outreau, Ostrehove	
Urthon	Ourton	
Usgi	Pont-de-Gy	
Athinghem	Autinghen	
Walum	Val-de-Surques	Valem F
Valgi	Wailly	Valge G
Vallengrin	Valenglin	Valingen, Vallingaburen F
Wardreye	Wardrecques	Vartrap H
Fenloe	Fiennes	Veeneburen, Veenwouden F
Felzi	Fléchin	Velsen F
Fenlae	Fiennes	Venhuizen H
Fiermont	Fermont	Vierhuizen F, G (8x)
Flacques	Basse-Flacque	Vlagtwedde G
Fliedme	Fiennes	Vliedorp, Vlieland F
Foxhole	Fouquesolle	Vochtelo F
Frézin	Fressin	Vrisburen F
Wakencamp	Wacquincamo	Waaken, Weakens F
Wacin	Wachin	Waaxens (2x) F, Waashoek G
Vadum	Vis-à-Marles	Wadwert G, Wadway F
Wagginghem	Wacquinghen	Wagenborgen G
Wandosme	Wandonne	Wanswerd F
Werfem	Warhem	Warffum, Warfhuizen G
Waringem	Waringhem	Warga F, Warder H, Warden G
Wermelle	Vermelle	Warmenhuizen H
Warniecamp	Warnicamp	Warniahuizen, Warns F
Wartingecamp	Warnicamp	Warstiens, Wartens F
Wattrehouc	Wattrewech	Watergang, Wateringskant H, Waterhuizen G
Wadingtun	Wadenthun	Wedde, Wedderheide, Wedderhöfte G
Werdek	Wardrecques	Weerdeburen F
Were	Vérin	Weere (2x) H
Weeps	Weppes	Weesp, Weesperkarspel H
Widingehem	Widehem	Weidum F
Wehove	Wiove	Weiwerd G
Welaines	Violaines	Weleveld G
Werp	Le Werppe	Weper F
Warrens	Wavrans-sur-l'Aa	Wervershoef H
Wasquinghen	Wacquinghen	Wessinghuizen F
Westerneheem	Westrehem	Westeremden G

Westrachia	(west van Atrecht)	Westergo F
Delettes	Westrethem-Délettes	Westerlittens F
Nieles	Nielles	Westernieland G
Neuféglise	Nouvelle-Eglise	Westernijkerk F
Wistriwingles	Wingles	Westerwijtwerd, Westerwaard G
Westerhem	Westrethem	Westhem F
Watiermetz	Watimetz	Wetzemeer F
Wetz	Vis-à-Marles	Wetzens F, Wetzinge G, Westzaan H
Wier	Wierre-au-Bois	Wier F, Wierde G, Wienen F, G
Wirvine	Wirwignes	Wieringen G
Wirre	Wierre-au-Bois	Wierum, Groote Wierum F, Onderwierum G
Wymes	Wismes	Wieuwerd F
Wilera	Wierre-Effroy	Wilaard F
Wilera	Wierre-Effroy	Wilderhof, Wildervank G
Wimme	Wismes	Wimmenum H
Windevelt	onder Eperlecques	Windas H, Windeweer G
Winquel	Le Winquet	Winkel H
Winkel	Le Vincq	Winkel H
Wints	Wins	Winsum F, G, Winschoten G
Verde	Le Vert	Wirdum F, G, Wirden F
Vrain	Vérin	Wirns F
Witmarée	Wimerais	Witmarsum F
Witenes	Witternesse	Wittewierum G, Witteveen F
Wagneulieu	Wagnonlieu	Wognum H
Wollehem	Olhain	Woldendorp G
Walluon	Valhuon	Wolsum F
Wouterstun	Witrethun	Woltersum G
Wamille	Wimile	Wommels F
Wolfertun	Offrethun	Wolvega F
Vonsmitte	Le Vosmet	Wonseradeel F
Werquin	Werquin	Workum F
Wormendal	Warmendalle	Wormer, Wormerveer H
Wontarden	Pontardennes	Wonseradeel F
Wouterstun	Witrethun	Woudsend, Wouterswoude F
Wysi	Le Pont-de-Gy	Wijchel F
Widenes	Witternesse	Wijdenes H
Wionval	Vionval	Wijnaldum F, Wijndeham, Wijnemeer G
Wints	Vins	Wijnjeterp, Wijns F
Witque	Wittes	Wijtgaard, Wijtwert F
Wysand	Wissant	Wijzend (2x) H
Ysel	Isel-lez-Hameau	Ylst F
Amude	mond van de Aa	IJmuiden H
Epilol	Les Pilottereries	Ypecolsga F
Isberghe	Isbergue	Ysbrechtum F
Isinggehem	Echingen	Ysgum, Ytsum F

Sandenfilde	Saint-Inglevert	Zand (2x) H, Zanden G, Zandburen F, H, Zandweer, Zandhoogte G, Zandhuizen F, Zandvoort, Zandwerven H
Sandgat	Sangatte	Zandgast F, Sanegeest, Sanen H
Sereicort	Séricourt	Zeerijp G
Zutbrouc	Zutbrouck	Zuidhorn G
Zunestiq	Zunesticq	Zunderdorp H
Zurke	Surques	Zurich F
Zwijnaart	Suinart	Zweins F
Zeiltum	Zeltum	Zijldijk G
Sees	Setque	Zijsterburen F

Konklusies

De konklusies uit deze massale doublures en transplantaties tussen Frans Vlaanderen en Friesland liggen voor het oprapen. Zij zijn:

1. Wat zijn naam, bevolking, streeknaam, plaatsnamen en zelfs riviernamen betreft, is het nederlandse Friesland **de vrucht van een migratie uit Frans Vlaanderen**. Een paar doublures zouden niets hebben betekend. Dit overweldigend aantal getransplanteerde namen laat niet de minste twijfel meer bestaan over de werkelijkheid van de migratie. Niemand zal haar in omgekeerde richting durven leggen, aangezien de frans-vlaamse plaatsen en namen al eeuwen lang bestonden en de transplantaties naar Friesland pas in de 11e eeuw beginnen. Het veronderstellen van een migratie in omgekeerde richting zou trouwens recht tegen alle historische haren instrijken, daar de populatie, de exploitatie en kultivatie van de bodem, de kultuur en het bestuur van westelijk Europa alle **van zuid naar noord** zijn gekomen. Utrecht is al lang afgeschreven als centrum en vertrekpunt van de christianisatie en de kultuur. De meeste historici hebben deze fabel laten vallen, natuurlijk weer stilzwijgend omdat zij het vertikken toe te geven en overeenkomstig de regels van wetenschappelijk fatsoen te publiceren, dat zij door mijn boeken tot het nieuwe inzicht gekomen zijn.

Er moeten **vijf zaken** goed worden opgemerkt:

a. Ten eerste beweer ik niet, dat al deze 1030 plaatsnamen **ineens en totaal** bij de eerste migratiegolf uit Frans Vlaanderen zijn meegebracht. Ik kom daar straks op terug. Om de kwestie volledig op te helderen is het nodig, uit de voorafgaande lijst de **éclatante gevallen van transplantatie** te lichten, namelijk **de volledig identieke namen** tussen Friesland c.s. en Frans Vlaanderen. De rest van de serie moet worden ontdaan van zijn fries of nederlandse **achtervoegsel**, wat natuurlijk volstrekt noodzakelijk is om de **stam** te vinden, en dan blijkt de **stam** ook een volle doublure te zijn van een frans-vlaamse naam en derhalve een geval van transplantatie. Een plaatsnaam wordt immers niet bepaald door een willekeurig achtervoegsel zoals -um, -werd of -weert, -huizen of -zijl, doch door **de stam van het woord**. Overigens behoeft men de namen niet van hun achtervoegsel te ontdoen, daar deze even on-nederlands zijn als de volle plaatsnamen en buiten het friese gebied dan ook nergens bij nederlandse plaatsnamen als achtervoegsel voorkomen. Zij zijn: -bert of -berd, -buren, -da, -deel, -em, -gest, -go, -gunne, -ham, -haule, -hor, -inga, -ketil, -lagen, -littens, -ma, -mieden, -rijp, -um, -valle, -wierd of wyrt, -zwaag en -zijl. Lichten we uit de lijst de volledig identieke gevallen, dan levert dit een respectabel aantal op. Ik geef deze eerst, om daarna de konklusies te trekken:

Abbege	Essen	Harsens	Kubaard
Abbinga	Exmorra	Haule	Laard
Adrichem	Ezinge	Haver	Langelille
Allinga	Faddens	Heeg	Laquert
Altena	Fimel	Heemen	Laude
Andla	Fitze	Heemste	Lauwers
Andringa	Fivel	Helder	Leegte
Asinga	Follega	Helpen	Leek
Aysma	Folsgare	Hem	Leens
Baflor	Fonnen	Hemmen	Leermens
Bamestra	Fons	Hempens	Leeuwarden
Band	Foxhol	Hennard	Lellens
Barthlehiem	Fraamtil	Heveskes	Lemmer
Bayema	Friens	Hiaure	Leppa
Beers	Frittema	Hichtum	Lettelbert
Beerta	Froskepolle	Hidaard	Liauckema
Beets	Fijlens	Hoek	Liede
Beima	Fijmar	Hoelem	Lies
Beslinga	Fyns	Hogt	Limmen
Bieren	Gaast	Hommerts	Lingen
Blija	Gamles	Hondinga	Lioessens
Bons	Gauw	Hoptille	Littens
Boorne	Geins	Horne	Loënga
Borg	Glimmen	Horren	Louten
Bourtange	Godlinse	Hors	Luidem
Briefketil	Goënga	Hucht	Lula
Bril	Goins	Huins	Luxwoude
Bronnens	Goslinga	Hijlaard	Lyons
Bud	Gouw	Idaard	Maarsch
Buirte	Grevingen	Idsega	Makkinga
Burch	Grind	Ikema	Mamert
Burd	Groet	Jarringa	Marquette
Busch	Groep	Jerden	Marssum
Buttinga	Groeve	Jet	Medent
Coum	Grouw	Kalslagen	Merum
Deel	Haaks	Katham	Middelie
Dellen	Halen	Katlijk	Mockema
Diek	Ham	Kattenberg	Morige
Donia	Hameren	Katuin	Morra
Doniaga	Hamingen	Keege	Munnekei
Dourum	Hammink	Keins	Mijzen
Doyum	Hander	Keern	Neck
Edens	Hanetang	Kletten	Nes
Echten	Hankema	Klinckema	Nuis
Eewer	Har	Kluird	Oele
Eextra	Harger	Kolham	Oldephaert
Elba	Harich	Kooten	Onsta
Elens	Harkema	Koijen	Onval
Ens	Harlingen	Koyfenne	Oostergo
Enumatil	Harns	Krook	Oostinge

Osthem	Sexbierum	Tirns	Weesp
Oudega	Sippens	Tjaard	Weper
Ouwster-Hille	Solkema	Tjuchem	Westergo
Oxwert	Sonnega	Tolbert	Westhem
Paesens	Sopsum	Tronde	Wetzens
Peins	Sorremorra	Twisk	Wier
Pekela	Spanga	Tzum	Wieringen
Peperga	Speers	Ubbena	Wilaard
Petten	Spriens	Ulgersma	Windas
Piaam	Spijk	Ulsda	Winkel
Ranum	Stedum	Ungabuur	Wirdum
Rauwerd	Stiem	Ursem	Wirns
Reide	Stiens	Usquert	Witmarsum
Rekere	Stroe	Valem	Wommels
Ried	Swin	Valge	Wolvega
Rilland	Teerns	Valingen	Wijchel
Rohel	Terbant	Vertrap	Wijdens
Saaksum	Teridseert	Velsen	Wijnaldum
Saard	Ternaard	Vlagtwedde	Wijns
Sandfirden	Terwupping	Vochteloo	Wijzend
Saunlean	Terzool	Wacken	Ypecolsga
Sauwerd	Texel	Waaxens	Ysgum
Scheemda	Thorneburg	Warffum	Zand
Schettens	Tibben	Warns	Zurich
Schingen	Tieke	Wedde	Zweins
Sellingen	Tinallinge	Weere	

Het zijn 303 volledig identieke plaatsnamen, die in Frans Vlaanderen en Friesland c.s. volle doublures vormen. Eenieder kan in de eerste namenlijst de plaatsnamen ontdoen van hun friese achtervoegsel, en dan ziet hij weer enige honderden identieke namen. Het is niet nodig daarvan een lijst te maken. De meeste stammen zijn puur **romaans**, in elk geval niet germaans of nederlands, daar de woorden in het germaans of nederlands geen betekenis hebben, en de Friezen niet verondersteld kunnen worden zo'n massa plaatsnamen **zonder betekenis** te hebben uitgedacht.

b. Men zou kunnen veronderstellen dat in Friesland, behorend tot hetzelfde taalgebied als Frans Vlaanderen, dezelfde of ongeveer dezelfde namen zijn ontstaan. Deze veronderstelling gaat al niet op omdat de plaatsnamen, ofschoon door Germanen overgebracht en reeds enigszins germaniseerd, nog altijd een duidelijke **romaanse** signatuur hebben, die in Friesland niet kan zijn ontstaan. Daar komt nog bij dat men deze namen **nergens elders in Nederland** aantreft. Het wordt dan een torenhoge opeenstapeling van toevalligheden, namelijk dat **toevallig** wel honderden frans-vlaamse doublures in Friesland ontstaan, en **toevallig** geen enkele van deze in de rest van Nederland. Het is al volledig uitgesloten, dat dit toeval ook de grote en belangrijke doublures zou hebben omvat: Frisia naar Friesland, Amisia naar Eems, Albis naar Elbe, Wisurgis naar Weser, Lauvichi naar Lauwers, Ostrachia naar Oostergo; Westrachia naar Westergo, Lewarde naar Leeuwarden, Burdina naar Boorne, Dokhem naar Dokkum. Dit zijn duidelijke transplantaties, waarbij de veronderstelling van toeval een onhoudbare zaak is.

c. Bij deze veronderstelling wordt over het hoofd gezien, dat plaatsnamen in Friesland vóór de

11e eeuw totaal onbekend zijn. Immers, er is **geen enkele** bekend. De namen: Oostergo, Westergo, Warffum, Dokkum, Boorne en Helwerd lagen in Frans Vlaanderen en zijn pas na de migratie gedoubleerd. Overigens had het de historici en de historisch geografen al lang duidelijk moeten zijn geworden, dat een landschap met **'n stuk of zes aanwijsbare plaatsen** niet ons Friesland kan zijn geweest, daar in de bronnen Frisia gedokumenteerd is door ca. 1600 plaatsnamen. Men kan dus zoveel veronderstelling maken als men wil, het feit van de namen-transplantaties valt niet meer te ontkennen.

d. Er zijn wel naamsverklaringen en etymologiën geprobeerd. Het meest klassieke voorbeeld is Aagdorp, dat men zegt afgeleid te zijn van Aagten-, Agaten- en dan zou duiden op het patroonaat van of de devotie tot St. Agatha. Het gaat echter niet aan kunstmatige vormen te fantaseren, die nergens in de bronnen te vinden zijn en dus niet hebben bestaan, om zo een uit de duim gezogen etymologie te poneren. De Vries heeft in zijn "Etymologisch Woordenboek" slechts een klein deel van de friese namen opgenomen, namelijk **230 in totaal**, terwijl de rest ontbreekt. Opvallend maar ook veelzeggend is, dat de overgeslagen namen juist die zijn met de sterkste **romaanse** signatuur. Met andere woorden: die kon De Vries niet als nederlands of fries woord thuis brengen. Van de 230, die hij wel geeft, laat hij het merendeel afhangen van een persoonsnaam, wat op zich al onjuist is omdat dit de al te goedkope oplossing van de naamkundigen is, veel te veel gehanteerd, wanneer zij niets zinnigs over een plaatsnaam te berde weten te brengen. In de onderhavige gevallen is het dubbel onjuist, omdat de frans-vlaamse identieken beslist niet van een persoonsnaam zijn afgeleid. De ruim 800 plaatsnamen in Friesland, waarvan De Vries geen verklaring wist te vinden, zijn derhalve niet in Friesland of Holland ontstaan, en dit keldert de bovengenoemde veronderstelling volledig, die trouwens al ten onder is aan onaanvaarbare toevalligheden. De enkele gevallen, waar De Vries een redelijke naamsverklaring geeft vanuit een geografische of topografische bijzonderheid, gelden soms evenzeer en onverkort bij de frans-vlaamse namen op hun eigen plaats (een naam als Marrum houdt in **beide talen** verband met water), ofschoon ook de gevallen legio zijn waar de frans-vlaamse namen een geheel andere afleiding hebben dan hij voor de friese doublures presenteert.

e. Immers, de geïmporteerde namen zijn sinds de 11e eeuw niet altijd onveranderd gebleven, al ziet men over het algemeen dat zij slechts weinig zijn geëvolueerd, ook weer omdat het vreemde woorden waren, die niet uit de gewone taalschat waren ontstaan. Vanzelfsprekend hebben sommigen ervan ook een **volks-etymologische invloed en verandering** ondergaan. Het meest markante voorbeeld hiervan is Stynsgea. Deze naam was een transplantatie van Steinsgat - heden Sténegat, maar op een gegeven ogenblik werd Styns- als een afkorting van Augustinus opgevat, waarschijnlijk door de invloed van een rooms klooster, en ontstond de naam Augustinusga, die de eerste naam verdrong. Het spreekt ook vanzelf, dat na deze ontdekking van de namen-transplantaties de friese namen opnieuw onderzocht moeten worden, daar de vroeger gegeven afleidingen en etymologieën geen enkele waarde meer hebben, tenzij in die gevallen, waar aangetoond kan worden dat zij zijn ontstaan vanuit de friese taal en op de autochtone bodem.

f. Het gaat natuurlijk helemaal niet aan, om met een paar voorbeelden die **mogelijk** - wat ik ook open laat - van zuiver friese oorsprong zijn, de massa van de getransplanteerde namen tegen te spreken, die beslist niet van friese origine zijn en alleen als **geïmporteerde namen** verklaard kunnen worden. De import is geschied in een tijd, toen de naamkundigen nog niet bestonden en dus geen onjuist commentaar op de honderden doublures konden geven. Bijna 10 eeuwen later hebben zij het verschijnsel van de doublures en de transplantaties nog niet opgemerkt, zodat er geen enkele behoefte is aan een voorbarige uitspraak. Sinds 1955 heb ik tal van namen-doublures gesignaleerd en voortdurend erop gehamerd, dat dit een der belangrijkste onderdelen en oor-

zaken van de historische mythen is. In plaats van dit probleem aan te pakken en tot op de bodem uit te zoeken, worden de doublures totaal genegeerd en gaat men gewoon door met de foutieve lokalisaties, zoals bijvoorbeeld door Blok halsstarrig wordt volgehouden met Lebuinus en Ludger. Want ziet U, indien hij de doublures aanraakt, moet hij ze oplossen, en dan moet hij met kracht van argumenten en bewijzen aantonen dat het Marklo van Lebuinus niet **Merck-Saint-Liévin** is, nota bene vandaag nog gesigeneerd met de naam van de heilige. Dus: weg met die doublures en ze vooral aan het nederlands publiek onthouden, anders komt dat publiek op de gedachte Blok niet meer te geloven.

2. Friesland c.s. is het **Tweede Frisia**. Laat men deze term invoeren zodat iedereen weet waarover het gaat, en de gegevens van de beide Frisia's beter uit elkander worden gehouden dan tot heden gebeurde. Het Tweede Frisia wordt in het begin van de 11e eeuw geboren en doet dan zijn intrede in de hollandse geschiedenis. Klaar en afdoende is nu ook aangetoond, dat het geen voorgeschiedenis van meer dan 10 eeuwen heeft gehad. Bij de stichting van het graafschap Holland en het bisdom Utrecht, die beide tegen het midden van de 10e eeuw uit de lucht vallen, is geen sprake van Friezen. In de hollandse geschiedenis worden zij voor de eerste keer genoemd wanneer Dirk I van Holland (993-1039) friese kolonisten aantrekt om de waterweg te beheersen en de bisschop van Utrecht afbreuk te doen door het opeisen van grondgebied, gepaard gaande met militaire agressie, onder andere in het Merwede-gebied. Een der versterkingen was de nederzetting te Wijk bij Duurstede, welke **Munna** heette. Deze heeft de R.O.B. aangezien voor het karolingische Dorestadum, dat evenwel Audruicq was. Een pikante bijzonderheid is dat de Friezen de naam van Munna ook uit Frans Vlaanderen hebben meegebracht, namelijk van **Monnecove** tussen Tournehem en Eperlecques, welke plaats veel kans maakt de plek te zijn geweest der abdij van St. Willibrord. Het is wel wrang dat vorige bewoners van Monnecove werden ingezet om de bisschop van Utrecht te bestrijden. De nederzetting Munna is in 1018 op bevel van de keizer vernietigd. Het verhaal van Alpertus van Metz is boven gegeven, zie teksten 384-387. De naam Munna voor de nederzetting, die nu bevestigd is door de massa andere getransplanteerde namen, vormt weer een bewijs dat Wijk bij Duurstede het karolingische Dorestadum **niet** is geweest.

Na 1018 horen we een tijd niets meer over de Friezen, maar ineens blijkt Friesland een begerenswaardig object te zijn geworden voor de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht. De Friezen hebben zich stevig in hun nieuwe land gesetteld, waar zij blijkbaar een goed bestaan hadden gevonden. Net zo weinig als in het Eerste Frisia voelden zij in het Tweede enige aspiratie op het politieke vlak. Hun hoge opvatting van vrijheid en hun individueel bewustzijn waren zelfs zo groot dat niemand onder hen de kans kreeg zich op te werpen als heer of graaf van Friesland. Zo konden zij geen partij bieden, toen de expansies en de agressies van Holland en Utrecht begonnen. Die feiten zijn bekend. Zij hebben niets uit te staan met het Eerste Frisia.

3. Er dient derhalve radikaal gestopt te worden met ook maar iets van het Eerste Frisia in Friesland te leggen. En aangezien de misgrepen, die met dat Frisia bedreven zijn, de kern van alle historische mythen van Nederland vormen, zijn die mythen inclusief die van Nijmegen opgelost. De bewerkers van het Bronnenboek hebben terdege begrepen uit welke hoek de wind zou komen. Zij citeren daarom **welgeteld twee teksten over Frisia** (nrs 50, 58) en slaan er een paar honderd met 1600 gegevens over, waardoor zij zich nogmaals blootgeven als fragmenten-happers die alle tegenbewijzen verduisteren. De score van het Bronnenboek, die in vorige hoofdstukken op 2100 uitkwam, bedraagt nu 4730.

4. Vlaanderen, het **Eerste Frisia**, moet even radikaal ophouden met het afliegen van de klare waarheid. De weerstand tegen mijn stellingen is er groot, natuurlijk, omdat de universiteiten van Leuven, Gent en Rijssel niet kunnen verwerken dat ik gezien heb **wat zij hadden moeten ontdekken**. Daar wordt ook gretig de onwaarheid in het leven gehouden, voortdurend aangestookt en verder verspreid overeenkomstig het voorbeeld van Gysseling, dat ik op het punt van naamsverklaringen, determineringen en etymologie maar 'n potje ervan maak. Nu blijkt dat Gysseling volkomen parallel loopt met de nederlandse historici, die 1600 plaatsnamen van en over Frisia verduisteren alsof het niets is, terwijl deze juist de klinkklare bewijzen bevatten dat Frisia vóór de 10e eeuw in Vlaanderen lag. De doublures tussen Vlaanderen en Friesland, die toch zo doorzichtig zijn als glas, heeft hij volledig gemist, waardoor eens en voorgoed bewezen is dat zijn methode van onderzoek niet heeft gedeugd. Immers, wanneer Gysseling deze massa doublures had opgemerkt, zou hij beslist begrepen hebben dat daar een enorm historisch vraagstuk achter moet steken, want zo'n massa doublures kan geen gril van de natuur zijn.

5. Blok heeft het waandenkbeeld ingevoerd, dat er voorheen twee Frisia's waren, namelijk Frisia Citerior en Frisia Superior. Dit moet worden rechtgezet, anders ontstaat misschien een nieuwe fabel, die bij sommige schrijvers al de kop begint op te steken, namelijk dat Frans Vlaanderen of Zeeland het éne Frisia vormde en het nederlandse Frisia het andere Frisia Superior. Blok schijnt Citerior in Zeeland te willen leggen, een gebied dat vóór de 11e eeuw niet bestond, zodat die lokalisatie een geografische en stratigrafische misgreep is. Tekst-kritisch is zij dat al evenzeer. De term Frisia Citerior is door de Engelsman Beda gebruikt. Hij bedoelde gewoon: Frisia daar vlak bij ons, aan de overkant van de zee, wat de betekenis van "citerior" is, en wat zeer juist is daar het Eerste Frisia recht tegenover Engeland lag. Noch bij hem, noch bij enige andere schrijver stond daar een Frisia Superior tegenover; in dat geval zou hij **Inferior** hebben geschreven. De term Frisia Superior is een uitvinding van Blok **en komt dan ook nergens in de bronnen voor**. Hij weet dat ook, getuige het feit dat hij geen enkel citaat van zo'n vermelding geeft. Hij zwaait alleen wat met een dubbelbeeld, teneinde zuidelijke gegevens over Frisia toch weer aan Friesland te kunnen vasthaken.

6. Er valt geen zinnig woord te zeggen over de tijd dat de migratie vanuit Frans Vlaanderen naar Friesland heeft geduurd. Aan de hand van deze regen van getransplanteerde namen kan eventueel worden verondersteld dat zij plotseling en ineens is geschied, waarbij dat "ineens" best over tientallen jaren kan hebben gelopen. Het betrof een bezetting van **nieuw land**, dat is duidelijk. Dat was verre van bruikbaar en kultivabel in zijn geheel. De gronden zijn daarna aanzienlijk uitgebreid door afwatering en bedijking. Het is dan ook uitgesloten, dat de eerste golf van immigranten meteen 1030 nieuwe plaatsen zou hebben opgeleverd. Zou men dat aannemen, dat zou het betekenen, dat na de eerst aangekomen bevolking geen sprake meer is geweest van nieuwe ontginningen of een groei van de bevolking, en dit mag men a priori verwerpen. Later, toen Friesland ingevoegd was in het graafschap Holland en het bisdom Utrecht, zal een immigratie op de schaal van de eerste wel onmogelijk zijn geweest. Het is, voorlopig althans niet uit te maken welke plaatsen er het eerst waren en welke later zijn gesticht. Misschien kan de hoogte van de gronden op dit punt aanwijzingen geven, natuurlijk niet de hoogte van de terpen, die kunstmatig zijn, doch de hoogte van het geschapen land. Bij de latere stichtingen van nieuwe plaatsen zijn ook namen uit het moederland gegeven, weer een normaal verschijnsel dat overal ter wereld bij nederlandse nederzettingen aan te wijzen is. De hang naar het moederland kan nog generaties lang doorwerken, zeker bij een volk als de Friezen, dat een hoge opvatting van eigenheid had.

7. Er moeten bijzondere factoren in het spel zijn geweest, dat de Friezen zo massaal uit hun land trokken. Daar de geschreven bronnen hierover niets bevatten, kan alleen getracht worden het

probleem van enkele kanten te benaderen. Er is wel eens verondersteld, dat de transgressies en eenmalige grote watersnoodrampen een deel der bevolking van Vlaanderen hebben verplicht naar elders te verhuizen omdat hun gronden verdwenen of onbruikbaar waren. Doch dit kan voor de immigranten van Friesland niet of maar zeer betrekkelijk worden aangenomen, daar de meegebrachte namen van plaatsen, die naar alle waarschijnlijkheid ook de plaatsen van herkomst waren, vrijwel alle in het hoge tot zeer hoge gebied tussen Boulogne en Atrecht liggen. Een migratie omwille van een watersnood is m.i. uitgesloten. In een klein aantal gevallen kan het misschien worden aangenomen, namelijk van plaatsen uit de omgeving van Rijssel. Ik denk integendeel dat de regressie na de transgressie (nl. het terugtrekken van de zee van het land en het lager worden van het zeeniveau) een rol heeft gespeeld. Toen in de 10e eeuw het zeeniveau daalde en de kust door de duinen werd gesloten, verviel als eerste de functie van Dorestadum - Audruicq als haven. Dit heeft zonder twijfel invloed gehad op de infrastructuur van de streek. Een ander verschijnsel was, dat de friese wol- en lakenhandel door de concurrentie van Engeland sterk was achteruitgegaan. Het spreekt vanzelf, dat die handel, over de gehele toenmalige wereld bekend, in het **Eerste Frisia** thuishoort. Een ander gevolg van de regressies en het dalen van het zeeniveau was, dat ook het peil van de rivieren zakte, wat een natuurramp en ook economisch verval veroorzaakte, die men meer en meer door franse historici gesignaleerd ziet, en die zij inderdaad wijten aan het verval van de rivieren. Voor sommige plaatsen was de rivier de levensader, hier door de handel, daar door de scheepvaart of molens, visvangst of andere bedrijvigheden. Dat verval van de rivieren is op verschillende plaatsen funest geweest voor het milieu, daar op menige plaats een proces van landerosie aan de gang werd gezet, dat soms op korte termijn een streek kon verarmen. De vicieuze cirkel was er gauw: bijvoorbeeld het onoordeelkundig kappen van bossen, waardoor veel beken verdwenen die voorheen de rivieren gevoed hadden. En dan treedt bij de verarming van de streek al vlug een overbevolking op, temeer omdat die niet meer zoals in het verleden regelmatig werd gedecimeerd. Andere factoren zijn ook aan te wijzen. Frans Vlaanderen was al lang de wrijfschaal tussen Frankrijk en Duitsland. De eerste graaf van Vlaanderen had door zijn verzet tegen de Noormannen aan beide rijken een graafschap ontfutseld. Het was een omstreden gebied, dat de machtigen nog liever aan een ander dan aan elkander gunden. Toen hij stevig gevestigd was, begon hij Frans Vlaanderen met harde hand onder zijn gezag te brengen. Dat was voor de Friezen, die de vrijheid en de onafhankelijkheid hoog in het vaandel hadden staan, al reden genoeg om de biezen te pakken. Dat zij in het Tweede Frisia uiteindelijk toch op de koffie kwamen... och, dat is menige emigrant overkomen. Waarschijnlijk zal men de verklaring van de friese emigratie niet in één concrete oorzaak of aanleiding moeten zoeken, daar het meer voor de hand ligt dat zij bevorderd is geworden door een samenstel van factoren.

8. Laten we hierbij niet vergeten hoe de eerste Friezen in Nederland opduiken. Zij waren door Dirk II aangetrokken om de bisschop van Utrecht afbreuk te doen in het bezetten van **nieuwe gronden**, die beide partijen voor zich opeisten. In het noorden was een groot gebied nieuw te voorschijn gekomen, voor het merendeel een waddegebied, waarin al grote partijen direkt bruikbare gronden lagen. De graaf van Holland had niets aan dat lege land; het kon alleen tot vrucht worden gebracht door populatie en exploitatie. In Holland zelf waren nog te weinig mensen om dit aan te pakken; die er waren, hadden zich ergens genesteld en waren niet van plan zo vlug weer te verstekken. Dus moest de bevolking van Friesland van elders worden gehaald, zodat het waarschijnlijk is dat de graaf van Holland de immigratie van **frans-vlaamse Friezen** heeft bevorderd, als hij ze al niet helemaal in gang heeft gezet.

9. De vestigings-geschiedenis van het lage Nederland loopt geheel parallel met de opkomst van Friesland. Zeeland is vrijwel gelijk aan Friesland, zowel in tijd als in manier van opkomst. Alleen ligt dit vol met **west-vlaamse** namen, omdat hier niet direkt een migratie op grote schaal

heeft plaats gevonden, doch omdat de bedijkingen door Vlamingen werden aangepakt en uitgevoerd, wat zijdelings dan toch weer immigratie van nieuwe mensen met zich bracht. Overijssel, Drente, Gelderland en het zandgronden-deel van Brabant waren oudere gebieden, die slechts een dunne spreiding van bevolking hadden, te weinig in elk geval om de nieuwe gebieden van Holland en Utrecht in bezit en in kultivatie te nemen. Deze zijn ook bevolkt met **nieuwe mensen**, waarschijnlijk uit het oosten en uit Westfalen. Misschien kan een onderzoek naar mogelijk getransplanteerde plaatsnamen ook hier meer klaarheid brengen. Bepaalde doublures tussen het land van Munster en Overijssel liggen al voor het grijpen. Zo is ook de grootste fabel in de nederlandse geschiedenis weerlegd, namelijk de bewering die als "absolute historische zekerheid" wordt verkocht, dat er tussen de 3e en de 10e eeuw een geografische, stratigrafische en derhalve ook historische continuïteit zou hebben bestaan. **De twee eerste hebben niet bestaan**, en zonder deze is het aannemen van de historische continuïteit een farce. Ik geef het toe: mijn beeld van de ware opkomst van Nederland is heel wat nuchterder dan de gangbare verhalen. Maar aangezien nuchterheid de tendens van de 20e eeuw is, meen ik ook hier de "Ware Kijk Op"... te hebben.

10. Het **Tweede Friesland** omvat de kop van Noord Holland, de eilanden, Friesland vrijwel geheel en een groot deel van Groningen. Omdat het grootste deel van dit gebied zowel natuurlijk, structureel en bestuurlijk eruit sprong, kreeg dit de naam van Friesland. De provincie mag met recht deze naam opeisen, doch geen exclusiviteit claimen op het "Fries zijn", daar de twee andere streken evenveel recht daarop hebben.

11. De oude naam van het **Eerste Frisia** ging niet meteen verloren. De bronnen wemelen nog lang van vermeldingen met Frisia, die zonder de minste twijfel op Vlaanderen betrekking hebben. Dat duurt tot ver in de 13e eeuw. Het verschil tussen de beide Frisia's trad niet op de voorgrond, reden dat het ook niet werd opgemerkt, omdat Frisia in Vlaanderen in feite een afslijtend geografisch begrip was geworden, waartegenover geen staat- of volkenkundige inhoud meer stond. De Friezen waren in Vlaanderen opgegaan, zoals tientallen germaanse en gallische stammen in dezelfde streek al lang in nieuwe verbanden en ook onder nieuwe namen van streken en plaatsen waren opgelost. De nog resterende Friezen zijn in Vlaanderen opgegaan. Daar was de naam Vlaanderen, afgeleid van het **Flevum**, al sinds het einde van de 9e eeuw de titel geworden. Een opzettelijke verdringing van de naam Frisia heeft niet plaatsgevonden. Bij deze rekonstruktie kan men wel in Vlaanderen duidelijke relikten van de Friezen aanwijzen: een hoge vrijheidszin en een groot gevoel voor onafhankelijkheid, die het durfden opnemen tegen de machtige Leliërs en Habsburgers. Die drang tot vrijheid en onafhankelijkheid leidde ook tot de sterke positie van de vlaamse steden, die op het punt van de vrije burgerrechten en het vormen van een nieuwe stand van vrije steden in menig opzicht de spits hebben afgebeten van een geheel nieuwe ontwikkeling. Laat Vlaanderen zich dit bewust worden. Het is immers ongehoord, dat het zich door de Fransen en de Hollanders een minderwaardigheidscomplex heeft laten aanpraten. Het is nog meer ongehoord, dat de "officiële" geschiedenis van Vlaanderen wordt begonnen in de 16e eeuw, alsof de toen voorgevallen scheuring het klapstuk uit die geschiedenis zou zijn geweest. Vlaanderen heeft een voorgeschiedenis van 20 eeuwen. Even onjuist is de opvatting, dat in de 16e eeuw **Groot Nederland** zou zijn verscheurd in twee delen. Het begrip Groot Nederland is een fictie, daar Nederland belangrijke bestanddelen van zijn bestaan en zijn eigenheid van Frans Vlaanderen en Vlaanderen gekregen heeft, en het een kolfje naar de hand van de Hollander is om dat alles als zijn eeuwig en authentiek bezit te claimen, terwijl de historische ontwikkeling precies omgekeerd heeft gelopen. Niemand schijnt zich gerealiseerd te hebben, dat **de naam Nederland** een uitvinding uit het begin van de 19e eeuw is, waardoor het al helemaal onverantwoord is vóór die tijd met een begrip "Groot Nederland" te spelen.

12. Voor mijn doel heeft het geen zin om na te gaan uit welke streek van Frans Vlaanderen bepaalde groepen emigranten naar een bepaalde streek van Holland, Friesland of Groningen zijn gekomen. In de plaatsnamen zitten aanwijzingen, dat de immigratie van Friesland voornamelijk uit de streek rond Boulogne kwam, terwijl die van Groningen meer plaatsen in de richting van Rijssel, Kamerijk en Douai lijkt te bevatten. Dit kan wellicht betekenis hebben voor het feit, dat Groningen en Friesland qua taal en geaardheid van de mensen uit elkaar zijn gegroeid, zover zelfs dat sommige Friezen het “Fries zijn” van Groningen in twijfel trekken.

13. Het meest frappante in deze materie is, dat de geëmigreerde Friezen **niets**, geen woord, geen gedachte of zelfs maar een toespeling op St. Willibrord, St. Bonifatius of St. Ludger hebben meegebracht, figuren waarvan zij in hun moederland ongetwijfeld hebben gehoord. Dat treft nog meer, omdat kort na de immigratie van Frans Vlamingen in Friesland hun nieuwe land vol blijkt te liggen met parochiekerken en kloosters, waar evenmin iets over de heiligen van Frisia te signaleren is: geen kerk, geen patroon van een parochie of klooster, geen viering van of devotie tot een van die heiligen. St. Willibrord wordt pas in de **12e eeuw** in Utrecht bekend en daar aarzelend aanvaard als de eerste bisschop van de stad. St. Bonifatius wordt door een schrijver uit Utrecht **pas in de 14e eeuw** met Dokkum en Friesland in verband gebracht. De Friezen zelf hadden nog nooit over hem gesproken, maar zij zagen de centjes blinken, al moesten zij zich de heiligschennende moord op een bisschop laten aansmeren. Maar wie weet! misschien kon dat ertoe bijdragen dat de bisschop van Utrecht met wat meer eerbied en reserve tegenover hen kwam te staan. In elk geval: deze mythe ging erin als koek. En toen dat eenmaal was gebeurd en de oude bronnen woorden en namen bevatten die het leken te bevestigen, was tot “absolute historische zekerheid” verheven dat Friesland het oude en authentieke Friesland was. Immers, uit kracht van de migratie waren de namen Dokkum en Boorne, op welke oever Bonifatius was vermoord, er ook terecht gekomen.

14. Toen Theofried van Echternach omstreeks 1100 'n leven van St. Willibrord schreef aan de hand van het eerste leven door Alcuinus, kende hij de juiste streek van St. Willibrord's activiteiten niet. Of kende hij ze wel; want in zijn werk zitten aanwijzingen dat hij de streek van Gravelines en Vlaanderen persoonlijk heeft bezocht. Het is echter moeilijk achteraf te bewijzen, dat hij welbewust fraude heeft gepleegd door tegen beter weten in de waarheid te verdraaien. Er mag dan ook eerder worden aangenomen, dat hij zó gebiologeerd was door de naam van Traiectum voor Utrecht, dat hij niets anders meer kon denken dan dat dit het Traiectum van de bisschopszetel van Willibrord moest zijn. Utrecht heette gewoon **UIT-REK**, een strook land, **buiten gelegen**, in eerste instantie waarschijnlijk nog als eiland bestaand. Dezelfde uitgang -rek vindt men in tal van andere nederlandse plaatsnamen terug: Dordrecht, Zwijndrecht, Woensdrecht en vele andere. In al deze gevallen betekent het achtervoegsel -rak, -rek of -rik hetzelfde. De volksetymologie maakte er “oversteek, overzet over water” van, wat al geheel voor de hand lag per definitie van de naam, want een rak ligt altijd bij water. Uit-Rek werd al vlug na zijn verschijnen gelatiniseerd in **Traiectum**, wat normaal was omdat het de gewoonte was in latijnse oorkonden en teksten de inheemse naam te latiniseren. Met ere was de juiste betekenis van Uit-Rek geheel weggedrongen, daar het woord Traiectum het aksent legt op de functie van oversteekplaats. Dit is alles: er bestaat geen enkele band tussen dit Traiectum en het oude Traiectum van St. Willibrord. Pas vele eeuwen later ontdekte men, dat er ook een **romeins** Traiectum had bestaan, en omdat dit vanwege zijn friese raakpunten ook met glans en wimpel op Utrecht werd toegepast, werd een nieuwe mythe tot “absolute historische zekerheid” verheven. Theofried van Echternach legde de link tussen Willibrord en Utrecht; over Friesland spreekt hij nauwelijks. Wel beweerde hij, dat de graven van Holland de abdij van Echternach 25 kerken afhandig hadden gemaakt, die vroeger bezit van Willibrord waren geweest. Er was geen woord van waar. Maar in 1157 claimden de opvolgers van Theofried van Echternach opeens 25 kerken

in Holland. De graaf van Holland en de abdij van Egmond wezen die claim af. De bisschop van Utrecht hield zich bij dit geschil afzijdig, omdat de slimme abdij van Echternach hem had voorgespiegeld dat de helft van deze kerken, in bezit van de graaf van Holland, van hem was. Een en ander werd gesteund met valse akten, die in Echternach aan de lopende band werden gefabriceerd.

Het was allemaal lariekoek. Immers, wanneer St. Willibrord werkelijk 25 kerken in het oude Frisia had gehad, dan moesten deze ten eerste in Friesland liggen, en waren zij ten tweede **bezit van het bisdom** en niet van de abdij van Echternach, die ten derde in de tijd van St. Willibrord niet bestond. Het meest treffende bij al de claims, die Echternach vanaf de 12e eeuw links en rechts stelde, is dan ook dat er geen enkele van Friesland bij is. Dit valt geheel te verklaren. De dokumentaties van het bisdom en van de abdij waren al lang uit elkaar gegroeid en hadden beide een eigen dwaalweg gevolgd: de ene naar Utrecht, de andere naar Echternach. De oorkonden van Eperlecques bevatten geen enkele naam die in Friesland toe te passen was. De documentatie van het bisdom, neergelegd in het Cartularium van Egmond, was aan Echternach volslagen onbekend, en zij bevatte voor de graaf van Holland en de abt van Egmond het bewijs dat de abdij van Echternach maar wat aan het hengelen was. Echternach kreeg dus in Holland geen voet aan de grond, maar ondertussen had het Utrecht en Holland de mythe aangepreut dat St. Willibrord in Utrecht gezeteld had. Die ging er overigens niet in als koe; het duurt tot de 14e eeuw alvorens zij in wat bredere kring was doorgedrongen. Ik begrijp niet, waarom men zo'n moeite heeft met het aanvaarden van deze duidelijke feiten. Wanneer tussen de 7e en 12e eeuw **de naam van St. Willibrord niet éénmaal in Nederland is gevallen**, om nog te zwijgen over het ontbreken van andere relikten of sporen van zijn werkzaamheid als eerste bisschop van de Friezen, houdt voor een nuchter historicus alles op. **Vijf eeuwen** tussen de feiten en de eerste vermeldingen van die feiten zijn onoverbrugbaar, en het wordt puur onwetenschappelijk brallen, wanneer men die vijf eeuwen zomaar overslaat alsof het niets is, onder het gelijktijdig verdonkeremanen van de massa frans-vlaamse bezittingen van het bisdom Tournehem en de abdij van Eperlecques. Dat is geen brallen meer, daar het riekt naar opzettelijke geschiedvervalsing.

15. Nu de herkomst van de friese namen is opgeklaard, begrijpen we waarom er plaatsnamen tussen zitten, die ook in de bronnen zijn genoemd in verband met Willibrord, Bonifatius, Ludger en Willehad. Dat zijn de **doublures**: Ameland, Boorne, Dokkum, Heilo, Helwerd, Lauwers, Oostergo, Stroe, Texel, Velsen, Warffum, Westergo en Wieringen. Hunusga, een der **vier streken** waar Ludger bisschop was, mag hierbij niet worden meegeteld, ten eerste omdat de determinering ervan als Humsterland een slag met de pet is, die ten tweede wordt weerlegd door de afwezigheid van de vier streken in Friesland of Groningen. De **twalf doublures** van plaatsnamen zeggen niets, omdat zij vóór de 11e eeuw niet in Friesland lagen. Voorheen hadden zij ook niets mogen zeggen, daar die twalf in het niet verzinken bij de 1600 ontbrekende en de 1030 getransplanteerde namen. Bovendien had een nuchter historicus, en zeker een historisch geograaf die per definitie nòg nuchterder moet zijn, zich moeten afvragen waar in 's hemelsnaam **de 1600 plaatsen en namen** zijn, die door de bronnen in of in nauw verband met Frisia worden genoemd. Hij mag zich niet bij de neus laten nemen door een klein aantal doorzichtige doublures. Hij moet zich eerder afvragen: hoe zijn die paar fragmentjes uit een totaal van 1600 hier terecht gekomen? Wanneer Blok zich dit éénmaal serieus had afgevraagd, had hij zonder veel twijfel ook de andere doublures ontdekt. Dan was **hij** de zaak van de mythen op het spoor gekomen en had hij mij veel leed bespaard.

DE TRANSGRESSIES

16. Voor Deel III is een hoofdstuk over de transgressies aangekondigd. Het ligt gereed, al is het in feite overbodig geworden, daar door de namenlijsten van Batua en Frisia de zaak is geklaard. **Frisia** lag in Frans Vlaanderen. **Traiectum** lag te Tournehem. De abdij van St. Willibrord stond te Eperlecques en niet te Echternach. **Dorestadum** lag te Audruicq. **Werethina** heeft zijn eerste en authentieke situs te Fréthun. De **Batua** lag in het land van Béthune. Iets anders is er in Holland niet meer vóór de 10e eeuw. De gehele materie van onze zogenaamde vroegste geschiedenis ligt in Frans Vlaanderen. Het gedaas over karolingisch Nijmegen, een fabel uit de 15e eeuw, kan geen enkel gewicht meer in de schaal leggen. In laag Nederland was derhalve NIETS, en aangezien het volgens de natuurwetten onmogelijk is dat ergens niets is, het befaamde Zwarte Gat, kan enkel gekonkludeerd worden **dat er water was**. Om de waarheid helemaal recht te doen wedervaren, moet van een **Blauw Gat** gesproken worden.

17. De migratie van de Friezen is niet beperkt gebleven tot Nederland. In Ostfriesland, Nordfriesland, Schleswig-Holstein, de omgeving van Hamburg, Bremen en Embden tot aan de Weser toe vindt men eenzelfde regen van getransplanteerde frans-vlaamse plaatsnamen. Het ligt buiten mijn bestek om van dat gebied een lijst van doublures samen te stellen. Dat kan beter door iemand uit de streek worden gedaan, die ook de details van de dialecten beheerst. Dat het eens gebeurt, is aan te bevelen, omdat voor deze streken de geschreven geschiedenis ook pas in de 11e eeuw begint, en de juiste kijk op het ware begin daarvan natuurlijk van essentieel belang is. Er heerst namelijk ook het misverstand, dat die geschiedenis vele eeuwen teruggaat, en de nog grotere misvatting, met niet te overziene konsekwenties, dat hier het stamland van de Saksen was. Deze fabel, in de 11e eeuw voor het eerst neergeschreven, is een simpele vrucht van de migraties.

18. Mag ik eindigen met een persoonlijk woord. Mijn korrekties op de geschiedenis raken in feite niet of nauwelijks aan de geschiedenis zelf. Ik aanvaard de feiten zoals zij in de bronnen beschreven staan. Alleen, en dit is het kapitale verschil, **zet ik die feiten neer op een andere plaats dan men altijd had gedaan**. Ik heb er voortdurend op gehamerd dat dit de kwintessens van mijn onderzoekingen is. Van het begin af aan heb ik de kwestie voorgesteld als een **van historisch-geografische aard**. Vandaar de titel van het boek: "Vraagstukken in de historische geografie van Nederland". Duidelijker kan het niet, dunkt me. Desondanks blijven sommigen tegen beter weten in de onwaarheid verkondigen dat ik probeer vaststaande historische feiten te ontkennen, wat bij velen, die niets van de zaak begrijpen en nooit iets van mij gelezen hebben, de nodige hilariteit verwekt. Anderen voeren de kwaadaardigheid nog verder, door de niet ter zake kundige leek aan te praten dat ik Utrecht, Nijmegen, Friesland enz., enz. probeer naar het noorden van Frankrijk te verplaatsen, terwijl het probleem juist is dat zij franse plaatsnamen in Nederland hebben gelegd. Deze grofheid kwam het eerst van Stolte, van wie toch niet verondersteld kan worden dat hij niet begreep waarover het gaat. Ergo was het een bedoelde kwaadaardigheid. Derhalve moeten allen, die nog nooit van historische geografie hebben gehoord, nog minder dit gespecialiseerde vak ooit hebben beoefend, zich verre van dit vraagstuk houden, anders branden zij hun vingers op dezelfde dramatische manier als de studenten van Nijmegen deden.

Ja, de studenten! Van Herwijnen moet een onvoorstelbaar lef hebben om te durven schrijven dat "de studenten van Nijmegen zich gelukkig mogen prijzen aan het Bronnenboek te **hebben mogen meewerken**". Is de waarheid dan helemaal uit historisch Nederland verdwenen? De inleiding

van het Bronnenboek zegt met klare woorden dat het **een werkstuk van studenten is**, dat zij **alleen** samenstelden, blijkens het resultaat zonder enige begeleiding. Van Herwijnen probeert natuurlijk te verbergen, dat de professoren van Nijmegen en Amsterdam genadeloos in dit proefwerk van studenten zijn geknald, een staaltje van onwetenschappelijkheid zoals nog nooit in Nederland is vertoond. Hij maakt de zaak alleen maar erger door het Bronnenboek op het conto van de professoren te stellen. Mij best; dan is de afgang nog groter en mogen de studenten helemaal hun handen in onschuld wassen. Wie zijn recensie goed leest, bemerkt dat hij evenals Lemmens de bewerkers van het Bronnenboek warempel nog een pluimpje geeft omdat zij het probleem niet behandeld hebben. Zo probeert Van Herwijnen alle zaken om te keren, maar al dat draaien helpt niet meer, omdat ik de mythologisch draaimolen eens en voorgoed heb stilgezet, nu de nederlandse historici met de 1600 plus 1030 is 2630 plaatsnamen van Frisia voor aap staan. **Zij liggen immers allemaal in Frans Vlaanderen.** Ik heb maar één wens: laten de universiteiten van Nederland eindelijk **een leerstoel in historische geografie** stichten, want deze is broodnodig. Wat tot heden op dit specifieke vakgebied is gepresteerd, raakte wat buitenkantjes, overigens fataal misleid door de mythen, maar nooit werd doorgedrongen tot de kern, namelijk een kritisch en uitputtend onderzoek van alle historisch-geografische gegevens. Zonder mezelf op de borst te willen kloppen - zou ik daartoe lust hebben gehad, dan is die me wel vergaan - weet ik dat ik de grondslagen daarvoor heb gelegd. En dit brallen de universiteiten van Nijmegen en Amsterdam niet meer omver, juist omdat dit het punt is waar zij hun onkunde tentoonspreidden.

Laten we het begin van dit deel hernemen. Al hun misgrepen en missers moeten worden teruggevoerd op het volslagen wanbegrip over Tacitus' "Germania". De vicieuze cirkels, daaruit voortgekomen, worden doorbroken door de cirkel, die alle bestanddelen van Frisia in Frans Vlaanderen aanwijst, de juiste streek waar Tacitus in de 1e eeuw na Chr. de Friezen situeert. Aangezien de nederlandse historici het beter meenden te weten dan de klassieke schrijvers, hebben zij hun nek te ver uitgestoken, en worden zij door de vroeg-middeleeuwse teksten in de houdgreep genomen. De 1030 plaatsnamen van Frisia, vanuit Frans Vlaanderen naar Holland getransplanteerd, maken in een slag duidelijk waar vandaan de "Holle Boomstammen" werden geïmporteerd. Oude bomen laten zich niet verplanten. Wie dat toch probeert, krijgt in de kortste keren holle bomen. Geef aan de keizer wat van de keizer is... en geef aan Vlaanderen wat van Vlaanderen is.

25. DE "MIJLPAAL" VAN TONGEREN

Tekst 497.

In "Holle Boomstammen", p. 99 heb ik, volledig misleid door de gangbare interpretaties, een onjuiste uitleg van deze steen gegeven. De inscripties erop geven aanleiding tot enige rectificaties en tot een nadere uitleg, waardoor meteen al duidelijk wordt dat de term "mijlpaal" volledig misplaatst is en dat er **geen afstanden** van Tongeren op staan, wat toch algemeen wordt aangenomen, o.a. door Melchert (De Romeinen tussen Rijn en Maas, p. 175). De steen is een fragment van een waarschijnlijk achtkantige zuil uit bazalt, die in 1817 bij de westelijke poort van de voormalige romeinse stad Tongeren werd gevonden. Drie kanten van de steen zijn bewaard gebleven, die fragmenten van teksten bevatten. Boven is de zuil in ieder geval afgebroken, zodat we niet weten wat er nog boven heeft gestaan. Te oordelen naar een doormidden gebroken plaatsnaam van het linkerpaneel, moet hetzelfde gebeurd zijn met het benedengedeelte. Het fragment levert echter genoeg elementen op, die de "Zuil van Tongeren", om de juiste naam te gebruiken, tot een hoogst interessant object maken. Laat ik eerst de teksten van de drie panelen geven; daarna komen de konklusies.

Het **linkerpaneel** bevat de volgende plaatsnamen met daarachter een cijfer, voorafgegaan door L. (Leuga - mijl), dat ook hier de afstand aangeeft tot de volgende plaats, dezelfde methode die we kennen van de Peutinger-kaart en het Itinerarium Antonini. De plaatsen zijn:

	mijlen	km
Rigomagus - Regniowez	9	19.8
Autumnacum - Audun-le-Roman	8	17.6
Confluentes - Conflans-en-Jarnisy	8	17.6
Pontobrico - St. Pierremont	8	17.6
Vosavia - Fèves	8	17.6
Bingium - Vigny	8	17.6
Mogontiacum - Mainvillers	12	26.4
Bonconica - Bassing	9	19.8
Borgetomagus - Burbach	-	-

Rigomagus is **Regniowez**, op 14 km zuid-oost van Chimay.

Autumnacum is **Audun-le-Roman**, op 19 km noord-west van Thionville.

Confluentes is **Conflans-en-Jarnisy**, op 12 km noord-west van Metz.

Pontobrico is **St. Pierremont**, op 27 km noord-west van Metz. De naam betekent "stenen brug", heette oorspronkelijk **Pierrepont**, waarvan de volksetymologie Saint Pierremont heeft gemaakt.

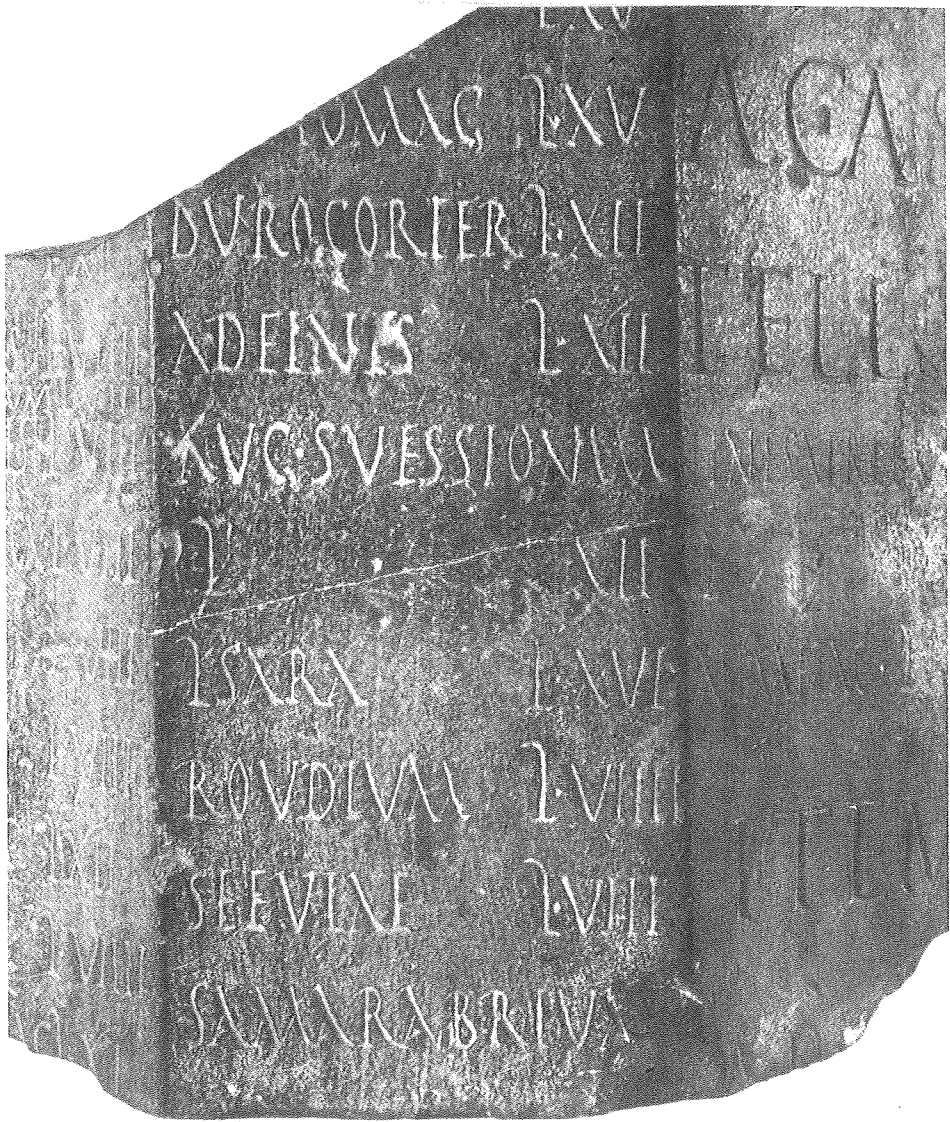
Vosavia is **Fèves**, op 11 km noord-west van Metz.

Mogontiacum is **Mainvillers**, op 28 km zuid-oost van Metz en op 22 km van Vigny.

Bonconica is **Bassing**, op 24 km noord-west van Sarrebourg.

Borgetomagus is **Burbach**, op 19 km noord-oost van Sarrebourg.

Het zijn precies dezelfde plaatsen, in dezelfde volgorde en met dezelfde afstanden, die de Peutinger-kaart tussen Noviomagus - Noyon en Argentorato - Straatsburg geeft. Zie de kaart op pag. 114/115. Na het hoofdstuk "De Opstand van de Bataven" is een nieuwe theorie ontwikkeld over deze weg. Ik volg hier de nieuwe identifikaties om een duidelijke en afdoende reden. Deze weg heeft men voorheen gerekonstrueerd vanaf Nijmegen langs de Rijn tot Mainz en vandaar naar Straatsburg. De onjuistheid hiervan kan gemakkelijk worden aangetoond. Telt men de tussen de plaatsen opgegeven afstanden bij elkaar, dan komt men uit op een totaal van **260**

De "Zuil van Tongeren".

mijlen, dat is **572 km**. De werkelijke afstand tussen Nijmegen langs de Rijn naar Mainz en van daar naar Straatsburg bedraagt **400 km**, zodat in de nederlandse opvatting bijna **200 km** (de helft!) tekort komen. De afstanden tussen de veronderstelde plaatsen hebben nooit geklopt met de Peutinger-kaart, doch zij werden handig weggesmokkeld, onder andere door Colonia Traiana en Veteribus, op de kaart toch onderscheiden en zelfs gescheiden door een afstand van **40 mijlen - 80 km**, maar als één plaats Xanten op te vatten. Dan ben je inderdaad al een hele hap van het overschot kwijt. De hemelsbrede afstand tussen Noyon en Straatsburg bedraagt **360 km**, wat **geen tekort** is, omdat de weg niet rechtstreeks en rechtuit loopt, wat op de Peutinger-kaart geen uitzondering is maar op verschillende plaatsen valt te signaleren. De afstanden tussen de geïdentificeerde plaatsen leveren inderdaad een totaal op, dat de **572 km** zeer dicht benadert.

Een volgend bewijs vormt de weg tussen Augusta Treverium - Trier en Mogontiacum - **Mainvillers**, die op de Peutinger-kaart vlak onder de weg naar Straatsburg staat getekend. Het totaal van de gegeven afstanden bedraagt **44 mijlen**, dat is **92 km**. Na Noviomagus staat op de kaart **tweemaal 10** zonder een tweede plaatsnaam, wat hoogst waarschijnlijk als een kopieerfout moet worden aangemerkt, daar dit elders op de kaart niet voorkomt, namelijk het vermelden van een afstand zonder een plaatsnaam. Trekken we deze 10 af, dan komen we op een totaal van **34 mijlen of 74.8 km**. De werkelijke afstand tussen Trier en Mainz is **125 km**, weer een teveel van bijna 50%, zodat het helder is dat de weg dáár niet past. De afstand tussen Trier en Mainvillers bedraagt exakt 74 km, waardoor bewezen is dat de weg zo gerekonstrueerd moet worden. De genoemde plaatsen zijn:

	mijlen	km
Augusta Trevirorum - Trier	8	17.6
Noviomagus - Mandern	10	22
Belginum - Bachem	8	17.6
Dumno - Hemmersdorf	16	35.2
Mogontiacum - Mainvillers	-	-

Aug. Trevirorum is **Trier**. De volgende plaats ligt op 17.6 km afstand.

Noviomagus is **Mandern**, op 18 km zuid-oost van Trier. De volgende plaats ligt op 22 km afstand. Op de Peutinger-kaart staat achter deze naam tweemaal 10, hetgeen vermoedelijk betekent dat er twee gelijke routes waren. De volgende plaats ligt op 22 km afstand.

Belginum is **Bachem**, op 7 km noord-oost van Merzig en op 16 km (hemelsbreed) van Mandern, wat in het verband met het bergachtig terrein aannemelijk maakt dat de opgegeven afstand juist is. De volgende plaats ligt op 17.6 km afstand.

Dumno is **Hemmersdorf**, op 10 km noord-west van Saarlouis en op 16 km van Bachem, wat met de tekst van de zuil overeenstemt.

Mogontiacum is **Mainvillers**, op 26 km zuid-oost van Metz en op 38 km afstand van Hemmersdorf. Het tekort van 3 km is te verwaarlozen.

Het totaal van deze weg bedraagt 44 mijlen of 88 km. De hemelbrede afstand tussen Trier en Mainvillers is 82 km. De afstand van Trier en **Mainz** (de **foutieve** determinatie van Mogontiacum) bedraagt 140 km, derhalve een teveel van 50 km, zodat het duidelijk is dat de weg gerekonstrueerd moet worden zoals boven staat. Ten overvloede moet erop gewezen worden, dat de plaatsen tussen Trier en Mainz nimmer in Duitsland zijn gevonden of aangewezen, wat een tweede bewijs vormt dat mijn rekonstruktie juist is.

Het middelste paneel bevat de volgende tekst:

	mijlen	km
(Nov)iomagus - Neuville-en-Tourne-à-Foy	15	33
Durocorter - Reims	12	26.4
Ad Fines - Fismes	12	26.4
Aug. Suessionum - Soissons	12	26.4
Isara (P.K. Lura) - Pontoise	16	35.2
Roudium - Royglise	9	19.8
Seeviae (P.K. Setucis) - Caix	8	17.6
Sammarobriva - Amiens	-	-

Noviomagus is **Neuville-en-Tourne-à-Foy**, op 28 km (hemelsbreed) noord-oost van Reims, zodat de afstand van de tekst juist is.

Durocorter is **Reims**. De volgende plaats ligt op 26.4 km afstand.

Ad Fines is **Fismes**, op 25 km noord-west van Reims, wat klopt met de tekst. De volgende plaats ligt op 26.4 km afstand.

Aug. Suessionum is **Soissons**, op 25 km van Fismes, wat klopt met de tekst. De volgende plaats ligt op 26.4 km afstand.

Isara (op de Peutinger-kaart **Lura** genoemd) is **Pontoise** (brug over de Oise), op 4 km zuid-oost van Noyon en op 33 km van Soissons wat weer exakt is.

Isara wordt door de franse historici geïdentificeerd als **Pontoise**, op 4,5 km zuid-oost van Noyon, wat overeenstemt met de aan weerszijden gegeven afstanden. Op de Peutinger-kaart staat deze plaats aangegeven als **Lura**, wat vermoedelijk een kopieerfout is, daar zonder veel twijfel Isara - Oise is bedoeld, waar de weg de Oise overstak en waarschijnlijk een brug lag, vandaar de naam Pont-Oise, brug over de Oise. In het Itinerarium Antonini, dat dezelfde weg beschrijft, staat in plaats van Isara de naam van Noviomagus - Noyon. Deze weg van Soissons naar Amiens gaat evenmin rechtstreeks en rechtuit naar Amiens, doch ook kris-kras door het land met zelfs een verre uithaal naar het zuiden. Het toont eens te meer aan, voor zover dat nog nodig is, hoe onjuist en fataal het is geweest, de wegen van de Peutinger-kaart in oost-westelijke richting en rechtuit opend lopend op te vatten. Lura kan geen verschrijving van Isara zijn, daar vlakbij Pontoise de plaats **Couarcy** ligt, waarvan Lura evengoed een verschrijving kan zijn. De volgende plaats ligt op 19.8 km afstand.

Roudium is **Roye** of **Royglise**, op resp. 20 en 17 km noord-west van Noyon en op resp. 25 en 20 km van Pontoise. Vanwege de afstand verdient **Royglise** de voorkeur, maar ook vanwege het feit dat de plaats door de vele vondsten bekend is als Romeinse nederzetting. De volgende plaats ligt op 19.8 km afstand.

Seeviae, op de Peutinger-kaart Setucis genaamd, wordt over het algemeen als Fresnoy-en-Caussée opgevat, wat etymologisch moeilijk te verdedigen is. Waarschijnlijker is het **Caix**, op 26 km zuid-oost van Amiens. Volgens de Peutinger-kaart liggen 22 km tussen Sammarobriva en Setucis - Caix, wat ook enkele km te kort is, doch een betere afstand dan op de zuil. Sammarobriva is **Amiens** op 26 km van Caix. De rivier tussen Soissons en Amiens moet als de Oise worden opgevat. Op de Peutinger-kaart zet deze zich voort tot aan de zee en ergens, waar precies is niet te zeggen, gaat dezelfde lijn over in de **Seine**. Zuidelijker liggen de **Loire**, aangeduid als Flumen Riger (lees: Liger) en de **Garonne**, aangeduid als Flumen Garunna, wat nogmaals aantoonde hoe schematisch en onnauwkeurig de loop van de rivier op de kaart getekend staat. Terecht waarschuwen de commentatoren dan ook, dat aan de rivieren zelden of nooit de identificatie van plaatsnamen kan worden opgehangen. Wel is duidelijk, dat het complete waanzin is na de Garonne, de Loire en de Seine de **Patabus** op te vatten als de Nederlandse Waal en

de **Renus** als de nederlandse Rijn (overigens pas na de 10e eeuw in westelijk Nederland gevormd), al zijn die twee even schematisch en onnauwkeurig op de kaart getekend, te meer omdat Renus in honderden klassieke teksten de **Schelde** aanduidt.

Op het **rechter paneel** staan de volgende woorden:

Item.

A Castello - vanaf Cassel.

Fines Atreba - naar het gebied van de Atrebaten.

Nemetac - Atrecht.

Item.

Het is een fragment-beschrijving van een weg van Cassel naar Atrecht, waarschijnlijk verder lopend naar Doornik of Bavay.

Konklusies. Zij liggen voor de hand. Ten eerste is de steen van Tongeren **geen mijlpaal**, doch een zuil met de opsomming van wegen in dit deel van het romeinse rijk. De teksten zijn ontleend aan de Peutinger-kaart of aan het Itinerarium Antonini, beide **uit het einde van de 4e eeuw**. Sommigen neigen zelfs naar de 5e eeuw. In elk geval vertonen zij een vrijwel volledige overeenkomst met de beide bronnen. Ten tweede: de steen geeft **geen afstanden vanaf Tongeren**, daar de zuil **overal** kon staan zonder ook maar iets van zijn waarde en betekenis te verliezen. Hij is dus niet voor Tongeren gemaakt. Hij heeft met Tongeren slechts zoveel te maken, dat hij toevallig daar bewaard gebleven is en werd gevonden. Men mag zich zelfs afvragen, of Tongeren zijn oorspronkelijke plaats is geweest, daar de andere fragmenten er niet gevonden zijn, wat zelfs de mogelijkheid open laat dat hij er **als fragment** terecht is gekomen. Het is jammer, dat dit niet te bewijzen is. Immers, dan zouden we een klassiek voorbeeld hebben voor wat in andere gevallen slechts vermoed kan worden, namelijk dat graf-, memorie-stenen of altaren verplaatst zijn geworden, ver tot zeer ver van hun oorspronkelijke situs. Ik hoop dat zulk bewijs ooit wordt gevonden, daar volgens mij de archeologen er al te gemakkelijk van uitgaan dat zulke objecten niet verplaatsbaar zouden zijn, zodat zij als authentieke documenten van hun vindplaats worden beschouwd. In elk geval moet men ophouden de steen van Tongeren als een **mijlpaal** te beschouwen, daar hij dit beslist niet was. Hij is integendeel een dokument van een geheel andere strekking en met een andere betekenis. Jammer is ook, dat wij de inhoud van de andere panelen niet kennen. Hebben daar ook **franse wegen** op gestaan, dan valt de steen **uit het einde van de 4e eeuw** nóg moeilijker in Tongeren te plaatsen, en zou nader kunnen worden aangetoond dat hij eerst ergens in het noorden van Frankrijk heeft gestaan. Tongeren gaat ook gebukt onder legenden, daar als een paal boven water vast staat dat zij niet het **Aduatuca Tungrorum** is geweest, dat **Douai** was, noch het **Thoringia** uit de direkte post-romeinse periode dat **Doornik** was. Het verschijnsel van de namen-doublures is geen exclusief nederlandse zaak; het valt overal te signaleren.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL

NOTA OVER DE PEUTINGER-KAART

De "Zuil van Tongeren" maar ook andere zaken, die bij het schrijven van de delen II en III te voorschijn zijn gekomen, hebben mij de noodzaak doen inzien, **het gehele bovenstuk van de Peutinger-kaart** vanaf de streek ten zuiden van Parijs tot aan de **Renus** - Schelde van de ene kant, en van de andere kant vanaf Noviomagus-Noyon tot aan Argenterato - Straatsburg **volledig** te behandelen. Dezelfde of ongeveer dezelfde wegen worden in het **Itinerarium Antonini** genoemd. Deze moeten vanzelfsprekend bij het onderzoek betrokken worden. Ook is duidelijk geworden, dat het methodisch fout is geweest, mij te beperken tot een paar wegen van de Peutinger-kaart, doch dat het absoluut noodzakelijk is de kaart en ook het Itinerarium Antonini in een zo breed mogelijk kader te plaatsen. Het gaat immers niet om enkele **abstrakte** en in de lucht hangende wegen, doch om het simpele feit dat die wegen ergens op aarde **in een landstreek** hebben gelegen, zodat zij in hun totaal geografisch verband moeten worden onderzocht, met andere woorden: niet de wegen op zich alleen, doch het landschap moet worden gerekonstrueerd. Wil men mij een verwijt erover maken, dat ik dit in een vroeger stadium had moeten doen, dan accepteer ik dat, en kan enkel als excuus aanvoeren, dat alles niet ineens gedaan kon worden en dat mijn inzichten ook hebben moeten groeien. Het boek "**De ware wegen van de Peutinger-kaart**" is gereed en kan verschijnen zodra dit financieel mogelijk is. Dit is geen gecamoufleerd verzoek om subsidie, daar het mijn gewoonte is mijn eigen boontjes te doppen. Dit boek wordt niet in de serie "De Ware Kijk Op..." opgenomen, al heeft het daar alles mee te maken, doch omdat in verband met de talrijke kaarten een ander formaat moet worden genomen.

NAGEKOMEN BERICHT

EEN KAPEL VAN ROMMELSTENEN

Uit Algemeen Dagblad, 20 januari 1984:

De St. Nicolaas-kapel op het Valkhof te Nijmegen blijkt **vijftien verschillende soorten** natuursteen te bevatten, waarvan er tien geïdentificeerd zijn: 1. Tufsteen uit de romeinse tijd, afkomstig van romeinse bouwfragmenten. 2. Drakenvelder steen uit het Zevengebergte. 3. Kalksteen uit de Ardennen. 4. Bontzandsteen uit het gebied van de Main (DI.). 5. Grauwacker, een zwerfsteen uit de IJstijd. 6. Bontzandsteen uit het gebied van de Weser (DI.). 7. Nievelsteiner zandsteen uit het duits gebied ten oosten van Kerkrade. 8. Ettinger tufsteen uit de oostelijke Eifel. 9. Weibener tufsteen, eveneens uit de oostelijke Eifel. 10. Kalksteen uit het gebied van de Maas. Het geheel is, vermoedelijk bij latere herstellingen, volgepropt met stukken romeinse dakpannen, romeinse bakstenen, kloostermoppen en latere bakstenen, stukken leisteen en in de Waal gevonden zwerfsteentjes. Een en ander past volledig bij het beeld, dat ik van de stichting en eerste ontwikkelingen van Nijmegen gegeven heb, en het benadrukt op indringende wijze, dat men dit allegaartje van waarschijnlijk ter plaatse bijeengeraapt bouw materiaal niet op het konto van een koning of keizer kan stellen.

Het artikel in A.D. komt met een nieuwe patroon voor het kerkje aanzetten, namelijk St. Maarten, wat A.D. in het oor gefluisterd is door Nijmegen, waar men met de historie jongleert zoals de omstandigheden het vragen. De juiste patroon en titel van de **St. Nicolaas-kapel** heb ik al in 1954 naar voren gebracht, wat aanvankelijk met gelach en hoon werd ontvangen, maar tenslotte algemeen werd aanvaard, omdat àl te duidelijk was dat het juist is. "Het Valkhof te Nijmegen", in 1980 uitgegeven, gebruikt zo'n 50 maal de titel "St. Nicolaas-kapel". Maar ondertussen is duidelijk geworden, dat St. Nicolaas, die goed-heilig man, een levensgroot gevaar inhoudt voor de brallers van Nijmegen, omdat St. Nicolaas pas tegen het einde van de 11 eeuw in onze streken bekend is geworden, zodat het **onmogelijk** is een aan hem toegewijde kerk vóór dat tijdstip te plaatsen. Leupen, die voor geen gat te vangen is, vond toen de theorie uit, beter gezegd zoog die uit zijn duim, **daar er geen enkele tekst is die hem steunt**, dat de kerk aan **St. Maarten** was toegewijd en dat zij als **hofkapel** zou zijn gesticht. Dit laatste, evenmin gesteund door enig schriftelijk bewijs, poneerde hij om het feit te verduisteren, dat de St. Nicolaas-kapel **de eerste parochiekerk** van de stad was, want als dit waar is - en het is waar - kan men eens en voorgoed ophouden met alle gefantaseer over een karolingische residentie gebouwd **op het kerkhof** van Nijmegen. Dat dit rondom de St. Nicolaas-kapel lag, staat historisch absoluut vast door de stichting van Albertus de Grote (zie blz. 349). De greep van Leupen naar St. Maarten bevat een leuke symboliek. Misschien hoopt hij, dat St. Maarten hem terwille nogmaals zijn mantel in tweeën snijdt, zodat hij zijn historische naaktheid zou kunnen bedekken. Het is mij een raadsel, hoe men in Nijmegen weer in dit gefantaseer is getrapt. Na enig nadenken moet ik mij corrigeren: het is helemaal geen raadsel.

DE LAATSTE MOP VAN DE R.O.B.

DE WIJWATERPUT VAN DOKKUM

Op 22 aug. '84 wordt via het A.N.P. den volke verkondigd, dat de R.O.B.te Dokkum op de mogelijke (?) plek van een oud klooster een put heeft ontdekt, waaronder zich de **wijwaterput** van St. Bonifatius bevindt waarin hij de Friezen doopte. Na de onsterfelijke mop van Wijk bij Duurstede blijft de R.O.B. maar nieuwe tappen, ditmaal uit een put van de 14e eeuw. Men kan van kilometers afstand ruiken, dat er onder de mensen van de R.O.B. geen roomse schuilt, noch een kerkhistoricus of liturgist, want deze zou met klem de konklusie afgeraden hebben, daar **wijwaterputten** in de roomse Kerk een absurde onmogelijkheid zijn. In een leven van St. Bonifatius wordt gezegd dat op de plek waar hij werd vermoord, later door een wonder een bron ont-sprong, maar aangezien dit in een zeer late en met fantasterijen aangevulde levensbeschrijving uit de 13e eeuw staat, **zes eeuwen na datum**, heeft het geen enkele waarde, te minder niet omdat dit verhaaltje over méér heiligen wordt verteld.

En dan komt het meest doorslaggevende, dat de bewering van de R.O.B. tot klinkklare waanzin stempelt. Paus Gregorius (731 - 741) had met nadruk verboden voor het dopen van heidenen tot christenen gebruik te maken van bronnen, juist omdat deze bij de heidenen in een geur van bij-geloof en heidense rituelen stonden, en de paus absoluut wilde voorkomen dat de heidenen de indruk kregen alsof de Kerk ook in het sacrale van bronnen geloofde. St. Bonifatius was zeer Rome-getrouw, zozeer zelfs dat hij menigmaal in konflikt is geraakt met gallische bisschoppen. Wrijf deze heilige dan niet aan dat hij de kerkelijke voorschriften heeft overtreden. Deze nieuwe mop roept bij mij enkel de verzuchting op: Hoe is het in 's hemels naam mogelijk, dat de R.O.B. de ene zotheid na de andere blijft stapelen, teneinde de fabels te redden. En passant wordt het nederlands publiek weer misleid met zogenaamd spektakulaire en "deskundige" vondsten, die iedere doodgewone maar serieuze amateur-archeoloog wel uit zijn lijf zou laten te debiteren. Is dat nog wetenschap, of is 't brallen vanuit de diepte van een put?

Nog één vraagje: Hoe weet de R.O.B. dat er **wijwater** onder de put zit? Als roomse interesseert mij dit bijzonder. Is er soms al een wonder mee gebeurd? Voor de ogen helpt dit wijwater niet, want de R.O.B. is nog altijd even blind. Er komt een monument, zeggen de kranten, voor deze wijwaterput. Dan is de volgende mop al op komst: flessen Dokkumer wijwater van St. Bonifatius! die voor een zacht prijsje te koop worden aangeboden. Geef mij maar een Beerenburg; die is tenminste fries en waarachtig.

In elk geval ben ik blij, dat de mop net op tijd binnen is. Ik heb er alles op gezet, om er nog een plaats voor te vinden. Weet de R.O.B. nòg niet, dat een massa-amateur archeologen staat te gieren over zijn flop met Wijk bij Duurstede en deze nieuwe blunder met de wijwaterput? Zo niet, dat moet hij dat maar eens zwart op wit te horen krijgen. Bij het debat in Amsterdam van 28 januari 1980 meende Prof. W.A. van Es, directeur van de R.O.B., dat hij als archeoloog daar-bij niet op zijn plaats was, omdat hij geen historicus is, zei hij elf. Hij had 't grootste gelijk van de wereld, maar waarom handelt de R.O.B. dan niet overeenkomstig dit inzicht? Waarom moet hij er altijd de historie bijslepen om zijn "vondsten" te verkopen, terwijl nu al tweemaal gebleken is dat hij geen verstand heeft van historische methodiek, bronnen-onderzoek en tekstkritiek? Met open ogen blijft hij in fabels trappen, die reeds met een summier bronnen-onderzoek zijn te doorzien. Zo plons je natuurlijk in een wijwaterput, die nooit kan hebben bestaan. De R.O.B. moet zich houden bij het technisch archeologisch onderzoek, de resultaten daarvan eerlijk be-

kend maken, en zich vooral onthouden van het "scheppen" van geschiedenis, om alles en alles erop te zetten teneinde wankle fabels alnog te "bewijzen". Nøg zo'n blunder, die trouwens al in voorbereiding is, en dan heeft de R.O.B. zich voorgoed in de internationale archeologische wereld onmogelijk gemaakt, waar overigens al een groot ongenoegen heerst over hetgeen hij de kollegae en de historici met Wijk bij Duurstede heeft voorgeschoteld. Of weet de R.O.B. dat misschien ook niet?

Uit "Westerheem", 6 dec. 1982.

BIJLAGE A

Aan de Heer Minister van Onderwijs
te
's-Gravenhage

Zundert, datum verschijning boek

Excellentie,

Onder aanbieding van enige exemplaren van mijn nieuwe boek aan U en Uw departement, verzoek ik Uw aandacht voor de volgende punten, in de overtuiging dat U de besluiten zult nemen, die m.i. onvermijdelijk zijn.

1. In dit boek lever ik de bewijzen - het zijn er 2100 in totaal - dat de Universiteit van Nijmegen in het "Bronnenboek van Nijmegen", in 1980 en 1981 tweemaal achter elkaar gepubliceerd, een omvangrijke en walgelijke wetenschappelijke fraude op stapel heeft gezet, zo geraffineerd in elkaar gestoken dat zij ronduit als **wetenschappelijke smeerlapperij** betiteld moet worden.

2. Daarnaast bevat mijn boek de bewijzen, dat de Uiversteit van Nijmegen niet kapabel is om een op de regels van de historische wetenschap gebaseerd **bronnen-onderzoek** te doen.

3. Haar aanpak van een gekompliceerd en door gebral nog duisterder gemaakt vraagstuk is beneden peil geweest, omdat zij de oplossing ervan **aan studenten** overliet. Het vraagstuk ligt er al sinds 1955. Bijna dertig jaren lang zijn de professoren van Nijmegen niet in staat geweest een wetenschappelijk gefundeerd bewijs voor karolingisch Nijmegen te vinden, zodat zij het uiteindelijk aan de studenten moesten vragen, die vanzelfsprekend noch het onderricht noch de begeleiding gekregen hebben voor het behandelen ervan. Deze omkering van alle universitaire waarden moest noodzakelijkerwijs tot een catastrofe leiden.

4. Hun onmacht en onkunde in het hanteren van de historische bronnen, en hun woede omdat ik mij niet de mond liet snoeren, hebben zij deze bijna 30 jaren verborgen achter infame laster: "dat ik niet wetenschappelijk werk"; "dat ik gek ben" (enkele malen publiek via de kranten verkondigd): "dat ik kletspraat verkoop"; "dat ik geen latijn ken"; "dat ik dingen oversla"; "dat ik al jaren de graden van Ptolemeus omkeer" en meer van dergelijke onakademische fraaiigheden, een wetenschapper onwaardig, die waarachtig in het arsenaal van zijn wetenschap andere dingen moet kunnen aandragen en zijn toevlucht niet mag zoeken bij infame laster. Laster is een misdrijf; in dit geval is het gequalificeerde laster en een ambtsmisdrijf. Een aanklacht tegen Prof. Bogaers, die de vlotste lastertong heeft, werd door de Officier van Justitie te Arnhem geseponeerd met de lakonieke overweging, dat het volgens hem "een uit de hand gelopen discussie was", een vrijbrief derhalve voor lasteraars en een totale miskennis van een der fundamenteelste regels van wetenschappelijke integriteit, dat een wetenschapper en zeker een in een openbaar ambt gestelde professor zo'n discussie niet uit de hand mag laten lopen. Ik meen, dat wij het hebben over een hoogst belangrijk vraagstuk, en niet op de vismarkt staan. Geef ik Bogaers een koekje van eigen deeg terug, dan gaat hij de martelaar uithangen, en ook de hypocriet door te schrijven dat ik hem beledigd heb, terwijl hijzelf daarmee al jaren op de meest onfatsoenlijke wijze bezig is. Maar het blijkt in Nederland moeilijk te zijn, een vervolging te doen instellen tegen een professor. Wanneer we niet oppassen, wordt zo meteen een doodslag geseponeerd als een uit de hand gelopen ruzie.

5. Het "Bronnenboek van Nijmegen" steunt volgens zijn eigen getuigenis geheel op de tekst van Otto van Freising. **Deze tekst hebben de professoren van Nijmegen vervalst**, en wel op zo'n geniepige en geraffineerde wijze dat buiten mij niemand het heeft opgemerkt. Op 1 september 1982 diende ik bij de Officier van Justitie te Arnhem een aanklacht in tegen deze **tekstvervalsing** en de daarmee gepaard gaande **valsheid in geschrifte**. Reeds op 20 september 1982 wees hij die aanklacht af, wat duidelijk maakt dat hij **geen onderzoek** heeft ingesteld. Hij verschuilt zich achter de niet terzake doende uitvlucht, dat de materie niet tot zijn competentie behoort. Voor alle duidelijkheid moet benadrukt worden, dat ik hem geen historisch vraagstuk ter oplossing heb voorgelegd, doch een geval van **valsheid in geschrifte** en een **ambtsmisdrijf**, dat hij ten onrechte seponeerde.

6. De frauduleuze publikaties van het Bronnenboek zijn gepaard gegaan met een aanzienlijke oplichting van het Rijk, de fondsen van de Universiteit en de gemeente Nijmegen. Er zijn tonnen tegenaan gegooid om mijn ongelijk aan te tonen. Van de ene kant was dit voor mij wel vleierend, van de andere kant bitter omdat ik met mijn pover ambtelijk salaris moest zien mijn publikaties financieel rond te krijgen, van de derde kant echter tergend omdat de vervalsingen, de valsheid in geschrifte en de blunders met openbare geldmiddelen aan de man werden gebracht. En van de vierde kant - om het vierkante misdrijf dan maar helemaal rondom te beschrijven - de indruk wordt gewekt dat de valse publikaties geschied zijn onder het zegel en met de goedkeuring van het Ministerie van Onderwijs. Dit aspect van de zaak vordert m.i. Uw bijzondere aandacht, daar ik mij niet kan voorstellen dat U akkoord gaat met zo'n gebruik van de fondsen, die U aan de Universiteiten ter beschikking stelt.

7. Het Bronnenboek is gepresenteerd onder de vlag en de namen van een tiental wetenschappers, wat een apart staaltje van misleiding is, daar onder deze "vlaggen" zich slechts **drie medievisten** bevinden, en de andere totaal onbevoegd zijn om over een bronnen-publikatie te oordelen, te minder omdat van sommigen hardop wordt gefluisterd dat zij de klassieke talen niet kennen. Wat willen zij dan oordelen over de zin en de inhoud van de klassieke teksten? Deze zogenaamde "kommissie van goedkeuring" van het Bronnenboek is een nieuwe aanfluiting van wetenschap, enkel bedoeld om de niet terzake kundige leek met een serie namen en titels te overdonderen. De frauduleuze opzet van deze kommissie is reeds zonneklaar door het feit dat ik erbuiten werd gehouden, die toch de kwestie heb aangedragen en tegen wie het Bronnenboek is gericht. Mijn argumenten en bewijzen mochten niet op tafel komen, evenmin als mijn boek "Vraagstukken in de historische geografie van Nederland" uit 1965/66, dat de bewerkers van het Bronnenboek niet gelezen hebben, getuige het feit dat zij ongestoord in de fouten van de "Monumenta Germanica" zijn geknald, die ik al in 1965 gesignaleerd heb. Ik word derhalve **ongelezen** bestreden, wat het toppunt van onwetenschappelijkheid is, maar ook het toppunt van bedrog tegenover het publiek, dat deze feiten niet kent en door de knieën gaat voor een serie "vlaggen", die zich ondoordacht voor een karretje van vervalsing hebben laten spannen. Prof. Dr. C. van de Kieft uit Amsterdam heeft zich al laten ontvallen, dat hij "nauwelijks" bij het Bronnenboek van Nijmegen betrokken is geweest. De ratten beginnen het zinkend schip te verlaten, wat dan wel de noodzaak nog dringender maakt, dat het samenstellen en het werk van deze "kommissie" tot op de bodem wordt uitgezocht. Hebben sommigen misschien "op afstand" hun naam beschikbaar gesteld zonder het ontwerp van het Bronnenboek te hebben gezien? In elk geval is er geen sprake geweest van enige discussie, al zegt het Bronnenboek in strijd met de waarheid dat er een discussie is geweest, daar geen enkel punt van die discussie wordt gememoreerd.

8. Daar ik het Justitie-apparaat niet in beweging krijg - natuurlijk een gevolg van de door Nijmegen uitgebraakte laster - verzoek ik U, dat U ambtshalve opdracht geeft tot een gerechtelijk onderzoek en de vervolging van de fraudeurs en lasteraars, en de corruptie in wetenschappelijk

en ambtelijk opzicht. Zij hebben de wetenschap van Nederland een ernstige deuk gegeven, vooral de historische wetenschap, die wellicht nog meer dan de andere afhankelijk is van eerlijkheid en integriteit. In andere wetenschappen zijn zulke misdrijven uitgesloten, daar in de exakte vakken niemand het zal wagen op deze manier te bedriegen.

9. De flop van Nijmegen is **onverbrekelijk** verbonden met de flop van de R.O.B. te Wijk bij Duurstede, waar Prof.Dr. W.A. van Es, directeur van de R.O.B. te Amersfoort, een 10e/11e-eeuwse nederzetting heeft aangezien voor het veel oudere Doorestadum, simpelweg omdat hij de onderscheiden kultuurlagen niet uit elkander heeft gehouden. Prof. Van Es heeft binnenskamers al lang toegegeven, dat hij zich met Wijk bij Duurstede heeft vergist doch daaraan toevoegde: "maar dat kan ik toch niet tegenover heel Nederland toegeven". Hij mist het wetenschappelijk en menselijk fatsoen om zijn kreet "Baarlijke Nonsens" over mijn opvatting met betrekking tot Wijk bij Duurstede in te trekken. Die hangt dan nog levensgroot in de lucht en krijg ik bij herhaling onder de neus geduwd, ofschoon de auteur van deze kreet hem al lang heeft laten vallen maar niet de eerlijkheid kan opbrengen om dit bekend te maken. Ik verzoek U Prof. Van Es en zijn medewerkers van de R.O.B. op straffe van ontslag te verbieden het volk van Nederland nog langer te misleiden, enerzijds door het de waarheid te onthouden, anderzijds door met drogredenen te proberen onder die flop uit te komen. Of willen zij het werkelijk zo ver drijven, dat de waarheid voor de rechter eruit geperst moet worden?

10. De Universiteit van Nijmegen staat bij alle insiders ervoor bekend, dat zij nog nooit iets van belang heeft gepresteerd op het punt van de vroeg-middeleeuwse geschiedenis. Dit vak is altijd de Assepoester bij de Nijmeegse Universiteit geweest. Het Bronnenboek is daar om te bewijzen, dat zij voor het bronnen-onderzoek de elementaire kennis en vaardigheid mist, en dat zij haar tekortschieten moet bedekken met tekstvervalsingen, ontelbare overslagen van essentiële teksten en het blijven presenteren van klinkklare onwaarheden, bijvoorbeeld dat Noviomagus Nijmegen betekent en dat Noyon altijd Noviomus werd genoemd, een onwaarheid die door honderden teksten van Noyon als een aperte leugen wordt aangetoond. Naar mijn mening dient U te overwegen, haar de leeropdracht "Vroeg-Middeleeuwse Geschiedenis" te ontnemen, daar het een aanfluiting van de wetenschap is wat zij hiervan heeft gemaakt. Dit bolwerk van geschiedvervalsing behoort te worden opgeruimd, al ware het reeds om de wetenschappelijke integriteit van de andere Nijmeegse fakulteiten niet in een onverdiende afspraak te laten komen.

11. Meer dan 25 jaren ben ik gehoond, verguisd en belasterd door de nederlandse Universiteiten. Al die tijd heb ik geduldig erop gewacht, dat Nijmegen eindelijk eens met bewijzen voor de dag zou komen. Toen het Bronnenboek verscheen, kon ik mijn ogen niet geloven dat zoiets anno 1980 werd gepubliceerd. De tekstvervalsingen, verdraaiingen en overslagen worden met zo'n schaamteloosheid gepresenteerd, dat de daarmee gepaard gaande laster de zaak tot een aparte schanddaad heeft gemaakt. Het Bronnenboek is in brede kring als een wetenschappelijk schandaal betiteld, maar niemand schijnt eraan te willen om dit in het openbaar te zeggen, waarschijnlijk omdat niemand ervoor voelt dezelfde uitbraaksels van woede en laster over zich heen te krijgen. Ik eis van U herstel van mijn eer en goede naam, en van mijn integriteit als wetenschapper. Ik ga geen materiële eisen stellen, ofschoon het gemakkelijk zou zijn aan te tonen welke aanzienlijke nadelen in mijn persoonlijk en ambtelijk leven de laster van Nijmegen mij heeft berokkend. Mijn rehabilitatie als wetenschapper kunt U mij niet onthouden.

12. Vindt U het geen tijd worden dat er een "Tuchtraad voor de Wetenschap" wordt ingesteld, waar een getergde en belasterde wetenschapper met zijn grieven terecht kan. Dat zou in elk geval een beter forum zijn dan de dagbladen, die geen jota van de zaak begrepen en daarom vervielen in een infantiele dijen-kletserij bij elke nieuw gespuide laster. Zo'n Tuchtraad lijkt mij

allerminst overbodig, daar in Nederland andere even onfrisse zaken aan de gang zijn. Het zou ook tot gevolg hebben, dat Justitie niet meer wordt opgesolferd met zaken waarmee ze geen raad weet en waarin zij verklaart niet bevoegd te zijn - en toch gaat zij ze behandelen - en dan ook tot diametraal tegenover elkander staande uitspraken kwam. In plaats van de belasterde recht te doen, hielp Justitie hem nog verder de put in, zoals overduidelijk bij de zaak Vermaning is gebleken. Justitie laat namelijk het mes in het varken steken door bij de vrijspraak van de belasterde de lasteraars niet te dwingen tot herroeping van hun laster. Het is een elementair beginsel van recht en rechtspraak dat een beschuldiging, die op geen enkele manier bewezen kan worden, als laster moet worden gequalificeerd, derhalve als een valse beschuldiging, wat ons Wetboek van Strafrecht als een ernstig misdrijf beschouwt. Maar Justitie kan (of wil?) deze konsekwentie niet aan, terwijl het feit toch voor haar neus is gebeurd en derhalve **ambtshalve** vervolgd had moeten worden. Zij geeft de zaak aan de wetenschap terug, en dan begint fris en vrolijk de hele affaire weer van voren af aan.

Met vriendelijke groeten,
A. Delahaye

BIJLAGE B

Aan de Tweede Kamer van
de Staten Generaal te
's-Gravenhage

Zundert, datum verschijning boek

Dames en Heren,

Onder aanbieding van een aantal exemplaren van mijn nieuwe boek, die ik Uw Heer Voorzitter verzoek met zijn gerenommeerde onpartijdigheid te verdelen onder de betrokken Kamercommissie en de Kamerfracties, vraag ik Uw aandacht voor de wetenschappelijke fraudes, de financiële malversaties en de laster van de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Bij de heer Minister van Onderwijs heb ik een aanklacht ingediend, eveneens gedokumenteerd met het boek.

Ik verzoek U, aandacht aan deze zaak te besteden, en eraan mede te werken dat de misdadige handelwijzen van een Universiteit naar behoren worden afgestraft.

Met vriendelijke groeten,
A. Delahaye

BIJLAGE C

Aan de R.K. Bisschoppen van Nederland
p/a Mgr. Dr. A.J. Simonis
Aartsbisschop van Utrecht en
Voorzitter van de Nederlandse
Bisschoppen-Conferentie
Maliebaan 40
UTRECHT

Zundert, datum verschijning boek

Hoogeerwaarde Excellenties,

Tweemaal heb ik tevergeefs aangeklopt bij Mgr. Dr. A.J. Simonis, Aartsbisschop van Utrecht, met het verzoek op te treden tegen de vervalsers van de Katholieke Universiteit van Nijmegen, en mij eindelijk te bevrijden van de laster, die dit ons hoogste katholieke onderwijs-instituut nu al meer dan 25 jaren tegen mij uitbraakt. Hij schijnt niet van plan te zijn deze zaak, zoals hij volgens het kerkelijk recht en zijn publieke uitlatingen verplicht is, in Uw Bisschoppen-Conferentie aan de orde te stellen, zodat het laatste redmiddel is, hoe ongaarne ik dit ook doe, de publieke opinie te hulp te roepen om hem te dwingen zijn plicht te doen.

Heel Nederland weet inmiddels, dat de Katholieke Universiteit van Nijmegen zich vergaloppeerd heeft in de kwestie van karolingisch Nijmegen. Nu heeft zij "met de rug tegen de muur", zoals de eerste auteur van het "Bronnenboek van Nijmegen" het treffend uitdrukte, deze tegen mij gericht publieke in 1980 en 1981 in twee opeenvolgende edities de wereld ingezonden. Het "Bronnenboek van Nijmegen", dat ik in bijgaand boek heb ontleed, bevat op 41 bladzijden druk **2100** blunders, overslagen, misleidingen en vervalsingen. Dat zou het ergste nog niet zijn, daar dit als publieke vermakelijkheid kan dienen, ofschoon er weinig vermakelijks en verheffends te bespeuren is aan deze klap in het gezicht der wetenschap van Katholiek Nederland. Het bevat echter ook 160 valsheden in geschrifte en 160 tegen mij gericht lasterlijke aantijgingen dat ik geen historische bronnen kan lezen, want door deze 160 valsheden in geschrifte, waarvan de meeste zelfs voor niet-vakhistorici zijn te voorzien, tracht zij te bewijzen dat ik geen bronnenonderzoek ken en maar een armzalige "pseudo-wetenschapper" ben. In bijgaand boek leg ik U de bewijzen voor, dat het "Bronnenboek van Nijmegen" een produkt is van opzettelijk bedrog, en dat het slechts één kwalifikatie verdient: **regelrechte wetenschappelijke smeerlapperij**.

Ik verzoek het Episcopaat **drie zaken** te doen:

1. De hoofdschuldigen van dit bedrog en deze wetenschappelijke en ambtelijke corruptie, de heren Bogaers en Leupen, onmiddellijk en oneervol uit hun ambten aan de Katholieke Universiteit te ontslaan.
2. De Katholieke Universiteit van Nijmegen te verplichten het tegen mij gericht lasterlijk produkt "Bronnenboek van Nijmegen" in te trekken en te verklaren dat het als niet-geschreven moet worden beschouwd. Deze verklaring dient op een formaat van minstens 10 x 10 cm in de Volkskrant, het Algemeen Dagblad, de Telegraaf, de Gelderlander en De Stem uit Breda te verschijnen, bij deze twee laatste "katholieke" dagbladen op de voorpagina, omdat deze zich het ijverigst hebben betoond bij het verspreiden van de laster in vette koppen. Deze verklaring dient ondertekend te zijn door de Voorzitter van het College van Curatoren der Katholieke Universiteit.

3. De Katholieke Universiteit van Nijmegen te verplichten mij in een afzonderlijke publieke verklaring in de genoemde dagbladen, op hetzelfde formaat en onder dezelfde voorwaarden, eerherstel te geven voor de meer dan 25 jaren ondervonden laster, en mij in mijn goede naam van integer wetenschapper te herstellen. Deze verklaring wens ik ondertekend te zien door het **voltallig** College van Curatoren, daar het lijdelijk heeft toegezien en gniffelend heeft laten gebeuren, dat de normen van wetenschappelijk fatsoen, sereniteit en integriteit door de Katholieke Universiteit met voeten werden getreden. Een excuus wil ik niet eisen; dat laat ik aan hun fatsoen over.

Van deze drie punten gaat geen jota of letter af. Ik behoef Uwe Excellenties niet erop te wijzen dat de Katholieke Universiteit onder uw gezag en jurisdictie staat, en dat zij eindelijk kon worden gesticht dank zij de jarenlange inspanningen van het toen onwelvarende Katholiek Nederland. Het is voor mij een bijzonder bittere ervaring geweest, dat ik met bedrog en laster bestreden werd door het instituut, dat in niet geringe mate door de befaamde "Limburgse dubbeltjes" tot stand kon worden gebracht. Nog bitterder was het, dat de laster in 1955 in het leven is geroepen door een **priester** en monseigneur, en dat hij sindsdien in het officieel leerprogramma van de Katholieke Universiteit werd opgenomen, zodat ik spreken moet van **kerkelijke** laster. Derhalve wens ik **kerkelijk** eerherstel. Met een lapje voor het bloeden neem ik geen genoegen, nog minder met een eventuele poging van Uw Episcopaat om deze zaak aan de burgerlijke autoriteiten over te laten. Ten aanzien van de Katholieke Universiteit hebt U een eigen verantwoordelijkheid, geheel afwijkend van die van de Minister van Onderwijs.

Ik geef het Episcopaat **een maand** de tijd om deze zaak in het reine te brengen, welke maand ingaat op de dag van verschijning van dit boek. Ben ik na die maand niet in mijn eer en recht hersteld, dan dien ik een klacht in te Rome, die tweeledig zal zijn: 1. Bedrog, laster en corruptie van een Katholieke Universiteit. 2. Een beklag over het Nederlandse Episcopaat, dat mij recht en eerherstel weigert, waarop ik overeenkomstig de elementaire beginselen van de katholieke moraal recht heb. Een maand is voldoende, daar de vervalsingen zonneklaar zijn. U kunt, desgewenst, nog één historicus zoeken, die in het publiek durft verklaren, dat het "Bronnenboek van Nijmegen" de bewijzen bevat voor de waarheid van karolingisch Nijmegen. Mgr. Dr. A.J. Simonis heeft zich dodelijk vergist door geloof te hechten aan de laster van de Katholieke Universiteit, dat ik niet goed snik zou zijn.

Met vriendelijke groeten,
A. Delahaye

BIJLAGE D

Aan de Raad van de Gemeente Nijmegen
te
NIJMEGEN

Zundert, datum verschijning boek

Dames en Heren,

Onder aanbieding van een exemplaar van mijn nieuwe boek aan het College van Burgemeester en Wethouders, en aan de Voorzitters van Uw raadsfracties, verzoek ik Uw aandacht voor de volgende feiten:

1. Het "Bronnenboek van Nijmegen", in twee edities van 1980 en 1981 door de Katholieke Universiteit en de gemeente Nijmegen uitgegeven is een produkt van wetenschappelijk bedrog, waarvan de opzet tot bedrog zonneklaar is. Het bevat op 41 bladzijden druk **2100** blunders, misleidingen en vervalsingen. De naam Noviomagus uit de historische bronnen, die altijd **Noyon** betekent, wordt zonder enig bewijs voor Nijmegen verkocht, daarna ettelijke malen ook weer voor Nijmegen, waar zonder de minste twijfel **Neumagen** bij Trier is bedoeld, wat het "Bronnenboek van Nijmegen" tot een aanfluiting van historische wetenschap maakt.

2. Het is eveneens een lasterlijk produkt, tegen mij gericht, met 160 valsheden in geschrifte, waarmede de samenstellers probeerden mijn ongelijk aan te tonen.

3. De daarnaast voortdurend tegen mij gespuide laster wens ik niet te herhalen, daar ik veronderstel dat die U wel bekend zal zijn uit De Gelderlander, die geen snars van de zaak begreep, maar zich wel regelmatig liet gebruiken als de megafoon van de vervalsers en lasteraars.

4. De publikatie van dit wetenschappelijk wanprodukt is gepaard gegaan met ambtelijke corruptie, waardoor aan Uw College en Uw Raad op valse voorwendsels verschillende tonnen zijn ontfutseld, teneinde tegenover de buitenwereld, die karolingisch Nijmegen al lang had afgeschreven, toch nog een onware geschiedenis van Nijmegen te blijven uitbrallen. Mocht U dit een fors woord vinden: het is het enig juiste. Enige ambtenaren van de gemeente, de heren Lemmens, Dickmann en Kruysen, hebben zich medeplichtig gemaakt aan deze corruptie. Volgens het Wetboek van Strafrecht is Uw College van Burgemeester en Wethouders verplicht dit bij de Officier van Justitie aan te geven, daar het ambtelijke corruptie is. De genoemde personen kunnen zich enkel hieruit redden door toe te geven, dat dit hun opzet niet is geweest en dat zij zich ondoordacht voor een karretje van vervalsing hebben laten spannen. Willen zij dit enigszins geloofwaardig doen klinken, dan zullen zij, liefst in een publieke verklaring, moeten toegeven dat zij zich met een zaak hebben bemoeid, waarvan ze geen verstand hadden. En wanneer het dan geen corruptie in de zin van de wet is geweest, was het brallen uit onkunde, wat bijna even erg is.

Ik ga (voorlopig) geen materiële eisen stellen, slechts één van honoraire aard, gevolgd door een paar vriendelijke verzoeken. Daar het "Bronnenboek" voor de helft een publikatie van de gemeente is, eis ik dat Uw College van Burgemeester en Wethouders in een publieke verklaring, te plaatsen in de Volkskrant, het Algemeen Dagblad, de Telegraaf, de Gelderlander en De Stem uit Breda, op een formaat van minstens 10 x 10 cm (en uiteraard op kosten van de gemeente!)

bekend maakt dat het "Bronnenboek van Nijmegen" is ingetrokken en dat het als niet-geschreven moet worden beschouwd. Deze publikatie dient in de Gelderlander en De Stem op de voorpagina te worden geplaatst, daar deze twee **katholieke** dagbladen zich het ijverigst hebben betoond in het verspreiden van de laster en het wetenschappelijk bedrog. Vooral De Stem uit Breda schept er al 25 jaren een bijzonder genoeg in om mij in mijn eigen ambtsgebied onderuit te halen. Het spreekt vanzelf, dat de gemeente Nijmegen vanaf vandaag **geen enkel exemplaar** van "Het Valkhof te Nijmegen" en "Bronnenboek van Nijmegen" meer mag verkopen, wil zij niet aangeklaagd worden wegens het verspreiden van publieke en gequalificeerde laster. Ik geef de gemeente Nijmegen een maand de tijd, die heden ingaat, om de gevraagde publikatie vrijwillig te doen. Indien dit niet geschiedt, zal ik ze door de rechter laten afdwingen. Ik verzoek Uw Raad het College van Burgemeester en Wethouders dringend aan te raden, desnoods te dwingen, deze zaak niet verder op de spits te drijven, daar in dat geval de leden van het College van Burgemeester en Wethouders persoonlijk een aanklacht wegens corruptie kunnen verwachten. Tot heden neem ik aan, dat zij werden misleid.

Tenslotte doe ik een paar vriendelijke verzoeken:

a. Laat Uw Raad maatregelen nemen en erop blijven toezien, dat Nijmegen ophoudt met het verkondigen van een historische onwaarheid. Ondanks alles, wat Nijmegen mij en mijn gezin heeft aangedaan, is de stad ons toch nog dierbaar, zodat ik het zou betreuren wanneer zij door een stel fanatiekelingen belachelijk zou worden gemaakt door het blijven volhouden van een onwaarheid die, zoals de feiten hebben aangetoond, enkel met bedrog naar de schijn nog overeind kon worden gehouden. Het zou de stad van Canisius, Mgr. Hamer en Titus Brandsma onwaardig zijn.

b. Misschien kan Uw Raad zich beraden over de mogelijkheid om contact te zoeken met de franse stad Noyon over deze zaak, die voor beide steden even pijnlijk is geweest. Het was natuurlijk nooit mijn bedoeling de twee steden tegen elkaar op te zetten, doch het simpele feit ligt er nu eenmaal dat Nijmegen zich de kroon van Noyon had toegeëigend en deze stad van enige eeuwen historie beroofde. Het lijkt mij onontkoombaar, dat dit op de een of andere manier moet worden goedge maakt. Mij behoeft Nijmegen geen excuus te maken, aan Noyon echter wel.

Met vriendelijke groeten,

A. Delahaye

Oud-adjunkt-archivaris van Nijmegen.

DE PUBLIKATIES VAN DE SCHRIJVER OVER DE MYTHEN

1. **Heeft het karolingisch paleis van Karel de Grote wel in Nijmegen gestaan?**
In: De Gelderlander, 24, 25 oktober 1955.
2. **Het Mysterie van de Keizer Karel-stad.**
Winants, Heerlen, 1958, 212 blz. (uitverkocht).
3. **Vraagstukken in de historische geografie van Nederland, 2 delen.**
Zundert, 1965/66, 580 blz. en 11 kaarten (uitverkocht).
Van dit boek is in 1980 de populaire bewerking "Holle Boomstammen" verschenen. Een nieuwe en aangevulde bewerking, met de integrale teksten, wordt "**De Ware Kijk op...**".
N.B. Enige delen II zijn nog voorradig. Te bekomen à f 40,-- (porto inbegrepen) aan onderstaand adres.
4. **De mythe van de Noormannen in Nederland.**
Zundert, 1977, 95 blz.
(Uitverkocht). De inhoud is verwerkt in "Holle Boomstammen" en wordt nog uitvoeriger, met de teksten, gegeven in "De Ware Kijk Op...".
5. **Van Dorestadum tot Waderlo.**
Zundert, 1979, 112 blz.
(Uitverkocht). De inhoud staat uitvoeriger in "Vraagstukken...", ook in "Holle Boomstammen" en wordt, met de teksten herhaald in "De Ware Kijk Op...".
6. **HOLLE BOOMSTAMMEN: De historische mythen van Nederland, ontleend aan Frans Vlaanderen.**
Tournehem/Zundert, 1980, 464 blz. Populaire bewerking van "Vraagstukken...".
f 56,--, porto inbegrepen. Te bestellen bij de schijver of via de boekhandel.
7. **De bisschop van Nijmegen.**
Zundert, 1982, 160 blz.
Een persiflage op de meer dan 400 fouten in het "Bronnenboek van Nijmegen". De titel is ontleend aan de grofste misgreep van het Bronnenboek, namelijk het presenteren van bisschop Harduinus van Noyon als "bisschop van Nijmegen".
f 18,--, porto inbegrepen. Te bestellen bij de schrijver of via de boekhandel.
8. **DE WARE KIJK OP... Deel I: Noyon, het land van Béthune en Frisia.**
Zundert, 1984, 496 blz. en 37 kaarten. Illustr. en gebonden.
Een nieuwe bewerking en aanvulling van "Vraagstukken...", ditmaal met de citaten van alle teksten, die voor de materie van belang zijn.
f 60,--, porto inbegrepen. Te bestellen bij de schrijver of via de boekhandel.

Voor de druk gereed:

9. **DE WARE KIJK OP... Deel II. Frisones en Saksen in Frans Vlaanderen.**
Dit zal kort na Deel I verschijnen. Het zal eveneens de integrale teksten bevatten.

10. **DE WARE KIJK OP... Deel III. Het bisdom en de abdij van St. Willibrord.**

Dit zal kort na Deel II verschijnen. Het zal eveneens de integrale teksten bevatten, tevens de centrale **INDEX** op de drie delen.

In voorbereiding:

11. **De ware wegen van de Peutinger-kaart.**

Beschreven worden 23 wegen van de Peutinger-kaart in het noorden van Frankrijk boven Parijs. Als inleiding wordt de volledige tekst van Tacitus' "**Germania**" met commentaar gegeven. Als slot volgen de wegen uit hetzelfde gebied van het **Itinerarium Antonini**. Met uitvoerige kaarten, gebrocheerd, formaat 24 x 27 cm. Deo volente, verschijnt dit boek medio 1985. Het zal tijdig worden aangekondigd.

12. **De vergeten heiligen van Frans Vlaanderen.**

Het boek beoogt populair wetenschappelijke levens van de heiligen en de zendingen te geven, ditmaal gesitueerd in hun juiste streek, met nadruk op de geografische details uit hun levens, de inplanting en verspreiding van het christendom in westelijk Europa, en vooral de christelijke expansie vanuit Vlaanderen en het noordwesten van Frankrijk naar het oosten.

De boeken zijn te bestellen door overmaking van het verschuldigde bedrag op de onderstaande giro-rekening, of per giro-betaalkaart c.q. per bank-cheque.

ALBERT DELAHAYE

Turnstraat 6

4881 EM ZUNDERT

giro: **1 1 6 8 9 6 4**

Rabobank Zundert: **rek. nr. 1605-93115.**

N.B. De boekhandel geniet reductie, op voorwaarde dat hij meer dan één exemplaar tegelijk besteld, daar ik voor de boekhandel naast de reductie ook het porto voor mijn rekening neem, wat tegenwoordig behoorlijk meetelt zoals eenieder weet. In verband met veel teleurstellingen bij de verkoop van "Holle Boomstammen", dat ik de boekhandel in commissie ter beschikking stelde, kan ik dat geen tweede keer doen. De meeste boekhandels hebben akkuraat en vlot afgerekend, waarvoor mijn dank. Ik kan echter geen tweede maal het risico van een aanzienlijk verlies lopen.

